SUMMA PHILOSOPHIÆ

E

D. THOMÆ AQUINATIS

DOCTRINA

TOM. I, SECT. I. — LOGICA.

IMPRIMATUR

Fr. Augustinus BAUSA, O. P.,

S. P. A. Magister.

CONSPECTUS

TOTIUS OPERIS

TOMI TRES, IN SEX SECTIONES DIVISI

TOMUS I	Sectio i.	— Logica
	Sectio ii.	— Physica, pars prima
TOMUS II	Sectio iii.	— Physica, pars secunda
	Sectio iv.	— Physica, pars tertia
TOMUS III	Sectio v.	— Ethica
	Sectio vi.	— Metaphysica

Q24

BIBLIOTHECA THEOLOGIÆ ET PHILOSOPHIÆ SCHOLASTICÆ
SELECTA ATQUE COMPOSITA
A FRANCISCO EHRLE, S. J.

SUMMA PHILOSOPHIÆ

EX VARIIS LIBRIS

D. THOMÆ AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI IN ORDINEM CURSUS PHILOSOPHICI

ACCOMMODATA

A COSMO ALAMANNO, S. J.

EDITIO JUXTA ALTERAM PARISIENSEM VULGATAM A CANONICIS REGULARIBUS ORD. S. AUG. CONGREGATIONIS GALLICANÆ

ADORNATA

A BONIFACIO FELCHLIN ET FRANCISCO BERINGER, SOC. JES. PRESB.

TOMI I SECTIO 1. — LOGICA.

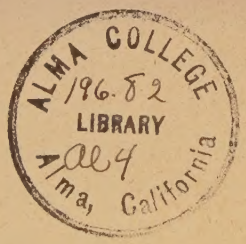

PARISIIS, MDCCCLXXXV
SUMPTIBUS ET TYPIS P. LETHIELLEUX, EDITORIS
4, VIA « CASSETTE », ET VIA « DE RENNES », 75
ET APUD FRED. PUSTET, S. SEDIS APOSTOL. TYP., RATISBONÆ ET NEO-EBORACI.

15045

BREVE SS. DOMINI NOSTRI LEONIS PP. XIII

datum ad clar. virum Fredericum PUSTET S. Sedis Apostolicæ typographum (1).

LEO PP. XIII

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Gratum fuit Nobis ex tuis litteris agnoscere optimum consilium a te susceptum typis edendi Summam Philosophicam D. Thomæ Aquinatis, quam olim Cosmus Alamannus Societatis Jesu Theologus ex immortalibus scriptis Angelici Doctoris contexuit et in lucem emisit, in ordinem philosophicæ institutionis redigens omnes philosophiæ partes, quas idem Angelicus Doctor in suis operibus insigni sapientiæ luce refertis pertractavit. Nos quidem, Dilecte Fili, magno in pretio hoc opus habemus, in quo non modo summi Aquinatis Magistri philosophicæ doctrinæ Ejusdem verbis propositæ sunt, sed et in ipsis conclusionibus, quæ ab Eo sunt depromptæ, argumenta Ejus plene ac fideliter afferuntur, quæ, dum illas philosophica methodo demonstrant, eos opportune refellunt, qui Angelicum Doctorem non rationum momentis, sed auctoritate Aristotelis unice innixum fuisse contendunt ; ac merito putamus, philosophiæ cultores ex eodem opere, quod doctorum hominum illustria testimonia commendarunt, posse feliciter veluti ex sincero fonte Magni Doctoris sapientiam haurire. Quapropter jucundum est Nobis, te, ut tuis litteris significas, statuisse omnes tuas curas ad ejusdem operis editionem diligenter accurateque adornandam, adhibita etiam doctorum virorum opera, conferre, et commodis eorum inservire, qui, Nostris hortationibus obsequentes, viam solidæ sapientiæ inter tot tenebras a fallaci philosophia offusas consectantur. Cum hoc tuum consilium, Dilecte Fili, in optimorum studiorum utilitatem redundet, Nos illud Nostris hisce Litteris ultro commendamus, minime dubitantes, quin ii omnes, qui veram scientiam diligunt, tuæ industriæ ac labori libentissime suffragentur. Adprecantes autem divinam benignitatem, ut tuæ optimæ voluntati propitia adsit, Apostolicam Benedictionem, quam postulas, in testimonium paternæ dilectionis tibi tuæque familiæ peramanter in Domino impertimus.

Datum Romæ, apud S. Petrum, die XVII Aprilis 1883.

Pontificatus Nostri anno sexto.

LEO PP. XIII.

(1) De hoc Brevi vide paullo post p. VIII.

LECTORIBUS

HUJUS NOVÆ EDITIONIS SALUTEM

Ne in ipso libri aditu diutius, quam par est, legentes detinere videamur, perpauca de auctoris vita atque de ejus, quod denuo vulgamus, opere præmittemus.

1. Cosmus Alamannus, Mediolani nobili loco natus, patrem habuit Benedictum Alamannum. Hic nonnullos e Societate Jesu patres, qui primi Mediolanum erant ingressi, cum obviam habuisset, domum suam deduxit et humaniter hospitio exceptos diebus aliquot detinuit, donec de commodo illis domicilio consultum esset. Hoc humanitatis officium eo divinitus visum est compensatum, quod ex sex optimi parentis filiis quinque Societati nomen dederunt.

E quibus Cosmus III cal. sept. an. 1559 secundo loco natus, adolescens sedecim annorum, Grammatica et Rhetorica probe excultus ac fortasse etiam Philosophia jam initiatus III id. sept. an. 1575 Mediolani Societatem Jesu est ingressus. Utroque tirocinii anno Novallariæ exacto, humanioribus litteris ibidem denuo per annum expolitus (1575-1578), Mediolanum ad Philosophiæ studia est revocatus. In quibus, cum ingenium ad has altiores disciplinas ostendisset non solum pronum, sed etiam apprime aptum, dignus Superioribus visus est, qui cum tres annos in aliquo Mediolanensis Provinciæ collegio docenda Grammatica et Rhetorica consumpsisset, Romam transmitteretur, ut inter selectos ex omnibus Societatis provinciis melioris notæ juvenes sub optimis magistris divinarum litterarum studio vacaret. Romam an. 1584 appulsus, nactus est magistros, quibus Collegium Romanum nunquam habuit clariores, Franciscum Suarez (1584-85) et Gabrielem Vasquez (1585-88).

Eorum disciplina ita profecit, ut finito quadriennio (1584-88) Mediolanum in collegium Braidense (di Brera) sit revocatus atque Philosophiæ docendæ addictus. In quo docendi munere in eo collegio quindecim annos exegit (1588-1597 et 1600-1606) et quidem quinque in Philosophia (1588-93), octo in Theologia (1593-1597 et 1600-1603), duos in Casibus conscientiæ sive in Theologia morali (1604 et 1605) explicanda. Quid annis 1598 et 1599 egerit, cognitum non habemus ; fortasse incommoda valetudo effecerat, ut superiores interrumperet labores.

Hæc certe virium debilitas Superiores an. 1606 adegit, ut Cosmum a docendi munere amoverent ; eo enim anno Ticinum missus est, ut Episcopo in theologicis et canonicis controversiis atque in diœcesi obeunda operam navaret. Illa in urbe ad viginti annos (1606-1624) est commoratus, quo tempore subsicivis horis, gravioribus curis solutus, se totum dedit Summæ Philosophicæ condendæ ex principiis et doctrina S. Thomæ, cui ex magistrorum suorum disciplina maxime semper fuit addictus. Opus suum, ardui sane et diuturni laboris, ita alacriter est prosecutus, ut cum an. 1618 primum vulgasset volumen, an. 1623 paucis antequam Mediolanum remigraret mensibus, quintum jam

absolvisset[1]. Fatendum tamen, hanc ultimam partem, quæ Metaphysicam complectitur, non ita, ut reliquas, esse omnibus numeris completam ac perpolitam. Urgebat, ut opinor, redeundi Mediolanum necessitas, atque, ne ultimam admoveret manum, impediebat. Quare, cum Canonici Regulares S. Augustini provinciæ Gallicanæ, quorum caput est Parisiis celeberrimum S. Genovevæ monasterium, denuo in usum scholæ suæ philosophicæ Alamanni Summam vulgare sibi proposuissent, opus meliori quo possent modo complendum duxerunt. Adjecerunt igitur Metaphysicæ quam plures quæstiones et articulos, atque sextum volumen, quo Ethica explicaretur, de integro conscripserunt.

Anno quo dixi Mediolanum reversus, cum et eruditionis et morum probitatis laude floreret plurimum, tantam laborum segetem nactus est, ut viribus ætate et longo usu attritis nihil otii studiis litterariis reliquum haberet. Primum enim per annum (1624-25) in domo professa ad S. Fidelis sacris confessionibus ad januam excipiendis est addictus; deinde vero, quod vitæ reliquum erat, in collegio Braidensi studiis regendis atque pietate scholarium atque aliorum undique ad eum confluentium promovenda

1) Cum exemplaria hujus prioris editionis ita rara sint, ut excussis frustra bibliothecis Romanis omnibus et Florentinis et ipsa Ticinensi tandem in sola Braidensi Mediolani unum aliquod nactus sim, non abs re erit, accuratam ejus descriptionem hic adjungere; quo loco mihi maximæ gratiæ agendæ sunt clarissimis viris J. Ghiron, præfecto bibliothecæ Braidensis et J. Giorgi, bibliothecario bibliothecæ nationalis Romanæ, qui omni, quo poterant, modo me foverunt atque adjuverunt. — Accedamus igitur ad *editionem Ticinensem*.

Summa | Totius | Philosophiæ | E D. Thomæ Aquinatis Doctoris | Angelici Doctrina, | Auctore R. P. Cosmo Alamannio Mediola- | nensi Soc. Jesu Theologo | Pars Prima. | Ticini Excudebat Jo. B. Rubeus. 1618. 4°; pp. 626 et XVIII.

Prima | Secundæ | Partis | Totius | Philosophiæ, | E D. Thomæ Aquinatis Doctoris | Angelici Doctrina. | Auctore R. P. Cosmo Alamannio Mediolanensi Soc. Jesu Theologo. | Papiæ MDCXXII. Apud Jo. B. Rubeum; pp. 436 et X.

Secunda | Secundæ | Partis Summæ Philosophiæ | E D. Thomæ Aquin. etc. ut supra. Ticini Excudebat Jo. B. Rubeus. 1623; pp. 389 et XIV.

Tertia | Secundæ | Partis Summæ Philosophiæ, etc. ut supra. | Papiæ. Ex Typogr. Jo. B. Rubei MDCXXIII; pp. 599 et XII.

Tertia Pars | Summæ | Philosophiæ etc. | Papiæ. Excudebat Jo. B. Rubeus. 1623; pp. 234 et X.

Libet præterea adjungere titulos *editionis Parisiensis*:

Summa Philosophiæ | D. Thomæ | Aquinatis | Doctoris Angelici | Ex variis Ejus Libris In Ordinem | Cursus Philosophici accommodata. | Auctore R. P. Cosmo Alamannio Mediolanensi | Soc. Jesu Theologo | Hactenus In Galliis Desiderata, Nunc Demum | Canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini Congregationis Gallicanæ opera et studio in usum scholæ suæ Philosophicæ luci data, et | Philosophia Morali ipsaque pro majori parte Metaphysica recens adaucta. | In hoc toto opere unus D. Thomas loquitur. | Parisiis | Apud Car. Roulliard, MDCXL; fol. pp. 218 et XII. Aliqua vero exemplaria habent: Parisiis. Apud Petrum Billaine | MDCXXXIX.

Prima | Secundæ Partis | Totius | Philosophiæ | E D. Thomæ Aq. Doctoris | Angelici Doctrina. | Auctore R. P. Cosmo Alamannio Mediolanensi | Soc. Jesu Theologo. | Parisiis | Apud Petrum Billaine, | MDCXXXIX; pp. 155 et VI.

Secunda | Secundæ | Partis Summæ | Philosophicæ | E D. Thomæ, etc. ut supra. | Parisiis. Apud Petrum Billaine, | MDCXXXIX; pp. 138 et VII.

Tertia | Secundæ | Partis Summæ | Philosophicæ, etc. ut supra. | Parisiis, etc. ut supra; pp. 206 et VI.

Tertia Pars | Summæ | Philosophicæ | E D. Thomæ Aq. | Doctoris Angelici | Doctrina. | Huic operi recens addita. | Parisiis, etc. ut supra; pp. 110 et VIII.

Quarta Pars | Summæ Philosophicæ | E. D. Thomæ Aq. | Doctoris Angelici | Doctrina. | In hac editione pro majori parte adaucta, et ad desideratum sui complementum perducta. | Parisiis etc. ut supra; pp. 262 et VII.

consumpsit. Ibidem an. 1634 mense julio exeunte, cum disputationi theologicæ præsideret, febri correptus, IX cal. Augusti piè in Domino obdormivit.

2. Ut Alamanni Summam Philosophicam Bibliothecæ nostræ adjungeremus, litteræ SS. Domini Nostri Leonis XIII effecerunt, quibus cl. Fredericum Pustet ad eam denuo vulgandam incitavit. Quo quidem loco maximæ huic clarissimo viro gratiæ nobis sunt agendæ, qui cum de consilio edendæ hujus Bibliothecæ certior esset factus, illico liberali animo ultro a Summo Pontifice petiit, ne gravaretur, quod sibi dederat in mandatis, in hujus Bibliothecæ editorem transferre.

Quam vero sapienti consilio SS. Dominus Noster, Theologiæ et Philosophiæ scholasticæ eximius fautor, ut Alamanni Summa omnium tereretur manibus, efficiendum censuerit, nemo non videat, cum id in illis, quas adjunximus, litteris apertissime sit propositum. Quare nobis pauca de opere ipso et nova ejus editione adiungenda restant.

Auctor ipse in operis proœmio, S. Thomam in conscribenda Summa Theologica secutus, librum monet non doctis, sed tironibus esse conscriptum. Id vero præ reliquis hujus generis libris habet proprium, quod auctor non solum non sua, nec aliena suis verbis exponit, sed doctrinam philosophicam S. Thomæ ex ipsius S. Doctoris verbis, quantum fieri potuit, contexuit, « in ordinem philosophicæ institutionis redigens omnes Philosophiæ partes, quas idem Angelicus Doctor in variis suis operibus pertractavit ».

Non infitianur, quin si usum nostri ævi spectemus, aliqua videantur ex libro resecanda, nobis jam minus fructuosa, alia autem haud ita pauca adjicienda, quibus nunc Philosophiæ studiosi ægre carebunt; nihilominus imprimis negari non potest, longe majorem libri partem, ut majoribus nostris, ita et nobis fore utilissimam, cum non tantum contineat doctrinam sanam, sed etiam præcipuos significet locos, quibus ea a S. Doctore inveniatur tradita. Præterea ea, quam indicavimus libri renovatio, cum laborem exigat improbum ac diuturnum, tum demum utiliter fiet, cum nova nobis præsto erit operum omnium S. Thomæ editio, qua quæ genuina, quæ spuria, accuratius quam ab Echardo et Rubeo factum est, sit determinatum, verbaque ipsa genuinorum operum ad manuscriptorum fidem correcta ac restituta. Demum ad hanc ipsam renovationem per partes præparandam viri docti nulla profecto re efficacius excitabuntur, quam cum antiqua ejus recensio, exemplarium raritate jam pæne ignota, denuo longe lateque erit diffusa.

In nova editione adornanda imprimis editionem Parisiensem cum ea contulimus, quam auctor ipse Ticini typis descripsit; deinde nec tempori nec labori parcentes universos S. Doctoris et Aristotelis locos in his editionibus indicatos in suis sedibus inquisivimus ac rectene an secus essent allati, indagavimus. Aliquot ex eis, qui nescio cujus errore irrepserant, cum ad rem omnino non facerent, denuo describendos non duximus, ne lectores in eis exquirendis tempus inutiliter tererent. Aliquoties eos locos indicatis substituere potuimus, qui cum ab auctore primum essent adnotati, postea typothetarum negligentia erant mutati; taceo plurimos errores editionis Parisiensis ex Ticinensi correctos. Cæterum in hujusmodi mutationibus inducendis, quum non auctorum sed editorum munere fungeremur, moderatissime nobis agendum esse statuimus.

Plurimum desiderabamus, ut nobis in hac quoque editione, ut in prioribus factum est, locos indicatos ad marginem adscribere liceret. Verum id, quia pretium libri ma-

gnopere erat aucturum, nobis fuit omittendum ac loci aut ipsi disputationi inserendi aut post aliquas particulas accumulandi, quorum neutrum non aliquid habet incommodi. Mediam igitur viam tenere studuimus, ne orationem nimium incideremus neve locos adductos a suis sententiis longius avelleremus.

Locos ipsos ex S. Doctore adductos ita aperte indicasse nobis videmur, ut compendia verborum, quibus usi sumus, explicationem non exigant. Quare Lectores hoc unum monemus, nos Opuscula eo ordine afferre, quo in editione Romæ sub S. Pio V vulgata leguntur; qui quidem ordo in posterioribus editionibus aliquantum est perturbatus. Cæterum, ut omnem dubitandi occasionem excluderemus, universos S. Doctoris libros proxima post præfationes pagina uno conspectu exhibendos curavimus. Præterea auctor nonnunquam locos ex libris significat, qui Aquinati aut perperam aut saltem non certo adscribuntur; velut in hoc primo volumine non raro nos ad Opusculum 48 remittit, cui titulus : « Summa Logicæ » quod, ut modesti simus, inter dubia rejiciendum est. Cum vero infinitas, quæ se hoc loco ingerunt quæstiones, ipsi decidere non possimus, hæc tantum præstanda putavimus : primum in scriptorum S. Doctoris elencho, quem paullo post adjunximus, asterisco, quæ Echardi judicio dubia vel spuria habenda essent, indicavimus. Deinde locos ascitos ex commentario cardinalis Hannibaldi in libros Sententiarum (ex scriptis S. Thomæ collecto) atque Aquinati adscriptos suo plerumque restituimus auctori nec plane delendos duximus, quippe quibus aliquid saltem momenti inesset.

Præterea cum commentarii in Aristotelis libros aliter in aliis editionibus per lectiones sint distincti, eas plerumque ita indicavimus, ut priori loco poneremus numeros editionis Romanæ, quos pleræque ex aliis editionibus exhibent ; posteriori vero aut uncis inclusos aut addita voce « alias » (al.) adjungeremus numeros editionis Parisiensis anni 1871 et sqq.

Demum plurimos locos, qui passim ex Aristotele secundum antiquorum ejus libros in textus dispertientium usum afferuntur, ita descripsimus, ut divisionem editionis Berolinensis adjungeremus, libros et capita designantem. Ex. gr. 5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 6, vel 3. *de Anima text.* 22; c. 4. In locis vero allatis ex iis libris, quos antiqui quoque per capita distinxerunt, posterior numerus (1. Ethic. c. 3 (1), *vel :* al. 1) ad editionem Berolinensem est referendus.

Non est, cur Lectores moneamus, alios auctores alios sensus, quæ est humanorum ingeniorum varietas, quandoque de iisdem doctrinæ capitibus ex S. Doctoris scriptis elicuisse. Ita factum est, ut unum exemplum proferam, ut Philippus a SS. Trinitate in sua Summa Philosophiæ conscribenda hoc sibi imprimis agendum proposuerit, ut Alamanni Summam impugnaret. Fatendum tamen, has controversias circa ea maxime capita versari, in quibus, cum subtiliora et obscuriora sint, in suo quisque sensu abundet.

Faxit Deus, ut improbus in hoc opere denuo vulgando positus labor eos Philosophiæ christianæ afferat fructus, qui SS. Dominum Nostrum Leonem XIII, horum studiorum eximium æstimatorem et fautorem, ut ad eum suscipiendum hortaretur, impulerunt.

Scribebam Romæ (Borgo S. Spirito 12).

Franciscus Ehrle S. J.

SANCTISSIMO DOCTISSIMOQUE

PRÆDICATORUM ORDINI

COSMUS ALAMANNUS

MEDIOLANENSIS

SOCIETATIS JESU THEOLOGUS

Magnum opus omnino et arduum aggressus sum, religiosissimi Patres, et rem eximiæ sanę laudis, sed perdifficilem conatus, non inficior. Plus etiam, quam pars virilis postulet, oneris ac muneris suscepi, non nego. Eam subire provinciam non dubitavi, quam doctissimus quisque cum laboris magnitudine tum rei difficultate perterritus facile recusasset, verissimum est. Dicam tamen quod censeo, et latentem animi mei sensum sic aperiam, ut nihil vos effugiat. Non illius ego dicti memor, quod perelegans poeta cecinit : Audaces fortuna juvat, timidosque repellit; sed ejus, quod in doctorem gentium a Christo Domino electus, divino afflatus numine pronuntiavit : Omnia possum in eo, qui me confortat; et summa voluptate sum arduum opus agressus, et oneri gravissimo humeros licet impares subjeci, et provinciam undique difficultatibus circumseptam animo alacri et læto suscepi. Quare quidquid boni fuerit tam in hac meorum operum, quasi quadam præcentione repertum, quam in iis, quæ postea prælo commissa exibunt et emanabunt in vulgus, totum erit Christo Domino, ejus Sanctissimæ Matri Angelicoque Doctori tribuendum; totum, inquam, uni Deo bonorum omnium auctori acceptum referendum, totum Deiparæ Virginis, et Sanctissimi Doctoris precibus adscribendum. Verum quid illud tandem est, rogabit aliquis vestrum, quod tamdiu a doctrinarum studiosis avidissime expectatum prodit in lucem, ingenio perfectum et elaboratum industria? Non ego vos diutius morabor, rem paucis accipite. Quo tempore Mediolani eorum mandato, quibus, ubi sapere cœpi, vitæ meæ commisi rationes, Theologiæ tradendæ curriculo, Doctorem Sanctum ducem secutus, versabar, adeo me illi addictum, deditum et obstrictum professus sum, ut ne latum quidem unguem, ut vulgo dici solet, ab illius doctrina discesserim, sed ejus sententiam in quacumque proposita quæstione secutus, quidquid ille probaret, approbarim, e contrario reprobarim, quidquid rejiceret. Tantus hic meus erga Sanctissimum Doctorem amoris ardor et observantiæ studium, et tanta in illius doctrinam animi mei propensio in nonnullis auditoribus effecit, ut me ad Summam Philosophicam ex illius mente conscribendam sæpius hortarentur, utilitatis inde plurimum et emolumenti ad omnes cum Philosophiæ, tum Theologiæ studiosos derivaturum validis rationibus confirmarent, ad tale tantumque munus obeundum me unum a præpotenti Deo fictum et factum; me unum, præterea neminem, quod erat illorum in præceptorem singularis amoris, plus æquo illi tribuentis indicium, aptum natumque prædicarent. Aperte et ingenue confiteor, religiosissimi Patres, nec vestris inserviam auribus : ita illi mihi tum frequenti hortatione, cum blando supplicique sermone suaserunt, ut facili negotio discipulorum amantissimo persuase-

rint; planius et apertius dicam; non me languentem et tardum, sed mea sponte currentem incitarunt. Statim igitur me accinxi operi, nullis peperci laboribus nullisque vigiliis, nihil penitus intentatum reliqui, quominus in opere tam gravi pro dignitate sustinendo quispiam a me vel curam et sollicitudinem, vel studium et laborem exigeret. Ad Summæ Theologicæ D. Thomæ ordinem plane angelicum in Philosophia conficienda non voluntate modo proxime accedere, sed imitatione etiam consequi pro ingenii viribus contendi; doctrinam philosophicam eadem prorsus methodo et ratione, qua ille theologicam, quæstionibus, et has articulis quasi quibusdam terminis definivi; in horum singulis argumenta, quæ partem oppositam probant, primo loco posui; deinde pro parte altera Philosophi auctoritatem adjeci; postea rem universam in articuli corpore, more institutoque Sanctissimi Doctoris fusius explicatam variis rationibus ex ejus doctrina collectis ita confirmavi, ut non illius modo sensum, sed verba etiam ipsissima protulerim, quæ rei veritatem planius aperirent; certo enim mihi persuadebam futurum, ut, si ad Summam illius Theologicam ista Philosophica propius accederet, quando illam assequi et exæquare non poterat; si nimirum tam argumenta pro utraque parte, contrariorumque refutationes, quam corpus ipsum articuli ad verbum ex variis D. Thomæ locis ad paginæ oram notatis eruerem, et huic non longe minor a viris doctis haberetur fides, et eidem etiam inde multo major adjungeretur auctoritas. Verum quid ego in hac prima meorum laborum parte præcipue perfecerim, verius dicam, quid effecerim, vestrum omnium, doctissimi Patres, expecto judicium. Rebus in arduis si minus assequi possumus, quod sequimur, tentasse saltem perhonorificum est et commendatione dignum singulari. Etenim licet ultro concedam, et in hoc opere desiderari quam plurima, multa potuisse vel addi vel detrahi, multa mutari, inchoata plurima, nulla ex parte perfecta, universum opus forte vel mutilum esse vel mancum; ad summam totum corpus imperfectum ac rude relictum, non repugnem; vobis tamen religiosissimi Patres, pro viribus exhibui amoris saltem et observantiæ meæ in vestrum Ordinem sanctitatis et doctrinæ fama celeberrimum, et in vestrum Sanctissimum Doctorem, theologorum facile principem, non vulgare testimonium. Hoc uno contentus, si minus cæteris omnibus, ipse mihi certe satis et cumulate facio. Durius illud extenuandum est et emolliendum diligentiusque, quod mihi contra quis iure meritoque posset objicere, refellendum. Qui serit arborem, vel quid ejusmodi bene culto solo, non derelicto mandat, is jure suo fructus demetit, percipit, condit, et ut sementem fecit, ita metit; at tu cur alienam messem ingressus, ad id muneris obeundum, quod ab erudito et docto viro ex Patribus Dominicanæ familiæ expeti et expectari debuerat, ultro te intulisti, non quæsitus intrusisti? Quam facile possit hæc argumentatio infirmari, quam facile repelli, vos ipsi decernite. Si cuipiam ex augustissima vestra familia hoc vel muneris vel oneris genus venisset in mentem, jure optimo illius humeros id expetiisset et tamquam sibi debitos exegisset; nemoque potuisset illud pro majori dignitate sustinere; dicam apertius quod sentio, philosophicum hoc gravissimumque negotium nemo facilius feliciusque transegisset. Ex eodem enim ubere lac doctrinæ sugens et ex eodem sapientiæ fonte aquam hauriens multo uberius veriusque philosophicas quæstiones ad Sanctissimi præceptoris sensum et ad ejus sincerum ac subtile judicium explicabit, quam qui vel rivulos consectatur vel aliunde doctrinam accepit, cujus nimirum aures Doctoris voce alieni familia personuerunt. Verum enim vero nihil hujusmodi vobis venit in mentem, nihil animis vestris occurrit, quod ad rem hanc pertinere videretur; de onere tam gravi suscipiendo et sustinendo, vos ipsos testes appello vivos et præsentes, non modo non excogitastis, sed forte ne cogitastis quidem, sese mihi tam utilis et fructuosa cogitatio divinitus opinor obtulit, ita penitus insedit in animo, nullo ut evelli modo potuerit, sed ad sese illum non modo non invitum et repugnantem, sed plane gaudentem etiam rapuit et libentem. Sed demus factum bene, urgebit demum aliquis, quod tu homo e Societate Iesu opus eximiæ utilitatis et laudis, si rem, qua de agitur, spectemus, confeceris, cur hanc potissimum Philosophicæ Summæ partem ex D. Thomæ doctrina desumptam amplissimo Dominicanæ familiæ nomini consecratam esse voluisti et

sub illius potissimum patrocinio divulgatam? An ut doctissimorum Patrum ita gratiam ineas benevolentiamque concilies, ut quæ in illa minus digna reperiuntur, quæ probentur, utpote non apta atque perfecta, non expleta omnibus suis numeris et partibus, non improbentur, et quæ commendationem promerentur et laudem, magis emineant et probentur magis? Dicam ingenue nec ficte loquar et simulate, næ ille divinavit. Addo præterea, cuinam alii religiosorum hominum familiæ primi laborum meorum fructus, quam illi suo jure debebantur, cui plures maturi et cocti ex eadem arbore sapientiæ, unde illi quia peracerbi et crudi vi quasi quadam avulsi sunt, ad communem omnium literatorum hominum utilitatem per se ipsi ac sua sponte quotidie decidunt? Planius et apertius dicam, non longe quærenda causa, cur primam partem Philosophicæ Summæ e D. Thomæ doctrina, tamquam surculum quemdam ex arbore fructuosissima excisum, sub clarissimo Dominicanæ familiæ nomine apparere voluerim, ut nimirum ex illius excellentis et singularis doctrinæ splendore lucem aliquam dignitatis accipiat eoque magis extet et emineat illuminata, quo studiosius ab invidis hominibus absconderetur oppressa; et quemadmodum pictores multa vident in umbris et in eminentia, quæ nos non videmus, ita quæ meorum operum partem alieno fulgore collucentem et illustratam obscurant, non minus grata et jucunda legentibus, quam quæ sunt eminentia, videantur. Habetis opinor, Patres religiosissimi, cognitam atque perspectam instituti operis et vobis consecrati rationem; quid in illo desideretur, ut minus ingratum et injucundum videatur, omnino spernite et pro nihilo putate. Hoc unum, quod longe pluris in me vellem faceretis, quæso, diligenter attendite benevolentissimum scilicet animum et mirabiliter in vestrum amplissimum et clarissimum Ordinem propensam voluntatem, et in vestrum doctissimum et sanctissimum Patrem theologorum principem summum amorem et observantiam singularem. Si quid vero boni, id est, si quid fuerit docte et erudite, si quid acute et sapienter dictum, ut primis extrema conjungam, totum Christo Domino bonorum omnium largitori tribuite, totum ab illo Matris Sanctissimæ, sapientissimique Doctoris rogatu impetratum existimate.

AD BENEVOLOS LECTORES.

Quid vobis reliquum esse censetis, doctrinarum studiosi, quod potissimum velim vos monitos esse ac plenius et planius edoctos? Duo sese mihi offerunt inter alia, quæ minutius in frusta concidam, ut levius ac lenius in ora, ut ita dicam, animorum inserta magis extenuentur, et mollita mandantur, non vorentur. Unum *est, cur ego Philosophicam Summam non ita confecerim, ut mea sponte, nullis adminiculis, et ut dicitur, meo marte illam expleverim, sed alieno præsidio, opibus aliunde conquisitis, ad alterius ingenium, sensum, methodum, verba denique ipsa, et totidem illis ea omnia reddiderim, quæ in alio doctore inveniuntur expressa.* Alterum *vero, cur Summam Philosophicam ex D. Thomæ doctrina potissimum, non ex alterius nobilissimi clarissimique theologi, Scoti videlicet, Alberti Magni, vel cujusvis alterius ejusdem generis hominum contextam perfectamque in vulgus ediderim. — Ut brevitati simul et perspicuitati consulam, primum id explicabo, quod* priore loco *in dicendi controversiam et disceptationem vocatum est; nec quæram eas rationes, quæ ex conjectura pendent, quæ disputationibus huc et illuc trahuntur et nullam adhibent persuadendi dignitatem, sed ex ipsius rei natura deductis totam controversiam dirimam et meam explebo concludamque sententiam;* posteriore vero loco *quæstionem alteram conquisita et enodata, ut potero, cura diligenter exponam.*

Insitam et innatam esse cuique honoris et gloriæ consequendæ cupiditatem, non nisi ex hominum numero ejiciendus et ex finibus humanæ naturæ exterminandus negare audebit. Qui enim inficiari, se hominem esse, non potest, is fateri debet, quem vocamus hominem, si corpus illius attendas, a præpotenti numine fuisse erectum et ad cœli quasi cognationis et domicilii pristini conspectum excitatum; si vero te ad animum cogitatione convertas, eumdem ortum esse reperies ad divini numinis cognitionem, cœlum intuendo capiendam; ad illam tanti operis fabricam, quæ construi a Deo atque ædificari mundum fecit, contemplandam, et ad immensi hujus ædificii fabricatorem et architectum imitandum totius naturæ parentem Deum. Quod est dicere, hominem tanquam mortale quoddam numen non nisi natum ad sublimia, excelsa, non nisi eximia laude, singulari commendatione æternaque memoria digna cogitaturum, moliturum, perfecturum. His ita propositis quid tu modo, dicet quispiam, non ex proprio sed alieno marte Philosophicam Summam minori laude atque industriæ commendatione moliris, quam gloriam ex alienorum ruderum fabrica venaris? O peracutum hominem, qui paucis verbis negotium confectum putat et ea sumit, quorum nihil omnino conficitur ex propositis, nihilque conceditur. Age, esto hoc, levis est animi lucem splendoremque fugientis, laboribus susceptis periculisque aditis quasi mercedem rerum gestarum gloriam non modo non desiderare et augere, sed etiam aspernari atque negligere. Esto itidem hoc, immortali me gloria dispolio, alium adorno, quid inde consequens efficitur? Errarene me, quod opere contexendo gloriam mihi jure meritoque debitam repudiaverim in aliumque transtulerim, an te multo longius falli, qui gloriæ nomine falso utens, non quomodo efficiatur ex propositis atque concessis, argumentationem sententiamque concludis. Hoc potius facile, breviterque demonstro. Vel *nomine gloriæ veram, gravem, solidamque intelligis, quæ nimirum habet formam honestatis et similitudinem, quæque est veræ virtutis fructus, vel inanem, falsam, popularem stultorum et improborum hominum consensu excitatam. Si* hanc *intelligis, ne tu longe falleris, et toto, ut vulgo dicitur, aberras cœlo? Hæc sempiternam turpitudinem infligit, non immortalis famæ splendore illustrat. Hujus studio trahuntur homines perditi, delectatione et utilitate omnia metientes, non viri probi et sapientes, ad honestatis formam normamque virtutis omnia revocantes. Huic nos remittere nuntium, hanc nos repudiare funditus is, cujus auctoritate et exemplo vita nostra instituenda est moresque conformandi, Christus Dominus facto imperavit, cum in amantissimi Patris gloriam, quamdiu vixit, cogitationes omnes et omnia studia convertit; docuit verbis, cum idem aperte palamque summa hominum frequentia testificatus est, non se suam in obeundo redemptionis humanæ munere gloriam quærere, sed illius, a quo fuerat e cœlo demissus in terras. — Si vero de gloria locutus* illam, *quæ summa est atque perfecta, significare voluisti, tantum abest, ut argumentando quidquam effeceris et meam sententiam oppugnatam everteris, ut pro illa propugnaveris acerrime, constantissime defenderis, et oppositum ejus, quod tibi fuerat in animo propositum ad probandum, omnino concluseris. Etenim hanc me meis laboribus atque vigiliis desiderare gloriam, hanc veluti mercedem animo constituisse, hac me denique vehementer optare a Christo Domino tanquam singulari eximioque præmio donari, paucis ostendo. Veram, solidam perfectamque gloriam ex tribus potissimum constare Romanæ docuit eloquentiæ princeps: si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat. Hoc veluti nostræ argumentationis jacto fundamento, quid inde sit consequens et necessario colligendum, diligenter attendite. Quando aliqua duo ita sunt inter se apta atque connexa, ut uno posito et aliud poni necesse sit, fieri minime potest, ut velit quis id, quod sumitur, et nolit illud, quod ei est consequens et ex propositis efficitur; nam ratio connexi, cum superius concesseris, cogit et inferius concedere. Quod vero tria prædicta, quibus veræ solidæque gloriæ natura definitur, sint hisce meis laboribus atque conatibus implicita et vinculis summæ conjunctionis et quasi naturalibus colligata, non nisi captum oculis et mente destitutum latere potest. Quod enim meam Philosophicam Summam non exigua philosophorum et theologorum multitudo avidissime expectet, manifestam multitudinis dilectionem ostendit; manifesta vero dilectio magnam scriptori auctoritatem affert et fidem. Quem enim summe diligimus, si consilia illi committimus et uni res credimus universas, multo maiorem eidem tribuemus auctoritatem fidemque adhibebimus longe certiorem. Quod vero qui religiosa familia, doctrinæ genere, vivendi ratione institutoque alienus est, incredibili cupiditate ardeat, atque omni ope atque opera nitatur, ut viri sanctitate et doctrina celeberrimi nomen operibus in lucem editis illustret ac prædicet, quis*

non vehementer suspiciat, admiretur et obstupescat? Quid jam amplius expectatis, benevoli lectores? Hoc unum addo, reliqua silentio præteribo, unicuique nostrum, qui Christo servatori nomina dedimus, nihil omnino honorificentius, nihil gloriosius accidere posse, quam de illo magnificentissime sentire et loqui, quem Deus ipse singulari commendatione dignissimum judicavit, quam efficere multa pluraque conari, cum ad illius laudem amplificandam et honore augendam, tum ad amplitudinem nominis ornandam et illustrandam, quem Deus in terris veluti quemdam minorem Deum ab omnibus religiose coli præcepit, et in cœli domicilio immortalibus bonis et æternitate gloriæ cumulavit. Quid plura, tractatio Philosophiæ optimo et amplissimo quoque dignissima est; verum si dirigatur ad omnium doctrinarum studiosos excitandos, inflammandos magisque juvandos, cura suscipitur et cogitatio plenissima dignitatis et gloriæ. Quid ex prædictis omnibus efficiatur, quid sit illis consequens, nemo est qui non videat, nemo, qui non intelligat. Sit ergo firmum, fixum et in perpetuum ratum, sine ulla temeritatis et ignominiæ nota, sed honestissime et laudatissime posse quemlibet libros in lucem emittere, unde longe plus ad alium quempiam, quam ad scriptorem, utilitatis, honoris et gloriæ derivetur. Hujus rei locupletissimos testes possem in medium afferre non paucos, sed uno contentus instar omnium profero Gabrielem Biel, virum illum eruditionis atque doctrinæ præstantia insignem, qui cum laudis eximiæ opus in Missæ canonem scripsisset, quia religiose et sine ambitione commendari non poterat, ut cui merito jureque optimo debebatur, æternum illi suorum laborum præconium tribueretur, non aperte modo et ingenue ad finem operis fatetur, sed etiam simpliciter et candide lectores monet palamque prædicat atque denuntiat, se, quæcumque in illo digna commendatione posuit et explicavit, ex suopte ingenio non ea fudisse, sed fere omnia ex Joanne quodam suo præceptore viro doctissimo accepisse. Quod tanto viro non modo sine ullius ignominiæ nota, sed summa etiam cum laude licitum fuit; et id licere dicimus, quod vel legibus, vel more majorum institutoque conceditur; multo magis id mihi licitum erit, qui nec eruditionis magnitudine nec doctrinæ præstantia sum cum illo ulla omnino ratione conferendus.

Sed ad alteram quæstionem, *si placet, et longe faciliorem veniamus; priori enim satis superque factum vel adversarius ipse non negabit. Quæsitum igitur est secundo, cur ex unius D. Thomæ doctrina, non ex Scoti vel Alberti vel alius viri doctissimi Philosophicam Summam confecerim. Ne diutius suspensa oratione mea expectatio vestrà teneatur, causa potissima, cur id fecerim, non est petenda longius nec altius eruenda, patet omnibus, et æque mihi prompta est, et cuicumque libuerit rem, ipsam diligentius accuratiusque perpendere. Cæteri doctores, quos laudavi, et physica disputandi ratione multa explicarunt, et a more philosophico fere omnia, quæ ad rationalem scientiam, qua de potissimum agimus in præsenti, spectant, in contrarias partes disputando, crassis occultata et circumfusa tenebris ad veritatis lucem protulerunt; at doctor angelicus, licet egregie præclareque ac divine* theologica *multis voluminibus ita persecutus sit, ut nemo illa plenius et uberius disputarit, nemo eruditius et doctius, nemo apertius et planius explicarit, nemo denique facilius atque felicius, et scientiæ pervestigatione et disserendi ratione comprehenderit,* philosophica *tamen non nisi leviter attigit et disperse, et quibus de quæstionibus philosophi multa dicere solent, breviter ab illo, strictimque dicuntur. Quare hoc unum ad sanctissimi præceptoris doctrinæ absolutionem perfectionemque maxime desiderari videbatur, ut philosophica materies in unum congesta corpus, variisque definita quæstionibus et articulis ad rei veritatem in occulto latentem aperiendam et illustrandam more philosophico rationibus in contrarias partes disputaretur, captionibusque discussis, certis conclusionibus tanquam exitu et determinatione orationis tota disceptatio finiretur; sic enim fieret, ut is multo minore labore ac studio, majore vero utilitate et fructu Theologiam Doctoris Angelici perciperet, qui doctrinam illius philosophicam ex eodem omnino fonte hausisset. Næ suo jure, dicam quod sentio nec ad ullius loquar voluntatem, suo inquam jure meritoque hoc muneris et oneris a doctrinarum studiosis postulabat et tanquam debitum exigebat sapientissimus et sanctissimus doctor, ut tot ab illo exantlati labores et tot exactæ vigiliæ in re theologica præsertim augenda et illustranda, ratione aliqua compensarentur et ejus laudi, honori et gloriæ, si qua fieri posset accessio, cumulus adderetur. Hoc unum de doctissimo sanctissimoque Patre extremo loco dicam, quod et omni me tempore ad illius doctrinæ studium mirabiliter incitavit et ad Philosophicam Summam contexendam, licet non repugnantem sed valde propensum impulit et libentem quodque deberet ad illam diligentissime pervolutandam*

eorum animos, qui graviorum disciplinarum studiis maxime delectantur, vel flagrantissimos incenderet; si communi proborum et doctorum virorum consensu sanctitatis et doctrinæ præstantia primum inter scholasticos doctores locum est consecutus; sanctitatis quidem admirabili quadam animi despicientia honores ac dignitates oblatas constantissime recusarit, quod virginei candoris amore captus blandas voluptatis illecebras inimicas rationi severissime contempserit, quod divinæ charitatis incendio ardens omnes suos conatus et impetus ad hæreses omnino profligandas erroresque ex hominum animis radicitus evellendos contulerit; quod in cœlestium spirituum beatissimo cœtu, sapientissimo sanctissimoque Ecclesiæ Doctori Augustino gloriæ splendore parem existere, virginei pudoris gloria episcopalis oneris meritum compensante, divinitus significatum fuisse historiarum monumenta tradiderint, unde merito fuerit et in sanctorum numero a Summo Pontifice cooptatus et inter Scholasticos nemine repugnante insigne et gloriosum Sancti Doctoris nomen consecutus; doctrinæ vero, quod illa doctissimorum virorum conspiratione atque consensu, cum subtilitate et perspicuitate, tum soliditate et multiplicitate, omnium scholasticorum doctrinis longissime præcellat; quod Christi Domini fuerit testimonio comprobata, Deiparæ Virginis oraculo confirmata et ab Innocentio summo Pontifice ita commendata et laudata, ut quod de nullo Doctore vel sanctitatis vel doctrinæ gloria illustri, dictum vel scriptum reperitur, dicere non dubitarit, hujus sanctissimi præceptoris doctrinam plane divinam, excepta canonica, habere proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum et nullum ex iis, qui ejus doctrinam secuti sunt, unquam a recto veritatis tramite declinasse, et quotquot eamdem oppugnare conati sunt, semper fuisse de veritate suspectos. Ecquis erit ingenio ita hebeti ad intelligendum ac rudi, ut philosophicis disciplinis eruditi vehementer exoptans, non eas e scientiarum omnium fontibus uberrimis hauriat, sed doctrinarum sitientes rivulos consectetur. Ecquis itidem erit ita inops rationis atque judicii, ut me vel reprehensione dignum existimet, vel certe miretur, quod sapientissimi sanctissimique Doctoris, cui se litterati omnes, et studiis doctrinisque dediti plurimum debere confitentur, cujusque me discipulum rudem atque integrum profiteor, doctrinam philosophicam a tenebris ad lucem vocarim, ad certam methodum ordinemque redegerim, aditumque patentiorem et faciliorem ad philosophicas disciplinas capessendas cuilibet illarum studioso reddiderim, quin immortales potius præpotenti Deo gratias agat habeatque perpetuas, quod ex eodem omnino fonte in posterum omnes graviores disciplinæ copiosius et abundantius haurientur.

Hæc habui, benevoli lectores, quæ vos præmonerem, si tam ea vobis, quam quæ ex D. Thomæ doctrina plurium annorum spatio et multis lucubrationibus atque vigiliis meditatus sum non indigna commendatione videbuntur, illa omnia Deo Domino bonorum omnium auctori tribuite; si non arridebunt, utpote inchoata et rudia, grati saltem animi non exiguam significationem et summam atque optimam probate voluntatem.

Attestatio Rever. P. Fr. Francisci Ghetii de Como Sacræ Theologiæ Lectoris primi in conventu S. Thomæ de Papia Ordinis Prædicatorum.

Tantum abest, ut Quæstiones logicales a religiosissimo ac præstantissimo viro Patre Cosmo Alamanno Societatis JESU e D. Thomæ doctrina decerptas, ingenti labore confectas, admirabili arte ordinatas contra regulas novi Indicis librorum aliquid contineant, quin potius subtilissimam doctrinam, veram Philosophiam, peripateticam scientiam, Thomisticam veritatem eas continere assero; in his acumen ingenii tanti Patris, maximus in nostrum divinæ voluntatis interpretem D. Thomam Aquinatem affectus, eximia in nostram Dominicanam Religionem benevolentia demonstratur. Quapropter eas dignissimas, ut prælo quam primum iterum subjiciantur ad omnium, præsertim autem Thomistarum commodum ac utilitatem judico. Datum Papiæ die 4. Octob. 1623.

Ita est. — Fr. Franciscus Ghetius de Como, Lector etc.

Die 5 Octobris 1623. Visa supradicta attestatione : Imprimatur.

Fr. Deodatus Seghitius, Inquisitor Papiæ.

BREVIS CONSPECTUS

SCRIPTORUM S. THOMÆ

QUÆ IN EDITIONE ROMÆ AN. 1570 VULGATA

CONTINENTUR

Summa Theologiæ; 1a (scil. prima pars), 1a 2æ (scil. prima pars secundæ partis), 2a 2æ (scil. secunda pars secundæ partis), 3a (scil. tertia pars).

Summa contra Gentiles ; ll. 4. c. Gent.

Quæstiones disputatæ de potentia Dei, de malo, de spiritualibus creaturis, de anima, de unione Verbi, de virtutibus in communi, de caritate, de correctione fraterna, de spe, de virtutibus cardinalibus, de veritate.

Quodlibeta 12.

Scriptum in 4 libros Sententiarum.

Commentarii in 2 lib. Perihermenias, in 2 lib. Posteriorum Analyticorum, in 8 lib. Physicorum, in 3 lib. de Cœlo et Mundo, in lib. de Generatione et Corruptione, in 4 lib. Meteorum, in 3 lib. de Anima, in lib. de Sensu et Sensato, de Memoria et Reminiscentia, de Somno et Vigilia *, de Somniis *, de Divinatione per Somnum *, in 12 lib. Metaphysicorum, (de causis), in 10 lib. Ethicorum, in 8 lib. Politicorum.

Opuscula : 1. Contra errores Græcorum. — 2. Compendium theologiæ. — 3. Declaratio quorumdam articulorum contra Græcos, Armenos et Saracenos. 4. De duobus præceptis charitatis. — 5. De articulis fidei et sacramentis ecclesiæ. — 6. Expositio super symbolum Apostolorum. — 7. Expositio orationis dominicæ. — 8. Expositio salutationis angelicæ. — 9. Responsio de 108 articulis *. — 10. Responsio de 42 articulis. — 11. Responsio de 36 articulis. — 12. Responsio de 6 articulis ad lectorem Bisuntin. — 13. De differentia divini verbi et humani. — 14. De natura verbi intellectus. — 15. De substantiis separatis. — 16. De unitate intellectus contra Averroistas. — 17. Contra retrahentes a religionis ingressu. — 18. De perfectione vitæ spiritualis. — 19. Contra impugnantes Dei cultum et religionem. — 20. De regimine principum. — 21. De regimine Judæorum. — 22. De forma absolutionis. — 23. Expositio primæ decretalis. — 24. Expositio super secundam decretalem. — 25. De sortibus. — 26. De judiciis astrorum. — 27. De æternitate mundi. — 28. De fato. — 29. De principio individuationis. — 30. De ente et essentia. — 31. De principiis naturæ. — 32. De natura materiæ et dimensionibus interminatis. — 33. De mistione elementorum. — 34. De occultis operibus naturæ. — 35. De motu cordis. — 36. De instantibus. — 37. De quatuor oppositis. — 38. De demonstratione. — 39. De fallaciis. — 40. De propositionibus modalibus. — 41. De natura accidentis. — 42. De natura generis *. — 43. De potentiis animæ *. — 44. De tempore. — 45. De pluralitate formarum *. — 46. De dimensionibus interminatis. Cf. n. 32. — 47. De natura syllogismorum *. — 48. Summa totius Logicæ Aristot. *. — 49. De sensu resp. singularium et intellectu resp. universalium *. — 50. De inventione medii *. — 51. De natura luminis *. — 52. De natura loci *. — 53. De intellectu et intelligibili *. — 54. De quo est et quod est. * — 55 et 56. De universalibus *. — 57. Officium de festo corp. Chr. — 58. De sacramento altaris *. — 59. De sacramento eucharistiæ *. — 60. De humanitate J. Chr *. — 61. De dilectione Chr. et proximi *. — 62. De divinis moribus *. — 63. De beatitudine *. — 64. De modo confitendi *. — 65. De officio sacerdotis *. — 66. Expositio missæ *. — 67. De emptione et venditione ad tempus *. — 68. Epistola de modo acquirendi scientiam *. — 69. Expositio in lib. Boethii de hebdomadibus. — 70. Quæstiones in lib. Boethii de Trinitate. — 71. De vitiis et virtutibus * — 72. De concordantiis *. — 73. De usuris *.

Expositio : in Job, in Psalmos, in Cantica Canticorum, in Isaiam, in Jeremiam, in Threnos, [in Matthæum et Joannem] ; Catena aurea in quatuor evangelia ; expositio in epist. S. Pauli, in Genesim *, in Danielem *, in lib. Machabæorum *, in epist. canonicas *.

RATIO
BIBLIOTHECÆ THEOLOGIÆ
ET
PHILOSOPHIÆ SCHOLASTICÆ

INCEPTÆ

CURA FRANCISCI EHRLE, S. J.

SUMPTIBUS ET TYPIS P. LETHIELLEUX

PARISIIS, 4, VIA CASSETTE

ET APUD FRED. PUSTET, S. SEDIS APOSTOL. TYP., RATISBONÆ, CINCINNATI ET NEO-EBORACI

I. Jam pridem a multis cupide erat expetitum, ut ex auctoribus Theologiæ et Philosophiæ scholasticæ ii denuo vulgarentur, qui et insigniores essent et rariores. — Jam enim inde a triginta annis, quum quidem, ducibus clarissimis viris Liberatore, Sanseverino, Kleutgen, hæ disciplinæ de integro diligentius excoli cœptæ sunt, inter omnes constabat, tum demum hanc « Veterum sapientiam » rite renovari et excussis, quibus obsita esset, præteritorum temporum pulveribus, in nostræ ætatis usus plane posse converti, cum præcipuarum doctrinarum ortus et progressus a SS. Patrum ætate usque ad scholæ scholasticæ sæculo proxime elapso interitum, ex præcipuis singularum ætatum et scholarum doctoribus diligenter collecta ac perspicue ob oculos posita, uno quasi conspectu possent comprehendi. Facile enim apparebat, quantam ea inquisitio, et errores et præclare dicta referendo, nobis esset occasionem allatura, res in omnes partes versandi ; quantoque aberrandi in multis rebus, in plurimis frustra elaborandi periculo se is esset objecturus, qui, neglecto illo adminiculo, in arduis quæstionibus suo unius ingenio omnia vellet conficere.

II. Verum, quod in hoc doctrinarum progressu explicando nec plures operam adeo necessariam posuerint, neque illi, qui id fecerunt, cum uberiori fructu fecerint, nemo mirabitur, qui raritatem librorum ad hæc studia necessariorum perspectam habebit. Etenim, si paucas vel ex maximis exceperis, ne in publicis quidem bibliothecis ita omnium ætatum et scholarum vel ipsi principes studentibus præsto sunt, ut quivis facile certa via et ratione in hac inquisitione possit procedere. Accedit quod haud pauci, etiam ex libris maxime necessariis, aut nullo aut ingenti tantum pretio coemi possunt; quod quantum in damnum scientiæ ecclesiasticæ vertat, nemo non videt.

III. Hac librorum scholasticorum raritate excitati quidam, maxime ex librariis Parisiensibus, complures eosque optimos auctores denuo ediderunt. Verum ex his editionibus aliquæ magis spe lucri quam studio scientiæ promovendæ adornatæ videntur; atque omnes ita raræ sunt, ut eam, qua premimur, librorum penuriam parum sublevarint. — Quare, non deterriti ea, quam omnes dolemus, temporum iniquitate, nobis, ut « Bibliothecam Theologiæ et Philosophiæ scholasticæ » ederemus proposuimus.

IV. Atque hoc consilium ita exsequemur, ut *imprimis* ex antiquioribus Scholasticis singularum ætatum et scholarum principes vulgemus, quorum ope singula doctrinarum capita facile ex suis fontibus hauriri, et per suos progressus et vicissitudines ad recentioris scholæ ortum possint explicari. — *Deinde* vero, cum in his editionibus præparandis plus temporis sit ponendum, ne opus nimium retardetur neve interrumpatur, ex recentioribus Scholasticis, quos renovare facile est, aliquos præclariores pro temporum opportunitate interponemus. Præterea utraque classis, vel antiquorum vel recentiorum Scholasticorum, et Philosophos et Theologos complectetur. — In auctoribus vero seligendis *tria* potissimum spectabimus : doctrinæ excellentiam, auctoris ad disciplinæ historiam illustrandam gravitatem, exemplarium raritatem. Itaque ab omni partium studio alieni, non uni scholæ, non opinionum commentis controversiisve, quas dies et parit et delet, sed immutabili earum disciplinarum rationi et utilitati serviemus.

V. In editionibus adornandis agemus præcipue, ut a mendis, quantum fieri possit, castigatæ prodeant; cum nos non lateat, quam juste de quibusdam editionibus viri docti sint conquesti. Quare, cum de recentiore aliquo auctore edendo agetur, variæ ejus, si quæ fuerint, editiones inter se conferentur. Ex auctoribus vero antiquioribus nullus prodibit, quin secundum optimos codices mss. accurate fuerit emendatus. — Præterea qui commemorantur loci aliorum auctorum, ii studiose investigati corrigentur; et ii quidem, qui ex SS. Patribus deprompti sunt, ad editiones a Migne adornatas, quæ omnium manibus teruntur, exigentur.

VI. Primi autem hi vulgabuntur scriptores.

A. Ex antiquioribus philosophis :

1. ARISTOTELIS *Opera omnia, brevi paraphrasi illustrata a Silv. Mauro, S. J.* — Cum enim imprimis ex Stagiritæ operibus Philosophia scholastica sit orta, ex infinito pæne commentariorum numero unus aliquis seligendus videbatur, qui quam brevissime et clarissime « Aristotelem scholasticum », id est Aristotelis doctrinam ita nobis exhiberet, ut a Scholasticis est intellecta; quod quidem neminem præclarius Silv. Mauro præstitisse putamus.

2. AVICENNÆ et AVERROIS *Opera philosophica*, — quæ, quantum ad scholasticæ doctrinæ conformationem contulerint, nemo profecto ignorat.

B. Ex antiquioribus theologis:

1. JOAN. CAPREOLI, O. Pr., *Quæstiones in IV libros Sententiarum pro tutela doctrinae S. Thomæ.* — Hic enim auctor, cum ubique aliorum opiniones accurate recenseat, illius « aureæ ætatis » doctrinam quasi quodam compendio conclusam nobis exhibet.

2. His adjungemus : PETRI de TARENTASIA, O. Pr., *Comment. in libros Sent.*, quo, si S. Thomam et S. Bonaventuram excipias, nullus in antiquis bibliothecis erat frequentior ; — HENRICI de GANDAVO, imprimis *Quodlibeta*, deinde *Summam theologicam ;* — ÆGIDII de COLUMNA, O. Erem. S. Aug., *Comment. in priores III libros Sent., Quodlibeta, Opuscula.* — Prætermittemus ALEXANDRUM de HALES et RICHARDUM de MEDIAVILLA, quippe qui a Patribus Collegii S. Bonaventuræ apud Claras Aquas brevi denuo typis describentur.

C. Ex recentioribus philosophis :

COSMI ALAMANNI, S. J., *Summa Philosophiæ D. Thomæ Aquinatis.* Ad hanc renovandam SS. Dominus Leo P. P. XIII, litteris sub forma Brevis datis, Cl. Fridericum Pustet, librarium Ratisbonensem, incitaverat. Is vero, cum de hac nostra Bibliotheca edenda certior factus esset, magna liberalitate injunctum sibi officium, annuente benigne SS. Domino, nobis demandavit. — Ex quo quidem opere, cum totum fere ex ipsis Angelici Doctoris verbis sit compactum, Philosophiæ studiosi S. Doctoris et præclaram doctrinam et ipsum loquendi ac cogitandi modum facile haurient.

D. Ex recentioribus vero theologis :

1. CAROLI TRICASSINI, O. Capuc., *Tractatus* aliquot omnino egregii contra Jansenistarum errores conscripti.

2. DIDACI RUIZ de MONTOYA, S. J., præclara volumina, imprimis *de Trinitate* et *de Scientia divina.*

3. NICOLAI YSAMBERTI, Dr. Sorbon., *Commentarii in S. Thomæ Summam theol.*

VII. Quod ad externum editionum ornatum attinet, utemur eadem fere, qua Migne (notæ *ex* praecip) usus est, voluminum forma.

Antiquorum auctorum codices mss. melioris notæ ex præcipuis bibliothecis jam sunt conquisiti; Avicennæ Opera ex antiqua editione descripta, ex parte cum codicibus mss. collata.

Præterea non est, cur hic pluribus moneamus, quam arcte connectatur hæc « Bibliotheca » cum « Anecdotis historiam Theologiæ et Philosophiæ scholasticæ illustrantibus » quibus quidquid de auctoribus scholasticis in codicibus mss. delitescit, ut optime fieri poterit, in lucem proferemus ; fuse enim hac de re egimus in foliis, quibus titulus : « Zeitschrift für katholische Theologie », Innsbruck 1883. Heft 1, pp. 1-52.

Denique omnino speramus fore, ut ex librariis, qui hucusque in edendis operibus scholasticis operam adeo utilem posuerunt, nemo de hac Bibliotheca adornanda certior factus, campum a nobis occupatum ratus, a cœptis desistat; tantum enim abest, ut hoc nobis arrogemus, ut, si quem ex eis opera vel consilio adjuvare poterimus, id libenti facturi simus animo ; cum et nos, ut aliorum consilio in re tam ardua sublevemur, cupide desideremus.

Scribebam Romæ (Borgo S. Spirito, 12) Kalendis Februarii, 1884.

Fr. EHRLE, S. J.

SUMMÆ
PHILOSOPHICÆ
E DIVI THOMÆ DOCTORIS ANGELICI
DOCTRINA

PARS PRIMA

Quoniam philosophicæ veritatis doctor non solum mediocriter in illa institutos, sed plane rudes etiam et imperitos debet instruere, secundum illud Apostoli ad Rom. 1 : « Sapientibus et insipientibus debitor sum »; propositum nostræ intentionis in hoc opere est, ea, quæ ad naturalem Philosophiam pertinent, eo modo tradere, qui magis incipientium eruditioni congruere videbitur. Cum igitur, ut recte monet Philosophus (2. *Metaphys. text.* 15 l. 1, *min.* c. 3), absurdum sit, simul quærere scientiam et modum sciendi, et ad Logicam spectet, hunc modum tradere; *priore* loco tractabimus ea, quæ sunt logicæ considerationis; *posteriore* vero ea, quæ pertinent ad scientias naturales; et hæc omnia tentabimus divini numinis auxilio freti, breviter ac dilucide prosequi, secundum quod materiæ difficultas patietur.

QUÆSTIO I

DE DOCTRINA LOGICÆ : QUALIS SIT ET AD QUÆ SE EXTENDAT, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Ubi primo considerandum est et investigandum de ipsa Logicæ doctrina qualis sit et ad quæ se extendat, ut intentio nostra sub certis limitibus comprehendatur.

CIRCA QUÆ QUÆRUNTUR SEX :

1. De necessitate hujus doctrinæ per comparationem ad actus rationis.
2. Utrum sit scientia.
3. Utrum sit una vel plures.
4. Utrum sit practica vel speculativa.
5. Utrum sit necessaria simpliter omnibus scientiis.
6. Quod sit subjectum ejus.

ARTICULUS I

UTRUM AD DIRECTIONEM ACTUUM RATIONIS SIT NECESSARIUM, ALIQUAM DOCTRINAM HABERI

Videtur quod non sit necessarium ad directionem actuum rationis, aliquam doctrinam haberi.

1. Quia sicut homines ordinantur in finem, ita et alia animalia, sed ad hoc, quod actus aliorum animalium ordinentur in finem, non requiritur ulla ars, vel doctrina, sed sufficit naturalis instinctus : ergo similiter ad directionem actuum rationis in finem, non requiritur particularis doctrina, sed sufficit instinctus naturæ intellectualis. — 1. *Poster.* l. 1.

2. Præterea, omnis doctrina est ad per-

fectionem vel quantum ad intellectum, sicuti speculativa, vel quantum ad voluntatem, sicut practica; sed utrumque completur per Philosophiam naturalem et moralem; quia per demonstrativas scientias perficitur intellectus in suis actibus, per morales vero voluntas in suis : ergo non est necessaria alia doctrina ad directionem actuum rationis. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 1, arg. 2.

3. Præterea, ratio semper est recta, ut dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 26, c. 6.); sed quod est rectum, non indiget per aliud dirigi; ergo non est necessarius ullus habitus ad directionem actuum rationis. — *de Malo*, q. 7, a. 5, arg. 6; 2. *Sent.* dist. 24, q. 3, a. 3, arg. 3.

4. Præterea, ratio non solum est directiva actuum aliarum potentiarum, sed etiam suarum; sed natura non facit per duo, quod per unum facere potest; ergo præter rationem non est necessarius ullus habitus ad directionem actuum rationis. — 1. *Poster.* l. 1; 1a. q. 51, a. 2, arg. 1.

5. Præterea, doctrina non potest esse nisi de ente; nihil enim scitur, nisi verum, quod cum ente convertitur; sed de omnibus entibus tractatur in philosophicis disciplinis : ergo præter illas non debet dari doctrina, quæ versetur circa directionem actuum rationis. — 1. p. q. 1, a. 1, arg. 2; 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 1, arg. 1.

Sed contra est: 1. quod consideratio rationis per habitum perficitur, unde secundum diversos ordines, quos proprie ratio considerat, erunt diversi habitus et doctrinæ; sed datur duplex ordo in actibus hominis : unus, quem ratio considerando facit in operibus voluntatis; alter vero, quem ratio considerando facit in propriis actibus; ergo sicut ille exigit peculiarem habitum et doctrinam, quæ est Philosophia moralis, ita iste requiret proprium habitum, qui dicitur scientia rationalis seu Logica, cujus est considerare ordinem partium et ordinem principiorum ad invicem et ad conclusiones. — 1. *Ethic.* l. 1.

2. Præterea, omnium, quæ ratione cognosci possunt, necesse est aliquam doctrinam tradi ad perfectionem humanæ sapientiæ, quæ Philosophia vocatur; sed directio actuum rationis judicio rationis subjecta est; ergo necesse fuit ad complementum Philosophiæ de directione actuum rationis doctrinam tradere, quæ Logica nuncupatur. — 1. *Periherm.* l. 1; 1. *Poster.* l. 1; 1. *Polit.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod necessaria est quædam doctrina, per quam homo dirigat actus rationis. — Ad cujus manifestationem considerandum est, quod, quia hominum genus, sicut dicit Philosophus, 1. *Metaphys.* c. 1, arte et ratione vivit, ad differentiam animalium, quæ quodam naturali instinctu ad suos actus aguntur, diversæ artes illi deserviunt ad proprios actus faciliter et ordinate perficiendos. Nihil enim aliud ars esse videtur, quam certa ordinatio rationis, qua per determinata media ad debitum finem actus humani perveniunt. Ratio autem non solum dirigere potest inferiorum partium actus, sed etiam actus sui directiva est; hoc enim est proprium intellectivæ partis, ut in seipsa reflectatur; nam intellectus intelligit seipsum, et similiter ratio de suo actu ratiocinari potest. Sicut igitur ex hoc, quod ratio de actu manus ratiocinatur, inventa est ars ædificatoria vel fabrilis, per quas homo faciliter et ordinate potest hujusmodi actus exercere, eadem ratione ars quædam necessaria est, quæ sit directiva ipsius actus rationis, per quam scilicet homo in ipso actu rationis ordinate et faciliter et sine errore procedat; et hæc est ars logica, id est rationalis scientia, quæ non solum rationalis est ex hoc, quod est secundum rationem, quod est omnibus artibus commune, sed etiam ex hoc, quod est circa actum rationis, sicut circa propriam materiam; et ideo videtur esse ars artium, quia in actum rationis nos dirigit, a quo omnes artes procedunt. — 1. *Poster.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod *dupliciter* aliquid sua actione vel motu tendit in finem : uno modo, sicut se ipsum movens ad finem. Alio modo, sicut motum ad finem. Illa, quæ rationem habent, seipsa movent in finem, ut homines, quia habent dominium suorum actuum per liberum arbitrium, quod est facultas voluntatis et rationis; illa vero, quæ ratione carent, tendunt in finem per naturalem instinctum, quasi ab alio mota, non autem a seipsis, cum non cognoscant rationem finis, et ideo nihil in finem ordinare pos-

sunt, sed solum in finem ab alio ordinantur (1a 2æ, q. 1, a. 2, c.). Quoniam vero omnis actio ratione utentis perficitur per habitum, nam per illum homo redditur promptus et delectabiliter operans actum suum, ideo, ut homo perfecte dirigere possit actus suos, eget aliquo habitu superaddito, quem vocamus scientiam rationalem seu Logicam. Vel dic, quod sicut perfectum vitæ regimen est animalibus per memoriam adjuncta assuefactione ex disciplina vel quomodolibet aliter, ita perfectum hominis regimen est per ratiônem arte perfectam. — *de Carit.* q. un. a. 1, c.; 1. *Poster.* l. 1; 1. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod actus rationis *dupliciter* considerari possunt : *vel* secundum ordinem realem, quem habent in se cum ad objectum tum ad potentiam, et hoc modo pertinent ad considerationem Philosophiæ naturalis ; *vel* secundum ordinem, quem ratio cognoscendo facit in illis, et hoc modo spectant ad hanc doctrinam seu ad considerationem logicam. — 1. *Ethic.* l. 1.

Ad tertium dicendum, quod ratio semper recta dicitur, *vel* secundum quod se habet ad prima principia, circa quæ non errat; *vel* quia error non evenit ex proprietate rationis, sed ex ejus defectu, quem supplet habitus, cum sit complementum potentiæ (*de Malo*, q. 7, a. 5, ad. 6; *de Virt. in com.* q. un. a. 1, c.). Vel dic, quod Philosophus non dicit rationem semper esse rectam, sed intellectum; non est autem idem intellectus, quod ratio; hæc enim importat quemdam discursum unius in aliud, ille vero importat subitam apprehensionem alicujus rei, et ideo intellectus proprie est principiorum, quæ statim cognitioni se offerunt, ex quibus ratio conclusiones elicit, quæ per inquisitionem innotescunt. Unde sicut in speculativis in intellectu principiorum non potest esse error, sed in deductione conclusionum ex principiis, ita etiam in operativis intellectus semper est rectus, sed ratio recta et non recta.

Ad quartum dicendum, quod ratio, cum sit potentia, dirigit suos actus secundum esse simpliciter; at Logica, cum sit habitus superadditus, dirigit actus rationis secundum bene esse. Per Logicam enim homo faciliter, ordinate et sine errore in intelligendo procedere potest; hoc enim distinguitur habitus a potentia quod hæc est principium actus secundum esse simpliciter, ille vero est principium actus quoad bene esse. —1.*Poster* . l. 1; 4. *Sent.* dist. 4, p. 1 a. 1. c.

Ad quintum dicendum, quod philosophicæ disciplinæ, cum sint de rebus naturæ, versantur etiam circa operationes intellectus, ut sunt res naturæ; at Logica versatur circa illas in ipsis considerando intentiones intelligibiles, seu considerat operationes intellectus secundum ordinem, quem habent in se ad objecta et ad potentiam, ut dictum est. — 1. *Ethic.* l. 1; 4. *Metaphys.* l. 1.

ARTICULUS II

UTRUM HÆC DOCTRINA SIT SCIENTIA

Videtur quod hæc doctrina non sit scientia.

1. Quia Philosophus (2. *Metaphys. text.* 15; l. 1. *min.* c. 3) ait absurdum esse simul quærere scientiam et modum sciendi; sed hæc doctrina, quam Logicam vocamus, est modus sciendi; ergo non est scientia. — *Opusc.* 70. q. 6, a. 1, ad 3; 2. *Metaphys.* l. 5.

2. Præterea, secundum Philosophum (1. *Poster. text.* 35, 36, c. 22), logice speculari est probabiliter speculari; at scientia speculatur et procedit ex necessariis, ut probat idem Philosophus (1. *Poster. text.* 15, c. 6); ergo Logica non est scientia. — 1. *Poster* l. 1. 33, 34, 12.

3. Præterea, omnis scientia ex Philosopho (1 et 6. *Metaphys. text.* 1; ll. 1 et 5, c. 1 et 11. *Metaphys. sum.* 3. c. 1; l. 10 c. 1), vel est practica vel speculativa; sed Logica neque est practica neque speculativa, sed adminiculatrix utrique, ut dicitur (1. *Metaphys. sum.* c. 1, 2; c. 1); ergo non est scientia. — 1 et 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7; et locis citandis infra art. 4. c.

4. Præterea, illa doctrina non est scientia, cujus partes non sunt scientiæ; sed partes Logicæ, scilicet Dialectica et Sophistica non sunt scientiæ; nam Dialectica, ut dicitur (1. *Topic.* c. 1 et 2, procedit ex probabilibus et ex principiis extrinsecis; procedit enim ex intentio-

nibus rationis, quæ sunt omnino extraneæ a natura rerum, unde et a Philosopho (4. *Metaphys. text.* 5, l. 3, c. 2) dicitur esse tentativa de his, de quibus Philosophia est sciens; Sophistica vero procedit ex falsis; ergo hæc doctrina non est scientia. — 4. *Metaphys.* l. 4; 1. *Poster.* l. 20; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1. c.

5. Præterea, non potest demonstrationis esse demonstratio, sicut nec scientiæ scientia, ut dicitur (2. *Poster. text.* 27, c. 19); sed hæc doctrina, cum versetur circa actus rationis tanquam circa propriam materiam, maxime considerat de demonstratione, quæ a Philosopho (1. *Poster. text.* 15, 18, 25, c. 6, 10) vocatur scientia demonstrativa, quia facit scire; ergo hæc doctrina non est scientia. — 2. *Poster.* l. 42; 1. *Poster.* l. 12, 13.

Sed contra est : 1. quod Philosophus partes hujus doctrinæ, Dialecticam scilicet et Sophisticam vocat scientias (11. *Metaphys.* c. 3;), ubi probat, quod accidentia entis, ut ens est, nulli scientiæ nisi Metaphysicæ conveniunt, quia nec conveniunt naturali nec Dialecticæ nec Sophisticæ; et c. 7 (*rectius.* c. 8 et 9.), inter scientias solam Sophisticam ait versari circa ens per accidens; et (1. *Poster. text.* 27, c. 11) docet, quod omnes scientiæ utuntur communibus principiis, sed diverso modo; nam Dialectica et Metaphysica sunt de communibus; hæc quidem, quia versatur circa ens ut ens tanquam circa subjectum; Logica vero versatur circa entia rationis, quæ potest ratio negotiari circa res omnes. — 11. *Metaphys.* l. 1, 3 et 11; 1. *Poster.* l. 20.

2. Præterea, ea doctrina est scientia, in qua sunt demonstrationes per aliquam ex quatuor causis tanquam per medium procedentes; demonstratio enim est syllogismus faciens scire per quamcumque causam ex quatuor, ut docet Philosophus (2. *Poster. text.* 11, c. 11), sed in Logica sunt multæ demonstrationes ex aliquibus causis ex quatuor, ut patet ex libris *Poster.*, quorum in primo ex causa finali demonstrationis, quæ est scientia, probat Philosophus necessitatem illius et ex definitione ejusdem per causam finalem de eadem ostendit definitionem materialem, et in particulari demonstrative probat, quod demonstratio procedit ex necessariis; ergo. — 1 et 2. *Poster.* l. 9; 1. *Poster.* l. 1, 4, 13.

Respondeo dicendum, quod hæc doctrina est scientia. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod hujus doctrinæ seu Logicæ partes tres sunt : Dialectica, Sophistica et Demonstrativa, quarum Dialectica dupliciter potest considerari *uno* modo secundum quod est docens, *alio* modo, secundum quod est utens. — Et quidem, secundum quod est *docens*, habet considerationem de intentionibus rationis, instituens modum, quo per eas possit procedi ad conclusiones in singulis scientiis probabiliter ostendendas, et hoc demonstrative facit, et secundum hoc est scientia. — *Utens* vero est, secundum quod modo adjuncto utitur ad concludendum aliquid probabiliter in singulis scientiis, et sic recedit a modo scientiæ. — Et similiter dicendum est de Sophistica, quia prout est *docens* tradit per necessarias et demonstrativas rationes modum arguendi apparenter; secundum vero quod est *utens*, deficit a processu veræ demonstrationis et argumentationis, et sic non est scientia. — Sed in parte Logicæ, quæ Demonstrativa dicitur, solum doctrina pertinet ad Logicam, usus vero ad Philosophiam et ad alias particulares scientias, quæ sunt de rebus naturæ; et hoc ideo, quia usus Demonstrativæ consistit in utendo principiis rerum, de quibus fit demonstratio, quæ ad scientias reales pertinent, non in utendo logicis intentionibus; est tamen Demonstrativa, secundum quod est docens, vere scientia, quia circa intentiones rationis versatur, demonstrative docendo, quomodo fiant demonstrativæ scientiæ, seu quomodo per illas procedi possit ad conclusiones in singulis scientiis demonstrative ostendendas, non autem procedendo ex illis ad aliquid ostendendum de rebus, quæ sunt subjecta aliarum scientiarum, ut facit Dialectica, secundum quod est utens, ut dictum est. Nam cum tales intentiones rationis sint omnino extraneæ a natura rerum, scientia vero procedere debeat ex propriis rerum principiis, ut sic non esset scientia, sicut ob hanc causam non est scientia ipsa Dialectica, secundum quod est utens; et sic manifestum est, quod hæc

doctrina est scientia. — 4. *Metaphys.* l. 1; 1. *Poster.* l. 1 20; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, c.; *et locis citandis infra*, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod sensus Philosophi (1. *Metaphys.* l. 1. *min.* c. 3) est, cum in addiscendo incipiendum sit ab eo, ex cujus cognitione cognitio sequentium dependet, primo loco addiscendam esse Logicam, quia docet communem modum sciendi omnibus scientiis. Sicut enim modus particularis sciendi in singulis scientiis ante illas tradendus est, ita et addiscenda prius est illa scientia, quæ docet modum procedendi communem omnibus scientiis, quod non impedit, quominus Logica sit dicenda scientia, cum demonstrative tradat talem modum, ut dictum est. — ll. cit. in. c.

Ad secundum dicendum, quod logice speculari est secundum communia, sicut analytice speculari est speculari ex proprio, ut docet Philosophus ibidem (1. *Poster.* t. 35, 36, c. 22). Cum enim Logica non solum Analyticam, sed etiam Dialecticam contineat, ostendere aliquid logice est ostendere universaliter vel aliquid universale et commune utrique parti; ostendere autem aliquid analytice, est ostendere particulariter et ex propriis scientiæ. — 1. *Poster.* ll. 33, 34.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus l. c. divisit scientias perfectas, quæ scilicet non sunt instrumenta aliarum, cujusmodi est Logica; ut ait Boethius, quod ex eo manifeste constat, quod Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1, 2.), enumerat quatuor genera artium et scientiarum, quarum alias dicit inventas ad necessitatem vitæ, ut sunt scientiæ mechanicæ, alias ad introductionem ad alias scientias, ut sunt scientiæ logicales, alias ad voluptatem, sicut artes, quæ sunt ordinatæ ad hominum delectationem, ut comicæ, tragicæ et aliæ artes ludicræ, et alias demum speculativas, quæ non sunt propter prædicta repertæ, sed propter seipsas. Vel dic, Philosophum loqui de scientiis realibus, non de rationalibus, cujusmodi est Logica. — 1. *Metaphys.* l. 1 et 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad. 2, et q. 6, a. 1, ad 3; 4. *Metaphys.* l. 1; 1. *Periherm.* l. 1; 1. *Poster.* l. 1; 2a 2æ q. 51, a. 2, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus loquitur de Dialectica secundum quod est utens, ut sic enim non est scientia, sicut nec Sophistica utens, utraque tamen, ut diximus, est scientia, secundum quod est docens. — 4. *Metaphys.* l. 1.

Ad quintum dicendum, quod sensus Philosophi (2. *Poster. text.* 27, c. 19 est, quod sicut demonstratio non est ex necessitate demonstrationis principium, alioquin procederetur in infinitum, ita cum demonstratio scientiam causet, neque scientia potest esse principium scientiæ, ita scilicet quod principia scientiarum per scientiam cognoscantur. Unde intellectus proprie versabitur circa principia, eritque principium scientiæ, scientia vero proprie versabitur circa conclusiones. Sic igitur, cum Logica demonstrative ostendit modum communem sciendi in aliis scientiis, ut dictum est (l. c. in c.), erit scientia respectu conclusionum, quas deducit ex propriis principiis illarum, non autem respectu principiorum, ex quibus illas deducit.

ARTICULUS III

UTRUM HÆC DOCTRINA SIT UNA SCIENTIA SPECIE

Videtur quod hæc doctrina non sit una scientia specie.

1. Quia secundum Philosophum (1. *Poster. text.* 43, 44, c. 32, 33) una scientia est, quæ est unius generis subjecti, sed operationes intellectus et intentiones rationis, de quibus tractat hæc doctrina, non continentur sub uno genere subjecti, cum hæ sint entia rationis, illæ vero entia realia; ergo hæc doctrina non est una scientia. — 1a. q. 1, a. 3, arg. 1; 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 2, arg. 2..

2. Præterea, ea, quæ sunt ab opere nostro, et ea, quæ sunt ab opere naturæ, non reducuntur ad eamdem scientiam; sed hæc doctrina determinat de his, quæ sunt ab opere nostro; agit enim de intentionibus rationis, quas negotiatur ratio circa res omnes, ut dictum est (*art. præc. Sed contra.*); et de his, quæ sunt ab opere naturæ; agit enim de prædicamentis, quæ sunt entia naturæ; ergo hæc doctrina non est una scientia. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 2, arg. 3; *Opusc.* 48. tr. 2, c. 1.

3. Præterea, in operativis ad diversas virtutes pertinet inquirere et determinare; ergo pari ratione in speculativis hæc pertinebunt ad diversas scientias; sed inquirere pertinet ad Dialecticam, determinare vero ad Demonstrativam: ergo Dialectica et Demonstrativa sunt diversæ scientiæ, et sic Logica non erit una scientia. — 1. *Poster.* l. 1; 2a 2æ, q. 51. a. 2. arg. et ad 3.

4. Præterea, illa doctrina non est una scientia, sed multiplex, cujus generatio non simul perficitur, sed successive per plures actus; sed generatio hujus doctrinæ non est simul, sed successive ex pluribus actibus: ergo hæc doctrina non est una scientia, sed multiplex. — Dices: scientias, sicut et habitus, non multiplicari ex quacumque diversitate actuum, nam sicut cum diversitate actuum potest stare unitas habitus imo et potentiæ, ita poterit stare unitas scientiæ. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, arg. 1.

5. *Sed contra*, diversitas actuum causata ex diversitate medii et principii ostendit diversitatem scientiarum; sed actus, quibus generatur Logica, procedunt ex variis mediis, quibus ad diversas conclusiones pervenitur: ergo Logica non est una scientia. — 2. *Sent.* dist. 24, q. 2, a. 2, ad. 5; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad. 2.

6. Præterea, Logicæ communiter assignantur tres partes, nimirum scientia Prædicamentorum, scientia Perihermenias et scientia Novæ Logicæ; et hæc rursus dividitur in tres partes: in Resolutoriam, Topicam et Sophisticam; sed ubi sunt plures partes alicujus doctrinæ, quarum quælibet est scientia, illa doctrina non est una scientia, sed plures; ergo Logica non est una scientia — 1. *Periherm.* l. 1; 1. *Poster.* l. 1.

7. Præterea, de una sola conclusione potest haberi scientia actu et habitu, cum una demonstratio faciat habitum scientiæ; sed ad Logicam pertinent plurimæ conclusiones ad varias illius partes spectantes, ut patet: ergo Logica non est una scientia. — 1. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 3, ad. 4; *de Virt.* in com. q. 1, a. 9, ad 11; 1. *Poster.* l. 1.

Sed contra, quæcumque conveniunt in una ratione, possunt ad unam scientiam pertinere; unde etiam omnia in quantum conveniunt in ratione entis, pertinent ad Metaphysicam; sed ea omnia, de quibus hæc doctrina tractat, conveniunt in una ratione; non enim quæruntur ad cognoscendum propter seipsa, sed ut sunt adminiculum ad alias scientias; ergo hæc doctrina est una scientia. — 4. *Metaphys.* l. 1; 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 1, *Sed contra*; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad. 2; et q. 6, a. 1, ad 3; 1. *Metaphys.* l. 1 et 3.

Respondeo dicendum, quod hæc doctrina non est una scientia specie, sed plures. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod, cum sint tres partes Logicæ, ut dictum est, Dialectica, Sophistica et Demonstrativa, duobus modis possunt considerari: uno modo secundum quod sunt *docentes* (4. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, c.; 2a 2æ, q. 51, a. 2, ad 3 et a. 4, ad. 3); et hoc modo sunt plures scientiæ, quod potest esse manifestum ex tribus. *Primo* ex Philosopho, qui de illis loquitur tanquam de diversis scientiis; nam (11. *Metaphys.* sum. 1, l. 10, c. 1), dicit, agere de iis, quæ accidunt enti, prout est ens, pertinere ad aliquam scientiam (11. *Metaphys.* l. 3); neque tamen pertinere ad naturalem, neque ad dialecticam, neque ad sophisticam. — *Secundo* ex communi modo, quo scientiæ inter se distingui solent. Scientiæ namque diversificantur ex objectis formalibus, sunt autem maxime diversa inter se objecta prædictarum partium (1a 2æ, q. 54, a. 2, c. et ad. 1); versantur enim circa modos arguendi, quos demonstrative docent, tanquam circa objecta, qui modi sunt plane diversi, ut patet; modus enim arguendi apparenter maxime distinguitur a modo arguendi probabiliter, et uterque a modo arguendi demonstrative. — *Tertio* ex proprio modo, quo distingui possunt prædictæ Logicæ partes in ordine ad rationem speculativam. Cum enim scientia sicut et virtus ordinetur ad actus, actus autem, quibus perficitur ratio speculativa sicut et practica sint duo, et inquirere et judicare, oportet secundum differentiam actuum perficientium rationem speculativam sicut et practicam, scientias sicut et virtutes esse diversas, et maxime quando non est eadem ratio perfectionis et bonitatis in hujusmodi actibus (2a 2æ, q. 51, a. 2, c. et ad 3 et a. 4, ad 2; 3. *Sent.* dist. 33, q. 3, a. 1, q. 3, c.;

6. *Ethic.* l. 9; 1a 2æ, q. 57, a. 6, c. et ad. 3; *de Virt. Card.* a. 1, c.). Sicut ergo in practicis, quia inquirere et determinare sunt omnino diversa, (quod patet ex hoc, quod ista aliquando ab invicem separantur), requirunt virtutes distinctas, eubuliam scilicet et synesim, ita cum eodem modo in speculabilibus prædicti actus diversificentur, alia rationalis scientia debet esse Dialectica, quæ ordinatur ad inquisitionem inventivam, et alia scientia Demonstrativa, quæ est veritatis determinativa et judicativa; singulæ tamen partes et scientiæ sunt una simplex qualitas (1a 2æ, q. 54, a. 4, *Sed contra* et c.); nam quælibet est habitus, qui cum sit qualitas, debet esse forma simplex; cum vero sit perfectio intellectus, debet esse illi proportionatus, ut, sicut intellectus una potentia existens ad multa se extendit, secundum quod conveniunt in uno aliquo, id est in generali quadam ratione objecti, ita etiam habitus et consequenter scientia, ad multa se extendit, secundum quod habent ordinem ad aliquod unum, puta ad unam specialem rationem objecti.

Alio modo considerari possunt prædictæ partes Logicæ secundum quod sunt *utentes*, et hoc etiam modo inter se plane differunt, ut in unam scientiam essentialiter convenire non possint (4. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1. c.); cujus ratio est, quia Dialectica secundum quod est utens, non est scientia, sed opinio, unde et a Philosopho (4. *Metaphys. text.* 5, l. 3, c. 1) dicitur tentativa de his, de quibus Philosophia est sciens, est tamen una tantum Dialectica, non plures, quia procedit ex communibus principiis, ex principiis scilicet rationum probabilium, quæ non diversificantur juxta diversitatem rerum, quia communia sunt. Sophistica vero similiter non est scientia, imo nec opinio vera, sed falsa cognitio, cum deficiat a processu veræ argumentationis (1a 2æ, q. 57, a. 6, ad. 3; 2a 2æ, q. 51, a. 4, ad 2; 4. *Metaphys.* l. 1). Demonstrativa autem est scientia, non tamen pertinens ad Logicam, sed ad alias particulares scientias, quæ sunt de rebus naturæ; et hoc ideo, quia usus Demonstrativæ consistit in utendo principiis rerum, de quibus fit demonstratio, quæ ad scientias reales pertinent, non in utendo logicis intentionibus. Unde non est Demonstrativa una tantum scientia, sicut est Dialectica, sed multiplex, quia procedit ex principiis propriis, quæ diversificantur secundum diversitatem rerum scibilium. Et sic apparet, quod quædam partes Logicæ habent ipsam scientiam et doctrinam Et usum, sicut Dialectica et Sophistica; quædam autem doctrinam et non usum, sicut Demonstrativa. Unde manifestum est, quod scientiæ logicales plures sunt, non una; et sic patet ad objecta, quæ hoc probant, quæ tamen solvenda sunt, ut veritas magis pateat.

Ad primum ergo dicendum, quod operationes intellectus sunt materiale scientiarum logicalium; formale vero sunt intentiones rationis, quas intellectus considerando facit in ipsis, de illis constituendo tres arguendi modos inter se diversos. — 1. *Poster.* l. 1 et 20; 4. *Metaphys.* l. 1, *vers. fin.*; 1. *Ethic.* l. 1.

Ad secundum dicendum quod, cum logicus consideret res, secundum quod sunt in ratione atque adeo modum prædicandi, non autem rerum existentiam; e contra philosophus consideret res secundum, quod sunt entia atque adeo rerum existentiam, non prædicandi modum; diverso modo prædicamenta spectant ad logicum et ad philosophum; nam ad illum spectant, prout secundum acceptionem intellectus subsunt intentioni universalitatis, ad hunc vero secundum quod entia sunt. Unde Philosophus (7. *Metaphys.* text. 46, l. 6, c. 13) negat substantias secundas dici de subjecto. quod tamen affirmarat in prædicamento substantiæ.— 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42. c. 5.

Ad tertium patet ex dictis; hoc enim argumentum probat id, quod ostensum est, Dialecticam et Demonstrativam, secundum quod sunt docentes, esse scientias specie diversas. — ll. cit. in c.

Ad quartum dicendum, quod, vel loquimur de scientiis logicalibus separatim sumptis, vel simul; si *primum*, quælibet est scientia, nec successive generatur ex eo, quod subjectum non statim consequitur dispositionem firmam et difficile mobilem; et ex eo, quod incipit imperfecte esse in subjecto et paulatim perficitur. Si

secundum, Logica non simul, sed successive per plures et diversos actus generatur; præterquam quod sicut inventio et inquisitio ordinantur ad judicium et determinationem, ita et Dialectica ad Demonstrativam.—1a 2æ. q. 54. a. 4. ad 1; et ll. cit. in c.

Ad quintum dicendum, quod partes Logicæ generantur ex actibus procedentibus ex diversis mediis et principiis. Aliud enim est principium modi arguendi sophistice, quem demonstrative tradit Sophistica; aliud modus arguendi dialectice et demonstrative, quos demonstrative tradunt Dialectica et Demonstrativa. Procedit enim Sophistica ex his, quæ videntur vere et probabilia, et non sunt ;] Dialectica vera ex probabilibus, Demonstrativa autem ex veris et per se notis et propriis scientiæ. (4. *Metaphys.* l. 1 ; *Opusc.* 39, c. 3, *de fallac.*) Singulæ tamen illarum partium ex uno tantum actu generantur; nam cæteri actus consequentes non generant novam scientiam vel habitum, sed præcedentem perficiunt.—1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 1 et 3.

Ad sextum dicendum, quod contenta in Prædicamentis, lib. Periherm. et Poster. sub una formalitate considerata, nimirum secundum quod deserviunt ad demonstrative instituendum modum arguendi scientifice, spectant ad scientiam demonstrativam; sub alia vero, quatenus scilicet deserviunt ad instituendum modum arguendi sophistice vel probabiliter, pertinent ad scientiam sophisticam vel dialecticam; scientia enim sumit suam unitatem ab objecto formali, ut dictum est.— 4. *Metaphys.* l. 1; 1 *Periherm.* l. 1.

Ad septimum dicendum, quod ille, qui in una scientia logica acquirit per demonstrationem scientiam unius conclusionis, habet quidem habitum, sed imperfecte; cum vero acquirit per aliquam demonstrationem scientiam alterius conclusionis, non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus, qui prius inerat, fit perfectior, utpote ad plura se extendens, eo quod conclusiones et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt et una derivatur ex alia. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 3.

Ad argumenta secundæ partis dicendum, quod sicut in operativis, quia inquirere et judicare licet conveniant in fine remoto, habent tamen diversos fines proximos, requirunt diversas virtutes, ita similiter in speculativis ob eamdem rationem requirunt diversas scientias. — 2a 2æ, q. 51, a. 2, ad 2 et 3.

ARTICULUS IV

UTRUM HÆC DOCTRINA SIT SCIENTIA PRACTICA VEL SPECULATIVA

Videtur quod hæc doctrina sit scientia practica.

1. Logica enim dicitur ars artium, eo quod nos dirigit in actu rationis, a quo omnes artes procedunt; sed ars, ut dicitur 6. *Ethic.* c. 3 et 4, est habitus practicus: ergo hæc doctrina est scientia practica. — *Poster.* l. 1; 1. *Metaphys.* l. 1; 6. *Ethic.* l. 3.

2. Præterea, scientia speculativa, ut dicit Philosophus (1 *Metaphys.* c. 1), inventa est propter ipsum scire atque adeo sui gratia, cujus signum, inquit, est, quod acquisitis et repertis omnibus artibus, quæ possunt esse ad vitæ necessitatem vel delectationem vel introductionem aliarum, speculativæ non sunt propter hujusmodi repertæ, sed propter seipsas; sed Logica non est inventa propter scire et propter seipsam, sed propter alias scientias : ergo non est scientia speculativa. — 1. *Metaphys.* l. 1 et 3.

3. Præterea, scientia præter cognitionem habens aliquod opus pro fine est practica; hoc enim distinguitur scientia practica a speculativa, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 3 (l. 1, *min.* c. 1) ; sed Logica præter cognitionem habet aliquod opus pro fine, puta constructionem propositionum et syllogismorum : ergo Logica est scientia practica. — 2. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3; 2a 2æ, q. 47, a. 2, ad 3; 1a 2æ. q. 57, a. 5 ad 3.

4. Præterea, scientia speculativa est tantum triplex, Physica, Mathematica et Metaphysica, ut dicitur 6. *Metaphys. text.* 2 (l. 5, c. 1). Sed Logica nulla illarum est ut patet; ergo non est scientia speculativa, sed practica. — 6. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (2. *Metaphys.text.* 3, l. 1, *min.* c. 1) scientiam speculativam colligit ex fine, qui est cognitio veritatis; sed Logicæ finis est cognitio veritatum, modi scilicet arguendi probabiliter, sophistice et demonstrative, nam demonstrative tradit hos modos, ut dictum est: ergo.

2. Præterea, omnis scientia, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 3, l. 1, *min.* c. 3; 6. *Metaphys. text.* 1, et 2. l. 5, c. 1), vel est speculativa vel practica, sicut et omnis intellectus, ex eodem ibidem, et 3. *de Anima text.* 49 (c. 10), aut est practicus aut speculativus, quorum ille speculatur veritatem propter operationem, hic vero speculatur veritatem propter seipsam tantum (2. *Metaphys.* l. 2.; 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7.; 3. *de Anima* l. 13); sed Logica non est scientia practica; nam hæc secundum Philosophum (6. *Metaphys.* l. c.), dividitur in activam, cujus principium est in agente ipsa electio; idem enim est agibile et eligibile; et factivam, cujus principium est in faciente primo intellectus, qui primo artem invenit, secundo ars, quæ, est habitus intellectus, et tertio potentia aliqua exsequens, sicut potentia motiva, per quam artifex exsequitur conceptionem artis; neutra autem est Logica, ut dictum est; ergo Logica est scientia speculativa. — 6. *Metaphys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod hæc doctrina neque est scientia speculativa neque practica, sed introductoria et adminiculatoria utrique. Quod enim *non sit speculativa*, manifestum est *primo*, quia, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1), scientia speculativa non est inventa ad eruditionem seu ad introductionem scientiarum, sed propter se ipsam; Logica autem est inventa propter eruditionem et introductionem scientiarum (1. *Metaphys.* l. 1.; *Opusc.* 70. q. 5, a. 1. ad 2 et q. 6, a. 1. ad 3). *Secundo* quia scientiæ speculativæ sunt de rebus, quarum cognitio quæritur propter se, res autem, de quibus est Logica, non quæruntur ad cognoscendum propter seipsas, sed ut adminiculum quoddam ad alias scientias; unde dicit Boethius in Commentario super Porphyrium, quod Logica non tam est scientia, quam instrumentum scientiæ (2. *Metaphys.* l. 5.; 6. *Ethic.* l. 7). *Tertio* quia, cum Logica, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 15, l. 1, *min.* c. 3), doceat modum communem sciendi omnibus scientiis speculativis, necesse est eam esse priorem illis atque adeo sub Philosophia speculativa non contineri tanquam ejus partem; præterquam quod scientiæ speculativæ, quia ad nullum omnino opus ordinantur, simpliciter scientiæ dicuntur, non autem artes; at Logica dicitur ars (1a 2æ, q. 57, a. 3, c. et ad 3). Quod vero *non* sit scientia *practica*, evidentius constat, tum ex eo, quod scientia practica est ad perfectionem quantum ad effectum procedentem in opus, sicut speculativa est ad perfectionem quantum ad intellectum (1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 1, arg. 2). Manifestum autem est per doctrinam Logicæ perfici tantum intellectum, tum ex eo, quod illi desunt quatuor conditiones necessario requisitæ ad habitum vel scientiam practicam.

Requiritur enim *primo*, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 3; l. 1, *min.* c. 1), ut habeat pro fine opus, quod probatur, quia, sicut intellectus practicus idem est quod operativus, unde sola extensio ad opus facit intellectum practicum; ita idem dicendum de habitu et consequenter de scientia (2. *Metaphys.* l. 2; *de Verit.* q. 14, a. 4, c.). Sed Logica non habet opus proprie dictum, sed tantum habet aliquid per modum cujusdam operis, unde et ad habitum speculativum potius spectat, licet non sit scientia speculativa proprie dicta (1a 2æ, q. 57, a. 3, ad 3). *Secundo* ut tale opus sit alterius potentiæ ab intellectu; ut enim dicit Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1), scientiæ practicæ vel sunt activæ vel factivæ (6. *Metaphys.* l. 1); agere autem, licet sit operatio immanens sicut et intelligere, non est tamen operatio intellectus, sed ab illa differt, ut docet Philosophus ibidem, cum ait actionem, quæ est principium actuvarum, idem esse quod electionem, idemque esse agibile et eligible; electio autem actus voluntatis est, ut dicit Philosophus (3. et 6. *Ethic.* c. 2; 2. *Phys. text.* 49, c. 5; — *Ethic.* l. 3; 6. *Ethic.* l. 2; 1. *Ethic.* l. 3; præterea *Tabula Aurea*, v. *Intellectus* n. 277, 281, 282, 283.) Idem confirmat negans

cognitionem esse actionem, et (1. *Ethic.* c. 3), finem scientiæ moralis dicit actionem, non autem cognitionem; certum autem est, Logicam non nisi circa operationes intellectus versari. *Tertio* ut tale opus sit exterius vel interius voluntatis procedens ad effectum externum (1a 2æ, q. 57, a. 1, c. et ad 1,; quod manifestum est tum ex Philosopho l. c. distinguente actionem a cognitione ex eo, quod practicum vel operativum, quod dividitur contra speculativum, sumitur ab opere exteriori, ad quod non dicit ordinem habitus speculativus (1a 2æ, q. 57, a. 3, ad 3). *Postremo* requiritur, ut scientia vel habitus practicus sit immediate regulativus illius operis; cujus ratio est, quia non quælibet relatio ad opus facit intellectum et consequenter habitum et scientiam practicam. Nam aliqua speculatio potest esse alicui occasio remota aliquid operandi, sicut philosophus speculatur, animam esse immortalem, et inde sicut a causa remota sumit occasionem aliquid operandi, sed oportet intellectum et habitum practicum esse proximam regulam operis, utpote quo consideratur ipsum operabile et rationes operandi et causæ operis. Constat autem, quod Logica non versatur nec proxime regulat ullum opus externum vel internum procedens ad effectum externum, cum tota sit posita in directione actuum solius rationis, ut dictum est, illosque considerat quantum ad speciem suam seu quatenus referuntur ad res, circa quas versantur, scilicet objectum, enuntiabilia, præmissas, conclusiones et similia, non autem quantum ad exercitium seu quatenus referuntur ad hominem, qui speculari debet, et sunt voluntarii, quo tantummodo subjacent consilio et prudentiæ.—2a 2æ, q. 47, a. 2, ad 2; *Cajetanus, ibid.*

Quare superest, ut Logica sit *scientia introductoria* et adminiculatoria scientiis omnibus tam practicis quam speculativis, ut sentit Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1), ut dictum est, et 1. *Top.* c. 1, ubi dicit tria esse problemata, alia propter electionem et fugam, alia propter scientiam, alia neutro modo per se, sed propter adminiculantia utrique; et subdit rationem, quia ipsa quidem per se non volumus cognoscere, sed aliorum gratia, ut per illa aliud quidpiam cognoscamus. Præterea confirmatur, quia cum doceat, ut dictum est modum communem sciendi omnibus scientiis speculativis et practicis, non debet contineri tanquam pars sub scientia, secundum quod dividitur in speculativam et practicam, sed secundum quod dividitur in rationalem, naturalem et moralem, vel certe in rationalem et realem (*supra* a. 2, c. et ad 1 ;1. *Ethic.* l. 1 ; 1. *Poster.* l. 1. ; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, c. ; 4. *Metaphys.* l. 1). Verum est tamen, quod, quia Logica versatur circa opus interius intellectus et demonstrative tradit ea, de quibus agit, eaque non quæruntur ad cognoscendum propter se ipsa, sed ut adminiculum quoddam ad alias scientias; — ideo potest dici habitus speculativus potius quam practicus, vel ars speculativa et sub Philosophia speculativa contineri, non quasi principalis pars, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta, syllogismos scilicet et definitiones et alia hujusmodi, quibus in speculativis scientiis indigemus. — 1a 2æ, q. 57, a. 3, ad 3. ; 4. *Metaphys.* l. 1. ; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 2. ; 2a 2æ, q. 47, a. 2 ; ad 3 et q. 51, a. 2, ad 3 et q. 53, a. 4. c.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam in ipsis speculabilibus est aliquid per modum cujusdam operis, puta constructio syllogismorum, aut orationis congruæ, aut opus numerandi vel mensurandi; et ideo quicumque ad hujusmodi opera rationis habitus speculativi ordinantur, dicuntur per quamdam similitudinem artes, scilicet liberales, ad differentiam illarum artium, quæ ordinantur ad opera per corpus exercita, quæ sunt quodammodo serviles, in quantum corpus serviliter subditur animæ, et homo secundum animam est liber; illæ vero scientiæ, quæ ad nullum hujusmodi opus ordinantur, simpliciter scientiæ dicuntur, non autem artes.—1a 2æ, q. 57, a. 3, c. et ad 3 ; 2a 2æ, q. 47, a. 2, ad 3 ; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod Logica est sub Philosophia speculativa reductive; nam est habitus potius speculativus quam practicus, ut dictum est — ll. cit. in fin. c.

Ad tertium dicendum, quod constructio

syllogismi non est proprie opus, quale est illud, quod spectat ad habitum practicum. — ll. cit. in c. ad 1.

Ad quartum dicendum, quod Logica non est proprie scientia speculativa, sed tantum reductive, unde et vocatur ars. — 1a 2æ, q. 57, a. 3, ad 3.; ll. cit. in c. et ad 1.

Ad primum secundæ partis jam dictum est.

Ad secundum dicendum, quod scientia, secundum quod dividitur a Philosopho in speculativam et practicam, est realis, non rationalis, cujusmodi est Logica, atque adeo cujus subjectum est ens naturæ, non autem ens rationis, quod est subjectum Logicæ. — ll. cit. in fin. c.

ARTICULUS V

UTRUM HÆC DOCTRINA SIT SIMPLICITER NECESSARIA OMNIBUS SCIENTIIS

Videtur quod hæc doctrina non sit simpliciter necessaria omnibus scientiis.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 1 ; l. 4, c. 1), quod in doctrinis inchoandum est, unde quis facilius discat; sed Dialectica est difficillima, cum sit de secundis intentionibus; ergo illa non est primo loco addiscenda et consequenter nec necessaria ad omnes scientias. — 5. *Metaphys.* l. 1. ; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, ad 3.

2. Præterea, si Logica est necessaria omnibus scientiis, maxime quia docet definire, dividere et argumentari; sed hæc omnia docet quælibet scientia in propria materia; tradit enim physicus proprias definitiones, similiter et mathematicus et metaphysicus ; ergo non est simpliciter necessaria omnibus scientiis. — 1. *Poster.* l. 1. ; 2. *Metaphys.* l. 5. ; 6. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, si Logica est necessaria omnibus scientiis; ergo et sibi ; nam, ut dictum est, et ipsa est scientia; sed non est necessaria sibi, alioquin daretur processus in infinitum et esset Logica ante Logicam; ergo idem quod prius. — ll. cit. supra a. 2.

4. Præterea, habitus naturales non sunt simpliciter necessarii, ad actus; sed hæc doctrina est quidam habitus; nam per illam quis, dum actu non considerat, potest considerare, quod est signum habitus, ut dicit Philosophus (3, *Ethic.* c. 5, et 2. *de Anima. text.* 5, c. 1) : ergo hæc doctrina non est necessaria ad actus logicos, et proinde multo minus ad actus et habitus omnium aliarum scientiarum — 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1 c. ; 1a, q. 83, a. 2, c. ; 1a 2æ, q. 49, a. 1 et 2, c. ; 1. *Ethic.* l. 12. ; 2, *de Anima.* l. 1. ; 2. *Sent.* dist. 24, q. 2. a. 4, ad 4.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1) dicit, aliquas scientias esse inventas ad introductionem scientiarum easque necessarias esse ad eruditionem ; at hæ nullæ aliæ sunt quam scientiæ logicales: ergo sunt simpliciter necessariæ ad alias scientias; et 2. *Metaphys. text.* 15, l. 1. *min.* c. 3 dicit absurdum esse simul quærere scientiam et modum sciendi ; per modum autem sciendi intelligitur Logica, ut dictum est : ergo Logica est simpliciter necessaria omnibus scientiis ; verbum enim «absurdum» non quamcumque necessitatem, sed impossibilitatem comparandi quamcumque aliam scientiam ostendit et necessitatem absolutam.— 1. *Metaphys.* l. 2 et 3; 2. *Metaphys.* l. 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod hæc doctrina est simpliciter necessaria omnibus scientiis. —Cujus ratio duplex afferri potest, *prior* est ex actu proprio scientiæ. Proprius enim actus scientiæ est cognoscere conclusiones, resolvendo eas ad principia per se nota, sicut qualitas habilitans hominem ad hunc actum est habitus scientiæ; at sola scientia demonstrativa, quæ est pars Logicæ, docet modum resolvendi conclusiones in sua principia; unde et dicitur analytica, idest resolutiva (3. *Sent.* dist. 31. q. 2. a. 4. c.; 1. *Poster.* l. 1). *Posterior* est ex modo sciendi et inquirendi veritatem ; non enim potest haberi certa et evidens cognitio veritatis rei atque adeo scientia, nisi sciamus modum definiendi, dividendi et demonstrandi, per quem habetur talis cognitio et scientia ; unde et Philosophus (1. *Poster.* c. 1) ostendit necessitatem demonstrativi syllogismi, cujus scientia est Logica, ex suo fine, qui est scientia, et (2. *Metaphys. text.* 15, l. 1. *min.* c. 1.) dicit absurdum esse simul quærere modum sciendi

et scientiam ; nam ille in communi necessario debet antecedere scientias in communi, sicut et particularis modus sciendi debet antecedere quamcumque scientiam in particulari; at sola Logica est illa, quæ docet modum sciendi. —2. *Metaphys.* l. 5; 1. *Poster.* l. 1 ; 4. *Metaphys.* l. 1 ; *Opusc.* 70. q. 5. a. 1. ad 2.

Hinc enim est, quod plures philosophi Logicæ ignari in multos errores inciderunt; nam Pythagorici, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys. text.* 8; c. 6), ob ignorantiam Dialecticæ posuerunt unum et numerum præter res sensibiles, et alii ob eamdem rationem ex eodem (4. *Metaphys. text.* 8 ; l. 3, c. 3), tractarunt de principiis demonstrationis volentes ea demonstrare(1. *Metaphys.* l. 10; 4. *Metaphys.* l. 5). Unde merito congruus ordo scientias addicendi a philosophis est constitutus, ut primo pueri logicalibus instruantur, quia Logica docet modum totius Philosophiæ; secundo in mathematicis, quæ nec experientia indigent nec imaginationem transcendunt ; tertio in naturalibus, quæ, etsi non excedunt sensum et imaginationem, requirunt tamen experientiam; quarto in moralibus, quæ requirunt experientiam et animum a passionibus liberum; quinto in sapientialibus et divinis, quæ transcendunt imaginationem et requirunt validum intellectum. Manifestum ergo est, quod Logica est simpliciter necessaria omnibus scientiis. — *Opusc.* 70, q. 6, a. 1 ad 3, et q. 3, a. 1, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod in addiscendo incipimus ab eo, quod est magis facile, nisi necessitas aliud requirat; quandoque enim necesse est in addiscendo non incipere ab eo, quod est facilius, sed ab eo, a cujus cognitione cognitio sequentium dependet, ut contingit in proposito; oportet enim in addiscendo incipere a Logica, non quia ipsa sit facilior cæteris scientiis; habet enim maximam difficultatem, cum sit de secundo intellectis, sed quia aliæ scientiæ ab ipsa dependent, in quantum ipsa docet modum procedendi omnibus scientiis ; oportet, enim scire primo modum scientiæ, deinde ipsam scientiam, ut dictum est ex Philosopho loc. cit.

Ad secundum dicendum, quod Logica docet modum communem definiendi, dividendi et demonstrandi omnibus scientiis. In singulis autem scientiis traditur modus particularis definiendi, ut docet Philosophus (6. *Metaphys* text. 2; l. 5, c. 1), qui tamen in se involvit communem modum, quem demonstrative docet Logica, sicut universale necessario involvitur in particulari. Vel dic, quod Logica demonstrative docet modum definiendi et demonstrandi, sed cæteræ scientiæ utuntur talibus modis, applicando illos ad proprias materias, ex qua applicatione etiam ipsi modi diversificantur.—2. *Metaphys.* l. 5; 6. *Metaphys.* l. 5, ; 4. *Metaphys.* l. 1, vers. fin.

Ad tertium dicendum quod, quia tam modus sciendi, quem tradit Logica, quam res omnes, de quibus est Logica, non quæruntur ad cognoscendum propter se ipsas, sed propter scientias, ideo Logica non est proprie sibi necessaria, sed aliis scientiis; quia vero ipsa etiam est scientia, ut dictum est, ad illam sufficit lumen naturale intellectus, quo et cognoscit terminos principiorum, ex quibus deducit conclusiones de modo sciendi, quem demonstrative tradit, et quo per reflexionem cognoscit, utrum modus sciendi, quo ipsa utitur ad definiendum et demonstrandum, conveniat cum eodem modo, quem demonstrative docet.

Hoc enim est proprium partis intellectivæ, ut in se ipsam reflectatur; nam intellectus intelligit se ipsum; unde similiter de suo actu ratiocinari potest atque ita cognoscere, utrum, verbi gratia actus, quo demonstrat aliquam passionem de demonstratione, sit talis, qualem requirit natura ipsius demonstrationis, de qua talem passionem demonstrat; hoc autem ipsum longe facilius facit intellectus per habitum Logicæ, quæ actus rationis dirigit, ut dictum est.—2. *Metaphys.* l. 5; 4. *Metaphys.* l. 1 ; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 2 et 3 ; 1. *Poster.* l, 1.

Ad quartum dicendum, quod habitus naturaliter acquisiti non sunt quidem simpliciter necessarii ad proprios actus circa propriam materiam, aliqui tamen sunt simpliciter necessarii ad actus aliorum habitum, ut in proposito habitus Logicæ necessario requiritur ad scientiam actualem vel habitualem rerum. Cujus ratio

est, quia, ut dictum est ex Philosopho, nemo potest scire, nisi sciat modum sciendi; scire autem talem modum formaliter tantum possumus per habitum Logicæ; nam hoc scire involvit cognitionem plurium conclusionum logicarum, quæ non possunt simul esse in intellectu, et tamen simul esse debent vel actualiter vel virtualiter per habitum; quia ille scit aliquam conclusionem, qui potest illam resolvere in sua principia tam ex parte materiæ quam ex parte formæ, et ideo debet habere in se aliquam qualitatem vel principium, per quod possit hoc facere; hoc autem effici non potest per actuales cognitiones conclusionum logicarum quoad utrumque, nam tales cognitiones præterierunt; quare necessario debet id fieri per habitum ab illis cognitionibus actualibus in intellectu relictum, quem dicimus habitum Logicæ — ll. cit. in arg. et ad. 3 ; 3. *Sent.* dist. 31, q. 2, a. 4, c.

ARTICULUS VI

UTRUM ENS RATIONIS SIT SUBJECTUM HUJUS DOCTRINÆ

Videtur quod subjectum hujus doctrinæ non sit ens rationis.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 4 ; l. 3, c. 2), quod Dialectica de iis est, de quibus Philosophia; sed hæc ex eodem ibidem versatur cira ens reale in communi tanquam circa subjectum ; ergo et Dialectica et consequenter ejus subjectum non erit ens rationis. — 4. *Metaphys.* l. 2 ; al. 1.

2. Præterea, per subjectum distinguitur scientia ab aliis scientiis et habitibus; sed per ens rationis non distinguitur Logica ab aliis habitibus; nam circa illud versantur Grammatica, Rhetorica et aliæ : ergo ens rationis non est subjectum Logicæ. — 1. *Sent. Prolog*, q. 1, a. 4, c.; 1a 2æ, q. 57, a. 2, ad. 2

3. Præterea, objectum est prius actu, et actus potentia, ut dicit Philosophus (2, *de Anima text.* 33, c. 3), et consequenter etiam habitu, et scientia; comparatur enim actualis, cognitio ad scientiam sicut actus ad potentiam; sed ens rationis non est prius actu intellectus, sed quid posterius, cum illum consequatur ; ergo ens rationis non est subjectum vel objectum Logicæ. — 2. *de Anima.* l. 1 et 6; 4. *Metaphys.* l. 9, vers. fin. ; *Opusc.* 42, c. 4, ; *de Pot.* q. 7, a. 6, c.

4. Præterea, omnis intellectus, cui non respondet aliquid in re, est cassus et vanus, sed intellectui intelligentis ens rationis nihil respondet in re ; ergo est cassus et vanus ; sed cognitio, quæ habetur per habitum Logicæ, non est vana et cassa cum sit necessaria, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1), ad eruditionem et introductionem scientiarum : ergo illi respondet aliquid reale, non rationis, et consequenter ejus subjectum non est ens rationis. — *de Pot.* q. 7, a. 6, arg. 4, et q. 1, a. 1.,arg. 10, et ad 10.

5. Præterea, scientia est de objecto reali, ut enim dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 38, c. 8), scientiæ secantur sicut res; sed ens rationis non est objectum reale ut patet ; ergo non potest esse objectum Logicæ. — 3. *de Anima*, l. 13.

6. Præterea, omnis scientia debet intitulari et denominari a suo subjecto; sed hæc doctrina dicitur scientia rationalis : ergo quia ejus materia et subjectum est actus rationis, non autem ens rationis. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 4, arg. 1, ; 1. *Poster.* l. 1 ; *Periherm.* l. 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (4. *Metaphys. text.* 5 ; l. 3, c. 2) docet, quod circa ens in communi versantur Metaphysica, Dialectica et Sophistica, quod ideo verum est, quia Metaphysica versatur circa ens reale, tanquam circa proprium subjectum; Dialectica vero et Sophistica, quæ sunt partes Logicæ, ut dictum est, circa ens rationis, quod æquiparatur a Philosopho enti reali, quia nihil est in rerum natura, circa quod ratio non negotiatur — 4. *Metaphys.* l. 1 ; *Opusc.* 42, c. 4.

2, Præterea Philosophus (11. *Metaphys. text.* 7 ; l. 10, c. 3) dicit, quod solus metaphysicus versatur circa accidentia entis ut ens est; quia dialecticus et sophista versantur quidem circa accidentia entis, sed non ut entia sunt ; nam versantur circa intentiones, quæ accidunt entibus realibus. — 11. *Metaphys* l. 3 ; *de Pot.* q. 7, a. 6, c. et ad 4.

3. Præterea, objectum medicinæ est

sanitas, quia nihil considerat nisi in ordine ad illam; et quia illa est forma, quam inducit in corpus humanum, sicut similiter objectum artis statuariæ est forma statuæ, quam in ejus materiam inducit : ergo similiter objectum Logicæ, quæ est ars directiva operationum intellectus, erit forma directionis, quam inducit in operationes intellectus; sed illa directio fit per entia rationis, per respectus scilicet tum partium tum principiorum ad invicem et ad conclusiones, qui non possunt esse reales, cum tantum consequantur operationes intellectus : ergo — 2a 2æ, q. 1, a. 1, c.; 1. *Ethic.* l. 1; 1. *Metaphys.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod subjectum hujus doctrinæ est ens rationis, secundum quod est modus arguendi probabiliter, apparenter et demonstrative. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod ens est duplex, naturæ et rationis; ens autem rationis dicitur proprie de illis intentionibus, quas ratio adinvenit in rebus consideratis, sicut sunt intentio generis, speciei et similium, quæ non inveniuntur in rerum natura, sed consequuntur considerationem rationis, et hujusmodi ens rationis est proprie subjectum Logicæ (1. *Poster.* l. 19. ; 4. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 42, c. 4 et 9 ; *de Pot.* q. 7, a. 6, c. ; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 2 et 3). Quod manifestum esse potest *primo* ex ratione subjecti. Subjectum enim habet ad scientiam ad minus tres comparationes; prima est, quod quæcumque sunt in scientia, debent contineri sub subjecto; secunda est, quod subjecti cognitio principaliter attenditur in scientia; tertia est, quod per subjectum distinguitur scientia ab omnibus aliis scientiis; has autem comparationes habet ens rationis ut est modus sciendi ad Logicam. Nam secundum quod est docens atque adeo scientia, est de secundis intentionibus demonstrative modos instituens per illas arguendi probabiliter, apparenter et demonstrative, a quorum postremo quippe communi omnibus scientiis ipsa dicitur a Philosopho modus sciendi, et per illum distinguitur ab aliis scientiis, ut dictum est. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 4, c.

Secundo ex modis ipsis sciendi, quos Logica demonstrative probat, puta definitione et demonstratione. Dupliciter enim potest definitio considerari secundum *Avicennam*: vel secundum id, quod significatur per definitionem, vel secundum intentionem definitionis. Et priori quidem modo idem est definitio, quod definitum; nec quæ ponuntur in definitione, sunt partes rei significatæ per definitionem, sicut nec definiti; non enim homo dicitur ex animali et rationali, sed esse animal rationale; posteriori vero modo definitio non est definitum, sed est ductivum in cognitionem illius; et sic etiam definitio est composita ex pluribus intentionibus, quarum nulla prædicatur de ipsa, nec e converso, quia intentio generis non est intentio definitionis, hoc autem non est nisi secundum intellectum, qui adinvenit has intentiones. Cum ergo ad logicum spectet tractare de definitione, ut est instrumentum sciendi ductivum in cognitionem rerum, definitio, secundum quod ad Logicam spectat, non nisi ut ens rationis ad illam spectabit; idemque dicendum est de demonstratione, cum eadem sit utriusque ratio (*Opusc.* 30, c. 1; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2). — *Tertio* ex ratione, secundum quam prædicamenta spectant ad logicum. Cum enim eadem etiam a metaphysico considerentur, sub alia ratione spectare debent ad logicum atque ad metaphysicum ; ad hunc autem spectant, secundum quod sunt entia naturæ, ut patet ex Philosopho (4. *Metaphys. text.* 5 ; l. 3, c. 2; 7. *Metaphys. text.* 46 ; l. 6, c. 13 ; 2. *Metaphys.* text. 7 ; l. 1, *min.* c. 2); considerat enim philosophus naturas rerum, ut res sunt. Ad illum vero secundum quod subsunt intentionibus rationis; considerat enim logicus res, ut sunt in ratione, quod manifeste patet ex diversis et contrariis prædicatis, quæ substantiæ prædicamentali ab utroque tribuuntur, quæ evidenter supponunt, ad logicum prædicamenta spectare, non nisi, ut substant intentionibus rationis, atque adeo ut sunt entia rationis; ad philosophum vero ut sunt entia realia. (4. *Metaphys.* l. 4 ; 7. *Metaphys.* l. 13 et 17. ; 2. *Metaphys.* l. 3 ; *Opusc.* 42, c, 9.) Secundæ namque substantiæ, quæ est primum prædicamentum, tribuit Philosophus, metaphysici personam agens (7. *Metaphys.*

text. 46.; l. 6, c. 13), non dici de subjecto; in Anteprædicamentis vero cap. 2, et in prædicamento substantiæ, ubi logicum agit, eidem tribuit oppositum, puta dici de subjecto; dici autem de de subjecto, quod est prædicari de inferiori sub se contento convenit tantum substantiæ, ut subest intentioni universalitatis, ut constat ex Philosopho in Metaphys. l. c., ubi cum dixisset, quod substantia dicitur, quæ de non subjecto, statim subdit, universale vero dicitur de subjecto, quod addidit, ut ostenderet substantiam absolute sumptam et secundum quod est ens naturæ, quomodo pertinet ad considerationem metaphysici, non dici de subjecto, ut sic enim idem est, quod substantia prima, quæ neque in subjecto est neque de subjecto dicitur; apud metaphysicum enim, qui rerum naturas et existentiam considerat, idem est esse in subjecto et dici de subjecto, secus vero apud logicum, qui modos prædicandi et res considerat, prout sunt in intellectu; esse vero universalem seu intentionem universalitatis esse rationem, cur substantiæ conveniat dici de subjecto, quomodo spectat ad logicum; prædicabile enim est passio universalis, ut ait Philosophus in Prædicamentis cap. de substantia. — 4. *Metaphys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42, c. 9.

Quod ratione confirmari etiam potest; nam quod substantia de subjecto dicatur habet in quantum per actum rationis induit naturam accidentis, quatenus scilicet illi tribuit intellectus intentionem rationis, quæ est accidens quoddam rationis; quod enim ratio nostra facit circa substantiam, accidens est, et non substantia. Unde Philosophus in Prædic. cap. de substantia dicit, secundas substantias per quamdam nominis similitudinem hoc aliquid significare, quod est proprium primæ substantiæ, sed secundum rei veritatem magis significare quale quid, in quantum per actum rationis transeunt in similitudinem accidentis, non amittendo substantiam propriam in rerum natura, sed accipiendo rationem uniformitatis seu intentionem rationis, quæ est quædam qualitas rationis, per quam substantia fit universalis et consequenter prædicabilis de multis, ad quæ dicit uniformitatem. Præterea, substantia secunda metaphysice considerata multiplicatur ad multiplicationem subjectorum illam participantium; metaphysice enim tres homines sunt etiam tres substantiæ, logice vero considerata non multiplicatur ad multiplicationem subjectorum, sed est quid unum commune multis, plures enim homines sunt unus homo; at multiplicari ad multiplicationem subjectorum convenit substantiæ, secundum quod est ens naturæ; id enim est realiter identificari cum entibus naturæ, quæ sunt plura; non multiplicari vero, sed esse quid unum multa respiciens, convenit eidem tantum ratione intentionis rationis; nam convenit illi ratione uniformitatis ad multa, quam accipit ab anima mediante intentione rationis. Demum genus substantiæ logice consideratum, est genus univocum ad substantias materiales et immateriales, sed non est univocum univocatione naturæ rei, quam considerat metaphysicus. Quia cum in substantia non sit accipere aliquam unitatem ex parte ipsius rei, sicut est in gradu viventis et sentientis, quia non est aliqua ejus definitio, quæ illam unitatem ostendat, (nam esse per se, cum in omnibus substantiis reperiatur, est definitio competens substantiæ, secundum quod dividitur contra accidens, non autem ut est primum genus substantiæ), in illa remanet sola unitas, quam facit intellectus mediante intentione rationis; nam ejus actio non fundatur super aliquam rem quocumque modo unam, sed super naturas penitus diversas, quæ tamen ratione intentionis rationis sunt una substantia: ergo erit univocum univocatione rationis seu per intellectum, secundum intentionem rationis; ergo Logica considerat substantiam, ut subest enti rationis. Unde manifestum est, quod subjectum Logicæ est ens rationis, cum eadem sit ratio partis et totius Logicæ.

Ad primum ergo dicendum, quod subjectum Logicæ ideo a Philosopho æquiparatur subjecto Philosophiæ, quod est ens naturæ seu reale, quia se extendit ad omnia, de quibus ens naturæ prædicatur. Est enim ens rationis, quod consequitur considerationem rationis, sub quam omnia entia naturæ cadunt; nihil enim est in rerum natura, circa quod ratio non negotie-

tur. — 4. *Metaph.* l. 1, ; 1 *Poster.* l. 19; *Opusc.* 42. c. 4.

Ad secundum dicendum, quod entia rationis spectant ad Logicam, quatenus de illis demonstrative instituit modum arguendi scientifice, topice et sophistice, seu gignendi scientiam, opinionem et errorem; ad Rhetoricam vero, prout de illis instituit modum gignendi suspicionem, sicut ad Poeticam, prout ex illis per modum repræsentationis instruitur modus gignendi existimationem, et ad Grammaticam, prout ex illis gignitur modus efficiendi orationem congruam. — 1. *Poster.* l. 1; 4. *Metaphys.* l, 4; 1a 2æ, q. 57, a. 3, ad 3; *Opusc*, 70 q. 5, a. 1 ad 3.

Ad tertium dicendum, quod licet ens rationis logicum sit quid consequens operationem intellectus, consideratur enim in Logica constructio syllogismi per modum cujusdam operis, est tamen aliquo modo prius et intellectu et operatione ipsius. Nam objectum potentiæ activæ, cujusmodi est intellectus respectu syllogismi constructi atque adeo respectu entis rationis, secundum quod ad Logicam spectat, comparatur ad ipsius operationem sicut finis, et hoc modo est prius illa; est tamen posterius in ratione effectus et operati, secundum quam rationem distinguitur ab objecto reali, respectu cujus, quia intellectus habet rationem potentiæ passivæ, ideo objectum est prius illo in genere causæ efficientis. — 1a 2æ, q, 57, a. 3, ad *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3; 2. *de* 3; *Anima*, l. 6.

Ad quartum dicendum, quod considerationi logicæ respondet aliqua res, si non immediate, saltem mediate, et hoc sufficit ad hoc, ut consideratio logica non sit vana et cassa. Dupliciter enim respondet intellectui aliquid in re. Uno modo immediate, quando scilicet intellectus concipit formam rei alicujus extra animam existentis, ut hominis vel lapidis. Alio modo mediate, quando aliquid sequitur actum intelligendi, et intellectus reflectens supra ipsum considerat illud. Unde res aliqua respondet illi considerationi intellectus mediate. idest mediante intelligentia rei; v. g., intellectus intelligit naturam animalis in homine, equo et aliis speciebus, et ex hoc sequitur, quod eam intelligit, ut genus. Huic intellectioni, qua intellectus intelligit genus, non respondet res aliqua extra immediate, quæ sit genus, sed intellectioni, ex qua consequitur ista intentio, respondet aliqua res; et similiter est de aliis entibus rationis logicis. — *de Pot.* q. 1, a. 1, ad 10 et q. 7, a. 4, c. et ad 4.

Ad quintum dicendum, quod res realis est objectum scientiæ, ut distinguitur in practicam et speculativam, seu in naturalem et moralem; secus vero, si sumatur ut dividitur in moralem, naturalem et rationalem, cujusmodi est Logica, ut dictum est. Sensus autem Philosophi est, quod sensus et scientia dividuntur in actum et potentiam, sicut et res, ita ut sensus et scientia respiciant sensibile et scibile in potentia, sensus autem et scientia in actu referantur ad sensibilia et scibilia in actu. — *v. supra* a. 1, c.; 3. *de Anima* l. 13.

Ad sextum dicendum, quod operationes intellectus dupliciter possunt considerari, vel secundum ordinem, quem habent ex propria natura ad objectum et potentiam, et hoc modo cum considerentur secundum quod sunt entia naturæ, non spectant ad logicum, sed ad philosophum naturalem; vel secundum ordinem, quem intellectus considerando facit in illis, et hoc modo spectant ad logicum; hac enim ratione considerantur, secundum quod substant entibus rationis. Vel dic, quod, cum Logica, ut dictum est, sit ars artium, sicut in cæteris artibus, licet actio artificis, quæ per artem dirigitur, sit materia directionis artis; objectum tamen artis non est talis actio, sed opus, quod ars considerat, efficit et constituit, ut est respectu artis textilis tela, et statua respectu statuariæ, cum tamen earum materia sit lana et æs, ut docet Philosophus (6. *Ethic.*), ita in Logica operatio intellectus est materia directionis, at subjectum illius est modus sciendi communis omnibus scientiis; hic enim est, quem Logica considerat, instituit et demonstrative probat, ut dictum est, et ab utroque potest denominari scientia rationalis, et quod versetur circa actus rationis, tanquam circa propriam materiam directionis, et quod sit de intentionibus rationis, tanquam proprio objecto, quod

considerat et construit per modum cujusdam operis. — 1. *Ethic.* l. 1 ; 6. *Ethic.* l. 3 ; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3 ; 1a 2æ, q. 57, a 3, ad 3.

QUÆSTIO II

DE UNIVERSALIBUS IN COMMUNI

Quoniam principalis intentio hujus doctrinæ est dirigere omnes tres operationes intellectus ; ad hujus doctrinæ expositionem intendentes, prædictarum operationum ordinem sequemur. Quare *primo* tractabimus de his, quæ pertinent ad directionem primæ, quæ a Philosopho determinantur in libris Prædicamentorum ; *secundo*, de his, quæ ad directionem secundæ, quæ determinantur in libris Perihermenias ; *tertio*, de his quæ ad directionem tertiæ, quæ determinantur in libris Priorum et in consequentibus, in quibus agitur de syllogismo simpliciter et de diversis syllogismorum et argumentationum speciebus, quibus ratio de uno procedit in aliud.

Consideratio autem de his, quæ pertinent ad directionem primæ operationis bipartita erit ; *primo* namque agemus de universalibus ; *secundo* de prædicamentis, nam hæc, ut considerantur a logico, nihil aliud sunt quam ordinatio universalium seu prædicabilium in ordine prædicamentali. — Circa universalia vero *primo* considerandum est de illis in communi, *secundo* de iisdem in particulari.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR SEPTEM.

1. Utrum universalia sint naturæ reales secundum se sumptæ, an vero naturæ reales, ut sunt in intellectu, seu naturæ intellectæ.
2. Utrum universalia sint tantum in intellectu, an etiam a parte rei.
3. Utrum universalia, secundum quod sunt a parte rei, sint realiter in singularibus, an vero sint realiter separata ab illis.
4. Utrum universale recte definiatur a Philosopho, quod sit unum in multis.
5. Utrum universale fiat per notitiam abstractivam, an vero per comparativam.
6. Utrum universalia sint tantum quinque.
7. Utrum ratio universalis dicatur univoce, an vero analogice de quinque universalibus.

ARTICULUS I

UTRUM UNIVERSALIA SINT NATURÆ REALES SECUNDUM SE SUMPTÆ, AN VERO NATURÆ REALES UT SUNT IN INTELLECTU SEU NATURÆ INTELLECTÆ.

Videtur quod universalia sint naturæ reales secundum se sumptæ, non autem naturæ intellectæ, seu ut sunt in intellectu.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster.* c. 16) quod universale est unum præter multa, quod in illis omnibus unum inest et idem ; sed natura realis secundum se sumpta est una, et eadem inest omnibus singularibus : ergo natura secundum se est universalis. — 2. *Poster.* l. 20.

2. Præterea, illud est universale, quod potest prædicari de multis ; prædicabilitas enim ponitur (1. *Periherm.* c. 5, 7) in definitione universalis ; sed posse prædicari de multis convenit naturæ secundum se, non naturæ intellectæ ; prædicatur enim quod inest, non inest autem singularibus natura, ut in intellectu existens seu natura intellecta, sed natura secundum se : ergo huic convenit esse universalem. — 1. *Periherm.* l. 10 ; *Opusc.* 30. c. 2 ; *Opusc.* 42 ; c. 9..

3. Præterea, res dividuntur in universales et singulares (1. *Periherm.* c. 5), sed non dividuntur res ut sunt in intellectu, sed secundum se sumptæ ; sunt enim differentiæ rerum abstrahentium ab omni intellectu : ergo esse universale competit naturæ secundum se, non naturæ intellectæ vel ut in intellectu. — 1. *Periherm.* l. 10 ; 4. *c. Gent.* c. 11 ; *de Pot.* q. 9, a. 1, c. ; *de Verit.* q. 3 et 4, a. 2, v. c. ; 1a, q. 85, a. 2,

4. Præterea, omnis scientia est de universalibus, ut dicitur (1. *Poster. text.* 21 et 42 ; c. 9, 33. ; et 6. *Ethic.* c. 6) ; sed scientiæ sunt de naturis realibus secundum se, non de naturis, ut sunt in intellectu ; ergo universalia sunt naturæ reales secundum se sumptæ. — 1. *Poster.* l. 10 et 42 ; 6. *Ethic.* l. 5 ; 3. *de Anima* l. 8 ; 4. *c. Gent.* c. 11.

Sed contra est, quod Philosophus in divisione, quam affert 1. *Periherm.* c. 5 rerum in universales et singulares, illas dividit, secundum quod significantur per

nomina, sed nomina non significant res nisi mediantibus conceptibus : ergo divisio illa non est de naturis rerum secundum se sumptis, sed ut mediantibus conceptibus sunt in intellectu, seu quatenus sunt intellectæ. — 1. *Periherm.* l. 10; *Opusc* 9. q. 1; 5. *Metaphys.* l. 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod natura universalis tripliciter considerari potest, primo absolute et secundum se, seu ut abstrahit ab esse in intellectu et in singularibus ; secundo, prout est in singularibus seu secundum esse, quod habet in illis; tertio ut est in intellectu, seu secundum esse, quod habet in illo. Universale neque est natura absolute et secundum se considerata, neque est natura ut est in singularibus, seu secundum esse, quod habet in illis, sed est natura prout est in intellectu seu natura intellecta. — Quod enim natura universalis seu natura, cui tribuitur immediate ab intellectu universalitas, non sit natura secundum se et absolute considerata, multipliciter probatur, et *primo*, quia quidquid convenit naturæ reali secundum se, atque adeo homini, ut homo est, convenit omnibus individuis illius, atque adeo Petro, et Paulo; sed esse universale, puta speciem, non convenit individuis hominis; falsum enim est, quod Petrus sit species; ergo esse speciem vel universale, non convenit naturæ secundum se et absolute sumptæ. *Secundo* quia naturæ secundum se atque adeo homini, ut homo est, tantum conveniunt prædicata essentialia; sed esse universale, puta esse speciem vel genus, non est prædicatum essentiale, ut per se manifestum est; ergo natura universalis non est natura secundum se, ut abstrahit ab esse in intellectu et esse a parte rei in singularibus. *Tertio* quia de ratione universalis est unitas et communitas, neutrum autem convenit homini, in quantum homo est, seu naturæ humanæ secundum se sumptæ. Nam si utrumque esset de intellectu hominis vel naturæ humanæ secundum se sumptæ, in quocumque inveniretur natura humana, inveniretur unitas et communitas universalis ; invenitur autem natura humana in Petro et in singulis individuis, in quibus nec invenitur unitas, quia natura humana in Petro et Paulo non est una, sed plures, et in singulis est una numero; nec invenitur communitas, quia quidquid est in Petro et in singulis individuis, est individuatum; ergo esse universale non competit naturæ secundum se et absolute consideratæ. — *de Pot.* q. 5, a. 9, ad 16; *Quodl.* 8, a. 1, c.; 2. *de Anima* l. 12; *Opusc.* 30, c. 2; *Opusc.* 42, c. 7 et 9; *Opusc.* 55 et 56; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, c. et alibi.

Quod vero neque id competat naturæ consideratæ, secundum quod habet esse in singularibus, longe manifestius est, et patet ex dictis, quia ratio universalis exigit, ut sit unum quid in multis; at natura universalis in singularibus non habet unum esse, sed multiplex : ergo naturæ, ut est in illis, non competit esse universalem, restat ergo ut id competat naturæ, ut habet esse in intellectu seu naturæ intellectæ. — Quod præter inductionnem factam confirmari potest *primo*, quia ratio universalis convenit naturæ, ut habet esse abstractum ab omnibus conditionibus individuantibus, sed hoc habet natura ut est in intellectu seu ut est intellecta; in illo enim habet rationem uniformem ad omnia singularia, tanquam similitudo quædam æqualiter inducens in omnium singularium cognitionem, quam non haberet, nisi haberet esse abstractum a conditionibus individuantibus. *Secundo*, quia de ratione universalis est unitas et comunitas, natura enim universalis debet esset una et communis, est autem hujusmodi natura, ut est in intellectu; est enim una, quia est una similitudo repræsentans omnia individua, in quantum conveniunt, et ejus ratio æqualiter et uniformiter convenit omnibus individuis; est etiam communis, quia talis similitudo æqualiter ducit in cognitionem omnium individuorum, puta Petri, Pauli et reliquorum, in quantum homines sunt ; ergo dicendum est, quod natura, cui immediate tribuitur ab intellectu universalitas, non est natura secundum se considerata, neque natura ut est in singularibus, sed est natura, ut est in intellectu seu natura intellecta. — *Opusc.* 30, 42, 55, 56; 1. *Periherm.* l. 10.

Ad primum ergo dicendum, quod natura secundum se neque est una neque plures,

cum illi tantum conveniant prædicata essentialia, inter quæ non est unitas vel pluralitas, ut dictum est. Vel dic, quod natura secundum se sumpta habet unitatem essentiæ ex unitate definitionis et nominis derivatam, unitas vero numerica, generica vel specifica consequuntur essentiam naturæ secundum duplex esse, quod habet, unum in rebus, alterum in intellectu; numericam quidem secundum esse, quod habet in rebus, in quibus est numero multiplicata juxta numerum rerum, genericam vero vel specificam secundum esse, quod habet in intellectu (*Opusc.* 30. c. 2; *Opusc.* 42. c. 7 et 15). — Vel dic, naturæ, ut est in intellectu, convenire, quod sit unum præter multa et unum et idem in multis; est enim quid unum præter multa secundum considerationem intellectus, qui informatus specie intelligibili repræsentante rem materialem sine conditionibus individuantibus format quamdam intentionem ducentem in cognitionem plurium similium in tali natura; est vero unum et idem in multis secundum rationem scilicet speciei vel generis. Nam ut est in intellectu mediante intentione, dicit uniformem rationem ad plura, et ut est in singularibus extra animam, est aliquid respondens illi, sicut significatum signo. — 2. *Poster.* l. 20; 2. *de Anima.* l. 12; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 3 « *Quantum ad primum* »; 1. *c. Gent. c.* 53; *Opusc.* 42, c. 9.)

Ad secundum dicendum, quod, licet natura animalis absolute sumpta sit prædicabilis et conveniat illi prædicari, non tamen id illi convenit ut prædicatum essentiale, sed accidentale; id enim, quod est genus, est animal, licet ratio, per quam illi utrumque convenit, sit esse abstractum a conditionibus individuantibus, quod habet, ut est in intellectu mediante conceptu.

Et ideo non sequitur, quod animal, sit universale, puta genus, in quantum absolute accipitur, et non in quantum est in anima; nam esse prædicabile per se convenit animali, ut est in intellectu, per accidens vero eidem absolute sumpto; tribuitur enim ab intellectu essentiæ rei secundum se sumptæ intentio universalitatis et prædicabilitatis, ut tamen habet esse in anima. Unde sicut esse in anima vel esse in singularibus accidit essentiæ vel naturæ rei secundum se sumptæ, ita et accidit universalitas et prædicabilitas.—*Opusc.* 30, c. 2; *Opusc.* 42, c. 7; 2. *de Anima* l., 12; 1. *Periherm.* l. 2.

Ad tertium dicendum, quod divisio rerum in universales et singulares non cadit supra res, ut sunt extra animam, sed ut sunt in anima mediantibus conceptibus immediate significatis per nomina, quorum conceptuum quia unus significat unum alius plura, ideo res dicitur dividi in universalem et singularem. — 1. *Periherm.* 2 et 10.

Ad quartum dicendum, quod scientia est de rebus intellectis et de rebus simpliciter seu de rebus, ut sunt in intellectu et secundum se sumptis; nam per res, ut sunt in intellectu, venimus in cognitionem rerum secundum se; et quia hæ sunt fines illarum, ideo scientiæ dicuntur simpliciter esse de rebus. — *de Verit.* q. 3 et 4, a. 2, c.; *de Pot.* q. 5, ad 16; 4. *c. Gent.* c. 11; 1 a, q. 85, a. 2, c.; *Quodl.* 8, a. 1, c.

ARTICULUS II

UTRUM UNIVERSALIA SINT TANTUM IN INTELLECTU, AN ETIAM A PARTE REI.

Videtur quod universalia sint tantum in intellectu.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster.* c. 15; 19), quod omne universale habet esse quiescens in anima; sed quod est tale, non habet esse extra animam in rebus; ergo universale tantum est in intellectu. — 2. *Poster.* l. 20.

2. Præterea, dicit Philosophus, quod universale est commune multis et unum in illis; sed nulla natura datur a parte rei, quæ sit communis et una in multis, quia quidquid est in re, est singulare, uni soli communicabile : ergo universale est tantum in intellectu. — *Opusc.* 42. c. 5; 2. *Poster.*, l. 20; 7. *Metaphys.* l. 14; 10. *Metaphys.* l. 30; 1. *Periherm.* l. 10.

3. Præterea natura est eatenus universalis, quatenus est similitudo formata ab intellectu inducens illum in cognitionem individuorum, quorum est similitudo; est enim singularis respectu intellectus, quatenus est una numero forma recepta in intellectu; sicut si esset una statua, quæ repræsentaret plures homines, illa haberet

esse proprium et singulare, quatenus esset in tali materia; esset autem universalis, secundum quod esset commune repræsentativum plurium; sed nulla natura substantialis est a parte rei, quæ sit communis multis, et eadem sit subiective in intellectu : ergo natura universalis est tantum in intellectu. — 2. *Sent* dist. 3, q. 1. a. 2, ad 3; 1. *Sent.* dist. 36, q. 1, a. 3, ad 3; *Opusc.* 30, c. 2.

4. Præterea, universale est natura abstracta a conditionibus et principiis individuantibus; sed nulla natura existit a parte rei abstracta a conditionibus individuantibus, sed hoc tantum convenit illi, ut est in intellectu : ergo universale non est a parte rei, sed tantum in intellectu. — *Opusc.* 42, c. 5; 1a, q. 8, a. 2, ad 2, et a. 3, ad 1 et alibi.

5. Præterea, si universale est a parte rei v. g. species hominis, vel talis species est humanitas Petri, vel humanitas Pauli, vel utraque; sed nullum horum dici potest, nam quælibet humanitas est una numero et ambæ sunt duæ numero : ergo universale est tantum in intellectu. — 1. *Periherm.* l., 10; 1a, q. 85, a. 2, ad, 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Periherm.* c. 5; 7) dividit res in singulares et universales ergo universale non tantum est in intellectu, sed etiam a parte rei. — 1. *Periherm.*l. 10.

2. Præterea, de homine secundu mquod est universale, prædicatur, quod sit dignissima creaturarum; sed esse dignissimam creaturarum convenit homini secundum quod est in singularibus et a parte rei, nam quilibet homo singularis est dignior omnibus creaturis irrationalibus : ergo universale est a parte rei — (l. c.).

3. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 33; c. 3), quod objectum præcedit actum; sed objectum intellectus est universale, ut dicitur 1. *Phys. text.* 49; c. 5 : ergo universale est a parte rei præcedens actum intellectus et ita non est tantum in intellectu.— 2. *de Anima* l. 6; 1. *Phys.* l. 9.

4. Præterea, objectum sensus est natura existens extra animam, ut dicit Philophus (2. *de Anima text.* 59 et 60; c. 5); sed sensus non solum percipit singulare, sed etiam universale, ut docet Philosophus (2 *Poster.* c. 15; 19) : ergo universale est etiam a parte rei. — 2. *de Anima*, 12; 2. *Poster.* l. 20; 1a 2æ, q. 29, a. 6, c.; 1a, q. 80, a. 2, ad 2.

5. Præterea, fundamentum similitudinis inter duo est unitas, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15), sed datur a parte rei hæc similitudo : ergo dabitur hæc unitas, sed hæc non est numerica, nam duo alba non sunt unum numero album : ergo est specifica et universalis, et per consequens universale est a parte rei. — 5. *Metaphys.* l. 10 (al. 12); 2. *Poster.* l. 20.

RESPONDEO DICENDUM, quod universale dupliciter potest accipi. Uno modo pro natura v. g. animalis prout subiacet intentioni universalitatis. Alio modo pro natura animalis secundum se, sicut et album potest accipi dupliciter, vel id, cui accidit esse album, vel ipsummet secundum quod subest albedini. *Si priori modo* accipiatur universale, non significat substantiam, sed qualitatem; significat enim uniformitatem, per quam natura formaliter fit universalis per actum rationis,quæ uniformitas non est nisi accidens; quia nostra ratio circa substantias nihil potest facere nisi accidens, et propter hanc uniformitatem rationis inventam in intentione, quæ fit ab intellectu per remotionem a conditionibus individuantibus et omni diversitate, est unum in multis non multiplicatum ad multiplicationem illorum, et existens in plus et communius, quam subjectum, de quo prædicatur. Et e contra multa sunt tale unum puta plures homines unus homo, et plura animalia unum animal, et per consequens universale sic sumptum non est a parte rei, ut dixerunt Platonici, qui posuerunt animal et hominem in sua universalitate esse substantias, quod Aristoteles (7. *Metaphys.*) reprobat, ostendens, quod animal commune non est aliqua substantia in rerum natura, sed tantum in intellectu, a quo hanc communitatem et universalitatem habet, quatenus unam formam accipit in multis communem abstrahendo illam ab omnibus conditionibus individuantibus, si sit forma specifica, vel a differentiis, si sit generica, seu hanc sine illis et illam sine suis principiis individuantibus intelligendo ut patet; in simili in sensu. Visus

enim videt colorem pomi sine odore ipsius; quod si quæratur, ubi sit color, qui videtur sine odore, manifestum est, quod color, qui videtur, non est nisi in pomo, sed quod sit sine odore perceptus, hoc accidit ei ex parte visus, in quantum in visu est similitudo coloris et non odoris. Similiter et humanitas, quæ intelligitur, non est nisi in hoc vel illo homine; sed quod humanitas, quæ intelligitur, apprehendatur sine conditionibus individuantibus, ad quod sequitur intentio universalitatis, accidit humanitati, secundum quod percipitur ab intellectu, in quo est similitudo naturæ speciei et non individualium principiorum. — 2. *de Anima* l. 12; *Opusc.* 42, c. 9 et 5; 7. *Metaphys.* l. 13; 1a, q. 85, a. 1, ad 3).

Si vero accipiatur universale *posteriori modo*, tripliciter potest considerari talis natura; *primo* abstrahendo ab omni esse, sive in intellectu sive a parte rei in singularibus, et hoc modo non competit naturæ, nisi id quod illi convenit secundum quod ipsum. Nam homini, in quantum homo est, tantum convenit esse animal et rationale, non autem vel esse album, vel esse in intellectu, vel esse in hoc vel illo singulari, vel in anima; nam ut homo est, abstrahit a quolibet esse, ita tamen, quod non fiat præcisio alicujus eorum, et consequenter nec erit natura sic sumpta una vel plures, sed abstrahet ab utroque; unde non erit universale formaliter et actu, sed tantum fundamentaliter et potentialiter proxime, quatenus unitas universalis, quam facit intellectus, fundatur immediate et proxime in unitate reali naturæ sic sumptæ. — *Secundo* potest considerari natura secundum esse materiale, secundum quod est in singularibus, et naturæ sic sumptæ non advenit intentio universalitatis, quia ut sic per materiam individuatur, et consequenter non est actu universalis, sed tantum fundamentaliter et potentialiter remote, quatenus illa eadem natura, quæ est in singularibus conjuncta cum principiis individuantibus, fit universalis ab intellectu eam abstrahente ab illis, eique sic abstractæ tribuente intentionem universalitatis (2. *de Anima* l. 12; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, c.; 2. *Sent.* dist. 3, q. 2, ad 1; *Opusc.* 55). — *Tertio* potest considerari natura secundum esse immateriale, secundum quod est in intellectu, et naturæ sic sumptæ advenit universalitas, unde ipsa est formaliter et actualiter universalis, nam illi advenit universalitas, secundum quod est ab intellectu abstracta et considerata sine conditionibus individuantibus. Cum autem in natura universali formaliter sint duo, natura rei et abstractio, et per consequens universalitas, quæ abstractionem sequitur, ipsa natura, cui universalitas accidit, non est nisi in singularibus, sed hoc, quod est intelligi et abstrahi a conditionibus individuantibus et ipsa intentio universalitatis, sunt in intellectu; unde relinquitur, quod universalia formaliter non sunt in rerum natura, sed tantum in anima seu in consideratione intellectus abstrahentis communia a propriis. Universalia vero materialiter sumpta seu ipsæ naturæ, quibus accidit intentio universalitatis, sunt in rerum natura, licet non sint eo modo, cum quo debent esse ad hoc, ut illis ab intellectu attribuatur intentio universalitatis; hæc enim accidit naturæ, quæ est a parte rei in singularibus, non tamen prout est in illis, sed prout est per intellectum a conditionibus individuantibus abstracta, seu quatenus est in intellectu, non autem quatenus est in rebus numero multiplicata; propter hoc enim nomina significantia naturas ipsas prædicantur de individuis, non autem nomina significantia intentiones; Petrus enim est homo, sed non est species, quamvis homo sit species. — 2. *de Anima* l. 12; 1a, q. 85, a. 2, ad 2 et a. 3, ad 4; *Opusc.* 30 et 42.

Ad primum dicendum, quod argumentum procedit de universali formaliter, et idem dicendum ad *secundum*, *tertium* et *quartum*.

Ad quintum dicendum, quod, cum universale fiat non solum per abstractionem a pluribus individuis, sed etiam ab uno, (ut patet manifeste in natura solis et lunæ, quæ fiunt universales per hoc, quod intelliguntur sine principiis individuantibus,) si loquimur de universali, sub quo continentur plura individua vel species, ut humanitas vel animalitas, dici potest *primo* quod humanitas, quæ est in quolibet, est universalis (1 *Periherm.* l. 10; 1a, q. 85,

a. 2, ad 2; 3. *de Anima* l. 8). Nam si per impossibile unus homo tantum viveret, adhuc natura unius hominis posset fieri universalis ex eo, quod per intellectum consideraretur sine conditionibus individuantibus; hanc autem potentiam non amisit per hoc, quod sunt plures homines in mundo; neque tamen inde sequitur, quod sint plures universalitates universales. Nam humanitas, quæ est in Petro, est universalis, secundum quod ab intellectu apprehenditur et abstrahitur a conditionibus individuantibus, ut dictum est, in qua cum non differat humanitas Petri et humanitas Pauli, non sunt nisi una humanitas universalis, sicut et omnes homines sunt unus homo, et tamen quilibet est homo. — Unde *secundo* dici potest, quod non solum singulæ humanitates, sed etiam omnes humanitates sunt una humanitas universalis, et quod omnes homines sunt unus homo; nam in natura abstracta ab omni diversitate et divisione materiali seu ab omnibus conditionibus et principiis individuantibus una humanitas non differt ab alia, et consequenter nec unus homo ab alio. — Si vero loquamur de universali, sub quo unum tantum individuum continetur, tunc natura illius potest fieri universalis per abstractionem a principiis materialibus et individualibus, ut dictum est. — 1. *Periherm.* l. 10; 1a, q. 85, a. 2, ad 2; 3. *de Anima* l. 8; *Quæst. disp., de Anima* a. 2, ad 5. — *Opusc.* 30, c. 2, *Opusc.* 42, c. 5 et 7.

Ad primum secundæ partis dicendum, quod Philosophus dividit res, secundum quod referuntur ad intellectum mediantibus conceptibus, non autem ut sunt a parte rei (V. art. præc.).

Ad secundum dicendum, quod de universali aliquid enuntiatur quatuor modis, nam universale potest *uno modo* considerari quasi separatum a singularibus, sive per se subsistens, ut Plato posuit, sive secundum sententiam Philosophi secundum esse, quod habet in intellectu; et sic potest aliquid illi tribui dupliciter: *quandoque* enim tribuitur ei aliquid sic considerato, quod pertinet ad solam operationem intellectus, ut si dicatur, quod homo est prædicabile de multis sive universale sive species, huiusmodi enim intentiones format intellectus attribuens eas naturæ intellectæ, secundum quod comparat ipsam ad res ipsas, quæ sunt extra animam. *Quandoque* vero attribuit id, quod non pertinet ad actum intellectus sed ad esse, quod habet natura apprehensa in rebus, quæ sunt extra animam, ut cum dicitur, quod homo est dignissima creaturarum; hoc enim convenit naturæ humanæ, etiam secundum quod est in singularibus. Nam quilibet homo singularis dignior est omnibus creaturis irrationalibus, sed tamen omnes homines singulares non sunt unus homo extra animam, sed solum in acceptione intellectus, et per hunc modum ei attribuitur prædicatum, ut uni rei. — *Alio* autem *modo* attribuitur aliquid universali, prout est in singularibus, et hoc etiam dupliciter: *quandoque* quidem ratione ipsius naturæ universalis, ut cum tribuitur ei aliquid, quod ad essentiam ejus pertinet, vel quod consequitur principia essentialia, ut cum dicitur homo est animal, vel homo est risibilis; *quandoque* autem tribuitur ei aliquid ratione singularis, in quo invenitur, ut cum dicitur: homo ambulat. Neque hoc mirum est, quia etiam singulari tripliciter potest aliquid tribui: uno modo secundum quod in apprehensionem cadit, ut cum dicitur: Socrates est singulare, vel prædicabilis de uno solo; quandoque autem ratione naturæ communis, ut cum dicitur: Socrates est animal; quandoque autem ratione sui ipsius, ut cum dicitur: Socrates ambulat — 1. *Periherm.* l. 10.

Ad tertium dicendum, quod objectum intellectus est universale, non quidem formale et actuale, sed materiale et potentiale, puta natura, cui ab intellectu tribuitur intentio universalitatis seu quidditas rei a rebus ipsis sensibilibus secundum rationem separata. (3. *de Anima* l. 7 et 8) Objectum enim intellectus nostri non est aliquid extra res sensibiles realiter existens, ut Platonici ponebant, sed est aliquid in illis existens, licet intellectus alio modo quidditates rerum apprehendat, quam sint in rebus sensibilibus, quod potest fieri sine ulla falsitate (2. *de Anima* l. 12; 1a, q. 85, a. 1, ad 1 et q. 84, a. 1, c.; 1. *Metaphys.* l. 10). Nihil enim prohibet duorum ad invicem conjunctorum unum

intellig iabsque eo, quod intelligatur aliud, sicut visus apprehendit colorem absque hoc, quod apprehendat odorem, licet non absque eo, quod apprehendat magnitudinem, quæ est proprium subjectum coloris. Unde et intellectus potest aliquam formam intelligere absque individualibus principiis, non tamen absque materia; ratio autem hujus est, quia non oportet, quod aliquid eumdem modum essendi habeat in rebus, per quem modum est in intellectu scientis. Nam intellectus immaterialiter cognoscit materialia, et naturas singulares cognoscit universaliter absque consideratione principiorum individualium.—3. *Metaphys.* l. 9.

Ad quartum dicendum, quod de universali dupliciter loqui possumus, uno modo secundum quod subest intentioni universalitatis; alio modo de natura, cui talis intentio tribuitur. Si sumatur universale *priori* modo, nulla potentia sensitivæ partis potest in universale ferri, quia universale fit per abstractionem a materia individuali, in qua radicatur omnis virtus sensitiva. Si vero sumatur *posteriori* modo, tripliciter potest dici potentia sensitiva ferri in universale : *primo* quia potentia sensitiva, tam apprehensiva quam appetitiva potest ferri in aliquid universaliter; sic enim dicitur, quod objectum visus est color secundum genus, non quia visus cognoscat colorem universalem, sed quia quod color sit cognoscibilis a visu, non convenit illi in quantum est hic color, sed in quantum est color simpliciter. Similiter et appetitus sensitivus potest per odium ferri in aliquid universale, quia ex natura communi aliquid adversatur animali, et non solum ex eo, quod est particulare, sicut lupus ovi. *Secundo* quatenus apprehendit aliquid, cui per abstractionem accidit universalitas. *Tertio* quatenus cognoscit individua universalium, ut hunc hominem, hoc animal, et non tantum Calliam, ut Callias est, ut docet Philosophus (2. *Poster.* c. 19), ex quibus deinde singularibus eliciuntur prima universalia, quæ propterea dicuntur per viam inductionis fieri a sensu in anima.— 1a 2æ, q. 29, a. 6, c. et ad 1; 2. *Poster.* l. 20.

Ad quintum dicendum, quod relatio similitudinis inter duo alba, sicut et æqualitatis vel inæqualitatis inter magnum et parvum, dicitur fundari in unitate, quia aliquid, puta quantitas vel qualitas est in utroque extremorum; in illis quidem actualiter multiplicata, sed potentialiter et fundamentaliter una, et formaliter talis tantum per intellectum, ut dictum est. (1a, q. 13, a. 7, c.; 2. *Poster.* l. 26). —Vel dic, quod relatio similitudinis, sicut et identitatis generis vel specificæ, fundatur in conformitate unius ad plura, quæ conformitas est in pluribus, sed in uno tanquam in subjecto, in pluribus vero tanquam in terminis; et est relatio secundum dici, quæ est proximum fundamentum relationis secundum esse. — *Opusc.* 48. tr. 1, c. 4.

ARTICULUS III

UTRUM UNIVERSALE, SECUNDUM QUOD EST A PARTE REI, SIT REALITER IN SINGULARIBUS, AN VERO REALITER SEPARATUM AB ILLIS.

Videtur quod universale sit realiter separatum a singularibus.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster.* c. 19), quod universale est unum præter multa; sed quod est tale, non est realiter in multis; ergo universale non est realiter in singularibus, sed est separatum ab illis. — 2. *Poster.* l. 20.

2. Præterea, singularia sunt infinita; sed infinita non possunt cognosci, nisi reducantur ad aliquod unum, quod est universale; ergo scientia de singularibus non habetur, nisi in quantum sciuntur universalia ; sed scientia non est nisi verorum et existentium; ergo universalia sunt aliqua per se existentia præter singularia. — 3. *Metaphys.* l. 9.

3. Præterea, si universalia non sunt realiter aliquid præter singularia, sicut hæc sunt sensibilia et non intelligibilia, ita et universalia essent sensibilia et non intelligibilia; sed hoc est falsum, nam de illis est scientia, quæ est de intelligibilibus : ergo universalia sunt entia realiter separata a singularibus. — 3. *Metaphys.* l. 9.

4. Præterea, omnia sensibilia corrumpuntur et sunt in motu, sed universalia sunt incorruptibilia et immobilia; ergo universalia non sunt realiter ipsa singularia. — Sed dices, quod universalia sunt incorruptibilia, quatenus sunt abstracta per

intellectum a conditionibus individuantibus. — 3. *Metaphys.* l. 9.

5. Contra, abstractio formæ a materia non aufert a re singularitatem ; nam etiam in mathematicis, quæ sunt abstracta, est considerare particulares lineas ; sed intellectus noster intelligit universales per abstractionem a materia singulari : ergo universale erit conjunctum cum singularitate et consequenter erit corruptibile ; at hoc est falsum ; sunt enim universalia perpetua et incorruptibilia : ergo universalia sunt separata a singularibus.— *de Verit.* q. 2, a. 6, arg. 1 et q. 1, a. 1, arg. 3 et ad 3.

6. Præterea, quando aliquid unum prædicatur de multis, non secundum prius et posterius, est secundum rem separatum ab illis ; nam illud est primum, quod omnia participant, nihil autem participat se ipsum ; sed universalia specifica præsertim non prædicantur de multis secundum prius et posterius : ergo sunt separata ab illis. — 1. *Metaphys.* l. 10 ; 3. *Metaphys.* l. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (1. 3. et 7. *Metaphys* contra Platonem fuse probat, impossibile esse, universalia esse realiter separata a singularibus.

RESPONDEO DICENDUM, quod universalia non sunt realiter separata a singularibus, ut voluit Plato, sed tantum secundum rationem abstrahentem communia a propriis ; cujus veritatis manifestatio ex tribus apparere potest.— 1. *Metaphys.* l. 10. (al. 17) ; 3. *Metaphys.* l. 9 ; 7. *Metaphys.* l. 14.

Et *primo* quidem ex eo, quod ad nullum eorum, propter quæ ponuntur universalia sic separata sunt necessaria.— Non enim *primo* propter scientiam, quæ ab illis causatur ; tum quia cognitio uniuscujusque perficitur per cognitionem suæ substantiæ et non per cognitionem substantiæ separatæ (1. *Metaphys.* l. 10. (al. 17.) ; tum quia inde sequerentur multa inconvenientia, ut quod non addiscenda essent rerum principia, quæ tamen addiscimus. Nam nullus addiscit, quæ præcognoscit ; hæc autem universalia separata, si sunt causæ scientiæ, debent habere scientias rerum omnium, cum sint rationes omnium scibilium. Deinde quod scientia esset nobis connaturalis, ita ut ejus oblivisci non possemus ; nam per hujusmodi universalia, ut dicunt Platonici, hæc sensibilia naturam propriam adipiscuntur, et tamen secundum illos anima ex unione ad corpus obliviscitur scientiæ, quam naturaliter habet de omnibus. Præterea quod per hujusmodi universalia, non haberetur perfecta scientia rerum ; nam per illa non cognoscuntur principia materialia, sed tantum formalia ; nam ipsa secundum illos sunt formæ rerum. Postremo quod aliquis non habens aliquem sensum haberet scientiam de objecto illius, ut cæcus de colore ; nam scientia causata ab hujusmodi universalibus non est cum dependentia a sensu. — Neque *secundo* conferunt ad hoc, ut sint exemplaria sensibilium ; nam primo exemplar est, ad quod respiciens artifex facit aliquid illi simile, sed agens naturale, cum operatur, non respicit ullum exemplar, alioqui sequeretur, quod nihil produceretur simile agenti proximo, sed tantum remoto, quod tamen est falsum. (1. *Metaphys.* l. 9 (al. 15). Deinde sicut se habet species ad individuum, ita se habet genus ad speciem, quare si species est exemplar individuorum, et genus erit specierum, et consequenter species esset exemplar et exemplata, quod videtur inconveniens.— Neque *tertio* conferunt rebus sensibilibus, sicut earum substantiæ et quod quid ; tum quia impossibile est separari substantiam ab eo, cujus est ; nam cujuslibet rei substantia est in eo, cujus est substantia, at universalia separantur a singularibus, (7. *Metaphys.* l. 5), — tum quia sequeretur, quod de rebus sensibilibus, quarum quodquid est separatum ab illis, neque scientia esset, quia scientia cujusque rei in eo consistit, quod sciatur « quodquid erat esse » illius ; quare si hoc non inest illi, res illa non scietur, neque illæ essent entia, quia nihil est ens, bonum et animal, cui non inest hoc, quod est ens, bonum et animal ; ergo si quod quid est entis, boni et animalis, est separatum a re, quæ est ens, bonum et animal, illa res non erit ens, sicut nec bona nec animal, si illa v. g. sit Socrates vel Plato. — Neque *postremo* conferunt, ad illorum fieri et esse tanquam causæ essendi et fiendi. Primo quia posita causa ponitur effectus ; sed existentibus speciebus non propter hoc fiunt

individua participantia species, nisi sit aliquod motivum, quod moveat ad speciem; quod ex hoc patet, quia species semper eodem modo sunt secundum Platonem ; unde si illis positis essent vel fierent individua participantia ipsas, sequeretur quod semper essent hujusmodi individua, quod patet esse falsum. Deinde quia sicut se habent artificialia ad causas artificiales ita naturalia ad naturales; sed artificialia non fiunt ab illis substantiis separatis, sed tantum a suis causis proximis ; ergo et similiter naturalia tantum fient a causis suis proximis et non ab ullis separatis.

Secundo probatur ex impossibilitate positionis ; nam primo universale est quid commune multis et unum in multis, ut dicitur (2. *Poster. text.* 27, c. 19. et 7. *Metaphys. text.* 58 l. 6, c. 16); sed ex eodem Philosopho ibidem in Metaph. id, quod est realiter separatum a multis, non potest esse commune et unum in illis, ut patet ; nam hæc duo opponuntur, esse aliquid in aliquo et esse realiter separatum ab illo ; ergo universalia non sunt realiter separata a singularibus. (2 *Poster.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 14 ; Deinde ut argumentatur Philosophus (7 *Metaphys. text.* 51; l. 6, c. 16) : si ponuntur universalia separata realiter a singularibus, ut species hominis, vel leonis, constat, quod est unum genus in prædictis speciebus ; vel ergo animal existens in homine et leone est unum et idem numero, vel alterum est in homine, alterum in leone, et sic de cæteris speciebus. Si dicatur primum,— quod necessario dici debet, quia sicut species prædicatur secundum unam rationem de individuis et propter hoc datur aliquis homo communis separatus ab individuis, ita, cum et genus prædicetur univoce de speciebus, necesse est ipsum esse aliquid subsistens separatum a speciebus; — sequuntur duo inconvenientia, unum est, quod, cum animal seu genus sit in specie sicut substantiam significans, sic erit animal in equo sicut Petrus in se ipso, qui est substantia sui ipsius; sic autem est possibile aliquod unum esse in pluribus non separatim existentibus. — Non enim Petrus est nisi in se ipso ; est enim in pluribus non separatim existentibus, sicut in carnibus et ossibus, quæ sunt partes Petri; quare et animal non erit unum et idem in pluribus speciebus, cum hæ sint separatæ et divisæ inter se. — Alterum est, quod cum species constet ex genere et differentia, aut hoc est per hoc, quod genus participet differentiam, sicut subjectum participat accidens, et si hoc dicatur, sequitur unum impossibile, quod nimirum, cum genus, quod prædicatur de diversis speciebus, ponatur esse una substantia, contraria simul insint ipsi animali, quod in se est unum et hoc ens demonstrabile; differentiæ enim, quibus dividitur genus, sunt contrariæ ; aut non fit species ex genere et differentia per modum participationis, et tunc non est assignare alium modum possibilem et convenientem. Nam cæteri modi, puta per modum compositionis, sicut domus ex lapidibus, vel per copulationem, ut arca ex lignis conclavatis, vel per mixtionem, ut electuarium ex speciebus alteratis sunt omnino inconvenientes ; nam tunc non possent genus et differentia prædicari de specie, sicut non possunt partes compositæ vel copulatæ vel mixtæ prædicari de suis totis. — Si vero dicatur, quod non est unum animal in omnibus speciebus, sequuntur alia inconvenientia, nimirum, quod infinita sint, quorum substantia est animal ; est enim genus substantia specierum, quæ sunt fere infinitæ, inconveniens autem est, quod unum cadat in substantiam infinitorum. Præterea quod substantia animalis sit multa, quia animal, quod est in unaquaque specie, est substantias peciei, de qua prædicatur; non enim prædicatur de specie, sicut de quodam a se diverso in substantia, hoc autem inconveniens est. Nam, cum animal sit genus atque adeo quid commune, non potest esse multa, id enim est contra rationem communis ; nam commune est, quod est unum in multis.

Tertio probatur ex falsitate fundamenti, quo nititur positio Platonis. Ideo enim posuit universalia esse substantias realiter separatas a singularibus, quia cum existimaret, omnem cognitionem per modum cujusdam similitudinis esse, credidit, quod forma cogniti ex necessitate sit in reipsa cognita eo modo, quo est in cognoscente; consideravit autem, quod forma rei intellectæ est in intellectu universaliter, imma-

terialiter et immobiliter, quod ex ipsa operatione intellectus apparet, qui intelligit universaliter et per modum cujusdam necessitatis ; modus enim actionis est secundum modum formæ agentis; et ideo existimavit, quod oporteret res intellectas hoc modo in se ipsis subsistere, scilicet immaterialiter, immobiliter et universaliter. Hoc autem necessarium non est, quia etiam in ipsis sensibilibus videmus, quod forma alio modo est in uno sensibilium, quam in altero, puta cum in uno est albedo intensior, in altero remissior, et cum in uno est albedo cum dulcedine, in alio sine dulcedine ; et per hunc etiam modum forma sensibilis alio modo est in re, quæ est extra animam, et alio modo in sensu, qui suscipit formas sensibilium absque materia, sicut colorem auri sine auro. Et similiter intellectus species corporum, quæ sunt materiales et mobiles recipit immaterialiter et immobiliter, secundum modum suum ; nam receptum est in recipiente per modum recipientis ; et ideo licet intellectus intelligat res per hoc, quod est similis eis quantum ad speciem intelligibilem, per quam fit in actu, diverso tamen modo species illa est intellectu atque in re ipsa intellecta; quod necesse est dicere, eo quod natura intellectus et potentiæ cognocitivæ est alia a natura rei intellectæ et cognitæ. Unde, licet id in re esse oporteat, quod intellectus intelligit, non tamen eodem modo, et per consequens, quamvis intelligat universalia præter particularia, non tamen oportet, quod universalia sint præter particularia. Et sic relinquitur, quod universalia non sint separata realiter a singularibus, sed sola ratione apprehendente naturam, quæ est in singularibus sine conditionibus individuantibus, cum quibus est a parte rei conjuncta. — 1a, q. 84, a. 1, c. ; *de Spirit. Creat.* a. 9, ad 6 ; 1a, q. 85, a. 2, ad 2 ; *Opusc.* 42, c. 5; 1. *Metaphys.* l. 10 ; 3. *Metaphys.* l. 7 et 9.

Ad primum ergo dicendum, quod universale dicitur a Philosopho unum præter multa, non quidem secundum esse, sed secundum considerationem intellectus, qui considerat naturam aliquam, puta hominis, non respiciendo ad Socratem vel Platonem. — 2. *Poster.* l. 20.

Ad secundum dicendum, quod scientia non est nisi verorum et existentium ; non tamen oportet, quod universalia realiter existant præter singularia; non enim oportet, quod eumdem modum essendi habeant res in seipsis, quem habent in consideratione scientis ; quæ enim in se ipsis materialia sunt, cognoscit immaterialiter, et similiter naturas rerum, quæ singulariter in rebus existunt, cognoscit universaliter, idest absque consideratione principiorum individualium. — 3. *Metaphys.* l. 9.

Ad tertium dicendum, quod de sensibilibus est scientia ; hæc enim fiunt actu intelligibilia per hoc, quod abstrahuntur a conditionibus materialibus per intellectum agentem. — 1a, q. 79, a. 3, c. et a. 4, c. et ad 4.

Ad quartum dicendum, quod universale in rebus existens simpliciter dicitur corrumpi in hoc et in illo ; secundum se vero dicitur incorruptible, non quia habeat aliquam formam incorruptiblem, sed quia ratione abstractionis a conditionibus materialibus et individuantibus, non conveniunt ei secundum se dispositiones materiales, quæ sunt causa corruptionis in individuis. — *de Verit.* q. 1, a. 5, ad 14.

Ad quintum dicendum, quod intellectus abstrahendo formam à conditionibus et principiis individualibus, licet non tollat singularitatem secundum rem, tollit tamen secundum considerationem, quia intellectus intelligit rem, quæ est in singularibus, non tamen prout est singularis. Nam, ut dictum est, secundum alium modum res est a parte rei et in intellectu ; nam hic est intelligibiliter, universaliter et abstracte, ibi vero singulariter et concrete. — *de Spirit. Creat.* a. 9, ad 6 ; *de Verit.* q. 2. a. 6, ad 1 ; *Opusc.* 42, c. 9.

Ad sextum dicendum, quod cum universalia prædicantur de inferioribus, ut genera de speciebus et species de individuis, quia ratione uniformitatis communiter se habent ad omnia sub se contenta, prædicantur de illis univoce. Non enim alia est ratio animalis, quando prædicatur de homine, et alia quando de equo, sed una et eadem est, sicut et nomen est idem; non tamen hæc inferiora eo modo dicuntur participantia universalia, quomodo volebat Plato, ita ut homo

separatus misceatur huic homini singulari, qui componitur ex materia et natura speciei, quam participat, sicut si esse quoddam album separatum et permisceretur albo, quod est in subjecto. Nam sic sequeretur, quod accidentia et formæ possent esse sine substantiis, quod est falsum ; universalia namque cum in rebus sint singulariter, non distinguuntur realiter ab illis, sed tantum ratione considerante naturam, quæ est singulariter in rebus, universaliter; et sic quando prædicantur de inferioribus, non prædicantur de illis per participationem, sed per essentiam ; homo enim est animal essentialiter, non solum aliquid animalis participans. — 1. *Metaphys.* l. 15, (al. 9); 3. *Metaphys.* l. 3; 7. *Metaphys.* l. 3.

ARTICULUS IV

UTRUM RECTE DEFINIATUR A PHILOSOPHO UNIVERSALE : QUOD SIT UNUM IN MULTIS.

Videtur quod non recte definiatur a Philosopho (2. *Poster. text.* 27; c. 19) universale, quod sit unum in multis.

1. Nam idem Philosophus (7. *Metaphys. text.* 45; l. 6, c. 13) definit universale, quod sit aptum inesse multis; quod autem est tale, non semper est unum in multis, ut patet in natura solis : ergo universale non recte definitur, quod sit unum in multis. — 7. *Metaphys.* l. 13.

2. Præterea, genus est universale; sed genus, ut dicitur (7. *Phys. text.* 31, c. 3), non est unum in multis; nam quæ non sunt comparabilia, non habent unam naturam, sicut habent ea, quæ sunt comparabilia; quæ vero sunt unius generis, non sunt comparabilia; ergo universale non recte definitum est. — 7. *Phys.* l. 8.

3. Præterea, universale est natura realis; sed nulla datur natura realis, quæ sit una in multis; non enim datur una humanitas, quæ sit in Petro et Paulo; ergo universale non est quid unum in multis. — 10. *Metaphys.* l. 1; 2. *Poster.* l. 20.

4. Præterea, substantia est primum genus atque adeo universale; sed substantia non est quid unum in multis, quia sub se comprehendit substantias materiales et immateriales, quibus nihil est commune, nisi nomine tenus ; ergo universale non est unum in multis. — *Opusc.* 42, c. 5 et 7.

5. Præterea, omne prædicatum multiplicatur ad multiplicationem subjectorum; verum enim, est dicere, quod homo et equus sunt duo animalia. Et ratio est, quia multiplicato inferiori multiplicatur superius; sed universale est quoddam prædicatum, quod dicitur de multis ; ergo universale multiplicatur ad multiplicationem subjectorum, de quibus prædicatur, et sic non erit unum in multis. — *Opusc.* 42, c. 5 et 9.

6. Preterea, natura divina est una in multis, in tribus scilicet personis divinis ; sed natura divina non est universalis; ergo universale non est unum in multis. — 1. *Sent. dist.* 19, q. 4, a. 2, ad 1.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Poster. text.* 27; c. 19) definit universale, quod est unum in multis. — 2. *Poster.* l. 20.

RESPONDEO DICENDUM, quod universale dicitur dupliciter. (*Opusc.* 42, c. 5 et 7; *Opusc.* 55; 7. *Metaphys.* l. 13). *Uno modo* ipsa natura, cui intellectus propter aliquid in ea inventum, intentionem universalitatis attribuit, et sic universalia, quæ rerum naturam significant, prædicantur in quid; animal namque dicitur substantia illius, de quo prædicatur, et consequenter non est unum in multis. Cujus ratio est, quia natura prædicatorum semper multiplicatur multiplicatis subjectis; unde quot sunt animalia, tot sunt substantiæ, et quot homines, tot animalia; neque est universale actu, sed tantum potentia, quia potentiam habet talis natura, ut fiat universalis per actionem intellectus. — *Alio modo* dicitur universale illa natura, ut subest intentioni universalitatis ei ab intellectu tributæ, quod est accipere universale formaliter, et hoc modo universale est in multis. Quod patet, quia universale necessario debet esse unum et plura; plura, in quantum in pluribus est, alioqui non posset prædicari de pluribus; unum vero in cognitione. Quod unum non solum debet esse unum præter multa, ut docet Philosophus contra Platonem (10. *Metaphys. text.* 6, l. 9, c. 2, et 2. *Poster.* c. 27; 19), non quidem secundum esse, sed secundum considerationem intellectus, sed etiam unum in multis secundum esse et secundum rem ;

non quia debeat esse eadem numero humanitas omnium hominum, sed quod sit eadem secundum rationem speciei in multis, et realiter sit in illis humanitas et non tantum in uno homine singulari, saltem secundum aptitudinem. Nam universales naturæ sunt in duplici differentia; aliæ enim plura habent individua, in quibus realiter sunt; aliæ vero habent unum tantum individuum, et hujusmodi universalia non sunt unum quid actu in multis, sed tantum potentia vel per non repugnantiam; et ideo Philosophus (7. *Metaphys.* l. c.) ad hujusmodi naturas universales respiciens universale definit, quod est aptum natum esse in multis; et sic est manifestum, quomodo sit intelligenda definitio universalis (2. *Poster.* l. c.) et quam recte sit tradita. — 10. *Metaphys.* l. 3 (al. 1); 2. *Poster.* l. 20; 1a, q. 13, a. 9 et a. 7, c.; v. *Cajetanum* in hunc art. 7, et *Tabulam auream* in concord. n. 1197; 7. *Metaphys.* l. 13; 1 *Periherm.* l. 10.

Ad primum ergo dicendum, quod loquitur Philosophus de universali habente sub se unum tantum individuum. — 7. *Metaphys.* l. 13; 1. *Periherm.* l. 10.

Ad secundum dicendum, quod duplex est unitas : alia logica, et hæc convenit omnibus generibus; cum enim genus sit universale, necessario debet illi competere unitas universalis, quæ est rationis et logica. Alia est physica et naturalis, et hæc est duplex : una sumpta ex unitate subjecti et potentiæ, et hæc est unitas secundum quid, et competit omnibus generibus, quæ sumuntur ex eadem potentia et materia, ut est unitas generum sub substantia contentorum excepta ipsa substantia et corpore; neutrum enim, cum sub se contineat corruptibilia et incorruptibilia, in quibus est diversus modus potentiæ, potest habere unitatem naturalem, sed tantum rationis, et per consequens utrumque potest esse genus logicum, non autem naturale et physicum. Nam hujus unitas vel diversitas sumitur ex unitate vel diversitate subjecti et materiæ, quæ diversæ rationis est in corporibus, corruptibilibus et incorruptibilibus, ut dicitur (10. *Metaphys. text.* 26; l. 9, c. 19).— Altera unitas sumitur ex unitate formæ et dicitur unitas simpliciter, et hæc nulli generi convenit, sed tantum speciei; non enim genus est una natura, secus vero species. Cujus ratio est, quia species sumitur a forma ultima, quæ simpliciter una est in rerum natura; genus autem non sumitur a forma aliqua, quæ sit una in rerum natura, sed secundum rationem tantum; non enim est aliqua forma, ex qua homo sit animal, præter illam, ex qua homo est homo, nec est in homine, equo vel leone aliqua anima communis, quæ constituat animal, præter illam animam, quæ constituit hominem vel equum, secus autem est in specie. Nam omnes homines, qui sunt unius speciei, conveniunt in forma, quæ constituit speciem, quia quilibet habet animam rationalem; et sic genus est simpliciter unum logice, et tantum secundum quid physice; species vero est unum logice et physice. Quia ergo, ut dicit Philosophus, forma, in qua fit comparatio, non solum debet habere unitatem logicam, sed etiam physicam simpliciter, ideo optime is dixit, quod quæ sunt unius generis, non sunt comparabilia, eo quod genus non est una natura simpliciter; quæ vero sunt unius speciei, sunt comparabilia, et quod species est una natura, quod non tollit, quominus genus, in quantum universale, sit unum in multis. — 1a. q. 66, a. 2, ad 2 et q. 88, a. 2, ad 4; 7. *Phys.* l. 7 et 8; *Opusc.* 42, c. 4, 7, 13.

Ad tertium dicendum, quod unitas universalis non est realis, sed rationis, ut dicitur (10. *Metaphys. text.* 1; l. 9, c. 1). Non enim in diversis singularibus est aliqua natura una numero, quæ possit dici species, sed intellectus apprehendit ut unum id, in quo omnia inferiora conveniunt, et sic in apprehensione intellectus species sit indivisibilis, quæ realiter est diversa in diversis individuis; et idem dico de genere. Animal enim non dicitur universale, quia sit una natura in homine et equo, sed quia consideratur universaliter; debet enim universale esse unum et plura, ut dictum est; plura, inquantum est in pluribus, alioqui non posset de pluribus prædicari; unum vero in cognitione, quia licet plura, ut plura, non constituant unum intellectum, plura tamen secundum quod similia sunt, constituunt unum intellectum. Non enim potest intellectus distinguere

inter similia, in quantum similia, et ideo intellectus apprehendens hominem et equum, in quantum conveniunt in una operatione sensitiva, unico intellectu apprehendit, etsi in re sunt multa, nec talem unitatem apponit illi multitudini, sed illi operationi vel naturæ, in qua illa plura conveniunt.— *Opusc.* 56, tr. 2 ; v. ll. cit. supra in corp. hujus art.

Ad quartum dicendum, quod substantia est una logice, sicut et cætera genera, quod sufficit ad rationem universalis, et consequenter ad hoc, ut sit unum in multis; differt tamen ab aliis generibus, excepto corpore, in unitate physica. Nam substantia non habet unitatem, physicam naturæ, super qua fundatur unitas rationis, quomodo est unitas universalis, cum careat una definitione, nam quæ communiter assignatur, quod sit ens per se, non est definitio substantiæ, ut est supremum genus, sed ut distinguitur ab accidente; nam convenit etiam partibus substantiarum, de quibus tamen non prædicatur substantia, ut est summum genus, — sed unitas universalis in substantia fundatur super diversis naturis materialibus et immaterialibus, convenientibus tamen in aliquo modo, puta in esse per se; hoc enim est immediatum fundamentum uniformitatis ad plura, et unitatis rationis in substantia. At cætera genera, ut vivens et animal significant naturas, super quarum unitatibus fundantur intentiones, quas intellectus illis attribuit; animal enim secundum se sumptum est natura quædam habens propriam unitatem, ut patet ex illius uno nomine et una definitione, quæ est, quod sit substantia animata, sensibilis.— *Opusc.* 42, c. 4, 5, 7; 1a, q. 13, a. 7 et 9, c.; V. ll. cit. supra in corp. hujus art.

Ad quintum dicendum, quod cum animal prædicatur de homine et equo, dupliciter potest accipi, uno modo absolute et secundum se, quomodo illi ex propria definitione et nomine convenit unitas realis. Alio modo, ut est in intellectu abstractum a conditionibus individuantibus et ab omni differentia, quomodo illi convenit unitas alia per rationem, quæ est unitas universalis. Si priori modo sumatur, dicitur reale prædicatum et sic non descendit cum sua unitate ad ea, de quibus prædicatur, sed tantum cum illis, quæ sunt de intellectu ipsius, secundum se sumpti, ut esse substantiam, animatam, sensibilem. Nam prædicata realia multiplicantur ad multiplicationem subjectorum, et ideo cum prædicatur de homine et equo, homo et equus non dicuntur unum animal, sed duo; nec est in plus quam homo et equus, sed idem est realiter, quod homo et equus ; sicut si prædicaretur de solo homine, non esset in plus quam homo.—Si vero sumatur posteriori modo, dicitur prædicatum rationis et non multiplicatur ad multiplicationem subiectorum, sed unum existens respicit multa et de singulis dicitur, et sic cum prædicatur de homine et equo, homo et equus dicuntur unum animal, non duo, sicut Petrus et Paulus dicuntur unus homo, non duo. Et ratio hujus est ex Philosopho (10 *Metaphys. text.* 1; l. 9 *c.* 1) quia unitas universalis est unitas apprehensionis, per quam intellectus apprehendit ut unum id in quo omnia inferiora conveniunt, unde per apprehensionem intellectus genus fit indivisibile; similiter et species, quæ tamen realiter sunt divisa in diversis speciebus et individuis. — *Opusc.* 42, c. 5, 7 et 9.

Ad sextum dicendum, quod ad universale non solum requiritur, quod sit unum in multis, sed etiam ut natura, quæ est universalis, secundum esse multiplicetur ad multiplicationem illorum, et in illa sit differentia inter quidditatem et esse quidditatis, et requiritur potentialitas et contrahibilitas, ratione cujus particulare addit supra universale, quæ non conveniunt naturæ divinæ, quæ est una numero in tribus personis, nullam habens potentialitatem vel contrahibilitatem. — *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2, ad 1 et dist. 35, q. 1, a. 5, c.; 1a, q. 3, a. 5, c. et q. 30, a. 3, ad 3; *de Pot.* q. 9, a. 4, ad 5; 1. *Sent.*, dist. 25, q. 1, a. 3.

ARTICULUS V

UTRUM UNIVERSALE FIAT PER NOTITIAM COMPARATIVAM

Videtur quod universale non fiat per

notitiam compararativam, sed per abstractivam.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 45; l. 6, c. 13), quod universale est, quod aptum natum est inesse multis; sed eo ipso quod natura abstracta est per intellectum a conditionibus individuantibus, est apta inesse multis, est enim apta participari a pluribus differentiis; ergo universale non fit per notitiam comparativam, sed per abstractivam. — 7. *Metaphys.*, l. 13; *Opusc.* 56, tr. 2.

2. Præterea, natura abstracta per intellectum a conditionibus individuantibus et ab omni divisione est una per intellectum; sed hæc unitas non est unitas realis naturæ, nam hæc convenit naturæ secundum se; ergo est unitas universalis, et per consequens universale fit per notitiam abstractivam. — *Opusc.* 42, c. 7; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 1.

3. Præterea, eatenus natura est universalis, quatenus habet rationem uniformem ad omnia sub se contenta, et est forma quædam una per intellectum communis pluribus; sed natura habet talem uniformitatem et est una forma communis multis, quatenus est abstracta ab omnibus conditionibus individualibus; nam in ea sic considerata plura sunt individua et unum; ergo natura eatenus est universalis, quatenus est abstracta, et sic universale fiet per abstractionem. — *Opusc.* 30, c. 4; *Opusc.* 42, c. 5 et 10; 7. *Metaphys.* l. 13.

4. Præterea, opposita oppositis rationibus constituuntur; sed natura fit singularis per materiam individualem; hæc enim est singularitatis principium; ergo eadem fiet universalis per abstractionem a tali materia, et consequenter per notitiam abstractivam. — *Opusc.* 45 et 55; 1a, q. 86, a. 1, c.; *Opusc.* 56, tract. 2; *Opusc.* 42, c. 15.

5. Præterea, intellectus agens ad hoc requiritur, ut naturam sensibilem faciat actu intelligibilem, quæ erat ante tantum in potentia talis; debet enim illam facere proportionatum objectum intellectus, quod est universale, ut dicitur (1. *Physic. text.* 49; c. 5). Sed id facit intellectus agens, quatenus talem naturam spoliat a conditionibus individualibus; ergo universale, fit per solam abstractionem. — 1a, q. 79, a. 3, c. et q. 86, a. 1. « *Sed contra* » et c.

6. Præterea, eadem videtur ratio universalis in repræsentando seu speciei intelligibilis, et universalis in prædicando seu verbi, quod procedit ab intellectu ut informato tali specie; sed hæc eo ipso est universalis, quod representat hominem, non ut est hic, et nunc, sed ut abstractum a talibus conditionibus; ergo et illud erit tale per hoc, quod est abstractum a conditionibus materialibus. — *Opusc.* 48, tr. 1, c. 1; *Opusc.* 30, c. 4; 1. *Sent.*. dist. 36, q. 1, a. 3, ad. 3; 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 3, ad 5.

Sed contra est : 1. Quod universale sit formaliter, quando formatur ab intellectu intentio universalitatis, sed hanc format intellectus per hoc, quod naturam jam abstractam a conditionibus individualibus tribuit huic et illi individuo, seu comparat ad plura individua, quibus inest; ergo universale fit per notitiam comparativam. — *Opusc.* 48, l. c.; 1. *Periherm.* l. 10.

2. Præterea, universale formaliter est relatio rationis superioris ad inferiora; sed hæc non habet aliud esse, quam in apprehensione intellectus conferentis unum alteri; ergo universale fit per notitiam collativam. — 1a, q. 28, a. 1, c.

3. Præterea, ex hoc intellectus attribuit intentionem generis atque adeo universalitatis animali, quod intelligit animal ut in pluribus speciebus; sed non potest intellectus intelligere animal in pluribus speciebus per notitiam abstractivam, nam per hanc tantum apprehendit naturam v. g. animalis sine conditionibus individuantibus, atque adeo tantum intelligit unum quid sine ulla divisione, diversitate et pluralitate; ergo debet id intelligere per notitiam comparativam; et sic universale fiet per hanc et non per abstractivam. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 3. « *Quantum ad primum* »; 1a, q. 85, a. 2, ad 2; 2. *de Anima* l. 12.

4. Præterea, intellectus nulli naturæ attribuit intentionem universalitatis, nisi postquam ex omnibus acceptum est unum, in quibus illa natura invenitur; sed per intellectum accipitur unum quid ex multis, quatenus abstrahitur natura a principiis individualibus, per quæ unum dividitur in

plura : ergo attribuere universalitatem ipsi naturæ non fit per notitiam abstractivam, sed per aliam supponentem hanc, quæ non est nisi comparativa. — 1. *Sent.* dist. 30, q. 1, a. 3, c.; 2. *de Anima*, l. 12.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, ad faciendum universale requiri duplicem notitiam, abstractivam scilicet et comparativam. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod ad rationem universalis duo requiruntur, ut docet Philosophus (2. *Poster. text.* 27; c. 19 et 10. *Metaphys. text.* 6; l. 9, c. 2) : quod sit unum præter multa seu de multis, et quod sit unum in multis.

Requiritur enim *primum*, primo, quia sicut intelligitur natura singularis per hoc, quod intelligitur conjuncta cum principiis individualibus, ita intelligitur universalis per remotionem talium principiorum; opponuntur enim universale et singulare; intelligere autem naturam præter principia individuantia, est intelligere illam, ut unam præter multa. — Secundo, quia universale est id, in quo per intellectum intelliguntur plura esse similia et convenientia; hoc autem necessario debet esse indivisum et proinde unum; licet enim plura, ut plura, non possint constituere unum intellectum, plura tamen, secundum quod similia sunt et convenientia constituunt unum intellectum, ita ut intellectus non possit distinguere inter illa, in quantum similia sunt; unde fit, ut quando intellectus apprehendit hominem et equum ut similes in operatione vel natura sensitiva, necessario debeat hæc natura apprehensa esse una.

Requiritur autem *secundum*, primo, quia universale ita debet esse unum præter multa, ut sit commune prædicatum de multis, ut dicit Philosophus (10. *Metaph.*, *text.* 6; l. 9, c. 2), commune autem prædicatum de multis est unum in illis. — Secundo quia universale necessario debet concipi ut quid in inferioribus vel individuis, quæ in superiori sunt unum; propterea enim universale, ut dictum est, est unum et plura; plura, in quantum est in pluribus, quia alioqui non posset prædicari de pluribus; unum vero in cognitione, quia illa plura cognita, secundum quod sunt similia, constituunt unum intellectum; concipere autem universale, ut quid in inferioribus, est concipere ut unum in multis. — 2. *Poster.* l. 20; 10. *Metaphys.* l. 3; *Opusc.* 42, c. 15; 1. *Poster*, l. 4, (al. 3); 2. *de Anima*, l. 12.; *Opusc.* 49 et 56.

Efficitur autem universale *unum præter multa*, quatenus per intellectum abstrahitur ab omni diversitate, divisione, et conditionibus individuantibus, seu quatenus consideratur natura v. g. animalis sine specificis differentiis, et natura hominis sine materia individuali, non respiciendo scilicet ad Socratem et Platonem. Cum enim hoc fieri non possit realiter, ut Platonici posuerunt; — non enim datur homo realis et naturalis nisi cum his carnibus et ossibus, ut probat Philosophus (7. *Metaphys. text.* 28; l. 6, c. 8)— relinquitur, quod id debeat fieri per intellectum; id autem facit intellectus, quatenus apprehendit naturam communem, non apprehendendo principia individuantia, et sic requiritur notitia abstractiva.—At vero efficitur *unum in multis*, quatenus ab intellectu intelligitur ut in inferioribus, quæ in superiori sunt unum; quod manifeste patet tum ex eo, quod universale ita debet concipi unum in multis, ut concipiatur ut unum commune illis, in quibus est unum, ut contra Platonem argumentatur Philosophus (7. *Metaphys. text.* 57; l. 6, c. 16.) Sed hoc non potest fieri per notitiam abstractivam; nam tali conceptione debent concipi illa plura, in quibus universale est unum, et illud unum cum ordine ad illa plura, nam illud est unum commune illis pluribus; at per notitiam abstractivam tantum cognoscitur natura non cognitis principiis individualibus, per quæ constituuntur et intelliguntur illa plura, quæ talem naturam participant; tum quia unitas hæc universalis nihil aliud est, quam uniformitas naturæ ad omnia contenta sub ipsa; hæc autem uniformitas est relatio rationis naturæ communis ad contenta sub illa; quare sicut hæc nec fit nec cognoscitur nisi per notitiam comparativam; quia tantum est in apprehensione rationis conferentis unum alteri; ita nec unitas universalis et per consequens nec ipsum universale formaliter sumptum, seu ut unum in multis fieri potest nisi per notitiam comparati-

vam. Unde manifestum est, quod ad universale faciendum secundum suam completam rationem, requiritur notitia abstractiva et comparativa, ut probant argumenta secundæ partis. — Ll. cit.; 1a, q., 85, a. 1, ad 1; 7. *Metaphys.* l. 16, (al. 14); *Opusc.* 42, c. 5, 7; *Opusc.* 30, c. 4; 1a, q. 28, a. 1; 1, c.; *Periherm.* l. 10; *de Pot.* q. 7, a. 11, c.; *de Verit.* q. 21, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod prædicta definitio est universalis fundamentalis, non autem formalis; nam illa aptitudo nihil aliud est, quam non repugnantia ad essendum in pluribus, ultra quam requiritur aliquid aliud ad universale formaliter, nimirum, ut intellectus intelligat hanc naturam, cui non repugnat esse in pluribus, esse positive participabilem a pluribus differentiis specie vel numero. Nam sic illam intelligit sub intellectu generis vel speciei atque adeo sub intellectu universalis; est autem positive participabilis a multis, quatenus est unum in multis; est autem unum in multis, secundum quod cognoscitur unum in multis; cognoscitur vero ut talis per relationem.— *Opusc.* 56 (al. 50.) tr. 2; V. Ll. cit. supra in corp. hujus art.

Ad secundum dicendum, quod natura, ut est abstracta a conditionibus individualibus, est una per intellectum, non tamen hæc unitas est universalis completa; nam completur per relationem universalis ab intellectu naturæ sic abstractæ tributam; est enim unitas completa universalis unitas uniformitatis, quæ consistit in ordine et relatione superioris ad inferiora. — *Opusc.* 42, c. 10.; *Opusc.* 30, c. 4.; v. Ll. cit. in c.

Ad tertium dicendum, quod natura per abstractionem habet uniformitatem incompletam; nam ut est abstracta, est unum quoddam de multis; completur autem et perficitur hæc uniformitas per relationem superioris ad inferiora, quæ est relatio universalitatis, a qua denominatur natura formaliter universalis, et consequenter per notitiam comparativam fit universale formaliter. — *Opusc.* 42, c. 10; *Opusc.* 30, c. 4; V. Ll. cit. in c.

Ad quartum dicendum, quod singulare dupliciter sumitur, uno modo materialiter, et sic est res, cui convenit intentio singularitatis; quæ res, si sit substantia completa materialis, est compositum ex materia et forma, quæ est singularitatis principium. Altero modo formaliter, et sic cum sit nomen secundæ intentionis, sicut et universale, præter naturam completam compositam ex materia et forma, et consequenter præter contractionem factam per principia individuantia, dicit relationem singularitatis ad universale, cui subest, quod præter abstractionem naturæ a conditionibus individuantibus dicit secundam intentionem seu relationem rationis, universalitatis scilicet ad inferiora. —1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 2, ad 4. et a. 3, c.; *Opusc.* 48, tr. 1, c. 2.

Ad quintum dicendum, quod intellectus agens requiritur ad faciendum universale fundamentaliter, quod est objectum intellectus; hoc enim est, ut ait Philosophus (3. *de Anima text.* 11; c. 4.) quidditas rei abstracta a conditionibus individuantibus, cum quibus est realiter conjuncta; hæc autem est universale fundamentaliter, ut dictum est.— Ll. cit. *in arg.*; 3. *de Anima* l. 8.

Ad sextum dicendum, quod sicut species intentionalis non est universalis, secundum quod consideratur, ut est in intellectu (sic enim est quid in determinatum, sicut intellectus), sed quatenus comparatur ad res extra animam, quia est una similitudo omnium, ita similiter species expressa seu verbum mentis. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 2, ad 3; *Opusc.* 30, c. 4.

ARTICULUS VI

UTRUM UNIVERSALIA SINT TANTUM QUINQUE.

Videtur, quod universalia sint plura quam quinque.

1. Dicit enim Philosophus (10. *Metaphys. text.* 6; l. 9, c. 2.), quod ens est universale, quia universaliter prædicatur de rebus omnibus, et ideo contra Platonem negat, ens posse esse substantiam rerum, ut ipse ponebat, quia nullum universalium possibile est esse substantiam; sed ens non est genus, ut dicitur (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3), neque ullum ex aliis universalibus; ergo erit sextum universale. — 10. *Metaphys.* l. 3. (al. 1,) et 3. *Metaphys.* l. 8.

2. Præterea, definitio prædicatur de definito ; non solum enim hoc nomen animal convenit homini et bovi, sed etiam ejus definitio. Cum enim definitio prædicetur de definito, prædicabitur etiam de quocumque prædicatur definitum; similiter et individuum vagum et nomen persona; illud enim significat aliquid commune pluribus, puta naturam communem cum determinato modo essendi, hoc vero significat quid commune secundum rationem omnibus tribus, divinis personis, si sumatur persona increata; sed nullum prædictorum est ullum ex quinque prædicabilibus, ut patet; ergo universalia sunt plura. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1; 7. *Metaphys* l. 5; 1a, q. 30, a. 4, c. et ad 3.

3. Præterea, genus et species faciunt duo prædicabilia, quia genus prædicatur de pluribus differentibus specie in quid, species vero de pluribus differentibus numero; sed eodem modo se habent differentia generica et specifica; ergo constituunt duo universalia, et sic erunt plura quam quinque. — *Opusc.* 48, tract, 1, c. 1, 2 et 3.

Sed contra est, quia omne quod de pluribus univoce prædicatur, vel est genus, vel species, vel differentia, vel proprium, vel accidens; sed universale est illud, quod univoce prædicatur de multis, ut dicit Philosophus. (1. *Ethic.* c. 6; 1. *Poster. text.* 25, c. 11; 4. *Metaphys. text.* 6, l. 3, c. 2.) : ergo, etc. — 1. *c. Gent.* c. 32. *Opusc.* 42, c. 1; 1. *Ethic.* l. 6; 1. *Poster.* l. 19. (al. 18) ; 4. *Metaphys.* l. 4. (al. 1).

Videtur quod universalia sint pauciora, quam quinque.

1. Dicit enim Porphyrius, quod proprium uni soli et semper convenit, adæquatur enim proprio subjecto, ut neque inveniatur extra illud, neque contra; sed universale est illud, quod prædicatur de pluribus, ut dictum est; ergo proprium non est universale et sic universalia erunt pauciora quam quinque. — 1. *Poster.* l. 11, (al. 10.) ; V. ll. cit. supra art. 4.

2. Præterea, de ratione universalis est prædicari univoce ut dictum est; sed accidens non prædicatur univoce de suo subjecto, ut dicit Philosophus (*de Prædicam.* c. 5), sed denominative : ergo accidens non est universale, et sic universalia erunt pauciora quam quinque — V. ll. cit. supra in « *Sed contra* » hujus art.

3. Præterea, universale est quoddam prædicatum, est enim quoddam commune multis de illis prædicabile, ut dictum est; sed omne prædicatum vel est substantia vel accidens, nihil enim mediat inter illa, cum dividat ens per affirmationem et negationem : ergo universalia sunt pauciora quam quinque. — 1. *Metaphys.* l. 10; *de Spirit. Creat.* a. 11, c.

Sed contra est auctoritas Porphyrii asserentis universalia esse tantum quinque.

RESPONDEO DICENDUM, quod universalia sunt tantum quinque, quod manifestum est ex duobus, *primo* ex proportione ad compositum substantiale, de quo proprie prædicatur. Quidquid enim prædicatur vere de alio, debet dicere totum; nam impossibile est prædicari partem de toto. Quia tamen totum potest denominari et a toto et ab una parte, ideo prædicatum potest denominare totum vel ab una parte, vel ab utraque simul seu a toto, et propterea tot erunt prædicabilia, quot erunt in composito substantiali, secundum quæ poterit ipsum ab aliquo prædicato denominari. Hujusmodi autem sunt quinque, scilicet materia, forma, compositum ex utraque, propriæ passiones, quæ consequuntur principia essentialia, et accidentia, quæ consequuntur principia materialia; quare et quinque erunt universalia, quorum unum denominat compositum ab eo, quod est materiale in ipso, et dicitur genus, aliud vero denominat ipsum a principio formali, et dicitur differentia; ita enim se habet genus ad differentiam, sicut materia ad formam. Quod vero denominat a materia et forma simul dicitur species; quod ab accidentibus causatis ex principiis speciei dicitur proprium; quod demum ab accidentibus causatis ex principiis individui, sive talia accidentia habeant causam permanentem in subjecto, ut sunt masculinum et femininum et alia hujusmodi, sive non habeant, ut sedere, stare, dicitur accidens.— *Opusc.* 30, c. 3; 10. *Metaphys.* l. 10 (al. 3); *de Spirit. Creat.* a. 11. c.; *Quaest. disp. de Anima.* a. 12, ad 7.

Secundo ex habitudine prædicati ad subjectum. Omnis enim habitudo prædicati ad subjectum vel est substantialis, vel ac-

cidentalis, vel media inter utramque partem, scilicet conveniens partim cum una, partim cum altera; prædicatio autem substantialis efficit tria prædicabilia. Nam quod prædicatur essentialiter de aliquo, vel prædicat totam essentiam illius, et est prædicabile, quod dicitur species; vel prædicat partem essentiæ, sed materialem, et est genus; vel partem formalem, et est differentia. Prædicatio vero accidentalis constituit unum prædicabile, quod est accidens, quod significat id, quod est præter essentiam et non causatur ex illa. Prædicatio vero media constituit aliud prædicabile, quod dicitur proprium; hoc enim convenit cum prædicato substantiali in hoc, quod causatur ex principiis essentialibus speciei, cum accidentali vero, quia neque est essentia rei neque pars essentiæ, sed aliquid præter ipsam. Unde relinquitur, quod quinque tantum sunt prædicabilia seu universalia, genus, species, differentia, proprium, accidens; nam eadem res dicitur universalis, quatenus illi attribuitur ab intellectu esse in multis; prædicabilis vero, quatenus illi tribuitur dici de multis. — *Opusc.* 30, c. 1; *de Spirit. Creat.* a. 11, c. et ad 5.

Ad primum ergo dicendum, quod ens non est universale, quia omne universale recipit additionem alicujus, per quod determinatur; at ens non recipit additionem ullius extraneæ naturæ per modum, quo differentia additur generi vel accidens subiecto. Nam intellectus entis includitur in omnibus quæcumque, qui sapprehendit; quælibet enim natura est essentialiter ens; unde etiam probat Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3), quod ens non potest esse genus, quod est species universalis. — 1. *Sent.* dist. 18, q. 4, a. 2, ad 2, et dist. 35, q. 1, a. 5, c.; 1a, q. 3, a. 5, c.; *de Verit.* q. 1, a. 1, c.

Ad secundum dicendum, quod universalia sunt termini simplices et incomplexi, at definitio, cum sit ratio habens partes, est oratio et terminus complexus. Similiter et individuum vagum est terminus complexus significans naturam communem cum determinato modo essendi. Persona vero non est universale; nam vel sumitur hoc nomen, ut dicitur de Deo et creaturis, et tunc est manifestum, quod non est genus vel universale respectu illorum, sed est quid commune analogum ad illa. Nam per prius convenit Deo ratione rei significatæ quam creaturis; sed contra, ratione modi significandi, quod univoco non convenit; præterquam quod, cum Deus et creatura in nullo genere generalissimo conveniant; quia Deus in nullo genere est, non potest aliquid de illis univoce dici, quod requiritur ad rationem universalis, ut dictum est. — Vel sumitur ut dicitur tantum de personis divinis, et neque tunc est universale, quia omne universale est secundum aliud et aliud esse in suis inferioribus; genus enim et species et quodlibet universale prædicatur de pluribus secundum esse differentibus, et ideo in inferioribus secundum esse diversificatur, ut dictum est; at in divinis non est nisi unum esse (7. *Metaphys.* l. 9; 1a, q. 30, a. 4, c. et ad 3; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 3, c; 1. *c. Gent.* c. 32, n. 6; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 5, ad 2 et 4; V. « *Sed contra* » in hoc art. et supra art. 4, ad 6). — Si demum sumatur, ut dicitur de personis humanis, neque etiam est universale, tum quia hoc nomen personæ est commune communitate rationis, sicut individuum vagum, non sicut genus vel species tum quia nomina universalium vel significant intentiones, seu sunt nomina intentionis ut genus, species et similia, vel sunt nomina rei significantia naturam absolute, ut animal, homo; sed nomen persona sicut et individuum vagum neque sunt nomina intentionis, ut patet, neque sunt nomina rei significantia naturam absolute, quia sic idem significaretur nomine hominis et personæ humanæ, quod est falsum. Nam individuum vagum, ut aliquis homo significat naturam communem cum determinato modo essendi, qui competit singularibus; nomen autem personæ significat subsistens distinctum in natura humana. Demum, quia cum nomen persona sit substantivum, oportet considerare ex forma significata ipsius univocationem; forma autem significata nomine personæ non est natura absolute, ut dictum est, sed incommunicabilitas vel individualitas subsistendi in natura; hæc autem individualitas non potest esse univoce communis. Nam hæc efficitur a principiis individua-

libus; hæc enim in creatis et sunt principia subsistendi et distinguunt supposita naturæ communis ab invicem; principiis autem individualibus nihil datur commune univocum, quod sit sicut genus et species, et consequenter ut universale. Nam de ratione universalis est, ut prædicetur de pluribus secundum esse differentibus et ut sit in pluribus; at principium individuationis est id, per quod aliquid non potest esse in pluribus, unde habet oppositam rationem ipsi universali, et ob eamdem rationem multo minus individuum poterit esse universale, cum illius ratio magis opposita sit rationi universalis. — *de Pot.* q. 9, a. 4, c. et a. 5, ad 13 et a. 6, c. et a. 2, ad 7; 3a, q. 77, a, 2. c.

Ad tertium dicendum, quod prædicabilia distinguuntur secundum diversum modum prædicandi et significandi; et ideo quia genus et species diverso modo prædicantur et significant totum illud, de quo prædicantur; (nam genus prædicatur in quid incomplete; nam dicit quidem totum, quod dicit species, sed confuse, indeterminate, indistincte; species vero praedicatur in quid complete, quia dicit totum complete, determinate, et distincte. Differentia vero tam specifica quam subalterna eodem porsus modo prædicantur in quale quid incomplete et significant totum confuse et indistincte ratione partis materialis, determinate vero et distincte ratione partis formalis); ideo genus et species constituunt duo universalia, differentia vero generica et specifica tantum unum. — *Opusc.* 30, c. 3; 10. *Metaphys.* l. 10 (al. 3); *Opusc.* 42, c. 5.

Ad primum secundæ partis dicendum, quod proprium dupliciter considerari potest, vel respectu subjecti immediati, et sic est prædicatum universale, quod definit Philosophus (1. *Poster.* text. 11; c. 4), quod de omni est et per se et secundum quod ipsum, vel respectu inferiorum, et sic est quartum universale. — 1. *Poster.* l. 11. (al. 10).

Ad secundum secundæ partis dicendum, quod prædicari univoce, scilicet secundum idem nomen et secundum eamdem rationem significatam per nomen, dupliciter contingit, vel per essentiam vel per participationem. Genus et species prædicantur univoce secundum essentiam, quia ratio generis et speciei est de essentia individuorum, de quibus univoce prædicantur; accidens vero et proprium prædicantur univoce per participationem, quia individua, de quibus prædicantur participant nomen et rationem nominis; sed talis ratio non est de essentia illorum, sed est quid superadditum illis. — 1. *Metaph.* l. 10. (al. 8).

Ad tertium dicendum, quod datur medium prædicatum inter substantiam et accidens, et quod ad prædicatum substantiale, accidentale et medium inter utrumque reducuntur quinque universalia. — V. ll. cit. in c. hujus art.

ARTICULUS VII

UTRUM RATIO UNIVERSALIS DE QUINQUE UNIVERSALIBUS DICATUR UNIVOCE AN VERO ANALOGICE.

Videtur quod ratio universalis de quinque universalibus dicatur univoce.

1. Illa enim ratio est univoca, quæ eodem prorsus modo convenit univocatis; sed ratio universalitatis eodem modo convenit quinque universalibus. Nam universalitas est accidens conveniens rebus quinque universalium secundum esse, quod habent in intellectu, quod esse est omnino ejusdem rationis in omnibus universalibus; ergo universale dicitur de quinque universalibus univoce. — *de Pot.* q. 7, a. 11. c; *Opusc.* 55. in fine.

2. Præterea, quidqui dprædicatur de aliquibus secundum unum nomen et unam rationem, univoce illis convenit; sed nonem universalis et ejus definitio sic conveniunt quinque universalibus; nam quodlibet illorum est universale et prædicatur de multis univoce, et est unum in multis. Genus enim est unum in speciebus et species in individuis; equus enim et homo dicuntur unum animal esse, et omnes homines unus homo, et sic de singulis; ergo universale dicitur univoce de quinque universalibus. — *Opusc*, 48. tract. 2, c. 1.; 1a, q. 13, a. 10, c.; 1. *c. Gent.* c. 32, n. 6; *Opusc.* 42, c. 7 et 9; V. ll. cit. supra art. 4.

Sed contra est, quod nihil datur commune univocum substantiæ et accidenti; sed inter universalia quædam sunt de ge-

nere accidentium, ut proprium et accidens; quædam vero significant substantiam, ut genus, species et differentia ; ergo universale non est univocum quinque universalibus. — 1. c. *Gent.* c. 32, n. 6.; *de Verit.* q. 2, a. 11. arg. 7; Cfr. art. præced. c.

RESPONDEO DISCENDUM, quod universale dupliciter sumi potest, vel pro natura subjecta intentioni, vel pro ipsa intentione universalitatis. Si accipiatur universale *primo modo*, est quidem ens reale, non tamen est quid univocum quinque universalibus, sed analogum; nihil enim datur commune univocum substantiæ et accidenti, sub quibus illa continentur, ut dictum est, sed analogum, ut dicit Philosophus de ente respectu utriusque (4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2; V. ll. cit. supra art. 2 et 4; *Opusc.* 55). — Si vero accipiatur *secundo modo*, est ens rationis et univoce prædicatur de quinque universalibus; singulis enim convenit esse unum cognitione in pluribus, quæ est definitio universalis, ut dictum est, et quod illa plura ratione illius sint quid unum; neque talis ratio convenit uni prius quam alteri. (V. art. præced.; 4. *Metaphys.* l. 1.) Nam æqualiter intellectus naturis universalium, ut sunt in intellectu attribuit proprias intentiones; nam hæ non sunt de accidentibus convenientibus naturis secundum suam absolutam considerationem, vel secundum esse, quod habent extra animam, sed sunt de accidentibus, quæ sequuntur naturas rerum secundum esse, quod habent in intellectu.— Et sic patet ad objecta; nam prima duo probant, universale formaliter esse quid univocum quinque universalibus, tertium vero probat universale materialiter sumptum, non esse univocum, sed analogum iisdem, quod verum est. — *Opusc.* 55 et 56; *Opusc.* 42, c. 5. 7. 9; *Opusc.* 30, c. 2.

QUÆSTIO III

DE GENERE

Deinde considerandum est de universalibus in particulari; et primo de genere, secundo de specie, tertio de differentia, quarto de proprio, quinto de accidente.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR SEPTEM.

1. Utrum generis definitio sit recte tradita.
2. Utrum genus contineat differentias.
3. Utrum genus per se prædicetur de differentiis.
4. Utrum in compositis materialibus genus sumatur a materia, et differentia a forma.
5. Utrum genus faciat unum per se cum differentia.
6. Utrum genus distinguatur realiter a differentia.
7. Utrum genus requirat plures species actu.

ARTICULUS I

UTRUM GENERIS DEFINITIO SIT RECTE TRADITA.

Videtur quod generis definitio non sit recte tradita, nimirum quod prædicatur de pluribus differentibus specie in quid.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 14; l. 6, c. 11.), quod sola species definitur; sed genus non est species, ut per se constat : ergo genus non est recte definitum. — 7. *Metaphys.* l. 11.

2. Præterea genus sumi potest vel pro intentione genereitatis vel pro natura subjecta intentioni ; sed neutrum definitur. Non primum, quia id definitur, quod prædicatur; sed non prædicatur intentio de speciebus ; non enim est verum dicere, quod homo vel species sit genus. Neque secundum, quia prædicari non est passio naturæ, sed universalis formaliter, quod est tale per intentionem : ergo genus non potest definiri. — *Opusc.* 30, c. 3; 2. *de Anima* l. 12 ; *Opusc.* 55 ; *Opusc.* 42, c. 9.

3. Præterea, adefinitio est ratio significans substantiam rei, et ideo est una sicut et illa, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 42; l. 6, c. 12.; sed prædicari de pluribus non est substantia generis, sed ejus passio; ponitur enim in Prædicamentis c. 5 tanquam passio secundarum substantiarum : ergo genus non est recte definitum, quia non per essentialia. — 7. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 42, c. 9.

4. Præterea, genus est pars speciei, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 30; l. 4, c. 24, et veluti materia, ut dicitur 8. *Metaphys. text.* 15; l. 7, c. 6; sed pars non prædicatur de toto nec materia de composito ; ergo genus non est recte definitum, quod prædicatur. — 5. *Metaphys.* l. 21 et 8. *Metaphys.* l. 6; *Opusc.* 42, c. 8.

5. Præterea, secundæ substantiæ secundum rei veritatem, ut dicit Philosophus in lib. Prædicam. magis significant quale quid, quam hoc aliquid; unde, 9. *Metaphys. text.* 12; l, 8, c. 7, distinguit inter universale et subjectum, quod hoc significat hoc aliquid, non illud, et 7, *Metaph. text.* 48 et 50; l. 6, c. 13 expresse ait, nullum universale significare hoc aliquid, sed quale quid; quod autem significat quale quid, non prædicatur in quid, sed in quale quid; ergo genus non est recte definitum, quod prædicatur in quid. — *Opusc.* 42, c. 9; 9. *Metaphys.* l. 6. (al. 3) et 7. *Metaphys.* l. 13.

6. Præterea, ens non est genus, ut dicit Philosophus (3. *Metaph. text.* 10; l. 2. c. 3); sed ens prædicatur de pluribus differentibus specie in quid; ergo genus non bene definitur, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in quid. — Sed dices, quod ens non prædicatur univoce, quod necessario requiritur ad rationem generis, ut dictum est de universalibus. — Contra, corpus est genus ad corpora cœlestia et sublunaria, similiter bonum et malum sunt genera contrariorum, ut habetur in Prædicamentis c. 5; sed nec corpus prædicatur univoce de corporibus cœlestibus et sublunaribus, quia corruptibili et incorruptibili solo nomine potest aliquid esse commune; nec bonum et malum prædicantur univoce, ut patet; ergo genus non est id, quod prædicatur univoce de pluribus differentibus specie. — 3. *Metaphys.* l. 8; *de Pot.* q. 7, a. 3, ad 6; *Quodl.* 2, a. 3; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, arg. 3; 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, ad 2.; 1. *Periherm.* l. 8; *Opusc.* 42, c. 5 et 9; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4, arg. 5; 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 2, ad 1; 1a 2æ, q. 18, a. 2. c.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 33 l. 4, c. 28 et 10 *Metaphys. text.* 13; l. 9, c. 3 et 1. *Top.* c. 4 et 4. *Top.* c. 1) definit genus, quod sit id, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo, quod quid; eodemque modo definitur a Porphyrio. — 5. *Metaphys.* l. 22 (al. 32); 10. *Metaphys.* l. 4, (al. 2); 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 2, ad 1.

Respondeo dicendum, quod recte fuit a Philosopho et Porphyrio descriptum genus. Ad cujus manifestationem sciendum, quod genus est quoddam universale et in substantiis est secunda substantia; unde sicut hæc secundum rei veritatem, ut dicit Philosophus in Prædicamentis c. 5. significat quale quid seu intentionem universalitatis, quæ est accidens quoddam per intellectum formatum et attributum naturæ, ita et genus formaliter significat intentionem genereitatis, quæ est relatio rationis ab intellectu attributa naturæ, comparando ipsam vel ad res ad extra vel ad res ut sunt in intellectu. Unde non est nomen primæ intentionis, quod imponitur rei absolutæ mediante conceptione, qua fertur intellectus super ipsam rem, ut est in se, ut homo, lapis, sed est nomen secundæ intentionis, quod imponitur rei, non secundum quod in se est, sed secundum quod est in intellectu, ut cum dicitur: homo est species, animal est genus. Cum autem intellectus eidem rei possit plures intentiones attribuere, duas potissimum attribuit, nimirum esse unum in pluribus et dici de pluribus, quarum illa denominat naturam universalem, hæc prædicabilem, et est veluti passio alterius. Sic enim Philosophus in lib. Prædicamen. inter proprietates secundarum substantiarum ponit prædicari de pluribus; quia enim prædicari est quoddam, quod completur per actionem intellectus componentis vel dividentis, habens fundamentum in re ipsa unitatem eorum, quorum unum de altero dicitur, ratio prædicabilis potest claudi in ratione hujus intentionis, quæ est genus, quæ similiter per actum intellectus completur. Quoniam vero intellectus non cuilibet naturæ quamlibet intentionem attribuit, ideo sciendum, quod in qualibet re est considerare aliquid, in quo res illa habet convenientiam, et conformitatem cum aliis rebus, et aliquid illi soli proprium, in quo scilicet habet difformitatem cum aliis; quæ tamen difformitas vel conformitas potest esse major vel minor per comparationem ad diversas res. V. gr., Socrates per essentiam suam, quæ est ex hac anima et hoc corpore, conformatur Platoni et huic equo et huic plantæ; est enim per essentiam suam rationalis, sensitivus, vivens, et in his tribus est conformis Platoni, huic autem equo in duobus, et huic plantæ in uno.

Quia vero intellectus noster ea, quæ sunt in re conjuncta, potest distinguere, quando unum eorum non cadit in rationem alterius, rationale autem in se consideratum non est de ratione sensibilis nec sensibile de ratione vivi; ideo hæc in Socrate separatim accipit, per ordinem scilicet ad diversa. Et quando considerat in re illud, in quo convenit cum aliis rebus, illi communi sic sumpto attribuit intentionem universalitatis et vocat illud universale; quando vero considerat id, quod est proprium illius, in quantum est hæc res, illi attribuit intentionem singularitatis et vocat illud singulare; quæ duæ intentiones licet a solo intellectu fiant, habent tamen fundamentum in re extra. Nam intentioni singularitatis respondet extra illud, quod est proprium Socratis, in quantum est hic homo; intentioni vero universalitatis respondet illud, in quo convenit cum aliis rebus, non tamen secundum materiam, sed secundum formam; nam sola conformitas secundum formam potest esse fundamentum intentionis generis. Ut enim dicit Avicenna, duplex est forma, quædam, quæ est pars compositi, sicut anima; ex anima enim et corpore componitur homo; quædam autem sequitur totum compositum, ut humanitas, quæ etiam est forma hominis, et isto modo sumpta forma dicitur quidditas, et est illud, quod intellectus intelligit de re. Quando ergo intellectus intelligit prædictam formam seu quidditatem, ut est determinata ad hanc materiam, puta humanitatem, ut est in hac materia signata, id est in his carnibus et ossibus, tunc faciendo concretum, puta hunc hominem, intelligit singulare et huic attribuit intentionem singularitatis. Si vero dictam formam intelligit, non ut est determinata ad hanc materiam (quia omnis talis forma est de se plurificabilis ad hanc et illam materiam), habenti talem formam intellectus attribuit intentionem universalitatis, unde homo est universalis. Et si ea, quæ in hac forma conveniunt, non habent in se difformitatem pertinentem ad dictam formam, sed solum sunt difformia per materiam signatam istius vel illius, in quo dicta forma determinata est, illa solum dicuntur differre numero; et talis forma, in qua conveniunt in concreto sumpta, puta homo, est species. Si vero ea, quæ conveniunt in aliqua forma plurificabili, sunt inter se difformia, non solum quantum ad materiam signatam, talia dicuntur differe specie; et talis forma, in qua conveniunt, in concreto sumpta, puta animal est genus. Et quia, ut dictum est, talis natura sumpta in concreto de pluribus formaliter differentibus, quæ sunt in diversis speciebus, dici potest, hinc est, quod tali naturæ intentio prædicabilitatis attribui potest, ideoque dicitur, quod genus est id, quod prædicatur, id est, prædicabile de pluribus differentibus specie. Hoc autem, quod dictum est in concreto sumptum, intelligitur solum in prædicamento substantiæ; nam in aliis prædicamentis et maxime in absolutis sumitur species et genus in abstracto. Dicitur autem genus prædicari in eo, quod quid est, id est substantive, secundum grammaticos; animal enim quod de homine et equo prædicatur, substantivum est et non adjectivum. Unde manifestum est quod definitio generis recte tradita est. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 2; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 2; 7. *Metaphys.* l. 9; *Opusc.* 30, c. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod genus potest definiri ut species, et ita definitur in proposito; definitur enim in quantum est species universalis. — 5. *Metaphys.* l. 4 et 8; 7. *Metaphys.* l. 11; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 1 et 2.

Ad secundum dicendum, quod id definitur, quod prædicatur; convenit autem prædicari tam naturæ absolutæ quam generi seu naturæ, ut subest intentioni universalitatis. Verum quia tria significari possunt per hoc, quod est naturam prædicari de aliquo; nam *primo* significat dicere totum respectu illius, de quo prædicatur, et non partem, quia pars non prædicatur de toto; *secundo* significat referri et comparari ad aliquid, non secundum rem, sed secundum intellectum; *tertio* significat per intellectum componi naturam cum subjecto, de quo prædicatur; si prædicari sumatur *primo modo*, convenit naturæ; natura enim animalis concrete sumpta dicit totum, quod dicit homo, alioqui nec prædicaretur de homine, cum pars non prædicetur de toto. Verum, quod animal non solum dicat totum, quod est homo, sed etiam totum, quod est equus

et leo, et ita sit in plus quam homo et equus, et non multiplicetur ad multiplicationem subjectorum, habet ratione relationis uniformitatis ad inferiora, et ideo si in definitione generis sumatur prædicari hoc modo, convenit naturæ, ut subest intentioni universalitatis, et consequenter natura ut sic, est illa, quæ definitur. (*Opusc.* 30, c. 2 et 3; *Opusc.* 42, c. 9; *de Verit.* q. 21, a. 1, c.; 1a, q. 28, a. 1, c.; *de Pot.* q. 7, a. 11, c.; 1. *Periherm.* l. 10.) — Si vero sumatur prædicari *secundo modo*, licet ut sic sit quoddam, quod completur per actum intellectus componentis et dividentis, habens fundamentum in re unitatem eorum, quorum unum de altero dicitur, unde ratio prædicationis potest claudi in ratione hujus intentionis, quæ est genus, quæ similiter per actum intellectus completur, nihilominus tamen illud, cui intellectus intentionem prædicationis attribuit, componens id cum altero, non est ipsa intentio generis, sed potius substratum illius, significatum nomine, v. g. animalis; et ideo quod definitur in definitione generis, est res, quæ subest intentioni generis. Nam hæc res vere refertur et comparatur ad inferiora; præterquam quod in artificialium definitionibus, quorum tota substantia est materia, hæc prædicatur in recto, et est id, quod definitur; sic autem se habet natura subjecta intentioni respectu generis, non tamen definitur res secundum se, sed ut subest intentioni universalitatis. Nam animal, v. gr., sine intentione universalitatis acceptum, proprie non est prædicabile, quia sic est prima substantia, quæ neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur; unde et a Philosopho in Metaphysica, ubi substantiam considerat ut est ens, dicitur, quod non dicitur de subjecto, cujus oppositum dixerat in Logica, quia ibi ut logicus consideravit substantiam, secundum quod per actionem intellectus subest rationi universalitatis, cui convenit ut passio, prædicari de subjecto. (*Opusc.* 30, c. 2 et 3; 1. *Sent.* dist. 5, q. 2, a. 1, c. in fine; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 3; *Opusc.* 42, c. 7 et 9; 7. *Metaphys.* l. 13). — Si demum sumatur prædicari *tertio modo*, cum per intellectum componantur ipsæ naturæ, quibus accidit intentio universalitatis secundum se sumptæ, non autem prout sunt in intellectu, cujus signum est, quod de individuis et inferioribus non prædicat intellectus nomina significantia intentiones seu nomina secundæ intentionis, sed nomina communia significantia naturas seu nomina primæ intentionis. Socrates enim est homo, non autem est species, quamvis homo sit species; id quod prædicatur et per consequens quod definitur in definitione generis, erit natura absolute considerata, ita tamen, ut non fiat præcisio ejus, quod est esse in intellectu vel in singularibus; hæc enim natura sic considerata est, quæ prædicatur de inferioribus vel individuis. — *Opusc.* 30, c. 2 et 3; *Opusc.* 42, c. 9; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 2.

Ad tertium dicendum, quod definitio generis est descriptio, et ideo non mirum, si detur per passionem. — 7. *Metaphys.* l. 11; *Opusc.* 42, c. 8; 10. *Metaphys.* l. 10.

Ad quartum dicendum, quod genus neque proprie est pars, neque materia speciei, sed ita dicitur, quia sumitur a parte materiali rei; nam alioqui dicit totum, quod dicit species, in cujus definitione ponitur, quod patet, quia de illa prædicatur; dicitur, enim quod homo est animal, cum tamen nec pars de toto, nec materia de composito ex illa dicitur. Vel dic, quod duplex est pars, rei seu integralis, et rationis, et quod illa non prædicatur de toto, hæc vero prædicatur. — 5. *Metaphys.* l. 21; 7. *Metaphys.* l. 9 et 12; 1a, q. 77, a. 1, ad 1; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 1 et dist. 25, q. 1, a. 2, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod universale dupliciter sumi potest. Uno modo, pro natura, cui intellectus attribuit intentionem universalitatis, et hoc modo significat substantiam rei, et prædicatur in quid, animal enim significat substantiam hominis, de quo prædicatur. Alio modo, pro natura, ut substat intentioni universalitatis, et hoc modo non significat substantiam rei, et consequenter nec prædicatur in quid, sed significat quale quid, quia qualitatem, idest uniformitatem rationis, per quam fit formaliter universale, circa substantiam, quæ est proprie quid, determinat. — 7 *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42; c. 5 et 9.

Ad sextum dicendum, quod ens non

dividitur nec prædicatur univoce de decem prædicamentis, sed analogice; at de ratione generis est, ut univoce dividatur et prædicetur de suis speciebus; quia enim ratione uniformitatis communiter se habet ad omnia sub se contenta, ideo potest prædicari secundum unum nomen et unam rationem, quod est univoce prædicari; hoc autem implicite continetur in illis verbis descriptionis generis : differentibus specie. Nam species se habet ex additione differentiarum ad genus; at decem prædicamenta non sic se habent ex additione ad ens, et ideo ens non ponitur in definitionibus rerum, ut genus. Nam deberet se habere, ut materia ad differentias, per quarum additionem fieret res illa, quæ definitur, puta substantia, quantitas, et deberet esse extra conceptum differentiarum, cum differentia non participet genus, cum tamen ens immediate involvatur in conceptu cujuslibet rei et differentiæ; quod ei convenit, quia est analogum, quod aliter dividitur atque univocum et æquivocum. Hoc enim dividitur secundum res significatas. illud secundum differentias, et analogum secundum modos diversos, in quibus imbibitur, licet expresse non significentur nomine illius analogi, ut est per se et in alio respectu entis. — *Quodl.* 2, a. 3, c.; 5. *Metaphys.* l. 22; 8. *Metaphys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 9, 7; 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, ad 2; *De Verit.* q. 21, a. 1, c; *Opusc.* 42, c. 2.

Ad septimum dicendum, quod corpus, ut dicitur de cœlesti et sublunari, non est genus physicum, nec de illis dicitur univoce univocatione et unitate physica seu rei, quia hæc sumitur ab unitate primi subjecti seu materiæ, quæ diversa est in utroque corpore; est tamen unum genus logicum, et de illis dicitur univoce univocatione et unitate rationis, quæ sumitur ab unitate intentionis et rationis, quæ una reperitur communis utrique corpori. — Ad illud de bono et malo dicendum, quod genus dupliciter potest accipi, uno modo proprie, prout prædicatur de pluribus in eo, quod quid est, et sic neque bonum neque malum sunt genera, quia sunt de transcendentibus; quia bonum et ens convertuntur. Altero communiter, ut genus dicatur omne id, quod sua communitate multa ambit et continet, et sic bonum et malum dicuntur genera omnium contrariorum, quia, ut dicitur in 1. Phys. text. 81. (c. 9) omnia contraria hoc modo se habent, quod unum est nobilius et alterum vilius, ita quod vilius privationem in se includit, sicut nigrum in respectu ad album, et frigidum in respectu ad calidum, propter quod 2. de *Generat. Animal.* c. 6 dicitur, quod frigus est privatio caloris; et per hunc modum semper unum contrariorum pertinet ad bonum et alterum ad malum. — *Opusc.* 42, c. 14 et 17; 5. *Metaphys.* l. 22; 10. *Metaphys.* l. 10. (al. 4); 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, 2, ad 1.

ARTICULUS II

UTRUM GENUS CONTINEAT DIFFERENTIAS.

Videtur quod genus non contineat differentias.

1. Ut enim argumentatur Philosophus (7. *Metaphys. text.* 47; l. 6, c. 13), si genus contineret differentias, idem simul participaret contraria, differentiæ enim contrariæ sunt; sed hoc est impossibile; ergo genus non continet differentias. — 7. *Metaphys.* l. 14.

2. Præterea, genus ita se habet ad differentiam et speciem, sicut materia ad formam et compositum; sicut enim materia dividitur per formas et cum forma constituit compositum, ita genus dividitur per differentias et cum differentia constituit speciem; sed materia non continet formam vel compositum in se, ergo nec genus differentias. — *Opusc.* 30, c. 3; 10. *Metaphys.* l. 10.

3. Præterea, genus non intelligitur in differentia, ut dicit Avicenna, sicut pars essentiæ illius, sed ut extra essentiam; at si genus contineret differentias, dicens totum, quod illæ dicunt, contineretur in intellectu differentiæ, sicut ex eo, quod continet speciem, dicens totum, quod illa dicit, continetur in intellectu speciei; ergo genus non continet differentias. — *Opusc.* 30, c. 3.

4. Præterea, si genus continet differentias, vel illas continet in potentia, sicut materia formas, vel actu distincto, quomodo compositum substantiale continet carnem et ossa; vel actu confuso seu po-

testate, quomodo totum quantitativum continet partes; sed nullo ex his modis genus continet differentias. Non primo, quia genus dicit totum, quod dicit species; at in specie est differentia, ut dicitur (5. *Metaphys. text.* 10, l. 4 c. 6, et 4. *Phys. text.*, 23 c, 5). Nam per illam constituitur, materia vero non dicit id, quod dicit forma, ut patet. Neque secundo, quia compositum dicit determinatam materiam et determinatam formam; at genus licet dicat determinatam materiam, non tamen determinatam formam. Neque tertio, nam quantitas tota non est in una suarum partium; genus autem est in qualibet specie totum; ergo genus, non continet differentias. —1. *Phys.*, l. 1; 4. *Phys.*, l. 3; 5. *Metaphys.* l. 7 et 21, al. 30; *Opusc.* 30, c. 1.

5. Præterea si genus continet differentias, debet illas continere aliquo genere causæ, sed non est fingere, in quo genere llas contineat, non enim formalis, nam, potius differentia est forma generis; neque materialis, nam cum differentiae sint in genere tanquam in toto, erunt ipsæ potius causæ materiales, quam contra, neque efficientis vel finis, ut patet ergo. — 11. *Metaphys.*, l. 1, 10; *Metaphys.*, l. 10, 2; *Phys.*, l. 5.

6. Præterea differentia est, qua species abundat a genere, ut dicit Phorph. cap. 4; sed hoc esset falsum, si differentia contineretur in genere ergo genus non continet differentias. — *Opusc.* 48 tract., 1, c. 5).

7. Præterea genus, non alia ratione continet differentias, quam dicens totum, quod dicit species; sed genus non potest dicere totum, quod dicit, species, quia alioqui sequeretur, quod diversarum specierum, quarum unum est genus, sit tantum una essentia, quod est falsum; ergo. — *Opusc.*, 30, c. 3.

Sed contra est, quod Philosophus — (8. *Metaphys. text.* 7 et 8, l. 7, c. 3), probat, quod genus non dicit solam materiam, neque solam formam, sed formam in materia; hoc autem est continere differentias, quippe quæ sumuntur ex forma, et (2. *Poster. text.* 17. c. 13) supponatur, inquit, tale esse genus, ut si secundum potentiam in plus. — 8. *Metaphys.* l. 2 et 3; *Poster.* l. 13.

Præterea animal, in quantum est genus, est in plus quam homo et leo, de quibus prædicatur; sed esse in plus est dicere et continere totum, quod dicit homo et leo, et quæcumque alia species; ergo genus continet totum, quod dicunt species, et per consequens et differentias. — *Opusc.* 42, c. 9.

Respondeo dicendum, quod genus dicit species et consequenter continet differentias, non tamen quomodocumque illas continet, sed potestate tantum. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod species non tantum dicit formam, quæ opinio videtur Averrois et quorumdam, qui illum sequuntur, sed etiam materiam in communi. Quod patet *primo* ex Philosopho, qui (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3) dicit, quod res naturales habent in sui definitione materiam sensibilem præter formam, et in hoc differunt a mathematecis; non potest autem dici, quod substantiæ naturales definiantur per id, quod non est de essentia earum; substantiæ enim non habent definitionem ex additione, sed sola accidentia; unde relinquitur, quod materia sensibilis sit pars essentiæ substantiarum naturalium, non solum quantum ad individua, sed etiam quantum ad species ipsas (*Opusc.* 42, c. 1; *de Pot.* q. 8, a. 4, ad. 3; 11. *Metaphys.* l. 1; 8 *Metaphys.* l. 3; 7. *Metaphys.*, l. 9). — *Secundo* probatur a Philosopho (8. *Metaphys. text.* 8; l. 7, c. 3), quia sequeretur, quod idem esset res sensibilis et quod quid est ejus, sicut idem est anima et animæ esse; sed consequens est falsum. Nam si est aliqua res, quæ sit composita ex materia et forma, oportet, quod in illa re etiam sit aliquid præter naturam speciei; cum enim materia sit principium individuationis, oportet, quod in quolibet composito ex materia et forma, sint principia individuationis, quæ sunt præter naturam speciei. Unde hujusmodi res tota non est sua quidditas, sed aliquid habet præter hoc; si qua vero res est, quæ sit forma tantum, non habet aliqua principia individuantia præter naturam speciei, cum ipsa forma per se existens per se ipsam individuetur; et ideo ista res nihil aliud est, quam quod quid est esse suum. — 8. *Metaphys.* l. 3; 7. *Metaphys.* l. 11; *Opusc.* 30, c. 3.

Sic ergo dicendum, quod nomen speciei

significat compositum ex materia et forma; quod si species dicit totum compositum, necesse est etiam dicere, quod genus, ut animal, et differentia, ut rationale, dicant totum, quod dicit species, ita ut genus dicatur materia, et differentia forma, non quia proprie ita sit, sed quia genus sumitur ab eo, quod est materiale in re, et differentia ab eo, quod est formale.

Verbi gratia animal, quod est genus hominis, ita dicitur, quia significat aliquid habens naturam sensitivam, quæ materialiter se habet ad naturam intellectivam, a qua sumitur rationale, quæ est differentia hominis; rationale, autem significat aliquid habens naturam intellectivam. Ratio autem hujus est manifesta, quia genus et differentia prædicantur de specie, secus vero materia et forma; non enim dicitur, quod homo sit caro vel os vel anima, dicitur autem quod sit animal, quod dici non posset, si genus non diceret et non contineret totum, quod est species, sed tantum aliquid ejus. Et hinc est, quod genus continet potestate differentias, ex eo enim animal, quod est genus, continet totum, quod species dicit, quia forma speciei, quæ est differentia, non est forma diversa a forma generis, sed est forma generis cum determinatione. Animal enim est, quod habet sensitivam animam; homo vero, quod habet animam sensitivam talem, id est cum ratione; omne autem determinatum implicite et consequenter potestate continetur in indeterminato; et ideo cum additur differentia generi, non additur tanquam diversa essentia a genere, et tanquam pars parti, — nam sic differentia non continetur in genere, — sed tanquam essentia implicite contenta in genere, et tanquam totum significatum et determinatum toti indeterminato et non significato implicite in eo contentum. Non enim animal est genus hominis, quia significat tantum rem quandam, quæ habet talem perfectionem, ut possit sentire et moveri per principium in eo existens cum præcisione alterius perfectionis, — nam sic non est genus, sed pars, — sed quia significat quandam rem, ex cujus forma potest provenire sensus et motus, quæcumque sit illa forma, sive sit anima sensibilis tantum, sive sensibilis et rationalis simul. Et ita forma rationalis implicite continetur in forma animalis, sicut et forma viventis in forma corporis, prout est genus, quia per corpus genus intelligimus habens formam, ex qua possint in eo designari tres dimensiones, sive ista forma sit sine anima, ut lapideitas, sive cum anima. Unde manifestum est, quod genus implicite seu potestate continet differentias. — 8. *Metaphys.* l. 2; 7. *Metaphys.* l. 9 et 12; 10. *Metaphys.* l. 1 et 10; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1. a. 1. ad 2; *Opusc.* 30, c. 1; *Opusc.* 42, c. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod nil prohibet, quod genus in se contineat differentias diversas, sicut indeterminatum continet in se diversa determinata, licet objectio supponat, quod differentia adveniat generi ut diversa essentia ab eo existens, sicut advenit album homini, quod est falsum. — 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad secundum dicendum, quod genus licet habeat proportionem cum materia, et differentia cum forma, non tamen genus est materia, et differentia forma; aliter enim diversificatur materia per formas, et genus per differentias. Forma enim non est hoc ipsum, quod materia, sed facit compositionem cum illa; unde materia non est ipsum compositum, sed aliquid ejus; differentia vero non additur generi quasi pars parti, sed quasi totum toti, nam genus est hoc ipsum, quod species, et non solum aliquid ejus; nam si esset pars, non prædicaretur de illa, sicut non prædicatur materia. Sed tamen quia totum potest denominari ab una sola parte, ut si homo denominatur habens caput vel manus, contingit compositum denominari ex materia et forma; et quidem nomen, quo totum denominatur ab eo, quod est materiale in ipso, est nomen generis; nomen autem, quo denominatur a principio formali, est nomen differentiæ, sicut homo nominatur animal a natura sensitiva, rationalis vero ab intellectiva; sicut ergo habens manum convenit toti, licet manus sit pars, ita genus et differentia conveniunt toti, licet sumantur a partibus. Si ergo consideretur in genere et differentia id, a quo utrumque sumitur, hoc modo genus se habet ad differentias, sicut materia ad formas; si

vero considerentur, secundum quod denominant totum, sic aliter se habent. Nam licet sit commune utrique quod, sicut essentia materiæ dividitur per formas, ita natura generis diversificatur per differentias; differunt tamen, quod materia est in utroque diviso, non tamen est utrumque eorum; genus autem utrumque eorum est, quia materia nominat partem, genus autem totum. Et ideo loquens Philosophus de genere secundum quod differt a materia (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8.) dicit, quod genus est, quo ambo specie diversa dicuntur unum et idem, et quod genus non solum debet esse commune duobus differentibus specie, ita ut utrumque sit animal, sicut aliquid indivisum est commune divisis, sed hoc ipsum, quod est animal, debet esse utrumque, ita ut hoc animal sit homo, et consequenter quod illud, quod pertinet ad naturam generis, specie differat in diversis speciebus, et anima sensibilis in homine et equo, quod non convenit materiæ, quæ non est compositum, quod constituit, sed pars ejus. — 10. *Metaphys.* l. 4 et 10; 7. *Metaphys.* l. 9 et 12; *Opusc.* 30, c. 1.

Ad tertium dicendum, quod genus est extra essentiam differentiæ, si consideretur id, quod est de intellectu principali ejus, et id, unde sumitur genus; secus vero si consideretur genus, ut dicit totum, quod species; nam tunc differentia non additur generi, ut pars parti, sed ut totum toti. — *Opusc.* 30, c. 1; 10. *Metaphys.* l. 10.

Ad quartum dicendum quod, cum genus, quia est universale, sit quoddam confusum et indistinctum, ut dicitur 1. *Phys. text.* 5, c. 1, indistincte et confuse continetsuas partes, quidquid scilicet dicunt species et differentiæ; confusum autem et indistinctum medio modo se habet inter puram potentiam et actum perfectum; unde necesse est dicere, quod genus neque contineat actu completo species et differentias, nec pura potentia, sed medio modo, potestate scilicet seu confuse et indistincte. Non quidem actu completo, quia, ut argumentatur Philosophus (11. *Metaphys. text.* 1; l. 10, c. 1.), differentia sumitur a forma, sicut genus a materia, sed forma non includitur in materia actu: ergo nec differentia in genere. (1. *Phys.* l. 1; *Opusc.* 30. c. 1). Et propter hoc dicitur differentia non participare genus, quia, cum dico rationale, significatur aliquid habens rationem, non est autem de ratione et intellectu rationalis, quod sit animal; illud autem participatur, quod est de intellectu participantis. Neque continetur differentia in genere in pura potentia, quomodo continetur forma in materia; nam quod sic continetur in aliquo, neque est pars illius, neque est hoc ipsum, quod est illud, sed additur illi tanquam pars parti, ut patet in forma respectu materiæ; sed differentia continetur in genere actu, sed confuso et indistincto, et dicit totum, quod dicit species, et per consequens et totum, quod dicit genus, sed determinate et distincte, alioqui non posset prædicari de specie, quia pars integralis non prædicatur de toto; sicut et genus, quia dicit totum, quod dicit species, et quod differentia, sed indeterminate et indistincte et implicite, potest prædicari de specie; unde relinquitur, quod genus contineat differentias potestate seu implicite et confuse, medio modo inter puram potentiam et actum completum. — Quod confirmari potest, quia eo modo universale continet species, ut dicit Philosophus (1. *Phys.* l. c.), quo totum integrale suas partes, ut domus, et quomodo nomen definiti continet partes definitionis; sed partes totius integralis potestate continentur in toto, et similiter partes definitionis in definito; nam qui apprehendit domum, apprehendit partes, sed non distincte, cum nondum illas distinguat. Similiter et qui apprehendit nomen homo, concipit indistincte et confuse partes definitionis, cum illas nondum distinguat; ergo similiter et differentiæ continebuntur in genere confuse, indistincte et potestate, scilicet actu, quoad entitatem et potentia quoad distinctionem. — 8. *Metaphys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 1; 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30. c. 1; *Opusc.* 42. c. 1. 9. 10.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter potest accipi genus, uno modo secundum id, quod principaliter significat et a quo sumitur, et hoc modo comparatur ad differentias, sicut potentia ad actum et sicut materia ad formam; sumitur enim genus ab eo, quod est materiale in re, sicut

differentia ab eo, quod est formale, et ut sic continet differentias in genere causæ materialis, quomodo etiam materia continet formas. — Alio modo potest accipi genus ut nominat totum, quod dicit species et differentia, seu ut est totum confusum, et hoc modo genus, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 31; c. 3.), continet differentias in genere causæ formalis; omnes enim partes comparantur ad totum, sicut imperfectum ad perfectum, quæ est comparatio materiæ ad formam; non autem in genere causæ materialis, quia universalia non sunt materia, ex quibus componantur particularia, sed prædicant eorum substantiam. — 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30, c. 1; 1a. q. 85, a. 3, ad 2 et 4; 11. *Metaphys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 4; 2. *Phys.* l. 5; *Opusc*, 30. c. 1.

Ad sextum dicendum, quod species dicitur abundare a genere per differentiam, non quia hæc non contineatur in genere confuse et indistincte, sed quia species abundat, id est excedit in suo significato etiam illud, quod explicite significat differentia. — *Opusc.* 48, tract. 1. c. 4.

Ad septimum dicendum, quod licet genus significet totam essentiam speciei, non tamen sequitur, quod diversarum specierum existentium sub eodem genere sit una essentia. Nam unitas generis ex ipsa indeterminatione et indifferentia procedit, non autem ita, quod illud, quod significatur per genus, una natura numero sit in diversis speciebus, cui superveniat res alia, quæ sit differentia ipsum determinans, sicut forma determinat materiam, quæ est una numero, sed quia genus significat aliquam formam, non tamen determinate hanc vel illam, quam determinate differentia exprimit, quæ non est alia, quam illa, quæ indeterminate significabatur per genus. Et ideo Commentator dicit in 9. *Metaphys.* quod materia dicitur una per remotionem omnium formarum, sed genus dicitur unum per communitatem formæ significatæ. Unde patet, quod per additionem differentiæ remota illa indeterminatione, quæ erat causa unitatis generis, remanet species diversa per essentiam. — *Opusc.* 30, c. 1.

ARTICULUS III

UTRUM GENUS PER SE PRÆDICATUR DE DIFFERENTIIS.

Videtur quod genus per se prædicetur de differentiis.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 35 et 36; c. 22), quod animal per se prædicatur de homine; sed quidquid per se prædicatur de prædicato, prædicatur de subjecto : ergo animal per se prædicabitur de rationali, quod est differentia hominis. — 1, *Poster.* l. 32 et 33; *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 6.

2. Præterea, quæcumque sunt idem, ita se habent quod, quidquid prædicatur de uno, prædicatur etiam de altero; sed differentia dicit idem quod species; alioqui non prædicaretur de illa, quia pars non prædicatur de toto : ergo cum animal per se prædicetur de homine, per se etiam prædicabitur de rationali, quod est differentia hominis. — *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 7; *Opusc.* 30, c. 3.

3. Præterea, homo per se est animal, ut dictum est ex Philosopho; sed ob eamdem rationem homo per se est rationalis, quia utrumque est de definitione speciei, eique per se conveniens in primo modo, et præsertim differentia : ergo rationale per se erit animal, et sic genus per se prædicabitur de differentiis. — 1. *Poster.* l. 31, 32, 33.

4. Præterea, quidquid prædicatur de aliquo, vel prædicatur per se vel per accidens, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 15 et 34; c. 6 et 19); sed genus non prædicatur de differentiis per accidens. Nam dupliciter aliquid prædicatur per accidens secundum Philosophum ibidem, vel quando subjectum prædicatur de accidente, vel quando accidens prædicatur de subjecto; neutro autem modo genus per accidens prædicatur de differentia; neutrum enim est accidens, saltem in substantiis, et neutrum proprie est subjectum alterius; ergo genus per se prædicabitur de differentiis. — 1. *Poster.* l. 13 et 31; 3. *Metaphys.* l. 8.

5. Præterea, quæ prædicantur per accidens, non insunt subjecto necessario, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 15;

c. 6), et per consequens subjectum potest esse sine illis; sed rationale non potest esse sine animali; nam quælibet differentia facit esse in actu genus et complet ejus essentiam; ergo genus per se prædicatur de differentiis. — 1, *Poster.* l. 13; 1, c. *Gent.* c. 42, n. 8; 1a 2æ, q. 18, a. 7, ad 3; *de Pot.* q. 8, a. 4, ad 5.

Sed contra est, quod Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3; 10. *Metaphys. text.* 12; l. 9, c. 3; 11. *Metaphys. sum.* 1, c. 1; l. 10, c. 1; 6. *Top. locus* 38 c. 9) dicit, quod impossible est, quod genus prædicetur de differentiis sine speciebus.—3. *Metaphys.* l. 8; 11. *Metaphys.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod genus per se sumptum non potest per se prædicari de differentiis, quod multipliciter potest esse manifestum. Et *primo* quidem, quia quidquid per se prædicatur de aliquo, aut est de definitione illius, aut contra illud ponitur in definitione hujus; sed neque genus ponitur in definitione differentiæ, quia differentia non participat genus, ut dicitur 4. *Top.* c. 3 et 11. *Metaphys. sum.* 1, c. 1; l. 10, c. 1, nec differentia ponitur in definitione generis; non enim genus, ut dicit Avicenna, est de intellectu differentiæ, neque contra. *Secundo*, quia si genus per se prædicatur de differentiis, etiam ens posset esse genus, cum prædicetur de differentiis. *Tertio*, quia genus, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 12; l. 9, c. 3), est quod prædicatur de pluribus differentibus specie; differentiæ autem non differunt specie, sed sunt se ipsis diversæ: ergo genus non prædicatur per se de differentiis; prædicatur tamen per se de eo, quod habet differentiam, id est de specie; et propterea dicit Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3.), quod genus non prædicatur de differentiis sine speciebus, quia prædicatur de illis, secundum quod sunt in specie. Nihil enim prohibet aliquid per accidens inesse et prædicari de altero secundum se sumpto, quod eidem per se inest et prædicatur alio addito, sicut homini per accidens inest moveri, per se vero, in quantum est currens; similiter ergo et animal per accidens prædicatur de rationali secundum se sumpto, per se vero secundum quod est homo.—*Metaphys.* ll. cit.; *Opusc.* 30, c. 3; *de Pot.* q. 3, a. 16, ad 4.

Ad primum ergo dicendum, quod illa maxima verificatur in prædicabilibus per se; prædicatur autem per se aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundum propriam rationem, non autem secundum identitatem rei: cum ergo dicitur rationale per se est homo, non est vera nisi secundum identitatem rei, non autem formaliter. Nam, ut dicit Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3), impossible est prædicari species de differentiis; quod patet, quia cum differentia ponatur in definitione speciei, non posset species prædicari per se de differentia, nisi intelligatur, quod differentia esset subjectum speciei, sicut numerus est subjectum paris, in cujus definitione ponitur; hoc autem non sic se habet, sed magis differentia est quædam forma speciei. Quare non potest prædicari species de differentia, nisi forte per accidens, — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 6; 3. *Metaphys.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod sicut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 21; c. 2.), non oportet, quod omnia eadem prædicentur quolibet modo de eisdem, sed solum de iisdem ratione; differentia autem et species, licet sint idem re, non sunt tamen idem ratione, ut dictum est, et ideo non oportet, quod quidquid prædicatur de uno prædicetur de altero. — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 7; 3. *Phys.* l. 5; *Opusc.* 30, c. 3.

Ad tertium dicendum, quod in argumento committitur fallacia accidentis, quæ est, quando id, quod convenit uni, tribuitur alteri, quod non est idem omnino illi. Cum enim species et differentia non sint omnino idem, — nam licet differentia sit de essentia speciei, non tamen definitio eadem est utriusque, non enim sola constituit speciem, sed addita generi, — non est necesse, quod quidquid verificatur de uno, verificetur de altero, nisi verificetur de illo, secundum quod est idem cum altero; secus vero, quando verificatur de illo, secundum quod est diversum ab altero, ut est in proposito. Nam cum animal non verificitur de homine, secundum quod est idem rationali, sed secundum quod differt ab illo, — non enim homo in quantum rationalis est animal, nam de intellectu rationalis non est animal, — non potest verificari de rationali simpliciter.

— *Opusc.* 39. (*de fallaciis,*) c. 8; 3 et 11. *Metaphys.* l. c; *Opusc.* 30. c. 3; *Opusc.* c. 1.

Ad quartum dicendum, quod rationale per accidens est animal, secundum quod per accidens prædicari, est, ut dicitur 1. *Post. text.* 9, c. 4., ita prædicari de re ut neque sit de definitione illius, neque contra, ut est in proposito. Nam, ut dictum est, neque genus participat actu differentiam, nec differentia genus. — Vel dic, quod per se dupliciter dicitur, vel ut opponitur ei, quod est per accidens, et sic non prædicatur genus de differentiis per accidens, vel ut opponitur ei, quod est per aliud, et hoc modo genus non prædicatur per se de differentiis, sed per aliud; nam ut dicit Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3), prædicatur de illis mediantibus speciebus. — *Quodl.* 2, q. 2, a. 4, ad 1; 1. *Poster.* l. 9 et 10, et ll. cit. in c.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter loqui possumus de genere, vel quoad esse, vel quoad rationem. Si loquamur de genere priori modo, differentia complet genus, nam facit esse genus in actu; sed in prædicatione per se non spectatur esse, sed ratio prædicati per ordinem ad rationem subjecti; nam prædicatum per se est illud, quod ponitur in definitione subjecti, vel contra, ut dicitur 1. *Poster. text.* 15 et 19; c. 6 et 7. Si vero loquamur de genere posteriori modo, cum animal, ut dictum est, non sit de intellectu rationalis, et per consequens genus non sit de conceptu differentiæ, optime possumus intelligere differentiam absque eo, quod intelligamus genus, et propterea genus non inest necessario differentiæ, nec contra. — 1. *c. Gent.* c. 42, n. 8; 1a 2æ, q. 18, a 7, ad 3.

ARTICULUS IV

UTRUM IN SUBSTANTIIS MATERIALIBUS GENUS SUMATUR A MATERIA ET DIFFERENTIA A FORMA, ET IN IMMATERIALIBUS UTRUMQUE SUMATUR AB EADEM ESSENTIA.

Videtur quod in substantiis materialibus genus non sumatur a materia et differentia a forma.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 34; l. 6, c. 10.), quod materia non est pars speciei nec pertinet ad speciem; sed genus, cum sit pars speciei, debet ab illo sumi, quod pertinet ad speciem : ergo genus non sumitur a materia. — 7. *Metaphys.* l. 9.

2. Præterea, ita se habet materia ad hominem, sicut æs ad circulum, dato, quod nullus circulus esset, nisi æneus, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 37; l. 6, c. 11; sed æs nullo modo est de ratione circuli : ergo nec materia de ratione hominis; sed genus debet sumi ab illo, quod est pars rei atque adeo de intrinseca ratione illius, cum partes definitionis respondeant partibus rei, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 33; l. 6, c. 10 : ergo genus non sumitur a materia. — 7. *Metaphys.* l. 11 et 9.

3. Præterea, genus et differentia prædicantur de toto composito; sed materia et forma non prædicantur de illo, cum sint ejus partes integrales : ergo.— *Opusc.* 42. c. 5; *de Spirit. Creat.* a. 1, ad 24; 8. *Metaphys.* l. 2; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c.

4. Præterea quidquid est in genere aliquo, participat rationem illius; sed ratio substantiæ, secundum quod est prædicamentum, non est, quod sit composita ex materia et forma, quia tunc substantia esset de consideratione naturalis, non autem metaphysici : ergo ratio generis substantiæ in materialibus non sumitur a materia. —2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, arg. 1 et ad 1; *de Spirit. creat.* a. 1, ad 10 et 23.

5. Præterea, quæcumque sunt in genere aliquo, participant uniformiter principia illius generis; sed substantiæ materiales et immateriales sunt in eodem genere substantiæ : ergo participant uniformiter principia illius; sed principia substantiæ ut dicitur de immaterialibus, non sunt materia et forma, ut patet : ergo neque hæc erunt principia substantiæ, ut dicitur de materialibus, et sic genus substantiæ non sumetur in illis a materia. — 2. *Sent.* l. c., arg. 2; *de Spirit. Creat.* l. c. arg. 23.

6. Præterea, materia est ignota; sed genus est principium cognoscendi, utpote prima pars definitionis : ergo genus non sumitur a materia. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 2, c.

Sed contra est quod Philosophus dicit (7. *Metaphys. text* 33; l. 6, c. 10), quod ita se

habet definitio ad rem, sicut partes definitionis ad partes definiti; sed non alia ratione partes definitionis respondent partibus rei, quam quia una pars definitionis, puta genus, sumitur ab una parte rei, et altera ab altera; ergo genus sumitur a materia et differentia a forma. — 7. *Metaph.* l. 9.

2. Præterea, differentia, est nobilior genere; sed non nisi quia differentia sumitur a parte nobiliore; ergo cum in composito forma sit nobilior materia, ab hac sumetur genus, ab illa differentia. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 6, ad 1.

Videtur quod in substantiis immaterialibus genus et differentia non sumatur ab eadem essentia.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text* 33; l. 6, c. 10), quod partes definitionis significant partes rei; sed in substantiis immaterialibus nulla est alia compositio, quam ex essentia et esse : ergo genus et differentia, quæ sunt partes definitionis, sumuntur in illis ex essentia et esse, et non ab eadem essentia. — 7. *Metaphys.* l. 9; 1a, q. 50, a. 2, ad 1.

2. Prætere, agenus sumitur ab eo, quod est in potentia, differentia vero a forma seu ab actu; sed in substantiis immaterialibus essentia est ut potentia, esse ut actus: ergo genus et differentia sumuntur ab his, non autem ab eadem essentia. — *Opusc.* 42, c. 4.

3. Præterea, si genus et differentia sumuntur ab eadem essentia, maxime quia genus sumitur ab essentia, quatenus est in potentia ad esse, differentia vero ab eadem, quatenus magis vel minus accedit ad actum purum et recedit a potentia; sed hoc dici non potest, nam major et minor perfectio non diversificat speciem : ergo differentia in illis non poterit sumi a perfectione majore vel minore. — *Opusc.* 30. c. 5.

4. Præterea, genus dividitur per duas oppositas differentias, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 42; 6, c. 12; sed gradus perfectionis sumpti ex majore vel minore recessu a potentialitate sunt plures in infinitum; ergo differentiæ in substantiis immaterialibus non sumuntur a gradibus perfectionis, et sic non ab eadem essentia, a qua sumitur genus, sumetur etiam differentia. — 7. *Metaphys.* l. 12; *Opusc* 30, c. 5.

Sed contra est, quod substantiæ immateriales sunt simplices quidditates; sed in simplici quidditate non potest genus sumi ab una parte quidditatis, et differentia ab alia, sed utrumque sumitur ab eadem quidditate : ergo in substantiis immaterialibus genus et differentia sumuntur ab eadem essentia. — *Opusc.* 30, c. 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod genus et differentia dupliciter possunt accipi : *uno modo*, secundum considerationem realem, prout considerantur a metaphysico et naturali, et sic oportet, quod genus et differentia super diversis naturis saltem originaliter et remote fundentur, et hoc modo nihil prohibet dicere, quod in substantiis immaterialibus non sint genus et differentia, sed sint formæ tantum et species simplices. Et ideo dixit Avicenna, quod differentiam simplicem non habent nisi species et naturæ compositæ ex materia et forma. *Alio modo* secundum considerationem logicam, et sic non oportet, quod genus et differentia fundentur super naturis diversis, sed super una, in qua possit considerari aliquid proprium et aliquid commune, quæ scilicet habeat esse diversum a quidditate. Ut enim dicit Avicenna in sua *Metaphys.* tract. 8, c. 4. omne id, quod habet esse aliud a sua quidditate, oportet, quod sit in genere, quia omne tale habet naturam determinatam per se, unde comprehendi potest per actum rationis, cujus est intentiones generis et differentiæ formare, quod non fieret, nisi in natura rei esse aliud esset ab essentia; propterea enim hoc non facit intellectus in Deo, quia in illo esse est ipsius quidditas. Et hoc modo potest poni genus et differentia in substantiis separatis, suntque in eodem prædicamento substantiæ, in quo et substantiæ materiales; nam cum habeant esse diversum a quidditate, convenit illis ratio prædicamenti substantiæ secundum Avicennam, quæ est, quod sit res habens quidditatem, cui debetur esse per se, non in alio, quod scilicet aliud est a quidditate. Ex ipsa enim possibilitate quidditatis seu ex potentia essentiæ cujuslibet rei, quæ est in prædicamento substantiæ (quæ potentia importatur, cum dicitur habens esse aliud ab essentia sua), sumitur ratio

generis; ex complemento autem et perfectione quidditatis, per quam appropinquat ad esse actus, sumitur ratio differentiæ. Sed alio modo hoc est in substantiis compositis et in simplicibus. Potentialitas enim totius compositi in rebus materialibus est a materia, et ideo originaliter et remote ab illo sumitur genus, perfectio vero et complementum totius a forma; et ideo originaliter ab illa sumitur differentia, per formam enim compositum attingit esse actu, et propterea aliud et aliud est in essentia substantiæ compositæ, unde sumitur ratio generis et ratio differentiæ. — *Quæst. disp*; *de Anima* a. 7, ad 17; 1a, q. 88, a 2, ad 4; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 1 et a. 3, c; *Opusc.* 30, c. 5; *Opusc.* 41. c. 5; 2, c. *Gent.* c. 95. et Ferrariensis in h. l.

Verum quia materia et forma secundum se sumptæ, quomodo dicuntur materia et forma partis, cum sint partes integrales totius compositi, non possunt prædicari de illo, ideo proxime et immediate non sumitur ratio generis et ratio differentiæ a materia et forma secundum se sumptis, sed ab eo, quod est materiale, et ab eo, quod est formale in composito, seu a materia et forma totius. Animal enim, quod est genus hominis et leonis, sumitur a materia, secundum quod per formam recipit esse quoddam imperfectum et materiale respectu esse specifici, quale est esse animalis respectu esse hominis, quod in homine datur ab eadem forma; rationale vero, quod est differentia hominis, sumitur a forma totius, scilicet ab anima, secundum quod simul cum materia dat esse specificum et determinatum, quod est complementum et perfectio prioris esse; differentia enim adveniens generi non advenit illi ut pars parti, sed ut totum determinatum et signatum toti indeterminato et non signato. Et hoc patet, si consideretur, quomodo corpus sit pars et genus corporis animati, et animatum differentia; semper enim invenitur genus sumptum immediate et proxime a quodam toto, secundum quod induit rationem materialis, et differentia ab eo, quod est formale, quod tamen est totum. Si enim nomine corporis significetur res hujusmodi, ut in ea possint designari tres dimensiones, sub hac conditione, ut superveniat illi alia perfectio, quæ compleat ipsam in ratione nobiliore, sicut est anima, sic corpus est pars animalis et non illius genus, et sic non prædicatur de animali. Si vero nomine corporis significetur res habens talem naturam ex quacumque forma ipsam perficiente, ut possint in ea designari tres dimensiones, tunc corpus est genus et significabit totum, (quia quæcumque forma sumatur specialis, non erit extra hoc, per quod ratio corporis conditionabatur), sed tamen indistincte, eo quod non determinatur, utrum ex tali vel tali forma dictam rationem habeat. Sed cum dicitur animatum, designatur forma, per quam talem rationem recipit, quamvis etiam aliquid plus recipiat ab anima quam rationem corporis. In simplicibus autem substantiis genus et differentia non sumuntur a diversis partibus quidditatis, cujus aliquid sit potentialitas quædam et aliud perfectio, cum in eis non sit nisi una compositio, essentiæ scilicet et esse, sed utrumque fundatur super unum simplex et per essentiam indivisibile, quod quidem habet possibilitatem, secundum quod de se non habet esse, et inde sumitur ratio generis; complementum autem habet, prout est quædam similitudo divini esse, seu quatenus magis vel minus participat actum purum, et consequenter magis vel minus recedit a potentialitate. Quanto enim aliquid est propinquius actui puro et primo, tanto minus potentialitatis habet, et inde sumuntur specificæ differentiæ, quæ in eis multiplicantur juxta multitudinem graduum complementi seu propinquitatis in illis ad actum purum; et hinc patet, quid probent objecta. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c; *de Spirit. Creat.* a. 1, ad 24; *Opusc.* 30 et 42, l. c.; *Opusc.* 70, q. 4, a. 2, c; 10. *Metaphys.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 12; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2.

Ad primum ergo dicendum, quod species dupliciter sumitur, uno modo pro forma, quomodo sumitur a Philosopho, et sic materia non pertinet ad speciem nec est pars ejus. Alio modo pro universali, ut cum hominem dicimus esse speciem et hoc modo materia per se pertinet ad speciem. — 7. *Metaphys.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus l. c. dubitative loquitur; nam infra (*text.* 39; c. 11) dicit, non esse simile id, quod dictum est, de ære respectu circuli, etiam dato, quod omnis circulus esset æneus, et de carnibus et ossibus respectu hominis, quia circulus non est aliquod sensibile secundum suam rationem, potest enim intelligi sine materia sensibili; unde æs, quod est materia sensibilis, non est pars speciei circuli; sed animal est quoddam sensibile, non enim potest definiri sine motu, ut patet 1. *de Anima text.* 19; c. 2, et ideo nequit definiri sine partibus corporalibus se habentibus aliquo modo determinato ad motum. — 7. *Metaphys.* l. 11.

Ad tertium dicendum, quod genus et differentia non sumuntur immediate et proxime à materia et forma, ut sunt materia et forma partis, sed ut sunt materia et forma totius, quomodo, cum dicant totum compositum, de illo prædicari possunt, licet illud dicant modo diverso. Nam animal significat habens animam sensitivam, rationale verò intellectivam, quarum illa materialiter se habet ad hanc; cum enim compositum denominari possit ab una sola parte, nomen ipsum denominans a parte materiali seu ab eo, quod est materiale in ipso, dicitur genus, quod vero a principio formali, dicitur differentia, licet utrumque significet totum, quod est species. — ll. cit. in fine corp.; 1a 2æ, q. 67, a. 5, c; *de Pot.* q. 8, a. 4, ad 5 et 8.

Ad quartum dicendum, quod licet verum sit, quod de ratione substantiæ est, quod subsistat quasi per se ens, et quod non est de ratione substantiæ, quod hoc subsistens habeat quidditatem compositam ex materia et forma, hæc tamen ratio in substantiis materialibus fluit ex materia, sicut ratio differentiæ ex forma. Nam compositioni ex materia et forma in rebus materialibus respondet compositio intellectus, qua totum universale, puta genus et differentiam prædicat de sua parte, et definitio compositi designat compositionem realem; at in substantiis separatis ratio substantiæ non sumitur a materia vel forma, quibus carent, sed a quidditate illarum, secundum quod habent potentialitatem ad esse, et compositio, quæ est in definitione, non reducitur in aliquam compositionem rei, sed rationis. — ll. cit. in arg. et fine corp.; 1a, q. 85, a. 5, ad 3 et q. 50, a. 2, ad 1.

Ad quintum dicendum, quod genus substantiæ dupliciter potest considerari, uno modo physice, et hoc modo ejus principia sunt materia et forma, alio modo, logice, et sic ejus principia sunt actus et potentia, commune et proprium, res eadem indeterminate et determinate concepta, quidditas et esse inter se diversa. Si ergo considerentur genus et differentia priori modo, substantiæ separatæ non habent genus et differentiam, et consequenter non sunt in prædicamento substantiæ. Si vero considerentur posteriori modo, habent genus et differentiam, et sunt in genere substantiæ; sed tunc falsum est, quod principia substantiæ, ut est genus logicum commune omnibus substantiis, sint materia et forma. — l. c. in arg.; *Quæst. disp. de Anima*, a. 7, ad 17; 1a, q. 50, a. 2, ad 1 et q. 88, a. 2, ad 4; 2. c. *Gent.* 92; *Opusc.* 30 et 42, l. c.

Ad sextum dicendum, quod genus, sicut et ejus diversitas, non sumitur à materia secundum se sumpta, nam sic est ignota, sed secundum quod est cognoscibilis. Est autem cognoscibilis dupliciter, *uno* modo per analogiam ad artificialia, ut dicit Philosophus (1. *Phys.*); *alio* modo per formam, per quam habet esse actu; unumquodque enim cognoscitur, secundum quod est actu, non secundum quod est in potentia, ut dicitur 9. *Metaphys.* Et priori modo sumuntur a materia decem summa genera et diversitas eorum inter se; à materia vero posteriori modo cognita sumuntur genus substantiæ et alia genera sub illo contenta. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 2, c.

Ad septimum dicendum, quod partes definitionis dicuntur significare partes rei, quatenus à partibus rei sumuntur, non autem quia sint ipsæ partes rei; non enim animal est pars hominis neque rationale, sed animal sumitur ab una parte et rationale ab alia, ut dictum est. — 7. *Metaphys.* l. 9; 8. *Metaphys.* l. 2.

Ad octavum dicendum, quod differentia non est nobilior genere, sicut una natura vel forma est nobilior altera, quia diffe-

rentia nullam formam dicit, quæ implicite non contineatur in natura generis, ut dicit Avicenna in *Metaphys.*tract. 5, cap. ult. Genus enim non significat partem essentiæ rei, sed totum — sed dicitur genere nobilior, sicut determinatum indeterminato; habere enim intellectum sic vel sensum sic, est nobilius, quam habere intellectum vel sensum simpliciter. — ll. cit. in arg.

Ad nonum dicendum, quod in substantiis separatis licet essentia sit ut potentia et esse ut actus, non tamen earum genus sumitur ab essentia et differentia ab esse, quia essentia in angelo est aliud ab esse; illud autem, unde sumitur differentia, non est aliud ab essentia rei constitutæ per differentiam; esse autem cujuslibet rei citra primum ens accidens est, cum quid sit de essentia rei cadat in ejus definitione, esse autem non pertineat ad definitionem rei, cum res definiri possit, etiam si esse non habeat. Unde hæc propositio Socrates est, secundum Commentatorem est de prædicato accidentali. — *Opusc.* 42, c. 4.

Ad decimum dicendum, quod in compositis materialibus composita definitio designat realem compositionem; at in simplicibus compositio definitionis non reducitur in aliquam compositionem rei, sed secundum rationem, quæ fundatur in veritate rei, ut cum dicitur angelus est substantia intellectualis creata, quodlibet horum nominum habet veram significationem in angelo, et significatum unius non est significatum alterius, et tamen diversitas significationum non fundatur super diversitate rei, sed super eadem re diversimode concepta; ratio enim generis in angelis sumitur ab eorum essentia, in quantum concipitur indeterminate, differentia vero ab eadem concepta determinate. — 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2; Cfr. *Soncinas* in 12. *Metaphys.* q. 47; 1a, q. 50, a. 2, ad 1.

Ad undecimum dicendum, quod gradus perfectionis in recipiendo eamdem formam non diversificat speciem, ut magis et minus album in recipiendo albedinem ejusdem rationis; sed diversus gradus in ipsis formis vel naturis participatis, ut contingit in proposito, diversificat speciem, sicut natura procedit per gradus de plantis ad animalia per quædam, quæ sunt media inter animalia et plantas secundum Philosophum in lib. 7. *de Animal.* — *Opusc.* 30, c. 4.

Vel dic, quod magis et minus, secundum quod causantur ex intentione et remissione unius formæ, non diversificant speciem, sed secundum quod causantur ex formis diversorum graduum, sicut si dicamus, quod ignis est perfectior ære; et hoc modo angeli diversificantur secundum magis et minus. — 1a, q. 50, a. 4, ad 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 7, ad 6.

Ad duodecimum dicendum, quod non est necessarium, ut distinctio substantiarum intellectualium sit semper per duas differentias; quia hoc est impossibile in omnibus rebus accidere, ut dicit Philosophus in lib. 10, *de Animal.* — *Opusc.* 30, c. 4.

ARTICULUS V

UTRUM EX GENERE ET DIFFERENTIA FIAT UNUM PER SE.

Videtur quod ex genere et differentia fiat unum per se.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 42; l. 6, c. 12.), quod ex duobus, quorum unum non inest alteri, non fit unum; album enim, quod non inest homini, et homo, non sunt idem secundum rem; sed genus et differentiæ ex Philosopho ibidem ita se habent; nam differentia non inest generi, alioqui idem participaret contraria, differentiæ enim contrariæ sunt; ergo ex genere et differentia non fit unum. — 7. *Metaphys.* l. 12.

2. Præterea, ex subjecto et accidente non fit unum per se; sed differentia est accidens generis, quidquid enim non pertinet ad essentiam alicujus, est accidens illius; differentia autem est extra essentiam generis, ut dictum est; ergo ex genere et differentia non fit unum per se. — l. c.; 3a, q. 2, a. 6, arg. 3; v. supra art. 3.

3. Præterea, quæcumque sunt unum supposito et multo magis essentia, ubicumque et in quocumque est unum, est aliud; sed genus alicubi reperitur, ubi non aliqua ejus differentia, ut in homine reperitur animal, in quo non reperitur irrationale, quod est differentia animalis;

ergo genus et differentia nec sunt nec faciunt unum per se. — 3. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 2. arg. 2; *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 10.

4. Præterea, si genus et differentia sunt unum, sequitur omnes species, quæ per differentias constituuntur, esse unum cum genere, ac proinde unam esse essentiam omnium specierum inter se; nam quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; sed hoc est impossibile : ergo genus et differentia, nec sunt nec faciunt unum per se. — *Opusc.* 30, c. 3; 1. p. q. 28, a. 3, arg. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Periherm.* c. 5; 7. *Metaphys. text.* 42; l. 6, c. 12.) dicit, quod animal et gressibile non sunt plura, sed unum. — 1. *Periherm.* l. 8; 7. *Metaphys.* l. 12.

Respondeo dicendum, quod ex genere et differentia fit unum per se; quod manifestum esse potest ex multis. Et *primo* ex significato utriusque; illud enim, quod significant, est substantia rei, substantia autem est unica. *Secundo* ex proportione generis et differentiæ ad materiam et formam; quia differentia advenit generi non per accidens, sed per se, tanquam determinativa ipsius per modum, quo materia determinatur per formam; nam a materia sumitur genus, a forma vero differentia; ex materia vero et forma fit unum per se, quare et fiet ex genere et differentia. *Tertio* ex comparatione generis ad differentias; genus enim non est præter ea, quæ sunt species generis, non enim invenitur animal, quod non sit homo, nec bos, nec aliquid hujusmodi; sed ex hoc animal non potest esse sine speciebus, quia formæ specierum, quæ sunt differentiæ, non sunt aliæ formæ a forma generis, sed sunt forma generis cum determinatione; ergo genus et differentia sunt unum et constituunt unum per se. *Quarto* ex similitudine, quæ est inter genus et differentiam et partes numeri. Ut enim dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3.) definitio, cujus partes sunt genus et differentia, est sicut numerus; sed inter similitudines, quas Philosophus l. c. affert inter definitionem et numerum una est, quod sicut numerus est unum per se, quatenus ultima unitas dat numero speciem et unitatem, — est enim veluti forma cæterarum, — ita definitio constans genere et differentia est unum; unde genus et differentia faciunt unum per se, quia differentia habet rationem formæ et genus materiæ. — 7. *Metaphys.* l. 12; 1. *Periherm.* l. 7; 8. *Metaphys.* l. 3; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 42, c. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod genus facit unum per se cum differentia, quia hæc non additur illi tanquam diversa essentia, quomodo additur album homini, sed additur tanquam totum determinatum et signatum toti indeterminato et non signato, et consequenter tanquam essentia implicite contenta in genere, eo modo, quo determinatum est in indeterminato; unde sicut nihil prohibet, quod indeterminatum in se contineat diversa determinata, ita et genus poterit continere diversas differentias. — 7. *Metaphys.* l. 12; 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30, c. 3.

Ad secundum dicendum, quod licet differentia sit extra conceptum generis, ut dictum est, quia tamen non significat diversam essentiam ab essentia generis, quomodo significatur ab accidente respectu subjecti, — eadem enim essentia concepta indeterminate fundat conceptum generis, concepta vero determinate fundat conceptum differentiæ — propterea ex genere et differentia fit unum per se, non autem ex subjecto et accidente. — 7. *Metaphys.* l. 12; 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30. et 42. l. c.

Ad tertium dicendum, quod natura generis, ut natura animalis, dupliciter potest considerari. *Uno* modo secundum se, et sic cum ejus unitas non descendat ad inferiora, sed multiplicetur ad multiplicationem illorum, non est in plus quam species et differentia quælibet; unde quot sunt naturæ specificæ, tot etiam sunt naturæ genericæ in ipsis speciebus, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8), specie distinctæ. *Alio* modo potest considerari ut substat intentioni universalitatis, et sic est in plus, quam quælibet differentia et species; est enim id, quo plura animalia specie diversa, ut dicitur l. c., dicuntur unum et idem, et per consequens ab illo ad differentias et species non convertitur subsistendi consequentia;

et ideo potest reperiri genus in aliquo cum una differentia et non cum alia. — Vel dic, quod quæcumque sunt eadem re et ratione, oportet quod in quocumque est unum, sit aliud, non autem oportet hoc de iis, quæ sunt eadem re, sed non ratione, quomodo se habent genus et differentia; nam licet eamdem rem significent, conceptus tamen generis est extra conceptum differentiæ, et contra, ut dictum est. — *Opusc.* 42, c. 9; 10. *Metaphys.* l. 10.

Ad quartum dicendum, quod quamvis genus significet totam essentiam speciei et per consequens id totum, quod significat differentia, non tamen oportet, ut diversarum specierum, quarum est idem genus, sit una essentia, ut dictum est. — V. supra art. 2, ad 7.

Vel dic, quod secundum Philosophum (3. *Phys. text.* 21; c. 2) argumentum illud tenet, quod quæcumque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem, in his, quæ sunt idem re et ratione; unde ibidem (*text.* 22; c. 2), dicit, quod licet actio sit idem motui, similiter et passio, non tamen sequitur, quod actio et passio sint idem, quia in actione importatur respectus, ut a quo est in mobili, in passione vero, ut qui est ab alio. Et similiter licet genus et differentia significent eamdem essentiam, quia non significant illam eodem modo,— nam genus significat illam cum indeterminatione, differentia vero cum determinatione,— ideo ex identitate generis et differentiæ secundum rem, non sequitur identitas realis omnium differentiarum et specierum inter se. — *Opusc.* 30, c. 3; 10. *Metaphys.* l. 10.

ARTICULUS VI

UTRUM GENUS ET DIFFERENTIA DISTINGUANTUR INTER SE REALITER, AN SOLA RATIONE.

Videtur quod genus realiter distinguatur a differentia.

1. Dicit enim Philosophus (8. *Metaphys. text.* 9; l. 7, c. 3), quod oportet definitionem esse longam orationem, quia aliquid significat de aliquo, et hoc oportet ut materiam, illud vero ut formam; sed ubi est aliquid et aliquid, est compositio et per consequens distinctio realis; ergo genus et differentia distinguuntur realiter. — 8. *Metaphys.* l. 3; *de Pot.* q. 7, a. 1, arg 4.

2. Præterea, id, quod facit distinctionem in speciebus, non est idem cum eo, quod non distinguit; nam idem non potest distinguere et non distinguere, cum affirmatio et negatio non verificentur de eodem; sed in specie differentia distinguit, genus vero non distinguit, cum sit id, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8, quo ambo specie differentia dicuntur unum et idem: ergo genus et differentia non sunt realiter idem. — *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 8; 1. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 1, arg. 2; 10. *Metaphys.* l. 10.

3. Præterea, eorum, quæ sunt realiter idem, ubi est unum, est aliud; sed in una specie est genus, et non est aliqua differentia generis; ut in equo, ubi est animal, quod est genus, non est rationale, quod est differentia animalis; ergo genus et differentia realiter distinguuntur. — Sed dices, quod sunt idem re, sed differunt ratione. — *de Pot.* l. c. arg. 10; 1. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, arg. 2.

4. Contra, aut ista ratio est aliquid in re, aut nihil; si nihil: ergo genus et differentia sunt idem re, unde sequitur, quod supra deducebamus; si est aliquid: ergo genus et differentia etiam re distinguuntur et non tantum ratione. — 1. *Sent.* l. c. arg. 3.

5. Præterea, si genus est realiter idem cum differentia, superflue ponetur genus, in definitione et committetur nugatio; nam bis ponetur, semel in se et semel in differentia, quod reprobat Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12), cum ait, nugationem committi in hac definitione: animal habens pedes bipes; sed non superflue ponitur genus in definitione, ut patet et docet Philosophus ibidem; ergo genus et differentia realiter distinguuntur. — 7. *Metaphys.* l. 12.

6. Præterea, si genus non distingueretur realiter a differentia, nullum esset discrimen inter genus analogum et univocum; nam genus analogum est tale, quia secundum rem inbibitur et est idem cum suo contrahente; at manifestum est, distingui hæc duo genera: ergo non nisi quia genus univocum realiter distinguitur a differentia contrahente, secus vero ge-

nus analogum. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 1, a. 1, c; *Opusc.* 42, c. 1, et 2.

Sed contra est : 1. quod differentia prædicatur de genere, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 6; l. 7, c. 2); sed quod prædicatur de aliquo, necessario debet dicere totum illud, de quo prædicatur; nam pars non prædicatur de toto; ergo differentia dicit idem quod genus, et consequenter non distinguitur ab illo realiter. — 8. *Metaphys.* l. 2; 7. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 42, c. 9.

2. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12), quod genus non est præter species; sed ideo hoc est, quia formæ specierum, quæ sunt differentiæ, non sunt aliæ formæ realiter a forma generis : ergo genus et differentia non distinguuntur realiter. — 7. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 42, c. 8.

3. Præterea, genus facit unum per se cum differentia; sed hoc ideo est, quia differentia non additur tanquam diversa essentia ab essentia generis, sed tanquam eadem determinate concepta; ergo genus et differentia non distinguuntur realiter. — 10. *Metaphys.* l. 10; 1a, q. 50, a. 4, ad 1; 7. *Metaphys.* l. 12; 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 42, c. 8.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, genus et differentiam non distingui realiter, sed sola ratione; et quidem *non* distingui *realiter*, manifestum esse potest ex multis. Et *primo* ex comparatione generis et differentiæ ad definitionem, cujus sunt partes, quia licet utrumque ponatur in definitione, ut tamen docet Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12.), definitio est ratio tantum ex differentia ultima, non ex genere; ideo autem definitio est ratio ex differentia, quia genus non est præter differentias, et differentia ultima continet cæteras superiores; unde genus et differentia non significant partes essentiæ, sed significant unum, quod differentiam ultimam constituit. *Secundo* ex comparatione generis et differentiæ ad speciem; quia quidquid prædicatur de aliquo, necessario debet aliquo modo dicere totum illud, de quo prædicatur, quia nulla pars integralis dicitur de toto; genus autem et diffentia prædicantur de specie, quare et idem ambo debent dicere. *Tertio* ex diversitate, quæ est inter genus et differentiam ex una parte, et materiam et formam, quibus illa assimilantur et ex quibus desumuntur, ex altera; nam materia et forma sunt partes reales, et ideo nec dicunt totum compositum, nec de illo prædicantur; sed genus et differentia sunt partes rationis, et ideo dicunt totum compositum et de illo prædicantur. *Quarto* ex diversitate modorum, quibus differentia advenit generi, et accidens subjecto; accidens enim advenit subjecto tanquam diversa essentia ab essentia subjecti, et ideo non potest facere unum per se cum illo; at differentia advenit generi, non quasi diversa essentia et natura a genere, sed quasi aliquid in genere implicite et indistincte contentum, et ideo potest cum genere facere unum per se. *Quinto* ex ipsis rationibus generis et differentiæ; quæ namque distinguuntur secundum diversas rationes vel intentiones logicas consequentes modum intelligendi, non distinguuntur realiter, sed sola ratione, quia ratio unum et idem secundum diversos modos apprehendere potest. Ita vero distinguuntur genus et differentia; quia enim anima rationalis verbi gratia virtute continet id, quod sensitiva habet, et adhuc amplius potest seorsum ratio considerare, quod pertinet ad virtutem sensitivam, quasi quoddam imperfectum et materiale; et quia hoc invenitur commune homini et aliis animalibus, ex hoc rationem generis format; id vero, in quo anima rationalis sensitivam excedit, accipit quasi formale et completum, et ex hoc format differentiam hominis; unde sequitur genus et differentiam non distingui inter se realiter, sed *sola ratione*, quod præter dicta ex mox dicendis constare poterit. — V. ll. cit. in *Sed contra* 3°; 5. *Metaphys.* l. 2 et 21; 7. *Metaphys.* l. 9; 8. *Metaphys.* l. 2; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c.; 1a, q. 76, a. 3, c. et ad 4.

Sciendum enim est ad hujus evidentiam, quod ratio cujuslibet est, quam significat nomen ejus, sicut ratio lapidis, quam significat ejus nomen; nomina autem sunt signa intellectualium conceptuum. Unde ratio cujusque rei significata per nomen est conceptio intellectus, quam significat nomen; hæc autem conceptio intellectus

est quidem in intellectu sicut in subjecto, sed est in re tanquam in repræsentato et tanquam in causante veritatem in conceptione concipientis rem sicut est. Cum igitur intellectus rem aliquam comprehendit, una conceptione rem illam perfecte repræsentat; quando vero non comprehendit, plures conceptiones de illa formant, quibus plures perfectiones repræsentantur, quæ sunt idem re, quia una et eadem res pluribus conceptionibus, licet inadæquatis et imperfecte repræsentatur, sed differunt ratione propter diversas conceptiones de eadem re formatas, ortas tum ex imperfectione intellectus non potentis rem illam unica conceptione comprehendere, tum ex modo cognoscendi nostri intellectus, qui perfectiones illas, quæ sunt in eadem re, cognoscit ex variis operationibus et perfectionibus, quæ in diversis vel in eodem realiter distinguuntur. (*Opusc.* 9, q. 1, 2, 3; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, 3 et dist. 33, q. 1, a. 1, ad 3) Quia ergo intellectus non potest unico conceptu comprehendere essentiam hominis, dividit illam in conceptionem alicujus communis et indeterminati, et in conceptum alicujus proprii et determinati, et illud quidem commune et indeterminatum, quod est in homine, puta animal, atque adeo genus hominis, concipit per hoc, quod videt illud etiam convenire aliis animalibus præter hominem; rationale vero, quod est quid determinatum et proprium et differentia hominis, concipit per hoc, quod talem perfectionem in solo homine videt; quo fit, ut rationale et animal, quæ sunt in homine genus et differentia illius, sint tantum plura ratione propter diversos conceptus, sint autem omnino idem re, quia id omne, quod est in specie, concipitur concipiendo animal et rationale, sed diverso modo. Nam totum, quod est in homine repræsentatur per conceptum animalis, sed indeterminate, et per conceptum differentiæ, sed determinate; nam quidquid est in specie, est etiam in genere, sed ut indeterminatum; et in differentia, sed ut determinatum. Unde manifestum est, genus et differentiam sola ratione distingui. — 1. *Periherm.* l. 10; *Opusc.* 42. c. 2; *Opusc.* 30. c. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod definitio adjungit aliquid alteri, quorum unum est ut materia, alterum ut forma, quia genus sumitur a materia, et differentia a forma in compositis substantialibus originaliter et remote; proxime vero genus sumitur ab eadem entitate et forma cum indeterminatione et communitate accepta, differentia vero sumitur ab illa cum determinatione. — *Opusc.* 30. c. 3; 5. *Metaph.* l. 8. (al. 6.); 8. *Metaph.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod illud, quod facit distinctionem, potest esse cum eo, quod nec distinguit nec distinguitur, idem re, sed non ratione. Unde ad illam propositionem dicendum, quod de eodem secundum idem est impossibile aliquid idem affirmare et negare; sed si in aliquo distinguuntur affirmationes et negationes pertinentes ad illam distinctionem, de ipso verificari poterunt, quia omnis distinctio, sive rei sive rationis, fundatur super affirmatione et negatione, ut patet in synonymis; tunica enim et vestis rem eamdem significant, tamen nomina sunt diversa. Unde affirmationes et negationes, quæ pertinent ad rem, non possunt verificari, ut dicatur tunica est alba, vestis non est alba; sed affirmationes et negationes, quæ pertinent ad ipsa nomina, possunt verificari, ut dicatur indumentum est neutrius generis, vestis non est neutrius generis. Similiter ergo in proposito; cum genus et differentia sint idem secundum rem, nihil, quod ad naturam rei pertinet, quod prædicatur de genere, potest negari de differentia, ut dicatur, quod genus, puta animal est natura creata et limitata, et quod differentia non est natura creata et limitata; sed quia ratione distinguuntur, quidquid pertinet ad rationem illam, in qua distinguuntur, quod prædicatur de uno, potest de altero negari, ut dicatur, quod genus est quid commune, differentia non item, genus non distinguit, differentia distinguit, et sic de aliis, — ll. cit. in arg; 1. *Periherm.* l. 10.

Ad tertium dicendum, quod genus, ut dicitur 10 *Metaphys. text.* 24; 9, c. 8, ita debet esse unum in speciebus diversis, ut ipsummet in ipsis debeat specie differre, ita ut differentia faciens differre specie, sit diversitas quædam generis, idest ipsum diversificet in ipsis speciebus, ut verbi

gratia, anima sensibilis specie differt in homine et leone, contra Platonem id negantem; et ita animal, quod est in homine, non est idem specie cum animali, quod est in equo. Unde non sequitur, quod ubicumque est animal, sit etiam quæcumque differentia; nam cum hæc diversificet genus, hoc non remanet amplius unum in re, cui debeant identificari omnes differentiæ. Vel dic, ut dictum est supra art. 5, ad 3. — 10. *Metaphys.* l. 10; ll. cc. in arg.

Ad quartum dicendum, quod rationi generis et rationi differentiæ, quæ sunt subjective in intellectu, respondet veritas rei, puta natura hominis, in qua prædictæ rationes proinde dicuntur esse tanquam in fundamento veritatis, quæ natura est una re, sed plures ratione, cum possit repræsentari per plures conceptiones. — 1. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, ad 3; *de Pot.* q. 7, a. 6, c.; *Opusc.* 9, q. 1, 2.

Ad quintum dicendum, quod genus dicit quidem totum, quod dicit differentia, sed confuse, indistincte et indeterminate, et ideo præter genus debet poni in definitione differentia; nam definitio, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 5; c. 1), debet distincte ponere principia definiti, quæ sunt genus et differentia; propterea vero reprobatur a Philosopho illa definitio, animal habens pedes bipes, quia bis ponitur distincte, habere pedes. — *Opusc.* 30, l. c.; *Opusc.* 42. c. 10; 1. *Physic.* l. 1; ll. cit. in arg.

Ad sextum dicendum, quod valde diversa sunt inter se genus univocum, ut animal, et genus analogum, ut ens; nam si loquamur de utroque secundum rationem, genus univocum dividitur per differentias, quæ sunt extra conceptum generis; nam in suo conceptu non includunt genus, unde illi adduntur quasi natura extranea; sed genus analogum distinguitur secundum diversos modos, in quibus essentialiter includitur, licet expresse non significentur nomine analogi; quælibet enim natura est essentialiter ens (1. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 1, a. 1, c.; *Opusc.* 30, c. 1; 11. *Metaphys.* l. 1). Præterea pluralitas rationum generis et differentiæ reducitur in diversitatem rerum, puta in diversitatem materiæ et formæ, quia genus sumitur a materia et differentia a forma; at ratio analogi et ratio analogati, seu modi contrahentis analogum non reducitur in aliquam pluralitatem vel diversitatem rerum; non enim ratio entis sumitur a materia et ratio substantiæ a forma, sed ab eadem forma habet res, quod sit ens et substantia; unde fit, ut propterea ponatur in definitione rei, sicut ponitur genus univocum (*de Verit.* q. 3, a. 2, ad 3; 8. *Metaphys.* l. 4). Si vero loquamur de utroque genere secundum rem, secundum esse, quod habet a parte rei, licet in re tam ens et modus illius, quam genus et differentia, ut animal et differentia, sint realiter idem, est tamen in re fundamentum distinctionis inter genus et differentiam, et nullum est fundamentum distinguendi analogum a modo contrahente ipsum. Nam, ut dictum est, fundamentum distinctionis rationis inter genus et differentiam est distinctio realis inter materiam et formam; at fundamentum distinctionis inter ens et modos ejus, non est ulla distinctio realis; præterquam quod genus et differentia formantur per hoc, quod intellectus concipit plura convenientia in una operatione sensitiva, et differentia in aliis operationibus realiter inter se diversis; at genus analogum et modus ipsius non sumuntur a diversis operationibus; nam cum ens imbibatur in suis modis, omnis operatio emanans a modo, emanat etiam ab ente. — *de Verit.* q. 3, a. 2, ad 3; *Opusc.* 56; 8. *Metaphys.* l. 4.

ARTICULUS VII

UTRUM GENUS REQUIRAT PLURES SPECIES ACTU.

Videtur quod genus non requirat plures species actu.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 12; c. 5), quod sub aliquo magis universali potest esse tantum unum singulare seu minus universale; ait enim contingere errorem in acceptione universalis posterioristici, quando existente tantum uno singulari seu minus universali sub universali superiore passio magis universalis demonstratur inesse minus universali, tanquam proprio subjecto; ut si sensibile, quod inest animali per se primo, assignetur homini, tanquam proprio subjecto; sed minus universale est species, magis vero

universale est genus; ergo genus non requirit plures species actu. — 1. *Poster.* l. 12, (al. 11).

2. Præterea, universale genericum est semper; sed non semper sunt actu inferiora in mundo, et non repugnat esse in mundo unam tantum speciem animalis, puta hominem; ergo genus non requirit plures species actu. — de *Pot.* q. 5, a. 9, arg. 16; 1a, q. 16, a. 7, arg. 2; *de Verit.* q. 1, a. 5, arg. 14.

3. Præterea, species non exigit plura individua actu, sed optime salvatur in uno; sed eadem est ratio generis, cum utrumque sit universale : ergo. — 1. *Poster.* l. 12; 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2, c.; 1. *Periherm.* l. 10.

4. Præter totum universale tam secundum essentiam quam secundum virtutem adest cuilibet parti, ad differentiam totius integralis, quod non nisi in omnibus partibus simul inesse potest, licet adhuc improprie; sed genus est totum universale; ergo poterit secundum essentiam et virtutem actu reperiri et conservari in una tantum specie. — 1a, q. 77, a. 1, ad 1; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 1; *de Spirit. Creat.* a. 11, ad 2.

5. Præterea, si genus requirit plures species actu, cum non sit major ratio unius quam alterius, sequitur, quod actu existant omnes species possibiles quod est falsum; ergo dicendum est genus non requirere plures species actu.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *de Generat. text.* 65; c. 8, et 2. *de Cœl. text.* 18; c. 3), dicit, quod posito uno contrariorum debet poni et alterum; sed, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 42 et 52; l. 6, c. 13, 14, differentiæ, quibus constituuntur species, sunt contrariæ : ergo una posita debet poni altera, et sic ad genus plures species actu requirentur. — 1. *de Generat.* l. 22; 2. *de Cœl.* l. 4; 7. *Metaphys.* l. 12 et 14; 2. *Poster.* l. 12.

2. Præterea, dicit Philosophus 4. Top. c. 3, quod omnis generis necessario sunt plures species; nam si non sint, manifestum est, quod non erit omnino genus : ergo genus necessario requirit plures species actu. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod dupliciter possumus loqui de genere. *Uno modo* secundum rationem, et hoc modo dicendum est secundum Avicennam, quod intelligi et concipi potest universale atque adeo genus, non solum existente una tantum specie, sed etiam destructis omnibus speciebus, quia universale non est illud, quod secundum rem, sed secundum intellectum prædicatur de multis. Si enim sumatur universale, puta animal, sine intentione universalitatis, proprie non est prædicabile, quia sic est prima substantia, quæ neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur; potest autem intellectus aliquid de pluribus prædicare, etiam si nullum illorum habeat esse in effectu. *Alio modo* potest considerari secundum rem, idest ut est natura quædam, et tunc dupliciter potest accipi, *uno modo* secundum suam essentiam et virtutem, et sic cum totum universale adsit secundum utrumque cuilibet parti,— secundum essentiam quidem, quia essentia v. gr., animalis, quod est universale, quæ est substantia animata sensibilis, tota descendit ad omnes et ad singulas species, secundum virtutem vero, quia natura fit universalis per hoc, quod abstrahitur a conditionibus individuantibus, sic enim abstracta est communicabilis multis, — poterit genus, quod est totum universale, secundum suam essentiam et virtutem salvari in una tantum specie, et per consequens non requiret plures actu existentes. *Alio modo* potest accipi, ut subest intentioni universalitatis, et sic necessario exigit plures species, quia natura sic sumpta est in plus quam quælibet pars; unde ab illa ad suas partes non convertitur subsistendi consequentia, et per talem intentionem constituitur in ratione totius et communis, quod necessario requirit plura inferiora, ad quæ referatur. — *Opusc.* 55; *Opusc.* 42, c. 7, 8, 9; *de Pot.* q. 9, a. 4, ad 18; ll. cit. in arg. 4; *Opusc.* 30, c. 3; 1. *Periherm.* l. 10.

Quod vero ista plura sint actu, non id exigitur ex parte naturæ sic acceptæ seu ex parte generis, ut est universale; ut patet *primo*, quia sicut intentio universalitatis, per quam natura redditur universalis, seu in plus quam singulæ partes ipsius, ut dicit Avicenna, non convenit illi nisi per intellectum, ita sufficit, quod illa plura, quæ respicit, per intellectum apprehendantur

existere. *Secundo,* quia propterea universale definitur a Philosopho, quod aptum natum est prædicari de multis, non autem quod prædicatur de multis, quia non est de ratione universalis, quod actu sint plura, de quibus prædicetur; natura enim solis vel lunæ specifica est atque adeo universalis, et tamen non habet nisi unum singulare, de quo prædicetur. Exigitur tamen una saltem species actu ad hoc, ut genus habeat esse; nam genus non est præter species, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 42; l. 6, c. 13), non enim invenitur animal, quod nec sit homo, nec bos; et ratio est, quia differentia constituens speciem dat esse generi, faciens illud esse in actu. Præterea aliquando exiguntur plures species actu ex parte differentiarum constituentium inferiora contenta sub genere. Nam cum natura generis descendat ad inferiora per differentias, licet non sit necessarium, ut dicit Philosophus (10. *de Animal.*), semper genus dividi per oppositas differentias, — ut contingit in substantiis spiritualibus, et tunc non sit necesse plures species actu existere, — ubi tamen fit divisio per oppositas differentias, — ut contingit in omnibus substantiis corruptibilibus, — non est possibile invenire genus, cujus una tantum sit species; nam si unum contrarium est in natura, oportet et alterum inveniri, ut dicitur 2. *de Cœl. text.* 18; c. 3). Cujus ratio est, quia, ut dicit Philosophus ibidem, si sit aliquid contrariorum, necesse est, quod sit aliqua natura ei subjecta, ut patet 1. *Phys. text.* 52; c. 6; est autem eadem materia contrariorum, ut ibidem ostenditur, et sic oportet, quod materia unius contrarii habeat potentiam ad aliud contrarium, et sic quod possit esse in rerum natura. Unde cum nihil sit frustra in natura, necesse est, quod si unum contrarium est, quod et reliquum sit; et ideo si una species invenitur, inveniatur et alia. — *Opusc.* 55; 1. *Periherm.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 13 et 12; 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2, c.; 1a 2æ, q. 18, a. 7, ad 3; 1. *c. Gent.* c. 42, n. 6; *Opusc.* 42, c. 10; 2. *Cœl.* l. 4; 1. *Poster.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur ex suppositione, quæ tamen suppositio est impossibilis, spectato naturæ ordine. Nam cum Deus et natura nihil faciant frustra, quotiescumque datur in natura una differentia vel forma habens alteram sibi oppositam, et ponitur in subjecto capacitas et potentia naturalis ad utramque, debet et altera dari, et per consequens duæ species actu existentes unius generis; quamquam quia Deus potest facere præter ordinem naturæ, potest sub uno genere unam tantum speciem creare. — 1a, q. 105, a. 6, c. et q. 106, a. 3, c.

Ad secundum dicendum, quod universale non dicitur esse semper, vel quia habeat in se, unde se extendat ad omne tempus, nam hoc soli Deo competit; vel quia sit de ratione universalis vel ejus, quod est universale, puta hominis vel animalis esse semper, — nam hoc esset intelligere perpetuitatem universalis per viam affirmationis, unde oporteret, quod quodlibet singulare hominis vel animalis esset semper, quia in quolibet singulari reperitur ratio universalis, quod est falsum, — sed dicitur esse perpetuum et semper quinque aliis modis (1a, q. 16, a. 7, ad 2; 1. *Poster.* l. 12; *de Pot.* q. 5, a. 9, ad 16.) — Cum enim natura universalis tripliciter possit considerari vel ut abstrahit a quolibet esse, vel ut habet esse in singularibus, vel ut habet esse in intellectu : si *primo modo* consideretur universale, dicitur esse semper per remotionem causæ determinantis ad aliquod tempus, non per positionem causæ perpetuitatis, quia nimirum universale non habet in se, quo determinetur ad aliquod tempus, sed abstrahit ab omni tempore, sicut et ab omni loco, quomodo materia prima dicitur una per remotionem omnium formarum distinguentium, non autem quia habeat unam formam, sicut homo est unus ab unitate unius formæ, quod est intelligere perpetuitatem universalis per viam negationis et abstractionis. — Si vero consideretur *secundo modo*, secundum quod scilicet habet esse in singularibus, tribus modis dicitur universale esse semper et perpetuum, *primo*, secundum Avicennam ratione particularium, quæ neque inceperunt neque deficient, secundum tenentes æternitatem mundi; generatio enim ad hoc est secundum philosophos, ut salvetur perpetuum esse in specie, quod in individuo salvari nequit. *Secundo* secundum eumdem, quia

non corrumpitur per se, sicut nec per se generatur, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 27; l. 6, c. 8, sed per accidens ad generationem et corruptionem individuorum. *Tertio* quia est quandocumque est suum singulare; cum tamen multa loca sint, ubi sua singularia non sunt, unde nec ibi est universale. — Si demum *tertio modo* consideretur, dicitur universale esse semper, quia semper est in intellectu divino; quomodocumque tamen universale dicatur esse semper, ejus perpetuitas non impedit, quominus genus modo supradicto exigat plures species actu aliquando ex parte differentiarum contrariarum, et saltem unam ex parte sui ad hoc, ut sit actu, ut dictum est. — *de Verit.* q. 1, a. 5, ad 14; 7. *Metaphys.* l. 7; 1. *Metaphys.* l. 1; *de Pot.* q. 5, a. 9, arg. 16.

Ad tertium dicendum, quod non est eadem ratio generis et speciei; nam genus ut plurimum dividitur per oppositas differentias, et ideo, cum oporteat, si unum contrariorum est in natura, quod reperiatur et alterum, debent plures species actu existere ejusdem generis; at vero species dividitur in diversa individua per divisionem materiæ; contingit autem totam materiam alicujus speciei ab uno individuo comprehendi, et tunc non est nisi unum individuum sub una specie. — Il. cit. in arg.; 7. *Metaphys.* l. 13; 2. *de Cœl.* l. 4.

Ad quartum dicendum, sicut dictum est in corp. art.

Ad quintum dicendum, quod pluralitas specierum actu exigitur ex parte oppositionis differentiarum et capacitatis et potentiæ naturalis in subjecto ad oppositas differentias, quæ capacitas semper impletur secundum genus singulorum, licet non secundum singula generum, seu secundum quodlibet individuum, ad differentiam capacitatis potentiæ obedientialis, quæ neutro modo impletur; unde fit, ut actu sint omnes species, quæ naturaliter esse possunt et ex his patet ad 6 et 7. — Il. cit. in corp.; 3a, q. 1, a. 3, ad 3; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 29, a. 3, ad 3.

QUÆSTIO IV

DE SPECIE

Deinde considerandum est de specie.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR TRIA

1. Utrum recte definiatur species a Porphyrio, quod sit universale, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid.
2. Utrum species possit conservari in uno individuo.
3. Utrum recte sit a Porphyrio definitum individuum, quod sit id, quod de uno solo prædicatur.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE A PORPHYRIO DEFINIATUR SPECIES : UNIVERSALE, QUOD PRÆDICATUR DE PLURIBUS DIFFERENTIBUS NUMERO IN EO QUOD QUID.

Videtur quod non recte definiatur a Porphyrio species : universale, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid.

1. Natura enim solis specifica est, et similiter natura Archangeli Gabrielis, cum omnes angeli specie differant; sed neutra natura prædicatur de pluribus individuis; quin etiam natura Gabrielis de pluribus individuis prædicari non potest, quia est forma, quæ non est nata recipi in materia; eatenus enim aliqua forma non est communis, quatenus vel est terminata ad hanc materiam, ut est humanitas Socratis, vel non est nata recipi in materia, ut est natura cujuslibet substantiæ separatæ : ergo species non recte definitur, universale videlicet. — 1. *Periherm.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 13; 1a, q. 13, a. 9 et q. 50, a. 4, c.; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 4 et alibi.

2. Præterea, individuum prædicatur de pluribus differentibus numero; sed individuum non est species, nam hæc est substantia secunda, illud prima; ergo species non recte definitur, cum definitio non conveniat alii a definito.

3. Præterea, partes essentiales ut anima rationalis, et integrales ut manus, prædicantur de pluribus differentibus numero; similiter et genus, puta animal, prædicatur de hoc et illo animali, cum genus tan-

tum descendat, quantum differentiæ, quæ in prædicatione descendunt usque ad individua, cum prima substantia, quæ est individuum, sit ultimum, de quo prædicatur summum genus substantiæ et reliqua alia intermedia ; et demum Deus substantialiter prædicatur de pluribus suppositis numero distinctis, puta de tribus divinis personis; sed neque Deus est species, ut patet, neque genus, quia opponitur relative speciei, neque demum partes ullæ sive essentiales sive integrales, quia de speciebus prædicatur genus, et de partibus nullum genus substantiæ prædicatur : ergo male definitur species, quod prædicatur de pluribus. — *Opusc.* 42, c. 10 et 11 ; *de Pot.* q. 7, a. 3, arg. 1 et ad 1 etc.; 1a, q. 3, a. 5, c.

4. Præterea, intentiones rationis referuntur ad invicem; sed intentio generis refertur ad speciem; ergo et species referetur per se ad genus, non autem ad individua, et sic male erit definita species, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero. — *Opusc.* 56.

5. Præterea, quidquid prædicatur de aliquo in quid, dicit totum illud, de quo prædicatur; alioqui non diceret totam ejus quidditatem, et sic non prædicaretur quidditative, ut dictum est; sed species non dicit totum individuum, quia non dicit principia individuantia, sed solum naturam communem : ergo species male definitur, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in quid. — V. supra *q.* 3, a. 6.

Sed contra est auctoritas Porphyrii definientis speciem, quod sit id etc. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 3.

Respondeo dicendum, quod recte definita est species, quod sit universale, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. — Ad cujus manifestationem *duo videnda* sunt; nam cætera patere possunt ex dictis in descriptione generis. *Unum* est, quænam sit illa forma vel natura, quæ est species, cuique convenit prædicari vel posse prædicari de pluribus. *Alterum* est, quomodo distinguatur species a genere in eo, quod est prædicari in quid; nam etiam genus comparari potest ad proprium individuum, ut animal ad hoc et illud animal, sicut comparatur species ad sua.—Quod igitur attinet *ad primum*, sciendum est, quod omnis forma sub se habens multa, idest quæ universaliter sumitur, habet quamdam latitudinem; nam invenitur in pluribus et dicitur de pluribus. Duplex autem potest esse latitudo in formis, una secundum gradus formales, quorum unus secundum se nobilior est et perfectior altero, et hæc est latitudo generis, sub quo sunt diversi gradus formales specifice differentes. Alia latitudo est secundum plurificationem numeralem in eodem gradu; et quia ista latitudo non est secundum rationem formæ absolutam, oportet quod forma, in qua est talis latitudo, importet in sui ratione aliquid, per quod conveniat ipsi talis latitudo, quod sit aliud ab absoluta ratione fomæ ; et hoc est potentialitas in forma ad hoc, ut uniatur materiæ. Nam per talem potentialitatem fit realis pars compositi, et per consequens numero multiplicabilis, ut patet in anima rationali ; quia enim in hac reperitur talis potentialitas, per quam nata est esse pars compositi, ideo ab illa recipit latitudinem multiplicationis secundum eumdem gradum, non obstante, quod sit separata et actu non informet materiam ; quia vero talis latitudo et potentialitas non inest naturæ angelicæ, ideo angeli non differunt numero inter se, sed quilibet angelus facit speciem per se. Sciendum tamen, quod licet forma specifica de se sit plurificabilis propter potentialitatem, quam habet, ut materiæ uniatur, aliquando talis plurificatio impediri potest, vel accidentaliter, ut si omnes homines morerentur et unus solus remaneret, vel propter conditionem materiæ, ut patet in sole, qui unus est, quia non est alia materia susceptiva formæ solaris, cum tamen non repugnet formæ solis, esse in pluribus, et sic patet quid sit species. — *Opusc.* 48. trac. 1, c. 3; *Opusc.* 55; 1. *Periherm.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 13; 1. *Poster.* 12; 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2. c.

Quod *ad secundum* vero sciendum est, quod prædicari in quid est significare substantiam illius, de quo aliquid dicitur prædicari in quid; sic animal dicitur prædicari in quid, quia significat substantiam et quidditatem hominis, de quo prædicatur, et homo similiter respectu Socratis. Quia vero impossibile est, partem prædicari de toto,

sed necesse est, quod quidquid vere de alio prædicatur, dicat totum illud, de quo prædicatur, propterea cum genus, differentia et species de eodem composito substantiali prædicentur substantialiter, necesse est quod dicant totam substantiam; distinguuntur autem inter se. Nam cum totum denominari possit ab una sola parte, puta si homo denominetur habens caput vel manus, contingat autem compositum denominari ex materia et forma, ex hoc distinguuntur inter se genus, differentia et species, quod genus et differentia dicunt totum compositum indistincte et implicite, nam denominant tantum a parte; homo enim dicitur animal a natura sensitiva, dicitur vero rationalis a natura rationali; natura vero sensitiva materialiter se habet ad naturam rationalem. Species vero sicut et difinitio significat totum compositum, ut totum, idest explicite et distincte; nam significat genus et differentiam simul composita, ac proinde partem materialem et formalem ut unum constituunt, et ab utraque ipsum denominat; homo enim dicit explicite habens humanitatem, quæ humanitas dicit explicite motum et sensum, quæ dicit animal et rationem, quam dicit rationale, et sic manifestum est, quod recte tradita est definitio speciei. —*Opusc.* 42, c. 5; *Opusc.* 30, c. 3; 7. *Metaphys.* l. 13 et 12; 10. *Metaphys.* l. 10; 8. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod natura Gabrielis et cujuslibet angeli, sicut et quælibet natura specifica, quantum est de ratione speciei, potest esse in pluribus suppositis, ac proinde est prædicabilis de pluribus. — Quod probatur *primo*, quia intellectus intelligit naturam cujuslibet speciei per abstractionem a singularibus; unde esse in uno vel in pluribus est præter intellectum naturæ specificæ; unde servato intellectu naturæ speciei potest intelligi ut in pluribus existens. (1a, q. 13, a. 9; 4, *c. Gent.* c. 31, ratione 8, ubi Ferrariensis) *Secundo* quia sicut forma, quæ est in subjecto vel materia, individuatur per hoc, quod est esse in hoc, ita forma separata individuatur per hoc, quod non est nata in aliquo esse; sicut enim esse in hoc excludit communitatem universalis, quod prædicatur de multis, ita et non posse esse in aliquo. Sicut ergo hæc albedo non prohibetur habere sub se plura individua ex hoc, quod est albedo, quod pertinet ad rationem speciei, sed ex hoc, quod est in hoc, quod pertinet ad rationem individui; ita natura hujus angeli non prohibetur esse in multis ex hoc, quod est natura in tali ordine rerum, quod pertinet ad rationem speciei, sed ex hoc, quod non est nata recipi in aliquo subjecto, quod pertinet ad rationem individui (*de Spirit. creat.* a. 8, ad 4; *Opusc.* 16. c. 7). *Tertio* quia licet de natura intellectus angelici non esset, quod multiplicaretur numero, quia non haberet naturalem causam multiplicationis, posset tamen sortiri multiplicationem ex supernaturali causa, neque ulla esset implicatio contradictionis; quod signum est, naturam substantiæ separatæ, quantum est de ratione speciei, posse esse in pluribus. Nam si de ratione speciei esset incommunicabilitas, neque supernaturaliter id posset fieri in substantiis separatis neque naturaliter id contingeret in substantiis materialibus. *Quarto* quia forma finitur per materiam, ergo quantum est de se, est communis multis, et per consequens, si non potest secundum esse inveniri in pluribus, non est, quia id exigat ratio speciei, sed est aliquid aliud impediens, puta vel aliquid extrinsecus adveniens, vel conditio materiæ, quæ tota imbibitur in uno solo individuo, ut est in sole. Unde est quod Philosophus (1. *Periherm.* c. 5) non definit universale, quod prædicatur, sed quod natum est prædicari de pluribus, vel quod non est necessarium multiplicari secundum numerum specierum, quæ in uno individuo potest esse perpetua, ut contingit in angelis. — 1. *Periherm.* l. 10; 1a, q. 7, a. 1, c. et ll. passim cit.

Ad secundum dicendum, quod ad universale et consequenter ad speciem requiritur, ut secundum esse communicetur et multiplicetur in suis inferioribus, quod de genere ostendit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8); individuum autem secundum esse est incommunicabile, sicut et persona, licet ratio et intentio utriusque sit communis. — 10. *Metaphys.* l. 10; 1. *Sent.* dist. 19, a. 2, ad 1 et dist. 23, q. 1, a. 3, c. et ad 1 et d. 25. q. 1, a. 3, ad 4.

Ad tertium dicendum, quod nihil prædic-

torum est species, et per consequens nec proprie prædicatur de individuis tanquam species; non quidem nomen Deus, tum quia licet similitudinem aliquam habeat ad speciem in hoc, quod de pluribus numero distinctis substantialiter prædicatur, non tamen species proprie dici potest, quia species non est aliquid secundum esse unum numero commune, sed est tantum unum ratione, substantia vero divina una numero est communis tribus personis; unde Pater, Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus, non autem Petrus et Paulus sunt unus homo; — tum quia omne universale est secundum aliud et aliud esse in suis inferioribus, et in illis exigit pluralitatem actu vel potentia secundum numerum fundatam in substantiali distinctione; genus enim et species et quodlibet universale prædicatur de pluribus secundum esse differentibus et secundum substantiam numero distinctis; at in divinis non est nisi unum esse et una numero substantia. — *de Pot.* q. 7, a. 3, ad 1; 2. *Poster.* l. 20; 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2, c. et dist. 25, q. 1, a. 3 ad 2 et 4; 1a, q. 30, a. 4, c. et ad 3.

Neque partes sive essentiales sive integrales proprie sunt species, ob rationem dictam in argumento; unde nec prædicantur de individuis completis, de quibus tantum fit prædicatio omnium generum et specierum, quæ sunt in recta linea; non enim anima vel corpus, neque similiter manus vel pes ut sunt in toto, sunt individua completa seu primæ substantiæ, sed partes illius, ad quas sicut non descendit prædicatio generis summi nec generum intermediorum, ita nec descendit prædicatio speciei. Animal autem, licet prædicetur de individuis, sive propriis sive non propriis, quia tamen de illis prædicatur eodem modo, quo prædicatur de speciebus, puta in quid incomplete, implicite et indistincte, (sicut enim animal significat totum compositum substantiale, sed non ut totum, quia significat totum sumptum ex una tantum parte, ut dictum est, ita et significat totum individuum, sive proprium sive non proprium, sed non ut totum; nam explicite tantum significat unam ejus partem, materiam scilicet determinatam, species vero significat totum ut totum, nam significat explicite totum ut sumptum ab utraque parte) — propterea non est species; unde nec consequenter de individuis prædicatur eo modo, quo de illis prædicatur species; præterquam quod species immediate prædicatur de individuis, genus vero mediate; nam genus descendit usque ad substantiam primam per differentias, species vero non descendit ad individua per differentias, sed per materiam individuam; per hanc enim fit designatio individui respectu speciei, sicut per differentias fit designatio speciei. — *Opusc.* 42, c. 10; *Opusc.* 30, c. 3.

Ad quartum dicendum, quod licet species ut sic dicatur respectu generis, cum sit ejus correlativum, non autem individui, (cujus ratio est, quia species ut sic dicitur a specificando et designando, species autem non specificat nec determinat individuum, sed genus, unde etiam omnis species est sub assignato genere, ut dicit Porphyrius, non autem omnis species prædicatur de pluribus individuis, ut patet in sole et luna, ut dictum est), sicut tamen una res potest esse species et genus sub diversis respectibus, ita eadem res potest sub diversis respectibus esse subjicibilis et prædicabilis de pluribus individuis, et consequenter vario modo definiri. — *Opusc.* 56; *Opusc.* 30, c. 3.; *Opusc.* 42, c. 5.

Ad quintum dicendum, quod Socrates homo et humanitas idem significant, licet diversimode; humanitas enim significat abstractive et significat tantum id, quo homo est homo et non aliud, quia abstractum est id, quo solo et quo toto aliquid est tale, quale denominatur per concretum; homo autem non solum humanitatem significat, sed etiam principia individuantia, implicite tamen, quia non significat illa determinate. Quia enim significat naturam humanam in concreto sive ut est in supposito, non exprimens hoc aut illud suppositum, ideo implicite et indeterminate significat principia individuantia; sufficit ergo quod species implicite significat individuum ad hoc, quod de ipso quidditative prædicetur. — *Opusc.* 30, c. 3; Soncinas in cap. de specie.

ARTICULUS II.

UTRUM SPECIES POSSIT CONSERVARI IN UNO INDIVIDUO.

Videtur quod species non possit conservari in uno individuo.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster. text.* 27; c. 19; 7. *Metaphys. text.* 57; l. 6, c. 16), quod de essentia universalis est, quod sit unum in multis; sed Deus non potest facere aliquid esse sine eo, quod est de ratione ipsius; ergo species, quæ est universale, necessario debet esse in pluribus, et per consequens non potest conservari in uno tantum individuo. — 2. *Poster.* l. 20; 7. *Metaphys.* l. 16; 1. *c. Gent.* c. 25, n. 4; *de Verit.* q. 21, a. 6, ad 6.

2. Præterea, de ratione totius est, habere partes plures; nam ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 31; l. 4, c. 26, de ratione totius in communi est ex partibus constitui, ut nulla desit; sed species, cum sit universale, est quoddam totum, ut dicitur ibidem : ergo species non potest, etc. — 5. *Metaphys.* l. 21, (al 28).

3. Præterea, se habet species ad individua, sicut genus ad species. Sicut enim natura generis est indeterminata respectu speciei, ita et natura speciei respectu individuorum; et sicut illud, quod est genus, prout prædicatur de specie, implicat in sui significatione, quamvis indistincte, totum illud, quod distincte est in specie, ita etiam illud, quod est species, secundum quod prædicatur de individuo, significat totum, quod essentialiter est in individuo, sed indistincte; sed genus non potest conservari in una specie : ergo neque species in individuo. — *Opusc.* 30, c. 3.

4. Præterea, omne, quod est in potentia, est imperfectum, nisi ad actum reducatur; sed species est in potentia ad plura individua; ut enim dicitur 7. *Metaphys. text.* 45; l. 6, c. 13, universale est, quod aptum natum est esse in pluribus; ergo species non potest perfecte conservari in uno individuo. — 7. *Metaphys.* l. 13 ; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 55; l. 6, c. 15) dicit errare eos, qui definiunt hunc solem vel lunam; sed ideo errant, quia natura specifica solis, licet in uno individuo existat, potest tamen multis, individuis, quantum est de se, communicari; ergo etc. — 7. *Metaph.* l. 15.

2. Prætérea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 12; c. 5) errari, quando existente tantum uno singulari alicujus universalis, prædicatum universale attribuitur singulari tanquam proprium; sed hic error supponit dari universale, cujus tantum sit unum singulare : ergo cum hoc verificari non possit de genere, ut dictum est, verificari debet de specie. — 1. *Poster.* l. 12; *Opusc.* 56.

RESPONDEO DICENDUM, quod species potest conservari in uno tantum individuo, ut dictum est. Cujus ratio est, quia species non dividitur per oppositas differentias, sicut dividitur genus, sed per divisionem materiæ; contingit autem materiam adunari in uno individuo, et propterea non definit Aristoteles (1. *Periherm.* c. 5 et 7, et *Metaphys. text.* 55; l. 6, c. 15) universale, quod prædicatur vel inest pluribus, sed quod potest prædicari et natum est inesse multis. Nam licet omne universale exigat pluralitatem in his, quæ sub ipso continentur, — nam omnis forma, quantum est de se, possibilis est inveniri in multis, quia omnis forma de se est communicabilis, — non tamen necessario requirit pluralitatem actu, sed cum distinctione vel actu, ut contingit in genere, propter rationem allatam, vel potentia, ut contingit in aliquibus speciebus, quæ inveniuntur in uno tantum individuo, ut in sole et in luna, in quibus id oritur, non ex natura speciei, sed vel ex conditione materiæ, quia nimirum non est alia materia susceptiva talis formæ, cum sol constet ex tota sua materia, vel ex parte finis, quia unus sol sufficit ad universi perfectionem. — ll. cit.; 2. *de Cœl.* l. 4; 7. *Metaphys.* l. 13 et 15; 1. *Periherm.* l. 10; 1. *Sent.* dist. 19, q. 4, a. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut universale, ut dicit Avicenna, prædicatur de multis per intellectum, ita convenit illi esse unum in multis per intellectum, et propterea non est necesse, quod illa multa existant in mundo, sed sufficit in specie præsertim, quod unum individuum existat.

— 2. *Poster.* l. 20; *Opusc.* 55 et 56.

Ad secundum dicendum, quod species est totum universale, quod adest cuilibet parti et secundum essentiam et secundum virtutem, ad differentiam totius integralis, quod requirit simultatem omnium partium, ut dictum est, et ideo potest conservari in uno individuo. — V. supra q. 3, art. 7 et c.

Ad tertium dicendum, quod alia est ratio generis, alia speciei, quoad pluralitatem contentorum, ut dictum est; præterquam quod est etiam utriusque diversa ratio in designatione et determinatione; nam designatio vel determinatio individui respectu speciei est per materiam determinatam dimensionibus, designatio autem speciei respectu generis est per differentiam constitutivam, quæ ex forma rei sumitur, — ll. cit. c.; *Opusc.* 30, c.3.

Ad quartum dicendum, quod res non dicitur imperfecta quacumque potentia in ipsa non reducta ad actum, sed tantum quando per reductionem in actum res suum consequitur complementum; non enim homo, qui est in potentia ad hoc, ut sit in India, imperfectus erit, si ibi non fuerit, sed imperfectus dicetur, si scientia vel virtute careat, qua natus est perfici. Species autem non perficitur per individua, hæc enim sunt præter naturam speciei sicut et materia signata, quæ est principium individuationis; at genus perficitur per speciem ratione differentiæ in ipsa contentæ, cum se habeat ad illam sicut materia ad formam, a qua perficitur, et cum differentia faciat ipsum genus esse in actu; in tantum autem est perfectum unumquodque, in quantum est actu. ll. cit. in arg.

ARTICULUS III

UTRUM INDIVIDUUM RECTE DEFINIATUR, QUOD PRÆDICATUR DE UNO SOLO.

Videtur quod non recte definiatur individuum, quod prædicatur de uno solo.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3, et in *Prædicamentis*), quod de substantia prima cætera dicuntur, ipsa vero de alio non dicitur; sed substantia prima est individuum : ergo individuum male definitur. — 7. *Metaphys.* l. 2 et 13; *Opusc.* 42, c. 9.

2. Præterea, singulare non potest definiri, sicut nec demonstrari, ut dicitur (7. *Metaphys. text.* 41 et 55; l. 6, c. 13 et 15); sed individuum est singulare : ergo individuum non potest definiri. — 7. *Metaphys.* l. 11.

3. Præterea, quod est commune pluribus, de pluribus prædicari potest, et non tantum de uno; nam prædicari de pluribus est passio universalis, ut dictum est; sed individuum est commune pluribus, ut patet, cum dicimus tria individua : ergo male definitur individuum, quod prædicatur de uno solo. — *Opusc.* 42, c. 9; *de Pot.* q. 9, a. 2, ad 1 et 2; 1a, q. 29, a. 1, ad 1 et q. 30, a. 4, c.; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1. a. 3, ad 3.

4. Præterea, hoc nomen Achilles prædicatur de vero Achille et de quocumque homine simili Achilli in fortitudine; sed hoc nomen est nomen individui : ergo individuum potest prædicari de pluribus. —Sed dices, hoc nomen esse communicabile improprie et metaphorice. — 1a, q. 13, a. 9, c.

5. Contra, hoc nomen Achilles potest imponi pluribus hominibus, nihil enim prohibet multos vocari hoc nomine; sed tunc nomen individui prædicatur de pluribus : ergo male definitur individuum, quod prædicatur de uno. — 1. *Periherm.* l. 10.

6. Præterea, aliquis homo est individuum, est enim individuum vagum; sed aliquis homo prædicatur de pluribus : ergo individuum male definitur, quod prædicatur de uno solo. — 1a, q. 30, a. 4.

Sed contra est auctoritas Porphyrii definientis individuum in cap. de specie, quod prædicatur de uno solo.

RESPONDEO DICENDUM, quod in individuo duo est considerare, id, quod est individuum, et rationem individui, quæ est ratio incommunicabilitatis, prout scilicet aliquid unum et idem in pluribus inferioribus non dividitur, nec de pluribus inferioribus prædicatur; ad quam rationem constituendam duo concurrunt, natura generis vel speciei in individuo existens, et modus existendi talis naturæ incommunicabiliter, quia in individuo completo substantiæ existit natura generis vel speciei, ut propria huic individuo et non ut multis com-

munis. (1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 6 et a. 3, ad 4; *de Pot.* q. 9, a. 2, ad 1 et 2; 1a, q. 29, a. 1, ad 1 et q. 30, a. 4, ad 2). Si primum consideretur in individuo, illud est incommunicabile et non prædicatur de alio, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3), quod est intelligendum per se; per accidens enim nil prohibet, Socratem de hoc albo prædicari, vel de animali, vel de homine, quia id, cui inest album, vel animal, vel homo est Socrates; de se ipso autem prædicatur per se, ut cum dicitur Socrates est Socrates, et sic de uno solo prædicari potest individuum, puta de se ipso, ut recte dicit Porphyrius. Si autem consideretur secundum, potest individuum prædicari de multis; nam ratio individui communis est, communis enim est multis ipse modus existendi incommunicabiliter, quem ratio individui præter naturam communem generis vel speciei comprehendit; et idem dicendum de intentione individui, hæc enim communis est sicut et ratio. — 7. *Metaphys.* l. 2; ll. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod prima substantia de nullo, quod sit aliud ab ipsa, per se prædicatur; prædicatur tamen per se de uno, quod est ipsa, ut dictum est.— 7. *Metaph.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod licet hoc individuum vel illud definiri non possit, tamen id, quod pertinet ad rationem communem individui, definiri potest, sic enim Philosophus in Prædicamentis definit substantiam primam, quæ est individuum. — 1a, q. 29, a. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod id, quod est individuum, est incommunicabile, et per consequens non potest prædicari de pluribus inferioribus, sed ratio vel intentio individui est communis, et similiter modus existendi incommunicabiliter, et propterea potest individuum et persona prædicari de pluribus. — 1a, q. 30, a. 4, ad 2; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 6 et a. 3, ad 4.

Ad quartum dicendum, quod omne nomen impositum ad significandum aliquid singulare est incommunicabile re et ratione; non enim potest in apprehensione cadere pluralitas hujus individui; et propterea nullum nomen significans aliquid individuum est communicabile multis inferioribus proprie, et consequenter proprie prædicabile de multis, de qua prædicabilitate est sermo. Potest tamen nomen significans aliquod individuum esse communicabile et prædicabile de multis secundum similitudinem, ut patet in hoc nomine Achilles; potest enim aliquis metaphorice dici Achilles, in quantum habet aliquid de proprietatibus Achillis, scilicet fortitudinem. — 1a, q. 13, a. 9.

Ad quintum dicendum, quod si imponitur hoc nomen Achilles pluribus hominibus, non prædicabitur de illis univoce, tamque universale, sed æquivoce. Nam universale non solum dicitur, quando nomen potest de pluribus prædicari, sed etiam quando id, quod significatur per nomen, est natum in pluribus inveniri, quod non contingit in prædicto nomine; nam hoc nomen Achilles significat naturam humanam, secundum quod est in hac natura; unde si imponitur alteri homini, significabit aliud, et sic non erit universale, sed æquivocum. — 1. *Peri herm.* l. 10.

Ad sextum dicendum, quod individuum vagum seu aliquis homo significat naturam communem cum modo existendi incommunicabiliter, sed in communi; non enim significat hunc vel illum modum existendi determinate, sed modum existendi incommunicabiliter, sicut et individuationem in communi, et ideo potest prædicari de multis. — 1a, q. 30, a. 4; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 3, ad 4.

QUÆSTIO V

DE DIFFERENTIA

Deinde considerandum est de differentia.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR TRIA

1. Utrum convenienter dividatur differentia in communem, propriam et propriissimam.
2. Utrum recte sit assignata a Porphyrio definitio differentiæ, quod sit, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid.
3. Utrum differentia superior intrinsece includatur in differentia inferiori.

ARTICULUS I

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR DIFFERENTIA IN COMMUNEM, PROPRIAM ET PROPRIISSIMAM.

Videtur quod differentia non dividatur convenienter in communem, propriam et propriissimam.

1. Quia omnis divisio fit per opposita; sed hæc tria membra non videntur opposita. Nam eadem omnino est differentia propria et communis; album enim et nigrum sunt propriæ differentiæ cigni et corvi, et sunt differentiæ communes respectu hominis : ergo non convenienter dividitur differentia in communem, propriam et propriissimam. — 1a, q. 5, a. 6, arg. 2; 1a 2æ, q. 72, a. 5, c.

2. Præterea, commune non dividitur contra proprium; sed in hac divisione illa duo inter se dividuntur : ergo male dividitur differentia. — 1a, q. 78, a. 4, arg. 1.

3. Præterea, sicut differentia substantialis seu secundum speciem facit differre, ita et differentia individualis seu secundum numerum; sed differentia secundum numerum neque est differentia propriissima, quia non constituit speciem; nec facit aliud, sicut facit differentia propria; neque est differentia propria, quia hæc oritur a forma, differentia vero individualis a materia; neque est differentia communis, ut patet : ergo male dividitur in differentiam communem, propriam et propriissimam. — 1a, q. 62, a. 6, ad 3; *de Spirit. Creat.* a. 10. in c; 1a, q. 30, a.; V. etiam corp. hujus art.

4. Præterea, risibilitas est differentia, secundum quam differunt homines ab equis; sed risibilitas non est ulla prædictarum differentiarum; non enim est differentia propriissima, quia non constituit speciem, sed est extra essentiam; neque est differentia communis, sicut neque est accidens commune, ut patet, nam consequitur speciem humanam; neque est differentia propria, quia hæc, ut dicit Porphyrius, intenditur et remittitur, risibilitas autem nec intenditur nec remittitur : ergo male dividitur differentia. — *de Verit.* q. 21, a. 1. ad 10; *Opusc.* 48. tract. 2. c. 4; 1a, q. 30, a. 4; V. corp. hujus art.

Sed contra est auctoritas Porphyrii, qui cap. de differentia dividit differentiam in communem, propriam et propriissimam.

Respondeo dicendum, quod recte et convenienter differentia dividitur in communem, propriam et propriissimam. — Cujus ratio est, quia cum differentia importet distinctionem formæ, sicut datur triplex forma, una substantialis, quæ constituit speciem rei, atque adeo est essentia vel pars essentiæ rei; alia accidentalis consequens et causata ex principiis essentialibus rei, licet nec sit essentia nec pars essentiæ illius, et dicitur accidens proprium; alia demum accidentalis, quæ neque consequitur principia speciei, nec est essentia vel pars essentiæ rei, sed causatur ex principiis individui eique convenit quandoque separabiliter, quando scilicet non habet causam permanentem in subjecto, ut sunt album et nigrum, sedere et ambulare, quandoque vero inseparabiliter, quando nimirum habet causam permanentem, ut sunt masculinum et femininum, et dicitur prædicatum accidentale; ita triplex est differentia, *una* propriissima, quæ scilicet facit propriissime differre, et est differentia substantialis, quæ dividit genus per se, et cum illo constituit speciem, et propriissime facit aliud, ut rationale respectu hominis, quæ propterea a Philosopho (7. *Metaphys. text.* 47; l. 6. c. 12) dicitur tota substantia rei. *Alia* propria, quæ consequitur formam, a qua sumitur differentia propriissima; unde et causari dicitur ex principiis speciei, ut risibile respectu hominis, congregativum vel disgregativum respectu albi et nigri. *Alia* demum communis, quæ convenit individuis diversarum specierum, et non causatur ex principiis speciei, sed individui, ut nigrum et album respectu hominis. Et sic manifestum est, quod convenienter dividitur differentia in communem, propriam et propriissimam. — *de Spirit. Creat.* a. 11, c; *Quæst. disp. de Anima*, a. 12. ad 7; 1a 2æ, q. 72, a. 5. c; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 42, c. 10; 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod hæc divisio est per oppositas rationes; nam differentia propriissima constituit speciem, propria non constituit speciem, sed

causatur ex principiis speciei; communis vero nec constituit speciem, nec causatur ex principiis speciei, sed individui, aliquando permanenter, aliquando non. — *de Spirit. Creat.* a. 11, c.; *Quæst. disp. de Anima* a. 12. ad 7.

Ad secundum dicendum, quod commune per prædicationem, sicut genus, non dividitur contra proprium, sed commune per prædicationem, sicut accidens, potest dividi contra proprium. Sicut enim recte dividitur accidens in commune et proprium,ita recte dividi potest differentia in communem et propriam. — 1a, q. 78, a. 4, ad 1; *de Spirit. Creat.* et *de Anima* ll. cit,

Ad tertium dicendum, quod differentia individualis potest reduci ad differentiam propriissimam, quia licet non faciat differe specie naturæ, facit tamen differre specie proprietatis individualis, ut patet in divinis relationibus. Paternitas enim et Filiatio faciunt differre Patrem et Filium specie proprietatis personalis, non specie naturæ. Præterea differentia individualis facit etiam suo modo aliud; nam in humanis, cum pater et filius non sint unum in essentia, sicut in divinis, pater est alius et aliud a filio; secus vero in divinis, ubi quia Pater et Filius sunt unum in essentia, Pater non est aliud, sed alius a Filio. — *de Pot.* q. 10, a. 2, ad 12; 1. *Sent.* dist. 21, q. 1, a. 2, c.

Ad quartum dicendum, quod, cum idem dicendum sit de propriis passionibus, quod de formis, ad quas consequuntur, sicut formæ substantiales nullo modo recipiunt magis et minus, quia et agens semper eodem modo se habet in illis, et subjectum, quod est materia prima, est semper æque dispositum; — ita et propriæ passiones formarum substantialium ob eamdem rationem non suscipiunt magis, et minus. Sicut autem formæ accidentales, saltem aliquæ, possunt recipere magis et minus, ut patet in albedine et nigredine, quia et agens se habet diversimode in illis, et subjectum aliquando est magis, aliquando minus dispositum; — ita et propriæ passiones illarum, quæ sunt congregare et disgregare visum ob eamdem rationem suscipiunt magis et minus. Propterea vero Porphyrius dixit differentiam propriam intendi et remitti, quia hoc non repugnat illi, ut sic; nam multæ proprietates vere intenduntur et remittuntur, at nulla differentia propriissima intenditur et remittitur, sive constituat speciem substantiæ — nam hujus proprium est, ut dicit Philosophus in Prædicamentis c. 5, non suscipere magis et minus — sive constituat speciem accidentis; tum quia species omnes sunt sicut numeri, ut dicitur 8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3, et per consequens consistunt in indivisibili, unde non possunt suscipere magis et minus; tum quia ipsa forma accidentis secundum se sumpta non dicitur magis vel minus, sed major vel minor, magna vel parva; sic enim una albedo dicitur magna, alia parva, non autem magis vel minus, sed hoc convenit albo. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 4; 8. *Metaphys.* l. 2.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE TRADITA SIT DEFINITIO DIFFERENTIÆ.

Videtur quod non sit recte tradita definitio differentiæ, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid.

1. Quia in omni genere descendendum est ad ultimam differentiam, quæ speciem specialissimam constituit et cum illa proinde convertitur, cum sit tota substantia illius, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12); sed ultima differentia constituens speciem specialissimam, sub qua nihil est nisi individua, non potest prædicari, nisi de pluribus differentibus numero : ergo non recte definitur differentia, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid. — *Opusc.* 42, c. 10 et 11; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 5; 7. *Metaph.* l. 12; 2. *Poster.* l. 13.

2. Præterea, de illo prædicatur differentia, ad quod comparatur tanquam actus et forma; sed differentia comparatur tanquam actus et forma ad genus, ut dicit Philosophus 8. *Metaphys. text.* 3; l. 7, c; 1 et 5. *Metaphys. text.* 33; l. 4, c. 28, ubi differentiam vocat actum et qualitatem generis; ergo male definitur differentia, quæ prædicatur de specie. — 8. *Metaphys.* l. 2; 5. *Metaphys.* l. 22.

3. Præterea, si differentia prædicatur in

quale quid, maxime quia differentia habet rationem formalis respectu speciei; sed eodem modo genus est formale respectu speciei; ut enim dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 28; c. 3), partes definitionis reducuntur ad causam formalem : ergo vel non sola differentia prædicatur in quale quid, vel genus non debet prædicari in quid. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4; 2. *Phys.* l. 5.

Sed contra est auctoritas Porphyrii in cap. de differentia, ubi differentiam definit, quod sit, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte describitur differentia, quod sit, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in eo, quod quale. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod in aliquibus formis potest esse latitudo (in eadem forma) secundum gradus formales, quorum unus secundum se nobilior est et perfectior altero, et hæc est latitudo generis, sub quo sunt diversi gradus formales specie differentes. Pro quo notandum est, quod in entibus sunt diversi gradus essendi, sive gradus substantiales sive accidentales, qui gradus licet in aliquibus entibus sint dispersi, invenitur tamen aliquando unum aliquod plures gradus perfectionis substantiales vel accidentales comprehendens; verbi gratia vegetabile, sensibile, rationale sunt gradus entium substantiales, quorum primus reperitur in planta, secundus in cane, tertius non tamen solus, sed cum cæteris est in homine; homo namque per suam formam substantialem, quæ est una, habet omnes istas tres perfectiones; unde Socrates per unam suam essentiam conformatur plantæ, cani et Platoni. Hæc autem conformitas, quæ est Socratis ad plantam, potest esse una duorum, Socratis, ut subjecti, et plantæ, ut termini; non quod talis conformitas sit relatio secundum esse, sed est relatio secundum dici, estque fundamentum relationis secundum esse; talis autem conformitas, quæ realiter una est, movet intellectum nostrum ad unum conceptum, puta ad conceptum vivi, a quo complete sumitur genus, quod est etiam species respectu superioris gradus. Unde talis conformitas se habet ad genus, ut fundamentum remotum, conceptus vero vivi, ad quem illa movet intellectum, se habet ad genus, ut fundamentum proximum; et sic licet unitas generis sit unitas rationis, tamen aliquo modo habet fundari in uno secundum rem. Differmitas autem, quæ est inter Socratem et plantam, est, quia Socrates sentit, non autem planta, a qua differmitate sumitur differentia, quæ dividit vivum, quod est commune homini et plantæ; unde per hanc differentiam ostenditur, quod vivum invenitur in habente aliquam aliam perfectionem, quæ non est in planta. Et quia in tali perfectione, puta sensibili, convenit Socrates cum cane, similiter inter eos est una conformitas movens ad unum conceptum, a quo, si sumatur in concreto substantive, ita ut tale concretum de suo significato dicat explicite et vivum et sensibile, sumitur aliud genus, scilicet animal. Si vero sumatur in concreto adjective, ita ut de suo significato dicat solam perfectionem sensibilis, explicite sumitur differentia, et sic de aliis usque ad ultimam differentiam specificam, infra quam non est perfectio formalis. Cum ergo de tot possit dici sensibile, de quot dicitur animal, sicut animal, quod est genus, prædicatur de pluribus differentibus specie; ita et sensibile, quod est differentia, prædicatur de pluribus differentibus specie. — *Opusc.* 48, l. c.; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 42, l. c.

Dupliciter tamen differunt inter se animal et sensibile : *uno modo,* quia animal dicitur a sensibilitate; et quia anima ad sensibilitatem se habet sicut potentia ad actum, ideo differentia est magis actualis, quam id, cujus est differentia, licet ambo sint æqualis ambitus. *Alio modo*, quia genus prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid est, idest substantive secundum grammaticos; (animal enim, quod de homine et equo prædicatur, est substantivum et non adjectivum), sensibile autem prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid, id est adjective. Cujus ratio est, quia differentia divisiva alicujus generis sumitur a perfectione, quam non habent omnia, quæ sunt sub genere, quæ perfectio comparata ad illud, unde sumitur genus, se habet ut quoddam perfectum, et per consequens ut quædam

qualitas et forma generis ; et quia communiter adjectiva sumuntur a formis, quæ habent adjacere, ideo ad designandum, quod differentia sumitur a solo formali, et illud solum dicit explicite, perfecta est differentia per modum adjectivum in sui prædicatione. — Et sic recte definita est differentia, quod sit, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie. — *Opusc.* 48, l. c ; 5. *Metaphys.* l. 22.

Ad primum ergo dicendum, quod in definitione differentiæ tantum definitur differentia subalterna, non autem ultima ; cujus ratio est, quia forma essentialis non est per se nota, et ideo oportet, quod manifestetur per aliqua accidentia, quæ sunt signa illius formæ, ut patet in 7. *Metaphys. text.* 43 ; l. 6, c. 12. Non autem oportet accipere accidentia propria illius speciei, quia talia oportet per principia speciei demonstrari ; sed oportet notificare formam speciei per alia accidentia communiora ; et secundum hoc differentiæ sumptæ dicuntur quidem substantiales, in quantum inducuntur ad declarandam formam essentialem, sunt autem communiores specie atque adeo subalternæ, in quantum assumuntur ex aliquibus signis, quæ sequuntur superiora genera. — 2. *Poster.* l. 13.

Ad secundum dicendum, quod differentia dupliciter potest considerari : *uno* modo ut universale vel prædicabile, et sic debet definiri per ordinem ad partes subjectivas, puta ad inferiora, quæ sub se continet, tanquam totum universale ; et hoc modo sumitur, cum definitur, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid. *Alio* modo sumitur, ut est prædicatum, seu per ordinem ad subjectum, respectu cujus est actus, et hoc modo prædicatur de genere, cujus est actus ; dicimus enim animal, vel esse rationale, vel irrationale, et animal, quod est homo, esse rationale. — 1. *Poster.* l. 12. et ll. cit. in arg.

Ad tertium dicendum, quod partes definitionis, puta genus et differentia comparatæ ad suppositum naturæ habent rationem causæ formalis, sed comparatæ ad naturam speciei, habent rationem causæ materialis ; nam omnes partes comparantur ad totum, ut imperfectum ad perfectum, quæ est comparatio materiæ ad formam ; si demum comparentur ad invicem, differentia habet rationem causæ formalis, genus vero materialis. — 2. *Phys.* l. 5 ; 7. *Metaphys.* l. 9, et 12 ; 10. *Metaphys.* l. 10 ; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4.

ARTICULUS III

UTRUM DIFFERENTIA SUPERIOR INTRINSECE ET ESSENTIALITER INCLUDATUR IN DIFFERENTIA INFERIORI, UT SENSITIVUM IN RATIONALI.

Videtur quod differentia superior includatur in conceptu inferioris. Quia differentia superior prædicatur in abstracto de inferiori.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43 ; l. 6, c. 12), quod fissipedia est aliqua peditas ; sed quod prædicatur in abstracto de aliquo, includitur in conceptu illius ; ergo differentia superior includitur in conceptu inferioris. — 7. *Metaphys.* l. 12.

2. Præterea, ultima differentia, ut dicitur *Metaphys.* l. c., est tota substantia rei ; sed non nisi quia includit differentias superiores, quæ sunt de essentia rei ; ergo differentia superior includitur in inferiori. — l. c.

3. Præterea, genus sicut non est præter species, ut dicitur 3. *Metaphys. text.* 11 ; l. 2, c. 3, ita nec præter differentias constitutivas specierum ; sed in genere essentialiter includitur superior, cum hæc sit constitutiva illius : ergo et differentia superior non erit præter inferiores, sed includetur in illis, sicut includitur genus. — l. c.

4. Præterea, dicit Philosophus ibidem, quod in definitione ponenda est tantum ultima differentia, quia alioqui, si ponerentur reliquæ differentiæ, superflue ponerentur ; at hoc est, quia includuntur in ultima differentia ; ergo differentia superior includitur in inferiori. — l. c.

5. Præterea, si differentia superior non includeretur in inferiori, possent in definitione poni differentiæ sine ullo ordine ; ut in definitione hominis possemus dicere, quod homo sit animal bipes habens pedes ; sed hoc est falsum, nam posito bipede superflue ponitur habens pedes : ergo diffe-

rentia superior includitur in inferiori.—l.c.

6. Præterea, animal, quod est in homine, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8), differt specie ab animali, quod est in leone, et per consequens et sensitivum, quod est differentia superior et constitutiva animalis, differt specie in hoc et illo sensitivo, hominis scilicet et leonis; sed animal ex eo, quod differt specie in speciebus, includitur in illis; ergo et differentia superior, puta sensitivum, ex eo, quod differt specie in sensitivo hominis et leonis, includetur in illis, quæ sunt differentiæ inferiores. — 2. *c. Gent.* c. 89; 10. *Metaphys.* l. 10.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (10. *Metaphys. text.* 12; 9, c. 3) dicit, quod differentiæ sunt primo diversæ, et quod quæ sunt primo diversa, non conveniunt in aliquo, et per aliquid sunt diversa; ergo differentiæ inferiores non includunt superiorem; nam alioqui in aliquo convenirent et per aliquid essent diversæ contra Philosophum. — 10. *Metaph.* l. 4; 1a, q. 3, a. 8, ad 3 et q. 90, a. 1, ad 3; 1. Sent. dist. 8, q. 1, a. 2, ad 3.

2. Præterea, quæ conveniunt in aliquo et per aliquid sunt diversa, ut dicitur *Metaph.* l. c, sunt species; sed differentiæ non sunt species, ut patet: ergo. — *Metaphys.* l. c.; *Opusc.* 42, c. 10; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4.

3. Præterea, genus est extra conceptum differentiarum divisarum, ut dicitur 3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3 et 11. *Metaphys. sum.* 1, c. 1; l. 10, c. 1), ac proinde de illis non prædicatur, ut dicitur 4. *Topic.* et 3. *Metaphys.* l. c.; sed eadem est ratio differentiæ superioris constitutivæ generis; ergo etiam illa est extra conceptum differentiæ inferioris. — 3. *Metaphys.* l. 8; 11. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 30, c. 3.

Respondeo dicendum, quod differentia inferior constitutiva speciei dupliciter potest considerari: *uno modo*, secundum proprium et principalem conceptum, seu secundum principale significatum, quod ipsa dicit explicite, atque adeo secundum id, a quo sumitur, quomodo est pars speciei; ut sic enim comparatur ad genus, ut actus ad potentiam, et ut forma ad materiam, ex quibus tanquam partibus componitur species; et hoc modo sicut genus est extra conceptum differentiæ, et contra, ut dictum est supra q. 3, a. 3, ita et differentia superior, quæ est constitutiva generis, est extra conceptum proprium et extra principale ac explicitum significatum differentiæ inferioris; hæc enim significat explicite aliquid, quod non significat genus vel differentia superior constitutiva generis, licet idem totum significetur ab his tribus. — 10. *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 48. tract. 1, c. 4.

Alio modo potest considerari differentia inferior, secundum quod nominat totum et secundum implicitum significatum suum, quomodo non est pars speciei, et per consequens non advenit generi tanquam pars parti, sed tanquam totum determinatum et signatum toti indeterminato et non signato, in ipso potestative et implicite inclusum — dicit enim totum, quod dicit species, sed non explicite; nam explicite tantum dicit id, quod est ut formale in specie, implicite vero dicit id, quod est ut materiale; — et hoc modo, sicut differentia inferior continetur in genere, non tanquam in eo, quod includitur in ratione ipsius, sed tanquam determinatum in indeterminato, et contra genus continetur in illa, tanquam indeterminatum in determinato (nam quod est indeterminatum in genere, est determinatum in specie et differentia, unde genus et differentia tantum differunt secundum signatum et non signatum, determinatum et non determinatum); ita differentia inferior continetur in superiori, non tanquam in eo, quod est de ipsius ratione, sed tanquam determinatum in indeterminato, et illud continetur in ipsa tanquam indeterminatum in determinato; omnes namque differentiæ superiores generum dicunt unum, quod determinatur per ultimam differentiam. Et sic manifestum est quomodo differentia superior includatur in inferiori, quomodo non. — ll. cit.; 1a 2æ, q. 67, a. 5, c. 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod cum differentia inferior contineatur sub superiore, sicut differentiæ continentur sub genere, puta tanquam determinatum sub indeterminato, sicut quando prædicatur genus de differentiis sub se contentis, non est prædicatio formalis, quia conceptus

unius est diversus a conceptu alterius, sed tantum identica et materialis, quia scilicet idem est, quod dicitur ab uno et quod ab alio, licet diversimode de illis dicatur; ita quando prædicatur differentia superior de inferiori, non est prædicatio formalis ob eamdem rationem, sed materialis et identica, quia differentia superior dicit illud, quod determinatur per differentiam inferiorem. — Vel dic, quod sicut genus dicitur includi in differentia inferiori, quia genus non est sine differentiis; — nam ista faciunt genus esse in actu, ut dictum est supra quæst. 3, a. 3 et 5, — ita differentia superior dicitur esse in inferiori, quia non est sine illa; nam hæc dat illi determinationem et facit illam in actu, faciendo esse in actu genus, cujus ipsa est constitutiva. — Vel dic, quod quia bipes sicut et gressibile sunt differentiæ accidentales, licet ponantur loco substantialium, fissipedia erit species hujus accidentis, quod est peditas, et sic poterit hæc de illa prædicari, quomodo prædicatur color de albedine. — 7. *Metaphys.* l. 12; *de Spirit. Creat.* a. 11, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod ultima differentia dicitur tota substantia rei, non quia illa in suo conceptu includat conceptum reliquarum differentiarum et omnium generum, ut dictum est, sed quia omnes differentiæ dicunt unum, quod determinatur ab ultima differentia; quæcumque enim differentiæ ponantur in definitione, nisi ponatur ultima differentia, nunquam intelligetur substantia rei, ut distinguitur ab aliis. — 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad tertium dicendum, quod sicut genus ideo dicitur non esse præter species, quia formæ specierum, quæ sunt differentiæ, non sunt realiter aliæ formæ a forma generis, sed sunt forma generis, sed cum determinatione; — animal enim est, quod habet animam sensitivam, homo autem est habens animam sensitivam talem, idest cum ratione, unde cum additur differentia generi, non additur quasi diversa essentia a genere, sed quasi in genere implicite contenta; — ita differentia constitutiva generis seu differentia superior dicitur non esse præter differentiam inferiorem, quia hæc non est diversa forma ab illa, sed est forma illius cum determinatione. — 7. *Metaphys.* l. 12; 10. *Metaphys.* l. 10.

Ad quartum dicendum, quod differentia ultima dupliciter potest significari: *uno* modo, nomine specifico includente et significante explicite aliquid per modum generis, et aliquid per modum differentiæ, ut est bipes respectu habentis pedes; *alio* modo per nomen explicite tantum exprimens aliquid per modum differentiæ, ut est duos vel scissos respectu habentis pedes. Si *priori* modo significetur differentia ultima, tunc illa posita in definitione, superflue ponitur differentia superior; nam inferior habet rationem speciei, et superior habet rationem generis; species autem, cum explicite contineat totum id, quod dicit explicite genus, non potest simul cum illo poni in definitione; nam tunc bis poneretur genus explicite, et sic committeretur nugatio, nam poneretur semel in se et semel in specie; et sic in definitione hominis non debet poni animal habens pedes bipes, nam bipes idem est, quod habens pedes duos, unde bis diceretur habens pedes, sed debet dici animal bipes vel habens pedes duos. Si autem sumatur differentia *posteriori* modo, non committitur nugatio, sed est bona definitio prædicta; bona namque definitio secundum Philosophum (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12), constat ex primo genere et differentiis usque ad ultimam, a qua tamen sola definitio habet unitatem, quia omnes differentiæ superiores significant unum, quod determinatur per ultimam, ut dictum est. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4.

Ad quintum dicendum, quod quando ultima differentia significatur nomine specifico, tunc non potest poni in definitione ante differentiam superiorem significatam per modum generis, dato quod quis vellet conficere definitionem per differentias significatas nomine generis et speciei; ut si quis vellet definire hominem, quod sit animal habens pedes bipes, non deberet in definitione præponere bipes habenti pedes; — nam hoc involvitur in illo, unde superflue poneretur; — sed contra debet habens pedes præponere bipedi, et ita definire hominem, quod sit animal habens pedes bipes; nam ubi dictum est, habens pedes, adhuc restat quærendum, utrum sit bipes, dividendo habens pedes. — 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad sextum dicendum, quod sicut aliter sunt species in genere, aliter differentiæ, — nam species conveniunt in genere tanquam in eo, quod est de essentia illarum, seu quod includitur in ratione et principali significato illarum; sed differentiæ conveniunt in genere, sicut in quodam determinabili secundum rationem per eas, quod est extra intellectum earum — ita aliter genus differt specie in speciebus, et differentia generis in differentiis constitutivis specierum. Nam genus differt specie, quia non est alia essentia generis ab essentia speciei, et differentia specifica immediate facit esse genus in actu; quare ad multiplicationem differentiarum specificarum etiam genus specie multiplicatur in speciebus; differentia vero superior generis constitutiva, licet non sit essentia distincta ab essentia differentiæ inferioris, mediate tamen fit in actu per differentiam inferiorem constitutivam speciei. In hoc tamen conveniunt, quod sicut animal non dicitur differre specie in differentiis specierum, sed in ipsis speciebus, ut animal in equo et homine, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8), et in illis non differt specie per differentiam sibi intrinsecam et essentialem, sed extrinsece, per differentiam constitutivam speciei, — ita et differentia superior dicitur specie differe in speciebus, non in differentiis specierum, et in illis differt, non per essentiales et intrinsecas differentias, sed per extrinsecas specierum. Ad reliqua objecta patet ex dictis. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 4; 7. *Metaphys.* l. 12; 10. *Metaphys.* l. 10.

QUÆSTIO VI

DE PROPRIO

Deinde considerandum est de proprio.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum recte definiatur a Porphyrio proprium, quod omni, soli et semper convenit et conversim de re prædicatur.
2. Utrum subjectum sit causa efficiens propriæ passionis.
3. Utrum propria passio realiter distinguatur a suo subjecto.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE A PORPHYRIO DEFINIATUR PROPRIUM.

Videtur quod non recte a Porphyrio definiatur proprium, quod omni, soli et semper conveniat et conversim de re prædicetur.

1. Dicit enim Philosophus in *Prædicam.* c. 6, quod æqualitas est passio quantitatis propria; sed æqualitas non convenit omni quantitati : ergo proprium non recte definitur, quod omni convenit. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8.

2. Præterea, sensibile est proprium; sed non convenit tantum speciei : ergo non recte definitur quod soli. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 2.

3. Præterea, calor ignis est illius propria passio, et similiter esse est proprium Dei; sed utrumque convenit aliis ab igne et Deo : ergo proprium male definitur, quod soli convenit. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 1; *Opusc.* 48, tract. 1. c. 2.

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 5), quod universale est id, quod aptum natum est prædicari de multis; sed proprium est universale, est enim unum ex quinque prædicabilibus, ut dictum est : ergo non recte definitur, quod soli speciei convenit et conversim de illa prædicatur. — 1. *Periherm.* l. 10; *Opusc.* 48, tract. 1. c. 6.

5. Præterea, in omni re proprium est accidens illius, extra essentiam ejus existens; non ergo recte definitur definitione distincta ab accidente. — 1a 2æ, q. 2, a. 6 et q. 83, a. 2, ad 3; *de Verit.* q. 21, a. 1, ad 10; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 6 et 7.

6. Præterea, omnis definitio « quid rei » convenit omni, soli et semper definito, et conversim de illo prædicatur; est enim idem re cum illo; sed definitio non est proprium, nam hoc est extra essentiam rei et est accidens; at definitio, cum significet quod quid erat esse rei, est illi intrinseca, imo eadem re et ratione cum illa, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 31; l. 6, c. 9); ergo non recte definitur proprium, quod omni, etc. — 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2; 7. *Metaphys.* l. 5 et 11;

3. *c. Gent.* c. 49, arg. 4; *de Verit.* q. 2, a. 1, c., et q. 3, a. 2, ad 4.

Sed contra est, quod Porphyrius definit proprium quarto modo, quod est maxime proprium, quod omni, soli et semper convenit et conversim de re prædicatur.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte definitur proprium, quod inest omni individuo speciei et soli speciei et semper et conversim de illa prædicatur. — Ad cujus definitionis particulas intelligendas, sciendum est, quod ex quinque universalibus, tria sunt essentialia, genus scilicet, species et differentia, quæ ita dicuntur, quia sunt de essentia eorum, de quibus prædicantur. Duo vero sunt accidentalia, proprium et accidens, quia non sunt de essentia subjectorum, de quibus prædicantur. Cæterum accidens dupliciter sumi potest: *uno modo*, ut dividitur contra substantiam, et hoc modo proprium est accidens, et inter accidentia computatur; non enim est de substantia ejus, cujus est proprium, nec potest esse in prædicamento substantiæ. *Alio modo* sumitur accidens, ut est unum de quinque prædicabilibus, et hoc modo proprium non est accidens, sed distinguitur contra illud. — Ad intelligendas ergo particulas definitionis, quia valde necessarium est scire proprium, quod Philosophus propriam passionem vocat, quia in demonstratione nihil aliud concluditur, nisi propria passio de subjecto, — sciendum est, quod aliquid de aliquo prædicari dupliciter contingit, per se et per accidens. Prædicatio per accidens tripliciter fieri contingit, ut dicit Philosophus in *Metaphys.* (l. 4, c. 7): *uno* modo, quando accidens prædicatur de subjecto, ut homo est albus; *alio* modo, quando subjectum prædicatur de accidente; *tertio* modo, quando accidens prædicatur de accidente, ut album est musicum. Prædicatio vero per se, ut dicitur 1. *Poster.* c. 4, fit quatuor modis, quorum secundus est, quando proprium prædicatur de eo, cujus est proprium, ut homo est risibilis. Cum ergo proprium per se prædicetur de subjecto, non per accidens, sicut prædicatur accidens, aliam habitudinem habet ad subjectum, quam ad illud habeat accidens commune; nam hoc nullam aliam habitudinem habet ad suum subjectum, nisi ut ad causam materialem, proprium autem non hanc habitudinem dicit ad suum, ita ut subjectum ejus sit tantum passivum et receptivum illius, (nam, cum illud, quod est receptivum tantum alicujus, non imponat necessitatem essendi ei, respectu cujus est tale, sequitur, quod proprium non necessario sequitur subjectum, nec per consequens per se prædicari potest de illo, quorum utrumque est falsum; nam cum in rebus naturalibus videamus quasdam operationes, quæ conveniunt semper omnibus, quæ sunt ejusdem speciei, sicut attrahere ferrum respectu magnetis, oportet dicere, quod tales operationes sequuntur aliquod principium intrinsecum permanens in illis corporibus, quod dicitur potentia seu virtus, quod principium necessitatem essendi habet a forma specifica illius rei), sed etiam habet habitudinem ad suum subjectum tanquam ad causam efficientem. Quod probatur, quia propriæ qualitates agunt ut instrumenta formarum substantialium ad productionem consimilium formarum in specie, ut calor ignis in ligna ad generandum ignem, quod non possent facere, nisi essent instrumenta formæ substantialis, ab illa in genere causæ efficientis recipientes virtutem agendi, non tamen differentem ab entitate ipsarum qualitatum.

Et sic ex his patent duæ particulæ definitionis proprii, scilicet, quod proprium inest omni et semper; si enim proprium necessariam et naturalem connexionem habet cum forma specifica, ut dictum est, oportet, quod inveniatur in omnibus, in quibus est forma specifica, et ita reperitur in omnibus individuis ejusdem speciei; nam in illis est forma substantialis; et quia necessitatem essendi habet a tali forma, debet semper inesse omnibus individuis, quamdiu inest illis forma specifica. Ut vero intelligantur reliquæ particulæ, quomodo scilicet proprium conveniat soli speciei et conversim de illa prædicetur, sciendum, quod, ut dictum est, diversi sunt gradus perfectionis in entibus, quos Philosophus (8. *Metaphys.* text. 10; l. 7 7, c. 3) comparat numeris ubi dicit, quod species sunt sicut numeri; — sicut ergo numeri respectu unitatis habent diversos gradus formales, nam alius est gradus quaternarii, alius quinarii, ita sunt diversi gradus formales

specierum rerum, per respectum ad quodcumque principium primum incompositum; et sicut non est invenire duos numeros specie differentes in eodem gradu, ita nec duas species in eodem gradu formali. Quoniam vero proprium, ut dictum est, sequitur principia propria speciei, nec stricto modo sumptum potest esse nisi in una specie, propterea dicitur in definitione, quod inest uni. Additur autem ultimo : et conversim de re prædicatur, ut ostendatur modus prædicandi proprii de specie, diversus a modo prædicandi ejusdem de individuis speciei. Nam de illis prædicatur per se, quia necessariam connexionem habet cum illis, de quibus prædicatur, non tamen prædicatur per se primo, quia majoris ambitus est, quam quodlibet singulare; prædicatur autem per se et primo de specie, quod est conversim de illa prædicari, quia et necessariam habitudinem habet ad illam et tanti ambitus est, quanti est illa, et prius respicit speciem, quam ejus individuum. Et sic patet tota definitio proprii. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod proprium alicujus speciei aliquando sumitur simpliciter et sub uno nomine et signato, quomodo risibile est proprium hominis; aliquando vero sumitur sub duobus oppositis cum disjunctione, quomodo proprium est numeri, quod sit par vel impar, et quantitatis, quod sit æqualis vel inæqualis.— l. c. et tract. 3, c. 8; 1. *Poster.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter sumitur proprium : *uno modo*, proprie et stricte, et sic convenit tantum speciei specialissimæ. Cujus ratio ex dictis est, quia subjectum habet ad proprium habitudinem causæ efficientis; eatenus autem aliquid est agens, quatenus est actu, multo vero magis est actu species specialissima, quam subalterna; nam hæc existit per illam ; nam esse determinatum, quod est actualitas rei, sequitur formam, quatenus terminus est. At esse terminum potiori ratione convenit formæ specificæ, quam genericæ ; nam, ut dictum est, perfectio generica habet rationem potentiæ, specifica vero actus, quippe quæ determinat genericam. Et quamvis etiam species specialissima non existat nisi in individuis, id tamen non refert; nam individua non addunt aliquam essentiam supra speciem, sicut addit species specialissima supra genus ; differentia enim constituens speciem specialissimam est extra conceptum et quidditatem generis, et per consequens speciei subalternæ, ut dictum est supra (q. 3, a. 3, etc.), species vero specialissima determinatur ad individua per materiam signatam. — *Alio modo* sumitur proprium largo modo, et sic nihil prohibet proprium etiam convenire speciei subalternæ; dicimus enim, quod proprium est trianguli, habere tres angulos æquales duobus rectis. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 6 et 7, 1a, q. 4, a. 1, c. et ad 3; 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c; 1a, q. 29, a. 2, ad 4; *de Pot.* q. 9, a. 1, ad 5; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8.

Ad tertium dicendum, quod licet proprium uni tantum speciei competat, nil tamen prohibet, proprium unius speciei participatione multis etiam aliis speciebus convenire; sic ergo in proposito proprium est ignis, quod sit calidus, et tamen multis aliis speciebus hoc convenit, in quantum hoc participant ab igne. Quælibet enim qualitas specialiter tribuitur uni elemento, in quo est perfecte et per concomitantiam vel per derivationem atque adeo imperfecte alteri; unde fit, ut cum ex aere fit ignis, calor maneat idem specie, sed auctus. — Ad illud de esse Dei dicendum, quod dupliciter dicitur aliquid proprium alicui : *uno* modo, ut per proprietatem excludatur omne extraneum a natura subjecti, sicut cum dicimus, proprium hominis esse risibile; sensus enim est, quod nulla res alia ab homine est risibilis, et sic loquitur Porphyrius de proprio ; et hoc modo esse non est proprium Dei. *Alio* modo, ut per proprietatem excludatur omne extraneum a natura prædicati, sicut cum dicimus, hoc est proprium aurum, idest, non habet aliam naturam admixtam, et hoc modo esse dicitur proprium Dei, quia divinum esse non habet admixtum aliquid privationis vel potentialitatis, sicut esse creatum. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 7; *Opusc.* 9, q. 7; *de Spirit. Creat.* a. 3. ad 19 ; 1. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad quartum dicendum, quod proprium dupliciter potest considerari, sicut et quodlibet universale. *Uno* modo respectu

subjecti, de quo immediate prædicatur et quod immediate ex natura sua respicit, et hoc modo proprium non est prædicabile, sed prædicatum, et ita sumitur a Porphyrio, cum ipsum definit; quod patet. Nam de eodem proprio asserit, quod prius convenit speciei quam individuis, quod falsum, est si sumitur proprium ut universale; nam ut sic immediate respicit plura inferiora. *Alio* ergo modo sumitur ut universale et prædicabile, et hoc modo proprium non respicit speciem, sed individua speciei; et secundum hanc rationem non definitur a Porphyrio ; potest tamen illius definitio colligi ex definitione Porphyrii, si dicas, proprium esse, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in quale accidentaliter et necessario. Nam cum proprium stricto modo sumptum soli speciei specialissimæ conveniat, ut est universale, tantum prædicabitur de individuis illius, et cum sit prædicabile accidentale (nam proprium est extra essentiam rei, ut dictum est), non nisi in quale accidentali prædicabitur; et cum in secundo modo dicendi per se, ut dicit Philosophus (1. *Poster text* 9; c. 4), prædicetur de subjecto, necessario de individuis speciei specialissimæ prædicabitur. — 1. *Poster.* l. 11; 4. *Metaphys.* l. 7; ll. cit. in arg. 5 et 6.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter sumi potest accidens : *uno* modo, ut dividitur contra substantiam, et sic, cum nihil dari possit medium inter substantiam et accidens (quia dividuntur secundum affirmationem et negationem, scilicet, secundum esse et non esse in subjecto), proprium, quia non est de essentia rei, oportet quod sit accidens. *Alio* modo sumitur accidens, secundum quod ponitur unum ex quinque prædicabilibus, et hoc modo, cum detur medium inter substantiam et accidens, proprium erit ab accidente distinctum. — 1a, q. 77, a. 1, ad 5; *de Spirit Creat* a. 11, c. et ad 4 et 5; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 6; 1a, q. 76, a. 4, ad 4 ; *Quæst. disp. de Anima* a. 9, ad 10; *Opusc.* 37.

Ad sextum dicendum, quod in illis, in quibus est aliquid perfectissimum, nomen commune generis appropriatur his, quæ deficiunt a perfectissimo; ipsi autem perfectissimo adaptatur aliud nomen speciale, ut patet in nomine scientiæ. Quia enim hoc nomen importat certitudinem judicii, quando hæc fit per altissimam causam illius generis, per quam potest quis de omnibus judicare, habet speciale nomen, quod est sapientia ; quando vero est per causas secundas, retinet nomen scientiæ, et ideo scientia ponitur habitus distinctus a sapientia. Sic in proposito, quia in genere convertibilium illud, quod significat quod quid est, speciali nomine vocatur definitio; quæ autem deficiunt in hoc, convertibilia existentia, nomen commune sibi retinent et sunt propriæ passiones, ideo hæc propria dicuntur. — Vel dic, quod proprium, quod est quartum prædicabile, est terminus simplex et incomplexus, sicut et reliqua prædicabilia, et definitio est terminus complexus et compositus. — 2a 2æ, q. 9, a. 2, c,; 1. *Sent.* dist. 13, q. 1, a. 3, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM SUBJECTUM SIT CAUSA EFFICIENS PROPRIÆ PASSIONIS.

Videtur quod subjectum non sit causa efficiens propriæ passionis.

1. Quia causa efficiens necessario debet realiter distingui ab effectu, quia impossibile est, quod aliquid sit causa efficiens sui ipsius; sed aliquæ passiones non distinguuntur realiter a subjecto, ut attributa Dei ab ejus essentia, et passiones entis ab ente; et in particulari de uno respectu entis dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 3; l. 3. c. 2) : ergo subjectum non est causa efficiens suarum passionum. — 1a, q. 2, a. 3, c; 1. *Sent.* prol. q. 1, a. 2, ad 2; 4. *Metaphys.* l. 3.

2. Præterea, idem non potest esse agens et patiens; sed si subjectum esset activum principium suarum passionum, cum etiam sit earumdem receptivum, esset agens et patiens : ergo. — 1a, q. 77, a. 6, arg. 3.

3. Præterea, de ratione entis causati non est habitudo ad causam efficientem; sed de ratione propriæ passionis est habitudo ad subjectum; nam propterea per se prædicatur de illo, et illud necessario consequitur, unde et ipsum habet in sui definitione : ergo subjectum non est causa efficiens passionum. — 1a, q. 44,

a. 1, ad 1; *Opusc.* 48. tract. 1. c. 6; 1. *Poster.* l. 10 et 13.

4. Præterea, efficiens et materia non coincidunt in idem numero, ut dicitur, sed subjectum est causa materialis propriæ passionis, nam est susceptivum illius : ergo non est causa efficiens propriæ passionis. — 2. *Phys.* l. 11; 7. *Metaphys.* l. 6; 1a, q. 77. a. 6 et 7.

5. Præterea, potentiæ sensitivæ, quæ sunt proprietates naturales animæ rationalis, subjectantur in composito; sed non causantur efficienter ab illo; ergo idem, quod prius. — 1a, q. 76, a, 6. c. et a. 8. arg. 2; *Opusc.* 2, c. 89.

6. Præterea, substantia non est immediate activa; sed subjectum aliquarum passionum est subtantia, ut anima respectu potentiarum, quæ sunt illius naturales proprietates : ergo subjectum non est causa efficiens suarum passionum. — *Quaest. disp. de Anima* a. 12, c. et ad 9.

Sed contra est auctoritas Philosophi (1. *Poster. text.* 10 c.; 4), ubi dicit, quod in conclusionibus demonstrationum, in quibus propriæ passiones prædicantur de suis subjectis, passiones habent duplicem habitudinem ad subjectum, unam tanquam ad causam materialem sibi communem cum omnibus accidentibus, alteram propriam, tanquam ad causam efficientem. — 1. *Poster.* l. 10 et 13; *Opusc.* 48, tr. 8. c. 4.

Respondeo dicendum, quod subjectum est causa propriæ passionis in triplici genere causæ, materialis, finalis et efficientis. Est enim causa *materialis*, quia recipit illam in se; cum enim in omni re proprietas sit accidens, necessario exigit subjectum, quod sit illius receptivum. Est causa *finalis*, quia propria passio est propter subjectum, tanquam minus principale propter principalius, non contra. Quod vero sit etiam causa *efficiens*, multipliciter probatur; et *primo*, quia quod est primum in quolibet genere, est causa cæterorum; sed actualitas prius est in subjecto quam in propria passione : ergo causalitas hujus causatur a causalitate illius, ita quod subjectum in quantum est in potentia, sit proprium susceptivum passionis, in quantum autem est in actu, sit productivum illius (1. *Poster.* l. 2 et 14; 2. *Poster.* l. 1). — *Secundo*, quia in omni demonstratione propriæ passionis de subjecto, debet fieri resolutio in definitionem subjecti tanquam in causam primam; nam ideo dicit Philosophus, quod de subjecto debet præcognosci quid est, quod non oporteret, nisi definitio formalis passionis concludetur de subjecto per definitionem subjecti et tanquam in causam necessariam, quia conclusio debet procedere ex medio necessario, ut dicitur 1. *Poster. text.* 18; c. 6. Et ratio est, quia cum passio insit ex necessitate et semper subjecto, debet habere causam, qua posita non possit non inesse; sed definitio seu essentia subjecti non est causa necessaria propriæ passionis, si sit tantum causa materialis, est autem, si sit causa efficiens illius (*Opusc.* 48. tr. 1, c. 6); quia quod est receptivum tantum alicujus, non imponit ei necessitatem essendi, respectu cujus est tale. Nam omnis potentia passiva ut sic, ut dicitur (9. *Metaphys. text.* 17, l. 8. c. 8, est potentia contradictionis, seu habet se ad esse et non esse; at propria passio necessario et semper inest proprio subjecto, et per se de illo prædicatur, unde subjectum non est in potentia contradictionis respectu illius. — *Tertio* habitudo alicujus ad subjectum tanquam ad causam materialem non sufficit, ut aliquid per se prædicetur de illo, et ut sit scibile; nam hoc est commune omnibus accidentibus communibus, quæ non prædicantur de subjecto per se, sed per accidens, et per consequens non sunt scibilia de illo; ergo necessario debet propria passio habere aliam habitudinem ad subjectum proprium, nimirum tanquam ad principium activum. — *Quarto* propriæ qualitates, quæ sunt naturales proprietates formarum substantialium, agunt ut instrumenta illarum, alioqui non inducerent agendo formam substantialem; sed ideo agunt ut instrumenta, quia virtutem agendi recipiunt a formis substantialibus, licet talis virtus non sit distincta ab essentia qualitatis : ergo dicendum est, quod forma substantialis subjecti est causa efficiens suarum passionum. — 1a. q. 77, a. 6, c. et ad 2, a. 7 c.; *Opusc.* 70, q. 5, a. 4, ad 4; 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 2, ad 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.; 9. *Metaphys.* l. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod propriæ passiones sunt in duplici differentia. Aliæ proprie dictæ, quæ nimirum sunt formæ accidentales realiter distinctæ ab essentia subjecti, et sunt illius virtutes et instrumenta ad operandum, et de hujusmodi passionibus verum est, quod subjectum est principium activum reale illarum, ut dictum est. Aliæ sunt passiones improprie dictæ, quæ potius sunt loco passionum, quæ nimirum non consequuntur realiter seu secundum rem, sed secundum nostrum modum intelligendi seu secundum rationem essentiam subjectis vel superiorem rationem in subjecto, quomodo tempus dicitur passio motus, et ratio æternitatis consequitur in Deo rationem immutabilitatis: et simili modo se habent cætera attributa divina respectu substantiæ Dei, et passiones entis respectu entis; nam sicut illa sola ratione differunt ab essentia Dei, ita hæ ab ente. — 1a, q. 77, a. 6; *de Spirit. Creat.* a. 11, c.; 1. *Sent.* dist. 2. q. 1. a. 2, c.; 1a, q. 10, a. 2, c. et ad 1; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.

Ad secundum dicendum, quod aliquid potest esse effectus alicujus dupliciter; *uno* modo proprie, quatenus scilicet causatur ab illo per veram actionem et transmutationem, et hoc modo idem non potest esse agens et patiens; et ideo subjectum hoc modo non est causa propriæ passionis, sed generans. *Alio* modo non ita proprie per naturalem resultantiam, quomodo ex uno naturaliter resultat aliud, ut ex luce color, quia scilicet quando utrumque fit, ita fiunt simul, quod unum necessaria connexione intelligitur esse post aliud, quomodo sensus dicitur causa activa imaginationis, et una potentia alterius potentiæ et actio passionis; et hoc modo subjectum dicitur principium activum propriæ passionis. Nam posito subjecto ponitur statim passio; et actio originantis prius intelligitur terminari ad subjectum, quam ad ejus passiones; neque absurdum est, quod secundum hunc modum agendi idem sit agens et patiens, seu agens in se ipsum. — 1a, q. 77, a. 6, c. et ad 1, a. 7, c. et ad 1; *Opusc.* 48, tr. 1. c. 6, tr. 5, c. 7 et 10.

Ad tertium dicendum, quod licet habitudo ad causam efficientem non intret definitionem entis causati, sequitur tamen ad ea, quæ sunt de ejus ratione, quia ex hoc, quod aliquid per participationem est ens, sequitur quod sit causatum ab alio; unde hujusmodi ens non potest esse, quin sit causatum, sicut nec homo, quin sit risibilis; sed quia esse causatum non est de ratione entis simpliciter, propter hoc invenitur aliquod ens non causatum. — 1a, q. 44, a. 1, ad 1; *Quodl.* 7, a. 10, ad 4.

Ad quartum dicendum, quod efficiens est duplex, *unum* per realem transmutationem et veram actionem, et hoc non potest coincidere cum materia in idem specie vel numero; *alterum* per naturalem quamdam resultantiam, et hoc potest coincidere cum materia in idem numero, ut dictum est in c. art. et ad 2. — ll. cit. in corp. hujus art. et ad 2.

Ad quintum dicendum, quod accidens proprium causatur a subjecto secundum quod est actu, et recipitur in eo, in quantum est in potentia; est autem compositum, quod est subjectum potentiarum materialium, in actu per animam, et ideo necesse est, quod omnes potentiæ fluant ab anima, licet illarum aliquæ sint in sola anima tanquam in subjecto, aliquæ vero in composito. — 1a, q. 77, a. 6, c.

ARTICULUS III

UTRUM PROPRIA PASSIO REALITER DISTINGUATUR A SUO SUBJECTO.

Videtur quod propria passio realiter non distinguatur a suo subjecto.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 3; l. 3, c. 2) quod unum non distinguitur realiter ab ente; sed unum est propria passio entis : ergo propria passio non distinguitur realiter a suo subjecto. Sed dices, quod licet id verum sit de passionibus entis, non tamen de propriis passionibus, quæ sunt virtutes agendi ipsis subjectis, quorum sunt propriæ passiones. — *de Verit.* q. 1, a. 1, c. et ad 6; 4. *Metaphys.* l. 1.

2. Sed contra forma substantialis est simplicior, quam accidentalis; sed hæc est realiter sua virtus; ergo et illa, et sic propria passio non distinguetur realiter a suo subjecto. — 1a, q. 77, a. 1. arg. 3;

1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, arg. 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 9; *de Spirit. Creat.* a. 11, arg. 9.

3. Præterea, idem est principium essendi et operandi; sed forma substantialis est principium essendi : ergo et operandi, et sic propria passio, quæ est virtus, erit principium operandi, et consequenter propria passio, quæ est virtus et principium operandi, non erit realiter distincta a subjecto. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, arg. 2.

4. Præterea, accidens est, quod potest adesse et abesse præter subjecti corruptionem; sed propriæ passiones non possunt abesse, quia, ut dictum est art. 1, necessario consequuntur et semper insunt suis subjectis, et per se de illis prædicantur : ergo non sunt accidentia subjecti, sed idem realiter cum subjecto. — *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 7.

5. Præterea, Deus non potest separare propriam passionem a subjecto; nam hanc impossibile est, inquit Philosophus (1. *de Generat. text.* 11; c. 3), separari a substantia, cujus est passio; sed possunt separari divina virtute accidentia a subjecto : ergo propriæ passiones non sunt accidentia subjecti, et consequenter non distinguuntur realiter ab illo. — *Quæst. disp. de Anima* a. 12. ad 7; *de Spirit. Creat.* a. 11, ad 7; *Quodl.* 1, a. 22, c.; *Quodl.* 3, a. 1, c.; *Quodl.* 7, a. 10, c; *Quodl.* 9, a. 5, c.; 1a, q. 77, a. 1; 1. *Sent.* dist. 47, q. 1, a. 4. c.

Sed contra est : 1. quod nulla qualitas est substantia realiter; sed propria passio, quæ præsertim est virtus agendi et naturalis potentia substantiæ, est qualitas : ergo realiter distinguitur ab illa, atque adeo a subjecto. — *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 2 sed contra.

2. Præterea, agens principale et instrumentale non sunt unum realiter; sed proprietates naturales rerum sunt illarum virtutes et instrumenta, ut dictum est art. 2, et patet in agentibus naturalibus : ergo non possunt realiter identificari cum illis. — *de Spirit. Creat.* a. 11, arg. 5, « Sed contra »; V. art. præced. in corp.

3. Præterea, potentiæ animæ sunt ejus propriæ passiones; sed potentiæ animæ realiter distinguuntur ab anima, ut infra ostendetur : ergo et proprietates naturales distinguentur realiter a propriis subjectis. — 1a, q. 77, a. 1; *Quæst. disp. de Anima* a. 12 et 19; *de Spirit. Creat.* a. 11; *Quodl.* 10, a. 5; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2.

Respondeo dicendum, quod propriæ passiones sunt in duplici differentia, ut dictum est art. 2. ad 1. *Aliæ* consequuntur subjectum secundum nostrum modum intelligendi, seu secundum rationem et non secundum rem, ut tempus respectu motus et attributa respectu Dei; et hæ non distinguuntur realiter a subjecto, sed tantum ratione, et dicuntur potius loco passionum, quam vere et proprie passiones. *Aliæ* sunt passiones proprie dictæ, quæ realiter consequuntur essentiam subjecti et ab illa realiter emanant, et sunt in *duplici differentia;* nam *aliæ* non sunt virtutes agendi ipsi substantiæ, ut relatio creaturæ ad creatorem, et effectus ad causam efficientem, et potentia subjecti vel materiæ ad formas accidentales, et potentia animæ ad formas intelligibiles; *vel* sunt virtutes agendi et instrumenta ad aliquid producendum; et utraque sunt realiter distincta ab essentia subjecti. — Et de *prioribus* quidem constat *primo* ex ratione generica accidentis. Quia cum omnia accidentia sint formæ quædam substantiæ superadditæ et a principiis substantiæ causatæ, oportet, quod eorum esse sit superadditum supra esse substantiæ, et ab ipso dependens, et consequenter ab illo realiter distinctum. *Secundo* ex ratione propria. Nam relatio realis creaturæ et quæcumque alia habet esse dependens tum a substantia, quia ejus esse est aliud ab esse substantiæ, cum realiter illi superaddatur, tum ab aliquo exteriori, quia ejus esse est postremum et imperfectissimum; et quatenus postremum non solum præexigit esse substantiæ, sed etiam esse aliorum accidentium, ex quibus causatur relatio; quatenus vero imperfectissimum, quia propria relationis ratio consistit in eo, quod sit ad alterum, esse ejus proprium, quod substantiæ superaddit, non solum dependet ab esse substantiæ, sed etiam ab esse alicujus exterioris; eadem autem res non potest realiter dependere a se ipsa, nec potest realiter dependere et non dependere ab aliquo exteriori secun-

dum suum esse (4. *c. Gent.* c. 14, n. 9; *Quæst. disp. de Anima* a. 12; c. et ad 11). Quod vero potentia passiva respectu formarum accidentalium realiter distinguatur a materia, et potentia ad formas intelligibiles realiter itidem distinguatur ab anima, probatur; quia cum actus et potentia dividant ens et quodlibet genus entis, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 1 et 2; l. 8. c. 1 et 12. *Metaphys. text.* 26 et 28; l. 11, c. 3, et intelligat Philosophus nomine potentiæ potentiam passivam, puta materiam, et nomine actus formam (nam loquitur de principiis rerum), et ibidem asserat potentiam et actum coincidere cum materia et forma, — oportet quod ad idem genus referantur potentia et actus; et ideo si actus non est in genere substantiæ, nec potentia, quæ est ad illum actum, possit esse in genere substantiae. Cum ergo formæ accidentales omnes sint accidentia, necesse est, potentiam subjecti vel materiæ vel animæ ad illas etiam esse accidentia, et consequenter realiter distingui a proprio subjecto.

Quod vero *posteriores* passiones realiter distinguantur a propriis subjectis, multipliciter etiam manifestum est; et *primo* quidem ratione mox facta, quia solum in Deo operatio est ejus essentia, unde cum in creaturis sit accidens, etiam potentia ad hunc actum debet esse accidens. *Secundo* quia in his, quæ secundum ordinem naturalem ab uno procedunt, primum est causa omnium; sed a generante procedit subjectum et propria passio, cum hoc ordine, quod prius natura existit subjectum, quam passio : ergo subjectum est causa passionis; sed omnis causa est realiter distincta a suo effectu, quia impossibile est idem causare seipsum, ut dictum est : ergo passio realiter distinguitur a subjecto. *Tertio* unumquodque agit, secundum quod actu est illud, quod agit; ignis enim, agit non in quantum est actu lucidus, sed in quantum est actu calidus; et inde est, quod omne agens agit sibi simile, et omnis effectus proprius et immediatus proportionatur suæ causæ. Ergo oportet, quod ex eo, quod agitur, consideretur principium, quo agitur; oportet enim utrumque esse conforme, unde in 2. *Phys. text.* 70; c. 7, dicitur, quod forma et generans sunt idem specie; sed id, quo immediate agitur, est accidens realiter distinctum a substantia, ut manifeste patet in agentibus naturalibus, quæ materiam prius transmutant ad formam accidentalem, quam ad substantialem : ergo et principium talis actionis debet esse realiter distinctum ab illa; tale autem principium est proprietas naturalis : ergo realiter distinguitur a subjecto. *Quarto* eadem est ratio omnium agentium naturalium in eo, quod sunt agentia; sed proprietates naturales elementorum, quæ sunt virtutes agendi et instrumenta illorum, sunt realiter distinctæ ab illorum essentia, ut patet : ergo et virtutes agendi cæterorum agentium naturalium erunt realiter distinctæ ab eorum essentiis. *Quinto* operationes genere diversæ, quarum scilicet aliquæ sunt passiones, aliquæ actiones, non possunt reduci ad unum principium immediatum; sed unius formæ substantialis, ut animæ, plures sunt operationes, quarum aliquæ sunt passiones, aliquæ actiones : ergo anima non erit immediatum principium talium operationum, sed habebit plures et diversas potentias diversitati actuum correspondentes; ergo cum potentiæ animæ sint illius proprietates naturales et essentiales, cum ab essentia causentur, propriæ passiones realiter a suis subjectis distinguentur; et de hujusmodi passionibus loquuntur objecta secundo loco posita. quæ propterea concedimus. — 1a, q. 77, a. 1, 6, 7; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4; *de Spirit. Creat.* a. 11; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.

Ad primum ergo dicendum, quod passiones entis sunt passiones secundum rationem, et non secundum rem, quæ solæ realiter distinguuntur a suis subjectis. — ll. cit. in corp.

Ad secundum dicendum, quod forma accidentalis, quæ est principium actionis, est ipsamet potentia et virtus substantiæ agentis; operatur enim virtute formæ substantialis; unde hæc est principium primum operandi, illa vero proximum; non autem proceditur in infinitum, ut cujuslibet virtutis sit alia virtus. — Vel dic, quod forma accidentalis est virtus alterius, per quam producitur operatio, quæ est effectus proportionatus illi tanquam causæ proximæ; forma autem substantialis non est

hoc modo proportionata operationi; nam hæc est accidens, illa substantia, cum tamen in eodem genere entis licet non in eodem prædicamento debeant esse ambæ, ut videre est in Deo, in quo quia operationis principium immediatum et proximum est substantia, et ipsa operatio est substantia; in agentibus vero naturalibus contra est; quia enim operatio ignis est accidens, etiam virtus agendi proxima et immediata est accidens, qualitas scilicet activa ipsius. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, c.; 1a, q. 77, a. 1, c.; *Quæst. disp. de Anima*, a. 12; Pet. Bergom. Concord. n. 51.

Ad tertium dicendum, quod essentia formæ substantialis est etiam principium operandi, sed mediante virtute; est autem ipsa principium immediatum essendi, quia esse non est accidens; in eodem autem genere debet esse potentia et actus, ad quem illa per se et essentialiter est ordinata. — ll. cit. in arg. et in corp.

Ad quartum dicendum, quod tria sunt genera accidentium; quædam enim causantur ex principiis speciei et dicuntur propria, sicut risibile respectu hominis; quædam vero causantur ex principiis individui, et hæc sunt in duplici differentia. Nam quædam habent causam permanentem in subjecto, et hæc sunt accidentia inseparabilia, sicut masculinum et femininum et similia; quædam vero non habent causam permanentem in subjecto, et hæc sunt accidentia separabilia, ut ambulare, sedere. Est autem commune omni accidenti, quod non sit de essentia rei, et ita non cadit in definitionem rei; unde intelligimus de re quod quid est, absque hoc quod intelligamus aliquod accidentium ipsius; sed species non potest per secundam operationem intellectus intelligi esse sine accidentibus, quæ consequuntur principium ipsius : potest tamen intelligi sine accidentibus individui etiam inseparabilibus; sine separabilibus autem esse potest non solum species, sed etiam individuum. Quia ergo propriæ passiones rerum, ut sunt potentiæ respectu animæ, sunt accidentia primi generis, ideo sine illis subjectum esse neque est possibile, neque intelligibile. — *de Spirit. Creat.* a. 11, c. et ad 7; *Quæst. disp. de Anima*, a. 12, ad 7; 1a, q. 77, a. 1, ad 5.

Ad quintum dicendum, quod accidens proprium est duplex, aliud individuale, quod scilicet convenit soli particulari, et hoc accidens potest Deus separare a suo subjecto. Aliud est specificum, quod fluit ex principiis speciei, et hoc non potest Deus separare a proprio subjecto, et consequenter nec potentias ab anima, nec relationem creaturæ a creatura, nec ullam naturalem proprietatem a proprio subjecto, cui necessario convenit, et ex cujus principiis specificis emanat. Quod probatur *primo*, quia eo modo subjectum pendet a propria passione, quo corpus a figura, et linea a rectitudine vel curvitate, quæ a suis subjectis separari nullo modo possunt. *Secundo* quia omne illud, sine quo aliquid potest esse, prædicatur de eo per accidens; sed propria passio, ut dicitur 1. *Poster.*, non prædicatur per accidens, sed per se de proprio subjecto : ergo hoc non potest esse et per consequens nec separari ab illo. *Tertio* quia, cum propriæ passiones naturaliter resultent ex positione naturæ specificæ, quandiu hæc existit in rerum natura et conservatur a Deo, etiam necesse est illas existere et conservari; sicut quandiu est lux, resultat color, quia posterius conservatur per prioris conservationem, sicut per hoc, quod conservatur lux conservatur et color. — 1a 2æ, q. 51, a. 1, c.; 1. *Poster.* l. 14; 1a 2æ, q. 110, a. 4, ad 4; 1. *de Generat.* l. 6; *Quodl.* 9, a. 5, c. et ad 1; 4. *Sent.* dist. 10, a. 2, solut. 3, ad 3; Tabula aurea voce « Deus » n. 396; *Quæst. disp. de Anima*, a. 12, ad 7; *de Spirit. Creat.* a. 11, ad 7; 18. *Phys.* l. 21.

Circa responsionem ad hoc argumentum notandum, quod Cajetanus (1. q. 54, a. 3); Capreolus (1. *Sent.* dist. 3, q. 3); Petrus Bergomensis (Concord. n. 500) negant, quæcumque realiter distincta posse a Deo separari, quia nec definitum a partibus definientibus separari potest, a quibus tamen singulis realiter distinguitur; nec materia a forma, quia hæc est illi ratio existendi in tali specie; nec propria passio a suo subjecto; nec relatio a subjecto, quia ut ait Capreolus (l. c. dist. 33, q. 1, ad 2 tertio loco contra secundam), ejus esse est ad alterum. Unde colligit Cajetanus, quod Deus potest supplere vicem agentis per veram actionem, non autem per natu-

ralem resultantiam; oppositum sentiunt Sotus (*Logica* q. 2 *de proprio*), et Ferrariensis. in l. 4, *c. Gent.* c. 65).

QUÆSTIO VII

DE ACCIDENTE

Deinde considerandum est de accidente.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR DUO

1. Utrum definitio accidentis sit recte tradita.
2. Utrum omne accidens sit proprium, seu habeat subjectum proprium quarto modo.

ARTICULUS I

UTRUM SIT RECTE TRADITA DEFINITIO ACCIDENTIS, QUOD SIT ID, QUOD ADEST ET ABEST PRÆTER SUBJECTI CORRUPTIONEM.

Videtur quod non sit recte tradita definitio accidentis, quod sit id, quod adest et abest præter subjecti corruptionem.

1. Quia universale, ut definit Philosophus (1. *Periherm.* c. 5) est id, quod prædicatur de multis; sed accidens est universale : ergo debet definiri per prædicari, non autem per adesse et abesse. — 1. *Periherm.* l. 10; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 1 et 2.

2. Præterea, quod est inseparabile ab aliquo, non potest ab illo abesse; sed, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 3; l. 6, c. 1, nullum accidens est per se natura aptum, neque possibile est a substantia separari, quia nimirum accidentis esse est inesse, et inter accidentia quædam peculiari ratione dicuntur inseparabilia, quia non possunt abesse a subjecto præter ejus corruptionem, ut masculinum et femininum : ergo male definitur accidens quod adest et abest. — *Quæst. disp.*, *de Anima* a. 12, ad 7; *de Spirit. Creat.* a. 11, ad 7; 7. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, humanitas Christi potest adesse et abesse a divina persona sine ejus corruptione; similiter et anima rationalis a corpore, et vestis a vestito; sed humanitas, anima rationalis et vestes non sunt accidentia, sed substantiæ : ergo idem quod prius. — 3. *Sent.* dist. 6, q. 3, a. 2, arg. 4; 3a, q. 2, a. 6, ad 2; 2. *c. Gent.* c. 80.

Sed contra est : 1. auctoritas Porphyrii in cap. de accidente, ubi definit accidens, quod adest et abest præter subjecti corruptionem. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 8.

2. Præterea, Philosophus (1. *Phys. text.* 28; c. 3) definit accidens, quod potest inesse et non inesse; sed hoc nihil aliud est, quam adesse et abesse a subjecto præter ejus corruptionem : ergo. — 1. *Phys.*, l. 6.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte tradita est definitio accidentis, quod sit id, quod potest adesse et abesse præter subjecti corruptionem. — Ad cujus intelligentiam sciendum est *primo*, quod accidens a philosophis dupliciter sumitur : *uno* modo, secundum quod dividitur contra substantiam et continet sub se novem genera rerum. *Alio* modo, secundum quod ponitur ab Aristotele unum de quatuor prædicatis 1. *Topic.* c. 4, et secundum quod ponitur a Porphyrio unum quinque universalium, quomodo accidens non significat id, quod est commune novem generibus accidentium, sed habitudinem accidentalem prædicati ad subjectum, vel communis ad ea, quæ sub communi continentur. — Sciendum est *secundo*, quod unum potest ab altero dependere dupliciter : *uno* modo, sicut ab eo, quod est prius illo saltem natura; et hoc modo una res dependet ab alia quatuor modis, secundum quod sunt quatuor causæ; dependet enim in homine corpus ab anima, sicut a forma, et anima a corpore, sicut a materia; et homo a Deo, sicut a causa efficiente, et a beatitudine, sicut a causa finali. *Alio* modo, sicut ab eo, quod se habet ad ipsum consecutive, sicut corpus dependet a figura, et linea a curvitate vel rectitudine; non enim inveniri potest corpus, in quo non sit figura, et linea, in qua non sit rectitudo vel curvitas; et hoc modo dependet omne subjectum a propria passione. Quæcumque autem causaliter vel consecutive ab aliquo dependent, si unum ita dependet ab altero, quod esse suum nec actu nec aptitudine sine tali re conservari potest, certum est, quod illud sine eo, a quo sic dependet, intelligi non potest. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 8; *de Spirit. Creat.* a. 11, c. et ad 7;

1. *Phys.* l. 6; ll. cit. in art. præced. ad 5. Cf. ll. cit. in *Tabula aurea* sub voce « proprium » n. 7 et 8.

Verum, quia dupliciter contingit unam rem sine alia intelligere : uno modo per *primam* operationem intellectus, per quam intellectus solum intelligit significatum termini; alio modo per *secundam* operationem, per quam intellectus intelligit componendo vel dividendo per esse vel non esse, sicut cum intelligit, Petrum esse vel non esse album, — per *primam* operationem possumus intelligere corpus sine figura, et subjectum sine propria passione; non enim figura est de essentia corporis, cum corpus sit in genere quantitatis, figura vero sit in genere qualitatis; et ideo potest intellectus intelligere corpus, non intellecta figura, non tamen posset intellectus intelligere isto modo corpus, non intellecto continuo, quia continuum est de ratione corporis. Per *secundam* autem operationem non possumus intelligere corpus esse sine figura, nec subjectum sine propria passione, ut dictum est. Quoniam vero subjectum non habet talem dependentiam ab accidente communi, — non enim necessario sequitur subjectum, sicut figura sequitur principia essentialia corporis; nam si corpus est, necessario habet positionem partium in toto; nam hæc est differentia quantitatis, ad illam autem necessario sequitur figura, quod non contingit in accidente communi respectu sui subjecti, — propterea subjectum non potest intelligi esse sine proprio accidente, cum sine illo esse non possit; nam ablata figura non erit situatio partium, et per consequens nec erit corpus; potest autem intelligi esse sine accidente communi, quia esse subjecti non dependet aliquo modo ab esse illius, et consequenter potest accidens inesse et non inesse, seu adesse et abesse præter subjecti corruptionem; et sic patet descriptio accidentis.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dupliciter potest accipi accidens : *uno* modo, ut est quoddam prædicatum dicens habitudinem ad subjectum; *altero* modo, ut est quoddam commune et universale dicens habitudinem ad ea, quæ sub tali communi et universali continentur; — ita et dupliciter possunt accipi illa verba posita in definitione accidentis, adesse et abesse : *uno* modo realiter seu primo intentionaliter; *altero*, secundum intellectum seu secundo intentionaliter, et significant affirmari vel negari per intellectum. Si *priori* modo sumatur accidens, convenit illi definitio et verba prædicta definitionis priori modo sumpta; si vero *posteriori* modo sumatur, posteriori itidem modo illi conveniunt prædicta verba et ipsa definitio, ut melius patebit ex responsione ad sequens argumentum. — 1. *Poster.* l. 11; 4. *Metaphys.* l. 7; 2. *c. Gent.* c. 80 et 81, n. 4; 3a, q. 2, a. 6, arg. 2; *de Spirit. Creat.* a. 11, c. et ad 7; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 8.

Ad secundum dicendum, quod cum dupliciter accipi possint verba illa (adesse et abesse in definitione accidentis), si sumantur *secundo* intentionaliter, competunt omnibus accidentibus tam separabilibus quam inseparabilibus; nam species potest intelligi sine illis per primam et secundam operationem, absque eo quod intelligatur destrui natura specifica, ut species corvi vel corvus sine nigredine vel etiam cum albedine; et ratio est, quia hujusmodi accidentia non consequuntur principia speciei, sed principia individui, puta materiam signatam, quæ est extra intellectum speciei. — Si vero sumantur *primo* intentionaliter, possunt etiam convenire accidenti inseparabili; nam cum accidens dicatur inseparabile ratione individui, non ratione speciei, quippe quæ intelligi potest sine omni accidente communi, dicitur posse adesse et abesse a subjecto sumpto pro specie, quia quantum est de se, licet non possit separari ab individuo, cum ejus principia sequatur et se habeat ad illud, sicut proprium ad speciem; potest tamen abesse a subjecto secundum speciem sumpto, absque eo, quod natura specifica intelligatur corrumpi (ll. cit. ad 1; *de Spirit. Creat.* a. 11, c. et ad 7; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, ad 7; 10. *Metaphys.* l. 11; *Opusc.* — 48, tract. 1, c. 8). — Vel dic, quod accidens inseparabile dicitur posse abesse præter subjecti corruptionem, quantum est ex parte subjecti, non quantum ex parte sui. Notandum tamen hic est, quod inesse accidentis non dicit esse illius absolute, sed magis modum essendi illi competentem per ordinem ad causam proximam, et quia

remoto tali ordine, potest remanere ordo illius ad causam primam, secundum quem modus essendi illius non est inesse, sed ab alio esse, — ideo licet agens naturale non possit separare accidens a substantia, potest tamen agens supernaturale; in quo non facit contra definitionem accidentis. Nam sicut definitio substantiæ non est esse per se seu per se existere, nam cum ens non sit genus, hoc, quod est esse, non potest esse essentia substantiæ vel accidentis, sed est habens quidditatem, cui debetur esse non in alio; ita definitio accidentis non est : esse in alio, sed esse rem cui debetur esse in alio. — 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, ad 1 et 2; 3a, q. 77, a. 1, ad 1; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 8.

Ad tertium dicendum, quod humanitas Christi trahitur ad esse personale Verbi, et corpus ad esse vitale animæ, et ideo nec humanitas Christi nec corpus sunt accidentia. Ad hoc enim, ut aliquid, quod potest adesse et abesse ab aliquo, sit illi accidens, requiritur, ut non trahatur in communionem esse completi illius, cui advenit; quomodo albedo dicitur accidens hominis, quia non trahitur in communionem esse hominis, aliud enim est esse hominis, aliud est esse albi; idem autem est esse personale humanitatis et Verbi, animæ et corporis. — 3a, q. 2, a. 6, ad 2; 3. *Sent.* dist. 6, q. 3, a. 2, c. et ad 2 et dist. 7, q. 2, a. 1, ad 5; *de Spirit. Creat.* a. 2, ad 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 1, ad 1; 2. *c. Gent.* c. 81, n. 4; 1a, q. 77, a. 1, ad 4 et 5; *Tabula aurea* sub voce « accidens » n. 19.

Ad illud de veste dicendum, quod licet impossibile sit, quod id, quod est substantia, sit accidens alicui, et per consequens quod id, quod est forma substantialis in uno, sit forma accidentalis in alio; unde Philosophus (1. *Phys. text.* 27; c. 3) dicit, quod id, quod vere est primum, quod est substantia, fit accidens nulli; cujus ratio est, quia formæ substantiali per se convenit constituere in specie, unde semper et in omnibus adest ei; — conjunctio tamen unius substantiæ ad aliam, quæ est per contactum, potest esse accidens, et ratione illius dicitur quod una substantia potest alteri accidentaliter advenire, ut vestis homini. Contactus enim seu conjunctio terminorum quantitatis hominis et vestimenti est quoddam accidens; significat enim contactus vel conjunctio actionem, vel passionem, vel relationem, ut patet in simili in conjunctione partium ad aliquod totum faciendum; non tamen vestis dicitur accidens hominis, quia licet adveniat homini accidentaliter, non tamen advenit illi ut forma inhærens. — 3. *Sent.* dist. 6, q. 3, a. 2, arg. 2 *Sed contra* et c.; 1a, q. 67, a. 3; 2. *Sent.* dist. 26, q. 1, a. 2, c.; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 4, sol. 1 et dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 2; 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 2.

ARTICULUS II

UTRUM OMNE ACCIDENS SIT PROPRIUM, SEU HABEAT SUBJECTUM PROPRIUM QUARTO MODO.

Videtur quod omne accidens sit proprium, et proinde habeat subjectum proprium quarto modo.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Phys. text.* 28; c. 4) quod susceptivum accidentis non est quodlibet, sed unum unius; sed hoc est quodlibet accidens habere subjectum quarto modo : ergo. — 7. *Phys.* l. 7.

2. Præterea, omne accidens comparatur ad subjectum, sicut actus ad potentiam; sed cuilibet actui respondet propria potentia; nam, ut dictum est, actus et potentia dividunt quodlibet genus entis; unde Philosophus (3. *Phys. text.* 3; c. 1) dicit, quod posse valere et posse ægrotare diversa sunt : ergo omne accidens habet proprium subjectum. — 1a, q. 3, a. 6, c. et q. 54, a. 3; *de Virtute* in com. a. 3, c.; *de Spirit. Creat.* a. 1, ad 1; 3. *Phys.* l. 2; 5. *Phys.* l. 3; 5. *Metaphys.* l. 1; 12. *Metaphys.* l. 4.

3. Præterea, omne, quod est de genere accidentium, oportet, quod ex principiis alicujus substantiæ causetur et sit illi naturale; nam illud, quod dicitur maxime et verissime in quolibet genere, est causa eorum, quæ sunt post in illo genere. sicut ignis, qui est in fine caloris in rebus calidis, est causa caliditatis, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 4; l. 1, min. c. 1, substantia autem est primum in genere entis verissime et maxime essentiam habens; sed quidquid est causatum ex principiis substantiæ, est proprium, ut dictum est : ergo

omne accidens est proprium. — 1a, q. 77, a. 1; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 1; 3. c. *Gent.* c. 7, n. 5; *Opusc.* 30, c. 7; supra q. 6, a. 3 et q. 7, a. 1.

4. Præterea, ex diversitate materiarum et formarum substantialium sequitur diversitas proprietatum et accidentium; sed materia et forma sunt principia speciei : ergo omnis diversitas accidentium oritur ex diversitate principiorum speciei; sed quidquid oritur ex talibus principiis, est proprium : ergo. — 2. *c. Gent.* c. 16, n. 8; 1a, q. 54, a. 3, ad 2; supra q. 6, a. 3 et q. 7, a. 1.

5. Præterea, cum omne, quod est per accidens, reducatur ad per se, necessario debet omne accidens habere aliquod subjectum, cujus per se accidens sit; sed omne accidens per se respiciens subjectum, est proprium, ut dicitur 1. *Poster. text.* 9; c. 4 : ergo omne accidens est proprium. — 2. *Sent.* dist. 26, q. 1, a. 2, arg. 2; 1a 2æ q. 75, a. 1, c; 7. *Metaphys.* l. 1.

6. Præterea, proprium est illud, ut dicitur l. c., quod ita inest subjecto, ut subjectum sit de definitione illius; sed omne accidens definitur per subjectum : ergo omne accidens est proprium. — 1. *Poster.* l. 10; 1a 2æ q. 53; a. 2, ad 3; 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, c.; 4. *c. Gent.* c. 14, n. 8; *Quodl.* 9, a. 3, ad 1.

Sed contra est auctoritas Porphyrii distinguentis proprium ab accidente.

RESPONDEO DICENDUM, quod non omne accidens est proprium, et per consequens non habet subjectum proprium quarto modo. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod accidens a philosophis dupliciter accipitur. *Uno* modo, ut dividitur contra substantiam et continet sub se novem genera rerum; sic autem sumendo accidens, non contradistinguitur proprium ab accidente, nisi tanquam species a genere analogo; nam omne proprium est accidens hoc modo acceptum. Cum enim inter substantiam et accidens non possit esse aliquod medium, — cum substantia et accidens dividant ens per affirmationem et negationem, quia proprium substantiæ est non esse in subjecto, accidentis vero est in subjecto esse, — si proprium non est substantia, cum sit extra essentiam illius, manifestum est, quod debet esse accidens in aliquo novem generum contentum. *Alio* modo accipitur accidens, secundum quod ponitur ab Aristotele unum de quatuor prædicatis, et a Porphyrio unum ex quinque prædicabilibus, et sic sumptum accidens non significat id, quod commune est novem generibus, sed habitudinem accidentalem prædicati ad subjectum, vel communis ad ea, quæ sub communi continentur. Si enim hæc acceptio esset eadem cum prima, cum accidens sic acceptum dividatur contra genus et speciem, sequitur, quod nihil, quod sit in novem generibus, possit dici vel genus vel species, quod patet esse falsum, cum color sit genus albedinis, et numerus binarii. (*de Spirit. Creat.* a. 11, c.; ll. cit. in *Tabula aurea* sub voce « proprium » n. 1, 4, 7.) — Sic igitur accipiendo accidens distinguitur a proprio, et datur quid medium inter substantiam et accidens, id est inter substantiale prædicatum et accidentale, puta proprium, quod quidem convenit cum substantiali prædicato, in quantum causatur ex principiis essentialibus speciei, et ideo per definitionem significantem essentiam demonstratur proprietas de subjecto; cum accidentali vero prædicato convenit in hoc, quod nec est essentia rei, nec pars essentiæ, sed aliquid præter ipsam. — Differt autem ab accidentali prædicato *primo*, quia accidentale prædicatum non causatur ex principiis essentialibus speciei, sed accidit individuo, sicut proprium speciei, quandoque tamen separabiliter, quandoque inseparabiliter. *Secundo* quia accidentale prædicatum non prædicatur per se, sed per accidens, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 9 et 18; c. 4 et 6). *Tertio*, quia subjectum potest intelligi sine accidente tam per primam, quam per secundam operationem intellectus; at proprium efficienter causatur ex principiis speciei, per se prædicatur de subjecto, et sine illo intelligi non potest subjectum per secundam operationem intellectus, licet possit intelligi sine illo per primam. Et sic patet, quod non omne accidens est proprium. — 1. *Poster.* l. 10 et 14; *de Spirit. Creat.* a. 11; *Quæst. disp., de Anima* a. 12, ad 7; ll. cit. in Tab. aur. sub voce « proprium » n. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod sub-

jectum tribus modis comparatur ad accidens : *uno* modo, sicut præbens ei sustentamentum ; nam accidens per se non subsistit, fulcitur vero per subjectum. *Alio* modo, sicut potentia ad actum ; nam subjectum secundum accidens est aliquo modo in actu, et illi subjicitur, sicut quædam potentia actui, unde etiam accidens forma dicitur. *Tertio* modo, sicut causa ad effectum ; nam principia subjecti sunt per se principia accidentis. Verum sicut principia subjecti sunt duplicia — nam quædam sunt principia speciei, quædam individui — ita duplicia sunt accidentia ; nam alia consequuntur principia speciei, puta materiam et formam in communi ; alia vero consequuntur principia individui, puta materiam signatam. — *de Virtute* a. 3, c. ; 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 2, ad 2 ; 2. *Sent.* dist. 26, q. 1, a. 2, ad 2 ; 1a, q. 3, a. 6, c. et q. 77, a. 6 et 7.

Si ergo loquamur de subjecto primis duobus modis comparato ad accidens, non omne accidens est proprium ; quod patet, quia subjectum in ratione sustentantis et in ratione potentiæ consideratum habet tantum rationem causæ materialis et potentiæ receptivæ ; at potentia receptiva seu passiva ut sic, ut dictum est, non imponit necessitatem essendi ei, respectu cujus est tale. Nam potentia passiva vel receptiva ut sic, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 17 ; l. 8, c. 8, est potentia contradictionis ; de ratione enim ejus est, quod se habeat ad esse et non esse ; unde est causa mutabilitatis, sicut causa immutabilitatis est actus. (*Opusc.* 48, tract. 1, c. 6 ; 9. *Metaphys.* l. 9 ; *Com. in Job* c. 4, l. 3). Unde cum proprium sit illud, quod necessario sequitur subjectum, et per se de illo prædicatur, debet alio modo comparari ad subjectum quam ad causam materialem, nimirum etiam tanquam ad causam efficientem, ut dictum est supra q. 6, a. 2, et consequenter non cuilibet accidenti respondet proprium sustentans specificum, ut manifeste constat ; nam albedo inest subjectis specie et genere distinctis, et sic de similibus, quæ consequuntur materiam secundum ordinem ad formam generalem (*Opusc.* 30, c. 5). Et licet de facto cuilibet accidenti respondeat propria potentia, quia, ut dictum est supra q. 6, a. 3, actus et potentia dividunt quodlibet genus entis, non tamen quodlibet accidens est proprium ob rationem allatam, et per consequens nec habet subjectum proprium quarto modo, cujusmodi est subjectum proprii. Si demum loquamur de subjecto tertio modo comparato ad accidens, nullum accidens consequens principia individui, puta materiam signatam, est proprium ; nam proprium per se prædicatur de specie, quippe cujus principia consequitur, et sine illo species esse non potest, ut dictum est ; at accidens consequens principia individui per accidens prædicatur de specie, cum ejus principia, quæ sunt materia signata, sint extra intellectum speciei, et species potest intelligi esse sine illo. — *Opusc.* 48, tract. 1, c. 6 ; *de Spirit. Creat.* a. 11 ; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, ad 7.

Hinc sequitur, cum accidentia consequentia principia individui sint duplicia, — *quædam* separabilia a subjecto, quæ scilicet non habent causam permanentem in subjecto, *quædam* inseparabilia, quæ habent causam permanentem, — neutrum horum accidentium esse proprium, vel habere subjectum proprium quarto modo ; inter accidentia vero consequentia principia speciei aliqua esse propria, aliqua non ; nam cum species componatur ex genere et differentia, tanquam ex principiis essentialibus, et ad quodlibet esse generis vel speciei consequantur propria genera illius generis vel speciei, ut quantitas consequitur materiam perfectam secundum rationem generis, quod est corpus. Accidentia consequentia genus stricto modo sumpto nomine proprii non sunt propria, ut dictum est supra q. 6, a. 1, ad 2 ; sunt autem, quæ consequuntur rationem speciei, et ex his patet ad *prima quatuor objecta*. — *Opusc.* 30. c. 1 ; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2 ; *de Spir. Creat.* a. 3, ad 19 ; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 7.

Ad quintum dicendum, quod omne accidens convenit alicui substantiæ per se, non tamen ratione differentiæ specificæ ; nam quædam conveniunt ratione generis, quædam ratione individui, quædam ratione differentiæ specificæ, seu ratione speciei, et hoc aliquando quantum ad actum et habilitatem, aliquando vero quantum ad habilitatem tantum, et hoc tertium ge-

nus accidentium est proprium, non reliqua duo. —1. *Sent.* dist. 17. q. 1, a. 1, ad 2; 2. *Sent.* dist. 26, q. 1, a. 2, ad 2; ll. cit. ad 1 et 4.

Ad sextum dicendum, quod quia commune est omnibus accidentibus, quod subjectum sit causa illorum, in quantum illa sustentat, et habet potentiam ad illa, subjectum secundum hanc duplicem habitudinem ponitur in definitione accidentis; sed hoc non sufficit ad hoc, ut accidens sit proprium. Nam præterea requiritur, ut subjectum ponatur in definitione accidentis tanquam causa efficiens; nam ut sic imponit necessitatem accidenti et facit, ut accidens per se de specie prædicetur, quæ duo requiruntur ad rationem proprii, ut dictum est. —Vel dic, quod de ratione proprii est, definiri per subjectum determinatum, sicut habet subjectum determinatum, cujus principia consequitur; at non omnia accidentia sunt hujusmodi; nam ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 17; l. 6, c. 5, accidentia sunt duplicia, quædam simplicia, et hæc non habent subjectum determinatum, per quod definiantur, et hæc non sunt propria; quædam copulata, et hæc habent determinatum subjectum, et horum aliqua possunt esse propria, puta illa, quæ in triplici genere causæ respiciunt suum subjectum, ut dictum est, — ll. cit. ad 1, 4, 6. et in corp. et supra q. 6, a. 2; *Opusc.* 48, tract. 1, c. 7; 7. *Metaphys*, l. 5.

QUÆSTIO VIII.

DE QUIBUSDAM SUPPOSITIS AD PRÆDICAMENTA.

Deinde considerandum est de prædicamentis.

CIRCA QUÆ QUÆRUNTUR TRIA :

1 De quibusdam suppositis ad prædicamentorum cognitionem.
2. De ipsis prædicamentis.
3. De nonnullis consequentibus ad prædicamenta.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR OCTO :

1. Utrum recte definiantur æquivoca.
2. Utrum recte definiantur univoca.
3. Utrum recte definiantur analoga.
4. Utrum recte definiantur denominativa.
5. Utrum nomen denominativum principalius significet formam, quam subjectum.
6. Utrum recte ea, quæ sunt, dividantur in quatuor membra.
7. Utrum prior regula anteprædicamentalis sit vera.
8. Utrum posterior regula anteprædicamentalis sit vera.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE DEFINIANTUR ÆQUIVOCA.

Videtur quod non recte definiantur æquivoca : quorum nomen solum commune est, secundum nomen vero substantiæ ratio diversa.

1. Ubi enim est multiplex significatio, ibi est multiplicitas, non autem unitas nominis, hæc enim sumitur ex unitate significationis, non ex unitate vocis; sed ubi est æquivocatio, est multiplex significatio : ergo et multiplicitas nominis; non ergo recte dicitur in definitione æquivocorum, quorum nomen, sed dicendum esset, quorum nomina. — 1a, q. 13, a 10, ad 1; 1. *Periherm.* l. 4; *Quodl.* 4, a. 17.

2. Præterea, dicunt Philosophus et Commentator (10, *Metaphys. text.* 26; l. 9, c. 10), quod æterno et corruptibili nihil potest esse commune, nisi secundum nomen; sed scientia dicitur analogice de æterna et corruptibili : ergo etiam analogum potest dici de suis analogis tantum secundum nomen; et sic male ponuntur illæ particulæ, quorum solum nomen commune, ut propriæ tantum æquivocorum. — 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4, arg. 5; *de Pot.* q. 7, a. 1, arg. 1; *Opusc.* 42, c. 5; 7. *Phys.* l. 8.

3. Præterea, nomen Deus, ut dicitur de Deo vero et falso, puta de idolo, est nomen æquivocum; sed tali nomini, ut dicitur de illis, respondet una ratio; nam catholicus cum dicit, unum esse Deum, nomine Dei intelligit rem omnipotentem et super omnia venerandam, quod idem intelligit gentilis, cum dicit : idolum est Deus : ergo nomen æquivocum potest habere unam rationem tali nomine significatam, et sic non recte ponitur in definitione æquivocorum secundum illud nomen substantiæ ratio diversa. — 1a, q 13, a. 10, arg. 2 et 3.

4. Præterea, ubi est diversa ratio seu significatio, ibi non est contradictio affirmantis et negantis, nam æquivocatio impedit contradictionem; sed quolibet nomine sumpto, potest affirmans illud de aliqua re contradicere alteri idem nomen de illa eadem re neganti, ut si unus dicat quod tale sidus cœleste non est canis, et alter affirmet : ergo nec nomen canis, quod inter æquivoca numeratur, nec ullum consimile est æquivocum, sed omnia vel sunt univoca vel analogua. — Il. cit. arg. 1.

5. Præterea, dici de multis secundum diversas rationes significatas per nomen, convenit etiam analogis; sed analoga contra distinguuntur æquivocis : ergo non recte definiuntur æquivoca, quorum etc. — 1. *Ethic.* l. 7.

Sed contra est auctoritas Philosophi in *Prædicam.* c. 1, ubi definit æquivoca, quorum nomen solum commune est, et secundum illud nomen substantiæ ratio diversa.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere tribus modis aliquid de pluribus prædicari, nimirum æquivoce, univoce et analogice; quod potest esse manifestum ex multis. — Et *primo* quidem ex parte eorum, quæ prædicamus. Vel enim id, quod prædicatur de pluribus, est tantum nomen, vel aliquid præter nomen; si primum, talis prædicatio est æquivoci de æquivocatis; si secundum, vel id quod prædicatur de pluribus, æqualiter seu eodem ordine prædicatur de illis, ut cum prædicatur animal de homine et leone, et hæc est prædicatio univoci de univocatis; vel prædicatur de illis secundum prius et posterius, et est prædicatio analogici de analogatis. — *Secundo* ex parte rationis significatæ per nomen. Tribus enim modis aliquid prædicatur de pluribus : primo secundum rationem omnino eamdem, et tunc quod prædicatur, dicitur univoce prædicari, sicut cum prædicatur animal de homine et leone. Secundo secundum rationem totaliter diversam, et quod sic prædicatur, dicitur æquivoce prædicari, ut patet in nomine canis, cum dicitur de cœlesti, terrestri et aquatili. Tertio secundum rationem partim eamdem, partim diversam, diversam quidem quantum ad diversas habitudines ad unum, eamdem vero quantum ad id, ad quod diversæ habitudines referuntur, ut est in nomine « sanum »dicto de medicina et urina; esse enim effectivum sanitatis in medicina et significativum in urina diversa sunt, sed sanitas una est, et quod sic prædicatur, dicitur analogice prædicari (1. *c. Gent.* c. 32. et 33; 1a, q. 77, a. 4, ad 1; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, ad 3; 1. *Periherm* l. 8). — *Tertio* ex parte modorum, quibus aliquod commune in plura dividitur. Vel enim dividitur commune in plura secundum res significatas, ut canis in sidus cœleste et in quoddam animal, et hoc est commune æquivocum; vel dividitur secundum differentias, ut animal in hominem et leonem, et hoc est commune univocum; vel dividitur secundum modos, quomodo dividitur ens in decem prædicamenta, et hoc est commune analogum (1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 1, a. 1, c.). — *Quarto* ex ordine rerum, quem habent inter se causæ et causata. Vel enim inter res nullus invenitur ordo, nulla similitudo, et tunc nomen commune rebus sic diversis est æquivocum, ut nomen canis dictum de stella, pisce et animali terrestri; vel est ordo causalitatis et similitudo, et tunc vel effectus adæquat virtutem causæ efficientis, seu recipit formam secundum speciem similem ei, per quam agens agit, et tunc nomen commune causæ et effectui est univocum; univoce enim dicitur calidus ignis generatus ab igne; vel effectus non adæquat virtutem causæ, nec recipit formam similem secundum speciem formæ agentis, et tunc nomen dictum de causa et effectu est analogum; non enim dicitur univoce calidus ignis genitus a sole et sol ipse, dicitur tamen analogice, quia inter ignem et solem est aliqua similitudo et ordo; ubi enim hæc reperiuntur, ibi necesse est esse analogiam, — (1. *c. Gent.* c. 32, 33, 34; *de Pot.* q. 7, a. 7, c.; 1a, q. 13, a. 9; 2. *Metaphys.* l. 2). — *Quinto* ex mutua cognitione rerum. Cum enim rerum cognitio non dependeat ex vocibus, sed ex ratione nominis, vel uno eorum, de quibus nomen aliquod prædicatur, non possumus venire in cognitionem alterius, et tunc tale nomen æqui-

voce de illis prædicatur ; — nam ubi est analogia, ibi est similitudo aliqua; ubi vero est univocatio, est maxima similitudo, omne autem simile, cum sit simili simile, ducit nos in cognitionem consimilis ; — vel uno eorum ducimur in cognitionem alterius secundum eamdem omnino rationem, quæ est in altero, et tunc nomen de illis univoce prædicatur; — vel ducimur in cognitionem alterius secundum rationem partim eamdem partim diversam, et tunc nomen de illis dicitur analogice; et sic patet dari æquivoca. — 1. *c. Gent.* c. 33; 1a, q. 13, a. 5; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4; 4. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.*, l. 3.

Quod autem recte definiantur, quod sint ea, quorum solum nomen commune est et substantiæ ratio diversa, patet. Nam verba illa, quorum nomen est commune, habent locum generis; nam in illis conveniunt æquivoca cum univocis et analogis, ut patet ex eorum definitionibus; reliqua vero habent locum differentiæ. Nam per particulam « solum » differunt æquivoca ab univocis et analogis, nam hæc præter nomen aliquid aliud commune habent, ut dictum est; per reliquas vero particulas « substantiæ ratio diversa » melius explicatur, quid sit habere solum nomen commune ; nomine autem rationis substantiæ intelligitur definitio, vel aliquid loco definitionis. Nam æquivoca non habent præter unum nomen unam aliquam communem definitionem significatam per tale nomen, sed plures; nomini enim canis, ut dicitur de stella et animali, non respondet una definitio communis utrique, sed duæ. Definiuntur autem æquivoca æquivocata; nam hæc sunt, quæ habent commune nomen et rationes diversas secundum tale nomen.

Ad primum ergo dicendum, quod nomen æquivocum est unum unitate vocis, sed est multiplex secundum significationem, ut si per nomen « homo » unus intenderet significare id, quod vere est homo, et alius intenderet significare lapidem vel aliquid aliud, tale nomen esset multiplex in ratione significationis, sed unum ratione vocis. — Il. cit. in arg.

Ad secundum dicendum, quod dictum illud Philosophi et Commentatoris intelligendum est de communitate physica, non autem de communitate logica; seu de communitate quantum ad esse, non autem quantum ad intentionem rei, quæ communiter prædicatur. Ea enim, quæ habent diversum modum essendi, non communicant in aliquo secundum esse, quod considerat physicus, possunt tamen communicare in aliqua communi intentione, quam considerat logicus. Et propterea corpus physice dicitur æquivoce de corruptibili et in corruptibili, quæ tamen logice in ratione corporis univoce conveniunt; nam ratio corporis est eadem in utroque, si secundum communem intentionem considerentur. Nihilominus tamen Philosophus non intendit excludere analogicam communitatem, sed solam univocam; vult enim ostendere, quod corruptibile et incorruptibile non communicant in genere physico. — 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4, ad 5; *de Pot.* q. 7, a. 7, ad 1; *Opusc.* 42, *c.* 5 ; 7. *Phys.* l. 8; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod hoc nomen « Deus », ut dicitur de Deo vero et falso, seu de Deo secundum opinionem vel participationem, neque univocum est, neque æquivocum, sed analogum; quod ex hoc patet, quia univocorum est omnino eadem ratio, æquivocorum vero omnino diversa; in analogis autem oportet, quod nomen secundum unam significationem acceptum ponatur in definitione nominis ejusdem secundum alias significationes accepti, sicut ens de substantia dictum ponitur in definitione entis secundum quod de accidente dicitur; et sanum de animali dictum ponitur in definitione sani, quod est medicina; sic autem accidit in proposito, nam hoc nomen « Deus », secundum quod dicitur de Deo vero, ponitur in definitione Dei, ut dicitur de Deo secundum opinionem vel secundum participationem. Cum enim aliquem nominamus Deum secundum participationem, intelligimus nomine Dei aliquid habens similitudinem veri Dei; similiter cum idolum nominamus Deum, nomine Dei intelligimus significari aliquid, de quo homines opinantur, quod sit Deus; et sic manifestum est, quod alia et alia est significatio nominis, sed una illarum significationum clauditur in

aliis, unde manifestum est, quod analogice dicitur. — 1a, q. 13, a. 10, c.

Ad quartum dicendum, quod ubi est diversa significatio, potest aliquando contingere contradictio, ut patet in nomine « Deus », quod dicitur analogice de Deo vero et de Deo secundum opinionem; nam catholicus dicens idolum non esse Deum, contradicit pagano hoc asserenti, quia uterque utitur hoc nomine Deus ad significandum Deum verum. Cum enim paganus dicit idolum esse Deum, non utitur hoc nomine, secundum quod significat Deum opinatum; sic enim verum diceret, cum etiam catholici interdum hoc nomine utantur, ut cum dicitur « omnes dii gentium dæmonia ». Sic etiam in proposito utens quis nomine canis, secundum quod significat quoddam animal, contradicere potest neganti de tali animali, quod sit canis. Ratio autem hujus est, quia nominum multiplicitas non attenditur secundum prædicationem nominis, sed secundum significationem, secundum quam potest esse contradictio. — 1a, q. 13, a. 10, ad 1.

Ad quintum dicendum, quod aliquid dici de multis secundum diversas rationes contingit dupliciter. *Uno* modo, secundum rationes omnino diversas non habentes respectum ad unum, et ista dicuntur æquivoca a casu, quia scilicet casu accidit, quod unum nomen unus homo imposuit uni rei, et alius alii, ut patet in diversis hominibus uno nomine nominatis. *Altero* modo secundum rationes non diversas totaliter, sed in aliquo uno convenientes, quandoque quidem in hoc, quod referuntur ad unum principium, sicut res aliqua dicitur militaris, vel quia est instrumentum militis, sicut gladius, vel quia est tegumentum ejus, sicut lorica, vel quia est vehiculum ejus, sicut equus; quandoque vero in hoc, quod referuntur ad unum finem, sicut medicina dicitur sana, eo quod est factiva sanitatis, diæta vero, eo quod est conservativa sanitatis, urina vero, eo quod est significativa sanitatis. Quandoque demum vel secundum proportiones diversas ad idem subjectum, sicut qualitas dicitur esse ens, quia est dispositio per se entis, idest substantiæ, quantitas vero, eo quod est mensura ejusdem, et sic de aliis; vel secundum unam proportionem ad diversa subjecta; eamdem enim proportionem habet visus ad corpus, quam intellectus ad animam; sicut enim visus est potentia corporalis organi, ita intellectus est potentia animæ absque participatione corporis, et hujusmodi dicuntur analoga. — 1. *Ethic.* l. 1; 1a, q. 13, a. 10, c.; 4. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 3.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE DEFINIANTUR UNIVOCA.

Videtur quod non recte definiantur univoca, quorum nomen est commune, et secundum nomen substantiæ ratio eadem.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Phys. text.* 32; c. 4; 2. *Poster. text,* 22; c. 13), quod in genere latent æquivocationes; sed genus est commune univocum, ut dicitur 4. *Top.* c. 3 : ergo univocum est æquivocum, et per consequens definitio univocorum non est recte tradita, cum æquivocis conveniat. — 7. *Phys.* l. 8; 2. *Poster.* l. 16.

2. Præterea, omne nomen significat substantiam cum qualitate ; sed ratio substantiæ et ratio qualitatis sunt diversæ : ergo non recte dicitur in definitione univocorum, secundum illud nomen substantiæ ratio eadem. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 1, arg. 3; 11. *Metaphys.* l. 3.

3. Præterea, ubi est diversum esse, ibi est analogia; sed plura convenientia in aliquo nomine univoco habent secundum tale nomen esse diversum, ut patet in corpore, ut dicitur de corruptibili et incorruptibili : ergo multa univoca sunt analoga, et sic prædicta definitio cum non conveniat analogis, nec conveniet omnibus univocis. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 1.

4. Præterea, omne univocum est unum ex quinque universalibus; sed inter universalia accidens non dicitur de pluribus subjectis secundum unum nomen et secundum unam rationem eamdem, ut dicitur *de Prædicam.* c. 5; cujus ratio est, quia essentia subjecti est diversa ab essentia accidentis, aliud enim est esse hominis, aliud esse albi, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 12; l. 3, c. 4; 7. *Metaphys. text.* 12; l. 6, c. 4 : ergo non recte definiuntur

univoca, quorum ratio secundum nomen commune eadem. — *c. Gent.* l. 1, c. 32; 4. *Metaphys.* l. 7; 7. *Metaphys.* l. 3, et 12.

5. Præterea, quod prædicatur de aliquibus secundum prius et posterius, non prædicatur univoce; sed multa prædicantur de aliquibus secundum idem nomen et secundum eamdem rationem importatam per nomen illud, quæ prædicantur de illis secundum prius et posterius, ut patet in numeris et figuris; prius enim dicitur numerus de binario, quam de ternario, cum hic ex illo constet, et similiter in figuris : ergo idem quod prius. — 1a, q. 77, a. 4, ad 1; 2. *Sent.* dist. 3. q. 1, a, 5, ad 3; *de Malo* q. 2, a. 9, ad 16; 1. *Periherm.* l. 8.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 1 definit univoca, quorum nomen est commune, et secundum illud nomen substantiæ ratio eadem. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1; 4. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 3.

Respondeo dicendum, quod recte definita sunt a Philosopho univoca, quorum nomen est commune, et secundum illud nomen substantiæ ratio eadem; quod manifestum esse potest discurrendo per singulas definitionis partes. Loco enim generis ponuntur illa verba, quorum nomen est commune; nam in illis conveniunt univoca cum æquivocis et analogis; reliqua vero ponuntur loco differentiæ, ex quibus duobus constare debet omnis bona definitio (6. *Top.* loc. 8, c. 6). Per substantiæ vero rationem intelligitur definitio, vel quidquid sumitur loco definitionis; ideo enim animal dicitur univoce prædicari de homine et leone, quia non solum nomen animal convenit homini et leoni, sed etiam definitio ejus essentialis, quæ est : corpus animatum sensibile; non solum enim vere dicimus, quod homo est animal, sed etiam quod est corpus animatum sensibile, et similiter de leone. Per hanc autem differentiam sufficienter distinguuntur univoca ab æquivocis et analogis; nam hæc non conveniunt in una ratione totaliter et absolute eadem, sed habent partim eamdem, partim diversam; illa vero habent rationes totaliter diversas. Definiuntur autem in hac definitione univoca univocata; nam istis proprie convenit habere nomen idem, et eamdem rationem importatam per tale nomen, et Philosophus dat exemplum de univocatis; nam post allatam definitionem univocorum statim subdit, ut animal et homo, atque bos; communi enim nomine horum utrumque animal nuncupatur, et est substantiæ ratio eadem. Si quis enim assignaverit utriusque rationem, quid utrumque est, quo animal est, eamdem assignabit rationem, et sic patet definitio univocorum. — Il. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod quia genus non est quid unum physice, sed tantum logice, et propterea quodammodo est unum, et non simpliciter; species vero et est quid unum physice et logice, et per consequens est quid unum simpliciter; quia nimirum species sumitur ab ultima forma, quæ simpliciter una est in rerum natura; genus autem non sumitur a forma aliqua, quæ sit una in rerum natura, sed secundum rationem tantum; — propterea sub unitate generis dicuntur latere multæ æquivocationes; quorum verborum sensus non est, quod unitas generis sit logice æquivoca, sed quod per similitudinem et propinquitatem ad unitatem non simpliciter generis multorum æquivocatio latet. Sunt enim quædam æquivocationes multum distantes, in quibus sola communitas nominum attenditur; sicut si canis dicatur sidus cœleste et animal latrabile. Quædam vero sunt, quæ habent quamdam similitudinem, sicut si hoc nomen homo dicatur de vero homine et de homine picto, in quantum similitudinem quamdam habet hominis veri. Quædam vero sunt æquivocationes proximæ, aut propter convenientiam in genere, sicut si corpus dicatur de cœlesti et de corruptibili, æquivoce dicitur, naturaliter loquendo, quia eorum non est materia una, conveniunt tamen in genere logico; et propter hanc generis convenientiam videntur omnino non æquivoca esse; aut etiam sunt propinqua secundum similitudinem aliquam, sicut ille, qui docet in scholis, dicitur magister, et similiter ille, qui præest domui, dicitur magister domus æquivoce, et tamen propinqua æquivocatione propter similitudinem; uterque enim est rector, hic quidem scholarium, ille vero domus. Unde propter hanc propinquitatem vel generis vel similitudinis non vi-

dentur esse æquivoca, cum tamen sint. — 7. *Phys.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur, quod nomen significat substantiam cum qualitate, non intelligitur substantia et qualitas proprie, secundum quod logicus accipit prædicamenta distinguens, sed secundum quod accipitur a grammatico; hic autem accipit substantiam quantum ad modum significandi, et similiter qualitatem; et quia illud, quod significatur per nomen, significatur ut aliquid subsistens, secundum quod de eo aliquid potest prædicari, quamvis secundum rem non sit substens, sicut albedo secundum grammaticos significat substantiam ad differentiam verbi, quod non significat ut aliquid subsistens, ideo omne nomen secundum grammaticos dicitur significare substantiam. Quia vero in quolibet nomine non solum est considerare id, ad quod significandum imponitur, quod est grammatice loquendo substantia, sed etiam id, a quo nomen imponitur, quod est quasi principium innotescendi; ideo quantum ad hoc omne nomen dicitur habere modum qualitatis, secundum quod qualitas vel forma est principium cognoscendi rem. Unde secundum Philosophum (5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14) uno modo forma substantialis dicitur qualitas; nec refert quantum ad significationem nominis, utrum principium innotescendi sit idem re cum eo, quod nomine significatur, ut in abstractis, vel diversum, ut in hoc nomine homo. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 1, ad 3; 3. *Sent.* dist. 6, q. 1, a. 3, c; 1a, q. 13, a. 1, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod aliquid secundum analogiam dicitur tripliciter, *vel* secundum intentionem tantum et non secundum esse, et hoc est, quando una intentio refertur ad plura per prius et posterius, quæ tamen non habet esse nisi in uno, sicut intentio sanitatis refertur ad animal, urinam et diætam diversimode secundum prius et posterius, non tamen secundum diversum esse, quia esse sanitatis non est nisi in animali. *Vel* secundum esse et non secundum intentionem, et hoc contingit, quando plura parificantur in intentione alicujus communis, sed illud commune non habet esse unius rationis in omnibus, sicut omnia corpora parificantur in intentione corporis. Unde logicus, qui tantum considerat intentiones, dicit, hoc nomen corpus de omnibus corporibus univoce prædicari, sed esse hujus naturæ non est ejusdem rationis in omnibus corporibus corruptibilibus et incorruptibilibus, ut docent Philosophus et Commentator (5. *Metaphys. text.* 33; l. 4, c. 28). *Vel* secundum intentionem et esse, et hoc est, quando plura neque parificantur in intentione communi, neque in esse, sicut ens dicitur de substantia et accidente. Ex his analogis primum et tertium genus proprie est analogum, secundum vero est improprie analogum, cum possit esse univocum atque adeo genus logice loquendo. — Vel dic, quod ubi est diversum esse, si tamen sit una intentio, est univocatio logica, non autem physica; definitio autem univocorum allata ab Aristotele in Logica est definitio univocorum logice sumptorum, logicus enim tantum considerat intentiones et abstrahit a materia, unde fit, ut multa logice loquendo sint univoca, quæ non sunt physice loquendo, cum physicus consideret res applicando ad materiam; ut quantitas dicta de quantitate cœlesti et sublunari, logice loquendo, est univoca, non autem physice, quia aliud est subjectum quantitatis in cœlo et in sublunaribus. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 1; 5. *Metaphys.* l. 22.

Ad quartum dicendum, quod duplex est univocatio, una physica, quando nimirum una natura recipitur in diversis secundum unum primum subjectum, et hoc modo accidens et proprium sunt univoca suis subjectis; sic album univoce dicitur secundum Philosophum (7. *Phys. text.* 27 c. 4); de equo albo et cane albo. Altera logica, et hæc est duplex : una secundum essentiam, quando nimirum ratio significata per nomen univocum est eadem essentialiter cum ratione et definitione univocatorum, et hæc convenit generi, speciei et differentiæ; unde Philosophus (*de Prædicam.* c. 5) ait, proprium illorum esse univoce prædicari. Altera per participationem, quando scilicet univocata conveniunt in nomine univoco et in ratione significata per tale nomen, sed talis ratio non est eadem cum ratione et definitione propria illorum, et hæc univocatio convenit proprio et accidenti; et de hoc loquitur Philosophus (2.

Metaphys. text. 4; l. 1. *min.* c. 1), cum ait, calorem univoce prædicari de igne et aliis elementatis calidis, et ignem esse calidissimum, quia est causa univocationis caloris in corporibus; dici enim univoce seu secundum idem nomen et secundum eamdem rem significatam per nomen de subjecto seu de re existente extra animam, convenit tam substantiæ secundæ, quam accidenti. Nam id convenit rei, ut substat intentioni universalitatis, cui potest subesse accidens, ut dicitur tanquam universale de pluribus subjectis, nisi quod ratio accidentis non est ratio subjectorum, et ideo non dicitur de subjecto essentialiter, quomodo genus et species dicuntur de subjecto, et ideo Philosophus (*de Prædicam.* c. 5) negat accidens dici de subjecto; potest tamen dici de subjecto participative, quia licet ejus ratio non sit ratio subjecti, participatur tamen simul cum nomine a pluribus subjectis. — 7. *Phys.* l. 7; 2. *Metaphys.* l. 2; *de Pot.* q. 7, a. 7, ad 2; 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42, c. 7; 1. *c. Gent.* c. 32.

Ad quintum dicendum, quod unum dividentium vel suscipientium prædicationem alicujus communis potest esse prius altero dupliciter : uno modo secundum proprias rationes et naturas; alio modo secundum participationem rationis illius communis, quod de illis prædicatur, vel in ea dividitur. *Primum* non tollit univocationem generis, ut patet manifeste in numeris, in quibus binarius secundum propriam rationem prior est ternario, sed tamen æqualiter participant rationem generis sui, scilicet numeri, ita enim ternarius est multitudo mensurata per unum, sicut binarius; sed *secundum* impedit univocationem generis, et propterea ens non potest esse genus substantiæ et accidentis, quia in ipsa ratione entis substantia, quæ est ens per se, habet prioritatem respectu accidentis, quod est ens in alio. Similiter affirmatio, licet sit prior negatione secundum propriam rationem, æqualiter tamen participat rationem enuntiationis.—Vel dic, quod una species potest esse prior alia secundum esse, non secundum rationem communis, ut est in numeris. — ll. cit. in arg; 1. *Phys.* l. 8; 1. *Ethic.* l. 6; *de Verit.* q. 2, a. 11, c.

ARTICULUS III

UTRUM RECTE DEFINIANTUR ANALOGA.

Videtur quod non recte definiantur analoga : quorum nomen est commune, et secundum illud nomen substantiæ ratio partim eadem, partim diversa.

1. Quidquid enim dicitur de Deo et creaturis, dicitur analogice; sed Deus et creatura non participant aliquid idem, quia illud esset simplicius utroque, quod est impossibile : ergo non recte definiuntur analoga : quorum substantiæ ratio est secundum nomen partim eadem. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 2, arg. 2; *de Verit.* q. 2, a. 11. arg. 3.

2. Præterea, analogum est tantum in uno analogato secundum propriam rationem, ad differentiam univoci, cujus ratio est in quolibet univocato, ut patet in nomine analogo sanum; sanitas enim formaliter tantum est in animali; sed quod tantum est in uno, non est in pluribus : ergo male definiuntur analoga : quorum nomen etc. — 1a, q. 16, a. 6, c; 1a 2æ, q. 20, a. 3, c. et ad 9.

3. Præterea, illa dicuntur habere rationes partim diversas, partim eamdem, quæ habent diversas habitudines ad unum aliquid et idem; sed non omnia analogata habent has diversas habitudines ad aliquod unum, ut patet in Deo et creatura; nam hoc unum, esset prius Deo quod dici non potest, cum nihil possit esse prius Deo, nec secundum rem, nec secundum rationem : ergo non recte definiuntur analoga : quorum substantiæ ratio partim est eadem, partim diversa. — Sed dices, analoga esse duplicia, alia duorum ad unum, et hæc non esse in Deo, alia unius ad unum, et hæc esse in Deo. — 4. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 3; 1a, q. 3, a. 5, *Sed contra;* 1. *c. Gent.* c. 34; *de Verit.* q. 2, a. 11, c. et ad 6.

4. Sed contra, analogia unius ad alterum est analogia proportionis; sed hæc non est in Deo : ergo si est analogia in Deo, est illa, quæ est definita, quæ tamen illi non convenit, ut probatum est; ergo dicendum est, non recte fuisse definita analoga. — *De Verit.* q. 2, a. 11, c. et ad 6.

1. *Sed contra est :* quod analoga definiuntur, ut potest colligi ex his, quæ de æquivocis et univocis dicuntur a Philosopho in Prædicam. c. 1 : quorum nomen est commune, et secundum illud nomen substantiæ ratio partim eadem, partim diversa.

2. Præterea, analoga sunt media inter univoca et æquivoca; sed medium dicitur tale, quia participat naturam extremorum : ergo cum univoca sint, quorum ratio est totaliter eadem; æquivoca verô, quorum ratio est totaliter diversa ; analoga erunt, quorum ratio partim est eadem, partim diversa. — 4. *Metaphys.* l. 1 ; 11. *Metaphys.* l. 3; 1. c. *Gent.* c. 32, 33, 34; 1a, q. 108, a. 5, ad. 4.

Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur secundum analogiam tripliciter, ut dictum est : *vel* secundum esse, et non secundum intentionem ; *vel* secundum intentionem tantum, et non secundum esse; *vel* secundum esse et secundum intentionem; de quibus oportet, quod natura communis habeat aliquod esse in unoquoque eorum, de quibus dicitur, sed differens secundum rationem majoris vel minoris perfectionis. — Analoga *primi generis* non sunt proprie analoga ; nam licet eorum analogia tollat univocationem physicam vel metaphysicam, non tamen tollit logicam, quæ est propria univocatio; unde vere sunt univoca, ut patet in exemplis allatis supra de corpore respectu sublunaris et cœlestis; unde non mirum, si illis non competit definitio analogorum a Philosopho allata art. præced.

Analoga vero *secundi generis*, quæ sicut et tertii sunt proprie analoga, dicuntur analoga proportionis seu convenientiæ et a Philosopho (1. *Ethic.* c. 6, al. 4) appellantur ab uno ad unum, et (3. *Phys. text.* 78; c. 11) secundum prius et posterius, et sunt duplicia. Nam quædam dicuntur analoga unius ad unum, quomodo ens dicitur analogice de substantia et accidente propter convenientiam et habitudinem, quam habent ad invicem; et similiter sanum de medicina et animali. Quædam vero dicuntur ad unum tertium, quomodo ens dicitur de substantia, quantitate et qualitate ; et sanum de animali, medicina et urina; nam quantitas et qualitas dicuntur ens per habitudinem ad substantiam, et medicina et urina dicuntur sana per ordinem ad sanitatem animalis. (1a, q. 13, a. 5, c.; *de Pot.* q. 7, a. 7, c. 1 ; *c. Gent.* c. 34; 1. *Ethic.* l. 7; 3. *Phys.* l. 12). — Utraque vero analoga definiuntur definitione prædicta; nam habent unum nomen et rationem aliquam secundum illud nomen, in quo tanquam in genere conveniunt cum univocis et æquivocis ; sed hanc rationem habent nec omnino et totaliter unam, sicut habent univoca, neque totaliter diversam, sicut æquivoca, per quod tanquam per differentiam distinguuntur ab utrisque ; sed partim eamdem, partim diversam, eamdem ratione termini, diversam ratione diversorum respectuum ad unum terminum. (1a, q. 13, a. 5, c.; 4. *Metaphys.* l. 1 ; 3. *Ethic.* l. 7). Quibus etiam tria communia sunt ; *primum* est, quod analogum absolute et simpliciter dictum intelligitur de principali analogato, ad quod alia minus principalia dicuntur talia per habitudinem ad illud, ut patet in ente dicto de substantia et accidentibus, et sano dicto de animali, medicina et urina. *Secundum* est, quod principale analogatum, seu id, ad quod unum vel plura dicunt habitudinem, ponitur in definitione cæterorum, sicut substantia ponitur in definitione accidentis, et animal sanum in definitione medicinæ et urinæ. *Tertium* est, quod nomen analogum per prius dicitur, quantum ad rem formaliter significatam, de eo, quod ponitur in definitione aliorum, seu de principali analogato, in quo formaliter est ratio significata per nomen. Quorum trium dictorum ratio est, quia cum in analogis secundi generis sit unum respectum a cæteris, illud unum debet necessario poni in definitione aliorum; res enim ita definitur, prout habet esse, hæc autem habent suum esse in ordine ad principale analogatum. Sic sanum, quod dicitur de animali, cadit in definitionem sani, ut dicitur de medicina et urina; et rursus illud est prius cæteris secundum rationem illius analogi ; nam ratio, quam significat nomen, est definitio, et ideo prius secundum definitionem nominis est etiam prius secundum rationem illius, et per consequens absolute dictum nomen analogum intelligitur de principali analogato. — 1a, q. 13, a. 6, c.; 1. *Sent.* dist. 9, q. 1, a. 1, ad 2; 3.

Sent. dist. 33, q. 1, a. 1, quæst. 2. ad 1; 1. *c. Gent.* c. 32.

Analoga demum *tertii generis* dicuntur analoga proportionalitatis, et a Philosopho (12. *Metaphys. text.* 22 et 23; l. 11, c. 4) proportionis, et (1. *Poster.* c 12 et 24 et 2 *Poster. text.* 23 et 25; c. 13 et 14) secundum similitudinem rationum, quando nimirum attenditur convenientia duorum ad invicem, inter quæ non est proportio, sed magis similitudo duarum ad invicem proportionum, sicut senarius convenit cum quaternario in hoc, quod sicut senarius est duplum ternarii, ita et quaternarius binarii. Et hujusmodi sunt analoga dicta de Deo et creaturis, et omnia illa, quorum ratio est in omnibus analogatis, sive sit in uno metaphorice, in alio proprie, sive sit in omnibus proprie, sed vel secundum proportiones diversas ad idem subjectum, quomodo qualitas dicitur ens, quia est dispositio per se entis, id est substantiæ; quantitas vero, quia est mensura ejusdem, et sic de aliis; vel secundum proportionem unam ad diversa subjecta, ut est in visu respectu oculi corporalis, et in intellectu respectu animæ; eamdem enim proportionem habent visus ad corpus et intellectus ad animam. Vel demum hæc ratio proportionaliter una æqualiter participatur ab omnibus analogatis, et non ab uno per ordinem ad aliud; vel inæqualiter, quia scilicet in uno est perfecte et in alio imperfecte, ut est in prædicatis transcendentibus, ente, bono, vero, ut dicitur de Deo et creaturis; et his etiam omnibus convenit definitio allata analogorum, quia habent commune nomen et rationem nec omnino eamdem nec totaliter diversam, sed proportionaliter eamdem. Nam rationes analogorum sunt quidem diversæ, sed tamen sunt proportionaliter una; quod enim est spina pisci, est os animali; et sicut creaturæ habent bonitatem, ita Deus habet bonitatem, nisi quod in Deo est infinite perfecta, in creatura vero imperfecta. — *De Verit.* q. 2, a. 11, c.; 12. *Metaphys.* l. 4; 1. *Poster.* l. 12 et 18; 1a, q. 13, a. 5 et 6; 1. *Ethic.* l. 7; 2. *Poster.* l. 17 et 19.

Est tamen inter analoga hujus tertii generis hoc discrimen, quod nomina analoga, quæ metaphorice dicuntur de uno vel pluribus, et proprie de alio, per prius dicuntur de eo, de quo proprie dicuntur, et illud ponitur in definitione cæterorum; cujus ratio est, quia dicta de aliis, quibus metaphorice conveniunt, nihil aliud significant, quam similitudines ad illud, de quo proprie dicuntur. Sicut ridere dictum de prato nihil aliud significat, quam quod pratum similiter se habet in decore, cum floret, sicut homo, cum ridet, secundum similitudinem proportionis; et ideo ridere dictum de homine ingreditur definitionem ridere dicti de prato; et idem dico de nomine leonis dicto de Deo; significat enim, quod Deus similiter se habet, ut fortiter operetur in suis operibus sicut leo in suis; et ideo in definitione leonis dicti de Deo ponitur nomen leonis dictum de animali. — Analoga vero, quæ proprie dicuntur, aliquando per prius dicuntur de uno, et illud ingreditur definitionem aliorum, aliquando non; nam, quando ratio analogi æqualiter participatur ab omnibus analogis, non dicitur prius de uno quam de alio, neque unum ingreditur definitionem aliorum, ut patet in nomine ossis dicto de spina et osse animalis; quando vero inæqualiter participatur, tunc quantum ad rem significatam formaliter analogum prius dicitur de eo, in quo talis ratio perfecte participatur. Sic enim bonitas, sapientia et similia, quantum ad rem significatam per nomen, prius dicuntur de Deo quam de creaturis, quia a Deo in creaturas hujusmodi perfectiones manant; sed quantum ad impositionem nominis prius dicuntur de illis analogatis, quæ prius cognoscimus; et ideo prædicta nomina prius dicuntur de creaturis, sicut et illis imponuntur, quia prius creaturas cognoscimus; unde et modum significandi habent, qui competit creaturis. — Et hinc est, quod in talibus analogis, licet prius dicantur secundum rem significatam de principali analogato, hoc tamen non ponitur in definitione minus principalium, ut bonitas divina non ponitur in definitione bonitatis creatæ, quia nimirum cum definitio detur cognitionis gratia, illa tantum debent poni in definitione, quæ sunt notiora ipso definito; bonitas autem divina est ignotior bonitate creata, cum per bonitatem creatam deveniamus in cognitionem increatæ.

— Et sic patet definitio analogorum, quæ non ipsis nominibus, sed ipsis analogatis convenit; nam illis competit habere nomen et secundum illud rationem partim eamdem, partim diversam. — 1a, l. c.; *de Verit.* l. c.; 1. *c. Gent.* c. 34.

Ad primum ergo dicendum, quod communitas analogica potest esse dupliciter: vel ex eo, quod aliqua participant aliquod unum secundum prius et posterius, sicut potentia et actus rationem entis, et similiter substantia et accidens; vel ex eo, quod unum esse et rationem ab altero recipit, et talis est analogia creaturæ ad Creatorem. Creatura enim non habet esse, nisi secundum quod a primo ente descendit et ipsum imitatur, et sic non sequitur, quod sit aliquid simplicius Deo. — Vel dic quod, quia ubicumque est communitas analogiæ, ibi est aliqua similitudo, sicut dupliciter est modus similitudinis, ut ponit Philosophus (1. *Top.* c. 15), unus, qui invenitur in diversis generibus et attenditur secundum proportionem vel proportionalitatem, ut quando alterum se habet ad alterum, sicut aliud ad aliud, ut ipse ibidem dicit; alius vero in his, quæ sunt ejusdem generis, ut quando idem diversis inest; — ita est duplex analogia, *una*, quæ involvit priorem similitudinis modum, et hæc est inter Deum et creaturas, nec ex illa sequitur, aliquid esse simplicius Deo; *altera*, quæ involvit posteriorem similitudinis modum, et hæc non est in Deo, cum ex illa sequatur aliquid esse prius Deo, quod est falsum. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 2, ad 2; *de Verit.* q. 2, a. 11, arg. 1. et ad 2, 3 et 4.

Ad secundum dicendum, quod analogia unius vel duorum ad unum tertium est duplex: *una*, in qua, quæ ordinantur ad aliud, dicuntur talia solum ex hoc quod ordinantur ad aliud, ut medicina amara dicitur amara vel sana ex hoc solum, quod est causativa sanitatis, et in hujusmodi analogis verum est, quod ratio significata per nomen analogum est tantum in uno formaliter; sanitas enim formaliter est tantum in animali, ad quod ordinantur medicina, urina, diæta. *Altera* est, in qua, quæ ordinantur ad aliud, participant rationem analogi formaliter, licet inæqualiter, et in his ratio analogi non est tantum in uno, sed etiam est in pluribus, ut cum dicitur ens de substantia et accidentibus; hæc enim dicuntur entia, quia ordinantur ad substantiam, ipsa tamen formaliter in se participant rationem entis, licet modo imperfecto, — et utrisque analogis competit definitio analogorum. Nam analoga *prioris* generis dicuntur habere vel participare eamdem rationem secundum terminum, et habere diversas rationes secundum diversos respectus, ut dictum est; analoga vero *posterioris* generis dicuntur habere rationem partim eamdem, partim diversam, quia ratio analogi non est omnino et totaliter eadem, sed proportionaliter participatur ab omnibus, ut dictum est. — 1a 2æ, q. 20, a. 3, c. et ad 3; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 1; ll. cit. in c.; 4. *Metaphys.* l. 1.

Ad tertium dicendum sicut in objectione, quod analoga sunt in duplici differentia, quædam duorum ad unum tertium, et ad hujusmodi analoga non pertinent Deus et creaturæ; quædam unius ad unum, et hujus generis possunt esse Deus et creatura; unde non sequitur, quod aliquid sit prius Deo. — 1. *c. Gent.* c. 34; 1a, q. 13, a. 5, c.; *de Pot.* q. 7, a. 7, c.

Ad quartum dicendum, quod analoga unius ad unum sunt duplicia: *quædam*, quæ participant rationem analogi secundum prius et posterius, sicut potentia et actus rationem entis, et similiter substantia et accidens, et hæc analogia non est inter Deum et creaturas. *Quædam* vero, quorum unum esse et rationem ab altero recipit, et hujusmodi est analogia inter Deum et creaturas; creatura enim non habet esse, nisi secundum quod descendit a primo ente et illud imitatur. — Vel dic, quod proportio dupliciter sumitur: *uno* modo proprie, et significat habitudinem quantitatis ad quantitatem secundum aliquem determinatum excessum vel adæquationem, et hæc non est inter Deum et creaturas, quia inter illa est infinita distantia. *Alio* modo prout per translationem a quantitate significat habitudinem cujuslibet rei ad alteram, ut materiæ ad formam, intellectus ad intellectum, effectus ad causam, et hæc proportio est inter Deum et creaturas; nam creaturæ, ut dictum est, cum sint effectus Dei, illum quantum possunt

imitantur, licet imperfecte ipsum assequantur. — 1. *Sent. Prolog.* q. 1, a. 2, ad 2 et dist 35, q. 1, a. 4, c.; *de Verit.* q. 8, a. 1, ad 6; 3. *c. Gent.* c. 54, arg. 6 et ad 6.

ARTICULUS IV

UTRUM RECTE DEFINIANTUR DENOMINATIVA.

Videtur quod non recte definiantur denominativa : quæ differentia casu secundum nomen habent appellationem.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Periherm.* c. 2), quod eadem est ratio, quam significat nomen in omnibus, unde idem est nomen per omnes casus et numeros; sed nomen denominativum patiens sumptum in plurali non differt casu a nomine abstracto, quod est patientia : ergo nomen denominativum male definitur, quod casu differt ab abstracto, unde derivatur. — *Quodl.* 4, a. 17, *Sed contra*, 1. *Periherm.* l. 4.

2. Præterea, nomen dilectus derivatur a dilectione, et casu ab illo differt; sed nomen dilectus non est nomen denominativum a dilectione, quia nulla res denominat seipsam, dilectio autem diligitur : ergo nomen denominativum male definitur. — Sed dices, quod dilectus non est nomen proprie denominativum; nam denominatio proprie est secundum habitudinem accidentis et formæ ad subjectum, sic autem dilectum non denominatur a dilectione, sed magis sicut objectum, et ideo ratio non procedit. — 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 5, arg. 2 et ad 2.

3. Sed contra, ligneum et ferreum, ut dicitur 7. *Phys. text.* 14; c. 3 sunt nomina proprie denominativa; sed hæc non derivantur a forma vel accidente subjecto inhærente; nam lignum vel ferrum non est forma vel accidens arcæ, quæ dicitur lignea vel ferrea, sed est ejus materia : ergo nomen denominativum non habet derivationem ab accidente vel forma inhærente. — *Tabula aurea* voce « denominatio » n. 1; 7. *Phys.* l. 5.

4. Præterea, locatum, temporale et sanum sunt nomina denominativa; sed hæc non derivantur a forma adjacente subjecto, quod denominatur; sanitas enim non est in medicina, quæ dicitur sana, ut dictum est, et tempus et locus non denominant subjectum, in quo sunt : ergo nomen denominativum non derivatur a forma inhærente. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

5. Præterea, homo derivatur ab humanitate, tanquam concretum a suo abstracto, et similiter animal ab animalitate, et casu ab illa differt; sed neutrum illorum est nomen denominativum, nam prædicantur de suis inferioribus univoce et essentialiter, ut dicit Philosophus in *Prædicam.* c. 5 : ergo male definitur nomen denominativum id, quod casu differens ab aliquo secundum nomen habet appellationem. — *Opusc.* 30, c. 3; *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1; 3. *Sent.* dist. 7. q. 1, a. 1.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 1 definit denominativa : quæcumque ab aliquo differentia casu secundum nomen habent appellationem. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod denominative dicuntur prædicari, quæ concreta sunt adjective, et ab aliquibus accidentibus abstractis denominantur seu derivantur, ut album de homine et equo denominative prædicatur, quia album derivatur ab hoc abstracto, quod est albedo, quæ est in homine et ab illo terminative differt; albedo enim abstracte sumpta de homine prædicari non potest, quia nulla pars de toto prædicari potest, albedo autem est pars quædam accidentalis hominis albi; concernitur autem et dicitur album, quod idem est, quod habens albedinem, et tale potest de homine prædicari. Et sic patet definitio denominativorum, quæ proprie solis nominibus convenire videtur, quia nominis est derivari ab alio nomine et casu ab illo differre, non autem rei significatæ per nomen; hoc enim nomen album derivatur a nomine albedo, et nomen fortis a fortitudine, ut Philosophi exemplo utar, et concretum ab abstracto, non autem paries albus vel homo fortis; et similiter terminatio non est rei albæ, sed nominis albi. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod casus obliqui secundum Philosophum non sunt nomina, quia licet sit eadem ratio in omnibus, non tamen adjuncto « est » vel « non est » significant verum vel falsum, sicut significat nomen. Dicuntur tamen unum nomen, non simpliciter, sed in quantum

conveniunt in uno ordine declinationis; nomen autem denominativum est proprie nomen. — *Quodl.* 4, a. 17, ad 3; 1. *Periherm.* l. 4.

Ad secundum dicendum, sicut dictum est in objectione.

Ad tertium dicendum, quod illud, a quo aliquid denominatur, non oportet, quod semper sit forma secundum rei naturam, sed sufficit, quod significetur per modum formæ, grammatice loquendo; denominatur enim homo agens ab actione, et indutus ab indumento, et similiter circulus ferreus vel ligneus a ferro et ligno, quæ realiter non sunt formæ. — *de Pot.* q. 7, a. 10, ad 8; *Tab. aur.* v. denom. n. 1.

Ad quartum dicendum, quod omnis denominatio debet quidem fieri a forma, quæ habet rationem accidentis ad subjectum modo dicto, non tamen ita, ut hoc subjectum debeat respectu talis accidentis seu habentis modum accidentis esse subjectum inhæsionis, sed sufficit, quod sit subjectum denominationis; nam accidentia sunt in duplici differentia, quædam quæ denominant subjectum, in quo sunt, ut albedo; quædam vero, quæ non tantum denominant subjectum, in quo sunt, sed etiam in quo non sunt ut in subjecto inhæsionis, ut locus et tempus. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

Vel dic, quod in his, quæ denominant per respectum ad alterum, potest aliquando denominatio fieri a forma non inhærente; nam dupliciter denominatur aliquid per respectum ad alterum : *uno* modo, quando ipse respectus est ratio denominationis, sicut urina dicitur sana per respectum ad sanitatem animalis; ratio enim sani, secundum quod de urina dicitur, est esse signum sanitatis animalis. Et in talibus, quod denominatur per respectum ad alterum, non denominatur ab aliqua forma sibi inhærente, sed ab aliquo extrinseco, ad quod refertur; et idem dico de locato, quod dicitur tale per respectum ad locum; et de temporali, quod dicit ordinem ad tempus. *Alio* modo denominatur aliquid per respectum ad alterum, quando respectus non est ratio denominationis, sed causa, sicut si aer dicatur lucens a sole, non quod ipsum aerem referri ad solem sit lucere aeris, sed quia directa oppositio aeris ad solem est causa, quod luceat. — *De Verit.* q. 21, a. 4, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod denominativa sunt, quæ concreta sunt adjective, cujusmodi non sunt homo et animal; nam humanitas et animalitas nullo modo sunt accidentalia, sive secundum rem sive secundum modum; unde homo et animal inter univoca a Philosopho numerantur. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 1; *Opusc.* 30, c. 1.

ARTICULUS V

UTRUM NOMEN DENOMINATIVUM PRINCIPALITER SIGNIFICET FORMAM, AN SUBJECTUM.

Videtur quod nomen denominativum principaliter significet subjectum.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 3; l. 6, c. 1), quod sedens, et sanum, et similia nomina denominativa sunt magis entia, quam eorum abstracta, et quod unumquodque talium nominum videtur importare prædicamentum substantiæ; sed non alia ratione prædicta nomina sunt magis entia, et important prædicamentum substantiæ, quam quia principaliter significant subjectum, quod est substantia : ergo nomen denominativum principaliter significat subjectum. — 7. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, nomen multiplicatur multiplicato suo significato; sic enim nomen homo multipliciter dicitur, si imponatur ad significandas diversas res, ut id, quod vere est homo, et lapidem; sed nomina denominativa seu concreta accidentalia non multiplicantur ex forma, sed ex subjecto : ergo nomen denominativum principaliter signat subjectum. — 1a, q. 13, a. 10, ad 1; 1. *Periherm.* l. 4; 3a, q. 3, a. 7, ad 2; 1a, q. 36, a. 4, ad 7.

3. Præterea, nomina supponunt pro eo, ad quod significandum principaliter imponuntur; sed nomina denominativa supponunt pro subjectis : ergo illa principaliter significant. — 3. *Sent.* dist. 6, q. 1, a. 3, c.

4. Præterea, ratio nominis est, quam significat definitio, ut dicitur 3. *Metaphys. text.* 11; l. 3, c. 4; sed denominativorum definitio datur per subjectum : ergo denominativa principaliter illud significant. — Sed dices, datur per subjectum, tanquam

per additum essentiæ talis nominis. — *de Unione Verbi* a. 2, ad 4; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2; *de Pot.* q. 9, a. 4, c.; 7. *Metaphys.* l. 4; *de Sensu* l. 6; 1. *Periherm.* l. 4.

5. Sed contra, denominativa sicut et alia accidentia in concreto definiuntur per subjectum, tanquam per genus; sed genus est de essentia rei et primo ponitur in ejus definitione : ergo etiam erit essentiale nomini denominativo, et per consequens erit primo per illud significatum. — *de Verit.* q. 3, a. 7, arg. 2 ; ll. cit.

Sed contra est, 1. quod Philosophus in *Prædicam.* c. 5, dicit, quod album nihil aliud significat, quam qualitatem. — 5. *Metaphys.* l. 7; 7. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 21 ; l. 6, c. 6), quod licet non sit idem quod quid est albi hominis cum homine albo, ratione subjecti, idem tamen sunt, ratione passionis ; nam idem est quod quid erat albo, et album; ergo nomen denominativum album essentialiter tantum significat, et per consequens principaliter qualitatem. — 7. *Metaphys.* l. 5.

Respondeo dicendum, quod nomen denominativum, ut album, significat formam et subjectum. Propterea enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 21 ; l. 6, c. 16) dicit, quod musicum et album, quæ sunt denominativa, dicuntur secundum accidens propter duplex significare ipsorum ; etenim significant id, cui accidit album et musicum, puta subjectum, et ipsum accidens, puta albedinem et musicam, non tamen significant utrumque eodem modo. Nam proprium, essentiale et principale significatum nominis denominativi non est subjectum, ut vult Avicenna l. 6, *Naturalium part.* 1, c. 2, sed est accidens seu forma; subjectum vero tantum ex consequenti significatur, et tanquam additum essentiali significato (*de Unione Verbi* a. 3, ad 5; 7. *Metaphys.* l. 5; 1. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 2, ad 3); quod multipliciter potest esse manifestum. Et *primo* quidem, quia si denominativa adjectiva atque adeo prædicata, quæ sunt in generibus accidentium, principaliter significant subjectum atque adeo substantiam, et per posterius accidens, sicut hoc quod dico album et musicum, non ponerentur a Philosopho sub ente secundum se, sed sub ente secundum accidens; nam hoc totum, quod est homo albus, est ens secundum accidens; ponuntur autem inter entia secundum se (5. *Metaphys. text.* 14 ; l. 4, c. 7) et ideo, quia, cum diverso modo dicantur de substantia, debent significare aliquod esse distinctum et diversum ab esse substantiæ, puta esse quantitatis vel qualitatis, licet ex consequenti significent subjectum, quia cum significent formam, puta quantitatem vel qualitatem per modum accidentis, oportet, quod ex consequenti includant in sui ratione subjectum; nam accidentis esse est inesse (5. *Metaphys.* l. 9). *Secundo,* quia cum in omni definitione poni possit loco nominis definitio, ut si dicamus, quod homo est animal rationale, loco nominis animal, poni potest ejus definitio, nimirum substantia animata vel sensibilis, ut dicatur : homo est substantia animata, sensibilis, rationalis — si nomine denominativo principaliter significatur subjectum, cum dicimus nasus simus, loco hujus nominis simus posset poni definitio ipsius, puta nasus concavus, quod tamen dici non potest; nam inde sequeretur, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 18 ; l. 6, c. 5, manifesta nugatio; nam idem erit dicere nasus simus, atque nasus nasus concavus, quæ omnino vitanda est. — *Tertio,* quia album, ut dicitur l. c. *text.* 12 ; c. 4, non significat aliquid, sed aliquale, et definitur per additamentum, cum tamen si significaret principaliter subjectum, quia hoc est substantia, significaret aliquid, non aliquale, et non definiretur per additamentum. — 7. *Metaphys.* l. 3 et 4.

Quarto, quia proprium significatum alicujus nominis est id, quod per nomen determinate intelligitur; at nomen denominativum, ut album, determinate significat albedinem seu formam, et indeterminate subjectum; nam cum dicimus album, intelligimus aliquid albedine informatum, non autem determinatur, quod sit illud, sicut determinatur forma, quam propterea principaliter significat (*de Unione Verbi* a. 3, ad 5). — *Quinto,* in quolibet nomine est duo considerare, id a quo imponitur nomen, quod dicitur qualitas nominis, et id, cui imponitur, quod dicitur substantia nominis; et nomen proprie loquendo dici-

tur significare formam seu qualitatem, a qua imponitur nomen, sicut dicitur supponere pro eo, cui imponitur; sed in nomine denominativo id, a quo imponitur nomen, est forma et accidens; cui vero imponitur, est subjectum : ergo nomen denominativum proprie et principaliter significabit formam, et non subjectum. — *Postremo* aliud est in nomine denominativo id, quod significatur seu significatum, et id, quod copulatur seu copulatum; sed in tali nomine id, quod copulatur, non est forma, sed subjectum; id enim copulari dicitur, quod directe sumi non potest sub significato nominis, cujusmodi est solum subjectum : ergo dicendum est, quod nomen denominativum principaliter solam formam significat. — 3. *Sent.* dist. 6, q. 1, a. 3; 1a, q. 39, a. 5, ad 5; *de Pot.* q. 9, a. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod nomina concreta accidentium seu denominativa videntur importare prædicamentum substantiæ, non quia hoc sit pars significationis talium nominum — nam, ut dicitur in Prædicamentis, album solam qualitatem significat, — sed quia hujusmodi nomina significant accidentia ut inhærentia substantiæ; ob quam etiam rationem dicuntur magis entia, quam nomina abstracta, quæ significant accidentia, non ut inhærentia, quomodo videntur non entia. — 7. *Metaphys.* l. 1, 3, 4, 5; 5. *Metaphys.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod alio modo plurificatur terminus substantivus seu nomen concretum substantiale, atque terminus adjectivus seu nomen denominativum. Nam ille plurificatur ex forma significata; unde si tres personæ divinæ unam naturam humanam assumerent, dicerentur unus homo, non autem plures homines; si vero una persona divina assumeret duas naturas humanas, diceretur duo homines; hic vero multiplicatur per subjectum; sic unum pomum dicitur unum quale, licet in eo sint plures qualitates, ut albedo, odor et sapor. Cujus ratio est, quia concreta substantialia significant per modum substantiæ, concreta vero accidentalia seu denominativa adjectiva significant per modum accidentis, quod individuatur et multiplicatur per subjectum, substantia vero per se ipsam. — 3. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 4, ad 6 et a. 5, ad 2; 1a, q. 36, a. 4, ad 7 et q. 39, a. 3, c.; 1. *Sent.* dist. 9, q. 1, a. 2, c.; *de Pot.* q. 9, a. 6; *Quodl.* 1, a. 2.

Ad tertium dicendum, quod supponere est proprium nominum concretorum substantialium, sicut accidentalium seu denominativorum adjectivorum proprium est copulare. Unde, sicut quod supponitur in concretis substantialibus, non est proprium et principale significatum, sed hoc est forma vel natura substantialis, ita quod copulatur in nominibus adjectivis et denominativis, quod est subjectum, ut dictum est, non est proprie nec principale significatum, sed hoc est forma accidentalis, et subjectum est significatum ex consequenti et additum essentiæ; et sic patet *ad quartum.* — 1a, q. 39, a. 5, ad 5; *de Pot.* q. 9, a. 4, c.; 7. *Metaphys.* l. 4 et 5.

Ad quintum dicendum, quod accidens dupliciter potest accipi, uno modo in abstracto, quomodo consideratur secundum propriam rationem, et sic habet proprie genus et speciem; et hoc modo subjectum non ponitur loco generis in ejus definitione, sed loco differentiæ, ut cum dicitur, simitas est curvitas nasi. Alio modo potest accipi in concreto, quomodo accipitur secundum quod est unum per accidens cum subjecto, et sic non habet proprie genus, nec speciem, quomodo intelligitur Philosophus (2. *Top. c.* 2) cum ait, quod coloratum non est genus albi; improprie tamen loco generis ponitur subjectum in ejus definitione, et ita non sequitur, quod subjectum sit essentiale vel principale significatum nominis denominativi adjectivi. — *De Verit.* q. 3, a. 7, ad 2.

ARTICULUS VI

UTRUM RECTE DIVIDANTUR EA, QUÆ SUNT, IN QUATUOR MEMBRA.

Videtur quod non recte dividantur ea, quæ sunt, in quatuor membra, puta in ea, quæ de subjecto dicuntur, et in subjecto non sunt; quæ in subjecto sunt, sed de subjecto non dicuntur; quæ de subjecto dicuntur, et in subjecto sunt; quæ

neque in subjecto sunt, neque de subjecto dicuntur.

1. Quia per id, quod de subjecto dicitur, et in subjecto non est, intelligit Philosophus substantiam secundam; sed secunda substantia, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 46; l. 6, c. 13, non dicitur de subjecto : ergo male describit secundam substantiam per id, quod de subjecto dicitur et in subjecto non est. — 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42, c. 7 et 9.

2. Præterea, per id, quod est in subjecto et de subjecto non dicitur, intelligit Philosophus accidens singulare; sed hoc potest dici de subjecto, quia nomine subjecti intelligit Philosophus substantiam primam; at de substantia prima, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3, cætera omnia dicuntur, et per consequens etiam hoc album. — 7. *Metaphys.* l. 2.

3. Præterea, nihil prohibet substantiam primam, puta Socratem, de hoc albo prædicari, vel de animali, vel de homine; sed hoc est primam substantiam de subjecto dici : ergo male describit Philosophus substantiam primam per id, quod neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur. — l. c.

4. Præterea, differentia sub nullo prædictorum membrorum continetur; neque enim est accidens quomodocumque consideratum, neque est substantia prima vel secunda, cum non ponatur in recta linea; sed differentia est inter ea, quæ sunt, nam de illa potest dici nomen « substantia »; unde Philosophus « inter quatuor modos acceptionis nominis substantia » unum ponit, quo dicitur de differentia : ergo prædicta divisio non est sufficienter tradita. — l. c.

5. Præterea, potentia Dei non se extendit ad impossibilia, ut ad separationem definitionis a definito; sed Deus potest separare accidens a subjecto, ut patet in Sacramento Eucharistiæ : ergo accidens male definitur a Philosopho, quod sit id, quod in subjecto est, tanquam pars ejus, et impossibile est esse sine illo. — *De Pot.* q. 1, a. 3; 3a, q. 77, a. 1; 1. *Sent.* dist. 47, q. 1, a. 4; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* dividit ea, quæ sunt, in quatuor genera, quorum quædam in subjecto non sunt, sed de subjecto dicuntur; quædam in subjecto sunt, et de subjecto non dicuntur; quædam neque in subjecto sunt, neque de subjecto dicuntur; quædam in subjecto sunt, et de subjecto dicuntur.

RESPONDEO DICENDUM, quod sufficiens est divisio eorum, quæ sunt, in quatuor membra prædicta. Cujus numeri sufficientia ex hoc potest colligi, quod cum non possit dari medium inter substantiam et accidens; — nam dividuntur per affirmationem et negationem, idest secundum esse in subjecto, et non esse in subjecto; — necesse est dicere, quod quidquid est, vel est substantia vel accidens. Quoniam vero natura quælibet dupliciter considerari potest : vel secundum se seu quatenus est ens in se, vel ut subest actui intellectus prædicantis unum de altero, et prior consideratio spectat ad philosophum, qui rerum naturas considerat, posterior vero ad logicum, qui non naturas rerum considerat, sed modum prædicandi; ideo ea, quæ sunt, seu substantia et accidens, secundum quod ad logicum spectant, in quatuor tantum membra possunt dividi. Quod patet; nam cum omnis prædicatio superioris de inferiori terminetur ad individua, dupliciter possunt a logico substantia et accidens considerari : vel ut quædam universalia, vel ut quædam singularia terminantia prædicationem universalium. — Unde consurgunt quatuor tantum genera eorum, quæ sunt, quorum *primum* a Philosopho describitur per id, quod de subjecto dicitur tanquam superius de inferiori, ut homo de quodam homine, et in subjecto non est sicut accidens, et hoc est substantia secunda. *Secundum* est id, quod neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur, et hoc est substantia prima. *Tertium* est id, quod est in subjecto, et de subjecto dicitur, et hoc est accidens universale, ut scientia, quæ est in homine, tanquam in subjecto, et dicitur de hac et illa scientia. *Quartum* est id, quod est in subjecto, et de subjecto non dicitur, et hoc est accidens singulare, ut hoc album; et sic manifestum est, quod recte fuit a Philosopho tradita divisio eorum, quæ sunt. — 1a, q. 76, a. 4, ad 4 et q. 77, a. 1, ad 5; *Opusc.* 30, c. 2; 2. *de Anima* l. 12; 7. *Metaphys.* l. 13 et 17; *Opusc.* 42, c. 7, 9 et 10.

Ad primum ergo dicendum, quod secunda substantia dupliciter considerari potest: uno modo, secundum quod est ens in se seu secundum se, sine intentione universalitatis, et hoc modo non prædicatur de subjecto; nam ut sic est prima substantia, quæ neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur, et hoc modo a philosopho consideratur, qui rerum naturas considerat, et apud illum propterea idem est dici de subjecto, et esse in subjecto. Alio modo potest considerari ut est in intellectu, seu ut subest intentioni universalitatis, quomodo consideratur a logico, qui non naturas rerum secundum se, sed ut substant actui rationis considerat, et hoc modo secunda substantia dicitur de subjecto, et in subjecto non est. — 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 42. c. 7 et 9.

Ad secundum dicendum, quod dici de subjecto aliquid dupliciter contingit: vel tanquam superius de inferiori, vel tanquam accidens de subjecto. Quando Philosophus in *Prædicam.* c. 2. asserit accidens singulare non dici de subjecto, sumit dici de subjecto priori modo, et propterea ibidem ait, quod substantia prima de nullo subjecto dicitur, quia nimirum non habet partem subjectivam, de qua dicatur; quando vero in Metaphysica dicit, quod de substantia prima cætera omnia dicuntur, sumit indifferenter « dici de subjecto », vel tanquam superius de inferiori, vel tanquam accidens de subjecto. — 7. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 42, c. 10.

Ad tertium dicendum, quod dictum Philosophi debet intelligi per se, non autem per accidens, quomodo procedit objectio. — 7. *Metaphs.* l. 2.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus propterea non posuit differentiam in numero eorum, quæ sunt, quia tantum dividit ea, quæ sunt per se in ordine prædicamentorum; differentia enim non cadit in talem ordinem, nisi sicut principium. — l. c.

Ad quintum dicendum, quod Deus non se extendit ad impossibile secundum seipsum, quod scilicet est tale ratione discohærentiæ terminorum; nam in omni tali impossibili implicatur affirmationem et negationem esse simul, quod nulli activæ potentiæ attribui potest. Potest autem se extendere ad illud impossibile, quod dicitur tale vel propter defectum activæ potentiæ causæ creatæ, vel propter aliquod resistens vel impediens, quia ejus potentia, cum sit infinita, in nullo defectum patitur, nec est aliqua materia, quam transmutare non possit ad libitum; ejus enim potentiæ resisti non potest. Et in hoc secundo genere est impossibilitas separationis accidentis a subjecto; nam cum inesse non dicat esse accidentis absolute, sed dicat modum essendi, qui sibi convenit ex ordine ad causam proximam sui esse, quæ est substantia, — nam accidentia ex principiis substantiæ causantur, et cum remoto ordine accidentis ad causam proximam adhuc possit remanere ordo ipsius ad causam primam, secundum quam modus essendi ipsius non est inesse, sed ab alio esse ideo Deus potest facere, quod sit accidens et non insit, nec tamen esse accidentis ab accidente removebitur, sed modus essendi. (*de Pot.* q. 1, a, 3; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 1 et ad 1). — Quoad id vero, quod dicitur in objectione, Deum non posse separare definitionem a definito, dicendum cum Avicenna, quod sicut per se esse non est definitio substantiæ, quia per hoc non demonstratur quidditas ejus, sed ejus esse, et sua quidditas non est suum esse, (alias non posset esse genus, quia esse non potest esse commune per modum generis, cum singula contenta in genere differant secundum esse), sed definitio vel quasi definitio substantiæ est: res habens quidditatem, cui acquiritur esse vel debetur, ut non in alio; et similiter esse in subjecto non est definitio accidentis, sed quod sit res, cui debetur esse in alio, et hoc nunquam separatur ab ullo accidente nec separari potest, quia illi rei, quæ est accidens, secundum rationem suæ quidditatis semper debetur esse in alio; sed potest esse, quod illud, quod debetur alicui secundum rationem suæ quidditatis, ei virtute divina agente non conveniat; et sic patet, quod facere accidens sine substantia non est separare definitionem a definito. — 4 *Sent.* l. c. ad 2 et 3; ll. cit. in arg.

ARTICULUS VII

UTRUM VERA SIT PRIOR REGULA ANTEPRÆDICAMENTALIS.

Videtur quod non sit vera prior regula anteprædicamentalis : quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, quæcumque de eo, quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de subjecto dicentur.

1. Quia ex illa sequitur, quod in divinis vere concludi potest, quod filiatio sit paternitas, et contra; nam cum filiatio prædicetur de essentia divina, debet etiam secundum prædictam regulam posse vere prædicari de eo, de quo vere prædicatur essentia, quod est paternitas; at falsa est hæc prædicatio : paternitas est filiatio, et contra : ergo dicendum est regulam esse falsam. — *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 6.

2. Præterea, si vera est prædicta regula, sequitur, quod vere etiam dici possit, quod homo est trinitas; nam cum hæc dicatur de Deo, et Deus de homine, debet etiam vi hujus regulæ vere dici de homine; sed constat talem propositionem esse falsam : ergo et falsa erit prædicta regula. — 3a, q. 16, a. 2, arg. 2; *Opusc.* 42, c. 9.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 3. ponit prædictam regulam.

RESPONDEO DICENDUM, quod prædicta regula vera est in prædicabilibus per se; per se autem prædicatur aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundum propriam rationem; quod vero non secundum propriam rationem prædicatur, sed propter identitatem rei, non prædicatur per se. Ratio autem hujus regulæ est, quia quando aliquid prædicatur de aliquo, secundum quod est idem alteri, tunc necesse est, quod etiam prædicetur de illo; et inde sumuntur argumenta dialectica a genere et specie, sive ab inferiori et superiori. Quando vero aliquid prædicatur de aliquo, secundum quod differt ab altero, non oportet de altero vere prædicari; tunc enim est variatio medii et fallacia accidentis; sed tunc dicitur aliquid idem alteri, quando ratio unius est ratio alterius; dicitur autem aliquid ab aliquo differre, quando ratio unius non est ratio alterius. Unde manifestum est, quod quoties aliquid prædicatur de aliquo, ut de subjecto, id est tanquam superius de inferiori, quidquid per se dicitur de prædicato seu de superiori, dicitur etiam de subjecto, idest de inferiori; ut si homo dicitur de quodam homine, etiam animal, quod dicitur de homine, de quodam homine dicetur, et sic patet veritas regulæ. — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 6; *Opusc.* 39, c. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod regula Philosophi tenet in prædicabilibus per se. Cum ergo dicitur : essentia divina est paternitas, non prædicatur paternitas de essentia divina propter identitatem rationis, sed propter identitatem rei; et idem dico de hac propositione : filiatio est essentia divina, quia alia est ratio essentiæ, alia filiationis, et ideo in prædicto processu non servatur regula Philosophi, sed committitur fallacia accidentis. — *de Pot.* l. c.

Ad secundum dicendum, quod trinitas prædicatur de Deo, secundum quod supponitur pro tribus personis, atque adeo non secundum quod Deus est idem homini, et homo supponit pro persona filii, et ideo non sequitur, quod homo sit trinitas. — 3a, q. 16, a. 2, ad 2.

ARTICULUS VIII

UTRUM VERA SIT POSTERIOR REGULA ANTEPRÆDICAMENTALIS.

Videtur quod non sit vera posterior regula anteprædicamentalis, quod diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt differentiæ; subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias.

1. Quia sicut corpus pertinet ad substantiam et ad quantitatem, ita et corporeum; sed substantia et quantitas sunt genera diversa : ergo falsum est, quod dicitur in regula, quod diversorum generum non subalternatim positorum sunt semper differentiæ specie diversæ. — *Opusc.* 30, c. 3.

2. Præterea, ordo partium pertinet ad quantitatem, ad ubi et ad situm; sed hæc sunt genera diversa non subalternatim posita : ergo generum non subalter-

natim positorum possunt esse eædem differentiæ. — *Opusc.* 48, tract. 5, c. 17.

3. Præterea, acutum est differentia magnitudinis, dicitur enim angulus acutus vel stilus acutus; et est differentia saporis, dicitur enim sapor acutus; et vocis, dicitur enim vox acuta; sed magnitudo, sapor et vox spectant ad genera diversa non subalternatim posita : ergo generum non subalternorum possunt esse eædem differentiæ. — 7. *Phys.* l. 7.

4. Præterea, quæ conveniunt in differentia, conveniunt in specie, nam differentia cum genere constituit speciem, sicut forma cum materia constituit compositum; sed genus subalternum, cum respectu superioris habeat rationem speciei, non est idem specie cum illo, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8) : ergo generum subalternorum non possunt esse eædem differentiæ. — 10. *Metaphys.* l. 10.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 3, 6. *Top.* c. 6, tradit prædictam regulam.

RESPONDEO DICENDUM, quod regula Philosophi vera est, si recte intelligatur. Cum enim Philosophus (6. *Top.* l. c.) doceat, quod genus aliquod dicitur subalternum alteri dupliciter : vel quia est sub illo contentum, vel quia utrumque est sub tertio, sensus regulæ est, quod generum neutro modo subalternorum non possunt esse eædem differentiæ ; nam alioqui possunt esse eædem differentiæ divisivæ duorum generum sub uno genere contentorum; nam bipes est differentia animalis volatilis et animalis gressibilis, et ideo non omnis differentia proprium genus infert. Possunt autem duorum generum subalternorum esse eædem differentiæ, *primo* quia, quæ sunt differentiæ divisivæ generis superioris, eædem sunt constitutivæ inferioris. *Secundo* quia, quæ sunt divisivæ inferioris, saltem mediate dividunt superius; nam genus inferius nihil est aliud, quam genus superius cum differentiis additis. Unde Philosophus (7. *Metaphys. text.* 42; l. 6, c. 12), dicit, quod vera definitio explicans essentiam et substantiam rei est ex genere primo et differentiis. *Tertio* quia, quæ sunt constitutivæ superioris mediate, sunt etiam constitutivæ inferioris; sicut enim genus superius prædicatur essentialiter de inferiori, ita et prædicatur essentialiter differentia constitutiva talis generis; nam prædicatio generis tantum descendit, quantum descendunt differentiæ constituentes; et sic patet veritas regulæ prædictæ. — *Opusc.* 42, c. 8 et 9.

Ad primum ergo dicendum, quod aliter accipitur corpus, cum dicitur esse species quantitatis, et aliter, cum dicitur pars animalis; si enim accipitur corpus pro trina dimensione, est in genere quantitatis, si vero accipiatur pro subjecto ipsius quantitatis, sic est pars animalis. Potest etiam accipi pro composito ex anima et corpore, quod est subjectum trinæ dimensionis, et sic est species substantiæ. — l. c. in arg.

Ad secundum dicendum, quod non est idem ordo partium pertinens ad quantitatem, ad ubi et ad situm; nam ordo partium ad quantitatem spectans est ordo partium in toto, et dicitur positio, quæ est differentia quantitatis; unde talis ordo non est relatio de prædicamento relationis, quia differentia quantitatis non potest esse in alio prædicamento a quantitate, sed est relatio secundum dici; sicut dicimus, quod scientia est relatio vel relatum secundum dici. Ordo vero partium spectans ad prædicamentum situs est ordo partium locati diversarum ad diversas partes loci, manente eodem toto locato et toto loco; ordo vero partium spectans ad prædicamentum ubi, est ordo partium totius locati ad totum locum. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod acutum æquivoce dicitur de voce, magnitudine et sapore, ut dicit Philosophus (7. *Phys. text.* 24 ; c. 4) et ideo non est eadem differentia generum diversorum non subalternorum. — l. c. in arg.

Ad quartum dicendum, quod ad hoc, quod aliqua duo sint eadem specie, requiritur, ut immediate constituantur et adæquate per unam et eamdem differentiam, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 24; l. 9, c. 8, quomodo se habere non possunt duo genera subalterna; nam differentia inferioris, ut dicitur ibidem, est extra rationem generis superioris, sed alio modo, ut dictum est, dicuntur esse eædem differentiæ duorum generum subalternorum. — l. c. in arg.

QUÆSTIO IX

DE PRÆDICAMENTIS IN COMMUNI.

Deinde considerandum est de prædicamentis, et primum de prædicamentis in communi, deinde de iisdem in particulari.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR NOVEM :

1. Utrum tractatio prædicamentorum pertineat ad logicum.
2. Utrum ens sit genus ad decem prædicamenta.
3. Utrum prædicamenta sint decem.
4. Utrum prædicamenta inter se distinguantur realiter.
5. Utrum Deus sit in aliquo genere, puta in prædicamento substantiæ.
6. Utrum Angeli sint in prædicamento substantiæ.
7. Utrum cœli sint in prædicamento substantiæ.
8. Utrum partes substantiarum sive essentiales sive integrales, sint in prædicamento substantiæ.
9. Utrum accidentia ponantur in prædicamentis in concreto, an in abstracto.

ARTICULUS I

UTRUM TRACTATIO PRÆDICAMENTORUM PERTINEAT AD LOGICUM.

Videtur quod tractatio prædicamentorum non pertineat ad logicum.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 2 et 5 ; l. 3, c. 2), quod metaphysici est agere de omnibus entibus et de speciebus entis ; at entia et species entium decem prædicamentis comprehenduntur; unde a Philosopho (6. *Metaphys. text.* 4 ; l. 5, c. 2) ens in illa dividitur tanquam in membra adæquate ipsum continentia : ergo tractatio prædicamentorum non spectat ad logicum. — Sed dices, quod ad logicum spectant prædicamenta, secundum quod substant entibus rationis, quomodo non spectant ad metaphysicum, cum hic illa consideret, ut sunt entia naturæ. — 4. *Metaphys.* l. 1 ; 6. *Metaphys.* l. 2.

2. Sed contra, agere de entibus naturæ seu de prædicamentis, ut substant entibus rationis pertinet ad Sophisticam et Dialecticam, ut dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 5 ; l. 3, c. 2) ; sed Dialectica et Sophistica sunt scientiæ distinctæ a Logica, ut dictum est : ergo doctrina prædicamentorum non spectat ad logicum. — 4. *Metaphys.* l. 4 ; *Opusc.* 42, c. 4 ; v. supra, *q.* 1, a. 2 et 3.

3. Præterea, prædicamenta sunt simplices termini ; sed de his sufficienter agitur in libris Perihermenias et Priorum : ergo tractatio illorum saltem non pertinebit ad peculiarem partem Logicæ. — 1. *Periherm.* l. 1 ; 1. *Poster.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus inter alia opera logica composuit etiam librum Prædicamentorum.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, tractationem prædicamentorum ad Logicam pertinere. Cujus ratio manifesta est ex dictis ; nam cum Logica dicatur rationalis scientia non solum ex hoc, quod est secundum rationem, quod est omnibus artibus commune, sed etiam ex hoc, quod est circa actus rationis, sicut circa propriam materiam, necesse est, quod ejus consideratio versetur circa ea, quæ pertinent ad tres operationes intellectus dirigendas, et præcipue ad primam, quippe quæ supponitur cæteris et ad illas ordinatur. Hujusmodi autem sunt ea, quæ simplici intellectu concipiuntur, quæ prædicamenta dicuntur ; sicut ob eamdem rationem versatur circa enuntiationem et syllogismum, quæ pertinent ad directionem secundæ et tertiæ operationis. — l. c.

Ad primum ergo dicendum, quod quia logicus non coniderat naturas rerum, sed modum prædicandi, atque adeo res, ut sunt in ratione ; contra metaphysicus considerat naturas rerum secundum se, ut entia naturæ sunt, unde in Metaphysica dicit Philosophus, quod substantia non prædicatur de subjecto, cujus oppositum dixerat in *Prædicam.* c. 5, quia nimirum in Logica considerat substantiam, ut est in ratione, seu ut substat intentioni rationis ; quomodo sumptæ una proprietas inter alias est, prædicari de multis ; in Metaphysica vero considerat substantiam secundum se, quomodo proprie non est prædicabilis, quia ut sic eadem est, quod substantia prima, quæ neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur ; — propterea prædicamenta vario modo considerata ad logicum et ad metaphysicum spectant ; nam spectant ad logicum, ut substant en-

tibus rationis, ad metaphysicum vero, ut sunt entia naturæ. — 4. *Metaphys.* l. 4; 7. *Metaphys.* l. 13, et 17; *Opusc.* 42, c. 7 et 9.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter considerari possunt entia naturæ, ut substant secundis intentionibus, seu ipsæ secundæ intentiones: uno modo, ut de illis demonstrative instituitur modus arguendi scientifice seu gignendi scientiam, et hoc modo spectant ad partem Logicæ demonstrativam seu ad Logicam. Alio modo, in quantum de illis instituitur modus arguendi sophistice et topice, seu gignendi opinionem et errorem, et hoc modo spectant ad scientiam topicam et sophisticam. — 4. *Metaphys.* l. 4; 1. *Poster.* l. 4.

Ad tertium dicendum, quod simplices termini tripliciter considerari possunt: *primo* secundum quod absolute significant simplices intellectus, et sic eorum consideratio pertinet ad librum Prædicamentorum. *Alio* modo secundum rationem, prout sunt partes enuntiationis, et sic determinatur de illis in lib. Periherm. Et ideo traduntur sub ratione nominis et verbi, de quorum ratione est, quod significent aliquid cum tempore vel sine tempore, et alia hujusmodi, quæ pertinent ad rationem dictionum, secundum quod constituunt enuntiationem. *Tertio* secundum quod ex eis constituitur ordo syllogisticus, et sic determinatur de illis sub ratione terminorum in lib. Priorum. — 1. *Periherm.* l. 1.

ARTICULUS II

UTRUM ENS SIT GENUS AD OMNIA PRÆDICAMENTA.

Videtur quod ens sit genus ad omnia prædicamenta.

1. Quia, ut argumentatur Philosophus (11. *Metaphys. sum.* 1, c. 1; l. 10, c. 1,) illud est genus, quod est naturaliter primum, quo scilicet interempto cætera interimuntur; sed interempto ente interimuntur omnes naturæ rerum : ergo ens est genus ad omnia prædicamenta. — 11. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 3, l. 3; c. 2), quod omnia entia sunt unius generis; sed hoc non est verum, nisi ens sit genus : ergo. — 4. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, una scientia est unius generis (1. *Poster. text.* 43; c. 32); sed Metaphysica, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2; 6. *Metaphys. text.* 4; l. 5, c. 2; 11. *Metaphys. sum.* 2, c. 1; l. 10, c. 3, est una scientia : ergo erit unius generis, et per consequens ens, quod est ejus objectum, ut dicitur ibidem, erit genus. — 1. *Poster.* l. 41; 4. *Metaphys.* l. 1; 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 3.

4. Præterea, illud, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in quid, est genus, ut dictum est supra q. 3. a. 1; sed ens prædicatur in quod quid est de pluribus differentibus specie, ut patet : ergo ens est genus. — *de Verit.* q. 1, a. 1, c.

5. Præterea, dicit Avicenna, quod quia omnes conceptiones entium resolvuntur ad ens in communi, ut ad quid notissimum, necesse est, quod omnes aliæ conceptiones accipiantur ex additione ad ens; sed quidquid additur alteri, vel additur tanquam accidens subjecto, vel tanquam differentia generi : ergo cum entia particularia non addant enti primo modo, ut patet, addent secundo modo, et sic ens erit genus. — *de Verit.* q. 1, a. 1, c.

6. Præterea, si ens non est genus, vel est *primo*, quia non dicit unam naturam absolute, sicut dicit animal, quod est genus; vel *secundo*, quia genus dicit quidditatem distinctam ab esse, ut dicit Avicenna; vel *tertio*, quia genus habet differentias, quæ sunt extra rationem ipsius, ens autem involvitur in omnibus differentiis, ut dicit Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3); sed nullum horum impedit. Non *primum*, quia genus, ut dicit Philosophus (7. *Phys. text.* 32; c. 4), non est unum simpliciter, sed dicit immediate plures naturas, quod præsertim verum est in substantia, prout est communis spirituali et corporeæ, et corpori, prout est genus ad corpora sublunaria et cœlestia; neque *secundum*, quia Deus est in genere substantiæ, ut patet ex Philosopho (4. *Top.* c. 3, et 12, *Metaphys. text.* 50; l. 11, c. 8), ubi deos vocat primas substantias, et tamen non habet quidditatem distinctam ab esse, ut infra dicendum est; neque *tertium*, quia differentiæ substantiæ, quæ est genus,

sunt substantiæ, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3) : ergo ens est genus. — *Opusc.* 42, c. 7, et 5; 1a, q. 3, a. 3, 4, 5; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a, 2; 3. *Metaphys.* l. 8; 7. *Phys.* l. 8; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4, arg. 5; *de Pot.* q. 7, a. 2, arg. 1 *Sed contra.*

Sed contra est, quod Philosophus pluribus in locis docet et probat impossibile esse, quod ens sit genus entium, ut 3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3; 8. *Metaphys. text.* 15; l. 7, c. 6; 11. *Metaphys. sum.* 1, c. 1; l. 10, c. 2; 2. *Poster. text.* 7; c. 7.

Respondeo dicendum, quod impossibile est, quod ens sit genus ad decem prædicamenta, ut locis citatis multipliciter probat Philosophus. Et *primo* quidem, quia omne genus contrahitur ad speciem per differentias, quæ non participant genus, sed sunt extra essentiam illius; nihil autem potest esse extra essentiam entis, quod per additionem ad ens aliquam speciem entis constituat; nam quod est extra ens, nihil est, et non ens; non ens autem non potest esse differentia. — *Secundo* quia, cum genus ingrediatur definitionem rei, si ens esset genus, deberet poni in definitione cujuslibet rei definibilis; non autem ponitur, sicut nec ullum transcendens, quia sequeretur ens bis poni in definitione; nam ponetur semel in se, et semel in differentia, quia nulla differentia potest esse non ens. — 1a, q. 2, a. 5, c.; 1. *c. Gent.* c. 25; *Opusc.* 42, c. 1; 5. *Metaphys.* l. 22 et 9; 8, *Metaphys.* l. 5.

Tertio quia de ratione generis est, ut sit quid univocum illis, de quibus prædicatur ut dicitur 4. *Top.* c. 3, et in *Prædicam.* c. 5; ens autem non est univocum, sed analogum decem prædicamentis, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2, et 11. *Metaphys. sum.* 2. c. 1; l. 10, c. 3, multipliciter enim dicitur et non secundum unam rationem. Et ob eamdem rationem ens non est universale, de cujus ratione est univocatio, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 6; l. 3. c. 2; 1. *Ethic.* c. 6; 1. *Poster. text.* 25; c. 10. *Quarto*, ens per prius dicitur de substantia quam de accidente; nam de accidente prædicatur per ordinem ad substantiam, quatenus scilicet, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2, est passio substantiæ; non est ergo ens genus; nam hoc æqualiter dicitur de suis speciebus. — 1. *Sent.* dist, 22, q. 1, a. 3, ad 2; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1. a. 5, arg. 3; *Quodl.* 2, a. 3; 1. *Periherm.* l. 8; *Opusc.* 42, c. 9; 4. *Metaphys.* l. 1 et 4; 11. *Metaphys.* l. 3; 1. *Poster.* l. 19.

Quinto probatur ab Avicenna (*Metaphys.* tract. 5, c. 4 et tract. 9, c. 1), quia cum genus prædicetur in eo quod quid, necessario debet de illis, de quibus prædicatur, dicere quidditátem, de cujus intellectu non est esse; nam quidditas generis non communicatur secundum unum esse omnibus, cum unicuique sit suum esse distinctum ab esse alterius, sed solum secundum unam communem rationem; ens autem non dicit quidditatem, significat enim esse, quod nulli potest esse substantia, ut dicit Philosophus (2. *Poster. text.* 7; c. 7), unde et sumitur ab actu essendi, ut dicit Avicenna (*Metaphys.* tract. 1): ergo dicendum est, quod ens non est genus. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 2, arg. 2 *Sed contra* et ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc argumentum affertur a Philosopho pro ratione dubitandi; nam immediate subdit rationem veram in contrarium, qua etiam usus est alibi, ut 3. *Metaphys.* ad probandum ens non esse genus ex qua potest solvi ratio facta. Nam major propositio vera est, si alia, quæ dicunt ordinem ad primum, illi addantur eo modo, quo differentiæ adduntur generi, secus autem, si addantur ut exprimentia modum specialem entis, qui non exprimitur nomine entis, ut contingit in proposito. — l. c. in arg.; *de Verit.* q. 1, a. 1, c.

Ad secundum dicendum, quod omnia entia dicuntur esse unius generis, quia resolvuntur in ens, quod est aliquo modo genus, non quidem univocum, ut expresse docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 33; l. 4. c. 28), sed analogum, ut dicit 11. *Metaphys. sum.* 2, c. 1, l. 10, c. 3. — Vel dic, quod duplex est genus, unum est subjectum scibile, aliud est genus prædicamentale; et illud quidem potest esse analogum. Nam ens est subjectum Metaphysicæ, ut dicitur 4. *Metaphys.*, et tamen est analogum, ut dicitur ibidem; et præterea docet Philosophus, quod subjectum et medium demonstrationis potest esse analogum (2. *Poster. text.* 23, 25, 26; c. 14, sq.);

hoc vero debet esse univocum, ut dicitur 4. *Top.* c. 3. Cum ergo dicit Philosophus, quod omnia entia sunt unius generis, sumit genus primo modo. — 4. *Metaphys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 22; 11. *Metaphys.* l. 3; 1. *Poster.* l. 15, 17, etc.

Ad tertium dicendum, quod ad unitatem scientiæ requiritur unitas generis scibilis, ut dicitur 1. *Poster. text.* 43, c. 32 et 2. *Poster.* l. c.; non autem semper generis prædicabilis. — Il. proxime cit.

Ad quartum dicendum, quod de ratione generis prædicabilis est, ut sit quid univocum, ut dicit Philosophus 4. *Top.;* ens autem non est univocum, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter potest aliquid alteri addi. *Uno* modo, tanquam extranea natura, et hoc dupliciter contingit, vel eo modo, quo differentia additur generi, vel quo accidens subjecto, et hoc modo non potest fieri additio enti; nam quælibet natura est essentialiter ens. *Alio* modo, quatenus id, quod additur, exprimit specialem modum ejus, cui additur, qui non explicatur nomine illius, et hoc modo entia particularia addunt enti; nam exprimunt specialem modum entis, qui non exprimitur nomine entis. Sunt enim diversi gradus entitatis, secundum quos accipiuntur diversi modi essendi; et juxta hos modos accipiuntur diversa genera rerum; substantia enim non addit supra ens aliquam differentiam, quæ significet aliquam naturam superadditam enti, sed nomine substantiæ exprimitur quidam specialis modus essendi, scilicet per se, et ita est in aliis generibus. — *de Verit.* q. 1, a. 1.

Ad sextum dicendum, quod ens non est genus propter illas rationes adductas etiam in objectione. Unde ad instantiam contra *primam rationem* dicendum, quod genus est duplex, physicum et logicum, et illud quidem debet firmari in natura aliquo modo una, puta in una materia, ex qua sumitur; ad hoc vero sufficit, quod fundetur in natura una per rationem, ut dictum est; ens vero neutro modo dicit unam naturam. Nam sub se comprehendit naturas æternas et corruptibiles, quibus non datur aliquod genus physicum commune, ut dictum est; et cum non possit habere differentias, per quas contrahatur, non potest esse genus logicum, ut dictum est. — Ad instantiam contra *secundam rationem* dicendum, quod Philosophus loquitur ex sententia antiquorum, quam sententiam refert et reputat tanquam fabulam. — Ad *tertiam instantiam* dicendum, quod nomen substantiæ dupliciter potest sumi, *uno* modo late, ut dicitur de substantiis secundis, puta de genere et specie, et de substantia prima, seu de subjecto, et de differentia, et hoc modo sumitur nomen substantiæ 3. *Metaphys. Alio* modo potest sumi presse, ut dicitur tantum de contentis in recta linea prædicamentali, quomodo sumitur in divisione prædicamentali, et hoc modo differentia non est substantia, ut dicit Philosophus 8. *Metaphys. text.* 6; l. 7, c. 2, sed tantum proportionaliter substantia, quia nimirum non cadit in ordine prædicamentali, nisi sicut principium formale generis, speciei et individui, non autem sicut unum horum trium. — V. s. q. 2, a. 5, ad 2 et q. 8, a. 3, arg. 1; 12. *Metaphys.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 2; 8. *Metaphys.* l. 2.

ARTICULUS III

UTRUM PRÆDICAMENTA SINT TANTUM DECEM.

Videtur quod prædicamenta sint plura, quam decem.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Top.* c. 15), quod quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur et alterum; sed substantia et accidens opponuntur; nam opponuntur secundum affirmationem et negationem, idest secundum esse in subjecto, et non esse in subjecto : ergo quot modis dicitur accidens, tot modis dicetur et substantia, et per consequens sicut accidens dividitur in novem prædicamenta, ita et substantia, et sic prædicamenta erunt plura quam decem. — 2a 2æ, q. 92, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, ita se habet agere ad pati, sicut habere ad haberi; sed agere et pati constituunt duo prædicamenta : ergo et habere et haberi, et sic erunt prædicamenta plura quam decem. — 5. *Metaphys.* l. 20; 1a 2æ, q. 49, a. 1, c.

3. Præterea, sicut homo dicitur habere vestimentum, ita dicitur habere quantitatem, qualitatem et alia accidentia, ut dicit

Philosophus (5. *Metaphys. text.* 28; l. 4, c. 23); sed habere vestimentum constituit unum prædicamentum : ergo et habere quantitatem constituet aliud, et sic erunt plura prædicamenta quam decem. — ll. cit.

4. Præterea, cum habitus sit medius inter habentem et vestimentum, quod habetur, multo magis et verius habens dicitur habere habitum, quam vestimentum; sed ex eo, quod habet vestimentum, constituitur unum prædicamentum : ergo et constituetur aliud ex eo, quod habet habitum, et sic prædicamenta erunt plura. — 5. *Metaphys.* l. 20.

5. Præterea, ordo ad locum constituit duo prædicamenta, ubi et situs; sed eadem videtur ratio esse ordinis ad tempus : ergo et hic ordo constituet duo alia prædicamenta. — 3. *Phys.* l. 5.

6. Præterea, causalitas agentis constituit unum prædicamentum; sed non minus id possunt causalitates aliarum causarum : ergo juxta numerum causarum erunt plura prædicamenta, et sic erunt plura quam decem. — l. c.

7. Præterea, sicut homo dicitur vestitus, calceatus, armatus, ita et alia animalia dicuntur armata, ut equus phaleratus, vel sellatus; sed esse vestitum respectu hominis constituit prædicamentum habitus : ergo et esse vestitum respectu animalium constituet aliud prædicamentum. — l. c.

8. Videtur quod prædicamenta sint pauciora quam decem. Quia Philosophus (5. *Metaphys. text.* 13; l. 4, c. 7) dividit ens in duo membra tantum, in ens secundum se et secundum accidens : ergo duo tantum sunt prædicamenta. — 5. *Metaphys.* l. 9; *Opusc.* 42, c. 3.

9. Præterea, actio et passio conveniunt in una substantia motus et sunt unus motus numero; sed motus non constituit ullum prædicamentum, nam reducitur ad prædicamentum termini : ergo nec actio nec passio constituent prædicamentum distinctum, et sic erunt pauciora quam decem. — Sed dices, quod licet idem realiter sint actio et passio et motus, differunt tamen inter se ratione, et hoc sufficit ad diversitatem prædicamentorum. — 1a, q. 28, a. 3, ad 1 et q. 41, a, 1, ad 2 et, q. 45, a. 2, ad 2, a. 3, c.; 2a 2æ, q. 30, a. 3, c.; 11. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 5.

10. Contra, quæ differunt ratione, non sunt genera diversa rerum; sed prædicamenta sunt diversa genera rerum : ergo actio et passio vel plus quam ratione differunt, vel non constituunt duo prædicamenta, et sic erunt pauciora quam decem. — 3. *Phys.* l. 5.

11. Præterea, ubi, quando, situs et habitus non distinguuntur a relatione; nam quando consistit in relatione ad tempus; ubi vero ad locum; positio autem ordinem partium importat; et habitus relationem habentis ad habitum; sed relatio unum tantum prædicamentum constituit, : ergo et illa erunt unum prædicamentum. — 5. *Metaphys.* l. 17; 11. *Metaphys.* l. 12; 5. *Phys.* l. 3.

12. Præterea, dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 5; c. 1), quod mutatio non est nisi ad substantiam, quantitatem, et qualitatem, et locum, quia motus non est præter res; nihil autem est in rerum natura præter prædicta quatuor; unde subdit : tot ergo erunt species mutationis, quot entis; sed si dantur decem prædicamenta, species entis erunt plures, quam quatuor prædictæ : ergo prædicamenta sunt pauciora decem. — 3. *Phys.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7) enumerat tantum decem prædicamenta. — 5. *Metaphys.* l. 9.

Respondeo dicendum, quod prædicamenta sunt tantum decem. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod aliter dividitur æquivocum et univocum et analogum. Æquivocum enim dividitur secundum res significatas; univocum vero dividitur secundum differentias, quæ sunt extra rationem ejus, quod per illas dividitur; sed analogum dividitur secundum diversos modos. Quoniam ergo ens, ut dictum est, non est genus ad omnia entia, sed est analogum, ideo non potest in illa dividi nisi secundum modos. Dividitur autem proxime et immediate secundum diversos modos essendi, remote vero et mediate secundum diversos modos prædicandi; nam hi consequuntur illos, quia ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7), quot modis aliquid prædicatur, tot etiam modis significatur aliquid esse. Prædicando enim aliquid de aliquo dicimus, esse hoc illud; unicuique

enim modo prædicandi respondet proprium esse significatum; unde et genera entis dicuntur prædicamenta; quia ergo decem tantum modis potest aliquid prædicari de aliquo, decem tantum sunt prædicamenta. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, ad 2; 3. *Phys.* l. 5; 11. *Metaphys.* l. 9; *de Verit.* q. 21, a. 1, c.; *Opusc.* 42, c. 3 et 22.

Quod autem decem tantum sint prædicandi modi, nec plures, nec pauciores, ex hoc manifestari potest, quod prædicatum ad subjectum tripliciter se habere potest. *Uno* modo, cum est id, quod est subjectum, seu quando de aliquo subjecto prædicatur id, quod pertinet ad essentiam ejus, ut cum dico, Socrates est homo, Socrates est animal; nam vere Socrates est id, quod est homo, et quod est animal; et secundum hoc accipitur prædicamentum substantiæ. *Secundo* modo, ut prædicatum sumatur secundum quod inest subjecto, seu secundum quod non est de essentia illius; quod quidem prædicatum vel inest subjecto per se et absolute, ut consequens materiam, et sic est quantitas; nam quantitas consequitur materiam, unde et Plato posuit magnum ex parte materiæ; vel ut consequens formam, et sic est qualitas, unde et qualitates fundantur super quantitate, sicut color in superficie, et figura in lineis; vel inest ei non absolute, sed in respectu ad aliud, et sic est ad aliquid seu relatio. *Tertio* modo, ut prædicatum sumatur ab eo, quod est extra subjectum, et hoc dupliciter: *uno* modo, quando est omnino extra subjectum, et tunc — vel hoc non est mensura subjecti, et est prædicamentum habere; nam prædicatur de subjecto per modum habitus, ut cum dicitur: Socrates est calceatus vel vestitus; hoc enim prædicamentum specialiter respicit solos homines, et alia animalia solum secundum quod veniunt in usum hominum; — vel est mensura, et sic, si est mensura quantitatis subjecti, est ubi; si est mensura corporis secundum ordinem partium, est situs; si est mensura durationis rei, est quando. *Alio* modo, quando id, a quo sumitur prædicatum, secundum aliquid est in subjecto, et sic, si est principium, est actio; nam principium actionis est in subjecto; si secundum finem et terminum, est passio; nam hæc terminatur ad subjectum. Unde manifestum est, quod decem tantum sunt prædicamenta. — 3. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod regula illa tenet tantum in oppositis, in quibus est eadem ratio multiplicationis, quo modo non sunt substantia et accidens.

Ad secundum dicendum, quod habitus non constituit unum prædicamentum, quatenus est actio vel passio; nam licet posset significari per modum actionis et passionis, non tamen est actio vel passio; sed quatenus est quoddam medium inter habentem et id, quod habetur, prout unum est ornans et tegens, et aliud ornatum et tectum, quomodocumque significetur tale medium, vel ut actio, cum dicitur habere, procedendo scilicet ab homine ad vestem; vel ut passio, procedendo e contra, cum dicitur haberi; et sic non est simile de habere et haberi ad agere et pati. — 5. *Metaphys.* l. 20; 1a 2æ, q. 49, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod habere multipliciter sumitur, sed duobus præcipue modis, ut patet ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 28; l. 4, c. 23). *Uno* modo, secundum quod dicitur respectu cujuscumque, quod habetur, sive illud sit quantitas sive qualitas, et hoc modo non constituit peculiare prædicamentum, sed est commune ad diversa prædicamenta; unde Philosophus ponit illud inter postprædicamenta, quæ scilicet diversa genera consequuntur, ut sunt opposita, prius et posterius et similia. *Alio* modo sumitur habere magis proprie, secundum quod constituit prædicamentum habitus, et hoc modo non se extendit ad quantitatem, qualitatem et similia accidentia intrinseca inhærentia subjecto, sed solum ad indumentum extrinsecus adjacens homini; nam habere sic sumptum est medium inter habentem et id, quod habetur, non quidem ut actio vel passio, sed per modum actionis vel passionis, prout scilicet unum est, ut dictum est, ornans et tegens, et aliud ornatum et tectum. At inter habentem quantitatem vel qualitatem, et ipsam quantitatem vel qualitatem et similia accidentia nihil datur medium; et propterea habere ista non constituit prædicamentum distinctum a prædicamentis habentis et habiti; secus vero habere in-

dumentum, quia est medium inter hominem et indumentum, constituit prædicamentum distinctum ab aliis. — ll. cit.

Ad quartum dicendum, quod quamvis habitus intelligatur medius esse inter hominem et vestem, non tamen, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 25; l. 4. c. 20) contingit inter ipsum habitum et habentem esse aliud medium, quasi adhuc sit alius habitus medius inter habentem et ipsum medium habitum; nam sic procederetur in infinitum, sed illum habitum rei habitæ non habet homo alio habitu, sicut homo faciens facit factum factione media. Et propter hoc relationes, quibus subjectum refertur ad aliud, non referuntur ad subjectum aliqua alia relatione media, nec etiam ad oppositum; sicut paternitas neque ad patrem, neque ad filium refertur aliqua alia relatione media, et si aliquæ aliæ relationes mediæ dicantur, sunt rationis tantum et non rei. —5. *Metaphys.* l. 20.

Ad quintum dicendum, quod non fuit necessarium addi aliud prædicamentum ex parte temporis; nam ordo partium in tempore in ratione temporis importatur; est enim tempus numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — 3. *Phys.* l. 5.

Ad sextum dicendum, quod ex quatuor causarum generibus duo sunt, quæ sunt partes essentiæ, materia scilicet et forma; inde prædicatio, quæ posset fieri secundum hæc duo, pertinet ad prædicamentum substantiæ, ut si dicamus, quod homo est rationalis, et quod est corporeus. Causa autem finalis non causat seorsum aliquid ab agente; in tantum enim finis habet rationem causæ, in quantum movet agens; quare relinquitur sola causa agens, a qua potest aliquid denominari sicut ab exteriori, et ideo ab illa sumitur prædicamentum passionis. Nam pati nihil est aliud, quam suscipere aliquid ab agente; secundum quod autem contra denominatur causa agens ab effectu, est prædicamentum actionis; nam actio est actus ab agente in aliud. — l. c.

Ad septimum dicendum, quod prædicamentum habitus significat aliquid speciale tantum in hominibus; nam in aliis animalibus natura dedit sufficienter ea, quæ ad conservationem vitæ pertinent, ut cornua ad defendendum, corium grossum et pilosum ad tegendum, ungulas vel aliquid hujusmodi ad incedendum sine læsione. Unde cum alia animalia dicuntur armata, vel vestita, vel calceata, quodammodo non denominantur ab aliquo extrinseco, sed ab aliquibus suis partibus; unde hoc refertur in his ad prædicamentum substantiæ, ut puta, si dicatur, quod homo est manuatus vel pedatus; sed hujusmodi non poterant dari homini a natura, tum quia non conveniebant subtilitati complexionis ejus, tum propter multiformitatem operum, quæ conveniunt homini in quantum habet rationem, quibus aliqua determinata instrumenta accommodari non poterant a natura; sed loco omnium inest homini ratio, qua sibi exteriora præparat loco horum, quæ aliis animalibus intrinseca sunt. Unde cum homo dicitur armatus, vel vestitus, vel calceatus, denominatur ab aliquo externo, quod non habet rationem causæ neque mensuræ, unde est speciale prædicamentum, et dicitur habitus. Sed attendendum est, quod etiam aliis animalibus hoc prædicamentum attribuitur, non secundum quod in sua natura considerantur, sed secundum quod in hominis usum veniunt, ut si dicamus equum phaleratum, vel sellatum, vel armatum, et propterea non nisi unum prædicamentum habitus datur. — l. c.

Ad octavum dicendum, quod divisio entis in secundum se et secundum accidens non est eadem cum divisione entis in substantiam et accidens, seu in decem prædicamenta. Quod patet dupliciter, tum quia Philosophus postea ens secundum se dividit in decem prædicamenta, quorum novem sunt de genere accidentis; tum quia divisio entis in secundum se et secundum accidens attenditur, secundum quod aliquid prædicatur de aliquo per se vel per accidens, seu secundum comparationem accidentis ad substantiam; divisio vero entis in substantiam et accidens attenditur secundum hoc, quod aliquid in natura sua est substantia vel accidens, seu secundum absolutam considerationem entis. — ll. cit. in arg.

Ad nonum dicendum, quod prædicamenta diversificantur secundum diversos

modos prædicandi; unde idem secundum quod diversimode de diversis prædicatur, ad diversa prædicamenta pertinet. Locus enim secundum quod prædicatur de locante, pertinet ad genus quantitatis; secundum quod vero prædicatur de locato, constituit prædicamentum ubi, et similiter est in motu; nam secundum quod prædicatur de subjecto, in quo est, constituit prædicamentum passionis; secundum quod vero prædicatur de eo, a quo est, constituit prædicamentum actionis.—11. *Metaphys.* l. 9.

Ad decimum dicendum, quod licet motus sit unus, tamen prædicamenta, quæ sumuntur secundum motum, sunt duo, secundum quod a diversis rebus exterioribus fiunt prædicabiles denominationes; nam alia res est agens, a qua sicut ab exteriori sumitur per modum denominationis prædicamentum passionis, et alia res est patiens, a qua denominatur agens; pati enim nihil est aliud quam suscipere aliquid ab agente, agere vero est actus ab agente in aliud. — 3. *Phys.* l. 5.

Ad undecimum dicendum, quod cum prædicamenta ubi, situs et habitus sumantur a rebus exterioribus, ut dictum est, dicuntur consistere in relatione, non quia formaliter sint relationes; nam « quando » formaliter nihil est aliud quam tempus, ut denominat extrinsece res motui subjectas, et ubi et situs sunt locus, ut extrinsece denominant locatum et ejus partes; — sed quia vel tales relationes supponuntur, ut est in ubi, vel importantur in ratione prædicamenti, ut in tempore, tempus enim est numerus secundum prius et posterius, et in habitu, habitus enim importat habitudinem indumenti ad indutum, et in situ, hic enim supra ubi non addit nisi relationem partium ad invicem. — 11. *Metaphys.* l. 9 et 12; 2. *c. Gent.* c. 13, n. 2.

Ad duodecimum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod quatuor sunt tantum species mutationis per se acquisitivæ termini; nam ad relationem non est per se motus, sicut nec ad alia prædicamenta, præter prædicta quatuor, sicut et illa sunt entia per se intenta a natura; et hoc patet manifeste ex eo, quod Philosophus in 3. *Phys. text.* 21; c. 2 concedit, motum esse in prædicamento actionis et passionis, licet ad illa non terminetur per se, ut docet idem Philosophus 5. *Phys. text.* 10; c. 3. 5. *Phys.* l. 3.

ARTICULUS IV

UTRUM PRÆDICAMENTA INTER SE REALITER DISTINGUANTUR.

Videtur quod prædicamenta inter se realiter distinguantur.

1. Quia prædicamenta sunt diversa genera rerum; sed diversæ res realiter distinguuntur : ergo prædicamenta realiter inter se distinguuntur. — 3. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, diversitas rationis, si non habet sibi respondentem diversitatem in re, non causat nisi diversitatem nominum synonymorum; sed nomina significantia diversa prædicamenta non sunt synonyma, ut patet : ergo. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 3, arg. 4.

Sed contra est, quod Philosophus) 3. *Phys. text.* 22; c. 2 et 11. *Metaphys. sum.* 4, c. 1; l. 10, c. 9) dicit, quod actio et passio sunt idem motus; ergo non omnia prædicamenta saltem realiter inter se distinguuntur. — 3. *Phys.* l. 5; 11. *Metaphys.* l. 9.

Respondeo dicendum, quod non est necesse ponere omnia prædicamenta distincta realiter inter se. — Cujus ratio patet ex dictis; nam cum prædicamenta diversificentur secundum diversos modos prædicandi, ut patet ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7), potest idem, secundum quod diversimode de diversis prædicatur, ad diversa prædicamenta pertinere; sic locus, secundum quod de locante prædicatur, pertinet ad genus quantitatis; secundum quod autem prædicatur denominative de locato, constituit prædicamentum ubi. Et ex his patet ad argumenta. — Ll. cit. et 5. *Metaphys.* l. 9.

Circa secundum et tertium articulum nota, quod distinctio prædicamentorum, licet immediate sumatur a modis prædicandi, mediate tamen sumitur a modis intelligendi, et hi sumuntur a modis essendi, ut ait S. Doctor. Cum enim prædicari sit actus intellectus componentis et tribuentis prædicatum subjecto per secundam operationem, necessario supponit primam, per quam intelliguntur significata simplicium

terminorum, et ideo modi prædicandi supponunt modos intelligendi, et in eis fundantur, quia sicut intellectus apprehendit, ita enuntiat vel affirmative vel negative. Modi autem intelligendi sumuntur a modis essendi, non ita tamen, quod diversis modis prædicandi semper et necessario respondeant diversæ res habentes diversos modos essendi (nam actio et passio ex parte motus, quem dicunt, non sunt res distinctæ), sed vel quia oportet esse plures modos essendi in natura ad hoc, quod habeantur distincta prædicamenta (nisi enim esset substantia distincta ab accidente, non haberetur tanta diversitas prædicamentorum); vel quia oportet illam entitatem, quæ habet diversos modos intelligendi et prædicandi, esse talem, ut secundum se possit correspondere pluribus conceptibus, qui de ea fiunt, ita ut plures modi intelligendi et prædicandi fundati in ea non sint vani et cassi; et hoc modo dicuntur modi prædicandi sumi a modis essendi, quia scilicet est fundamentum in re talium modorum. Vide Soncinatem, *Metaphys.* l. 5, q. 3; Ferrariensem, *Phys.* l. 3, q. 5; Javellum, *Metaphys.* l. 5, q. 18; Herveum, *Quodl.* 1, q. 9, ubi addit posse dici prædicamenta realiter distingui, et consequenter significare res realiter distinctas, quia nimirum vel significant res realiter distinctas, ut substantia, quantitas, qualitas, vel important res realiter distinctas, ut actio, passio, ubi.

ARTICULUS V

UTRUM DEUS SIT IN GENERE.

Videtur quod Deus sit in aliquo genere.

1. Cum enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 15 et 31; l. 4, c. 8 et 26; 7. *Metaphys. text.* 2; l. 6, c. 1; 1. *Ethic.* c. 6, al. 4) distinxisset ens in decem prædicamenta, inter exempla contentorum sub prædicamento substantiæ ponit hominem et Deum: ergo Deus est in aliquo genere. — 5. *Metaphys.* l. 10 et 21; 7. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, unumquodque mensuratur per aliquid sui generis, ut dicit Philosophus 10. (*Metaphys. text.* 7; l. 9, c. 2); sed Deus est mensura omnium substantiarum, ut dicit Commentator ibidem: ergo. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 2, arg. 3; 1a, q. 3, a. 5, arg. 2; *de Pot.* q. 7, a. 3, arg. 7.

3. Præterea, cui convenit ratio generis substantiæ, est in genere substantiæ; sed Deo maxime convenit ratio substantiæ, quæ est non esse in subjecto, sed esse ens per se: ergo Deus est in genere substantiæ. — *de Pot.* q. 7, a. 3, arg. 4.

4. Præterea, de quo dicitur species, dicitur et genus; sed de Deo dicitur species qualitatis, puta cognitio et scientia, et sapientia et similia: ergo et eorum genus, et consequenter Deus secundum sua attributa erit in aliquo genere. — Sed dices, quod prædicta in Deo remanent secundum rationem speciei, non autem secundum rationem generis. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 3, arg. 1.

5. Sed contra, hæc propositio est immediata: nulla substantia est qualitas; ergo et hæc: nulla substantia est scientia, et contra; ergo si scientia est in Deo secundum rationem speciei, est etiam secundum rationem generis, et sic Deus erit in aliquo genere. — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 1; 1. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, ad 5.

6. Præterea omne, quod prædicatur de aliquo in eo quod quid, et est in plus, vel se habet ad ipsum sicut species, vel sicut genus; sed omnia, quæ prædicantur de Deo, prædicantur in eo quod quid; nam omnia prædicamenta cum in divinam prædicationem venerint, in substantiam vertuntur, ut dicit Boethius in lib. *de Trinit.*; patet etiam, quod non soli Deo conveniunt sed etiam aliis, et ita sunt in plus: ergo. — *de Pot.* q. 7, a. 3, arg. 6.

7. Præterea, Christus est in prædicamento substantiæ, cum sit sub specie hominis sicut Petrus; sed Christus, cum sit persona increata, est Deus: ergo Deus est in prædicamento substantiæ. — 3a, q. 2, a. 3, arg. 3; 3. *Sent.* dist. 6, q. 1, a. 1, arg. 2.

Sed contra, 1. genus est prius secundum intellectum eo, quod in genere continetur; sed nihil est prius Deo, nec secundum rem, nec secundum intellectum: ergo Deus non est in ullo genere. — 1a p. q. 3, a. 5, *Sed contra.*

2. Præterea, unumquodque collocatur in genere per rationem suæ quidditatis; genus

enim prædicatur in quid; sed quidditas Dei est ipsum suum esse, secundum quod aliquid non collocatur in genere, quia sic ens, quod significat ipsum esse, genus esset contra Philosophum (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3): ergo. — 1. *c. Gent.* c. 25, n. 4.

3. Præterea, si Deus est in genere, aut est in genere accidentis, aut substantiæ; in genere accidentis non est, quia accidens non potest esse primum ens et prima causa; in genere etiam substantiæ esse non potest, quia substantia, quæ est genus, non est ipsum esse; alias omnis substantia esset suum esse, et sic non esset quid causatum ab alio, cum ratio generis salvetur in omnibus, quæ sub genere continentur, et sic nulla substantia esset causata ab alio, quod esse non potest; Deus autem est ipsum esse: ergo Deus non est in aliquo genere. — l. c. n. 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod aliquid est in genere tripliciter, *vel* sicut generalissimum, *vel* simpliciter et proprie, sicut species, quæ sub genere continetur, *vel* per reductionem, sicut principia et privationes, quomodo punctum et unitas reducuntur ad genus quantitatis sicut principia, cæcitas autem et omnis privatio reducitur ad genus sui habitus; nullo autem dictorum modorum Deus est in genere. Non enim est in genere substantiæ vel ullo alio sicut generalissimum, quia prædicaretur de omnibus substantiis et de omnibus aliis contentis sub aliis generibus; neque est in genere tanquam species illius generis. Cujus rei triplex ratio assignari potest. *Prima* est, quia cum esse Dei sit ejus essentia, si Deus esset in aliquo genere, oporteret, quod genus ejus esset ens, nam genus significat essentiam rei, cum prædicetur in quid; ostendit autem Philosophus in 3. *Metaphys.* quod ens non potest esse genus alicujus; nam omne genus habet differentias, quæ sunt extra essentiam generis; nulla autem differentia inveniri potest, quæ sit extra ens, quia non ens non potest esse differentia; unde relinquitur, quod Deus non sit in genere. *Secunda*, quia omnia, quæ sunt in genere uno, communicant in quidditate vel essentia generis, quod prædicatur de illis in quid, differunt autem secundum esse; non enim idem est esse hominis et equi, nec hujus hominis et illius hominis, et sic oportet, quod quæcumque sunt in genere, differat in eis esse et quod quid est, idest essentia; in Deo autem hæc inter se non differunt; manifestum ergo est, quod Deus non est in genere sicut species. *Tertia*, quia quod est in aliquo genere, habet suum esse determinatum ad illud genus; esse vero divinum nullo modo terminatum est ad aliquod genus; nam cum Deus sit simpliciter perfectus, comprehendit in se perfectiones et nobilitates omnium generum, ut dicit Philosophus et Commentator in 5. *Metaphys. text.* 21; l. 4, c. 16; ergo Deus non est in aliquo genere tanquam species. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 2; 1a, q. 3, a. 5; *de Pot.* q. 7, a. 3; 1. *c. Gent.* c. 24, 25; *Opusc.* 30, c. 6.

Quod autem neque sit in genere per reductionem ut principium, manifestum est, quia principium, quod reducitur in aliquod genus, non se extendit ultra illud genus, sicut punctum non est principium nisi quantitatis continuæ, et unitas quantitatis discretæ; Deus autem est principium totius esse; unde non continetur in aliquo genere sicut principium determinatum ad illud genus, ut est unitas, quæ est principium solius numeri. Est tamen in omnibus generibus sicut principium omnis generis, et sicut habens perfectiones omnium generum, unde est mensura omnium substantiarum et omnium accidentium, et propterea potest esse inter Deum et creaturas relatio, sicut inter principiata et principium. — *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 2; 1. *Sent.* d. 8, q. 4, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus nomine Dei vel intelligit aliquod corpus cœleste, puta solem et lunam, quæ antiqui animata corpora esse dicebant, et colebant pro diis; vel animalia quædam aerea, quæ Platonici dicebant esse dæmones, et pro diis colebantur a gentilibus. — 5. *Metaphys.* l. 10 et 21.

Ad secundum dicendum, quod mensura proprie dicitur in quantitatibus; dicitur enim mensura illud, per quod innotescit quantitas rei, et hoc est minimum in genere quantitatis, vel simpliciter, ut in numeris, qui mensurantur unitate, quæ est minimum simpliciter, aut minimum secundum positionem nostram, sicut in continuis, in qui-

bus non est minimum simpliciter; unde ponimus palmum loco minimi ad mensurandum pannos, vel stadium ad mensurandam viam. Et inde transumptum est nomen mensuræ ad omnia genera, ut illud, quod est primum in quolibet genere, et simplicissimum et perfectissimum, dicatur mensura omnium, quæ sunt in illo genere, eo quod unumquodque cognoscitur habere de veritate generis plus et minus, secundum quod magis accedit ad ipsum vel recedit. Ut album in genere colorum, ita etiam in genere substantiæ illud, quod habet esse perfectissimum et simplicissimum, dicitur esse mensura omnium substantiarum, sicut Deus; unde non oportet, quod sit in genere substantiæ sicut contentum, sed solum sicut principium habens in se omnem perfectionem generis, sicut unitas in numeris, nisi quod unitate non mensurantur nisi numeri, et ut dictum est, ratione suæ imperfectionis non continetur in prædicamento nisi reductive. Sed Deus non tantum est mensura substantialium perfectionum, sed etiam omnium, quæ sunt in aliis generibus, et ideo non est in prædicamento substantiæ sicut contentum reductive, sed ut principium omnium prædicamentorum. — 1. *Sent.* l. c.; 1a, q. 4, a. 3, ad 2 et q. 6, a. 2, ad 3 et q. 3, a. 5, c.

Ad tertium dicendum, quod ens per se non est definitio substantiæ, ut dicit Avicenna; nam ens non potest esse genus alicujus, ut probat Philosophus 3. *Metaphys.*, cum nihil possit addi enti, quod non participet ipsum; differentia vero non debet participare genus. Sed si substantia potest habere definitionem, non obstante, quod est genus generalissimum, erit ejus definitio, quod substantia est res, cujus quidditati debetur esse non in aliquo, sed per se; et sic non conveniet Deo substantiæ definitio, qui non habet quidditatem suam præter suum esse, et sic Deus non est in genere substantiæ, sed est supra omnem substantiam. — Ad instantiam vero dicendum, quod Deus simpliciter non est accidens, neque proprie substantia, tum quia nomen substantia dicitur a substando, tum quia substantia quidditatem nominat, quæ est aliud ab ejus esse; unde illa est divisio entis creati. Si tamen non fieret in hoc vis, largo modo potest dici substantia, quæ tamen intelligitur supra omnem substantiam creatam, quantum ad id, quod est perfectionis in substantia, ut non esse in alio et hujusmodi, et tunc est idem in prædicato et in subjecto, sicut in omnibus, quæ de Deo prædicantur; et ideo non sequitur, quod omne, quod est substantia, sit Deus, quia nihil aliud ab ipso recipit prædicationem substantiæ sic acceptæ, secundum quod dicitur de ipso, et ita propter diversum modum prædicandi non dicitur substantia de Deo et creaturis univoce, sed analogice, cum tamen genus debeat univoce prædicari de suis contentis, ut sæpe dictum est. — *de Pot.* q. 7, a. 3, ad 4; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 2, ad 1 et 2; 1. *c. Gent.* c. 25.

Ad quartum dicendum, quod licet sapientiæ, cognitionis et virtutis humanæ qualitas sit genus, non tamen est genus cognitionis, sapientiæ et virtutis, secundum quod prædicantur de Deo, eo quod qualitas, in quantum hujusmodi, dicitur ens, eo quod inhæret aliqualiter subjecto. Sapientia vero et virtus non ex hoc nominantur, sed magis ex aliqua perfectione vel ex aliquo actu, unde talia veniunt in divinam prædicationem secundum rationem differentiæ seu speciei, non secundum rationem generis; et propter hoc D. Augustinus in lib. 5. *de Trinitate* c. 1, loquens de Deo: intelligamus, inquit, quantum, possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum. — *de Pot.* q. 7, a. 4, ad 2; 1. *Sent.* l. c. a. 3, ad 1.

Ad quintum dicendum, quod scientia non dividitur contra substantiam, nisi ex genere suo, prout est qualitas; unde dicitur, quod hæc est immediata : nulla qualitas est substantia; sed hæc est mediata : nulla scientia est substantia, et sic est in omnibus aliis generibus. Verum quia, ut dictum est, nulla ratio communis alicujus prædicamenti manet in divinis, nisi relationis, ideo quod dicitur ad aliquid in divinis, habet aliam rationem et modum prædicandi a ratione et modo prædicandi substantiæ. Scientia vero, virtus et hujusmodi, quæ sunt in aliis generibus et de Deo dicuntur, non habent rationem communis generis, per quam dividantur contra substantiam, sed loco rationis communis qualitatis vel quantitatis venit ratio sub-

stantiæ; unde dicitur esse alia ratio scientiæ et substantiæ in divinis, non quia sit quasi condivisa rationi substantiæ, sed sicut ratio speciei est alia a ratione generis, in quantum addit rationem differentiæ supra rationem generis; nam in divinis ita se habet scientia ad substantiam, sicut in humanis scientia ad qualitatem. Et sic manifestum est, quod potest ratio specifica scientiæ esse in Deo, non autem ratio qualitatis. — 1. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, ad 5.

Ad sextum dicendum, quod ad rationem generis, ut dictum est, requiritur, quod univoce prædicetur; nihil autem de Deo et creaturis potest univoce prædicari; unde licet ea, quæ de Deo dicuntur, prædicentur de ipso substantialiter, nihilominus tamen non prædicantur de ipso ut genus. — *de Pot.* q. 7, a. 3, ad 6; ll. cit.; V. supra, q. 3, a. 1, arg. 6 et ad 7.

Ad septimum dicendum, quod in rebus creatis res aliqua singularis non ponitur in genere vel in specie ratione ejus, quod pertinet ad individuationem, sed ratione naturæ, quæ secundum formam determinatur, cum individuatio magis sit secundum materias in rebus compositis. Sic ergo dicendum est, quod Christus est in specie humana ratione naturæ assumptæ, non ratione ipsius hypostasis. — 3a, q. 2, a. 3, ad 3.

ARTICULUS VI

UTRUM INTELLIGENTIÆ SINT IN PRÆDICAMENTO SUBSTANTIÆ.

Videtur quod intelligentiæ non sint in prædicamento substantiæ.

1. Dicit enim Philosophus (8. *Metaphys. text.* 16, l. 7, c. 6) quod si qua substantia est sine materia, statim est ens, et unum, et non est ei alia causa, ut sit ens et unum; sed Angeli ex Philosopho (12. [11]. *Metaphys.*) sunt sine materia: ergo non habent causam, per quam sint ens et unum; sed quidquid continetur in genere substantiæ, habet causam sui esse; nam divisio entis in substantiam et accidens est entis creati, ut dictum est; omne autem creatum habet causam sui esse et unitatis: ergo Angeli non sunt in genere substantiæ. — *de Spirit. Creat.* a. 1, arg. 5; *Opusc.* 30, c. 3 et 4; art. præced. ad 3.

2. Præterea, quidquid est in aliquo genere, participat rationem et principia illius generis; sed ratio substantiæ, secundum quod est prædicamentum, est, quod sit composita ex materia et forma, et consequenter hæc sunt illius principia. Dicit enim Boethius in Comment. Prædicam., quod Aristoteles relictis extremis, scilicet materia et forma, agit de medio, idest composito, cum de substantia determinat; Angeli autem, ut docet Philosophus l. c., sunt immateriales: ergo non sunt in genere substantiæ. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, arg. 1 et 2; *de Spirit. Creat.* a. 1, arg. 23.

3. Præterea, quidquid continetur in genere substantiæ, componitur ex genere et differentia, quæ adveniens generi constituit speciem; sed Angeli non componuntur ex genere et differentia, ut patet *primo*, quia genus sumitur a materia, differentia vero a forma, ut dicunt Avicenna in sua Metaphysica et Philosophus 8. *Metaphys. text.* 6, l. 7, c. 3, quæ non inveniuntur in Angelis. *Secundo*, quia compositio ex genere et differentia oritur ex compositione ex actu et potentia; at Angeli sunt actus puri, omni potentia carentes, ut dicitur 12. *Metaphys. text.* 30, l. 11, c. 6, ubi Philosophus substantias spirituales cœlorum motrices vocat secundum substantiam actus et sine omni materia, idest potentia, ut possint perpetuo movere, quia potentia est ratio deficiendi, et 9. *Metaphys. text.* 22, l. 8, c. 10 vocat easdem substantias non compositas. *Tertio*, quia genus et differentia in diversis fundantur, sicut genus hominis, quod est animal, in natura sensitiva, et differentia ejus, quæ est rationale, in natura intellectiva; sed in Angelis non sunt aliqua diversa, super quibus genus et differentia fundari possint; nam essentia eorum est simplex forma, et esse eorum non potest esse genus vel differentia, ut probat Philosophus (3. *Metaphys.*). *Quarto*, quia quæcumque differunt specie, differunt per contrarias differentias; sed in substantiis spiritualibus non est ulla contrarietas, quia contrarietas est principium corruptionis: ergo Angeli non sunt compositi ex genere et differentia, et per consequens non continentur in prædica-

mento substantiæ. — Sed dices, quod differentia Angeli non sumitur a forma, sed a formali, quod est ejus esse. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, arg. 4; 1a, q. 50, a. 2, arg. 1; *Quodl.* 9, a. 6, arg. 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 7, arg. 17 et 18.

4. Sed contra, differentia cujuslibet rei est de essentia et definitione ipsius; sed in omni creatura esse est aliud ab essentia, nec intrat definitionem illius, ut dicit Avicenna : ergo differentia Angeli non potest sumi ab esse, et consequenter Angelus non est in prædicamento substantiæ. — *Quodl.* 9, a. 6, arg. 4; *Opusc.* 42, c. 4.

5. Præterea, quando aliquod commune convenit pluribus, sed uni divisim, et aliis unite, non potest esse illis univocum, ut patet in sapientia dicta de Deo et creatura, quæ propterea non potest esse illis univoca; sed esse substantiam convenit unite intelligentiæ, quia per formam simplicem, divisim vero substantiæ corporeæ, quia per materiam et formam, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 16, l. 7, c. 6) : ergo substantia non dicitur univoce de intelligentiis et substantiis corporalibus, et consequenter illæ non continentur in genere substantiæ, quod est univocum suis inferioribus. — 1a, q. 13, a. 5, c. et q. 50, a. 2, arg. 1 et ad 1 ; 1. *c. Gent.* c. 32, n. 1.

Sed contra, differentia addita generi constituit speciem; sed incorporeum, secundum Porphyrium, est differentia substantiæ : ergo substantia incorporea, cujusmodi est Angelus, est species substantiæ, et sic continetur sub illa. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, arg. 2 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod Angeli sunt in prædicamento substantiæ tanquam species illius. Cujus ratio duplex afferri potest: *una* quidem, quia id omne est in genere substantiæ, in quo est potentia et actus. Id enim in genere est, quod determinatum est et limitatum ad aliquem specialem modum entis; determinari autem est potentiæ per actum; omne enim quod est in genere, natum est habere aliud prius se, respectu cujus est potentia, quia in diversis actus necessario est prior potentia, in eodem vero potentia præcedit actum; et ubi reperitur potentia et actus, necessario ibi est genus et differentia, propterea enim Deus non est in genere, quia in eo non est potentia et actus; sed citra Deum in omnibus substantiis creatis est potentia et actus. Nam cum participent ens et deficiant a primo vero et primo bono, quod oportet esse actum purum, necesse est, quod aliquam permixtionem potentiæ habeant, seu quod sint compositæ ex actu et potentia. — *Opusc.* 42, c. 3, 4 et 5 ; 1a, q. 50, a. 2, ad 1; q. 88, a. 2, ad 4.

Altera est, quia in Angelis esse est aliud a quidditate ipsorum; secundum Avicennam autem omne id, quod habet esse aliud a sua quidditate, oportet, quod sit in genere, atque adeo in genere substantiæ. Hæc enim est ratio substantiæ, prout est prædicamentum, ut dicit Avicenna, quod sit res quidditatem habens, cui debetur esse per se, non in alio, quod scilicet sit aliud a quidditate ipsa; et ideo ex ipsa possibilitate quidditatis trahitur ratio generis, ex complemento autem quidditatis trahitur ratio differentiæ, secundum quod appropinquat ad esse in actu; sed hoc differenter contingit in substantiis compositis et simplicibus, quales sunt Angeli, quia possibilitas in compositis est ex parte materiæ, sed complementum ex parte formæ. Et ideo ex parte materiæ sumitur genus et ex parte formæ differentia, non autem ita, quod materia sit genus, aut forma differentia, cum utrumque sit pars et neutrum prædicetur; sed quia materia est materia totius et non solum formæ, et forma est perfectio totius, et non solum materiæ, ideo totum potest assignari ex materia et forma, et ex utroque. Nomen autem designans totum ex materia est nomen generis, et nomen designans totum ex forma est nomen differentiæ, et nomen designans totum ex utroque est nomen speciei. In simplicibus autem naturis non sumitur genus et differentia ab aliquibus partibus, eo quod complementum in eis et possibilitas non fundantur super diversis partibus quidditatis, sed super illo simplici, quod quidem habet possibilitatem, secundum quod de se non habet esse, et complementum, prout est quædam similitudo divini esse secundum hoc, quod appropinquabilis est magis et minus ad participandum divinum esse. — Et ideo quot sunt gradus complementi, tot sunt diffe-

rentiæ specificæ. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c.; *Opusc.* 30, c. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus ibi loquitur de causa formali, non de causa, agente. Illa enim, quæ sunt composita ex materia et forma, statim sunt ens et unum, quia materia est ens in potentia et fit ens actu per adventum formæ, quæ est ei causa essendi; sed forma non sic habet esse per aliam formam; unde si sit aliqua forma subsistens, statim est ens et unum, nec habet causam formalem sui esse, habet tamen causam influentem ei esse, non autem causam moventem, quæ reducat ipsam de potentia præexistente ad actum. — *de Spirit. Creat.* a. 1, ad 5.

Ad secundum dicendum, quod de ratione substantiæ est, quod subsistat quasi per se ens; et ideo forma et materia, quæ sunt partes compositi, cum non subsistant, non sunt in prædicamento substantiæ, sicut species, sed solum sicut principia. Quod autem hoc subsistens habeat quidditatem compositam, non est de ratione substantiæ; unde non oportet illud, quod est in prædicamento substantiæ, habere quidditatem compositam, sed oportet, quod habeat compositionem quidditatis et esse; quidquid enim est in genere, habet quidditatem, quæ non est esse ipsius, ut dicit Avicenna, et ideo Deus, ut dictum est, non potest poni in prædicamento substantiæ. Unde Boethius intendit dicere, quod inter tria hæc, materiam, formam et compositum, solum compositum est in genere substantiæ, sicut species; non autem intendit dicere, quod omne, quod est in genere substantiæ, sit compositum ex materia et forma. — Ad illud vero de principiis dicendum, quod aliqua sunt unius generis, logice loquendo, quæ naturaliter et physice loquendo non sunt unius generis, sicut illa, quæ communicant in intentione generis, quam considerat logicus, et habent diversum modum essendi. Unde 10. *Metaphys. text.* 26, l. 9. c. 10 dicitur, quod de corruptibilibus et incorruptibilibus nihil commune dicitur nisi communitate nominis, et ideo non oportet Angelos cum corporibus eadem principia participare nisi secundum intentionem tantum, prout in omnibus invenitur potentia et actus analogice tamen ut dicitur. 12. *Metaphys. text.* 26, l. 11, c. 5. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 2; 1a, q. 88, a. 2, ad 4; 7. *Phys.* l. 8; *de Pot.* q. 7, a. 7, ad 1 in contr.; 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 4, ad. 5.

Ad tertium dicendum, quod in rebus compositis ex materia et forma genus sumitur a materia, differentia a forma, ita tamen, quod per materiam non intelligitur materia prima, sed tantum quod per formam recipit quoddam esse imperfectum et materiale respectu esse specifici, sicut esse animalis est imperfectum et materiale respectu hominis; tamen illud duplex esse non est secundum aliam vel aliam formam, sed secundum unam formam, quæ homini dat non solum hoc, quod est esse animal, sed etiam hoc, quod est esse hominem; anima autem alterius animalis dat ei solum esse animal, unde animal commune non est unum numero, sed ratione tantum, quia non ab una et eadem forma homo est animal et equus. Subtracta ergo materia a substantiis spiritualibus remanebit ibi genus et differentia, non secundum materiam et formam, sed secundum quod consideratur in substantia spirituali tam id, quod est commune sibi et imperfectioribus substantiis, seu secundum quod indeterminate accipitur, nam inde sumitur genus, quam id, quod est sibi proprium, seu secundum quod eadem entitas accipitur determinate, nam inde sumitur differentia. Et ex his patet ad *primam* et *secundam* probationem. — Ad *tertiam* dicendum, quod genus et differentia dupliciter possunt considerari, *uno* modo secundum realem considerationem, quomodo considerantur a metaphysico et naturali, et sic oportet, quod genus et differentia fundentur super diversis rebus et naturis; et hoc modo nihil prohibet dicere, quod in substantiis spiritualibus non sint genus et differentia, sed sint forma tantum et species simplices. *Alio* modo secundum considerationem logicam, et sic genus et differentia non oportet, quod fundentur super diversis naturis, sed super una natura, in qua consideratur aliquid proprium et aliquid commune; et sic nihil prohibet ponere genus et differentiam in Angelis. — Ad *quartam* dicendum, quod

naturaliter loquendo oportet differentias esse contrarias; nam materia, super quam fundatur natura generis, est susceptiva contrariarum formarum; secundum considerationem autem logicam sufficit qualiscumque oppositio in differentiis, sicut patet in differentiis numerorum, in quibus non est contrarietas, et similiter in Angelis. — 1a, q. 50, a. 2, ad 1; *de Spirit. Creat.* a. 1, ad 24; ll. cit. in arg.

Ad quartum dicendum, quod differentia non sumitur ab ipso esse, sed magis ex habitudine ipsius substantiæ ad esse; ut enim dictum est, ex ipsa possibilitate quidditatis trahitur in substantiis spiritualibus ratio generis, ex complemento autem quidditatis ratio differentiæ, secundum quod appropinquat ad esse in actu. — *Quodl.* 9, a. 6, ad 4; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c; V. supra q. 3, a. 4.

Ad quintum dicendum, quod duplex est univocatio, una logica vel secundum rationem et intentionem, quam considerat logicus; altera physica vel secundum esse, cujus consideratio pertinet ad metaphysicum et naturalem. Quando ergo aliquid commune est habens esse in uno simpliciter et unite, in alio multipliciter et divisim, dummodo eadem omnino ratio talis communis æqualiter utrique conveniat, non tollitur univocatio logica, sed tantum physica; sed utraque tollitur, quando ratio talis communis non participatur æqualiter, sed per prius et posterius, ut contingit in quocumque communi dicto de Deo et creatura. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. ad 1 et dist. 35, q. 1, a. 4, ad 1; *de Pot.* q.7, a. 7, c.; 1. *c. Gent.* c. 32, n. 6.

ARTICULUS VII

UTRUM CŒLI SINT IN PRÆDICAMENTO SUBSTANTIÆ.

Videtur quod cœli non sint in prædicamento substantiæ. Dicit enim Philosophus (10. *Metaphys. text.* 26, l. 9, c. 10), quod corruptibile et incorruptibile sunt genere diversa; sed cœli sunt incorruptibiles : ergo non sunt in genere substantiæ, sub quo continentur substantiæ corruptibiles. — 10. *Metaphys.* l. 12.

2. Præterea, dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 33, l. 3, c. 28 et 10. *Metaphys. text.* 12, l. 9. c. 3), quod genere diversa sunt, quorum non est eadem materia, neque mutua generatio; sed cœli et sublunaria non conveniunt in eadem materia, neque mutuo generantur, ut patet : ergo idem quod prius. — 5. *Metaphys.* l. 22; 10. *Metaphys.* l. 4.

3. Præterea, corruptibile et incorruptibile per se dividunt ens, quia corruptibile est, quod potest non esse, incorruptibile vero, quod non potest non esse; sed esse non potest esse genus : ergo nec corruptibile et incorruptibile possunt in genere convenire. — 10. *Metaphys* l. 12.

4. Præterea, quiquid est in genere, debet esse compositum ex actu et potentia, quia ratio generis, ut dictum est, sumitur ex possibilitate, ratio vero differentiæ sumitur per ordinem ad actum; sed æterna, ut cœli, carent potentia, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 17; l. 8, c. 7 : ergo cœli non sunt in genere substantiæ. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, c.; ll. cit. art. præced. in c.; 9. *Metaphys.* l. 4.

5. Præterea, quod prædicatur de aliquibus secundum prius et posterius, non prædicatur de illis tanquam genus, ut dictum est; sed substantia prædicatur secundum prius et posterius de corporibus cœlestibus et sublunaribus; nam illa, ut dicit Philosophus (l. c. et 8. *Phys. text.* 75, c. 13), sunt priora istis natura, tempore, definitione, et illa sunt causa horum : ergo cœli non possunt contineri sub genere substantiæ, sub quo continentur sublunaria. — 1. *c. Gent.* c. 32, n. 6; 9. *Metaphys.* l. 4; 8. *Phys.* l. 19.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 5; l. 6, c. 2), cum divisisset ens in decem prædicamenta, postea sumit substantiam prædicamentalem, et eam dividit in animalia plantas et cœlum. — 7. *Metaphys* l. 1.

2. Præterea, Philosophus (12. *Metaphys.*) initio cum divisisset substantiam sensibilem in sempiternam et corruptibilem, et utramque dixisset esse mutationi subjectam, et propterea omnium prædicamentorum eadem principia proportionaliter statuisset, claudit illam tractationem in text. 29, c. 5. dicens : quod itaque

sensibilium principia sunt, et quot, et quomodo eadem et diversa, dictum est; at in sensibilibus supra clauserat cœlum : ergo cœlum continetur sub prædicamento substantiæ. — 12. *Metaphys* l. 1 et 4.

3. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 68; c. 7.), quod perspicuitas, quæ est in aere et aqua, non consequuntur aerem et aquam, secundum quod talia corpora sunt, sed secundum quod habent naturam quamdam communem cum cœlo, in quo similiter est perspicuitas; sed talis natura communis non est alia, quam substantia prædicamentalis, quam participant sublunaria : ergo cœli sunt in genere substantiæ. — 2. *de Anima* l. 14.

Respondeo dicendum, quod duplex est genus, *unum* naturale seu physicum, quod sumitur a materia, et hoc non potest esse unum et idem commune corporibus corruptibilibus et incorruptibilibus; dicit enim Philosophus, quod quæ non communicant in materia, sunt genere diversa. Præterquam quod genus sic sumptum involvit modum essendi, qui cum sit diversus in utrisque corporibus, oportet, ut et diversum sit genus physicum in illis. — *Aliud* est genus logicum, quod sumitur ab intentione et ratione, et hoc est omnino unum et commune corporibus cœlestibus et sublunaribus; nam, ut dictum est, quæcumque habent esse diversum a quidditate et constant ex potentia et actu, possunt in una ratione et intentione logice convenire; citra Deum autem in omnibus substantiis creatis est potentia et actus, et esse est aliud a quidditate. Unde manifestum est, quod cœli sunt in prædicamento substantiæ. — 10. *Metaphys.* l. 12; 1a, q. 66, a. 2, ad 2 et q. 88, a. 2, ad 4; *de Pot.* q. 7, a. 7, ad 1 *in contrar.*; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 1; *Opusc.* 42, c. 3, 4, 5; 7. *Phys.* l. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas Philosophi intelligenda est de genere physico, quod sumitur a materia; nam de illo verificatur ratio, qua Philosophus ibidem probat suam propositionem, quia secundum materiam dicitur unumquodque corruptibile. Et de eodem etiam intelligitur, quod ibidem asserunt idem Philosophus et Commentator, quod æterno et corruptibili nihil est commune, nisi secundum nomen, quia nihil est commune physice, sed tantum logice; nomina enim sunt notæ intellectuum, ut dicitur 1. *Periherm.* — 10. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 42, c. 4 et 5;

Ad secundum dicendum, quod Philosophus loco citato loquitur de duplici genere physico et logico, nam distinguit duos modos, quibus aliqua dicuntur diversa genere, respondentes duobus modis postremis, quibus immediate ante docuerat dici genus, quorum *unus* est, quo genus sumitur pro subjecto, quomodo superficies dicitur genus figurarum superficialium et corpus solidum solidarum, id est corporearum, cui respondet prior modus, quo aliqua dicuntur diversa genere, quorum primum subjectum est diversum, quomodo color et sapor dicuntur genere diversa, quia differunt subjecto; nam subjectum colorum est superficies, saporum vero humor; et similiter corpora cœlestia et inferiora dicuntur genere diversa, quia non habent materiam communem, et hoc genus est physicum. — *Alter* est, quo genus dicitur id, quod prædicatur de pluribus differentibus specie, quod dicitur genus logicum, cui respondet posterior modus, quo aliqua sunt diversa genere, quæ differunt prædicamento, quorum scilicet alia significant quid, alia quale quid, alia aliud. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod objectio procedit de genere physico et naturali, quod involvit modum essendi seu ipsum esse, a quo abstrahit genus logicum et prædicamentale. — ll. cit. in corp art.

Ad quartum dicendum, quod potentia est duplex : *alia* quæ est potentia contradictionis ad esse simpliciter et quæ est causa corruptibilitatis , et hæc non est in cœlis, et de hac loquitur Philosophus 9. *Metaphys. text.* 17, l. 8, c. 7., et non est necessaria ad hoc, ut aliquid constituatur in prædicamento. — *Alia* est potentia ad esse, non tamen contradictionis, quæ scilicet respondet possibili, quod sequitur ad necesse esse; et hæc est in cœlo et potest esse fundamentum generis logici, quia ut dictum est, omne, quod habet esse aliud a sua quidditate, est in genere; quidditas autem respectu esse habet rationem potentiæ et materiæ, esse vero habet

rationem actus et formæ. — 9. *Metaphys.* l. 9; *Quodl.* 9, a. 6, ad 3 et 4.

Ad quintum dicendum, quod inæqualitas secundum esse, in quo scilicet una res dependet ab alia, quatenus ab illa producitur, non tollit æqualitatem et univocationem generis logici, et propterea potest substantia, ut est supremum genus, per prius prædicari de cœlis, quam de corporibus sublunaribus secundum esse, univoce vero et aqualiter de utrisque secundum propriam rationem; sic enim et numerus et figura dicuntur secundum prius et posterius de suis speciebus quantum ad esse, et tamen respectu illorum sunt genera univoca, quia æqualiter dicuntur de illis secundum propriam rationem generis. — 1a, q. 77, a. 4, ad 1; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 5, ad 3; 1. *Periherm.* l. 8.

ARTICULUS VIII

UTRUM PARTES SIVE ESSENTIALES SIVE INTEGRALES SUBSTANTIÆ COMPOSITÆ SINT PER SE IN PRÆDICAMENTO SUBSTANTIÆ.

Videtur quod partes substantiæ compositæ sive essentiales sive integrales sint in prædicamento substantiæ.

1. Cui enim convenit ratio generis substantiæ, illud est in genere substantiæ; sed omnibus partibus substantiæ compositæ convenit ratio substantiæ, nam sunt entia per se et non in alio : ergo per se sunt in genere substantiæ. — *de Pot.* q. 7, a. 3, arg. 4; *Opusc.* 42, c. 10, 11, 12.

2. Præterea, de illis prædicatur substantia, secundum quod est genus, quæ sunt in illo unum et non duo, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 10, l. 4, c. 6; 10. *Metaphys. text.* 24, l. 9, c. 8); sed plures partes integrales ejusdem substantiæ compositæ sunt unum in substantia; non enim duæ manus dicuntur duæ substantiæ, sed una : ergo de illis prædicabitur substantia secundum quod est genus. — 5. *Metaphys.* l. 7; 10 *Metaphys.* l. 10; *Opusc.* 42, c. 10.

3. Præterea, partes integrales, ut manus et pes sunt compositæ ex materia et forma; sed de quocumque composito ex materia et forma potest prædicari substantia, ut etiam prædicatur corpus, quod est species substantiæ : ergo. — *Opusc.* 42, c. 10 et 11.

4. Præterea, de quo prædicatur genus intermedium, prædicatur et genus supremum; sed de corporibus duorum hominum per se prædicatur corpus : ergo et prædicabitur substantia, et sic erunt per se in prædicamento substantiæ. — Sed dices, quod de corpore hominis non prædicatur corpus quod est genus. — *ibid.*

5. Contra, idem est corpus vivum et mortuum, non enim sunt duo corpora, sed unum; sed de corpore mortuo prædicatur corpus, secundum quod est genus, et consequenter substantia, quæ est supremum genus : ergo et hæc duo prædicata dicentur de corpore vivo, quod est pars substantiæ compositæ completæ. — *ibid.* c. 11 et 12.

6. Præterea, de quocumque prædicatur differentia, prædicatur et genus, sed prædicatur de manu, quod est animata sensibilis; et de anima humana, quod est rationalis : ergo et prædicabitur substantia, cujus differentiæ sunt animatum, sensibile et rationale. — *ibid.* c. 10.

7. Præterea, anima rationalis est hoc aliquid et per se subsistens, cum per se operetur; sed quod est hoc aliquid, est prima substantia, de qua per se prædicatur genus substantiæ; ut enim dicit Philosophus in lib. Prædicam. : substantia prima significat hoc aliquid ad differentiam secundæ, quæ verius significare videtur quale quid; ergo anima rationalis est prima substantia, et sic est per se in genere substantiæ. — *Quæst disp. de Anima* a. 1, ad 3; *Opusc.* 42, c. 10.

Sed contra est, quod illud per se reducitur ad genus, quod recipit prædicationem illius generis et generum intermediorum; sed partes sive essentiales sive integrales non suscipiunt prædicationem generis summi et intermediorum; non enim manus vel anima est animal, ac proinde nec substantia, cujus species est animal : ergo partes non sunt per se in genere substantiæ. — 1. *Sent.* dist. 28, q. 1, a. 1, ad 3; *Opusc.* 42, c. 10.

RESPONDEO DICENDUM, quod partes sive essentiales sive integrales non sunt per se in prædicamento substantiæ, sed tantum reductive. — Quod enim non sint per se, probatur, quia cum substantia secundum quod est genus, implicite contineat sua

inferiora potestate, debet continere differentias, per quarum additionem efficiuntur et constituuntur talia inferiora, et sic debet tantum descendere secundum prædicationem, quantum differentiæ constituentes; divisio autem differentiarum stat ad species specialissimas, quia sub eis nihil est præter individua, quæ dicunt privationem divisionis per partes subjectivas, cum a prima substantia nulla sit prædicatio, ut dicitur in Prædicam. Quare ultimum, de quo prædicatur substantia in linea prædicamentali, erit aliquis homo vel aliquod suppositum completum, ut hic equus vel hic homo; de nulla vero parte sive essentiali physica sive integrali dici potest, quod sit hic homo, sicut nec dici potest, quod sit animal; unde nec dici poterit, quod sit substantia, quæ est supremum genus. Præterea, quia cum genus supremum descendat ad inferiora per differentias divisivas, sicut hæ non prædicantur de partibus (non enim sensitivum vel rationale, ut sunt differentiæ dividentes substantiam et constituentes animal et hominem, dicuntur de anima humana, licet sumantur ab anima sensitiva et intellectiva; nam sicut, cum quis moritur, desinit esse homo, ita desinit esse rationalis, et tamen anima humana, cum sit immortalis, remanet rationalis, sicut antea), ita de illis non dicitur genus supremum nec intermedia, quia differentiæ non prædicantur de aliquo, de quo non prædicatur genus ipsum. — 3. *Sent.* dist. 2, q. 2, a. 1, sol. 3 et ad 4 et 5; *Quæst. disp. de Anima* a. 1, c. et ad 13 et a. 2 ad 10; 3. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 1, ad 1; *de Spirit. Creat.* a. 2, ad 12 et a. 11, ad 3; *Opusc.* 42, c. 10, 12.

Quod autem reductive pertineant partes substantiarum compositarum ad genus substantiæ, probatur, quia reductive pertinent ad genus substantiæ, quæ ratione suæ imperfectionis non recipiunt prædicationem illius, quippe quæ non participant complete naturam alicujus speciei vel generis substantiæ, sed sunt quid imperfectum in illo genere. Hujusmodi autem sunt partes physicæ compositi substantialis sive essentiales sive integrales, ut manifestum est materia enim et forma sunt principia substantiæ compositæ completæ, et materia est ens in potentia, forma vero est actus imperfectus in genere substantiæ. Et sic constat tales partes reductive tantum pertinere ad genus, et consequenter tantum dici substantias, quatenus substantia dividitur contra accidens, non autem quatenus est genus. — 1. *Sent.* dist. 28, q. 1, a. 1, ad 3; *Opusc.* 42, c. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod substantia dupliciter sumi potest: *uno* modo, secundum quod est genus summum, quomodo sumpta definitur, quod sit ens per se existens, implicite continens in se sua inferiora, et hoc modo substantia non prædicatur de partibus, quia sicut differentia generis summi, ut dictum est, non prædicatur de illis, ita nec genus summum. — *Alio* modo sumitur, ut dividitur contra accidens, quomodo sumptæ ratio est per se esse et non in alio, quod est proprium accidentis; et hoc modo prædicatur substantia de partibus sive essentialibus sive integralibus; manus enim et pes licet sint in toto, non tamen sunt in illo sicut accidens (hoc enim inest in aliquo tanquam in subjecto, et tanquam impossibile sit ipsum esse sine eo), sed ut pars est in toto, quæ quia non est in illo, ut in subjecto, potest sine illo esse. — *Opusc.* 42, c. 10; 3. *Sent.* dist. 6, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod licet substantia prædicetur de duabus manibus hominis, non tamen dicendum est, quod duæ manus sint duæ substantiæ, cum potius sint partes unius substantiæ, quam duæ substantiæ; et ratio hujus est, quia in partibus in toto manentibus non multiplicatur substantia, cum non prædicetur de illis, ut natura in inferioribus, quæ sunt partes subjectivæ, recepta et consequenter multiplicata, seu ut est genus, sed ut contra accidens dividitur, ut dictum est. — *Opusc.* 42, c. 10.

Vel dic, quod sicut sub differentia communi non numeratur genus, sed tantum sub differentiis ultimis — isosceles, isopleuros et scalenum non sunt tres figuræ, sed una figura, sunt tamen tres trianguli — ita substantia secundum quod dividitur contra accidens, quæ est communis differentia illius, licet nulla differentia substantiam constituat, cum substantia genus non habeat, non multiplicabitur in partibus, de quibus prædicatur. — *ibid.*

Ad tertium dicendum, quod duplex est compositum ex materia et forma : *aliud*, quod est actu separatum a toto completo, ut manus vel pes separata, et de hoc prædicatur substantia secundum quod est genus, et similiter corpus, quod est species substantiæ. *Aliud* autem est conjunctum toti composito completo et per se existenti, ut manus vel pes conjuncta eidem, et tunc si consideretur istud compositum quatenus est pars compositi completi, quod habet a forma totius, de illo prædicatur substantia, secundum quod dividitur contra accidens ; si vero consideretur non ut est pars, sed ut est entitas quædam composita ex materia et forma, de hoc composito etiam sic considerato non prædicabitur substantia ut est genus, ut patet. Nam substantia, ut est genus, tantum prædicatur de individuo completo et per se existenti, neque prædicatur substantia, ut dividitur contra accidens; nam tale compositum neque est per se existens ut totum, neque est in toto ut pars, quæ participat esse a toto, sed est in toto in potentia propinqua ad esse debitum sibi secundum essentiam formæ, quæ in eo est sine esse. Unde ad genus substantiæ non spectat per se ut suppositum, vel per reductionem ut pars, quandiu est in toto isto modo, in essentia scilicet sine esse, vel per se, ut contingit in composito completo, vel participative, ut contingit in composito incompleto, ut est pars completi, sed pertitinet ad genus ut principium materiale compositi nondum per se existentis, sed futuri per resolutionem. — *ibid.*

Ad quartum dicendum, quod corpus, secundum quod est genus, non prædicatur de corpore hominis, dum est pars ejus, quia si corpus hominis esset corpus, quod est genus, cum secundum quod de homine prædicatur, sit animatum, sensibile, sequeretur, quod corpus hominis esset animal, quod constat esse falsum ; nam homo est animal, idem autem numero non prædicatur de toto et parte in heterogeneis; prædicatur ergo corpus de corpore hominis, secundum quod dividitur contra incorporeum; et quia hoc est maxime commune corpori, ideo non numeratur, quando prædicatur de diversis corporibus, secundum quod sunt partes. Quando autem mortuis hominibus per se sunt corpora, tunc cum habeant rationem partium subjectivarum, prædicatur de illis corpus numerose et secundum quod est genus. — *ibid.* c. 11 et 12.

Ad quintum dicendum, quod licet corpus per aliam et aliam formam fuerit in actu in vivente et mortuo, et non per eamdem, non tamen corpus vivum et mortuum dicuntur duo corpora, quia de illis non prædicatur corpus secundum quod est genus, sed secundum quod dividitur contra incorporeum, seu secundum differentiam communem corporis, secundum quam non numeratur corpus, sicut nec substantia, ut dictum est. — *ibid.*

Ad sextum dicendum, quod cum dicitur manus hominis animata, sensibilis, non prædicantur hæc de illa, secundum quod sunt differentiæ generis summi, quia differentia non potest prædicari de re, de qua non prædicatur genus, de manu autem non prædicatur animal, ut dictum est, sed secundum quod dividuntur contra inanimatum et insensibile. Et similiter cum anima humana dicitur rationalis, non prædicatur de illa rationale, ut est differentia animalis, cum anima non sit animal, licet talis differentia sumatur ab anima, sicut et sensitivum ab anima sensitiva, sed secundum quod designant potentiam animæ. — *Opusc.* 42, c. 11; 3. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 1, ad 1; *de Spirit. Creat.* a. 2, ad 12, et a. 11, ad 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, ad 8.

Ad septimum dicendum, quod dupliciter sumitur hoc aliquid, *uno modo* proprie, quomodo convenit soli substantiæ primæ; unde Philosophus dicit in Prædicamentis, quod substantia prima significat hoc aliquid ad distinctionem secundæ, quæ etsi videtur significare hoc aliquid, magis tamen significat quale quid. Duo sunt autem de ratione hoc aliquid sic sumpti, *unum* est, quod possit per se subsistere ; *alterum* est, quod sit aliquid completum in aliqua specie et genere substantiæ, et hoc modo sumptum hoc aliquid non potest prædicari de anima, nec de quacumque parte hominis; unde Philosophus in Prædicamentis manum et pedem et hujusmodi nominat partes substantiarum magis, quam substantias primas vel secundas, quia licet

non sint in alio sicut in subjecto, quod est proprium substantiæ, non tamen participant complete naturam alicujus speciei; unde non sunt in aliqua specie, neque in aliquo genere, nisi per reductionem. *Alio modo* sumitur hoc aliquid minus proprie pro omni eo, quod non est in alio tanquam in subjecto et positive per se subsistit, et hoc modo potest prædicari de anima rationali; hæc enim est hoc aliquid, ut per se potens existere, non autem quasi habens in se completam speciem. — *Quæst. disp. de Anima* a. 1, c.

ARTICULUS IX

UTRUM ACCIDENTIA PONANTUR IN PRÆDICAMENTIS IN CONCRETO AN IN ABSTRACTO.

Videtur quod accidentia ponantur in prædicamentis in concreto, non autem in abstracto.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 3, l. 6, c. 1), quod abstracta accidentium non videntur significare ens, quia nil ipsorum natum est secundum se esse, sed cujuslibet eorum esse est alteri inesse, et non est possibile aliquid eorum separari a substantia; sed prædicamenta vere significant decem entia, in nullo enim prædicamento ponitur aliquid, nisi res extra animam existens; nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta, ut patet 5. (4.) *Metaphys.* : ergo abstracta accidentium non ponuntur per se in prædicamentis, sed eorum concreta, cum vere significent entia realia, ut dicit Philosophus ibidem. — 7. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 42, c. 19; *Opusc.* 30, c. 6; *de Pot.* q. 7, a. 9, c.

2. Præterea, abstracta substantiarum non sunt in prædicamento substantiæ per se, sed tantum concreta; sed eadem videtur esse ratio substantiæ et cæterorum prædicamentorum : ergo similiter sola concreta accidentium erunt per se in prædicamento. — Sed dices, ideo concreta accidentium non esse per se in prædicamento, quia significant unum per accidens, secus vero concreta substantiarum. — *Opusc.* 30, c. 6.

3. Contra Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14, l. 4, c. 7) album et musicum et similia concreta accidentium ponit inter entia per se; sed entia per se sunt illa ex Philosopho ibidem, quæ significant prædicationis figuras : ergo concreta accidentium ponuntur in prædicamentis accidentium, non autem earum abstracta. — 5. *Metaphys.* l. 9.

4. Præterea, in omni eo, quod est in genere, oportet esse compositionem ex materia et forma, vel ex actu et potentia; nam genus sumitur a materia vel potentia, et differentia a forma vel actu; sed accidentia abstracte sumpta carent compositione materiæ et formæ, potentiæ et actus, cum sint simplices quædam entitates actuantes substantiam, quæ propterea dicuntur entis entia : ergo idem, quod prius. — *de Pot.* q. 7, a. 3, c.; *Opusc.* 30, l. c.

Sed contra est, quod Philosophus 3. *Top.* c. 1 dicit, justitiam esse in genere, non justum, et 7. *Metaphys. text.* 21, l. 6, c. 6 docet, musicum et album esse entia per accidens, quia significant res diversorum prædicamentorum. — 7. *Metaphys.* l. 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod abstracta accidentium per se ponuntur in prædicamento, concreta vero reductive. — Cujus ratio manifesta est. Quia enim in substantiis ex forma substantiali et materia efficitur unum per se, una quadam natura completa ex eorum conjunctione resultante, quæ proprie in prædicamento collocatur, ideo nomina concreta, quæ in substantiis talem naturam seu compositum significant, proprie in prædicamento esse dicuntur, sicut genera et species, ut homo vel animal; forma vero vel materia non hoc modo sunt in prædicamento, sed tantum per reductionem, sicut principia dicuntur esse in genere, cujus sunt principia, reductive. Quia vero ex substantia et accidente non fit unum per se, non enim resultat ex eorum conjunctione aliqua natura, cui intentio generis vel speciei attribui possit, ideo concreta accidentium non ponuntur in prædicamento sicut species et genera, atque adeo proprie et per se, ut album, nigrum, musicum et similia, sed tantum per reductionem; abstracta vero accidentium sive significata per modum actionis, ut est vadere, sedere, sanare et similia; sive non, ut albedo, nigredo, musica et similia, quæ significant simplices

entitates, quibus proinde intellectus attribuit intentiones generum et specierum, proprie et per se ponuntur in prædicamentis accidentium. — *Opusc.* 30, c. 5 et 6.

Ad primum ergo dicendum, quod modus significandi vocum non consequitur immediate modum essendi rerum, sed mediante modo intelligendi, quia intellectus seu conceptus sunt similitudines rerum, voces vero intellectuum seu conceptuum, ut dicitur 1. *Periherm.* — Licet autem modus essendi accidentium non sit, ut per se sint, sed solum, ut insint, intellectus tamen potest ea per se intelligere, cum sit natus dividere ea, quæ sunt secundum naturam conjuncta, et ideo nomina abstracta accidentium significant entia, quæ quidem inhærent, licet non significent ea per modum inhærentium; essent autem significata per hujusmodi nomina non entia, si non essent in re. — 7. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 42, c. 12.

Ad secundum dicendum, quod abstracta substantiarum non sunt in prædicamento, quia significant essentiam rei per modum partis, non autem per modum totius. Animalitas enim vel humanitas est forma totius hominis, non autem homo, essentiæ vero significatæ per modum partis non convenit ratio generis vel speciei, quod tamen requiritur ad hoc, ut aliquid sit in genere; quod enim est tale, necessario vel est sicut genus generalissimum, vel sicut contentum sub illo tanquam species, debet enim habere aliquid in se, per quod natura generis designetur ad speciem, cum nihil sit in genere, quod non sit in aliqua ejus specie. Et propterea dicit Avicenna, quod rationalitas non est differentia, sed principium differentiæ, et eadem ratione humanitas non est species, nec animalitas est genus, sed principia speciei et generis; concreta vero substantiæ significant, ut dictum est, essentiam completam, quæ directe ponitur in prædicamento. E contra abstracta accidentium significant entitatem per se unam, cui per se convenit habere genus et differentiam; concreta vero significant ens et unum per accidens, et ideo abstracta accidentium sunt per se in prædicamento, non autem concreta, nisi reductive. — *Opusc.* 30, c. 3; 1a, q. 13, a. 1, ad 2 et q. 32, a. 2, c.; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 2, arg. 1 *Sed contra*; 1. *c. Gent.* c. 25, n. 1; *de Verit.* q. 3, a. 7, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod, ut dictum est, quandoque Philosophus posuit denominativa accidentaliter inter entia per accidens, ut 7. *Metaphys. text.* 21, l. 6, c. 6, propter duplex significare ipsorum; quandoque vero illa posuit inter entia per se, ut 5. *Metaphys. text.* 14, l. 4, c. 7, quia licet duo significent, subjectum scilicet, puta substantiam, et qualitatem, ut album, principaliter tamen et proprie tantum unum significant, scilicet qualitatem; significant enim aliquod esse distinctum ab esse substantiæ, de qua prædicantur. — V. supra q. 8, a. 5.

Ad quartum dicendum, quod quia accidentia non componuntur ex materia et forma, ideo non potest sumi in eis genus a materia et differentia a forma, sicut in substantiis compositis, sed oportet ut genus primum sumatur ab eo, quod prius in illis reperitur, differentia vero ab eo, quod posterius. Primum autem, quod invenitur in quolibet accidente, est specialis modus entis includens diversitatem quamdam ad alios ejus modos, ratione cujus ens diversimode secundum prius et posterius de decem generibus prædicamentorum prædicatur; sicut in quantitate est specialis modus entis, puta quod sit mensura substantiæ; et in qualitate, quod sit dispositio, et sic de singulis. Differentiæ vero sumuntur in illis ex illo, quod in modo, a quo genus acceptum est, implicite continetur, nimirum ex diversitate principiorum, ex quibus accidentia causantur; sicut verbi gratia in quantitate a ratione mensuræ, quæ in illa reperitur, quia est communis omni speciei quantitatis, acceptum est nomen generis; sed quia constat, quod successiva habent diversa principia in natura sua a permanentibus, et per consequens diversas mensuras, ideo ex talibus principiis sumuntur differentiæ talium mensurarum. Et inde est, quod cum definiuntur accidentia propria in abstracto, subjectum, ex cujus principiis causantur, ponitur in eorum definitione in obliquo et secundo loco, quod est proprium differentiæ; ut cum dicitur: simitas est curvitas nasi, per quod differt simitas a curvi-

tate, quæ est in ligno. Sed contra cum definiuntur in concreto, subjectum ponitur in eorum definitione sicut genus; cujus ratio est, quia tunc definiuntur per modum substantiarum compositarum, in quibus ratio generis sumitur a materia; sic dicitur, quod simum est nasus curvus; et similiter est, quando unum accidens est alterius principium, sicut principium relationis est actio et passio et quantitas, et ideo secundum hoc Philosophus (5. *Metaphys.*) relationem dividit. Verum quia propria principia accidentium non sunt semper manifesta, ideo quandoque differentiæ accidentium sumuntur ex effectibus, sicut congregativum et disgregativum dicuntur differentiæ coloris, quæ causantur abundantia vel paucitate lucis. — *Opusc.* 30, c. 6.

QUÆSTIO X

DE PRÆDICAMENTO SUBSTANTIÆ.

Deinde considerandum est de prædicamentis in particulari, et primo de prædicamento substantiæ, secundo de reliquis.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum convenienter dividatur substantia in primam et secundam.
2. Utrum recte definiatur substantia, secundum quod est genus summum.
3. Utrum recte sint assignatæ proprietates substantiæ.

ARTICULUS I

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR SUBSTANTIA IN PRIMAM ET SECUNDAM.

Videtur quod non convenienter dividatur substantia in primam et secundam.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 46, l. 6, c. 13), quod universale non est substantia; sed per secundam substantiam Philosophus intelligit universale : ergo male dividitur substantia in primam et secundam. — 7. *Metaphys.* l. 13.

2. Præterea dicit Philosophus (*Metaphys. text.* 50, l. 6, c. 13.), quod nulla substantia componitur ex substantiis; sed secundæ substantiæ sunt in primis, ut ingredientes illarum compositionem, ut dicit Philosophus in Prædicamentis : ergo secundæ substantiæ non sunt substantiæ. — l. c.; *de Pot.* q. 9, a, 1, arg. 5.

3. Præterea, substantia, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 7, significat quid; sed secunda substantia, cum sit universale, significat quale quid, ut dicitur in *Prædicam.* c. 5 et 7. *Metaphys. text.* 47, l. 6, c. 13) : ergo secundæ substantiæ non sunt substantiæ. — 5. *Metaphys.* l. 10; 7. *Metaphys.* l. 13.

4. Præterea, de ratione substantiæ est, quod subsistat quasi ens per se; sed subsistere non convenit secundæ substantiæ sed tantum primæ, quia non subsistit nisi id quod habet in se esse completum, quod non invenitur nisi in particulari : ergo. —2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 1; *de Pot.* q. 9, a. 1, arg. 4. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, arg. 2.

5. Præterea, substantia dicitur pluribus modis, quam duobus, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 44 et 45; l. 6, c. 13 : ergo non convenienter dividitur substantia in primam et secundam. — 7. *Metaphys.* l. 13; 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 7.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 5, dividit substantiam in primam et secundam.

RESPONDEO DICENDUM, quod quadrupliciter sumitur substantia. Nam *primo* substantia idem est, quod essentia, et sic substantia invenitur in omnibus generibus, sicut essentia, et hoc significatur, cum quæritur : quid est albedo, quid color? *Secundo* significat individuum in genere substantiæ, quod dicitur substantia prima vel hypostasis. *Tertio* dicitur substantia secunda. *Quarto* dicitur substantia communiter, prout abstrahit a prima et secunda, quomodo sumpta nihil est aliud quam compositum ex materia et forma in substantiis materialibus abstrahens ab esse a parte rei in hoc et illo singulari, et ab esse in intellectu sub intentione universalitatis. (1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 7; 3. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 2, c). Dupliciter autem hoc quarto modo sumpta substantia potest dividi in primam et secundam. *Uno modo*, tanquam subjectum in acci-

dentia; sicut enim humana natura ex eo, quod illi accidit esse in plus, quam sit Petrus, et esse in intellectu sub intentione universalitatis sine conditionibus individuantibus, dicitur secunda substantia; ex eo vero, quod non est in pluribus, quam Petrus, seu est a parte rei cum conditionibus individuantibus, dicitur prima substantia; — ita composito substantiali ex materia et forma utrumque accidit, et per consequens potest tale compositum dividi in primam et secundam substantiam divisione subjecti in accidentia, quomodo dividitur in album et nigrum. (*de Pot.* q. 9. a. 2, ad 6, 7, 8; *Opusc.* 30, c. 7; *Opusc.* 42. c. 9). *Alio* modo potest dividi divisione generis, non quidem univoci in suas species, quia nihil continetur sub secunda substantia, quod non sit in prima, sed analogi in analogata; et hoc dupliciter, *vel* secundum diversos modos essendi; nam secunda substantia significat naturam generis secundum se absolute, prima vero substantia significat illam, ut individualiter subsistentem; *vel* secundum diversos participandi actus substantiæ, qui sunt substare accidentibus et subsistere; nam cum hi duo actus per prius et posterius conveniant utrique substantiæ, necesse est, quod substantia, secundum quod dicitur ab illis, etiam de illis dicatur analogice; quidquid enim prædicatur de aliquibus secundum prius et posterius, analogice de illis prædicatur. (*de Pot.* q. 9, a. 2, ad 6; 1. *Sent.* dist. 23, q. 1. a. 1. c; 1. *c. Gent.* c. 32.) Si enim accipiatur subsistere, cum duo dicat, et actum subsistendi seu esse, et determinationem essendi; esse per prius convenit individuis et primis substantiis, secundis vero per posterius, nam hæc non subsistunt nisi in individuis; determinatio vero essendi est ex natura seu quidditate generis vel speciei, et ideo hæc proprie et per prius dicuntur subsistere et subsistentiæ, substantiæ vero primæ per posterius. (1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c. et ad 2.) — Si vero accipiatur alter actus, qui est substare, hic prius convenit substantiis primis, quam secundis, nam primæ secundum se omnibus aliis substant, scilicet generibus, speciebus et accidentibus; substantiæ vero secundæ, idest genera et species substant solis accidentibus, et hoc etiam habent non nisi ratione primarum; homo enim est albus, in quantum hic homo est albus; et primæ substantiæ dicuntur a Philosopho proprie et principaliter et maxime substantiæ; genera vero et species dicuntur secundæ substantiæ, quia secundo substant. Et quia nomen substantiæ proprie a substando, sicut subsistentia dicitur a subsistendo, propterea tale nomen absolute sumptum primo et principaliter convenit particularibus substantiis secundum Philosophum in Prædicam c. 5. et Boethium in lib. *de Duabus Naturis.* Unde manifestum est, quod convenienter dividitur substantia in primam et secundam. — 7. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 48, tract. 2, c. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod universale dupliciter potest accipi, *uno modo* pro ipsa natura, cui intellectus tribuit intentionem universalitatis, et sic universalia, ut genera et species, substantias rerum significant, et prædicantur in quid; animal enim significat substantiam ejus, de quo prædicatur, et similiter homo. *Alio modo* potest accipi universale formaliter, quatenus est universale, secundum quod natura prædicta subest intentioni universalitatis, idest secundum quod consideratur animal vel homo, ut unum in multis, et sic posuerunt Platonici, animal et hominem in sua universalitate esse substantias, quod Aristoteles 7. *Metaphys. text.* 46, l. 6, c. 13, reprobat, ostendens, quod animal commune non est aliqua substantia in rerum natura, sed quod hanc communitatem habet natura animalis, secundum quod est in intellectu, qui illam accipit, ut multis communem, inquantum abstrahit illam ab omnibus conditionibus individuantibus. — 7. *Metaphys.* l. 13.

Ad secundum dicendum, quod sicut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 56, l. 6, c. 16), substantia partim est ex substantiis, partim non; componitur enim substantia ex substantiis existentibus potentia, non actu. — 7. *Metaphys.* l. 13 et 14.

Ad tertium dicendum, quod in universali duo considerantur, et natura et intentio universalitatis, et ratione utriusque dicitur universale significare quale quid, sed diversa ratione. Nam ratione naturæ

dicitur significare quale essentiale. Non enim significat quale, sicut passiones, quæ significant qualitatem accidentalem, sed significat qualitatem substantialem, vel quia natura significata per genus, puta animal, est forma quædam essentialis hominis, sicut natura humana est forma totius individui, vel quia genus, ut est pars definitionis speciei, et species individui pertinent ad genus causæ formalis, ut dicitur 2. *Phys. text.* 28, c. 3, et consequenter significant qualitatem essentialem. Ratione vero intentionis dicitur secunda substantia significare quale quid, quia significat qualitatem rationis. Dicitur autem a Philosopho (5. *Metaphys.*) substantia significare quid ad distinctionem aliorum prædicamentorum, quæ non significant quid, quia non significant quid substantiale et essentiale rei, sicut significat substantia. — l. c.; *Opusc.* 30. c. 4; 2. *Phys.* l. 5; *Opuc.* 42, c. 9.

Ad quartum dicendum, quod subsistere cum dicat duo, esse et determinationem esse, ratione prioris prius competit substantiæ primæ, quam secundæ, ratione posterioris contra, ut dictum est. — Vel dicendum, quod subsistere tribuitur generibus et speciebus, non quia subsistant, sed quia individua in eorum naturis subsistunt, etiam omnibus accidentibus remotis. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c; *de Pot.* q. 9, a. 1, ad 4.

Ad quintum dicendum, quod Philosophus l. c. in *Metaphys.* latius sumit nomen substantiæ, quatenus nimirum competit individuis, et eorum partibus sive physicis sive metaphysicis; in Prædicamentis vero sumit nomen substantiæ pressius, ut dicit tantum quid commune substantiæ primæ et secundæ.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE DEFINIATUR SUBSTANTIA, UT EST GENUS SUMMUM.

Videtur quod non recte definiatur substantia, ut est genus summum, quod sit ens per se existens implicite continens sua inferiora.

1. Quia ens significat esse, sicut res quidditatem; sed esse non potest esse genus : ergo nec potest esse de definitione ejus, quod est genus, et sic non erit convenienter definita substantia per ens. — 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 4, c.; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 3, c.

2. Præterea, subsistere est actus subsistentiæ, sicut substare est actus substantiæ; sed quælibet res definiri debet per id, quod est sibi proprium : ergo male definitur substantia per actum subsistendi. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1; 1a, q. 29, a. 2, arg. 4.

3. Præterea, fieri non potest etiam miraculose, ut uni rei conveniat definitio alterius; sed esse ens per se existens convenit accidentibus in Sacramento Eucharistiæ : ergo esse ens per se existens non convenit substantiæ et sic male per illud definitur. — 3a, q. 77, a. 1, arg. 1; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, arg. 3.

4. Præterea, quod est pars alicujus, non continet ipsum, sed contra totum continet partes, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 31, l. 4, c. 26); sed substantia, ut est genus summum, est pars omnium generum inferiorum, nam ponitur in definitione illorum; unde Philosophus loco citato dicit, quod partes dicuntur, quæ ponuntur in definitione cujuslibet rei, ut genus dicitur pars speciei : ergo substantia, ut est genus summum, non recte definitur, quod sit ens continens implicite inferiora. — 5. *Metaphys.* l. 21.

Sed contra est, quod substantia, ut est genus summum, involvit substantiam, ut dividitur contra accidens, et addit illi relationem uniformitatis ad omnia, quæ sub illa continentur; sed ratio substantiæ ut dividitur contra accidens, consistit in eo, quod sit ens per se et non in alio; relatio vero uniformitatis est, per quam substantia dicitur implicite continere omnia inferiora : ergo substantia recte describitur per hoc, quod sit ens per se existens implicite continens inferiora. — *Opusc.* 42, c. 9 et 10.

RESPONDEO DICENDUM, quod cum genus summum substantiæ non componatur ex genere et differentia, non potest proprie habere definitionem, quæ propterea soli speciei vel generi, ut est species, convenit; nam hæc componitur ex genere et differentia, ex quibus constat omnis definitio. Potest tamen describi, et recte describitur,

quod sit ens per se existens, implicite continens inferiora, ita tamen, quod primo nomen entis sumatur, ut significat quidditatem et essentiam rei, non autem veritatem propositionis seu esse rei, quia nulla res est in genere secundum suum esse, sed ratione suæ quidditatis. — Cujus ratio est, quia esse cujuslibet est ei proprium et distinctum ab esse alterius; sed ratio rei, cui debetur esse, potest esse communis; propter quod etiam Philosophus dicit, quod ens non potest esse genus. Et hinc est secundo, quod per se existens neque sumitur in actu secundo, nam sicut esse non est de essentia rei, ità nec est de essentia substantiæ, et consequenter nec de ipsius definitione, neque ostendit aliquod universale esse separatum, ut Plato posuit, sed sumitur secundum quod *per se* opponitur ei, quod est *esse in alio*, quod est proprium accidentis, et secundum quod per se existens dicit actum primum seu essentiam completam, cui debetur esse per se. — l. c.; 5. *Metaphys.* l. 5 et 8; 1a, q. 48, a. 2, ad 2; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, ad 1; 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 1, c. et dist. 40, q. 1, a. 4; *de Pot.* q. 7, a. 3, c.; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 2; 1a, q. 3, a. 5, arg. 1 et ad 1; 3a, q. 77, a. 1, ad 2.

Additur præterea, quod sit continens implicite inferiora, quia cum hoc sit de ratione cujuscumque generis, ut est universale, (universale enim est quoddam totum, ut dicitur 1. *Phys. text.* 5, c. 1, totum autem, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 31, l. 4, c. 26) necessario debet continere partes, quæ respectu generis sunt species et differentiæ in speciebus contentæ), multo magis debet hoc competere substantiæ, ut est genus summum. Debet autem continere inferiora implicite seu potestate, quia genus est quoddam totum confusum, indeterminatum et non signatum, ut dictum est, quod non nisi implicite partes continet. Et sic patet descriptio substantiæ. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dicitur 5. *Metaphys. text.* 14, l. 4, c. 7, ens dupliciter dicitur, uno modo, secundum quod significat entitatem rei, prout dividitur in decem prædicamenta, et sic convertitur cum re. Alio modo dicitur ens, quod significat veritatem propositionis, quæ in compositione consistit, cujus nota est hoc verbum « est » et hoc est ens, quod respondetur ad quæstionem : an est, et non convertitur cum re, nec in decem prædicamenta dividitur. — 1a, q. 48, a. 2, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod subsistentia et substantia non sunt duæ res, sed una a duobus actibus denominata; subsistere enim et substare dicunt id, quod est proprium primo prædicamento secundum duo, quæ ipsi conveniunt, nimirum quod sit ens in se completum, et quod substernatur omnibus accidentibus, quæ sunt in ipso; quæ duo cum, ut manifestum est, tam primæ substantiæ quam secundæ conveniant, iisdem etiam convenient prædicti actus, ut dictum est. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod cum ens non sit genus, hoc ipsum quod est esse, non potest esse essentia substantiæ; quare non est definitio substantiæ, quod sit ens per se existens, sumendo ens, ut significat esse, atque adeo in actu secundo, ut dictum est, sed sumendo in actu primo, quod idem est atque essentia completa, cui debetur esse per se. In Sacramento autem Eucharistiæ non datur accidentibus, quod ex vi suæ essentiæ non sint in subjecto, seu per se, sed ex divina virtute sustentante, et ideo non competit illis definitio substantiæ. — 3a, q. 77, a. 1, ad 2.

Ad quartum dicendum, quod genus, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 30, l. 4, c. 25, est totum et pars speciei; est enim totum, in quantum prædicatur de pluribus speciebus, est autem pars, in quantum ex genere et differentia constituitur species. — 5. *Metaphys.* l. 21; 7. *Metaphys.* l. 13.

ARTICULUS III

UTRUM RECTE SINT ASSIGNATÆ PROPRIETATES SUBSTANTIÆ.

Videtur quod non recte sit assignata prima proprietas substantiæ, quod non sit in subjecto.

1. Quia manus, pes et cæteræ partes integrales substantiæ compositæ non sunt in subjecto, cum non sint accidentia; sed

de partibus integralibus non prædicatur summum genus, ut dictum est : ergo male assignatur tanquam proprietas substantiæ non esse in subjecto. — *Opus.* 42, c. 10.

2. Præterea, omnis proprietas ponit aliquid in eo, cujus est proprietas ; sed non esse in subjecto est pura negatio : ergo non potest esse proprietas substantiæ. — 1a, q. 33, a. 4, arg. 1.

Videtur quod non sit recte assignata secunda proprietas secundæ substantiæ, quæ est univoce prædicari.

1. Quia de ratione generis, ut dicit Philosophus (4. *Top.* c. 3, et *in Prædicam.* c. 5), est univoce prædicari ; sed etiam accidens potest esse genus, unde decem prædicamenta, quorum novem sunt accidentia, dicuntur decem genera : ergo univoce prædicari non est proprium substantiæ. V. supra q. 3, a. 1, arg. 7 et q. 9, a. 2.

2. Præterea, prima substantia vere prædicatur de seipsa; sed non prædicatur æquivoce vel analogice : ergo univoce, et sic prædicari univoce non erit proprietas substantiæ secundæ. — 7. *Metaphys.* l. 2.

Videtur quod non recte sit assignata tertia proprietas substantiæ, quod prima substantia significet hoc aliquid, et secunda qualequid.

1. Quia anima rationalis est hoc aliquid, cum per se subsistat et per se operetur; sed anima rationalis non est prima substantia, ut dictum est, sed pars illius : ergo significare hoc aliquid non est proprium primæ substantiæ. — *Quæst. disp. de Anima* a. 1, arg. 1 *Sed contra*; V. supra q. 9, a. 8.

2. Præterea, quod prædicatur substantive, prædicatur in quid, et non in qualequid, nam hoc est adjectivorum sive eorum, quæ prædicantur adjective ; sed secundæ substantiæ, puta genera et species, prædicantur substantive, et consequenter in quid, ut dictum est : ergo non prædicantur in qualequid. — V. supra q. 3 et 4, a. 1.

Videtur quod non recte sit assignata quarta proprietas, quod substantiæ nihil est contrarium.

1. Probat enim Philosophus (1. *de Cœl. text.* 20, c. 3), quod cœlum non est corruptibile, quia non habet contrarium; unde videtur supponere, quod ea, quæ corrumpuntur, vel sunt contraria vel ex eis composita; sed substantiæ sublunares corrumpuntur : ergo illis est aliquid contrarium. — 1. *de Cœl.* l. 6; 11. *Metaphys.* l. 12; 5. *Phys.* l. 3.

2. Præterea dicit Philosophus (2. *de Generat. text.* 50, c. 8), quod ignis est contrarius aquæ, et terra aeri; sed ignis et aqua sunt substantiæ, ut patet : ergo substantiæ est aliquid contrarium. — Sed dices, quod ignis et aqua sunt contraria ratione qualitatum, puta caloris, frigoris, humiditatis et siccitatis, per quas agunt et patiuntur. — 11. *Metaphys.* l. 12; 5. *Phys.* l. 3 ; 2. *de Generat.* l. 8.

3. Contra, propriæ passiones causantur ex principiis subjecti, quæ sunt materia et forma, et præsertim a forma, ut dictumest ; sed contrariorum contrariæ sunt causæ, et effectus per se, cujusmodi sunt propriæ passiones, ut dictum est, ex causis contrariis sunt effectus contrarii : ergo formæ substantiales sunt contrariæ et consequenter substantiæ est aliquid contrarium. — V. supra q. 6, a. 2; 5. *Phys.* l. 3.

4. Præterea probat Philosophus (10. *Metaphys. text.* 23, l. 9, c. 7), quod omne genus dividitur per contrarias differentias ; sed differentiæ sumuntur a formis, ut dicitur 8. *Metaphys. text.* 8, l. 7, c. 2 : ergo contrarietas est in formis substantialibus. — 5. *Phys.* l. 3.

5. Præterea, prima principia sunt contraria, ut dicitur 1. *Phys. text.* 41, sq ; c. 5); sed prima principia non sunt accidentia, sed substantiæ, unde Philosophus l. c. *text.* 50; c. 6. dicit, quod in substantiis est una contrarietas prima, et quia alioqui daretur principium principii : ergo substantiæ potest esse aliquid contrarium. — 1. *Phys.* l. 8 et 9.

Videtur quod non sit recte assignata quinta proprietas substantiæ, quæ est non suscipere magis et minus.

1. Dicit enim Philosophus (8. *Metaphys. text.* 2; l. 7, c. 1), quod genus est magis substantia, quam species; sed genus et species substantiæ sunt substantiæ : ergo substantia recipit magis et minus. — 8. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 3, c. 1), quod substantiæ cor-

poreæ sunt maxime substantiæ, et inter has corpora naturalia sunt magis substantia, quam artificialia : ergo secundum Philosophum substantia recipit magis et minus. — 2. *de Anima* l. 1.

3. Præterea, 1. *de Generat. text.* 18; c. 3, dicitur, quod cujus differentia magis significat hoc aliquid, magis est substantia, ut contingit in igne respectu terræ; at hoc est substantiam suscipere magis et minus : ergo vere suscipit. — 1. *de Generat.* l. 8.

4. Præterea, Angelus est magis ad imaginem Dei, quam homo, et consequenter est magis intellectualis, quam homo; nam est ad imaginem Dei, quatenus est intellectualis naturæ; ergo natura intellectualis recipit magis et minus. — 1a, q. 93, a. 3, arg. 3 et c.; 2. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, ad 4.

Videtur quod non sit recte assignata sexta proprietas substantiæ, quod eadem numero manens sit susceptiva contrariorum.

1. Dicit enim Philosophus (2. *de Partibus Animal.* c. 2), quod ignis non potest fieri frigidus; sed ignis est substantia : ergo non potest eadem substantia numero saltem quæcumque esse susceptiva contrariorum. — 2. *de Anima* l. 23.

2. Præterea, cœli sunt substantiæ, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 5; l. 6, c. 2; sed cœli non habent contrarium, nam (1. *de Cœl. text.* 20; c. 3) dicit Philosophus, quod recte videtur natura cœlum, quod futurum erat ingenerabile et incorruptibile, exemisse a contrariis, quia in contrariis est generatio et corruptio : ergo saltem aliqua substantia non est susceptiva contrariorum. — 7. *Metaphys.* l. 1; 1. *de Cœl.* l. 6.

3. Præterea, linea est subjectum curvitatis et rectitudinis, et superficies albedinis et nigredinis, et similiter oratio vel opinio veritatis vel falsitatis; sed prædicta non sunt substantiæ : ergo suscipere contrarium non est proprietas solius substantiæ etiam corruptibilis. — *Opusc.* 48. tract. 2, c. 4.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 5 dicit, quod esse susceptivum contrariorum ita est proprium substantiæ, ut nulli alii conveniat.

RESPONDEO DICENDUM *ad primam quæstionem*, quod recte traditæ sunt omnes proprietates substantiæ, et præsertim prima, quæ est, non esse in subjecto, si recte intelligatur. Nam cum hæc sit proprietas omnium substantiarum, puta tam primarum, quam secundarum, et præterea differentiarum substantiæ, et partium ejusdem, ut dicit Philosophus in *Prædicam.* c. 5, per illam datur intelligi specialis modus entis, per quem oportet accipere naturam substantiæ, ut dividitur contra accidens, qui est per se esse; per se enim opponitur ei, quod est esse in alio, quod est proprium accidentis. Verum quia simplicia melius intelliguntur per negationem, ut in puncto patet, quod propter ea definitur, cujus pars non est, ideo modus prædictus explicatur a Philosopho negative, per non esse in subjecto. Dicitur autem talis modus etiam convenire partibus substantiarum, quia licet hæ sint in alio, ut manus in homine, et similiter anima vel corpus in composito, non tamen sunt in alio, tanquam in toto, quod non impedit, quominus eadem pars, quæ sic dicitur esse in alio, sit per se et non in alio, eo modo, quo accidens. — Et sic patet *ad primum* objectum. — 7. *Metaphys.* l. 13; 11. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 42, c. 10; *Quæst. disp. de Anima* a. 1, ad 9; 3a, q. 77, a. 1, arg. 2.

Ad secundum dicendum, quod non esse in subjecto est negatio denotans specialem modum essendi substantiæ, per quem positive dividitur contra accidens, ut dictum est.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod cum prima substantia sit illa, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3, de qua omnia dicuntur, non potest intelligi, quod accidentia, quibus omnibus, ut dictum est, illa substat, univoce prædicentur de illa. Nam accidentia denominative prædicantur de substantia; dicitur enim, quod homo est albus, non autem, quod homo est albedo; denominativa vero prædicatio satis aperte ostendit, quod substantia prima est aliud per essentiam ab accidentibus; at quod univoce prædicatur de alio, ut dicit Philosophus in Prædicam., debet secundum nomen et rationem, seu essentialiter prædicari; ratio autem accidentis, ut albi, est extra essentiam substantiæ.

Unde relinquitur, quod prædicari univoce de substantia prima non potest competere nisi secundis substantiis et differentiis, quia prima substantia suscipit rationem istorum omnium; et propterea Philosophus loco citato dicit, quod univoce prædicari inest secundis substantiis et differentiis; a prima namque substantia nulla est prædicatio, cum de nullo subjecto dicatur. Unde manifestum est, quod recte tradita est secunda proprietas secundæ substantiæ. — 7. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 42, c. 9; v. supra a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod accidens dupliciter potest considerari, uno modo per comparationem ad sua inferiora, ut color per ordinem ad albedinem et nigredinem, et hoc modo color est genus albedinis, et consequenter univoce de illa prædicatur; nam hoc est de ratione generis, ut dictum est. Alio modo per comparationem ad substantiam primam, et hoc modo non potest prædicari univoce, sed denominative, ut dictum est. — *de Spirit. Creat.* a. 11, c.

Ad secundum dicendum, quod licet prima substantia possit prædicari de seipsa prædicatione vera, cum sit identica, non tamen prædicatione univoca et artificiali, nam hæc requirit partes subjectivas, quibus caret substantia prima. Unde Philosophus in *Prædicam.* c. 5 dicit, quod a prima substantia nulla est prædicatio, quia de nullo subjecto dicitur. — *Opusc.* 42, c. 10.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod verissime dictum est a Philosopho, quod prima substantia significat hoc aliquid, et quod secundæ substantiæ licet videantur significare hoc aliquid, magis tamen significant quale quid. Nam duo sunt de ratione ejus, quod est hoc aliquid, nimirum quod possit per se subsistere, et quod sit quid completum in aliqua specie vel genere substantiæ, quorum utrumque quia convenit primo et per se individuo in genere substantiæ, ideo sola prima substantia significans tale individuum significat hoc aliquid. Secundæ vero substantiæ licet significent id, quod est realiter prima substantia; homo enim in re non distinguitur realiter a Petro; quia tamen non significant naturam coarctatam conditionibus individuantibus, sed sine illis, — ideo dicuntur significare quale quid. Natura enim humana significata per nomen homo, quod est nomen secundæ substantiæ, se habet ad individuum per modum cujusdam qualitatis, non tamen accidentalis, sed essentialis, quia non significatur ut separata ab individuo, ut volunt Platonici, sed ut existens in illo, ab eodem non distincta realiter, quia non est homo in mundo, qui non sit hic homo; quamquam et alia ratione secundæ substantiæ dicuntur significare quale quid, et non hoc aliquid secundum rei veritatem, licet per quamdam nominis similitudinem significent hoc aliquid. Si enim secundæ substantiæ sumantur materialiter, quomodo significantur nominibus primæ intentionis, puta hominis et animalis, significare dicuntur secundum nominis similitudinem hoc aliquid, sicut Petrus, quia nimirum cum sint nomina substantiva, debent significare rem per se existentem, atque adeo hoc aliquid, sicut significant nomina substantiva primæ substantiæ, ut Petrus, Paulus. Si vero sumantur secundæ substantiæ formaliter, quod habent ab intentione universalitatis attributa per intellectum naturæ reali, seu secundum quod sunt nomina secundæ intentionis, ut sunt genus, species et similia, dicuntur significare secundum veritatem quale quid, quia qualitatem, id est uniformitatem rationis, per quam fiunt universalia per actum rationis, circa substantias particulares determinant, quæ proprie sunt quid. Et sic patet tertia proprietas et *ad secundum* argumentum. — *Quæst. disp. de Anima* a. 1, c; 7. *Metaphys.* l. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod anima non est proprie hoc aliquid; nam licet conveniat illi unum ex duobus, quæ sunt de ratione ejus, quod est hoc aliquid, puta esse ens per se subsistens, deest tamen alterum, scilicet, quod sit ens completum in aliqua specie vel genere substantiæ. — *de Anima*, l. c.

Ad quartam quæstionem dicendum, quod substantiæ nihil est contrarium. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod hac de re varii varia senserunt. Dixerunt enim quidam, quod substantiæ compositæ est aliquid contrarium, non quidem ratione to-

tius compositionis, quia oportet unum subjectum esse contrariorum, sed ratione formæ substantialis, quam dicunt in igne esse ipsum calorem, et in aliis elementis eorum qualitates; sed hoc non potest esse verum. *Primo*, quia forma substantialis non est sensibilis per se, et per consequens non percipitur sensu, sed intellectu; nam « quod-quid » est objectum proprium intellectus, ut dicitur 3. *de Anima;* unde cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicujus corporis. *Secundo*, quia calor et frigus in aliis corporibus sunt accidentia, quod autem est in genere substantiæ; nulli potest esse accidens (11. *Metaphys.* l. 12; 5. *Phys.* l. 3; *de Sensu* l. 10; 1. *de Cœlo* l. 6). Unde alii dixerunt, quod calor et frigus non sunt formæ substantiales ignis et aquæ, sed tamen eorum formæ substantiales sunt contrariæ, et recipiunt magis et minus, et sunt quasi mediæ inter substantiam et accidens; sed hæc opinio irrationabilior dicitur. Nam *primo*, cum forma sit principium speciei, si forma ignis et aquæ non sunt vere substantiales, neque ignis et aqua sunt vere species in genere substantiæ; quare non est possibile inter substantiam et accidens esse aliquod medium; quod confirmatur, quia substantia et accidens sunt diversorum generum, inter quæ non cadit medium, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 13; l. 9, c. 4, quia definitiones substantiæ et accidentis sunt immediatæ (11. *Metaphys.* l. 12). *Secundo*, quia in formis substantialibus non attenditur maxima distantia inter aliquas duas formas, ita quod ab una earum non veniatur ordinatim nisi per media; sed materia dum exuitur una forma, potest indifferenter accipere diversas formas absque ordine; unde Philosophus in 2. *de Generat. text.* 24; c. 4 dicit, quod cum ex terra fit ignis, non oportet quod fiat transitus per media elementa (5. *Phys.* l. 3). *Tertio*, quia esse substantiale cujuslibet rei consistit in indivisibili, et omnis additio et subtractio variat speciem, sicut patet in numeris, ut dicitur 8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3. Unde impossibile est, quod aliqua continuitas attendatur in formis substantialibus, ut motus continuus possit esse de una forma in aliam secundum intensionem unius formæ, et remissionem alterius. — Il. cit.; 1a, q. 76, a. 4, ad 4 et q. 118, a. 2, ad 2.

Dicendum ergo est, quod nullo modo substantiæ potest esse aliquid contrarium, nisi ratione dispositionis subjecti. Nam neque potest esse contrarium ratione materiæ, quia eadem abjiciens unam formam potest, ut dictum est, recipere quamcumque indifferenter; neque ratione formæ substantialis, ob rationes allatas; neque ratione differentiarum, quarum principia sunt formæ. Nam hæ non dicuntur contrariæ proprie sumpta contrarietate, quæ duo involvit, nimirum maximam distantiam inter aliqua duo in eodem genere, et quod possit ab uno ad aliud continue perveniri, quæ duæ conditiones desunt formæ substantiali, ut dictum est, et per consequens et differentiis, quarum sunt principia, et ipsi substantiæ completæ; sed dicuntur et sunt contrariæ contrarietate improprie sumpta, quæ dicitur differentia perfecti et imperfecti, seu oppositio secundum excellentiam et defectum, quæ oppositio reperitur in quolibet genere; omnes enim differentiæ dividentes aliquod genus hoc modo se habent, quod una earum est ut abundans, et alia ut deficiens respectu alterius. Sed potest substantiæ esse aliquid contrarium ratione dispositionis subjecti; ignis enim est contrarius aquæ secundum qualitates activas et passivas, non secundum formas substantiales. Et sic patet quarta proprietas substantiæ, quæ licet omni substantiæ conveniat, non tamen soli, convenit enim etiam quantitati et relationi. — Il. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod sublunaria dicuntur habere contrarium, non ratione formarum substantialium, nec ratione differentiarum, sed ratione qualitatum, quæ sunt invicem contrariæ, et per consequens principium alterationis corruptivæ, quibus qualitatibus caret cœlum. — Il. cit.

Ad secundum dicendum, quod ignis et aqua sunt contraria ratione qualitatum contrariarum, ut dicitur *de Sensu* c. 4. Nam secundum has agunt et patiuntur; agunt autem et patiuntur hæ non secundum se, sed secundum quod contrariæ sunt; et l c. *de Generat.* dicitur aquam esse contra riam igni eo modo, quo substantia est

contraria substantiæ, puta ratione qualitatum. — *de Sensu* l. 10; 2. *de Generat.* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod formæ substantiales dupliciter possunt considerari, uno modo, secundum se, et sic constituunt species in genere substantiæ. Alio modo, secundum quod una forma habet adjunctam privationem alterius formæ, et sic diversæ formæ sunt principia contrariarum differentiarum; nam privatio quodammodo contrarium est, et per consequens sunt principia propriarum passionum; nam hæ consequuntur differentias constituentes quodlibet genus vel speciem. Verum quia, ut dictum est, differentiæ non sunt proprie contrariæ, propterea non est necessarium, quod eo modo sit contrarietas in causa, quo est in effectu; unde fit, ut passiones possint dici proprie contrariæ inter se, non earum principia. — 11. *Metaphys.* l. 12; *de Spirit. Creat.* a. 3, ad 18.

Ad quartum et *quintum* dicendum, quod tam prima principia sunt contraria quam differentiæ inter se contrarietate improprie dicta, quæ est secundum excellentiam et defectum, perfectum et imperfectum. — l. c. in arg.; 5. *Phys.* l. 3.

Ad quintam quæstionem dicendum, quod substantia non intenditur nec remittitur, et per consequens non suscipit magis et minus; non tamen hoc illi soli convenit, sed etiam aliis, ut quantitati, numeris et figuris, et aliis qualitatibus. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod dupliciter potest considerari forma, *uno* modo secundum rationem speciei, *alio* modo, secundum quod participatur a subjecto. — *Si primo modo consideretur*, licet diversæ formæ secundum speciem sint inæquales, non tamen formæ unius speciei, nec eadem numero forma. Considerandum enim est, quod illud, secundum quod aliquid sortitur speciem, oportet esse fixum et stans, et quasi indivisibile: quæcumque enim ad illud attingunt, sub specie continentur, quæcumque autem recedunt ab illo, vel in plus vel in minus, pertinent ad aliam speciem, vel perfectiorem vel imperfectiorem; unde Philosophus dicit in 8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3, quod species rerum sunt sicut numeri, in quibus additio vel diminutio variat speciem. Si igitur aliqua forma vel quæcumque res secundum se ipsam vel aliquid sui sortitur speciem, necesse est, quod hujusmodi formæ nec intendantur nec remittantur, et non recipiant magis vel minus. Hujusmodi autem sunt omnes formæ absolutæ accidentales, ut albedo, calor et similes, et multo magis formæ substantiales; nam esse harum consistit in indivisibili, non enim una albedo secundum se considerata est magis albedo, quam alia, et multo minus unus homo est magis homo, quam alter, cum substantia sit ens per se, ratione cujus minus illi convenit intensio et remissio, quam accidenti. Illa vero, quæ recipiunt speciem ex aliquo extrinseco, ad quod ordinantur, possunt secundum se ipsa diversificari in plus vel minus, et nihilominus sunt eadem specie propter unitatem ejus, ad quod ordinantur, ex quo recipiunt speciem. Sicut motus secundum se est intensior et remissior, et tamen remanet eadem species propter unitatem termini, ex quo specificatur; et idem contingit in sanitate; nam corpus pertingit ad rationem sanitatis, secundum quod habet dispositionem convenientem naturæ animalis, cui possunt dispositiones diversæ convenientes esse; unde potest variari dispositio in plus vel minus, et tamen semper remanet sanitatis ratio. Unde Philosophus dicit in 10. *Ethic.* c. 3, quod sanitas ipsa recipit magis et minus; non enim eadem est commensuratio in omnibus, neque in uno et eodem semper, sed remissa permanet sanitas usque ad aliquid. Hujusmodi autem diversæ dispositiones et commensurationes sanitatis se habent secundum excedens et excessum; unde si nomen sanitatis esset impositum soli perfectissimæ commensurationi, tunc sanitas non diceretur major vel minor. — 1a 2æ, q. 52, a. 1, c.; *de Virt. in com.* a. 11; *de Virt. Card.* a. 3; 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 5, sol. 3.

Si vero consideretur forma secundum participationem subjecti, sic invenimus quasdam formas recipere magis et minus, quasdam non. Hujus autem diversitatis causam assignat Simplicius in Prædicamento « qualitatis » ex hoc, quod substantia secundum se ipsam non potest suscipere magis et minus, quia est ens per se;

et ideo omnis forma, quæ substantialiter participatur a subjecto, caret intensione et remissione; unde in genere substantiæ nihil dicitur secundum magis et minus; et quia quantitas est propinqua substantiæ, et figura consequitur quantitatem, inde est, quod neque etiam in istis dicitur aliquid magis et minus. Unde Philosophus in 7. *Phys.* dicit, quod cum aliquid accipit formam et figuram, non dicitur alterari, sed magis fieri; aliæ vero formæ, quæ sunt magis distantes a substantia et conjunguntur actionibus et passionibus, recipiunt magis et minus secundum participationem subjecti. Potest autem et magis explicari hujus diversitatis ratio. Ut enim dictum est, id, a quo aliquid habet speciem, oportet manere fixum et stans in indivisibili. Duobus autem modis potest contingere, quod forma non participetur secundum magis et minus, *uno* modo, quia participans habet speciem secundum ipsam, et inde est, quod nulla forma substantialis participatur secundum magis et minus. Et propter hoc Philosophus dicit in 8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3 quod sicut numerus non habet magis et minus, sic neque substantia, quæ est secundum speciem, idest quantum ad participationem formæ specificæ, sed siquidem quæ cum materia, idest secundum materiales dispositiones invenitur magis et minus in substantia. *Alio* modo potest contingere ex hoc, quod ipsa indivisibilitas est de ratione formæ; unde oportet, quod si aliquid participat illam formam, illam participet secundum rationem indivisibilitatis, et inde est, quod species numeri non dicuntur secundum magis et minus, quia unaquæque species in eis constituitur per indivisibilem unitatem. Et eadem ratio est de speciebus quantitatis continuæ, quæ secundum numeros accipiuntur, ut bicubitum, tricubitum; et de relationibus, ut duplum, triplum, et de figuris, ut trigonum et tetragonum; et hanc rationem ponit Philosophus in prædicamento qualitatis, ubi assignans rationem, quare figuræ non recipiant magis et minus, dicit : quæ quidem recipiunt trigoni rationem et circuli, et similiter trigona vel circuli sunt, — quia indivisibilitas est de ipsa earum ratione; unde quæcumque participant rationem eorum, oportet quod indivisibiliter participent. Quia vero dantur plures formæ, secundum quas subjectum illas participans non habet speciem, ut sunt primæ et secundæ qualitates, ut calor, frigus, odor, color, et quædam præterea sunt, de quarum ratione non est indivisibilitas, neque dant speciem subjecto, ut sunt habitus et dispositiones, ideo hæ participantur secundum magis et minus, subjectum vero nullo modo. Et sic manifesta est quinta proprietas substantiæ, illi tamen cum multis aliis formis communis. — Il. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod multipliciter aliquid dicitur magis substantia alio. *Primo*, quia plura continet, et hoc modo magis substantia dicitur genus, quam species, et universale, quam particulare. (8. *Metaphys.* l. 1). — *Secundo*, quia una substantia magis substat accidentibus et naturæ communi, quam alia; et hoc modo a Philosopho prima substantia dicitur magis substantia, quia substat primo et per se omnibus accidentibus, et omnibus substantiis secundis, et inter secundas species dicuntur magis substantiæ, quia magis substant utroque modo, quam genera. (*Opusc.* 48, tract. 3, c. 3; 1. *de Generat.* l. 8). — *Tertio*, quia unum est perfectius et nobilius alio; et hoc modo dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 18; c. 3) quod ignis est magis substantia quam terra, quia ille est perfectior ratione perfectioris differentiæ. *Quarto*, quia est notius nobis, et hoc modo substantiæ corporeæ dicuntur a Philosopho (2. *de Anima text.* 3; c. 1) magis substantiæ, quam incorporeæ. Et ex his patet ad *secundum* et *tertium* argumentum. — 2. *de Anima* l. 1.

Ad quartum dicendum, quod cum dicitur, quod substantia non recipit magis et minus, non est sensus, quod una species substantiæ non sit perfectior, quam alia, sed quod unum et idem individuum non participat suam speciem quandoque magis, quandoque minus, nec etiam a diversis individuis participatur species substantiæ secundum magis et minus. — Vel dic, quod dupliciter potest dici aliquid magis et minus, vel quantum ad naturam participatam, quæ secundum se intenditur et remittitur secundum accessum ad terminum vel recessum, et hoc non est nisi in

accidentibus ; vel quantum ad modum participandi, et sic etiam in essentialibus dicitur magis et minus secundum diversum modum participandi. Et sic angelus dicitur magis intellectualis, quam homo. — 1a, q. 93, a. 3, ad 3; 1. *Sent.* dist. 8, expositio 2. part. textus.

Ad sextam quæstionem dicendum, quod proprium substantiæ primæ tanquam illi soli conveniens est, quod eadem manens numero sit susceptiva contrariorum. — Cujus ratio est, quia si aliqua dicuntur suscipere contraria, ut linea curvitatem et rectitudinem, superficies albedinem et nigredinem, non hoc illis convenit nisi ratione substantiæ primæ, quia nimirum hæc sola est subjectum primum quod sustentans omnia accidentia, et de qua, ut dicitur 7. (6) *Metaphs.* omnia accidentia denominative dicuntur. Cum enim subjectum tripliciter comparetur ad accidens, nimirum, ut præbens ei sustentamentum, ut potentia ad actum, et ut causa ejus, solis duobus modis postremis potest accidens esse subjectum alterius, et sola substantia prima potest esse subjectum primo modo accidentium, quia sola per se subsistit. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 4; 7. *Metaphys.* l. 2; *de Virt. in com.* a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis dicitur a Philosopho numquam frigidus fieri, non quia nihil frigoris recipere possit (nam cum ibidem dicat, quod aqua citius magisque refrigescit quam exiguus ignis, aperte ostendit, ignem posse in se recipere frigus), sed quia non potest ignis licet exiguus manens ignis amittere omnem calorem et fieri totaliter frigidus, cum tamen omnis aqua refrigerari possit et omne frigus amittere; ita Philosophus ibidem. Et ratio hujus est, quia ignis cæteris elementis formalior est, et ideo non potest alterari amittendo suam naturalem qualitatem, sicut contingit in aere et aqua. — V. supra q. 6, a. 1, ad 3; 2. *de Anima* l. 23; *de Verit.* q. 21, a. 2, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod in cœlis non est contrarietas proprie dicta, quæ est corruptiva, et hanc intendit Philosophus amovere a cœlo, ut est contrarietas calidi et frigidi; potest tamen in illo esse contrarietas communiter dicta, quæ est secundum differentias alicujus generis, puta secundum quod par et impar dicuntur contraria; unde fit, ut cum Philosophus dicit in Prædicamentis esse susceptivum contrariorum esse maxime proprium substantiæ, vel loquitur de substantia generabili et corruptibili, vel de substantia composita simpliciter; ita tamen ut hæc proprietas dicatur maxime propria substantiæ, quia soli substantiæ inest, licet non omni. — 1. *de Cœl.* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod linea est susceptiva curvitatis et rectitudinis, et superficies albedinis et nigredinis ratione substantiæ; nam hæc sola est subjectum quod illorum, linea vero et superficies sunt subjectum quo. Ad illud de oratione et opinione, quæ eadem manens aliquando est vera, aliquando falsa, respondet Philosophus, quod hoc non fit per mutationem orationis vel opinionis; non enim mutatur oratio vel opinio, cum Socrates sedet, eo surgente, sed mutatur res; non enim per sui mutationem oratio vel opinio dicitur esse susceptibilis contrariorum, sed per mutationem rei significatæ; quare id soli substantiæ convenit, et aliis ratione substantiæ. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 4; 3. *Sent.* dist. 33, q. 2, a. 4, sol. 1.

QUÆSTIO XI

DE PRÆDICAMENTO QUANTITATIS.

Deinde considerandum est de prædicamento quantitatis.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum ratio quantitatis consistat in divisibilitate.
2. Utrum quantitas realiter distinguatur a substantia.
3. Utrum recte sint assignatæ species quantitatis.
4. Utrum recte sint assignatæ proprietates quantitatis.
5. Utrum recte sint assignatæ divisiones quantitatis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RATIO QUANTITATIS CONSISTAT IN DIVISIBILITATE.

Videtur quod ratio quantitatis non consistat in divisibilitate, sed vel in mensura vel in extensione.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster.*

text. 3 et 4; c. 4), quod ipsius quid est non potest esse demonstratio; sed idem Philosophus (6. *Phys. text.* 1 sq.; c. 1) probat, continuum esse divisibile in infinitum : ergo divisibilitas non est ratio formalis quantitatis. — 2. *Poster.* l. 3 et 4; 6. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, definitio unius rei non potest alteri convenire, nam definitio et definitum sunt idem re, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 21; l. 6, c. 6; sed divisibilitas in partes convenit substantiæ; mixtum enim dividitur in miscibilia, et substantia composita dividitur in partes essentiales, puta in materiam et formam, et in partes integrales, ut in os, nervum, carnem, ut dicitur 1. *Phys. text.* 36, c. 4, et in partes ejusdem rationis; quia cum substantia non possit esse tota sub tota quantitate, et sub qualibet parte ejus, quia alioqui sequeretur, quod infinities esset sub determinata quantitate, quia quantitas est divisibilis in infinitum, debet esse substantia tota sub tota quantitate, et pars sub parte, et per consequens divisibilitas debet illi competere ratione sui, et sic non erit ratio quantitatis. — 7. *Metaphys.* l. 5; 5. *Metaphys* l. 15; *Opusc.* 42, c. 20; 1. *Phys.* l. 9; 3a, q. 76, a 3, c. et arg 1; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, quæstiunc. 3, arg. 1.

3. Præterea, cum quæcumque uni et eidem sunt simul, sibi invicem sint simul, si sub qualibet parte quantitatis esset tota aliqua substantia, puta corporis Petri, et consequenter ubi esset una ejus pars, esset alia, ubicumque est pars corporis Petri, esset totum corpus Petri, et consequenter ubi esset una ejus pars, esset alia; sed hoc repugnat distinctioni partium, quæ requiritur in corpore organico : ergo non potest tota substantia corporis Petri, quantum ex se, esse sub qualibet parte quantitatis, et consequenter necesse est, quod divisibilitas in partes conveniat etiam substantiæ; unde non erit ratio formalis quantitatis. — 3a, l. c.; l. 4. *Sent.* c. arg. 2.

4. Præterea, potentia ad actionem est in prædicamento qualitatis, ut dicemus, et dicitur naturalis potentia; sed divisibilitas nihil est aliud, quam potentia ad actionem divisionis : ergo divisiblitas non est ratio formalis quantitatis. — V. infra q. 12, a. 2.

5. Præterea, illud non est ratio formalis quantitatis, cujus oppositum convenit uni ex speciebus ipsius; sed indivisibilitas, quæ opponitur divisibilitati, convenit continuo, quod est species quantitatis; definit enim Philosophus continuum (5. *Metaphys. text.* 8; l. 4, c. 6), cujus motus es indivisibilis : ergo divisibilitas non est ratio formalis quantitatis.— 5. *Metaphys.* l. 7.

6. Præterea, ratio generis debet æqualiter convenire speciebus; sed divisibilitas non convenit æqualiter continuo et numero; nam divisibilitas prius convenit continuo, quia numerus sequitur et causatur ex divisione continui, et divisibilitas continui est in partes potentia, divisibilitas vero numeri est in partes actu; nam oritur ex divisione actuali : ergo divisibilitas non est ratio quantitatis. — *de Malo*, a. 9, arg. 16; 3a, q. 76, a. 3, ad 1; *de Pot.* q. 9, a. 7, c. et ad 15; 7. *Metaphys* l. 13.

7. Præterea, ratio formalis quantitatis est illa, secundum quam distinguuntur species quantitatis; sed hæ distinguuntur a Philosopho ex diversa ratione mensuræ; nam superficies et locus, quæ ponuntur a Philosopho diversæ species quantitatis, non distinguuntur secundum rationem divisibilitatis, sed mensuræ : ergo hæc est ratio formalis quantitatis. — 5. *Metaphys.* l. 15; *Opusc.* 52.

8. Præterea, multitudo est posterior uno, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 9; l. 9, c. 3; sed divisibilitas spectat ad multitudinem, sicut mensura ad unum, ut dicitur ibidem *text.* 2 et 3; c. 1 : ergo divisibilitas non est ratio formalis quantitatis, sed mensura; nam ratio formalis est radix omnium rationum, quæ sunt in re. — 10. *Metaphys.* l. 4, 1 et 2.

9. Præterea, ideo linea est divisibilis, quia est in se extensa; nam ratio ad se prior est ratione ad aliud, quia hæc fundatur in illa; ergo extensio, quæ est ratio formalis partium, est prior divisibilitate, et consequenter divisibilitas non est ratio formalis quantitatis, sed extensio.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13) definit quantum, quod in ea, quæ insunt, divisibile est, et 1. *Phys. text.* 16; c. 3; 3. *Phys. text.* 2; c. 1; 6. *Phys. text.* 3; c. 1; 1. *de Coel. text.* 2; c. 1 et 5. *Metaphys. text.* 12;

l. 4, c. 6] definit continuum, quod est species quantitatis, quod est divisibile in infinitum, et 5. *Metaphys. text.* 12 et 18; l. 4, c. 6 et 13 definit primas species quantitatis, puta magnitudinem et multitudinem; et similiter species quantitatis continuæ seu magnitudinis per divisibilitatem, dicens magnitudinem esse quid divisibile in partes continuas, multitudinem vero in non continuas, et quod est divisibile in duo, esse superficiem, quod in unum, lineam, quod in tria, corpus. — 5. *Metaphys.* l. 6; *de Pot.* q. 9, a. 7, *Sed contra* arg. 4.

RESPONDEO DICENDUM, quod de ratione formali quantitatis multiplex est philosophorum opinio. *Quidam* enim dicunt rationem formalem quantitatis esse rationem formalem partium; sed hæc opinio non videtur vera, quia ratio formalis partium supponit secundum rem et rationem divisibilitatem, quod patet, quia ut se habet pluralitas actualis partium ejusdem rationis, et ratio formalis talis pluralitatis ad divisionem, ita pluralitas potentialis, et ratio talis pluralitatis ad divisibilitatem; ut enim se habet actus et ratio talis actus ad actum, ita potentia et ratio talis potentiæ ad potentiam; sed pluralitas actualis partium ejusdem rationis necessario supponit secundum rem et rationem divisionem, ut constat tum ex Philosopho, 1. *Phys. text.* 16; c. 3, ubi dicit, quod ideo continuum est quoddammodo multa, quia est divisibile, et 10. *Metaphys. text.* 9; l. 9, c. 3, ubi dicit, quod plura dicuntur aliquid ex eo, quod est divisibile, vel divisum; tum ratione, quia omnis pluralitas oritur ex distinctione, omnis vero distinctio vel est per essentiam, vel per relationem, vel per quantitatem, distinctio autem per quantitatem est per divisionem vel divisibilitatem: ergo ratio plurium partium causaliter supponit. divisibilitatem (*de Pot.* q. 9, a. 7, c. et ad 15; *Opusc.* 70, q. 4, a. 1, *Sed contra* et c.; 3a, q. 76, a. 3, ad 1 et q. 90, a. 1, c; 1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 2, c.). — *Confirmatur primo*, quia pluralitas actualis seu multitudo est aggregatio unitatum; unitas autem dicit indivisionem, eatenus enim aliquid dicitur unum, quia est indivisum, ut docet Philosophus (5. et 10. *Metaphys.*), indivisio vero supponit secundum rationem divisionem, cum sit negatio illius, quare et pluralitas actualis supponit secundum intellectum divisionem; ergo similiter et pluralitas potentialis supponit secundum rem et rationem divisibilitatem, et utroque modo causabitur ex divisibilitate; sicut enimduo corpora facit actualis divisio, ita duas partes unius corporis facit divisibilitas potentialis. Sed rursus ratio formalis pluralitatis actualis supponit similiter secundum intellectum divisionem; nam ratio formalis rei non distinguitur realiter a re, ut ratio hominis ab homine; ergo et ratio pluralitatis possibilis supponet secundum rem et rationem divisibilitatem, et per consequens cum secundum auctores hujus opinionis ratio formalis partium, quae constituit rationem formalem quantitatis, vel sit ratio formalis partium actualium vel potentialium, ratio formalis partium supponet secundum rem et rationem divisibilitatem, unde non poterit esse ratio formalis quantitatis. — Confirmatur *secundo*, quia vel per rationem partium intelligitur definitio partium seu pluralitatis partium ejusdem rationis, vel causa et ratio immediata, unde profluit pluralitas, quomodo admirativum dicitur causa risibilitatis; si dicatur primum, quod est causa virtualis definiti, est causa virtualis definitionis, nam definitio et definitum realiter identificantur; sed divisio et divisibilitas sunt causæ immediatæ, ut dictum est, pluralitatis actualis et potentialis; ergo erunt causæ rationis formalis partium actualium et potentialium. Si secundum, immediata causa pluralitatis actualis vel potentialis est divisibilitas; sed immediata causa ejusdem pluralitatis est secundum prædictos auctores ratio partium: ergo ratio partium est divisibilitas. — Confirmatur *tertio*, quia ita se habet ratio partium quantitativarum ad divisibilitatem, sicut ratio plurium entium formalium ad divisibilitatem formalem; sed ideo sunt aliqua plura formaliter, quia sunt divisa formaliter, et ideo aliquid est unum formaliter, quia est indivisum vel indivisibile formaliter, et rursus ideo aliqua sub uno sunt plura actualiter vel potentialiter, ut differentiæ plures sub uno genere potestate contentæ, quia illud genus unum est

divisum vel divisibile in illas, sicut ideo sub aliquo uno non continetur ulla pluralitas, quia illud unum non est in illa divisibile : ergo divisibilitas est ratio cujuscumque pluralitatis et consequenter est ratio virtualis partium. — *Quodl.* 1, a. 21; *de Pot.* q. 9, a. 7, c.; 1a, q. 30, a. 3.

Et ideo *alii* dicunt rationem formalem quantitatis in eo consistere, quod sit occupativa spatii cum exclusione alterius. — Sed ista opinio minus rationabilis videtur, quod multipliciter constare potest; nam *primo*, prius est considerare rem in se, quam in ordine ad aliud, nam illud est considerare rem simpliciter, hoc vero secundum quid, et per consequens secundum id, quod non est in ipsa essentia rei seu ratio formalis illius ; sed esse occupativum spatii cum exclusione alterius convenit quantitati per ordinem ad aliud, esse vero divisibilem convenit quantitati secundum se et in se : ergo esse occupativum spatii cum exclusione alterius non est ratio formalis quantitatis. *Secundo*, quia replere locum vel spatium non est proprium quantitatis, sed substantiæ sensibilis; nam cum plenum opponatur vacuo, illud solum non replet locum, quo posito in loco, locus nihilominus remanet vacuus; vacuum autem definitur (4. *Phys. text.* 57; c. 7). quod est locus non plenus corpore sensibili; dicitur autem corpus aliquod esse sensibile ex materia et forma, et naturalibus accidentibus, unde fit, ut si ponantur dimensiones esse separatæ sine materia, non replebunt locum, et tamen impedient coexistentiam alterius corporis in eodem loco, quia impedire coexistentiam corporis in eodem loco est plus, quam replere locum. *Tertio*, quia eatenus unum corpus non penetrat cum alio, vel una pars cum altera ejusdem corporis, quatenus sunt distinctæ secundum situm, unde et partes substantiæ ex hoc ipso distinctionem habent secundum situm, quod sunt subjectæ dimensioni; situs autem cum sit ordo partium in toto, necessario supponit et ipsam pluralitatem partium potentialem et rationem illam causalem, unde talis pluralitas potentialis oritur, ut dictum est. — 3. *Sent.* dist. 13, q. 3, a. 2, sol. 3 et ad 1 ; 1a, q. 82, a. 3, c.; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, solutio 2; 1. *de Generat.* l. 12.

Alia ergo opinio est dicentium, rationem formalem quantitatis esse mensuram, quæ positio propius accedit ad veritatem. Nam de quantitate duo potissimum artifices tractant, logicus nimirum et philosophus; et logicus quidem quia non considerat naturas rerum secundum se vel secundum suum esse sed tantum secundum quod dicunt ordinem ad intellectum seu secundum quod sunt in anima, et secundum modum prædicandi, non alio modo considerare potest quantitatem, quam sub ratione mensuræ. Nam hæc convenit quantitati per ordinem ad intellectum; consistit enim in eo, quod sit id, quo intellectus de quantitate rei certificatur; et ideo verum est, quod ratio formalis quantitatis, secundum quam logicus considerat quantitatem, est ratio mensuræ; sic enim potest logicas intentiones formare in quantitate; et propterea Philosophus in Prædicamentis secundum diversos modos mensuræ distinguit species quantitatis, et inter illas aliquas ponit, quas rejicit in Metaphysica, ubi quantitatem considerat, quatenus est ens et secundum suum esse, ut tempus et locum; et si hoc tantum vult tertia opinio, vera est. — 7. *Metaphys.* l. 13 et 17; *Opusc.* 42, c. 7, 9 et 20; 5. *Metaphys.* l. 15; 10. *Metaphys.* l. 2.

Si vero loquamur de ratione formali quantitatis secundum se et secundum suum esse sumptæ, non est vera, quod ex his constare potest. *Primo*, quia ratio formalis quantitatis sic sumptæ non debet dependere ab actu animæ, cum quantitati conveniat secundum se et independenter ab anima. *Secundo*, quia locus et tempus non sunt species quantitatis secundum se et philosophice sumptæ, et tamen in ratione mensuræ, ut dictum est, sunt species distinctæ ab aliis, et ut tales ponuntur a Philosopho in Prædicamentis. *Tertio*, quia ratio mensuræ proprie vel soli quantitati discretæ convenit, vel per se primo videtur illi competere. Dupliciter enim sumi potest mensurare vel mensura, *uno* modo pro eo, quod est facere tot res formaliter, sicut proprium albedinis est facere album, et hoc est proprium unius, quod est principium numeri, vel ipsius numeri. *Alio* modo, pro eo, quod est deducere in cognitionem quantitatis

alicujus, et hoc pertinet quidem ad quantitatem, sed non tanquam ratio formalis, sed ut propria ejus passio, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 2; l. 9, c. 1; consequitur enim rationem unius, quod est principium numeri, ut dicitur ibidem et 5. *Metaphys. text.* 12; l. 4 c. 6; et ratione illius proprie et primo respicit quantitatem discretam seu numerum. Quia enim mensura debet esse unigenea mensurato, ut dicitur 10 *Metaphys. text.* 4 9; l. c. 1, proprie et primo respicit unitates, ex quibus constituitur numerus, unde non respicit æqualiter omnes species quantitatis, quod est contra rationem generis, ut dictum est. Et ideo alii dicunt et vere, quod ratio formalis quantitatis est divisibilitas, quæ positio est Philosophi, qui definit quantitatem in communi, et species tum illius tum quantitatis, continuæ per divisibilitatem, ut dictum est. Nam si aliquando, ut in *Prædicam.* c. 6, definit continuum aliter, quam per divisibilitatem, puta cum illud definit, cujus partes copulantur termino communi, talem definitionem tradit ut logicus; nam tradit illam per ordinem ad intellectum, seu per ordinem ad partes componentes secundum eum modum, quo a nobis intelligitur quantitas continua ex illis componi, non autem secundum rem (*Opusc.* 42, c. 20; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 1; *Metaphys.* ll. cit.). — Ad intelligendum enim continuum imaginari debemus punctum indivisibile moveri, et suo motu causare lineam, et lineam motam causare superficiem, et hanc motam causare corpus, sicut nunc motum causat tempus; his enim imaginatis et causatis, licet non ita sit realiter, intelligimus quid sit continuum; si enim punctum motum causat lineam, omnes partes lineæ per punctum copulantur. Et quia in qualibet parte lineæ est imaginari punctum, ad quod continue se habent aliæ partes lineæ sine alia divisione, ideo linea dicitur continua; et idem dicitur de superficie respectu corporis. Neque vero dici potest Philosophum assignasse rationem formalem quantitatis a posteriori per passionem, *primo*, quia nec in Logica, nec in Metaphysica, ubi Philosophus ex professo agit de quantitate et exacte numerat ejus passiones, inter illas ponit divisibilitatem, sed alias, puta æqualitatem et inæqualitatem, et similes, *Secundo*, quia in Physica et Metaphysica non aliter definit quantitatem, quam per divisibilitatem, cum tamen alia prædicamenta per propriam rationem formalem descripserit. *Tertio*, quia satis expresse multis in locis docet divisibilitatem esse rationem quantitatis, puta cum 6. *Phys. text.* 3; c. 1 ad probandum inter duo puncta mediam debere esse lineam, docet rationem continui in divisibilitate consistere; et cum locis supracitatis docet, causam pluralitatis partium potentialis seu rationis formalis partium esse divisibilitatem. Quæ positio potest probari ex dictis, quia divisibilitas est ratio prior quacumque alia inventa in quantitate et radix illarum omnium, et per illam probari possunt omnes passiones quantitatis de quantitate, sicut per illam probavit Philosophus 3. *Phys. text.* 36 et 37; c. 6 finitum vel infinitum, quod similiter probavit 1. *Phys. text.* 15; c. 3; nec ulla alia ratio formalis quantitatis potest præter hanc assignari. Et sic manifestum est quod ratio formalis quantitatis est divisibilitas. — 1. *de Coel.* l. 2; 3. *Phys.* l. 1; ll. cit; 6. *Phys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 3; 3. *Phys.* l. 7.

Nota, ex divisibilitate oriri hos quatuor effectus formales: *primus* est pluralitas potentialis partium; *secundus* est incompossibilitas partium secundum indistantiam; *tertius*, quod una pars excludit aliam et est extra illam in toto; *quartus*, ratio partium extra partes in ordine ad totum; valet enim hæc consequentia: quantitas habet partes extra partes in ordine ad locum; ergo et in ordine ad totum, non contra, ut patet in Sanctissimo Sacramento. Præterea, ideo una pars est extra aliam vel excludit aliam in toto, quia est incompossibilis cum illa secundum situm; rursum ideo est incompossibilis cum illa, quia est talis pluralitas partium, puta potentialis quantitatis. Demum ideo est talis pluralitas partium, quia quantitate est divisibilis; sic enim Philosophus docet ll. supra cit., continuum esse quodammodo multa, quia est divisibile.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non demonstrat simpliciter continuum esse divisibile, sed non esse divi-

sibile in indivisibilia, quod etiam probat tantum a posteriori, quia non componitur ex indivisibilibus, et ex multis absurdis. — 6 *Phys.* l. 1

Ad secundum dicendum, quod substantia sublata quantitate est indivisibilis, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 15; c. 3 et 3. *Phys. text.* 35; c. 3). Cujus ratio est, quia forma substantialis non consequitur quantitatem, nec fundatur in illa, sicut formæ accidentales, et ideo non recipit totalitatem quantitatis, sicut illæ recipiunt, unde necessario debet tota substantia verbi gratia ligni, per se esse sub tota quantitate ligni, et sub qualibet ejus parte; nam per accidens tota substantia ligni est sub tota quantitate et pars sub parte, ad distinctionem animæ rationalis et animæ perfectorum animalium, quæ neque per se, neque per accidens sunt divisibiles. Et ideo communiter a theologis dicitur, quod Christ corpus est totum sub tota quantitate hostiæ, et totum sub qualibet ejus parte, non autem pars sub parte, quomodo quantitas ligni dimensiva est sub quantitate dimensiva loci; nam alioqui corpus Christi esset situaliter in Sacramento et circumscriptive, quod est falsum. Quare omnis ratio partium, et extensio, et consequenter divisio vel divisibilitas convenit substantiæ ratione quantitatis, quæ proinde a Philosopho definitur in 5. (4) *Metaphys.*, quod est divisibilis in ea, quæ insunt, quod non ideo dictum est, quasi partes, in quas quantum divisibile est, sint actu in toto, in quo sunt, divisæ, sed hoc est dictum ad differentiam mixti, quod non est divisibile in miscibilia nisi per alterationem, per quam altera forma inducitur; sed hic sine alteratione aliqua sola divisione fit pars actu; unde quando est in toto, actu esse dicitur, quia quod prope est ad esse, nihil ab esse differre videtur; et ideo statim subjungit, quod quælibet pars nata est esse unum aliquid, et hoc aliquid demonstrabile, quod non convenit partibus essentialibus, ut materiæ et formæ, quia post divisionem neutrum manet per se existens, nisi forte fuerit forma et hoc aliquid simul, sicut est anima humana. — 1. *Sent.* dist. 8, 9. 5, a. 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 10; 3. *Phys* l. 7; 1a, q. 50, a. 2, c. et q. 76, a. 8; *Opusc.* 70, q. 4, a. 2, ad 3; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 3 et ad 1; 3a, q. 76, a. 1 et 3; 4. c. *Gent.* c. 67; 5. *Metaphys.* l. 15; Expos. in 1. Cor. c. 11, l. 5; *Opusc.* 32, c. 5; *Opusc.* 42, c. 20.

Excluduntur etiam a prædicta definitione partes integrales; nam hæ sunt actu perfecto in toto, et eorum divisibilitas est actualis, partes autem continui sunt in potentia, non actu, sicut et divisibilitas non est actualis, sed potentialis; sic duo dimidia ejusdem lineæ sunt in potentia in ipsa linea dupla, quæ est una in actu, et hoc, quia actus habet virtutem separandi et dividendi; præterquam quod divisibilitas quantitatis est in partes ejusdem rationis, cujusmodi non sunt partes integrales. Neque sequitur ex eo, quod substantia est tota sub tota quantitate, et tota sub qualibet ejus parte, quod substantia sit infinities sub determinata quantitate, quia cum numerus sequatur divisionem, sicut et quæcumque pluralitas, quamdiu quantitas manet indivisa actu, substantia rei non est pluries sub propriis dimensionibus, et consequenter nec infinities, sed toties, in quot partes dividitur. Quamquam dici aliter potest, quod unitas rei consequitur esse ipsius, partes autem alicujus homogenei continui ante divisionem non habent esse actu, sed potentia tantum, et ideo nulla illarum habet unitatem propriam in actu; unde actu non est accipere ipsarum numerum, sed potentia tantum; et propter hoc forma, quæ est in toto tali et tota in partibus ejus, non dicitur ante divisionem continui esse ibi pluries actu, sed solum potentia, sed post divisionem multiplicatur secundum actum, ut patet in animabus animalium annulosorum. — 1. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 70. l. c; 3a, q. 76, a. 3 ad 1; 1a, q. 30; a. 3 c; 4. *Sent.* l. c. ad 1; *Quodl.* 1, a. 21.

Ad tertium dicendum, quod ordo et distantia atque adeo situs partium in corpore organico fundatur super quantitate dimensiva, ipsa autem natura substantiæ præcedit quantitatem, et ideo non sequitur, quod partes organicæ sint simul, licet tota substantia sit sub qualibet parte dimensionis. — 3a, l. c. ad 2; 4. *Sent.* l. c. ad 2.

Ad quartum dicendum, quod duplex

est potentia, una quæ consequitur formam, et est modus substantiæ, et hæc est species qualitatis; altera consequitur materiam, et est mensura substantiæ, et hæc constituit genus prædicamenti distinctum habens sub se varias species. — V. supra q. 9, a. 3; infra q. 12. a. 2.

Ad quintum dicendum, quod hæc duo simul stare possunt, quod continuum habeat motum indivisibilem, ut dicit Philosophus, et tamen, quod sit secundum se quoddam divisibile; nam idem Philosophus (6. *Phys.*) dicit, quod tempus motus dividitur secundum partes mobilis. Ratio autem hujus est, quia continuum dupliciter potest comparari: vel ad motum absolute sumptum, et hoc modo dicitur continuum, cujus motus est indivisibilis, quia non ante una pars ejus quam alia movetur, sed cum movetur una, moventur et aliæ; vel ad aliquod signum magnitudinis, super quod continuum moveatur, et tunc continuum dicitur, cujus motus est divisibilis, et similiter et tempus motus, sicut est ipsum continuum; nam illud signum prius pertransitur a parte priore continui quam a posteriore. — 5. *Metaphys.* l. 7.

Ad sextum dicendum, quod aliquod genus potest convenire prius uni speciei, quam alteri dupliciter : vel secundum esse, et hæc prioritas non tollit univocationem, et hoc modo se habet in proposito quantitas respectu continuæ et discretæ; vel secundum rationem propriam, et hæc prioritas tollit univocationem, ut patet in ente respectu substantiæ et accidentis. Cæterum sicut in continuo partes non sunt actu, sed in potentia, et ideo faciunt unum actu, ita et in numero unitates non sunt actu, sed potentia; dualitas enim non est duæ unitates actu, sed est aliquid ex duabus unitatibus compositum, alioqui numerus non esset unum per se et vere, sed per accidens, sicut quæ coacervantur. — 1. *Periherm.* l. 8; 7. *Metaphys.* l. 13.

Ad septimum dicendum, quod quantitas consideratur a logico secundum rationem mensuræ; sic enim potest formare intentiones logicas in quantitate, et propterea secundum diversas rationes mensuræ distinguit species quantitatis, et inter illas ponit locum et tempus, quia habent peculiarem rationem mensuræ. Sed a philosopho consideratur quantitas secundum suum esse, atque adeo secundum rationem divisibilitatis, secundum quam quia non distinguitur locus a superficie, ideo non ponitur inter species illius, sicut nec ponitur tempus, quia habet divisibilitatem ab alio, non autem ex se, sicut habent species omnes quantitatis secundum se consideratæ. — *Opusc.* 42, c. 20; 5. *Metaphys.* l. 15.

Ad octavum dicendum, quod in multitudine considerari potest, et quod est multitudo, et ipsa divisio. Ratione igitur divisionis prior est secundum rationem multitudo, quam unum, nam unum est, quod non dividitur; secundum quod autem est multitudo, est posterior uno secundum rationem, cum multitudo dicatur aggregatio unitatum. Simpliciter tamen divisio præcedit et unum et multitudinem; nam ea, quæ divisa sunt, non habent rationem multorum, nisi postquam huic et illi attribuitur, quod sit unum, multitudo enim constituitur ex unitatibus; unum autem, cum neget divisionem, necessario supponit divisionem. Unde primo debet concipi ens, tum divisio, postea unitas, ultimo multitudo seu numerus. — 10. *Metaphys.* l. 4.

Ad nonum dicendum, quod particula « quia » non designat causam prædicati, sed rationem formalem illius modo absoluto conceptam, quomodo etiam dicitur, quod res est intelligibilis, quia vera, cum tamen veritas non distinguatur ab intelligibilitate, non nisi quia eadem passio potest et nomine absoluto et relativo significari, eodem autem modo se habet divisibilitas respectu extensionis. Quod si dicas actus divisionis non est essentialis quantitati : ergo nec divisibilitati; — respondeo negando consequentiam; nam divisibilitas non est ratio formalis quantitatis, ut dicit ordinem ad divisionem, sed ut est causa pluralitatis potentialis, ex qua oritur ordo divisibilitatis ad actualem divisionem, et hoc est, quod quidam dicunt divisibilitatem, quæ est ratio formalis quantitatis, non esse illam, quæ est potentia proxima ad divisionem, sed quæ est principium hujus

potentiæ, ita Niphus *Metaphys.* disp. q. 5 et Soncinas 5. *Metaphys.* q. 21.

ARTICULUS II.

Utrum quantitas realiter distinguatur a substantia

Videtur quod quantitas non distinguatur realiterr a substantia.

1. Subjectum enim accidentium non est accidens, quia accidentis non est accidens, nisi quia utrumque eidem substantiæ accidit, ut dicit Philosophus (4.*Metaphys. text.* 14; l. 3, c. 4); sed qualitates sunt in quantitate tanquam in subjecto, quia non sunt divisibiles nisi per accidens ratione subjecti, dividuntur autem per quantitatem : ergo quantitas non distinguitur a substantia. — *de Virt. in com.* a. 3. arg. 3; 3a, q. 77 a. 2, arg, 1 et *Sed contra*; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3, c.)

2. Præterea, nullum accidens est independens a materia sensibili secundum rationem, cum omne accidens, ut dicitur l. c. *text.* 2, c. 2 sit entis ens; sed quantitas est independens secundum propriam rationem a materia, nam propterea in prædicando et subjiciendo accipit modum substantiæ et accidentis; dicimus enim lineam quantitatem et quantam, magnitudinem et magnam : ergo quantitas non est accidens. — 4. *Sent.* l. c. et ad 2; 4. *Metaphys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 15.

3. Præterea, quod reperitur in omnibus substantiis sensibilibus significans hoc aliquid, et sine quo substantia esse non potest, est substantia, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 15; l. 4, c. 8; sed quantitas est hujusmodi; cum enim linea dicitur quanta, ut dictum est, significatur per modum subsistentis, atque adeo ut hoc aliquid, et sine quantitate non potest permanere substantia, quia hæc ratione illius dicitur habere partes et esse divisibilis, ut dictum est : ergo quantitas est substantia, et consequenter non distinguitur ab illa. — 5. *Metaphys.* l. 10 et 11.

4. Præterea, in solo quantitatis genere aliqua significantur ut subjecta, et aliqua ut passiones, ut linea, superficies, et corpus, et numerus, nam quodlibet horum est essentialiter quantum; et aliqua significantur ut passiones, ut multum et paucum respectu numeri, et productum et breve respectu lineæ; sed hoc non est, nisi quia quantitas realiter non distinguitur a substantia, nam si distingueretur, non esset ratio, cur in cæteris generibus accidentium idem non reperiretur : ergo quantitas non distinguitur realiter a substantia. — 5. *Metaphys.* l. 15.

5. Præterea, sicut ea, quæ in genere substantiæ differunt genere vel specie, differunt secundum substantiam, ita et quæ differunt numero; sed aliqua dicuntur differre genere vel specie per id, quod est in genere substantiæ : ergo et dicuntur diversa numero per id, quod est in genere substantiæ; sed partes substantiæ, verbi gratia ligni, divisi differunt numero per quantitatem : ergo quantitas non distinguitur realiter a substantia. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 2, arg. 4.

6. Præterea, dicit Philosophus (4. *Metaphys.*, quod idem est rebus causa substantiæ et unitatis, et per consequens pluralitatis, ex qua pluralitas oritur; sed res habent unitatem ex materia, ut dicitur 5, *Metaphys.* et consequenter et pluralitatem : ergo quantitas, per quam substantia habet plures partes ejusdem rationis, ut dictum est, non distinguitur a materia, et sic erit realiter substantia. — l. cit. arg. 1 et 2.

7. Præterea, si materia non est divisibilis nisi per quantitatem a se realiter distinctam, ita ut ipsa in se sit indivisibilis, sequitur, quod materia æqualiter se habeat ad recipiendum omnes quantitates, sicut ad recipiendum omnes formas, ita ut ex materia grani milii possit fieri totus mundus; nam si materia caret quantitate, indivisibilis est et se habens ad modum puncti, qui est terminus linearum infinitarum, si essent possibiles; sed consequens est falsum, nam materia prima non est receptibilis majoris quantitatis, quam totius mundi : ergo materia secundum se est divisibilis in partes ejusdem rationis per quantitatem a se realiter indistinctam. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1, *Phys. text.* 15; c. 2 refellens opinionem Melissi dicentis, omnia esse unum, sic argumentatur. Si omnia sunt unum, vel hoc

est substantia, vel quantitas, vel utrumcumque; si dicitur tertium, non omnia erunt unum, sed duo, quæ consequentia nulla est, si quantitas non distinguitur realiter a substantia; et 7 *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3, longitudo, inquit, latitudo et profunditas quantitates quædam sunt, et non substantia, quantitatis enim non est substantia, sed magis cui hæc primo insunt et 3. *Metaphys. text.* 17; l. 2, c. 5, pluribus rationibus probat lineas, superficies et corpora non esse substantias corporum. — 1. *Phys.* 3; 5. *Metaphys.* l. 10 et 15; 7. *Metaphys.* l. 2; 10. *Metaphys.* l. 4; 3. *Metaphys.* l. 13; 3a, q. 77, a. 2, c.; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3.

2. Præterea, in Sanctissimo Sacramento Eucharistiæ quantitas panis, sicut et reliqua illius accidentia remanent sine substantia panis, ut habetur *de Consecrat.* dist. 2, cap. *Species* ex D. Greg. et in Trid. sess. 13, can. 2, definitur, quod tota substantia panis convertitur in corpus Christi, et tota substantia vini in ejus sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini; at inter species panis et vini est quantitas utriusque. — 3a, q. 77, a. 1, *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod circa hanc opinionem fuit *error antiquorum philosophorum,* qui, quod viderent, omnia accidentia fundari in quantitate, et sublatis qualitatibus nihil remanere sensibile præter quantitatem, dixerunt, dimensiones esse substantias rerum; quem errorem fuse refellit Philosophus (1. *Metaphys.* a *text.* 19; c. 8 et 3. *Metaphys. text.* 17; l. 2, c. 5), et tribus præcipue rationibus. Et *primo* quidem, quia omnis substantia, quæ prius non fuit et nunc est, aut prius fuit et postea non est, generatur et corrumpitur, quia, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 2 l. 3, c. 2, generatio est via ad esse substantiæ, et corruptio est via ad non esse; sed quantitas aliquando est, aliquando non est absque generatione et corruptione; nam si ex duabus aquis fiat una aqua, superficies utriusque desinet ex ea parte, qua uniuntur, et fit una superficies duarum partium aquæ, quia partes continui copulantur ad unum terminum communem, qui est una superficies; et si postea hæc aqua causata ex illis duabus in duas partes dividatur, fiunt duæ superficies, quæ ante non erant, quia non potest superficies, quæ est indivisibilis secundum profunditatem, dividi in duas superficies; utrumque autem fit absque generatione et corruptione, quia nihil est, ex quo tanquam ex materia generentur, nec aliquid, in quod corrumpantur. *Secundo* linea, superficies et corpus variantur per modum aliorum accidentium circa idem subjectum; sicut enim idem homo modo est calidus, modo frigidus absque eo, quod mutetur ejus substantia, ita per motum decrementi habet minorem quantitatem, et per motum augmenti majorem, absque eo, quod deperdatur ejus substantia. *Tertio* eadem substantia actu est in eo, cujus est substantia; sed superficies non sunt actu in continuo, sed tantum potentia: ergo non sunt substantiæ rerum, eadem autem est ratio lineæ, superficiei et corporis. — ll. cit. in arg. 1. *Sed contra*; 1. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 1, c. q. *de Coel.* l. 7.

Alii ergo dixerunt, quantitatem continuam, licet non distinguatur a substantia corporea, differre tamen relatione seu ratione, quia quod dicit substantia absolute, dicit quantitas sub modo habendi, qui est habere partem extra partem actualiter non distinctam; et idem dicunt de qualitate, volunt enim singula accidentia habere propriam quantitatem a se tantum ratione distinctam, ita ut quantitas qualitatis sit ipsamet qualitas cum tali modo se habendi, id est, ut habens partes extra partes actualiter non distinctas. Unde dicunt, quod sicut qualitas distinguitur realiter a substantia, ita et quantitas qualitatis realiter distinguatur et a substantia et a quantitate substantiæ, et quod in Sacramento Altaris illa quantitas, æqu remanet, est quantitas qualitatum, et non substantiæ panis; nam quantitas substantiæ panis, inquiunt, cum non distinguatur ab illa realiter, desiit esse cum substantia per transubstantiationem. — Sed hæc positio ut parum differt a præcedente, ita est falsa sicut illa. Nam falsum est *primo*, quod asserunt de Sanctissimo Sacramento, tum quia, ut sensu patet, idem quantum est coloratum, odoratum, sapidum et aliis accidentibus affectum, nec in talibus sen-

sus deficit; tum quia fractio, quæ fit in Sacramento Eucharistiæ, est in quantitate panis sicut in subjecto, sicut sunt cætera accidentia; tum quia cum accidentia in Sacramento remaneant sine subjecto substantiali, expressius ducunt in cognitionem corporis Christi. Quod si non remaneret quantitas corporis Christi, non duceremur ex speciebus, quæ remanent, in cognitionem materiæ corporis Christi, quia quantitas materiæ est prima ejus dispositio, ut possit in se omnia alia accidentia recipere et sustentare. *Secundo* falsum est accidentia habere propriam quantitatem, tum quia omnia accidentia præter quantitatem materiæ, ut dicitur, 5. *Metaphys text.* 18; l. 4, c. 13; 6. *Phys. text.* 37 sq.; c. 5 et 3. *de Cœl. text.* 7, c. 1, sunt divisibilia et quanta per accidens ratione subjecti quanti, unde nec dividi possunt, nec per consequens intelliguntur individuari nisi per subjectum, quorum tamen utrumque falsum esset, si quodlibet accidens haberet propriam quantitatem, tum quia sufficit una quantitas materiæ ad dandam divisibilitatem tum ipsi materiæ, tum formæ, tum aliis accidentibus omnibus, ut dictum est; tum quia dimensiones non possunt esse simul cum aliis dimensionibus, ut verbi gratia si dentur dimensiones separatæ per se existentes, hæ non possunt esse simul cum dimensionibus substantiæ sensibilis, ut dicit Philosophus (3. *Metaphys. text.* 9; l. 2, c. 2 et 4. *Phys. text.* 8 et 76, c. 3 et 12); sed qualitates sunt simul cum substantia sensibili, cum sint in illa tanquam in subjecto: ergo qualitates non habent propriam quantitatem; tum quia cum in pomo sint et color, odor et sapor, sintque simul, sequitur alia corpora esse simul, et tres quantitates coloris, odoris et saporis non esse nisi unam, quia cum tres quantitates æquales solo situ differre possint, quantitates illæ erunt una tantum quantitas, ut bene argumentatur Philosophus (4. *Phys.* l. c.). *Demum* contra hanc opinionem faciunt argumenta allata contra præcedentem positionem. — 3a, q. 77, a. 2 et 7; 1. *Phys.* l. 3; 4. *Phys.* l. 2 et 13; 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.; 1a, q. 47, a. 2, c.

Dicendum ergo est cum Philosopho, quantitatem realiter distingui a substantia, ut patet tum sensu, ut dictum est, quia in rarefactione eadem numero materia, quæ erat sub parvis dimensionibus, fit sine sua mutatione sub magnis; tum ratione præter allatas, tum quia omnes dimensiones sunt ejusdem speciei in quacumque materia sint, nam Philosophus unicum prædicamentum constituit quantitatis distinctum a cæteris, ut patet ubicumque dividit ens in decem prædicamenta, ut 3. *Phys.* et 5. *Metaphys.*, et tamen substantiæ sensibiles, ut constat, sunt distinctæ speciei, sicut et earum formæ substantiales, quæ omnes sunt essentialiter inæquales, cum ut dicitur 8 *Metaphys text.* 10, l. 7, 3, sint sicut numeri, in quibus species variantur per additionem vel subtractionem unitatis; tum quia omnia accidentia sustentantur in materia, ut dictum est, mediante quantitate materiæ; tum quia ex Philosopho (5. *Phys. text.* 8; c. 1) motus est ad quantitatem, ad substantiam autem mutatio, et substantia est sensibilis per accidens, quantitas vero est sensibilis per se; unde numeratur inter sensibilia communia, ut patet 2. *de Anima text.* 65; c. 7. Demum hoc idem probant separatio quantitatis substantiæ panis in Sacramento Eucharistiæ ab ipsa substantia, et aliæ rationes superius allatæ ad confutandas oppositas positiones. — 3a, q. 77, a. 2; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3; 4. *c. Gent.* c. 65; 5. *Phys.* l. 2; 2 *de Anima*, l. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod accidens non potest esse subjectum per se alterius accidentis, tamquam ei præbens sustentamentum per se, quia non est per se naturaliter; secundum quod vero est in alio, puta in substantia, unum accidens dicitur esse subjectum alterius, in quantum unum accidens recipitur in subjecto mediante alio accidente, sicut superficies dicitur esse subjectum coloris, et quantitas qualitatum, et ita intelligendum est dictum Philosophi, — *de Virt. in com.* a. 3, ad 3; 3a, l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod quantitas dicitur esse independens secundum rationem a materia sensibili, cum solam materiam intelligibilem includat, et per consequens in prædicando et subjiciendo

videtur habere modum substantiæ et individuari per se; tum quia ipsa sola habet divisionem in proprias partes, albedo enim non potest dividi, nec per consequens individuari, nisi per subjectum; tum quia ipsa sola est primum accidens consequens materiam, cui primo et per se convenit subjici accidentibus, sed mediante quantitate, quæ propterea est illis naturaliter prior, sicut cætera accidentia consequuntur formam, quæ est in alio, scilicet in materia. — 5. *Metaphys.* l. 15; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3, c. et ad 1 et 2; 3a, l. c., *Opusc.* 70; q.4, a. 2, c. et ad 3.

Ad tertium dicendum, quod fuit error Pythagoreorum et Platonicorum, ut docet Philosophus (5. *Metaphys text.* 15; l. 4, c. 8), existimantium puncta esse substantiam lineæ, et lineas superficiei, et superficies corporis; falso enim fundamento nixi sunt. Nam hoc, quod communiter invenitur in omnibus, et sine quo res esse non potest, non oportet quod sit substantia rei, sed potest esse aliqua proprietas consequens rei substantiam vel principium substantiæ, ut contingit in proposito; quantitas enim consequitur materiam, sicut qualitas formam, quæ sunt principia essentialia substantiæ sensibilis. — 5. *Metaphys.* l. 10; 4. *Sent.* l c. et a. 2, sol. 1.

Ad quartum dicendum, quod ideo in solo quantitatis genere aliqua significantur ut substantiæ, aliqua ut passiones, quia sola quantitas inter alia accidentia propinquior est substantiæ; unde quidam putarunt, lineam superficiem, et corpus, et numerum esse substantias. Nam sola quantitas, ut dictum est, habet divisionem in partes proprias et habet in se quamdam rationem individuationis, et est id, quo mediante cætera accidentia substentantur in substantia sensibili, tamquam in subjecto, et aliquo modo individuantur. — 5. *Metaphys.* l. 15; 3a, l. c., *Opusc.* 70, l. c.

Ad quintum dicendum, quod illa, quæ differunt numero in genere substantiæ, non solum differunt accidentibus, sed etiam materia et forma. Verum si quæratur, quare hæc forma differt ab illa, non erit alia ratio, quam quia est in alia materia signata, nec invenitur alia ratio, quare hæc materia sit divisa ab illa, nisi propter quantitatem; et ideo materia subjecta quantitati intelligitur esse principium hujus divisionis. — *Opusc.* 70, l. c. ad 4; 1a, q. 75, a. 7; 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 4.

Ad sextum dicendum, quod dimensiones cum sint accidentia, per se non possunt esse principium unitatis individuæ substantiæ; sed materia prout talibus dimensionibus subest, intelligitur esse principium talis unitatis et multitudinis, et hoc modo sumit Philosophus materiam, cum dicit, quod numero sunt unum, quorum est materia una, idest signata seu quæ subest dimensionibus; alias oporteret dicere, quod omnia generabilia et corruptibilia sunt unum numero, cum eorum sit materia una. — *Opusc.* cit. ad 1 et 2, et ll. proxime cit.

Ad septimum dicendum, quod ob rationem allatam in argumento quidam existimarunt quantumcumque parum sit de materia in quovis corpore, quod illa potest recipere quantamlibet quantitatem. Sed horum positio multipliciter deficit; *primo*, quia imaginantur indivisibilitatem materiæ ad modum puncti, ut sic ex materia mundus sit factus per quamdam quasi extensionem, sicut si res parva in magnam extenderetur; hoc autem non est verum. Materia enim dicitur indivisibilis per negationem totius generis quantitatis, punctus autem est indivisibilis sicut quantitatis principium situm determinatum habens; unde ex materia res quanta efficitur non per extensionem, loquendo de materia prima, cum extensio non sit nisi ejus, quod alicujus quantitatis erat, sed per quantitatis susceptionem. *Secundo*, quia licet materia prima, ut in se consideratur, nullam quantitatem habeat, non tamen sequitur, quod sit in potentia respectu cujuslibet quantitatis imaginabilis. Cum enim quantitates determinatæ et omnia alia accidentia secundum exigentiam formarum materiam recipiant, eo quod subjecta materia cum forma est causa eorum, quæ insunt, ut dicitur 1. *Phys. text.* 80; c. 9, oportet, quod materia prima ad nullam quantitatem sit in potentia, nisi quæ competat formæ naturali, quæ in materia esse potest; materia vero prima non est in potentia ad alias

formas, nisi ad illas, quæ sunt in rerum natura vel per principia naturalia educi possunt. Si enim esset aliqua potentia passiva in materia, cui non responderet aliqua potentia activa in rerum natura, illa potentia passiva esset superflua, ut dicit Commentator et ideo materia prima non est receptiva majoris quantitatis, quam quantitatis mundi; propter quod 3. *Phys. text.* 69; c. 11. dicitur, quod non est possibile magnitudinem augeri in infinitum, loquendo naturaliter. *Tertio*, quia quando loquimur de materia existente in hac re, jam dimittimus considerationem materiæ absolute; non enim accipi potest illud materiæ, quod est in hac re, nisi secundum quod est divisum ab illa parte materiæ, quæ est in alia re; divisio autem non accidit materiæ, nisi secundum quod consideratur sub dimensionibus, saltem interminatis, quia remota quantitate, ut dicitur 1. *Phys. text.* 18. c. 3. substantia est indivisibilis; unde consideratio materiæ hujus rei non est consideratio materiæ absolute, sed materiæ existentis sub dimensione. Unde non oportet, ut quod convenit materiæ, in quantum est absoluta et prima, conveniat materiæ existenti in hac re, prout accipitur, ut in hac re existens, quia hoc ipso receditur a consideratione materiæ primæ. Unde materia quæ est in hac re existens, non est in potentia ad totam quantitatem mundi, sed usque ad determinatum quid, quantum per rarefactionem acquiri potest, et hoc non excedit raritatem ignis, quia nulla raritas potest esse major, ut dicit Commentator (4. *Phys.* ad *text.* 84; c. 9), et sic patet ad objectum. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

ARTICULUS III

UTRUM SINT RECTE ASSIGNATÆ SPECIES QUANTITATIS.

Videtur quod tempus et locus non sint species quantitatis.

1. Philosophus enim 5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13, rejicit locum et tempus a speciebus quantitatis; at ibi ex professo agit de speciebus quantitatis : ergo hæ non sunt species illius. — Sed dices, quod Philosophus in Metaphysica considerat quantitatem secundum esse, quomodo locus et tempus non sunt species, sicut sunt, si consideretur quantitas in ratione mensuræ, quomodo consideratur a logico. — 5. *Metaphys.* l. 15; *Opusc.* 42, c. 20.

2. Sed contra, tempus, ut est mensura extrinseca rei temporalis, constituit prædicamentum « quando »; et locus, ut est mensura extrinseca locati, constituit prædicamentum « ubi »; sed hæc prædicamenta sunt diversa a prædicamento quantitatis, ut patet : ergo tempus et locus non sunt species quantitatis. — 3. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 9.

3. Præterea, ratio mensuræ est relativa, ut patet ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15); sed ratio quantitatis est absoluta : ergo tempus et locus considerata in ratione mensuræ non sunt species quantitatis, sed relationis. — 5. *Metaphys.* l. 17.

Sed contra est : 1. quod Philosophus in Prædicam. c. 6 inter species quantitatis enumerat tempus et locum.

2. Præterea, sæpe extensio et continuitas temporis et motus opponuntur inter se, nam in motu celeri quantitas motus est magna, quantitas vero temporis parva, secus vero quando motus est tardus. Item potest quantitas temporis esse ignota, et nota quantitas motus, ut cum motu mensuramus tempus, et contra, quando tempore mensuramus motum : ergo quantitas unius est distincta ab alia, et sic tempus erit species quantitatis per se. — 4. *Phys.* l. 18.

Videtur quod numerus non sit species quantitatis.

1. Nam in divinis est numerus trium personarum, juxta illud 1. Joannis c. 5 : « Tres sunt, qui testimonium dant » ; sed in Deo non est quantitas : ergo numerus non est species quantitatis. — *de Pot.* q. 9, a. 5, arg. 8 et *Sed contra.*

2. Præterea, si numerus non causaretur ex divisione continui, atque adeo ex unitatibus, non esset species quantitatis; sed vere unum non est principium causativum numeri, tum quia illi opponitur privative, ut patet ex 10. (9) *Metaphys.*, unum autem oppositum non causatur et constituitur ex alio; tum quia est ratione posterior numero, ut dicitur l. c. *text.* 9; l. 9, c. 3 :

ergo numerus non est species quantitatis. — 7. *Metaphys.* l. 13; 10. *Metaphys.* l. 4; *de Pot.* q. 9, a. 7, arg. 14.

3. Præterea, plura in actu non possunt facere unum actu, quia actus est, qui separat et distinguit; sed unitates, ex quibus constituitur numerus, sunt actu, est enim numerus quantitas divisibilis in partes non continuas, sed discretas : ergo numerus non est species quantitatis.

4. Præterea, impossibile est ex multis fieri unum per se, nisi alterum eorum sit potentia, alterum actus, ut dicitur 1. *Metaphys. text.* 40; c. 9 et 8. *Metaphys. text.* 16; l. 7, c. 8; sed ex unitatibus nulla habet rationem formæ respectu aliarum, nam omnes sunt ejusdem rationis, cum omnis difformitas seu differentia sit per aliquam formam vel passionem, quibus carent unitates, ut dicitur 1. *Metaphys. text.* 38; c. 9 : ergo. — 1. *Metaphys.* l. 16; 8. *Metaphys.* l. 5.

5. Præterea, nullum accidens est simul in pluribus subjectis; sed numerus est simul in pluribus subjectis, non enim potest esse in una tantum re numerata, sed est in omnibus rebus numeratis : ergo numerus non est accidens, et multo minus species quantitatis. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 3, sol. 2 et dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 1; *Quodl.* 11, a. 1, ad 1; 1a, q. 8, a. 4, ad 2.

6. Præterea, nulla forma specialis informans subjectum aliquod informatur alia forma ejusdem rationis, sicut color non informatur colore, sed forte luce, unde non dicitur coloratus, sed forte clarus; similiter nec albedo dicitur alba, nec sanitas sana; sed numerus dicitur numerabilis, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13), dicimus enim tres ternarios, quatuor quaternarios : ergo numerus non est species quantitatis. — 2. *Sent.* dist. 27, q. 1, a. 2, ad 1; 1a 2æ, q. 55, a. 4, ad 1; 5. *Metaphys.* l. 15.

Sed contra est, quod Philosophus in Prædicam. c. 6 et 5. *Metaphys.* l. c. quantitatem dividit in continuam et discretam, quæ est numerus, tanquam in duas species immediatas quantitatis. — 5. *Metaphys.* l. 15; *Opusc.* 42, c. 20.

Videtur quod oratio non sit species quantitatis.

1. Philosophus enim 5. *Metaphys.* l. c. ubi ex professo agit de quantitate et ejus speciebus, non numerat orationem inter species quantitatis, sicut ponit numerum, et alia sspecies; ergo. — 5. *Metaphys.* l. 15.

2. Præterea, oratio, ut definit Philosophus 1. *Periherm.*, est vox; sed vox, ut dicitur 2. *de Anima text.* 87; c. 8, est species qualitatis, est enim species soni : ergo oratio non est species quantitatis. — 2. *de Anima* l. 18; 1. *Periherm.* l. 6.

3. Præterea, multitudo constans ex indivisibilibus est numerus; sed oratio est multitudo quædam constans ex indivisibilibus, constat enim ex multis dictionibus et syllabis, quæ sunt indivisibiles : ergo oratio non est species quantitatis distincta a numero. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 2.

Sed contra est, quod Philosophus in Prædicam. c. 6 ponit orationem inter species quantitatis discretæ. — l. c.; 2. *de Anima* l. 18.

RESPONDEO DICENDUM *ad primam quæstionem,* quod quantitas dupliciter considerari potest, ut dictum est, *uno modo,* secundum quod est ens seu secundum esse, quomodo consideratur a philosopho, et hoc modo non numerantur inter species quantitatis locus, tempus et oratio. Non quidem locus, quia non habet aliud esse quantitatis, quam superficies; non tempus, quia habet esse quantitatis ab alio, non ex se, sicut debet habere species generis; neque oratio, quia cum hæc sit mensura durationis dictionum vel syllabarum, atque adeo temporis illarum, sicut tempus non est species quantitatis secundum se sumptæ, ita nec oratio erit species illius. Sed quantitatis species erunt duæ immediatæ, quantitas continua seu magnitudo, et discreta seu numerus; quantitas vero continua dividitur in tres species, in lineam, superficiem et corpus; cujus numeri sufficientia ex eo manifestari potest, quod species alicujus generis debent sumi secundum formalem rationem generis, et quia ratio formalis quantitatis est divisibilitas, ideo ex diversis modis divisionis debent distingui species illius. Quia ergo quantitas primo est divisibilis in partes vel continuas vel non continuas, seu discretas, ideo duæ statuuntur immediatæ species quantitatis, magnitudo, quæ est divisibilis in partes continuas, et numerus, qui est divisibilis

in partes non continuas seu discretas. Sed rursum, cum sola quantitas continua possit esse divisibilis multipliciter, nimirum vel secundum unam dimensionem, vel secundum duas, vel secundum tres, ideo sola quantitas continua habet species et in tres dividitur, in lineam, quæ est divisibilis secundum unam dimensionem, in superficiem, quæ secundum duas, et corpus, quod secundum tres; et propterea Philosophus in 5. (4) *Metaphys.*, ubi agit de quantitate secundum suum esse, præter prædictas species nullas alias ponit. — 5. *Metaphys.* l. 8 et 15; 7. *Metaphys.* l. 13 et 17; *Opusc.* 42, c. 20; *de Pot.* q. 9, a. 7, *Sed contra.*

Alio modo potest considerari quantitas secundum rationem mensuræ, quomodo consideratur a logico; sic enim potest formare logicas intentiones in quantitate, et hoc modo præter species prædictas ponit Philosophus in Prædicam. c. 6 orationem tanquam speciem quantitatis discretæ, et tempus et locum tanquam species quantitatis continuæ; quia nimirum in ratione mensuræ hæ tres species differunt a reliquis. Nam quantitas discreta in ratione mensuræ sumpta diversificatur secundum differentiam communis et proprii; commune enim facit numerum, qui idem est hominum et equorum, imo omnium numerabilium; licet enim diversitas sit in numero aptato diversis rebus, in numero tamen formaliter nulla est diversitas. Proprium vero facit orationem, quæ non potest pluribus aptari, sed solum orationi prolatæ, cujus ipsa oratio est mensura, cum qua est, ut dicitur in Prædicam.; ipsa enim cum voce profertur, quia idem est causa subjecti et passionis per se illius. Tempus autem et locus differunt a reliquis speciebus quantitatis continuæ, quod illæ sunt mensuræ intrinsecæ; at locus et tempus sunt mensuræ extrinsecæ; et sic manifestum est, quomodo locus et tempus pertineant ad prædicamentum quantitatis tanquam ejus species. Unde patet responsio *ad primum* objectum. — *Opusc.* 42, c. 20; 5. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 5.

Ad secundum dicendum, quod locus et tempus, secundum quod sunt mensuræ, dupliciter possunt considerari, uno modo, secundum positivam entitatem, secundum quam sunt fundamentum relationis mensuræ, et hoc modo spectant ad genus quantitatis tanquam species. Alio modo possunt considerari, secundum quod per denominationem ex tali fundamento aliquid dicitur esse quando, vel ubi, et hoc modo prædicamentum proprium constituunt. — ll. cit.; 1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 3, ad 4.

Ad tertium dicendum, quod locus et tempus, sicut et numerus non spectant ad genus quantitatis tanquam species sumptæ formaliter sub ratione mensuræ, nam sic non nisi ad genus relationis spectant, ut bene probat argumentum, sed spectant ratione positivi fundamenti talis relationis, quomodo et ipsum unum sumptum formaliter sub ratione mensuræ, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 21; l. 9, c. 6, opponitur relative multitudini; sumptum vero materialiter, sed cum præcisione habet oppositionem mensuræ ad numeros, et per consequens ipsi numeri inter se (quilibet enim numerus secundum quidditatem suæ speciei habet specialem rationem mensuræ, sicut species oppositæ sunt disparatæ, et talis oppositio reducitur ad contrarietatem, quia species disparatæ distinguuntur differentiis contrariis, quibus primo dividitur genus); sumptum vero unum sine præcisione, idest non secundum quod est tantum unitas, sed secundum suum esse, quod est unum, non dicit oppositionem ad numerum, sed est constituens ipsum. — 1. *Sent.* l. c.; 10. *Metaphys.* l. 4 et 8.

Ad quartum dicendum, quod ratio mensuræ analogice convenit quantitati et tempori, ut docet Philosophus 10. *Metaphys. text.* 5; l. 9, c. 1.

Ad quintum patet ex dictis.

Ad sextum dicendum, quod diversa ratio extensionis reperitur in tempore, et motu; adhuc tamen tempus dicitur quantum per accidens, sicut et motus. Nam prædicta inveniuntur in motu propter magnitudinem, et in tempore propter motum, ut dicit Philosophus 4. *Phys. text.* 113; c. 18; sicut enim motus imitatur magnitudinem in quantitate continua et divisibilitate, ita et tempus imitatur motum; sic mensuramus magnitudinem per motum, et motum per magnitudinem, et idem dicitur de tempore et motu.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod numerus est vere et proprie species quantitatis, et per consequens est ens per se et non per accidens, cum ens per se dividat Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7) in decem prædicamenta; potest autem hoc multipliciter probari (*de Pot.* q. 9, a. 5, ad 8 et a. 7, c.; 1a, q. 11, a. 1, ad 1, et q. 30, a. 3, c.; *Quodl.* 10, a. 1, c.; 5. *Metaphys.* l. 16; 8. *Metaphys.* l. 3; 10. *Metaphys.* l. 2 et 4). — *Primo* quidem, quia illud est species quantitatis, cui convenit ratio formalis quantitatis sive logice sive philosophice consideratæ, puta divisibilitas et ratio mensuræ; sed numerus est hujusmodi; est enim numerus, ut definit Philosophus (l. c. *text.* 18; c. 13), multitudo divisibilis secundum potentiam in partes non continuas. Præterea, ut idem dicit (10. *Metaphys. text.* 3; l. 9, c. 1), per numerum cognoscitur quantitas rei, dicimus enim tria stadia, tres pedes et similia; est enim mensura id, quo cognoscitur quantitas rei. *Secundo*, quia eadem est ratio unius, quod est principium numeri, et ipsius numeri, qui ex unitatibus causatur; utrumque enim spectat ad idem genus, sicut et quodlibet principiatum; sed unitas non est ens in anima, sed est quid reale positivum superadditum enti, ad genus quantitatis spectans tanquam principium: ergo et numerus spectabit tanquam species ad quantitatem; nam sicut principia generis reductive spectant ad genus, ita principiata ex talibus principiis per se spectant, vel tanquam genus vel tanquam species (1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 3, c. et dist. 28, q. 1, a. 1, ad 3; 1a, q. 3, a. 5, c. et q. 30, a. 3). *Tertio*, si numerus non est species quantitatis, (id isset) maxime quia non est ens per se, et per consequens nec unum perse, sed per accidens; sed hoc est falsum, ut multipliciter patet. Nam *primo* Philosophus (8. *Metaphys. text.* 10; l. 7, c. 3) dicit optime assimilari species rerum numeris, quia sicut quilibet numerus est unum per se, ita et species; et sicut in speciebus, quarum est definitio, sunt duo, unum, quod habet rationem materiæ, aliud, quod formæ, ex quibus duobus fit unum per se, ut dicitur 1. *Metaphys. text.* 40; c. 9 et 8. *Metaphys. text.* 16; l. 7, c. 6, ita et in numeris. *Secundo*, illud est unum et ens per se, cujus partes componentes non sunt in actu, sed in potentia; cum enim actus sit, qui separat et distinguit, nullum ens componi potest ex duobus entibus in actu; sed partes numeri, puta unitates, non sunt in illo actu, sed potentia, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13 et 7, *Metaphys. text.* 49; l. 6, c. 13), dualitas enim, inquit, aut non est quid unum, aut duæ unitates non sunt actu in dualitate; ibidem autem dicit, idem dicendum esse de numeris, quod asserit Democritus de magnitudinibus. Nam sicut ille negat unum posse fieri ex duobus actu existentibus, unde posuit, magnitudines indivisibiles esse rerum substantias, ita et in numeris dicendum est, quod constent ex unitatibus existentibus in illis in potentia, non autem actu; nam alioqui non erit numerus unum per se (8. *Metaphys.* l. 3 et 5; 1. *Metaphys.* l. 16; 7. *Metaphys.* l. 13). *Tertio*, subjectum scientiæ debet esse ens et unum per se, ut probat Philosophus (6. *Metaphys. text.* 4; l. 5, c. 2, et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 2; l. 10, c. 8); sed numerus est subjectum scientiæ arithmeticæ, ut dicitur 1. *Poster. text.* 20; c. 7. et 12. *Metaphys. text.* 44; l. 11, c. 8, et de illo proprias passiones demonstrat, ut superexcedens, æquale, commensuratum, par et impar, ut dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 5; l. 3, c. 2,) cum tamen nulla passio sit demonstrabilis de eo, quod non est unum per se. Nam propria passio habet proprium subjectum, cui per se inest, de quo per propria principia subjecti et causas demonstrari potest; at ens per accidens, ut dicitur 11. *Metaphys.* l. c., non habet determinata principia et determinatas causas, ex quibus tantum procedit scientia. — 6. *Metaphys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 8; 1. *Poster.* l. 15; 12. *Metaphys.* l. 9; 4. *Metaphys.* l. 4; *de Pot.* q. 9, a. 5, ad 9.

Quarto non opponuntur hæc duo: plura secundum quid et unum simpliciter, ut plura partibus et unum toto, nihil enim prohibet id, quod est uno modo divisum, esse alio modo indivisum, ut quod est divisum numero, sit indivisum specie, et quod est indivisum in ratione totius, sit divisum in ratione partium; numerus autem cum sit quoddam totum constans ex

partibus (constat enim ex pluribus partibus non continuis, in quas, ut dictum est, secundum potentiam est divisibilis), est unum simpliciter et plura secundum quid. Ut enim dicit Divus Dionysius *de Divinis Nominibus* c. 13, non est multitudo, nisi participans uno; cujus ratio est, quia sicut privatio entis, cum dicat privationem in subjecto apto, fundatur in ente, et privatio boni fundatur in bono, ita privatio unitatis, quæ in multitudine subjectatur, fundatur in unitate; quare necesse est multitudinem esse quid simpliciter unum. Et sic manifestum est, quod numerus est ens per se et species quantitatis. — 1a, q. 11, a. 1, ad 2, et a. 2, ad 1.

Ad primum ergo dicendum, quod numerus, qui est species quantitatis, causatur ex divisione continui, unde Philosophus (10. *Metaphys. text.* 2; l. 9, c. 1), dicit, quod numerum cognoscimus divisione continui, et hic non est nisi in rebus materialibus, et est subjectum Arithmeticæ; in immaterialibus autem est multitudo, quæ opponitur uni, quod convertitur cum ente, quæ causatur ex divisione formali, quæ est per formas quasdam oppositas vel absolutas vel relativas, et talis numerus est in divinis. — *de Pot.* q. 9, a. 5, ad 8; 1a, q. 30, a. 3, ad 2; 1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 3, c. et ad 5 et a. 4.

Ad secundum dicendum, quod unum dupliciter potest considerari, *uno* modo quantum ad illud, quod ponit, et sic constituit multitudinem; *alio* modo, quantum ad negationem, quam superaddit, et sic opponitur unum multitudini privative. — Vel dic, quod unum, quod est principium numeri, dupliciter consideratur, *vel* ut contradistinguitur uni, quod convertitur cum ente, id est ut illi superaddit rationem mensuræ, et hoc modo opponitur relative numero, sicut principium principiato, punctus lineæ, pars toti, et magis proprie sicut mensura mensurato; *vel* secundum id, quod est, et tunc vel consideratur unum cum præcisione, id est quod est tantum unitas, et sic habet disparatam oppositionem mensuræ ad numerum, quæ oppositio reducitur ad contrarietatem, vel sine præcisione et sic unitas nullam habet oppositionem ad numerum, sed est constituens ipsum. — Vel dic, quod sicut binarius, secundum quod est quoddam totum, speciem et formam determinatam habens, est diversus specie a ternario; si vero consideretur absque hoc, quod sit perfectum per formam, est pars ternarii, ita et ipsum unum, secundum quod consideratur ut in se perfectum et speciem quamdam habens, opponitur multitudini, quia quod est unum, non est multa, neque e contra; prout vero consideratur ut non completum secundum speciem et formam, sic non opponitur multitudini, sed est pars ejus. — *de Pot.* q. 9, a. 7, ad 14; 1. *Sent.* l. c. a. 3, ad 4; 10. *Metaphys.* l. 4.

Ad illud vero, quod affertur de prioritate dicendum, quod secundum Philosophum in 10. *Metaphys.* multitudo est prior uno secundum sensum, sicut totum partibus et compositum simplici, sed unum est prius multitudine naturaliter et secundum rationem. Verum quia secundum hoc non posset salvari, quomodo unum opponatur multitudini privative — nam privatio est posterior secundum rationem, cum in intellectu privationis sit ejus oppositum, per quod definitur, nisi forte hoc referatur solum ad nominis rationem, prout hoc nomen unum significat privative, nomen vero multitudinis positive, nomina enim imponuntur a nobis, secundum quod cognoscimus res; unde ad hoc, quod aliquid significetur per nomen, ut privatio, sufficit, quod qualitercumque sit posterius in nostra cognitione, quamvis hoc non sufficiat ad hoc, quod res ipsa sit privativa, nisi sit posterius secundum rationem, — ideo melius dici potest, quod in numero duo considerari possunt, et quod est numerus seu multitudo, et ipsa divisio, quarum hæc est prior illa. Ratione igitur divisionis numerus est prior uno, nam unum dicitur privative respectu divisionis; unum enim est, quod non dividitur, seu quod est ens indivisum; secundum quod vero numerus est multitudo, est posterior uno secundum rationem, nam multitudo dicitur aggregatio unitatum. — Quod autem divisio sit prior secundum rationem, quam unum, multitudo autem sit quid posterius, ex hoc confirmari potest, quia *primum*, quod in intellectu cadit, est ens; *secundum* vero est negatio entis, ex quibus duobus sequitur

tertium, intellectus scilicet divisionis; ex hoc enim, quod aliquid intelligitur ens, et intelligitur non esse hoc ens, sequitur in intellectu, quod sit divisum ab illo. *Quarto* autem sequitur in intellectu ratio unius, quatenus scilicet intelligitur hoc ens non esse in se divisum. *Quinto* autem sequitur intellectus multitudinis seu numeri, prout scilicet hoc ens intelligitur divisum ab alio, et utrumque ipsorum esse in se unum; quantumcunque enim aliqua intelliguntur divisa, non intelligitur multitudo, nisi quodlibet divisorum intelligatur esse unum. — *de Pot.* q. 9, a. 7, ad 15; 10. *Metaphys,* l. 4; 1a, q. 30, a, 3, ad 3; 1. *Sent.* l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod unitates, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 49; l. 6, c. 13, non sunt actu in numero, sed potentia; quare non est absurdum, quod numeri partes, ut duæ unitates constituentes unum binarium seu dualitatem, sint actu, secundum quod non sunt continuæ, sed discretæ in se, seu consideratæ secundum quod non sunt perfectæ per speciem et formam talis numeri, et quod sint in potentia in ipso toto, seu in ipsa dualitate, seu consideratæ secundum quod sunt perfectæ per formam talis numeri. — 7. *Metaphys.* l. 13; 10. *Metaphys.* l. 4.

Ad quartum dicendum, quod in totis fieterogeneis, qualia sunt substantiæ compositæ, ut homo et numerus, ut binarius, ternarius videlicet, est duplex forma, partis et totius, quæ distinguuntur inter se, ut pars et totum : ut in homine forma partis est anima, nam per hanc homo habet speciem et unitatem, forma vero totius est tota quidditas hominis, composita ex materia et forma, puta humanitas, et ideo non potest esse in singulis partibus, sed in omnibus simul. Et similiter in numeris, ut in numero binario, forma partis est ultima unitas, hæc enim, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 10 : 17, c. 3), ita se habet ad numerum, sicut anima, quæ est forma partis, ad substantiam compositam. Sicut enim anima est pars definitionis hominis et respicit tanquam actus alteram partem, puta corpus, quod se habet per modum materiæ; ita ultima unitas habet rationem formæ, et reliquæ unitates habent rationem materiæ; et sicut per animam homo est aliquid et sortitur unitatem et speciem, ita ultima unitas dat unitatem et speciem numero. Forma vero totius in numero est forma talis multitudinis, puta dualitas in numero binario, seu ordo transcendentalis duarum unitatum ad invicem, unius per modum materiæ, alterius per modum formæ, ratione cujus numerus dicitur componi ex non numeris, sicut domus, cujus forma est compositio, constituitur ex non domibus; hæc enim forma non potest esse in singulis partibus numeri vel domus, sed est in omnibus simul, sicut et humanitas non est nisi in omnibus partibus hominis simul sumptis. — 7. *Metaphys.* l. 4, 12, 13; 1a, q. 11, a. 2, ad 2; 8. *Metaphys.* l. 3.

Ad quintum dicendum, quod numerus est quoddam totum heterogeneum, et ideo non potest esse secundum suam essentiam unum in qualibet parte, quia non quælibet pars numeratur eodem numero; sed est in omnibus simul, sicut et in compositis substantialibus ob eamdem rationem forma totius, puta humanitas respectu hominis non est in qualibet ejus parte, sed in omnibus simul.

Ad sextum dicendum, quod sicut dictum est, numerus, qui est species quantitatis, consequitur tantum divisionem continui, et ideo partes illius singulæ debent esse quid continuum; nam cum continuum sit totum quoddam homogeneum, pars quælibet illius debet esse ejusdem rationis cum toto; unde numerus numeri non est species quantitatis, sed est multitudo transcendens, ut cum dicimus duos binarios, tres ternarios videlicet. — *de Pot.* q. 9, a. 5, ad 8; 1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 1, ad 2.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod oratio est species quantitatis logice consideratæ, seu sumptæ secundum rationem mensuræ. Sicut enim quantum immediate dividitur per continuum et discretum; et continuum dividitur per tres species, juxta tres modos mensurandi, quanto continuo convenientes; ita et discretum ob duplicem modum mensuræ illi competentem dividitur per duas differentias, commune scilicet et proprium, in duas species, numerum et orationem; commune enim facit numerum, qui est idem omnium numerabilium, ut dictum est, proprium vero

facit orationem, quæ solum orationi prolatæ aptari potest, cujus ipsa oratio est mensura. Oratio enim licet dicatur vox aggregata ex distinctis syllabis, non tamen sumitur pro ipsa voce, ut est qualitatis species, nam sic est subjectum orationis; sed pro aliquo, quod est in voce, puta pro successione indivisibilium syllabarum, seu successiva mensura vocis, quæ respectu illius est veluti passio; nisi dicamus cum aliis, quod licet numerus causetur ex divisione continui, et nihil addat supra continuum nisi divisionem, in qua quodlibet est indivisum, est tamen alia species quantitatis, quam continua; ita similiter accidit orationi respectu temporis, quod oratio sit multa tempora divisa, quorum quodlibet est indivisum, et tamen sit alia species a tempore, quod similiter est species quantitatis logice consideratæ; et sic patet *ad secundum* objectum. — *Opusc.* 42, c. 20; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 2.

Ad primum patet ex dictis ad primam quæstionem.

Ad tertium dicendum, quod duplex est indivisibilitas : una est unitatis, et ex his indivisibilibus constat numerus; altera est mensurans durationem, secundum quod plura indivisibilia plus durant, quam unum, et hæc est indivisibilitas syllabarum, ex quibus constat oratio; plures enim syllabæ plus durant, quam una. — *Opusc.* 48, l. c.

ARTICULUS IV

UTRUM SINT RECTE ASSIGNATÆ PROPRIETATES QUANTITATIS.

Videtur quod non sit recte assignata prima proprietas quantitatis, quod non habeat contrarium.

1. Dicit enim Philosophus (10. *Metaphys. text.* 17 et 19, l. 9; c. 5), quod magnum et parvum sunt contraria, et *text.* 20; c. 6, quod multa opponuntur paucis; sed multum et paucum, magnum et parvum spectant ad quantitatem : ergo quantitas habet contrarium. — 10. *Metaphys.* l. 7 et 8.

2. Præterea, motus contrarii sunt ad contrarios terminos, ut dicitur 5. *Phys. text.* 48; c. 7; sed augmentatio et diminutio sunt motus contrarii, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1) : ergo habebunt terminos contrarios; sed terminus utriusque est quantitas, ut dicitur 1. *de Generat. text.* 25, 26, 31; c. 5 : ergo. — 5. *Phys.* l. 8; 3. *Phys.* l. 2; 1. *de Generat.* l. 11, 12, et 13.

3. Præterea locus sursum et deorsum, ut dicitur 5. *Phys. text.* 24; c. 5, sunt maxime contrarii inter se, quia plurimum inter se distant secundum rectam lineam; sed locus, ut dictum est, secundum Philosophum in *Prædicam.* c. 6, est species quantitatis : ergo hæc habet contrarium. — 5. *Phys.* l. 5; v. supra a. 2 et 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi l. c. ubi dicit, quod quanto nihil est contrarium.

Videtur quod non recte sit assignata secunda proprietas quantitatis, quod non suscipiat magis et minus.

1. Quia illa forma recipit magis et minus, quæ augetur per modum intensionis in subjecto, ut patet in forma caloris; calidum enim, ut inquit Philosophus (4. *Phys. text.* 84; c. 13, recipit magis et minus per alterationem et intensionem in subjecto, per alterationem enim minus calidum fit magis calidum; sed eodem modo quantitas augetur per intensionem in subjecto, quando fit motus rarefactionis, ut dicit Philosophus ibidem : ergo quantitas suscipit magis et minus. — 1a 2æ, q. 52, a. 2, ad 1; 2a 2æ, q. 24, a. 5, ad 1; 4. *Phys.* l. 14; 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

2. Præterea, omne longum est essentialiter quantum, sicut et latum et profundum, quia, ut dictum est, longitudo est linea, et latitudo superficies, et profunditas est corpus, quæ sunt species quantitatis; sed aliquid potest fieri magis longum, vel latum, vel profundum : ergo quantitas potest suscipere magis et minus. — V. supra a. 1 et 2 hujus quæst.

Sed contra est : 1. quod Philosophus dicit in *Prædicam.* c. 6, quod quantitas non intenditur, nec remittitur.

2. Præterea, perfectio et imperfectio quantitatis est secundum majorem vel minorem extensionem, secundum quam aliquid dicitur majus vel minus; sed major et minor extensio non est causa sufficiens, quod aliquid dicatur magis vel minus, ut patet in formis, quæ sunt in majore

vel minore extensione, secundum quas non dicitur aliquid magis vel minus : ergo quantitas non recipit magis et minus. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 4.

Videtur quod non sit recte assignata tertia proprietas, quæ quantitati dicitur maxime proprie convenire, puta quod dicatur æqualis vel inæqualis.

1. Quia æqualitas reperitur in divinis, juxta illud D. Athanasii : Tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales; sed in divinis non est quantitas, ut patet, et do- et Augustinus l. 4. *de Trinit.* c. 1, ubi dicit, Deum esse magnum sine quantitate : ergo æqualitas non est propria passio quantitatis, nam propria passio non invenitur extra proprium subjectum. — 1a, q. 42, a. 1, arg. 1 et *Sed contra*; 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 1, *Sed contra.*

2. Præterea, sicut dicimus, duas lineas esse æquales, ita dicimus duas albedines esse æquales, et duas formas substantiales esse inæquales; ergo æqualitas et inæqualitas non sunt propria passio quantitatis. — *Opsc.* 48, tract. 3, c. 8.

3. Præterea, dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 19; l. 9, c. 5), quod æquale privative opponitur magno et parvo, unde etiam per privationem definitur; sed privatio non potest esse propria passio alicujus rei realis : ergo æquale et inæquale non sunt propria passio quantitatis. — 1. *Sent* dist. 31, q. 1, a. 1, c.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 6. dicit, quod dici æquale vel inæquale est maxime proprium quantitatis.

Respondeo dicendum *ad primam quæstionem*, quod quantitatis proprium est non habere contrarium; quod tamen non est proprium quarto modo, sed secundo, quia convenit omni quantitati, sed non soli; nam convenit etiam substantiæ, ut dicit Philosophus l. c. 5. Quod autem quantitati nihil sit contrarium, manifetum est *primo*, quia ubicumque est contrarietas, ibi est magis et minus, atque adeo latitudo formæ, et ubi non est talis latitudo, ibi non est contrarietas; sed in quantitate sicut et in substantia non, est talis latitudo, nec magis et minus : ergo quantitas non habet contrarium. *Secundo*, quia de ratione contrarietatis est, ut dicit Philosophus, duorum terminorum in eodem genere continua et maxima distantia; talis autem distantia non reperitur in ulla specie quantitatis. Nam si loquamur de quantitate discreta, neque inter species numerorum est ulla continuitas, quia quælibet species numeri perficitur formaliter per unitatem, quæ indivisibilis est et alteri unitati non continua; neque est in ratione numeri accipere duo extrema maxime distantia; est enim accipere minimum numerum, scilicet dualitatem, non tamen maximum, et idem dicitur de altera specie quantitatis discretæ, puta de oratione. Si vero loquamur de quantitate continua ejusque speciebus, licet in quantitate continua et in loco sit continuitas, non tamen est maxima distantia determinatorum extremorum, si secundum communem rationem quantitatis et loci accipiantur; non enim potest dari linea tam longa, quin possit dari longior in infinitum et similiter superficies latior, et corpus in infinitum profundius, sed solum secundum quod accipiuntur in aliqua re determinata, sicut in aliqua specie animalis et plantæ est aliqua minima quantitas, a qua incipit motus augmenti, et aliqua maxima, ad quam terminatur. Similiter etiam in loco inveniuntur duo termini maxime distantes per comparationem ad motum aliquem, in quorum uno incipit motus et in alium terminatur, sive sit motus voluntarius et naturalis, sive violentus. *Postremo* idem patet inductione, quia nulla species quantitatis habet contrarium, non enim numerus est contrarius numero, nec consequenter quantitas determinata numero, ut bicubitum non est contrarium tricubito, neque etiam quantitas indeterminata, ut linea est contraria alteri lineæ. — *Opusc.* 48, tract. 2, c. 4 et tract. 3, c. 8; 5. *Phys.* l. 3; 11. *Metaphys.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus dupliciter illi respondet. Et *primo* quidem, quod magnum et parvum, multum et paucum non sunt quantitates, sed relativa. Dicitur enim aliquid magnum per respectum ad parvum, et multum per respectum ad paucum; alioqui si hæc absoluta essent, sequeretur, quod granum milii non posset dici magnum, nec mons parvus, nec quod in civitate sint pauci

homines, et quod in domo sint multi, quæ tamen sunt falsa, ut patet ex communi modo loquendi. Respondet *secundo*, quod dato, quod magnum et parvum sint in genere quantitatis, non tamen sunt contraria, quia idem non potest esse contrarium sibi, et tamen una et eadem quantitas dicitur magna per respectum ad minorem, et parva per respectum ad majorem; et idem dicit de multo et pauco. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8.

Ad secundum dicendum, quod termini motus augmenti et decrementi dupliciter possunt considerari, *uno* modo, secundum communem rationem quantitatis, et hoc modo non sunt contrarii. *Alio* modo, secundum quod accipiuntur in aliqua re determinata, puta in aliqua specie animalis vel plantæ, et hoc modo sunt contrarii, ut dictum est. — 5. *Phys.* l. 3.

Ad tertium dicendum similiter de loco, quod si accipiatur, ut dictum est, secun dum communem rationem quantitatis, non habet contrarium; si vero accipiatur in ordine ad determinatam speciem animalis vel corporis, habet contrarium. — l. c.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod quantitas non suscipit magis et minus, et ideo nec intenditur nec remittitur; si loquamur de quantitate discreta et de ejus speciebus, et similiter de quantitate continua, ut denominatur a numeris, et de quantitate continua non denominata a numeris, sumpta, ut est tale accidens, puta quantitas. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod quia eatenus forma dicitur suscipere magis et minus, atque ideo intendi et remitti, quatenus augmentatur, ex duobus potest sumi augmentum formæ, *uno* modo ex parte formæ, *alio* modo ex parte subjecti. Si sumatur augmentum formæ *priori*, *modo* neque quantitas neque qualitas possunt augmentari atque adeo suscipere magis et minus, intendi et remitti; non enim albedo est magis albedo quam alia, neque una quantitas est magis quantitas quam alia, et idem est de quacumque forma, quæ secundum seipsam sortitur speciem et non per ordinem ad aliquid extrinsecum. Et ratio est, quia necesse est, quod forma, quæ secundum seipsam vel secundum aliquid sui sortitur rationem speciei, secundum se considerata habeat rationem distinctam, quæ neque in plus neque in minus deficere possit, et ideo additio vel detractio in illis variat speciem. Hujusmodi autem sunt quantitas et qualitates quædam, ut albedo, calor et similes, quæ non dicuntur in ordine ad aliud, nam quæ dicunt ordinem ad aliud ut motus, possunt augeri per additionem; augetur enim motus per hoc, quod ei aliquid additur vel secundum tempus, in quo est, vel secundum viam, per quam est, et tamen manet eadem illius species propter unitatem termini.

Si vero sumatur augmentum formæ *posteriori modo*, puta ex parte subjecti, dupliciter id potest contingere, *uno* modo per additionem, quod quidem in qualitatibus dupliciter fit : nimirum *vel* quia aliqua pars subjecti recipit formam, quam prius non habebat, ut si dicatur frigus crescere in homine, qui prius frigebat in una parte, quando jam in pluribus partibus friget; *vel* quia aliquod subjectum additur participans eamdem formam, ut si calidum adjungatur calido, vel album albo; sed secundum utrumque modum non dicitur aliquid magis calidum vel frigidum, vel album, sed majus. Et similiter in quantitate dupliciter fit, *vel* quia illud quod erat materia alterius corporis, efficitur materia hujus, in hoc illo corpore transmutato, ut cum materia quæ erat sub forma aeris, fit per generationem sub forma ignis, *vel* quia subjecto quanto additur aliud quantum, ut contingit in augmento viventium, et neutro modo fit aliquid magis quantum, sed majus, ut ex se patet. — *Alio* modo ex parte subjecti potest augeri forma per solam intensionem sine additione, quando scilicet subjectum habens jam formam est in potentia ad perfectum participationis modum, et de actu imperfecto per actionem agentis reducitur ad actum perfectum, et hoc modo in alteratione intenditur et remittitur qualitas, puta calor, color, et similes intenduntur, et subjectum dicitur magis vel minus secundum illas; et in rarefactione similiter quantitas intenditur et remittitur, non tamen secundum quod est talis forma accidentalis, idest quantitas, sed secundum quod est

forma accidentalis simpliciter. Cum enim quantitas corporalis habeat aliquid, in quantum est quantitas, et aliquid, in quantum est forma accidentalis, illi utroque modo consideratæ convenit augmentum, et cum in quantum quantitas habeat, quod sit distinguibilis secundum situm et numerum, hoc modo considerata augetur per additionem, ut patet in animalibus; in quantum vero est forma accidentalis, cum sit distinguibilis solum secundum subjectum, sicut et aliæ formæ accidentales, augetur eodem modo, quo illæ. Nam sicut illæ augentur per modum intensionis in subjecto per hoc, quod subjectum magis ac magis participat formam, idest secundum quod magis ac magis reducitur in actum illius, ac magis subditur illi; hic enim est modus proprius cujuslibet formæ, quæ intenditur, eo quod esse hujus formæ totaliter consistit in eo, quod inhæret susceptibili, et ideo cum magnitudo rei consequatur esse ipsius formæ, hoc est formam esse majorem, eam magis inesse susceptibili, non autem aliam formam advenire, ita eodem modo augetur quantitas. Quoniam vero res quælibet talis est essentialiter per id, quod illi convenit secundum quod ipsum, et secundum quod a quacumque alia re essentialiter differt, propterea quia augmentum secundum intensionem non convenit quantitati, secundum quod quantitas, est et talis forma accidentalis ab aliis formis accidentalibus reliquorum generum essentialiter distincta; augmentum vero secundum additionem illi convenit, ut est talis forma accidentalis, et ut quantitas, ideo absolute dicendum est, quod quantitas secundum quod quantitas, non augetur per intensionem et remissionem, sicut augetur qualitas. Et ex his patet ad objecta primo loco allata. — 1a 2æ, q. 52, a. 1, c. et a. 2, c. et ad 1; *de Virt. in com.* a, 11; *de Virt. cardinal.* a. 3; 2a 2æ, q. 24, a. 5, c. et ad 1; 2 *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

Ad primum ergo secundo loco positum dicendum, quod Philosophus loquitur de quantitate denominata a numero, ut patet exemplo, quod affert. Vel dic, quod Philosophus loquitur de quantitate secundum quod est quantitas, non autem secundum quod est forma accidentalis; nam priori modo considerata augetur tantum per additionem, unde non sequitur, quod subjectum dicatur magis vel minus participare quantitatem; posteriori vero modo sumptæ convenit augeri per modum intensionis in subjecto, sicut et aliæ formæ accidentales, quæ intenduntur et remittuntur. — Ll. cit.

Ad secundum dicendum, quod quia subjectum dicitur magis vel minus secundum aliquam formam, quando illa forma est major vel minor, seu quando est cum majori vel minori perfectione (nam tunc subjectum dicitur magis vel minus, quando de actu imperfecto reducitur per actionem agentis ad perfectum actum alicujus formæ), ideo secundum quantitatem potest aliquid dici magis vel minus, quia illa potest esse major vel minor, et subjectum de imperfecto actu illius potest reduci per actum agentis ad actum perfectum, ut patet in rarefactione. Quod si secundum alias formas, quatenus sunt in majore vel minore superficie vel quantitate, non dicitur subjectum magis, hoc est, quia qualitates tunc non sunt in se majores, cum talis magnitudo non competat illis per se, sed per accidens; et propterea ratione quantitatis et magnitudinis subjecti non dicitur aliquid magis album, sed tantum major albedo, extensive scilicet seu ratione subjecti, non intensive seu ratione sui. — 1a 2æ, q. 52, a. 1 et 2; *de Virt. in com.* l. c; 2a 2æ, l. c.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod maxime proprium quantitatis tanquam omni, soli et semper conveniens est, secundum illam æquale et inæquale dici; sicut enim dicit Philosophus(5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15), unum in substantia facit idem, unum in quantitate facit æquale et unum in qualitate facit simile; eadem enim sunt, quorum substantia est una; similia, quorum qualitas est una; æqualia, quorum quantitas est una. — Notandum tamen, quod sicut duplex est quantitas, molis seu dimensiva, quæ est in solis rebus corporalibus; et virtutis, quæ attenditur secundum perfectionem alicujus formæ vel naturæ, et secundum esse et operationem illius; ita utrique quantitati duplex convenit æqualitas. Et de quantitate quidem molis manifestum est; nam quæcumque

accipiatur, vel est æqualis vel inæqualis; de quantitate vero virtutis etiam patet, nam, ut dicit Augustinus (Fulgentius) *de Fide ad Petrum* c. 1, æqualitas intelligitur in Patre, Filio et Spiritu sancto, in quantum nullus aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quamcumque tamen quantitatem consequatur æqualitas, suppositum hujus sicut et suppositum similitudinis debet esse aliquid distinctum, quia nihil est simile et æquale sibi, sed alteri. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 1, c. et dist. 31, q. 1, a. 1; 1a, q. 42, a. 1, ad 1; 5. *Metaphys.* l. 17; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod æqualitas non causatur ex uno in quantitate, solum secundum rationem quantitatis communem, sed etiam secundum rationem alicujus speciei quantitatis; ad rationem enim æqualitatis sufficit, quod sit unitas numeri vel etiam temporis. Et ita cum in divinis sit ratio aliquarum specierum quantitatis, potest ibi, esse æqualitas proprie; sed quia quod invenitur in pluribus, convenit eis secundum id, quod est eis commune et non secundum id, quod est proprium, ideo melius dici potest, quod æqualitas consequitur rationem quantitatis in communi, quæ consistit in quadam divisibilitate. Unde ratio quantitatis invenitur proprie in illis, quæ secundum se dividuntur, et sic Deo non convenit. Invenitur etiam quodammodo in illis, quorum divisio attenditur secundum ea, quæ extrema sunt, sicut virtus dicitur divisibilis, et quantitatis rationem habens ex ratione et divisione actuum et objectorum, et quia talis ratio quantitatis virtualis Deo convenit, per consequens et Deo convenit æqualitas. — *Sent.* dist. 19, 9. 1, a. 1 et q. 3, a. 1, c.

Ad secundum dicendum, quod dicimus, duas albedines esse æquales, et duas formas inæquales, ratione quantitatis virtualis, quæ maxime attenditur secundum perfectionem naturæ et formæ. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8; 1. *Sent.* l. c., q. 3, a. 1.

Ad tertium dicendum, quod de æqualitate dupliciter convenit loqui, aut quantum ad unitatem quantitatis, quæ est causa ipsius, aut quantum ad relationem consequentem. Si loquamur de æqualitate secundum unitatem quantitatis, supra quam fundatur talis relatio, sic ratio ejus consistit in privatione, sicut et ratio unitatis, et ideo dicit Philosophus, quod æquale opponitur privative magno et parvo, sicut unum multo. Si vero loquamur de æqualitate quantum ad relationem, sic æqualitas in rebus creatis aliquid ponit realiter in utroque extremo, sed in divinis personis nihil nisi secundum rationem. — 1. *Sent.* dist. 31, q. 1, a. 1.

ARTICULUS V

UTRUM RECTE SINT ASSIGNATÆ DIVISIONES QUANTITATIS.

Videtur quod non sit recte assignata prima divisio quantitatis in continuam et discretam.

1. Philosophus enim (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13) quantitatem dividit in magnitudinem et multitudinem; at hæc videtur sufficiens divisio : ergo non debuit quantitas aliter dividi. — *Opusc.* 42, c. 20; 5. *Metaphys.* l. 15.

2. Præterea, gravitas et levitas sunt quanta per se, ut dicitur l. c.; sed gravitas et levitas neque sunt quantitas continua, neque discreta, ut patet : ergo quantitas non sufficienter dividitur in continuam et discretam. — 5. *Metaphys.* l. 15.

3. Præterea, duratio, quæ dicitur æternitas participata, et ævum sunt quanta, nam secundum illa possunt aliqua dici æqualiter vel inæqualiter durare (sicut de divinis personis dicit Augustinus, quod sunt æquales in æternitate); sed illæ neque sunt quantitas discreta, ut patet, neque continua, cum habeant oppositam rationem ipsi tempori, ad quod tantum inter species quantitatis continuæ videntur posse reduci : ergo idem, quod prius. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 2, a. 1; 1a, q. 42, a. 1, ad 1.

Sed contra est auctoritas Philosophi in *Prædicam*, c. 6, ubi quantitatem dividit in continuam, et discretam.

Videtur quod non recte dividatur quantitas in eam, quæ constat partibus positionem habentibus, et eam, quæ constat partibus positionem non habentibus.

1. Quia positio facit prædicamentum di-

stinctum a quantitate, idem enim est positio, quod situs, quod est prædicamentum distinctum ab aliis; ergo male dividitur sic quantitas. — *Opusc.* 42, c. 20; 1a 2æ, q. 49, a. 1, ad 3; *Opusc.* 70, q. 5, a. 3, ad 3; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 4.

2. Præterea, constare partibus positionem habentibus, neque convenit quantitati discretæ, non enim numero, neque orationi; neque continuæ, quia tempus est quantitas continua, et tamen non constat partibus positionem habentibus; ergo. — *Opusc.* 42, c. 20.

3. Præterea, punctus non est quantitas, nec species quantitatis; sed punctus habet positionem : ergo quantitas non recte dividitur in habentem positionem et non habentem positionem. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 4; 1. *Metaphys.* l. 2.

Sed contra est, quod Philosophus l. c. dividit quantitatem in eam, quæ constat partibus positionem habentibus, et eam quæ non constat.

Videtur quod non recte dividatur quantum in per se et per accidens.

1. Quia cætera prædicamenta accidentium non dividuntur in per se et per accidens; sed non est major ratio quantitatis et aliorum prædicamentorum : ergo quantum non debet sic dividi. — 5. *Metaphys.* l. 15.

2. Præterea, inter quanta per accidens ponit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13) album et similia; sed albo et similibus non convenit conditio quanti per accidens; hoc enim est totum in toto subjecto quanto, et pars in parte, albedo autem est tota in tota superficie subjecti quanti, et tota in qualibet parte; nam æque intensa est albedo in qualibet parte, sicut in toto : ergo vel non recte afferuntur a Philosopho exempla quanti per accidens, vel non recte dividitur quantum in per se et per accidens. — *Quæst disp. de Anima* a. 10.

Sed contra est auctoritas Philosophi in *Prædicam.* c. 6 et in 5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13 dividentis quantum in per se et per accidens.

Ad primam quæstionem dicendum, quod recte dividitur quantitas in continuam et discretam. Nam genus recte dividitur in suas differentias, hoc enim spectat ad divisionem formalem; continuum autem et discretum sunt primæ differentiæ quantitatis, ex illis enim duæ species immediate constituuntur, magnitudo scilicet et multitudo; nam illa constituitur per continuum, unde definitur, quod sit divisibilis in partes continuas; hæc vero per discretum, unde definitur, quod sit quantitas divisibilis in partes discretas. — *Opusc.* 42, c. 20.

Ad primum ergo dicendum, quod divisio quantitatis in continuam et discretam est divisio in differentias; divisio vero quantitatis in magnitudinem et multitudinem est generis in species. — l. c.

Ad secundum dicendum, quod grave et leve non pertinent ad quantitatem, sed ad qualitatem, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14.) — 5. *Metaphys.* l. 15 et 16.

Ad tertium dicendum, quod durationes illæ pertinent ad quantitatem virtutis, non autem ad quantitatem molis. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 3, a. 1; 1a q. 42, a. 1, ad 1.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod divisio quantitatis in eam, quæ constat partibus habentibus positionem, et eam, quæ constat partibus non habentibus positionem, est eadem cum superiori, quia habere partes positionem habentes in continuo est habere partes copulatas ad aliquem terminum communem, quod est esse continuum; habere vero partes non habentes positionem in continuo est habere partes discretas ad invicem, quod est esse numerum. Quamquam non omne continuum habet partes positionem habentes ad invicem; sicut tempus, quod est continuum materialiter, licet sit discretum formaliter, est enim numerus motus, ut dicitur in 4. *Physic.* — *Opusc.* 42, c. 20; l. c. in arg.; v. supra a. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est positio, una quæ constituit prædicamentum situs, et dicit ordinem partium totius locati ad locum; altera est, quæ est quasi differentia quantitatis continuæ, et dicit ordinem partium in toto existentium ad invicem. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 4.

Ad secundum dicendum, quod ad hoc, quod quantitas habeat positionem, requiruntur tria : primum, quod habeat suas partes continuas signabiles, et non signa-

tas; secundo, quod secundum hanc signabilitatem habeat partes inter se ordinatas, unam scilicet post aliam; tertio, quod partes illæ habeant permanentiam. Defectu primæ conditionis numerus, qui habet partes suas non signabiles, sed signatas, licet habeat eas ordinatas, puta duo post unum, et tria post duo et sic de aliis, non habet positionem. Defectu primæ et tertiæ conditionis oratio non est quantitas constans partibus positionem habentibus, quia neque habet partes suas continuas nec permanentes. Defectu vero solius tertiæ conditionis tempus, licet habeat partes continuas signabiles et non signatas, et habeat partes ordinatas, quia tamen non habet eas permanentes, ideo non est quantitas constans partibus positionem habentibus. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod punctum dicitur habere positionem, non quia constet partibus positionem habentibus, quomodo species quantitatis dicuntur habere positionem, nam hoc impossibile est, cum sit quid indivisibile et principium quantitatis, sed quia est quoddam indivisibile dicens ordinem ad partes lineæ positionem habentis; est enim finis prioris et principium posterioris partis lineæ ad differentiam unitatis, quæ est indivisibile non habens positionem et situm, quam propterea punctus superaddit unitati. — l. c. in arg.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod peculiari ratione in prædicamento quantitatis locum habet divisio entis in per se et per accidens, seu quanti in per se et per accidens. Ad cujus manifestationem sciendum est, quod quantitas est primum inter omnia accidentia, et per consequens inter illa propinquius substantiæ; unde quidam dicebant quantitates, puta lineam, superficiem, corpus et numerum esse substantias; nam sola quantitas habet divisionem in partes proprias post substantiam, albedo enim non potest dividi, et consequenter nec intelligitur individuari nisi per subjectum Et inde est, quod in solo quantitatis genere dantur aliqua per se quanta, quorum quædam significantur per modum substantiæ, seu ut subjecta, sicut linea, superficies, numerus et similia; quodlibet enim istorum est substantialiter quantum, quia in definitione cujuslibet ponitur quantitas, nam linea est quantitas continua secundum longitudinem divisibilis, et similiter est de aliis. Quædam vero significantur per modum habitus vel passionis talis substantiæ. scilicet lineæ, quæ est substantialiter quantitas, vel aliarum similium quantitatum; sicut multum et paucum significantur ut passiones numeri, et productum et breve ut passiones lineæ, et latum et strictum ut passiones superficiei, et profundum et humile sive altum, ut passiones corporis, et similiter grave et leve secundum opinionem illorum, qui dicebant multitudinem superficierum vel atomorum esse causam gravitatis in corporibus, paucitatem vero eorundem esse causam levitatis; sed secundum veritatem grave et leve non pertinent ad quantitatem, sed ad qualitatem. Quædam etiam sunt, quæ communiter cujuslibet quantitatis continuæ passiones sunt, sicut magnum et parvum, majus et minus, sive hæc dicantur absolute sive relative. Aliqua vero sunt quanta per accidens, et sunt duplicia : nam quædam ita dicuntur, quia sunt accidentia alicujus subjecti quanti, ut album et musicum; quædam vero dicuntur quanta per accidens, non ratione subjecti, in quo sunt, sed ex eo, quod dividuntur secundum quantitatem ad divisionem alicujus quantitatis, sicut motus et tempus, quæ dicuntur quanta et continua, quia illa, quorum sunt, divisibilia sunt, et ipsa dividuntur ad divisionem eorum. Tempus enim est divisibile et continuum propter motum, motus autem propter magnitudinem, non quidem ejus, quod movetur, sed ejus, in quo aliquid movetur; ex eo enim quod illa magnitudino est quanta, et motus est quantus, sequitur tempus esse quantum. — Et sic patet *ad primum* objectum. — 5. *Metaphys.* l. 15,

Ad secundum dicendum, quod in forma, quæ per accidens dividitur ad divisionem continui, sicut est albedo, triplex totalitas potest considerari, nimirum secundum quantitatem, secundum speciem et secundum virtutem. Si accipitur prima totalitas, talis forma est tota in toto corpore vel superficie, et pars in parte corporis vel superficiei; si secunda, eadem

parte, nam æque intensa albedo est in aliqua parte, sicut in toto; si tertia, adhuc non est talis forma tota in qualibet parte, non enim potest tantum in disgregando albedo, quæ est in parte superficiei, sicut quæ est in tota superficie, sicut neque tantum potest calor, qui est in parvo igne ad calefaciendum, sicut calor, qui est in magno.— *Quaest disp. de Anima* a. 10.

QUÆSTIO XII

DE PRÆDICAMENTO QUALITATIS.

Deinde considerandum est de prædicamento qualitatis.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR SEPTEM :

1. Utrum ratio formalis qualitatis consistat in eo, quod sit modus et determinatio substantiæ secundum esse accidentale.
2. Utrum sint tantum quatuor species qualitatis.
3. Utrum habitus et dispositio sint species qualitatis inter se essentialiter distinctæ.
4. Utrum naturalis potentia et impotentia sint inter se essentialiter distinctæ.
5. Utrum passio et passibilis qualitas specie inter se differant.
6. Utrum forma et figura specie inter se differant.
7. Utrum recte sint assignatæ proprietates qualitatis.

ARTICULUS I

UTRUM RATIO FORMALIS QUALITATIS CONSISTAT IN EO, QUOD SIT MODUS ET DETERMINATIO SUBSTANTIÆ SECUNDUM ESSE ACCIDENTALE.

Videtur quod ratio formalis qualitatis non consistat in eo, quod sit modus et determinatio substantiæ secundum esse accidentale.

1. Dicit enim Philosophus in Prædicam. c. 8, quod ratio formalis qualitatis consistit in eo, quod secundum illam quales esse dicimur, unde et 5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14. qualitatem dicit esse, quæ significat quale; sed hoc non est qualitatem esse modum et determinationem substantiæ : ergo in tali modo non consistit ratio formalis qualitatis. — *Opusc.* 48, tract. 4, c. 1; 5. *Metaphys.* l. 16.

2. Præterea, in divinis est modus; dicimus enim quod in divinis est processio per modum naturæ et per modum voluntatis; sed in divinis non est qualitas secundum quod est genus, ut dictum est : ergo ratio formalis qualitatis non est modus. — *de Pot.* q. 10, a. 2, arg. 10 et in c.

3. Præterea, cum modus mensuram importet, debet spectare ad illud prædicamentum quantitatis, ut dictum est; ergo. — 3. *Sent.* dist. 27, q. 3, a. 3; 4. *Sent.* dist. 16, q. 3, a. 1, ad 4.

4. Præterea, determinatio substantiæ non solum fit per qualitatem, sed etiam aliis modis; nam potest aliquid determinari vel per additionem alicujus differentiæ, quæ potentialiter erat in genere; vel ex eo, quod natura communis recipitur in aliquo et fit hoc aliquid; vel per additionem alicujus accidentis, sive sit qualitas, sive quantitas, sive sit quid intrinsecum, sive quid extrinsecum; ergo male describitur ratio formalis qualitatis per hoc quod sit modus et determinatio substantiæ. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 1, ad 2.

Sed contra est, quod illud est ratio formalis qualitatis, secundum quod species illius inter se essentialiter distinguuntur, sicut supra dictum est, id esse rationem formalem quantitatis, secundum quod illius species inter se essentialiter distinguuntur; sed species qualitatis distinguuntur inter se essentialiter per hoc, quod vario modo determinant substantiam secundum esse accidentale : ergo ratio formalis qualitatis consistit in modo et determinatione. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, c.

RESPONDEO DICENDUM, quod proprie qualitas importat quemdam modum substantiæ; modus autem est, ut dicit Augustinus, l. 4, *de Genesi* ad lit. c. 3., quem mensura præfigit, unde importat quamdam determinationem secundum aliquam mensuram; et ideo sicut id, secundum quod determinatur potentia materiæ secundum esse substantiale, dicitur qualitas, quæ est differentia substantiæ; ita id secundum quod determinatur potentia subjecti secundum esse accidentale, dicitur qualitas accidentalis, quæ est etiam quædam differentia, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14 et secundum hunc modum vel determinationem varie acceforma est tota in toto, et tota in qualibet

ptam diversificantur species qualitatis; nam determinatio et modus subjecti in ordine ad naturam rei constituit primam speciem qualitatis, determinatio vero subjecti secundum actionem et passionem constituit secundam et tertiam speciem, determinatio demum secundum quantitatem constituit quartam speciem. et sic manifestum est, quod ratio formalis qualitatis est, quod sit modus et determinatio substantiæ secundum esse accidentale. l. c.

Ad primum ergo dicendum, quod in qualibet qualitate duo considerari possunt, modus denominandi et modus essendi, quorum ille pertinet ad logicum, hic ad philosophum, ut videre est in secunda specie qualitatis, quam ideo Philosophus in Metaphysica non numerat inter species qualitatis, numerat autem in Logica, quia illa secundum modum essendi, quem considerat philosophus, magis continetur sub potentia, habet autem modum denominandi proprium, sicut et reliqua species qualitatis Quia ergo in Prædicam. Philosophus prædicamenta logice tractat, propterea qualitatem describit ex proprio modo denominandi substantiam. — 5. *Metaphys.* l. 16.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur in divinis processio per modum naturæ et voluntatis, non ponitur in Deo modus, qui sit prædicamentum qualitatis, seu qui sit qualitas divinæ substantiæ superaddita, sed ostenditur similitudinis cujusdam comparatio inter processiones in divinis, et processiones, quæ sunt in rebus creatis. — *de Pot.* q. 10. a. 2, ad 10.

Ad tertium dicendum, quod modus cum sit, ut dictum est, quem mensura præfigit, dicit determinationem substantiæ secundum aliquam mensuram, et ideo sicut duplex est mensura, una secundum esse substantiale, altera secundum esse accidentale, ita duplex est determinatio subjecti vel secundum esse substantiale, et hæc est differentia substantiæ, per quam respondemus interroganti quale quid est res, altera est secundum esse accidentale, et hæc est ratio formalis qualitatis, per quam respondemus interroganti qualis res sit. — 1a 2æ, l. c.; 5. *Metaphys.* l. 16.

Ad quartum dicendum, quod substantia tripliciter potest determinari vel ad esse specificum et substantiale, vel ad esse accidentale extrinsecum, vel ad esse accidentale intrinsecum; ex hac enim triplici determinatione colligitur sufficientia numeri prædicamentorum, ut dictum est. Primo modo determinatur forma per formam substantialem. Secundo modo per sex ultima prædicamenta. Tertio modo per qualitatem; licet enim quantitas sit accidens intrinsecum substantiæ, non tamen est formalis determinatio et modus substantiæ, sicut qualitas. Cum enim modus determinandi et prædicandi sequatur modum essendi, modus essendi, quem significat quantitas, non est quale, sed quantum, et ideo non prædicatur in quale, sed in quantum; nec per quantitatem respondetur interrogationi factæ per quale, sed per quantum, secus in qualitate. — V. supra q. 4, a. 3; 5. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 5.

ARTICULUS II

UTRUM SINT TANTUM QUATUOR SPECIES QUALITATIS.

Videtur quod species qualitatis sint pauciores quatuor.

1. Quia habitus ponitur unum prædicamentum, ut patet in Prædicam. c. 15; sed unum prædicamentum non continetur sub alio tanquam species : ergo habitus non est species qualitatis. — 1a 2æ, q. 49, a. 1, arg. 2.

2. Præterea, dispositio est ordo habentis partes, dispositio non est species qualitatis. — 1a 2æ, q. 49, a. 1, arg. 3.

3. Præterea, Aristoteles (5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14), inter species qualitatis non numerat naturalem potentiam et impotentiam; sed ibi diligenter agit Philosophus de qualitate et ejus speciebus : ergo species qualitatis sunt tantum tres. — 5. *Metaphys.* l. 16; *Opusc.* 42, c. 21.

4. Præterea, secunda species non differt a prima, quia neque distinguunt, quod secunda species est activa, non prima, quia utraque species est principium actionis, sunt enim multi habitus activi, ut scientia et virtus; neque quod secunda species est qualitas a natura insita, prima vero est acquisita, quia multæ qualitates ex prima

specie sunt a natura, ut sanitas et pulchritudo, et e contra aliqua potentia est acquisita, ut character; neque quod differunt subjecto, quia utriusque speciei qualitates sunt in anima et in corpore; in anima enim sunt naturales potentiæ et habitus spirituales, ut scientia et virtus; sed quod non differt ab altero, non facit numerum cum illo : ergo species qualitatis sunt pauciores. — 1a 2æ, q. 49, a, 3, ad 3; l. c. in resp.

5. Præterea, esse principium actionis ponitur in definitione potentiæ, ut patet 5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 12, sed etiam habitus ponitur ut principium actus, dicit enim Commentator (3. *de Anima* com. 18), quod habitus est quo quis agit, cum voluerit : ergo naturalis potentia non est distincta ab aliis speciebus qualitatis. — 1a 2æ, q. 49, a. 3, arg. 2 et *Sed contra.*

6. Præterea, dicit Philosophus in Prædicam. c. 8, calorem et frigus esse dispositiones et habitus; sed calor et frigus sunt in tertia specie qualitatis : ergo tertia species non est distincta a prima, et sic species qualitatis erunt pauciores. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, arg. 2.

7. Præterea, figura est signum institutum ad aliquid significandum secundum assimulationem ad aliud; sed signum non est species qualitatis, sed potius relationis, nam consistit formaliter signum in habitudine quadam ad signatum : ergo figura non est species qualitatis. — 3. *Sent.* dist. 16, q. 2, a. 1, ad 1; 3a, q. 60, a. 1, c.; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.

8. Præterea, secundum figuram contingit aliquid esse bene vel male dispositum, et similiter secundum calorem et frigus, et secundum quamlibet qualitatem; sed esse dispositionem, secundum quam bene vel male dispositum disponitur, est definitio primæ speciei qualitatis : ergo reliquæ species non distinguuntur a prima, et ita erunt species qualitatis pauciores. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, arg. 1.

Videtur quod species qualitatis sint plures quatuor. — 1. Dicit enim Philosophus in Prædicam. c. 8, quod fortasse apparebunt alii modi qualitatis, et quod dicti sunt, qui maxime dicuntur qualitates; at hoc est dari alias species præter quatuor : ergo.

2. Præterea, character est qualitas; sed non est ulla ex quatuor speciebus, non enim est habitus, quia hic ordinatur ad aliquid bene vel male, character vero ad aliquid simpliciter; neque est dispositio, tum ob eamdem rationem, tum quia non est facile mobilis, sed omnino indelebilis; neque est potentia naturalis, quia potentiæ omnibus hominibus communes sunt et insunt a natura, non autem character; neque est naturalis impotentia, quia tunc sacramenta characterem imprimentia magis officerent, quam juvarent; neque est in tertia specie qualitatis, quia sicut probat Philosophus (7. *Phys. text.* 19; c. 3), tertia species non est nisi in sensibili parte animæ, character autem est in parte intellectiva; præterea illæ qualitates semper habent ordinem ad aliquam transmutationem corporis, vel quam inserunt vel a qua causantur; neque demum est forma vel figura, quia hæc est terminatio quantitatis; at anima, in qua est character non est quantitas : ergo species qualitatis sunt plures. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, arg. 1, 2, 3 et c.

3. Præterea, raritas et densitas, asperitas et lenitas sunt qualitates; sed hæ non pertinent ad ullam ex quatuor speciebus : ergo. — 3a, q. 77, a. 2, ad 4; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, quæstiunc. 3, ad 6; 2. *de Generat.* l. 2.

4. Præterea, Philosophus (5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14) inter species et modos qualitatis ponit numerum, superficiem et corpus; sed hæc non pertinent ad ullam ex prædictis quatuor speciebus qualitatis : ergo. — 1. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 1, c.; 5. *Metaphys.* l. 16.

5. Præterea, dantur aliæ qualitates, ut pulchritudo ex Philosopho (7. *Phys. text.* 17; c. 3), species sensibilis et intelligibilis, verbum mentis et lux, quæ non videntur ad quatuor prædictas species posse revocari; ergo species qualitatis sunt plures quatuor. — 7. *Phys.* l. 5 et l. c.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 8, numerat tantum quatuor species qualitatis.

Respondeo dicendum ad *primam quæstionem,* quod quatuor sunt tantum species qualitatis. Ad cujus manifestationem sciendum quod Simplicius in Commentario in Prædicamenta sic assignat

differentias specierum qualitatis dicens, quod qualitatum quædam sunt naturales, quæ secundum naturam insunt et semper; quædam autem sunt adventitiæ, quæ ab extrinseco efficiuntur et possunt amitti, et hæ sunt habitus et dispositiones secundum facile et difficile amissibile differentes. Naturalium autem qualitatum quædam sunt secundum id, quod aliquid est in potentia, et sic est secunda species qualitatis; quædam vero secundum quod aliquid est in actu; et hoc vel in profundum vel secundum superficiem; si in profundum, est tertia species qualitatis, si secundum superficiem, est quarta species, sicut figura et forma, quæ est figura animati. Sed ista distinctio specierum qualitatis inconveniens videtur. Sunt enim multæ figuræ et qualitates passibiles non naturales, sed adventitiæ, et multæ dispositiones non adventitiæ, sed naturales, sicut sanitas et pulchritudo et hujusmodi, et propter hoc non convenit ordini specierum; semper enim quod naturalius est, prius est. — 4. *Sent.* dist. 49, q. 1, a. 1, c.; 1a 2æ, q. 49, a. 2, c.; *Opusc.* 48, tract. 4, c. 2; 5. *Metaphys.* l. 16.

Et ideo aliter est assignanda distinctio specierum qualitatis; proprie enim qualitas, ut dictum est, importat quemdam modum substantiæ, modus autem est, ut dicit Augustinus super Genes. ad lit. lib. 4, c. 3, quem mensura præfigit; et ideo sicut id, secundum quod determinatur potentia materiæ secundum esse substantiale, dicitur qualitas, quæ est differentia substantiæ; ita id, secundum quod determinatur potentia subjecti secundum esse accidentale, dicitur qualitas accidentalis, quæ est etiam quædam differentia secundum Philosophum (5. *Metaphys. text.* 19; l. 4, c. 14). Modus autem sive determinatio subjecti secundum esse accidentale potest accipi vel in ordine ad ipsam naturam subjecti, vel secundum actionem, vel passionem, quæ consequuntur principia naturæ, quæ sunt materia et forma; vel secundum quantitatem. Si ergo accipiatur modus vel determinatio subjecti secundum quantitatem, sic est *quarta* species qualitatis; si vero accipiatur secundum actionem et passionem, constituitur secunda et tertia species : *secunda* quidem, si determinatio subjecti accipiatur secundum principia actionis et passionis, *tertia* vero, si accipiatur secundum terminum. Si demum accipiatur modus et determinatio subjecti in ordine ad naturam rei, constituitur *prima* species qualitatis, habitus et dispositio, secundum quæ natura convenienter se habet vel in se vel ad aliud. Ponitur autem prima species qualitatis habitus et dispositio; secundo vero loco sequitur naturalis potentia et impotentia, tum quia habitus respicit naturam, quæ est primum, quod consideratur in re et præcedit actionem, quam respicit potentia; tum quia habitus est quid completum, potentia incompletum, et habitus est actus, hæc vero est potentia; completum autem est prius incompleto naturaliter, et actus potentia, licet sit prior generatione quam actus, et incompletum completo. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.; 1a 2æ, q. 49, a. 1, 2 et 3, ad 2 et q. 50, a. 2, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod habere tripliciter sumitur, *primo* secundum quod dicitur respectu cujuscumque, quod habetur, et hoc est commune ad diversa genera; unde Philosophus inter Postprædicamenta ponit habere, quæ scilicet diversa genera consequuntur, sicut sunt opposita, prius et posterius, et alia hujusmodi. Verum quia inter ea, quæ habentur, talis videtur esse distinctio, quod quædam sunt, in quibus nihil est medium inter habens et id, quod habetur, sicut inter subjectum et qualitatem et quantitatem nihil est medium; quædam vero sunt, in quibus non est aliquid medium inter utrumque nisi sola relatio, sicut aliquis dicitur habere socium vel amicum; quædam denique sunt, inter quæ est aliquid medium, non quidem actio vel passio, sed aliquid per modum actionis vel passionis, prout scilicet unum est ornans vel tegens, et aliud ornatum vel tectum, unde Philosophus in 5. *Metaphys. text.* 25; l. 4, c. 20 dicit, quod habitus dicitur tanquam actio quædam habentis et habiti, sicut est in illis, quæ circa nos habemus. Et ideo in his constituitur unum speciale genus rerum, quod dicitur prædicamentum habitus, de quo dicit Philosophus, quod inter habentem indumentum, et indumentum, quod habetur, est habitus medius, et ideo *se-*

cundo sumitur habere, quatenus significat tale medium. *Tertio* vero sumitur habere, prout res aliqua dicitur quodammodo se habere in seipsa, vel ad aliquid aliud, et quia iste modus se habendi est secundum aliquam qualitatem, ideo hoc modo habitus quædam qualitas est, de qua Philosophus in l. c. dicit, quod habitus dicitur dispositio, secundum quam bene vel male disponitur dispositum, aut secundum se aut ad aliud, ut sanitas quidam habitus est. Et sic loquimur nunc de habitu; sed argumentum procedit de habere vel habitu secundo modo, secundum quod intelligitur aliquid medium inter habens et id, quod habetur; sic enim est quoddam prædicamentum, ut dictum est. — 1a 2æ, q. 49, a. 1, c. et ad 2.

Ad secundum dicendum, quod dispositio quidem semper importat ordinem alicujus habentis partes; sed hoc contingit tripliciter, ut statim ibidem subdit Philosophus, scilicet, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem; in quo, ut Simplicius dicit in Commentario in Prædicamenta, comprehendit omnes dispositiones; corporales quidem in eo, quod dicit: secundum locum, et hoc pertinet ad prædicamentum situs, qui est ordo partium in loco; quod autem dicit: secundum potentiam, includit illas dispositiones, quæ sunt in præparatione et idoneitate nondum perfecte, sicut scientia et virtus inchoata; quod autem dicit: secundum speciem, includit perfectas dispositiones, quæ dicuntur habitus, sicut scientia et virtus completa. Vel dic, quod dispositio secundum ordinem partium in loco constituit prædicamentum situs, dispositio vero dicens ordinem partium secundum speciem et figuram totius, qui dicitur situs intrinsecus, est differentia quantitatis continuæ; quantitas enim alia est habens positionem, ut linea, superficies et corpus, alia non habens, ut numerus et tempus; dispositio demum dicens ordinem partium secundum potentiam sive virtutem, constituit primam speciem qualitatis; dicitur enim aliquid hoc modo esse dispositum, ut puta secundum sanitatem vel ægritudinem ex eo, quod partes ejus habent ordinem in virtute activa vel passiva. — 1a 2æ, q. 49, a. 1, ad 3; 5. *Metaphys.* l. 20.

Ad tertium dicendum, quod secunda species qualitatis, quæ est naturalis potentia et impotentia, a Philosopho prætermittitur in Metaphysica, quia magis comprehenditur sub potentia, cum non significetur, nisi ut principium passioni resistens; in Prædicamentis vero ponitur per modum denominandi, quem habet convenientem qualitati. Secundum potentiam enim etiam dicimur quales; quærenti enim: qualis est homo? congrue respondetur, quod sit aptus vel ineptus ad luctam, robustus aut imbecillis, et hoc ad logicum spectat, quippe qui considerat modum prædicandi, non modum essendi, ut dictum est, secundum quem magis continetur sub potentia, de qua Philosophus supra locutus fuerat. — *Opusc.* 42, c. 21; 5. *Metaphys.* l. 16; V. supra q. 9, a. 1, ad 1 et q. 11, a. 1.

Ad quartum dicendum, quod in secunda specie, sicut et in tertia non consideratur aliquid pertinens ad rationem boni vel mali, sed tantum, quod aliquid facile vel difficile fiat, quia motus et passiones non habent rationem finis; bonum autem et malum dicuntur per respectum ad finem; et in prima specie, quia est modus et determinatio subjecti in ordine ad naturam rei, quæ est finis et cujus causa fit aliquid, ut dicitur 2. *Phys. text.* 23; c. 2, per se consideratur bonum et malum, et etiam facile et difficile mobile, secundum quod aliqua natura est finis generationis et motus. Unde in 5. *Metaphys. text.* 25; l. 4, c. 20 definit Philosophus habitum, quod sit dispositio, secundum quam aliquid disponitur bene vel male, et in 2. *Ethic.* c. 5 dicit, quod habitus sunt, secundum quos ad passiones nos habemus bene vel male; quando enim est modus conveniens rei, tunc habet rationem boni, quando autem non convenit, tunc habet rationem mali. Et quia natura est id, quod primum consideratur in re, inde est, quod habitus ponitur prima species qualitatis. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, c.; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.

Ad quintum dicendum, quod potentia in hoc distinguitur ab habitu, quod illa est, qua possumus simpliciter, hic vero, quo possumus illud bene vel male; sicut intellectus est, quo consideramus; scientia, qua bene consideramus; concupiscibilis, qua concupiscimus; temperantia, qua

bene concupiscimus, intemperantia, qua male. — Il. proxime cit.

Ad sextum dicendum, quod calor et frigus, sicut et aliæ qualitates passibiles dupliciter possunt considerari. *Uno modo*, secundum quod conveniunt vel non conveniunt naturæ rei, et sic pertinent ad habitus vel dispositiones, ad quas etiam pertinent ipsæ figuræ eodem modo consideratæ; nam figura prout convenit naturæ rei, et color pertinent ad pulchritudinem; calor autem et frigus, secundum quod conveniunt naturæ rei, pertinent ad sanitatem; et hoc modo calor et frigus ponuntur a Philosopho in prima specie qualitatis. *Alio modo* possunt considerari secundum quod sunt termini actionis et passionis, et sic pertinent ad tertiam speciem. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, c. et ad 2.

Ad septimum dicendum, quod figura dupliciter dicitur, *uno modo* qualitas resultans ex terminatione quantitatis; consideratur enim figura circa extremitatem corporis; est enim figura, quæ termino vel terminis comprehenditur; et quia figura alicujus rei signum ipsius ponitur, sicut patet de imaginibus, quæ præcipue fiunt secundum repræsentationem figuræ, inde translatum est nomen figuræ, ut *alio modo* sumatur pro quolibet signo, quod instituitur ad aliquid significandum secundum assimilationem ad aliud. — 3. *Sent.* dist. 16, q. 2, a. 1, ad 1; 3a, q. 45, a. 1, ad 2.

Ad octavum dicendum, quod dispositio ordinem quemdam importat; unde non dicitur aliquis disponi per qualitatem, nisi in ordine ad aliquid, et si addatur bene vel male, quod pertinet ad rationem habitus, oportet, quod attendatur ordo ad naturam, quæ est finis; unde secundum figuram, vel secundum calorem, vel frigus, non dicetur aliquis disponi bene vel male, nisi secundum ordinem ad naturam rei, secundum quod est conveniens vel disconveniens; unde et ipsæ figuræ, ut dictum est, et passibiles qualitates, secundum quod considerantur, ut convenientes vel disconvenientes naturæ rei, pertinent ad habitus vel dispositiones. Secundum quod vero considerantur, ut determinantes substantiam vel secundum quantitatem vel secundum actionem et passionem, sic pertinent ad tertiam et quartam speciem qualitatis. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, c. et ad 1.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod species qualitatis non sunt plures quatuor, quia omnes qualitates revocari possunt ad illas quatuor, quas posuit Aristoteles in *Prædicam.* c. 8, ut patet ex ratione, qua probata est sufficientia talis numeri. — Il. cit. ad quæst. præced.

Ad primum ergo dicendum, quod sensus Philosophi est, quod præter modos qualitatis allatos ab ipso sunt etiam forte alii, qui tamen omnes reducuntur ad prædictas quatuor species, quod patet ex hoc, quod nulla alia species inveniri hactenus potuit. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1.

Ad secundum dicendum, quod character est in secunda specie qualitatis. Sicut enim cujuslibet existentis in aliqua natura sunt aliquæ operationes propriæ, ita etiam in spirituali vita regenerati, ut dicit Dionysius *de Cœl. Hierarch.* c. 2; ubi autem sunt operationes propriæ, oportet, quod sint propria principia illarum. Unde sicut in aliis rebus sunt potentiæ naturales ad proprias operationes, quæ constituuntur in secunda specie qualitatis, ita etiam renati in vitam spiritualem habent quasdam potentias, secundum quas possunt illas operationes exercere; et hæ reducuntur etiam ad secundam speciem qualitatis. Datur enim alius modus ab illo, quem Philosophus ibi ponit, quia Philosophus non cognoscebat nisi operationes naturales, et ita non nisi potentias naturales; constat autem apud nos, quod oportet ponere potentias spirituales, sicut potentiam conficiendi Sacramentum, absolvendi, et hujusmodi; et quod ad secundam speciem qualitatis reducantur, sicut habitus infusi sunt in eadem specie qualitatis cum habitibus naturalibus et acquisitis. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c. et ad 2 et 3; 3a, q. 63, a. 2, per tot.

Ad tertium dicendum, quod raritas, et densitas dupliciter possunt considerari, uno modo causaliter, et sic sunt positio partium materiæ secundum propinquum in denso et remotum in raro. Alio modo formaliter, et sic sunt qualitates consequentes corpora ex hoc, quod habent multum vel parum de materia sub dimensionibus, et hoc modo sunt qualitates ex

tertia specie, sunt enim qualitates passibiles, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 85; c. 13 et 7. *Phys. text.* 11; c. 2), quæ ad tertiam speciem qualitatis pertinent. — 8. *Phys.* l. 14; 2. *de Generat.* l. 2; 4. *Phys.* l. 14; 7. *Phys.* l. 4; 3a, q. 77, a. 2, ad 3; 1. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 1; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, quæstiunc. 3, ad 1; 3a, q. 63, a. 2, ad 2.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus non dicit numerum esse qualitatem, sed numerum dici qualem, et similiter superficiem; nam dicuntur superficies quales, quatenus sunt quadratæ, vel triangulares, seu ratione figurarum, quæ illis insunt. Similiter numeri dicuntur quales, vel quatenus sunt compositi, idest quatenus communicant in aliquo numero eos mensurante, sicut senarius et novenarius in ternario; vel quatenus dicuntur superficiales vel solidi, idest quatenus secundum imitationem superficiei et corporis numerus dividitur in numerum vel eumdem vel alium, ut cum dicimus bis tria, vel ter tria, nam designatur quasi una dimensio in hoc, quod dicimus tria, quasi secunda, cum dicimus bis tria, quasi tertia, cum dicimus ter tria. Unde in numero duo spectari debent, substantia et qualitas; substantia senarii, verbi gratia est, quod sit semel sex, qualitas ejus, quod dicitur bis tria, vel ter duo, seu quod multiplicetur numerus in numerum. — 5. *Metaphys.* l. 16.

Ad quintum dicendum, quod pulchritudo est prima species qualitatis, ut patet ex Philosopho (7. *Phys. text.* 17; c. 3); est enim habitus afficiens subjectum, ut bene se habeat secundum propriam naturam, sicut et sanitas; lumen est qualitas tertiæ speciei, ut dicemus infra. Species vero, cum sint qualitates operativæ, vel ad primam vel ad secundam speciem reduci possunt; similiter et verbum, cum sit medium, in quo objectum intelligitur, ut dicemus. — V. infra *de Anima* q. 64, a. 4 et q. 96, a. 2.

ARTICULUS III

UTRUM HABITUS ET DISPOSITIO SINT SPECIES QUALITATIS INTER SE ESSENTIALITER DISTINCTÆ.

Videtur quod habitus et dispositio non sint species inter se essentialiter distinctæ.

1. Quia Philosophus in *Prædicam.* c. 8 vocat habitum et dispositionem unam speciem qualitatis; sed quæ sunt hujusmodi, non distinguuntur essentialiter : ergo. — 1a 2æ, q. 49, a. 2 et 3.

2. Præterea, perfectum et imperfectum non diversificantur specie; ejusdem enim speciei est habitus perfectus et imperfectus; sed habitus et dispositio differunt sicut habitus completus et incompletus, perfectus et imperfectus : ergo. — l. c. a. 1 et 2.

3. Præterea, habitus et dispositio distinguuntur inter se per facile et difficile mobile; sed hæ sunt differentiæ accidentales : ergo. — l. c. a. 2.

4. Præterea, ita se habet habitus et dispositio, sicut passio et passibilis qualitas, quia sicut passio facile moveri potest a subjecto, passibilis vero qualitas difficile, ita dispositio est facile mobilis a subjecto, habitus vero difficile; sed passio et passibilis qualitas non differunt specie; ergo nec habitus et dispositio. — l. c. et ad 3.

Sed contra est, quod Philosophus distinctionem essentialem inter habitum et dispositionem probat ex communi loquendi modo, quo solæ qualitates, quæ difficile removeri possunt, habitus vocantur, secus quæ facile, et initio cap. 8 in *Prædicam.* dicit, quod ideo habitus est permanentior et diuturnior, ut scientia, licet inchoata, quia est permanentiorum et diuturniorum; sed differentiæ habitus sumptæ ex objectis sunt essentiales, ut dicemus : ergo esse permanentiorum et diuturniorum seu esse difficile mobile est differentia essentialis. — l. c. et infra q. 32 et 33.

RESPONDEO DICENDUM, quod dispositio et habitus sunt species inter se essentialiter distinctæ. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod dispositio nihil est aliud, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 24; l. 4, c. 19,

quam ordo partes habentis, qui ordo cum sit triplex, tripliciter contingit dispositionis nomen sumi. *Vel* enim est ordo partium in loco, et sic dispositio significans talem ordinem pertinet ad prædicamentum situs; *vel* est ordo partium secundum speciem et figuram totius, et dispositio significans hunc ordinem spectat ad prædicamentum quantitatis; est enim talis ordo situs intrinsecus quantitatis continuæ differentia; dicitur enim quantitas alia habens positionem, alia non habens; *vel* est ordo partium secundum potentiam seu virtutem, et sic dispositio ponitur prima species qualitatis (5. *Metaphys.* l. 20.) — Habitus vero, ut dicit idem Philosophus (5. *Metaphys. text.* 25; l. 4, c. 20.), dupliciter sumitur: *uno modo*, ut est quid medium inter habentem et rem habitam; licet enim habere non sit actio, significat tamen per modum actionis, et ideo inter habentem et habitum intelligitur habitus esse medius et quasi actio quædam, si consideretur procedendo ab homine ad vestem, et significatur verbo activo habere; vel quasi passio, si consideretur procedendo a veste ad hominem, et significatur verbo passivo haberi, et sic acceptus habitus est unum prædicamentum. *Alio modo* dicitur habitus dispositio, secundum quam aliquid disponitur bene vel male, aut secundum se, ut sanitas, per hanc enim bene quis disponitur secundum se, vel per respectum ad aliquid, ut robur, robustus enim est bene dispositus ad aliquid agendum. — Hinc colligi potest, quod dispositio rursus dupliciter potest accipi, *uno modo*, ut est genus ad habitum, nam ponitur in definitione habitus a Philosopho, ut dictum est; *alio modo*, ut est contra habitum divisa. — Potest autem dispositio proprie dicta intelligi dividi contra habitum dupliciter: *uno modo*, sicut perfectum et imperfectum in eadem specie, ut scilicet dispositio dicatur retinere nomen commune, quando imperfecte inest, ita quod de facili amittatur, et sic dispositio fit habitus, sicut puer fit vir. *Alio modo* possunt distingui sicut diversæ species unius generis subalterni, ut dicantur dispositiones illæ qualitates primæ speciei, quibus convenit secundum propriam rationem, ut de facili amittantur, quia habent causas transmutabiles, ut ægritudo et sanitas, quæ in humoribus consistit; habitus vero dicuntur illæ qualitates, quæ secundum suam rationem habent, quod non de facili transmutentur, quia habent causas immobiles, ut scientiæ et virtutes, quarum scientia propterea per unum actum seu unam demonstrationem gignitur, quia ejus principia necessaria et evidenter cognita necessitant intellectum ad assensum conclusionis; virtus vero procedit etiam ex principiis et causis constantibus, ut maxime patet in virtutibus infusis, licet si naturalis sit, per plures actus gignatur. Et secundum hoc dispositio non fit habitus, sed est species essentialiter ab habitu distincta, quæ propterea definiri posset, quod sit qualitas bene vel male afficiens subjectum, quæ facile ex natura sua a subjecto removeri potest; habitus vero, quod sit qualitas, quæ bene vel male afficiens subjectum difficile ab illo ex natura sua removeri potest. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, ad 3 et q. 51, a. 3; *de Virt. in com.* a. 1, ad 10; *de Malo* q. 3, a. 2, c.

Ex his etiam patet, quomodo habitus distinguatur tum a dispositione, tum a cæteris speciebus qualitatis; nam a dispositione distinguitur tum modo dicto, tum quia dispositio, ut est species contradistincta ab habitu, potest esse dispositio ad formam substantialem, secus autem habitus. Differt præterea a secunda specie qualitatis seu a potentia naturali, quia naturales potentiæ sunt communes omnibus et insunt a natura, et sunt, quibus possumus aliquid simpliciter; at habitus naturales nec sunt communes omnibus, nec insunt a natura, et sunt, quibus non simpliciter, sed bene vel male possumus aliquid. Differt autem a passione et passibili qualitate, quæ pertinent ad tertiam speciem qualitatis, quod hæc tertia species, ut probat Philosophus (7. *Phys. text.* 19; c. 3), non est nisi in irascibili parte animæ, et qualitates hujus speciei semper habent ordinem ad aliquam transmutationem corporalem, vel quam inferunt, vel a qua causantur; habitus autem possunt esse in parte rationali et sine ulla transmutatione corporali, cum non solum sint in potentiis sensitivæ partis, sed etiam in intellectu et voluntate. Præterea passio cito transit, cum non sit forma quiescens,

passibilis vero qualitas licet sit in subjecto per modum quiescentis, est tamen necessario agens; at habitus de ratione sua involvit diuturnitatem, et secundum illum potest quis agere, cum voluerit, ut dicit Commentator in 3. *de Anima*, ut dictum est. Differt demum a quarta specie qualitatis, nam figura non dicit ordinem ad actum, quantum in se est, habitus vero dicit ordinem ad actum, quantum est ex se, ut dictum est. — *de Virt. in com.* a. 1, ad 9; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, arg. 1, 3 et c; 1a 2æ, q. 50, a. 3, sq. et q. 49, l. c.

Ad primum dicendum, quod habitus et dispositio sunt una species subalterna, quæ potest appellari dispositio, nam habitus, ut dictum est, definitur per dispositionem tamquam per genus. — 1a, 2æ, q. 49, a. 2, ad 3.

Ad secundum ergo dicendum, quod habitus et dispositio non distinguuntur sicut perfectum et imperfectum in eadem specie, sed sicut perfectum et imperfectum in diversa specie. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod facile et difficile mobile, licet per accidens videantur se habere ad qualitatem, designant tamen proprias et per se differentias qualitatum; sicut in genere substantiæ frequenter accipiuntur differentiæ accidentales loco substantialium, in quantum per eas designantur principia essentialia. — l. c.

Ad quartum dicendum, quod habitus et dispositio sunt difficile et facile mobiles ex propria ratione; at passio et passibilis qualitas id habent ex subjecto, non ex propria ratione; unde eadem omnino qualitas, quæ est passio, potest fieri passibilis qualitas; si enim passiones animi, ut ira, odium et similia, quæ a Philosopho in *Prædicam.* c. 8 passiones nominantur, diutius durarent in subjecto, passibiles qualitates dicerentur, quod esse non posset, si passio et passibilis qualitas differrent inter se specie, ut dictum est de habitu et dispositione. — l. c.; *Opusc.* 48, *tract.* 4, c. 4.

ARTICULUS IV

UTRUM NATURALIS POTENTIA ET IMPOTENTIA SINT SPECIES QUALITATIS INTER SE ESSENTIALITER DISTINCTÆ.

Videtur quod naturalis potentia et impotentia non sunt species qualitatis inter se essentialiter distinctæ.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys text.* 17; l. 4, c. 12), quod potentia est principium transmutandi alterum, in quantum alterum; principium autem relatio quædam est; sed nulla relatio est qualitas: ergo potentia non est qualitas et multo minus species ab impotentia quomodocumque distincta. — *de Pot.* q. 1, a. 3.

2 Præterea, actio et passio sunt duo prædicamenta distincta, ut dictum est; sed eadem est ratio potentiæ activæ et passivæ: ergo etiam hæ facient distincta prædicamenta, et consequenter non erunt una species qualitatis. — V. supra q. 9, a. 3.

3. Præterea, naturalis impotentia est privatio, ut dicitur l. c.; sed privatio sicut et negatio non habent speciem; non entis enim non sunt species, nec differentiæ, ut dicitur 4. *Phys. text.* 67; c. 11: ergo naturalis impotentia non est species a potentia distincta. — 5. *Metaphys.* l. 20.

4. Præterea, perfectum et imperfectum, facile et difficile sunt differentiæ accidentales; sed naturalis potentia et impotentia differunt per facile et difficile: ergo. — 4. *Phys.* l. 11.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 8 naturalem potentiam et impotentiam vocat aliud genus qualitatis; at hoc non est, nisi quia utraque continetur tanquam distincta species sub innominato genere proximo: ergo naturalis potentia et impotentia sunt species inter se essentialiter distinctæ.

RESPONDEO DICENDUM, quod potentia quadrupliciter sumitur, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 12. *Primo* pro principio transmutandi alterum, in quantum alterum, et continet omnes potentias activas, quæ tamen sunt principia operationum transeuntium, ut est potentia ædificativa et qualitates naturales activæ, ut

calor, frigus, humor, siccitas. Harum namque operationes non sunt in re calefactiva vel frigefactiva, et in ædificatore, sed in subjecto, puta ligno et domo ; unde rejiciuntur potentiæ motivæ elementorum, gravitas enim in terra non est principium, ut moveat, sed ut moveatur, et similiter est de aliis similibus. Rejiciuntur etiam omnes potentiæ cognoscitivæ, nam illarum operationes sunt in ipsis potentiis, unde emanant. — *Secundo* sumitur pro potentia passiva, quæ est principium, quo aliquid transmutatur ab altero, in quantum alterum. — *Tertio* sumitur pro principio bene faciendi aliquid vel patiendi, quomodo dicitur quis posse bene loqui, et lignum dicitur combustibile, quia de facili potest comburi. — *Quarto* pro quocumque habitu sive forma vel dispositione, qua res aliqua redditur impassibilis, immutabilis, et in deterius difficile mobilis, quomodo durities et salubritas significant potentiam naturalem, quia per illas subjectum facile resistit contrariis; sicut oppositæ qualitates spectant ad naturalem impotentiam, ut mollities, insalubritas, seu ægrotativum. — 5. *Metaphys.* l. 14.

Ex his potentiis potentia secundo modo sumpta est in prædicamento sui actus, puta potentia ad actum substantialem est in prædicamento substantiæ, et potentia ad formas accidentales est in prædicamento formæ accidentalis, ut dictum est ex Philosopho ; potentia vero tertio modo sumpta videtur pertinere ad primam speciem qualitatis, hoc enim, ut dictum est, differt potentia ab habitu, quod per potentiam possumus simpliciter aliquid, per habitum vero possumus bene vel male. Quare ad hanc secundam speciem qualitatis pertinet potentia primo et quarto modo, ita tamen, ut sub illa non solum comprehendantur hæ, sed etiam omnes potentiæ, quarum operationes sunt immanentes, sive sint potentiæ naturales, ut qualitates motivæ elementorum, sive sensitivæ, ut potentiæ cognoscitivæ brutorum et hominis. — Cujus ratio est, quia ad secundam speciem qualitatis pertinent omnes potentiæ, quibus simpliciter aliquid possumus, suntque communes rebus omnibus, et illis a natura insitæ, ut dictum est; hujusmodi autem sunt tam potentiæ operativæ immanenter, quam transeunter, et præterea omnes illæ, quibus facile possumus resistere contrariis, ut dicit Philosophus in Prædicamentis. Non ponuntur autem potentiæ comprehensæ sub potentia secundo modo. Nam potentia passiva in eodem prædicamento existens cum suo actu non pertinet ad illud prædicamentum, ut species illius completa, ut dictum est, sed reductive tanquam principium illius. Quare sub naturali potentia continetur *primo* omnis vis a natura insita faciliter aliquid agendi, ut est potentia calefactiva, et potentia intelligendi, et potentia pugillatoris et cursoris. *Secundo* omnis vis facile resistendi contrariis seu difficulter patiendi, ut est durities, salubritas, et similia. Sub naturali vero impotentia continetur vis omnis a natura insita difficulter agendi, ut insalubritas et hebetudo ingenii, et omnis vis difficulter resistendi seu facile patiendi, ut est mollities. Unde fit, ut naturalis potentia et impotentia differant inter se specie, ut patet ex diversis rationibus et specialibus illarum, ex quibus sumitur diversitas formalis et specifica. — 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.; *Opusc.* 48, tract. 4, c. 3; V. supra q. 6, a. 3; 5. *Metaphys.* l. 14.

Ad primum ergo dicendum, quod potentia dicitur principium, non quia sit relatio ipsa, quam significat nomen principium, sed quia est id, quod est principium. — *de Pot.* q. 1, a. 1, ad 3; 1a, q. 41, a. 5, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod actio et passio sunt duo prædicamenta, quia habent diversum modum prædicandi consequentem diversum modum essendi, quomodo, ut dictum est, ens dividitur in decem prædicamenta; at naturalis potentia et impotentia conveniunt in modo prædicandi consequente eumdem modum essendi, significant enim ambæ unum et idem esse qualitatis et per illas respondetur interroganti per quale. — 5. *Metaphys.* l. 9; V. supra q. 9, a. 3.

Ad tertium dicendum, quod cum per naturalem impotentiam intelligat Philosophus qualitatem difficile resistentem contrariis, et agentem, ut est mollities et insalubritas, quæ sunt positivæ qualitates,

nomine impotentiæ non accipitur privatio, sed positivum, cui inest talis privatio; nam omnis privatio necessario debet fundari in aliquo subjecto positivo; est enim privatio negatio circa determinatum subjectum, et ad rationem cujuscumque privationis præter habitum positivum oppositum requiritur subjectum et habilitas, quæ sunt entia positiva. — 5. *Metaphys.* l. 16; 7. *Phys.* l. 5; 1a, q. 17, a. 4, c.; 2. *Sent.* dist. 12, in litt. et dist. 34, q. 1, a. 2, c.

Ad quartum dicendum, quod facile et difficile, perfectum et imperfectum diversificantur specie, quando sunt de ratione illius, quod dicitur facile vel difficile agere, ut patet in simili de habitu, ut dictum est; et idem est in naturali potentia et impotentia, ut patet ex ipsis qualitatibus, quæ dicuntur naturales potentiæ et impotentiæ. — 1a 2æ, q. 67, a. 3 et 6, c.

ARTICULUS V

UTRUM PASSIO ET PASSIBILIS QUALITAS SPECIE INTER SE DIFFERANT.

Videtur quod passio et passibilis qualitas specie differant.

1. Inter passibiles enim qualitates ponit Philosophus calorem et frigus; sed hæ sunt in prima specie qualitatis; cum ergo passio distinguatur essentialiter a prima specie, etiam distinguetur essentialiter a passibili qualitate. — 1a 2æ, q. 49, a. 2, arg. 2.

2. Præterea, illud specie differt ab alio, quod ab illo differt prædicamento; sed passio est unum prædicamentum distinctum ab aliis, ut dictum est: ergo non potest constituere unam speciem qualitacum passibili qualitate; nam unum prædicamentum non potest contineri ut species sub alio.

3. Præterea, illud non constituit speciem sum alio, cui non convenit ratio illius generis, cum genus, ut dictum est, univoce prædicetur de suis speciebus; sed rubedini ex verecundia ortæ, quæ est passio, non convenit definitio qualitatis, quia secundum illam, ut dicit Philosophus in *Prædicam.* c. 8, non denominamur quales: ergo. — *Opusc.* 48, tract. 4, c. 4; V. supra q. 3, a. 1.

Sed contra est, quod specie dicuntur unum, quorum una est definitio, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 12; l. 4, c. 6; sed eadem est definitio essentialis passionis et passibilis qualitatis; nam utraque est modus et determinatio subjecti in esse accidentali secundum terminum actionis et passionis, ut dictum est: ergo passio et passibilis qualitas non differunt specie, sed constituunt unam speciem qualitatis. — 5. *Metaphys.* l, 8; V. supra a. 2.

Respondeo dicendum, quod multis, sed duobus præcipue modis sumitur passio, ut patet ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 26; l. 4, c. 21). *Uno modo*, pro alteratione et actione qualitatum sensibilium, et sic passio est unum prædicamentum, ut calefieri et infrigidari. *Alio modo* sumitur passio pro qualitate, secundum quam fit alteratio, ut album et nigrum, et hæc est tertia species qualitatis; nam, ut dicitur 7. *Phys. text.* 14, sq.; c. 3, in hac sola potest esse alteratio, est enim passio sic sumpta essentialiter modus et determinatio subjecti in esse accidentali secundum terminos actionis et passionis, ut dictum est art. 2, et ita dicitur, vel quia infertur per aliquam passionem, vel quia illam infert. Distinguitur autem passio sic sumpta in duas species accidentaliter distinctas, puta in passionem et passibilem qualitatem; passio enim qualitas est cito transiens, sicut rubedo, quæ oritur ex verecundia, et pallor, qui ex timore, et similiter ira, odium et hujusmodi, quæ omnia Philosophus in 2. *Ethic.* vocat passiones; fiunt enim hæc cum aliqua passione et transmutatione corporali, et parum durant. Passibilis vero qualitas dicitur, quæ non cito transit, sicut est calor, frigus et similes; cito enim transire vel diu permanere sunt tantum accidentales differentiæ, quod ex eo manifestum esse potest, quod prædictæ qualitates, quæ dicuntur passiones, possunt mutari in passibiles qualitates, si diutius durent, quod esse non posset, si passiones specie distinguerentur a passibilibus qualitatibus, ut dictum est de habitu et dispositione, quod una species non mutatur in aliam, unde sunt essentialiter inter se distinctæ.

— 1a 2æ, q. 49, a. 2, c. et ad 3; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, arg. 3 et c.

Ad primum ergo dicendum, quod calor et frigus, et similes qualitates duobus modis possunt considerari. *Uno modo*, secundum quod sunt convenientes vel non convenientes naturæ rei; et hoc modo pertinent ad primam speciem qualitatis. *Alio modo*, secundum quod dicunt ordinem ad passionem, seu quatenus causant passionem seu transmutationem corporalem, et hoc modo pertinent ad tertiam speciem qualitatis. — 1a 2æ, l. c. et ad 2 et q. 50, a. 1, ad 3; 4. *Sent.* l. c.

Ad secundum dicendum, quod passio dupliciter sumitur. *Uno modo* pro qualitate, secundum quam fit alteratio, et hoc modo pertinet ad tertiam speciem qualitatis. *Alio modo* pro alteratione et actione qualitatis sensibilis, et hoc modo constituit unum prædicamentum. — 5. *Metaphys* l. 20.

Ad tertium dicendum, quod nulla res denominatur simpliciter talis per qualitatem, quæ non sit permanenter se habens, sed cito transiens, ut patet in raptu D. Pauli, qui licet tunc viderit divinam essentiam, lumen tamen illud gloriæ, quia fuit illius menti infusum per modum passionis transeuntis, non denominavit illam simpliciter glorificatam et beatam, sicut denominat beatos alios Sanctos, qui sunt in cœlo, quia est in illorum mentibus per modum formæ permanentis; et ideo dicit Philosophus, quod secundum qualitates possibiles denominamur quales, secundum passiones vero non.— *de Verit.* q. 13, a. 2; 2a 2æ, q. 175, a. 3, ad 2.

ARTICULUS VI

UTRUM FORMA ET FIGURA SPECIE DIFFERANT.

Videtur quod forma et figura differant specie.

1. Nam forma dat esse specificum rei, non autem figura cum sit tantum, terminatio quantitatis; sed quæ dant esse distincta essentialiter, specie differunt: ergo forma et figura specie differunt. — 7. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, figura rei est signum illius, ut patet in imaginibus, quæ præcipue fiunt secundum repræsentationem figuræ; sed signum, cum dicat habitudinem ad signatum, sub genere relationis comprehenditur: ergo figura differt essentialiter a forma. — 3. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 1, ad 1.

Sed contra est, quod ea sunt unum specie, quorum eadem est definitio, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 12; l. 4, c. 6; sed formæ et figuræ eadem est definitio, nam utraque est modus et determinatio subjecti secundum quantitatem, ut dictum est: ergo. — 5. *Metaphys.* l. 8.

RESPONDEO DICENDUM, quod forma, secundum quod ad quartam speciem qualitatis spectat, idem est quod figura, et tantum ab illa differt accidentaliter. Nam figura dicitur, quatenus terminat quantitatem, est enim figura terminatio quantitatis secundaria; nam supponit terminos intrinsecos quantitatis, cum figura definiatur ab Euclide (1. Element.): quæ termino vel terminis intrinsecis, scilicet quantitatis comprehenditur. Figura enim circularis unica linea clauditur, aliæ vero figuræ planæ sive solidæ pluribus lineis clauduntur, quæ sunt termini intrinseci superficiei; et propterea dicitur figura forma quanti, ut quantum est. Si enim imaginemur corpus mathematicum existens actu, oportet quod imaginemur ipsum sub aliqua forma, quia nihil est actu, nisi per formam suam; nulla autem est alia forma talis corporis, quam figura. Eadem vero figura dicitur forma, quatenus dat esse specificum artificiato, formæ enim artificiatorum sunt accidentia; et sic patet *ad primum* objectum. — 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, quæstiunc. 3, ad 2; 1a, q. 7, a. 1, ad 2 et a. 3, c.; 7. *Phys.* l. 5.

Ad secundum dicendum, quod figura dupliciter sumitur, uno modo, pro terminatione quantitatis, et hoc modo spectat ad quartam speciem qualitatis. Alio modo, pro quocumque signo rei, eo quod figura rei poni potest signum illius, et hoc modo potest spectare ad prædicamentum relationis. — 3. *Sent.*. dist. 16, q. 2, a. 1, ad 1.

ARTICULUS VII

UTRUM SINT RECTE ASSIGNATÆ PROPRIETATES QUALITATIS.

Videtur quod non sit recte assignata proprietas prima tertiæ speciei qualitatis, quæ est habere contrarium.

1. Quia lux est qualitas pertinens ad tertiam speciem; sed lux caret contrario : ergo habere contrarium non est proprium qualitatis. — 2. *de Anima* l. 14; 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 5, sol. 3, c.; 1a, q. 67, a. 3, arg. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœl. text.* 25; c. 4), quod circulare maxime opponitur recto; sed circulare et rectum sunt differentiæ figurarum : ergo habere contrarium non est proprium tertiæ tantum speciei, sed etiam quartæ. — 1. *de Cœl.* l. 8.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 8 dicit, quod inest contrarietas secundum qualitatem.

Videtur quod non sit recte assignata secunda proprietas, quæ est suscipere magis et minus.

1. In his enim, quæ recipiunt magis et minus, contingit esse alterationem; alterari enim dicitur, quod de minus tale fit magis tale, ut de minus calido fit magis calidum; sed in habitibus non est alteraratio, ut probat Philosophus (7. *Phys. text.* 15 et 17; c. 3) : ergo saltem primæ speciei qualitatis non est proprium recipere magis et minus. — 1a 2æ, q. 52, a. 1, arg. 3; 7. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, una albedo non est magis, quam alia, nec unus circulus est magis, quam alius, ut dictum est; sed hoc est non suscipere magis et minus : ergo.—Sed dices, non ipsam albedinem in abstracto, sed in concreto suscipere magis et minus. — V. supra q. 11, a. 4.

Contra, ratio et natura cujuslibet accidentis consistit in concretione ad subjectum, unde quodlibet accidens definitur per suum subjectum; ergo si albedo secundum seipsam non suscipit magis et minus, nec suscipiet secundum concretionem sui ad subjectum. — 1a 2æ, q. 53, a. 2, arg. 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi dicentis l. c., quod suscipiunt qualia magis et minus.

Videtur quod non sit recte assignata tertia proprietas, quod secundum illam aliquid dicatur simile vel dissimile.

1. Dicit enim Philosophus (10. *Metaphys. text.* 10; l. 9, c. 3), quod ea, quæ sunt genere unum, sunt similia; quæ vero sunt unum specie, sunt eadem; sed in omnibus prædicamentis est reperire ea, quæ sunt unum genere; nam lineæ æquales habent identitatem ad invicem, et inæquales similitudinem : ergo dici simile vel dissimile non est maxime proprium qualitatis. — 10. *Metaphys.* l. 4.

2. Præterea, in divinis est similitudo, dicimus enim Filium esse similem Patri; sed Deo non tribuitur prædicamentum qualitatis, ut dictum est : ergo maxime proprium qualitatis non est, secundum illam dici aliquid simile vel dissimile. — 1a, q. 42, a. 1, ad 2 et 3; *de Pot.* q. 1, a. 1, arg. 11; *de Verit.* q. 2, a. 1, arg. 12.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 8 dicit, quod nullum eorum, quæ prædicta sunt, est proprium qualitatis; sed proprium illius est, secundum eam dici aliquid simile vel dissimile.

RESPONDEO DICENDUM *ad primam quæstionem*, quod dupliciter sumi potest contrarietas : *uno modo* large, pro contrarietate, quæ est secundum differentiam perfecti et imperfecti in eodem genere, seu secundum excellentiam et defectum, quæ est radix omnis contrarietatis et reperitur inter differentias cujuslibet generis, per quem modum etiam in quantitate, ut in numeris, et in quarta specie qualitatis, et in substantiis invenitur contrarietas, secundum quod minor numerus, ut binarius, et minor figura, ut triangularis est ut imperfectum et pars respectu majoris, puta ternarii, et quadrangularis figuræ, et quatenus una substantialis differentia ratione suæ imperfectionis habet rationem privationis et defectus respectu perfectioris; quomodo animatum et inanimatum, sensibile et insensibile. — *Alio modo* sumitur proprie pro maxima et continua distantia duorum determinatorum extremorum sub eodem genere existentium, quomodo nec in quantitate, nec in loco, nec in numeris

et figuris, et multo minus in substantiis, sed in solis qualitatibus tertiæ speciei reperitur. Nam licet in quantitate et loco sit continuitas, non tamen est maxima distantia determinatorum extremorum, si secundum communem rationem quantitatis et loci accipiantur, sed solum secundum quod accipiuntur in aliqua re determinata, sicut in aliqua specie animalis vel plantæ est aliqua minima quantitas, a qua incipit motus augmenti, et aliqua maxima distantia, ad quam terminatur. Similiter et in loco inveniuntur duo termini maxime distantes per comparationem ad motum aliquem, in quorum uno incipit motus, et in alium terminatur, sive sit motus voluntarius, sive naturalis, sive violentus. Similiter nec in numeris et figuris est talis contrarietas, quia neque in illis est accipere duo extrema maxime distantia in suo genere; est enim accipere minimum numerum, puta dualitatem, non tamen maximum, et similiter est in figuris; neque enim est inter species numerorum vel figurarum continuitas, quia quælibet species numerorum formaliter perficitur per unitatem, quæ indivisibilis est, et alteri quantitati non continua, et similiter est proportionaliter in figuris. Multo autem minus una forma substantialis secundum suam propriam rationem habet contrarietatem ad aliam. *Primo*, quia in formis substantialibus non attenditur maxima distantia inter aliquas duas formas, ita quod ab una earum non veniatur ordinatim, nisi per media; nam materia dum exuitur una forma, potest indifferenter recipere diversas formas absque ordine; unde Aristoteles dicit in 2. *de Gencrat. text.* 24; c. 4, quod cum ex terra fit ignis, non oportet quod sit transitus per media elementa. *Secundo*, quia cum esse substantiale cujuslibet rei sit in aliquo indivisibili, non potest aliqua continuitas attendi in formis substantialibus, ut motus continuus possit esse de una forma in aliam secundum remissionem unius formæ et intensionem alterius. — *de Sensu* l. 10; 10. *Metaphys.* l. 12; 5. *Phys.* l. 3; 1. *de Cœl.* l. 6.

Est autem hujusmodi continuitas in speciebus qualitatis, non tamen omnibus, sed in tertia tantum; nam cum motus sit de uno contrario in aliud, debet talis contrarietas reperiri in illis qualitatibus, ad quas est alteratio, quæ secundum Philosophum (5. *Phys. text.* 15; c. 3 et 7. *Phys. text.* 15 et 17; c. 3) primo et per se tantum est ad tertiam speciem. In his enim qualitatibus manifeste apparet contrarietas secundum rationem continuitatis et determinatæ distantiæ; nam hujusmodi qualitates possunt intendi et remitti, ut sic possit esse motus continuus de qualitate in qualitatem. Præterea quia invenitur maxima distantia in eo genere inter duo extrema, sicut in coloribus inter album et nigrum, et in saporibus inter amarum et dulce. Non tamen reperitur hæc contrarietas in omnibus qualitatibus tertiæ speciei, quia non invenitur in luce, quia caret contrario; neque in coloribus mediis, ut dicitur in *Prædicam.* c. 8; medius enim color, ut dicitur 5. *Phys. text.* 6; c. 1, non habet contrarietatem ad extremum, nisi quatenus participat aliud extremum. Et ex his patet *ad primum* objectum. — 5. *Phys.* l. 3 et 4; 7. *Phys.* l. 5 et 6; 1a 2æ, q. 52, a. 1.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus l. c. ex hypothesi loquitur et non simpliciter; si enim esset aliquid contrarium circulari, maxime contrariaretur rectum ob rationem allatam. Vel dic, quod in quolibet genere invenitur contrarietas differentiarum, ut patet 10. *Metaphys. text.* 13; l. 9, c. 3, licet non sit in omni genere contrarietas specierum; etsi enim rationale et irrationale sint contrariæ differentiæ, non tamen homo et leo sunt contrariæ species; sic igitur ponitur contrarietas inter rectum et circulare, non sicut inter species, sed sicut inter differentias ejusdem generis. — 1. *de Cœl.* l. 8.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod suscipere magis et minus convenit qualitatibus, diverso tamen modo. Nam aliquæ recipiunt magis et minus in concreto tantum, non in abstracto; aliquæ vero etiam in abstracto, aliquæ vero neutro modo. — Ut vero veritas hujus rei manifestetur, sciendum est, quod illud, secundum quod aliquid sortitur speciem, oportet esse fixum et stans et quasi indivisibile; quæcumque enim ad illud attingunt, sub specie continentur, quæcumque autem recedunt ab illo, vel in plus vel in minus, pertinent ad aliam speciem vel perfectio-

rem vel imperfectiorem. Unde Philosophus dicit in 8. *Metaphys. text.* 8; l. 7, c. 3, quod species rerum sunt sicut numeri, in quibus additio vel diminutio variat speciem. — Si igitur aliqua forma abstracte considerata secundum se ipsam vel aliquid sui sortitur speciei rationem, necesse est, quod secundum se seu in abstracto considerata habeat determinatam rationem, quæ neque in plus excedere, neque in minus deficere possit; cujusmodi sunt calor, albedo, lux et hujusmodi qualitates, quæ non dicuntur ad aliud; et ideo hæ qualitates in abstracto non possunt recipere magis et minus, sed tantum in concreto. Illa vero, quæ recipiunt speciem ex aliquo, ad quod ordinantur, possunt retinendo eamdem speciem propter unitatem ejus, ad quod ordinantur, recipere magis et minus, atque adeo intendi et remitti, sicut motus secundum se est intensior et remissior, et tamen remanet eadem species propter unitatem termini, a quo specificantur, et idem est in sanitate. Nam corpus pertingit ad rationem sanitatis, secundum quod habet dispositionem convenientem naturæ animalis, cui possunt dispositiones diversæ convenientes esse, unde potest variari dispositio in plus vel minus, et tamen semper remanebit sanitatis ratio. Unde Philosophus in 10. *Ethic.* c. 3 dicit, quod sanitas ipsa recipit magis et minus; non enim eadem est commensuratio in omnibus, neque in uno et eodem semper, sed remissa permanet sanitas usque ad aliquid. Hujusmodi autem diversæ dispositiones vel commensurationes sanitatis se habent sicut excedens et excessum. Unde si nomen sanitatis esset impositum soli perfectissimæ commensurationi, tunc ipsa sanitas non diceretur major vel minor.

Sic igitur patet qualiter aliquæ qualitates in abstracto sumptæ recipiant magis et minus; quod manifestius etiam ex eo apparere potest, quod semper dicitur aliquid magis et minus per accessum ad aliquid unum vel recessum ab eo. Quando ergo id, quod inest subjecto, est unum et simplex, cujusmodi sunt prædictæ qualitates, ipsum in se non recipit magis et minus; unde non dicitur magis et minus in abstracto, sed potest tantum dici magis et minus in concreto, ex eo, quod subjectum magis et minus participat hujusmodi formam, sicut patet in prædictis qualitatibus, quarum quælibet est una et simplex forma; non enim dicitur lux vel albedo secundum magis et minus, sed corpus dicitur magis vel minus lucidum, vel album, eo quod perfectius vel minus perfecte participat lucem vel albedinem. Quando autem est aliqua forma, quæ in sui ratione importat quamdam proportionem multorum ordinatorum ad unum, talis forma etiam secundum propriam rationem recipit magis et minus, ut patet de sanitate et pulchritudine, quarum utraque importat proportionem convenientem naturæ ejus, quod dicitur pulchrum vel sanum. Quia enim hujusmodi proportio potest esse magis vel minus conveniens, inde est, quod ipsa pulchritudo vel sanitas abstracte sumpta, seu secundum se considerata dicitur secundum magis et minus, ex quo patet, quod ratio indivisibilis dans speciem et unitas, secundum quas est aliquid determinatum, est causa, quod aliquid non recipiat magis et minus in abstracto. — *de Virt. in com.* a. 11, c.; 1a 2æ, q. 52. a. 1 et 2; 10. *Ethic.* l. 3.

Si autem consideretur qualitas seu forma secundum participationem subjecti seu in concreto, sic etiam inveniuntur quædam qualitates et formæ recipere magis et minus, quædam non. Hujus autem diversitatis causa supra tum ex Simplicio, tum ex re ipsa allata est. Dictum enim est, quod propter duas rationes aliqua forma non potest accipere magis et minus secundum participationem subjecti: vel quia dat esse specificum et substantiale subjecto, ut forma substantialis; vel quia ejus ratio consistit in indivisibili, sicut species numerorum. Quia ergo in qualitatibus tertiæ speciei, et in multis habitibus et dispositionibus, quæ pertinent ad primam speciem, neutra causa reperitur, quia neque dant esse specificum seu substantiale subjecto, sicut formæ substantiales, neque in sui ratione terminum includunt, seu earum ratio non consistit in indivisibili, sicut species numerorum, ideo recipere possunt magis et minus secundum participationem subjecti, et aliquæ illarum etiam secundum se, ut sunt habitus et dispositiones, cum dicantur secundum or-

dinem ad aliquid, ut dicitur 7. *Phys. text.* 17; c. 3. Hæ namque et intenduntur et remittuntur secundum se; nam dicitur major vel minor sanitas vel scientia, quæ ad plura vel pauciora se extendit, et secundum participationem subjecti, quatenus æqualis scientia vel sanitas magis recipitur in uno quam in alio, secundum diversam aptitudinem vel ex natura vel consuetudine; non enim habitus et dispositio dant speciem subjecto, neque in sui ratione includunt indivisibilitatem. — Et idem est de virtutibus, si considerentur secundum participationem subjecti; sic enim contingit virtutem esse majorem vel minorem, sive secundum diversa tempora in eodem, sive in diversis temporibus, quia ad attingendum medium virtutis, quod est secundum rectam rationem, unus est melius dispositus, quam alius, vel propter majorem assuetudinem, vel propter meliorem dispositionem naturæ, vel propter perspicacius judicium rationis, aut etiam propter majus gratiæ donum, quod unicuique donatur secundum mensuram donationis Christi, ut dicitur ad *Ephes.* c. 4. Et in hoc deficiebant Stoici æstimantes nullum esse virtuosum dicendum, nisi qui fuerit summe dispositus ad virtutem; non enim exigitur ad rationem virtutis, quod attingat rectæ rationis medium in indivisibili, sicut Stoici putabant, sed sufficit prope medium esse, ut dicitur 2. *Ethic.* c. 6. — Quod si virtus consideretur secundum se seu in abstracto, cum virtus dicatur per ordinem ad aliud, dicetur una virtus major vel minor secundum ea, ad quæ se extendit; non tamen id contingit in omni virtute. Virtus enim moralis non recipit magis et minus, sicut recipit virtus intellectualis, ut scientia et ars; nam quicumque habet virtutem aliquam moralem, ut temperantiam, habet ipsam quantum ad omnia, ad quæ temperantia se extendit, quod de scientia et arte non contingit; non enim quicumque est grammaticus, scit omnia, quæ ad Grammaticam pertinent, et secundum hoc bene dixerunt Stoici, ut dicit Simplicius in *Commentario in Prædicam.* c. 8, quod virtus non recipit magis et minus, sicut scientia vel ars, eo quod ratio virtutis consistit in maximo. Et sic patet qualiter convenit qualitatibus recipere magis et minus. — V. *supra* q. 10, a. 3 et q. 5; *de Virt.* l. c.; 1a 2æ, l. c. et q. 66, a. 1; v. Cajetanum in h. l.

Ad primum ergo dicendum, quod alteratio primo quidem est in qualitatibus tertiæ speciei. In qualitatibus vero primæ speciei potest esse alteratio per posterius; facta enim alteratione secundum calidum et frigidum, sequitur animal alterari secundum sanum et ægrum; et similiter facta alteratione secundum vires sensitivas apprehensivas sequitur alteratio secundum scientiam et virtutes, ut dicitur 7. *Phys. text.* 20; c. 3. — 1a 2æ, q. 50 et 53, a. 1 et 3; 5. *Phys.* l. 3; 7. *Phys.* l. 5 et 6; 1. *de Generat.* l. 10.

Ad secundum dicendum, quod albedo non intenditur secundum se, sed tantum secundum participationem subjecti; circulus vero et triangulus neutro modo intenduntur et remittuntur, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod quocumque modo significetur accidens, habet dependentiam ad subjectum secundum suam rationem, aliter tamen et aliter. Nam accidens significatum in abstracto importat habitudinem ad subjectum, quæ incipit ab accidente et terminatur ad subjectum; nam albedo dicitur, qua aliquid album est, et ideo in definitione accidentis abstracti non ponitur subjectum, quasi pars prima definitionis, quæ est genus, sed quasi secunda, quæ est differentia; dicimus enim, quod simitas est curvitas nasi. Sed in concretis incipit habitudo a subjecto et terminatur ad accidens; dicitur enim album, quod habet albedinem, propter quod in definitione hujusmodi accidentis ponitur subjectum tanquam genus, quod est prima pars definitionis, dicimus enim quod simum est nasus curvus. Sic igitur id, quod convenit accidentibus ex parte subjecti, non autem ex ipsa ratione accidentis, non attribuitur accidenti in abstracto, sed in concreto; et hujusmodi est intensio et remissio in quibusdam accidentibus. Unde albedo non dicitur magis et minus, sed album; et eadem est ratio in habitibus et aliis qualitatibus, nisi quod quidam habitus augentur vel diminuuntur per quamdam additionem, ut supra dictum est de scientia et sanitate, quæ et secundum scipsas et secundum participationem

subjecti augentur, quatenus subjectum magis vel minus perfecte participat unam et eamdem formam. Sicut enim per agens, quod est actu, fit aliquid actu calidum, quasi de novo incipiens participare formam, ita per actionem intensam ipsius agentis efficitur magis calidum tanquam perfectius participans formam, non tanquam formæ aliquid addatur. Sic ergo scientia augetur in aliquo, et secundum participationem subjecti per intensionem, prout expeditius et clarius unus homo se habet alio in eisdem conclusionibus, et secundum seipsam, quatenus ad plura se extendit, ut dictum est. — 1a 2æ, q. 53, a. 2, ad 3 et q. 52, a. 2; *de Virt. in com.* a. 11, c.

Ad tertiam quæstionem dicendum est, quod maxime proprium qualitatis est, secundum illam aliquid dici simile vel dissimile, sicut proprium quantitatis est secundum illam aliquid dici æquale vel inæquale, et substantiæ secundum illam dici idem vel diversum, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15); hæc enim dicuntur secundum unitatem. Nam eadem sunt, quorum substantia est una; æqualia vero, quorum quantitas est una; et similia, quorum qualitas est una; sicut enim substantia, quantitas et qualitas sunt partes entis, ita idem, æquale et simile sunt partes unius. Sicut igitur posito ente ponitur unum, quia ens et unum sunt idem re, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 3; l. 3, c. 2, ita positis partibus entis, puta substantia, quantitate, qualitate, poni debent partes unius, puta idem, æquale et simile; et sic sicut idem necessario consequitur substantiam tanquam ejus passio, et similiter æquale quantitatem, ut dictum est, ita simile et dissimile consequetur qualitatem tanquam ejus propria passio. — 5. *Metaphys.* l. 17; 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 1, c.; 4. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut idem proprie sumptum significat relationem consequentem unitatem in substantia, improprie vero sumi potest vel pro identitate in uno supposito vel duorum specie diversorum, ut cum dicimus Socrates et hoc album, vel pro identitate unius suppositi ad seipsum, ut patet ex Philosopho (10. *Metaphys. text.* 10; l. 9, c. 3), ita et simile pluribus modis potest sumi, quorum tamen uno modo sumitur proprie pro relatione similitudinis consequente unam qualitatem. — 10. *Metaphys.* l. 4.

Ad secundum dicendum, quod in divinis similitudo sicut et æqualitas non sunt relationes reales fundatæ in unitate specifica, ut in creatis, sed sunt rationes fundatæ in unitate numerica sapientiæ, magnitudinis, etc. — 1. *Sent.* l. c; 1a, q. 42, a. 1, ad 4 et q. 28, a. 4, ad 4.

QUÆSTIO XIII

DE RELATIONE.

Deinde considerandum est de relatione.

CIRCA QUÆ QUÆRUNTUR DECEM :

1. Utrum detur relatio realis.
2. Utrum relatio realis constituat unum genus generalissimum.
3. Utrum relatio prædicamentalis recte definiatur : cujus esse est ad aliud se habere.
4. Utrum fundamentum relationis sit tantum triplex, quantitas, actio et passio, mensura et mensurabile.
5. Utrum relatio distinguatur realiter a fundamento.
6. Utrum una relatio possit fundari in alia relatione.
7. Utrum relativum terminetur ad absolutum, an vero ad relativum.
8. Utrum unum relativum una et eadem relatione possit terminari ad terminos specie distinctos.
9. Utrum unum relativum una et eadem relatione possit terminari ad terminos solo numero distinctos.
10. Utrum recte sint assignatæ a Philosopho proprietates relativorum.

ARTICULUS I

UTRUM DETUR RELATIO REALIS.

Videtur quod non detur relatio realis, quæ scilicet sit ens reale extra animam.

1. Dicit enim Boethius *de Trinitate* c. 6, quod relativa nihil prædicant de eo, de quo dicuntur, quod est dicere, quod relatio, secundum quod relatio est, nihil reale

ponit in rerum natura; sed quod est tale, non est ens reale : ergo non datur relatio realis. — 1. *Sent.* dist. 20, q. 1, a. 1, c. et dist. 26 q. 2, a. 1, c.; *Quodl.* 1, a. 2 et *Quodl.* 9, a. 4.

2. Præterea, omne, quod advenit alicui et recedit ex sola habitudine alterius ad ipsum sine omni sua mutatione, non est in ipso aliquid reale, nihil enim reale potest advenire alicui de novo sine ejus mutatione, vel per se vel per accidens; sed relationes hoc modo adveniunt et recedunt; per mutationem enim alterius, ut per mortem filii aliquis desinet esse pater, nulla mutatione circa ipsum facta : ergo relatio non est realis extra animam. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, arg. 2; *de Pot.* q. 7, a. 8, c. et a. 9, arg. 7.

3. Præterea, si relatio est ens reale, illi conveniet fieri et habere causam, a qua fiat; sed neutrum illi convenit, non primum, quia fieri est mutari, mutatio autem non terminatur ad relationem; neque secundum, quia non est assignare talem causam; ergo relatio non est ens reale. — *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 5.

4. Præterea, si relationes reales dantur, maxime illæ, quæ consequuntur quantitatem et qualitatem, et actionem et passionem; sed hæ non sunt quid reale; nam secundum hoc refertur effectus ad causam suam, secundum quod ab ipsa procedit; sed effectus secundum suam substantiam procedit a causa, et secundum quantitatem propriam res est æqualis alteri quanto, et secundum qualitatem est similis alteri albo : ergo relatio non est quid reale præter substantiam, quantitatem, et qualitatem. — *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 4.

5. Præterea, sicut unus homo dicitur similis alteri et æqualis, ita columna dicitur dextra vel sinistra, et res dicitur scibilis et sensibilis; sed ad has prædicationes verificandas non requiritur ulla relatio realis, sed sufficit relatio rationis : ergo et sufficiet hæc ad illas, et sic relatio non erit ens reale. — *de Pot.* q. 7, a. 10, c; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, c.

6. Præterea, omne illud negandum est, ad quod sequitur processus in infinitum; sed si relatio esset res realis, daretur processus in infinitum; nam verbi gratia si relatio creaturæ ad Creatorem est res realis, ut asserunt admittentes relationes reales, est quid creatum, quare habet aliam relationem, quæ pari ratione, quia est quid creatum, refertur ad Deum per aliam relationem, de qua similiter idem quæri potest, et sic dabitur processus in infinitum: ergo idem quod prius. — *de Pot.* q. 7, a. 9, arg. 2.

7. Præterea, si relatio est ens reale, sequitur, quod in eodem subjecto sunt accidentia infinita vel indeterminata; idem enim corpus quantum potest esse æquale infinitis aliis corporibus; at absurdum est in eodem subjecto esse infinita vel indeterminata accidentia : ergo. — *Quodl.* 1, a. 2 et *Quodl.* 9, a. 4.

8. Præterea, accidentis esse est inesse, quod est dependere et compositionem facere cum subjecto; sed relatio non facit compositionem cum subjecto; ergo non est accidens reale. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a, 3, c.

Sed contra est : 1. quod in nullo prædicamento ponitur aliquid nisi res extra animam existens; nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta, ut patet 5, (4) *Metaphys.*; sed relatio ponitur a Philosopho unum genus prædicamenti, ut patet 6. *Metaphys. text.* 4; l. 5, c. 2, et 11. *Metaphys. Sum.* 2; l.; 10, c. 12, ergo. — *de Pot.* q. 7, a. 9, c; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2. a. 1, c.

2. Præterea, perfectio et bonum, quæ sunt in rebus, non solum attenduntur secundum aliquid absolutum inhærens rebus, sed etiam secundum ordinem unius rei ad aliam; sic enim bonum exercitus consistit in ordine partium illius, cui ordini propterea comparat Philosophus (12. *Metaphys. text.* 53; l. 11, c. 10) ordinem universi; ergo oportet in ipsis rebus ordinem quemdam esse; sed hic ordo est relatio : ergo oportet in ipsis rebus esse relationes quasdam, per quas realiter referantur ad illud, ad quod ordinantur, et sic oportet, quod relationes sint aliquid reale in illis. — *de Pot.* q. 7, a. 9, c.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere dari aliquas relationes, quæ sunt aliquid reale extra animam. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod solum in his, quæ dicuntur ad aliquid, inveniuntur aliqua, quæ sunt tantum secun-

dum rationem, et aliqua, quæ sunt secundum rem, quod non est in aliis generibus; quia alia genera, ut quantitas et qualitas secundum propriam rationem significant aliquid inhærens; ea vero, quæ dicuntur ad aliquid, significant secundum propriam rationem solum respectum ad aliud, qui quidem respectus aliquando est tantum in ipsa apprehensione rationis conferentis unum alteri, et tum est relatio rationis tantum, ut cum ratio componit hominem animali, ut speciem generi. Aliquando vero est in ipsa rerum natura, ut quando aliquæ res ad invicem ordinantur et inclinationem habent vel secundum quantitatem vel secundum virtutem activam et passivam; ex his enim duobus tantum attenditur aliquid in uno respectu extrinseci, et hujusmodi relationes oportet esse reales. (1a, q. 13, a. 7, c. et q. 28, a. 1; *de Pot.* q. 7, a. 9, c; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, c.) — Quod manifestum est *primo*, quia inter principium et ea, quæ sunt a principio, est relatio realis tum originis, ut patet in divinis et in creatis, tum diversitatis, ut patet in creatis, quia oportet effectum a causa distingui, cum nihil sit causa sui ipsius. *Secundo*, quia, cum res habentes naturalem ordinem ad aliquid, realiter ad illud referantur, necesse est, quod in illis relatio sit aliqua res in rerum natura, ut patet in corpore gravi, in quo, quia est naturalis inclinatio et ordo ad locum medium, in ipso gravi est quidam respectus realis, per quem realiter refertur ad locum medium, et similiter est de aliis. *Tertio*, quia tunc respectus est aliqua res realis, quando fundatur super aliqua re reali, seu quando causa, per quam una res naturalem ordinem habet ad aliam, est res realis; fundantur enim relationes reales super aliquid reale, quod est causa illarum in subjecto. Cum enim in aliquo invenitur aliquid reale, per quod alterum dependeat et comparetur, tunc dicitur illud realiter comparari, dependere et referri, et per consequens oportet in illo esse relationem realem; sed dantur aliqui respectus hujusmodi, ut qui fundantur super quantitate, actione et passione, puta æqualitas, paternitas et similes. Et sic manifestum est, dari relationes reales. — 1a, q. 28, a. 1, c.; *de Pot.* q. 7, a. 8, c.; V. infra a. 5, c.; 1. *Sent.* dist. 2, in litt. et dist. 26, q. 2, a. 1. c.; *Quodl.* 9, a. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod relatio alio modo dicitur esse aliquid quam alia entia. In aliis enim entibus unumquodque dicitur dupliciter esse aliquid, et quantum ad suum esse, et quantum ad rationem suæ quidditatis, sicut sapientia secundum esse suum, quod habet in subjecto, et similiter secundum rationem suam ponit naturam quamdam in genere qualitatis. Sed relatio est aliquid secundum esse suum, quod habet in subjecto; sed secundum rationem suam non habet, quod sit aliquid, sed solum, quod ad aliud referatur, et ideo secundum rationem suam non ponit aliquid in subjecto, et hoc voluit Boethius cum dixit, quod relativa nihil prædicant de eo, de quo dicuntur. — 1a, q. 28, a. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 8. q. 4, a. 3, c. et dist. 20, q. 1, a. 1, c. et dist. 26, q. 2, a. 1, c. et dist. 30, q. 1. a. 1, c.; *de Pot.* q. 2, a. 5 et q. 7, a. 8.

Ad secundum dicendum, quod relatio aliud habet, in quantum est accidens, et aliud, in quantum est relatio vel ordo. In quantum enim accidens est, habet quod sit in subjecto, non autem in quantum est relatio, sed solum quod ad aliud sit, quasi in aliud transiens, quodammodo rei relatæ assistens, et ita relatio est aliquid inhærens, licet non ex hoc ipso, quod est relatio; et ideo nihil prohibet, quod relatio desinat esse sine mutatione ejus, in quo est, quia ejus ratio non perficitur prout est in subjecto, sed prout transit in aliud, quo sublato ratio hujus accidentis tollitur quantum ad actum licet maneat quantum ad causam. — Vel dic, quod quandocumque aliquid, quod est de ratione rei, tollitur, oportet quod et ipsa res auferatur, sicut remoto rationali aufertur homo. Ad rationem autem relationis, quæ habet fundamentum in re, seu realis, duo concurrunt: fundamentum rei, quod est verbi gratia quantitas respectu æqualitatis, quia illa est causa hujus, et respectus ad alterum. Et utroque modo contingit in relationibus realibus destrui relationem, vel per destructionem fundamenti, puta quantitatis, nam ad mutationem hujus sequitur per accidens mutatio relationis; vel secundum quod cessat respectus ad alte-

rum remoto illo, ad quod referebatur, et tunc relatio cessat nulla mutatione facta in ipso, in quo est relatio, et quod per relationem refertur. — *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 7; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod relatio proprie non fit, nec mutatur; nam consequitur ad id, quod fit et mutatur, corpus enim mutatum secundum quantitatem fit æquale, non quod mutatio per se respiciat æqualitatem, sed per accidens se habet ad ipsam. Neque vero oportet, ut semper ad hoc, ut relatio aliqua dicatur de novo de aliquo, quod aliqua mutatio fiat in ipso, sed sufficit, quod fiat mutatio in aliquo extremo. Causa enim habitudinis creatæ inter aliqua duo est aliquid inhærens utrique extremo; causa enim relationis creaturæ ad Creatorem, quæ est realis, est ipsa substantia creaturæ, et causa relationis filiationis creatæ in filio respectu patris, a quo est genitus, est ipsa substantia filii; et causa relationis æqualitatis est quantitas producta in extremis, et similiter causa similitudinis est qualitas; nam hæ relationes naturaliter sequuntur ad productionem substantiæ creatæ, et ad productionem quantitatis et qualitatis. Unde ex quacumque parte fiat mutatio illius, quod habitudinem causabat, tollitur habitudo, quæ est inter utrumque. — *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 5 et a. 9, ad 4 et 5; 3. *Sent.* dist. 2, q. 2, a. 2, sol. 3.

Ad quartum dicendum, quod effectus refertur ad suam causam per suam substantiam causaliter, sed per relationem formaliter, et similiter aliquid dicitur simile alteri secundum qualitatem causaliter, et secundum similitudinem formaliter. — *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 4; 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 1, quæstiunc. 1, ad 3.

Ad quintum dicendum, quod relationes similitudinis et æqualitatis reales sunt, secus vero relationes scibilis, sensibilis, dextri et sinistri in columna. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod cum relatio realis consistat in ordine unius rei ad aliam rem, in illis tantum mutua relatio realis invenitur, in quibus ex utraque parte est eadem ratio ordinis unius ad alterum, quod quidem invenitur in omnibus relationibus consequentibus quantitatem. Nam cum quantitatis ratio sit ab omni sensibili abstracta, ejusdem rationis est quantitas in omnibus naturalibus corporibus; et pari ratione, qua unum habentium quantitatem realiter refertur ad alterum, et aliud ad ipsum. In relationibus autem, quæ consequuntur actionem et passionem, sive virtutem activam et passivam, non semper est mutuus ordo ex utraque parte; oportet namque id, quod habet semper rationem patientis et moti sive causati, ordinem habere ad agens vel movens, cum semper effectus proficiscatur a causa, et ab ea dependeat, unde ordinatur ad ipsum, sicut ad suum perfectivum; agentia autem sive moventia vel causæ aliquando habent ordinem ad patientia vel mota vel causata, in quantum in ipso effectu passivo vel motu inductis attenditur quoddam bonum et perfectio moventis vel agentis, ut maxime patet in agentibus univocis, quæ per actionem suæ speciei similitudinem inducunt, et consequenter esse perpetuum propriæ speciei, secundum quod est possibile, conservant. Patet etiam hoc idem in omnibus aliis, quæ mota movent, agunt vel causant; nam ex ipso suo motu ordinantur ad effectus producendos; et similiter in omnibus in quibus quodcumque bonum causæ provenit ex effectu. Quædam vero sunt, ad quæ quidem alia ordinantur, sed non e converso, quia sunt omnino extrinseca ab illo genere actionum vel virtutum, quas consequitur talis ordo, et ideo in illis non est relatio realis, sed tantum rationis, et hoc modo se habent relationes scibilis ad scientiam, sensibilis ad sensum, et dextri ac sinistri in columna. Scientia enim refertur quidem ad scibile realiter, quia sciens per actum intelligibilem ordinem habet ad rem scitam, quæ est extra animam; at ipsa res, quæ est extra animam, quia omnino non attingitur a tali actu, cum actus intellectus non sit transiens in exteriorem materiam, omnino est extra genus intelligibile; et propterea relatio, quæ consequitur actum intellectus, non potest esse in illa. Et similiter est de sensu et sensibili; licet enim sensibile immutet organum sensus in sua actione, et propterea habeat relationem ad ipsum, sicut et alia agentia naturalia ad ea, quæ patiuntur ab eis, alteratio tamen organi non

perficit sensum in actu, sed perficitur per actum virtutis sensitivæ, cujus sensibile, quod est extra animam, est omnino expers. Similiter denique homo comparatur ad columnam, ut dexter, ratione virtutis motivæ, quæ est in homine, secundum quod competit ei dextrum et sinistrum, ante et retro, sursum et deorsum, et ideo hujusmodi relationes in homine reales sunt, non autem in columna, quæ tali virtute caret. — *de Pot.* q. 7, a. 10, c.

Vel dic, cum relationes habeant, quod sint res naturæ, a sua causa, propter quam una res naturalem ordinem habet ad alteram, propterea relatio similitudinis et æqualitatis sunt reales, quia in re simili et æquali reperitur realis causa, propter quam una res realem ordinem habet similitudinis et æqualitatis ad alteram; at relatio scibilis, sensibilis, dextri vel sinistri in columna, quia non est in illis causa realis ordinis ad sensum, scientiam et hominem, non sunt reales, sed rationis. — *Quodl.* 4. a. 2.

Ex his et supradictis collige quæ requirantur ad hoc, ut relatio sit realis. Requiruntur enim duo, puta fundamentum reale, ut dictum est, et terminus; qui *primo* debet esse ens reale, quia nullum ens creatum habet ordinem realem ad non ens, ideoque dicit Avicenna quod inter ens creatum et non ens purum, non est relatio realis. Et ratio est, tum quia omnis relatio est dependentia; ibi enim est relatio, ubi realiter aliquid dependet ab altero, vel simpliciter vel secundum quid; propter hoc enim relatio scientiæ ad scibile est realis, non contra, sed secundum rationem tantum, ut dicit Philosophus 5. [4.] *Metaphys.* Et universaliter quando unum dependet ex altero, et non e converso, relatio est realis tantum in dependente; at nullum ens creatum realiter dependet a non ente, ut per se constat, tum quia si ens habere posset relationem realem ad non ens, ut cum dicimus, quod nos priores sumus his, qui futuri sunt post nos, sequeretur, quod possent esse infinitæ relationes in eodem, si generatio in infinitum procederet in futurum. — *Secundo* debet esse ens reale actu existens, ita ut non sufficiat, quod sit ens possibile; cujus ratio est, tum quia causa relationis realis, ut dictum est, est aliquid reale actu existens in utroque extremo, tum quia alioqui sequeretur, si quantum verbi gratia diceret relationem realem inæqualitatis ad quantum majus possibile, in eodem quanto futuras simul relationes reales infinitas; nam quantitas tam discreta quam continua potest esse major et major in infinitum. Præterea, id patet rationibus, quibus probatum est relationis realis terminum non debere esse non ens. Demum, quia relativa prædicamentalia sunt simul natura, ut dicemus infra ex Philosopho; sed ex eodem in *Prædicam.* c. 13 esse simul natura, est, si unum sit, alterum esse, et si unum non sit, neque esse alterum : ergo impossibile est relationem terminari ad non ens, vel ad ens in potentia. — *Tertio* debet esse realiter distinctus ab altero extremo; nam ob hanc potissimum rationem ejusdem ad se ipsum non potest esse relatio realis, et per consequens relatio identitatis numericæ non est relatio realis, sed rationis tantum. Hinc collige, quod potest scientia dicere relationem realem ad scibile, quia scibile, quod terminat talem relationem, est actu in rerum natura, ut dictum est; quod si demus tolli scibile, ita ut non existat, tunc scientia non dicet relationem realem prædicamentalem ad ipsum. Calefactivum vero dicit relationem realem ad calefactibile, quia dicit relationem realem ad subjectum, quod actu habet potentiam passivam ad recipiendum calorem, sicut calefactivum dicitur id, quod actu habet potentiam activam. — *de Pot.* q. 7, a. 11, c. et a. 9, arg. 8 et ad 8 et a. 1, ad 9; 2. *c. Gent.* c. 12; *de Verit.* q. 21, a. 1; 5. *Metaphys.* l. 17.

Ad sextum dicendum, quod relationes ipsæ non referuntur ad aliud per aliam relationem, sed per se ipsas, quia essentialiter relationes sunt, non est autem simile de his, quæ habent substantiam absolutam, unde non sequitur processus in infinitum. — *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 2.

Ad septimum dicendum, quod quia ex eodem res habet esse et unitatem, ideo realis unitas relationis pensanda est ex ipso relationis fundamento vel causa, quæ est una. Quia ergo una est quantitas, per quam unum corpus est æquale pluribus aliis, ideo in illo una est tantum relatio

æqualitatis, quamvis respectus sint plures, secundum quos diversis corporibus dicitur esse æquale. Et similiter magister una relatione est magister omnium, quos docet, quamvis sint plures respectus; et unus homo una sola filiatione secundum rem est filius patris et matris, quia una nativitate naturam ab utroque accipit, est tamen duplex secundum rationem, quatenus respondet utrique relationi parentum secundum duos respectus intellectus.— *Quodl.* 1, a. 2; *Quodl.* 9, a. 4; 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

Ad octavum dicendum, quod relatio dupliciter potest considerari: uno modo, secundum quod est accidens, et sic est inhærens substantiæ et habens esse accidentale in ipsa; si enim accidentis esse est inesse, etiam esse relationis, ut est accidens, erit inesse. Alio modo, secundum quod est tale accidens, puta relatio, et hoc modo non significat aliquid, ut dicit Boet. in lib. *de Trinitate*, ut in subjecto manens, et consequenter non facit compositionem cum illo, sed tantum significat aliquid, ut in transitu quodam ad aliud. — 1a, q. 28, a. 2, c.; *de Pot.* q. 8, a. 2, c. et ad 12 et q. 7, a. 8, c. et a. 9, ad 7.

ARTICULUS II

UTRUM RELATIO REALIS CONSTITUAT UNUM GENUS GENERALISSIMUM.

Videtur quod relatio realis non constituat unum genus generalissimum.

1. Relatio enim ex propria sui ratione non est aliquid reale, ut dictum est; sed genus generalissimum reale ex propria sui ratione debet esse aliquid reale; nam, ut dictum est, ens rationis dividitur contra ens divisum in decem prædicamenta: ergo relatio non constituit ullum prædicamentum. — *de Pot.* q. 2, a. 5, c.; *Quodl.* ll. cit.

2. Præterea, prædicamenta accidentium distinguuntur et constituuntur per diversum ordinem ad subjectum, quia alioqui idem bis diceretur contra Philosophum (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15), et quia non esset in Deo, sicut nec sunt cætera prædicamenta accidentium, sed transeunt in rationem substantiæ: ergo relatio non constituit ullum prædicamentum. — 5. *Metaphys.* l. 9 et 17; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 3; 1a, q. 28, a. 2, c.

3. Præterea, si relatio constituit unum prædicamentum, vel hæc est relatio secundum esse, vel secundum dici; sed non potest dici primum, quia dextrum et sinistrum, et relatio dominii sunt relationes secundum esse, et tamen non pertinent ad prædicamentum relationis, quia sunt relationes rationis; nihil autem est in prædicamento, quod non sit res extra animam, ut dictum est; neque secundum, quia hujusmodi relationes pertinent ad alia prædicamenta, ut patet in scientia, quæ pertinet ad prædicamentum qualitatis: ergo nullo modo relatio constituit prædicamentum. — *de Pot.* q. 7, a. 10, c. et ad 11; 1a, q. 13, a. 7.

4. Præterea, si relatio constituit unum prædicamentum, sequitur primo, quod dantur undecim prædicamenta; nam omne relativum habet suum correlativum, ut patet ex proprietatibus relativorum, ut dicemus; quare si unum relativum constituit unum prædicamentum, et aliud correlativum constituet aliud. Secundo sequitur relationem realem terminari ad non ens, quia terminus relationis, quæ est genus summum, non est tam absolutum, quam relativum, cum possit ad utrumque terminari, ut dicemus; non datur autem in rerum natura ens reale, quod sit simul absolutum et relativum; sed utrumque horum est absurdum, ut dictum est: ergo dicendum est non dari genus summum, quod sit relatio. — V. infra a. 10.

Sed contra est: 1. quod Philosophus in *Prædicam.* c. 7 et 5. *Metaphys.* inter decem summa genera ponit relationem.

2. Præterea, D. August. 5. *de Trinit.* c. 8 dicit, quod quidquid dicitur de Deo, aut dicitur secundum substantiam, aut secundum relationem, et quod duo tantum prædicamenta sunt in Deo, substantia et relatio; quod idem docet Boethius *de Trinit.* c. 5 et 6: ergo relatio constituit unum prædicamentum. — 1a, q. 28, a. 2, ad 1; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 3, *Sed contra.*

RESPONDEO DICENDUM, quod relatio realis constituit unum prædicamentum. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod cum ens diversimode reperiatur in sub-

stantia et accidente, per naturam prædicati accidentalis sciri potest, utrum relatio constituat determinatum genus accidentium. Cum enim, ut dictum est, prædicamenta accidentium constituantur et distinguantur per diversos modos essendi in substantia proportionaliter respondentes diversis modis prædicandi, illud prædicatum constituit prædicamentum distinctum ab aliis, quod significat determinatum modum essendi diversum ab aliis significatis per reliqua prædicamenta; sic enim quia quantum et quale significant determinatos modos essendi inter se, et a modis reliquorum generum diversos, faciunt duo prædicamenta ab aliis distincta. Similiter ergo quia ad aliquid significat novum modum essendi accidentis in substantia (nam significat accidens inhærens substantiæ in respectu ad alterum) constituet unum prædicamentum; et sicut, cum homo dicitur albus, album dicitur contineri sub prædicamento qualitatis, quia significat esse quale, quod genus qualitatis constituit, ita cum dicitur, homo est pater, quia prædicatur realis respectus, qui inest illi ad aliquid extrinsecum, ideo significat esse ad alterum, quod est esse relationis, et sic pertinet ad genus relationis. Unde manifestum est, quod relatio constituit determinatum genus. — V. supra q. 9, a. 3; 3. *Phys.* l. 5; *Opusc.* 42, c. 19 sq.

Ad primum ergo dicendum, quod relatio dupliciter potest considerari: *uno modo*, ut accidens, et ita sicut inhæret subjecto, sic est aliquid in rerum natura. *Alio modo*, ut tale accidens, idest ut relatio, et sic si sit realis, sicut oportet, quod sit inhærens, ita licet non significet aliquid, ut opponitur ei, quod est ad aliquid, significat tamen aliquid, ut opponitur nihilo, alioqui ad aliquid non esset unum prædicamentum, cum in nullo prædicamento ponatur aliquid quod non sit res extra animam, ut dictum est. — Vel dic, quod relatio habet ex respectu rationem generis vel speciei, ex causa vero habet esse reale. — *de Pot.* q. 2. a. 5, c. et q. 7, a. 8, c. et a. 9, c. et ad 7; *Quodl.* 9, a. 4, c. et ad 3.

Ad secundum dicendum, quod relatio, secundum quod est accidens, dicit ordinem ad subjectum, sicut et visus et intellectus, ut sunt accidentia et potentiæ, et hoc modo non est in Deo relatio, sicut nec ullum prædicamentum accidentium, quia oportet omnem imperfectionem removeri ab eo, quod in divinam prædicationem venit; ratio autem accidentis imperfectionem continet, quia esse accidentis est inesse et dependere, et compositionem facere cum subjecto, unde secundum rationem accidentis nihil potest de Deo prædicari. Si autem consideretur relatio secundum propriam rationem generis, cum non importet aliquam dependentiam ad subjectum, sicut nec visus ut visus, nec intellectus ut intellectus, reperitur in divinis; nec inde sequitur, quod bis dicatur, quod tamen sequitur, si secundum propriam rationem respicit subjectum, sicut sequeretur in visu et intellectu, si secundum propriam rationem respicerent subjectum; nam sic haberent in propria ratione duplex esse, quod dici non potest. — 5. *Metaphys.* l. 17; 1. *Sent.* dist. 8, a. 4, a. 3; *Quodl.* 9, l. c.

Ad tertium dicendum, quod distinctio relativorum secundum esse et secundum dici nihil facit ad hoc, quod relatio sit realis; nam in utrisque relativis inveniuntur aliqua, quæ important relationem realem, et aliqua, quæ rationis, ut pater, filius, idem, dextrum et sinistrum sunt relativa secundum esse; et tamen pater et filius significant relationes reales, nam significant relationes habentes aliquid in re, supra quod eorum esse fundatur; idem vero, dextrum et sinistrum significant respectum rationis, quia tales relationes vel non habent aliquid in re, supra quod eorum esse fundatur, ut dextrum et sinistrum in illis, in quibus non sunt determinatæ istæ positiones secundum naturam, sicut in partibus animalium, in quibus propterea istæ relationes sunt reales, quia fundantur in diversis virtutibus diversarum partium; sed in aliis non sunt nisi secundum habitudinem rationis unius ad alterum, vel non habent diversitatem realem inter extrema, ut relatio identitatis numericæ. Scientia vero, sensus et Creator sunt relativa secundum dici, et tamen scientia et sensus significant relationes reales, quia significant respectus fundatos super re reali, ut scientia significat respectum ad objectum fundatum super qualitate; Creator vero significat relationem rationis

consequentem divinam actionem, quam principaliter significat nomen creationis, non enim Dei ad creaturam potest esse relatio realis. Dicuntur autem relativa secundum esse, quando nomina sunt imposita ad significandas ipsas relationes, ut nomen dominus, relativa vero secundum dici, quando nomina sunt imposita ad significandum principaliter illud, super quod fundatur relatio, puta qualitatem vel aliquid hujusmodi, ad quæ consequitur relatio, ut patet in nomine scientiæ, quod est relativum secundum dici, quia significat qualitatem, quam consequitur respectus quidam ad scibile. — *de Pot.* q. 7, a. 10, ad 11; 1a, q. 13, a. 7, ad 1; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1 et dist. 30, a. 2, c. et a. 3, ad 4; *de Verit.* q. 21, a. 6.

Ad quartum dicendum, quod relatio realis potest constituere determinatum prædicamentum, ut dictum est, nec inde sequitur ullum absurdum ex allatis; non primum, quia ratio relationis prædicamentalis communis est omnibus relativis et correlativis, cum abstrahat ab omnibus; nam cujuslibet relativi vel correlativi relatio essentialiter consistit in ordine ad aliud, puta ad terminum, ut dicemus; neque secundum, quia sufficit ut terminus cujuscumque relationis realis prædicamentalis sit a parte rei, licet ratio termini in communi sit analoga, utpote communis absolutis et respectivis, ut dicemus. — Il. cit. in c; v. infra a. 3 et 7.

ARTICULUS III

UTRUM RELATIO PRÆDICAMENTALIS RECTE DEFINIATUR, CUJUS ESSE EST AD ALIUD SE HABERE.

Videtur quod non recte definiatur relatio prædicamentalis, cujus esse est ad aliud se habere.

1. Unius enim rei una est definitio; sed Philosophus relativa definit aliter in *Prædicam.* c. 7 sic : Ad aliquid dicuntur, quæcumque hoc ipso, quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud : ergo relativa non recte definiuntur, quorum esse est ad aliud se habere. — 1. *Sent.* dist. 1, expos. text.; 5. *Metaphys.* l. 13; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 1.

2. Præterea, cum relatio sit accidens, ejus esse est inesse; sed inesse non est ad aliud se habere : ergo non recte definitur. — Sed dices, quod esse relationis, ut est accidens, est inesse, ut vero est tale accidens, ejus esse est ad aliud se habere. — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 12; 1a, q, 28, a. 2. c.

3. Contra relatio secundum quod est tale accidens, non est per se existens; nam hoc est proprium substantiæ, sed est inhærens; sed esse accidentis inhærentis non est ad aliud se habere, ut patet : ergo.

Sed contra est, quod Philosophus in *Prædicam.* c. 7. definit ad aliquid, quorum esse est ad aliud se habere.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte definiuntur ad aliquid : quorum esse est ad aliud se habere. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod esse dicitur tripliciter. *Primo* dicitur ipsa quidditas vel natura rei, sicut dicitur, quod definitio est oratio significans quid est esse; definitio enim quidditatem rei significat. *Alio* modo dicitur esse ipse actus essentiæ, sicut vivere, quod est esse viventium, est actus animæ, non actus secundus, qui est operatio, sed actus primus. *Tertio*, dicitur esse, quod significat veritatem compositionis in propositionibus, secundum quod « est » dicitur copula, et secundum hoc est in intellectu componente et dividente quantum ad sui complementum, sed fundatur in esse rei, quod est actus essentiæ. Cum ergo dicit Philosophus, quod ad aliud sunt, quorum esse est ad aliud se habere, intelligit de esse, quod est quidditas rei, quæ definitione significatur, quia ipsa natura relationis, per quam constituitur in tali genere, est ad aliud referri; et non intelligitur de esse, quod est actus essentiæ; hoc enim esse habet relatio ex his, quæ causant ipsam in subjecto, secundum quod esse non refertur ad aliud, sed ad subjectum, sicut et quodlibet accidens. — *de Pot.* q. 8, a. 2, arg. 12; 1. *Sent.* dist. 33, q. 1, a 1, ad 1; 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, ad 2; *Quodl.* 9, a. 4, ad 3; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus duas definitiones tradidit relativorum, unam complectentem tam relativa

secundum dici, sub quibus continentur tam relativa realia quam rationis, quam relativa secundum esse, et est illa posita in argumento, alteram perfectam complectentem solas relationes reales secundum esse et prædicamentales, et est supra explicata. — *Opusc.* 48, l. c; *Tab. Aur.* voce « relativum » n. 1.

Ad secundum dicendum, ut responsum est in objectione, quod duplex esse convenit relationi, unum, secundum quod est accidens, et hoc est esse simpliciter et respectu accidentis est inesse; nam secundum hoc fundatur in subjecto, quatenus ponit in illo aliquid. Alterum vero convenit illi, ut est ratio quædam seu relatio; et hoc esse non est esse simpliciter, sed esse secundum quid, quod respectu relationis est ad aliud se habere, hoc enim significat ratio relationis, quod est dicere, relationem in quantum est accidens, ponere aliquid in subjecto; in quantum vero tale accidens, ita habere debile esse secundum sui inhærentiam in subjecto, ut non ponat in subjecto aliquid absolutum, sed tantum per respectum ad aliud. — *de Pot.* q. 8, a. 2, ad 11 et 12; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1 et dist. 33, q. 1, a. 1; 1a, q. 28, a. 2, c.

Ad tertium dicendum, quod in quolibet genere accidentium est, ut dictum est, duo considerare, quorum unum est esse, quod competit unicuique ipsorum secundum quod est accidens, et hoc communiter in omnibus est inesse subjecto; accidentis enim esse est inesse; aliud est propria ratio cujuscumque illorum generum. Et in aliis quidem generibus a relatione, ut quantitate, qualitate et similibus etiam propria ratio generis accipitur secundum comparationem ad subjectum; nam quantitas dicitur mensura substantiæ, qualitas vero dispositio ejusdem; sed ratio propria relationis non accipitur secundum comparationem ad illud, in quo est, sed secundum comparationem ad aliquid extra. — Si igitur consideremus relationes creatas secundum id, quod relationes sunt, sic inveniuntur esse assistentes, non intrinsecus affixæ; non quod non inhæreant subjectis, sed quia ut sic, ut supra dictum est, non significant ut quid inhærens, quasi significantes respectum quodam modo contingentem ipsam rem relatam, prout ab ea tendit in alterum. Si vero consideretur relatio, secundum quod est accidens, sic est inhærens subjecto, et habet esse accidentale in ipso. Et quia quidquid in rebus creatis habet esse accidentale, secundum quod transfertur in Deum, habet esse substantiale, (nihil enim est in Deo, ut accidens in subjecto, sed quidquid est in Deo, est ejus essentia), ideo ex ea parte, qua relatio in rebus creatis habet esse accidentale in subjecto, relatio realiter existens in Deo habet esse essentiæ divinæ, idem omnino ei existens; in hoc vero quod ad aliquid dicitur, non significatur aliqua habitudo ad essentiam, sed magis ad suum oppositum. — *Ibid.* et ll. cit. supra a. 2, ad 1.

ARTICULUS IV

UTRUM FUNDAMENTUM ET CAUSA RELATIONIS SIT TANTUM TRIPLEX, QUANTITAS, ACTIO ET PASSIO, ET MENSURA.

Videtur quod fundamenta relationum sint plura tribus prædictis.

1. Quia cum relatio non habeat esse naturale nisi ex hoc, quod habet fundamentum in re, et ex hoc collocetur in genere, differentiæ relationum essentiales sumi debent secundum differentias aliorum entium; sed alia entia a relatione sunt plura tribus : ergo et causæ relationum seu fundamenta erunt plura tribus. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 2, ad 4.

2. Præterea, identitas specifica, vel generica, et similitudo sunt relationes reales, ut docet Philosoph. 5 (4) *Metaphys.* c. 15; sed illæ fundantur in substantia et qualitate; nam ut docet Philosophus ibid., eadem sunt, quorum substantia est una, et similia, quorum qualitas est una : ergo idem quod prius. — *Tab. Aurea* voce « relatio » n. 31; 5. *Metaphys.* l. 17; 5. *Phys.* l. 3; 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 1, c.; *de Pot.* q. 7, a. 9, c.

3. Præterea, aliqua dicuntur ad aliquid vel ratione sui generis, ut musica ratione scientiæ, vel ratione sui concreti, ut æqualitas, quia æquale dicitur ad aliquid, vel ratione sui accidentis, ut homo ratione

albedinis; sed hujusmodi relativa non fundantur in quantitate, vel actione et passione, vel mensura, ut patet : ergo. — 5. *Metaphys.* l. 17.

4. Præterea, omnia, quæ dicuntur ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum, ad quæ dicunt ordinem, et per consequens illa erunt causæ distinctionis illorum; sed ea, ad quæ dicunt ordinem relationes prædicamentales, puta termini relationum, sunt longe plures tribus : ergo. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, c.

Videtur quod fundamenta relationum sint pauciora tribus.

1. Dicit enim Philosophus 3. *Phys. text.* 3; c. 1, quod ad aliquid aliud quidem secundum superabundantiam et defectum; aliud autem secundum activum et passivum; sed relatio secundum superabundantiam et defectum, ut relatio dupli ad dimidium, fundatur in quantitate, relatio vero activi et passivi fundatur super actione et passione : ergo fundamenta relationum sunt tantum duo. — 3. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, fundamentum relationis est id, per quod una res ordinatur ad aliam; sed neque per quantitatem, neque per actionem res ordinatur ad aliam; nam quantitas et secundum rationem accidentis et secundum rationem proprii generis tantum respicit proprium subjectum; similiter actio de suo formali dicit esse actum agentis, ut definit Philosophus (3. *Phys. text.* 21; c. 3) : ergo. — l. c; 5. *Metaphys.* l. 17; 1a, q. 28, a. 2, c.; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 3, c; 1a 2æ, q. 1, a. 3, c.

3. Præterea, sine fundamento non potest esse relatio, cum ab illo habeat esse; sed transacta actione manet relatio causæ ad effectum, ut patris ad filium : ergo actio non potest esse fundamentum relationis. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, c.

4. Præterea, intellectio est actio; sed intellectio non fundat relationem realem in utroque extremo : ergo actio non est fundamentum relationum realium in extremis, et per consequens relationum prædicamentalium. — 5. *Metaphys.* l. 17.

5. Præterea, ratio mensuræ est propria ratio quantitatis, ut dictum est; sed quantitas est unum fundamentum relationis : ergo mensura non erit distinctum fundamentum a quantitate, et sic fundamenta relationum erunt pauciora. *Ibid.*

6. Præterea, a relatione nihil potest extrinseca denominatione denominari, sed tantum intrinseca, ut pater paternitate existente in alio supposito; sed in relativis tertii generis unum relativum dicitur ad aliud per relationem existentem in altero : ergo tertium hoc genus relativorum dari non potest. — 2. *c. Gent.* c. 13, n. 2; 1a, q. 13, a. 7, c.; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 1, ad 3; 3a, q. 35, a. 5, c. et ad 3.

7. Præterea, si dantur relationes tertii generis, maxime sunt scientia et scibile, ut docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15); sed hoc esse falsum, probatur *primo*, quia scientia refertur ad scientem, cum sit scientis, sicut visus videntis; sed idem bis dici non potest ad aliud, quia idem haberet duplex esse : ergo scientia non refertur ad scibile. (5. *Metaphys.* l. 17). *Secundo* relationes, quæ consequuntur operationem intellectus, sunt relationes rationis; sed relatio scientiæ ad scibile est relatio consequens operationem intellectus, ut patet : ergo scientia non dicit relationem realem ad scibile, sed rationis (1a, q. 28, a. 1, arg. 4). *Tertio* relatio realis requirit extrema realia, nam debet habere aliquid in re, supra quod esse ipsius fundatur; sed objectum scientiæ sæpissime non est aliquid actu existens, ut verbi gratia cum scitur natura rosæ, quæ nondum est : ergo relatio scientiæ ad scibile non est realis, sed rationis (*de Pot.* q. 7, a. 11, c.; 1. *Sent.* dist. 26. q. 2, a. 1). *Quarto* inter amantem et amatum est relatio realis in utroque extremo; sed eadem est ratio scibilis ad scientem, nam ita scire est actus immanens intellectus, sicut amare est actus immanens voluntatis : ergo etiam scibile dicit relationem realem ad scientiam (1. *Sent.* dist. 30, q. 1. a. 3, ad 3). *Quinto* in relativis tertii fundamenti mensurabile dicit relationem realem ad mensuram, et mensura ad mensurabile dicit relationem rationis; sed scientia est mensura scibilis, ut dicit Philosophus (10. *Metaphys. text.* 5; l. 9, c. 1), quia per scientiam, inquit, aliquid cognoscimus : ergo scientia et scibile non spectant ad fundamentum tertium, et per consequens non dantur relationes tertii fundamenti;

et sic fundamenta relationum erunt pauciora tribus.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys.* l. c.) numerat tantum tria fundamenta relationum prædicamentalium, quantitatem, actionem et passionem, mensurabile et mensuram.—5. *Metaphys.* l. 17.

Ad primam quæstionem dicendum, quod recte Philosophus assignavit numerum relationum prædicamentalium juxta triplex fundamentum. Ratio autem hujus triplicis fundamenti et specierum relationum ex fundamenti diversitate sumptarum hæc est, quia cum relatio, quæ est in rebus, consistat in ordine quodam unius rei ad aliam, oportet tot esse genera relationum, quot modis contingit unam rem ad aliam ordinari. Ordinatur autem una res ad aliam vel secundum esse, prout esse unius dependet ab alia, et sic est tertium genus relationum tertii fundamenti; vel secundum virtutem activam et passivam, secundum quod una res ab alia recipit, vel alteri aliquid confert, et sic est secundum genus relationum secundi fundamenti; vel secundum quod quantitas unius rei potest mensurari per aliam, et sic est primum genus. Qualitas autem rei, in quantum hujusmodi, non respicit nisi subjectum, in quo est, unde secundum ipsam una res per se non ordinatur ad aliam, sicut neque per substantiam, nisi per accidens, secundum quod qualitas vel forma substantialis vel materia habet rationem virtutis activæ vel passivæ, et secundum quod in eis consideratur aliqua ratio quantitatis, puta ratio unius, quod reducitur ad genus quantitatis quasi principium quantitatis discretæ, super ipsum enim fundatur identitas, secundum quod est unum in substantia, et æqualitas, secundum quod est unum in quantitate, et similitudo, secundum quod est unum in qualitate. Alia vero genera magis consequuntur relationem, quam possint relationem causare; nam « quando » consistit in aliquali relatione ad tempus, « ubi » vero ad locum; positio vero ordinem partium importat, habitus autem relationem habentis ad habitum. — l. c; 3. *Phys.* l. 1; 1. *Sent.* dist. 30, q. 1, a. 3, ad 3; 3. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 1, sol. 1; *de Pot.* q. 7, a. 9 et 10.

Ad primum ergo dicendum, quod cum relatio habeat debilissimum esse, quia consistit tantum in hoc, quod est ad aliud se habere, oportet quod super aliquod aliud accidens fundetur, quia perfectiora accidentia sunt propinquiora substantiæ et illis mediantibus alia accidentia insunt substantiæ. Hæc autem, super quibus fundantur relationes, maxime sunt quantitas et actio, ut dictum est; nam quantitas potest esse mensura etiam alicujus exterioris, et agens transfundit actionem suam in aliud; per reliqua vero accidentia, nisi induant rationem quantitatis vel alicujus pertinentis ad quantitatem, non ordinatur res aliqua ad aliam. — 3. *Phys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 17.

Ad secundum dicendum, quod substantia et qualitas, ut dictum est, possunt fundare relationem, quatenus habent rationem virtutis activæ vel passivæ, et quatenus induunt rationem unius pertinentis ad quantitatem, non autem ratione sui; relatio enim identitatis specificæ vel genericæ fundatur in substantia posteriori modo, et relatio effectus ad causam et relatio creaturæ ad Deum fundantur in substantia priori modo, sicut et creatio passiva, quæ est relatio realis. — 3. *Phys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 17; *de Pot.* q. 7, a. 9, c. et ad 4 et q. 3, a. 3, ad 3; 1a, q. 45, a. 3.

Ad tertium dicendum, quod relativa sunt in duplici differentia, nam alia sunt per se, et hæc sunt in triplici genere juxta triplex fundamentum; alia sunt per accidens, et de his procedit argumentum. — 5. *Metaphys.* l. 17.

Ad quartum dicendum, quod cum relatio non habeat ex hoc, quod ad alteram dicitur, quod sit aliquid in rerum natura, sed habeat hoc ex eo, quod relationem causat, quod est in re, quæ ad alterum dicitur; et ex eodem res habeat unitatem et multitudinem, ex quo habet esse, ideo licet relationes secundum respectus multiplicentur ex terminis, secundum esse tamen multiplicantur et genere inter se distinguuntur secundum ea, in quibus relationes fundantur, ut patet ex Philosopho, qui proinde (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15) ex diversis fundamentis genera relationum distinguit. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 2, ad 4; 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, c.; *Opusc.* 2, c. 52.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod tria sunt relativorum genera ex triplici fundamento, et non pauciora, ut dictum est, quod etiam confirmari potest ex modo innascendi relationis. Nam aliquando relatio nascitur ex motu utriusque extremi, sicut paternitas et filiatio, et similes, quæ fundantur in actione et passione, et sunt realiter in utroque extremo; quandoque vero innascitur ex motu alterius tantum, sed hoc contingit dupliciter, *uno modo*, quando relatio innascitur ex motu unius sine motu alterius vel præcedente vel comitante, sicut in sensibili et sensu, scibili et scientia, et tunc est relatio in uno secundum rem, et in alio secundum rationem tantum, et hujusmodi sunt relationes tertii generis. *Alio modo*, quando innascitur ex motu unius sine motu alterius tunc existente, non tamen sine motu præcedente, sicut æqualitas fit inter duos homines per augmentum unius, sine hoc, quod alius tunc augeatur vel minuatur, sed tamen prius ad hanc quantitatem, quam habet, per aliquem motum vel mutationem pervenit, et ideo in utroque extremorum talis relatio realiter fundatur; et similiter est de relatione similitudinis et aliis primi generis. Et sic manifestum est tria tantum esse fundamenta relationum, nec pauciora, nec plura. — Ll. cit. in q. 1. hujus art. in c.; 4. *Sent.* dist. 41, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus l. c. numerat fundamenta, super quæ maxime fundantur relationes reales in utroque extremo, quæ sunt prædicta duo. — Ll. cit. q. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 30. q. 1, a. 3; 4. *c. Gent.* c. 24, n. 1, secundo loco.

Ad secundum dicendum, quod quantitas, quatenus potest esse mensura alicujus exterioris, potest esse id, per quod una res ordinatur ad aliam; et similiter actio, hæc enim specificatur a principio activo, sed per ordinem ad terminum. Calefactio enim ab infrigidatione differt, quod una earum ex calore procedit et in calorem terminatur, alia vero a frigore procedit ad frigus; unde actio definitur, quod sit actus agentis in aliud; agens enim actionem suam transfundit in aliud. Et ratio hujus est, quia licet actio specificetur a forma agentis, non tamen specificatur ab illa, in quantum est forma manens in agente, cui ipsa dat esse; sed secundum quod habet inclinationem ad effectum. — 5. *Metaphys.* l. 17; 3. *Phys.* l. 1; *de Pot.* q. 6, a. 8, c.

Ad tertium dicendum, quod relationes fundatæ in actionibus non innascuntur ex illis secundum quod sunt in actu, sed magis secundum quod fuerunt, sicut aliquis dicitur pater, postquam ex actione est effectus consecutus, et tales relationes fundantur super id, quod in agente relinquitur ex actione, sive sit dispositio, sive habitus, sive aliquod jus aut potestas, vel quidquid aliud est hujusmodi. Et quia hoc, quod relinquitur ex actionibus unius speciei, non potest esse nisi unum, inde est, quod tales relationes etiam secundum rem non multiplicantur secundum diversas actiones, sed magis sunt unum secundum id, quod ex actione relinquitur. Et propter hoc non sunt diversæ relationes secundum rem in patre uno, qui generavit plures filios, nec in uno magistro, qui docet plures discipulos eamdem doctrinam; secus autem si essent plures actiones secundum speciem, nam tunc causarent etiam plures relationes specie differentes. — Vel dic, hujusmodi relationes fundari super potentia activa et passiva determinatis secundum diversa tempora actionis. — Vel dic, fundari super substantia, ut habet rationem virtutis activæ et passivæ. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, c.; 3a, q. 35, a. 5; 5. *Metaphys.* l. 17; *de Pot.* q. 7, a. 9; Ferrariensis in 4. *c. Gent.* c. 14.

Ad quartum dicendum, quod relationes secundi generis fundantur in actione transeunte, quæ cum realiter pervenit ad passum, refert realiter ipsum ad agens; at intellectio non est actio transiens, sed immanens, unde non refert objectum intelligibile ad intellectum, sed contra. — 5. *Metaphys.* l. 17.

Ad quintum dicendum, quod in tertio genere relativorum non accipitur mensura et mensurabile secundum quantitatem, hoc enim ad primum genus pertinet, in quo utrumque ad utrumque dicitur, nam duplum dicitur ad dimidium, et hoc ad illud; sed secundum mensurationem esse et veritatis; veritas enim scientiæ mensuratur a scibili; ex eo enim quod res est vel non est, oratio scita vera est vel falsa, et non

contra, et similiter est de sensu et sensibili. Et propter hoc non mutuo dicuntur mensura ad mensurabile, et contra, sicut in aliis modis, sed solum mensurabile dicitur ad mensuram; et similiter imago dicitur ad id, cujus est imago, tanquam mensurabile ad mensuram, veritas enim imaginis mensuratur ex re, cujus est imago. — l. c.

Ad sextum dicendum, quod dupliciter potest aliquid denominari a relatione existente in altero, uno modo causaliter, quia talis relatio est sufficiens fundamentum et causa, cur intellectus in alio extremo cointelligat relationem aliam, per quam concipiat illud, ut terminum et correlativum alterius. Et hoc modo potest aliquid denominari causaliter et realiter a relatione in alio existente; sic enim Deus causaliter et realiter denominatur Dominus creaturarum a relationibus in illis existentibus, formaliter vero a relatione rationis cointellecta in ipso Deo ad creaturas; et similiter Christus Dominus dicitur causaliter et realiter filius B. Virginis Mariæ a relatione reali maternitatis, formaliter vero a relatione rationis cointellecta maternitati; idemque dico de scibili respectu scientiæ. Alio modo formaliter, et sic non potest aliquid dici relative ad aliud, seu referri ad aliud per relationem existentem in alio. — 1a, q. 13, a. 7, c. ; 3a, q. 35, a. 5, c. et ad 3; 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5; *Quodl.* 1, a. 2, c.; *Quodl.* 9, a. 4; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 1, ad 3 et dist. 40, q. 1, a. 1, ad 2.

Vel dic, quod aliud est dici relative ad aliud, aliud esse relativum secundum rem seu realiter referri ad aliud; ad primum enim sufficit denominari a relatione existente in altero, quomodo dicitur, quod Deus aliter se habet et mutatur secundum dici, quia res secundum rem mutantur et aliter se habent; ad secundum vero requiritur, ut relatio vere sit secundum rem vel per intellectum intelligatur in eo, quod est relativum secundum rem. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 1, ad 1 et dist. 40, q. 1, a. 1, ad 2.

Ad septimum dicendum, quod scientia refertur realiter ad scibile, tanquam mensurabile ad mensuram, ut dictum est. Et *ad primam instantiam* dicendum, quod scientia, ut est accidens et qualitas quædam, refertur ad scientem, sicut et intellectus ad intelligentem et visus ad videntem, in quantum sunt accidentia vel potentiæ; ut vero scientia est et secundum quod ad aliquid dicitur, refertur tantum ad scibile, sicut et visus et intellectus, ut visus et intellectus, seu secundum quod ad aliquid dicuntur, referuntur tantum ad objectum visibile et intelligibile, ut docet Philosophus 5. (4) *Metaphys.* ubi dicit, quod scientia, in quantum est relatio, non est scientis, sed scibilis. Cujus ratio est, quia relatio non significatur secundum rationem accidentis, seu ut aliquid ejus, in quo est, sed ut ad id, quod extra est. — 5. *Metaphys.* l. 17; 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, ad 5; *de Verit.* q. 3, a. 3, c. et q. 4, a. 5, c.; *de Pot.* q. 7, a. 4, ad 9 et q. 8, a. 2, c.

Ad secundam instantiam dicendum, quod relationes, quæ consequuntur solam operationem intellectus, in ipsis rebus intelligibilibus sunt relationes rationis tantum, quia scilicet ratio eas adinvenit inter duas res intellectas; sed relationes, quæ consequuntur operationem intellectus, quæ sunt inter verbum intelligibiliter procedens, et id, a quo procedit, atque adeo ipsum objectum intellectum, non sunt rationis, sed rei; sic intelligens et volens dicunt relationem realem ad intellectum et volitum, et similiter scientia ad scibile. — 1a, q. 28, a. 1, ad 4 et a. 4, ad 1.

Ad tertiam instantiam dicendum, quod cum omnis relatio ad non ens sit rationis, et similiter omnis relatio ad ens tantum in potentia, ut dictum est, necesse est, ut relatio realis sit ad terminum existentem; et sic relatio scientiæ ad scibile realis tantum terminabitur ad scibile existens; hoc enim distinguitur relatio realis a relatione rationis, quod illa requirit utrumque extremum realiter existens, ut dictum est, non hæc. — V. supra a. 1; *Tab. Aurea* voce « relatio », n. 47, 48.

Ad quartum dicendum, quod non est eadem ratio, sed opposita inter scientem seu scientiam et scibile, et amantem et amatum; ideo enim relatio scientiæ ad scibile est realis, non contra, quia illud, supra quod fundatur relatio realis, est tantum in scientia, non in scibili, fundatur enim relatio scientiæ super apprehensionem secundum esse spirituale, hoc autem

esse tantum est in sciente, non autem in scibili, quia ibi est forma rei secundum esse naturale. E contrario autem est de amante et amato, quia relatio amoris fundatur super appetitum boni, bonum autem non est aliquid existens tantum in anima, sed etiam in rebus; unde dicit Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 4), quod bonum et malum sunt in rebus, verum autem et falsum in anima, et ideo dicit Avicenna *Metaphys.* tract. 3, c. 10, quod et in amante et in amato est invenire dispositionem, per quam unum relativum refertur ad aliud, non autem in sciente et scibili, et ideo utrobique relatio realis est. — ll. cit.; 1. *Sent* dist. 30, q. 1, a. 3, ad 3.

Ad quintum dicendum, quod per mensuram proprie cognoscitur aliquid, sicut per principium cognoscendi; per scientiam autem sicut et per sensum non cognoscimus aliquid, nisi tanquam per habitum et potentiam cognoscitivam; et ideo scientia proprie non est mensura scibilis, sed tantum secundum similitudinem, quatenus per illam cognoscimus scibile. Unde et Philosophus postquam dixit, scientiam et sensum esse mensuram scibilis et sensibilis, statim subdit ad ostendendum, quod sunt mensuræ improprie, (atqui mensurantur magis, quam mensurant,) quod vere ita est; non enim quia nos aliquid sentimus aut scimus, ideo sic est in rerum natura, sed quia sic est in rerum natura ideo vere aliquid scimus vel sentimus, ut dicitur 9. [8] *Metaphys.* — 10. *Metaphys.* l. 2.

Vel dic, quod hic loquimur de mensuratione esse et veritatis, quomodo mensuræ ratio convenit objecto scientiæ, non autem ipsi scientiæ. — 5. *Metaphys.* l. 17.

Vel dic, scientiam esse duplicem, unam speculativam, et hæc mensuratur a rebus, alteram practicam, quæ est causa rerum, ut est scientia artificis et scientia Dei, et hæc scientia est mensura rerum, non contra. — l. c.; *de Pot.* q. 7, a. 10, ad 5.

ARTICULUS V

UTRUM RELATIO REALITER DISTINGUATUR A FUNDAMENTO.

Videtur quod relatio non distinguatur realiter a fundamento, puta a substantia, quantitate et qualitate.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 10; c. 3), quod stat altero mutato alterum immutatum relative dici; cum enim aliquis incipit alteri esse æqualis per illius mutationem, nihil advenit ei; sed si relatio distingueretur realiter a suo fundamento, atque adeo ab entibus absolutis, cum quis fit similis vel æqualis vel idem specie alteri per mutationem acquirenti substantiam, quantitatem vel qualitatem, vere mutaretur : ergo relatio non distinguitur realiter a suo fundamento. — 5. *Phys.* l. 3; *de Pot.* q. 7, a. 9, arg. 7; Ferrariens. in 4. *c. Gent.* c. 14.

2. Præterea, dicit Philosophus ibidem, quod in ad aliquid non est motus; sed si relatio distinguereter a suo fundamento, posset esse motus ad relationem, sicut est ad quantitatem et qualitatem : ergo relatio non distinguitur realiter a suo fundamento. — 5. *Phys.* l. 3; 1. *Sent.* dist. 9, in exposit. text. ad 1; 3. *Sent.* dist. 2, q. 2, a. 2, sol. 3.

3. Præterea, relatio non componit cum suo fundamento, ut identitas cum substantia, æqualitas cum quantitate, et similitudo cum qualitate; sed componeret, si esset entitas realiter distincta a fundamento : ergo. — *de Pot.* q. 8, a. 2, c.

4. Præterea, Deus potest separare omne accidens a subjecto; nam remoto ordine accidentis ad causam proximam, secundum quam modus essendi accidentis est inesse, adhuc potest remanere ordo ipsius ad causam primam, secundum quem modus essendi ipsius non est inesse, sed ab alio esse; sed Deus non potest separare relationem ab ente absoluto, cui inest tanquam subjecto et fundamento, ut relationem creaturæ ab ipsa creaturæ substantia, cui subjective inest, quia non potest facere, quod creatura non dependeat ab ipso : ergo relatio non est realiter distincta ab ente absoluto, in quo fundatur. —

4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 1, c. et ad 1; *Quodl.* 9. a. 5; v. supra q. 6, a. 3.

5. Præterea, nullum accidens potest esse in pluribus subjectis, ut dictum est; sed si relatio realiter distingueretur a quolibet ente absoluto, et consequenter a suo fundamento, id sequeretur; nam duplicitas, qua numerus quaternarius hominum est duplus binario, simul esset in quatuor hominibus : ergo. — V. supra q. 11, a. 3.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 62; c. 7) dicit, quod relatio, sicut et quantitas et qualitas generatur secundum quid; sed quod generatur secundum quid, habet entitatem realiter distinctam a quacumque alia re, quæ similiter generatur secundum quid, ut patet in quantitate et qualitate : ergo relatio distinguitur realiter a quantitate et qualitate et a suo fundamento.

2. Præterea, illud distinguitur realiter ab alio, ad quod per se terminatur mutatio; sed hæc per se terminatur ad relationem; dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 43 sq; c. 5), quod principia mutationis sunt prima contraria, quæ, in textu 50, c. 6 et 12. *Metaphys. text.* 22 et 23; l. 11, c. 4, docet esse in omni prædicamento, et 7. *Metaphys. text.* 22; l. 6, c. 7. ait, quod fit, fieri ab aliquo ex aliquo, id est ex materia; et aliquid, quod est terminus productionis et mutationis ad quem, quod ait esse substantiam, quantitatem, qualitatem et unumquodque aliorum prædicamentorum : ergo relatio distinguitur realiter a quocumque alio ente absoluto, ad quod terminatur mutatio, et proinde a substantia, quantitate et qualitate, quæ sunt fundamenta relationum, ut dictum est. — 1. *Phys.* l. 11 et 12; 12. *Metaphys.* l. 3; 7. *Metaphys.* l. 6.

3. Præterea, quando unum prædicamentum accidit alteri, non potest fieri ex illis duobus unum per se, sed per accidens, et per consequens ibi non potest reperiri unum esse utriusque, sed duo; unde necessario inter illa erit distinctio realis; sed prædicamentum relationis accidit aliis prædicamentis absolutis, puta substantiæ, quantitati et qualitati, ut dictum est : ergo relatio realiter distinguitur a prædicamentis, et per consequens a suo fundamento. — *de Pot.* q. 2, a. 2, ad 2.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere relationem distingui realiter a suo fundamento, quod multipliciter potest esse manifestum. Et *primo* quidem ex generali ratione accidentis; nam relatio realis prædicamentalis est accidens superveniens substantiæ posita actione et passione; et quantitati ac qualitati positis duobus extremis convenientibus in quantitate et qualitate, tanquam propriis et immediatis subjectis et fundamentis; nam relatio realis creaturæ ad Deum subjectatur et fundatur in substantia creaturæ, et similiter relatio effectus ad agens, et relatio identitatis genericæ vel specificæ, et creatio passio, ut dictum est. Sed omne accidens realiter distinguitur a subjecto, in quo inhæret; nam esse accidentis est inesse, secus vero esse substantiæ; unde et a substantia dependet in esse et compositionem facit cum subjecto, quæ omnia denotant realem distinctionem inter utrumque, quia nihil dependet a se ipso vel sibi ipsi inhæret; et in omni reali compositione necessario involvitur distinctio realis, nam omnis realis compositio fit ex diversis, quæ indigent agente ad hoc, ut uniantur. Quod autem dicitur de relatione subjectata et fundata in substantia, idem dicendum est de relatione fundata et subjectata in quantitate et qualitate, puta de æqualitate et similitudine. — V. supra a. 4, c. et ad 2; 4. *c. Gent.* c. 14; *de Pot.* q. 7, a. 1, c. et q. 8, a. 1, arg. 5.

Secundo ex ratione propria relationis per ordinem ad fundamentum; nam omnis causa realis materialis et efficiens realiter distinguitur a suo effectu, quia nihil est causa sui ipsius. Ut enim docet D. Anselmus in lib. *de Processione Spiritus S.*, nec natura permittit, nec intellectus capit existentem de aliquo esse, de quo existit; et Augustinus l. 1. *de Trinitate* c. 1 : nulla res, inquit, est, quæ se ipsam producat. Cujus ratio est, quia secundum idem genus causæ aliquid simul esset causa et causatum, quod est impossibile et contra Philosophum propterea negantem in 2. *Phys. text.* 30; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 3, l. 4; c. 2, aliqua duo posse sibi invicem esse causas in eodem genere causæ. At vero fundamentum relationis est causa ipsius; ut enim dictum est, ad productionem substantiæ, quantitatis et qualitatis producitur

relatio identitatis specificæ vel genericæ, relatio effectus ad causam et relatio æqualitatis et similitudinis; sunt enim hæ relationes propriæ passiones illarum, ut dictum est; propriæ vero passionis est in eodem subjecto sustentari, a quo causaliter producitur, cum subjectum respectu illius habeat triplicem rationem causæ, ut dictum est (*Tab. Aurea* voce « causa » n. 89; *de Pot.* q. 7, a. 8, c. et a. 9, ad 7 et c. et q. 10, a. 1, ad 8; 5. *Metaphys.* l. 2; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, ad 3; supra q. 11, a. 4 et q. 6, a. 2, c., etc.). — *Tertio* ex ratione relationis, secundum quod est tale accidens secundum se sumptum; illa enim realiter distinguuntur, quæ sunt ita diversa secundum esse, quod esse unius est imperfectissimum, debilissimum et postremum, ita ut exigat aliorum esse firmius et perfectius, in quo fundetur. Ita vero se habet relatio in comparatione ad substantiam, quantitatem et qualitatem; habet enim esse imperfectissimum et præsupponit entia prædicta, et aliquando etiam actionem et passionem. — *Tab. Aurea* voce « relatio » n. 10 et 17; 4. *c. Gent.* c. 14; *de Pot.* q. 8, a. 3, ad 12 et a. 1, ad 4 et 5; 12. *Metaphys.* l. 3.

Quarto ex differentia inter relationem creatam et increatam; nam *primo*, quia in divinis idem omnino est esse relationis, puta Paternitatis, et essentiæ, quia in divinis est tantum unum esse, ideo Paternitatis esse est in Filio; et sicut idem est esse essentiæ et essentia, et esse Paternitatis et Paternitas, ita necessario Paternitas secundum rem debet esse ipsa essentia; unde fit, ut non faciat compositionem cum illa. At in relationibus creatis aliud est esse relationis, puta identitatis genericæ vel specificæ, vel creationis passivæ et substantiæ, quæ refertur ad aliam substantiam, cum qua est eadem specie vel genere, vel ad Deum Creatorem, et ideo talis relatio dicitur inesse substantiæ in qua fundatur; et secundum quod inest, facit compositionem cum illa tanquam accidens cum subjecto; non enim una res potest inesse alteri sine compositione. *Secundo*, quia relatio creata est accidens, cujus esse est inesse, ideo esse relationis, prout est accidens, non est ad aliud se habere, sed esse relationis, secundum quod est ad aliquid, est ad aliud se habere; at esse relationis increatæ est idem cum esse divinæ essentiæ (1. *Sent.* dist. 21, q. 1, a. 2, c. et dist. 33, q. 1, a. 1, c. et ad 2; *de Pot.* q. 8, a. 1, ad 5 et a. 2, ad 12 et a. 3, ad 8). *Tertio*, quia relatio creata est accidens inhærens subjecto, quod refertur, quod idem est cum fundamento; nam, ut dictum est, substantia, quantitas et qualitas sunt fundamenta relationum, et eadem per relationes sibi inhærentes referuntur. Nam substantia dicitur eadem specie alteri et una quantitas alteri æqualis, et una qualitas alii similis; ideo non potest constituere aliquid subsistens, sed tantum aliquid relativum; at relatio divina, quia non solum est relatio, sed etiam secundum rem est ipsa divina essentia, potest constituere aliquid subsistens, et non tantum quid relativum. (V. supra a. 2, 3, 4). *Quarto* in creaturis in nomine relativo, v. g. idem, præter id, quod continetur sub significatione nominis relativi, est alia res; in Deo autem non est alia res, sed una et eadem, quæ non perfecte exprimitur nomine relationis, quasi sub significatione talis nominis comprehensa, seu præter relationem non est aliquid aliud secundum rem, sed solum considerata nominum ratione. *Quinto* substantia divina potest esse relatio, et contra; substantia vero creata non potest esse relatio; substantia autem est fundamentum relationis, ut dictum est. Demum in creaturis illud, quod ad aliquid dicitur, puta substantia, quantitas, qualitas (nam substantia dicitur eadem, quantitas æqualis, qualitas similis, et sunt fundamenta, ut dictum est, talium relationum, cum sint illarum causæ per resultantiam, et earumdem subjecta, cum sint propriæ passiones illarum), dicitur substare relationi, sicut subjectum accidenti, et ideo est aliud et aliud; at in divinis illud, quod ad aliquid dicitur, est ipsa relatio, quia in Deo non est aliud secundum rem, sed secundum rationem essentia et habens essentiam, quod est persona et ipsa proprietas distinguens personam. Ex his autem differentiis inter utramque relationem manifestum est, quod relatio creata realiter distinguitur a fundamento, quod illam causat. — 1a, q. 28, a. 2, ad 2; *Tab. Aurea*

voce « relatio » n. 78; 1. *Sent.* dist. 33, q. 1. a. 2, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod relatio aliud habet, in quantum est accidens, et aliud, in quantum est relatio vel ordo. Nam in quantum accidens habet, quod sit in subjecto, non in quantum relatio, sed solum, quod ad aliud sit, quasi in aliud transiens, quodammodo rei relatæ assistens; et ita relatio est aliquid inhærens, licet non ex hoc ipso, quod est relatio; sicut et actio ex hoc, quod est actio, consideratur, ut est ab agente, in quantum vero est accidens, consideratur ut in subjecto agente. Et ideo nihil prohibet, quod relatio desinat esse accidens hujus sine mutatione illius, in quo est, quia ejus ratio non perficitur, prout est in subjecto, sed prout transit in aliud, quo sublato, esse hujusmodi accidentis tollitur quidem quantum ad actum, sed manet quantum ad causam, sicut et subtracta materia tollitur calefactio, licet maneat calefactionis causa. — *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 7.

Vel dic, quod ideo cum aliquis de novo accipit quantitatem, per quam fit mihi æqualis, ego efficior æqualis illi sine aliqua mutatione mei, sed per solam mutationem illius, quia ille solus de novo accipit per mutationem quantitatem, quæ cum sit radix et causa relationis secundum esse, ante quantitatem non potest dici in illo fuisse relatio, nec secundum actum, nec secundum radicem; at in me, quia præexistebat quantitas, et consequenter relatio tanquam in radice, ex qua habet suum esse, (ex hoc enim, quod habeo quantitatem talem, competit mihi, quod sim æqualis omnibus illis, qui eamdem quantitatem habent) ideo quando quis per mutationem acquisitivam quantitatis fit mihi æqualis, non requiritur ulla mutatio in me, qua acquiratur quantitas de novo, sed sufficit, quod mea quantitas, quæ est communis radix æqualitatis, determinetur ad istum et ita producat relationem ad illum, tanquam radix arborem vel fructum. Cum enim ad rationem relationis duo concurrant, fundamentum et respectus, sicut potest destrui relatio vel per destructionem fundamenti, ad quam sequitur per accidens destructio relationis, vel ad cessationem respectus destructo termino, ad quem erat, ita potest dupliciter introduci, vel simul cum acquisitione et positione fundamenti, et tunc subjectum dicitur proprie mutari; vel ad positionem et acquisitionem respectus, et tunc subjectum non dicitur mutari, quia non acquirit aliquid, quod de sui ratione dicit ordinem ad subjectum, sicut cætera accidentia. — 5. *Phys.* l. 3; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, ad 3; 4. *Sent.* dist. 41, q. 1, a. 1. sol. 1, ad 3.

Vel dic, quod cum idem relativum eadem numero relatione referatur ad terminos numero distinctos, ut idem magister ad plures discipulos, quos eamdem doctrinam docet, et idem Dominus ad plures subditos, quos eadem potestate gubernat, et filius ad patrem et matrem, sicut pater ad secundum filium eadem relatione refertur, qua prius referebatur ad primum, ac proinde sine sui mutatione, — ita potest quis per suam quantitatem jam æqualis uni, fieri æqualis alteri per mutationem solam ipsius, quatenus scilicet is quantitatem aquirit per mutationem, per quam efficitur æqualis ipsis. — Vel dic, quod quis de novo fit similis alteri sine sui mutatione per se atque adeo sine acquisitione ullius entitatis, quæ mutationem per se terminet. — Ferrariensis in 4. *c. Gent.* c. 14; ll. citanda ad arg. seq.

Ad secundum dicendum, quod quamvis in « ad aliquid » non sit motus, sicut in id, quod terminat motum per se, quomodo quantitas et qualitas sunt termini motus per se, tamen relationes novæ non possunt innasci realiter in aliquo, nisi per motum.—Vel dic, quod de natura relationis est, ut in aliis rerum generibus causam habeat, quia minimum habet de naturâ entis, ut dicit Commentator in 11. *Metaphys.* Unde quamvis relatio per se non terminet motum, quia in « ad aliquid » non est motus, ut probatur in 5. *Phys.* ex hoc tamen, quod motus per se terminatur ad aliquod ens de necessitate consequitur relatio aliqua; sicut ex hoc, quod motus alterationis terminatur ad albedinem, consequitur relatio similitudinis ad omnia alba. Similiter etiam ex hoc, quod motus generationis terminatur ad formam, consequitur relatio, secundum quam materia sub forma esse dicitur; nihil enim prohibet accidens esse medium in conjunctione

substantiali, sicut conjunctionem sequens. —ll. cit. in arg.; 3. *c. Gent.* c. 62, n. 9; *de Pot.* q. 7, a. 8, c.

Ad tertium dicendum, quod relatio, ut est accidens, inhæret subjecto, et facit compositionem cum illo, ut dictum est; secus vero, si consideretur, ut est relatio et secundum propriam rationem. — ll. cit. in c. art.

Ad quartum dicendum, quod divinæ potentiæ ratione suæ immensitatis attribuendum est, quidquid in defectum non sonat; tamen aliqua sunt, quæ natura creata non patitur, ut fiant, propter aliquam repugnantiam, quam important ratione contradictionis implicitæ; et de talibus consuevit a quibusdam dici, quod Deus potest ea facere, quamvis fieri non possint. Ut ergo videamus, an Deus possit separare qualitates sive corporeas sive incorporeas a subjecto, et quantitatem et relationes, sciendum est, quod in qualibet qualitate corporali, ut in albedine, est duo considerare : naturam albedinis, propter quam speciem sortitur, et individuationem ejus, secundum quod hæc albedo sensibilis est ab alia sensibili distincta. Posset ergo Deus per absolutam potentiam suam facere, ut natura albedinis subsisteret absque omni quantitate et subjecto, tamen illa albedo non esset sensibilis, sicut hæc albedo sensibilis, sed esset forma quædam intelligibilis ad modum formarum separatarum, quas Plato posuit; sed quod hæc albedo sensibilis individuata esset sine quantitate, fieri non posset. Potest autem utroque modo facere quantitatem separatam a subjecto, quia quantitas non individuatur solum ex subjecto, sicut alia accidentia, sed etiam ex situ, qui est de ratione quantitatis dimensivæ, quæ est quantitas positionem habens. Quod autem dictum est de qualitate corporali, idem dicendum est de qualitate spirituali. At vero relationes nullo modo potest Deus separare a suo immediato subjecto, ut relationem creationis vel servitutis a substantia creata; nam Deus non potest facere quod creatura non dependeat ab ipso; et similiter relationem identitatis a substantia, æqualitatis a quantitate, et similitudinis a qualitate. Nam hæ habitudines naturaliter sequuntur ad productionem substantiæ, quantitatis et qualitatis; nam sunt, ut dictum est, per modum propriarum passionum, quæ sunt inseparabiles etiam per divinam potentiam a suis subjectis, ut dictum est. — *Quodl.* 7, a. 10, c. et ad arg.; *de Pot.* q. 5, a. 2; v. supra q. 11 et 12.

Ad quintum dicendum, quod relationes consequuntur productionem sui fundamenti, ut dictum est; unde si fundamentum potest esse in pluribus subjectis partialiter, etiam relatio fundata in tali fundamento poterit esse in pluribus subjectis partialiter. Et quia numerus, ut dictum est, cum sit totum quoddam heterogeneum, requirit plura subjecta partialia, ideo et relationes fundatæ in numero poterunt esse in pluribus subjectis partialibus eædem numero; et similiter idem dicendum de relationibus fundatis in actione et passione; sic una et eadem numero relatio est in pluribus trahentibus navem, quia sunt principium unius numero actionis.—V. supra q. 11, a. 3, sol. 2, ad 6; 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

ARTICULUS VI

UTRUM RELATIO POSSIT FUNDARI IN ALIA RELATIONE.

Videtur quod relatio fundari possit in alia relatione.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 13), quod identitas generica vel specifica est relatio realis; sed inter duas relationes reales, ut inter duas paternitates, est identitas specifica, sunt enim unius speciei, cum in una essentia conveniant : ergo una relatio potest fundari in alia.—5. *Metaphys.* l. 17; 1a, q. 28, a. 1, ad 2.

2. Præterea, ideo opponitur relative aliquid alicui, quia ipsum respicit per relationem, ut patet in patre respectu filii; sed una relatio dicitur opponi alteri, ut paternitas filiationi : ergo in paternitate est relatio ad filiationem, et sic una relatio fundari potest in alia. — 1a, q. 28, a. 3, c. et q. 42, a. 1, ad 4.

3. Præterea, omnis creatura refertur ad Creatorem relatione reali; sed relatio rea-

lis est creatura; nam omne, quod est in rerum natura, aut est Creator aut creatura; non est autem relatio realis Creator, ut patet: ergo relatio realis refertur per aliam relationem ad Creatorem et sic una relatio fundari poterit in alia relatione. — *de Pot.* q. 7, a. 9 et q. 3, a. 3, arg. 2.

Sed contra est, quod Philosophus l. c. inter relativa per accidens ponit relationes ipsas, quas inquit dici ad aliquid, quia earum subjecta dicuntur ad aliquid; sed si relatio posset fundari in alia, sicut fundatur in quantitate et qualitate, ut dictum est, relatio esset relativum per se et vere diceretur ad aliquid, sicut dicitur quantitas et qualitas : ergo relatio non potest fundari in alia relatione. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1; 5. *Metaphys.* l. 17.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, quod nulla relatio realis fundari potest in alia relatione reali prædicamentali. — Potest autem hoc esse manifestum *primo*, quia relatio realis est per se et essentialiter relatio; quod autem est per se et essentialiter tale, non potest esse per aliud et per participationem tale; propter hoc enim faciens factum factione media, ipsam mediam factionem non facit aliqua alia factione media; et similiter, quamvis intelligatur medius habitus inter hominem et vestem, in quantum habet eam, non tamen inter habentem et ipsum medium habitum est aliquid aliud medium quasi alius habitus. *Secundo*, quia si relatio realis fundari posset in alia relatione, daretur processus in infinitum, et sic in infinitum multiplicarentur relationes, quod dici non potest, sicut nec admitti potest, quod factio alia factione media fiat, et quod inter habitum et habentem detur alius habitus medius. — 5. *Metaphys.* l. 20; *de Pot.* q. 3, a. 3, ad 2; 1. *Sent.* dist. 8, q. 5, a. 1, c.; 2. *c. Gent.* c. 18; 1a, q. 45, a. 3, ad 2.

Tertio, quia relatio prædicamentalis est ens omnium imperfectissimum et debilissimum, et ideo exigens entia absoluta perfectiora et firmiora, in quibus sustentetur et fundetur, ut dictum est; quod autem tale est, non potest in se alia entia sustentare et fundare. *Quarto* relatio realis habet esse reale ex causa et fundamento ipsius; nam secundum propriam rationem nihil ponit in subjecto, sed illi tantum assistit; at si posset fundare aliam relationem, secundum propriam rationem deberet habere esse reale independenter ab aliis entibus absolutis, quæ propterea dicuntur esse fundamenta relationum, quia sunt causa esse realis ipsarum. Quare dicendum est, quod nulla relatio prædicamentalis potest fundari in alia prædicamentali. — Ll. cit. supra a. 5; 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 2, ad 4; *Tab. Aurea* voce « relatio » n. 68, 67.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum Philosophum l. c. unitas faciens relationem realem identitatis genericæ vel specificæ est unitas generica vel specifica in substantia prædicamentali; sicut unitas specifica in quantitate facit relationem realem æqualitatis, et unitas specifica in qualitate facit relationem realem similitudinis, non autem unitas numerica vel quantitatis vel qualitatis. Quia enim unitas specifica quantitatis vel qualitatis est in diversis suppositis, ideo æqualitas et similitudo important distinctionem suppositorum. — 5. *Metaphys.* l. 17; 1. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 3, ad 3; 1a, q. 28, a. 1, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod cum dicimus, quod paternitas opponitur filiationi, non est relatio media inter paternitatem et filiationem, sed seipsis opponuntur; eatenus enim unum opponitur alteri relative, quatenus respicit illud, nam secundum respectum aliquid alteri opponitur relative. — Ll. cit. in arg.; 5. *Metaphys.* l. 20.

Ad tertium dicendum, quod relatio realis est creatura, accepto communiter nomine creaturæ pro omni eo, quod est a Deo; non tamen oportet quod relatio media alia relatione referatur ad Deum, sed per se ipsam, ut dictum est. — *de Pot.* q. 3, a. 3, ad 2 et q. 7, a. 9, ad 2.

ARTICULUS VII

UTRUM RELATIO TERMINETUR AD RELATIVUM, AN AD ABSOLUTUM.

Videtur quod relatio terminetur ad relativum.

1. Dicit enim Philosophus in *Prædicam.* c. 7, quod dominus non est servi, secundum quod est homo, sed secundum

quod est dominus; et quod si a domino omnia auferantur, et solum remaneat, quod sit dominus, semper servus ad ipsum dicetur, nam servus domini servus dicitur; sed hoc est dicere servum referri ad dominum, ut dominus est, et consequenter ad relativum : ergo relatio servitutis, quæ est secundum esse et prædicamentalis, terminatur ad relativum et non ad absolutum. — Cajetanus in 1am, q. 13, a. 7.

2. Præterea, dicit Philosophus 6. *Topic.* c. 4, quod definitio datur per notiora et priora, quia datur causa innotescendi, præterquam in relativis oppositis, quæ non possunt sic definiri, sed unum necessario debet definiri per alterum, eo quod, quia omnibus relativis esse est ad aliquid quodammodo se habere, non est possibile unum sine altero cognoscere, unde in definitione unius necessario debet alterum assumi; sed si relativum referretur ad absolutum et non ad relativum, posset illius definitio dari per priora et notiora, sicut datur definitio reliquorum entium : ergo relativum terminatur ad relativum.

3. Præterea, dicit Commentator in l. c., quod id, ad quod dicitur relativum, oportet esse in prædicamento relationis; sed in prædicamento relationis non ponitur absolutum, sed relativum : ergo relatio prædicamentalis non terminatur ad absolutum, sed ad relativum. — Cajet. l. c.

4. Præterea, relativorum secundum esse prædicamentalium proprium est esse simul natura et cognitione, ut dicitur l. c.; sed eatenus dicuntur relativa simul natura, quatenus unum in suo intellectu et definitione claudit aliud, et e converso, ut duplum et dimidium, pater et filius, et similia; hoc autem est unum relativum referri ad aliud relativum, ut relativum; nam cum dicitur, quod relativi esse est ad aliud se habere, per ly « aliud » intelligitur correlativum, quod non est prius, sed simul natura. Si enim correlativum sumatur secundum absolutum, quod includit, esset prius natura et intellectu relativo, quod ad ipsum refertur, non autem simul : ergo relativum refertur ad relativum, non autem ad absolutum. — V. infra art. 10, quæstiunc. 4; 1a, q. 13, a. 7, ad 6 et q. 42, a. 3, ad 2 et q. 40, a. 2, ad 4.

5. Præterea, in divinis personis in una natura subsistentibus ideo una persona non est prior alia neque secundum naturam, neque secundum intellectum, quia divinæ personæ relationibus constituuntur, quæ sunt simul natura et intellectu; sed hoc est unum relativum referri et terminari ad aliud relativum et per ordinem ad illud *ut sic* definiri : ergo vere relativum terminatur ad relativum, non ad absolutum. — 1a, q. 42, a. 3, ad 2.

6. Præterea, esse relativi necessario est ad aliud distinctum; sed non est necessario ad aliud distinctum distinctione præsupposita relationi, ut patet in divinis : ergo formaliter est ad aliud distinctum distinctione facta per relationem : ergo relatio terminatur ad relativum. — *de Pot.* q. 8, a. 3, arg. 8 et ad 8.

7. Præterea, relativum ad illud refertur, per quod definitur; sed definitur per ordinem ad aliud relativum formaliter, quia alioqui sequeretur, quod viso Patre in divinis, vi talis visionis non videretur Filius; sed hoc est falsum, nam Filius videtur, quia videtur Pater, ejus correlativum : ergo relativum refertur et terminatur ad relativum. — 1. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 2.

8. Præterea, unum relativum, verbi gratia æquale, non necessario præsupponit aliquid aliud, sed tantum supponit, pater enim est æqualis filio, et tamen non præsupponit illum; at si relativum terminaretur ad absolutum, semper necessario præsupponeret aliquid aliud, nam terminus absolutus est prior natura relativo, et ab illo dependet relationis esse, quia sine termino nec esse, nec intelligi potest : ergo relatio terminatur ad relativum et non ad absolutum. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 2, ad 3; 1a, q. 42, a. 2, ad 3; 2. *c. Gent.* c. 12; 4. *c. Gent.* c. 14.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15.) dicit, uod visus, quem ponit inter relativa, non dicit relationem ad id, cujus est visus, seu visibile, sed ad colorem; sed color est quid absolutum, visibile quid relativum : ergo relativum non terminatur ad relativum, sed ad absolutum. — 5. *Metaphys.* l. 17.

2. Præterea, relatio consurgit posito termino, et destruitur illo destructo; sed si terminus relationis esset relatio, non posset consurgere ad positionem termini,

nec destrui ad destructionem ejusdem, nam relationes simul destruuntur, sicut simul ponuntur : ergo terminus relationis est quid absolutum.' — *Tab. Aurea* voce « relatio » n. 60 et 61 ; *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 1.

3. Præterea, cum loco nominis possit poni definitio illius, si relativum terminaretur ad relativum, et non ad absolutum tanquam ad proprium terminum, sequeretur, quod loco nominis relativi positi in definitione alterius poni posset definitio ipsius, et sic idem per idem definiretur; sed hoc communiter existimatur absurdum : ergo relativum non potest terminari et referri ad relativum, sed ad absolutum. — 7. *Metaphys.* l. 4.

4. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 33 et 34; l. 6, c. 10), quod partes definitionis sunt priores definito ; sed relativa mutua sunt simul natura, ut docet Philosophus in *Prædicam.* c. 7 : ergo cum relativum definiatur per ordinem ad aliud, non definietur per ordinem ad relativum, sed per ordinem ad absolutum. — 7. *Metaphys.* l. 9 et 10.

RESPONDEO DICENDUM, quod relativa sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt non mutua, quædam mutua; et illa quidem necesse est dicere, quod terminentur ad absolutum, ut scientia ad rem scibilem, et potentia ad rem absolute possibilem, ut visus ad colorem, et sensus ad res sensibiles. Quod manifestum esse potest multipliciter, et primo quidem, quia scientia et sensus dicunt relationem realem ad scibile et sensibile, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20, l. 4, c. 15). At scientia et sensus non terminantur ad scibile et sensibile formaliter, quia, ut ait Philosophus ibidem, scibile et sensibile non dicuntur relative per aliquam relationem in ipsis existentem, per quam terminent relationem sensus et scientiæ, sed dicuntur relative, quia scientia et sensus dicuntur ad ipsa. Cujus ratio est, quia scientia et scibile, sensus et sensibile non sunt duo extrema unius ordinis : ergo scientia et sensus, ut relativa sunt, referuntur et terminantur ad terminum absolutum. Neque dicat quis, in scibili non esse quidem relationem realem ad scientiam, esse tamen relationem rationis, in quantum intellectus apprehendit illud, ut terminum relationis scientiæ, et per consequens scientiam referri ad scibile relativum, non autem ad scibile absolutum. Nam licet intellectus apprehendat in scibili relationem rationis, per quam terminare intelligitur relationem scientiæ, vere tamen relatio realis scientiæ non terminatur ad hanc relationem, sed ad objectum reale scibile. Nam loco citato Philosophus ait, visum non referri ad visibile formaliter, sed ad colorem, qui est sensibile absolutum; eadem autem est ratio, ut ibi docet Philosophus, de scibili et mensurabili, et quocumque sensibili respectu proprii sensus, præter quam quod, ut dictum est, relatio realis debet terminari ad terminum, qui sit ens reale. Unde aliud est scientiæ relationem terminari ad scibile relative sumptum; aliud non posse intellectum intelligere relationem in uno extremo, puta in scientia, quin cointelligat aliam in alio extremo; nam illud falsum est, ut probatum est, hoc autem verissime dicitur (5. *Metaphys.* l. 17; 1a, q. 13, a. 7; 2. *c. Gent.* c. 11; Ferrariensis in h. l.; 1. *Sent.* dist. 8, q. 4, a. 1, ad 3; 3a, q. 35, a. 5). Et ratio hujus est, quia eo ipso quod intellectus intelligit rem aliquam, ut terminum relationis alterius, intelligit illam comparative ad aliud, et per consequens cum ordine et relatione ad illud, et sic illam intelligit intellectione formante relationem rationis, quod verum est de quolibet intellectu humano et angelico, imo et de divino. Hic enim format plures respectus ideales in sua essentia, qui sunt rationis, quatenus intelligit essentiam divinam ut imitabilem pluribus modis a pluribus creaturis, et per consequens per ordinem ad plures creaturas, seu quatenus comparat essentiam suam ad plures creaturas. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 2, c. et ad 2; *Quodl.* 4, a. 1; 1a, q. 15, a. 2, c. et ad 2 et 3.

Relativa vero mutua necessario debent terminari ad relativum; quod etiam constare potest ex multis, et *primo* ex natura relationis realis mutuæ. Nam de ratione hujus est realis oppositio relativa; non enim relatio mutua realis aliter habet oppositionis rationem, quam quia est alterum, quod est ejus essentia; et similiter relativum non nisi secundum respectum

ad alterum, qui est de ratione relationis, opponitur alteri relative; hoc enim differt oppositio relativa ab aliis oppositionibus, quod in illis unum dicitur opponi alteri, quatenus ipsum removet affirmationem, et secundum hoc ei opponitur; oppositio vero privationis et habitus, et oppositio contrarietatis includunt oppositionem contradictionis, ut dicitur 4. (3) *Metaphys.* Non est autem hoc in relativis; non enim opponitur pater filio, quia ipsum removet, sed ratione habitudinis ad ipsum, in qua tota essentia relationis consistit. Sed oppositio realis relativa non est formaliter nisi ratione relationis, et inter ipsas relationes, ut manifeste patet, tum quia in divinis est summa unitas et simplicitas inter absoluta, et inter relationes et absoluta, cum tamen sit inter ipsas divinas personas et relationes reales realis oppositio; tum quia ob hanc potissimum causam in relativis neutrum est sicut privatio alterius, vel defectum aliquem et imperfectionem importans, cum tamen in omnibus oppositionibus unum sit sicut perfectum, et alterum ut imperfectum, ut per se patet in affirmatione et negatione, privatione et habitu, ut dictum est, et in contrariis; in his enim semper unum est perfectius et alterum vilius et sicut privatio. Nam quamvis una relatio habeat annexam negationem alterius relationis in eodem supposito, non tamen ista negatio importat aliquem defectum, quia defectus non est nisi secundum aliquid, quod in aliquo natum est esse. Unde cum id, quod relativam oppositionem habet ad aliud, secundum rationem oppositionis non ponat aliquid, sed ad aliquid, non sequitur imperfectio vel defectus; ergo dicendum est, quod de ratione relationis mutuæ realis est dicere respectum ad terminum relativum, non autem ad absolutum.

Secundo ex distinctione, quam infert realis relatio oppositionis; quia ideo relativa mutua distinguuntur inter se realiter, quia opponuntur; sed oppositio tantum est ratione relationum, ut dictum est: ergo et distinctio; ergo cum de ratione relationis sit habitudo ad terminum oppositum et distinctum, necessario debet relatio realis mutua terminari ad terminum relativum, non autem ad absolutum. Quod evidentius ex eo constat, quod in divinis reperitur ratio relationis, et consequenter illa, quæ sunt de ratione illius, sicut cuicumque attribuitur homo, oportet quod ei etiam tribuatur rationale; de ratione autem relationis est habitudo, secundum quam aliquid alteri opponitur relative; oppositio autem in sui ratione includit distinctionem. At in divinis non est distinctio nisi secundum terminos relativos, atque adeo secundum relationes; ergo de ratione relationis realis mutuæ non est, dicere habitudinem ad terminum absolutum, sed relativum, alioqui hoc etiam esset in Deo, ubi salvatur perfecte ratio relationis. — *de Pot.* q. 8, a. 3, c. et ad 12; 1a, q. 39, a. 1, c. et q. 28, a. 3.

Tertio ex proprietate relativorum realium mutuorum, quæ est esse simul natura et intellectu. Hæc enim non competit subjectis relationum, sed ipsis relationibus; non enim est necesse, quod ipsa absoluta et subjecta sint simul natura et intellectu, sed tantum relationes; pater enim quoad absolutum, seu quoad suam substantiam in creatis est prior natura, imo tempore et intellectu filio, non tamen quoad relationem. Et similiter in creatis principium secundum absolutum, id est secundum id, quod est principium, est prius natura et intellectu eo, quod est a principio; si vero considerentur relationes principii et principiati, vel entis a principio, principium et principiatum sunt simul natura et intellectu; unde fit, ut in divinis, ubi ratio relationi perfecte reperitur, quia relationes sunt subsistentes, personæ divinæ illis constitutæ sint simul natura et intellectu. Cum ergo in relativis mutuis unum respiciat aliud tanquam terminum, cum quo est simul natura, dicendum est, quod respiciat terminum relativum, et non absolutum. Quod etiam confirmari potest, quia relativa mutua non dicuntur esse simul natura, ad differentiam relativorum non mutuorum, quibus talis proprietas non convenit propter ordinem rerum, de quibus relativa dicuntur, sed propter significationem relativorum, quia nimirum unum relativum in sui conceptu includit aliud, et e converso; quod non sic est in relativis non mutuis. Et sic manifestum est, quænam relativa referantur et termi-

nentur ad terminum absolutum, quæ vero ad relativum; et per hoc etiam patet *ad priora objecta*; nam tantum, probant relativa realia mutua debere referri ad terminum relativum, quod concedimus; posteriora vero, quia probare videntur tam de relativis mutuis, quam de non mutuis, ideo solvenda sunt. — *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 1; 10. *Metaphys.* l. 8; 1a, q. 13, a. 7, c. et ad 6 et q. 42, a. 3, ad 2.

Ad primum ergo *secundæ partis* dicendum, quod argumentum probat id, quod concedimus, relativa non mutua non terminari ad terminum relativum, sed ad absolutum, ut dictum est in c. art.

Ad secundum dicendum, quod in relativis mutuis relatio consurgit quidem termino absoluto posito, ut paternitas posita substantia filii, relatio tamen, puta paternitas non respicit et non terminatur ad talem substantiam formaliter, sed tantum ratione relationis filiationis in illa consurgentis, ratione cujus illi opponitur relative, ut dictum est; sicut et pater refertur quidem ad filium secundum suam substantiam, tanquam secundum causam relationis, secundum relationem vero formaliter. Et idem dico de relationibus originis et diversitatis realibus, quæ sunt inter causam et causatum. — *de Pot.* q. 3, a. 3, ad 5 et q. 7, a. 9, ad 4 et a. 8.

Ad tertium dicendum, quod regula illa, ut colligitur ex Philosopho (7. *Metaphys. text.* 18; l. 6, c. 5), vera est de significato principali et essentiali, non de minus principali et tanquam termino, quomodo se habet unum relativum in definitione alterius positum. — 7. *Metaphys.* l. 4.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus (6. *Top.* c. 4) docet, definitiones relativorum mutuorum, ut dupli et dimidii, non constare ex prioribus et notioribus; cujus ratio colligi potest ex Philosopho. Nam dupliciter dicitur aliquid prius alio: vel quia ponitur in ejus definitione, non contra; vel quia potest esse sine illo, non contra. At neutro modo potest relativum positum in definitione alterius esse prius illo, non quidem priori modo, quia relativa mutua mutuo se definiunt, sicut mutuo cognoscuntur, ut dicit Philosophus (6. *Top.* c. 4 et in *Prædicam.* c. 7); neque posteriore, quia cum sint simul natura, simul se ponunt et simul se interimunt. — 7. *Metaphys.* l. et 10; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 5; 3a, q. 35, a. 5, arg. 2.

Nota ex Philosopho (7. *Metaphys. text.* 35, 36, 37; l. 6, c. 10 et 11; S. Thomas 7. *Metaphys.* l. 9 et B. Albertus M. 5. *Metaphys.* tract. 3, c. 7), non omnes partes definitionis esse priores definito, sed tantum partes rationis et intrinsecas, quæ se habent ut genus et differentia; secus vero partes integrales et partes extrinsecas, ut sunt relativa mutua, quæ quia se mutuo consequuntur in esse, simulque se ponunt et interimunt, ut ait Philosophus in *Prædicam.* c. 7, unum ponitur in definitione alterius, non tanquam notius, sed, ut docent Sotus, *Comment. in Categ.* cap. 7, q. 1, ad 8, et Soncinas, *Logica* cap. *de specie* (ed. Venetiis 1587 p. 14) ex Burleo et Nipho 5. *Metaphys.* disp. 14, et Boethio, tanquam id, sine quo aliud intelligi nequit, et contra. Et ratio hujus est, quia relativum consistit in dependentia ad suum correlativum; unde impossibile est unum intelligi sine alio, et contra, quæ est ratio Philosophi (6. *Top.* c. 4), qua ostendit, in relativis non verificari, quod definitio constet ex prioribus. Unde est, inquit Boethius, quod relativa magis condefiniuntur, quam unum definiatur per alterum. Unde etiam colligunt Niphus l. c. et Javellus in *Logica* cap. *de specie* et cap. *de relatione*, circulum a Philosopho (2. *Poster.*). tantum prohiberi in absolutis et relativis non mutuis, non autem in relativis mutuis, quia illa non condefiniuntur, cum non sint de mutuo conceptu, secus hæc; quod idem asserit Zimara in *Tabula* verbo « relatio », ubi dicit, relativa se mutuo definire; neque inde accidere ullum malum, ex Porphyrio *Introduct.* c. 3 et Averroe 9. *Metaphys.* com. 11; et definitiones relativorum non esse circulares, ut ex hoc sequatur, idem assumi in sui ratione, contra Avicennam in *Paraphrasi Metaphys.* tract. 9; vide Toletum cap. *de specie*.

ARTICULUS VIII

UTRUM UNUM RELATIVUM POSSIT UNA ET EADEM RELATIONE REFERRI AD TERMINOS SPECIE DISTINCTOS.

Videtur quod unum relativum possit

una numero relatione referri ad terminos specie distinctos.

1. Deus enim uno modo refertur ad creaturas omnes; sed hi sunt termini specie distincti, cum diversimode se habeant ad Deum : ergo potest unum relativum una numero relatione referri ad terminos specie distinctos. — 1a, q. 32, a. 2, c.

2. Præterea, filius eadem numero relatione refertur ad patrem et matrem; sed pater et mater sunt termini specie distincti; nam alia ratione pater, alia mater est generationis principium: ergo idem relativum refertur ad terminos specie distinctos. — 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

3. Præterea, effectus eadem numero retione dependentiæ dependet et refertur ad efficiens, materiam et formam; sed hi termini, ut patet, sunt specie diversi totaliter, cum sint causæ diversi generis, ut patet ex Philosopho (2. *Phys.* et 5. (4) *Metaphys.*); ergo unum relativum potest eadem numero relatione referri ad terminos specie distinctos. — *de Pot.* q. 5, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15) probat, quod scientia non refertur, ut quid relativum est, ad scientem, quia cum ut sic referatur ad scibile, et hoc sit suum esse, in quantum est ad aliquid, oporteret, quod haberet, in quantum est ad aliquid, duo esse, quod est inconveniens; et hoc idem sequitur, si unum relativum eadem relatione numero referatur ad terminos specie distinctos : ergo dicendum est, relativum eadem numero relatione referri non posse ad terminos specie distinctos. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, arg. 5; 5. *Metaphys.* l. 12.

2. Præterea, sicut motus habet speciem ex terminis, ita et relatio realis; sed motus specie diversificatur ex terminis specie distinctis : ergo et relatio. — 3. *Sent.* l. c., arg. 4.

3. Præterea, unum relativum ponitur in definitione alterius, ex quo patet, quod unum relativum specificatur ex alio; sed unum et idem non potest esse in diversis speciebus : ergo impossibile videtur, quod una numero relatio terminetur ad relationes vel terminos specie distinctos. — 3a, q. 35, a. 5, arg. 3.

Respondeo dicendum, quod unum relativum non potest una numero relatione referri ad terminos specie distinctos. Cujus ratio manifesta est, quia cum ratio specifica relativi consistat in hoc, quod ad aliud se habet, necesse est dicere, quod duæ relationes non sunt diversæ speciei, si ex opposito una relatio eis respondeat; nam alioqui sequeretur, quod ut dictum est, relatio una et eadem habere possit plura esse, et per consequens pluries dicatur contra Philosophum (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15). Præterea sequeretur, quod in divinis Pater una relatione referri possit ad Filium et Spiritum sanctum, quod dici non potest; nam similiter sequeretur, quod Filius et Spiritus sanctus una et eadem relatione referantur ad Patrem, et sic cum sola relatio in divinis multiplicet personas, sequeretur, quod Filius et Spiritus sanctus non essent duæ personæ, quod est contra fidem. Quare dicendum est, quod relativum non potest una numero relatione referri ad terminos specie distinctos. — 1a, q. 32, a. 2, c; 5. *Metaphys.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes creaturæ sub una relationis specie referuntur ad Deum, ut sunt creaturæ ipsius. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, arg. 5 et ad 5.

Ad secundum dicendum, quod unum relativum non potest terminari una numero relatione ad extrema omnino diversa, cujusmodi non sunt pater et mater respectu filii; non enim concurrunt duabus actionibus totalibus, sed duabus partialibus constituentibus unam completam actionem, cum neutrum agens sit sufficiens per se ad complendam actionem; unde sunt extrema et termini ejusdem rationis totalis. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, ad 5; *Quodl.* 9, a. 4; 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod effectus eadem numero relatione dependentiæ dependet et refertur ad causam efficientem, ad materiam et formam, quia per unum eorum ab altero dependet. — *de Pot.* q. 5, a. 1, c.

ARTICULUS IX

UTRUM UNUM RELATIVUM EADEM NUMERO RELATIONE REFERRI POSSIT AD TERMINOS SOLO NUMERO DISTINCTOS.

Videtur quod unum relativum non possit una numero relatione referri ad plures terminos solo numero distinctos.

1. Multiplicata enim causa multiplicatur effectus; sed causa, verbi gratia paternitatis, est generatio activa, sicut causa filiationis est generatio et nativitas passiva : ergo multiplicatis actibus generationis multiplicabuntur et paternitates in eodem homine generante plures filios, et per consequens idem relativum eadem numero relatione non referetur ad terminos solo numero distinctos, sed relationibus numero distinctis. 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, arg. 1; 3a, q. 35, a. 5, arg. 1; *Quodl.* 9, a. 4, arg. 1. — Sed dices, multiplicari respectus, non relationes.

2. Contra, in relatione nihil invenitur nisi respectus, et causa seu fundamentum respectus; sed respectus sunt diversi, secundum quos unum relativum refertur ad plures terminos numero distinctos, ut idem quantum ad omnia æqualia, et idem pater ad plures filios : ergo et erunt plures relationes. — *Quodl.* 9, a. 4, arg. 4.

3. Præterea, respectus patris ad filium nihil est aliud, quam ipsa paternitas; nam in qualibet relatione tantum est invenire respectum et causam, ut dictum est; paternitas autem cum non sit ipsa causa, ut patet, necessario erit respectus; sed, ut etiam dictum est, in patre habente plures filios sunt plures respectus : ergo et plures relationes atque adeo paternitates, et consequenter unum relativum non refertur eadem numero relatione ad plures terminos numero distinctos. — Il. cit. in 1. arg.

4. Præterea, impossibile est idem simul manere et corrumpi; sed mortuo filio non manet amplius relatio paternitatis ad ipsum, et tamen manet relatio paternitatis ad alios : ergo alia paternitate dicitur quis pater primi filii, et aliorum, et sic idem relativum eadem numero relatione non poterit referri ad terminos numero distinctos. — *Quodl.* 9, a. 4, arg. 2; 3a, q. 35, a. 5, arg. 2.

Sed contra est: 1. quia si idem numero relativum diversis numero relationibus referretur ad terminos solo numero distinctos, ut idem numero quantum ad omnia quanta sibi æqualia, sequeretur, quod in una re essent accidentia infinita vel indeterminata; sed hoc non est admittendum : ergo dicendum est, quod relativum eadem numero relatione refertur ad terminos plures solo numero distinctos. — *Quodl.* 1, a. 2, c.

2. Præterea, accidens individuatur, numeratur, et distinguitur secundum suum subjectum; sed relatio prædicamentalis est accidens : ergo individuatur, numeratur et distinguitur secundum subjectum, et per consequens non possunt duæ numero relationes esse in eodem, sicut nec duæ quantitates, nec duæ numero albedines, et sic per unam numero relationem relativum referetur ad plures terminos solo numero distinctos. — *Tabula Aurea* voce « accidens » n. 42.

RESPONDEO DICENDUM, quod idem numero relativum potest eadem numero relatione referri ad plures terminos solo numero distinctos. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod relatio, ut dictum est, non habet ex hoc, quod ad alterum dicitur, quod sit aliquid in rerum natura, sed hoc habet ex eo, quod relationem fundat et causat, quod est in re, quæ ad alterum dicitur. Quoniam vero ex eo res habet unitatem et multitudinem, ex quo habet esse, ideo secundum id, in quo relatio fundatur, judicandum est de ea, an sit secundum rem una vel plures. Sunt ergo *quædam* relationes, quæ fundantur super quantitate, ut æqualitas, quæ fundatur super unitate in quantitate, et cum unitas quantitatis non possit esse nisi una in re una, inde est, quod per unam æqualitatem est res æqualis omnibus, quibus dicitur æqualis. *Aliæ* vero relationes fundantur super actione et passione, et quidem sequendo rationem dictam, ubi sunt actiones numero distinctæ, ibi deberent esse diversæ numero relationes, quia multiplicantur numero causæ. Sed quia plures formæ ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem subjecto, plures vero generatio-

nes naturales sunt ejusdem speciei, ideo pluralitas numerica relationum non debet sumi ex pluralitate numerica causarum, sed specifica, vel ex pluralitate subjectorum, ubi deest pluralitas specifica causarum, et per consequens non possunt esse plures numero paternitates in eodem homine ad plures filios generatione naturali genitos, sed una tantum; quod tamen secus esset, si quis esset pater unius generatione naturali, et alterius per adoptionem; nam tunc causæ relationum essent plures specie distinctæ. Sicut similiter si magister doceret discipulos eamdem doctrinam, una numero relatione referretur ad omnes illos; si vero eosdem doceret varias disciplinas, diversis numero et specie relationibus ad illos referretur. Unde manifestum est, quod idem relativum non potest diversis numero relationibus referri ad plures terminos solo numero distinctos. — 3. *Sent.* dist. 8, q. 1. a5, c.; *Quodl.* 1, a. 2,c.; *Quodl.* 9, a. 4, c.; 3a, q. 35, a. 5, c.

Ad primum ergo dicendum, quod multiplicata causa relationis specifica multiplicatur numero relatio; secus autem si multiplicetur tantum numero, ut dictum est. Vel dic, quod multiplicata causa relationis secundum numerum multiplicatur respectus relationis, sed non relatio. — ll. cit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis sit respectus paternitatis diversus, et causa paternitatis numero diversa, non tamen sunt plures numero paternitates ob rationem dictam. — *Quodl.* 9, a. 4, ad 4; ll. cit.

Vel dic, quod aliud est relatio, aliud respectus; nam hic multiplicatur ex terminis, secundum illos enim idem relativum dicitur referri ad plures numero terminos, ut verbi gratia quantum dicitur æquale diversis corporibus; at relatio non multiplicatur ex terminis, sed ex causa vel subjecto, ut dictum est. — ll. cit.; 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod sicut in filio est una filiatio secundum rem, sed duplex secundum rationem, in quantum respondet utrique relationi parentum, secundum duos respectus intellectus; ita in patre habente plures filios est una paternitas secundum rem, sed multiplex secundum rationem, in quantum respondet pluribus relationibus filiorum, secundum plures respectus intellectus. — 3a, q. 35, a. 5, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod respectus ad secundum filium, cum dependeat a termino, non remanet amplius, remanet tamen relatio paternitatis ad secundum filium, quia remanet idem subjectum, ut dictum est. — *Quodl.* 9, a. 4, ad 2.

ARTICULUS X

UTRUM RECTE SINT ASSIGNATÆ PROPRIETATES RELATIVORUM A PHILOSOPHO.

Videtur quod non sit recte assignata *prima proprietas* relativorum, quod habeant contraria.

1. Dicit enim Philosophus (*Prædicam.* c. 6), quod ei, quod ad alterum refertur, nihil est contrarium, et quod propterea magnum et parvum non sunt contraria, quia sunt ad aliquid : ergo hæc non habent contrarium. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8 et tract. 5, c. 5.

2. Præterea, inter contraria est motus, ut dicitur 5. *Phys. text.* 18; c. 3, et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 3; l. 10, c. 11. Nam propterea, inquit, ad substantiam non est motus, ut probat Philosophus (5. *Phys. text.* 10; c. 3); sed ad relationem non est motus, ex eodem ibidem : ergo relativa non habent contrarium. 5. *Phys.* l. 3 et 4; 11. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 5. — Sed dices, ad relationem esse motum per accidens, et consequenter illam habere contrarium ratione fundamenti.

3. Sed contra, æquale et inæquale, duplum et subduplum fundantur in quantitate, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15; sed quantitati nihil est contrarium, ut docet Philosophus (*Prædicam.* c. 6) : ergo prædictis saltem relationibus nihil est contrarium etiam ratione fundamenti. — 5. *Metaphys.* l. 17.

Sed contra est, quod Philosophus (l. c. c. 7) inter proprietates relativorum numerat habere contrarium, et 10. *Metaphys. text.* 18; l. 9, c. 5 docet, æquale esse contrarium inæquali, et 1. *Phys. text.* 42; c 5 inter contraria ponit ea, quæ ordine

opponuntur, puta relativa : ergo. — *Opusc.* 48, l. c. ; 10. *Metaphys.* l. 7 ; 1. *Phys.* l. 7.

Videtur quod non sit recte assignata *secunda proprietas* relativorum, quæ est suscipere magis et minus.

1. Duplum enim et dimidium sunt relativa, ut docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20 ; l. 4, c. 15) ; sed hæc non suscipiunt magis et minus, ut patet : ergo relativa non suscipiunt magis et minus. — 5. *Metaphys.* l. 17 ; v. supra q. 11, a. 4 et q. 12, a. 7.

2. Præterea, si relatio suscipit magis et minus, cum hoc sit augeri et minui, debet id fieri per aliquem motum ; sed ad relationem non est motus, ut dicitur 5. *Phys. text.* 10 ; c. 3 : ergo relativa non suscipiunt magis et minus. *de Virt. in com.* a. 11, arg. 11 ; 5. *Phys.* l. 3 ; *Opusc.* 48, l. c. — Sed dices, quod relationes suscipiunt magis et minus ratione fundamenti.

3. Contra, æquale et inæquale fundantur in quantitate ; sed quantitas non suscipit magis et minus, ut dictum est : ergo æquale et inæquale saltem, quæ sunt relativa, non suscipiunt magis et minus ratione fundamenti. — 5. *Metaphys.* l. 17 ; v. supra q. 11, a. 4 ; *Opusc.* 48, l. c.

4. Præterea, relatio proprie caret contrario, ut dicit Philosophus (*Prædicam.* c. 6) ; sed suscipere magis et minus provenit ex majori vel minori admixtione contrarii : ergo relativa non suscipiunt magis et minus.

Videtur quod non sit recte assignata *tertia proprietas* relativorum, quæ est, dici ad convertentiam.

Cum enim agens denominetur ab actione (est enim agens tale per actionem) et actio sit agentis actio, ut definit Philosophus (3. *Phys. text.* 21 ; c. 2), dicuntur actio et agens ad convertentiam ; sed hæc non sunt relativa, ut patet : ergo dici ad convertentiam non est proprium relativorum. — 1a, q. 37, a. 2, c. et ad 2 ; 1. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, c. ; 3. *Phys.* l. 5.

Sed contra est auctoritas Philosophi (*Prædicam.* c. 7) dicentis, proprium relativorum esse, dici ad convertentiam.

Videtur quod non sit recte assignata *quarta proprietas* relativorum secundum esse, quod sint simul natura.

1. Quia pater et filius sunt relativa secundum esse, ut dictum est ; sed pater est prior natura filio, nam pater est causa filii, causa vero est prior causato naturaliter : ergo esse simul natura non est proprium relativorum secundum esse. — 3. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 3, ad 3 ; *de Verit.* q. 29, a. 6, c. ; *de Pot.* q. 3, a. 13, ad 5.

2. Præterea, scientia in actu est simul cum scibili in actu, nam simul se ponunt et interimunt ; sed scientia et scibile sunt relativa secundum dici, ut dictum est : ergo esse simul natura non est proprium relativorum secundum esse. — 1a, q. 13, a. 7, ad 6.

Sed contra est, quod Philosophus (*Prædicam.* c. 7) docet, proprium esse relativorum secundum esse, quod sint simul natura.

Videtur quod non recte sit assignata *quinta proprietas* relativorum secundum esse, quod sint simul cognitione et definitione.

1. In quibuscumque enim est ordo naturæ, unum est prius altero saltem secundum naturam et intellectum. Et ideo quia inter principium et id, quod a principio, est ordo naturæ, illud est prius hoc secundum naturam et intellectum ; sed principium, et id, quod est a principio, sunt relativa : ergo relativorum secundum esse proprium non est, simul esse cognitione. — 1a, q. 42, a. 3, arg. 2 et ad 2.

2. Præterea, mater est relativum secundum esse, sicut et pater ; sed mater non potest semper definiri per correlativum, ut patet in Beata Virgine, quæ habet relationem realem maternitatis ad Christum Dominum, et tamen Christus non habet relationem realem filiationis ad ipsam, ut dictum est : ergo proprium relativorum secundum esse non est, esse simul cognitione et definitione. — 1a, q. 13, a. 7, ad 1.

Sed contra est auctoritas Philosophi in *Prædicam.* c. 7, ubi dicit, quod cognito uno relativo cognoscitur et aliud ; eatenus autem relativa sunt simul cognitione, quatenus unum est in definitione alterius. — 1a, q. 42, a. 3, ad 2.

Ad primam quæstionem dicendum, quod omnes proprietates relativorum sunt recte a Philosopho assignatæ, et inter alias prima, quod habeant contrarium, si ta-

men recte intelligatur. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod relativa non suscipiunt contrarietatem ratione sui, sed ratione fundamenti; nam quorum fundamenta suscipiunt contrarietatem, et ipsa illam suscipiunt, ut simile et dissimile, quæ fundantur in qualitatibus tertiæ speciei; quorum vero fundamenta non suscipiunt contrarietatem, nec ipsa illam suscipiunt, ut quæ fundantur in quantitate. Nam, ut dictum est, ubicumque est contrarietas, ibi est magis et minus, atque adeo latitudo formæ, et ubi non est talis latitudo, ibi non est contrarietas; in quantitate autem non est talis latitudo, quare nec contrarietas, sive sumatur communis ratio quantitatis, sive propria singularum ejus specierum. Cæterum, quia in quantitate est aliquo modo contrarietas secundum perfectum et diminutum, ideo ratione talis contrarietatis quantitati convenientis possunt et relationes fundatæ in quantitate habere contrarium, ut magnum et parvum considerata in aliqua re determinata, puta in aliqua specie animalis vel plantæ, ut dictum est. — *Opusc.* 48, tract. 5, c. 5; V. supra q. 11, a. 4; 5. *Phys.* l. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod ad aliquid non habent contrarietatem, nisi ratione fundamenti, ut dictum est; unde magnum et parvum non sunt proprie contraria, nisi consecutive ratione quantitatis, in qua aliquo modo invenitur contrarietas, ut dictum est supra in c.

Ad secundum dicendum, quod sicut motus, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 10, c. 3), non est per se ad relationem, sed per accidens, quatenus relatio consequitur ad aliquam mutationem factam in fundamento, ita per accidens ratione fundamenti habet relatio contrarium, ut dictum est. — 5. *Phys.* l. 3.

Ad tertium dicendum, quod quantitati aliquo modo convenit habere contrarium, ut dictum est, et propterea ratione quantitatis potest habere relatio contrarietatem, et per consequens æquale et inæquale sunt aliquo modo contraria. — V. c. hujus quæst.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod relativa non suscipiunt magis et minus ratione sui, sed ratione fundamenti. Nam quorum fundamenta suscipiunt magis et minus, et ipsa suscipiunt, ut simile et dissimile, quæ fundantur in qualitatibus tertiæ speciei, quarum rationes, quia non consistunt in indivisibili, propterea, ut dictum est, possunt ratione subjecti suscipere magis et minus; quorum vero fundamenta non suscipiunt magis et minus, nec ipsa id habent, ut illa, quorum fundamenta constituuntur per indivisibilem unitatem, ut sunt duplum et dimidium. Cæterum quædam sunt, quæ fundantur in quantitate, non quidem discreta vel continua denominata a numeris, sed in continua non determinata, et in ejus speciebus, vel in unitate specifica quantitatis continuæ, cum privatione majoris vel minoris extensionis, ut æquale et inæquale, et hæc suscipiunt magis et minus, sicut et ipsa quantitas continua indeterminata suscipit magis et minus. — *Opusc.* 48, l. c.; V. supra q. 12, a. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod non omnia relativa, ut dictum est, suscipiunt magis et minus, ut illa, quæ fundantur in unitate omnino indivisibili, ut dictum est, ut sunt duplum et dimidium; secus vero est de æquali et inæquali, quæ licet fundentur in unitate quantitatis, non tamen præcise, sed cum privatione majoris vel minoris extensionis, quæ privatio quia suscipit magis et minus, ideo ratione illius etiam æquale et inæquale suscipiunt magis et minus. — V. c. hujus quæst.

Ad secundum dicendum, ut responsum est in argumento.

Ad tertium dicendum, quod quantitas potest aliquo modo suscipere magis et minus, et per consequens et æquale et inæquale, ut dictum est. — V. supra q. 11, a. 4.

Ad quartum dicendum, quod relativa carent contrario ratione sui, non ratione fundamenti, ut dictum est supra in c.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod dici ad convertentiam omnibus relativis tam secundum esse, quam secundum dici convenit, ut pater dicitur filii pater, et filius patris filius, nec oportet, quod convertentia semper fiat in omnibus casibus similibus; dicitur enim scientia scibilis scientia, et scibile scientia scibile, et non scientiæ. Ad hoc autem, quod talis convertentia fiat, oportet, quod fiat ad aliud

etiam secundum illud nomen, secundum quod ad aliud dicitur; non enim dicitur secundum convertentiam caput ad animal, si enim dicitur caput animalis caput, non tamen potest dici animal capitis animal, quia non refertur caput ad animal secundum hoc nomen, quod est animal, sed secundum aliud nomen, scilicet capitatum. Unde hæc dicuntur ad convertentiam : caput capitati caput, et capitatum capite capitatum; et ideo si aliquando tale nomen non invenitur, licet illud fingere, ut remus non dicitur navis remus, sed fingendum est nomen, ut dicamus, remus est rei remitæ remus; sic enim omnia relativa dicentur ad convertentiam. — *Opusc.* 48, tract. 5, c. 5.

Ad argumentum ergo dicendum, quod dici ad convertentiam convenit omnibus relativis etiam secundum dici, ut dictum est, et consequenter convenit agenti et actioni. — V. c. hujus quæst.

Ad quartam quæstionem dicendum, quod ad cognoscendum, utrum relativa sint simul natura vel non, non oportet considerare ordinem rerum, de quibus relativa dicuntur, sed significationes ipsorum relativorum. Si enim unum in suo intellectu claudit aliud et e converso, sunt simul natura, sicut duplum et dimidium, pater et filius, et similia; si autem unum in sui intellectu claudit aliud, sed non contra, non sunt simul natura, et hoc modo se habent scientia et scibile; nam scibile dicitur secundum potentiam, scientia autem secundum habitum vel actum. Unde scibile secundum modum suæ significationis præexistit scientiæ, quamvis si accipiatur scibile secundum actum, tunc est simul cum scientia secundum actum; nam scitum non est aliquid, nisi sit ejus scientia. — 1a, q. 13, a. 7, ad 6.

Quoniam vero relativa, quæ se mutuo in sui intellectu claudunt, sunt relativa secundum esse; quæ vero non se claudunt, sunt relativa secundum dici, ideo illa, non hæc sunt simul natura. Quod ex eo etiam confirmari potest, quod ea relativa sunt simul natura, quæ pari ratione mutuo referuntur, seu in quibus est eadem ratio referendi ex utraque parte; secus vero, in quibus non est eadem ratio referendi ex utraque parte, sed alterum est prius altero naturaliter. Priori autem modo se habent relativa secundum esse, ut pater et filius, dominus et servus, et similia, posteriori vero scientia et sensus, scibile et sensibile, et reliqua relativa secundum dici. Et inde est, quod relativa secundum esse dicuntur a Philosopho (10. *Metaphys. text.* 21; l. 9, c. 6) relativa ut contraria, quæ scilicet referuntur ad invicem ex æquo, et sunt ad aliquid secundum se ipsa, quia utrumque eorum hoc ipsum, quod est, ad alterum dicitur; relativa vero secundum dici sunt ad aliquid non ex æquo, sed unum eorum dicitur ad aliquid, non quod ipsum referatur, sed quia aliquid refertur ad ipsum, sicut in scientia et scibili contingit, quæ propterea non sunt relativa secundum esse, quia scibile non hoc ipsum quod est, ad alterum dicitur, sed magis aliud dicitur ad ipsum. Et sic manifestum est, quomodo et quibus relativis conveniat, esse simul natura. — *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 1; 10. *Metaphys.* l. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod causa et causatum absolute sumpta non sunt simul natura, quia, ut dictum est, causa est prior natura effectu, nam omnis effectus dependet a causa; sumpta vero relative sunt simul natura, si sumantur in actu. — 1a, q. 42, a. 3, ad 2 et q. 33, a. 1, ad 1 et q. 104, a. 1 et 2; 5. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod scibile ratione suæ significationis non importat aliquid simul natura cum scientia ut, dictum est, nisi sumatur scibile in actu, quod idem est, quod scitum. — V. c. hujus quæst.

Ad quintam quæstionem dicendum, quod proprium relativorum est, ut qui definite novit unum, definite noscat et alterum; si enim definitio est oratio «quid est esse» rei significans, ad esse autem unius relativi requiritur necessario correlativum, oportet, ut qui cognoscit esse unius relativi, cognoscat et esse sui correlativi; unde manifestum est, recte fuisse a Philosopho assignatas proprietates relativorum. — *Opusc.* 48, tract. 5, c. 5; 1a, q. 13, a. 7, c.

Ad primum ergo dicendum, quod principium est prius secundum naturam et intellectum, si consideretur id, quod est

principium, et id, quod est a principio, absolute, nam si considerentur relative, seu ipsæ relationes principii, et ejus, quod est a principio, sunt simul natura et intellectu. — 1a, q. 42, a. 3, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod B. Virgo est Mater Christi et Dei, et ut mater definitur per ordinem ad Dei Filium. Verum in Dei Filio, cum non sit capax relationis realis temporalis, (nam divinum suppositum, quod est proprie subjectum filiationis, est in illo increatum, sicut et ipse Filius Dei) non est filiatio realis temporalis, sed est tantum respectus rationis ad matrem, quamquam vere dicitur, quod Filius Dei est realiter filius Virginis, tum ex reali nativitate, tum ex reali relatione maternitatis ad Christum, ut dictum est. — 3a, q. 35, a. 5; *Quodl.* 1, a. 2, c. et ad 1; *Quodl.* 9, a. 4, c. et ad 1.

QUÆSTIO XIV

DE RELIQUIS SEX PRÆDICAMENTIS.

Deinde considerandum est de sex reliquis prædicamentis.

CIRCA QUÆ QUÆRITUR:

Utrum sex ultima prædicamenta sint formæ extrinsecus denominantes.

ARTICULUS I

UTRUM SEX ULTIMA PRÆDICAMENTA SINT FORMÆ EXTRINSECUS DENOMINANTES.

Videtur, quod sex ultima prædicamenta non sint formæ extrinsecus denominantes, sed intrinsecus inhærentes subjecto, quod denominant.

1. Nam omnia videntur consistere in relatione ut « quando » in relatione ad tempus; « ubi » in relatione ad locum; « habitus » in relatione ad habentem, vel indumenti ad indutum; sed ut dictum est, a relatione nihil potest denominatione extrinseca denominari : ergo, sex ultima prædicamenta non sunt formæ extrinsecus denominantes. — 5. *Metaphys.* l. 17; 11. *Metaphys.* l. 12; V. supra q. 13, a. 4, arg. 6.

2. Præterea, actio est in agente tanquàm in subjecto, cui inhæret; nam cum sit accidens, debet esse in subjecto opposito ipsi passo; sed forma subjecto inhærens non est forma extrinsecus denominans : ergo actio non est talis forma. — 1. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, c.; 3. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 5, c.; *de Pot.* q. 7, a. 8 et 9, c.

3. Præterea, actio nihil est aliud essentialiter, quam habitudo agentis ad passum; subtracto enim motu ab actione, quando cum illo conjuncta est, et similiter a passione, nihil aliud remanet, quam respectus agentis ad passum, et passi ad agens; sed habitudo agentis ad passum non nisi intrinsece denominat agens : ergo actio non est forma extrinsecus denominans. — 1a, q. 28, a. 3, ad 1 et q. 41, a. 1, ad 2 et q. 45, a. 2, ad 2 et a. 3, c.

4. Præterea, passio est in passo, unde a Philosopho definitur (3. *Phys. text.* 22; c. 2) : actus patientis; sed denominatio a forma inhærente non est denominatio extrinseca : ergo, passio non est forma extrinsecus denominans. — 3. *Phys.* l. 5.

5. Præterea, motus localis est mutatio quædam, ut dicitur 5. *Phys. text.* 9; c. 2; sed in mutatione idem est subjectum mutationis et termini per illam acquisiti : ergo cum « ubi » sit terminus motus localis, hoc non erit forma extrinseca. — 5. *Phys.* l. 2; 4. *Sent.* dist, 11, q. 1, a. 3, sol. 1, ad 3.

6. Præterea, plures intelligentiæ extra cœlum existentes, ut dicitur 1. *de Cœlo text.* 100; c. 9, ibi sunt, et consequenter habent suum « ubi »; sed, ut ibidem dicitur, extra cœlum non est locus, neque tales substantiæ sunt in loco : ergo « ubi » est a loco distinctum existens in re, et sic non erit forma extrinsecus denominans. — 1. *de Cœlo* l. 21.

7. Præterea, dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 1, c. 1; quod omnes ; ea, quæ sunt, alicubi esse existimant, quia id, quod non est, nusquam est; sed cœlum est : ergo alicubi est; sed cœlum non est in loco, ut dicitur l. c. *text.* 43; c. 7: ergo « ubi » non est locus, sed quid intrinsecum rei

locatæ, et per consequens non est forma extrinsecus denominans. — 4. *Phys.* l. 1 et 7.

8. Præterea, tempus consequitur quemcumque motum ab illo sola ratione distínctum, ut dicitur 4. *Phys. text.* 101; c. 16, (11); sed motus est in mobili, est enim actus mobilis, ut mobile est, ut dicitur 3. *Phys. text.* 16; c. 2 : ergo, et tempus et per consequens quando, et sic « quando » non erit forma extrinsecus denominans. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 3, ad 4 ; 4. *Phys.* l. 17; 3. *Phys.* l. 4.

9. Præterea, situs spectat ad quantitatem, ut ejus differentia, cadit enim in ejus definitionem, ut dictum est; sed quantitas non est forma extrinsecus denominans subjectum : ergo nec situs. V. supra q. 11, a. 1, ad 8; 3. *Phys.* l. 5; 1. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, c.; 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2. — Sed dices, quod duplex est situs, unus spectans ad prædicamentum quantitatis, alter, qui est prædicamentum distinctum ab aliis.

10. Sed contra, situs secundum quod est prædicamentum, nihil aliud esse potest, quam ordo partium in loco, ordo vero est relatio; unde sicut ad relationem non est motus, ita nec ad situm; sed ordo non est forma extrinsecus denominans : ergo nec situs. — 1a, 2æ, q. 49, a. 1, ad 3; 4. *Phys.* l. 7; 5. *Metaphys.* l. 9 et 17; 11. *Metaphys.* l. 12.

11. Præterea, habitus, ut est prædicamentum, vel est actio quædam habentis, vel habitudo indumenti ad indutum; sed ut dictum est, actio est in agente; et a relatione non potest sumi denominatio tanquam a forma extrinseca : ergo habitus non est forma extrinsece denominans. — 3. *Phys.* l. 5; 1a 2æ, q. 49, a. 1, c. ; 11. *Metaphys.* l. 12; ll. cit. in arg. 2 et 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (3. *Phys. text.* 22; c. 2) actionem et passionem docet esse formas extrinsecus denominantes; et in *Prædicam.* c. 10 idem docet de quatuor ultimis prædicamentis : ergo. — 3. *Phys.* l. 5; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 6 sq.

2. Præterea, tripliciter potest subjectum denominari ab aliquo prædicato, *uno modo* tanquam ab eo, quod est ipsum subjectum; *alio modo* tanquam ab eo, quod inest subjecto, vel absolute vel relative ad aliud; *tertio modo* tanquam ab eo, quod est extra subjectum; sed primo modo denominatur subjectum a substantia; secundo modo a quantitate, qualitate et relatione : ergo tertio modo denominabitur substantia ab aliis prædicamentis, et ita erunt formæ extrinsecus denominantes. — V. ll. cit.; 5. *Metaphys.* l. 9.

RESPONDEO DICENDUM, quod sex ultima prædicamenta significant formas extrinsecus denominantes subjectum. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod tripliciter fit omnis prædicatio : et *primo* quidem, quando de aliquo subjecto prædicatur id, quod pertinet ad ejus essentiam, ut cum dico : Socrates est homo, vel : homo est animal, et secundum hoc accipitur prædicamentum substantiæ. *Secundo*, quando prædicatur de aliquo id, quod non est de essentia ejus, tamen inhæret ei, quod quidem vel se habet ex parte materiæ subjecti, et secundum hoc est prædicamentum quantitatis; nam quantitas proprie consequitur materiam, unde et Plato posuit magnum ex parte materiæ; aut consequitur formam, et sic est prædicamentum qualitatis, unde et qualitates fundantur super quantitate, sicut color in superficie, et figura in lineis vel superficiebus; aut se habet per respectum ad alterum, et sic est prædicamentum relationis; cum enim dico : Petrus est pater, non prædicatur de Petro aliquid absolutum, sed respectus, qui ei inest ad aliquid extrinsecum. *Tertio*, quando aliquid extrinsecum de aliquo prædicatur per modum denominationis, et hoc modo sex reliqua prædicamenta prædicantur de substantia. — 3. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 9.

Ad cujus manifestationem notandum est, quod quamvis denominari ab aliquo extrinseco inveniatur quodammodo communiter in omnibus, aliquo tamen modo specialiter reperitur in iis, quæ ad homines tantum pertinent. Communiter autem invenitur aliquid denominari ab aliquo extrinseco, vel secundum rationem causæ, vel secundum rationem mensuræ ; denominatur enim aliquid causatum et mensuratum ab aliquo exteriori. Cum autem sint quatuor genera causarum, duo ex his sunt partes essentiæ, scilicet materia

et forma, unde prædicatio, quæ fieri posset secundum hæc duo, pertinet ad prædicamentum substantiæ, ut si dicamus, quod homo est rationalis. Causa autem finalis non causat seorsim aliquid, sicut ab exteriori. Sic igitur secundum quod aliquid denominatur a causa agente, est prædicamentum passionis; nam pati nihil aliud est, quam suscipere aliquid ab agente; secundum quod autem e contra denominatur causa agens ab effectu, est prædicamentum actionis; nam actio est actus ab agente in aliud. Mensura autem quædam est extrinseca, quædam intrinseca; intrinseca quidem, sicut propria longitudo cujusque et latitudo et profunditas; ab his enim denominatur aliquid sicut ab intrinseco inhærente, unde pertinet ad prædicamentum quantitatis; exteriores autem mensuræ sunt tempus et locus. Secundum quod igitur aliquid denominatur a tempore, est prædicamentum « quando »; secundum quod autem denominatur a loco, est prædicamentum « ubi et situs », qui addit supra « ubi » ordinem partium in loco; hoc autem necessarium non erat addi ex parte temporis; nam ordo partium in tempore in ratione temporis importatur; est enim tempus numerus motus secundum prius et posterius. Sic igitur dicitur aliquid esse quando vel ubi, per denominationem a tempore vel loco. Est etiam aliquid speciale in hominibus; nam aliis animalibus natura dedit sufficienter ea, quæ ad conservationem vitæ pertinent, ut cornua ad defendendum, corium grossum et pilosum ad tegendum, ungulas vel aliquid hujusmodi ad incedendum sine læsione. Sed hujusmodi non poterant dari homini, ut dictum est, a natura, sed loco omnium inest homini ratio, qua exteriora sibi præparat loco horum, quæ aliis animalibus intrinseca sunt; unde cum homo dicitur armatus vel vestitus vel calceatus, denominatur ab aliquo extrinseco, quod neque habet rationem causæ, neque mensuræ; unde est speciale prædicamentum, et dicitur habitus, nisi quod aliis animalibus aliquo modo, ut nimirum veniunt in usum hominum, ut dictum est, convenit hoc prædicamentum. Sic ergo patet, quod sex ultima prædicamenta sunt formæ extrinsecus denominantes. — 3. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 9; 2. *c. Gent.* c. 13, n. 2; 1. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, c.; 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sex ultima prædicamenta neque consistunt in relationibus simpliciter sumptis, quia ut dicitur 5. *Phys. text.* 18, c. 3, datur motus ad ubi, et tamen, ut dicitur ibidem *text.* 10, non datur motus per se ad relationem; neque dicunt respectum fundatum super respectu, quia habitudo non est fundamentum habitudinis, alioqui iretur in infinitum, sed dicunt formas extrinsecus denominantes, ut dictum est, licet connotent respectum, qui consurgit inter formam denominantem et rem denominatam. — 5. *Phys.* l. 3 et 4.

Ad secundum dicendum, quod ad actionem duo concurrunt : unum tanquam formale, alterum tanquam materiale et connotatum; illud est habitudo agentis ad passum, hoc vero est motus et consequenter effectus, quem ponit actio in passo. (1a, q. 28, a. 3 et q. 41, a. 1, ad 2 et q. 45, a. 2, ad 2 et a. 3, c.) — Quod manifeste patet ex tribus : et *primo* quidem, quia in qualibet actione illud, quod est ex parte agentis, est formale, illud autem, quod est ex parte patientis et recipientis est materiale; habitudo autem agentis ad passum se tenet ex parte agentis, nam per hanc differt actio a passione, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 22, c. 2), motus vero se tenet ex parte patientis; licet enim reducatur ad genus termini quantum ad suam substantiam, secundum quod tamen importat ordinem moventis ad motum, reducitur potius ad prædicamentum passionis, quam actionis, ut dicit Commentator (3. *Phys.* com. 4). (4. *Sent.* dist. 46, q. 2, a. 2, sol. 3, c. et dist. 1, q. 1, a. 4, sol. 2, ad 1). — *Secundo*, constat ex eo, quod cum actio secundum primam nominis significationem significet originem motus, et subtracto motu adhuc remaneat actio, ut patet in divinis, actio formaliter et essentialiter nihil aliud importare potest, quam ordinem originis, secundum quod ab aliqua causa vel principio procedit in id, quod est a principio. — *Tertio* patet ex eo, quod quando ignis calefacit plura subjecta, tunc est una tantum actio et plures passiones; sed hoc

est, quia formale actionis est relatio, quæ est una in agente; quia vero sunt plura passa, necessario debet in illis multiplicari formale passionis, quod est etiam relatio. — 1a, q. 41, a. 1, ad 2; 2. *c. Gent.* c. 73, n. 4, 2o loco.

Quando tamen actio est conjuncta cum motu, actio significat aliqualiter seu connotat etiam motum, et ratione illius nonnulla verificantur de actione, ut *primo*, quod actio est unus motus cum passione, ut docet Philosophus (3. *Phys. text.* 19 et 22, c. 12; 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1, c. 9); non enim id dicitur, quia actio et passio sint idem accidens, nam actio est in agente, passio in patiente, sed quia, cum motus abstrahat ab utroque termino, et significetur sine ista differentia, pertinere potest ad prædicamentum actionis et passionis tanquam quid, quod per actionem agentis causatur, et per passionem recipitur in passo. Cum enim ratio motus compleatur non solum per id, quod est de motu in rerum natura, sed etiam per id, quod ratio apprehendit, duobus modis potest considerari motus : *uno modo* quantum ad id, quod in rerum natura est de illo genere, quod terminat motum, sicut imperfectum reducitur ad perfectum. *Alio modo* quantum ad id, quod ratio apprehendit circa motum, puta esse medium quoddam inter duos terminos, agens nimirum et passum, implicatur ratio causæ et effectus; et secundum hoc pertinet motus ad prædicamentum actionis et passionis; hæc enim prædicamenta, ut dictum est, accipiuntur secundum rationem causæ agentis et effectus. — *Secundo*, ratione motus verificatur, quod idem sunt actus activi et passivi, sicut et moventis et mobilis, ut dicitur 3. *Phys. text.* 18 et 19; c. 2; dicitur enim actus moventis, in quantum aliquid agit, mobilis autem quatenus patitur; et idem est, quod agens movendo causat, et quod motum patiendo recipit. — *Tertio*, ratione passionis, quam infert omnis actio transiens conjuncta cum motu, verificatur, quod actiones transeuntes sunt in patiente subjective; actio enim passive sumpta sive sumpta per modum passionis est in passo; sic enim creatio passive accepta est in creatura, active in Deo, et calefactio passive similiter accepta est in calefacto; quam quam verificari etiam potest illud dictum ratione motus, ut dictum est, et ratione termini per motum producti, eo prorsus modo, quo ratione ejusdem exponi potest, quod actio transiens dicitur esse perfectio totius operati, non autem operantis, ut dicit Philosophus (9. *Metaphys. text.* 16, l. 8, c. 8); id enim ideo dicitur, quia non acquiritur aliquid absolutum igni ex hoc, quod est calefaciens, sed calefacto acquiritur calor; nam alioqui cum agens, in quantum est agens, non sit extraneum a genere patientis, in quantum est patiens, necessario debet esse utriusque realis ordo unius ad alterum. Et quia actio est media inter agens et passum, oportet, quod quando agens agit tali actione, perficiatur; est enim hujusmodi actio media perfectio agentis; et eadem dicitur non distinguere per se existens a per se existente, sed perfectionem a perfecto, quia operatio est perfectio operantis (3. *Phys.* l. 4 et 5; 1a, q. 23, a. 2, ad 1 et q. 41, a. 1, ad 3; 3. *de Anima* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 9; 9. *Metaphys.* l. 8; 7. *Phys.* l. 4). His locis ait, actionem esse subjective in patiente, quæ debent intelligi juxta ea, quæ S. Doctor docet 1. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 1, ad 1; ut dicit Dom. de Flandria 5. *Metaphys.* q. 22, a. 2; Bergomensis *Tabula Aurea in Concord.* n. 35. — 9. *Metaphys.* l. 8; *de Pot.* q. 7, a. 9, c.; 2. *c. Gent.* c. 23 dicit, actionem non esse perfectionem operantis, sed operati. Sed hoc intelligendum est juxta ea, quæ dicit *de Pot.* q. 10, a. 1, c., ut colligitur ex contextu 9. *Metaphys.* l. 8 et *de Pot.* q. 7, a. 9, ad 7 et ad 1 et q. 8, a. 3, c.; *de Verit.* q. 4, a. 2, ad 7.

Unde manifestum est, quod actio formaliter et essentialiter sumpta est subjective in agente, sicut passio in patiente, quasi vero materialiter in patiente, ut dictum est, nimirum rationem otus et termini; et hoc modo intelligendus est Philosophus, cum 3. *Phys. text.* 21 et 22, c. 2 videtur ponere actionem in passo. Neque vero hinc colligi potest, actionem esse formam intrinsecus denominantem, quia licet actio in quantum est accidens, sit in agente tanquam in subjecto, in quantum tamen est actio, consideratur ut est ab agente, quia illius ratio non perficitur prout est in subjecto, unde potest destrui, et esse sine

mutatione ejus, in quo est, sicut et relatio; et similiter quia non significatur ut inhærens et manens in subjecto, sed ut quid ab alio in aliud procedens, ideo non facit compositionem cum subjecto. Et propterea si per impossibile poneretur, aliquam actionem esse accidens, et tamen non inhærere, adhuc denominaret agens, quia non denominat, ut inhærens atque adeo ut forma intrinseca, sed ut ab agente procedens in aliud, et per consequens tanquam forma ex vi propriæ rationis extrinsecus denominans. — *de Pot.* q. 7, a. 8, c. et a. 9, ad 7 et q. 8, a. 2 c.; 1. *Sent.* dist. 32, q. 1, a. 1, c.; 2. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 4, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod relatio originis, quam formaliter importat actio, ut dictum est, duobus modis considerari potest: *uno modo*, secundum quod est accidens, et sic est intrinseca agenti, in quo est subjective. *Alio modo*, secundum quod est ab agente, et hoc modo non denominat intrinsece, sed extrinsece agens; nam ut sic non significat ut quid manens in agente, sed ut ab illo in aliud procedens; unde ut sic non facit compositionem cum subjecto. — Vel dic, quod habitudo agentis ad passum dupliciter considerari potest: *uno modo*, ut est origo motus, et ut sic, cum significetur, ut ab alio procedens, denominabit agens extrinsece. *Alio modo*, ut est relatio, et ut sic, cum sit accidens, denominat agens intrinsece, et non extrinsece. — *de Pot.* l. c.; 1. *Sent.* l. c.

Ad quartum dicendum, quod passio dicitur denominare passum tanquam forma extrinseca, quia, licet in quantum est accidens, maneat in passo, tanquam in subjecto, ejus tamen ratio significatur et attenditur per ordinem ad agens, quod est extrinsecum passo; sicut actio, licet sit subjective in agente, non tamen denominat, nisi per ordinem ad effectum, qui recipitur in passo. Nam secundum quod denominatur aliquid a causa agente, est prædicamentum passionis; nam pati nihil aliud est, quam recipere aliquid ab agente; secundum quod autem contra denominatur causa agens ab effectu, est prædicamentum actionis; nam actio est actus ab agente in aliud. — Vel dic, quod habitudo passionis dupliciter potest considerari: *uno modo*, ut est origo passive significata, et sic dicitur extrinsece denominare passum; nam origo passive significata, non significatur ut aliquid intrinsecum, sed ut quid extrinsecum; significatur enim, ut via quædam ad rem. *Alio modo* potest considerari ut relatio, et hoc modo, cum relatio significetur ut constituens id, quod refertur, intrinsece denominat. Verum passio non est formaliter habitudo posteriore modo sumpta, sed priore. — 3. *Phys.* l. 5; 1a, q. 40, a. 2 et 4, c.; *de Pot.* q. 8, a. 3, c.

Ad quintum dicendum, quod in mutationibus naturalibus sicut invenitur aliqua mutatio, secundum quam variatur illud, quod inest rei accidentaliter, scilicet quantitas vel qualitas, ut patet in motu augmenti et alterationis, aliqua vero, quæ pertingit usque ad formam substantialem, ut generatio et corruptio; — ita invenitur aliqua mutatio, in qua nihil variatur de eo, quod est intrinsecum rei, sed solum hoc, quod est extra, puta locus, et hoc contingit in motu locali: unde aliud est subjectum motus localis, aliud termini, qui per illum acquiritur, cum tamen in cæteris motibus idem sit subjectum motus et termini. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1, c.

Ad sextum dicendum, quod Deus et intelligentiæ dicuntur esse ibi, idest extra cœlum, non sicut in loco, sed sicut non contenta, nec inclusa sub continentia corporalium rerum, sed totam corporalem naturam excedentia; sicut et his convenit, quod dicitur, quod eorum nulla sit transmutatio, quia superexcedunt supernam lationem ultimæ sphæræ, quæ ordinatur sicut extrinseca et contentiva omnis mutationis. — 1. *de Cœlo* l. 21.

Ad septimum dicendum, quod sicut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 45; c. 7), duobus modis contingit esse in loco: *uno modo* per se, sicut omne corpus, quod per se movetur in loco, vel secundum loci mutationem vel secundum augmentum, et hoc modo ultima sphæra non est in loco, cum nullum corpus ipsam contineat, sed secundum quod movetur circulariter partibus sibi succedentibus ad invicem, sic locus debetur partibus ejus in potentia, in quantum una pars ejus est consequenter se habens ad aliam. *Alio modo* per accidens,

quomodo anima et omnes formæ sunt in loco, et hoc modo ultima sphæra est in loco, in quantum omnes ejus partes sunt in loco, ex eo, quod unaquæque pars ejus continetur sub alia secundum circulationem; in corpore enim non circulari pars extrema remanet non contenta, sed continens tantum, sed in corpore circulari quælibet pars est continens et contenta, in potentia tamen. Unde ratione partium suarum corpus circulare est in loco, et habet « ubi », atque adeo per accidens et ratione earumdem dicitur cœlum in motu circulari mutare locum, ratione et subjecto; nam ipsum totum cœlum fit in diversis locis ratione; non tamen totum mutat locum subjecto, semper enim remanet idem locus subjecto, sed diversificatur ratione tantum, ut dicitur in 6. *Phys.* Sed partes mutant locum non solum ratione, sed etiam subjecto.

Sed contra hoc esse videtur, quod partes secundum locum corporis continui non sunt in loco, neque moventur, sed totum movetur, et totum est in loco; manifestum est autem, quod ultima sphæra est corpus continuum; partes igitur ejus nec sunt in loco, nec moventur secundum locum; et sic non videtur verum, quod ultima sphæra sit in loco ratione partium. — Sed ad hoc dicendum est, quod partes totius continui, licet non sint in loco actu, sunt tamen in loco potentia, secundum quod continuum est divisibile; pars enim si sit divisa, erit in toto sicut in loco; unde per hunc modum partes continui moventur in loco, et hoc maxime apparet in continuis humidis, quæ sunt facilis divisionis, sicut in aqua, cujus partes inveniuntur moveri infra totam aquam. Sic igitur quia aliquid dicitur de toto ratione partium, in quantum partes ultimæ sphæræ sunt in loco in potentia, tota ultima sphæra est in loco per accidens, id est per aliud, nimirum ratione partium, et sic esse in loco sufficit ad motum localem. — 4. *Phys.* l. 7; 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 3, ad 1; 5. *Phys.* l. 3.

Ad octavum dicendum, quod dupliciter dicitur tempus : *uno modo*, quod est numerus prioris et posterioris in motu cœli, et hoc est mensura extrinseca omnium, quæ habent ordinem ad motum cœli, sive per se sicut motus corporales, sive per accidens sicut aliquæ operationes animæ, secundum quod habent relationem ad corpus, et hoc modo accipitur a philosophis, et constituit prædicamentum quando; per hoc enim dicitur esse rerum temporalium mensurari tempore; et tale esse non dicitur mensurari tempore, nisi prout subjacet variationi ex motu cœli. Unde dicit Commentator (4. *Phys. text.* 101, c. 16), quod sentimus tempus, secundum quod percipimus, nos esse in esse variabili ex motu cœli; et inde est, quod omnia, quæ ordinantur ad motum cœli sicut ad causam, cujus primo est mensura tempus, mensurantur tempore; et quicumque sentit quamcumque variabilitatem consequentem ex motu cœli, sentit tempus, licet non videat ipsum motum cœli. *Alio modo* sumitur pro duratione cujuslibet motus, et sic sumptum est in mobili simul cum motu. — 1. *Sent.* l. c. ad 4; 5. *Metaphys.* l. 9 (7); 4. *Phys.* l. 17; 1. *Sent* dist. 19, q. 2, a. 1, ad 4 et dist. 37, q. 4, a. 3, c.; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 10.

Ad nonum dicendum, ut dictum est in argumento, quod duplex est situs : *unus*, qui spectat ad quantitatem, tanquam ejus differentia; *alter*, qui constituit peculiare prædicamentum. — Ll. cit. in arg. 9.

Ad decimum dicendum, quod situs non est formaliter, sed quasi materialiter et consequenter relatio partium in loco; nam situs, quando et similia magis consequuntur relationem, quam illam causant; a loco enim non desumitur denominatio situs, nisi considerato ordine partium in loco; locus autem, ut patet, est forma quædam extrinseca situato, est enim terminus continentis, ut dicitur 4. *Phys. text.* 41, c. 6. — 5. *Metaphys.* l. 9 et 17.

Ad undecimum dicendum, quod habitus, secundum quod est prædicamentum, est quid medium inter habentem, et id, quod habetur. Habere enim, licet non sit actio, significatur tamen per modum actionis, et ideo inter habentem et rem habitam intelligitur esse medius habitus et quasi actio quædam; sicut enim calefactio intelligitur esse media inter calefactum et agens calefaciens, sive illud medium accipiatur ut actus, sicut quando calefactio accipitur active, sive ut motus, sicut quando accipitur passive (quando enim hoc facit et illud fit, est factio media, et siquidem procedatur ab

agente in patiens, est medium factio activa, quæ est actus facientis, si vero procedatur a facto in facientem, sic est medium factio passiva, quæ est motus facti), ita etiam inter hominem habentem vestem et vestem habitam est medius habitus, quia si consideretur procedendo ab homine ad vestem, erit ut actio, prout significatur in hoc, quod dicitur habere; si vero e converso, erit ut passio motus, prout significatur in hoc, quod dicitur haberi, et sicut denominatio ab actione et passione est denominatio a forma extrinseca denominante, ut dictum est, ita et denominatio ab habitu erit tanquam a forma extrinseca. — 5. *Metaphys.* l. 20; V. ad arg. 2, 3. 4 huj. art.

QUÆSTIO XV

DE POSTPRÆDICAMENTIS.

Deinde considerandum est de postprædicamentis.

CIRCA QUÆ QUÆRITUR :

Utrum vera sint, quæ docet Philosophus de postprædicamentis.

ARTICULUS I

UTRUM VERA SINT, QUÆ DOCET PHILOSOPHUS DE POSTPRÆDICAMENTIS.

Videtur quod non sint vera, quæ docet Philosophus de postprædicamentis.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 10), quod opposita maxime cognoscuntur per comparationem ad subjectum; nam quæ non possunt eidem subjecto convenire et inesse, oportet, quod ad invicem opponantur; sed scientia et albedo non possunt simul inesse eidem subjecto, puta leoni, e contra vero paternitas et filiatio possunt inesse eidem subjecto, puta homini : ergo cum paternitas et filiatio sint relationes, non dabuntur opposita relative; scientia vero et albedo erunt opposita; et cum non contineantur sub ullo ex modis oppositorum assignatis a Philosopho, non erunt recte ab illo assignati. — 5. *Metaphys.* l. 12; 4. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 2, sol. 1, ad 1; ll. cit. in arg. sq.

2. Præterea, in omni oppositione est contradictio, quia hæc est prima et maxima oppositio et causa omnis oppositionis; sed in relativis non includitur ulla oppositio, quia unum relativum ponit aliud, et non removet : ergo inter species vel modos oppositorum non debuit Philosophus ponere oppositionem relativam. — 1. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 1, ad 1 et dist. 26, q. 2, a. 1, c.; *Opusc.* 37, c. 1; *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 4 et q. 8, a. 1, ad 13; 1a, q. 40, a. 2, ad 3; 10. *Metaphys.* l. 6.

3. Præterea, contradictio, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2, est oppositio, cujus non est medium secundum se ipsum; sed contrarietas non est contradictio, ut idem docet et probat (10. *Metaphys. text.* 15; l. 9, c. 4) : ergo falsum est, quod dicit Philosophus in Postprædicamentis, aliqua contraria esse immediata.

4. Præterea, bonum et malum proprie opponuntur, ut privatio et habitus, quia, ut Simplicius dicit in *Com. Prædicam.*, illa proprie dicuntur contraria, quorum utrumque est aliquid secundum naturam, sicut calidum et frigidum; sed illa, quorum unum est secundum naturam, aliud est recessus a natura, non opponuntur ut contraria, sed ut privatio et habitus : ergo bonum et malum non sunt contraria, cujus oppositum Philosophus docet in *Prædicam.* c. 10. — *de Malo* q. 1, a. 1, arg. 2 et ad 2.

5. Præterea, si privatio et habitus ordine se habent ad subjectum, ut habitus natus sit fieri circa immediata, et privatio non nisi mediante habitu, ergo privatio tantum privat id, quod est; sed hoc est falsum, nam ut docet idem Philosophus (5. *Metaphys. text.* 27; l. 4, c, 22), privatio etiam est negatio ejus, quod subjectum nunquam habuit : ergo falsum est, quod dicit Philosophus (*Prædicam.* c. 10), quod privatio et habitus ordine se habent ad subjectum. — *de Malo* q. 2, a. 12, arg. 9 et ad 9; 5. *Metaphys.* l. 20.

6. Præterea, unum uni est contrarium, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 17; l. 9, c. 5; sed bono est contrarium malum, secundum illud Eccli. c. 33. v. 15 : contra bonum

malum est : ergo malum non est contrarium malo, et consequenter falsum est, quod dicit Philosophus, malo et bono esse contrarium malum. — 10. *Metaphys.* l. 6; *de Malo* q. 1, a. 1, arg. 2 ; 1a, q. 48, a. 1, arg. 3 ; *de Verit.* q. 21, a. 2, arg. 1.

7. Præterea, si unum contrarium est in natura, et reliquum est in natura, ut dicitur 2. *de Cœlo text.* 18; c. 3; sed huic contrariatur illud, quod docet Philosophus in *Prædicam.* c. 10, quod si unum contrarium est, non est necesse reliquum esse : ergo vel Philosophus sibi contradicit, vel falsum est, quod hic asserit. — 2. *de Cœlo* l. 4; 1. *Poster.* l. 12.

8. Præterea, bonum et malum sunt contraria, ut dictum est; sed malum non est natum inesse cuilibet rei, cui natum est inesse bonum : ergo falsum est, quod dicit Philosophus, contraria esse circa idem. — 1a, q. 48. a. 1, arg. 3; *de Verit.* l. c.; *de Malo* q. 1, a. 1, arg. 2.

9. Præterea, unum et numerus, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 21 ; l. 9, c. 6, opponuntur relative; sed unum et numerus non se consequuntur; nam, ut dicit Philosophus ibidem, si est numerus, est quidem unum, non tamen contra : ergo falsum est, quod dicit Philosophus, quod simul secundum subsistendi consequentiam sint, sicut relativa. — 10. *Metaphys.* l. 8.

10. Præterea, species figuræ et numeri ita se habent, quod una species est alia prior secundum rem; sed species figuræ et numeri sunt ex eodem genere : ergo simul non sunt ea, quæ ex eodem genere ex diverso dividuntur. — 1a, q. 77, a. 4, ad 1; 1a 2æ, q. 29, a. 2, ad 1; 1. *Periherm.* l. 8.

11. Præterea, probat Philosophus (5. *Phys. text.* 8, c. 2), quod neque generatio neque corruptio est motus, et *text.* 9 docet motus, esse tantum tres, nimirum ad quantitatem, qualitatem et locum : ergo species motus non sunt sex, ut dicitur in *Prædicam.* c. 10 et 3. *Phys. text.* 6, c. 1. — 5. *Phys.* l. 2.

12. Præterea, habere est peculiare prædicamentum distinctum ab aliis, ut dictum est ; sed postprædicamentum est, quod convenit multis prædicamentis : ergo habere non est postprædicamentum. — V. supra q. 9, a. 3; 1a 2æ, q. 49, a. 1, c.

RESPONDEO DICENDUM, quod postprædicamentum est illud, quod est commune ad diversa genera. Sunt autem hujusmodi communia pluribus generibus quinque, oppositio, prius et posterius, simul, motus, habere; dicitur enim quis habere quantitatem, qualitatem et cætera accidentia, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 28, l. 4, c. 23. Motus autem est ad varia prædicamenta (3. *Phys. text.* 6, c. 1 et 5. *Phys. text.* 8 et 9, c. 2). Prius vero et posterius est in substantia, quantitate et cæteris accidentibus, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 17, l. 4, c. 11; et sic de reliquis. — 1a 2æ, q. 49, art. 1, c.; 5. *Metaphys.* l, 20; 7. *Metaphys.* l. 1 ; 3. *Phys.* l. 2.

Et quidem quod attinet ad *opposita*, recte fuit assignatus illorum numerus. Aliquid enim contraponitur vel opponitur alteri aut ratione dependentiæ, qua dependet ab ipso, et sic sunt opposita relative; aut ratione remotionis, quia scilicet unum removet aliud, quod quidem contingit tripliciter. Aut enim totaliter removet nihil relinquens, et sic est negatio, aut relinquit solum subjectum, et est privatio, aut relinquit subjectum et genus, et sic est contrarium; nam contraria non solum sunt in eodem subjecto, sed etiam in eodem genere. (5. *Metaphys.* l. 13; 10. *Metaphys.* l. 4). — Vel dic, quod oppositio vel est inter ens et non ens, vel inter entia; si *primum*, vel est inter ens et non ens simpliciter, et est contradictio; vel inter ens et non ens in tali subjecto, seu secundum quid, et est oppositio privativa. Si *secundum*, vel est inter entia mutuo se expellentia, et est oppositio contraria, vel inter entia invicem contraposita, et est oppositio relativa. — Ita Cajetanus, Sotus, Soncinas et Iavellus, quæ ratio colligitur ex q. 28 *de Verit.* a. 6.

Sunt autem opposita relative, inquit Philosophus, quæ ea ipsa, quæ sunt, oppositorum dicuntur, aut quomodolibet aliter ad ea; quæ definitio optime explicat rationem oppositionis relativæ. (10. *Metaphys.* l. 6; 1. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 1, ad 1 ; Cajetanus in *Postprædicam.*) Nam licet opposita relative, cum in illis involvatur oppositio contradictoria, tanquam prius et simplicius in posteriori, ratione

negationis annexæ alteri opposito, ideo sint opposita, quia impossibile est simul existere in eodem respectu ejusdem; quia enim filius non est pater ejus, cujus est filius, non potest idem respectu ejusdem esse pater et filius; si tamen sumantur formaliter, secundum quod sunt opposita relative, optime definiuntur per hoc, quod ipsa, quæ sunt, oppositorum dicuntur, et consequenter per hoc, quod se mutuo ponunt. Nam ideo unum relativum dicitur opponi alteri, quia unum est ad alterum, et contra; unde unum relativum non dicitur præsupponere aliud, nam simul natura sunt, sed supponere, quia posito uno necessario debet poni et aliud. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 2, c. et arg. 3; 1a, q. 28, a. 2 et 3, c.; *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 4 et q. 10, a. 3, c. et a. 5, ad 12; 1a, q. 39, a. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 19, q. 1, a. 2, ad 3; 5. *Metaphys.* l. 17.

Contraria vero sunt ea, quæ nullo modo ad invicem dicuntur, sub propriis scilicet nominibus; bonum enim non est mali bonum, nec album nigri album, sed secundum additam contrarii relationem seu sub nomine contrarii dicuntur ad invicem, per accidens scilicet, ut docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15), in tertio modo relativorum per accidens; nam bonum est malo contrarium, et album nigro. (*Text.* Philosophi ex *Præd.* c. 10; 5. *Metaphys.* l. 17). Sunt autem contraria in duplici differentia; nam alia sunt mediata, quorum scilicet alterum non est necesse inesse subjecto, ut bonum et malum, album et nigrum, pravum et studiosum; alia vero sunt immediata, quorum alterum necesse est inesse subjecto, ut par et impar. Quæ distinctio oritur ex diversitate privationis, quæ reperitur in contrariis; nam alia est, per quam aliquid dicitur privatum in aliquo tempore determinato, vel in aliqua parte determinata. Sic ergo inter bonum et malum dicitur esse medium; nam est aliquis homo neque bonus, neque malus; dicitur enim homo bonus secundum virtutem, nam virtus est, quæ bonum facit habentem; non autem omnis, qui caret virtute, est malus; puer enim caret virtute, et tamen non dicitur malus. Et hujus ratio est, quia privatio bonitatis non convenit homini in omni tempore, sed in determinato, puta post usum rationis; et ideo si puer in ea ætate, in qua debet habere virtutem, non habeat, dicitur malus; vel etiam si aliquis virtute careat quantum ad aliquos actus minimos et quasi indifferentes ad vitam, non dicitur malus, sed solum si careat virtute quantum ad actus principales et necessarios ad vitam. Sed par et impar in numeris non habent medium, quia numerus dicitur impar ex hoc, quod quocumque modo caret paritate. — 1. *Poster.* l. 5; 10. *Metaphys.* l. 6.

Privatio vero et habitus dicuntur illa, quæ versantur circa idem subjectum; nam privatio est negatio habitus in subjecto apto nato habere illum, quomodo opponuntur cæcitas et visus; magis tamen presse et proprie sumitur privatio pro negatione formæ in subjecto apto nato habere utrumque ordine irregressibili. Duplex enim est privatio: *quædam*, quæ habet immediatum ordinem ad subjectum formæ, quæ scilicet nihil aliud significat, nisi negationem formæ in materia sine ordine ad formam, et a tali privatione ad formam potest fieri regressus, ut a tenebris ad lucem, quia tenebræ nihil aliud sunt, nisi absentia lucis in diaphano. *Quædam* autem est, quæ non comparatur ad subjectum formæ, nisi mediante forma, cum sit ut quædam corruptio ejus, sicut cæcitas est corruptio visus, et mors est corruptio vitæ, et in talibus non est mutua conversio. Et quia Philosophus (*Prædicam.* c. 10) maxime loquitur de hoc secundo genere privationis, ideo apposuit descriptioni privationis illam particulam « ordine »; habitus enim natus est fieri immediate, et privatio mediante habitu. Demum licet significatum affirmationis et negationis non sint affirmatio et negatio, nam hæ sunt orationes, illa vero non, opponuntur tamen contradictorie. — 8. *Metaphis.* l. 3; Cajetanus in *Prædicam.*

Quinque sunt autem contrariorum conditiones. *Prima* est, quod bonum semper contrariatur malo, sed malum aliquando contrariatur bono, aliquando malo, ut prodigalitas opponitur avaritiæ et liberalitati. Si enim considerentur virtus et vitium in ratione boni et mali, bono virtutis contrariantur duo extrema per modum unius extremi mali; si vero consideretur

virtus secundum propriam rationem et speciem, cum sit media inter duo extrema, uni extremo malo opponitur aliud extremum malum, et ipsa virtus, quæ est medium inter ipsa. *Secunda* est, quod non est necesse, si unum contrariorum est in natura, et alterum esse; non enim sequitur, si album est, et nigrum esse; nam possunt esse omnia alba. Quando enim genus non dividitur per oppositas differentias, ut est in substantiis separatis, non est necesse, si unum contrariorum est in natura, et alterum esse; quando vero genus dividitur per oppositas differentias, licet verum sit, physice loquendo, quod si unum oppositum est, et reliquum esse (nam si sit aliquid contrarium, necesse est, quod ei sit aliqua natura subjecta, ut patet 1. *Phys.*; est autem eadem materia contrariorum, ut ibidem ostenditur, et sic oportet, quod materia unius contrarii habeat potentiam ad aliud contrarium, et sic possit esse in rerum natura; cum autem in natura nihil sit frustra, necesse est, si unum contrariorum est in natura, quod reliquum sit, ut si sit ignis, sit etiam terra); — logice tamen non sequitur; non enim implicat contradictionem, omnia corpora alba esse et nullum nigrum, et omnes homines esse sanos et nullum ægrotum; et præterea secundum logicam considerationem sufficit qualiscumque oppositio in differentiis, sicut patet in differentiis numerorum et in substantiis spiritualibus, in quibus non est contrarietas. Ita Cajetanus, Sotus, Soncinas in *Postprædicam.* c. *de oppos. Tertia* est, quod impossibile est, ambo contraria eidem simul inesse; nam unum expellit aliud ab eodem subjecto. *Quarta* est, quod contraria circa idem aut genere aut specie fieri habent, ut languor et sanitas circa corpus animalis, quod est unum genere, et justitia et injustitia circa animam, quæ est una specie. *Quinta* est, quod necessarium est omnia contraria vel esse in eodem genere, ut album et nigrum sub genere coloris, vel in contrariis generibus, ut justitia et injustitia sub genere virtutis et vitii, vel ipsa genera esse, ut bonum et malum, hæc enim non sunt in genere, sed ipsa sunt genera. Ratio autem horum est, — vel quia, ut dixit Porphyrius, contrariorum quædam sunt univoca, et ista vel sunt in uno genere proximo, ut album et nigrum in genere coloris, quod est primum membrum ab Aristotele positum, vel in contrariis generibus proximis, sicut castitas et impudentia, quæ sunt sub virtute et vitio, quod est secundum membrum; quædam vero sunt æquivoca, sicut bonum, quod circuit omnia genera, sicut et ens, et similiter malum; et ideo bonum et malum dixit Philosophus non esse in genere, sed ipsa esse genera, prout genus dici potest id, quod genera transcendit, sicut ens et unum; vel quia cum contrarietas sit differentia secundum formam, ut dicitur 10. (9) *Metaphys.*, forma autem sit vel generalis vel specialis, dupliciter contingit aliqua esse contraria, vel secundum formam generis, ut justitia et injustitia, et hujusmodi contraria dicuntur esse in contrariis generibus, quia justitia est in genere virtutis, et injustitia in genere vitii; vel secundum formam speciei, ut albedo et nigredo, et hujusmodi contraria dicuntur esse in eodem genere proximo; nam albedo et nigredo sub genere proximo coloris continentur. — 2. *Ethic.* l. 10; 2. *de Cœlo* l. 4; 1. *Poster.* l. 12; *Quæst. disp. de Anima* a. 7, ad 18; *de Verit.* q. 26, a. 10, arg. 9; *de Malo* q. 1, a. 1, ad 11; 1a 2æ, q. 35, a. 4, c.

Quod vero attinet ad postprædicamentum *prius* et *posterius*, hujus postprædicamenti quinque sunt modi; nam primo, potest aliquid esse prius vel posterius alio tempore; secundo, secundum subsistendi consequentiam; tertio, ordine; quarto, causalitate; quinto, perfectione. Cum enim prius et posterius dicantur in quolibet ordine per comparationem ad principium illius ordinis, principium autem sit id, quod est primum in esse aut fieri aut cognosci; quod autem est prius, sit, quod est propinquius tali principio, sequitur primo, quod in fieri illud est prius alio, quod est prius tempore; nam omne prius generatione est prius tempore, licet non e contra. Quod autem est prius cognitione, est prius ordine doctrinæ; ordine namque cognitionis intellectivæ universalia sunt priora singularibus, et elementa syllabis; simpliciora enim sunt priora, sicut et notiora cognitione intellectiva compositis.

— 5. *Metaphys.* l. 13 (al. 16); 7. *Metaphys.* l. 13; 10. *Metaphys.* l. 4.

Quod autem est prius secundum esse seu secundum naturam, tripliciter potest esse alio prius : *uno* modo causalitate; nam in ordine naturæ dicitur aliquid esse prius per comparationem ad principia naturæ, quæ sunt quatuor causæ. *Secundo* secundum subsistendi consequentiam, quando nimirum unum potest esse sine alio, et non e contra. *Tertio* perfectione, quomodo actus est prior potentia; et hos tres modos attingit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 11), cum ait, aliquid esse prius natura alio tripliciter. *Primo* secundum ordinem communitatis et dependentiæ, id est secundum subsistendi consequentiam. *Secundo* secundum ordinem substantiæ ad accidens, id est secundum ordinem causalitatis; substantia enim dicitur prior natura accidente, quia est causa illius, sicut dicitur prior cognitione, quia ponitur in definitione accidentis, et respectu propriarum passionum est causa in triplici genere causæ, ut dictum est, efficientis, materialis et finalis. *Tertio* secundum ordinem perfectionis, quorum actus est perfectior potentia. — *Quodl.* 5, a. 19; 5. *Metaphys.* l. 13; 1. *c. Gent.* c. 34; 7. *Metaphys.* l. 1. et 13; 12. *Metaphys.* l. 1; V. supra q, 6, a. 2.

Quoad postprædicamentum *simul* tribus modis dicuntur esse aliqua simul : *primo*, tempore; *secundo*, natura, quæ convertuntur secundum subsistendi consequentiam, et neutrum est causa alterius, ut sunt relativa; *tertio*, quæ ex eodem genere e diverso dividuntur ad invicem. (*Prædicam.* c. 13). Cum enim simul, ut dicitur 6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 4, maxime significet unitatem, tribus modis possunt aliqua esse unum, *primo* quoad fieri in tempore, quia nimirum vel simul incipiunt esse, vel simul incipiunt et conservantur. *Secundo* quoad consecutionem in esse, in mutua subsistendi consequentia, et negatione mutuæ causalitatis, ut sunt correlativa, quæ se consequuntur quoad esse. (6. *Metaphys.* l. 4; 2. *de Anima* l. 2; *de Pot.* q. 7, a. 8; 1a, q. 13, a. 7, ad 6; 1.) — *Sent.* dist. 21, q. 1, a. 2, c. — *Tertio* quoad cognosci in genere, quod immediate dividunt, sicut sunt differentiæ immediate divisivæ generis. Cum enim differentia sit forma generis, cognoscitur per ordinem ad genus, sicut quæcumque forma per ordinem ad formatum, cum de ratione formæ sit, quod sit in eo, cujus est forma, habeatque respectum ad formatum per ipsam et ad ipsum ordinetur. — 1a, q. 40, a. 1, c. et q. 77, a. 4; 1a 2æ, q. 29, a. 2, ad 1; *de Verit.* q. 3, a. 3, c. et q. 9, a. 3, ad 6 et q. 28, a. 7, c.; 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 4, sol. 1; 1. *Periherm.* l. 8.

Quoad *motum* vero sex sunt ejus species, generatio, corruptio, augmentum, decrementum, alteratio, et latio. Cum enim motus, late sumpto vocabulo motus, sit mutatio; mutatio autem triplex tantum sit, ut dicitur 5. *Phys. text.* 7, c. 2 : a subjecto in subjectum, a subjecto in non subjectum, a non subjecto in subjectum, sex tantum erunt species mutationis, et consequenter motus. Nam mutatio, quæ est ex non subjecto in subjectum, est generatio; quæ vero ex subjecto in non subjectum, est corruptio, quæ demum ex subjecto in subjectum, est quadruplex : alteratio, quæ est ad qualitatem, augmentum, quod est ab imperfecta magnitudine ad perfectam, et decrementum, quod est a perfecta ad imperfectam, et latio, quæ est ad locum. — Textus Phil. in *Prædicam.* c. 14; 5. *Phys.* l. 2.

Quod demum attinet ad *habere*, octo sunt illius modi magis famosi et consueti; nam *primo* quis dicitur habere qualitatem, ut scientiam, virtutem et similia. *Secundo* quantitatem, puta bicubitalem vel tricubitalem. *Tertio* ea, quæ adjacent toti corpori ut vestem. *Quarto*, quæ adjacent parti, ut annulum in digito. *Quinto* membrum, ut manum, pedem. *Sexto*, contentum, quomodo lagena habet vinum, et modius triticum, et universaliter continens contentum. *Septimo* domum vel possessionem. *Octavo*, uxorem vel virum, qui postremus modus est omnium remotissimus; nihil enim aliud est virum habere uxorem, quam virum una cum uxore habitare. Ratio autem hujus numeri esse potest, quia ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 28; l. 4, c. 23), habere dicitur quadrupliciter. *Primo*, pro eo, quod est ducere aliquid secundum suam naturam in rebus naturalibus, vel secundum suum impetum in rebus voluntariis, quomodo febris dicitur habere hominem, et tyrannus civitatem, et ad

hunc modum reducitur tertius, quartus, septimus, octavus. *Secundo,* pro eo, quod est habere in se subjective aliquid, quomodo æs habet speciem statuæ, et ad hunc modum reducitur primus et secundus. *Tertio,* pro eo, quod est continere in se aliquid, quomodo lagena dicitur habere aliquid humidum, puta aquam, et ad hunc modum reducitur quintus, quo totum habet partem, et sextus. *Quarto,* pro eo, quod est prohibere aliquid operari vel moveri secundum suum impetum, sicut columna dicitur habere corpus ponderosum impositum super illam, quia prohibet illud descendere deorsum secundum inclinationem, et ad hunc modum etiam reduci potest tertius modus. Nam etiam continens prohibet, ne contenta proprio impetu separentur ad invicem. — 5. *Metaphys.* l. 20.

Ratio vero quatuor modorum principalium, quibus a Philosopho sumitur in *Metaphys.* « habere », hæc est, quia habere dicitur vel secundum quod causa habet effectum, vel sicut continens contentum; si secundum, est tertius modus; si primum, vel talis causa est materialis, et est secundus modus, vel est efficiens, et hoc vel est causa motus violenti, et est primus modus, vel est causa quietis violentæ, et est quartus. Unde manifestum est, quod vera sunt, quæ tradit Philosophus de postprædicamentis. — Ita Flandria 5. *Metaphys.* q. 24, a. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loco citato signanter dixit, cognosci opposita, quæcumque non contingunt simul inesse eidem susceptibili, quia quædam non possunt alicui eidem subjecto simul inesse, non per oppositionem, quam habeant ad invicem, sed quia subjectum non est susceptibile utriusque; sicut albedo et musica non possunt simul inesse equo, possunt autem simul inesse homini. (5. *Metaphys.* l. 20). — Ad illud de paternitate et filiatione dicendum, quod oppositæ relationes possunt inesse eidem respectu diversorum, eo quod esse relativi est ad aliud se habere; non sic in proprietatibus absolutis. Et ideo in relativis contingit aliquid disponi per aliquid sui generis per accidens, et non per se, sicut filii est filius, non in quantum filius, sed in quantum pater. Sicut similiter signi potest esse signum, in quantum est signatum; quod non est in absolutis; nam qualitatis non est qualitas, nec per se, nec per accidens. — 4. *Sent.* dist. 8, q. 1. a. 1, sol. 1, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod cum oppositio contradictoria sit omnium prima, ut necessario debeat includi in omnibus aliis tanquam prius et simplicius in suo posteriori; (opposita enim secundum quodque genus impossibile est simul existere, quod illis contingit ex eo, quod alterum oppositorum habet negationem adjunctam alteri opposito; cæcum enim est, quod non est videns; et nigrum, quod non est album; et similiter filius non est pater ejus, cujus est filius); — inde est, quod relative opposita dupliciter considerari possunt. (1. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 1, ad 1; 10. *Metaphys.* l. 10). *Uno modo*, secundum quod sunt relative opposita, et sic in duobus differunt a reliquis oppositis, quorum *primum* est, quod in aliis oppositis unum dicitur opponi alteri, in quantum ipsum removet; negatio enim removet affirmationem, et secundum hoc ei opponitur; oppositio vero privationis et habitus et contrarietatis includunt oppositionem contradictionis, ut dicitur 4. (3) *Metaphys.* — Non est autem hoc in relativis, quia per hoc filius non opponitur patri, quod ipsum removeat, sed propter rationem habitudinis ad ipsum; et ex hoc causatur *secunda* differentia, quod nimirum in aliis oppositis semper alterum est imperfectum, quod accidit ratione negationis, quæ includitur in privatione ex altero contrariorum; hoc autem in relativis non oportet; imo utrumque considerari potest ut perfectum, ut maxime patet in relativis æquiparantiæ et originis, ut sunt æquale, simile, pater et filius. Quamvis enim una relatio habeat annexam negationem alterius relationis in eodem supposito, quia in relativis non est oppositio secundum id, quod relativum in aliquo est, sed secundum id, quod ad aliud dicitur, tamen ista negatio non importat aliquem defectum; nam defectus non est nisi secundum aliquid, quod in aliquo natum est esse. Unde cum id, quod habet oppositionem relativam ad ipsum, secundum rationem oppositionis non ponat aliquid, sed ad aliquid, non sequitur imperfectio vel

defectus. — *Alio modo* possunt considerari opposita relative, ut involvunt oppositionem contradictionis, et sic alterum alterius negationem claudit respectu ejusdem; filius enim non est pater ejus, respectu cujus est filius. — 1. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 2, c.; *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 4 et q. 8, a. 1, ad 3; 4. *Sent.* dist, 8, q. 1, a. 2, sol. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in contrariis immediatis non sit medium circa determinatum subjectum, est tamen medium simpliciter; nam lapis neque est cæcus, neque videns; et album neque est par, neque impar. Hoc etiam quod habent de immediatione circa determinatum subjectum, habent in quantum participant aliquid contradictionis; sed contradictio simpliciter in omnibus caret medio, et hoc non habet ab alio, sed ex ipsa; et propter hoc dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod ejus non est medium secundum se. Quamquam etiam ideo dicitur a Philosopho, contradictionis non esse medium secundum se, quia per accidens potest in contradictione reperiri medium ex parte negationis, si ei adjungatur aliquid, quod magis vel minus distet ab affirmatione, sive illud sit contrarium in eodem genere directe, sive sit dispositio contraria; sicut inter non album et album accipitur medium ex parte coloris, cui conjungitur negatio albedinis, secundum quod magis vel minus distat ab albedine, et inter non ignem et ignem accipitur medium, secundum quod aliquid est magis vel minus frigidum aut humidum. — 1. *Poster.* l. 5; 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod duplex est privatio, *una*, quæ est in privatum esse, ut cæcitas et mors; *altera* vero, quæ est in privari, ut ægritudo, quæ est via ad mortem, et ophthalmia, quæ est via ad cæcitatem; et hujusmodi privationes dicuntur interdum contrariæ, in quantum adhuc retinent aliquid de eo, quod privant, et hoc modo malum dicitur contrarium bono, quia non privat totum bonum, sed aliquid de bono remanet (*de Malo* q. 1, a. 1, ad 2 et 11). — Vel dic, quod bonum et malum in moralibus opponuntur contrarie, et non secundum privationem et habitum, tum quia inter bonum et malum invenitur medium, secundum quod bonum dicitur, quod est ordinatum, malum autem, quod non solum deordinatum est, sed etiam nocivum alteri; unde dicit Philosophus (4. *Ethic.* c. 1), quod prodigus vanus quidem est, sed non malus, tum quia malum ponit aliquid, in quantum consequitur quemdam ordinem vel modum, vel speciem; unde nihil etiam prohibet ea opponi mediate, ut dicit Philosophus. Sed malum in natura consequitur privationem simpliciter; unde bonum et malum naturæ, licet non sint immediata simpliciter, sunt tamen immediata circa proprium susceptibile, sicut privatio et habitus (*de Malo* q. 2, a. 5, ad 3; 1a, q. 48, a. 1, ad 3). Demum, quia licet bonum et malum in moralibus abstracte sumpta privative opponantur, concrete tamen et per accidens sumpta, quomodo sunt differentiæ in moralibus, cum sint entia positiva, opponuntur contrarie. — 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 2, c. et ad 2.

Ad quintum dicendum, quod privatio non solum privat, quod est, sed etiam id, quod natum est esse; potest enim aliquis privari aliquo, quod nunquam habuit, erat tamen natus habere, et hoc sufficit. Unde Philosophus (5. *Metaphys. text.* 27; l. 4, c. 22) inter quatuor modos privationis tertium dicit esse, quo privatio dicitur negatio ejus, quod subjectum natum est habere, sed non habuit; quartum vero, quo privatio est negatio ejus, quod fuit in subjecto, et violenter sublatum est. — *de Malo* q. 2, a. 12, ad 9; 5. *Metaphys.* l. 20.

Ad sextum dicendum, quod dupliciter potest bonum opponi malo, *uno modo* in ratione boni et mali, et sic uni bono unum tantum est contrarium; nam ambo vitia, inter quæ est medium bonum virtutis, habent rationem unius extremi. *Alio modo* secundum propriam speciem boni et mali, et hoc modo bonum virtutis est medium inter duo extrema vitia, et per consequens malum non solum opponitur bono, sed etiam malo. — 2. *Ethic.* l. 10.

Ad septimum dicendum, quod dictum Philosophi verum est, quando genus non dividitur per oppositas differentias; quando vero dividitur per oppositas differentias, verum est logice loquendo, non autem physice, ut dictum est. Cujus ratio est, quia naturaliter et physice loquendo dif-

ferentiæ sunt contrariæ; nam materia, super quam fundatur natura generis, est susceptiva contrariarum formarum; logice vero proprie non sunt oppositæ, et ideo logice non est necessarium, si unum contrarium est in natura, et reliquum esse, sicut physice necessarium est. — Il. cit. in c. art.; *Quæst. disp. de Anima* a. 7, ad 18.

Ad octavum dicendum, quod contraria sunt circa idem, quando subjectum æqualiter se habet ad utrumque contrariorum; unde Philosophus in Prædicam. ait, quod in contrariis, quando unum inest per naturam, alterum non est natum inesse eidem. Non sic autem se habent bonum et malum; nam bonum cuilibet enti naturaliter inest, cum dicatur bonum ex ipso suo naturali esse, non autem malum. Quod si sumantur bonum et malum, secundum quod opponuntur, ut habitus et privatio, sicut non oportet, ut quicumque inest habitus, nata sit inesse privatio, ita non oportet, ut quibuscumque natum est inesse bonum, natum sit etiam inesse malum. — 2a 2æ, q. 24, a. 10, ad 1; *de Verit.* a. 2, ad 1.

Ad nonum dicendum, quod unum et numerus non sunt relativa secundum se ipsa, quæ mutuo consequuntur, sed secundum accidens, sicut mensura et mensurabile, quæ non se consequuntur mutuo. — 10. *Metaphys.* l. 8; 1a, q. 13, a. 6, ad 7; *de Pot.* q. 7, a. 8, ad 1.

Ad decimum dicendum, quod quæ ex diverso ex eodem genere univoco dividuntur, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt simul secundum rem et secundum rationes, ut species animalis et species coloris; quædam vero sunt simul secundum rationes, sed unum est prius secundum rem, ut species figuræ et numeri. Quæ vero dividuntur sub genere analogo, unum illorum ponit esse secundum rem et rationem prius alio, ut substantia accidente. — 1a, q. 77, a. 4, ad 1; 1a 2æ, q. 29, a. 2, ad 1; 1. *Periherm.* l. 8.

Ad undecimum dicendum, quod Aristoteles in Postprædicam. sicut et in 3. *Phys.* ubi motum definit, accepit nomen motus, secundum quod est commune omnibus speciebus mutationis; at 5. *Phys.* accepit nomen motus magis stricte pro quadam specie mutationis, quæ est ex subjecto in subjectum, seu ex termino affirmative significato in terminum affirmative significatum, quomodo tres tantum species motus sunt : augmentatio, alteratio, latio. — 1. *Phys.* l. 2.

Ad duodecimum dicendum, quod habere, sicut et habitus, qui ab habendo dicitur, tripliciter sumitur. *Primo* communiter, secundum quod dicitur respectu cujuscumque, quod habetur, et sic cum sit commune ad diversa prædicamenta, ponitur a Philosopho inter postprædicamenta, quæ diversa rerum genera consequuntur. *Secundo* minus communiter, ut est quoddam medium per modum actionis et passionis inter habentem et habitum, prout dicimur vestiti vel armati ex vestium vel armorum adjacentia, et sic habitus constituit unum peculiare prædicamentum. *Tertio* sumitur habitus adhuc communiter, ut est id, quo res quodammodo, idest bene vel male se habet in seipsa, vel ad aliquid aliud, et sic cum iste modus se habendi sit secundum aliquam qualitatem, hoc modo habitus quædam qualitas est et species illius. — 1a 2æ, q. 49, a. 1, c. et ad 2.

QUÆSTIO XVI

DE QUIBUSDAM COMMUNIBUS AD PARTES ENUNTIATIONIS.

Post considerationem de his, quæ pertinent ad directionem primæ operationis, considerandum est de his, quæ pertinent ad directionem secundæ. Et quia omnis scientia præmittit ea, quæ de principiis sunt, partes autem compositorum sive materiales sive formales sunt earum principia (1. *Periherm.* l. 1 et 6), *prima* consideratio erit de iis, quæ communia sunt principiis materialibus enuntiationis, partibus scilicet integrantibus illius, et principiis formalibus ejusdem. *Secunda* erit de principiis materialibus, nomine scilicet et verbo. *Tertia* de principiis formalibus, nimirum de oratione. *Quarta* de ipsa enuntiatione.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum nomina et verba significent a natura, an vero ex hominum instituto.
2. Utrum nomina et verba immediate significent conceptus, an vero res.
3. Utrum facta mutatione in re significata fiat mutatio in significatione nominis.
4. Utrum nomen possit distinctius et clarius significare rem, quam ab imponente nomen, vel ab utente tali nomine intelligatur.
5. Utrum in vocibus simplicibus atque in prima operatione intellectus sit veritas et falsitas.

ARTICULUS I

UTRUM NOMINA ET VERBA SIGNIFICENT A NATURA, AN VERO EX HOMINUM INSTITUTIONE.

Videtur quod nomina et verba non significent ex hominum institutione, sed naturaliter.

1. Gemitus enim infirmorum et risus lætantium significant naturaliter, sunt enim eadem apud omnes; sed gemitus et risus sunt nomina : ergo nomina non significant ex hominum impositione, saltem omnia. — 1. *Periherm.* l. 2.

2. Præterea, nomen lux significat omne illud, quod manifestationem facit secundum quamcumque cognitionem ; sed hoc nomen non significat ex hominum instituto, nam ab hominibus tantum fuit impositum ad significandum id, quod facit manifestationem in sensu visus : ergo nomina significant naturaliter. — 1a, q. 67, a. 1, c.

3. Præterea, si nomina significarent ex hominum instituto, nullum nomen diceretur de Deo substantialiter, nec consequenter significaret ejus naturam, quia nos imponimus nomina rebus, secundum quod illas intelligimus (1a, q. 18, a. 2, c.); Deus autem a nobis non intelligitur secundum suam substantiam. Sed consequens est falsum; nam dicit S. Augustinus (*de Trin.* lib. 7, c. 1 et 7), quod Deo hoc est esse, quod fortem esse vel sapientem esse, et si quid de illa simplicitate dixeris, qua ejus substantia significatur, et S. Ambrosius (*de Fide* lib. 2, prol. n. 2) dicit, quod Deus est nomen naturæ : ergo nomina significant naturaliter. — 1a, q. 13, a. 1, c. et a. 2, arg. 3 et *Sed contra* et a. 8, arg. 2, etc.

4. Præterea, inter nomina alia sunt impropria et metaphorica, alia propria, et inter propria alia sunt maxime propria, ut nomen *qui est* inter illa, quibus nominamus Deum; sed talis proprietas non oritur ex impositione et placito hominum, quia sic ad nominandum Deum potuissent usurpare quodcumque nomen : ergo debet oriri ex naturali significatione nominum, et consequenter nomina significabunt naturaliter, et non ex hominum institutione. —1a, q. 13, a. 3 et 11.

5. Præterea, si nomina, quibus nominamus Deum et creaturas, significarent ex hominum impositione, prius dicerentur de creaturis, quam de Deo; secundum quod enim aliquid cognoscimus, secundum hoc illi nomen imponimus; prius autem cognoscimus creaturas, quam Deum. Sed hujusmodi nomina prius dicuntur de Deo, quam de creaturis secundum illud, quod dicitur ad Eph. (c. 3, v. 14 et 15) : « Flecto genua mea ad Patrem Domini Nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis. et in terra nominatur » ; et eadem ratio videtur esse de aliis nominibus, quæ de Deo et creaturis dicuntur : ergo nomina significant naturaliter. — 1a, q. 13, a. 6, arg. 1 et *Sed contra*; *Expos. in ep. ad Eph.* c. 3, l. 4.

6. Præterea, nomina debent rerum naturis et proprietatibus congruere, propter quod imponens nomina rebus debet illas cognoscere; sed hoc non est, nisi quia nomina naturaliter significant naturas rerum : ergo nomina non significant ex hominum institutione. — 2. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2; 1a, q. 13, a. 1, c. et q. 94, a. 3, *Sed contra.*

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Periherm.* c. 2 definit nomen, quod sit vox significativa secundum placitum, et cap. 1 dicit, quod sicut non sunt eædem apud omnes litteræ, sic neque voces eædem sunt; voces autem, quæ naturaliter significant, sunt eaedem apud omnes : ergo voces, quæ non sunt eædem apud omnes, ut sunt nomina et verba, non significant naturaliter, sed ex hominum impositione. — 1. *Periherm.* l. 2, 4, 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod circa hoc varii varia senserunt. Quidam enim dixerunt, quod nomina nullo modo naturali-

ter significant, nec differt, quæ res quo nomine significetur. Alii vero dixerunt, quod nomina omnino naturaliter significant, quasi nomina sint naturales similitudines rerum (1. *Periherm.* l. 2, 4, 5). Quidam vero dixerunt, quod nomina non naturaliter significant, quantum ad hoc, quod eorum significatio non est a natura, ut Aristoteles (1. *Periherm.* c. 2) intendit, ubi id probat *primo a signo*; quia quæ naturaliter significant sunt eadem apud omnes; at litteræ, ex quibus voces et nomina formantur, non sunt eædem apud omnes, sicut nec voces ipsæ nec nomina : ergo nec litteræ nec voces nec nomina significant naturaliter. *Secundo ratione;* quia id, quod naturaliter significat, non fit signum, sed naturaliter est signum, ut patet in sonis illiteratis animalium. Sed nomina et verba fiunt signa, quando imponuntur rebus, quas homines volunt significare; quantum vero ad hoc, naturaliter significant, quod eorum significatio congruit naturis rerum, ut Plato dixit. Neque obstat, quod una res multis nominibus significatur, quia unius rei possunt esse multæ similitudines, et similiter ex diversis proprietatibus possunt uni rei diversa nomina imponi. Cum enim nomina sint duplicia, quædam *primitiva*, a quibus deducuntur alia; quædam vero *derivativa :* priora illa imponere non est difficile, nec requirit magnam scientiam rerum; nam imponuntur omnino ad placitum; horum vero impositio requirit magnam scientiam rerum. Cum enim illorum derivatio non solum fiat per flexionem plurium nominum, sicut ab homine humanus, ab humo homo, (Postilla in *Genesin* c. 2, v. 19, spuria) sed etiam aliis modis, nimirum aliquando per transsumptionem, puta per comparatas habitudines et analogias; aliquando per similitudinem aliquam, et aliquando per contrarium; et similiter cum aliquando desumantur nomina ex actione rei, quomodo nomen lapis desumitur ex eo, quod lædit pedem et nomen Deus desumitur ab operatione particulari Dei, quæ est providere; aliquando ex actu et effectu, vel ex proprietatibus rei, ut patet in nominibus generum et specierum, quia, ut dicitur 4. (3) *Metaphys.*, ratio, quam significat nomen, est definitio, quæ designat propriam naturam rei, in cujus cognitionem devenimus ex proprietatibus et accidentibus exterioribus vel ex circumstantiis, puta vel a tempore, vel a cognatione, vel ab eventu, vel ex aliqua qualitate ejus, cui nomen imponitur, ut contingit in nominibus singularium hominum; vel demum ab aliqua qualitate divinitus concessa, ut est in nominibus divinitus impositis, — necessario debent et naturæ rerum et alia plura cognosci ad hoc, ut hujusmodi nomina rebus imponantur. Unde manifestum est, quod nomina et verba significant ex hominum institutione, non autem naturaliter. — 1a, q. 13, a. 1, c. et a. 8, c. et q. 18, a. 2, c.; 2. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2, *Sed contra*; 3a, q. 37, a. 2, c.; 4. *Sent.* dist. 27, q. 1, a. 1, sol. 2, c. et ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod nomen gemitus et nomen risus significant ex instituto, et sunt nomina; at res significatæ per hæc nomina, puta voces illæ, quæ naturaliter significant passiones animi, cum sint eædem apud omnes, longe sunt a ratione nominis et verbi, et non significant ex instituto, sicut patet in similibus vocibus et sonis, puta in mugitu et rugitu, eorumque nominibus. — 1. *Periherm.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter de aliquo nomine convenit loqui, *uno modo* secundum primam ejus impositionem; *alio modo* secundum usum nominis, sicut patet in nomine visionis, quod primo impositum est ad significandum actum sensus visus, sed propter dignitatem et certitudinem hujus sensus extensum est hoc nomen secundum usum loquentium ad omnem cognitionem aliorum sensuum, (dicimus enim : vide, quomodo sapit, quomodo redolet, vel quomodo est calidum), et ulterius ad cognitionem intellectus secundum illud Matthæi 5, 8 : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ». Et similiter dicendum de nomine lucis : nam primo est institutum ad significandum id, quod facit manifestationem in sensu visus, postmodum autem extensum est ad significandum omne illud, quod facit manifestationem secundum quamcumque cognitionem. — 1a, q. 67, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod secundum quod naturam alicujus rei ex ejus proprietatibus et effectibus cognoscere possumus, sic eam nomine possumus significare. Unde quia substantiam lapidis ex ejus proprietate cognoscere possumus secundum seipsam, sciendo quid est lapis, hoc nomen *lapis* ipsam ejus naturam, secundum quod in se est, significat; significat enim definitionem lapidis, per quam scimus, quid est lapis; ratio enim, quam significat nomen, est definitio, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 28; l. 3, c. 8. Quia ergo essentiam Dei in hac vita cognoscere non possumus, secundum quod in se est, sed illam cognoscimus secundum quod repræsentatur in perfectionibus creaturarum, ideo nomina a nobis Deo imposita illum imperfecte significant, et per consequens, cum dicitur Deus bonus, sapiens, divinam substantiam significant, imperfecte tamen, sicut et creaturæ imperfecte eam repræsentant. Et quia similiter ex effectibus divinis divinam naturam scire non possumus quid est, sed per modum eminentiæ, causalitatis et negationis, ideo ut sic hoc nomen Deus significat naturam divinam : impositum enim est hoc nomen ad aliquid significandum super omnia existens, quod est principium omnium et remotum ab omnibus; hoc enim intendunt significare nominantes Deum. — 1a, q. 13, a. 1, c. et a. 2, c. et ad 1 et 2 et a. 3, c. et a. 8, c. et ad 2.

Ad quartum dicendum, quod sicut dictum est, Deum cognoscimus ex perfectionibus procedentibus in creaturas ex ipso, quæ quidem perfectiones in Deo sunt secundum eminentiorem modum, quam in creaturis. Intellectus autem eo modo apprehendit eas, secundum quod sunt in creaturis, et secundum quod apprehendit, ita significat per nomina. In nominibus igitur, quæ Deo attribuimus, est duo considerare, scilicet *perfectiones ipsas significatas*, ut bonitatem, vitam et hujusmodi, et *modum significandi*. Quantum igitur ad id, quod significant hujusmodi nomina, proprie competunt Deo, et magis proprie, sicut et per prius, quam ipsis creaturis. Quantum vero ad modum significandi, non proprie dicuntur de Deo; habent enim modum significandi, qui competit creaturis. Verum quia omnia nomina, quæ dicuntur de Deo, involvunt talem modum, nec tamen omnia de Deo dicuntur proprie, sed aliqua dicuntur *proprie*, aliqua *improprie* et metaphorice : ideo sciendum, quod quædam nomina ex parte significati significant et ipsas creaturarum perfectiones et modum imperfectum, quo tales perfectiones a creaturis participantur, sicut lapis significat aliquid materialiter ens, — et hujusmodi nomina non possunt attribui Deo nisi metaphorice; quædam vero significant ipsas perfectiones absolute absque hoc, quod aliquis modus participandi clauditur in earum significatione, ut ens, bonum, vivens et hujusmodi, — et talia nomina proprie dicuntur de Deo. Verum adhuc inter hujusmodi nomina, aliqua dicuntur maxime proprie de Deo, ut nomen « *Qui est* », et multo magis, quam nomen « *Deus* », et hoc tripliciter : *primo*, quantum ad significationem seu quantum ad id, a quo imponitur, scilicet ab *esse*: cum enim esse Dei sit ipsa ejus essentia, et hoc nulli alii conveniat, inter alia nomina maxime nominat Deum; unumquodque enim denominatur a sua forma. *Secundo*, quantum ad modum significandi, propter ejus scilicet universalitatem; omnia enim alia nomina vel sunt minus communia, vel si convertuntur cum ipso, tamen addunt aliqua supra ipsum secundum rationem; unde quodammodo informant et determinant ipsum; quolibet enim alio nomine determinatur aliquis modus substantiæ Dei; sed hoc nomen *Qui est* nullum modum essendi determinat, sed se habet indeterminate ad omnes, et ideo nominat ipsum pelagus substantiæ infinitæ. *Tertio*, quantum ad modum consignificandi, significat enim esse in præsenti, quod maxime proprie dicitur de Deo, cujus esse non novit præteritum, vel futurum, ut dicit August. *de Trinit.* l. 5, c. 2. — 1a, q. 13, a. 2, c. et a. 3, c. et ad 1 et 3, et a. 11, c. et ad 1.

Ad quintum dicendum, quod nomina, quæ dicuntur de Deo et creaturis, quantum ad rem significatam per prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia a Deo hujusmodi perfectiones manant; sed quantum ad impositionem nominis, per prius a nobis imponuntur creaturis, quas

prius cognoscimus; unde et modum significandi habent, qui competit creaturis, ut dictum est. — Vel dic, quod nomen alicujus rei nominatæ a nobis dupliciter potest accipi, *uno modo*, quatenus est expressivum vel significativum conceptus intellectus, quia voces sunt signa vel notæ passionum seu conceptuum, qui sunt in anima : et sic nomen prius dicitur de creaturis, quam de Deo. *Alio modo*, in quantum est manifestativum quidditatis rei nominatæ exterius, et sic prius dicitur de Deo, et sic nomen paternitas, secundum quod significat conceptum intellectus nominantis rem, per prius invenitur in creaturis, quam in Deo, quia per prius innotescit creatura nobis, quam Deus; secundum quod autem significat ipsam rem nominatam, sic per prius est in Deo, quam in creaturis; quia omnis virtus generativa est in creaturis a Deo. — 1a, q. 13, a. 3, c. et a. 6, c.

Ad sextum dicendum, quod nomina dicuntur naturis rerum congruere et quod imponens nomen rei debet illius naturam cognoscere, non quia nomina naturaliter significant naturas rerum, sed *primo*, quia unaquæque res nominatur ab eo, quod est in ipsa nobilius, quod est essentia rei, quæ propterea debet cognosci. *Secundo*, quia nomina imponuntur ex proprietatibus rerum; cum enim sic nominemus aliquid, secundum quod illud cognoscimus, substantiam vero rei cognoscamus ex illius proprietatibus et accidentibus exterioribus (nam intellectus noster, qui proprie est cognoscitivus quidditatis rei ut proprii objecti, accipit a sensu, cujus propria objecta sunt accidentia exteriora) ex his proprietatibus et accidentibus substantiam nominamus, ut patet in nominibus generum et specierum, ut dictum est. Et inde est, quod in hujusmodi nominibus *aliud* est id, ad quod significandum nomen imponitur, *aliud* id, a quo imponitur, unde et hujusmodi nomina quandoque accipiuntur proprie pro ipsis essentiis rerum, ad quas significandas principaliter sunt imposita; aliquando autem sumuntur pro ipsis proprietatibus, a quibus imponuntur, et hoc minus proprie, sicut patet, quod hoc nomen « corpus » impositum est ad significandum genus quoddam substantiarum ex eo, quod in eis inveniuntur tres dimensiones; et ideo aliquando ponitur hoc nomen corpus ad significandas tres dimensiones, secundum quod corpus ponitur species quantitatis. Si quæ vero sunt, quæ secundum se sunt nobis nota, ut calor, frigus, albedo, hæc non ab aliis denominantur, et idem est in illis id, quod nomen significat, et id, a quo imponitur nomen ad significandum; et nomina illorum dicuntur nomina primitiva, quæ imponere, ut dictum est, non est difficile nec requirit magnam scientiam. — 2. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2, *Sed contra*; 4. *Sent.* dist. 27, q. 1, a. 1, sol. 2, c. et ad 3; 1a, q. 13, a. 8, c. et ad 2 et q. 38, a. 2, arg. 2; 3a, q. 37, c.

ARTICULUS II

UTRUM NOMINA ET VERBA IMMEDIATE SIGNIFICENT CONCEPTUS AN RES.

Videtur, quod nomina et verba immediate significent tantum res, non autem conceptus.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Periherm.* c. 1), quod ea, quæ sunt in voce, sunt signa passionum animi; sed per passiones animi non consuevit Philosophus intelligere et nominare conceptus : ergo ea, quæ sunt in voce, non significant immediate conceptus, sed res. — 1. *Periherm.* l. 2.

2. Præterea, nomen non convenit voci, nisi secundum quod facit notitiam de re, propterea enim dicitur nomen quasi notamen, et imponitur ad cognoscendam rem, unde et dicitur significare substantiam rei, et pro re, quam nobiscum ferre non possumus, utimur ejus nomine; sed illud immediate significat nomen, cujus loco illo utimur et ad quod significandum imponitur : ergo nomen non significat immediate conceptus. — 4. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 9; *Expos. in ep. ad Ephes.* c. 1, l. 7, in fine.

3. Præterea, illud significamus vocibus, quod intelligimus, et consequenter illud primo significamus per nomen, quod primo per illud intelligimus; sed quod primo intelligimus, est res, cujus species intelligibilis est similitudo : ergo voces primo et

immediate significant res. — 1a, q. 85, a. 2, arg. 3 et c.

4. Præterea, quod in propositione vera enuntiatur de aliquo, debet de illo verificari et in eo vere existere; sed in hac propositione : Deus est sapiens, bonus, conceptio mentis formata de re significata per hæc nomina non potest verificari nec vere esse in Deo (nam quidquid est in Deo, Deus est, at talis conceptio non est in Deo, sed in nostro intellectu subjective) : ergo hoc idem quod prius. — *de Pot.* q. 7, a. 5, c.; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 3, c. et arg. 4.

5. Præterea, si nomina et verba immediate significarent conceptus, multæ propositiones veræ essent falsæ, ut quando dicitur : homo est animal; nam neque in homine est conceptus animalis, neque conceptus hominis est conceptus animalis : ergo. — *de Pot.* q. 9, a. 5, c.

6. Præterea, scientia est de rebus, non de conceptibus; sed illud immediate et primo significant voces, de quo habemus scientiam, cujus signum est, quod nomen imponitur ab eo, per quod res cognoscitur et scitur, puta a proprietate vel operatione : ergo. — *de Pot.* q. 9, a. 5, c.; v. supra q. 2, a. 1; 1. *Periherm.* l. 2; 1a, q. 13, a. 2, c. et a. 8; c. et ad 2.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Periherm.* c. 1) dicit, quod voces sunt signa intellectuum, et intellectus sunt similitudines rerum. Et l. c. c. 3 ex eo probat, quod verbum aliquo modo potest dici nomen, quia sicut nomen significat intellectum, et ideo generat aliquem intellectum in animo audientis, ita qui dicit verbum, constituit intellectum in animo audientis : ergo voces immediate significant conceptus, non res. — 1. *Perih.* l. 5; *Quodl.* 4, a. 17, c.; 1a, q. 13, a. 1, c.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod nomina et verba significant res et conceptus, sed hos *immediate* et per prius, illas vero *mediate*, mediantibus scilicet conceptibus, et per posterius. — 1a, q. 13, a. 4, c. et a. 9, ad 2; *de Verit.* q. 2, a. 1, ad 3.

Et quidem quod significent *res ipsas*, manifestum est ex multis, et *primo* quidem, ex usu ipso nominum; nam cum ipsas res nobiscum ferre non possimus, pro ipsis rebus nominibus utimur tanquam signis. *Secundo* ex modo diverso, quo voces significativæ spectant ad grammaticos et philosophos. Nam illi circa hujusmodi versantur, non propter res, quas significant, sed propter modum diversum ac varium illas significandi, quem ex se denotant, verbi gratia, quod aliquando per modum substantiæ, aliquando per modum accidentis et actus; at physici auctores voces ipsas magis referunt ad designandas res aliquas determinate, has vel illas in aliquo genere rerum; propter quod cum frequenter a physico vel logico non instituantur voces significantes secundum numerum rerum, quia ars non coæquat naturam, contingit, quod physicus vel logicus una voce plures res designat, et sic sit æquivocatio vocum. *Tertio*, ex ordine ad ea, de quibus dicuntur; nam omne nomen commune Deo et creaturis prius dicitur de Deo, quam de creaturis ratione rei significatæ, sicut e contra prius dicitur de creaturis ratione impositionis nominis et modi significandi ipsius. *Quarto*, ex origine impositionis nominis; imponitur enim nomen ab eo, per quod res cognoscitur, puta a proprietate vel operatione, si humanitus imponatur, unde necessario debet rem significare. *Postremo*, ratione rei significatæ, quæ est id, cui nomen imponitur, dicitur nomen significare substantiam, sicut ratione ejus, a quo nomen imponitur, dicitur significare qualitatem. — *de Pot.* q. 7, a. 5, c. et ad 8 et a. 6, c. et q. 9, a. 5, c.; 1. *Ethic.* l. 7; 1. *Periherm.* l. 2; *de Verit.* q. 4, a. 1, c.; 1a, q. 13, a. 2, c. et ad 2 et a. 3 et a. 6, c. et a. 8, c. et a. 9, c. et ad 3 et q. 33, a. 1, ad 3 et a. 2, ad 4; 3a, q. 37, a. 2, c.

Quod vero voces significativæ, seu nomina et verba significent *conceptus*, multipliciter etiam patet. Nam *primo*, vox exterior significativa ideo dicitur verbum, quia significat internum mentis conceptum, a quo quantum ad vocem et significationem procedit; et quæ non est significativa, verbum dici non potest. Unde naturaliter verbum primo et principaliter dicitur interior conceptus, secundario vero vox externa interioris conceptus significativa; nam hujus causa finalis et efficiens est verbum interius; finalis quidem, quia verbum vocale ad hoc a nobis exprimitur

ut interius verbum manifestetur; efficiens vero, quia verbum prolatum exterius, cum sit significativum ad placitum, ejus principium est voluntas, sicut et cæterorum artificiatorum; et ideo sicut aliorum artificiatorum præexistit in mente artificis imago quædam exterioris artificii, ita in mente proferentis exterius verbum præexistit quoddam exemplum exterioris verbi. *Secundo,* ratione conceptuum nomina, quæ tribuuntur Deo et creaturis, prius dicuntur de creaturis, quam de Deo, licet sit e contra ratione rei significatæ. *Tertio,* aliqua nomina dicuntur propria et incommunicabilia, aliqua appellativa et communicabilia ex significato, et tamen non ita dicuntur ex re significata, sed ex conceptu; quia Deus est nomen appellativum (significat enim naturam divinam ut in habente) et tamen ipse Deus nec est universalis, nec singularis, et nomen hoc Deus secundum rei veritatem est incommunicabile. *Quarto,* propterea ad homines utimur verbis, ut eis manifestemus conceptum nostri cordis, quem non possunt cognoscere, nisi verbis nostris illum eis exprimamus; et ideo laude oris ad eosdem utimur, ut vel illis vel aliis audientibus innotescat, quod bonam opinionem de laudatis habemus. *Demum* hoc distinguitur nomen rei ut est quantitas, qualitas, a nomine secundæ intentionis, quale est genus, species et similia, quod illa significant conceptionem, (quia in intellectu intelligentis rem significatam per illa nomina existit similitudo objective repræsentans illam intellectui intelligentis), hæc vero significant intentionem conceptionis, quia non existit in intellectu utentis hujusmodi nominibus similitudo intentionis significatæ, sed significatum illorum est intentio, quam intellectus invenit. — 1a, q. 13, a. 1, c. et ad 3 et a. 6, c. et arg. 2 et ad 2 et a. 9, ad 2 et q. 34, a. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 3, c. et dist. 22, q. 1, a. 1, ad 3 et a. 3, solut.; *de Pot.* q. 7, a. 6, c. et q. 8, a. 1, c.; *de Verit.* q. 4, a. 1, c. et ad 7 et 9; 2a 2æ, q. 91, a. 1, c.

Quod vero nomina et verba *immediate et per prius* significent conceptus, secundario vero et *mediate atque* adeo *per posterius* res, mediantibus scilicet conceptibus, multipliciter etiam manifestum est (1. *c. Gent.* c. 35; 1. *Periherm.* l. 2 et 10). — Et *primo,* quia Philosophus expresse id sentit; nam 1. *Periherm.* c. 1 docet ea, quæ sunt in voce, esse signa passionum animi, et has esse similitudines rerum; per passiones autem animi quod intelligat internos conceptus mentis, *primum* constare potest ex modo ipso significandi nominum : nam hoc nomen homo immediate significat naturam humanam in abstractione a singularibus, non autem hominem singularem, ut Platonici posuerunt, ipsam nimirum hominis ideam separatam; sed natura humana abstracta a singularibus non subsistit realiter secundum sententiam Aristotelis, (1. *c. Gent.* c. 53) sed est in solo intellectu subjective, et objective ratione conceptus. *Præterea,* quia Philosophus dividit in 1. *Periherm.* c. 7 res in singulares et universales, non autem dividit illas, ut sunt a parte rei, quia nulla res a parte rei est universalis, sed ut significantur per nomen; quia nimirum nomen immediate significat conceptus, ratione quorum res dicitur universalis vel singularis, quia in conceptu universali vel singulari repræsentatur (1. *Periherm.* l. 7 et 10). *Deinde,* quia vox complexa, ut enuntiatio vocalis, definitur a Philosopho, quod sit oratio significans verum vel falsum, et consequenter compositionem et divisionem, in quibus consistit veritas et falsitas, et hæc immediate; sed tam veritas et falsitas, quam compositio et divisio tantum sunt in conceptibus, non autem in rebus, ut docet Philosophus 9. *Metaphys. text.* 22; l. 8, c. 10. *Denique,* quia conceptus sunt vere similitudines rerum, unde et vocantur similitudines expressæ, ut dicemus, et iidem soli sunt signum et signatum nominum (4. *Metaphys.* l. 7; *de Verit.* q. 1, a. 3, *Sed contra* et c.; *Quodl.* 4, a. 17, c.). — *Secundo* probatur, quia illud immediate significatur ab instrumento, per quod definitur, definitur autem a fine, qui est usus instrumenti; sed usus omnis vocis significativæ est significare conceptus intellectus; ergo quod immediate significatur a voce significativa, seu a nomine et verbo, est conceptus. — *Tertio,* illud primo et per se et immediate significatur per nomen et verbum, quod per se primo intelligitur hoc autem non est res significata

per nomen, sed verbum et conceptus mentis, quem formamus de re, ut dictum est; tum quia ad hoc ut intellectus rem intelligat, necessario debet interius formare conceptum, per quem de re judicet; format autem intellectus hoc verbum per intellectionem, unde verbum debet esse terminus intellectionis, quo fit, ut esse verbi sit ipsum intelligi. Præterea, quia universaliter omne intellectum debet esse in intelligente), significat enim ipsum intelligere apprehensionem ejus, quod intelligitur per intellectum), unde etiam intellectus noster seipsum intelligens est in se ipso, non solum ut idem sibi per essentiam, sed etiam ut quid a se apprehensum intelligendo; intellectum autem in intelligente est intentio intellecta; verbum enim lapidis est lapis intellectus, sicut et verbum Dei est Deus intellectus. Deinde quia quod immediate intelligitur, est universale, non autem singulare; universale autem, ut dictum est, non est res, sed conceptus, (1a, q. 85, a. 2, ad 3; *Opusc.* 9, q. 1; *Opusc.* 53; 4. *c. Gent.* c. 11) — *Quarto*, quia si nomina immediate significarent res ipsas, secundum quod sunt in se, etiam quoad modum significandi sequerentur modum essendi, qui est in rebus, quem tamen non sequuntur, sed sequuntur modum essendi in cognitione nostra; nam alioqui nomen Deus esset nomen proprium, cum tamen sit appellativum. — *Quinto*, ratio cujuslibet est, quam immediate significat nomen ejus, ut ratio lapidis, quam immediate significat nomen lapis; sed ratio, quam significat nomen, est definitio et conceptus interior rei; est enim id, quod interius intellectus concipit de significatione cujuslibet nominis : ergo. (*Opusc.* 9, q. 1; 1a, q. 13, a. 8 et q. 85, a. 2, ad 3) — *Sexto* plura nomina dicta de Deo non alia ratione non sunt synonima, licet significent rem omnino unam, quam quia non est eadem nominis significatio, eo quod nomina per prius conceptionem intellectus, quam rem intellectam significent, intellectus autem diversas conceptiones format de re : ergo. — *Postremo* ex immediato significato sumitur unitas et diversitas nominis; sed hæc non sumitur ex re significata (alioqui non daretur ullum nomen æquivocum), sumitur autem ex conceptu : ergo hic est primum et immediatum significatum, cum præsertim, ut dictum est, conceptus sit signum et signatum vocis, res autem tantum sit signatum. Ergo dicendum est, quod nomina et verba immediate et per prius significant conceptus, quam res. — 1. *c. Gent.* c. 35; 1a, q. 13, a. 4; *Opusc.* 9, q. 1; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, solut.; *de Verit.* q. 2, a. 1, c.; *de Pot.* q. 7, a. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus per passiones intelligit animæ operationes et conceptus, qui possunt dici passiones, vel quia intelligere nostrum non est sine phantasmate, quod non est sine corporali passione, unde et imaginativam Philosophus (3. *de Anima*) vocat passivum intellectum; vel quia extenso nomine passionis ad omnem receptionem, etiam ipsum intelligere intellectus possibilis quoddam pati est, ut dicitur 3. *de Anima text.* 12; l. 3, c. 4. Utitur autem potius nomine passionum, quam intellectuum vel conceptionum, tum quia ex aliqua animæ passione provenit, puta ex amore vel odio, ut homo interiorem conceptum per vocem alteri significare velit, tum quia significatio vocum refertur ad conceptionem, secundum quod oritur a rebus per modum cujusdam impressionis vel passionis. — 1. *Periherm.* l. 2; 1a, q. 85, a. 2, arg. 3 et ad 3.

Ad secundum dicendum, quod nomina significant res, sed mediantibus conceptibus, ut dictum est; quod ex eo etiam manifestum est, quod ideo dicuntur significare substantiam rei, quia significant rationem definitivam rei, et dicuntur significare substantiam rei perfecte vel imperfecte, quia significant rationem perfecte vel imperfecte repræsentantem essentiam rei. — 1a. q. 85, a. 2, c. et q. 13, a. 4, c.; *Expos. in ep. ad Ephes.* l. 7.

Ad tertium dicendum, quod primum intellectum non est res significata per nomen, sed conceptus interior intellectus, ut dictum est. — V. supra in corp. hujus art.; *de Pot.* q. 9, a. 5, c.

Ad quartum dicendum, quod sicut ratio et conceptio hominis non dicitur esse in homine, quasi res quædam in ipso, sed est sicut in subjecto in intellectu, et in homine tanquam in significato, et tanquam in eo, quod præstat fulcimentum et firmitatem veritatis ipsius (ex eo enim, quod res est,

intellectus habet veritatem vel falsitatem), ita ratio bonitatis divinæ est in intellectu, sicut in subjecto, in Deo autem sicut insignificato et sicut in eo, quod correspondet per quandam similitudinem isti conceptioni, faciens ejus veritatem. — 4. *c. Gent.* c. 11; *de Verit.* q. 4, a. 1, c. et ad 7 et 9; 2a 2æ, q. 91, a. 1, c.

Ad quintum dicendum, quod vera est hæc propositio : *homo est animal*, quia ut dictum est, conceptus animalis est vere in homine tanquam in significato et tanquam in eo, a quo habet firmitatem suæ veritatis. Dicitur vero conceptus animalis esse in conceptu hominis, sicut pars in toto; nam conceptus hominis est compositus ex conceptu animalis et conceptu rationalis; quamquam neuter conceptus potest prædicari de conceptu speciei, sicut nec de composito physico ex pluribus rebus potest ulla res, quæ sit illius pars, prædicari. — ll. proxime ad 4 cit.; *Opusc.* 30, c. 3.

Ad sextum dicendum, quod conceptus dupliciter potest considerari : *uno modo* ut res, et sic primo et per se et directe cognoscitur et scitur res, secundario vero et reflexe conceptus. *Alio modo*, ut similitudo et imago rei ; cum enim verbum sit res intellecta, ut verbum lapidis est lapis intellectus, et similitudo lapidis veri ab intellectu apprehensa, et hoc modo conceptus necessario debet esse primum intellectum, quia ad hoc, ut intelligatur res ad extra, debet formari conceptus interior, qui sit similitudo et imago ejus, et ratione cujus res intellecta fit præsens objective intellectui, et in illo existens fit unum quid cum illo, et eo mediante judicat intellectus de re. — 1a, q. 85, a. 2, c. et arg. 3 et ad 3; 1. *c. Gent.* c. 53 et 4, c. 11; *de Pot.* q. 9, a. 5, c. ; *Opusc.* 9, q. 1; *Opusc.* 53.

ARTICULUS III

UTRUM FACTA MUTATIONE IN RE SIGNIFICATA FIAT MUTATIO IN SIGNIFICATIONE VOCIS SIGNIFICATIVÆ SEU NOMINIS.

Videtur quod facta mutatione in re significata fiat etiam mutatio in significatione nominis aut verbi.

1. Dicit enim Philosophus in *Prædic.* c. 5, quod hæc propositio : *Socrates sedet*, vera est eo sedente, et est falsa eo surgente ; nam veritas rei est causa veritatis propositionis, cum ex eo, quod res est vel non est, oratio dicatur vera vel falsa. Sed veritas propositionis non distinguitur ab ejus significatione, nam veritas secundum Anselmum est rectitudo quædam, in quantum implet hoc, quod accepit in mente divina, et prædictæ propositionis veritas consistit in hoc, quod significet sessionem Socratis : ergo mutata re significata mutatur etiam significatio nominis. — 1a, q. 14, a. 15, ad 3; *Quodl.* 4, a. 17; *de Verit.* q. 1, a. 6, arg. 4 et 6 et *Sed contra.*

2. Præterea, verum cum ente convertitur; sed mutata re significata, mutatur veritas propositionis : ergo et mutatur entitas et significatio ipsius. — *de Verit*, q. 1, a. 2, arg 1.

3. Præterea, interempto uno relativorum interimitur aliud, nam esse relativi est ad aliud; sed signum et signatum sunt correlativa : ergo mutata re mutatur et significatio signi et per consequens nominis. — 3a, q. 35, a. 5, arg 2.

4. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Generat. text.* 64; c. 11), quod futurus quis incedere non incedet; sed hoc non est verum, si semper manet eadem significatio propositionis vocalis, etiamsi mutetur res : ergo mutata re, mutatur etiam significatio propositionis vocalis.— *Quodl.* 4, a. 17.

Sed contra est : 1. quod Philosophus in *Prædicam.* c. 5 et 9. *Metaphys. text.* 22; l. 8, c. 10 dicit, quod ratio eadem manens aliquando est vera, aliquando falsa ob mutationem factam in re : ergo re mutata non mutatur significatio vocis. — 9. *Metaphys.* l. 11; 1a, q. 14, a. 15, ad 3; 3. *de Anima* l. 5.

2. Præterea, cessante sessione Socratis adhuc ista enuntiatio : *Socrates sedet*, facit id, ad quod ordinata est in mente divina; sed ordinata est in mente divina, ut significet sessionem Socratis : ergo, cessante et mutata sessione Socratis, non mutatur significatio prædictæ propositionis, atque adeo significativæ. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 3, arg 5; *de Verit.* q. 1, a. 6, arg 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod in qualibet voce significativa, præsertim complexa,

quæ sola significat verum vel falsum, ut docet Philosophus (1. *Periherm.* c. 1), duo sunt : unum *essentiale*, et hoc est significatio; (essentiale enim est enuntiationi, ut significet illud, ad quod est instituta, voces enim simplices significativæ, ex quibus componitur enuntiatio, tanquam totum ex partibus, puta nomina et verba, supra vocem, quæ est quid naturale, addunt significationem ex instituto, quæ advenit sicut forma materiæ, et hæc significatio est veritas, quæ convertitur cum entitate vocis significativæ, illi conveniens, in quantum est res; in qualibet enim re dicitur esse veritas, quando implet illud, ad quod est ordinata, vel quod accepit in mente divina; vox autem significativa, complexa præsertim, ut est enuntiatio, accepit in mente divina, ut significaret aliquid); alterum est *accidentale*, et est veritas, quæ convenit voci significativæ et enuntiationi, non in quantum est res, sed ut comparatur ad res intellectas, seu ut est signum talis rei, quæ consistit in adæquatione ejus ad rem illam. Mutata re significata, non mutatur enuntiatio et vox significativa quantum ad essentialia, et per consequens quantum ad significationem et veritatem, quæ convertitur cum ente et convenit enuntiationi, ut est res; mutatur autem veritas accidentalis enuntiationis de prædicato contingenti, seu adæquatio signi sine aliqua mutatione ipsius signi et significationis, quod manifestum est in relationibus posse contingere, et ideo veritas enuntiationis contingentis per se non manet; veritas autem enuntiationis necessariæ per accidens potest deficere quantum ad esse, quod habet in anima, vel in rebus, si res illæ deficiunt; tunc enim non remanet illius veritas, nisi in Deo, in quo sunt una et eadem veritas. — 1. *Periherm.* l. 3 et 7; 6. *Metaphys.* l. 4; *Quodl.* 4, q. 9, a. 17; *de Verit.* q. 1, a. 6, ad 4 et arg. 2 et ad 2; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 3, ad 5.

Ad primum ergo dicendum, quod enuntiatio, ut dictum est, sicut et quælibet vox significativa præsertim complexa dupliciter potest considerari : *uno modo* secundum quod est res quædam, atque adeo secundum veritatem ei convenientem ut sic, seu quatenus est significativa; et sic, illa manente, non potest ab ea removeri significatio ipsius et consequenter veritas entitativa; nam hæc est id, quod accepit in mente divina, quod perpetuo implet, quamdiu manet. *Alio modo*, secundum quod comparatur ad res intellectas, et secundum veritatem significationis, puta quatenus significat opinionem veram; et sic dicitur enuntiatio vera, quando adæquatur rei, et talis veritas mutatur mutata re. — *de Verit.* l. proxime cit.

Ad secundum dicendum, quod licet verum sit, quod ens et verum convertantur, sive sumatur verum, quod est in intellectu, sive quod est in re; diversimode tamen id contingit. Quia secundum quod dicitur de rebus, convertitur cum ente per prædicationem, omne enim ens est adæquatum intellectui divino, et potens sibi adæquare intellectum humanum, et e converso; si autem accipiatur verum, prout dicitur de intellectu, atque adeo de enuntiatione, sic convertitur cum ente, quod est extra animam, non per prædicationem, sed per convenientiam, eo quod cuilibet intellectui vero oportet, quod respondeat ens aliquod, et contra. Et proinde si fiat mutatio ex parte rei, non est necesse, quod fiat mutatio in significatione enuntiationis, ut dictum est, sed tantum in veritate; nam illud, quod est in aliquo, non sequitur illud, in quo est, nisi quando causatur ex principiis ejus; unde lux, quæ causatur in aere ab extrinseco, scilicet a sole, sequitur motum solis magis quam aerem, et veritas, quæ est in enuntiatione, causatur a rebus, et ideo non sequitur significationem, quæ illi inest ex institutione mentis divinæ, ut dictum est, sed existentiam rerum; ex eo enim, quod res est vel non est, oratio vera vel falsa dicitur, vel intelligitur. — 1a, q. 16, a. 3; *de Verit.* q. 1, a. 2 et a. 6, arg. 2 et 4 et ad 2 et 4.

Ad tertium dicendum, quod in voce significativa complexa seu in enuntiatione aliud est significatio, aliud adæquatio significationis ad rem seu veritas signi; nam illa est essentialis enuntiationi, et respicit essentiam simpliciter, unde non sequitur ejus existentiam, sed tantum divinam institutionem; hæc vero est accidentalis enuntiationi et respicit existentiam rei, a qua causatur. Et ideo illa manet immutata

manente enuntiatione, licet mutetur res; hæc vero, mutata re, mutatur. Et sic patet etiam *ad quartum*. — ll. cit. in c. hujus art. et ad 1 et 2.

ARTICULUS IV

UTRUM VOX SIGNIFICATIVA POSSIT CLARIUS ET DISTINCTIUS SIGNIFICARE REM, QUAM AB IMPONENTE TALEM VOCEM INTELLIGATUR.

Videtur, quod vox significativa possit clarius et distinctius significare, quam ab imponente talem vocem intelligatur.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphis. text.* 10; l. 3, c. 4), quod vox significativa significat aliquid alicui; sed significare aliquid alicui nihil aliud est, quam repræsentare, vel manuducere audientem in cognitionem alicujus rei : ergo cum audiens possit audita voce significativa clarius et distinctius intelligere rem significatam tali voce, quam intelligatur ab imponente, vox significativa poterit clarius et distinctius significare rem, quam ab imponente intelligatur. — 4. *Metaphys.* l. 3 (al. 7); 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 5 et sol. 2, c.; *de Verit.* q. 9, a. 4, ad 4 et 5.

2. Præterea, nomen *homo* significat essentiam hominis secundum quod est in se, et similiter nomen *lapis* naturam lapidis in se; sed nos non cognoscimus substantiam rei secundum quod est in se, nam illam tantum cognoscimus ex proprietatibus et operationibus; unde aliud est, a quo nomen substantiæ imponitur, et id, ad quod significandum imponitur; quæ duo propterea idem sunt in iis, quæ secundum se sunt nobis nota, ut sunt qualitates sensibiles, ut calor, frigus, albedo : ergo voces significativæ, seu nomina et verba possunt clarius et distinctius significare. — 1a, q. 13, a. 1, c. et a. 8, c. et ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 5, c. et ad 5 et 6.

3. Præterea, eatenus nomen significat rem aliquam perfecte vel imperfecte, quod est clarius vel minus clare, quatenus illam perfecte vel imperfecte repræsentat proprietas vel forma, a qua tale nomen deducitur, ut patet in nominibus, quibus nominamus Deum; sed fieri potest, ut talis proprietas et forma rem significatam perfectius repræsentet, quam eadem intelligatur ab imponente illi nomen ex tali forma : ergo. — 1a, q. 13, a. 2, c. et ad 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Periherm.* c. 1) dicit, quod voces sunt signa intellectuum, et intellectus sunt similitudines rerum; unde voces secundum Philosophum referuntur ad res mediante conceptione, ita ut secundum quod aliquid a nobis concipi et cognosci potest, sic a nobis possit exprimi nomine; sed hoc est, majorem vel minorem claritatem significationis nominis pendere a magis vel minus perfecta et clara cognitione imponentis nomen : ergo non potest nomen distinctius significare rem, quam intelligatur ab imponente illi tale nomen. — 1. *Periherm.* l. 2; 1a, q. 13, a. 1, c. et a 4, c.; 1. *c. Gent.* c. 30.

2. Præterea, nomina non sequuntur modum essendi, qui est in rebus, sed qui est in cognitione nostra, propter quod nomen *Deus* est nomen appellativum et communicabile, cum tamen secundum rei veritatem sit proprium et incommunicabile; sed hoc est nomen in sua significatione clara vel obscura sequi conditionem cognitionis imponentis nomen : ergo. — 1a, q. 13, a. 9, c. et ad 3.

3. Præterea, intellectus ita significat per nomina, sicut apprehendit; unde quia apprehendit Deum in hac vita imperfecte, etiam imperfecte eum nominat; sed hoc est, clare vel minus clare nomen significare rem, secundum quod intellectus imponentis nomen perfecte vel minus perfecte et clare rem cognoscit et apprehendit : ergo nomen non potest clarius et distinctius significare rem, quam ab imponente intelligitur. — 1a, q. 13, a. 3, c.; 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 1, c.

4. Præterea, ex eo clara et distincta, vel minus distincta et clara nominis significatio pendet, ex quo habet, quod sit significans, quid est res, vel non, — nam si significat quid est rei, exprimit illius naturam, secundum quod est; si vero non exprimit sic naturam, non significat distincte, clare et perfecte, sed imperfecte et obscure —; sed ideo nomen significat et exprimit naturam rei, quia significat conceptum definitivum rei, cui sic rem conci-

piens nomen imponit : ergo idem, quod prius. — 1a, q. 13, a. 1 et 4, c.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, nullum nomen clarius et distinctius posse rem aliquam significare, quam ab intellectu imponentis illi nomen intelligatur. Ratio est, quia nos imponimus nomina rebus, secundum quod veniunt in cognitionem nostram, et mediante illa nomina significant res perfectius et clarius, vel minus perfecte et clare, sicut clarius, vel minus clare res ipsas concipimus ; ut manifeste patet in nominibus, quæ imponimus ad significanda divina attributa, vel Deum ipsum. Quia enim nos cognitionem accipimus a rebus creatis; imponimus nomina secundum modum rerum creatarum. Et quia quæ sunt in creaturis, non sunt per eumdem modum in Deo, sed excellentiori modo, ideo nomina, quæ nos imponimus, non sunt sufficientia ad significandum Deum, ut per se constat : nomina enim significantia in abstracto significant quid imperfectum, non per se subsistens, ut humanitas vel albedo, concreta vero significant quid compositum; neutrum autem divinæ convenit nobilitati. Et quia Deum in hac vita videre non possumus per suam essentiam, sed illum cognoscimus ex creaturis secundum habitudinem principii, et per modum excellentiæ et remotionis, ideo illum nominamus ex creaturis, et per consequens obscure, vel minus obscure et imperfecte, sicut imperfecte, vel minus imperfecte illum creaturarum perfectiones repæsentant, et eodem modo nos illum ex his cognoscimus. Contrà vero, quia possumus in hac vita formare conceptum quidditativum exprimentem naturam hominis et lapidis, secundum quod in se sunt, ideo possumus utrique nomen imponere, quod clare et distincte naturam utriusque exprimat. Unde manifestum est, quod nomen non potest clarius et distinctius significare rem, quam concipiatur ab eo, qui ei nomen imposuit. — 1. *Sent.* dist. 22, q. 1, a. 2; 1a, q. 13, a. 1, 3, 4; 1. *c. Gent.* c. 30.

Ad primum ergo dicendum, quod cum nomen, ut dictum est, non significet rem, nisi mediante conceptu, tunc dicetur distincte significare, quando significabit mediante conceptu distincto, quem quis formal de re, cui nomen imponit. Unde quando quis audito tali nomine, melius et clarius rem significata intelligit, non erit vi nominis significantis clarius et distinctius rem, sed aliunde, puta ex alia cognitione, quam de ipsa re habuit sub alio nomine, vel quia ex meliori ingenio proprio, cognito alicujus nominis significato, discurrendo alia cognoscit, sicut ex principiis conclusiones deducimus, non tamen ex vi significationis nominis. — Il. proxime in c. cit.; Cajetan. in 1am, q. 13, a. 1.

Ad secundum dicendum, quod secundum quod naturam alicujus rei ex proprietatibus et effectibus cognoscere possumus. sic eam nomine possumus significare, Unde quia substantiam lapidis ex ejus proprietate cognoscere possumus secundum seipsam, sciendo quid est lapis, hoc nomen lapis ipsam lapidis naturam, secundum quod in se est, significat; significat enim lapidis definitionem, per quam scimus, quid est lapis; ratio enim, quam significat nomen, est definitio, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 28; l. 3, c. 8. Quia vero ex effectibus divinis divinam naturam cognoscere non possumus secundum quod in se est, ut sciamus de ea, quid est, ideo nomina, quibus nominamus Deum, licet significent ejus naturam, non tamen significant, quid est Deus. — 1a, q. 13, a. 8, ad 2 et a. 3, c.

Ad tertium dicendum, quod nomina imponuntur quidem a diversis proprietatibus et effectibus, et divina imponuntur a diversis processibus perfectionum creaturarum, sed tamen secundum quod ex his proprietatibus rem ipsam, et ex talibus processibus Deum cognoscimus; ut enim dictum est, unumquodque nominamus, sicut cognoscimus. — 1a, q. 13, a. 1, c. et ad 2 et 3; 1. *c. Gent.* c. 30 et 31.

Nota circa hunc articulum, quod in nomine duo possunt considerari, impositio et usus. Si consideratur *primum*, non potest nomen distinctius significare rem, quam intelligatur ab imponente illi nomen; quia nomen distincte significat, quia est signum conceptus distincti, mediante quo significat rem. Si vero consideretur *secundum*, potest nomen distinctius significare rem, quam intelligatur ab imponente nomen ;

nam secundum usum nomen significat audienti mediante conceptu, quem audiens format de re; potest autem audiens distinctius cognoscere rem, quam imponens, ut si hic nunquam viderit rem illam, cui nomen imposuit, et audiens tale nomen rem illam viderit. S. Thomas loquitur de significatione nominis ex impositione.

ARTICULUS V

UTRUM VERITAS ET FALSITAS SINT IN VOCIBUS SIGNIFICATIVIS, ATQUE ADEO IN INTELLECTU SIMPLICI.

Videtur quod veritas sit in vocibus incomplexis significativis et in conceptu simplici.

1. Dicit enim Philosophus (3. *de Anima text.* 26; c. 6 in fin.), quod sicut sensus propriorum sensibilium semper veri sunt, ita et intellectus ejus, quod quid est; sed intellectus quod *quid est*, est simplex: ergo etiam in illo potest esse veritas, et consequenter et in voce simplici. — 1a, q. 16, a. 2, arg. 1; 1. *Periherm.* l. 3; 3. *de Anima* l. 6.

2. Præterea, si quæratur, quid natat in mari, vel an sit magister in gymnasio, et respondeatur priori interrogationi: « piscis, posteriori vero: est sic respondens verum vel falsum dicit; sed sic respondens unam tantum vocem simplicemque conceptum format: ergo et veritas et falsitas possunt esse in voce et conceptu simplici. — 1. *Periherm.* l. 3.

3. Præterea, verba primæ et secundæ personæ, ut *curro*, *curris*, et verba exceptæ actionis, ut *fulminat*, *tonat*, idem significant, quod *ego curro*, *tu curris*; sed hæ sunt orationes significantes verum vel falsum: ergo veritas et falsitas insunt etiam vocibus simplicibus. — l. cit.

4. Præterea, res dicitur vera vel falsa, sicut dicitur verum aurum vel falsum; dicitur etiam, quod ens et verum convertuntur; sed simplex conceptio est similitudo rei, et vox simplex est significativa rei: ergo etiam simplex vox et conceptus habent veritatem. — l. cit.; 1a, q. 16, a. 3.

5. Præterea, definitio dicitur vera vel falsa; sed definitio pertinet ad vocem et conceptum simplicem: ergo veritas et falsitas insunt voci et conceptui simplici. — 6. *Metaphys.* l. 4.

6. Præterea, quod significat esse vel non esse, significat verum vel falsum; sed omne verbum finitum significat esse (nam *currere* idem est, quod *currentem esse*): ergo verbum, quod est vox incomplexa, significat verum vel falsum. — 1. *Periherm.* l. 5.

Sed contra est, quod Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 3) dicit, quod circa simplicia et *quod quid est* non est veritas, neque in intellectu, neque in rebus, neque consequenter in vocibus simplicibus; et 1. *Periherm.* c. 1, dicit, quod in compositione et divisione est veritas et falsitas, non in conceptu simplici, et quod, quia nomina et verba sunt similia conceptui simplici, si nihil illis addatur, non significant verum vel falsum. — 1a, q. 16, a. 2; 6. *Metaphys.* l. 4; *de Verit.* q. 1, a. 3; 1. *Periherm.* l. 3.

Respondeo dicendum, quod quia conceptiones intellectus præambulæ sunt ordine naturæ vocibus, quæ ad eas exprimendas proferuntur, ideo ex similitudine differentiæ, quæ est circa operationes intellectus per ordinem ad veritatem et falsitatem tanquam ex causa, quam imitatur effectus, oritur differentia, quæ est circa similitudines vocum per ordinem ad veritatem et falsitatem. Est ergo considerandum, quod, ut traditur in 3. *de Anima text.* 21; c. 6, duplex est operatio intellectus: *una* dicitur a quibusdam imaginatio intellectus, sed a Philosopho indivisibilium intelligentia, quæ consistit in apprehensione quidditatis simplicis, quæ alio nomine etiam formatio dicitur; *alia* est, quam dicunt fidem, quæ consistit in compositione et divisione. In posteriore operatione invenitur verum et falsum, in priore autem non invenitur, nisi ut habet adjunctam posteriorem.

Quod potest esse manifestum ex tribus: *Primo*, ex ratione veri ut sic. Nam hæc consistit in adæquatione rei et intellectus; idem autem non adæquatur sibi ipsi, sed æqualitas diversorum est. Unde ibi primum invenitur ratio veritatis in intellectu, ubi primo incipit intellectus aliquid proprium habere, quod res extra animam non habet, sed aliquid ei correspondens, inter

quæ adæquatio attendi potest; intellectus autem formans quidditates non habet nisi similitudinem rei existentis extra animam, sicut et sensus, in quantum accipit speciem rei sensibilis. Sed quando incipit judicare de re apprehensa, tunc ipsum judicium intellectus est quoddam proprium ei, quod non invenitur extra in re; sed quando adæquatur ei, quod est extra in re, dicitur judicium verum esse. Tunc autem intellectus judicat de re apprehensa, quando dicit, quod aliquid est, vel non est, quod est intellectus componentis et dividentis. Unde Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8 ; l. 5, c. 3) dicit, quod compositio et divisio est in intellectu, et non in rebus; et inde est, quod veritas *per prius* invenitur in compositione et divisione, et per ordinem ad illa; secundario et *per posterius* reperitur verum in intellectu formante definitiones. Nam definitio dicitur vera vel falsa ratione compositionis veræ vel falsæ, et hoc dupliciter : *vel* quando dicitur esse definitio ejus, cujus non est, ut si definitio circuli assignetur triangulo; *vel* quando partes definitionis non possunt componi ad invicem, ut si definiatur aliquid, quod sit animal insensibile ; hæc enim compositio, qua implicatur, quod aliquod animal est insensibile, est falsa. — 1. *Periherm.* l. 3; 3. *de Anima* l. 11; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, ad 7; 3. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 1, sol. 2; *de Verit.* q. 1, a. 1 et 3.

Secundo, ex ratione veri in quantum est perfectio intellectus; cum enim omnis res sit vera, secundum quod habet propriam formam naturæ suæ, necesse est, quod intellectus, in quantum est cognoscens, sit verus, in quantum habet similitudinem rei cognitæ, quæ est forma ejus, in quantum est cognoscens, et propter hoc per conformitatem intellectus et rei veritas definitur. Unde conformitatem istam cognoscere est cognoscere veritatem; hanc autem nullo modo cognoscit sensus; licet enim visus habeat similitudinem rei visibilis, et ratione illius dicatur verus, non tamen cognoscit hoc verum, quia non cognoscit habitudinem conformitatis suæ ad rem, vel comparationem, quæ est inter rem visam et id, quod ipse apprehendit de ea. Intellectus autem potest conformitatem sui ad rem intelligibilem cognoscere, et ideo solus intellectus potest cognoscere veritatem. Unde Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8 ; l. 5, c. 3) dicit, quod veritas est solum in mente, idest sicut in cognoscente veritatem; sed tamen intellectus non apprehendit eam, secundum quod cognoscit de aliquo, quod quid est; sed quando judicat, rem ita se habere, sicut est forma, quam de re apprehendit, tunc primo cognoscit et dicit verum, et hoc facit componendo et dividendo; nam in omni propositione aliquam formam significatam per prædicatum vel applicat alicui rei significatæ per subjectum, vel removet ab ea, et ideo bene invenitur, quod sensus *est* verus de aliqua re, vel intellectus cognoscendo quod quid est, sed non *cognoscit aut dicit* verum. Unde veritas erit quidem in sensu et intellectu simplici ut in quadam re, non autem ut cognitum in cognoscente, quod importat nomen veri (perfectio enim intellectus est verum ut cognitum) ; et ideo proprie loquendo veritas est tantum in intellectu componente et dividente. — 1a, q. 16, a. 2, c.; 1. *Periherm.* l. 3; 6. *Metaphys.* l. 4.

Tertio, idem patet ex eo, quod immediate utraque operatio intellectus respicit; nam prima operatio respicit quidditatem rei, secunda vero respicit esse ipsius; quia ergo ratio veritatis fundatur in esse, et non in quidditate, ideo veritas et falsitas proprie inveniuntur in secunda operatione, non autem in prima, nisi per accidens ratione compositionis annexæ, ut dictum est. Quoniam vero voces sunt signa conceptuum mentis (formantur enim ad exprimendos conceptus intellectus), ideo ad hoc, quod signum conformetur significato, necesse est, quod aliquæ voces significent cum vero et falso, licet, in quantum sunt res quædam, dicantur veræ sicut et aliæ res, voces scilicet incomplexæ, quæ sunt similes intellectui simplici, ejusque signum; quod et a signo confirmat Philosophus (1. Perih. c. 1.) ex omine composito hircocervus, quod componitur ex hirco et cervo. Hujusmodi enim nomina significant aliquid; nam significant simplices conceptus licet rerum compositarum; non tamen significant verum vel falsum, nisi illis addatur esse vel non esse, per quæ exprimitur judicium intellectus. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, sol. et ad 7; 1 *Periherm.* l. 3.

Unde manifestum est, quod veritas et falsitas proprie tantum est in intellectu componente et dividente, et in simplici non nisi ratione compositionis annexæ, et similiter est de vocibus complexis et incomplexis; licet enim veritas primo dicatur de intellectu, dicitur tamen etiam de enuntiatione, in quantum est signum ejus, sicut et dicitur de re, ut de causa ejusdem. — 1a, q. 16, a. 2, 7, 8, c; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1; 1. *Periherm.* l. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod veritas est quidem in sensu, ut dictum est, vel in intellectu cognoscente *quod quid est*, tanquam in quadam re vera, non autem ut cognitum in cognoscente, quod importat nomen veri; hoc enim modo tantum est in intellectu componente et dividente, et in vocibus complexis. — 1a, q. 16, a. 2, c.; v. supra in c. hujus art.

Ad secundum dicendum, quod in illa responsione intelligitur verbum, quod fuit in interrogatione positum, et sicut nomen per se positum non significat verum vel falsum, ita nec verbum per se dictum. — 1. *Periherm.* l. 3.

Ad tertium dicendum, quod in prædictis verbis intelligitur certus et determinatus nominativus, unde est implicita compositio, licet non explicita; in illis enim verbis certum intelligitur suppositum, quod per consignificatum verbi determinatur; verbum enim primæ personæ refert actum suum ad substantiam cujus est ille actus, et ideo suppositum determinatum est per verbum. Idemque dicendum est de verbis secundæ personæ, nam in illis etiam ex consignificato verbi determinatur suppositum, et ideo talia verba incomplexa secundum causam et virtutem sunt complexa, et idem est de verbis exceptæ actionis, quæ non ex consignificato, sed ex significato verbi, quod uni soli convenit, determinant sibi suppositum. Idem etiam est in verbis impersonalibus, ut in verbo *legitur*; non enim dicuntur impersonalia, quia nullius personæ sint actus (nam hoc est impossibile, quia agere et pati est proprium substantiæ); sed dicuntur impersonalia, quia certam personam non determinant, vel primam, vel secundam, vel tertiam. Cum enim dicitur: legitur, sensus est: ab aliquo legitur. — l. c.

Ad quartum dicendum, quod veritas est tam in simplicibus, quam in compositis, et in omnibus rebus, sicut in eo, quod est verum; sed sicut in dicente vel cognoscente verum non invenitur nisi in compositione et divisione; quod sic patet: Verum, ut dicit Philosophus (6. *Ethic.* c. 2 et 3), est bonum intellectus; unde de quocumque dicitur verum, oportet, quod hoc sit per respectum ad intellectum. Comparantur autem ad intellectum voces quidem sicut signa, res autem sicut ea, quorum intellectus sunt similitudines. Considerandum est autem, quod aliqua res comparatur ad intellectum dupliciter, *uno modo*, sicut mensura ad mensuratum, et sic comparantur res naturales ad intellectum speculativum humanum; et ideo intellectus dicitur verus, secundum quod conformatur rei; falsus autem, secundum quod discordat a re. Res autem naturalis non dicitur esse vera per comparationem ad intellectum nostrum, sicut posuerunt quidam antiqui naturales existimantes rerum veritatem esse solum in hoc, quod est videri (secundum hoc enim sequeretur, quod contradictoria essent simul vera, quia contradictoria cadunt sub diversorum opinionibus); dicuntur tamen res aliquæ veræ vel falsæ per comparationem ad intellectum nostrum, non essentialiter et formaliter, sede ffective, in quantum scilicet natæ sunt facere de se veram vel falsam existimationem, et secundum hoc aurum dicitur verum vel falsum. *Alio modo* res comparantur ad intellectum, sicut mensuratum ad mensuram, ut patet in intellectu practico, qui est causa rerum; unde opus artificis dicitur esse verum, in quantum attingit rationem artis, falsum vero, in quantum deficit a ratione artis. Et quia omnia etiam naturalia comparantur ad intellectum divinum, sicut artificialia ad artem, consequens est, ut quælibet res dicatur esse vera, secundum quod habet propriam formam, secundum quam imitatur artem divinam; nam falsum aurum est verum aurichalcum, et hoc modo ens et verum convertuntur, quia quælibet res naturalis per suam formam arti divinæ comparatur; unde 1. *Phys.* Philosophus formam nominat quoddam divinum. — 1. *Perih.* l. 3.

Ad quintum dicendum, quod quia veritas, ut dictum est, fundatur in esse, quod respicit secunda operatio, non autem quidditate, quam respicit prima operatio, ideo veritas et falsitas proprie inveniuntur in secunda operatione, et in signo ejus, quod est enuntiatio, et non in prima, vel signo ejus, quod est definitio, nisi secundum quid, sicut etiam quidditatis esse est quoddam esse rationis, et secundum istud esse dicitur veritas in prima operatione intellectus; per quem etiam modum dicitur definitio vera; sed huic veritati non adjungitur falsitas per se, quia intellectus habet verum judicium de proprio objecto, in quod naturaliter fertur et tendit, quod est quidditas rei, sicut et visus de colore, sed per accidens admiscetur falsitas, ratione scilicet affirmationis vel negationis annexæ. Quod contingit, ut dictum est, dupliciter : vel ex comparatione definitionis ad definitum; et tunc dicitur definitio falsa respectu alicujus, et non simpliciter, sicut definitio circuli est falsa de triangulo; vel respectu partium definientium ad invicem, in quibus implicatur impossibilis affirmatio, sicut definitio vacui, quod est locus, in quo nullum corpus est; et hæc definitio dicitur falsa simpliciter; sed hoc non contingit nisi in quidditatibus compositorum, quia in quidditatibus rerum simplicium non deficit intellectus, nisi in hoc, quod omnino nihil intelligit, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 22; l. 8, c. 10. Secundæ autem operationi admiscetur falsitas etiam per se, non quidem quantum ad primas affirmationes, quas naturaliter intellectus cognoscit, ut sunt dignitates, sed quantum ad consequentes, quia rationem inducendo contingit errare per applicationem unius ad aliud. Unde manifestum est, quod veritas proprie loquendo tantum est in complexis. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, ad 7.

Ad sextum dicendum, quod licet omne verbum finitum implicet esse et verbum infinitum non esse, — nam idem est *non currere*, et *non currentem esse*; — nullum tamen verbum significat hoc totum : *rem esse*, quod tamen requiritur ad veritatem et falsitatem; hæc enim consistit in compositione, quæ nequit intelligi, nisi secundum quod innectit hæc duo extrema. — 1. *Periherm.* l. 5.

QUÆSTIO XVII

DE PRINCIPIIS MATERIALIBUS ENUNTIATIONIS.

Deinde considerandum est de principiis materialibus enuntiationis.

CIRCA QUÆ QUÆRUNTUR DUO :

1. De definitione nominis.
2. De definitione verbi.

ARTICULUS I

UTRUM DEFINITIO NOMINIS SIT A PHILOSOPHO RECTE ASSIGNATA.

Videtur quod definitio nominis a Philosopho (1. *Periherm.* c. 2) non sit recte assignata, quod sit vox significativa ad placitum sine tempore, cujus nulla pars significat separata.

1. Dicit enim Philosophus (l. c. c. 2), quod neque nomen infinitum, ut *non homo*, neque casus nominum sunt nomina; sed illis convenit definitio nominis (nam de casibus nominum dicit Philosophus ibidem, quod eadem est ratio, quam significat nomen in omnibus illis; nomen autem infinitum vere est vox significativa ad placitum, cujus nulla pars significat separata, et utraque possunt subjici vel prædicari, quod est proprium nominum, ut si dicatur : non homo est nomen infinitum; Petrum pœnitet) : ergo definitio nominis non fuit a Philosopho recte assignata. — 1. *Periherm.* l. 4; *Quodl.* 4, a. 17, arg. 3 et ad 3.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 3), quod verba secundum se dicta sunt nomina; sed definitio allata non convenit verbis, nam hæc significant cum tempore, illa sine tempore, ut dicitur in definitione nominis : ergo. — 1. *Periherm.* l. 4 et 5.

3. Præterea, vox est quædam res naturalis; sed nomen non est aliquid naturale, sed ab hominibus institutum : ergo non debuit in definitione nominis poni vox loco generis nominis, sed magis signum ex institutione, ut dicatur : nomen est signum vocale, sicut convenientius definiret

quis scutellam, si diceret, quod est vas ligneum, quam si diceret, quod est lignum formatum in vas. — 1. *Periherm.* l. 4.

4. Præterea, nomen *dies*, vel *annus* significant tempus; sed quod significat tempus, non significat sine tempore : ergo falso dicitur in definitione nominis, quod nomen significat sine tempore. — l. c.

5. Præterea, nomen compositum, ut *equiferus*, est vere nomen, ut dicitur 1. *Periherm.* c. 2; sed hujus pars significat separata, ut dicit Philosophus (l. c. c. 4); (et patet, quia ideo nominis simplicis pars non significat separata, quia nomen simplex imponitur ad significandum ab aliquo simplici conceptu; sed nomen compositum imponitur a conceptu composito) : ergo pars ejus significat separata. — 1. *Periherm.* l. 4 et 6.

Sed contra est auctoritas Philosophi definientis nomen, quod sit vox significativa ad placitum sine tempore, cujus nulla pars significat separata. — l. c. l. 4.

Respondeo dicendum, quod definitio nominis a Philosopho allata perfecte complectitur totam ejus essentiam. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod definitio ideo dicitur terminus, quia includit totaliter rem, ita scilicet, quod nihil est rei extra definitionem, cui definitio non conveniat, neque aliquid aliud est infra definitionem, cui definitio conveniat. Hoc autem totum manifestum est in hac definitione nominis a Philosopho assignata; nam et ideo quinque ponit in illa, ut illud perfecte distinguat a cæteris omnibus, quæ non sunt nomina, cum quibus tamen aliquo modo convenit. Ponitur ergo *primo* « *vox* » per modum generis, in quo convenit cum verbo, per quod distinguitur nomen ab omnibus sonis, qui non sunt voces; nam vox est sonus ab ore animalis prolatus cum imaginatione quadam, ut dicitur 2. *de Anima text.* 90, c. 8. *Secundo*, additur prima differentia, scilicet « *significativa* », ad differentiam quarumcumque vocum non significantium, sive sit vox articulata et litterata, ut *blictri*, sive non litterata et non articulata, ut sibilus pro nihilo factus. *Tertio*, ponitur secunda differentia, cum dicitur « *secundum placitum* », id est secundum institutionem humanam, a beneplacito hominis pendentem; nullum enim nomen, inquit Philosophus (1. *Periherm.* c. 2), est naturaliter; ex hoc enim est nomen, quod significat; non significat autem naturaliter, sed ex instituto. Id enim, quod naturaliter significat, non fit, sed naturaliter est signum; at nomen non significat, nisi quando imponitur, et per hoc distinguitur nomen a vocibus significativis naturaliter, sicut sunt gemitus infirmorum et soni bestiarum, quorum nullum est nomen, quamvis habeant nomina; sonus enim leonis dicitur rugitus, et bovis mugitus. *Quarto*, ponitur tertia differentia « *sine tempore* », per quod differt nomen a verbo. Quia enim id, quod primo et principaliter mensuratur est motus, in quo consistit actio et passio, ideo verbum, quod significat actionem et passionem, significat cum tempore; quia vero substantia secundum se considerata, prout significatur per nomen, non habet in quantum hujusmodi, ut mensuretur tempore, sed solum secundum quod subjicitur motui, ideo nomen non significat cum tempore. *Quinto*, ponitur quarta differentia, cum subditur, « *cujus nulla pars est significativa separata* », scilicet a toto nomine; comparatur tamen ad significationem nominis, secundum quod est in toto, quod ideo est, quia significatio est quasi forma nominis. Hæc enim advenit rei naturali, puta voci, sicut materiæ, ut forma lecti ligno; nulla autem pars separata habet formam totius, sicut manus separata ab homine non habet formam humanam; neque pars lecti a lecto separata habet formam lecti; et per hoc distinguitur nomen ab oratione, cujus pars significat separata, ut cum dicitur *homo justus* ; et sic patet, quod definitio nominis fuit a Philosopho recte assignata. — 1. *Periherm.* l. 2 et 4.

Ad primum ergo dicendum secundum Ammonium, quod Philosophus in definitione nominis communius definit nomen, postea vero significationem nominis arctat subtrahendo prædicta a nomine. — Vel dic, quod definitio nominis simpliciter non convenit prædictis; non quidem nomini infinito, quia omne nomen significat aliquam naturam determinatam, ut *homo*, aut personam determinatam, ut pronomen, aut utramque determinatam, ut Socrates; at nomen infinitum, ut *non homo*,

neque determinatam naturam, neque determinatam personam significat; imponitur enim, ut dicunt Boethius et Ammonius, a negatione hominis, quæ æqualiter dicitur de ente et de non ente. Dicimus enim, quod equus est non homo, et quod chimæra est non homo; quia tamen significatur per modum nominis, quod potest in enuntiatione subjici et prædicari, requiritur ad minus suppositum in apprehensione. Neque etiam convenit casibus nominis, et per consequens hi non sunt nomina, sed solus nominativus dicitur principaliter nomen, tum quia per solum nominativum est impositio nominis ad significandum, tum quia, ut dicit Philosophus 1. *Periherm.* c. 2, nomen semper significat verum vel falsum, si illi addatur verbum substantivum *est* vel *fuit*, vel *erit*, non sic casus nominis. Qui enim dicit : *Catonem est*, neque verum, neque falsum significat, potest tamen significare casus nominis verum vel falsum, si illi addatur nomen impersonale nam; hujusmodi verba cum obliquis significant verum vel falsum, ut cum dicitur « *pœnitet Socratem* », quia actus verbi intelligitur ferri super obliquum, ac si dicatur : pœnitentia habet Socratem. — Vel dic, quod quia diversitas consignificationis tollit nominis identitatem, ideo secundum Philosophum obliqui non sunt nomina, sunt tamen unum nomen, non simpliciter, sed in quantum conveniunt in uno ordine declinationis. — 1. *Periherm.* l. 4; *Quodl.* 4, a. 17, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod nomen sumitur dupliciter : *Uno modo*, prout communiter significat quamlibet dictionem impositam ad significandam aliquam rem. Et quia etiam ipsum agere et pati est res quædam, ideo etiam ipsa verba, in quantum nominant, id est significant agere et pati, sub nominibus comprehenduntur communiter acceptis. *Alio modo* sumitur nomen proprie, prout distinguitur contra verbum, et sic significat rem sub determinato modo, prout scilicet potest intelligi ut per se existens; unde nomina possunt subjici et prædicari. — 1. *Periherm.* l. 5.

Ad tertium dicendum, quod artificialia sunt quidem in genere substantiæ ex parte materiæ, in genere autem accidentium ex parte formæ; nam formæ artificialium sunt accidentia. Nomen ergo significat formam accidentalem, ut concretam subjecto. Cum autem in definitione omnium accidentium oporteat poni subjectum, necesse est, quod si qua nomina significant accidens in abstracto, in eorum definitione ponatur accidens in recto quasi genus, subjectum vero in obliquo quasi differentia, ut cum dicitur : simitas est curvitas nasi. Si qua vero nomina significant accidens in concreto, in eorum definitione ponitur materia vel subjectum quasi genus, et accidens quasi differentia, ut cum dicitur : simum est nasus curvus. Si igitur nomina rerum artificialium significant formas accidentales ut concretas subjectis naturalibus, convenientius est, ut in eorum definitione ponatur res naturalis quasi genus, ut dicamus, quod scutella est lignum figuratum; et similiter, quod nomen est vox significativa; secus autem esset, si nomina artificialium acciperentur quasi specificantia ipsas formas artificiales in abstracto. — 1. *Periherm.* l. 4.

Ad quartum dicendum, quod circa tempus tria possunt considerari : *Primo*, ipsum tempus, secundum quod est res quædam, et sic potest significari a nomine, sicut quælibet alia res. *Secundo* id, quod tempore mensuratur in quantum hujusmodi. Et quia id, quod primo et principaliter mensuratur, est motus, in quo consistit actio et passio, ideo verbum, quod significat actionem et passionem, significat cum tempore ; substantia autem secundum se considerata, prout significatur per nomen et pronomen, non habet in quantum hujusmodi, ut tempore mensuretur, sed solum secundum quod subjicitur motui, prout per participium significatur, et ideo verbum et participium significant cum tempore, non autem nomen et pronomen. *Tertio*, potest considerari ipsa habitudo temporis mensurantis, quæ significatur per adverbium temporis, ut *cras*, *heri*, et hujusmodi. — *Ibidem.*

Ad quintum dicendum, quod in hoc nomine composito, equiferus, hæc pars *ferus* nihil per se significat, sicut significat in hac oratione « *equus ferus* » : cujus ratio est, quod unum nomen ponitur ad significandum unum simplicem conceptum. Aliud autem est id, a quo imponitur ad

significandum ab eo, quod nomen significat, sicut hoc nomen *lapis* imponitur a læsione pedis, quam non significat, quod tamen imponitur ad significandum conceptum cujusdam rei; et inde est, quod pars nominis compositi, quod imponitur ad significandum conceptum simplicem, non significat partem conceptionis compositæ, a qua imponitur ad significandum, sed oratio significat ipsam conceptionem compositam; unde pars orationis significat partem conceptionis compositæ. Est tamen hoc discrimen inter partem nominis simplicis et compositi, quod licet neutra significet secundum rem, pars tamen nominis simplicis neque est significativa secundum rem, neque secundum apparentiam; cujus differentiæ ratio dicta est in objectione, quia nimirum nomen simplex, sicut imponitur ad significandum conceptum simplicem, ita etiam imponitur ad significandum ab aliquo conceptu simplici; nomen vero compositum, licet sit impositum ad significandum conceptum simplicem, est tamen impositum ad significandum a conceptu composito, et propter hoc habet apparentiam, quod ejus pars significet. Unde et Philosophus (1. *Periherm.* c. 2) ad hanc differentiam horum nominum designandam dixit, quod non ut est in simplicibus nominibus, sic etiam in compositis; nam in illis nullo pacto pars est significativa; in compositis vero videtur quidem pars significare, nihil tamen separata significat. Et l. c. c. 4 ait, quod in duplicibus, id est in nominibus compositis syllabæ, quæ possunt esse dictiones in compositionem nominis compositi venientes, significant aliquid, scilicet in ipso composito, et secundum quod sunt dictiones, non autem significant per se, prout sunt hujusmodi nominis partes. — 1. *Periherm.* l. 4 et 6.

ARTICULUS II

UTRUM DEFINITIO VERBI RECTE SIT A PHILOSOPHO TRADITA.

Videtur quod definitio verbi non sit a Philosopho (1. *Periherm.* c. 3) recte tradita, quod nimirum consignificet tempus, cujus nulla pars extra significat, et est semper eorum, quæ de altero prædicantur, nota.

1. Quia participia et casus verbi non sunt verba, ut dicit Philosophus loco citato; sed illa consignificant tempus : ergo consignificare tempus non est proprium verbi, et consequenter ejus definitio non est recte tradita. — 1. *Periherm.* l. 5.

2. Præterea, verba infinitivi modi, imo et aliorum modorum interdum ponuntur ex parte subjecti, ut cum dicitur : ambulare est moveri, curro est verbum : ergo verbum non est semper ex parte prædicati, et per consequens non semper est nota eorum, quæ de altero dicuntur. — *Ibid.*

3. Præterea, verba significant actionem vel passionem, quæ sunt accidentia; sed accidentia non dicuntur de subjecto, sed sunt in subjecto; nam illud dicitur de subjecto, quod essentialiter prædicatur, ut cum dicitur « homo est animal »; illud autem est in subjecto, quod est illius accidens, ut cum dicitur « homo est albus » : ergo verbum non est nota eorum, quæ de altero dicuntur. — *Ibid.*

4. Præterea, verba infinita ut : *non currit*, non sunt proprie verba, ut dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 3); sed illis convenit definitio verbi (nam et consignifi cant tempus, significant enim agere et pati, quæ sunt in tempore, sicut et privatio eorum; unde et quies tempore mensuratur, ut dicitur 6. *Phys. text.* 31; c. 8, et semper ponuntur ex parte prædicati, sicut et verbum, quia negatio reducitur ad genus affirmationis) : ergo. — *Ibid.*

5. Præterea, dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 3), quod verbum constituit intellectum in animo audientis, et facit ipsum quiescere; sed vox consignificans tempus, cujusque pars nihil extra significat et est nota eorum, quæ dicuntur vel de subjecto, vel in subjecto, non facit quiescere audientem; nam semper remanet suspensus illius animus, de quo dicatur talis vox : ergo definitio verbi, vel non est recte tradita, vel falsum est, quod dicit Philosophus de verbo. — *Ibid.*

Sed contra est auctoritas Philosophi (1. *Periherm.* c. 3) definientis verbum modo prædicto.

RESPONDEO DICENDUM, quod definitio

verbi est competens. — Ad cujus manifestationem considerandum est, quod Philosophus brevitati studens non ponit in definitione verbi ea, quæ sunt nomini et verbo communia, relinquens ea intellectui legentis ex his, quæ dixit in definitione nominis. Ponit autem tres particulas in definitione verbi, quarum *prima* distinguit verbum a nomine, in hoc scilicet, quod dicit, *quod consignificat tempus.* Nomen enim significat sine tempore, verbum vero cum tempore; ut *cursus*, quia significat actionem non per modum actionis, sed per modum rei per se existentis, non consignificat tempus, eo quod est nomen; *curro* autem, cum sit verbum significans actionem per modum actionis, consignificat tempus, quia proprium est motus tempore mensurari, actiones autem nobis notæ sunt in tempore. Consignificare enim tempus, seu significare cum tempore est significare rem mensuratam tempore ut sic, quod soli verbo convenit; significare vero tempus, est significare principaliter tempus, ut rem quamdam, quod potest nomini convenire. — *Secunda* vero particula est, per quam verbum distinguitur ab oratione, cum dicitur, *cujus pars nihil extra significat*, quæ ideo prætermissa non fuit, licet posita fuerit in definitione nominis, vel quia, ut dicit Ammonius, sicut ideo posita fuit in definitione nominis, ut illud distingueret ab orationibus, quæ componuntur ex nominibus, ut cum dicitur « homo est animal », ita etiam debuit poni in definitione verbi, ut illud distingueret ab orationibus, quæ componuntur ex verbis, ut cum dicitur » ambulare est moveri »; vel quia, cum verbum importet compositionem, in qua perficitur oratio significans verum vel falsum, majorem convenientiam videbatur habere verbum cum oratione, quod est quædam pars formalis illius, quam nomen, quod est quasi pars materialis orationis, et ideo oportuit illam iterari. — *Tertia* particula est, per quam distinguitur verbum non solum a nomine, sed etiam a participio, quod significat cum tempore, cum dicitur : *et est semper eorum, quæ de altero prædicantur, nota*, quia scilicet nomina et participia possunt poni ex parte subjecti et prædicati; sed verbum semper est ex parte prædicati, nisi sumatur vi nominis; cujus ratio est, quia subjectum enuntiationis significatur, ut cui inhæret aliquid; verbum autem significat actionem per modum actionis, de cujus ratione est, ut inhæreat (si tamen consideretur ut accidens; nam si consideretur ut tale accidens, seu secundum propriam rationem, non dicit inhærere, sed esse ab alio, ut dictum est). Dicitur ergo verbum semper esse nota eorum, quæ prædicantur de altero, tum quia verbum significat id, quod prædicatur; tum quia in omni prædicatione oportet esse verbum, eo quod verbum importat compositionem, qua prædicatum componitur cum subjecto. — Addit postremo Philosophus ad majorem explicationem tertiæ particulæ : *ut eorum, quæ de subjecto vel in subjecto sunt*, quia omnis prædicatio fit per verbum ratione compositionis importatæ, sive prædicetur aliquid essentialiter, sive accidentaliter. Unde manifestum est, quod definitio verbi fuit recte a Philosopho assignata. — 1. *Periherm.* l. 5 et 6.

Ad primum ergo dicendum, quod participium consignificat quidem tempus, non tamen est verbum, quia non est nota eorum, quæ prædicantur, cum etiam se teneat ex parte subjecti, ut dictum est; casus vero verbi non sunt proprie verba, licet consignificent tempus; quia, ut dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 3), verbum consignificat tempus præsens, at casus verbi, ut : *curret, currebat*, significant tempus hinc inde circumstans. Propterea vero, quæ consignificant tempus præteritum vel futurum, non sunt verba proprie dicta, quia cum verbum proprie sit, quod significat agere vel pati, hoc est proprie verbum, quod significat agere vel pati actu, quod est agere vel pati simpliciter; sed agere vel pati in præterito vel futuro, est secundum quid. Sunt autem hic duo advertenda : *unum* est, quod signanter dicit Philosophus, quod verbum consignificat tempus præsens; non autem dixit præsens simpliciter, ne intelligatur præsens indivisibile, quod est instans, quia in instanti non est motus, nec actio, nec passio, sed oportet accipere præsens tempus, quod mensurat actionem, quæ incepit et nondum est determinata per actum. *Alterum* est, quod rationabiliter verba præteriti vel

futuri temporis dicuntur casus verbi, quod consignificat tempus præsens, quia præteritum vel futurum dicitur per respectum ad præsens; est enim præteritum, quod fuit præsens, futurum autem, quod erit præsens. Cum autem declinatio verbi varietur per modos, tempora, numeros et personas, variatio, quæ fit per numerum et personam, non constituit casum vel casus verbi, quia talis variatio non est ex parte actionis, sed ex parte subjecti; sed variatio, quæ fit per modos et tempora, respicit ipsam actionem, et ideo utraque constituit casus verbi; nam verba imperativi vel optativi modi casus dicuntur, sicut et præteriti vel futuri temporis; sed verba indicativi modi temporis præsentis non dicuntur casus, cujuscumque personæ sint vel numeri. — 1. *Periherm.* l. 5.

Ad secundum dicendum, quod verba infinitivi modi, ut dictum est, ponuntur ex parte subjecti, quando sumuntur in vi nominis; unde et in græco et in locutione latina suscipiunt additionem articulorum, sicut et nomina. Cujus ratio est, quia proprium nominis est, ut significet rem aliquam quasi per se existentem; proprium autem verbi est, ut significet actionem vel passionem. Potest autem actio significari tripliciter: *uno modo* per se in abstracto, veluti quædam res, et sic significatur per nomen, ut cum dicitur *actio*, *passio*, *ambulatio*, et similia. *Alio modo* per modum actionis, ut scilicet est egrediens a substantia et inhærens rei ut subjecto, et sic significatur per verba aliorum modorum, quæ tribuuntur prædicatis. Sed quia etiam ipse processus vel inhærentia actionis potest apprehendi ab intellectu et significari ut res quædam, inde est, quod ipsa verba infinitivi modi, quæ significant ipsam inhærentiam actionis ad subjectum, possunt accipi ut verba ratione concretionis, et ut nomina, prout significant res quasdam. Quoniam vero additum est in argumento, etiam verba finiti modi poni ex parte subjecti, ut cum dicitur: curro est verbum, dicendum est, in tali locutione hoc verbum *curro* non sumi formaliter, secundum quod ejus significatio refertur ad rem, sed secundum quod materialiter significat ipsam vocem, quæ accipitur ut res quædam; et ideo non tam verba, quam omnes orationis partes, quando ponuntur materialiter, sumuntur in vi nominum. — l. c.

Ad tertium dicit Boethius, quod utraque ad idem pertinent; accidens enim et de subjecto prædicatur, et in subjecto est. Sed quia Aristoteles distinctione utitur, videtur aliud per utrumque significare. Et ideo dici potest, quod cum Aristoteles dicit, quod verbum est semper nota eorum, quæ de altero prædicantur, non est sic intelligendum, quasi significata verborum sint, quæ prædicantur; quia cum prædicatio videatur magis ad compositionem pertinere, ipsa verba sunt, quæ prædicantur magis, quam significent prædicata. Est ergo intelligendum, quod verbum semper est signum, quod aliqua prædicentur, quia omnis prædicatio fit per verbum ratione compositionis importatæ, sive prædicetur aliquid essentialiter, sive accidentaliter, ut dictum est. — l. c.

Ad quartum dicendum, quod definitio verbi allata datur de verbo communiter sumpto. Hujusmodi autem dictiones negantur esse verba, quia deficiunt a perfecta ratione verbi; dicuntur autem verba communiter, quia in aliquo cum verbis conveniunt. Propterea vero Philosophus tales dictiones vocavit verba infinita, quod nomen ante ipsum nondum erat inventum, sed ipse primus prædictis dictionibus imposuit, quia unaquæque earum indifferenter potest dici de eo, quod est, et de eo, quod non est; sumitur enim negatio apposita non in vi privationis, sed simplicis negationis; privatio enim supponit determinatum subjectum. Differunt tamen a verbis negativis, quod verba infinita sumuntur in vi unius dictionis, negativa vero in vi duarum dictionum. — *Ibidem.*

Ad quintum dicendum, quod cum duplex sit operatio intellectus, ut dictum est, ille, qui dicit nomen vel verbum, secundum se constituit intellectum quantum ad primam operationem, quæ est simplex conceptio alicujus, et secundum hoc quiescit audiens, qui in suspenso erat, antequam nomen aut verbum proferretur et ejus prolatio terminaretur; non autem constituit intellectum quantum ad secundam operationem, quæ est intellectus componentis et dividentis, nec quantum

ad hoc facit quiescere audientem; et propterea statim subdit Philosophus : sed *si est*, vel *non est*, nondum significat, id est, nondum significat aliquid per modum compositionis aut divisionis, aut veri vel falsi. — *Ibid.*

QUÆSTIO XVIII

DE PRINCIPIO FORMALI ENUNTIATIONIS, QUOD EST ORATIO.

Deinde considerandum est de principio formali enuntiationis, quod est oratio.

CIRCA QUOD QUÆRITUR :

Utrum definitio orationis a Philosopho allata sit conveniens.

ARTICULUS I

UTRUM DEFINITIO ORATIONIS A PHILOSOPHO ALLATA SIT CONVENIENS.

Videtur, quod definitio orationis a Philosopho allata non sit conveniens, quod sit vox significativa secundum placitum, cujus partium aliquid significativum est separatim, ut dictio, non ut affirmatio vel negatio.

1. Sicut enim in definitione verbi prætermissum est a Philosopho genus illius, puta quod sit vox significativa, ob brevitatem, quia poterat intelligi ex eadem particula posita in definitione nominis, ita debuit ob eamdem causam prætermitti in definitione orationis : ergo non videtur definitio orationis conveniens. — 1. *Periherm.* l. 6.

2. Præterea, virtutis naturalis oportet esse naturalia instrumenta, quia natura non deficit in necessariis; sed potentia interpretativa est naturalis : ergo instrumenta ejus sunt naturalia; instrumentum autem ejus est oratio, quia per hanc virtus interpretativa interpretatur mentis conceptum, (hoc enim dicimus instrumentum, quo agens operatur): ergo oratio est aliquid naturale, et per consequens non ex institutione humana, sed naturaliter significans. — *Ibidem.*

3. Præterea, dantur multæ orationes, quarum partes significant aliquid, ut affirmatio, ut : si sol lucet, dies est; ergo falsum est, quod oratio sit, cujus pars significat separata, ut dictio, non ut affirmatio. — *Ibid.*

4. Præterea, partes nominis compositi significant aliquid, ut dictio et non ut affirmatio, ut patet in nomine *respublica*; sed nomen compositum, ut patet ex Philosopho (1. *Periherm.* c. 2), non est oratio, sed nomen : ergo orationis proprium non est, quod ejus partes significent separatim, ut dictiones. — *Ibid.*

Sed contra est auctoritas Philosophi definientis orationem modo prædicto, l. c. c. 4.

RESPONDEO DICENDUM, quod definitio orationis recte a Philosopho tradita est, ut manifeste patet discurrenti. Ponit enim *primo* illud, in quo oratio convenit cum nomine et verbo, cum dicit : *oratio est vox significativa ad placitum.* Est enim significativa, quia generat in animo audientis aliquem intellectum, quomodo de verbo probavit Philosophus, et multo magis, quam nomen et verbum; nam verbum cum non significet esse vel non esse, non constituit intellectum quantum ad secundam operationem, ut facit oratio, sed tantum quantum ad primam, unde non ita facit quiescere intellectum audientis, sicut facit oratio. Est autem significativa ad placitum, et non naturaliter, tum quia oratio est significativa non sicut instrumentum virtutis naturalis (quia instrumenta naturalia virtutis interpretativæ sunt guttur et pulmo, quibus formatur vox, et lingua et dentes et labia, quibus litterati soni et articulati distinguuntur; oratio autem et partes ejus sunt sicut effectus virtutis interpretativæ per instrumenta prædicta; sicut enim virtus motiva utitur naturalibus instrumentis sicut brachiis et manibus ad faciendum opera artificialia, ita virtus interpretativa utitur gutture et aliis instrumentis naturalibus ad faciendam orationem; unde oratio et partes ejus non sunt res naturales, sed quidam artificiales effectus, et per consequens significant secundum institutionem humanæ rationis et voluntatis, sicut et omnia artificialia causantur ex humana voluntate); tum quia, licet oratio significaret ut instrumentum, adhuc posset significare ex in-

stituto, et non naturaliter (nam si virtutem interpretativam non tribuamus virtuti motivæ, sed rationi, sic non est virtus naturalis, sed supra omnem naturam corpoream, sicut probatur in 3. *de Anima*; ipsa autem ratio est, quæ movet virtutem corporalem motivam ad opera artificialia, quibus etiam ut instrumentis utitur, — non sunt autem instrumenta alicujus virtutis corporalis ; et hoc modo potest etiam uti oratione et ejus partibus quasi instrumentis, quamvis non naturaliter significent). *Secundo* ponit id, in quo oratio differt a nomine et verbo, cum dicit : *cujus partium aliquid est significativum separatim;* supra enim dictum est, quod pars nominis non significat aliquid per se separata, sed solum quod est conjunctum ex duabus partibus. Signanter autem non dicit : cujus pars significat aliquid separata, sed : cujus partium aliquid est significativum, propter negationes et alia syncategoremata, quæ secundum se non significant aliquid absolutum, sed solum habitudinem unius ad alterum. Sed quia duplex est significatio vocis, una quæ refertur ad intellectum compositum, alia quæ refertur ad intellectum simplicem, prior significatio convenit orationi, posterior non convenit orationi, sed ejus parti, et ideo additur in definitione : *ut dictio, non ut affirmatio;* pars enim orationis est significativa, sicut dictio significat, puta ut nomen et verbum, non ut affirmatio, quæ componitur ex nomine et verbo ; *homo* namque, quod est pars orationis, significat aliquid, sed non ut affirmatio vel negatio, quia non significat actu esse vel non esse, sed tantum in potentia ; nam si addatur illi esse, vel non esse, ex utroque fiet oratio, quæ significabit ut affirmatio. Et sic patet, quod definitio orationis est conveniens. — 1. *Periherm.* l. 5 et 6.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non posuit in definitione verbi particulam hanc, quod sit vox significativa, quia supponebat illam ut positam in definitione nominis, studens brevitati ; iterat tamen illam in definitione orationis, quia significatio hujus differt a significatione nominis et verbi, quia hæc significant simplicem conceptum, illa compositum. — *Ibid.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod oratio vel non est significativa ut instrumentum virtutis naturalis, sed ut artificialis effectus, vel si est significativa ut instrumentum, non tamen ut instrumentum virtutis naturalis, etideo potest, licet sit instrumentum, significare ex institutione humana. — *Ibid.*

Ad tertium respondet Porphyrius, quod, in quocumque genere invenitur prius et posterius, debet definiri, quod prius est, sicut cum datur definitio alicujus speciei, puta hominis, intelligitur de eo, quod est in actu, non de eo, quod est in potentia. Et ideo quia in genere orationis prius est oratio simplex, inde est, quod Aristoteles prius definit orationem simplicem. — Vel potest dici cum Alexandro et Ammonio, quod hic definitur oratio in communi ; unde poni debet in hac definitione id, quod est commune orationi simplici et compositæ. Habere autem partes significantes aliquid ut affirmatio, solum competit orationi compositæ ; sed habere partes significantes aliquid per modum dictionis et non per modum affirmationis, est commune orationi simplici et compositæ, et ideo hoc debuit poni in definitione orationis. Et secundum hoc non debet intelligi esse de ratione orationis, quod pars ejus non sit affirmatio, sed quia de ratione orationis est, quod pars ejus sit aliquid, quod significat per modum actionis, non per modum affirmationis. Et in idem redit solutio Porphyrii quantum ad sensum, licet quantum ad verba parum differat. Quia enim Aristoteles frequenter ponit *dicere* pro *affirmare*, ne dictio pro affirmatione sumatur, subdit, quod pars orationis significat ut dictio, et non ut affirmatio, quasi diceret secundum sensum Porphyrii : non accipitur nunc dictio secundum quod idem est, quod affirmatio. — Philoponus, qui dicitur Joann. Grammaticus, voluit quod hæc definitio orationis daretur solum de oratione perfecta, eo quod partes non videntur esse nisi alicujus perfecti, sicut omnes partes domus referuntur ad domum, et ideo secundum ipsum sola oratio perfecta habet partes significativas. Sed tamen hic decipitur, quia quamvis omnes partes referantur ad totum perfectum, quædam tamen partes referuntur ad ipsum immediate, sicut paries et tectum ad do-

mum, et membra organica ad animal; quædam vero mediantibus partibus principalibus, sicut lapides referuntur ad domum mediante pariete, nervi autem et ossa ad animal mediantibus membris organicis, puta mediantibus manibus et pedibus. Sic ergo omnes partes orationis principaliter referuntur ad orationem perfectam, cujus pars est oratio imperfecta, quæ etiam ipsa habet partes significantes. Unde ista definitio convenit tam orationi perfectæ, quam imperfectæ. — *Ibidem.*

Ad quartum dicendum, quod in nominibus compositis, ut dictum est, quæ imponuntur ad significandam rem simplicem ex aliquo intellectu composito, partes secundum apparentiam aliquid significant, sed non secundum veritatem; et ideo dicit Philosophus, quod partes hujusmodi nominum compositorum significant aliquid, scilicet in ipso composito et secundum quod sunt dictiones, non autem significant per se, prout scilicet sunt hujusmodi nominum partes, sed eo modo, sicut supra dictum est. — *Ibid.* l. 6 et 4; v. supra q. 17, a. 1.

QUÆSTIO XIX

DE ENUNTIATIONE.

Deinde considerandum est de enuntiatione.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR OCTO :

1. Utrum enuntiatio mentalis sit simplex actus intellectus, an compositus.
2. Utrum definitio enuntiationis vocalis a Philosopho tradita sit conveniens.
3. Utrum veritas sit solum in enuntiatione.
4. Utrum veritas enuntiationis sit æterna.
5. Utrum falsitas sit in enuntiatione.
6. Utrum veritas enuntiationis consistat in relatione conformitatis ad res.
7. Utrum enuntiatio sit tantum vera in ultimo instanti prolationis.
8. Utrum enuntiationum de futuro contingenti una sit determinate vera, et altera determinate falsa.

ARTICULUS 1

UTRUM ENUNTIATIO MENTALIS SIT SIMPLEX ACTUS INTELLECTUS, AN COMPOSITUS.

Videtur quod enuntiatio mentalis sit actus simplex intellectus.

1. Dicit enim Philosophus (9. *Metaphys. text.* 22; l. 8, c. 10), quod dictio simplicium est; sed nihil aliud est enuntiatio affirmativa, quam dictio, ut dicitur 3. *de Anima text.* 26; c. 6 : ergo enuntiatio est actus simplex. — 1. *Periherm.* l. 6; 9. *Metaphys.* l. 5; 3. *de Anima* l. 11.

2. Præterea, si enuntiatio mentalis consistit in pluralitate et compositione conceptuum, nulla enuntiatio mentalis erit divisio, quia divisio non componit, sed separat; sed aliqua enuntiatio est divisio, puta quæ est negatio unius de alio : ergo enuntiatio mentalis non consistit in pluralitate et compositione conceptuum. — 1. *Periherm.* l. 3.

3. Præterea, conceptus simplex hominis et conceptus simplex animalis non constituunt enuntiationem affirmativam mentalem, sicut nec conceptus fundamenti, parietis et tecti constituunt conceptum domus, sed hunc efficit conceptus unionis et compositionis importatæ per verbum; conceptus autem unionis est simplex, cum per vocem simplicem significetur : ergo. — 6. *Metaphys.* l. 4; v. ll. cit. infra ad 3.

4. Præterea, enuntiatio mentalis est quoddam judicium; sed judicium est actus simplex : ergo enuntiatio mentalis est actus simplex.

5. Præterea, quæ simul cognoscuntur, per unam formam et unum actum simplicem cognoscuntur; sed subjectum et prædicatum simul cognoscuntur, ut dicitur 6. *Metaphys. t.* ext. 8; l. 5, c. 3 : ergo cognoscuntur per unum actum simplicem, et ita enuntiatio mentalis erit actus simplex. — 1. *Periherm.* l. 14; 2. *Sent.* dist. 3, q. 3, a 4, sol. l.; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 2, quæstiuuc.4, sol; *Quodl.* 7, a. 2 et a. 14, ad 5.

6. Præterea, intellectus nonaliter cognoscere dicitur multa componendo vel dividendo, quam cognoscendo comparationem vel differentiam rerum; sed hanc comparationem vel differentiam unico actu cognoscit, nam hanc significat vox simplex « *est* », posita in enuntiatione vocali, quæ simplicem conceptum significat : ergo intellectus componit et dividit in enuntiatione mentali per conceptum simplicem, et sic ipsa enuntiatio erit actus simplex. — *de Verit.* q. 8, a. 14, c; 1a, q. 58, a. 2 et 4, c. et q. 85, a. 5, c. et ad 1; 1a 2æ. q. 113,

a. 7, ad 2; 9. *Metaphys.* l. 5; 1. *Periherm.* l. 3 et 4.

Sed contra est : 1. quod voces significant conceptiones intellectus, ut dicitur 1. *Periherm.* c. 1; sed in enuntiatione vocali est compositio et pluralitas vocum : ergo in enuntiatione mentali erit pluralitas et compositio conceptuum. — 1a, q. 85, a. 5, *Sed contra*; 1. *Periherm.* l. 3 et 8; 6. *Metaphys.* l. 4.

2. Præterea, Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 3; 9. *Metaphys. text.* 22; l. 8, c. 10, et 3. *de Anima text.* 21; c. 6) duplicem facit operationem intellectus : primam vocat simplicium intelligentiam, secundam vero compositionem intellectuum; sed per compositionem intellectuum non intelligit res ipsas, quia compositio non est nisi multorum; nihil autem invenitur in rebus, nisi res, quæ significatur per subjectum et prædicatum, quæ est una et eadem, si compositio est vera; homo enim vere est id, quod est animal : ergo intelligit compositionem conceptuum : ergo enuntiatio mentalis, quæ est secunda operatio intellectus, non est actus simplex, sed compositus. — 6. *Metaphys.* l. 4; 9. *Metaphys.* l. 5; 3. *de Anima* l. 11; 1a, q. 85, a. 5, arg. 3; *de Verit.* q. 1, a. 3.

3. Præterea, 12. *Metaphys. text.* 51; l. 11, c. 9 dicit Philosophus, quod in secunda operatione intellectus non habet totam suam perfectionem simul, sed in aliquo tempore; at si dicta operatio esset actus simplex, posset intellectus habere totam perfectionem suæ secundæ operationis simul, et in instanti : ergo. — 12. *Metaphys.* l. 11 (8).

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, quod enuntiatio mentalis consistit essentialiter in compositione plurium conceptuum, per quos una res ordinatur ad alteram vel per comparativam attributionem et compositionem, vel per differentiarum remotionem et divisionem (1a, q. 85, a. 5, *Sed contra*; 1. *Periherm.* l. 3, 4, 5; 6. *Metaphys.* l. 4). — Quod multipliciter ostenditur, et *primo*, ex enuntiatione vocali, quæ est significativa mentalis. Cum enim in vocali necessario sint tres voces simplices (nam in omni propositione necessario debent prædicatum et subjectum esse aliquo modo secundum rem idem, et diversa secundum rationem; diversitas autem rationis repræsentatur per pluralitatem subjecti, et prædicati, unitas autem per compositionem, puta per verbum, et unaquæque vox simplex formatur ad exprimendum simplicem conceptum), necessario dicendum est, in enuntiatione mentali tres etiam esse conceptus respondentes illis, quorum primus tamquam similitudo rei repræsentat subjectum, secundus actualitatem simpliciter, seu esse in actu, tertius prædicatum, nisi quod secundus primo et per se repræsentat id, quod dictum est, consequenter vero repræsentat unitatem prædicati cum subjecto, atque adeo significat compositionem, in qua significatione, quia dependet ex conceptu tertio, ideo ratione talis significationis magis exprimit rationem judicii, et per illam dicuntur subjectum et prædicatum simul cognosci, quatenus faciunt unum totum, scilicet unam affirmationem. (1a, q. 13, a. 12, c.) — *Secundo*, ex natura mentalis enuntiationis. Cum enim hæc fiat, ut ait Philosophus 6. (5) *Metaphys.*, per intellectum componentem vel dividentem, debet esse quoddam mentale compositum, in quo plura componantur significantia compositionem vel divisionem rerum; sed esse cujuslibet compositi consurgit ex pluribus componentibus; ergo enuntiatio essentialiter comprehendit multos conceptus. Quod confirmatur, quia ideo intellectus dicitur componens, quia ipse in intelligendo fit compositus, quia non intelligit ea, quæ componit, unico intuitu et simul, sed successive per plures conceptus; unde et potest transmutari intelligendo de parte in partem, ut ait Philosophus (12. *Metaphys. text.* 51; l. 11, c. 9) propterea negans, intellectum divinum quidquam posse intelligere per modum intellectus compositi. (1. c *Gent.* c. 58; *de Verit.* q. 1, a. 3, c. et q. 2, a. 7, c; 1a, q. 14, a. 14 et q. 85, a. 5, c.; 12. *Metaphys.* l. 11). — *Tertio*, ex ipsa compositione mentali, quam involvit enuntaitio mentalis; ea enim sive consistat in successiva apprehensione subjecti et prædicati ut inexistentis subjecto, ad differentiam Angeli simul apprehendentis hominem et in homine animal, et propterea non componentis, sive in ordinatione unius conceptus ad alterum, sive in com-

paratione unius simplicis conceptus ad alterum, qua apprehenditur vel compositio seu identitas rerum, quarum sunt conceptus, vel diversitas earumdem, sive in reductione duorum conceptuum in unum per modum compositionis vel diversitatis enuntiationem formando, necessario involvit tres prædictos conceptus. Nam successiva apprehensio plurium, cum denotet intellectum sic intelligentem sic exire de potentia in actum et non statim in prima apprehensione omnia cognoscentem, includit plures conceptus et apprehensiones, unam post aliam; ordinatio autem, sicut et ordo, cum in sua ratione involvat rationem prioris et posterioris, distinctionem et originem, hæc eadem involvit in conceptibus, qui per enuntiationem mentalem ordinantur et componuntur. Sic conceptus unionis prædicati cum subjecto supponit cognitionem subjecti, et illi comparat cognitionem prædicati. Et idem patet de comparatione et reductione plurium in unum; nam talis comparatio et reductio fit per ordinationem prædictam et per compositionem, quæ necessario plurium est, sicut et divisio (1a, q. 14, a. 14 et q. 85, a. 5, c. et a. 4, c. et ad 4; 1. *Periherm.* l. 3; 2a 2æ, q. 26, a. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 20, q. 1, a. 3, sol. 1). — *Quarto* ex veritate, quæ soli enuntiationi mentali inest. Cum voces sint signa conceptuum, quod dicitur de vocibus, idem dicendum est de conceptibus; vox autem simplex et incomplexa non significat verum vel falsum, sed hæc tantum significant voces complexæ per affirmationem et negationem : ergo et conceptus simplex mentalis non potest esse verus vel falsus, sed conceptus complexus ex pluribus per affirmationem et negationem mentalem (1. *Periherm.* l. 3; 1a, q. 14, a. 14 et q. 85, a. 6, c. ; 6. *Metaphys.* l. 4; 9. *Metaphys.* l. 5). — *Quinto*, ex proportione, quæ est inter intellectum componentem et dividentem, et intellectum discurrentem. Sicut se habet conclusio ad principium in intellectu discurrente, ita se habet prædicatum ad subjectum in intellectu componente; in intellectu autem discurrente cognitio conclusionis est omnino distincta a cognitione principii; si enim intellectus noster statim in ipso principio videret veritatem conclusionis, numquam intelligeret discurrendo : ergo similiter in intellectu componente alia debet esse cognitio prædicati, et alia unionis prædicati cum subjecto a cognitione subjecti; alioqui si intellectus statim in apprehensione quidditatis subjecti cognosceret omnia, quæ possunt illi tribui vel ab illo removeri, numquam intelligeret componendo et dividendo, et per consequen snon intelligeret per plures conceptus, sed per unum simplicem. (1a, q. 58, a. 4, c.; *de Malo* q. 16, a. 6, ad 1 in contr.) — *Sexto,* ex differentia, quæ est inter intellectum nostrum et divinum in cognitione enuntiabilis. Nam licet uterque cognoscat enuntiabile, non tamen uterque enuntiat, sed solus intellectus noster, qui ideo dicitur enuntiare, quia enuntiabile aliter quam est ex parte sui, licet non aliter quam ex parte ipsius enuntiabilis, seu composite et per modum intellectus compositi cognoscit, illud nimirum cognoscens per varias species variosque conceptus, quos comparans ad invicem et quodammodo uniens in seipso enuntiabile format. At intellectus divinus per eamdem speciem eundemque conceptum totum enuntiabile, sicut est, cognoscit, puta et subjectum et quidquid ab illo removeri potest et ei attribui, nec quidquam potest intelligere, ut inquit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 51; l. 11, c. 9), per modum intellectus compositi. — 1a, q. 13, a. 12, c. et ad 3 et q. 14, a. 14, c. et q. 87, a. 3, c.; *de Verit.* q. 2, a. 7; 9. *Metaphys.* l. 5; 1. c. *Gent.* c. 58.

Ad primum dicendum, quod dupliciter sumitur a Philosopho *dicere :* uno modo pro *affirmare*, et hoc modo sumitur 3. *de Anima*, et est *dicere aliquid de aliquo.* Altero pro eo, quod est *proferre*, quod est *dicere aliquid*, et hoc modo sumitur 9. *Metaphys.* et 1. *Periherm.* c. 4, ubi dicit, quod oratio est vox significativa ut dictio, non ut affirmatio. — 3. *de Anima* l. 11; 9. *Metaphys.* l. 5; 1. *Periherm.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod quia conceptiones intellectus sunt similitudines rerum, ea, quæ circa intellectum sunt, dupliciter considerari possunt, uno modo secundum se, alio modo secundum rationes rerum, quarum sunt similitudines. Sicut imago Herculis secundum se quidem dicitur et est cuprum, in quantum autem est

similitudo Herculis, nominatur homo ; sic etiam si consideremus ea, quæ sunt circa intellectum secundum se, semper est compositio, ubi est veritas vel falsitas, quæ nunquam invenitur in intellectu nisi per hoc, quod intellectus comparat unum simplicem conceptum alteri; sed si referatur ad rem, quandoque dicitur compositio, quandoque divisio; compositio quidem, quia intellectus comparat unum conceptum alteri, quasi apprehendens conjunctionem aut identitatem rerum, quarum sunt conceptiones; divisio autem, quando sic comparat unum conceptum alteri, ut apprehendat res esse diversas. Per hunc enim etiam modum in vocibus affirmatio dicitur compositio, in quantum conjunctionem ex parte rei significat; negatio vero dicitur divisio, in quantum significat rerum separationem. — 1. *Periherm.* l. 3.

Ad tertium dicendum, quod non qualiscumque multitudo intellectuum compositionem causat, sed multitudo illorum, quorum unum attribuitur alteri; enuntiatio namque mentalis formatur quidem ex pluribus conceptibus simplicibus, sed non quomodocumque, sed ut constituunt compositionem vel divisionem, quatenus scilicet per illos intelligitur subjectum et prædicatum ut faciunt unum, puta unam affirmationem vel negationem. Quia enim intelligendo, quid est homo, non ex hoc ipso alia, quæ illi insunt, intelligimus, sed divisim secundum quamdam successionem, propter hoc ea, quæ seorsum intelligimus, oportet nos in unum redigere per modum compositionis vel divisionis enuntiationem formando. — 1a, q. 58, a. 4, ad 1; 1. *Periherm.* l. 5; 6. *Metaphys.* l. 4; 1a, q. 14, a. 14, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod judicium dupliciter potest fieri: uno modo per simplicem intelligentiam, et hoc modo fit in Deo; altero modo per enuntiationem et compositionem conceptuum, et sic fit in nobis. Judicare enim, rem ita esse vel non esse, nihil aliud est, quam componere et dividere, et utrumque nihil aliud est, quam dicere, hoc ita esse vel non esse. — Vel dicendum, quod cum judicium consistat in apprehensione rei ut in se, aliquando est unus actus simplex, quando unica apprehensione potest quis cognoscere et res et accidentia ipsius, quomodo est in Angelis et in Deo; aliquando vero est actus complexus seu compositus ex pluribus, quando scilicet per aliam apprehensionem apprehenditur res, et per aliam accidens illius, et per tertiam reducuntur illa duo in unum, ut dictum est, et hoc modo fit judicium in intellectu nostro. — 1a, q. 16, a. 5, ad 1; 1. *Periherm.* l. 3; *de Verit.* q. 1, a. 3, c.; 2a 2æ, q. 51, a. 3, ad 1; 1a 2æ, q. 113, a. 7, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod subjectum et prædicatum dupliciter possunt cognosci: *uno modo*, principaliter, quando scilicet cognoscuntur per plures species et conceptus, et tanquam duo objecta, et secundum se. *Alio modo*, consequenter, et hoc dupliciter, *vel* quando cognoscuntur per unam et eamdem speciem et conceptum, quomodo cognoscuntur ab intellectu angelico et divino; *vel* quando cognoscuntur tanquam quid unum, seu quatenus ex illis fit unum, idest una affirmatio vel negatio, licet per diversas species, et hoc modo cognoscuntur ab intellectu nostro, quo etiam modo cognoscimus partes, ut constituentes aliquod totum. — *Quodl.* 7, a. 2; *de Verit.* q. 8, a. 14, ad 1 in contrar.; 6. *Metaphys.* l. 4; V. Cajetan. in 1am, q. 58, a. 2, et Ferrariensem in 2. *c. Gent.* c. 101.

Ad sextum dicendum, quod dupliciter potest cognosci comparatio, sicut et compositio vel enuntiabile : *uno modo* comparative, composite, et per modum enuntiabilis; et hoc modo qui cognoscit comparationem, compositionem et enuntiationem, componit et enuntiat, habetque intellectum compositum, ut contingit in nostro intellectu. *Alio modo* per simplicem intelligentiam seu simpliciter, sine ulla comparatione, compositione et formatione enuntiationis, et hoc modo cognoscere comparationem, compositionem et enuntiationem non est componere et enuntiare, et hoc Deo et Angelis convenit, qui propterea non dicuntur componere et enuntiare, sicut nec discurrere. — 1a, q. 14, a. 14, c; et q. 16, a. 5; 1. *c. Gent.* c. 58; *de Verit.* q. 2, a. 7; et ll. supra ad 4 et 5 cit.

ARTICULUS II

UTRUM DEFINITIO ENUNTIATIONIS RECTE SIT A PHILOSOPHO ASSIGNATA.

Videtur quod definitio enuntiationis non sit a Philosopho recte assignata, quod sit oratio, in qua est verum vel falsum.

1. Quia nemine interrogante qui sponte profert enuntiationem, non significat verum vel falsum, ut dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 4 al. 5). Et ratio est, quia non est necesse, quod quidquid quis dicit, hoc mente suscipiat vel opinetur; sed enuntiatio sic prolata vere est enuntiatio : ergo enuntiatio non semper est vera vel falsa. — 1. *Periherm.* l. 8; 4. *Metaphys.* l. 4.

2. Præterea, definitio non debet convenire aliis a definito; sed hæc convenit aliis, nam et lapides dicuntur veri, et similiter vera domus: ergo enuntiatio non recte definitur per *esse veram.* — 1. *Periherm.* l. 3; *de Verit.* q. 1, a. 2, arg. 4; 1a, q. 16, a. 1, c.

3. Præterea, divisio fit per resolutionem in indivisibilia sive simplicia; sed in vocibus simplicibus non est verum et falsum: ergo nec erit in enuntiatione, in qua est divisio, puta in enuntiatione negativa. — 1. *Periherm.* l. 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi. 1. *Periherm.* c. 4.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte fuit a Philosopho assignata definitio enuntiationis. — Ad cujus manifestationem considerandum, quod oratio, quamvis non sit instrumentum alicujus virtutis naturaliter operantis, est tamen instrumentum rationis. Omne autem instrumentum oportet definiri ex suo fine, qui est usus instrumenti; usus autem orationis, sicut et omnis vocis significativæ, est significare conceptum intellectus. Duæ autem sunt operationes intellectus, in quarum una non invenitur veritas vel falsitas, in alia autem invenitur utraque, et ideo orationem enuntiativam definit ex significatione veri et falsi, dicens, quod non omnis oratio est enuntiativa, sed in qua est verum vel falsum. Dicitur autem in enuntiatione esse verum vel falsum, sicut in signo intellectus veri vel falsi; sed sicut in subjecto est verum et falsum in mente, ut dicitur in 6. (5) *Metaphys.*; in re autem est sicut in causa, quia, ut dicitur in *lib. Prædicam.*, ab eo, quod res est vel non est, oratio vera vel falsa est. Quoniam vero definitio soli definito convenit, unde et dicitur terminus rei, per hanc definitionem enuntiatio distinguitur ab aliis orationibus. Et quidem ab imperfectis, patet; nam manifestum est, quod non significant verum vel falsum. Ab aliis vero perfectis idem etiam patet. Sciendum enim est, quod perfectæ orationis, quæ complet sententiam, quinque sunt species, videlicet enuntiativa, deprecativa, imperativa, interrogativa, et vocativa, per quam non intelligitur solum nomen vocativi casus, quia oportet aliquid partium orationis significare aliquid separatim, ut dicitur 1. *Periherm.* c. 4, licet per vocativum provocetur sive excitetur animus audientis ad attendendum, sed intelligitur oratio, in qua plura conjunguntur, ut cum dico: « O bone Petre ». Harum autem orationum enuntiativa sola est, in qua invenitur verum vel falsum, quia ipsa sola significat absolute conceptum intellectus, in quo est verum vel falsum. Sed quia intellectus vel ratio non solum concipit in se ipso veritatem retantum, sed etiam ad ejus officium pertinet secundum suum conceptum alia dirigere et ordinare, ideo necesse fuit, quod sicut per orationem enuntiativam significatur ipse mentis conceptus, ita etiam essent aliquæ aliæ orationes significantes ordinem rationis, secundum quem aliæ diriguntur. Dirigitur autem ex ratione unius hominis alius homo ad tria. *Primo* quidem ad attendendum mente, et ad hoc pertinet vocativa oratio; *secundo* ad respondendum voce, et ad hoc pertinet oratio interrogativa, ad quam dubitativa reducitur; *tertio* ad exequendum in opere, et ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperativa, quantum autem ad superiores oratio deprecativa, ad quam reducitur oratio optativa, quia respectu superioris homo non habet vim motivam, nisi per expressionem sui desiderii. Quia igitur istæ quatuor species orationis non significant ipsum conceptum intellectus, in quo est verum vel falsum, sed quemdam ordinem ad hoc consequentem, inde est, quod in nulla earum invenitur verum vel falsum, sed solum in enuntiativa, quæ significat id, quod de re-

bus concipitur; et inde est, quod omnes modi orationum, in quibus invenitur verum vel falsum, sub enuntiatione continentur, quam quidam dicunt indicativam vel suppositivam. Et sic manifestum est, recte fuisse a Philosopho traditam enuntiationis definitionem. — 1. *Periherm.* l. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod voces significativæ formantur ad hoc, ut homo exprimat aliis suos conceptus internos. Nam si homo esset naturaliter animal solitarium, sufficerent ipsi passiones animi, quibus ipsis rebus conformaretur, ut earum notitiam in se haberet; sed quia homo est animal naturaliter politicum et sociale, necesse fuit, quod conceptiones unius hominis innotescerent aliis, quod fit per vocem, et ideo necesse fuit, esse voces significativas ad hoc, quod homines invicem convenirent; unde illi, qui sunt diversarum linguarum, non possunt bene convenire. Rursum vero si homo uteretur sola cognitione sensitiva, quæ respicit solum hic et nunc, sufficeret sibi ad convivendum aliis vox significativa, sicut et cæteris animalibus, quæ per quasdam voces suas conceptiones sibi invicem manifestant; sed quia homo etiam utitur intellectuali cognitione, quæ abstrahit ab hic et nunc, consequitur ipsum sollicitudo non solum de præsentibus secundum locum et tempus, sed etiam de his, quæ distant loco et tempore. Unde ut homo suas conceptiones etiam his, qui distant secundum locum et tempus, manifestet, necessarius fuit usus scripturæ. Quoniam ergo cum quis nullo interrogante et præsente sponte profert enuntiationem, nullus est, cui enuntiatio significet verum vel falsum, propterea nec ipsa enuntiatio dicitur enuntiare verum vel falsum, nec proprie dicitur enuntiatio, significativa scilicet, et multo minus, quam quando quis alteri interroganti una voce respondet, cum hæc adjuncta propositioni interrogantis significet verum vel falsum. — 1. *Periherm.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod lapides et domus dicuntur vera veritate rei, non autem veritate intellectus, cujus illa est causa. — 1a, q. 16, a. 1, ad 1; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, sol.

Ad tertium dicendum, quod cum intellectus conceptiones sint similitudines rerum, dupliciter possunt considerari : *uno modo* secundum se; et sic semper est compositio, ubi est veritas vel falsitas, quæ nunquam reperitur in intellectu nisi per hoc, quod intellectus comparat unum simplicem conceptum alteri; *alio modo*, ut sunt similitudines rerum, et hoc modo enuntiatio dicitur compositio, quatenus per illam apprehendimus conjunctionem rerum, divisio vero, quatenus apprehendimus res esse diversas; et per hunc modum etiam in vocibus affirmatio dicitur compositio, quatenus compositionem ex parte rei significat, negatio vero dicitur divisio, quatenus significat rerum separationem. — 1. *Periherm.* l. 3.

ARTICULUS III

UTRUM IN ENUNTIATIONE TANTUM SIT VERITAS.

Videtur quod veritas non sit tantum in enuntiatione.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod propter quod unumquodque, et illud magis; sed ex eo, quod res est vel non est, enuntiatio vel opinio est vera vel falsa, ut dicit Philosophus in *Prædicam.* c. 5 : ergo veritas magis est in rebus, quam in enuntiatione, et sic non est tantum in illa. — 1a, q. 16, a. 1, arg. 3.

2. Præterea, veritati opponitur falsitas; sed hæc est in rebus (dicimus enim aurum falsum) : ergo et in illis erit invenire veritatem, et ita hæc non erit tantum in enuntiatione. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, arg. 4 *Sed contra.* (arg. 8.)

3. Præterea, quidquid est verum, veritate verum est; si igitur veritas est tantum in enuntiatione, nihil erit verum, nisi secundum quod enuntiatur, quod est error antiquorum philosophorum, qui dicebant omne, quod videtur, esse verum; ad quod sequitur, contradictoria simul esse vera, cum contradictoria simul a diversis vera esse videantur : ergo veritas vel non est in enuntiatione, vel non est tantum in illa. — 1a, q. 16, a. 1, arg. 2.

Sed contra est, quod Philosophus definit enuntiationem, quod sit oratio, in qua est verum vel falsum; definitio autem convertitur cum definito.

RESPONDEO DICENDUM, quod verum

secundum primam sui rationem est in intellectu. Sicut enim bonum nominat id, in quod tendit appetitus, ita verum nominat id, in quod tendit intellectus. Cum autem omnis res sit vera, secundum quod habet propriam formam suæ naturæ, necesse est, quod intellectus, in quantum est cognoscens, sit verus, in quantum habet similitudinem rei cognitæ, quæ est forma ejus, in quantum est cognoscens. Et propter hoc per conformitatem intellectus et rei veritas definitur; unde conformitatem istam cognoscere, est cognoscere veritatem. Hanc autem nullo modo sensus cognoscit; licet enim visus habeat similitudinem visibilis, non tamen cognoscit comparationem, quæ est inter rem visam et id, quod ipse apprehendit de ea. Intellectus autem conformitatem sui ad rem intelligibilem cognoscere potest, sed tamen non apprehendit eam, secundum quod cognoscit de aliquo quod quid est; sed quando judicat rem ita se habere, sicut est forma, quam de re apprehendit, tunc primo cognoscit et dicit verum, et hoc facit enuntiando, sive componendo et dividendo ; nam in omni enuntiatione aliquam formam significatam per prædicatum vel applicat alicui rei significatæ per subjectum, vel removet ab ea. Et ideo bene invenitur, quod sensus est verus de aliqua re, vel intellectus cognoscendo quod quid est, sed non quod cognoscat et dicat verum ; et similiter est de vocibus complexis et incomplexis. — 1. *Periherm.* l. 3; 1a, q. 16, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod licet veritas intellectus nostri a re causetur, non tamen oportet, quod in re per prius inveniatur ratio veritatis, sicut neque in medicina per prius invenitur ratio sanitatis, quam in animali; virtus enim medicinæ, non sanitas ejus causat sanitatem, cum non sit agens univocum; et similiter esse rei, non veritas ejus causat veritatem intellectus. Unde Philosophus l. c. in argumento dicit, quod opinio et oratio vera est ex eo, quod res est, non ex eo, quod res vera est. — 1a, q. 16, a. 1, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod cum verum et falsum opponantur, opposita autem sint circa idem, necesse est, ut ibi quæratur falsitas, ubi primo invenitur veritas, hoc est in intellectu. In rebus autem neque veritas neque falsitas est, nisi per ordinem ad intellectum. Et veritas quidem simpliciter dicitur talis per ordinem ad intellectum divinum, cui per se comparatur res quælibet naturalis; veritas autem secundum quid dicitur per ordinem ad intellectum nostrum, cui per accidens comparatur; falsitas autem simpliciter nulla est in rebus per ordinem ad intellectum divinum; nam quidquid in rebus accidit, ex ordinatione divini intellectus procedit. Per ordinem tamen ad intellectum nostrum dupliciter dicuntur res falsæ secundum quid: *uno modo*, secundum rationem significati, quia significatur et repræsentatur oratione vel intellectu falso; *alio modo* per modum causæ, et sic dicuntur res falsæ, quæ natæ sunt facere de se opinionem falsam. Et totidem etiam modis dicuntur res veræ. — 1a, q. 16, a. 1, c.; *de Verit.* q. 1, a. 10.

Ad tertium dicendum, quod antiqui philosophi species rerum naturalium non dicebant procedere ab aliquo intellectu, sed a casu, et quia considerabant, quod verum importat comparationem ad intellectum, cogebantur veritatem rerum constituere in ordine ad intellectum nostrum, ex quo inconvenientia sequebantur, quæ Philosophus persequitur 4. *Metaphys. text.* 19 et seqq.; l. 3, c. 4, sqq.; quæ quidem inconvenientia non accidunt, si ponamus veritatem rerum consistere in comparatione ad intellectum divinum. — 1a, q. 16, a. 1, ad 2.

ARTICULUS IV

UTRUM ENUNTIATIONIS VERITAS SIT ÆTERNA.

Videtur quod veritas enuntiationis sit æterna.

1. Quia omne necessarium est æternum; sed multæ enuntiationes sunt necessariæ, sicut omnia principia demonstrationis, et omnes propositiones demonstrativæ : ergo multæ enuntiationes habent veritatem æternam. — 1a, q. 16, a. 1, arg 1.

2. Præterea, « omne totum est majus sua parte », est quædam veritas immutabilis; sed veritas immutabilis est æterna : ergo propositio prædicta habet veritatem

æternam. — 1. *Sent.* dist 19, q. 5, a. 3, arg. 7.

3. Præterea, si veritas enuntiationis non est æterna, ergo erit assignare, quando non erit enuntiationis veritas ; sed tunc hæc enuntiatio est vera : nulla veritas enuntiationis est; ergo veritas enuntiationis est, quod est contrarium ei, quod fuit datum: non ergo dici potest, quod veritas alicujus saltem propositionis non sit æterna. — *de Verit.* q. 1, a. 5, arg. 3.

4. Præterea, omne quod caret principio et fine, est æternum; sed veritas enuntiationis caret principio et fine ; quia si veritas incipit, cum ante non esset, verum erat, veritatem non esse, et utique aliqua veritate verum erat, et sic veritas erat, antequam inciperet; et similiter, si ponatur, veritatem habere finem, sequitur, quod sit, postquam desierit ; verum enim erit, veritatem non esse : ergo.—1a, q. 16, a. 7, arg. 4; *de Verit.* q. 1, a. 5, arg. 1.

5. Præterea, omne quod non potest intelligi non esse, est æternum, quia quidquid potest non esse, potest intelligi non esse; sed veritas enuntiationis non potest intelligi non esse, quia intellectus non potest intelligere aliquid, nisi intelligat illud esse verum : ergo. — *de Verit.* l. c. arg. 5.

6. Præterea, illud, quod est futurum, semper fuit futurum, et quod est præteritum, semper erit præteritum; sed ex hoc propositio de futuro est vera, quia aliquid est futurum, et similiter propositio de præterito: ergo veritas propositionis de futuro semper fuit, et de præterito semper erit, et ita veritas alicujus propositionis erit æterna. — *de Verit.* l. c. arg. 7.

Sed contra est : 1. quod ens et verum convertuntur, ut dicitur 4. *Metaphys.*; sed solum unum ens est æternum : ergo sola una veritas est æterna, et ita veritates enuntiationum, quæ plures sunt, non erunt æternæ. — *de Verit.* q. 1, a. 5, arg. 2 *Sed contra.*

2. Præterea, nullum creatum est æternum; sed omnis veritas præter primam est creata : ergo veritas enuntiationis, quæ non est prima, sed creata, non est æterna. — *de Verit.* l. c. arg. 1 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod nullius enuntiationis veritas est æterna. Veritas enim enuntiationis nihil est aliud, quam veritas intellectus; enuntiatio enim est in intellectu et voce. Secundum quod autem est in intellectu, habet per se veritatem; sed secundum quod est in voce, dicitur vera enuntiatio, secundum quod significat aliquam veritatem intellectus, non propter aliquam veritatem in enuntiatione existentem, sicut in subjecto. Sicut urina dicitur sana non a sanitate, quæ in ipsa sit, sed a sanitate animalis, quam significat; similiter etiam res denominantur veræ a veritate intellectus. Sicut enim bonum nominat id, in quod tendit appetitus, ita verum nominat id, in quod tendit intellectus; unde si nullus intellectus esset æternus, nulla veritas esset æterna, et consequenter nec veritas enuntiationis. Quia ergo solus intellectus divinus est æternus, in ipso solo veritas habet æternitatem; et ita in illo solo enuntiatio est vera, non autem in se ipsa; nam veritas, per quam dicitur enuntiatio ab æterno vera, quæ est veritas intellectus divini, est ipse Deus. — 1a, q. 16, a. 7, c.

Ad primum ergo dicendum, quod necessarium significat quemdam modum veritatis; verum autem secundum Philosophum (6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 3) est in intellectu. Secundum hoc igitur vera et necessaria sunt æterna, quia sunt in intellectu æterno, qui est solus divinus. Unde non sequitur, quod veritas enuntiationum necessariarum in se ipsis sit æterna, vel ab æterno fuerit, cum fuerit ab æterno in Deo, et non aliter, nisi ponerentur ab æterno creaturæ, sicut philosophi posuerunt. — 1a, q. 10, a. 3, ad 3; 1. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 2, ad 5.

Ad secundum dicendum, quod veritas hujus propositionis : « omne totum est majus sua parte », et reliquarum necessariarum potest deficere per accidens quantum ad esse, quod habet in anima, vel in rebus, si res illæ deficerent; tum enim non remanerent istæ veritates nisi in Deo, in quo sunt una et eadem veritas. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 3, ad 7.

Ad tertium dicendum, quod ex prædicta ratione tantum ostenditur, quod sola veritas prima est æterna.

Ad quartum dicendum, quod quia intellectus noster non est æternus, nec veritas

enuntiabilium, quæ a nobis formantur, est æterna, sed quandoque incepit, et antequam hujusmodi veritas esset, non erat verum dicere talem veritatem non esse, nisi ab intellectu divino, in quo solum est veritas æterna; sed nunc verum est dicere, veritatem tunc non fuisse, quod quidem non est verum nisi veritate, quæ nunc est in intellectu nostro, non autem per aliquam veritatem ex parte rei, quia ista est veritas de non ente, non ens autem non habet ex se, ut sit verum, sed solum ex intellectu apprehendente ipsum. Unde in tantum est verum dicere, veritatem non fuisse, in quantum apprehendidimus non esse ipsius ut præcedens esse ipsius.— 1a, q. 16, a. 7, ad 4.

Ad quintum dicendum, quod non potest intelligi simpliciter veritatem non esse, potest tamen intelligi nullam veritatem creatam esse, sicut et potest intelligi nullam creaturam esse; intellectus enim potest intelligere se non esse et se non intelligere, quamvis non intelligat sine hoc, quod sit vel intelligat. Non enim oportet, quod quidquid intellectus intelligendo habet, intelligendo intelligat, quia non semper reflectitur supra seipsum, et ideo non est inconveniens, si veritatem creatam, sine qua non potest intelligere, intelligat non esse. — *de Verit.* q. 1, a. 5, ad 5.

Ad sextum dicendum, quod id, quod est futurum, in quantum est futurum, non est, et similiter præteritum, in quantum præteritum; unde est eadem ratio de veritate præteriti et futuri, sicut et de veritate non entis, ex qua non potest concludi æternitas alicujus veritatis, nisi primæ. — Vel dic, quod illud, quod nunc est, ex eo futurum fuit, antequam esset, quia in causa sua erat, ut fieret; unde sublata causa non esset futurum illud fieri; sola autem causa prima est æterna; unde ex hoc non sequitur, quod ea, quæ sunt, semper fuerit verum ea esse futura, nisi quatenus in causa æterna fuit, ut essent futura, quæ causa Deus est.— *de Verit.* l. c. ad 6 et 7; 1a, q. 16, a. 7, ad 3.

ARTICULUS V

UTRUM FALSITAS SIT IN ENUNTIATIONE.

Videtur quod falsitas non sit in enuntiatione.

1. Dicit enim Philosophus (3. *de Anima text.* 51; c. 6), quod intellectus semper est rectus, ergo et ejus operatio semper est recta; sed enuntiatio est operatio intellectus : ergo in illa non est falsitas. — 1a, q. 17, a. 3, arg. 2.

2. Præterea, dicit *Augustinus* in libro 83 *Quaestionum*, q. 32, quod omnis, qui fallitur, id, in quo fallitur, non intelligit; sed falsum dicitur in aliqua cognitione : ergo in intellectu et consequenter in enuntiatione sive mentali sive vocali, quæ est signum mentalis, non est falsitas. —l. c., arg. 1.

Sed contra est, quod Philosophus in 1. *Periherm.* c. 4 definit enuntiationem, quod sit oratio, in qua est verum vel falsum.

RESPONDEO DICENDUM, quod quia veritas vel falsitas est in enuntiatione vocali, sicut in signo intellectus veri et falsi, ut dictum est, ideo si in intellectu, seu in enuntiatione mentali invenitur falsitas, tanquam in subjecto, eadem erit in vocali, tanquam in signo, et per consequens dicetur enuntiatio falsa. Ut vero intelligatur, quomodo in intellectu vel in enuntiatione mentali reperiri possit falsitas, considerandum est, quod sicut res habet esse per propriam formam, ita virtus cognoscitiva habet cognoscere per similitudinem rei cognitæ; unde sicut res naturalis non deficit ab esse, quod sibi competit secundum suam formam, potest autem deficere ab aliquibus accidentalibus vel consequentibus, sicut homo ab hoc, quod est habere duos pedes, non autem ab hoc, quod est esse hominem, ita virtus cognoscitiva non deficit in cognoscendo respectu illius rei, cujus similitudine informatur, potest autem deficere circa aliquid consequens ad ipsam vel accidens ei; sicut visus non decipitur circa sensibile proprium, sed circa sensibilia communia, quæ consequenter se habent ad ea, et circa sensibilia per accidens. Sicut autem

sensus informatur directe similitudine propriorum sensibilium, ita intellectus formatur similitudine quidditatis rei. Unde circa *quod quid est* intellectus non decipitur, sicut neque sensus circa sensibilia propria ; in componendo autem vel dividendo sive in enuntiando potest decipi, dum attribuit rei, cujus quidditatem intelligit, aliquid, quod eam non sequitur, vel quod ei opponitur. Sic enim se habet intellectus ad judicandum de hujusmodi, sicut sensus ad judicandum de sensibilibus communibus, vel per accidens, hac tamen differentia servata, quæ circa veritatem supra allata est, quod falsitas in intellectu et in enuntiatione esse potest non solum, quia enuntiatio falsa est, sed quia intellectus eam cognoscit, sicut et veritatem; in sensu autem non est falsitas, ut cognita. Quia vero falsitas intellectus per se solum est circa compositionem intellectus, per accidens etiam in operatione intellectus, qua cognoscitur *quod quid est*, potest esse falsitas, in quantum ibi compositio admiscetur. Quod potest esse dupliciter : *uno modo,* secundum quod intellectus definitionem unius attribuit alteri, ut si definitionem circuli attribuat homini — unde definitio unius rei est falsa de altera; *alio modo,* secundum quod partes definitionis componit ad invicem, quæ simul sociari non possunt; sic enim definitio non solum est falsa respectu alicujus rei, sed est falsa in se, ut si formet talem definitionem: animal rationale quadrupes, falsus est intellectus sic definiendo, propterea quod falsus est in formando hanc compositionem: aliquod animal rationale est quadrupes; et propter hoc in cognoscendo quidditates simplices non potest intellectus esse falsus, sed vel est verus vel totaliter nihil intelligit. — V. supra art. 2, c.; 1a, q. 17, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod intellectus semper est rectus, secundum quod intellectus est principiorum, circa quæ non decipitur ex eadem causa, qua non decipitur circa *quod quid est*; nam principia per se nota sunt illa, quæ statim intellectis terminis cognoscuntur ex eo, quod prædicatum ponitur in definitione subjecti. — 1a, q. 17, a. 3, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod quia quidditas rei est proprium objectum intellectus, propter hoc tunc proprie dicimur aliquid intelligere, quando reducentes illud in *quod quid est,* sic de eo judicamus; sicut accidit in demonstrationibus, in quibus non est falsitas; et hoc modo intelligitur verbum Augustini, quod omnis, qui fallitur, non intelligit id, in quo fallitur, non autem ita, quod in nulla operatione intellectus et consequenter nec in enuntiatione aliquis fallatur. — 1. c. ad 1.

ARTICULUS VI

UTRUM VERITAS ENUNTIATIONIS CONSISTAT IN RELATIONE CONFORMITATIS IPSIUS AD RES.

Videtur quod veritas enuntiationis non consistat in relatione conformitatis ipsius ad res.

1. Definit enim Avicenna veritatem, quod sit uniuscujusque rei proprietas sui esse, quod stabilitum est ei, et Hilarius dicit, quod verum est declarativum aut manifestativum esse. Alii vero dicunt, quod est adæquatio rei et intellectus; non ergo recte definitur, quod sit conformitas enuntiationis ad res.—1a, q. 16, a. 1, c.; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1; *de Verit.* q. 1, a. 1.

2. Præterea, veritas enuntiationis est conformitas ad suum principium; sed principium rerum omnium et consequenter intellectus creati, et cujuscumque operationis illius est intellectus divinus: ergo. 1a, q. 16, a. 5, ad 2.

3. Præterea, veritas proprie et per se non est in intellectu simplici, neque in enuntiatione vocali, tamquam in subjecto, ut dictum est, sed tantum in intellectu componente et dividente, atque adeo in enuntiatione mentali, ut dicitur 6. *Metaphys.* Sed ita intellectus simplex et enuntiatio vocalis conformantur rebus, sicut intellectus compositus et enuntians : ergo veritas enuntiationis non consistit in conformitate ad res. — *de Verit.* q. 1, a. 3, arg. 2; 1a, q, 16, a. 2, c.

4. Præterea, omnis relatio vel est realis vel rationis; sed relatio conformitatis enuntiationis ad res neque est realis, quia hæc terminatur ad ens reale actu existens, ut dictum est; at conformitas enuntiationis est etiam ad ens reale futurum, ut cum

dicitur : Antichristus nascetur; neque est relatio rationis, quia verum convertitur cum ente; eadem enim est, inquit Philosophus (2. *Metaphys.*; l. 1 min., c. 1), dispositio rerum in esse et in veritate, et quia nihil intelligitur nisi sub ratione veri; at intellectus objectum est ens in communi : ergo veritas enuntiationis non consistit in relatione conformitatis ejusdem ad res. — 1a, q. 28, a. 1, c. et q. 16, a. 3, arg. 3 et *Sed contra*; *de Verit.* q. 1, a. 5, c.; *Tabula Aurea* voce « intellectus » n. 18 et 22.

Sed contra est, quod quælibet res est vera, secundum quod habet propriam formam suæ naturæ; sed propria forma intellectus enuntiantis est similitudo rei cognitæ : ergo intellectus enuntians est verus, secundum quod assimilatur rebus, et sic veritas enuntiationis consistet in ejus conformitate ad res. — 1a, q. 16, a. 2, c. et Cajetan. in hunc loc.

Respondeo dicendum, quod sicut bonum nominat id, in quod tendit appetitus, ita verum nominat id, in quod tendit intellectus; hoc autem distat inter appetitum et intellectum sive quamcumque cognitionem, quod cognitio est secundum quod cognitum est in cognoscente, appetitus autem est secundum quod appetens inclinatur in ipsam rem appetitam; et sic terminus appetitus, quod est bonum, est in re appetibili, sed terminus cognitionis, quod est verum, est in ipso intellectu. Sicut autem bonum est in re, in quantum habet ordinem ad appetitum (et propter hoc ratio bonitatis derivatur a re appetibili in appetitum, secundum quod appetitus dicitur bonus, prout est boni), ita, cum verum sit in intellectu, secundum quod conformatur rei intellectæ, necesse est, quod ratio veri ab intellectu ad rem intellectam derivetur, ut res etiam intellecta vera dicatur, secundum quod habet ordinem ad intellectum, a quo dependet non solum in cognoscibilitate, sed etiam in esse; — quomodo se habent res artificiatæ ad intellectum nostrum, et res naturales ad intellectum divinum; et sic principaliter veritas est in intellectu, secundario vero in rebus, ut comparantur ad intellectum ut ad principium ; et secundum hoc veritas diversimode notificatur. Nam definitio veritatis, quam affert Avicenna, pertinet ad veritatem rei et datur secundum id, quod præcedit rationem veritatis, et in quo verum fundatur. Definitio vero Hilarii pertinet ad effectum consequentem rationem veritatis. Definitiones vero aliorum pertinent tam ad veritatem intellectus, quam rei. Sed definitio a nobis allata pertinet ad veritatem intellectus, magisque proprie secundum actum intellectus componentis et dividentis, seu secundum actum enuntiativum, quam secundum actum intellectus quidditates rerum formantis, in quo per posterius invenitur ratio veri ratione compositionis in eo implicatæ, ut dictum est, quam in actu enuntiativo, et sic manifestum est, quod veritas enuntiationis consistit in conformitate ipsius ad res. — 1a, q. 16, a. 1, c.; *de Verit.* q. 1, a. 1, c. et a. 2, c.; V. supra q. 16, a. 5, c.

Ad primum ergo dicendum, quod prædictæ definitiones veritatis dantur de illa, secundum quod per prius et posterius pluribus convenit, ut dictum est in c.

Ad secundum dicendum, quod verum intellectus nostri *proxime* est, secundum quod conformatur suo principio, scilicet rebus, a quibus cognitionem accipit; et per consequens veritas enuntiationis est per ordinem ad res, a quibus causatur; *remote* autem reducitur tamquam in primam causam in ipsum Deum, quia ejus esse est causa omnis esse, sicut ejus intelligere est causa omnis cognitionis. — 1a, q. 16, a. 5, c. et ad 2; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod quia veritas, ut dictum est, per se tantum est in intellectu componente et dividente, et in intellectu definiente non nisi ratione compositionis in illo implicitæ, et in enuntiatione vocali non nisi tamquam in signo veritatis, in rebus vero tamquam in causa, in sola etiam enuntiatione mentali est proprie conformitas intellectus ad res; nam per illam solam habet intellectus aliquid proprium, ut dictum est, per quod possit adæquari et conformari rebus. — 1a, q. 16, a. 2, a. 7, a. 8, c.; *de Verit.* q. 1, a. 1 et a. 3, c.

Ad quartum dicendum, quod veritas enuntiationis mentalis est relatio confor-

mitatis ipsius ad res intellectas, ut dictum est, et hæc relatio est relatio rationis. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod eorum, quæ significantur nominibus, invenitur triplex diversitas : *quædam* enim sunt, quæ secundum esse totum completum sunt extra animam, et hujusmodi sunt entia completa, ut homo et lapis; *quædam* autem sunt, quæ nihil habent extra animam, sicut somnia et imaginatio chimæræ; *quædam* autem sunt, quæ habent fundamentum in re extra animam, sed complementum rationis eorum quantum ad id, quod est formale, est per operationem animæ, ut patet in universali. Humanitas enim est aliquid in re, non tamen ibi habet rationem universalis, cum non sit extra animam aliqua humanitas multis communis, sed secundum quod accipitur in intellectu, adjungitur ei per operationem intellectus intentio, secundum quam dicitur species; et similiter dico de veritate, quod habet fundamentum in re, sed ratio ejus completur per actionem intellectus, quando scilicet apprehenditur res eo modo, quo est. Unde dicit Philosophus 6. (5) *Metaphys.*, quod verum et falsum sunt in anima, sed bonum et malum in rebus. Cum autem in re sit quidditas ejus et esse, veritas fundatur in esse rei magis, quam in quidditate, sicut et nomen entis ab esse imponitur, et in ipsa operatione intellectus accipientis esse rei, sicut est, per quamdam similitudinem ad ipsum completur ratio adæquationis, in qua consistit ratio veritatis. — Quod vero dicitur, verum cum ente converti, cum verum sit in rebus et in intellectu, ut dictum est, verum, quod est in rebus, convertitur cum ente secundum substantiam; verum autem, quod est in intellectu, convertitur cum ente ut manifestativum cum manifestato.— Cum autem objicitur, nullum ens intelligi, nisi sub ratione veri, dupliciter potest intelligi : *uno modo*, quod non apprehenda tur ens, nisi ratio veri consequatur seu comitetur apprehensionem entis, seu nisi vero etiam simul existente, et sic locutio habet veritatem; non enim potest intelligi ens non existente vero, quia ens non potest intelligi sine hoc, quod correspondeat vel adæquetur intellectui. *Alio modo* potest sic intelligi, quod ens non potest apprehendi, nisi apprehendatur ratio veri, et hoc falsum est; sed verum non potest apprehendi, nisi apprehendatur ratio entis, quia ens cadit in rationem veri. Et est simile, sicut si compararemus intelligibile ad ens; non enim potest intelligi ens, quin ens sit intelligibile, sed tamen potest intelligi ens ita, quod non intelligatur ejus intelligibilitas; et similiter ens intellectum est verum, non tamen intelligendo ens intelligitur verum. — *de Verit.* q. 1, a. 1, c. et ad 3 et a. 3, c.; 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 1, c. et ad 2 et 5 et a. 2, c. et a. 3, c. et ad 4; 1a, q. 16, a. 3, ad 1 et 3.

ARTICULUS VII

UTRUM ENUNTIATIO VOCALIS SIT TANTUM VERA IN ULTIMO INSTANTI PROLATIONIS IPSIUS.

Videtur quod enuntiatio vocalis sit vera tantum in ultimo instanti prolationis ipsius.

1. Copula enim significat compositionem; sed compositio enuntiationis non potest intelligi sine partibus componentibus, ut dicitur 1. *Periherm.* c. 3 : ergo enuntiationis significatio, quæ maxime nititur significatione copulæ, et per consequens veritas, quæ illam sequitur, non est nisi in ultimo instanti prolationis. — 6. *Metaphys.* l. 4; 9. *Metaphys.* l. 11 (5); 1. *Periherm.* l. 5.

2. Præterea, veritas enuntiationis sequitur significationem illius, nam hæc est essentia enuntiationis, illa vero accidens illam consequens; sed significatio enuntiationis est tota simul, et non nisi post ultimam particulam, per quam completur : ergo et veritas non erit nisi in ultimo instanti prolationis. — *de Verit.* q. 1, a. 6, ad 4; 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 3, ad 6 et 7.

3. Præterea, veritas enuntiationis maxime consistit in significatione verbi, hoc enim significat compositionem, qua perficitur significatio enuntiationis, et adjunctum nomini, ut dicit Philosophus 1. *Periherm.* c. 3, significat verum vel falsum; sed significatio verbi pendet ex prædicato, nam ex illo determinatur : ergo et veritas enuntiationis ex prædicato pendebit, illudque supponet, et sic tantum erit

in ultimo instanti prolationis. — 1. *Periherm.* l. 4 et 5.

4. Præterea, in enuntiatione non tantum significativa, sed etiam factiva veritas facit suum significatum; sed non est factiva sui significati, nisi in ultimo instanti suæ prolationis : ergo veritas enuntiationum saltem plurimarum est tantum in ultimo instanti prolationis ipsarum. — 3a, q. 78, a. 5, c.; 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 3, ad 6 et 7.

5. Præterea, enuntiatio quamvis secundum voces successiva sit, est tamen secundum sui significationem et veritatem simplex; sed hæc significatio et veritas simplex tantum completur in ultimo instanti suæ prolationis : ergo. — 3a, q. 78, a. 4, arg. 3 et ad 3 et q. 75, a. 7, ad 3.

Sed contra est : 1. quod veritas sicut et significatio enuntiationis vocalis consurgit ex significationibus partium; unde Philosophus dicit in 1. *Periherm.*, quod oratio est vox significativa, cujus pars significat separatim; sed partes enuntiationis successive proferuntur, una post aliam : ergo significant et habent suam veritatem ante ultimum instans prolationis. — 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 1, sol. 4, ad 1; 1. *Periherm.* l. 4 et 6.

2. Præterea, enuntiatio practica efficit significando, et per consequens per significationem et veritatem; sed efficit per virtutem existentem in tota enuntiatione, non autem in aliqua tantum parte : ergo veritas enuntiationis non tantum est in ultimo instanti prolationis, sed etiam ante. — 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 1, sol. 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod dupliciter loqui possumus de enuntiatione : *uno modo* complete et formaliter, et hoc modo significatio et veritas illius tantum sunt in ultimo instanti suæ prolationis; nam significationes partium se habent ad significationem totius enuntiationis, sicut dispositio materialis ad formam, significatio vero totius enuntiationis est tota simul et completur per ultimam orationis particulam, seu completa tota locutione, quæ completur in ultimo instanti locutionis. Et hoc verum est non solum in enuntiatione speculativa, quæ scilicet tantum est significativa, quippe quæ accipitur a rebus, quas significat et præsupponit, sed etiam practica, quæ est et significativa et factiva sui significati, unde illud non præsupponit. Nam cum veritas locutionis practicæ suum effectum producat in instanti, et non successive, ut manifestum est in forma consecrationis, necessario debet illam efficere in ultimo instanti prolationis verborum; nam ante illud non est completa tota significatio et veritas enuntiationis, quæ est talis effectus operativa. — 3a, q. 75, a. 7 ad 3 et q. 78, a. 2, 5, 6, c; 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 1, sol, 4, ad 1 et a. 3, ad 6 et 7; V. Cajetan . in. 1am, q. 78, a. 5, Soto Dom. in 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 5; Ledesma Martin. in 4. *Sent.* q. 19, a. 5.

Alio modo loqui possumus de enuntiatione incompleta et materialiter, nimirum in toto tempore locutionis, et secundum significationem partium, et hoc modo enuntiatio significat et est vera etiam ante instans ultimum prolationis; quod potest probari tripliciter : *Primo,* quia significatio enuntiationis est composita ex significationibus partium. Ut enim dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 4), oratio est vox significativa, cujus partium aliquid significativum est separatim ad differentiam nominis, cujus nulla pars in ipso significat separatim: sed partes orationis proferuntur tempore ante ultimum instans prolationis totius enuntiationis : ergo et significatio et veritas illarum tempore antecedit illud instans. *Secundo,* quando enuntiationis factivæ significatio importat ordinem unius ad alterum, non potest fieri per unam dictionem, sed per enuntiationem; sed veritas sequitur significationem : ergo significatio et veritas talis enuntiationis existet tempore ante ultimum instans prolationis totius enuntiationis. *Tertio,* in omni propositione habente pronomen demonstrativum præsertim factiva pronomen vere significat aliquid, ut in forma consecrationis pronomen *hoc* vere demonstrat substantiam contentam sub accidentibus, quæ primo fuit panis, et postea est corpus; sed talis dictio tempore antecedit ultimum instans totius enuntiationis : ergo ante illud habet suam significationem et veritatem. Et ex his patet solutio *ad objecta*; nam prima quinque probant de enuntiatione completa et formali, postrema duo de imperfecta et materiali. — 4. *Sent.* dist. 8, q. 2, a. 3, ad 6 et a, 1, 10l. 4, ad 1; 3a, q. 78, a. 5, arg. 3, etc.

ARTICULUS VIII

UTRUM IN PROPOSITIONIBUS SINGULARIBUS DE FUTURO CONTINGENTI AD UTRUMLIBET UNA PARS SIT DETERMINATE VERA ET ALTERA DETERMINATE FALSA (1).

Videtur quod in propositionibus singularibus de futuro contingenti ad utrumlibet una pars sit determinate vera, et altera determinate falsa.

1. Dicit enim Philosophus 1. *Periherm.* c. 6 (9), quod affirmatio et negatio dividunt verum et falsum, quod patet ex definitione veri et falsi. Nam verum nihil aliud est, quam *esse, quod est,* vel *non esse, quod non est;* et falsum nihil aliud est, quam *esse, quod non est,* vel *non esse, quod est;* sed in contradictoriis singularibus de futuro contingenti ad utrumlibet una est affirmatio, altera negatio : ergo una pars est determinate vera, altera determinate falsa. — 1. *Periherm.* l. 13 et 14.

2. Præterea, in materia contingenti contradictoriarum, in quibus de subjecto universali aliquid universale prædicatur, ut dicit Philosophus 1. *Periherm.* c. 6, (9), una est determinate vera, et altera determinate falsa; sed eadem ratio videtur in eadem materia, si utraque sit singularis : ergo in enuntiationibus singularibus de futuro contingenti ad utrumlibet una pars est determinate vera, et altera determinate falsa. — *Ibid.*

3. Præterea, eadem est veritas in enuntiationibus singularibus in materia contingenti ad utrumlibet de futuro, atque de præsenti et præterito. Ubi enim eadem est causa, et idem effectus; eadem autem res est causa veritatis harum trium propositionum : Petrus sedebit, sedet, sedit; sed in præteritis et præsentibus, ut dicit Philosophus, necesse est, quod altera oppositarum determinate sit vera, et altera falsa : ergo et similiter erit in enuntiationibus singularibus de futuro. — 1a, q. 16, a. 8, arg. 4; *de Verit.* q. 1, a. 6, arg. 6; 1. *Periherm.* l. 13.

4. Præterea, id, quod est verum in præsenti, semper fuit verum esse verum; sed propositio de præsenti est determinate vera, vel falsa : ergo et propositio de futuro erit determinate vera, vel falsa. — 1a, q. 16, a. 7, arg. 3.

5. Præterea, illud, quod est futurum, semper fuit futurum; sed hæc propositio de futuro est vera, quia aliquid est futurum : ergo propositio de futuro semper fuit vera, et consequenter determinate vera. — *de Verit.* q. 1, a. 5, arg. 7.

6. Præterea, contradictoriarum de futuro contingenti, ut in pluribus vel ut in paucioribus, altera pars est determinate vera; sed eadem est ratio de futuro contingenti ad utrumlibet, cum hujusmodi fiant vel in pluribus, vel in paucioribus : ergo contradictoriarum de futuro contingenti ad utrumlibet una pars est determinate vera, et altera falsa. — 1. *Periherm.* l. 14.

Sed contra est : 1. quod Philosophus 1. *Periherm.* c. 6 (9), dicit, quod in enuntiationibus singularibus de futuro contingenti ad utrumlibet non est necesse, quod una sit determinate vera, et altera determinate falsa. — 1. *Periherm.* l. 13.

2. Præterea, quæ sunt in sua causa pure in potentia, quæ scilicet non est magis determinata ad unum, quam ad aliud, nullo modo potest de aliquo eorum determinate dici, quod sit vel non sit, et consequenter, cum veritas enuntiationis, ut dictum est, causetur ex rebus, non potest formari de illis enuntiatio determinate vera; sed futurum contingens ad utrumlibet est tantum in sua causa in potentia,

(1). Nota : 1. in hoc art. proxime quidem agi de veritate logica, quam enuntiabile ex eo habeat, quod sit « in intellectu et in voce ». Hanc futuris contingentibus relate ad intellectum *creatum* non competere, ex eo facile patet, quod ex causis indeterminatis conjecturalis tantum scientia colligi possit.

2. Imprimis vero quæritur de veritate metaphysica sive de intrinseca rei cognoscibilitate, quam intellectus non facit, sed supponit. Hanc vero futuris contingentibus competere, eo tantum sensu Auctor negat, quod eis non competat *ut futuris*, id est, ut necessario procedentibus ex causis certa ratione dispositis (cum enim in suis causis non sint sic præordinata, ita nec in eis spectari, nec ex eis cognosci possunt); quin etiam intrinsecam cognoscibilitatem et veritatem eis omnino competere ex mente Angelici Doctoris (1a, q. 14, a. 13 — cf. a. 9 et q. 57, a. 3; 2a 2æ, q. 171, a. 6, ad 2; *de Verit.* q. 2, a. 12, c. et q. 12, a. 6, c. post. med.; 1. *c. Gent.* c. 66-68; 1. *Sent.* dist 38, q. 1, a. 3; 1. *Periherm.* l. 14 col. ult.) aperte fatetur, quatenus ut præsentia, id est ut extra causas in seipsis spectantur et a divina cognitione tempora omnia sua æternitate complectente ac cognoscibilia omnia ex hoc solo, quod in se cognoscibilia sint, attingente comprehendantur.

ad differentiam contingentis ut in pluribus, quod aliquo modo est actu in sua causa : ergo enuntiationum formatarum de illo non poterit una esse determinate vera, et altera determinate falsa. — *Ibid.*

3. Præterea, si contradictoriarum de futuro eadem est ratio, ac de præsenti, sequitur, quod sicut verum est de eo, quod est in præsenti, quod determinate est, ita et de futuro verum erit dicere, quod determinate erit ; sed hoc est falsum, nam Deus prædicit aliquid futurum, quod non erit, et Philosophus (2. *de Generat. text.* 64 ; c. 11) dicit, quod futurus quis incedere non incedet : ergo contradictoriarum singularium de futuro non est una pars determinate vera et altera determinate falsa. — 1. *Periherm.* l. 13 ; 1a, q. 19, a. 7, ad 2 ; *de Verit.* q. 12, a. 10, ad 7.

RESPONDEO DICENDUM, quod propositionum singularium de futuro contingenti ad utrumlibet non est necesse, unam esse determinate veram, et alteram determinate falsam, et hoc manifestum est ex multis : et *primo* ex enuntiatione relata ad intellectum. Veritas enim enuntiationis non est aliud, quam veritas intellectus ; enuntiabile enim est in intellectu et in voce, secundum quod autem est in intellectu, habet per se veritatem ; sed secundum quod est in voce, dicitur verum enuntiabile, secundum quod significat aliquam veritatem intellectus, non propter aliquam veritatem in ipso existentem. Et sic necesse est, quod enuntiatio singularis dicatur determinate vera, secundum quod significat intellectum determinate verum, cujus veritas cum consistat in conformitate et adæquatione ipsius ad res, necesse etiam est, quod intellectus cognoscat rem significatam per illam. Quoniam vero futurum contingens ad utrumlibet dupliciter potest cognosci : *uno modo* in seipso, et sic non potest nisi a Deo cognosci, cui jam præsens est id, quod in cursu rerum est futurum, in quantum ejus æternus intuitus fertur supra totum temporis decursum. *Alio modo* in sua causa, antequam per effectus possit innotescere, et sic a nullo intellectu etiam divino cognoscitur, quia tale futurum, antequam fiat, non est determinate verum, quia non habet causam determinatam, et sic nec propositio tale futurum significans potest esse determinate vera vel determinate falsa. — 1a, q. 14, a. 13, c. et q. 16, a. 7 et 8, c. et q. 57, a. 3 ; 1. *Sent.* dist. 38, q. 1. a. 5, c. et arg. 2 et ad 2 ; *de Verit.* q. 2, a. 12, c ; 1. *c. Gent.* c. 67 ; 1. *Periherm.* l. 13 ; *Tab. Aurea,* voce « futurum » n. 2.

Secundo ex enuntiatione relata ad veritatem rei significatæ. Cum enim verum hoc significet, ut dicatur aliquid esse, quod est, hoc modo aliquid est verum, quo habet esse. Cum autem aliquid est in præsenti, habet esse in seipso, et pro illo tempore non potest non esse ; ut sic enim consideratur non ut futurum, sed ut præsens et consequenter non ut ad utrumlibet contingens, sed ut determinatum ad unum, et ideo potest vere et determinate dici de eo, quod est ; unde et infallibiliter et certo potest cognosci, puta per sensum, ut cum quis videt Socratem sedere. Sed quamdiu est aliquid futurum, nondum est in seipso, est autem aliqualiter in sua causa. Quod quidem contingit tripliciter : *uno modo*, ut sic sit in sua causa, ut ex necessitate ex ea proveniat, et tunc determinate habet esse in sua causa. *Alio modo* aliquid est in sua causa, ut quæ habet inclinationem ad suum effectum, quæ tamen impediri potest, ut est contingens ut in pluribus, et hoc determinatum est in sua causa, sed mutabiliter : et de hoc vere dici potest, quod erit, sed non per omnimodam certitudinem, sicut medicus de convalescente vere dicit : « iste sanabitur », licet forte ex aliquo accidente ejus sanitas impediatur. *Tertio* aliquid est in sua causa pure in potentia, quæ non magis est determinata ad unum, quam ad aliud, et hoc ab ullo intellectu non potest certo cognosci, et per consequens nec significari per enuntiationem determinate veram ; nam hujus veritas causatur a rei veritate, sicut et determinata veritas intellectus nostri, ut dictum est. — 1. *Periherm.* l. 13 ; 1. *c. Gent.* c. 67 ; 1a, q. 14, a. 13, c. et q. 16, a. 8, c. ; 1. *Sent.* dist. 38, q. 1, a. 5, c.

Tertio ex natura futuri contingentis ad utrumlibet, quæ tollitur, si datur, contradictoriarum singularium de tali futuro unam partem esse determinate falsam. Ejus enim quod est ad utrumlibet, proprium est, quod quia non magis determi-

natur ad unam partem, quam ad alteram, neque possit de eo determinate dici, quod erit, neque-quod non erit; sicut de eo, quod est magis determinatum ad unam partem, ut est in contingenti ut in pluribus, possumus determinate verum dicere, quod hoc erit, vel non erit; de eo enim, qui habet propositum ad incedendum, vere potest dici, quod incedet, licet per aliquod accidens impediatur ejus incessus. Quod si de neutra parte determinate dici potest, quod erit vel non erit, neutra pars enuntiationum contradictoriarum singularium de futuro contingenti ad utrumlibet erit determinate vera, vel determinate falsa. — 1. *Periherm.* l. 13.

Quarto ex duplici statu futuri. Futurum enim contingens dupliciter potest considerari: *uno modo*, secundum quod est futurum, et sic nihil aliud est cognoscere contingens futurum, quam cognoscere causas ejus secundum ordinem, quem habent ad ipsum. Nam effectus in quacumque causa efficiente existens non est aliud ab ipsa, si accipiatur illud, quod est causa per se, sicut domus in arte, quæ non est aliud, quam ars; quia secundum hoc effectus est in principio activo, quod principium actisum assimilat sibi effectum; hoc autem est ex hoc ipso quod agit; unde si aliquod principium activum agat per suam formam tantum, secundum hoc est effectus ejus in eo, quod habet formam illam, nec effectus ejus erit in eo distinctus a forma sua. Et quia causæ contingentium maxime ad utrumlibet non habent immutabilem ordinem ad suum effectum, ideo secundum hunc modum contingens futurum immutabiliter sciri non potest nec proinde significari determinate per propositionem de futuro. — *Alio modo* potest considerari contingens futurum ratione illius temporis, in quo futurum esse prædicatur, in quo quidem tempore futurum jam præsentialiter est et consequenter est determinatum ad unum, et sic certitudinaliter potest cognosci, utpote per se ipsum visum. Cæterum antequam sit in tali tempore præsens, solus Deus illud videt. Cum enim suæ cognitionis intuitus sit in momento æternitatis omnibus partibus temporis præsens, videt ab æterno rem secundum statum, quem habet in quolibet puncto temporis, et sic ab æterno videt Socratem sedere, non autem, ut futurum sibi, qui est extra tempus, sed ut præsens, futurum autem respectu aliorum, quæ in tempore præcedunt; quamquam etiam videt ordinem mutabilem causarum præcedentium ad hunc effectum. Et sic manifestum est, quod respectu futuri contingentis singularis ad utrumlibet non potest dari propositio, quæ sit determinate vera vel determinate falsa. — *de Verit.* q. 2, a. 3, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod licet in contradictoriis singularibus de futuro contingenti neutra pars sit determinate vera vel determinate falsa, non tamen deest in utraque oppositarum veritas, ut dicit Philosophus cap. 6 (9); nam sub disjunctione altera pars contradictionis est vera vel falsa, non tamen hæc vel illa determinate, sed se habet ad utrumque, sicut similiter in contingentibus ut plurimum, in quibus altera pars magis est vera, (quod non contingit in contingentibus ad utrumlibet) non est necesse, quod ex necessitate altera earum determinate sit vera vel falsa. — 1. *Periherm.* l. 13 et 15.

Ad secundum dicendum, quod in enuntiationibus, in quibus de universalibus subjectis aliquid universaliter prædicatur, ideo necesse est, quod semper una pars sit vera et altera falsa, quia negatio enuntiationis universalis, in qua aliquid universaliter prædicatur, ut dicitur 1. *Periherm.* c. 5 (7), est negativa non universalis, sed particularis; unde oportet, quod una earum semper sit vera, altera falsa in materia contingenti, sicut et in quacumque alia materia. Neque enim contingit simul esse veras, aut simul falsas; quia verum nihil aliud est, nisi quando dicitur id, quod est, esse, et quod non est, non esse; sed in enuntiationibus singularibus de futuro contingenti non est talis negatio, et ideo neutra est determinate vera, vel determinate falsa. — 1. *Periherm.* l. 11, 12, 13.

Ad tertium dicendum, quod veritas propositionis causatur a veritate rei tali modo se habente, qui modus cum varietur per ordinem ad Petrum sedentem, sessurum, et postquam sedit, ideo non sequitur, quod sicut in enuntiationibus singularibus de præterito et præsenti una est determinate vera et altera determinate falsa, ita idem

sit in propositionibus de futuro. — Vel dicendum, quod identitas veritatis non tantum dependet ex identitate rei, sed etiam ex identitate intellectus, sicut et identitas effectus dependet ex identitate agentis et patientis. Quamvis autem sit eadem res, quæ significatur illis tribus propositionibus, non tamen est idem intellectus earum, quia in compositione intellectus adjungitur tempus ; unde secundum variationem temporis sunt diversi intellectus. — 1a, q. 16, a. 8, ad 4; *de Verit.* q. 1, a. 6, ad 6.

Vel dicendum, quod hoc modo est aliquid verum, quo habet esse. Et quia cum aliquid est in præsenti, habet esse in se, ideo vere dici potest de illo, quod est, et similiter de eo, quod præteritum est, cum fuerit aliquando in præsenti. Quia vero futurum ut sic nondum est in seipso, sed tantum in causa, ideo nullo modo potest dici, quod determinate sit, nisi sit in causa determinata ad unum, sicut est causa necessario agens, cujusmodi non est causa agens ad utrumlibet, quippe quæ ad neutram partem est determinata, et propterea de futuro contingente ad utrumlibet non potest dici, quod sit determinate verum. — 1. *Periherm.* l. 13 et ll. cit. supra in c. rat. 2.

Ad quartum dicendum, quod illud, quod nunc est in præsenti, ex eo futurum fuit, antequam esset, quia in causa sua erat, ut fieret; unde sublata causa non esset futurum illud fieri ; et quia futurum contingens, antequam sit, non habet esse determinatum in causa ad utrumlibet, quia hæc est indeterminata et indifferens ad opposita, ideo ex hoc non sequitur, quod ea, quæ sunt, semper fuerit verum ea esse futura, nisi quatenus in causa æterna fuit, ut essent futura. quæ quidem causa solus Deus est. — 1a, q. 16, a. 7, ad 3.

Ad quintum dicendum, quod id, quod est futurum, in quantum est futurum, non est; unde est eadem ratio de veritate futuri, sicut de veritate non entis, ex qua non potest concludi veritas ulla creata, et per consequens nec veritas enuntiationis, sed sola veritas increata Dei, in ordine ad quem, utpote intuentem omnia futura in se ipsis tamquam præsentia, ut dictum est, enuntiatio de futuro contingente tantum est vera. — *de Verit.* q. 1, a. 5, ad 6 et 7; 1a, q. 14, a. 13, c.

Ad sextum dicendum, quod contingens ad utrumlibet nullam habet determinationem in sua causa, cum sit in illa in potentia; at contingens ut in pluribus habet aliquam determinationem in sua causa, et ideo potest de hoc dici, quod sit, licet non quod determinate sit verum; de illo vero nec potest dici, quod determinate sit verum, nec quod absolute sit. — 1. *Periherm.* l. 13, 14, 15.

QUÆSTIO XX

DE SYLLOGISMO SIMPLICITER.

Consideratis his, quæ pertinent ad directionem secundæ operationis, procedendum est ad ea, quæ spectant ad directionem tertiæ, secundum quam ratio discurrit ab uno in aliud, ut per id, quod est notum, deveniat in cognitionem ignoti, quod est proprium rationis, et ita scientiam acquirat, quæ est finis Logicæ, præcipuusque rationis actus. Quoniam vero scientia acquiritur per syllogismum demonstrativum, ideo considerandum est de syllogismo demonstrativo ; et quia hic est species syllogismi in communi, omnis autem scientia præmittit ea, quæ de principiis sunt, genus autem et differentia sunt principia speciei, primum considerabimus de syllogismo in communi, deinde de syllogismo demonstrativo seu de demonstratione.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR SEPTEM :

1. Utrum discurrere sit ex uno noto in alterius ignoti cognitionem venire.
2. Utrum syllogismus sit actus intellectus simplex, an vero compositus.
3. Utrum notitia rei notæ sit causa efficiens notitiæ rei ignotæ.
4. Utrum recte tradita sit definitio syllogismi.
5. Utrum sufficienter dividatur syllogismus in demonstrativum, dialecticum et sophisticum.
6. Utrum figuræ syllogismorum sint tantum tres.
7. Utrum ex majori de necessario et minori de inesse sequatur conclusio de necessario.

ARTICULUS I

UTRUM DISCURRERE SIT EX UNO NOTO IN ALTERIUS IGNOTI COGNITIONEM VENIRE.

Videtur quod discurrere non sit per unum notum in alterius ignoti cognitionem venire.

1. Dicit enim Augustinus (*lib. de Divin. Dæmonum*), quod dæmones cognoscunt cogitationes cordium ex motibus, qui in corpore apparent; sed dæmones non discurrunt : ergo discurrere non est ex uno noto venire in cognitionem ignoti. — *de Verit.* q. 8, a. 15, arg. 4.

2. Præterea, omnes Angeli cum quædam cognoscant, et quædam ignorent, ex notis possunt venire in cognitionem ignotorum; sed Angeli non discurrunt : ergo. — *Ibid.* arg. 2.

3. Præterea, discursus intellectus attenditur secundum hoc, quod per unum aliud cognoscitur; sed hoc haberi potest absque eo, quod ex noto veniatur in cognitionem ignoti, nam Deus per unum cognoscit aliud, ut per bonum malum, et tamen non devenit ex noto in cognitionem ignoti : ergo. — *Ibid.* arg. 1; *Quodl.* 11, a. 2, arg. 2 et ad 2.

4. Præterea, ideo non est discursus in Deo, quia uno intuitu cognoscit omnia, et non successive unum post aliud; sed potest quis successive unum post aliud cognoscere absque eo, quod ex uno noto veniat in cognitionem ignoti : ergo. — 1a, q. 14, a. 7, c.

Sed contra est, quod discursus quemdam motum nominat; sed omnis motus est de uno priori in aliud posterius : ergo discursiva cognitio attenditur, secundum quod ex aliquo prius noto devenitur in cognitionem ignoti. — 1a, q. 58, a. 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, discursum formaliter in eo consistere, quod quis ex uno noto in alterius ignoti cognitionem perveniat. — Ad cujus manifestationem considerandum est, quod in nostra scientia duplex est discursus : *unus secundum successionem tantum*, sicut cum postquam intelligimus aliquid in actu, convertimus nos ad intelligendum aliud, et hic discursus non est proprie dictus et formalis, sed tantum materialis; nam convenit etiam Angelis, quibus non convenit discursus. Cum enim plures species cognoscibilium habeant, nec simul cognoscant omnia, quorum habent species, sed quæ simul cognoscunt, per unam tantum speciem cognoscant, necesse est, quod ea omnia, quorum habent species, successive cognoscant. Non tamen convenit Deo. Multa enim, quæ successive intelligimus, si unumquodque eorum in seipso consideretur, omnia simul intelligimus, si in aliquo uno ea intelligamus, puta si partes intelligamus in toto, vel si plures res videamus in speculo; Deus autem videt omnia in uno, quod est ipse; unde simul, et non successive omnia videt. (*de Verit.* q. 8, a. 15, c.; 1. *Poster.* l. 1; 1a, q. 14, a. 7, c. et q. 58, a. 2 et 3). — *Alius discursus est secundum causalitatem* et formalis, sicut cum per principia venimus in cognitionem conclusionum, et hic secundus discursus præsupponit primum; procedentes enim a principiis ad conclusiones non simul utrumque considerant. Non enim ex hoc aliquis ratiocinatur, quod inspicit, qualiter conclusio ex præmissis sequatur, simul utrumque considerans (hoc enim contingit non argumentando, sed argumenta dijudicando), sed alia consideratione ratiocinans intuetur principia, et alia conclusionem; non enim oporteret consideratis principiis ad conclusionem procedere, si ex hoc ipso, quod principia considerantur, conclusiones etiam considerantur. Et præterea hic discursus est procedentis ex noto ad ignotum; quando enim cognoscit primum, non cognoscit secundum, sed adhuc ignoratur, et secundum non cognoscit in primo, sed ex primo. Differt enim cognoscere aliquid in aliquo, et ex aliquo; quando enim aliquid in aliquo cognoscitur, uno motu fertur cognoscens in utrumque, sicut patet, quando cognoscitur aliquid in aliquo, ut in forma cogniti, et talis cognitio non est discursiva. Neque differt quantum ad hoc, utrum aliquid videatur in propria specie, vel in specie aliena; visus enim non dicitur conferre, neque videndo lapidem per speciem a lapide acceptam neque videndo lapidem per speciem illius in speculo resultantem. Sed tunc dicitur aliquid ex aliquo cognosci, quando non est idem

motus in utrumque, sed primo movetur intellectus in unum, et ex hoc movetur in aliud; et hic est perfectus discursus, sicut patet in discursu demonstrativo, qui perfectissimus est. Primo enim intellectus fertur in principium tantum, et secundario fertur per principia in conclusiones, tamquam in causatum per suam causam; sunt enim principia quodammodo causa efficiens conclusionis, unde et demonstratio dicitur syllogismus faciens scire; quod in solo intellectu humano reperitur, quippe qui intelligendo exit de potentia in actum, similitudinem quamdam habens cum rebus generabilibus, quæ non statim suam perfectionem habent. Nam intellectus Angelicus similitudinem corporum cœlestium referens, quæ statim ex ipsa sua natura ultimam perfectionem habent, in cognitione principii noti inspicit quasi notas omnes conclusiones consequentes, et ideo in illo talis discursus locum non habet. et multo minus in Deo, qui omnia in se ipso unico actu cognoscit, et in quo nihil potest esse causatum, cum illius cognitio et scientia sit ipse Deus; unde manifestum est, discursum in eo formaliter consistere, ut ex noto in cognitionem ignoti perveniatur. — 1. *c. Gent.* c. 57; *de Verit.* q. 8, a. 15, c. et q. 2, a. 3, ad 3; 1a, q. 14, a. 7, c. et q. 58, a. 3, c. et q. 85, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod cordis abscondita in motibus corporis intuentur Angeli, sicut causæ videntur in similitudinibus suorum effectuum absque omni discursu, sicut et sine discursu vident causas in effectibus et effectus in causis ad eum modum, quo res videtur in sua imagine sine discursu. — *de Verit.* q. 8, a. 15, ad 4.

Ad secundum dicendum, quod Angelis non est ignotum aliquid eorum, ad quæ possunt per naturalem cognitionem pervenire, sed aliqua ignorant, quæ naturalem cognitionem excedunt, et in horum cognitionem ex se ipsis venire non possunt conferendo, sed solum ex revelatione divina; sed intellectus noster non novit omnia, quæ naturaliter cognoscere potest, et ideo ex his, quæ novit, potest in ignota devenire, non autem in ignota, quæ naturalem cognitionem excedunt, sicut ea, quæ sunt fidei. — *Ibid.* ad 2.

Ad tertium dicendum, quod cum particula *per* aliquando significet habitudinem causæ formalis, aliquando efficientis, dupliciter potest unum cognosci per aliud : *uno modo,* tamquam per causam et rationem formalem cognoscendi, vel ex parte cogniti, vel ex parte cognoscentis, et sic cognoscere unum per aliud non est discurrere; nam Deus cognoscit res creatas per aliud, ex parte quidem ipsarum rerum cognitarum per essentialia ipsarum, atque adeo per ea, per quæ unaquæque res ab alia distinguitur, ex parte vero ipsius cognoscentis per suam essentiam et ideam tamquam per medium cognoscendi ex parte cognoscentis, et tamen nullo modo discurrit in intelligendo, ut dictum est (1. *Poster.* l. 10, al. 9; *de Verit.* q. 2, a. 4, ad 6 et 9).— *Alio modo*, tamquam per causam quodammodo efficientem, et hoc modo cognoscere unum per aliud est discurrere, discursus enim exigit, ut unum cognitum sit causa cognitionis alterius ignoti, et ex eo moveatur quis ad aliquod ignotum cognoscendum, quod cognoscit aliquid, ut patet in omni scientia discursiva, in qua principia sunt quodammodo causa conclusionis. — Vel dicendum, quod dupliciter cognoscitur unum per aliud : *uno modo*, tamquam per id, in quo cognoscitur aliud, et sic cognoscere unum per aliud non est discurrere; nam qui sic cognoscit unum per aliud, uno motu fertur in utrumque, ut dictum est, et consequenter sine motu et discursu. *Alio modo*, tamquam per id, ex quo cognoscitur aliud, et hoc modo cognoscere unum per aliud est discurrere; nam qui sic cognoscit unum per aliud, diverso motu fertur in utrumque et primo movetur in unum, deinde in aliud, et ex hoc movetur in aliud, quod est, ut dictum est, formaliter discurrere. — Vel dicendum, quod cognoscere discursive est cognoscere unum incognitum per aliud cognitum absolute; sed cognoscere unum incognitum per aliud cognitum, ad quod ordinatur, non est discurrere cognoscendo, et hoc modo cognoscitur malum a Deo. — 1a, q. 58, a. 3, c.; et q. 14, a. 7, c. : 1. *c. Gent.* c. 57; *de Verit.* q. 8, a. 15, c.; *Quodl.* 11, a. 2, ad 2. (1).

1.) Excidit hic solutio quarti argumenti, quæ ex loco S. Doctoris ibidem indicato facillime suppletur.

ARTICULUS II

UTRUM SYLLOGISTICUS DISCURSUS, SEU SYLLOGISMUS SIT ACTUS SIMPLEX INTELLECTUS, AN VERO COMPOSITUS.

Videtur quod syllogismus sit actus simplex intellectus, non autem compositus.

1. Quia cognoscere effectum per causam est scientiæ discurrentis; sed effectus per causam potest cognosci unico actu, ut patet in Deo, qui cognoscit alia per se ipsum, sicut effectus per causam, et in Angelis, qui cognoscunt creaturas per Verbum : ergo syllogismus est actus simplex. — 1a, q. 14, a. 7, arg. 2 et q. 58, a. 3, arg. 1.

2. Præterea, intellectus simul plura considerans uno simplici actu illa considerat; sed intellectus noster in syllogismo simul intelligit conclusionem et principia (idem enim actus omnino simplex cadit supra objectum et supra rationem objecti, sicut eadem est visio coloris et luminis; principium autem est ratio assentiendi conclusioni) : ergo syllogismus est actus simplex. *Tabula Aurea* voce « intellectus » n. 53.

3. Præterea, eadem est ratio intellectus intelligentis in syllogismo conclusionem et principia, et voluntatis volentis medium et finem; sed voluntas uno actu simplici tendit in medium et finem : ergo et intellectus uno simplici actu in syllogismo tendit in præmissas et conclusionem. — 1a 2æ, q. 8, a. 3, c. et q. 12, a. 4, c.; 2. *Sent.* dist. 38, q. 1, a. 4, c.; 3. *Sent.* dist. 14, a. 1, sol. 4; *de Verit.* q. 22, a. 14, c. et ad 3.

4. Præterea, uno simplici actu potest quis conclusionem et præmissas considerare, et judicare, quomodo conclusio ex præmissis inferatur; sed syllogismus nullam aliam cognitionem includit præter has : ergo syllogismus est actus simplex. — 1. *c. Gent.* c. 55 et 57; ll. cit. supra in c. art. præced.

Sed contra est : 1. quod intellectus successive multa considerantis impossibile est, esse unum actum simplicem; sed intellectus in syllogismo multa successive cognoscit, ut dictum est : ergo syllogismus non est actus simplex. — 1a, q. 58, a. 3, ad 1.

2. Præterea, syllogisticus discursus motum quemdam nominat; sed omnis motus est de uno priori in aliud posterius : ergo syllogisticus discursus plures cognitiones involvit, et sic non erit actus simplex. — *Ibid.* a. 3, c.

3. Præterea, ita se habet intellectus ratiocinans, seu syllogismus ad principia et conclusiones, sicut intellectus componens et dividens ad subjectum et prædicatum; sed, ut dictum est, intellectus componens et dividens multa successive cognoscit, et unum post aliud, prædicatum scilicet post subjectum : ergo similiter intellectus syllogizans plura successive cognoscit, et consequenter non uno actu simplici. — V. supra q. 19, a. 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, syllogismum non esse unum actum intellectus simplicem, quod manifestum est : *primo*, quia in syllogismo necessario duplex discursus reperitur : *unus secundum successionem*, secundum quam plura distinctis cognitionibus successive cognoscuntur, puta principia et conclusiones; si enim in ipsa cognitione principiorum intellectus noster inspiceret quasi notas omnes conclusiones, syllogizare posset tamquam syllogismum cognoscens, sicut Angeli, non autem cognitionem veritatis ignotæ acquirens syllogizando ex causis in causata, et ex causatis in causas; *alter secundum causalitatem*, in quo quia procedimus de noto ad ignotum, præsupponitur prior discursus, et præterea requiritur, ut cognitio noti sit causa efficiens cognitionis ignoti, quae cognitiones in unam coalescere non possunt (1a, q. 14, a. 7, c.). — *Secundo*, quia syllogismus essentialiter importat cognitionem præmissarum et conclusionis. Definitur enim syllogismus a Philosopho, quod sit oratio, in qua quibusdam positis, puta præmissis, aliud quid, puta conclusio, colligitur; procedimus enim in syllogismo a notis ad ignota, quorum illa sunt præmissæ vel principia, hæc vero est conclusio; et syllogismus demonstrativus, qui est species præcipua syllogismi, definitur a Philosopho, quod sit syllogismus faciens scire; unde et subdit, debere demonstrationem constare ex principiis propriis. Oportet enim esse causas proportionatas effecti-

bus, propositiones autem demonstrationis sunt causæ conclusionis; ubi vero est causa et causatum in cognitione, ibi necesse est pluralitatem esse cognitionum, et successionem, ut dictum est (1. *Poster.* l. 1 et 2; 1a, q. 14, a. 7, c. et q. 58, a. 3, c.; *Opusc.* 48, tract. 7, c. 1). — *Tertio*, quia cum in syllogismo ad conclusionem inferendam duæ propositiones requirantur, major scilicet et minor, scita propositione majore nondum habetur cognitio conclusionis; unde major propositio præcognoscitur conclusioni non solum natura, sed etiam tempore; et similiter minor, si in ea assumatur aliquid contentum sub universali propositione, quæ est major, de quo manifestum non sit, quod sub illa universali contineatur, cognoscitur prius tempore, quam conclusio, quia nondum erat certa veritas minoris. Ubi vero cognoscitur unum post aliud tempore, ibi est necessario pluralitas cognitionum; nam sic intelligens quandoque est intelligens potentia, quandoque in actu; dum enim intelligit primum in actu, intelligit secundum in potentia, et consequenter non est una simplex cognitio (1. *c. Gent.* c. 55; 1. *Poster.* l. 12, al. 11). — *Quarto*, quia intellectus noster syllogizando movet seipsum effective, quod non contingit, quando simplici intuitu fertur in aliquid; sed movet se, quia per hoc, quod cognoscit principium, reducit se de potentia ad actum quoad cognitionem conclusionum (1a 2æ, q. 8, a. 3, c. et q. 51, a. 2, c.; *de Malo* q. 6, a. 1, c.; *Quæst. disp. de Anima* a. 4, ad 6). — *Quinto*, quia voces significant conceptiones intellectus, ut dictum est; sed in syllogismo vocali est compositio vocum: ergo et in syllogismo mentali erit compositio conceptuum.

Ad primum ergo dicendum, quod syllogizare non est quomodocunque cognoscere effectum per causam, sed illum cognoscere per causam prius cognitam; sic enim cognitio effectus est cum discursu et successione cognitionum; sine qua est, cum ita cognoscitur per causam, ut in causa cognoscatur; quomodo cognoscitur a Deo et Angelis, ut dictum est. — 1a, q. 14, a. 7, ad 2 et q. 58, a. 3, ad 1; v. supra a. præced. ad 4.

Ad secundum dicendum, quod principium et conclusio duobus modis considerari possunt: *uno modo*, absolute et secundum se et secundum quod sunt duo, et hoc modo alia est consideratio principii, alia conclusionis. *Altero*, prout principium est ratio conclusionis, seu secundum quod principium refertur ad conclusionem et cum illa aliquo modo est unum, et hoc modo eadem est consideratio utriusque. Cujus ratio est, quia ratio cognoscendi est forma rei, in quantum est cognita, quia per eam fit cognitio in actu; unde sicut ex materia et forma est unum esse, ita ratio cognoscendi et res cognita sunt unum cognitum, et consequenter utriusque in quantum hujusmodi, est una cognitio secundum habitum et secundum actum. Sed quia in syllogistico discursu non solum cognoscuntur principia, ut sunt ratio cognoscendi conclusionem, sed etiam absolute et secundum se; (nam primo intellectus intelligit ipsa principia secundum se, postmodum intelligit ea in ipsa conclusione, secundum quod assentit conclusioni propter principia; nam ita intelligit primo medium, ut in eo non sistat, sed ex eo noto procedat ad conclusionem cognoscendam, quod, ut dictum est, necessario importat successionem plurium cognitionum); — et quia eodem habitu cognoscitur conclusio et medium demonstrationis seu principium, ut est ratio cognoscendi, et tamen habitus principiorum demonstrationis est intellectus, habitus vero conclusionis est scientia, ut dicitur 1. *Poster. text.* 44; c. 33, propterea syllogismus necessario involvit in sui quidditate pluralitatem et successionem cognitionum. — *de Verit.* q. 22, a. 14, c. et ad 3; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 1, sol. 4; 1a 2æ, q. 8, a. 3, c. et ad 3; 1. *Poster.* l. 7 (6) et 44 (42).

Ad tertium dicendum, quod sicut quando intellectus intelligit primo medium, deinde ex illo noto procedit in cognitionem conclusionis ignotæ, plures cognitiones in tali successione reperiuntur; ita voluntas, quando primo vult finem, tum procedit ad volenda media, reperitur in illa pluralitas volitionum successive se habentium. — 1a 2æ, q. 12, a. 4, c. et ad 3; *de Verit.* q. 22, a. 14, c. et ad 2, 3, 4.

Ad quartum dicendum, quod tunc tantum est syllogistica nostra consideratio, quando a principiis consideratis transimus

in conclusiones ; non enim ex hoc aliquis syllogizat, quod inspicit, qualiter conclusio ex præmissis sequatur, simul utrumque considerans ; hoc enim non contingit arguendo, sed argumenta dijudicando, sicut nec cognitio materialis est ex hoc, quod materialia judicat.— 1. *c. Gent.* c. 57, rat. 1.

ARTICULUS III

UTRUM NOTITIA PRÆMISSARUM SIT CAUSA EFFICIENS NOTITIÆ CONCLUSIONIS.

Videtur quod notitia præmissarum non sit causa efficiens notitiæ conclusionis.

1. Dicit enim Philosophus 5. *Metaphys. text.* 3 ; l. 4, c. 2, et 2. *Physic. text.* 31 ; c. 3, quod propositiones conclusionis, ut id, ex quo fit aliquid, causæ sunt ; sed hoc est esse causam materialem ; sic enim definit Philosophus 2. *Phys. text.* 28 ; c. 3, et 5. *Metaphys. text.* 2 ; l. 4, c. 2., materia vero non coincidit cum efficiente, sicut cum illo coincidunt aliæ causæ, ut dicitur 2. *Phys. text.* 70 ; c. 9 : ergo notitia præmissarum non est causa efficiens notitiæ conclusionis. — 2. *Phys.* l. 5 ; 5. *Metaphys.* l. 3.

2. Præterea, medium demonstrationis se habet ad conclusionem, sicut forma ad materiam ; (sicut enim ex materia et forma est unum esse, ita ex medio et conclusione fit unum cognitum) ; sed forma respectu materiæ non se habet ut efficiens, sed ut causa formalis (nam forma et materia sunt partes essentiales et intrinsecæ rei, non autem causa efficiens) : ergo. — 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 1, quæstiunc. 4 ; 1. *Sent.* dist. 29, q. 1, a. 1, c.

3. Præterea, causa efficiens actu simul est et simul tollitur cum suo effectu actu (5. *Metaphys. text.* 2 ; l. 4, c. 2, et 2. *Phys. text.* 6 ; c. 1) ; sed notitia præmissarum ratione majoris semper tempore præcedit notitiam conclusionis, et ratione minoris aliquando, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 2 ; c. 1 : ergo. — 5. *Metaphys.* l. 3 ; 2. *Phys.* l. 6 ; 2. *Poster.* l. 18.

4. Præterea, omnis causa est naturaliter prior et notior effectu ; sed ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5 ; c. 2), dantur quædam conclusiones notiores suis principiis : ergo notitia antecedentis non est causa, et proinde nec efficiens notitiæ consequentis. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 6 (5).

5. Præterea, notitia consequentis necessario terminatur ad antecedens ; idem enim est motus in rem cognitam et rationem cognoscendi, ut dictum est ; sed idem non potest esse causa efficiens sui ipsius : ergo notitia antecedentis non est causa efficiens notitiæ consequentis. — V. supra a. præced. ad 3 ; 1. *Sent.* dist. 11, a. 1, ad 8.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 31 ; c. 3) causalitatem propositionum respectu conclusionis revocat ad causalitatem causæ efficientis, sic inquiens : « ut semen, medicus, quique consuluit, et omnino efficiens, omnia sunt causæ ». Alia vero littera habet : « et propositiones ». — 2. *Phys.* l. 5 ; 1. *Poster.* l. 3.

2. Præterea, Philosophus (1. *Poster. text.* 5 ; c. 2) definit demonstrationem, quod sit syllogismus faciens scire ; et quod propterea demonstratio debet constare propositionibus, quæ sint causæ conclusionis, quia non potest demonstratio facere scire, nisi per causam. Et (*ibidem, text.* 6) præmissas vocat principium scientiæ. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 7 (6) ; 5. *Metaphys.* l. 6.

RESPONDEO DICENDUM, quod notitia præmissarum est causa notitiæ conclusionis ; cujus ratio est, inquit Philosophus (1. *Poster. text.* 5 ; c. 2), quia tunc scimus, quando causas cognoscimus. Cujus etiam id signum est, quod quia omnis causa est naturaliter prior et notior effectu, oportet, quod præmissæ, quæ sunt causa conclusionis, sint notiores et priores conclusione. (1. *Poster.* l. 4. et 5 ; 5. *Metaphys.* l. 6 ; 2. *Phys.* l. 5 ; 1. *c. Gent.* c. 57). Non est tamen notitia præmissarum causa conclusionis in quocumque genere ; non enim est causa materialis illius, nam materia inest ei, cujus est materia. Unde Philosophus (2. *Phys. text.* 28 ; c. 3, et 5. *Metaphys. text.* 2 ; l. 4, c. 2) notificans causam materialem dixit, quod est, ex quo fit aliquid, cum insit ; propositiones autem sunt seorsum a conclusione. Neque ob eamdem rationem est causa formalis, nam etiam hæc est intrinseca rei, sicut causa efficiens et finalis sunt extrinsecæ. Neque est causa finalis ; nam cum ratione antecedentis seu præmissarum demonstratio faciat scire,

ut dicitur 1. *Poster. text.* 5 ; c. 2, et 5. *Metaphys. text.* 5 ; l. 4, c. 2, potius notitia conclusionis est finis notitiæ antecedentis, quam contra. Est ergo causa efficiens, non tamen per vim influxivam, sicut semen, et per consequens non est causa essendi, sed est aliis modis.

Et *primo* quidem, est efficiens secundum vim illativam, quæ dicitur causa inferendi et consequentiæ, secundum quod principium discursus rationis in conclusione est ex propositionibus. *Secundo*, aliquo modo est causa efficiens secundum vim originativam, non quidem per transmutationem, sed per quamdam quasi resultantiam. In his enim, quæ secundum ordinem naturalem procedunt ab uno, sicut primum est causa omnium, ita quod est primo propinquius, est quodammodo causa cæterorum, quomodo unum accidens est causa alterius et una potentia originatur ab alia, quia unum accidens procedit mediante alio a substantia, quatenus illud supponit. Cum ergo similiter inter notitiam antecedentis et notitiam consequentis sit ordo, quia notitia antecedentis refertur ad notitiam consequentis, ut dictum est, et hæc necessario præsupponit illam in intellectu, (nam ex illa movetur in hanc, et hæc illam sequitur), ideo aliquo modo dici potest notitia antecedentis causa secundum originem notitiæ consequentis, quo etiam modo actio dicitur causare passionem, quia hæc illam sequitur (1a, q. 77, a. 7, c. et ad 1 et 3 ; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 3, c. et ad 2 ; *de Verit.* q. 25, a. 5, ad 1 et q. 8, a. 15, c. ; v. supra a. præced. ad 4 ; *Opusc.* 48, tract. 5, c. 9 ; 2. *de Anima* l. 12). — *Tertio*, secundum vim reductivam alterius de potentia ad actum, quomodo dicit Philosophus (2. *de Anima*, c. 5), quod activa operationis sensitivæ sunt objecta extrinseca, puta visibile, audibile, et voluntas dicitur efficienter movere se et omnes potentias, quatenus per hoc, quod vult finem, movet se ad volendum ea, quæ sunt ad finem, et consequenter et alias potentias ad suos actus ; intelligit enim quis, quia vult, et utitur aliis potentiis et habitibus, quia vult. Cum autem ita se habeant principia in intelligibilibus, sicut finis in appetibilibus, similiter et intellectus dicitur efficienter movere se ipsum, et per consequens antecedentis notitia dicetur causa efficiens notitiæ consequentis, quatenus per notitiam principiorum intellectus se reducit de potentia ad actum quantum ad notitiam conclusionum ; et sic patet, quod notitia antecedentis est causa efficiens notitiæ consequentis. — 1a 2æ, q. 8, a. 3, c. et q. 51, a. 2, c. et q. 9, a. 1 et a. 3, c. ; *Quæst. disp. de Anima* a. 4 ad 6 ; *de Malo* q. 6, a. 1, c. et ad 20.

Ad primum ergo dicendum, quod ex terminis propositionum constituitur conclusio. Unde secundum hoc propositiones dicuntur materia conclusionis, in quantum termini, qui sunt materia propositionum, sunt etiam materia conclusionis, licet non secundum quod stant sub forma et ordine propositionum vel secundum virtutem illativam ipsarum, (sic enim reducuntur ad genus causæ efficientis), sicut farina dicitur materia panis, licet non secundum quod stat sub forma farinæ ; ideo tamen potius propositiones dicuntur materia conclusionis, quam contra, quia termini, qui conjunguntur in conclusione, separatim ponuntur in præmissis. — 2. *Phys.* l. 5 ; 5. *Metaphys.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod medium, sicut et præmissæ dupliciter considerari possunt : *uno modo* absolute et secundum se, et sic cognitio ipsius est causa efficiens notitiæ conclusionis. *Alio modo*, ut est ratio cognoscendi conclusionem, et sic non est causa efficiens, sed potius causa formalis, et cognoscitur per eamdem cognitionem, per quam cognoscitur conclusio. — 1. *c. Gent.* c. 57, rat. 1.

Ad tertium dicendum, quod causa efficiens multipliciter sumitur : *uno modo* sicut semen, quod est activum influens ; *alio modo* sicut medicus et sicut qui consulit ; *demum* sicut propositiones, quæ sunt causa efficiens secundum vim illativam, secundum quem modum causa efficiens potest tempore præcedere effectum, nam aliquando præmissæ necessario inferunt conclusionem, aliquando non. — 2. *Phys.* l. 5 ; 1. *Poster.* l. 2 (1) ; v. supra a, præced. c.

Ad quartum dicendum, quod licet principium, per quod probatur conclusio notissima per sensum, non sit simpliciter magis notum, est tamen magis notum in

via rationis procedentis ex causa in effectum et hoc sufficit. — Veldic, præmissas debere esse magis notas conclusione respectu illius, qui debet accipere disciplinam per demonstrationem; si enim aliunde conclusio esset nota, sicut per sensum, nihil prohiberet, principia non esse magis nota conclusione in via illa. — 1. *Poster.* l. 6.

Ad quintum dicendum, quod medium cognitum secundum se et absolute cognoscitur cognitione distincta a cognitione conclusionis; cognitum vero, ut est ratio cognoscendi conclusionem, cognoscitur eodem habitu et actu, quo cognoscitur conclusio, ut dictum est. — l. c. supra in a. præc. ad 3.

ARTICULUS IV

UTRUM RECTE SIT TRADITA DEFINITIO SYLLOGISMI.

Videtur quod non sit recte tradita definitio syllogismi, quod sit oratio, in qua quibusdam positis alterum quid a positis necesse est contingere, eo quod hæc sint.

1. Oratio enim, ut definit Philosophus, est vox; sed in syllogismo est pluralitas vocum, non una tantum : ergo non recte definitur syllogismus, quod sit oratio. — 1. *Periherm.* l. 6.

2. Præterea, syllogismus pertinet ad actum rationis, qui est compositio, non autem ad simplicem intelligentiam; sed compositio intellectus non est nisi duplex, universalis cum particulari, et accidentis cum subjecto, quarum neutri competit definitio syllogismi, ut patet : ergo nec syllogismus erit recte definitus. — 1. *Poster.* l. 1.

3. Præterea, termini conclusionis sunt materia propositionum; sed materia non ponit in numerum cum re, cujus est materia, sicut nec genus cum differentia vel specie : ergo conclusio non est alterum quid a positis, et consequenter syllogismus non erit recte definitus. — 2. *Phys.* l. 5; *de Malo* q. 2, a. 6, ad 12.

Sed contra est auctoritas Philosophi definientis syllogismum (1. *Prior.* c. 1) modo prædicto.

RESPONDEO DICENDUM, quod tres sunt rationis actus, secundum quorum diversitatem Logicæ partes accipiuntur, quorum primi duo sunt rationis, secundum quod est intellectus quidam. *Una enim actio intellectus* est intelligentia indivisibilium sive incomplexorum, secundum quam concipit quid est res, et hæc operatio a quibusdam dicitur informatio intellectus sive imaginatio per intellectum, et ad hanc operationem rationis ordinatur doctrina, quam tradit Philosophus in libro *Prædicamentorum*. *Secunda vero operatio intellectus* est compositio vel divisio, in qua jam est verum vel falsum; et huic rationis actui deservit doctrina, quam tradit Philosophus in libro *Perihermenias*. *Tertius vero actus rationis* est secundum id, quod est proprium rationis, scilicet discurrere ab uno in aliud, ut per id, quod est notum, deveniat in cognitionem ignoti, et huic actui deserviunt reliqui libri. Attendendum est autem, quod actus rationis sunt similes quantum ad aliquid actibus naturæ; unde et ars imitatur naturam, quantum potest. In actibus autem naturæ triplex diversitas invenitur : *in quibusdam* enim natura ex necessitate agit, ita quod non potest deficere; *in quibusdam* vero natura ut frequentius operatur, licet quandoque possit deficere a proprio actu, unde in his necesse est esse duplicem actum : *unum*, qui sit ut in pluribus, sicut cum ex semine generatur animal perfectum; *alium*, quando natura deficit ab eo, quod est sibi conveniens, sicut cum ex semine generatur aliquod monstrum propter corruptionem alicujus principii. Et hæc etiam tria inveniuntur in actibus rationis; est enim *aliquis rationis processus*, in quo ratio a vero deficit propter alicujus principii defectum, quod in ratiocinando erat observandum; est autem *alius rationis processus*, in quo ut in pluribus concluditur, nec tamen necessitatem habens; *tertius vero rationis processus* est necessitatem inducens, in quo non est possibile esse veritatis defectum, et per hujus rationis processum certitudo scientiæ acquiritur. Pars autem Logicæ, quæ primo deservit, dicitur sophistica, de qua Philosophus agit in *libro Elenchorum;* secundo autem rationis processui deservit pars Logicæ, quæ dicitur inventiva (nam inventio non semper est cum certitudine, unde de his, quæ inventa sunt, judicium requiritur ad hoc, quod certitudo habeatur); pars autem, quæ tertio proces-

sui deservit, dicitur pars judicativa, eo quod judicium est cum certitudine scientiæ. Et quia judicium certum de effectibus haberi non potest, nisi resolvendo in prima principia, ideo pars hæc analytica vocatur, idest resolutoria. Quoniam vero certitudo judicii, quæ per resolutionem habetur, est *vel* ex ipsa forma syllogismi et materia simul, quia sumuntur propositiones per se et necessariæ, — et ad hoc ordinantur *libri Posteriorum analyticorum*, qui sunt de syllogismo demonstrativo, quem propterea Philosophus in illis definit ex materia dicens, quod demonstrativa scientia est, quæ procedit ex propositionibus veris, primis et immediatis; — *vel* ex ipsa forma syllogismi tantum, et ad hoc ordinantur *libri Priorum*, qui sunt de syllogismo simpliciter, cujus definitionem ibidem ex forma sumptam tradit, dicens, quod sit oratio, in qua quibusdam, et cæt. — 1. *Poster.* l. 1 et 4 (3).

In qua definitione *oratio* habet locum generis, quia in illa convenit syllogismus cum omnibus orationibus et speciebus discursus; reliqua vero sunt loco differentiæ. Dicitur autem : *in qua quibusdam positis*, id est dispositis secundum formam et ordinem; propositiones enim sunt causa efficiens conclusionis secundum vim illativam, secundum quod stant sub tali forma et ordine. Dicitur : *alterum quid a positis;* nam ex propositionibus secundum formam dispositis infertur conclusio, cujus termini licet sint in præmissis, quia tamen non eodem modo, quo sunt in conclusione, (nam in conclusione sunt conjuncti, et in præmissis separati) ideo conclusio dicitur quid alterum a propositionibus secundum formam dispositis. Quamquam utrorumque diversus est habitus et diversa cognitio, nam habitus præmissarum est intellectus, conclusionis vero scientia, ut dicitur 1. *Poster. text.* 6; c. 3, et veritas conclusionis est ignota, et cognita per aliud, puta per præmissas, harum vero veritas est cognita per se, per cognitionem scilicet propriorum terminorum, ut dicit Philosophus loco citato; unde et rationabiliter cognitio illarum ponitur causa cognitionis hujus, quia semper id, quod est per se, est causa ejus, quod est per aliud. Dicitur demum : *necesse est contingere, eo quod hæc sunt,* quia ex præmissis sic dispositis seu ordinatis et cognitis necesse est sequi, ut dictum est, cognitionem conclusionis. Et sic patet definitio syllogismi. — *Opusc.* 48, tract. 7, c. 1; 1. *Poster.* l. 7 (6).

Ad primum ergo dicendum, quod in definitione orationis ponitur vox, ut est communis voci complexæ et incomplexæ, syllogismus autem continetur sub voce complexa. — 1. *Periherm.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod compositio intellectus est duplex : *una*, qua unum apprehensum alii componitur, et hæc spectat ad secundam operationem intellectus, et dividitur in compositionem universalis cum particulari, et accidentis cum subjecto; *alia* est compositio compositionum, et hæc spectat ad tertiam operationem; nihil enim est aliud ex una compositione ad aliam procedere, quam ratiocinari et syllogizare. — 1a, q. 85, a. 5, c. et ad 3.

Ad tertium dicendum, quod termini conclusionis non sunt materia propositionum, sed potius termini propositionum sunt materia conclusionis, ut dictum est (supra a. praeced ad. 1).

ARTICULUS V

UTRUM SUFFICIENTER DIVIDATUR SYLLOGISMUS IN DEMONSTRATIVUM, DIALECTICUM ET SOPHISTICUM.

Videtur quod sufficienter non dividatur syllogismus in demonstrativum, dialecticum et sophisticum, sed sint plures species.

1. Nam datur syllogismus expositorius; sed hic non est ulla species ex prædictis : ergo species syllogismorum sunt plures tribus. — *Opusc.* 47, c. 1.

2. Præterea, disputatio est actus syllogisticus; sed disputatio est quadruplex : doctrinalis seu demonstrativa, dialectica, tentativa, et sophistica : ergo syllogismi species sunt plures tribus. — *Opusc.* 39, c. 1 et 2.

3. Videtur quod species syllogismi sint pauciores tribus. Nam cum Dialectica sit scientia, syllogismus dialecticus erit ex necessariis, sicut et scientia; sed syllogismus constans ex necessariis, ut dicitur 1. *Poster. text.* 7; c. 4, est demonstrativus : ergo syllogismus dialecticus non differt a

demonstrativo, et sic species syllogismi erunt pauciores tribus. — 4. *Metaphys.* l. 1 (al. 4).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Topic.* c. 1) dividit syllogismum in tres species, in demonstrativum, dialecticum, et sophisticum.

RESPONDEO DICENDUM, quod sufficienter dividitur syllogismus in tres species. — Cujus ratio patet ex dictis. Cum enim in actibus rationis triplex processus reperiatur, triplex itidem erit syllogismus, in quo ratio procedit ab uno in aliud. Est enim *aliquis* processus necessitatem inducens, et iste continetur in syllogismo demonstrativo, quem Philosophus propterea a fine definit, quod sit syllogismus faciens scire. Est autem *alius* processus rationis, in quo ut in pluribus verum concluditur, nec tamen habet necessitatem, et hic exercetur in syllogismo dialectico, qui ex probabilibus est, quia nimirum procedit ex propositionibus probabilibus. *Tertius* vero rationis processus est, in quo ratio a vero deficit propter alicujus principii defectum, quod in ratiocinando erat observandum, et iste processus exercetur in syllogismo sophistico, qui procedit ex his, quæ videntur probabilia et non sunt. Unde manifestum est, quod sufficienter dividatur syllogismus in tres species. — 1. *Poster.* l. 1, 4 (3), 13 (12).

Ad primum ergo dicendum, quod syllogismus expositorius non est vere syllogismus, sed magis quædam sensibilis demonstratio, seu quædam resolutio facta ad sensum ad hoc, ut consequentia, quæ bona erat, secundum intellectualem cognitionem declaretur in sensibili. — *Opusc.* 47.

Ad secundum dicendum, quod cum ratiocinari sive recte, sive non, competat uni homini et ad seipsum et ad alium (nam et secum aliquis considerans potest recte et non recte ratiocinari, et cum alio conferens), ratiocinatio, quæ ad seipsum est, syllogismus solum dici potest, sive aliqua alia species argumentationis; sed ratiocinatio, quæ est ad alterum, non solum dicitur syllogismus et argumentatio, sed etiam disputatio, vertitur enim inter duos, hoc est inter opponentem et disputantem. Quoniam vero cum aliquis secum considerans ratiocinatur non recte, præter intentionem hoc accidit, quia nemo sui ipsius deceptionem intendit, hoc autem aliquando per se intendit disputans cum alio, ideo recte disputatio in quatuor species dividitur, syllogismus vero in tres. — *Opusc.* 39, proœm. et c. 1.

Ad tertium dicendum, quod Dialectica potest considerari secundum quod est docens, et utens; priori modo est scientia, posteriori vero est opinio, ut dictum est. — 4. *Metaphys.* l. 4; v. supra q. 1, a. 2.

ARTICULUS VI

UTRUM FIGURÆ SYLLOGISMORUM SINT TANTUM TRES.

Videtur quod figuræ syllogismorum sint plures tribus.

1. Multiplicantur enim figuræ ex multiplici dispositione medii cum extremis; sed medium quadrupliciter potest disponi : aut enim subjicitur in majori propositione, et prædicatur in minore; aut prædicatur in majore et subjicitur in minori; aut prædicatur in utraque; aut subjicitur in utraque : ergo quatuor sunt figuræ.

2. Præterea videtur, quod sint pauciores. Nam ordinatio figurarum ostenditur bona per principia quædam per se nota; sed talia principia sunt tantum duo : dici de omni, et dici de nullo : ergo et figuræ erunt tantum duæ.

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Prior* c. 23 docet, tres tantum esse figuras syllogismorum.

RESPONDEO DICENDUM, quod figura proprie reperitur in mathematicis, transumptive autem in syllogismo, et hoc ad similitudinem figuræ triangularis. Nam sicut triangulus est clausio trium linearum in tribus angulis, ita syllogismus est concursus trium propositionum, scilicet majoris, minoris, et conclusionis in tribus terminis; est enim figura dispositio medii secundum subjectionem et prædicationem, quæ dispositio quia tripliciter tantum variatur, ideo tres tantum sunt figuræ syllogismorum. *Aut* enim medius terminus subjicitur et prædicatur semel in præmissis, et sic est *prima figura*, quia medium habet perfectam rationem medii, quod participat naturam extremorum, in subjiciendo minoris, et majoris in prædicando; subjicitur

enim et prædicatur. *Aut* prædicatur bis, et sic est *secunda figura*, quæ secunda dicitur, quia deficit a perfectione medii ; in prima enim figura medium est medium secundum rationem et positionem, in secunda autem est primum secundum positionem, cum sit supra extremitates ; præterea, quia dignius est prædicari, quam subjici, et ideo hæc figura secundum locum tenet. *Aut* subjicitur bis, et sic est *tertia figura*, quæ dicitur tertia, quia medium est tertium secundum positionem, cum sit infra extremitates, et quia medium non stat in medio, sicut in prima et subjicitur semper, quod est indignius. — *Opusc.* 47 ; *Opusc.* 48, tr. 7, c. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod medium est inventum ad syllogizandum unamquamque propositionem ; est autem probanda quadruplex propositio : universalis affirmativa, universalis negativa, particularis affirmativa, et particularis negativa, ad quam probationem medium potest tantum disponi tribus modis prædictis. Ad syllogizandam enim propositionem universalem affirmativam sumendum est pro medio id, quod sequitur subjectum, et antecedit prædicatum, ut contingit in primo modo primæ figuræ, in quo solo syllogizatur universalis affirmativa. — Ad syllogizandum autem universalem negativam sumendum est pro medio id, quod sequitur subjectum, et repugnat prædicato, ut contingit in secundo modo primæ figuræ, et primo secundæ ; vel quod repugnat subjecto et sequitur prædicatum, ut patet in secundo modo secundæ figuræ ; nam in his tribus tantum modis syllogizatur universalis negativa ; et in duobus primis medius terminus sequitur subjectum et repugnat prædicato, in tertio vero medius terminus repugnat subjecto et sequitur prædicatum. — Ad syllogizandum autem particularem affirmativam, sumendum est pro medio consequens ad subjectum et antecedens ad prædicatum, et antecedens ad subjectum et prædicatum ; sic particularis affirmativa non concluditur nisi in prima et tertia figura ; et ut concludatur in prima, oportet, quod medium antecedat prædicatum et subjiciatur ei, et quod sequatur subjectum, cum prædicatur de eo ; ut vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere utrumque, scilicet subjectum et prædicatum, cum subjiciatur utrique. — Ad syllogizandam autem particularem negativam sumendum est pro medio id, quod sequitur subjectum et repugnat prædicato ; vel id, quod repugnat subjecto et sequitur prædicatum ; et ideo particularis negativa concluditur in omni figura ; nisi quod ut concludatur in prima, oportet medium sequi subjectum, cum prædicetur de eo, et repugnare prædicato, cum removeatur ab eo ; ut autem concludatur in secunda, oportet medium sequi subjectum et repugnare prædicato quoad tertium modum, vel repugnare subjecto et sequi prædicatum quoad quartum modum ; ut vero concludatur in tertia, oportet medium antecedere subjectum, cum subjiciatur ei, et repugnare prædicato, cum prædicatum removeatur ab ipso. Unde manifestum est, triplicem tantum esse dispositionem medii ad propositiones syllogizandas, et consequenter tres tantum esse posse figuras syllogismorum. — *Opusc.* 50.

Ad secundum dicendum, quod diversitas figurarum non sumitur ex principiorum diversitate, sed ex diversitate dispositionis medii cum extremis, ut dictum est, quamvis, quod talis dispositio sit bona, in prima figura ostendatur immediate per duo principia : *dici de omni*, et *dici de nullo ;* et in reliquis immediate ostendatur per aliud principium, puta, quando ex opposito consequentis infertur oppositum antecedentis primæ conclusionis, tunc prima consequentia fuit bona, per quod deinde principium reducitur ad formam primæ figuræ. — *Opusc.* 48, tract. 7, c. 4 sqq.

ARTICULUS VII

UTRUM EX MAJORE DE NECESSARIO ET MINORE DE INESSE SEQUATUR CONCLUSIO DE NECESSARIO.

Videtur quod ex majore de necessario et minore de inesse non sequatur conclusio de necessario.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 17 ; c. 6), quod quando utraque præmissa est necessaria, conclusio est necessaria ; sed in syllogismo constante majore de necessario et minore de inesse utra-

que præmissa non est necessaria : ergo tunc conclusio non sequitur de necessario. — 1. *Poster.* l. 13 (al. 12).

2. Præterea, in hoc syllogismo : omnis currens movetur ; sed omnis homo currit : ergo omnis homo movetur, — conclusio est de inesse ; sed in hoc syllogismo major est de necessario et minor de inesse : ergo quando major est de necessario et minor, de inesse non semper sequitur conclusio de necessario (*Opusc.* 47). — Sed dices, quod in syllogismo allato minor est de inesse, ut nunc, de qua non loquitur Philosophus, sed de inesse simpliciter.

3. Contra, in hoc syllogismo : omne nigrum est congregativum visus ; sed omnis corvus est niger : ergo omnis corvus est congregativus visus, — major est de necessario, et minor de inesse simpliciter, et tamen conclusio est de inesse simpliciter : ergo ex majori de necessario et minori de inesse non sequitur conclusio de necessario. — *Ibidem.*

4. Præterea, si aliquod subjectum sit essentialiter sub aliquo prædicato, quidquid contingit sub subjecto, contingit etiam sub prædicato ; sed in aliquo syllogismo constante majore de necessario et minore de inesse potest subjectum essentialiter contineri sub prædicato et aliquod contingenter contineri sub subjecto, ut patet in hoc syllogismo : omnis philosophus est sciens ; sed omnis homo est philosophus : ergo, etc. — ergo et in conclusione poterit aliquid contingenter contineri sub prædicato, et consequenter conclusio erit de inesse, non autem de necessario. — *Opusc.* 48, tract. 7, c. 15.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Prior.* c. 9) dicit, quod ex majori de necessario et minori de inesse sequitur conclusio de necessario. — *Opusc.* 47.

Respondeo dicendum, quod syllogismus potest fieri mixtus ex una de necessario et altera de inesse ; et in hac mixtione semper de inesse debet accipi simpliciter, et non de inesse ut nunc. Dicitur autem propositio de inesse simpliciter, *vel* quando prædicatum per se inest subjecto, seu sit de quidditate ejus quantum ad primum modum per se, seu non, sed fluat ex principiis ejus, ut cum propria passio dicitur de subjecto quantum ad secundum modum ; *vel* quando prædicatur aliquod accidens commune, quod sequitur totam speciem secundum omne tempus, sicut nigredo inest corvo ; quando autem nullo istorum modorum prædicatur aliquid de subjecto, est de inesse ut nunc, ut hæc : omnis homo currit. Si ergo sit mixtio de inesse et necessario *in prima figura*, est talis regula : majore existente de necessario, et minore de inesse simpliciter et non ut nunc, sequitur conclusio de necessario ; si autem e converso fiat, scilicet majori de inesse, et minori de necessario, sequetur conclusio de inesse, et non de necessario. Quorum ratio est, quia cum conclusio participet cum majori in prædicato, modus autem necessitatis et contingentiæ sit dispositio prædicati in comparatione ad subjectum, conclusio participabit eodem modo, quod non potest fieri, quando minor est de necessario, et major de inesse ; in plus enim est inesse simpliciter, quam necessario ; quæ enim necessario insunt, insunt simpliciter, non contra. *In secunda vero figura* est talis regula : universali negativa de necessario existente et altera de inesse, sequitur conclusio de necessario ; si vero aliter fiat, non sequitur de necessario, quia si affirmativa fuerit de necessario et negativa de inesse, sequitur conclusio de inesse ; cujus ratio est, quia secunda figura quantum ad omnes suos modos descendit a secundo modo primæ figuræ, in quo major est universalis negativa, et in ipsum reducitur ; et ideo sicut oportet ibi universalem negativam, quæ est major, esse de necessario, ut sequatur talis conclusio, ita in hac figura oportet, quod talis negativa post reductionem in primam sit major. Ex quo patet, quod in quarto secundæ figuræ non potest fieri universalis mixtio, quantum ad conclusionem de necessario, cum non habeat aliquam universalem negativam. *In tertia figura* est talis regula : universali affirmativa vel negativa existente de necessario, sequitur conclusio de necessario, aliter non ; cujus potest reddi eadem causa, quæ supra, quia post reductionem ad primam figuram universalis fiet major, quam oportet in prima esse de necessario. Per quod patet, quod circa primum et secun-

dum tertiæ figuræ fiunt quatuor syllogismi universaliter mixti, accipiendo utrobique de necessario. Unde manifestum est, quomodo verum sit, quod dicit Philosophus, quod ex majore de necessario et minore de inesse sequitur conclusio de necessario. — *Opusc.* 47; *Opusc.* 48, tract. 7, c. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod aliud est scire conclusionem necessariam, aliud colligere conclusionem necessariam; nam conclusio necessaria non potest sciri, nisi ex principiis necessariis, potest autem colligi ex aliquo principio non necessario. — 1. *Poster.* l. 13 (al. 12).

Ad secundum dicendum, quod cum Philosophus dicit, ex majori de necessario et minore de inesse sequi conclusionem de necessario, per propositionem de inesse intelligit illam, quæ est de inesse simpliciter, non autem eam, quæ est de inesse ut nunc, cujusmodi est minor propositio syllogismi in objecto allati. Nam si loquamur de hac, potest aliquando ex illa syllogizari conclusio de necessario, ut patet in hoc syllogismo : omnis philosophus est rationalis; omnis homo est philosophus : ergo omnis homo est rationalis; aliquando vero conclusio de inesse ut nunc, ut patet in hoc alio syllogismo : omnis philosophus est sciens; sed omnis homo est philosophus : ergo omnis homo est sciens. Cujus ratio est, quia quotiescumque subjectum aliquod essentialiter est sub aliquo prædicato, quidquid contingit sub subjecto, contingit etiam sub prædicato; unde si contingit sub subjecto contingenter, ita ut propositio ex subjecto et sumpto sub illo sit propositio de inesse ut nunc, ex vi hujus regulæ poterit colligi conclusio de inesse ut nunc; et ratio utriusque est, quia quando prædicatum latius patet medio, potest conjungi et cum eo, quod est essentialiter sub medio, et cum eo, quod accidentaliter; et consequenter quando conjungitur cum priore, colligitur conclusio de necessario; quando vero conjungitur cum posteriore, colligitur conclusio de inesse ut nunc. — *Opusc.* 47; *Opusc.* 48, tract. 7, c. 13.

Ad tertium dicendum, quod regula Aristotelica de sequela conclusionis ex majori de necessario et minore de inesse nititur alteri regulæ, quod in omni conditionali, quando antecedens est necessarium, etiam consequens est necessarium; ut enim dictum est, Philosophus in lib. *Priorum* consideravit syllogismum quoad formam, sicut in libr. *Poster.* consideravit illum quoad materiam, et sic ratione talis regulæ conclusio syllogismi prædicti est de necessario, licet, si consideretur materia, sit de inesse simpliciter. Neque huic obstat, quod sequeretur, etiam conclusionem syllogismi constantis ex majori de necessario et minori de inesse ut nunc semper esse de necessario, eo quod in illo vigeat etiam regula conditionalium. Nam cum antecedens ratione medii in eo inclusi sit forma consequentis, ut dictum est; sicut forma naturalis non unitur materiæ, nisi præcedat in illa dispositio necessitans vi agentis, ratione cujus talis materia sit proportionata tali formæ, ita in omni conditionali non potest ex antecedente necessario colligi consequens necessarium, nisi in se habeat aliquam necessitatem saltem materialem; hanc autem habet conclusio de inesse simpliciter; nam accidentia consequentia totam speciem secundum omne tempus, quæ sunt accidentia inseparabilia, consequuntur materiam, non autem conclusio de inesse in actu seu de contingenti. — Colligitur ex 1. *Sent.* dist. 38, q. 1, a. 5, ad 4 et 5; *de Verit.* q. 2, a. 12, ad 7; 1a 2æ, q. 112, a. 3, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod in syllogismo allato minor propositio non est de inesse simpliciter, sed de inesse ut nunc, seu de contingenti, de qua non loquitur Philosophus in regula allata de deductione conclusionis ex majori de necessario et minori de inesse, ut dictum est. — *Opusc.* 47; v. supra resp. ad 2.

QUÆSTIO XXI

DE SYLLOGISMO DEMONSTRATIVO.

Post considerationem de syllogismo simpliciter considerandum est de syllogismo demonstrativo, qui est illius præcipua species. Et *primo* de præcognitione,

quæ antecedit ipsum syllogismum demonstrativum ejusque partes. *Secundo* de ipsa demonstratione. *Tertio* de scientia, qui est effectus illam consequens.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR NOVEM :

1. Utrum omnis cognitio intellectiva fiat ex præexistenti cognitione sensitíva.
2. Utrum cognitio principiorum fiat ex præexistenti cognitione experimentali.
3. Utrum conclusio sit præcognita in præmissis, antequam ex illis deducatur per demonstrationem.
4. Utrum sint tantum duæ præcognitiones, quia est, et quid est.
5. Utrum præcognitio *quia est* se extendat ad prædicamentum.
6. Utrum præcognitio *quid sit* contineat tantum præcognitionem *quid nominis*, an etiam *quid rei*.
7. Utrum *quid sit* se extendat ad principia.
8. Utrum de principiis semper sit præcognoscendum *quod sit*.
9. Utrum semper sit præcognoscendum de subjecto *quod sit*.

ARTICULUS I

UTRUM OMNIS COGNITIO INTELLECTIVA FIAT EX PRÆEXISTENTI COGNITIONE SENSITIVA.

Videtur quod cognitio intellectiva non fiat ex præexistenti cognitione sensitiva.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Phys. text.* 20; c. 3), quod anima quiescendo fit sciens; sed animæ cognitio intellectualis non posset derivari a cognitione præexistente sensibilium, nisi moveretur quodammodo ab eis : ergo cognitio intellectualis non fit ex præexistente cognitione sensitiva. — *de Verit.* q. 10, a. 6, arg. 9.

2. Præterea, objectum intellectus est quod quid est, ut dicitur 3. *de Anima;* sed quidditas nullo modo sensu percipitur : ergo cognitio mentis non derivatur a cognitione sensuum. — *Ibid.*, arg. 2.

3. Præterea, effectus non se extendit ultra virtutem suæ causæ; sed intellectualis cognitio se extendit ultra sensibilia, intelligimus enim quædam, quæ sensu percipi non possunt : ergo. — 1a, q. 84, a. 6, arg. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 42; c. 31 et 1. *Metaphys.*) probat, quod principium nostræ cognitionis est a sensu. — 1a, q. 84, a. 6, arg. *Sed contra; de Verit.* q. 10, a. 6, *Sed contra* arg. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus, et experimento probatur, quod cui deficit unus sensus, deficit una scientia, sicut cæcis deest scientia de coloribus; sed hoc non esset, si cognitio intellectiva aliunde derivaretur, quam ex præexistenti cognitione sensibilium : ergo cognitio intellectiva fit ex præexistenti cognitione sensitiva. — *de Verit.*, ibid. *Sed contra* arg. 1.

3. Præterea, natura nihil facit frustra, nec deficit in necessariis; sed frustra dati essent sensus animæ, nisi ex eorum cognitione præexistente oriretur cognitio illius : ergo omnis cognitio intellectiva fit ex præexistenti cognitione sensitiva. — Ibid., *Sed contra* arg. 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod circa istam quæstionem triplex fuit philosophorum opinio. Democritus enim posuit, quod nulla est alia causa cujuslibet nostræ cognitionis, nisi cum ab his corporibus, quæ cogitamus, veniunt atque intrant imagines in animas nostras, ut Augustinus dicit in *ep. ad Dioscorum*, et Aristoteles etiam dicit in *lib. de Somno et Vigilia*, quod Democritus posuit, cognitionem fieri per idola et defluxiones. Et hujus positionis ratio fuit, quia tam ipse Democritus, quam alii antiqui naturales non ponebant intellectum differre a sensu, ut Aristoteles dicit in 2. *de Anima text.* 150 et 151; l. 3, c. 3; et ideo quia sensus immutatur a sensibili, arbitrabantur omnem nostram cognitionem fieri per solam immutationem a sensibilibus, quam quidem immutationem Democritus asserebat fieri per imaginum defluxiones. — Plato vero contra posuit intellectum differre a sensu, et intellectum quidem esse virtutem immaterialem, organo corporeo, non utentem in suo actu; et quia incorporeum non potest immutari a corporeo posuit, quod cognitio intellectualis non sit per immutationem intellectus a sensibilibus, sed per participationem formarum intelligibilium separatarum; sensum etiam posuit virtutem quamdam per se operantem, unde nec ipse sensus, cum sit res quædam spiritualis, immutatur a sensibilibus, sed organa sensuum a sensibilibus immutantur;

ex qua excitatione anima quodammodo excitatur, ut in se species sensibilium formet. Et hanc opinionem tangere videtur Augustinus *super Genesim* ad litt. l. 12, ubi dicit, quod corpus non sentit, sed anima per corpus, quo velut nuntio utitur ad formandum in seipsa, quod extrinsecus nuntiatur. Sic igitur secundum Platonis opinionem neque intellectualis cognitio a sensibili procedit, neque etiam sensibilis totaliter a rebus sensibilibus, sed sensibilia excitant animam intellectivam ad intelligendum. — Aristoteles autem media via processit; posuit enim cum Platone intellectum differre a sensu, sed sensum posuit propriam operationem non habere sine communicatione corporis, ita quod sentire non sit actus animæ tantum, sed conjuncti, et similiter posuit de omnibus operationibus sensitivæ partis. Quia igitur non est inconveniens, quod sensibilia, quæ sunt extra animam, causent aliquid in conjunctum, in hoc Aristoteles cum Democrito concordavit, quod operationes sensitivæ partis causantur per impressionem sensibilium in sensum, non per modum defluxionis, ut Democritus posuit, sed per quamdam operationem (nam et Democritus omnem actionem fieri posuit per influxionem atomorum, ut patet in 1. *de Generat. text.* 56; c. 8); intellectum vero posuit Aristoteles habere operationem absque communicatione corporis; nihil autem corporeum imprimere potest in rem incorpoream, et ideo ad causandam intellectualem operationem secundum Philosophum non sufficit sola impressio sensibilium corporum, sed requiritur aliquid nobilius, quia agens est honorabilius patiente, ut ipse dicit 3. *de Anima text.* 19; c. 5. Non tamen ita, quod intellectualis operatio causetur ex sola impressione aliquarum rerum superiorum, ut Plato posuit; sed illud superius et nobilius agens, quod vocat intellectum agentem, facit phantasmata a sensibus accepta intelligibilia in actu per modum abstractionis cujusdam. Secundum hoc ergo, ex parte phantasmatum intellectualis operatio a cognitione sensitiva præexistente causatur; sed quia phantasmata non sufficiunt ad immutandum intellectum possibilem, sed oportet, quod fiant intelligibilia actu per intellectum agentem, non potest dici, quod sensibilis cognitio sit totalis et perfecta causa intellectualis cognitionis, sed magis quodammodo est materia causæ. — 1a, q. 84, a. 6. c.; *de Verit.* q. 10, a. 6, c.

Ad primum ergo dicendum, quod quies, in qua perficitur scientia, excludit motum naturalem passionum, non autem motum et passionem communiter acceptam, secundum quod quodlibet recipere pati dicitur et moveri; sicut etiam Philosophus dicit in 3. *de Anima*, quod intelligere est quoddam pati. — *de Verit.* q. 10, a. 6, ad 9.

Ad secundum dicendum, quod circa idem virtus superior et inferior operantur, non similiter, sed superior sublimius; unde per formam, quæ a rebus accipitur, sensus non ita efficaciter rem cognoscit, sicut intellectus; nam sensus per eam manuducitur in cognitionem exteriorum accidentium, intellectus vero pervenit ad nudam quidditatem rei, secernendo eam a materialibus omnibus conditionibus. Unde non ex eo dicitur cognitio mentis a sensu originem habere et ex ejus cognitione præexistente fieri, quod omne illud, quod mens cognoscit, sensus apprehendat, sed quia ex his, quæ sensus apprehendit, mens in aliqua ulteriora manuducitur, sicut etiam sensibilia intellecta manuducunt in intelligibilia divinorum. — *de Verit.* ibid. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod sensitiva cognitio non est tota causa intellectualis cognitionis, et ideo non est mirum, si intellectualis cognitio ultra sensitivam se extendit. — 1a, q. 84, a. 6, ad 3.

ARTICULUS II

UTRUM COGNITIO PRINCIPIORUM FIAT EX PRÆEXISTENTE COGNITIONE EXPERIMENTALI.

Videtur quod cognitio principiorum non fiat ex præexistente cognitione experimentali.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3), quod principia indemonstrabilia non cognoscuntur per medium extraneum, sed in quantum terminos cognoscimus; sed termini cognoscuntur sine ulla experimentali ratiocinatione : ergo cogni-

tio principiorum non fit ex præexistente cognitione experimentali.

2. Præterea, dicit Philosophus 4. *Metaphys. text.* 8; l. 3, c. 3, quod certissimum principium est illud, quod nec demonstratur, nec supponitur; sed quod per experimentalem ratiocinationem præcognoscitur, supponitur; ergo cognitio principiorum non fit ex præexistenti cognitione experimentali. — 4. *Metaphys.* l. 6 (2).

3. Præterea, præexistens cognitio est certior, cum sit causa certitudinis his, quæ per eam innotescunt; sed nulla cognitio certior est cognitione primorum principiorum : ergo horum cognitio non fit ex præexistenti cognitione experimentali. — 2. *Poster.* l. 20.

4. Præterea, effectus actionis relinquitur secundum virtutem suæ causæ ; sed cognitio experimentalis est singularium : ergo tantum potest efficere cognitionem singularium, non autem universalium, cujusmodi sunt prima principia, et sic non potest horum cognitio fieri ex præexistenti cognitione experimentali. — *de Verit.* q. 10, a. 6, ad 7.

5. Præterea, quæ intellectus intelligit ut natura, non intelligit per collationem, sed naturaliter, secus vero ea, quæ intelligit ut ratio ; sed prima principia intellectus intelligit naturaliter : ergo eorum cognitio non fit ex præexistenti cognitione experimentali, ad quam requiritur ratiocinatio. — *de Verit.* q. 26, a. 9, ad 7; 4. *Metaphys.* l. 15 (3).

6. Præterea, cognitio universalis non potest fieri, ut dicitur 2. *Poster. text.* 27; c. 19, ex cognitione ejus, quod est tantum singularitatis; sed sensus singularium est, sicut scientia universalium, ut dictum 1. *Poster. text.* 33; c. 18 et 2. *de Anima text.* 60; c. 5 : ergo cognitio universalium principiorum demonstrationis non potest fieri ex præexistenti cognitione experimentali. — 2. *Poster.* l. 20; 1. *Poster.* l. 30 (al. 29); 2. *de Anima* l. 12.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1) docet, hominibus evenire scientiam per experientiam. — 1. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 33; c. 18 et 2. *Poster. text.* 27; c. 19), quod universalium cognitionem accipimus ex singularibus, et ideo manifestum esse, quod necesse est universalia principia cognoscere per inductionem; at inductio non est sine cognitione sensitiva : ergo cognitio principiorum fit ex præexistenti cognitione experimentali. — 1. *Poster.* l. 30 (29); 2. *Poster.* l. 20.

3. Præterea, duplex est modus addiscendi, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 33; c. 18) : aut per inductionem, aut per demonstrationem; sed principia immediata demonstrationis non sciuntur per demonstrationem, ut dicitur 1. *Poster. text.* 6; c. 3 : ergo sciuntur per inductionem, et consequenter fiunt ex præexistenti cognitione experimentali. — 1. *Poster.* l. 7 (6) et 30 (29).

RESPONDEO DICENDUM, quod principia immediata syllogismi demonstrativi, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5, c. 2); sunt duplicia : *quædam* sunt non solum in se, sed etiam quoad nos per se nota, quibus necesse est quemlibet assentire, qui doceri debet, quæ sunt universalia principia omnium scientiarum, sicut : non contingit idem esse, et non esse; affirmatio et negatio non sunt simul vera; totum est majus sua parte, et similia; quæ omnes scientiæ accipiunt a Metaphysica, cujus est considerare ens simpliciter, et ea, quæ sunt entis; et dicuntur dignitates et maximæ propositiones propter eorum certitudinem ad manifestandum alia. Et horum cognitio principiorum non fit ex præexistenti cognitione experimentali ratione complexionis terminorum, sed solum ratione cognitionis ipsorum terminorum; ex ipso enim lumine naturali intellectus agentis hujusmodi prima principia fiunt cognita, nec acquiruntur per ratiocinationes, sed solum per hoc, quod eorum termini innotescunt, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 6; c. 3; scito enim, quid totum, quid pars, cognoscitur, quod omne totum est majus sua parte; quod quidem fit per hoc, quod a sensibilibus accipitur memoria, et a memoria experimentum, et ab experimento illorum terminorum cognitio, quibus cognitis cognoscuntur hujusmodi propositiones communes, quæ sunt artium et scientiarum principia. Quemadmodum enim virtutum habitus, ut docet Philosophus in 6. *Ethic.*, ante earum consummationem præexistunt

in nobis in quibusdam naturalibus inclinationibus, quæ sunt quædam virtutum inchoationes, sed postea per exercitium operum adducuntur ad debitam consummationem; ita in scientiarum acquisitione præexistunt in nobis quædam scientiarum semina, scilicet primæ conceptiones intellectus, quæ statim lumine intellectus agentis cognoscuntur per species a sensibilibus abstractas, sive sint complexa, ut dignitates prædictæ, sive incomplexa, ut ratio entis et unius et hujusmodi, quæ statim intellectus apprehendit, ex quibus deinde principiis universalibus omnia alia sequuntur, sicut ex quibusdam rationibus seminalibus. Quando enim ex istis universalibus principiis mens adjuvatur, ut actu cognoscat particularia principia, quæ prius in potentia et quasi in universali cognoscebantur, tunc dicitur aliquis scientiam acquirere. — 1. *Poster.* l. 5 (4); 4. *Metaphys.* l. 6 (al. 2); *de Verit.* q. 11, a. 1, c.

Quædam vero sunt, quorum termini non sunt apud omnes noti, quæque non est necesse habere in mente quemlibet, qui debet doceri in demonstrativa scientia, quæ positiones dicuntur, et hujusmodi principiorum cognitio ratione complexionis terminorum necessario debet fieri ex præexistenti cognitione experimentali, quod probat Philosophus dupliciter in 1. *Poster. text.* 33; c. 18. *Primo*, quia impossibile est universalia speculari absque inductione; quod, inquit, magis manifestum est in rebus sensibilibus, quia in illis per experientiam, quam habemus circa singularia sensibilia, accipimus notitiam universalem, sicut manifestatur in 1. *Metaphys.* Sed id etiam constat in his, quæ dicuntur secundum abstractionem, sicut in mathematicis; nam hujusmodi etiam contingit nota facere per inductionem, quia in unoquoque genere abstractorum sunt quædam particularia, quæ non sunt separabilia a materia sensibili, secundum quod unumquodque eorum est hoc. Quamvis enim linea secundum abstractionem dicatur linea communis, tamen hæc linea, quæ est in materia sensibili, in quantum est individuata, abstrahi non potest, quia individuatio ejus est ex hac materia; non manifestantur autem nobis principia abstractorum, ex quibus demonstrationes in his procedunt, nisi ex particularibus aliquibus, quæ sensu percipimus. — *Secundo*, quia si universalia, ex quibus procedit demonstratio, cognosci possent absque inductione, et consequenter sine præexistenti cognitione experimentali sensitiva, sine qua esse non potest inductio, sequeretur, quod posset homo accipere scientiam eorum, quorum non habet sensum, quod est impossibile. *Tertio*, idem confirmat Philosophus quadam similitudine in fine 2. *Poster.*; quia sicut in exercitu cum unus eorum cœperit immobiliter stare et non fugere, et alter stat adjungens se ei, et postea alter, quousque tot congregantur, quot faciunt principium pugnæ, ita ex sensu et memoria unius particularis, et iterum alterius et alterius pervenitur ad universale principium, quod est principium scientiæ. Et sic patet, quorumnam principiorum cognitio fiat ex præexistenti cognitione experimentali. — 1. *Poster.* l. 5 (4) et 30 (29); 2. *Poster.* l. 20.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de principiis immediatis demonstrationis, quæ sunt communia omnibus scientiis vel saltem plurimis, quæ tantum exigunt præcognitionem experimentalem ratione cognitionis terminorum, non autem ratione complexionis terminorum; et idem dicendum *ad secundum*. — Ll. cit. in c. hujus art. et ad arg. 1 et 2.

Ad tertium dicendum, quod licet posteriorum principiorum cognitio fiat ex præexistenti cognitione sensitiva experimentali, non tamen hæc præcognitio est notior cognitione principiorum, sicut cognitio principiorum est notior cognitione conclusionis, quia cognitio principiorum est causa totalis cognitionis conclusionis; principia enim se habent ad conclusiones in demonstrativis, sicut causæ activæ in naturalibus ad suos effectus; certitudo enim scientiæ tota oritur ex certitudine principiorum; tunc enim conclusiones per certitudinem sciuntur, quando resolvuntur in principia. At vero cognitio experimentalis seu sensitiva non est causa totalis cognitionis primorum principiorum, sed instrumentalis et secundaria, vel certe materialis; agens vero principale et primum est intellectus agens. — 2. *Poster.* l. 20; *de Verit.* q. 11, a. 1, ad 13 et ad 17

et q. 10, a. 6; 1a, q. 84, a. 6, c. et ad 3.

Ad quartum dicendum, quod quia, ut dictum est, cognitio experimentalis et sensitiva non est causa totalis cognitionis principiorum, sed materialis vel instrumentalis et secundaria, ideo actionis effectus relinquitur secundum conditionem intellectus agentis, qui est agens principale, et cognitionis sensitivæ; nam intellectus possibilis recipit formas ut intelligibiles actu ex virtute intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum ex cognitione phantasmatum. — *de Verit.* q. 10, a. 6. ad 7; 1a, q. 84, a. 6, ad 3.

Ad quintum dicendum, quod licet utraque principia prima dicantur immediata, quia non possunt demonstrari per medium intrinsecum illorum, et ita pertineant ad intellectum, ut natura est, posteriora tamen egent ratiocinatione experimentali, non autem priora, ut dictum est. — 1. *Poster.* l. 5 (4) et ll. cit. in c. hujus art.

Ad sextum dicendum, quod singulare quidem sentitur proprie et per se, sed tamen sensus est quodammodo et ipsius universalis; cognoscit enim Calliam ut Calliam, et ut est hic homo, et similiter Socratem, in quantum esthic homo; et inde est, quod tali acceptione sensus præexistente anima rationalis potest considerare hominem in utroque. Si enim ita esset, quod sensus solum apprehenderet id, quod est particularitatis, et nullo modo cum hoc apprehenderet universale in particulari, non esset possibile, quod ex apprehensione sensus causaretur in nobis cognitio universalis, ut patet manifeste in processu, qui est a speciebus ad genus; anima enim stat per considerationem, quousque perveniatur ad aliquid impartibile in eis, quod est universale; considerat enim tale et tale animal, puta hominem et equum, quousque perveniat ad commune animal, quod est genus superius. — 2. *Poster.* l. 20.

Ad septimum, octavum, et nonum dicendum, quod tantum probant, quod posteriora principia fiunt ex præexistenti cognitione experimentali, quod nos asserimus, ut probatum est (supra in c.).

ARTICULUS III

UTRUM CONCLUSIO SIT PRÆCOGNITA IN PRÆMISSIS, ANTEQUAM EX ILLIS DEMONSTRATIVE COLLIGATUR.

Videtur quod conclusio non sit præcognita in præmissis, antequam ex illis demonstrative colligatur.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 2 (1); c. 1), quod dupliciter necessarium est præcognoscere, vel *quia est,* vel *quid est;* sed neutrum præcognoscitur de conclusione, nam *quia est,* inquit Philosophus ibidem, præcognoscitur tantum de subjecto et principiis, *quid* vero de passione : ergo conclusio non est præcognita in præmissis. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

2. Præterea, quod est præcognitum, de novo non addiscitur; sed conclusio de novo addiscitur per demonstrationem : ergo conclusio non est præcognita in præmissis ante illius deductionem per demonstrationem. (*Ibidem* l. 3 (2). — Sed dices, quod non addiscitur de novo id, quod est præcognitum in se, secus vero quod est præcognitum in alio, ut effectus in causa, quomodo præcognoscitur conclusio in præmissis.

3. Sed contra, effectus verius esse habet in causa, quam in se (sic enim verius esse habent creaturæ in Verbo, quam in seipsis); sed veritas sequitur esse rei, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min. c. 1) : ergo effectus verius etiam cognoscitur in sua causa, et consequenter conclusio non addiscitur de novo saltem perfecte per demonstrationem, cum perfectius ante illam sit præcognita. — *de Verit.* q. 4, a. 6, c.; 2. *Metaphys.* l. 2.

4. Præterea, cognoscere aliquid in universali est cognoscere perfectiori modo, quam cognoscere in particulari, sic enim Angeli, quo perfectiores sunt in intelligendo, eo per universaliores species intelligunt; sed conclusio præcognita in præmissis præcognoscitur in universali : ergo perfectius cognoscitur, quam per demonstrationem, et sic non magis addiscitur de novo, quam ante. — 1a, q. 55, a. 3, c.; *de Verit.* q. 8, a. 10.

Sed contra est, quod Philosophus (1.

Poster. text. 3 (2), c. 1) dicit, quod conclusio præcognoscenda est, antequam cognitio de illa sumatur per syllogismum vel inductionem. — 1. *Poster.* l. 3 (2).

RESPONDEO DICENDUM, quod antequam fiat inductio vel syllogismus demonstrativus ad faciendam perfectam cognitionem de aliqua conclusione, illa conclusio aliquo modo præcognoscitur et scitur, aliquo modo non ; simpliciter enim ignoratur, scitur autem secundum quid. Ut si probari debeat ista conclusio : triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, antequam demonstretur, ille, qui per demonstrationem accipit scientiam, eam nescivit prius simpliciter ; alias addisceret id, quod scivit simpliciter ; sed scivit eam secundum quid, idest in potentia in præmissis ; unde quodammodo præscivit, simpliciter autem non. — Cujus ratio est, quia sicut jam ostensum est, oportet principia conclusioni præcognoscere, principia autem se habent ad conclusiones in demonstrativis sicut causæ activæ in naturalibus ad suos effectus, unde in 2. *Phys. text.* 31 ; c. 3, propositiones syllogismi ponuntur in genere causæ efficientis. Effectus autem antequam producatur in actu, præexistit quidem in causis activis virtute, non autem actu, quod est simpliciter esse ; et similiter antequam ex principiis demonstrationis deducatur conclusio in ipsis principiis præcognitis præcognoscitur conclusio virtute, non actu ; sic enim in eis præexistit. Et sic patet, quod non præcognoscitur simpliciter, sed secundum quid. — 1. *Poster.* l. 3 (2).

Ad primum ergo dicendum, quod de conclusione præcognoscitur in potentia seu virtute et in alio, quod per demonstrationem cognoscitur proprie et actu et in se ; per demonstrationem autem cognoscitur *quia est* conclusionis, ut dicitur 2. *Poster. text.* 2 ; c. 3. Quæritur enim, an homo sit visibilis ; et per demonstrationem scitur id, quod quæritur. — 1. *Poster.* l. 3 (2) et 4 (3).

Ad secundum dicendum, quod dupliciter dicitur aliquid præcognitum : *uno modo* simpliciter, actu et in se ; et quod est sic præcognitum, non addiscitur de novo, sed per deductionem aliquam rationis in memoriam reducitur ; *alio modo* in potentia seu virtute, vel secundum quid et in alio ; et quod est sic præcognitum, addiscitur de novo ; et hoc modo est præcognita conclusio in principiis, antequam simpliciter addiscatur per demonstrationem. — 1. *Poster.* l. 3 et 4.

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur, quod effectus verius habet esse in causa, quam in re, ly verius potest designare *vel* veritatem rei, *vel* veritatem prædicationis. Si designat veritatem rei, sic verum est, quod major est veritas effectus in causa, quam in se ; nam modus causarum est sublimior, quam ea, quæ de effectibus prædicantur, ut patet in omnibus causis æquivoce agentibus, cujusmodi sunt principia respectu conclusionis, et similiter major est veritas rerum in Verbo, quam in se ipsis. Si autem designetur veritas prædicationis, sic est e converso ; verius enim est aliquid, ubi est per essentiam, quam per similitudinem. — *de Verit.* q. 4, a. 6, c.

Ad quartum dicendum, quod dupliciter potest intelligi, cognosci aliquid in universali : *uno modo*, ut referatur ad cognitionem ex parte cogniti ; et sic cognoscere aliquid in universali est vel cognoscere naturam universalem cogniti absque eo, quod cognoscatur ejus differentia ; vel cognoscere rem in virtute et in alio tanquam in causa, atque adeo non cognitione propria et actuali ; et sic cognoscere rem aliquam in universali est cognoscere illam modo imperfectiori, quam si cognoscatur in particulari. *Alio modo,* ut referatur ad cognitionem ex parte ejus, quo cognoscitur ; et sic cognoscere aliquid in universali, id est per medium universale, est perfectius, dummodo cognitio usque ad propria reducatur ; et hoc posteriori modo se habet cognitio superiorum Angelorum, priore vero cognitio conclusionis in præmissis. — *de Verit.* q. 8, a. 10, ad 1 ; 2. *Sent.* dist. 3, q. 3, a. 2, ad 3 ; 1. *Poster.* l. 3 (2).

ARTICULUS IV

UTRUM SINT TANTUM DUÆ PRÆCOGNITIONES, *quia est*, ET *quid est*.

Videtur quod sint plures præcognitiones, quam duæ.

1. Dicit enim Philosophus, quod tria sunt præcognita, subjectum, passio et dignitas; sed præcognitio multiplicatur secundum objecta : ergo præcognitiones sunt plures duabus. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

2. Præterea, quod quæritur cognoscendum, debet aliquo modo præcognosci, ut dictum est; sed quatuor sunt quæstiones cognoscendæ de re, ut dicit Philosophus 2. *Poster. text.* 1; c. 1 : ergo quatuor etiam sunt præcognitiones. — 1. *Poster.* l. 1; 2. *Poster.* l. 1.

3. Præterea, videntur pauciores duabus. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 25; c. 10), quod quædam scientiæ non præcognoscunt de subjecto, quod sit; sed præcognitio datur propter scientiam (unde Philosophus propositionem illam 1. *Poster. text.* 1, c. 1, quod omnis doctrina et disciplina fit ex præexistenti cognitione, manifestat maxime in scientiis) : ergo non datur nisi præcognitio *quid.* — 1. *Poster.* l. 18 (17) et l. 1.

4. Præterea, præcognitio non est quæstio; suppositis enim quibusdam præcognitis, per demonstrationem quæruntur alia, ut maxime patet in scientiis mathematicis, quæ sunt de quantitate continua et discreta; sed *quid* cadit sub quæstionem — quærit enim Philosophus 4. *Phys. text.* 57; c. 6, quid significet nomen vacuum: ergo *quid* non cadit sub præcognitionem. — 1. *Poster.* l. 2 (1); 4. *Phys.* l. 9.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 2 (al. 1); c, 1) dicit, quod dupliciter necessarium est præcognoscere. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

Respondeo dicendum, quod duæ tantum sunt præcognitiones : *quia est,* et *quid est.* — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod id, cujus scientia per demonstrationem quæritur, est conclusio aliqua, in qua propria passio de aliquo subjecto prædicatur; quæ quidem conclusio infertur ex aliquibus principiis. Et quia cognitio simplicium præcedit cognitionem compositorum, necesse est, quod antequam habeatur cognitio conclusionis, cognoscatur aliquo modo subjectum et passio; et similiter oportet, quod cognoscatur principium, ex quo conclusio infertur, cum ex cognitione principii conclusio innotescat. Horum autem, scilicet principii, subjecti et passionis, duplex est modus præcognitionis, scilicet *quia est,* et *quid est*; ostendit autem Philosophus (7. *Metaphys. text.* 12, 13, 14; l. 6, c. 4 seqq.), quod complexa non definiuntur; hominis enim albi non est aliqua definitio, et multo minus enuntiationis alicujus. Unde cum principium sit enuntiatio quædam, non potest præcognosci de ipso, quid est, sed solum, quia verum est. De passione autem potest quidem sciri quid est, quia ut in eodem libro ostenditur, accidentia quodammodo definitionem habent; passionis autem esse, et cujuslibet accidentis est inesse subjecto, quod quidem in demonstratione concluditur. Non ergo de passione præcognoscitur quia est, sed solum quid est, subjectum autem definitionem habet, et ejus esse a passione non dependet, sed suum esse proprium præintelligitur ipsi esse passionis in eo; et ideo de subjecto oportet præcognoscere et quid est, et quia est, præsertim cum definitio subjecti et passionis sumatur medium demonstrationis. Et sic patet, verissime dictum esse a Philosopho, quod dupliciter necessarium est præcognoscere, quia duo tantum sunt, quæ præcognoscuntur de his, quorum præcognitionem habemus : *quia est,* et *quid est.* — 7. *Metaphys.* l. 3; 1. *Poster.* l. 2 (1).

Ad primum ergo dicendum, quod duo possunt considerari in præcognitione : *unum* est id, quod præcognoscitur, seu modus præcognitionis; *alterum* vero id, de quo aliquid præcognoscitur. Si consideretur in præcognitione primum, duæ tantum sunt præcognitiones, ut dictum est; si vero consideretur secundum, sunt tria præcognita, ut dicit objectum. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

Ad secundum dicendum, quod duo possunt in aliqua demonstratione quæri cognoscenda : *unum* est conclusio aliqua, in qua propria passio de aliquo subjecto prædicatur, et quæ ex aliquibus principiis infertur; *alterum* est medium, quo aliquid probatur. Si consideretur primum, duæ tantum sunt præcognitiones, ut dictum est; si vero consideretur secundum, omnes quatuor quæstiones prædictæ quærunt, inquit Philosophus, medium; et propterea revocantur ad duas, ad *an est,* et *quid est,* quæ non est necesse præsup-

poni et præcognosci, cum quærantur; sicut quia quæritur veritas, seu *an sit* conclusionis actu et in se, non præcognoscitur in se et actu, sed tantum in potentia et in universali, ut dictum est, — 1. *Poster.* l. 2 (1); 2. *Poster.* l. 1.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus non dicit de subjecto, non esse præcognoscendum *quid est* et *quod est*, sed quod non est necesse facere mentionem expressam de illo, quando manifestum est, quod sit. Sicut similiter et quædam scientiæ de passionibus non supponunt, quid significant, expressam mentionem de eis faciendo; sicut etiam non oportet, quod de communibus principiis semper scientiæ faciant mentionem, quia nota sunt. Nihilominus tamen tria prædicta naturaliter sunt in scientia qualibet præcognoscenda et supponenda. — 1. *Poster.* 18 (17).

Ad quartum dicendum, quod Philosophus non quærit quid nominis de vacuo; sed quia illud non erat ita manifestum, illud supponit, mentionem expressam de illo faciendo, ut dictum est. — Vel dicendum, quod Philosophus loquitur de quid nominis tanquam de medio. Cum enim quidam posuissent, vacuum esse, quidam vero negarent; ad cognoscendum, qualiter se habeat veritas, oportuit accipere tanquam principium, quid significet nomen vacui. Sicut enim cum dubitatur, an aliqua passio insit alicui subjecto, oportet accipere pro principio, quid sit res; ita cum dubitatur de aliquo, an sit, oportet accipere pro medio, quid significet nomen; quæstio enim *quid est* sequitur quæstionem *an est.* — *Ibid.* et 4. *Phys.* l. 10.

ARTICULUS V

UTRUM PRÆCOGNITIO *quia est* SE EXTENDAT AD PASSIONEM.

Videtur quod præcognitio *quia est* se extendat ad passionem.

1. Triangulus enim passio est, ut cum quæritur, an aliqua linea sit triangularis; sed de triangulo præcognoscitur an est, ut cum quæritur, an triangulus habeat tres angulos æquales duobus rectis : ergo præcognitio *quia est* se extendit ad passionem. (1. *Poster.* l. 2) (1). — Dices, id, quod est passio respectu unius, esse subjectum respectu alterius.

2. Contra, si, quod est passio respectu unius, est subjectum respectu alterius, sequitur, dari posse processum in infinitum; nam de quacumque re idem dici potest; sed hoc est inconveniens : ergo dicendum, quod præcognitio *quia* se extendit ad passionem. — *Ibid.*

3. Præterea, quæstio *quid est* supponit quæstionem *an est;* sed de passione præcognoscitur *quid est*, (hoc enim est medium demonstrationis, sicut et *quid est* subjecti : ergo etiam præcognosci potest, quia est, et sic præcognitio *quia est* se extendet ad passionem. — 1. *Poster.* l. 2 (1); 2. *Poster.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 2 (1); c. 1) dicit, de passione præcognoscendum esse quid est, de subjecto vero, quia est et quid est. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

RESPONDEO DICENDUM, quod de passione potest quidem sciri *quid est*, quia, ut in 7 (6) *Metaphys.* ostenditur, accidentia quodammodo definitionem habent, præcognosci autem non potest *an est.* Cujus ratio est, quia passionis esse, sicut et cujuslibet accidentis, est inesse subjecto; hoc autem in demonstratione concluditur, non autem supponitur : ergo de passione non præcognoscitur *quia est*, sed solum *quid est.* — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum accidentia quodam ordine ad subjecta referuntur, non est inconveniens id, quod est accidens et passio respectu alicujus, esse subjectum respectu alterius, sicut superficies est accidens et passio respectu substantiæ corporalis, et tamen est primum subjectum coloris. Id autem, quod est subjectum ita, quod nullius est accidens, substantia est; unde in illis scientiis, quarum subjectum est aliqua substantia, id, quod est subjectum, nullo modo potest esse passio, sicut est in prima Philosophia et in scientia naturali, quæ est de subjecto mobili. In his autem scientiis, quæ sunt de aliquibus accidentibus, nihil prohibet id, quod accipitur ut subjectum respectu alicujus passionis, accipi etiam ut passionem respectu anterioris subjecti.

Ad secundum dicendum, quod non est in infinitum procedere; est enim devenire ad aliquod primum in scientia, quod ita accipitur ut subjectum, quod nullo modo ut passio, sicut patet in mathematicis scientiis, quæ sunt de quantitate continua vel discreta. Supponuntur enim in his scientiis ea, quæ sunt prima in genere quantitatis, sicut unitas, linea, superficies et alia hujusmodi; quibus suppositis per demonstrationem quæruntur quædam alia, sicut triangulus æquilaterus, quadratum in geometricis et alia hujusmodi. Quæ quidem demonstrationes quasi operativæ dicuntur, ut est illud : super lineam rectam datam triangulum æquilaterum constituere; quo adinvento, rursus de eo aliquæ passiones probantur, sicut: quod ejus anguli sunt æquales aut aliquid hujusmodi. Unde patet, quod triangulus in primo modo demonstrationis se habet ut passio, in secundo se habet ut subjectum, neque est processus in infinitum. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod quæstio *quid est simpliciter* supponit quæstionem *an est*, non autem *quid est quod dicitur*, de quo loquitur Philosophus, cum ait de passione præcognoscendum esse quid est. — Vel dicendum, quod definitio passionis non est medium demonstrationis, nisi perficiatur per definitionem subjecti; manifestum enim est, quod principia subjecti definitionem continentia sunt principia passionis. — 2. *Poster.* l. 1.

ARTICULUS VI

UTRUM PRÆCOGNITIO *quid sit* SUBJECTI COMPREHENDAT PRÆCOGNITIONEM *quid nominis* TANTUM, AN ETIAM *quid rei*..

Videtur quod præcognitio quid sit subjecti comprehendat præcognitionem quid nominis et quid rei.

1. In omni enim demonstratione a priori medium est definitio subjecti, atque adeo quid rei ipsius; et in aliquibus scientiis per effectus, tanquam per definitionem causæ probatur aliquid de causa tanquam de subjecto; sed medium demonstrationis præcognoscitur subjecto conclusionis : ergo de subjecto præcognoscitur etiam quid rei. — 1a, q. 1, a. 7. arg. 1; 1. *Poster.* l. 2, (1); 6. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, præmissæ præcognoscuntur conclusioni, (ut dicitur 1. *Poster. text.* 2, (1) et 3 (2); c. 1), tanquam causa effectui; sed præmissæ non sunt causa conclusionis, nisi quatenus continent definitionem et quid rei subjecti; nam hoc est causa prima, cur passio insit subjecto : ergo præcognitio quid sit subjecti continet quid nominis et quid rei. — 1. *Poster.* l. 3 (2); 2. *Poster.* l. 1.

3. Præterea, scientia particularis supponit de subjecto *quid* et *quia;* nam utrumque manifestum facere spectat, ut dicitur 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1, ad Metaphysicam, hæc enim manifestat an sit et quid rei de subjecto : ergo reliquæ scientiæ præcognoscunt et *an sit* et *quid rei* de subjecto. — 6. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 2, (1); c. 1,) quædam dicit oportere præcognoscere, quid est quod dicitur, puta passionem; quædam utrumque, quid est quod dicitur et quod est, ut triangulum quid hoc significat, et unitatem quid significet et quia est. — 1. *Poster.* l. 2, 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod præcognitio *quid est* tantum importat præcognitionem quid nominis, non autem quid rei. Cujus ratio est, *tum* quia antequam sciatur de aliquo an sit, non potest sciri proprie de eo quid est; non entium enim non sunt definitiones; unde quæstio an est præcedit quæstionem quid est; sed non potest ostendi de aliquo an sit, nisi prius intelligatur, quid significetur per nomen; propter quod etiam Philosophus in 4. (3) *Metaphys.* disputans contra negantes principia docet incipere a significatione nominum, quare per quid est quod dicitur, non potest importare quid est simpliciter sive subjecti, sive passionis; *tum* quia quid rei subjecti et passionis pertinet ad cognitionem præmissarum, et per consequens ad cognitionem complexorum et compositorum; sed cognitio simplicium præcedit cognitionem compositorum; ergo necesse est, quod cognitio subjecti et prædicati, quæ sunt simplicia, et prærequiritur ante cognitionem conclusionis,

non sit cognitio quid est simpliciter ipsorum, sed tantum quid est quod dicitur. — Et sic patet *ad objecta;* nam solum probant, præcognoscendum esse quid rei subjecti, non ut quid pertinens ad cognitionem termini simplicis, sed ut pertinens ad cognitionem terminorum complexorum, puta propositionum. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

ARTICULUS VII

UTRUM PRÆCOGNITIO *quid sit* SE EXTENDAT AD PRINCIPIA.

Videtur quod præcognitio quid sit, se extendat etiam ad principia.

1. Dicit enim Philosophus 1. *Poster. text.* 5 ; c. 2, quod principia præcognoscenda sunt non solum quid significent, sed etiam quod sunt ; sed præcognoscere de aliquo, quod significet, est præcognoscere quid nominis : ergo præcognitio quid nominis etiam se extendit ad principia. — 1. *Poster.* l. 1 et 4 (3).

2. Præterea, dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 24 ; c. 10, quod tam principia, quam quæ sunt ex principiis, in hoc conveniunt, quod de utrisque oportet præcognoscere, quid significent; sed per principia et quæ sunt ex principiis intelligit præmissas et conclusiones : ergo præcognitio quid sit etiam convenit præmissis. — 1. *Poster.* l. 18 (17).

3. Præterea, non potest cognosci de aliquo an sit, nisi prius intelligatur quid nominis; sed principia debent præcognosci, an sint : ergo etiam debent præcognosci, quid sint, et sic præcognitio quid nominis conveniet principiis. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Poster. text.* 2 (1) ; c. 1, dicit, quod de principiis præcognoscendum est quod sint, de subjecto vero quod sit et quid sit. — *Ibid.*

RESPONDEO DICENDUM, quod duobus modis considerari potest præcognitio ; *uno modo* per ordinem ad conclusionem, cujus scientia quæritur, cujusque cognitio ut habeatur, necessario aliqua præcognoscenda sunt, et hoc modo duplex est præcognitio, quod sit, et quid sit ; et præcognitío *quid* tantum se extendit ad prædicatum et subjectum conclusionis, non autem ad principia ; *quod* sit vero ad principia et ad subjectum. Cum enim sumi possit conclusio et secundum terminos simplices, et secundum se totam, ut est quid complexum : secundum terminos simplices præcognoscitur præcognitione immediate ordinata ad cognitionem conclusionis, puta præcognitione an sit præmissarum, hæc enim est præcognitio agens et efficiens, ut dictum est, cognitionem conclusionis. — *Alio modo* potest considerari præcognitio absolute, per ordinem scilicet ad quodcumque, de quo talis habetur præcognitio ; et hoc modo principia præcognoscuntur præcognitione quid sit. Ut enim dictum est, prima principia demonstrationis cognoscuntur per cognitionem terminorum, si sint communia omnibus scientiis; si vero sint particularia, hæc necessario debent in primis principiis includi, alioqui non habetur per illa scientia de conclusione. Processus enim rationis pervenientis ad cognitionem ignoti in inveniendo, cui similis est processus ejusdem per alterius doctrinam, est, ut principia communia per se nota applicet ad determinatas materias et inde procedat ad aliquas particulares conclusiones. Unde si aliquis illa principia applicet ad ea, quæ in ipsis non includuntur vel includi non manifestantur, inde non accipiet scientiam, sed forte opinionem vel fidem; ex ipsis enim principiis per se notis considerat, quod ea, quæ ex eis necessario consequuntur, sunt certitudinaliter tenenda; quæ vero eis sunt contraria, totaliter respuenda; aliis autem assensum præbere potest, vel non. Unde manifestum est, quam vere Philosophus aliquando dixerit, de principiis debere præcognosci quid est, et aliquando id negaverit. — Et sic patet *ad objecta* utriusque partis. — 1. *Poster.* l. 2 (1); *de Verit.* q. 11, a. 1, c. ; V. supra q. 20, a. 3 ; a. 2, huj. quæst.

ARTICULUS VIII

UTRUM SEMPER DE PRINCIPIIS PRÆCOGNOSCENDUM SIT, QUOD SINT VERA.

Videtur quod de principiis non semper

præcognoscendum sit, quod sint vera.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 17; c. 6), quod est syllogizare verum ex non vero; sed hoc est ex præmissis non veris deducere conclusionem: ergo præmissæ seu principia non semper præcognoscenda sunt, quod sint vera. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 13 (12).

2. Præterea, prima principia non sunt ex suppositione, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 8; l. 3, c. 3; sed non supponi principia est illa non præcognosci, sicut supponi est præcognosci et accipi ut vera; ut patet ex 1. *Poster. text.* 23; c. 9 : ergo prima principia non debent præcognosci quod sint vera, et multo minus reliqua, quæ habentur ex primis. — 4. *Metaphys.* l. 6 (2); 1. *Poster.* l. 18 (17).

3. Præterea, non est necesse ad demonstrandam conclusionem in particulari, quod quis præcognoverit propositionem hanc : impossibile est idem simul esse et non esse, esse veram; sed hæc propositio est principium indemonstrabile, in quod omnes demonstrationes resolvunt suas propositiones : ergo de principiis non est præcognoscendum, quod sint vera. — 4. *Metaphys.* l. 6 (2).

4. Præterea, quod demonstratur non præcognoscitur, cum per demonstrationem quæratur et concludatur; sed Aristoteles demonstrat hoc principium : impossibile est idem simul esse et non esse, per hoc principium : impossibile est in eodem subjecto simul esse duo contraria : ergo prima principia non semper præcognoscuntur quod sint vera. — 1. *Poster.* l. 2, (1); 4. *Metaphys.* l. 6 (2).

5. Præterea, illud principium, quod non est necesse, aliquem docendum habere in memoria vel ei assentire, non est præcognoscendum an sit; sed principia immediata demonstrationis, quæ positiones dicuntur, sunt hujusmodi, ut ait Philosophus 1. *Poster. text.* 5; c. 2 : ergo. — 1. *Poster.* l. 5 (4).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 2 (1); c. 1) dicit, quod principia præcognosci debent, quod sint vera.

2. Præterea, principia scientiarum sunt ostium scientiæ, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 1; l. 1 min. c. 1; sed ostium scientiæ debet esse per se notum omnibus quoad an sit, sicut in simili ostium domus, a quo proinde nullus, ut est in proverbio, aberrat : ergo. — 2. *Metaphys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod principia immediata demonstrationis sunt in duplici differentia, ut dictum est. Quædam enim positiones vocantur, quædam dignitates et maximæ propositiones, et utraque necessario præcognoscenda sunt quod sint. Et priora quidem, quia oportet præcognoscere principia, ex quibus conclusio immediate infertur, cum ex illorum cognitione conclusio innotescat; hujusmodi autem sunt positiones, quippe quæ sunt principia propria cujuslibet scientiæ, sicut dignitates sunt principia communia omnibus scientiis, ut dictum est. Est autem duplex modus præcognitionis, scilicet quia est, et quid est. Dicitur autem in 7. (6) *Metaph.* quod complexa non definiuntur; hominis enim albi non est definitio aliqua, et multo minus alicujus enuntiationis : unde cum principium sit quædam enuntiatio, non potest præcognosci de ipso quid est, sed solum quia verum est; præterquam quod positio, quæ est principium significans verum vel falsum, suppositio dicitur et ita dicitur, quia supponitur veritatem habens. — 1. *Poster.* l. 5 (4); 1a, q. 117, a. 1, c.; *de Verit.* q. 11, a. 1, c.

Posteriora vero simul præcognosci debere quod sint vera, constat *primo*, quia hujusmodi principia necesse est habere in mente et iis assentire quemlibet, qui doceri debet, secus vero priora. Sunt enim talia principia non solum in se, sed etiam quoad nos omnibus nota. *Secundo*, quia hæc principia sunt magis nota conclusione, cum tamen quædam non sint talia antequam probentur. (1. *Poster.* l. 6, al. 5). *Tertio*, quia ut principia propria demonstrationis generent scientiam, non autem opinionem vel fidem, debent vel includi in principiis per se notis, vel manifestari esse inclusa; alioqui si neutro modo proponantur vel assumantur, generabunt opinionem vel fidem, non autem scientiam. Ex ipsis enim principiis per se notis constat, quod ea, quæ ex eis necessario consequuntur, sunt certitudinaliter tenenda; quæ vero eis sunt contraria, totaliter sunt re-

spuenda; aliis autem assensum præberi posse, vel non (*de Verit.* q. 11, a. 1, c.). *Quarto*, quia omnis scientia acquisita per demonstrationem est in cognitione primorum principiorum universalium, sicut in principiis activis; ex illis enim tota virtus et veritas conclusionis trahitur, pendet et ut ait Philsosophus (4. *Metaphys. text.* 8; l. 3, c. 3) causatur, et ad illa omnia alia cognita examinantur, et ex illis omne verum approbatur et omne falsum respuitur, quippe quibus si aliquis error posset accidere, nulla certitudo in tota sequenti cognitione reperiretur. (1. *Sent.* d. 17, q. 1, a. 3, c; 4. *Metaphys.* l. 5, (2); *de Verit.* q. 16, a. 2. c. et q. 17, a. 1, ad 1; *Quodl.* 8, a. 4; 1. *Poster.* l. 3 (2); 2. *Phys.* l. 5.) *Quinto*, quia cum duplex sit operatio intellectus, una, qua cognoscit quod quid est, quæ vocatur indivisibilium intelligentia; alia, qua componit et dividit, in prima quidem operatione est aliquid primum, quod cadit in conceptione intellectus, scilicet hoc, quod dico ens; nec aliquid hac operatione potest concipi, nisi intelligatur ens. Et quia hoc principium: impossibile est idem simul esse et non esse, dependet ex intellectu entis, sicut et hoc principium : omne totum est maius sua parte, ideo etiam hoc principium est naturaliter primum in secunda scilicet operatione intellectus componentis et dividentis, nec aliquis potest secundum hanc operationem aliquid intelligere, nisi hoc principio intellecto. Sicut enim totum et partes non intelliguntur, nisi intellecto ente, ita nec hoc principium : omne totum est majus sua parte, nisi intellecto prædicto principio firmissimo; et idem dicendum est de omnibus principiis propriis scientiarum. Nam eatenus hæc gignunt scientiam, quatenus per experientiam universalia principia illis applicantur; utuntur enim particulares scientiæ primis et communibus principiis particulariter acceptis, et quatenus includuntur vel manifestantur inclusa, ut dictum est, et eorum termini intelligi nequeunt, nisi simul intelligatur ens. Unde patet, quod semper præcognosci debent demonstrationis principia, quod sint vera. — 4. *Metaphys.* l. 6, (2); 11. *Metaphys.* l. 4; 1a, q. 117, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut conclusio necessaria concludi potest per medium contingens, non tamen potest sciri, nisi per medium necessarium, ita conclusio vera potest concludi per medium falsum, non tamen potest sciri, nisi per medium verum.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter potest aliqua propositio esse ex suppositione : *uno modo*, quia est ex condictione seu ex condicto, quasi sit ignota quoad veritatem; et hoc modo prima principia universalissima non sunt ex suppositione ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 8; l. 3, c. 3, quia illa necesse est habere in mente quemlibet, qui debet doceri, et ideo sunt omnibus notissima. *Alio modo*, quia præcognoscitur quia est, et hoc modo dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 24; c. 10, quod principia propria scientiarum, puta subjecta, ut unitas in Arithmetica, et puncta et lineæ in Geometria supponuntur. — 9. *Metaphys.* l. 6 (2); 1. *Poster.* l. 18 (17).

Ad tertium dicendum, quod cum omnes demonstrationes reducant suas propositiones in hanc, sicut in ultimam opinionem omnibus communem : impossibile est idem simul esse et non esse, quia ipsa est naturaliter principium et dignitas omnium dignitatum; debet hæc esse omnibus notissima, et consequenter præcognita quoad veritatem. — Vel dic, quod sicut quædam scientiæ de passionibus non supponunt quid significent, expressam mentionem de illis faciendo; ita etiam non oportet, quod de communibus principiis semper scientiæ faciant mentionem, quia nota sunt; quamquam verum est, quod principia, passio et subjectum naturaliter in qualibet scientia sunt supponenda. — *Ibid.*

Ad quartum dicendum, quod Philosophus non probat, hoc principium : impossibile est idem simul esse et non esse, per hoc aliud : impossibile est in eodem subjecto simul esse contraria, sed tantum ostendit, nullum hominem posse existimare, eamdem rem esse et non esse, quia contraria non possunt simul esse in eodem subjecto. Quare non probat Philosophus notum per ignotius, sed notum per notius; notius enim est, duo contraria non posse esse simul in eodem subjecto, quam eumdem hominem non posse simul existimare, eamdem rem esse. —4. *Metaphys.* l. 6 (2).

Ad quintum dicendum, quod omnia principia sunt præcognoscenda quod sint, antequam inducatur conclusio, ut dictum est (supra a. 3 et 5); verum ex illis quædam sunt, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 5; c. 2, quæ probatione indigent ad hoc, quod sint nota; et antequam probentur, non sunt magis nota conclusione; cum tamen necesse sit, ut ait Philosophus ibidem, non solum præcognoscere prima principia conclusionis, sed etiam ea magis cognoscere, quam conclusionem. — 1. *Poster.* l. 6 (5).

ARTICULUS IX

UTRUM SEMPER SIT PRÆCOGNOSCENDUM DE SUBJECTO, QUOD SIT.

Videtur quod non sit semper præcognoscendum de subjecto, quod sit.

1. Dicit enim Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1), quod ejusdem scientiæ est manifestare *quod quid est* et *si est* subjecti; sed quod fit manifestum quoad *si est*, non præcognoscitur esse : ergo de subjecto non semper præcognoscitur quod est, — 6. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, scientia tantum est de universalibus; sed universali non convenit existentia, sed singulari : ergo de subjecto scientiæ, quod est universale, non debet præcognosci quod est. — 2. *Metaphys.* l. 4; 7. *Metaphys.* l. 14; 11. *Metaphys.* l. 2; 2. *de Anima* l. 12; 1. *Poster.* l. 16 (15).

3. Præterea, Deus habet scientiam non entium; sed de non ente non potest præcognosci quod sit; ergo subjectum scientiæ non semper præcognosci debet quod sit. — 1a, q. 14, a. 9; *de Verit.* q. 2, a. 8, c.; 1. *Sent.* dist. 38, q, 1, a. 4.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 1. *Poster. text.* 2 (1); c. 1, quod de subjecto præcognoscendum est quod sit et 2. *Poster. text.* 8; c. 8 quærere, inquit, quid est, non habentes quia est, nihil est quærere. — 1. *Poster.* l. 2 (1); 2. *Poster.* l. 7.

RESPONDEO DICENDUM, quod de subjecto semper præcognoscitur in scientiis particularibus an est, quod ex tribus constare potest : *primo*, ex differentia inter scientias particulares et primam Philosophiam. Hujus enim solius est, ut dicit Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7), considerare an est et quid est subjecti; nam hæc sola considerat ens ut ens, et consequenter quod quid est, ex quo causatur esse rei; quælibet enim scientia particularis de illo vel per suppositionem vel per sensum noto passiones ostendit, quia considerat particularia entia secundum propriam rationem. (6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7; 1. *Phys.* l. 1) — *Secundo*, ex fine particularis scientiæ; hic enim est concludere esse passionis, quod est inesse subjecto; esse autem subjecti necessario præintelligitur ipsi esse passionis in illo. (1. *Poster.* l. 2, al. 1). — *Tertio*, ex medio demonstrationis in qualibet scientia particulari; hoc enim est definitio subjecti et quod quid ipsius, unde debet præcognosci, et multo magis quæri ante conclusionem; quæstio autem et præcognitio quid est præsupponit quæstionem et præcognitionem an est. Unde manifestum est, quod de subjecto debent particulares scientiæ præcognoscere an est, illudque supponere. — *Ibid.* et 1. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut nulla scientia particularis dicit, quod quid est, sed ex illo ad alia procedit, utens eo quasi demonstrativo principio, vel per sensum et inductionem, vel per suppositionem ab aliqua alia scientia, ita etiam nulla earum determinat de genere, circa quod versatur, quod est aut non est; et hoc rationabiliter accidit, quia ejusdem scientiæ est determinare quæstionem an est, et manifestare quid est; oportet enim accipere quod quid est, ut medium ad ostendendum an est; et utraque consideratio est solius primi philosophi, qui considerat ens in quantum ens. Unumquodque enim habet esse per suam quidditatem, et ideo quælibet scientia particularis supponit de suo subjecto quia est et quid est, et hoc est signum, quod nulla scientia particularis dicit de ente simpliciter, nec de aliquo ente in quantum est ens.—6. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod de universali, quod est subjectum scientiæ præcognoscendum est an sit; universale enim, ut ostendit Philosophus (7. *Metaphys. text*

57; l. 6, c, 16), non existit præter res, existit enim in singularibus et præter singularia. — 7. *Metaphys.* l. 16, (al. 14).

Ad tertium dicendum, quod subjectum scientiæ Dei dicitur esse, quia vel est in actu, vel in potentia ipsius Dei vel creaturæ, licet nec sit nec fuerit nec futurum sit. — Vel dic, quod de subjecto semper præcognoscendum est quod est, quia vel existit in propria natura, vel in causa sua, vel in cognitione aliqua. — 1a, q. 14, a. 9; *de Verit.* q. 2, a. 8; 1. *Sent.* dist. 38, q. 1, a. 4, c. et ad 4.

QUÆSTIO XXII

DE DEMONSTRATIONE SECUNDUM SE.

Deinde considerandum est de demonstratione.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR TRIA:

Primo de demonstratione secundum se. *Secundo* de demonstratione quia. *Tertio* de demonstratione propter quid.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR DUO:

1. Utrum divisio demonstrationis in quia et propter quid sit recte assignata.
2. Utrum sit possibilis regressus demonstrativus.

ARTICULUS I

UTRUM DIVISIO DEMONSTRATIONIS IN QUIA ET PROPTER QUID SIT RECTE ASSIGNATA.

Videtur quod divisio demonstrationis in quia et propter quid non sit recte assignata.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster. text.* 3; c. 4), quod medium in demonstratione est quod quid est; sed medium demonstrationis quia non est quod quid est, ut patet : ergo demonstratio quia non est demonstratio, et ita male dividitur in demonstrationem quia et propter quid. — 2. *Poster.* l. 3; 1a, q. 2, a. 2, arg. 2.

2. Præterea, causa non potest demonstrari per effectum sibi non proportionatum; sed omnis causa habet effectus non proportionatos, causa enim semper abundantius et perfectius habet aliquid, quam causatum, sicut ignis calorem, quam elementata : ergo non datur demonstratio quia, quæ causam per effectum demonstrat. — 1a, q. 2, a. 2, arg. 3; 2. *Sent.* dist. 42, q. 2, a. 4, c.

3. Præterea, signum contra causam dividitur et contra effectum; nam effectus est res, signum autem et res opponuntur; sed datur demonstratio a signo: ergo non sufficienter dividitur demonstratio in quia et propter quid.— 4. *Sent.* dist. q. 1, a. 1, quæstiunc. 1, ad 5, et quæstiunc. 2, arg. 1.

4. Præterea, Philosophus sæpe utitur demonstratione circulari (nam 1. *Poster. text.* 15 et 16; c. 6 ex eo, quod demonstratio est eorum, quæ sunt per se, probat demonstrationem esse necessariorum ; et *text.* 18, c. 6 ex eo, quod demonstratio est necessariorum, probat illam esse eorum, quæ sunt per se; et 2. *de Cœlo*, postquam probavit, stellas non moveri per se ipsas ex eo, quod sunt sphæricæ figuræ, *text.* 59, c. 11 probat, quod sunt sphæricæ figuræ per hoc, quod sunt immobiles secundum se ipsas); sed demonstratio circularis neque est demonstratio *quia*, neque *propter quid*, ut constat : ergo. — 1. *Poster.* l. 13 (12) et 14 (13) ; 2. *de Cœlo* l. 16.

5. Præterea, datur demonstratio a causa remota, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 30; c. 13); sed hæc neque est demonstratio quia, nam hæc est ab effectu, neque est propter quid, quia hæc est a causa proxima, ut dicit Philosophus ibidem : ergo iusufficienter dividitur demonstratio in *quia* et *propter quid*.—1. *Poster.* l. 24 (23).

6. Præterea, scientia est finis syllogismi demonstrativi sive effectus ejus, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2; sed scientia est triplex, ut dicitur 1. *Poster. text.* 42; c. 27, ubi habetur, quod certior est ea scientia, quæ est ipsius *quod* et *propter quid*, quam ea, quæ est ipsius *quod* seorsim ab ea, quæ est *propter quid* : ergo etiam dabuntur tres species demonstrationis : una faciens scire quid et propter quid, quæ dicitur potissima; secunda, quæ quid tantum, quæ est demonstratio *quia* ; tertia, quæ propter quid tantum, quæ dicitur demonstratio propter quid.—1. *Poster.* l. 4 (3) et 40 (39).

Sed contra est : 1. quod Philosophus 1. *Poster. text.* 18; c. 6 et *text.* 30; c. 13 duas tantum numerat demonstrationis species, quia et propter quid. — *Ibid* l. 13 (12) et 23 (22).

2. Præterea, omnis demonstratio debet procedere ex prioribus, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2; sed priora sunt tantum duplicia : *vel* simpliciter, puta causæ, *vel* quoad nos, puta effectus; ergo demonstratio tantum est duplex : *vel* procedens ex prioribus simpliciter, puta ex causis, quæ dicitur demonstratio propter quid; *vel* ex prioribus quoad nos, puta ex effectibus, quæ dicitur demonstratio quia. — 1 a, q. 2, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum devenire, omnis autem demonstratio adducatur causa notificandi aliud, necesse est, quod omnis demonstratio procedat ex notioribus quoad nos, quibus per demonstrationem fit aliquid notum. *In quibusdam* autem eadem sunt notiora quoad nos et secundum naturam, sicut in mathematicis, quæ sunt a materia abstracta; et in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter et secundum naturam, scilicet ex causis in effectus; unde dicitur *demonstratio propter quid. In quibusdam* autem non sunt eadem magis nota simpliciter et quoad nos, ut in naturalibus, in quibus plerumque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis; et in his demonstratio plerumque procedit ab his, quæ sunt minus nota secundum naturam et magis nota quoad nos, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 1; c. 1), nimirum ex effectibus in causas, unde dicitur *demonstratio quia.* — 2. *de Anima.* l. 3; 1. *Poster* l. 4 (3).

Ad primum ergo dicendum, quod cum demonstratur causa per effectum, necesse est uti effectu loco definitionis causæ ad probandum causam esse; quia ad probandum aliquid esse, necesse est accipere pro medio quid significet nomen illius, non autem quod quid est, quia quæstio quid est sequitur ad quæstionem an est. — 1a, q. 2, a. 2, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod per effectus non proportionatos causæ non potest haberi perfecta cognitio causæ; sed tamen ex quocumque effectu potest nobis manifeste demonstrari, causam esse, dummodo talis effectus sit magis notus quoad nos, quia cum effectus dependet a causa, eo posito necesse est causam præexistere. — *Ibid.* in c. et ad 3.

Ad tertium dicendum, quod signum, quantum est in se, importat aliquod notum quoad nos, quo manuducimur in cognitionem alicujus occulti; et quia plerumque effectus sunt nobis manifestiores causis, ideo signum sumitur pro effectu, quamvis illi opponatur secundum propriam rationem; et ita quandoque contra causam dividitur, sicut demonstratio quia est, quæ dicitur esse per signum a communi, ut in 1. *Physc.*; demonstratio autem propter quid est per causam. Quandoque autem causa est manifesta quoad nos, utpote cadens sub sensum, effectus autem occultus, ut si expectetur in futurum; et tunc nihil prohibet, causam signum sui effectus dici; et sic demonstratio a signo non erit distincta a demonstratione quia et propter quid. — 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 1, quaestiunc. 1, ad 5 et sol. 2 et ad 1.

Ad quartum dicendum, quod demonstratio circularis est complexio duarum demonstrationum; fit enim in demonstratione circulari processus a principio ad conclusionem, et iterum a conclusione ad principium, subsumpta altera præmissarum conversa. Ut autem bene probat Philosophus, non contingit circulariter demonstrare in scientiis, sicut in dialecticis; nam contingeret, idem esse prius et posterius respectu unius et ejusdem, et notius et minus notum. Unde 1. *Poster. text.* 5; c. 2 Philosophus non solum ostendit, demonstrationem esse necessariorum propter hoc, quod est eorum, quæ sunt per se, sed ex definitione ejus, quod est scire; et hic fuit verus demonstrandi modus. Quod autem ostendit demonstrationem necessariorum esse propter hoc, quod est eorum, quæ sunt per se, non est vera demonstratio, sed est ostensio ad hominem, apud quem notum est, quod demonstratio sit eorum, quæ sunt per se. Ex probatione vero, qua utitur Philosophus . *de Cœlo*, respondet Alexander, nullum inconveniens sequi, quia Aristoteles probavit, stellas non moveri per se ipsas non solum

per hoc, quod sunt sphæricæ figuræ, sed etiam per quædam alia media. Obijcit autem contra hoc Simplicius, quod non impeditur ratio circularis demonstrationis per hoc, quod utraque conclusio pluribus mediis ostenditur; sed dicendum est, quod licet per hoc non tollatur ratio circularis demonstrationis, tollitur tamen inconveniens, quod ex circulari demonstratione contingit, ut scilicet nihil manifestet; quia nihil potest manifestari, nisi per notius, non potest autem idem esse notius et minus notum; sed dum utraque conclusio per alia media manifestatur, una potest sumi ut manifestativa alterius ad ostendendam convertibilitatem conclusionum. — Addo tamen, quod licet non competat circulo demonstrare, si omnino sit unum et idem, quod prius fuit conclusio et postea est principium respectu ejusdem numero, ne sit idem notius et minus notum; si tamen non sit omnino idem, sicut accidit in his, quæ circulo generantur, non est ullum inconveniens. Inde tamen non sequitur, dari tertiam speciem demonstrationis, nam demonstratio circularis non est una, sed duæ simul, ut dictum est. — 1. *Poster.* l. 8 (7) et 14 (13); 2. *Poster.* l. 12; 2. *de Cœlo.* l. 16.

Ad quintum dicendum, quod demonstratio quia non solum procedit per effectum, sed etiam per causam remotam, quæ proprie loquendo non est causa; nam illa dicitur causa proprie loquendo, propter quam res est, et quoniam illius est causa; causa vero remota non ita se habet; nam ipsa posita non ponitur effectus, ipsa tamen remota removetur effectus. — 1. *Poster.* l. 24 (23).

Ad sextum dicendum, quod Philosophus non constituit tres sciendi modos, sed tantum duos. Solum enim dicit, certiorem esse scientiam, quæ est ipsius *quod* et *propter quid* simul ea, quæ est ipsius *quod* tantum seorsim ab ea, quæ est ipsius *propter quid*; quod ex eo manifestum est, quod 2. *Poster. text.* 7 et 8; c. 2 et 3, ostendit idem esse scire quid est, et scire causam quæstionis an est, sicut idem est scire propter quid, et causam quæstionis quia est, et quod per omnes causas potest sciri quia est; et *text.* 8 manifeste docet, possibile quidem esse scire vel tantum quod est, vel quod est et quid est; impossibile vero esse scire quid est, et nescire an sit. — 2. *Poster.* l. 7.

ARTICULUS II

UTRUM SIT POSSIBILIS REGRESSUS DEMONSTRATIVUS.

Videtur quod non sit possibilis regressus demonstrativus.

1. Docet enim Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3), quod demonstratio circularis est impossibilis; sed regressus demonstrativus nihil aliud est, quam talis demonstratio ; ergo non est possibilis. — 1. *Poster.* l. 8 (7).

2. Præterea, in regressu demonstrativo id, quod est conclusio unius demonstrationis, fit principium alterius; sed hoc videtur impossibile (nam cum principium demonstrationis debeat esse prius et notius conclusione, inde sequitur, quod idem esset prius et posterius, notius et ignotius respectu ejusdem, quod est impossibile) : ergo et impossibilis est regressus demonstrativus. — *Ibid.*

3. Præterea, in regressu demonstrativo idem probatur per idem (dicitur enim: si homo est risibilis, est rationalis ; si est rationalis, est risibilis; et per consequens nihil omnino scitur); sed hoc est contra definitionem demonstrationis, quæ est, quod sit syllogismus faciens scire : ergo non est possibilis regressus. — *Ibid.*

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.*6; c. 3) damnans demonstrationem circularem excipit regressum demonstrativum a demonstratione quia ad propter quid. — *Ibid.*

2. Præterea, Philosophus (2. *de Cœlo text.* 8 et 15; c. 2) assignat distinctionem partium in cœlo ex principio motus, quia scilicet motus cœli videtur incipere ab una parte et non ab alia, per demonstrationem a signo seu quia; deinde (*ibid. text.* 34; c. 5,) probat, cœlum sic moveri et non aliter, ex distinctione partium cœli, tanquam ex causa, per demonstrationem propter quid, — 2. *de Cœlo* l. 7.

3. Præterea, Philosophus (2. *Poster. text.* 25; c. 16) expresse docet causam et

causatum invicem posse demonstrari, quia hæc duo invicem demonstrantur in diverso genere demonstrationis quia et propter quid; at hoc est esse possibilem regressum demonstrativum : ergo. — 2. *Poster.* l. 18.

RESPONDEO DICENDUM, quod tripliciter potest contingere regressus demonstrativus : *primo*, in eodem genere demonstrationis et causæ, ut si ex vapore probetur pluvia, et rursum vapor ex pluvia. *Secundo*, in eodem quidem genere demonstrationis, sed in diverso genere causæ, ut si per causam finalem demonstretur efficiens, et rursum per efficientem finalis. *Tertio*, in diverso genere demonstrationis et causæ, ut si in demonstratione *quia* per effectum probetur causa, et rursum in demonstratione *propter quid* per causam probetur effectus.

Et *primo quidem modo* non contingit regressus in causis per se, sed tantum in causis per accidens; neque tunc fit regressus ad idem numero, sed ad idem specie, ut patet in exemplo allato; non enim est necesse, ut ex aqua fiat vapor, nisi accedat extrinsecus vis caloris solis ; neque ex vapore facto ex aqua generatur aqua eadem numero, ex qua fuit ipse generatus, sed specie, et hunc modum ponit Philosophus 2. *Poster. text.* 15; c. 12. (2. *Poster.* l. 12) — *Secundo vero modo* possibilis etiam est regressus; nam ex fine demonstrari potest causa efficiens, et contra ; et hunc modum ponit Philosophus 2. *Poster. text.* 11; c. 11, ubi ex fine, puta ex sanitate, probat ambulationem post cœnam, et rursum ex hac probat illam ; et 1. *Poster. text.* 5; c. 2, ubi ex demonstrationis definitione ex fine sumpta probat definitionem materialem demonstrationis. (2. *Poster.* l. 9 ; 1. *Poster.* l. 4, al. 3). — *Tertio demum modo* possibilem esse regressum demonstrativum, multipliciter constare potest : et *primo* quidem, quia Philosophus et illum approbavit 1. *Poster. text.* 6; c. 3 et sæpius illo usus est. Nam 1. *de Anima text.* 11 ; c. 1, docet, cognoscere ipsum quid est, utile esse ad cognoscendas causas accidentium, sicut in mathematicis, quid rectum aut quid obliquum, aut quid linea et planum ad cognoscendum, quod rectis trianguli anguli æquales sunt; et contra, accidentia conferre magnam partem ad cognoscendum quod quid est; quibus verbis aperte significatur regressus demonstrativus. Nam hic in duplici demonstratione consistit, una procedente ex cognitione causæ ad cognoscenda propria accidentia substantiarum, quæ dicitur demonstratio propter quid ; altera procedente ex propriorum accidentium cognitione ad cognoscendam propriam causam illorum, quæ dicitur demonstratio quia; et 1. *Poster. text.* 30; c. 13 ait, fieri posse, ut demonstratio quia demonstretur per demonstrationem propter quid, ut, quod planetæ prope sunt, quia non scintillant, et quod non scintillant, quia prope sunt. Et 2. *Poster. text.* 25; c. 16 ostendit, causam et causatum non posse quidem invicem demonstrari demonstratione propter quid (quia causa est prior eo, cujus est causa; non autem contingit idem esse prius et posterius); sed tamen ita posse demonstrari, ut unum demonstretur demonstratione quia, alterum vero demonstratione propter quid, ut per fluere folia in demonstratione quia demonstratur, vitem habere folia lata, et rursum in demonstratione propter quid per habere folia lata tanquam per causam demonstratur, fluere folia vitis. — *Secundo*, quia conclusio demonstrationis propter quid cognita per priora simpliciter potest postea per inductionem, quæ est ex notioribus nobis, probata assumi in demonstratione quia ad concludendam alteram præmissarum demonstrationis propter quid. — *Tertio*, quia potest utraque conclusio demonstrationis quia et propter quid per multa media probari, et sic poterit una manifestare aliam. — *Quarto*, quia nihil prohibet, cum quæritur an aliquid sit, probare illud per signum in demonstratione quia tanquam per notum nobis, tum si quæratur de causa, propter quam illud est, signum ipsum ad causam reducere, et sic uti demonstratione propter quid. — *Demum*, quia ex quolibet effectu notiore nobis potest demonstrari, propriam causam illius esse; rursum autem talis effectus potest demonstrari per propriam causam, tanquam per quid naturaliter prius et notius. Unde manifestum est, quod possibilis est regressus demonstrativus. — 1. *Poster.* l. 13 (12), 8 (7), 4 (3) et 41 (40); 2. *Poster.* l.

18; 2. *de Cœlo*. l. 18 et 7; 1a, q. 2, a. 2, c. et ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod circulus damnatus a Philosopho est circulus in eodem genere demonstrationis et causæ. — 2. *de Cœlo* l. 16, et supra in c. huj. art.

Ad secundum dicendum, quod illud absurdum sequitur ex circulo in eodem genere demonstrationis et causæ, non autem ex circulo in diverso genere demonstrationis. — 1. *Poster*. l. 8 (7).

Ad tertium dicendum, quod in regressu demonstrativo aliquid de novo scitur; nam in priori demonstratione quia cognoscitur an sit rei; in posteriori vero demonstratione propter quid cognoscitur causa, propter quam illa res est, ut dictum est.

QUÆSTIO XXIII

DE DEMONSTRATIONE QUIA

Deinde considerandum est de demonstratione quia.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR DUO :

1. Utrum demonstratio quia sit vere et absolute demonstratio.
2. Utrum demonstratio quia procedat ex causa remota.

ARTICULUS I

UTRUM DEMONSTRATIO QUIA SIT VERE ET ABSOLUTE DEMONSTRATIO.

Videtur quod demonstratio quia non sit vere et absolute demonstratio.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod ratiocinatio non constans ex primis immediatis et causis prioribus et notioribus non est demonstratio, sed syllogismus; sed demonstratio quia est talis ratiocinatio, cum tantum procedat vel ab effectu vel a causa remota, ut dicitur 1. *Poster. text.* 30; c. 13 : ergo. — 1. *Poster*. l. 4 (3), 23 (22) et 24 (23).

2. Præterea, demonstratio absolute sumpta facit scire simpliciter, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2; sed demonstratio quia ex Philosopho ibidem non facit scire simpliciter : ergo absolute non est demonstratio. — 1. *Poster*. l. 4 (3).

3. Præterea, inter alias rationes, quibus negat Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3) circulum in demonstratione, una est, quia si fieret circulus procedendo primo est notioribus natura, tum ex notioribus nobis, talis processus a posteriori non esset demonstratio; sed demonstratio quia procedit a posteriori, ut dicitur 1. *Poster. text.* 30; c. 13 : ergo absolute non est demonstratio. — 1. *Poster*. l. 4 (3) et l. 8 (7).

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Poster. text.* 30; c. 13 demonstrationem quia absolute vocat demonstrationem. — 1. *Poster*. l. 13 (12) et 23 (22).

RESPONDEO DICENDUM, quod duplex est modus sciendi : *unus* proprius et perfectus, quo rem perfecte cognoscimus, cum nimirum causam cognoscimus, propter quam res est, et quoniam illius est, et non contingit aliter se habere; et hic est per demonstrationem propter quid. *Alter* est non ita perfectus, quo rem cognoscimus per effectus vel per causam mediatam et remotam; et hic est per demonstrationem quia. Quæ propterea absolute dicenda est demonstratio, tum quia vere facit aliquid scire (nam facit scire quia, seu quod res sit), tum quia solius demonstrationis proprium est ex necessariis concludere, ut docet Philosophus 1. *Poster. text.* 16; c. 6; demonstratio autem quia procedit ex necessariis, ut multipliciter probat Philosophus : et *primo* quidem 1. *Poster. text.* 18; c. 6, quia omne quod prædicatur, aut prædicatur per se, aut per accidens; et ea, quæ prædicantur per accidens, non sunt necessaria; ex his autem, quæ sunt per accidens, non fit demonstratio, sed magis sophisticus syllogismus, cujusmodi non est demonstratio quia. *Deinde* ibidem, quia conclusio demonstrationis quia est necesearia; at necessaria conclusio non nisi per necessarium medium haberi potest; alioqui nesciretur, quod conclusio sit necessaria, neque propter quid neque quia, cum necessarium non possit sciri per non necessarium. *Præterea ibid. text.* 30; c. 13, quia demon-

stratio quia procedit ex effectu convertibili et immediato, qui necessariam connexionem habet cum sua causa immediata. *Demum*, quia in demonstratione quia servatur naturalis modus et ordo sciendi, ut veniatur a nobis notis ad ignota nobis; nam in illa devenimus ex notioribus nobis ad notiora naturæ; sunt autem notiora naturæ, quæ a sensibus longe absunt, et dicuntur nota naturæ, non quia natura cognoscat ea, sed quia sunt nota secundum se et secundum propriam naturam; nota autem nobis sunt sensibilia et materialia et intelligibilia in potentia; nam ab his est principium nostræ cognitionis; hujusmodi autem ut plurimum sunt effectus. Et sic manifestum est, quod demonstratio quia absolute dicenda est demonstratio, licet non sit ita perfecta, sicut demonstratio propter quid, et ab illa valde differat tum in eadem scientia, tum in diversis, ut probat Philosophus (1. *Poster. text.* 18; c. 6). — 1. *Poster.* l. 4 (3), 13 (12) et 23 (22); 1. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod demonstratio quia est absolute dicenda demonstratio, et ita vocatur a Philosopho, ut dictum est, licet ab illo vocetur aliquando syllogismus comparata ad demonstrationem propter quid. — Il. cit. supra in c. et in arg.

Ad secundum dicendum, quod demonstratio quia non est demonstratio faciens scire propter quid, quod est scire simpliciter, sed est faciens scire quia, quod est scire secundum quid. — 1. *Poster.* l. 23 (22) et 24 (23).

Ad tertium dicendum, quod Philosophus negat circulum in demonstratione simpliciter, ita ut utraque demonstratio sit demonstratio simpliciter et perfecta. Quod enim possit fieri circulus in diverso genere demonstrationis, ut una demonstratio sit propter quid et altera quia, constat tum ex Philosopho, ut dictum est, tum quia, ut idem ait 1. *Poster. text.* 30; c. 13, nihil prohibet, duorum convertibilium, quorum unum sit causa et alterum effectus, notius esse aliquando non causam, sed effectum magis; nam effectus aliquando notior est causa quoad nos et secundum sensum, licet causa sit notior simpliciter et secundum naturam, et ita per effectum notiorem potest fieri demonstratio, non quidem faciens scire propter quid, sed quia. — 1. *Poster.* l. 23 (22) et ll. cit. in art. præced.

ARTICULUS II

UTRUM DEMONSTRATIO QUIA PROCEDAT EX CAUSA REMOTA.

Videtur quod demonstratio quia non procedat ex causa remota.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 6 et 30; c. 3 et c. 13), quod demonstratio quia procedit ex notioribus nobis; sed effectus est notior nobis, causa vero est notior secundum se : ergo demonstratio quia non procedit a causa remota. — 1. *Poster.* l. 8 (7) et 23 (22); v. supra q. 22, a. 2.

2. Præterea, causa remota non est causa; non enim non esse animal est causa non respirandi, quia alioqui esse animal esset causa respirandi (nam si negatio est causa negationis, et affirmatio affirmationis, et sic omne animal respiraret, quod est falsum); sed omnis demonstratio vel est a causa vel ab effectu, ut dictum est : ergo demonstratio quia non procedit a causa remota. — 1. *Poster.* l. 24 (23); ll. cit. supra in q. 22, a. 1.

Sed contra est auctoritas Philosophi (1. *Poster. text.* 30; c. 13), dicentis, demonstrationem quia procedere ex causa remota. — 1. *Poster.* l. 24 (23).

RESPONDEO DICENDUM, quod demonstratio quia aliquando procedit per effectum, aliquando per causam remotam, ut dicitur 1. *Poster. text.* 30; c. 13, quod manifestum est. Nam procedit per effectum, quatenus procedit per notius nobis, nam alioqui non faceret scire; non enim pervenitur ad cognitionem ignoti nisi per aliquid magis notum; nihil autem prohibet duorum conversibilium, quorum unum sit causa, alterum effectus, notiorem esse quandoque effectum ipsa causa; nam effectus aliquando est notior causa quoad nos et secundum sensum, licet causa sit notior simpliciter et secundum naturam. Potest autem demonstratio quia dupliciter ab effectu procedere : *vel* affirmative ab effectu convertibili, ut si dicatur : omne non scin-

tillans est prope ; sed planetæ non scintillant : ergo sunt prope (nam esse prope est causa non scintillationis, non e contra) ; *vel* negative ab effectu non convertibili, qui scilicet a pluribus causis potest procedere, ut si dicatur : quicumque habet febrim, habet pulsum commotum; sed talis non habet pulsum commotum : ergo non habet febrim (non enim affirmative ex commotione pulsus licet colligere, quod quis habeat febrim). Procedit etiam demonstratio quia ex causa remota seu non immediata negative, ut si probetur, quod paries non respirat, quia non est animal, sic : nullum non animal respirat; paries non est animal : ergo non respirat; non enim esse animal est causa immediata respirationis, ita ut posita animalitate statim ponatur respiratio, cum multa animalia non respirent, ut pisces; sed habere pulmonem est tamen causa remota, quia illa sublata tollitur talis effectus. Et sic manifestum est, quod demonstratio quia potest procedere a causa remota, negative tamen. — 1. *Poster.* l. 23 (22) et 24 (23).

Ad primum ergo dicendum, quod juxta duas potissimas conditiones, quas habet demonstratio propter quid, puta quod sit ex causis et immediatis, ab illa differt demonstratio quia; nimirum quia procedit vel ab effectu vel a causa remota, sive talis causa sit notior nobis, sive secundum se. Ideo enim dicitur demonstratio quia procedere ex notioribus nobis, quia maxime procedit ex effectibus, qui ut plurimum sunt notiores nobis, ut dictum est. — 1. *Poster.* l. 23 (22).

Ad secundum dicendum, quod omnis demonstratio vel est ab effectu vel a causa, et hæc si sit immediata, est medium in demonstratione propter quid ; si vero sit mediata vel remota, est medium in demonstratione quia. — 1. *Poster.* l. 23; v. supra ll. cit in q. 22, a. 1, c.

QUÆSTIO XXIV

DE DEMONSTRATIONE PROPTER QUID.

Deinde considerandum est de demonstratione propter quid.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. De demonstratione propter quid secundum se.
2. De præmissis demonstrationis propter quid.
3. De medio ejusdem.
4. De conclusione ejusdem.

CIRCA PRIMUM UNUM QUÆRITUR :

Utrum sit recte assignata definitio demonstrationis propter quid.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE SIT ASSIGNATA DEFINITIO DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID.

Videtur quod non sit recte assignata definitio demonstrationis propter quid a Philosopho (1, *Poster text.* 5; c. 2), quod sit syllogismus procedens ex veris et primis, et immediatis et notioribus et prioribus et causis conclusionis.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Metaphys. text.* 10; l. 2, c. 3), quod unius rei una tantum est definitio ; sed Philosophus aliter definit in 1. *Poster. text.* 5; c. 2 demonstrationem propter quid, puta quod sit syllogismus faciens scire : ergo non bene assignavit aliam definitionem. — 3. *Metaphys.* l. 8; 1. *Poster.* l. 4 (3).

2. Præterea, verum potest syllogizari et concludi ex falsis, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 17; c. 6; sed non posset sic concludi, nisi præmissæ essent falsæ ; ergo non recte definitur demonstratio propter quid, quod debeat procedere ex veris. — 1. *Poster.* l. 13 (12).

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Topic.* c. 1), quod demonstratio est ex primis, aut ex his, quæ ex primis fidem acceperunt; sed quæ ex primis fidem acceperunt, non sunt prima : ergo non semper demonstratio debet esse ex primis. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

4. Præterea, primum et immediatum opponuntur, sic enim quanto agens est posterius, est magis proximum et immediatum; sed demonstratio debet esse ex primis : ergo non debet esse ex immediatis. — 1. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 3, ad 4; 1. *Poster.* l. 4 (3) et 23 (22).

5. Præterea, si demonstratio debet esse ex notioribus et prioribus, *vel* debet esse

ex notioribus natura, *vel* secundum nos; at neutrum dici potest. *Non primum*, quia non alia ratione probat Philosophus, debere demonstrationem constare ex prioribus et notioribus quam quia debet constare ex causis universalibus, quæ magis remotæ sunt a sensu; sed secundum eumdem Philosophum (1. *Phys. text.* 3; c. 1) universalia sunt priora quoad nos et posteriora secundum naturam, et idem dicit Philosophus, quod innata est nobis via cognoscendi ex notioribus nobis. *Neque secundum*, quia demonstratio debet constare ex causis conclusionis; at omnis causa est naturaliter prior et notior suo effectu : ergo demonstratio non debet esse ex notioribus et prioribus. —1. *Poster.* l. 4 (3).

6. Præterea, demonstratio non solum debet esse ex principiis primis et immediatis et causis conclusionis, sed etiam debet esse ex principiis propriis; sed hæc conditio non est posita in definitione demonstrationis : ergo ejus definitio non fuit recte tradita. — *Ibid.*

7. Præterea, idem est demonstrationem constare ex primis et prioribus; sed nihil debet esse in bona definitione redundans : ergo non recte definitur, quod sit ex primis et prioribus. — *Ibid.*

Sed contra est auctoritas Philosophi, qui (1. *Poster. text.* 5; c. 2) definit demonstrationem propter quid, quod sit syllogismus ex veris et primis et immediatis, et notioribus et prioribus et causis conclusionis. —1. *Poster.* l. 4 (3), 8 (7), 23 (22).

Respondeo dicendum, quod recte assignata est a Philosopho definitio prædicta demonstrationis propter quid, quod probari potest dupliciter : *primo* ex fine demonstrationis propter quid, hic enim est facere scire; omnis autem syllogismus faciens scire debet constare ex primis veris. — *Secundo*, ex singularium conditionum inductione, debet enim *primo* demonstratio propter quid constare ex veris, quia quod non est, non contingit scire, cum scientia sit de ente; quod autem non est verum, non est ens, nam ens et verum convertuntur; quare et illud quod scitur, oportet esse verum et consequenter et conclusionem demonstrationis, quæ facit scire, et præmissas ejusdem; quia non contingit verum sciri ex falsis, etsi potest concludi ex eis. *Secundo*, debet esse ex propositionibus primis et immediatis, idest quæ per aliquod medium non demonstrantur, sed per se ipsas sunt manifestæ. Quæ quidem immediatæ dicuntur, quatenus carent medio demonstrante; primæ autem in ordine ad alias propositiones, quæ per eas probantur, quia non contingit aliquem per se et non secundum accidens habere scientiam, nisi habeat demonstrationem eorum, quorum potest esse demonstratio. Dico, per se, et non secundum accidens, quia posset quis scire aliquam conclusionm non habens demonstrationem præmissarum, etiamsi essent demonstrabiles, quia sciret eam per alia principia, et hoc esset secundum accidens. Si ergo demonstrator in suis demonstrationibus procedit ex principiis mediatis et demonstrabilibus, aut habet demonstrationem illarum præmissarum, vel non. Si non habet, sequitur, quod non scit illas præmissas, et ita nec conclusionem propter præmissas; si autem habet, cum in demonstrationibus non sit procedere in infinitum, tandem erit devenire ad aliqua immediata et indemonstrabilia, et sic oportet, quod demonstratio procedat ex immediatis vel statim vel per aliqua media. Unde et in 1. *Topic.* c. 1 dicitur, quod demonstratio est ex propriis et veris aut his quæ per ea fidem sumpserunt. *Tertio*, debet esse ex causis conclusionis, quia tunc scimus, cum causas cognoscimus. *Quarto*, debet esse ex notioribus et prioribus, quia omnis causa est naturaliter prior et notior suo effectu. Oportet autem, quod causa conclusionis demonstrativæ sit notior non solum quoad cognitionem quid est, sed etiam quoad cognitionem quia est; non enim ad demonstrandum, quod eclipsis solis est, sufficit scire, quod est lunæ interpositio, sed etiam oportet scire, quod luna interponitur inter solem et terram. Quoniam vero prius et notius dicitur dupliciter, quoad nos et secundum naturam, ea, ex quibus procedit demonstratio propter quid, sunt priora simpliciter et secundum naturam, et non quoad nos; definitur enim sola demonstratio propter quid, quæ est per causam, quæ secundum naturam est prior et notior effectu; et sic manifestum est, quod recte tradita est

a Philosopho definitio demonstrationis propter quid. — 1. *Poster.* l. 4 (3), 8 (7), 23 (22).

Ad primum ergo dicendum, quod quia definitio significat quod quid esse rei, quod quid autem est causa ipsius rei, secundum diversas causas illius potest multipliciter assignari quod quid ipsius; ut quod quid est domus accipi potest per comparationem ad causam materialem, ut dicamus, quod est aliquod compositum ex lignis et lapididus, et per comparationem ad causam finalem, ut dicamus, quod est artificium præparatum ad habitandum. Similiter in proposito, cum demonstrationis propter quid multa quod quid est assignari possint, puta finis, et materia, duplex definitio demonstrationis propter quid fuit a Philosopho assignata, una sumpta ex fine (et est: syllogismus faciens scire), altera ex materia (et est, quæ supra explicata fuit). — 1. *Poster.* l. 24 (23) et 4 (3); 7. *Metaphys.* l. 12.

Ad secundum dicendum, quod licet possit verum ex non veris concludi, non tamen contingit verum sciri ex falsis; demonstratio autem propter quid est syllogismus faciens scire; sicut et propterea in demonstrativis scientiis non accidit deceptio per fallaciam consequentis, quia in illis impossibile est syllogizare ex falsis. — 1. *Poster.* l. 13 (12) et 22 (21).

Ad tertium dicendum, quod sensus Philosophi est, quod demonstratio debet procedere ex primis vel statim, et tunc est perfectissima demonstratio propter quid, vel per aliqua media, et tunc non est adeo perfecta, ut dictum est. — 1. *Poster.* l. 4 (3); v. supra in c.

Ad quartum dicendum, quod propositio immediata est etiam prima; sed dicitur immediata, quatenus caret medio demonstrante, unde et a Philosopho definitur, quod sit propositio, qua non est alia prior, per quam probetur; dicitur autem prima in ordine ad alias propositiones, quæ per eas probantur. Quod similiter est in agentibus; nam licet si considerentur secundum rationem agentis, cujus est agere, quanto agens est posterius, tanto magis est proximum et immediatum ad actionem et ad id, quod per actionem educitur; si tamen considerentur quantum ad virtutem, quæ est principium operationis, quanto causa est magis prima, tanto est magis immediata, eo quod agens secundum non agit, nisi in quantum est motum a primo, et secundum quod virtus primi est in ipso. — 1. *Poster.* l. 4 et 23 (22); 1. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 3, ad 4.

Ad quintum dicendum, quod ea, ex quibus procedit demonstratio, debent esse priora et notiora simpliciter et secundum naturam, et non quoad nos. Et ad priorem auctoritatem Philosophi dicendum, quod cum 1. *Poster.* ait, universalia esse notiora et priora simpliciter, loquitur de ordine singularis ad universale simpliciter, quorum ordinem oportet accipere secundum ordinem cognitionis sensitivæ et intellectivæ in nobis; cognitio autem sensitiva in nobis est prior intellectiva, quia intellectualis cognitio ex sensu procedit in nobis, unde et singulare est prius et notius quoad nos, quam universale. In 1. autem *Phys.* non ponitur ordo universalis ad singulare simpliciter, sed magis universalis ad minus universale, ut animalis ad hominem, et sic oportet, quod quoad nos universalius sit prius et magis notum. In omni enim generatione quod est in potentia, est prius tempore et posterius natura; quod autem est completum in actu, est prius natura et posterius tempore. Cognitio autem generis est quasi potentialis in comparatione ad cognitionem speciei, in qua actu sciuntur omnia essentialia rei; unde et in generatione scientiæ nostræ prius est cognitione magis commune, quam minus commune. Ad posteriorem vero auctoritatem dicendum, quod in 1. *Poster.* loquitur Philosophus secundum quod id, quod est in sensu, est notius quoad nos eo, quod est in intellectu. In primo autem Physicorum loquitur secundum quod id, quod est notius quoad nos, est etiam in intellectu. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

Vel dicendum, quod in omni demonstratione oportet, quod procedatur ex his, quæ sunt notiora quoad nos, non tamen ex singularibus, sed ex universalibus. Non enim potest aliquid fieri notum nobis nisi per id, quod est magis notum nobis; quandoque autem id, quod est magis notum quoad nos, est etiam magis notum

simpliciter et secundum naturam, sicut accidit in mathematicis, in quibus per abstractionem a materia non fiunt demonstrationes nisi a principiis formalibus (et in talibus fiunt demonstrationes ex his, quæ sunt notiora simpliciter); item quandoque id, quod est notius quoad nos, non est notius simpliciter, sicut accidit in naturalibus, in quibus essentiæ et virtutes rerum propter hoc, quod sunt in materia, sunt occultæ, sed innotescunt nobis per ea, quæ extrinsecus de ipsis apparent (unde in talibus fiunt demonstrationes ut plurimum per effectus, qui sunt notiores quoad nos, et non simpliciter). In 1. autem *Poster.* non loquitur Aristoteles de hoc secundo modo demonstrationum, sed de primo.

Ad sextum dicendum, quod ex conditionibus allatis in definitione demonstrationis colligitur, illam debere procedere ex principiis propriis; nam, quia propositiones demonstrationis sunt causæ conclusionis, necesse est, quod sint principia propria ejus; oportet enim esse causas proportionatas effectibus. Præterea, idem est esse ex primis principiis, et ex propriis ; idem enim videtur esse primum, et principium; nam primum in unoquoque genere et maximum est causa omnium, quæ sunt post, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 4; l. 1. min., c. 1. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

Ad septimum dicendum, quod propositiones demonstrationis propter quid dicuntur primæ in ordine ad alias propositiones, per quas probari possint, ut dictum est, et dicuntur priores in ordine ad conclusionem; nam propositiones continent causam, conclusio effectum, quo semper est prior secundum naturam causa, ut dictum est. — V. supra in c. et ad 1 et 4.

QUÆSTIO XXV

DE PRÆMISSIS DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID.

Deinde considerandum est de præmissis demonstrationis propter quid.

CIRCA QUAS QUÆRUNTUR SEX :

1. Utrum præmissæ demonstrationis propter quid debeant esse de omni, per se, et universali.
2. Utrum debeant esse necessariæ, et propriæ.
3. Utrum sint majores conclusione, magisque sit illis credendum, quam conclusioni.
4. Utrum sint causæ efficientes conclusionis.
5. Utrum major propositio sit in quarto modo dicendi per se, et minor in primo.
6. Utrum major propositio prius tempore, et minor simul tempore cognoscatur cum conclusione.

ARTICULUS I

UTRUM PRÆMISSÆ DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID DEBEANT ESSE DE OMNI, PER SE, ET UNIVERSALI.

Videtur quod præmissæ demonstrationis propter quid non debeant esse de omni, per se, et universali.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Prior.* c. 1), quod syllogismus dialecticus constat propositione de omni; sed syllogismus dialecticus maxime differt a demonstrativo : ergo constare de omni non convenit præmissis demonstrationis propter quid tamquam quid essentiale illarum. — 1. *Poster.* l. 9 (8) et 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 11 ; c. 4), quod idem est per se, et secundum quod ipsum; sed non omnis demonstratio constat ex præmissis secundum quod ipsum (nam hæc propositio : omnis homo est animal, potest esse præmissa demonstrationis, cum sit de definitione hominis, et tamen non est secundum quod ipsum, nam secundum quod ipsum non debet excedere illud, cui convenit, sed esse ei convertibile; animal autem non convertitur cum homine): ergo non omnis demonstratio constat ex præmissis per se. — 1. *Poster.* l. 11 (10); 2. *c. Gent.* c. 15, ad 1.

3. Præterea, præmissæ demonstrationis debent esse necessariæ, atque adeo de prædicato necessario inexistente subjecto, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 7; c. 4, quia conclusio demonstrationis cum sit necessaria, non potest colligi ex contingentibus; sed prædicatum universale non semper inest necessario suo subjecto, quia, ut dicit Porphyrius, universale præ-

dicatum dicitur illud, quod prædicatur de pluribus, quomodocumque illis insit: ergo præmissæ demonstrationis propter quid non debent esse necessario de universali. — 1. *Poster.* l. 9 (8) et 11 (10).

4. Præterea, ad demonstrationem sufficit præmissas esse de prædicato, quod sit vel definitio, vel pars definitionis subjecti; sed non omne prædicatum, quod sit pars definitionis subjecti, est prædicatum universale, (nam hoc est convertibile cum subjecto, de quo prædicatur, ut docet Philosophus 1. *Poster. text.* 11, 12 et 14; c. 4 et 5; et tamen non quælibet pars definitionis est convertibilis cum subjecto, ut cum genus vel passio generis prædicatur de specie) : ergo demonstrationis præmissæ non necessario debent esse de universali. — 1. *Poster.* l. 9 (8) et 12 (11).

Sed contra est auctoritas Philosophi, qui (1. *Poster. text.* 7; c. 4) docet, quod demonstratio debet constare præmissis de omni, per se, et universali. — 1. *Poster.* l. 9 (8), 10 (9), 11 (10).

Respondeo dicendum, quod præmissas demonstrationis propter quid necesse est constare prædicato de omni, per se, et universali; quod manifestum est. Debent enim constare prædicato *de omni;* nam demonstratio debet constare ex iis, quæ important universalitatem temporis et subjecti; alioqui non esset ex necessariis, si deesset universalitas temporis; prædicatum autem de omni, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 8; c. 4), dicit utramque universalitatem. Debent præterea præmissæ demonstrationis constare prædicato *per se;* nam cum demonstrationis conclusio sit necessaria et per demonstrationem scita, debet demonstratio esse ex præmissis necessariis. Sunt autem præmissæ necessariæ, *primo,* quæ constant prædicato de omni, quod nimirum universalitatem temporis et subjecti importat; nam si universalitatem subjecti tantum importaret, non distingueretur syllogismus demonstrativus a dialectico, cum etiam hic utatur prædicato subjecti universalitatem importante. *Secundo,* quæ constant prædicato per se; prædicatum enim necessarium est prædicatum per se; sunt autem quatuor modi per se : *Primus* est, quando prædicatum vel est definitio, vel pars definitionis subjecti, sive sit genus sive differentia. *Secundus* est, quando subjectum est de definitione passionis; et hi dicuntur duo modi per se prædicandi. *Tertius* est per se essendi, et competit solis substantiis completis. *Quartus* est per se causandi, quando scilicet subjectum est causa efficiens prædicati. Cujus numeri sufficientia sic probari potest : particula « per » habitudinem causæ designat; *vel* ergo designatur causa intrinseca formalis, et habetur primus modus; *vel* materialis, et habetur secundus; vel extrinseca, sive efficiens sive finalis, et habetur quartus modus. Tertius vero est fundamentum aliorum, quia est substantia completa, de qua cætera prædicantur, et propterea dicitur modus per se existendi. — Demum quod constent prædicato *universali* præmissæ demonstrationis propter quid, probatur; quia demonstrator demonstrat passionem de subjecto proprio; passio autem respectu proprii subjecti est prædicatum universale; nam et omni illi, et per se, et primo inest, quæ tria sunt de ratione prædicati universalis, ex quo constare debent præmissæ demonstrationis. Et sic manifestum est, præmissas demonstrationis propter quid debere esse de omni, per se, et universali. — 1. *Poster.* l. 9 (8), 10 (9), 11 (10); 5. *Metaphys.* l. 19 (al. 22).

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est propositio de omni : *una* est prioristica, quæ communis est dialectico et demonstrativo; et ratio ejus in eo consistit, quod prædicatum insit cuilibet contento sub subjecto, sive illi semper insit sive non; *altera* est posterioristica, qua tantum utitur demonstrator, in qua prædicatum inest cuilibet contento sub subjecto, et semper illi inest. — 1. *Poster.* l. 9 (8).

Ad secundum dicendum, quod dupliciter accipitur prædicatum secundum quod ipsum : *primo* pro eo, quod convenit subjecto secundum ejus propriam et adæquatam rationem, qua ab omnibus aliis differt, quæ est ratio differentiæ, et est idem, quod primo conveniens, quomodo sumptum est inferius ad per se; omni enim secundum quod ipsum convenit per se, sed non contra. *Alio modo* pro eo, quod convenit alicui per aliquam causam sive existentem

in essentia subjecti, sive extra illam; quomodo sumptum secundum quod ipsum non convertitur cum prædicato primo, sed cum per se, et hoc modo sumitur a Philosopho (1. *Poster. text.* 11; c. 4), cum ait, idem esse per se, et secundum quod ipsum; quod plane constat, quia ibidem universale definit, quod de omni, per se, et secundum quod ipsum, et primo prædicatur, quæ ultima particula frustra esset addita, si secundum quod ipsum non esset idem, quod per se. — 1. *Poster.* l. 9, 10, 11 (8, 9, 10); v. Ferrariensem in 2. *c. Gent.* c. 15.

Ad tertium dicendum, quod universale non hoc modo accipitur a Philosopho, prout omne, quod prædicatur de pluribus, dicitur universale, secundum quod Porphyrius determinavit de quinque universalibus; sed dicitur hic universale secundum quandam adaptationem vel adæquationem prædicati ad subjectum, cum scilicet neque prædicatum invenitur extra subjectum, neque subjectum sine prædicato, seu quod est convertibile cum subjecto. — 1. *Poster.* l. 11 (10).

Ad quartum dicendum, quod perfectissima demonstratio tantum est de prædicato per se et primo, minus vero perfecta de prædicato per se, licet non primo; sicut demonstratio, ut dicit Philosophus 1. *Poster. text.* 11; c. 4, per se est passionis de subjecto, cui adæquate inest; quodammodo vero et non per se de aliis passionibus, quæ insunt inadæquate. — *Ibidem.*

ARTICULUS II

UTRUM PRÆMISSÆ DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID DEBEANT ESSE NECESSARIÆ ET PROPRIÆ.

Videtur quod præmissæ demonstrationis propter quid non debeant esse necessariæ, et propriæ.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 17; c. 6) quod nihil prohibet medium non necessarium esse, propter quod demonstratum est; contingit enim necessarium syllogizari ex non necessariis, sicut contingit syllogizari verum ex non vero; sed præmissæ demonstrationis continent medium, per quod demonstratur aliquid: ergo præmissæ demonstrationis non necessario debent esse necessariæ. — 1. *Poster.* l. 13 (12).

2. Præterea, scientia physica est de contingentibus, est enim de mobilibus; omne autem, quod movetur, in quantum hujusmodi, est contingens, ut probatur 9 (8) *Metaphys.*; sed contingens non potest concludi nisi ex contingentibus; nam ex necessariis semper concluditur conclusio necessaria, ut dicitur 1. *Poster. text.* 16; c. 6 : ergo præmissæ demonstrationis facientis scire non necessario debent esse necessariæ. — 1. *Poster.* l. 13 (12); *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, arg. 4.

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 22; c. 8), quod potest esse demonstratio et scientia eorum, quæ non semper fiunt, ut lunæ defectus; sed quæ non semper sunt, non sunt necessaria (necessarium enim est, quod secundum sui naturam tantum determinatum est ad esse, ita ut non aliquando sit, aliquando non sit); quod autem necessarium non est, non potest concludi ex præmissis necessariis : ergo præmissæ demonstrationis non debent esse necessariæ. — 1. *Poster.* l. 16 (15); 1. *Periherm.* l. 14.

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 24; c. 10), quod principia, quibus utimur in demonstrativis scientiis, alia quidem propria sunt cujusque scientiæ, alia communia; sed demonstrativa scientia habetur per demonstrationem, cum sit ejus effectus : ergo præmissæ demonstrationis non necessario debent esse propriæ, sed possunt esse communes. — 1. *Poster.* l. 18 (17) et 1.

5. Præterea Metaphysica, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 23; c. 9), considerat principia communia, per quæ probantur principia propria singularum scientiarum; sed Metaphysica est perfecta scientia : ergo scientia potest in suis demonstrationibus procedere ex principiis et præmissis communibus. — 1. *Poster.* l. 17 (16).

6. Præterea id, quod est unius scientiæ, potest altera scientia probare, ut dicitur 1. *Poster. text.* 20; c. 7; sed hoc est demonstrationem constare ex principiis extraneis et consequenter non propriis : ergo. — 1. *Poster.* l. 15 (14).

Sed contra est auctoritas Philosophi

1. *Poster. text.* 15, 16 et 23; c. 6 et 9, ubi docet, præmissas demonstrationis debere esse necessarias, et proprias. — 1. *Poster.* l. 13 (12) et 17 (16).

Respondeo dicendum, quod præmissæ demonstrationis propter quid debent esse necessariæ et propriæ, quod manifeste patet. Debent enim esse necessariæ, *tum* quia demonstratio facit scire conclusionem necessariam (nam in hoc differt ab aliis syllogismis); necessaria vero conclusio sciri non potest nisi ex necessariis principiis; *tum* quia ea, quæ per se prædicantur, necessario insunt, ut maxime patet in duobus primis modis per se, ex quibus potissimum constant præmissæ demonstrationis. (1. *Poster.* l. 13, al. 12) — Debent etiam esse propriæ; cum enim proprium dupliciter sumi possit, *vel* ut distinguitur contra extraneum, *vel* ut dividitur contra commune, utroque modo præmissæ demonstrationis debent esse propriæ (1. *Poster.* l. 15, al. 14). Et *primo quidem modo*, quia cum in demonstratione sint tres termini, sicut et in quolibet syllogismo, scilicet major extremitas, minor et medium, quod est definitio passionis cum definitione subjecti, — si medium esset extraneum a majore vel minore extremitate, ita ut non esset definitio utrumque comprehendens, tunc major extremitas non prædicaretur de eo per se, nec ipsum de subjecto per se prædicaretur, cum tamen doceat Philosophus (1. *Poster.*), quod in majore propositione major extremitas prædicatur per se de medio in secundo et quarto modo per se, et in minori propositione prædicatur medium de minori extremitate per se in primo modo. (*Opusc.* 48, tract. 7, c. 6; *Opusc.* 38; 1 *Poster.* l. 2 (1); 2. *Poster.* l. 1, 7, 19). — *Secundo vero modo* debent præmissæ demonstrationis esse propriæ, *tum* quia alioqui bene demonstrasset Briso quadraturam circuli, quod tamen est falsum, cum illam tantum demonstrarit per principia communia sic : In quocumque genere est invenire aliquod majus et minus alio, in eodem est invenire et illi æquale; sed in genere quadratorum est invenire aliquod majus circulo, intra quod scilicet circulus describatur, et aliquod minus circulo, quod scilicet scribatur intra circulum : ergo est invenire aliquod quadratum æquale circulo; — *tum* quia nullum principium commune facit scire rem per se, sed tantum per accidens, at demonstratio facit scire rem simpliciter. — 1. *Poster.* l. 17 (16).

Ad primum ergo dicendum, quod licet conclusio necessaria possit concludi ex medio non necessario per syllogismum dialecticum, non tamen potest sciri per demonstrationem propter quid, nisi per medium necessarium. — 1. *Poster.* l. 13 (12).

Ad secundum dicendum, quod scientia est de aliquo dupliciter : *uno modo* primo et principaliter, et sic scientia est de universalibus rationibus, super quas fundatur. *Alio modo* est de aliquibus secundario, et quasi per reflexionem quamdam, et sic de rebus illis est, quarum sunt rationes illæ, in quantum rationes illas applicat ad res particulares, quarum sunt, adminiculo inferiorum virium; ratione enim universali utitur sciens et ut re scita et ut medio sciendi (per universalem enim hominis rationem possum judicare de hoc vel illo); rationes autem universales rerum sunt omnes immobiles, et ideo quantum ad hoc omnis scientia est de necessariis; sed rerum, quarum sunt illæ rationes, quædam sunt necessariæ et immobiles, quædam contingentes et mobiles, et quantum ad hoc, de rebus contingentibus et mobilibu dicuntur esse scientiæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 4.

Ad tertium dicendum, quod lunæ defectus, et hujusmodi, quæ sunt frequenter, secundum quod de illis dantur demonstrationes, sunt semper; secundum quod vero non sunt semper, sunt particularia, de quibus non potest esse demonstratio; licet enim defectus lunæ non sit semper secundum tempus, est tamen semper, si comparetur ad causam, quia nunquam deficit, quin semper sit lunæ eclipsis, quandocunque terra diametraliter interponitur inter solem et lunam. Et hoc modo habetur scientia et fit demonstratio de similibus, quæ non semper sunt; imo et de iis, quæ non semper sunt etiam comparata ad causam, ut quod homo habeat duas manus, potest haberi scientia et fieri demonstratio, ita ut ex universalibus propositionibus inferatur conclusio universalis, si removeantur ea, in quibus potest esse defectus

vel ex parte temporis, vel ex parte causæ. — 1. *Poster.* l. 16 (15).

Ad quartum dicendum, quod tam demonstratio, quam demonstrativa scientia semper procedunt ex principiis propriis, quia communia principia semper sumuntur in unaquaque scientia, secundum quod sunt proportionata illi scientiæ. — 1. *Poster.* l. 15 (14).

Ad quintum dicendum, quod Metaphysica ita se habet ad principia communia, sicut singulæ scientiæ ad sua propria; jamvero proprium subjectum Metaphysicæ est ens, quod tamen est commune ad omnia. — *Ibid.* l. 17 (16).

Ad sextum dicendum, quod id, quod est in scientia subalternata, potest probari a scientia subalternante; at nos loquimur hic de demonstratione et scientia demonstrativa, quæ facit scire propter quid, et non quia. — *Ibid.* l. 15 (14), 24 (23) et 25 (24).

ARTICULUS III

UTRUM PRÆMISSÆ DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID DEBEANT ESSE NOTIORES CONCLUSIONE MAGISQUE ILLIS CREDENDUM SIT, QUAM CONCLUSIONI.

Videtur, quod præmissæ demonstrationis propter quid non debeant esse notiores conclusione, nec magis illis credendum sit, quam conclusioni.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod non solum præcognoscere oportet prima aut omnia, aut quædam, sed magis; sed si sufficit, ut quædam tantum magis præcognoscenda sint, fieri potest, ut in aliqua demonstratione conclusio sit notior præmissis: ergo præmissæ non debent esse notiores conclusione. — 1. *Poster.* l. 6 (5).

2. Præterea, quod est notum per sensum, magis notum est eo, quod non est sic notum; sed potest alicui nota esse conclusio per sensum, non autem præmissæ, unde deducitur: ergo præmissæ demonstrationis non debent semper esse notiores conclusione. — *Ibidem.*

3. Præterea, si præmissæ debent esse notiores conclusione, illisque magis credendum est, quam conclusioni, maxime ob rationem Philosophi (l. c. *text.* 5; c. 2), quia propter quod unumquodque, et illud magis, scimus autem conclusiones propter præmissas; sed hoc principium est falsum, nam res cognoscuntur ab anima propter habitus et species intelligibiles, et tamen habitus et species minus cognoscuntur ab anima: ergo præmissæ demonstrationis non sunt notiores conclusione, neque illis magis credendum est, quam conclusioni. — *Ibid.*; 1a, q. 87, a. 2, arg. 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi 1. *Poster. text.* 5; c. 2, ubi dicit, oportere principia magis cognoscere et magis ipsis credere, quam ei, quod demonstratur. — 1. *Poster.* l. 6 (5).

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, præmissas notiores esse debere conclusione, et illis magis credendum esse, quam conclusioni. Quod manifeste patet *tum* per rationem ostensivam, quia « propter quod unumquodque est, et illud magis », ut si magistrum amamus propter discipulum, discipulum amamus magis; scimus autem conclusiones et illis credimus propter principia; *tum* per rationem ducentem ad impossibile; nam principia præcognoscuntur conclusioni, ut manifestum est, et tunc quando principia cognoscuntur, nondum conclusio cognita est; si ergo principia non essent magis cognita, quam conclusio, sequeretur, quod homo vel plus vel æqualiter cognosceret ea, quæ non novit, quam ea, quæ novit; hoc autem impossibile est; quare et impossibile est, quod principia non sint magis nota conclusione. — 1a, q. 87, a. 2, ad 3; 1. *Poster* l. 6 (5).

Ad primum ergo dicendum, quod non solum necesse est præcognoscere prima principia conclusionis, sed et ea magis cognoscere, quam conclusionem, ut dictum est. Addidit autem Philosophus « aut omnia, aut quædam », quia *quædam* principia probatione indigent ad hoc, quod sint nota, et antequam probentur, non sunt magis nota conclusione; sicut quod angulus exterior trianguli valeat duos æquales intrinsecos sibi oppositos, antequam probetur, ita ignotum est, sicut quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis; *quædam* vero principia sunt, quæ statim posita sunt magis nota conclusione. — Vel aliter: quædam conclusiones sunt,

quæ sunt notissimæ, utpote per sensum sumptæ seu acceptæ, sicut quod sol eclipsatur; unde principium, per quod probatur, non est notum magis simpliciter, scilicet quod luna interponatur inter solem et terram, licet sit magis notum in via rationis procedentis ex causa in effectum. — Vel aliter : hoc ideo dicit, quia etiam dixerat supra, quod *quædam* principia tempore prius cognoscuntur, quam conclusio, *quædam* vero simul tempore cognita sunt cum conclusione. — 1. *Poster.* l. 6 (5).

Ad secundum dicendum, quod id, quod dictum est, quod necesse est magis credere principiis, quam conclusioni, intelligendum est de illo, qui debet accipere disciplinam per demonstrationem; si enim aliunde nota esset conclusio, sicut per sensum, nihil prohiberet, principia non esse magis nota conclusione in via illa; et ob hanc rationem non dixit absolute Philosophus, credendum esse magis omnibus principiis, quam conclusioni, sed : omnibus, aut quibusdam. — *Ibidem.*

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur « propter quod unumquodque, et illud magis », veritatem habet, si intelligatur in his, quæ sunt unius ordinis, puta in uno genere causæ; puta si dicatur, quod sanitas est desiderabilis propter vitam, sequitur, quod vita sit magis desiderabilis. Si autem accipiantur ea, quæ sunt diversorum ordinum, non habet veritatem; ut si dicatur, quod sanitas est desiderabilis propter medicinam, non ideo sequitur, quod medicina sit magis desiderabilis, quia sanitas est in ordine finium, medicina autem in ordine efficientium. Sic igitur, si accipiamus duo, quorum utrumque sit in ordine objectorum cognitionis, illud, propter quod aliud cognoscitur, erit magis notum, sicut principia conclusionibus ; sed habitus non est de ordine objectorum, in quantum est habitus, nec propter habitum aliqua cognoscuntur sicut propter objectum cognitum, sed sicut propter dispositionem vel formam, qua cognoscens cognoscit; et ideo ratio non sequitur. — 1a, q. 87, a.2, ad 3 ; *Tabula Aurea* voce « propter » n. 5.

ARTICULUS IV

UTRUM PRÆMISSÆ DEMONSTRATIONIS SINT CAUSA EFFICIENS CONCLUSIONIS.

Videtur, quod præmissæ demonstrationis non sint causa efficiens conclusionis.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text* 31; c. 3), quod præmissæ demonstrationis sunt causa ex qua, seu materialis conclusionis; sed causa materialis non coincidit cum efficiente, sed ab illa distinguitur, ut dicit Philosophus (2. *Poster. text.* 11; c. 11) : ergo præmissæ demonstrationis non sunt causa efficiens conclusionis. — 2. *Phys.* l. 11.

2. Præterea, præmissæ demonstrationis continent medium, et eo mediante sunt causa conclusionis; sed medium est ratio formalis cognoscendi conclusionem : ergo præmissæ demonstrationis non sunt causa efficiens, sed formalis conclusionis. — *de Carit.* q. 1, a. 13, ad 6; 1. *Poster.* l. 41 (39).

3. Præterea, ad scientiam, quæ est de conclusione, non requiritur alia causa efficiens, quam lumen, et species; sed neutrum est cognitio præmissarum : ergo hæc non est causa efficiens cognitionis conclusionis. —1a, q. 117, a. 1. arg. 3; *de Verit.* q. 11, a, 1, arg. 14.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 31 ; c. 3), dicit propositiones esse causas conclusionis in genere causæ efficientis. — 2. *Phys*, l. 5; 1. *Poster.* l. 3 (2).

2. Præterea, præmissæ sunt causa conclusionis, quia tunc scimus, quando causas cognoscimus; sed non sunt causa materialis, quia materia inest ei, cujus est materia, propositiones autem sunt seorsum a conclusione; neque sunt causa formalis, ob eandem rationem, nam etiam hæc est causa intrinseca; neque finalis, sed potius contra, nam cognitio præmissarum ordinatur in demonstratione ad cognitionem conclusionis, unde et hæc dicitur esse effectus et finis demonstrationis : ergo sunt causa efficiens conclusionis. — 2. *Phys.* l. 5; 1. *Poster.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod propositiones sunt causa conclusionis; nam ob id continent principia propria illius, et de

bent esse notiores conclusione, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5 ; c. 2). Verum dupliciter possunt considerari propositiones : *uno modo* quantum ad terminos, seu ratione majoris et minoris extremitatis, et sic sunt materia conclusionis; nam ex terminis propositionum constituitur conclusio; iidem enim termini, qui sunt materia propositionum, sunt etiam materia conclusionis, licet non secundum quod stant sub ordine propositionum (sicut farina dicitur materia panis, licet non secundum quod stat sub forma farinæ); ideo tamen potius dicuntur propositiones materia conclusionis, quam e converso, quia termini, qui conjunguntur in conclusione, separatim ponuntur in præmissis. — *Altero modo* quantum ad vim illativam ipsarum propositionum et ratione medii, et sic reducuntur ad genus causæ efficientis; nam principium discursus rationis in conclusione est ex propositionibus, quod potest esse manifestum ex tribus. *Primo*, ex natura perfectionis acquisitæ; nam hujusmodi perfectio est in natura ipsius animæ in potentia non pure potentiali, sed etiam activa, qua aliquid est in causis seminalibus; sicut patet in virtutibus moralibus, quæ sunt in ipsa rectitudine rationis et ordine sicut in quodam principio seminali. Dicit enim Philosophus in 7. *Ethic.*, quod sunt quædam virtutes naturales, quæ sunt quasi semina virtutum moralium; et similiter omnis scientia acquisita est in cognitione primorum principiorum, quæ naturaliter vera sunt, sicut in principiis activis, ex quibus concludi potest. Unde sequitur, quod operationes animæ se habent ad perfectiones acquisitas, non solum per modum dispositionis, sed etiam principii activi. (2. *Phys.* l. 5; 1. *Poster.* l. 4, al. 3. — *Secundo*, ex similitudine, quam habet conclusio per ordinem ad præmissas cum effectu per ordinem ad causam efficientem. Sicut enim effectus antequam producatur in actu, præexistit in causis activis virtute, non autem actu, quod est simpliciter esse; ita similiter antequam ex principiis demonstrationis deducatur conclusio, in ipsis principiis præcognitis præcognoscitur conclusio virtute, non autem actu, sic enim in illis præexistit. (1. *Poster.* l. 3, al. 2). — *Tertio*, ex modo acquirendi scientiam. Hic enim est per duplicem discursum : *unum* secundum successionem unius post alterum, ex notis ad ignota procedentem; *alterum* secundum causalitatem activam per unum in alterum, quia scilicet ex uno noto devenitur in cognitionem ignoti, per vim nimirum illativam ex principiis conclusiones deducendo. — 1a, q. 14, a. 7, c. et q. 58, a. 3. c. et q. 117, a. 1, c; 3a, q. 11, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod præmissæ non sunt causa efficiens conclusionis per transmutationem et influxum, sed per illationem, quomodo sumptum efficiens potest coincidere cum causa materiali, et sic præmissæ vario modo consideratæ sunt causa materialis et effectiva conclusionis, ut dictum est. — 2. *Phys.* l. 5; v. supra q. 20, a. 3 et 5.

Ad secundum dicendum, quod medium et est ratio formalis sciendi, et est principium activum cognitionis conclusionis; non est autem absurdum, causam formalem coincidere cum efficiente, ut dicitur 2. *Phys. text.* 31; c; 3.

Ad tertium dicendum, quod, cum scientia sit ex illis effectibus, quæ partim ab interiori principio, partim ab exteriori proveniunt, variæ causæ illius assignantur; nam lumen intellectus est causa principalis scientiæ, magister vero docens est tantum sicut coadjuvans principale agens, quod est principium interius, confortando ipsum, in quantum proponit discipulo ordinem propositionum ad conclusionem, (qui forte per se ipsum non haberet tantam virtutem collativam, ut ex principiis posset conclusiones deducere), et ministrando instrumenta et auxilia, quibus utatur ad acquirendam scientiam; propositiones vero seu præmissæ sunt hujusmodi instrumenta et auxilia cognitionis conclusionis, nam ex his intellectus addiscentis manuducitur in cognitionem veritatis ignotæ; species vero intelligibilis est principium, quo formatur conceptio conclusionis, cujus signa sibi proponuntur exterius. — 1. *Poster.* l. 41 (39) et 22 (21); 2. *Phys.* 5 et 11; 1a, q. 117, a. 1, c. et ad arg.; *de Verit.* q. 11, a. 1, c.

ARTICULUS V

UTRUM MAJOR PROPOSITIO DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID SIT IN QUARTO MODO DICENDI PER SE, ET MINOR IN PRIMO.

Videtur quod major propositio demonstrationis propter quid non sit in quarto modo per se, nec minor in primo.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 9; c. 4), quod secundus modus per se est, quando subjectum est de definitione passionis; sed quod dicitur de subjecto, idem dicitur de definitione subjecti, nam secundum rem idem omnino sunt definitio et definitum, et ad invicem convertuntur : ergo major propositio demonstrationis, in qua de definitione subjecti prædicatur passio, erit in secundo modo, non in quarto. — 1. *Poster.* l. 10 (9); 1. *Sent.* dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2; 3a, q. 60, a. 2, *Sed contra.*

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 9; c. 4), quod quæ neque primo, neque secundo modo sunt, sunt per accidens, et per consequens ex his, ut idem docet (*ibid. text.* 15; c. 6), non fit demonstratio; sed quartus modus distinguitur a primo et secundo : ergo major propositio demonstrationis non debet esse in quarto modo, sed tantum in primo vel secundo. — 1. *Poster.* l. 10 (9) et 23 (22).

3. Præterea, causæ ingredientes quartum modum sunt maxime causæ extrinsecæ, ut dictum est; sed solæ causæ extrinsecæ ingrediuntur demonstrationem; (nam medium demonstrationis, quod est causa passionis, est quod quid, ut ait Philosophus (2. *Poster. text.* 1; c. 2 et *text.* 8; c. 8); quod quid autem, ut idem docet (7. *Metaphys. text.* 2; l. 6, c. 1 et *text.* 59; c. 17) significat substantiam rei, quam solæ causæ intrinsecæ intrant, puta materia et forma, ut dicitur 1. *Phys. text.* 65 et 66; c. 7 : ergo major propositio demonstrationis non debet esse in quarto modo per se. — V. supra a. 1, c. huj. quæst.; 2. *Poster.* l. 1; 2. *Phys.* l. 5; 7. *Metaphys.* l. 1 et 17 (15).

Sed contra est, quod in majori propositione passio prædicatur de sua causa, et in minori definitio subjecti prædicatur de subjecto; sed illud pertinet ad quartum modum, hoc ad primum : ergo maior propositio est in quarto modo. — 1. *Poster.* l. 10 (9) et 13 (12).

RESPONDEO DICENDUM, quod cum in demonstratione propter quid probetur passio de subjecto per medium, quod est definitio subjecti, oportet, quod *prima* propositio, cujus prædicatum est passio, et subjectum est definitio subjecti, quæ continet principia passionis, sit per se in quarto modo; ut enim dictum est, subjectum est causa efficiens propriæ passionis; *secunda* vero, cujus subjectum est ipsum subjectum propriæ passionis, et definitio subjecti est prædicatum, sit in primo modo; conclusio vero in secundo et in quarto. — *Ibid.*; v. supra q. 6, a. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod quia definitio subjecti per se continet principia passionis, major propositio, in qua prædicatur passio de definitione subjecti, est per se in quarto modo, per accidens autem in secundo ratione subjecti, cum quo ejus definitio convertitur. — 1. *Poster.* l. 10 (9) et 13 (12).

Ad secundum dicendum, quod quartus modus realiter coincidit cum secundo; nam propria subjecta non solum ponuntur in definitione accidentium, sed etiam sunt causæ eorum; continet enim definitio subjecti, quæ cum subjecto convertitur, principia et causas passionum. — 1. *Poster.* l. 10 (9).

Ad tertium dicendum, quod metaphysice loquendo causæ extrinsecæ non ponuntur in definitione quidditativa rei; secus vero loquendo logice. —7. *Metaphys.* l. 13; v. infra q. 30, a. 2, c.

ARTICULUS VI

UTRUM MAJOR PROPOSITIO PRIUS TEMPORE, ET MINOR SIMUL TEMPORE COGNOSCATUR CUM CONCLUSIONE.

Videtur quod major propositio non prius tempore, nec minor simul tempore cognoscitur cum conclusione.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 37; c. 3), quod causa in actu est simul cum effectu in actu; sed major pro-

positio est causa conclusionis, ut dictum est; ergo major simul tempore cognoscitur cum conclusione. — 2. *Phys.* l. 6; 5. *Metaphys.* l. 2 (3).

2. Præterea, idem actus simplex simul tempore cadit supra objectum et rationem objecti, sicut eadem est visio coloris et luminis; sed major propositio ratione medii, quod includit, quod est ratio formalis objecti scientiæ est, ratio assentiendi conclusioni; ergo major propositio simul tempore cognoscitur cum conclusione. — V. supra q. 20, a. 2 et 3.

3. Præterea, impossibile est intellectum simul plura intelligere (dicit enim Philosophus 2. *Topic.* c. 4, quod intelligere est unum solum, scire vero multa); sed minor propositio et conclusio sunt plura objecta, sunt enim duæ enuntiationes : ergo minor propositio non simul intelligitur cum conclusione. — 1a, q. 85, a. 4.

4. Præterea, intellectus in quocumque syllogismo successive plura intelligit, et consequenter unum post aliud, (omnis enim syllogisticus discursus motum quemdam nominat, motus autem omnis est de uno priori in aliud posterius); sed minor propositio et conclusio intelliguntur in syllogismo : ergo intelliguntur successive et una post aliam, et consequenter non simul. — *Ibid.*; v. supra q. 20, a. 2, Sed contra arg. 1 et 2.

5. Præterea, sicut voluntas libera est circa quodcumque bonum particulare, ita ut possit libere operari vel non operari circa illud, ita et intellectus circa quodlibet particulare verum liber est per dependentiam a voluntate, ita ut ab illa possit applicari ad operandum circa illud, vel ab operatione diverti, vel suspendi, ut non statim, sed paulo post operetur (nam quodlibet verum particulare et operatio intellectus circa illud est etiam particulare bonum); sed voluntas circa particulare bonum est libera, ut possit nunc velle, vel nolle, vel actum suspendere, vel differre, et cum voluerit illum elicere circa tale objectum : ergo et liberum erit voluntati, posito assensu majoris et minoris, applicare intellectum vel statim vel paulo post ad assensum conclusionis, et sic minor propositio non simul tempore cognoscetur cum conclusione. — 1a 2æ, q. 9, a. 1, ad 3.

6. Præterea, potentia non est capax habitus, nisi in ordine ad objectum, circa quod potest operari libere, unde potentiæ naturales nullam habentes libertatem in suis operationibus non sunt capaces habitus; sed intellectus per assensum principiorum acquirit habitum intellectus, et per assensum conclusionis habito assensu principiorum acquirit habitum scientiæ : ergo habet aliquam libertatem in assensu principiorum, et illo habito assensum conclusionis poterit suspendere vel differre, ut non simul tempore cum assensu principiorum illum eliciat, et sic minor propositio non simul tempore cognoscetur cum conclusione. — 1a 2æ, q. 50, a. 1 et 3.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 2; c. 1) dicit, majorem propositionem prius tempore, minorem vero aliquando prius, aliquando simul tempore cognosci cum conclusione. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

Respondeo dicendum, quod cum aliquid sit prius altero et secundum tempus et secundum naturam, duplex hic ordo in præcognitione præmissarum considerandus est; nam in demonstratione *aliqua* propositio semper prius natura et tempore præcognoscitur quam conclusio; *aliqua* vero aliquando prius utroque modo, aliquando vero simul tempore, prius tamen natura. Cum enim ad conclusionem inferendam duæ propositiones requirantur, major scilicet et minor, scita propositione majore, nondum habetur cognitio conclusionis; quare major propositio præcognoscitur conclusioni non solum natura, sed etiam tempore; natura quidem, quia ejus termini sunt magis universales, et consequenter magis noti; tempore vero, quia prius scimus, medium inesse termino universaliori, quam minus universali. Rursum autem, si in minore propositione assumitur aliquod contentum sub universali propositione majori, de quo manifestum non sit, quod sub hoc universali contineatur, nondum habetur cognitio conclusionis, quia nondum erat certa veritas minoris propositionis; si autem in minore propositione assumatur terminus, de quo manifestum sit, quod contineatur sub universali in majori propositione, patet veritas minoris propositionis, quia id, quod

accipitur sub universali, cognoscitur sub illo contineri, et sic statim habetur cognitio conclusionis. Ut si sic demonstraret aliquis : omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, ista cognita, nondum habetur cognitio conclusionis; sed cum postea accipitur : hæc figura in semicirculo descripta est triangulus, statim scit, quod habet tres angulos æquales duobus rectis; si autem non esset manifestum, quod hæc figura in semicirculo descripta esset triangulus, nondum statim inducta assumptione sciretur conclusio, sed oportet ulterius aliquod medium quærere, per quod demonstraretur, hanc figuram esse triangulum. Potest autem hoc a simili probari in syllogismo practico, cum in hoc conveniat cum speculativo, ut docet Philosophus (7. *Ethic.* c. 3, al. 5); nam in practico, etiam posita opinione universali et particulari, statim sequitur conclusio; nisi quod in speculativo anima tantum dicit conclusionem, at in practico necesse est, quod, posita majori et minori, anima agat, si possit et nullum sit impedimentum intrinsecum. Unde manifestum est, quod major propositio prius tempore cognoscitur quam conclusio; minor vero aliquando prius, aliquando simul. — 1. *Poster.* l. 2 (1); *Opusc.* 48, tract. 7, c. 4; 7. *Ethic.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod causa naturalis et sufficiens in actu est simul cum effectu in actu, ut ædificans actu hoc ædificium est simul cum hoc ædificio, quod ædificatur; sed major propositio non est causa naturalis sufficiens; nam scita propositione majore, non habetur cognitio conclusionis; secus vero, si subsumatur minor propositio. — 2. *Phys.* l. 6; 5. *Metaphys.* l. 2 (3); 1. *Poster.* l. 2 (1).

Ad secundum dicendum, quod ratio formalis assentiendi est medium conjunctum cum prædicato et subjecto; nisi enim sub majori, in qua medium unitur prædicato, sumatur minor, in qua idem medium unitur subjecto, non poterit haberi cognitio conclusionis. — Vel dic, sicut supra q. 20, a. 2, ad 2; unde solvitur *tertium* et *quartum* objectum. — 1. *Poster.* l. 2 (1).

Ad quintum dicendum, quod sicut habitus intellectus non dependent a voluntate quoad sui generationem, ita nec assensus conclusionis, posito assensu præmissarum, ex quo gignitur habitus scientiæ, ad differentiam habituum et actuum virtutum moralium et vitiorum oppositorum, ut infra dicendum est; licet plerumque in potestate voluntatis sit, quod intellectus se applicet ad cogitandum hoc objectum potius quam illud. — V. infra q. 28, a. 3.

Ad sextum dicendum, quod habitus scientiæ generatur per actum necessariut um, ad differentiam habituum voluntatis, infra dicendum est. — *Ibidem.*

QUÆSTIO XXVI

DE MEDIO DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR DUO :

1. Utrum medium demonstrationis propter quid sit definitio formalis passionis, an vero causalis, quæ est definitio subjecti.
2. Utrum omnia quatuor genera causarum sint apta media demonstrationis propter quid.

ARTICULUS I

UTRUM MEDIUM DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID SIT DEFINITIO FORMALIS PASSIONIS, AN VERO CAUSALIS, QUÆ EST DEFINITIO SUBJECTI.

Videtur quod medium demonstrationis propter quid sit definitio formalis passionis, non autem causalis.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster. text.* 1; c. 1), quod quando quæritur aliquid de subjecto, ut eclipsis de luna, quæritur propter quid eclipsis seu quid illius, ac proinde medium in tali demonstratione est privatio luminis in luna; sed hæc est definitio formalis, non autem causalis passionis : ergo medium demonstrationis propter quid est definitio formalis passionis, non autem causalis. — 2. *Poster.* l. 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (2. *Poster. text.* 8; c. 8), quod medium in demonstratione est ratio primi termini seu majoris extremi; sed talis ratio est definitio formalis passionis : ergo hæc est medium. — 2. *Poster.* l. 7.

3. Præterea, dicit Philosophus (2. *Po-*

ster. text. 1 et 8; c. 2 et 8), quod idem est propter quid, et quid rei; sed in demonstratione propter quid medium est id, propter quod inest passio subjecto, ut Philosophus docet ibidem : ergo in demonstratione propter quid medium est quid passionis, et consequenter definitio formalis, non causalis; quid enim rei significat substantiam illius, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 2 et 59; l. 6, c. 1 et 17. — 2. *Poster.* l. 1 et 7; 7. *Metaphys.* l. 1 et 17 (15).

4. Præterea, demonstratio propter quid debet procedere per causam propriam et immediatam, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 5 et 23; c. 2 et 9); sed causa propria et immediata passionis non est definitio subjecti, sed passionis, ut patet exemplis Philosophi 2. *Poster. text.* 8; c. 8: ergo definito formalis passionis est medium demonstrationis propter quid. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 17 (16); 2. *Poster.* l. 7.

5. Præterea, si medium demonstrationis esset definitio subjecti, committeretur fallacia petitionis principii (ut si quis ad probandum, quod homo currit, sic argueret : animal rationale currit; homo est animal rationale : ergo), ut docet Philosophus (2. *Prior.* c. 8), et per consequens talis syllogismus esset sophisticus; sed demonstratio propter quid non est talis syllogismus; ergo medium illius non est definitio subjecti, sed formalis ipsius passionis. — *Opusc.* 39.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (8. *Metaphys. text.* 13; l. 7, c. 4) dicit, quod definitio formalis passionis non manifestat passionem de subjecto, nisi sit conjuncta cum causa passionis, quæ est definitio subjecti; sed medium demonstrationis est manifestativum passionis de subjecto, ut docet Philosophus (2. *Poster. text.* 8; c. 8) : ergo medium demonstrationis est definitio subjecti. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 2. *Poster.* l. 7.

2. Præterea, (1. *Poster. text.* 24; c. 10) dicit Philosophus, quod propria principia scientiæ cujuslibet sunt definitio subjecti et passionis : ergo. — 1. *Poster.* l. 17.

Respondeo dicendum, quod necesse est medium domonstrationis propter quid esse definitionem subjecti, vel definitionem passionis conjunctam cum definitione subjecti. Demonstratio enim debet resolvere in primam causam passionis, hæc autem est subjectum, et consequenter ejus definitio, quæ continet principia passionis, ut dictum est (supra q. 21, a. 5, c.); unde Philosophus 4. *Phys. text.* 31; c. 4 dicit, definiendum esse locum, quia ex ejus definitione tanquam causa proprietatum loci poterunt illæ de loco demonstrari, et 2. *de Anima text.* 12; c. 2 vanam, inquit, et dialecticam esse definitionem illam rei, quæ ejus accidentia eorumque causam non declarat; cujus ratio est, quia proprietates fluunt ab essentia subjecti, tamquam a causa propria effectiva. (*Opusc.* 38; 1. *Poster.* l. 2, al. 1 et 10, al. 9; 2. *Poster.* l. 1, 7, 19; 4. *Phys.* l. 5; 1a, q. 77, a. 6, ad 3; *de Verit.* q. 2, a. 7, c.). *Præterea*, sicut passio est demonstrabilis de subjecto, ita et definitio passionis, cum definitio et definitum realiter idem sint et ad invicem convertantur, ut dictum est (supra q. 25, a. 5, arg. 1); non potest autem definitio formalis passionis demonstrari de subjecto per definitionem passionis itidem formalem, nam idem demonstraretur per idem, quare debet demonstrari per definitionem subjecti. — *Deinde*, necessario præcognoscendum est quid est tam de subjecto, quam de passione; at hoc non oporteret, nisi definitio passionis concluderetur de subjecto per definitionem subjecti, ut patet per hoc exemplum. Si enim velimus de triangulo demonstrare, quod habet tres angulos æquales duobus rectis, et accipiamus primo pro medio definitionem passionis, puta quod est figura habens angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis, sibi oppositis; rursum poterimus talem definitionem demonstrare de triangulo per definitionem subjecti, sic : Omnis figura tribus lineis rectis contenta habet angulum exteriorem æqualem intrinsecis sibi oppositis; sed triangulus est hujusmodi : ergo. — *Demum*, medium demonstrationis propter quid est, de quo, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 59; l. 6, c. 17) non quæritur per quæstionem propter quid, sed in ipsum reducitur propter quid aliorum; at de quod quid subjecti non quæritur propter quid (non enim quæritur propter quid homo est homo, vel animal rationale), quæri autem potest de definitione formali passionis, puta propter quid homo est ri-

sibilis vel aptus ad ridendum : ergo dicendum est, quod demonstrationis medium vel est definitio subjecti, vel definitio passionis perfecta per definitionem subjecti. — 7. *Metaphys.* l. 12 et 17 (15).

Ad primum ergo dicendum, quod demonstratio per definitionem formalem passionis non est perfecta ; nam perfici debet per definitionem subjecti, ut dictum est. — 2. *Poster.* l. 1 et II. cit supra in c.

Ad secundum dicendum, quod demonstratio, in qua medium est ratio definitiva passionis, non est perfecta ; nam si oporteat accipere aliquod aliud medium ad hoc demonstrandum, hoc assumetur ex reliquis rationibus, id est ex definitione minoris extremitatis et aliarum causarum extrinsecarum ; cum enim subjectum sit causa passionis, necesse est, quod definitio passionis demonstretur per definitionem subjecti. Et sic patet *ad tertium* objectum. — 2. *Poster.* l. 2 et 7.

Ad quartum dicendum, quod causa immediata est illa, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5 ; c. 2), quæ non potest per aliud medium probari ; eiusmodi autem non est definitio formalis passionis, sed subjecti, ut dictum est. — 1. *Poster.* l. 5 (4) et 7 (6) ; II cit. supra in c.

Ad quintum dicendum, quod in demonstratione, qua per definitionem subjecti probatur passio de subjecto, tunc petitur principium, quando sumuntur propositiones continentes talem definitionem, ut petitæ ; nam tunc non est demonstratio ex notioribus contra Philosophum ; non autem petitur principium, quando sumuntur tales propositiones non ut petitæ, sed ut magis notæ. — *Opusc.* 39, c. de petit. princ.

ARTICULUS II

UTRUM OMNIA QUATUOR GENERA CAUSARUM SINT APTA MEDIA DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID.

Videtur quod non omnia quatuor genera causarum sint apta media demonstrationis propter quid.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 29 ; c. 12), quod in demonstrationibus non assumantur plura media, sed unum tantum ad conclusionem demonstrandam ; sed medium in demonstratione est causa passionis, ut dicitur 2. *Poster. text.* 1 ; c. 2 : ergo in demonstratione non possunt omnes quatuor causæ esse medium, — 1. *Poster.* l. 22 (21) ; 2. *Poster.* l. 1.

2. Præterea, in demonstratione assumitur definitio pro medio, ut dicitur 2. *Poster. text.* 2 ; c. 3 ; sed unius rei est una definitio : ergo et unum medium ; medium autem est causa passionis, ut dictum est : ergo in demonstratione una tantum causa, et non omnes quatuor possunt esse medium. — 2. *Poster.* l. 2 ; 1. *Sent.* dist. 1, in exposit. *text.* ; 3. *Metaphys.* l. 8.

3. Præterea, demonstratio debet esse ex notioribus, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5 ; c. 2 ; sed materia ignota est, est enim quid infinitum et indeterminatum, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 40 ; l. 6, c. 11 : ergo materia non potest esse medium in demonstratione. — 1. *Poster.* l. 4 (3) ; 7. *Metaphys.* l. 11.

4. Præterea, demonstratio debet procedere ex causis, propter quas res est, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5 ; c. 2 ; sed cum materia non habeat esse ex se, sed illud recipiat a forma, non potest dare esse rei ; ergo materia non potest esse medium in demonstratione. — 1. *Poster.* l. 4 (3) ; 7. *Metaphys.* l. 2 ; 2. *Phys.* l. 10.

5. Præterea, tunc maxime arbitramur scire unumquodque per demonstrationem, cum scimus propter quid, seu quid est illius, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 27 ; c. 3) ; sed quid est, ut dicitur ibidem et 7. *Metaphys. text.* 2 et 56 ; l. 6, c. 1 et 17, significat substantiam rei, quam non constituunt causæ extrinsecæ, sed intrinsecæ : ergo causæ extrinsecæ non sunt media apta demonstrationis. — 2. *Phys.* l. 5 ; 1. *de Anima* l. 1 ; 7. *Metaphys.* l. 1 et 17 (15).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Poster. text.* 11 ; c. 11) dicit, quod omnes quatuor causæ possunt esse medium demonstrationis. — 2. *Poster.* l. 9.

2. Præterea, Physica est vera et perfecta scientia, ut dicitur 11. *Metaphys.* c. 8 ; l. 10, c. 7 ; sed Physica demonstrat per omnes quatuor causas, ut dicit Philoso-

phus (1. *Phys. text.* 1; c. 1, et 2. *Phys. text.* 70; c. 7) : ergo omnes quatuor causæ possunt esse medium demonstrationis. — 11. *Metaphys.* l. 7; 1. *Phys.* l. 1; 2. *Phys.* l. 11.

RESPONDEO DICENDUM, quod omnes quatuor causæ possunt esse medium, tum ad demonstrandas res diversas, tum ad eamdem (2. *Poster.* l. 9). — Et ad diversas quidem manifestum est ; nam causa *materialis* potest sic assumi in demonstratione, si dicatur : omne compositum ex contrariis est corruptibile; lapis est hujusmodi : ergo. *Formalis* vero sic : omne rationale est risibile; homo est rationalis : ergo est risibilis. *Efficiens* sic : qui injurias aliis intulerunt, merito ab illis sunt debellati ; sed Athenienses injurias intulerunt Medis : ergo merito ab illis fuerunt debellati. *Finalis* sic : non eminere cibos in ore stomachi est esse sanum; sed deambulare post cœnam facit non eminere cibos in ore stomachi : ergo facit esse sanum. Et ratio est, quia id potest esse medium demonstrationis, per quod responderi potest ad interrogationem factam : propter quid? quomodo probat Philosophus (2. *Phys. text.* 72; c. 7), Physicam per omnes causas demonstrare; sed quodlibet genus causæ est hujusmodi : ergo. (2. *Phys.* l. 11) — Ad eamdem vero rem demonstrandam pro medio assumi itidem posse omnes quatuor causas, manifestum etiam est; nam medium in demonstratione perfecta propter quid est perfecta definitio rei, quæ una est cujuslibet rei, et complectitur omnes quatuor causas, ut patet in rebus naturalibus, ut ostendit Philosophus 2. *Phys. text.* 70 ; c. 7 : ergo dicendum est, omnes quatuor causas posse esse medium in demonstratione propter quid. — 2. *Phys.* l. 5 ; 1. *Sent.* dist. 1, in exposit. textus; *Tabula Aurea* voce « diffinitio » n. 14.

Ad primum ergo dicendum, quod in demonstrationibus non assumuntur plura media, quæ sint causæ primæ et immediatæ in eodem genere; ejusdem enim effectus esse plures causas per se ejusdem generis impossibile est, licet possint esse plures in eodem genere subordinatæ, ut dicit Philosophus 5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2. — 5. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 5; 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, ad 4; 1a, q. 52, a. 3, c.

Ad secundum dicendum, quod unius rei est una definitio perfecta comprehendens omnes quatuor causas. — 2. *Phys.* l. 5; 1. *Sent.* dist. 1, in exposit. textus.

Ad tertium dicendum, quod materia individualis est quid infinitum et indeterminatum, et per consequens non pertinet ad quod quid rei, nec ingreditur compositi definitionem; secus vero materia simpliciter seu specifice sumpta. — 7. *Metaphys.* l. 11.

Ad quartum dicendum, quod licet sola forma det ipsi materiæ et composito esse in actu, materia tamen, sicut et reliquæ causæ, dant composito, quod de potentia ens sit actu ens. — 2. *Phys.* l. 10.

Ad quintum dictum est (supra in c. et q. 25, a. 5, ad 3).

QUÆSTIO XXVII

DE CONCLUSIONE DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID.

Deinde considerandum est de conclusione demonstrationis propter quid.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR DUO :

1. Utrum conclusio demonstrationis propter quid sit in quarto modo per se.
2. Utrum conclusio sit tota essentia demonstrationis propter quid, seu syllogismi.

ARTICULUS I

UTRUM CONCLUSIO DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID SIT IN QUARTO MODO PER SE.

Videtur quod conclusio demonstrationis propter quid non sit in quarto modo per se.

1. Ponit enim Philosophus quartum modum ut distinctum a secundo, ut patet 1. *Poster. text.* 9; c. 4; sed conclusio demonstrationis propter quid est in secundo modo, nam in illa de subjecto, quod est de definitione passionis, prædicatur passio : ergo conclusio non est in quarto modo per se. — 1. *Poster.* l. 10 (9) et 13 (12).

2. Præterea, materia contradistingui-

tur et non coincidit cum efficiente, ut dicitur 2. *Phys. text.* 70; c. 7; sed subjectum conclusionis est materialis causa passionis, quæ in conclusione de subjecto prædicatur: ergo non est causa efficiens illius, et per consequens conclusio est in quarto modo. — 2. *Phys.* l. 11; 1a, q. 77, a. 6, ad 2.

3. Præterea, cum nihil moveat seipsum, non potest subjectum esse causa efficiens vel per transmutationem, vel per emanationem suarum passionum (nam etiam emanatio quemdam motum importat et nominat), sed non alia ratione dicitur esse conclusio in quarto modo, quam quia subjectum est causa efficiens passionum: ergo conclusio non est in quarto modo, sed tantum in secundo. — 1a, q. 77, a. 6, arg. 3.

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Poster. text.* 10; c, 4 dicit, conclusionem demonstrationis propter quid esse in secundo et quarto modo. — 1. *Poster.* l. 10 (9).

RESPONDEO DICENDUM, quod conclusio includit duplicem modum dicendi per se, scilicet secundum et quartum; secundum quidem, quia subjectum, de quo prædicatur passio in conclusione, est de definitione passionis; quartum vero, quia subjectum est causa activa passionum, ut dictum est, — 1. *Poster.* l. 10 (9) et 13 (12); v. supra q. 6, a. 2 et q. 25, a. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod conclusio est in secundo et quarto modo, quia subjectum, quod est de definitione passionis, est principium activum illius. — *Ibidem.*

Ad secundum dicendum, quod subjectum et est causa materialis et principium activum passionis per emanationem, non autem per transmutationem; non implicat autem, coincidere causam materialem cum tali principio activo. — 1a, q. 77, a, 6, ad 2 et 3.

Ad tertium dicendum, quod emanatio propriorum accidentium a subjecto non est per aliquam transmutationem, sed per naturalem resultantiam, sicut ex uno naturaliter resultat aliud, ut ex luce color. — *Ibidem* ad 3.

ARTICULUS II

UTRUM CONCLUSIO SIT TOTA ESSENTIA SYLLOGISMI.

Videtur quod conclusio sit tota essentia syllogismi.

1. Dicit enim Philosophus (1. *de Anima text.* 48; c. 3), quod ratiocinatio est similis quieti et statui; at ratiocinatio, et per consequens syllogismus esset similis motui, si includeret in sua essentia cognitionem præmissarum, cum illa, ut dictum est, antecedat tempore cognitionem conclusionis: ergo conclusio est tota essentia syllogismi. — 1. *de Anima* l. 8; 7. *Phys.* l. 6.

2. Præterea, scientia tantum est conclusionis, ut dicit Philosophus 2. *Poster. text.* 27; c. 19; sed ut idem docet eodem libro *text.* 26; c. 18, idem est scientia demonstrativa et demonstratio: ergo sola conclusio est essentia demonstrationis, et per consequens syllogismi. — 1. *Poster.* l. 7 (6); 2. *Poster.* l. 19 et 20.

3. Præterea, omnis doctrina et disciplina discursiva et consequenter demonstrativa fit ex præexistenti cognitione, ut dicit Philosophus (1. *Poster.* initio); sed sola conclusio fit ex præexistenti cognitione præmissarum, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2: ergo sola conclusio est doctrina demonstrativa, atque adeo essentia syllogismi. — 1. *Poster.* l. 1 et 4 (3).

Sed contra est, quod in eo, quod facit scientiam conclusionis, consistit essentia demonstrationis, atque adeo syllogismi; nam scientia est effectus demonstrationis, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2); sed scientiam conclusionis gignunt præmissæ, ut dictum est (supra q. 25, a. 4): ergo non sola conclusio est de essentia demonstrationis et syllogismi. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

RESPONDEO DICENDUM, quod syllogismus demonstrativus duobus modis potest accipi: *uno modo* pro solo antecedente; nam ratione illius ei competit efficere scientiam, ut dictum est, et hoc modo sumitur syllogismus demonstrativus seu demonstratio a Philosopho 1. *Poster. text.* 5; c. 2, ubi demonstrationem definit, quod sit syllogismus faciens scire; effectus enim

debet distingui a sua causa efficiente, cum hæc sit extra essentiam illius. (1. *Poster.* l. 4, al. 3; 1. *Sent.* dist. 29, q. 1, a. 1, c.) — *Altero modo* pro antecedente et consequente simul; nam ratione utriusque syllogismus, quod est genus demonstrationis, definitur a Philosopho; oratio, in qua quibusdam positis aliud quid a positis necesse est contingere. In qua definitione ponitur tam antecedens, quam consequens de essentia syllogismi, nisi quod antecedens ponitur tanquam pars materialis et activa consequentis, consequens vero dicitur pars formalis; nam materia ordinatur ad formam tanquam ad finem, et utrumque comparatur ad syllogismum demonstrativum, sicut materia ad formam, nam omnes partes comparantur ad totum, ut imperfectum ad perfectum. Quoniam vero consideratio partium rei in ordine ad totum est longe perfectior, quam consideratio earumdem ad invicem (nam omnes partes sunt propter perfectionem totius, sicut et materia propter formam; partes enim sunt quasi materia totius, et bonum totius, est finis cujuslibet partium ejus), ideo simpliciter dicendum est, quod essentia syllogismi consistit in præmissis et conclusione simul, ut dictum est. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 84; v. supra q. 20, a. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod ratiocinatio dicitur similis statui et quieti, non autem motui, sumendo motum sive corporis sive partis sensitivæ, non autem motum spiritualem intellectus; nam ille motus est in causa, cur pueri discendo et judicando sint ineptiores senibus, ut dicit Philosophus 7. *Phys. text.* 20; c. 3. — 7. *Phys.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod a Philosopho dicitur esse idem scientia demonstrativa et demonstratio, quia agere de syllogismo et demonstratione quid sit, et quomodo utrumque fiat, et quomodo fiat scientia demonstrativa in nobis, ad idem pertinet, quia demonstratio est syllogismus faciens scire. (2. *Poster.* l. 19) — Vel dic quod, sicut dici potest, et eumdem esse habitum conclusionis et præmissarum, quatenus unus habitus est ratio alterius, et esse diversum, secundum quod accipiuntur conclusio et præmissæ secundum se, (nam harum habitus dicitur intellectus, illius vero scientia); ita potest dici, quod scientia et demonstratio *sunt idem*, quatenus demonstratio continet id, quod est ratio assentiendi, et conclusio id, cui assentimur, fit autem unum quid ex ratione cognoscendi et cognito, sicut ex materia et forma, ut dictum est (supra q. 20, a. 2, ad 2); et quod *non sunt idem*, si sumatur demonstratio vel pro solo antecedente, ut manifestum est, vel etiam pro aggregato ex antecedente et consequente. Nam tunc distinguitur scientia et demonstratio, quod *hæc* in recto dicit utrumque tamquam partes materiales sui, ut dictum est; nam demonstratio, sicut et syllogismus, ut dictum est, nominat discursum atque adeo motum animi, motus autem in sui ratione partes priores et posteriores involvit, cujusmodi sunt respectu syllogismi antecedens et consequens; *illa* vero in recto dicit tantum cognitionem conclusionis, et connotat cognitionem principiorum seu præmissarum tamquam rationem assentiendi. — 1a 2æ, q. 57, a. 2, ad 2; 2. *Sent.* dist. 24, q. 2, a. 4, ad 6; 1. *Poster.* l. 7 (6); 2. *Poster.* l. 20.

Ad tertium dicendum, quod ideo omnis discursiva doctrina fit ex præexistenti cognitione, quia in tali doctrina et termini simplices præcognoscendi sunt, et antequam inducatur conclusio, præcognoscendæ sunt præmissæ, et ipsæ præmissæ, cum sint immediata principia, cognoscuntur per cognitionem propriorum terminorum. — 1. *Poster.* l. 2 (1) et 7 (6).

QUÆSTIO XXVIII

DE EXISTENTIA SCIENTIÆ

Consequenter considerandum est de scientia, quæ est effectus demonstrationis, et primo secundum considerationem absolutam, et deinde secundum comparativam. Oportet autem absolute considerare *primo* existentiam scientiæ; *secundo* essentiam; *tertio* proprietates; *quarto* varias divisiones: nam quæstio *quid est* simpliciter supponit quæstionem *an est*; divisio autem supponit cognitionem ejus, quod dividitur, sive illud sit genus dividendum in species, sive subjectum in accidentia.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum sit aliqua scientia actualis de rebus.
2. Utrum scientia actualis fiat in nobis per syllogismum, seu per aliquam scientiam in nobis præexistentem a sensibus acceptam.
3. Utrum necessarium sit esse habitum scientiæ.
4. Utrum per unum actum generari possit habitus scientiæ.

ARTICULUS I

UTRUM SIT ALIQUA SCIENTIA ACTUALIS DE REBUS.

Videtur quod non sit aliqua scientia actualis de rebus.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod scire est per demonstrationem intelligere; sed hoc posito sequitur, non dari scientiam actualem de rebus; nam principia demonstrationis vel procedunt in infinitum, vel est status in illis; si proceditur in infinitum, non est in eis accipere principia, quia infinita non est pertransire, ut ad prima veniatur, quibus ignoratis necesse est ignorari postrema; si autem statur in principiis, oportet, quod principia nesciantur, nam principia non habent aliqua priora, per quæ demonstrentur; si autem principia ignorantur, oportet iterum posteriora non scire simpliciter, nec proprie, sed solum sub hac conditione, si principia sint. Non enim potest aliquid per aliquod ignotum cognosci, nisi sub hac conditione, si illud principium, quod est ignotum, sit : ergo sive sit processus in infinitum in principiis, sive non, nullius rei potest dari actualis scientia. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 7 (6).

2. Præterea, non est possibile, quod de aliquo sciatur quid est, nisi cognoscatur ejus differentia ad omnia alia (id enim, a quo aliquid non differt, est idem ei; illud autem, a quo differt, est alterum ab ipso); sed non potest cognosci differentia alicujus ad omnia entia, nisi omnia alia cognoscamus : ergo non potest haberi scientia actualis de re, nisi simul habeamus de aliis omnibus; sed hoc est impossibile, ergo et illud, et per consequens non potest dari scientia actualis ullius rei. — 2. *Poster.* l. 15.

3. Præterea, scientia est necessariorum, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2, et 6. *Ethic.* c. 6); sed res fere omnes cum sint sensibiles, sunt mobiles, et non eodem modo se habentes : ergo saltem de rebus sensibilibus non datur actualis scientia. — 1. *Poster.* l. 4 (3); 6. *Ethic.* l. 3, 5, 6; 1a, q. 84, a. 1, arg. 3.

4. Præterea, principium scientiæ, sicut et cujuslibet intellectionis, est sensus, ut probat Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1, et 2. *Poster. text.* 27; c. 19); sed a sensibus non potest haberi sincera veritas, cum phantasia aliquando fallatur, ut dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 24; l. 3, c. 5), et aliquando etiam sensus exteriores, cum interdum aliter apprehendant, quam res sit : ergo idem quod prius. — 1a, q. 84, a. 6; *de Verit.* q. 1, a. 11, c. et arg. 3 *Sed contra.*

5. Præterea, sicut se habet sensus ad intelligibilia, ita intellectus ad sensibilia; sed anima per sensum nullo modo cognoscere potest spiritualia, quæ sunt intelligibilia : ergo nullo modo per intellectum potest cognoscere corpora, quæ sunt sensibilia : ergo saltem de corporibus et sensibilibus non potest dari actualis scientia. — 1a, q. 84, a. 1, arg. 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 1; c. 1) ex eo, quod datur scientia, tamquam ex fine probat necessitatem syllogismi demonstrativi, necessitas enim rei ordinatæ ad finem sumitur ex fine : ergo datur scientia actualis de rebus. 1. *Poster.* l. 1.

2. Præterea, processus rationis imitatur processum naturæ; sed natura tripliciter procedit, in aliquibus ut in paucioribus, in aliquibus vero ut in pluribus, in aliis necessario : ergo similiter processus rationis erit triplex : *unus,* in quo ratio deficit a vero propter alicujus principii defectum, quod in ratiocinando erat observandum; *secundus,* in quo in pluribus verum concluditur, non tamen necessitatem habet; *tertius* vero necessitatem inducens, in quo non est possibile, esse veritatis defectum, et consequenter gignens actualem scientiam de rebus. — *Ibidem.*

RESPONDEO DICENDUM, quod circa hanc quæstionem duplex est antiquorum philosophorum opinio. *Prior* est negantium, dari certam cognitionem et scientiam de rebus; qui tamen in hac sua positione di-

verso fundamento processerunt. *Quidam* enim, ut Anaxagoras et alii, propterea scientiam negabant, quia dicebant, ut ait Philosophus (4. *Metaphys. text.* 19; l. 3, c. 5), contradictoria esse simul vera, cum tamen scientia, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2, sit acceptio determinatæ partis, quia nimirum demonstratio, cujus est effectus, non habet viam, nisi ad verum demonstrandum, quod uni tantum parti contradictionis inest. In eam vero opinionem ex sola dubitatione, ut inquit Philosophus ibidem, prædicti philosophi inciderunt, quod scilicet solvere nesciebant sophisticam quamdam rationem, ex qua talis positio sequi illis videbatur. Cum enim ex aliquo uno viderent fieri contraria, ut aerem, qui est calidus, ex aqua frigida, et terram, quæ est frigida, et omne quod fit, fieri dicerent ex prius existente, (quod enim non est, non contingit fieri, cum ex nihilo nihil fiat), inde colligebant oportere, quod res fuerit simul in se habens contradictionem; quia si ex uno et eodem fit calidum et frigidum, per consequens fit calidum et non calidum. Duobus autem modis solvitur hæc ratio a Philosopho, unde falsitatis prædictam positionem arguit : *uno modo* dicens, quidquid fit, fieri quidem ex prius existente, sed in potentia, non autem in actu, et sic non sequi in eodem esse contradictoria; *altero modo* solvit, dicens, quod saltem datur aliqua substantia ingenerabilis et incorruptibilis, in qua non sunt contraria, et de qua potest esse scientia. — 4. *Metaphys.* l. 10 (3); 1. *Poster.* l. 5 (4).

Alii vero apud eumdem Philosophum (4. *Metaphys. text.* 21 ; l. 3, c. 5) ut Empedocles, Democritus, et alii, non ponentes aliam viam cognoscitivam præter sensum, neque aliqua entia præter sensibilia, similiter dixerunt, nullam certitudinem de veritate rerum a nobis haberi posse nullamque scientiam, et hoc propter duo : *Primo* quidem, quia ponebant sensibilia semper in fluxu; quod vero est in continuo fluxu, prius labitur, quam mente dijudicetur; sicut Heraclitus dixit, quod non est possibile, aquam fluvii currentis bis tangere, vel hominem bis de eadem re loqui, imo nec semel, et quod non sunt res verbis ostendendæ, sed digito, ut dixit Cratylus, quod nimirum veritas dicenda prius transiret, quam oratio illam explicans finiretur, breviori vero spatio digitus moveretur. *Secundo*, quia inveniuntur circa idem aliqui diversimode judicantes, sicut aliter vigilans, aliter dormiens, et aliter infirmus, et aliter sanus; nec potest aliquid accipi, quo discernatur, quis horum verius existimet, cum quilibet aliquam similitudinem veritatis habeat; unde concludebant, id esse verum, quod cuilibet apparet. — Verum et hæc positio falsa est; falsum enim est, idem esse sensum et intellectum, et in sensibilibus nihil esse determinatum; licet enim in illis multum sit de natura indeterminata, quia in eis est materia, quæ quantum est de se, indeterminate se habet ad multas formas, unde non mirum, si non determinatam cognitionem ingerit sensibus, sed huic sic, et alteri aliter, — quia tamen per formam determinatur ad unum modum essendi, et res per suam formam magis, quam per materiam cognoscitur, non est dicendum, quod non possit haberi de rebus aliqua certa cognitio; præterquam quod præter sensibilia corruptibilia dantur etiam aliqua sensibilia incorruptibilia, de quibus potest esse scientia, et sic solvitur horum philosophorum fundamentum a Philosopho l. c., ubi fusius etiam eorum positionem refellit. — 4. *Metaphys.* l. 11 et 12 (al. 3); *de Spirit. Creat.* a. 10, ad 8; 1a, q. 84, a. 2; 3. *de Anima* l. 4; 1. *Poster.* l. 4 (3).

Est ergo *posterior* opinio vera aliorum dicentium, posse dari certam cognitionem et scientiam de rebus; quamquam hi ita diverso fundamento nituntur, ut nonnulli positionem suam minus verisimilem reddant, quam sit prior jam confutata. Nam *quidam* admittunt, dari scientiam de rebus, sed illam dicunt consistere in ipsa perceptione sensus, quæ opinio pertinere videtur etiam ad illos, qui non ponunt intellectum differre a sensu; quos refellit Philosophus (1. *Poster. text.* 43; c. 31) duabus potissimum rationibus : quod nimirum sensus singularium est, scientia vero universalium; et quod scientia sit honorabilior sensu, cum sit cognitio per universalem rationem, quam nequit sensus apprehendere. — 1. *Poster.* l. 42 (40).

Alii vero, ut Epicharmus, ut docet Phi-

losophus (4. *Metaphys. text.* 22; l. 3, c. 5), scientiam rerum ideo admittebat, quia existimabat, omnia esse immobilia et necessaria, quod fundamentum, inquit Philosophus, ex eo falsum esse manifeste constat, quod licet cœlestia corpora sint immobilia, nisi quantum ad motum localem, sublunária tamen omnia sunt generationi et corruptioni obnoxia, atque adeo aliter et aliter se habentia. — 4. *Metaphys.* l. 12 et 13 (al. 3).

Alii vero ut dicitur 1. *Poster. text.* 6; c. 3, scientiam de rebus admittebant, quod putabant, omne scire esse per demonstrationem, et omnia posse ad invicem demonstrari circulariter. Quod utrumque dictum falsum esse probat Philosophus ibidem. Et *primum* quidem, quia necesse est aliqua certo sciri per demonstrationem, ut conclusiones, aliqua sine demonstratione, ut principia immediata, ut patet; nam necesse est scire priora, ex quibus est demonstratio; sed hoc contingit aliquando reducere ad immediata, (alioqui dicendum esset, inter duo extrema, subjectum scilicet et prædicatum, esse infinita media in actu, et præterea non esse aliqua duo accipere, inter quæ non essent media infinita); at immediata cum sint priora, oportet esse indemonstrabilia; ergo necesse est, aliquorum haberi scientiam sine demonstratione. *Secundum* vero patet ex tribus absurdis, quae inde sequerentur: sequeretur enim *primo*, idem esse prius et posterius, notius et ignotius respectu unius et ejusdem; *secundo*, idem probari per idem; *tertio*, cum demonstratio circularis tantum admitti possit in terminis convertibilibus, omnia ad se invicem converti, sicut propria, quod est manifeste falsum. — 1. *Poster.* l. 7 (6) et 8 (7).

Alii vero, ut Plato, ut posset salvare, certam cognitionem veritatis de aliquibus saltem rebus a nobis per intellectum haberi, consentiens antiquis philosophis in hoc, quod sensibilia semper sunt in motu et in fluxu, et quod sensus circa sensibilia non habet certum judicium de rebus, posuit quidem ex una parte in homine virtutem cognoscitivam supra sensum, scilicet mentem, vel intellectum illustratum a quodam superiore sole intelligibili, sicut illustratur visus a sole visibili; ex alia vero parte posuit præter ista corporalia aliud genus entium a materia et motu separatum, quod nominabat species sive ideas, per quarum participationem unumquodque ipsorum singularium et sensibilium dicitur homo, vel equus, vel aliquid hujusmodi; et de his entibus separatis dicebat esse scientias et definitiones, non autem de corporibus sensibilibus, ita ut anima non intelligat ista corporalia, sed horum corporalium species separatas. — Sed hæc positio a Philosopho (1. et 7. (6) *Metaphys.*) sufficienter refutata est, ubi ostendit, quod non est ponere formas sensibilium rerum, nisi in materia sensibili, cum etiam nec sine materia sensibili in universali formæ universales intelligi possint, sicut nec simus sine naso; alioqui cum illæ species sint immateriales et immobiles, excluditur a scientiis cognitio motus et materiæ, quod est proprium scientiæ naturalis, et demonstratio per causas moventes et materiales; præter quam quod derisibile videtur, ut dum rerum, quæ nobis manifestæ sunt, notitiam quærimus, alia entia in medium afferamus, quæ non possunt esse eorum substantiæ, cum ab eis differant secundum esse, et sic illis substantiis separatis cognitis, non propter hoc de istis sensibilibus judicare possemus. — *de Spirit. Creat.* a. 10, ad 8; 1a, q. 84, a. 1, 3, 4, 6, c.; *de Verit.* q. 10, a. 6, c.; 1. *Poster.* l. 16 (15); 1. *Metaphys.* l. 14 (9).

Aristoteles autem, cujus sententiam omnes alii philosophi sequuntur, per aliam viam processit, ut patet 1. *Poster.*, et 4. *Metaphys. text.* 22; l. 3, c. 5. *Primo* enim multipliciter ostendit, in sensibilibus esse aliquid stabile; nam in illis sunt quædam rationes immobiles et necessariæ, de quibus est immediate scientia; et quod licet ista sensibilia corruptibilia sint in particulari, tamen in universali quamdam sempiternitatem habent, et quod hoc modo de illis est demonstratio et scientia. (1. *Poster.* l. 16, al. 15; *Opusc.* 70, q. 5, a. 2; 1a, q. 84, a. 1, ad 3 et q. 86, a. 3, c.; 6. *Ethic.* l. 3) — *Secundo*, quod judicium sensus verum est de sensibilibus propriis, sed decipitur circa sensibilia communia, magis autem circa sensibilia per accidens. *Tertio*, quod supra sensum est virtus intel-

lectiva, quæ judicat de veritate, non per aliqua intelligibilia extra existentia, sed per lumen intellectus agentis, quod facit intelligibilia (*de Spirit. Creat.* a. 10, ad 8). — *Quarto*, quod præter substantias corruptibiles et mutabiles sunt aliæ incorruptibiles et immobiles, nisi quantum ad motum localem, de quibus potest esse scientia. (4. *Metaphys.* l. 13, al. 3) — *Quinto*, quod non omnium est demonstratio, sed quod principia immediata sciuntur per medium, non quidem extrinsecum, quomodo sciuntur ea, quorum est demonstrativa scientia, sed per intrinsecum, puta per cognitionem propriorum terminorum; scito enim, quid sit totum, et quid pars, statim cognoscitur, quod totum est majus sua parte; quia scilicet in talibus propositionibus prædicatum est in ratione subjecti, quare sine ullo medio extrinseco illi inest. Et sic manifestum est, dari scientiam actualem de rebus. — 1. *Poster.* l. 7 (6); *de Verit.* q. 14, a. 1, c.; 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 4.

Ad primum ergo dicendum, quod non omnis scientia est per demonstrationem; nam ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3 et 2. *Poster. text.* 27; c. 19), principiorum immediatorum datur scientia indemonstrabilis seu non per demonstrationem accepta; conclusionum vero ex istis principiis per evidentem consequentiam deductarum est scientia demonstrativa seu per demonstrationem accepta. — 1. *Poster.* l. 7 (6); 2. *Poster.* l. 20.

Ad secundum dicendum cum Philosopho (2. *Poster. text.* 20; c. 13), quod oportet, quod quicumque scit, quid est aliquid, cognoscat omnia alia in communi, non autem in speciali; puta qui scit, quid est homo, oportet quod sciat, hominem per hoc, quod est animal, distingui ab omnibus, quæ non sunt animalia, et per hoc, quod est rationale, distingui ab omnibus, quæ non sunt rationalia; non enim oportet, quod illa cognoscat, nisi secundum hoc commune, quod est animal et rationale. — 2. *Poster.* l. 15.

Ad tertium dicendum, quod omnis motus supponit aliquid immobile. Cum enim transmutatio fit secundum qualitatem, remanet substantia immobilis, rerum etiam mutabilium sunt immobiles habitudines, (sicut Socrates, etsi non semper sedeat, tamen immobiliter est verum, quod quando sedet, in uno loco manet); et propter hoc nihil prohibet, de rebus mobilibus immobilem scientiam habere. — 1a, q. 84, a. 1, ad 3; 4. *Metaphys.* l. 13 (3); v. supra in c. ad sentent. Aristot. *quarto*.

Ad quartum dicendum, quod ex eo, quod in sensu tam comparato ad intellectum, quam ad ipsas res aliquando reperiatur aliqua falsitas, tantum colligitur, quod veritas non est totaliter a sensibus expectanda; requiritur enim lumen intellectus agentis, per quod immutabiliter veritatem in rebus mutabilibus cognoscamus, et discernamus ipsas res a similitudinibus rerum. — 1a, q. 84, a. 6, ad 1; *de Verit.* q. 1, a. 11, c.

Ad quintum dicendum, quod sicut Augustinus dicit (*de Civit. Dei* l. 22, c. 29), non est dicendum, quod sicut sensus cognoscit sola corporalia, ita intellectus cognoscat sola spiritualia, quia sequeretur, quod Deus et Angeli corporalia non cognoscerent. Hujus autem diversitatis ratio est, quia inferior virtus non se extendit ad ea, quæ sunt superioris virtutis; sed virtus superior ea, quæ sunt inferioris virtutis, excellentiori modo operatur; et sic, sicut intellectio potest esse de sensibilibus, ita et scientia, quæ est certa et perfecta eorumdem intellectio. — 1a, q. 84, a. 1, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM SCIENTIA ACTUALIS FIAT IN NOBIS EX PRÆEXISTENTI COGNITIONE A SENSIBUS ACCEPTA.

Videtur, quod actualis scientia non fiat in nobis ex præexistenti cognitione a sensibus accepta.

1. Probat enim expresse Philosophus (7. *Phys. text.* 20; c. 3), quod acceptio scientiæ a principio propterea neque est generatio neque alteratio, quia homo fit actualiter sciens per solam remotionem perturbationum animi. Quod probat dupliciter: *primo*, quia sciens dicitur ad aliquid; proprium autem est eorum, quæ sunt ad aliquid, quod eis adveniat aliquid sine mutatione eorum; quare scientia advenire debet sine mutatione scientis — quod non

esset, si fieret ex præexistenti cognitione a sensibus accepta; nam in ejus acquisitione sciens mutaretur et alteraretur. *Secundo*, quia non aliter gignitur in nobis scientia actualis a principio, atque cum quis post somnum, ebrietatem, vel infirmitatem fit actualiter sciens, quia tolluntur impedientia usum scientiæ, puta somnus, ebrietas, vel infirmitas : ergo similiter cum quis fit primo actualiter sciens, id tantum est per remotionem principiorum, non quia ex sensibus acquirat aliquam cognitionem, ex qua gignatur scientia. — 7. *Phys.* l. 6; *de Verit.* q. 10, a. 6, arg. 9.

2. Præterea, medium in demonstratione, per quod acquiritur scientia de aliqua re, est quod quid est subjecti et passionis; sed quidditas rei nullo modo sensu percipitur : ergo actualis scientia non percipitur a sensu. — 1. *Poster.* l. 2 (1); *de Verit.* q. 10, a. 6, arg. 2.

3. Præterea, si scientia actualis gignitur ex cognitione accepta a sensu, hoc est, quatenus species, quæ a sensibus accipitur, movet intellectum possibilem; non enim movet ipsum adhuc existens in phantasia, quia ibi nondum est actu intelligibilis, sed potentia tantum; similiter non movet illum in intellectu agente existens, quia hic nullius speciei est receptivus, alioqui non differret a possibili; neque existens in ipso possibili, quia forma jam inhærens subjecto non movet ipsum, sed in ipso quodammodo quiescit; neque etiam per se existens, nam species intelligibiles non sunt substantiæ, sed de genere accidentium : ergo scientia actualis nullo modo oritur a sensibilibus. — *de Verit.* l. c. arg. 7.

4. Præterea, si scientia actualis dependet a sensu, maxime, quia cognitio principiorum universalium, ex quibus in syllogismo gignente scientiam deducitur conclusio (1. *Poster.* l. 20, al. 19), causatur ex apprehensione sensus; sed hoc est impossibile, nam sensus non potest percipere nisi singularia; at ex sola apprehensione ejus, quod est singulare, nullo modo potest causari cognitio universalis : ergo.

5. Præterea, nullus potest verum respondere nisi de eo, quod scit; sed aliquis idiota non habens scientiam acquisitam respondet verum de singulis, si tamen ordinate interrogetur, ut narratur in *Menone* Platonis de quodam : ergo, antequam aliquis acquirat scientiam, habet rerum cognitionem per species inditas et non acceptas a sensibilibus, et proinde scientia actualis non erit ab illis. — 1a, q. 84, a. 3, arg. 3; 1. *Poster.* l. 3 (2).

6. Præterea, nullus effectus se extendit ultra virtutem suæ causæ; sed actualis scientia se extendit ultra sensibilia, scimus enim quædam, quæ sensu percipi non possunt :ergo scientia actualis non gignitur ex præexistenti cognitione a sensibus accepta. — 1a, q. 84, a. 6, arg. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus dicit in 3. *de Anima text.* 14; c. 4 de intellectu loquens, quod est sicut tabula rasa; ergo scientia actualis necessario debet oriri ex cognitione a sensibus accepta. — 1a, q. 84, a. 3, arg. *Sed contra.*

2. Præterea, omnis nostra cognitio originaliter consistit in notitia primorum principiorum indemonstrabilium; sed horum cognitio in nobis a sensu oritur, ut probat Philosophus 2. *Poster. text.* 27; c. 19, sicut et omnis cognitio intellectiva, ut dicitur 1. *Metaphys.* c. 1 : ergo scientia actualis oritur a cognitione a sensibus accepta. — *de Verit.* q. 10, a. 6, arg. 2 *Sed contra;* 1a, q. 84, a. 6, arg. *Sed contra;* 2. *Poster.* l. 20.

Respondeo dicendum, quod circa hanc quæstionem multiplex fuit antiquorum opinio. *Quidam* enim posuerunt, ortum scientiæ nostræ totaliter esse a causa exteriori, quæ est a materia separata; quæ in duas sectas dividitur : *quidam* enim, ut Platonici, posuerunt, formas rerum sensibilium esse a materia separatas, et sic esse intelligibiles actu, et per earum participationem a materia sensibili effici individua in natura, earum vero participatione humanas mentes scientiam habere, et sic ponebant, secundum dictas formas esse principium generationis et scientiæ, ut Philosophus narrat 1. *Metaphys.* — Sed hæc positio sufficienter a Philosopho reprobata est, qui loco citato et 7. *Metaphys.* a *text.* 44 usque ad 58; l. 6, c. 13, 14, 15, 16 ostendit, quod non est ponere formas sensibilium rerum, nisi in materia sensibili, cum etiam nec sine materia sensibili in universali formæ universales in

selligi possint, sicut nec simus sine naso. — Et ideo *alii*, inter quos Avicenna, non ponentes formas sensibilium separatas, sed intelligentias tantum, quas nos Angelos dicimus, posuerunt, originem nostræ scientiæ totaliter ab hujusmodi substantiis separatis esse. Unde voluit Avicenna, quod sicut sensibiles formæ non acquiruntur in materia sensibili nisi ex influentia intelligentiæ agentis, ita et formæ intelligibiles humanis mentibus non imprimuntur, nisi ex intelligentia agente, quæ non est pars animæ, sed substantia separata, ut ipse posuit; indiget tamen anima sensibus quasi excitantibus et disponentibus ad scientiam, sicut ista inferiora agentia præparant materiam ad suscipiendam formam ab intelligentia agente. — Sed ista opinio non videtur rationabilis. *Primo*, quia sic non esset necessaria dependentia inter cognitionem mentis humanæ et virtutes sensitivas. Cujus apparet contrarium manifeste, tum ex hoc, quod deficiente sensu deficit scientia de sensibilibus illius; tum ex hoc, quod mens nostra non potest actu considerare etiam ea, quæ habitualiter scit, nisi formando aliqua phantasmata; unde etiam læso organo phantasiæ impeditur consideratio. *Secundo*, quia secundum hanc positionem sufficiens ratio assignari non potest, quare anima nostra corpori uniatur; non enim potest dici, quod uniatur corpori propter corpus, quia forma non est propter materiam, nec motor propter mobile, sed contra. Maxime autem videtur corpus esse necessarium animæ intellectivæ ad ejus operationem propriam, quæ est intelligere, quia secundum esse suum a corpore non dependet. Si autem anima secundum suam naturam apta nata esset recipere species intelligibiles per influentiam aliquorum principiorum separatorum tantum, et non acciperet eas a sensibus, non indigeret corpore ad intelligendum, unde frustra corpori uniretur. Si autem dicatur, quod anima indiget sensibus ad intelligendum, quia per illos excitatur, ut se convertat ad intelligentiam agentem, a qua recipit species, hoc non sufficit, quia si in natura animæ est, ut intelligat per species ab intelligentia agente influxas, sequitur, quod quandoque anima possit se convertere ad intelligentiam agentem ex inclinatione suæ naturæ, vel etiam excitata per alium sensum, ut convertat se ad intelligentiam agentem ad recipiendum species sensibilium; quorum sensum aliquis non habet, et sic cæcus natus potest habere scientiam de coloribus, quod est manifeste falsum. — *de Verit.* q. 10, a. 6, c. et q. 11, a. 1, c.; 1a, q. 84, a. 4.

Alia opinio fuit ponentium, nostræ scientiæ originem totaliter esse a causa interiori; quæ etiam in duas sectas dividitur : *Quidam* enim, ut Plato, posuerunt, intellectum hominis esse naturaliter plenum omnibus speciebus intelligibilibus, sed per unionem ad corpus prædictam cognitionem obtenebrari et impediri, ne exeat in actum; et ideo dicebant, nos indigere studio et sensibus, ut impedimenta scientiæ tollerentur, dicentes, addiscere nihil aliud esse, quam reminisci; sicut et manifeste apparet, quod ex his, quæ audivimus et vidimus, reminiscimur ea, quæ prius sciebamus. — Sed hæc etiam positio non videtur rationabilis : *primo* quidem, quia si anima habet notitiam naturalem omnium, non videtur esse possibile, quod hujus naturalis notitiæ tantam oblivionem capiat, quod nesciat, se hujusmodi scientiam habere; nullus enim obliviscitur ea, quæ naturaliter cognoscit. Præcipue autem videtur hoc esse inconveniens, si ponatur, esse naturale animæ uniri corpori; nam inconveniens est, quod naturalis operatio alicujus rei totaliter impediatur per id, quod est sibi secundum naturam. *Secundo* apparet hujus positionis falsitas ex hoc, quod deficiente aliquo sensu deficit scientia eorum, quæ apprehenduntur secundum illum sensum, sicut cæcus natus nullam potest habere scientiam de coloribus; quod tamen non esset, si intellectui animæ essent naturaliter inditæ omnium intelligibilium rationes, et ejus scire tantum esset reminisci. — *Alii* vero dixerunt, quod anima est sibi ipsi causa scientiæ; non enim a sensibus scientiam accipit, quasi actione sensibilium aliquo modo similitudines rerum ad animam perveniant, sed ipsa anima ad præsentiam sensibilium similitudines illorum format. — Sed hæc etiam positio non videtur totaliter rationabilis. Nullum enim agens agit, nisi secun-

dum quod est actu; unde si anima format in se omnium rerum similitudines, oportet, quod ipsa in se actu habeat illas similitudines rerum, et sic redibit in prædictam opinionem, quæ ponit omnium rerum scientiam animæ naturaliter insitam.

Et ideo præ omnibus videtur rationabilior *sententia Philosophi* ponentis, scientiam partim esse ab extrinseco, ratione phantasmatum a sensibus acceptorum, partim ab intrinseco, puta ab intellectu agente et possibili, quippe quod phantasmata sunt potius materia causæ, quam causa, nedum totalis et sufficiens cognitionis intellectualis, et per consequens asserit, scientiam actualem gigni ex præcedenti cognitione a sensibus accepta, seu per syllogismum demonstrativum. Nam cum duobus modis possit quis fieri actualiter sciens, vel per propriam inventionem, vel per doctrinam et disciplinam, *priori modo* contingit ex eo, quod quis per lumen intellectus agentis cognoscit naturaliter universalia quædam principia scientiarum, quorum tamen cognitionem, ut docet Philosophus (2. *Poster. text.* 27; c. 19), accipit a sensibus, et illa intellectus applicat ad particularia, quorum memoriam et experimentum per sensum accepit, et sic ex notis per sensum ad ignota certo devenit, quod est, per syllogismum fieri scientiam actualiter; *posteriori vero modo* efficitur aliquis sciens ex eo, quod a docente proponuntur illi vel minus universales propositiones, quas tamen qui addiscit, facile ex præcognitis dijudicare potest, vel ordo principiorum ad conclusiones, ut has ex illis possit deducere; quod similiter est per syllogismum fieri aliquem scientem; ut enim ait Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), demonstratio est syllogismus faciens scire. — *de Verit.* q. 10, a. 6, c.; 1a, q. 84, a. 3 et 6, c. et q. 117, a. 1, c.; 1. *Poster.* l. 1; 2. *c. Gent.* c. 92; 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 2, sol. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod quies, in qua perficitur scientia, excludit motum naturalem passionum, non autem motum et passionem communiter acceptam, secundum quod quodlibet recipere dicitur pati et moveri, sicut etiam dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 12; c. 4), quod intelligere est quoddam pati. — *de Verit.* q. 10, a. 6, ad 9.

Vel dic, Aristotelem loqui de acceptione scientiæ secundum opinionem Platonis. Cum enim posuerit Plato, quod sicut formæ separatæ sunt causæ generationis et existentiæ rerum naturalium per hoc, quod materia corporalis participat aliqualiter hujusmodi formas separatas, ita sunt etiam causa scientiæ in nobis per hoc, quod anima nostra aliqualiter eas participat; sic verum erit dicere, et quod accipitur scientia a principio, non per generationem alicujus scientiæ in anima, sed solum per quietationem corporalium et sensibilium passionum, quibus impediebatur in anima scientiæ usus, et quod nulla mutatione facta in intellectu, ad solam præsentiam sensibilium, quorum experientiam accipimus, fit homo sciens, sicut de relativis accidit, quia sensibilia secundum hanc positionem non sunt necessaria ad scientiam, nisi ut ab eis quodammodo excitetur. Neque est inconveniens, quod Aristoteles hac opinione Platonis utatur; est enim consuetudinis suæ, ut antequam probet suam sententiam, utatur sententia aliorum, sicut in 3. *Phys. text.* 53; c. 5 usus est, quod omne corpus sensibile habet gravitatem vel levitatem, secundum opinionem Platonis, cujus contrarium ipse ostendit in 1. *de Cœl. text.* 17; c. 3. Responderi tamen potest duabus prædictis rationibus secundum opinionem Aristotelis asserentis, scientiam fieri in anima per hoc, quod species intelligibiles abstractæ ab intellectu agente, concurrente phantasmatis cognitione, recipiuntur in intellectu possibili. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod susceptivum aliquod tripliciter se habere potest ad formam suscipiendam. *Quandoque* enim est in ultima dispositione ad susceptionem formæ, nullo impedimento existente nec in ipso nec in alio, et tunc statim ad præsentiam activi susceptivum recipit formam aliqua alteratione, sicut patet in aere illuminato ad præsentiam solis; *aliquando* autem susceptivum non est in ultima dispositione ad susceptionem formæ, sicut cum de aere fit ignis; *aliquando* vero susceptivum est in ultima dispositione ad formam; sed adest aliquod impedimentum,

sicut cum aer impeditur ad susceptionem luminis, vel per clausionem fenestræ, vel per nebulas, et tunc requiritur alteratio vel mutatio per accidens, quæ removeat prohibens. Intellectus ergo possibilis secundum se consideratus semper est in ultima dispositione ad recipiendam speciem intelligibilem. Si ergo non sit impedimentum, statim ad præsentiam objectorum per experimentum acceptorum advenit ei species intelligibilis, sicut speculo forma specularis ad præsentiam corporis, et secundum hoc procedit ratio prior; si vero sit impedimentum, sicut juvenibus accidit, oportet hujusmodi impedimenta auferri ad hoc, quod species intelligibilis in intellectu recipiatur, et sic per accidens est necessaria alteratio, et sic patet ad posteriorem rationem. — 7. *Physic.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod circa idem virtus superior et inferior operantur, non tamen similiter, sed superior sublimius. Unde et per formam, quæ a rebus accipitur, sensus non ita efficaciter rem cognoscit, sicut intellectus; sed sensus per eam manuducitur in cognitionem exteriorum accidentium, intellectus vero pervenit ad nudam quidditatem rei, secernendo eam ab omnibus materialibus conditionibus. Unde pro tanto dicitur cognitio mentis a sensu originem habere, non quod omne illud, quod mens cognoscit, sensus apprehendat, sed quia ex his, quæ sensus apprehendit, mens in aliqua ulteriora manuducitur, sicut etiam sensibilia intellecta manuducunt in intelligibilia divinorum.—*de Verit.* q. 10, a, 6, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod in receptione, qua intellectus possibilis recipit species rerum a phantasmatibus, phantasmata se habent ut agens principale, et ideo actionis effectus relinquitur in intellectu possibili secundum conditionem utriusque et non alterius tantum; et ideo intellectus possibilis recipit species ut intelligibiles actu ex virtute intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum a cognitione phantasmatum. — *Ibid.* ad 7.

Ad quartum dicendum, quod licet singularia sentiantur proprie et per se, sensus tamen etiam est quodammodo ipsius universalis; nam alioqui si tantum id quod est singulare, cognosceret, impossibile esset ex apprehensione sensus gigni cognitionem universalis (cognoscit enim sensus Calliam, non solum in quantum est Callias, sed etiam in quantum est hic homo); et inde est, quod tali acceptione in sensu præexistente, anima intellectiva potest considerare hominem in utroque; et similiter procedendo a specie ad genus, potest considerare animal in Socrate et bucephalo, conceptis illis per sensum, in quantum sunt hæc animalia, et sic ex singulis hoc modo sensu perceptis formare cognitionem universalis. — 2. *Poster.* l. 20.

Ad quintum dicendum, quod ordinata interrogatio procedit ex principiis communibus per se notis ad propria; per talem autem processum scientia causatur in anima addiscentis. Unde, cum verum respondet de his, de quibus secundo interrogatur, hoc non est, quia prius ea noverit, sed quia tunc ea de novo addiscit. Nihil enim refert, utrum ille, qui docet, proponendo vel interrogando procedat de principiis communibus ad conclusiones; utrobique enim animus audientis certificatur de posterioribus per priora. — *de Verit.* q. 10, a. 6, ad 3.

Ad sextum dicendum, quod sensitiva cognitio non est tota causa intellectualis cognitionis, et proinde nec scientiæ; et ideo non est mirum, si scientia vel intellectualis cognitio ultra sensitivam se extendat. — *Ibid.* et in c.

ARTICULUS III

UTRUM NECESSARIUM SIT ESSE SCIENTIAM HABITUALEM.

Videtur quod non sit necessarium, esse scientiam habitualem.

1. Quia hæc importat ordinem ad actum; sed potentia intellectiva importat principium sufficiens talis actus, nam et potentiæ naturales absque habitibus sunt principia actuum : ergo non est necesse dari scientiam habitualem. — 1a 2æ, q. 49, a. 4, arg. 2; 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, arg. 1.

2. Præterea, eadem videtur ratio intellectus agentis et possibilis in ordine ad suas operationes, nam utraque est poten-

tia activa; sed intellectus agens nullo eget habitu superinducto ad suam operationem exercendam : ergo nec egebit intellectus possibilis ad suam, et ita nec ad scientiam actualem; unde non erit necesse dari scientiam habitualem. — *de Virt. in com.* a. 1, c.; *de Spirit. Creat.* a. 10, ad 15; *de Verit.* q. 16, a. 1, ad 13 et q. 20, a. 2, ad 5; 1a 2æ, q. 50, a. 5, ad 2.

3. Præterea, cum habitus ex Philosopho 3. *Ethic.* c. 5 (7) subjaceat voluntati quoad suam generationem actus, ex quo generatur habitus, debet esse in potestate voluntatis, ita ut possit fieri vel non fieri; sed actus, ex quo dicitur generari habitus scientiæ, non est hujusmodi; nam postquam quis assensit principiis et videt ordinem conclusionis ad illas, non potest intellectus non assentiri : ergo per illum non generabitur ullus habitus scientiæ. — 1. *Periherm.* l. 13; 3. *Ethic.* l. 12.

4. Præterea, habitibus indigemus ad tria: primo, ut sit firmitas in operationibus; secundo, ut operatio perfecta in promptu habeatur, seu ut potentia alioqui indeterminata ad multa determinetur ad unum; tertio, ut operatio delectabiliter compleatur. Sed posito assensu principiorum, et cognitione consequentiæ, intellectus possibilis habet maximam firmitatem, delectationem et determinationem ad assensum conclusionis, cum illis positis intellectus, ut dictum est, necessario assentiatur conclusioni. Ergo intellectus non eget ullo habitu ad assensum conclusionis, et ita non necessario dabitur scientia habitualis. — *de Virt. in com.* a. 1, c.; 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.; ll. cit. in arg. præc.

Sed contra est, quod scientia habitualis est perfectio quædam intellectus possibilis, sicut et omnis habitus est perfectio quædam ejus, cujus est habitus; sed perfectio est maxime necessaria rei, cum habeat rationem finis : ergo necesse est, dari habitum scientiæ. — 1a 2æ, q. 49, a. 4, *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod, cum dupliciter quæri possit, an detur scientia habitualis, *uno modo*, ut sciatur ipsam esse; *alio modo* ut sciatur, quare sit, de *primo* quærere est hominis sensu carentis; nam, ut docet Philosophus 3. *Ethic.* c. 5 (7), nemo ignorare potest, ex operationibus habitus generari, nisi sit sensus expers, quoniam ipsa experientia notissimum est, quod homo aliquando actu considerat, quod est actualiter scire, ut contingit in vigilia; aliquando potest considerare, sed actu non considerat, quod est scire habitualiter, ut contingit in somno. Unde Philosophus 2. *de Anima text.* 5; c. 1 scientiam dividit in actualem et habitualem, et hanc vocat actum primum et assimilat somno; illam vero appellat actum secundum et comparat vigiliæ. — 3. *Ethic.* l. 12; 2. *de Anima* l. 1; 2. *Sent.* dist. 24, q. 2, a. 4, ad 4.

Si vero quæratur *secundum*, duplici ex capite manifestum esse potest, necessarium esse, dari habitum scientiæ, et *primo* quidem, ex parte actus. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod duplex est agens : *unum* est, in quo est solum principium sui actus, sicut in igne est tantum principium calefaciendi, et in tali agente non potest aliquis habitus causari ex proprio actu; et inde est, quod res naturales non possunt aliquid consuescere, vel dissuescere, ut dicitur 2. *Ethic. Alterum* vero est, in quo est principium activum et passivum sui actus, sicut patet in actibus humanis; nam actus appetitivæ virtutis procedunt a vi appetitiva, secundum quod movetur a vi apprehensiva repræsentante objectum; et similiter vis intellectiva, secundum quod ratiocinatur de conclusionibus, habet sicut principium activum propositionem per se notam, et ex talibus actibus generatur habitus in principio actionis, quod movet motum. Nam omne, quod patitur et movetur ab alio, disponitur per actum agentis; unde ex multiplicatis actibus generatur quædam qualitas in potentia passiva et mota, quæ nominatur habitus; sicut habitus virtutum moralium causantur in appetitivis potentiis, secundum quod moventur a ratione; et habitus scientiarum causantur in intellectu possibili, secundum quod movetur a primis propositionibus. — 1a 2æ, q. 51, a. 2, c.; ll. cit. in arg.

Secundo, idem manifestum est ex parte potentiæ, cujus perfectio et complementum est habitus. Duplex enim est genus potentiarum dicentium ordinem ad actus, quorum sunt principia. *Unum* est earum, quæ sunt limitatæ ad determinatas actio-

nes, et per consequens sunt determinatæ ad unum vel objectum vel modum agendi; et hæ potentiæ non egent ullo habitu; nam ex se sine ullo alio addito sunt perfectæ, et ex ipsa natura potentiæ sufficienter habent rectitudinem, et subjectum per illas ex sua natura habet debitam habitudinem ad tales actus, quemadmodum contingit in potentiis naturalibus, quæ propterea non agunt operationes suas mediantibus aliquibus habitibus, quia secundum seipsas sunt determinatæ ad unum. *Alterum* genus est earum, quæ non sunt limitatæ ad aliquid unum sive objectum sive modum agendi, sed plura et diversa objecta respiciunt, vel idem objectum pluribus et diversis modis, quia nimirum secundum diversa et diversimode rectitudinem habere possunt; et hæ potentiæ indigent aliquo habitu, a quo in suis operationibus determinentur. Quia ergo intellectus possibilis est hujusmodi potentia, (est enim in potentia ad assensus plurium et diversarum conclusionum et ad plures et diversos modos assentiendi eidem conclusioni), ideo necessarium est, dari habitus scientiarum, ratione quorum per modum naturalis inclinationis determinatur potius ad assensum hujus conclusionis, quam alterius, vel ad assentiendum uni conclusioni tali modo et non alio. — 1a 2æ, q. 49, a. 4, c. et ad 1 et 2; *de Virt. in com.* a. 1, c.; *de Carit.* a. 1, c.; 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod potentia quandoque se habet ad multa, ut est in proposito intellectus possibilis respectu diversarum conclusionum, et ideo oportet, quod aliquo alio superinducto determinetur, quod dicitur scientia habitualis. — ll. cit. in arg. 1 et 2.

Ad secundum dicendum, quod non oportet, quod si intellectus agens non eget habitu, et intellectus possibilis illo non egeat. Quod enim intellectus agens non egeat habitu ad suam operationem, ex hoc contingit, quod intellectus agens nihil recipit ab intelligibilibus, sed magis formam suam eis tribuit, faciendo ea intelligibilia actu; intellectus autem possibilis e contrario se habet. Ideo vero intellectus agens nihil recipit ab intelligibilibus, et consequenter nec recipit habitum, quia est tantum potentia activa, et nullo modo passiva; subjectum autem habitus est potentia passiva; esse enim susceptivum habitus convenit ei, quod est in potentia; intellectus vero possibilis est simul potentia activa et passiva. — *de Verit.* q. 20, a. 2, ad 5; 1a 2æ, q. 50, a. 5, ad 2 et q. 51, a. 2; ll. cit. in arg.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus loquitur de habitibus appetitus seu virtutibus moralibus et vitiis oppositis, non de habitibus intellectus seu de virtutibus intellectualibus, cujusmodi est scientia. Differunt enim hi habitus inter se, quod, cum scientia sicut et cæteræ virtutes intellectuales tantum ordinent intellectum ad objectum, seu ad cognoscendum verum, ac proinde tantum efficiant hominem potentem et scientem, non autem volentem, quoad sui generationem non pendent a voluntate, sed tantum ex doctrina et cognitione, et per consequens nec in illis remanet aliqua inclinatio ex voluntate, sed tantum ex ratione. Virtus vero moralis in appetitu existens, quia tantum ordinat appetitum ad recte volendum, gignitur ex more et consuetudine. Quoniam vero cognitio, ex qua gignitur habitus scientiæ, unicus actus est et is necessarius, quia primum principium activum respectu illius uno actu totaliter vincit potentiam principii passivi (una enim propositio per se nota convincit intellectum ad firmiter assentiendum conclusioni, quod non facit vel propositio probabilis vel unus rationis actus respectu appetitus in virtutibus moralibus); ideo habitus scientiæ potest generari per unum actum et hunc necessarium, et virtus moralis per plures et liberos. — 3. *Ethic.* l. 1; *de Virt. in com.* a. 7 et a. 12, c.; *de Verit.* q. 14, a. 3, ad 5 et a. 9, arg. 4; 1a 2æ, q. 51, a. 3, c.

Ad quartum dicendum, quod firmitas et determinatio potentiæ ex sua natura indeterminatæ ad multa debet esse per qualitatem permanentem et inhærentem potentiæ; ex eo enim aliquis actus prompte et delectabiliter efficitur, quod potentia secundum aliquam formam sibi inhærentem et permanentem illi conformatur et in illum per modum inclinationis naturalis inclinatur. Quia ergo assensus propositionis per se notæ non est qualitas perma-

nens, cujusmodi est habitus, sed est actus, ideo non dat eam determinationem ac firmitatem potentiæ, quæ requiritur, ut operatio perfecta ab illa producatur; quod non contingit, nisi sit illi facta connaturalis per formam ei permanenter inhærentem. — *de Virt. in com.* a. 1, c.; *de Carit.* a. 1, c.; 2a 2æ, q. 23, a. 2, c.

ARTICULUS IV

UTRUM PER UNUM ACTUM GENERARI POSSIT HABITUS SCIENTIÆ.

Videtur quod habitus scientiæ non possit generari per unum actum.

1. Dicit enim Philosophus 1. *Ethic.* c. 7 (6), quod una hirundo non facit ver, nec una dies facit beatum et felicem; sed beatitudo est operatio secundum habitum perfectæ virtutis, ut dicitur 1. *Ethic.* c. 7 et 8 (9): ergo habitus virtutis, et eadem ratione habitus scientiæ, quæ est virtus intellectualis, non causatur per unum actum. — 1a 2æ, q. 51, a. 3, *Sed contra.*

2. Præterea, omnes habitus voluntatis, ut sunt virtutes et vitia et inter habitus intellectus opinio, generantur ex pluribus actibus : ergo similiter et reliqui habitus intellectus ; et consequenter habitus scientiæ generabitur ex pluribus actibus. — *de Virt. in com.* a. 9, ad 11; 1. *Sent.* dist. 17, q. 2, a. 3, ad 4.

3. Præterea, eadem est ratio generationis et corruptionis; sed nullus habitus corrumpitur per unum actum, quia habitui non contrariatur actus, sed habitus, similiter et actui actus (continuatio autem habitus in subjecto non requirit continuitatem actus, unde ex superveniente contrario actu non statim habitus acquisitus excluditur) : ergo similiter nullus habitus acquisitus, cujusmodi est habitus scientiæ humanæ, generabitur ex uno tantum actu. — 1a 2æ, q. 63, a. 2, ad 2; 2a 2æ, q. 24, a. 12, c.

Sed contra est : 1. quod demonstratio est actus rationis; sed per unam demonstrationem causatur scientia, quæ est habitus conclusionis unius : ergo habitus scientiæ potest causari ex uno actu. — 1a 2æ, q. 51, a. 3, arg. 1.

2. Præterea, sicut contingit actus crescere per multiplicationem, ita contingit et crescere per intensionem; sed multiplicatis actibus generatur habitus : ergo si multum intendatur unus actus, poterit esse causa generationis habitus. — *Ibid.* arg. 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod habitus per actum generatur, in quantum potentia passiva movetur ab aliquo principio activo. Ad hoc autem, quod aliqua qualitas causetur in passivo, oportet, quod activum totaliter vincat passivum; unde videmus, quod quia ignis non potest totaliter vincere suum combustibile, non statim inflammat ipsum, sed paulatim abjicit contrarias dispositiones, ut sic totaliter vincens ipsum similitudinem ipsi imprimat. Manifestum est autem, quod principium activum, quod est ratio, non potest totaliter supervincere potentiam appetitivam in uno actu, eo quod appetitiva potentia se habet diversimode et ad multa, judicatur autem per rationem in actu uno aliquid appetendum secundum determinatas rationes et circumstantias; unde ex hoc non totaliter vincitur appetitiva potentia, ut feratur in idem, ut in pluribus per modum naturæ, quod pertinet ad habitum virtutis, et ideo habitus virtutis non potest causari per unum actum, sed per multos. In apprehensivis autem potentiis, quia respectu scientiæ necesse est esse duplex passivum, scilicet intellectum possibilem et alium intellectum, quem Philosophus 3. *de Anima. text.* 20; c. 5 passivum vocat, qui est ratio particularis, id est vis cogitativa cum memorativa et imaginativa, quæ sunt vires sensitivæ interiores, ut manifeste patet ex actibus, ex quibus habitus scientiæ acquiritur (nam habitus sunt similes actibus, ex quibus acquiruntur, ut dicitur 2. *Ethic.* c. 1 et 2; actus enim, ex quibus in præsenti vita scientia acquiritur, sunt per conversionem intellectus ad phantasmata, quæ sunt in prædictis viribus sensitivis interioribus); — ideo per tales actus et ipsi intellectui possibili acquiritur facultas quædam ad considerandum per species susceptas, et in prædictis interioribus viribus sensitivis acquiritur quædam habilitas, ut facilius per conversionem ad ipsas intellectus possit intelligibilia speculari. Verum sicut actus

intellectus principaliter quidem et formaliter est in ipso intellectu, materialiter vero et dispositive in viribus sensitivis internis, ita idem dicendum est de habitu, et propterea respectu primi passivi, puta intellectus possibilis, potest esse aliquod activum, quod uno actu totaliter vincat potentiam illius; nam una propositio per se nota convincit intellectum ad assentiendum firmiter conclusioni, quod non facit propositio probabilis; et ideo ex multis actibus rationis oportet habitum opinionis causari, etiam ex parte intellectus possibilis; habitum autem scientiæ possibile est causari ex uno actu rationis quantum ad intellectum possibilem. Sed quantum ad secundum principium passivum, seu ad inferiores vires apprehensivas, necessarium est eosdem actus pluries iterari, ut aliquid firmiter memoriæ mandetur et imprimatur. Unde Philosophus in lib. *de Memor. et Reminisc.* c. 2 (1) dicit, quod meditatio confirmat memoriam. — 1a 2æ, q. 51, a. 3, c. et q. 50, a. 3, ad 3 et q. 53, a. 1, c.; 1a, q. 89, a. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod habitus scientiæ ratione virium sensitivarum apprehensivarum generatur ex pluribus actibus, ratione vero intellectus possibilis potest ex uno tantum actu generari. — ll. cit. in c.

Ad secundum dicendum, quod quanto actio agentis est efficacior, tanto velocius inducit formam, et ideo in intellectualibus una demonstratio, quia est maxime efficax ratione suæ certitudinis et firmitatis, est proportionata et æqualis in virtute habitui scientiæ acquirendæ, qui de ratione sua habet, quod sit difficile mobilis, id est habeat firmitatem; unde totaliter vincit potentiam passivam intellectus possibilis et ideo causat habitum scientiæ. Quia vero unus syllogismus dialecticus ratione suæ debilitatis et infirmitatis non habet efficaciam ad superandam eamdem potentiam intellectus possibilis, ideo non potest in illo gignere habitum opinativum, sed requiruntur plures; quod similiter in agibilibus contingit. Quia enim actus humanæ voluntatis non sunt ita efficaces et firmi, sicut in demonstrationibus, propter hoc quod agibilia sunt contingentia et probabilia, et voluntas indeterminate se habet ad multa (unde nec unus actus rationis potest illius potentiam passivam vincere), ideo ad habitum virtutis generandum non sufficit unus actus, sed requiruntur plures. — ll. cit. in arg.; 1a 2æ, q. 51, a. 3.

Ad tertium dicendum, quod habitus scientiæ, quia est in intellectu possibili, per accidens non potest corrumpi, id est ad corruptionem subjecti, cum sit talis intellectus incorruptibilis; per se autem potest corrumpi a contrario, non quidem ex parte sua, sed ex parte suæ causæ. Verum sicut talis habitus per unum actum generari potest, ita etiam potest per unum actum contrarium corrumpi, puta per unam propositionem falsam vel per unum falsum discursum; nam uterque actus est contrarius actui, a quo causatur habitus scientiæ. Habitus vero scientiæ, qui est in viribus sensitivis interioribus (nam exteriores non sunt susceptivæ aliquorum habituum), per se corrumpitur per oblivionem seu per deletionem specierum, per accidens vero per corruptionem subjecti, quod est corruptibile. Unde Philosophus in lib. *de Longit. et Brev. Vitæ* c. 2 ait, quod scientia duobus modis corrumpitur: oblivione et deceptione.

QUÆSTIO XXIX

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD OBJECTUM.

Deinde considerandum est de essentia scientiæ habitualis, et quia hæc est per ordinem ad actum, actus autem specificatur ex objecto, *primo*, dicemus de illa quantum ad objectum; *deinde*, quantum ad actum; *tertio*, quantum ad habitum.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR TRIA:

1. Utrum scientia sit tantum de universalibus.
2. Utrum sit tantum de necessariis.
3. Utrum sit tantum de iis, quæ sunt per se et non per accidens.

ARTICULUS I

UTRUM SCIENTIA SIT TANTUM DE UNIVERSALIBUS.

Videtur quod scientia non sit tantum

de universalibus, sed sit etiam de singularibus.

1. Dicit enim Philosophus 2. *Metaphys. text.* 11; l. 1 min. c. 2, quod impossibile est scire, antequam ad individua deveniatur : ergo scientia etiam est de individuis et singularibus. — 2. *Metaphys.* l. 4.

2. Præterea, Deus habet scientiam perfectissimam de seipso; sed Deus est singularis : ergo etiam de singularibus potest esse scientia. — *de Verit.* q. 2, a. 2, ad 4.

3. Præterea, scientia naturalis est de his, quæ sunt in motu et in materia; sed hæc sunt singularia, materia enim est principium individuationis : ergo de singularibus potest esse scientia. — *Opusc.* 70, q. 5, *Sed contra* arg. 2.

4. Præterea, sicut datur demonstratio, ita et scientia de defectu lunæ, qui non semper est; sed quod non semper est, singulare est : ergo de singularibus potest esse scientia. — 1. *Poster.* l. 16 (15).

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Poster. text.* 21 et 44; c. 8 et 33 et 6. *Ethic.* c. 6 dicit, quod scientia est universalium, et 2. *de Anima text.* 60; c. 12 et 1. *Poster. text.* 43; c. 33 in hoc distinguit sensum a scientia, quod sensus est singularium, scientia vero universalium. — 1. *Poster.* l. 16 (15) et 42 (40); 2. *de Anima.* l. 12.

Respondeo dicendum, quod scientia tantum est de universalibus, non de singularibus, quod manifestum esse potest ex tribus. *Primo* ex demonstratione, cujus effectus est scientia, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2. Nam demonstratio debet esse ex propositionibus universalibus, seu quæ sint de omni (1. *Poster. text.* 11; c. 4). Dici autem de omni duo continet, nimirum, quod non est in quodam sic, et in quodam non et quod non aliquando sic, aliquando non, quæ duo non reperiuntur in singularibus, nam in illis quippe corruptibilibus invenitur aliquando sic, aliquando non; — sed ubi conclusio non est universalis, atque adeo de universali, debet aliqua præmissarum esse singularis : ergo conclusio non est de singularibus, sed de universalibus, et consequenter et scientia, quæ est habitus conclusionis (1. *Poster. text.* 5; c. 2). — *Secundo*, ex natura scientiæ, hæc enim est de necessariis, seu de eo, quod non contingit aliter se habere, ut docet Philosophus pluribus in locis; at singularia non sunt hujusmodi, cum sint corruptibilia et mutabilia, sed tantum universalia : ergo. — *Tertio*, ex comparatione scientiæ ad sensum, quod hic est singularium, illa universalium, cujus ratio est, quia sensus est virtus in organo corporali, intellectus vero est virtus immaterialis, quæ non est actus alicujus organi corporalis. Cum enim unumquodque recipiatur in aliquo per modum sui, cognitio autem omnis fiat per hoc, quod cognitum est aliquo modo in cognoscente, scilicet secundum similitudinem (nam cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu), oportet quod sensus corporaliter et materialiter recipiat similitudinem ejus, quod intelligitur incorporaliter et immaterialiter; individuatio autem naturæ communis in rebus corporalibus et materialibus est ex materia corporali sub determinatis dimensionibus contenta, universale autem est per abstractionem ab hujusmodi materia et materialibus conditionibus individuantibus. Manifestum est igitur, quod similitudo rei recepta in sensu repræsentat rem, secundum quod est singularis; recepta autem in intellectu repræsentat rem secundum rationem universalis naturæ; et inde est, quod sensus cognoscit singularia, intellectus vero universalia, et horum sunt scientiæ. — 1. *Poster.* l. 4 (3), 16 (15).

Ad primum ergo dicendum, quod nomine individui non intelligit Philosophus singulare (nam de illo non est scientia), sed vel ipsam rationem speciei specialissimæ, quæ ulterius non dividitur per essentiales differentias, ita ut sit sensus, quod non habetur perfecta scientia de re, quousque perveniatur ad speciem specialissimam, quia ille, qui scit aliquid in genere, nondum habet perfectam scientiam de re. Vel intelligit, quod est congruentius textui, id, cujus definitio non resolvitur in partes definientes, puta supremum genus, ut sit sensus, quod non potest haberi scientia de re per aliquam definitionem, nisi deveniatur ad suprema genera, quibus ignoratis, impossibile est aliquid posterius sciri. — l. c. in arg.

Ad secundum dicendum, quod de re separata a materia haberi potest scientia,

licet non sit universalis, quia universale eatenus est intelligibile et scibile, quatenus est a materia abstractum; unde illa, quæ non sunt per actum intellectus nostri separata, sed per se ipsa sunt ab omni materia libera, maxime cognoscibilia sunt, et sic Deus maxime cognoscibilis est, licet non sit universalis. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod materia non est principium individuationis, nisi secundum quod est sub dimensionibus determinatis et signatis existens, et scientia naturalis a materia sic considerata abstrahit. — l. c. in arg.

Ad quartum dicendum cum Philosopho 1. *Poster. text.* 22; c. 8, quod defectus lunæ et hujusmodi, secundum quod de illis demonstrationes et scientiæ dantur, sunt semper et sunt universalia; sed secundum quod non sunt semper, sunt particularia, et de illis non est demonstratio nec scientia. — l. c. in arg.

ARTICULUS II

UTRUM SCIENTIA SIT TANTUM DE NECESSARIIS.

Videtur quod scientia non sit tantum de necessariis.

1. Quia scientia Dei perfectissima est; sed hæc est de contingentibus; nam scire est causam rei cognoscere, Deus autem scit omnium contingentium causas; scit enim Deus se ipsum, qui est causa omnium. — 1a, q. 14, a. 13, c.; *de Verit.* q. 2, a. 12, *Sed contra* arg. ult. et a. 13, arg. 2.

2. Præterea, scientia naturalis in universum est de rebus mobilibus, et quoad aliquam partem est de generabilibus et corruptibilibus; sed hujusmodi sunt contingentia : ergo scientia non est tantum de necessariis. (1a, q. 84, a. 1, ad 3 et q. 86, a. 3, arg. *Sed contra*; *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, arg. 4) — Sed dices, quod scientia est de rebus generabilibus et corruptibilibus, quatenus in eis sunt rationes aliquæ ingenerabiles et incorruptibiles.

3. Sed contra, quia etiam tales rationes non sunt omnes in scientia naturali immobiles et necessariæ, sicut est hominem habere duas manus et in singulis quinque digitos : ergo scientia non tantum est de necessariis. — 1. *Poster.* l. 16 (15).

4. Præterea, humanæ scientiæ ut plurimum sunt de creaturis; sed omnis creatura est mutabilis, cum natura immutabilis soli Deo conveniat : ergo scientia non est tantum de necessariis et immutabilibus. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, arg. 7; 1a, q. 9, a. 2.

5. Præterea, scientiæ practicæ sunt circa contingentia, in quantum talia, et tamen sunt veræ scientiæ, cum Aristoteles (2. *Metaphys. text.* 2; l. 1 min. c. 1 et 6. *Metaphys. text.* 1 et 2; l. 5, c. 1) dividat scientiam in practicam et speculativam : ergo scientia potest esse de non necessariis.— 6. *Ethic.* l. 3; 1a 2æ, q. 6, proœm.; 3. *c. Gent.* c. 75, ad 7.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 44 (42); c. 33) dicit, quod scientia non est de contingentibus, et *ibid. text.* 5; c. 2, et 6. *Ethic.* c. 3 definit, id quod scitur, esse, quod non posse aliter se habere existimamus, et 6. *Ethic.* c. 6 dicit, quod scientia est de universalibus et necessariis. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 44 (42); 6. *Ethic.* l. 3 et 5.

2. Præterea, scientia est tantum de illis, quorum notitiam potest intellectus resolvere in quod quid est; sed contingentia ut sic propter incertitudinem sui esse non sunt nata resolvi in quod quid est : ergo de illis non potest esse scientia, et consequenter tantum erit de necessariis, quæ aliter se habere non possunt. — *de Verit.* q. 15, a. 2, ad 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod scientia tantum est de necessariis, non autem de contingentibus, quod manifestum esse potest ex tribus. *Primo*, ex materia scientiæ. Nam certa ratio scientiæ inde accipitur, quod omnes suspicantur de eo, quod scimus, quod non contingat illud aliter se habere; alioqui non esset certitudo scientis, sed dubitatio opinantis. Hujusmodi autem certitudo, quod scilicet non possit aliter se res habere, non potest haberi circa contingentia; tunc enim solum potest de illis certitudo haberi, cum cadunt sub sensum, sed quando desinunt videri seu sentiri, tunc latet, utrum sint vel non sint, sicut patet circa hoc, quod est Socratem sedere. Sic ergo constat, quod omne

scibile est ex necessitate (6. *Ethic.* l. 3). — *Secundo*, ex causa scientiæ; nam scientia per demonstrationem acquiritur; at demonstrationem ex necessariis principiis oportet esse. Ut autem ostenditur in lib. *Priorum*, ex duabus propositionibus necessariis sequitur conclusio necsssaria : ergo quod scitur, est necessarium, et per consequens scientia est de necessariis; præterquam quod, si, quod scitur, non est necessarium, nec medium demonstrationis potest esse necessarium, quia necessarium non potest sciri per non necessarium, medium autem demonstrationis debet esse necessarium : ergo et scientia, quæ est effectus demonstrationis, erit ex necessariis (6. *Ethic.* l. 3; 1. *Poster.* l. 13 (12) et 42 (40). — *Tertio*, ex definitione tum ejus, quod scitur, quæ est secundum Philosophum (6. *Ethic.* c. 3) : quod est impossibile aliter se habere; tum ipsius scire, quæ est ex eodem (1. *Poster. text.* 5; c. 2) : cognoscere rem per causam, propter quam res est, et quod ejus est causa et non contingit aliter se habere. — 6. *Ethic.* l. 3; 1. *Poster.* l. 4 (3).

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis scitum a Deo secundum se consideratum sit possibile aliter se habere, atque adeo contingens, divinæ tamen cognitioni substat, secundum quod aliter se habere non potest. — ll. cit. in arg.

Ad secundum dicendum, sicut dictum est in objectione, quod scientia naturalis est de mobilibus et corruptibilibus, secundum quod in eis reperiuntur rationes quædam immobiles et necessariæ, non autem quatenus generationi et corruptioni et mutabilitati subduntur. — ll. cit. in arg.

Ad tertium dicendum in universum, quod omnes demonstrationes, quæ in Phÿsica sunt in rebus, quæ aliter esse possunt, sunt de illis, secundum quod aliter se habere non possunt, ut verbi gratia de defectu lunæ et similibus. Est tamen differentia inter illa. Nam *quædam* non sunt semper secundum tempus, sunt autem semper per comparationem ad causam, quia nunquam deficit, quin posita tali causa sequatur effectus; sicut patet in exemplo lunæ, nunquam enim deficit, quin semper sit eclipsis lunæ, quandocumque terra diametraliter interponitur inter solem et lunam. In *quibusdam* vero contingit, quod non semper sunt etiam per comparationem ad causam, quia videlicet impediri possunt causæ; non enim semper ex semine hominis generatur homo duas manus vel quinque digitos in singulis manibus habens; sed quandoque fit defectus vel propter impedimentum causæ agentis vel materiæ. In utrisque tamen ita ordinandæ sunt demonstrationes, ut ex universalibus propositionibus inferatur conclusio universalis, removendo illa, in quibus potest esse defectus vel ex parte temporis vel ex parte causæ. (1. *Poster.* l. 16, al. 15). — Vel dic, quod conclusio syllogismi demonstrativi debet esse necessaria, vel sic vera, sicut frequenter. Et ideo quia id, quod est a fortuna, neque est necessarium, neque verum ut in pluribus, sed accidit ut in paucioribus, ut probatur in 2. *Phys. text.* 51; c. 5 et *text.* 77 et 85; c. 8, demonstrativa scientia non potest esse de eo, quod est a fortuna. Id vero, quod est verum ut plurimum, cadit sub demonstrationem et scientiam, in quantum est in eo aliquid necessitatis. Necessarium enim, ut dicitur 2. *Phys.*, aliter est in naturalibus, quæ sunt vera ut frequenter et deficiunt in minori parte, et aliter in disciplinis, idest in mathematicis, quæ sunt semper vera; nam in disciplinis est necessitas a priori, in naturalibus a posteriori, quod tamen est prius secundum naturam, scilicet a fine et forma. Unde sic docet Aristoteles ostendere propter quid, ut sic hoc debeat esse, puta quod oliva generetur, necesse sit hoc præexistere, scilicet semen olivæ; non autem ex semine olivæ generatur ex necessitate oliva, quia potest impediri per aliquam corruptionem generatio. Unde si fiat demonstratio ex eo, quod est prius in generatione, non concluditur ex necessitate, nisi forte accipiamus, hoc ipsum esse necessarium, semen olivæ ut frequenter esse generativum olivæ proprie, quia hoc facit secundum proprietatem suæ naturæ, nisi impediatur. — 1. *Poster.* l. 42 (40), 8 (7), 44 (42).

Ad quartum dicendum, quod duplex est mutabilitas : *una*, quæ competit omni creaturæ, et non est secundum motum aliquem naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, a quo si desererentur,

deficerent ab eo, quod sunt, et de hac mutabilitate loquendo, verum est, quod omnis creatura est mutabilis, et talis mutabilitas potius spectat ad considerationem philosophi divini, quam naturalis; *altera* est, quæ competit rebus generabilibus et corruptibilibus, et spectat ad philosophum naturalem, sed modo prædicto, puta secundum rationes universales, immutabiles, convenientes rebus, quibus inest prædicta mutabilitas. — Il. cit. in arg.

Ad quintum dicendum, quod est peculiare scientiarum practicarum versari circa contingentia ut sic, sicut speculativarum versari circa necessaria, et propterea Philosophus (6. *Ethic.* c. 3) non comprehendit practicas sub nomine scientiæ, quam numerat inter habitus, qui sunt virtutes intellectuales; sed comprehendit solas scientias speculativas. Ratio autem utriusque est, quia cognitio contingentium non potest habere certitudinem veritatis repellentem falsitatem; et ideo quantum ad solam cognitionem pertinet, contingentia prætermittuntur ab intellectu, qui perficitur per cognitionem veritatis, atque adeo per scientias speculativas, quarum finis est veritas, quæ primo et per se in immaterialibus, universalibus et necessariis consistit. Quia vero eorumdem cognitio maxime utilis es tad directionem humanarum operationum, circa quam versantur scientiæ practicæ, ideo illorum cognitio ad has spectat, quippe quarum finis est operatio, quæ est circa singularia, quæ sunt contingentia. — Il. cit. in arg; 1. *Poster.* l. 4 (3).

ARTICULUS III

UTRUM SCIENTIA SIT ETIAM DE HIS, QUÆ SUNT PER ACCIDENS.

Videtur quod scientia sit etiam de his, quæ sunt per accidens.

1. Quia de illo potest esse scientia, quod habet propriam rationem et causam; scire enim arbitramur unumquodque, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2, cum causa ejus cognoscimus; sed secundum eumdem (6. *Metaphys. text.* 5; l. 5, c. 2) ens per accidens et habet propriam rationem, puta esse defectum ejus, quod est in pluribus, et propriam causam, puta id, quod est in pluribus : ergo scientia potest esse de his, quæ sunt per accidens. — 1. *Poster.* l. 4 (3); 6. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, nomine entis secundum accidens vel intelligitur id, quod est in genere accidentium, vel id, quod est conflatum ex duobus prædicamentis, puta ex substantia et accidente; sed utroque modo sumptum est scibile. *Primo*, quidem quia plurimæ scientiæ tractant de accidentibus, quæ habent speciem determinatam et determinatas causas in subjecto. *Secundo* vero, quia conclusiones cujuslibet scientiæ sunt tale aggregatum ex subjecto scilicet, quod est ut plurimum substantia, et passione, quæ est accidens : ergo scientia potest esse de ente per accidens. — 11. *Metaphys.* l. 8.

3. Præterea, musica est de numero sonoro tanquam de subjecto, et similiter perspectiva est de linea visuali; sed tam numerus sonorus, quam linea visualis sunt entia per accidens : ergo potest esse scientia de ente per accidens. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 3, arg. 6 et 7.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 43; c. 30) docet, scientiam demonstrativam non esse ejus, quod est secundum accidens. — 11. *Metaphys.* l. 8; 1. *Poster.* l. 42 (40); 6. *Metaphys.* l. 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod de ente per accidens neque est scientia, neque potest esse, ut fuse probat Philosophus (6. *Metaphys. text.* 4 et 5; l. 5, c. 2 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 2; l. 10, c. 8). Et quidem *quod non sit* scientia de ente per accidens, manifestum est *primo*, inductione in omnibus scientiis, quia nulla scientia sive practica sive speculativa de illo considerat. Neque enim ars ædificatoria considerat, quid per accidens eveniat habitantibus in domo, quam facit, utrum accidat eis aliquod triste, vel prosperum, vel talia simul facit cum ipsa domo; hæc enim sunt infinita, quæ non possunt cadere sub artem. Similiter neque ars textoria considerat, quid accidat utentibus panno texto; et sic de singulis practicis. Similiter neque etiam speculativæ; Geometria enim non considerat ea, quæ per accidens conveniunt figuris, sed quæ per se; et similiter de aliis speculativis. — *Secundo*, idem

patet ratione, quia scientia speculatur de ente; sed ens secundum accidens non est ens, sed magis non ens, sicut non est per se et proprie unum; ens enim et unum convertuntur.

Quod autem nec possit esse scientia de ente per accidens, manifestum est ex tribus : *primo*, ex definitione ipsius entis per accidens. Nam omnis scientia, ut dicitur 1. *Poster. text.* 43; c. 30, est de eo, quod est vel semper vel ut plurimum; at ens per accidens neque est semper, neque ut plurimum, sed ut in paucioribus, cum sit defectus ejus, quod est in pluribus. — *Secundo* ex eo, quod ens per accidens caret principiis et causis determinatis, quales habet ens per se. Nam omnis scientia est ex principiis et causis per se et determinatis; at ens per accidens non habet causam per se determinatam, *tum* quia causa et effectus debent esse proportionata ad invicem, ut nimirum sicut effectus per se et determinatus habet causam per se et determinatam, ita effectus per accidens habeat causam per accidens et non determinatam; *tum* quia alioqui sequeretur, quod omnia essent ex necessitate. — *Tertio*, ex proprio objecto scientiæ. Scientia enim omnis speculatur de his, quæ sunt entia secundum rem; at ens per accidens est ens solo nomine, ut patet *tum* auctoritate Platonis, qui ordinando diversas scientias circa diversa subjecta ordinavit scientiam sophisticam circa non ens (rationes enim sophistarum maxime sunt circa accidens; secundum fallaciam enim accidentis fiunt maxime latentes paralogismi, ut dicitur 1. *Elench.* c. 4; c. 5; *tum* ex rationibus, quibus utuntur sophistæ; nam entium per accidens est alio modo generatio et corruptio, atque entium per se (horum enim una est generatio, ut hominis risibilis, illorum vero plures, ut musici, grammatici); *tum demum*, quia eatenus unumquodque est ens secundum rem, quatenus est unum; sed ex duobus, quorum unum accidit alteri, non fit unum, nisi secundum nomen, quatenus scilicet unum de altero prædicatur, ut cum musicum dicitur esse album, vel e contra, non autem ita, quod aliqua res una constituatur ex albedine et musica. Manifestum ergo est, quod de ente per accidens nullo modo est neque potest esse scientia. — ll. cit. in arg. *Sed contra.*

Ad primum ergo dicendum, quod licet ratio entis per accidens possit per aliquam scientiam considerari, ea tamen, quibus convenit esse per accidens, non cadunt sub considerationem ullius scientiæ; quod est dicere, ens per accidens formaliter sumptum spectare ad aliquam scientiam, non materialiter, de quo tamen est quæstio. Sicut similiter de infinito, secundum quod est infinitum, est aliqua scientia, non tamen de eo, quod est infinitum, cum sit ignotum; de ente autem per se et materialiter et formaliter scientiæ pertractant. — ll. cit. in arg.

Ad secundum dicendum, quod nomine entis per accidens intelligitur illud, quod neque habet speciem aliquam in se, neque aliquam causam determinatam, sicut album esse musicum; nam cum unaquæque scientia consideret proprium subjectum et accidentia per se illius, non nisi entia per se et secundum rem, quorum neutrum est ens secundum accidens, considerat. — 11. *Metaphys.* l. 8; 6. *Metaphys.* l. 2.

Ad tertium dicendum, quod musica non considerat numerum et sonum formaliter, sed considerat formaliter numerum, et materialiter sonum; considerat enim numerum in sono, seu sonos secundum quod sunt secundum numerum proportionabiles. Et similiter perspectiva non considerat formaliter lineam visualem, sed lineam in visu tanquam formale applicatum materiali. — l. c. in arg.

QUÆSTIO XXX

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD ACTUM.

Deinde considerandum est de essentia scientiæ quantum ad actum.

CIRCA HOC QUÆRUNTUR DUO :

1. Utrum scire convenienter a Philosopho definiatur.
2. Utrum scire simpliciter sit tantum per causas internas.

ARTICULUS I

UTRUM SCIRE CONVENIENTER A PHILOSOPHO DEFINIATUR.

Videtur quod non convenienter a Philosopho definiatur scire, quod sit cognoscere rem per causam, propter quam res est, et quod ejus est causa, et non contingit aliter se habere.

1. Dicit enim Philosophus 1. *Poster. text.* 30; c. 13, quod scire est effectus demonstrationis; sed ex eodem ibidem, sicut duplex est demonstratio: *quia* et *propter quid*, ita et est duplex scire: unum per effectum, alterum per causam: ergo male definitur scire absolute, quod sit cognoscere causam. — 1. *Poster* l. 4 (3) et 23 (22.)

2. Præterea, multa sciuntur, quæ tamen non cognoscuntur per causam, ut ea, quæ sciuntur in se, ut principia indemonstrabilia; vel in alio sive tanquam pars in toto, sive tanquam accidens in subjecto, sive tanquam effectus in causa: ergo scire absolute non est cognoscere rem per causam. — 1. *Poster.* l. 7 (6.)

3. Præterea, scire est conclusionum, sicut intelligere principiorum; sed in conclusionē non est causa, cum medium, quod est causa, non sit in conclusione: ergo scire non est cognoscere causam. — 1. *Poster.* l. 7 (6) et 44 (42); 3. *Sent.* dist. 28, q. 1, a. 6, c.

4. Præterea, Deus est maxime scibilis; sed Deus non habet causam essendi, nec per consequens suæ veritatis: ergo scire non est cognoscere causam, propter quam res est, et quod illius sit causa. — *Opusc.* 70, q. 2, a. 2, arg. 2 et 3.

5. Præterea, potest aliquis per medium probabile vel per auctoritatem cognoscere causam rei, et quod illius sit causa, et quod non contingit aliter se habere, et tamen non dicetur scire: ergo male definitum est scire. — 1. *Poster.* l. 44 (42).

6. Præterea, scientia naturalis est vere scientia; sed ista non procedit ex causis et immutabiliter habentibus eosdem effectus (nam est vere scientia naturalis de hoc, quod homo est bipes vel habens duas manus cum decem digitis, et tamen nascuntur aliquando monstra; et similiter non semper ex semine olivæ nascitur oliva): ergo falsum est, quod ponitur in ultima parte definitionis, nimirum quod scire est cognoscere, non contingere rem aliter se habere posse.—1. *Poster.* l. 16 (15).

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Poster. text.* 5; c. 2 definit scire, quod sit cognoscere etc.—1. *Poster.* l. 4 (3) et 16 (15).

RESPONDEO DICENDUM, quod prædicta definitio recte tradita est, ut patet consideranti singulas ejus partes. Nam scire est rem perfecte cognoscere, perfecte autem cognoscere rem est perfecte apprehendere veritatem ipsius; sed eadem sunt principia esse rei et veritatis ipsius, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 4; l. 1. min. c. 1. Cum ergo causa sit principium esse rei, et per consequens veritatis ipsius, oportet scientem, si est perfecte cognoscens, cognoscere causam rei, propter quam res est; sed qui cognoscit causam tantum, non cognoscit effectum in actu, quod est scire simpliciter, sed virtute tantum, quod est scire secundum quid et per accidens. Cum ergo hic definiatur scire simpliciter, ut dicit Philosophus, oportet scientem, ut simpliciter sciat, etiam cognoscere applicationem causæ ad effectum; unde dicitur in prædicta definitione: « *et quoniam illius est causa* ». Et quia scientia est certa cognitio rei, quod vero contingit aliter se habere, nullus potest per certitudinem cognoscere, ideo oportet, quod illud, quod scitur, non possit aliter se habere; unde additur in prædicta definitione: « *et non contingit rem aliter se habere* ». Cæterum hæc definitio magis est definitio dicens quid nominis, quam quid rei. Nam si quis recte consideret, per talem definitionem magis ostenditur, quid significet nomen, quam directe aliquid significetur; non enim notificat scientiam, de qua proprie posset definitio assignari, cum sit species alicujus generis, puta si diceremus, quod esset qualitas quædam facilitans intellectum ad recte judicandum de re per propriam causam, sed notificat ipsum scire; unde et a principio dixit: *scire autem opinamur*, et non dixit: *scire est aliquid tale*. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de proprio et perfecto modo sciendi; nam alius modus, quo scitur res per effectum, vel quo dicuntur

sciri principia indemonstrabilia, de quo dicit, se postea acturum, non est ita proprius et perfectus.—2a 2ae, q. 9, a. 1 et 2, c.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus definit scire simpliciter, non autem scire secundum quid seu secundum accidens; quod est, quando scito aliquo per se sciuntur ea, quæ accidunt ei quodammodo; et hoc modo sciri dicuntur ea, quæ sciuntur in alio. Et propterea Philosophus antequam definiat ipsum scire, ut notificet, quodnam scire sit illud, quod est definiendum, ita habet : « *scire autem opinamur simpliciter, sed non sophistico modo* », quod est secundum accidens. Prima vero principia conclusionum sec undum Philosophum 1. *Poster. text.* 6; c. 3 proprie non sciuntur, sed intelliguntur ; nam proprie scientia est conclusionum, intellectus autem principiorum. — 2a 2æ, q. 9, a. 1 et a. 2, c.; 1. *Poster.* l. 7 (6).

Ad tertium dicendum, quod duplex est actus proprius scientiæ : unus est, cognoscere conclusiones, non tamen simpliciter, sed resolvendo illas ad prima principia, quod fit per discursum et inquisitionem; alter et perfectior est contemplari conclusiones per inquisitionem resolutas in sua principia et causas, seu certo cognoscere conclusiones, secundum quod jam sunt reductæ ; et habitus scientiæ est qualitas quædam hominem habilitans ad prædictos actus.— *de Verit.* q. 20, a. 3, ad 3 ; 3. *Sent.* dist. 31, q. 2, a. 4, c. et ad 6; 1a, q. 89, a. 6, ad 3.

Vel dic, quod illud, in quo aliquid videtur, est ratio cognoscendi illud, quod in eo videtur, ratio autem cognoscendi est forma rei in quantum est cognita, quia per eam fit cognitio in actu. Unde sicut ex materia et forma est unum esse, ita ratio cognoscendi et res cognita sunt unum cognitum ; et propter hoc utriusque in quantum hujusmodi, est una cognitio secundum habitum et secundum actum, et ita non est alius habitus, quo cognoscitur medium demonstrationis et conclusio, secundum quod medium ad conclusionem ordinatur, sicut nec est alius habitus, quo cognoscitur Verbum et ea, quæ in Verbo videntur.—3. *Sent.* dist. 14, q. 1. a. 1, sol. 4.

Vel dic, sicut dictum est supra q. 20, a. 2, ad 4.

Ad quartum dicendum, quod sicut de ratione scientiæ non est, quod ejus subjectum habeat partes præsertim componentes, vel partes subjectivas et passiones, ita nec veras causas, sed sufficit, quod habeat aliquid loco passionis et causæ. In Deo igitur loco passionum sunt attributa, quæ secundum nostrum modum intelligendi consequuntur substantiam ejusdem, ut dicit Damascenus, et habitudines et operationes ejus respectu creaturæ; loco vero causæ sunt variæ rationes, ut uniformitas in respectu æternitatis, et similia.— *Vel dic*, quod scientia, cujus actus definitur a Philosopho, consistit in motu rationis discurrentis a principiis prioribus ad proprietates, et ideo, si qua res est, quæ non habeat principia priora, ex quibus ratio procedere possit, ut sunt in proposito substantiæ separatæ, horum non potest esse scientia, secundum quod a Philosopho accipitur, scilicet prout est demonstrationis effectus.—1. *Poster.* l. 4 (3) et 41 (39).

Ad quintum dicendum secundum Philosophum 1. *Poster. text.* 6 et 44; c. 3 et 33, quod prima principia, ex quibus procedit demonstratio ad causandam scientiam, non cognoscuntur per habitum opinionis, sed per intellectum, qui dicitur scientia indemonstrabilis et principium scientiæ, quia est certa cognitio propositionis indemonstrabilis et per se et necessariæ. — 1. *Poster.* l. 7 (6) et 44 (42).

Ad sextum dicendum, quod conclusiones physicæ sunt in triplici differentia. Nam, ut dictum est, *aliæ* sunt de rebus, quæ sunt semper et quantum ad tempus et quantum ad causam, ut hominem esse risibilem; *aliæ* sunt de rebus, quæ non sunt semper secundum tempus, sunt tamen semper per comparationem ad causam, quia nunquam deficit, quin posita tali causa sequatur effectus, ut lunam esse privatam lumine; *aliæ* denique sunt de rebus, quæ non semper sunt quoad tempus neque quoad causam, ut quod homo sit bipes, quod sit habens duas manus cum decem digitis, quod ex semine olivæ nascatur oliva. Et de his omnibus est demonstratio et scientia, cum hac tamen differentia, quod primæ demonstrantur sine ullo addito; secundæ vero et tertiæ demonstrantur cum addito, ratione cujus removetur om-

nis defectus sive ex parte temporis, sive ex parte causæ, ita ut ea, de quibus sunt, licet non semper sint, de illis tamen possit esse demonstratio. — V. supra q. 29, a. 2, ad 3.

ARTICULUS II

UTRUM SCIRE SIMPLICITER SIT TANTUM PER CAUSAS INTRINSECAS.

Videtur quod scire simpliciter non sit tantum per causas intrinsecas.

1. Id enim expresse docet et probat Philosophus 2. *Poster. text.* 11; c. 11. Sic enim argumentatur : scire tunc arbitramur, cum causam novimus; sed causæ sunt quatuor ; ergo scire est per quatuor causas. — 2. *Poster.* l. 9.

2. Præterea, Philosophus 3. *Metaphys. text.* 3; l. 2, c. 2 probat, scire simpliciter esse posse per causam efficientem et finalem; sed hæ causæ sunt extrinsecæ rei : ergo scire simpliciter potest esse per causas extrinsecas. — 3. *Metaphys.* l. 4.

3. Præterea, Philosophus 2. *Phys. text.* 91; c. 9 dicit, quod Physica debet demonstrare per causam materialem, sed præcipue per finalem, quia ab illa sumitur ratio necessitatis materiæ; sed Physica est vera scientia, ut dicit Philosophus 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys. text.* 6; l. 10, c. 7: ergo demonstratio et scire, quod est ejus effectus, possunt esse per causas extrinsecas. — 2. *Phys.* l. 15; 5. *Metaphys.* l. 1.

4. Præterea, in omnibus, quæ aguntur propter finem, ut in naturalibus, moralibus et artificialibus, demonstratio potissima sumitur a fine; sed finis est causa extrinseca : ergo demonstratio et scientia possunt esse per causas extrinsecas. — 5. *Metaphys.* l. 1 et 3.

5. Præterea, major demonstrationis affirmativæ est in quarto modo dicendi per se, sicut minor in primo, conclusio vero in secundo et quarto; sed quartus modus est causæ efficientis ; ergo scire, quod est effectus demonstrationis, est per causam efficientem, quæ est extrinseca. — 2. *Phys.* l. 15; *Opusc.* 48, tr. 8, c. 4; 1. *Poster.* l. 10 (9) et 12 (11).

6. Præterea, Deus habet perfectissimam scientiam rerum omnium, et tamen non cognoscit illas per causas intrinsecas, sed per extrinsecas, puta per efficientem et finalem; nam cognoscit illas per suam essentiam, quæ est respectu illarum causa efficiens et finalis; vel per ideas, quæ cum sint magis remotæ a re, quam essentialia et accidentalia rei, non possunt habere rationem causæ intrinsecæ, sed extrinsecæ. — *de Verit.* q. 2, a. 3, arg. 20 et a. 4, arg. 4 et 6.

7. Præterea, unius rei est una tantum causa, ut dicitur 2. *Poster. text.* 26; c. 17; sed hæc est aliquando extrinseca, puta efficiens, ut ejus quod est fluere folia, condensari succum seminis in contactu scilicet folii ad ramum, ut dicit Philosophus ibidem : ergo scientia etiam est per causas extrinsecas. — 2. *Poster.* l. 19.

Sed contra est, quod dicit Philosophus 2. *Phys. text.* 27; c. 3, quod tunc maxime scire arbitramur unumquodque, cum scimus propter quid, seu quid est illius; sed quid est, ut idem docet ibidem et 7. *Metaphys. text.* 2 et 59; l. 6, c. 1 et 17, significat substantiam rei, quam non constituunt causæ extrinsecæ, sed intrinsecæ rei : ergo scientia est tantum per causas intrinsecas. — 2, *Phys.* l. 5; 1. *de Anima* l. 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod in demonstratione propter quid, quæ est faciens scire simpliciter, medium est quod quid est; verum, ut docet Philosophus 7. *Metaphys. text.* 59; l. 6, c. 17, diverso modo consideratur quod quid est a logico et a philosopho. Cum enim logicus consideret modum prædicandi, et non existentiam rei, quidquid respondetur ad quid est, dicit pertinere ad quod quid est, sive sit intrinsecum, sive extrinsecum rei. Et propter hoc quia quærenti propter quid verbi gratia lapides et lateres sunt domus, potest responderi per causam finalem; ut si dicas, ut defendat a frigore temporisque injuriis; et per efficientem, ut si respondeas, illa esse domum propter artem ædificativam ; ideo causa finalis et efficiens logice pertinent ad quod quid est, et consequenter logice potest fieri demonstratio non solum per causas intrinsecas, sed etiam per extrinsecas. Sed philosophus, quia existentiam rerum quærit, finem vel agentem, cum sint extrinseca rei, non comprehendit sub quod quid erat esse, et ideo demonstratio

philosophica non procedit nisi ex causis intrinsecis. — Et sic patet *ad duo prima objecta;* nam tantum probant logice loquendo posse fieri demonstrationem simpliciter per causas extrinsecas, non tamen loquendo philosophice. — 7. *Metaphys.* l. 17 (15); 1. *de Anima.* l. 2.

Ad tertium ergo et *quartum* dicendum, quod ea, quæ sunt ad finem, sumunt suam speciem a fine proximo, ut sunt moralia, artificialia et quædam naturalia; non tamen ita, quod finis sit causa intrinseca, sed quia debita proportio illorum ad finem est illis intrinseca, et veluti eorum forma. — 1a 2æ, q. 1, a. 3, c. et ad 1 et a. 4, c. et q. 18, a. 4, ad 2; *de Malo* q. 2, a. 4, ad 9.

Ad quintum dicendum, quod quartus modus continet quidem causam efficientem passionis, sed non subjecti, de quo dicitur esse scientia; est enim hæc causa definitio subjecti, quæ non nisi causas intrinsecas complectitur.—Il. cit. in arg. et c.

Ad sextum dicendum, quod quamvis agens naturale, ut dicit Avicenna, non sit causa nisi fiendi, cujus signum est, quod eo destructo non cessat esse rei, sed fieri solum; agens tamen divinum, quod est influens esse rei, est causa essendi; et quamvis rerum constitutionem non ingrediatur, est tamen similitudo principiorum essentialium ipsius, et idem dico de idea, quæ est ipsamet essentia Dei. — l. cit. in arg.; 7. *Metaphys.* l. 17 (15).

Ad septimum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod unius rei est una causa, id est unum medium in demonstratione, quod est definitio formalis majoris extremi; quæ tamen, si demonstrari indiget de subjecto, demonstratur per definitionem subjecti. Manifestum est autem, quod unius est una definitio; unde oportet, quod unius rei una tantum sit causa, quæ est medium demonstrationis. Cæterum hæc definitio potest esse ex pluribus causis internis; ut si quæras, propter quid homo est corruptibilis, responderi potest, tanquam per causas intrinsecas adæquatas, per causam formalem et materialem; ut si dicas : quia constat ex materia, quæ est potentia contradictionis; vel : quia constat forma affecta qualitatibus habentibus contrarium. — 2. *Poster.* l. 19.

QUÆSTIO XXXI

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD HABITUM.

Deinde considerandum est de essentia scientiæ quantum ad habitum.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum scientia habitualis sit collectio specierum intelligibilium.
2. Utrum sit collectio plurium habituum, an vero sit simplex qualitas.
3. Utrum recte definiatur, quod sit qualitas facilitans intellectum ad recte judicandum de re per propriam causam.

ARTICULUS I

UTRUM SCIENTIA HABITUALIS SIT COLLECTIO SPECIERUM INTELLIGIBILIUM.

Videtur quod scientia habitualis sit collectio specierum intelligibilium.

1. Quia frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora; sed in Angelis scientia habitualis nihil importat præter coordinationem specierum intelligibilium: ergo idem etiam importabit in homine. — 1a, q. 58, a. 1; 1a 2æ, q. 50, a. 6 et q. 54, a. 4.

2. Præterea, in anima Christi Domini augebatur scientia acquisita secundum essentiam ipsius habitus sicut in nobis; sed non augebatur in illa, nisi per successivam generationem specierum intelligibilium : ergo et in nobis augebitur eodem modo, et ita scientia habitualis nihil aliud erit, quam collectio specierum intelligibilium. — 3a, q. 12, a. 2; 1a 2æ, q. 52, a. 2, c.

3. Præterea, species intelligibilis se habet ad scientiam ut formale, sicut phantasmata se habent ut materiale, scientia enim fit per assimilationem ; sed hæc fit per speciem intelligibilem, quæ est similitudo rei intellectæ : ergo scientia formaliter nihil aliud est, quam species intelligibiles ordinatæ. — 1a 2æ, q. 67, a. 2; 1a, q. 14, a. 2, ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 5, c.

4. Præterea, scientia habitualis impor-

tat ordinem ad actum; sed potentia intellectiva simul cum speciebus intelligibilibus ordinatis est sufficiens principium talis actus : ergo habitus scientiæ sufficienter ex duobus consistet : lumine intelligibili, quod est intellectus agens producens species, et similitudine rei cognitæ, quæ est ipsa species intelligibilis : ergo habitus scientiæ consistit formaliter in ordinatione specierum. — 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, arg. 1 et d. 14, q. 1, a. 1, sol. 2 et 3; 1a 2æ, q. 49, a. 4, arg. 2, et q. 50, a. 2, c.

5. Præterea, ad actus naturales et necessarios non requiritur ullus habitus superinductus potentiæ agenti naturaliter et necessario, ut patet in omnibus agentibus naturalibus, ut in igne calefaciente et similibus (et inde est, quod res naturales non possunt aliquid consuescere vel dissuescere, ut dicitur 2. *Ethic.* c. 1, quomodo acquiritur habitus, ut dixit Philosophus 3. *Ethic* c. 5); sed posito assensu principiorum et speciebus intelligibilibus diversarum conclusionum, intellectus est naturaliter et necessario determinatus ad illis assentiendum : ergo scientia habitualis nihil importat præter species intelligibiles ordinatas. — 1a 2æ, q. 51, a. 2, c.; 3. *Ethic.* l. 11 et 12.

Sed contra est : 1. quod Philosophus in *Prædicam.* c. 9 ponit scientiam in prima specie qualitatis, et 6. *Ethic.* c. 3 scientiam definit esse habitum demonstrativum; sed nulla species qualitatis est composita ex pluribus speciebus, cujusmodi sunt species intelligibiles diversarum conclusionum : ergo scientia habitualis non est ordinatio specierum intelligibilium. — 6. *Ethic.* l. 3; 1a 2æ, q. 50, a. 4, *Sed contra* et q. 51, a. 2, c.

2. Præterea, per habitum scientiæ homo est promptus ad judicandum de conclusionibus; sed species intelligibiles non pertinent ad judicium, sed ad apprehensionem : ergo scientia habitualis non est ordinatio specierum intelligibilium. — 1a 2æ, q. 53, a. 3, c.; 2a 2æ, q. 9, a. 2, ad 3; *de Malo* q. 16, a. 12, c.

3. Præterea, singulæ species et omnes carent contrariis; sed scientia habet contrarium : ergo scientia habitualis non est species intelligibilis ordinata, vel ordinatio specierum intelligibilium. — 1a, q. 89, a. 5, c; 1a 2æ, p. 53, a. 1, c. et ad 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod de scientia habituali varie opinati sunt Philosophi. Nam *quidam*, ut Avicenna dicunt scientiam habitualem esse habilitatem quamdam in anima ad recipiendas species intelligibiles ab intelligentia agente. — Sed hæc opinio non videtur rationabilis. *Primo*, quia talis habilitas est naturalis, et scientia habitualis est acquisita per actus; *secundo*, quia per species intelligibiles redditur intellectus paratior ad perfectius recipiendum cognitionem per influentiam superioris substantiæ, quare frustra datur alia habilitas præcedens in anima. — *de Verit.* q. 10, a. 2, c. et q. 12, a. 1, ad 1 et q. 20, a. 2, c; 4. *Sent.* dist. 50, q. 1, a.2, c. et ad 3 ; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 1, sol. 2 et 3; 1a 2æ, q. 50, a. 5, arg. 1; 1. *c. Gent.* c. 56, ad 5; 7. *Phys.* l. 6.

Dicunt ergo *alii*, ut Algazel, scientiam esse sigillationem scibilis in intellectu possibili scientis, seu fieri scientiam in illo, quatenus species intelligibiles per intellectum agentem abstracte recipiuntur in illo; quos sequuntur ex Philosophis, quotquot asserunt, scientiam habitualem esse collectionem vel ordinationem specierum intelligibilium. — Sed hæc opinio etiam non est conveniens; nam licet ad scientiam necessario requirantur species intelligibiles ordinatæ repræsentantes conclusiones varias, de quibus est scientia, non tamen in hac ordinatione formaliter consistit habitualis scientia, sed tantum causaliter. — *de Verit.* q. 2, a. 1, ad 6 et q. 24, a. 4, ad 9; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 4 et dist. 31, q. 2, a. 4, c.; 1a, q. 89, a. 5, c; *de Virt. Card.* a. 4, ad 9.

Quod potest esse manifestum ex multis. Et *primo*, ex parte ordinationis specierum; nam hæc, sicut et quælibet ordinatio aliquorum ad invicem, est dispositio, ut definit Augustinus dist. 19, late sumpto tali nomine; at hujusmodi dispositio distinguitur contra habitum non solum specie et genere, sed etiam prædicamento : ergo cum scientia secundum Philosophum loc. supra cit. spectet ad primam speciem qualitatis, puta ad habitum, non potest essentialiter consistere in tali ordinatione. — *Secundo*, ex parte ipsarum specierum per ordinem ad intellectum; nam illæ ne-

cessario requiruntur ad hoc, ut intellectus sit simpliciter potens considerare conclusionem; at scientia habitualis non requiritur simpliciter ad considerationem, sed tantum ad bene, seu ad facile, prompte ac delectabiliter considerandum, quomodo requiritur quilibet habitus ad actum. (1a, q. 14, a. 2, ad 3 et q. 88, a. 1, ad 2; 2. *Sent.* dist. 3, q. 3, a. 1; 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1; *de Virt. in com.* a. 12, ad 4). — *Tertio,* ex parte specierum per ordinem ad intelligentem ut sic; nam species intelligibilis, sicut et intelligere, est, quo intelligens formaliter intelligit. Scientia enim actualis, sicut et quælibet intellectio fit formaliter per assimilationem, hæc autem inest actui per speciem intelligibilem; at scientia habitualis non est, quo quis formaliter intelligit, sed tantum efficienter; nam sine illa potest quis intelligere conclusionem, non tamen potest sine principio formali. (1. *Sent.* dist. 27, q. 2, a. 2, sol. 1; 1a, q. 14, a. 2, ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 5, c.) — *Quarto* ex parte specierum per ordinem ad actum sciendi; nam scientia habitualis gignitur ex actu sciendi, cum sit promptitudo et facilitas quædam operandi ex operandi consuetudine comparata imo et ex uno tantum actu, sicut et unica demonstratione, ut dictum est; at species intelligibilis non generatur ex actibus intellectus possibilis considerantis conclusionem, cum illos antecedat, sed ex actibus intellectus agentis. — *Quinto* ex contrariis proprietatibus habitualis scientiæ et specierum intelligibilium; nam hæ et singulæ et omnes simul, carent contrariis, at scientia habet contrarium (3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c; 1a, q, 89, a. 5, c; 1a 2æ, q. 51, a. 2, c. et ad 3 et a. 3, c; *de Verit.* q. 10, a. 6, ad 7; *Quodl.* 8, a. 3; ll. cit in *Sed contra* h. art.; *Tabula Aurea* voce « cognitio » n. 22; v. supra q. 28, a. 4). — *Sexto* ex diverso modo augmenti scientiæ habitualis et specierum intelligibilium; nam istæ augentur per veram additionem aliarum specierum supervenientium præcedentibus speciebus : at habitus scientiæ non augetur per additionem alterius habitus advenientis præcedenti; nam per primam demonstrationem totus acquiritur, et per reliquas demonstrationes diversarum conclusionum augetur tantum extensive, quia ad plura extenditur. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 3.

Rationabilius ergo *alii* dicunt, quod scientia formaliter importat qualitatem de prima specie, puta habitum, quem sequitur respectus ad scibile. Cujus propositionis veritas ex tribus manifesta esse potest. *Primo*, a sufficienti partium enumeratione; non enim scientia habitualis est vel habilitas ad suscipiendas species intelligibiles ab intelligentia agente, vel ordinatio talium specierum, ut dictum est : ergo erit qualitas prædicta seu habitus. *Secundo*, ex ordine intellectus ad habitum; nam omne, quod patitur et movetur ab alio, disponitur per actum agentis, unde ex multiplicatis actibus, si unus tantum non habeat firmitatem, vel uno, si illam habeat, generatur quædam qualitas in potentia passiva et mota, quæ nominatur habitus (sic enim habitus virtutum moralium causatur in voluntate, ut movetur a ratione) : ergo similiter in intellectu, quatenus ad assentiendum conclusioni movetur a primis principiis per se notis, ex hujusmodi assensu generabitur quædam qualitas seu habitus scientiæ. — 1a 2æ, q. 49, a. 1 et 2 ad 3 et a. 3, ad 1 et q. 54, a. 4, ad 4; *de Verit.* q. 4, a. 5, c. et q. 21, a. 6, c; *de Virt. in com.* a. 1, c. et ad 11 et 13; *de Carit.* a. 2, c.; 1a, q. 84, a. 5, c.; 3. *Sent.* d. 31, q. 2, a. 4, c. et ad 6.

Tertio ex convenientia scientiæ cum habitu; nam illa sunt omnino essentialiter eadem, quibus convenit eadem definitio et eadem ratio necessitatis per comparationem ad actum, et idem generationis et augmenti modus; ita vero se habent scientia habitualis et habitus, quæ est prima species qualitatis, ut patet discurrenti. Nam *primo*, sicut habitus est qualitas non dans simpliciter posse, sed faciliter (unde non est simpliciter necessarius ad agere, sed tantum ad bene agere), ita et scientia habitualis; nam sine hac homo potest assentiri conclusioni, non tamen faciliter et perfecte. — *Secundo*, sicut ad tria necessarius est habitus, nimirum *primo* ad hoc, ut quis firmiter et uniformiter operetur; quæ enim ad agendum habituali propensione carent, instabilia sunt facileque mutantur. *Secundo,* ut actio perfecta in promptu habeatur, seu ut potentia alioqui indeter-

minata ad plura ad unum potius determinetur, quam ad aliud; nisi enim potentia rationalis per habitum aliquo modo inclinetur ad unum, oportebit semper, cum necesse fuerit operari, præcedere inquisitionem de opere, ut contingit in eo, qui vult considerare nondum habens habitum scientiæ, et qui vult secundum virtutem agere habitu virtutis carens; unde Philosophus 3. *Ethic.* c. 7, ait, quod repentina sunt ab habitu. *Tertio*, ut delectabiliter perfecta operatio compleatur, quod fit per habitum, qui, cum sit per modum cujusdam naturæ, operationem sibi propriam quasi naturalem reddit. Unde Aristoteles 2. *Ethic.* c. 2 ait, delectationem in opere esse signum generati habitus. Ita scientia habitualis propter eadem tria requiritur, et illa tribuit intellectui, ut eidem eadem tribui per species intelligibiles non possint, ut colligi potest ex dictis; præterquam quod intellectiva potentia ad judicium et assensum non solum indiget aliquo determinante ex parte objecti, sed etiam ex parte potentiæ. Nam cum potentia intellectiva sit affecta speciebus diversarum conclusionum, debet habere aliquid, per quod determinetur ad prompte, firmiter et delectabiliter utendum his speciebus potius quam aliis, et similiter ad considerandum per has potius species susceptas, quam per alias; at species intelligibiles non determinant nisi ex parte objecti, atque adeo ad solam apprehensionem, non autem ad judicium; habitus vero scientiæ determinat intellectum ex parte potentiæ, et determinat ad assensum judicativum. — *Tertio*, sicut habitus generatur ex actibus potentiæ cui inest, ita habitus scientiæ, cum sit in intellectu possibili, generatur ex ejus actu, ut dictum est. — *Postremo*, sicut habitus intellectuales, qui ex unico actu ratione suæ firmitatis et certitudinis generantur, non augentur, ut dictum est, nisi extensive, ita et habitus scientiæ. — *Dicendum ergo est,* quod scientia habitualis non est ordinatio vel collectio specierum intelligibilium, sed est qualitas de prima specie, puta habitus cum quodam respectu ad scibile. — 1a 2æ, q. 50, a. 2, c.; 3. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.; 1a, q. 83, a. 2, c.; 1a 2æ, q. 49, a. 1, a. 2 et a. 4, c. et q. 89, a. 4, c.; *de Virt. in com.* a. 1, c. et ad 13; *de Carit.* a. 2, c.; *de Malo* q. 16, a. 12, c.; ll. cit. supra contra primam et secundam opinionem.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc est discrimen inter intellectum humanum et angelicum, quod ille, qui est infimus in ordine intellectuum, est in potentia respectu omnium intelligibilium, et ideo præter species intelligibiles eget habitu; at hic, quia est in ordine intelligibilium partim actus partim potentia, quatenus potentia eget speciebus, quatenus actus potest sine habitu se et alia suo modo intelligere. — 1a 2æ, q. 50, a. 6.

Ad secundum dicendum, quod scientia acquisita in anima Christi augebatur secundum essentiam terminative, quia scilicet extendebatur ad plura scibilia secundum unam rationem scibilis, quam ipsa secundum suam essentiam respicit, et ad quam terminatur per novarum specierum abstractionem et acquisitionem; in nobis vero, licet augmentum scientiæ sit duplex, *aliud* secundum essentiam, puta secundum extensionem seu extensive per acquisitionem novarum specierum circa diversas conclusiones (non autem per acquisitionem novi habitus; nam habitus ille, qui fuit per primam demonstrationem acquisitus post secundam et tertiam et alias consequentes circa alias conclusiones fit perfectior, utpote ad plura se extendens, eo quod conclusiones et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt, et una derivatur ex alia); *aliud* vero secundum participationem subjecti seu per intensionem, quatenus expeditius et clarius unus homo se habet alio in eisdem conclusionibus considerandis; neutro tamen modo habitus scientiæ componitur ex pluribus entitatibus, ut patet. — 3a, q. 12, a. 2, c.; cf. Cajetan. in h. loc.; 1a 2æ, q. 54, a. 4 et q. 52, a. 2.

Ad tertium dicendum, quod species intelligibiles sunt formale scientiæ actualis, ex qua producitur scientia habitualis; nam actualis scientia, quatenus est similitudo objecti sciti, producitur a speciebus intelligibilibus et ab illis dependet secundum suam substantiam simpliciter, ab habitu vero scientiæ tantum quoad modum. — 1a, q. 14, a. 2, ad 2; *de Pot.* q. 7, a. 5, c.; 4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 1, c.

Ad quartum dicendum, quod ad assensum perfectum conclusionis eget intellectus aliquo determinante non solum ex parte objecti, sed etiam ex parte potentiæ; species autem intelligibilis est tantum determinans ex parte objecti, habitus vero determinat ex parte potentiæ. Unde habitus scientiæ sufficienter constat ex lumine intellectus agentis et specie intelligibili, si sumatur primum principium activum illius ex parte objecti; secus vero, si sumatur principium actus, quod movet motum ex parte potentiæ. — l. c. in corp. h. art.; 1a 2æ, q. 51, a. 2, c.

Ad quintum dicendum, quod assensus conclusionis, licet posito assensu principiorum sit necessarius, potest tamen habitum generare, quia hic non ponitur ad hoc, ut inclinet ad actum consimilem illi, a quo genitus est, quoad modum, sed tantum quoad substantiam seu speciem; nam actus, a quo generatur habitus scientiæ, est inquisitionis; actus vero procedens ex habitu generato est contemplativus rei jam inquisitæ. — *Vel dic*, quod datur habitus scientiæ, ut inclinet in assensum conclusionis per medium tamquam per rationem assentiendi, non tamquam rem cognitam; nam hoc secundo modo pertinet ad habitum intellectus, et præcedit generationem scientiæ, et debet tale medium esse in figura dispositum; primo vero modo pertinet ad habitum scientiæ, et unico actu virtualiter cum conclusione cognoscitur, et non est in figura dispositum. — *Vel dic*, sicut in c. ad 4. — *de Verit.* q. 20, a. 3, ad 3; 1a 2æ, q. 8, a. 3, c.; cf. Cajetan. in h. loc.; 1a 2æ, q. 52, a. 2, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM SCIENTIA HABITUALIS SIT COLLECTIO PLURIUM HABITUUM, AN VERO SIT SIMPLEX QUALITAS.

Videtur quod scientia habitualis non sit simplex qualitas, sed composita ex pluribus.

1. Illud enim, cujus generatio non simul perficitur, sed successive, constituitur ex multis partibus; sed generatio scientiæ non est simul, sed successive ex pluribus actibus : ergo scientia constituitur ex pluribus habitibus — 1a 2æ, q. 54, a. 4, arg, 1.

2. Præterea, de una sola conclusione potest haberi scientia actu et habitu; sed multæ conclusiones pertinent ad unam scientiam totam, sicut ad Geometriam, vel Arithmeticam : ergo tota scientia constituitur ex pluribus. — *Ibid.* arg. 3.

3. Præterea, nulla qualitas vel forma simplex potest diminui; nam vel tota habetur, vel tota amittitur; sed scientia potest diminui : ergo non est forma simplex, sed composita. — 1a 2æ, q. 53, a. 2, arg. 1.

4. Præterea, scientia particularis de una conclusione est diversa a scientia alterius conclusionis; sed tota scientia, puta Geometria vel Physica comprehendit sub se diversas scientias particulares : ergo tota scientia non est unus habitus et forma simplex, sed constituitur ex pluribus habitibus. — *de Verit.* q. 8, a. 16, a. 4.

5. Præterea, habens habitum scientiæ, si non fuerit impeditus ebrietate vel amentia, potest operari per illum; sed habens habitum scientificum primæ conclusionis in Geometria, non potest exire in actum sciendi cæteras Geometriæ conclusiones, quas nunquam consideravit : ergo habitus scientificus primæ conclusionis distinguitur ab habitu secundæ et tertiæ et consequentium, et sic tota scientia non erit simplex qualitas. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 3 et q. 65, a. 1, ad 2; *de Virt. Card.* a. 2, ad 2 et 5.

6. Præterea, habitus habentes diversas generationes et corruptiones, intensiones et remissiones sunt diversi; sed habitus primæ conclusionis geometricæ et tertiæ vel decimæ sunt hujusmodi (nam habitus primæ potest seorsum generari et intendi absque eo, quod generetur habitus tertiæ vel decimæ; potest quis oblivisci decimæ, manente habitu primæ et tertiæ et reliquarum conclusionum usque ad decimam): ergo non est idem habitus primæ et decimæ, et proinde tota scientia constituetur ex pluribus habitibus. — *de Verit.* q. 20, a. 4, ad 10 et 14; v. Cajetan. in 1am 2æ, q. 54, a. 4.

7. Præterea, habens habitum scientiæ primæ conclusionis potest habere positivum errorem decimæ : ergo non est idem

habitus primæ et decimæ; alioqui possent esse simul scientia et error positivus circa eamdem conclusionem. — *de Virt. Card.* a. 2, ad 4, 8, 11; 1a 2æ, q. 65, a. 1, ad 4.

8. Præterea, specie contraria, cum differant diversitate rerum, non possunt ad eumdem habitum pertinere (nam scientiæ secantur sicut res, ut dicit Philosophus 3. *de Anima text.* 38; c. 8); sed ad Physicam pertinent contraria specie, ut patet in elementis et primis eorum qualitatibus : ergo Physica non potest esse una simplex qualitas. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 1.

Sed contra est: 1. quod scientia, cum sit qualitas quædam, est forma simplex; sed nullum simplex constituitur ex pluribus, ut dicitur 12. *Metaphys. text.* 37; l. 11, c. 7 : ergo scientia non constituitur ex pluribus habitibus, sed est unus habitus. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, arg. *Sed contra*; 12. *Metaphys*, l. 7 (5).

2. Præterea, omne prædicatum multiplicatur ad multiplicationem subjectorum (verum enim est dicere, quod homo et equus sunt duo animalia, et similiter, quod Petrus et Paulus sunt duo homines; et ratio est, quia, multiplicato superiori, necesse est multiplicari inferius; nam impossibile est, quod multiplicatum superius pertineat ad naturam unius hominis, ut quod plura animalia pertineant ad naturam Petri); sed habitus est quid superius ad scientiam, ut patet, et quilibet habitus ad scientiam requisitus, cum sit certus et evidens, est scientia : ergo scientia non est collectio plurium habituum. — *Opusc.* 42, c. 5 (3) et 9 (4).

3. Præterea, quia gratia perficit naturam secundum modum naturæ, et omnis perfectio recipitur in perfectibili secundum modum ejus, Deus infundit supernaturalia per modum naturalium; sed habitus virtutum theologicarum et virtutum moralium infusarum sunt simplices habitus : ergo et scientia naturaliter acquisita erit simplex habitus, et consequenter, sicut sub objecto fidei et virtutum infusarum continentur objecta partialia specie diversa, et actus specie diversi ab illis proveniunt, ita similiter sub objecto scientiæ. — 1a 2æ, q. 49, a. 4, c., et passim in 1a 2æ et 2a 2æ.

4. Præterea, habitus, cum sit perfectio potentiæ illi commensurata, ita se habet ad suum objectum, sicut potentia ad suum; sed eadem potentia se extendit ad plura objecta specie diversa per actus specie diversos, ut potentia visiva ad colores et lumen, et tactiva ad plures qualitates tangibiles specie differentes : ergo et idem habitus scientiæ poterit se extendere per plures actus specie diversos ad objecta specie diversa; — cum præsertim habitus sit medius inter potentiam et actum, et aliquando sit magis spiritualis, quam sint potentiæ sensitivæ, quæ sunt immersæ in materia, ut est in proposito habitus scientiæ. — *Tabula Aurea* voce « habitus » n. 1; 1a 2æ, q. 54, a. 4, c.

RESPONDEO DICENDUM, quod cum scientia sit habitus ad operationem ordinatus, est perfectio quædam potentiæ intellectivæ; omnis autem perfectio proportionatur et commensuratur suo perfectibili. Unde sicut potentia intellectiva, cum sit una, ad plura se extendit, secundum quod conveniunt in uno aliquo, id est in generali quadam ratione objecti; ita et habitus scientiæ ad multa se extendit, secundum quod habent ordinem ad aliquod unum, puta ad unam rationem specialem objecti. Si ergo consideremus habitum scientiæ secundum ea, ad quæ se extendit, sic inveniemus in eo quamdam multiplicitatem; sed quia ista multiplicitas est ordinata ad aliquod unum, ad quod principaliter respicit scientia, inde est, quod scientia est qualitas simplex, non constituta ex pluribus habitibus, etiamsi ad plura se extendat; non enim se extendit ad illa, nisi in ordine ad unum, ex quo habet unitatem. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod successio in generatione habitus scientiæ non contingit ex hoc, quod pars ejus generatur post partem; sed ex eo, quod subjectum non statim consequitur dispositionem firmam et difficile mobilem, et ex eo, quod incipit imperfecte esse in subjecto, et paulatim perficitur, sicut etiam est de aliis habitibus et qualitatibus. — *Ibid.* ad 1.

Ad secundum dicendum, quod ille, qui acquirit in aliqua scientia per demonstrationem scientiam unius conclusionis, habet quidem habitum, sed imperfecte; cum vero acquirit per aliquam demonstrationem scientiam alterius conclusionis, non

aggeneratur in eo alius habitus; sed habitus, qui prius inerat, fit perfectior, utpote ad plura se extendens, eo quod conclusiones et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt, et una derivatur ex alia. — *Ibid.* ad 3.

Ad tertium dicendum, quod habitus scientiæ secundum se consideratus est forma simplex, et secundum hoc non accidit ei diminutio; sed secundum diversum modum participandi, qui provenit ex indeterminatione potentiæ ipsius participantis, quæ scilicet potest diversimode unam formam participare vel quæ potest ad plura vel pauciora extendi. — 1a 2æ, q. 53, a. 2, ad 1.

Ad quartum dicendum, quod per scientiam particularem vel intelligitur habitus totalis scientiæ ut determinatus per demonstrationem et medium particulare ad particularem conclusionem, vel ipsa demonstratio particularis conclusionis; hæc enim ratione medii, quod in se includit, est activum principium habitus scientiæ et pars potentialis illius, ad modum, quo species intelligibiles in Angelo dicuntur partes illius secundum potentiam. — 1. *Sent.* dist. 35, a. 5, ad 2; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 2 et q. 50, a. 5, ad 3; v. Cajetan. in 1am 2æ, q. 54, a. 4.

Ad quintum dicendum, quod cum habitus scientiæ totus acquiratur et generetur per primam demonstrationem, et augeatur per alias demonstrationes, quatenus per illas præcedens habitus fit perfectior, utpote ad plura se extendens, nunquam talis habitus dicitur principium proximum assentiendi conclusionibus reliquarum demonstrationum, sicut primæ conclusioni, donec earum species intelligibiles acquirantur et inter se ordinentur; dicitur tamen principium remotum assentiendi conclusionibus illarum, quatenus tales conclusiones ordinatæ sunt cum prima et ex illa derivantur. Hinc enim est, quod geometer verbi gratia, qui acquisivit scientiam primæ conclusionis per primam demonstrationem, modicos tudio potest acquirere scientiam aliarum conclusionum, quas nunquam consideravit, proprio scilicet studio vel præceptoris opera in se acquirendo et ordinando species reliquarum demonstrationum, ex quibus reliquæ conclusiones deducuntur. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, ad 3 et q. 65, a. 1, ad 1; *de Virt. Card.* a. 2, ad 5.

Ad sextum dicendum, quod cum in scientia sit duplex quantitas, una extensiva penes numerum scitorum, et altera intensiva, quæ est ex efficacia cognitionis, potest habitus genitus per primam demonstrationem, atque adeo in actu completo respiciens conclusionem illius demonstrationis et in potentia cæteras conclusiones, secundum quantitatem intensivam augeri circa unam conclusionem, et extensive minui circa aliam conclusionem ratione oblivionis. — *de Verit.* q. 20, a. 4, ad 10 et 14; v. Cajetan. in 1am 2æ, q. 54, a. 4.

Ad septimum dicendum, quod in eadem scientia, puta Geometria, error unius principii inducit errorem in totam scientiam, non tamen error unius conclusionis causat errorem alterius. Cujus quidem duplex ratio afferri potest: *una* est, quia in scientiis speculativis non convertibiliter se habent principia et conclusiones, sicut contingit in moralibus. *Altera* est, quia in diversis conclusionibus unius scientiæ sunt diversa media, per quæ probantur, quorum unum potest cognosci alio ignorato; et ideo potest quis habere scientiam unius conclusionis, et non alterius, nisi remote propter connexionem, quam habet una conclusio cum alia per ordinem ad idem principium. Unde non erit inconveniens, quod eamdem conclusionem quis remote et in potentia sciat, et proxime et in actu circa illam erret, ratione demonstrationis falsæ, ex qua deductus est falsus assensus conclusionis, et consequenter, quod idem habitus sit in actu completo circa primam conclusionem, ex cujus demonstratione genitus fuit, et sit tantum in potentia circa aliam conclusionem, circa quam quis habet habitum erroris. — *de Virt. Card.* a. 2, ad 4, 8, 11; 1a 2æ, q. 65, a. 1, ad 4; 2a 2æ, q. 5, a. 3, ad 2.

Ad octavum dicendum, quod licet specie contraria differant diversitate rerum, eadem tamen est ratio cognoscendi utrumque, quia unum per aliud cognoscitur; et ideo in quantum conveniunt in una ratione cognoscibilis, pertinent ad unum habitum cognoscitivum; sola enim diversitas in ratione cognoscibilis, seu in ratione formali

objecti, ut objectum est et ut scibile est, non autem in ratione rei, inducit diversitatem scientiarum. — l. c. in arg. ; *Tabula Aurea* voce « scientia » n. 102.

ARTICULUS III

UTRUM SCIENTIA SIT HABITUS INTELLECTUS JUDICATIVUS VERITATIS REI PER PROPRIAM CAUSAM.

Videtur quod scientia non sit habitus judicativus veritatis rei per propriam causam.

1. Quia cum habitus pertineat ad primam speciem qualitatis, est prior, quam potentia, quæ pertinet ad secundam speciem; sed scientia non est prior intellectu : ergo scientia non est habitus intellectus. — 1a 2æ, q. 50, a. 2, arg. 3.

2. Præterea, scientia, ut docet Philosophus (*de Longit. et Brev. Vitæ* c. 2), per se corrumpitur oblivione; ergo scientia est in parte memorativa tamquam in subjecto; sed pars memorativa est sensitiva : ergo scientia est habitus sensus interioris, non autem intellectus. — 1a, q. 89, a. 5, c.

3. Præterea, in cognitione perfecta non solum est judicium, sed etiam perceptio et apprehensio ; sed scientia est principium cognitionis perfectæ : ergo non tantum est judicativum principium, sed etiam apprehensivum veritatis rei. — *de Verit.* q. 20, a. 1, ad 2 ; *de Malo* q. 16, a. 12, c.

4. Præterea, scientia, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 6 ; c. 2), est tantum conclusionum, sicut intellectus est principiorum; sed causa rei seu medium non est in conclusione, sed in præmissis : ergo scientia non est habitus judicativus rei per propriam causam. — 1. *Poster.* l. 7 (6); 1a 2æ, q. 57. a. 1, arg. 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2) definiens proprium actum scientiæ habitualis dicit, quod est cognoscere rem per causam. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

2. Præterea, cum homo per naturalem rationem assentiat secundum intellectum alicui veritati, dupliciter perficitur circa illam veritatem : *primo* quidem, quia capit eam, *secundo*, quia de ea certum judicium habet; sed posteriori modo perficitur per scientiam (nam quia homo consequitur certum judicium de veritate per discursum rationis, ideo scientia humana ex ratione demonstrativa acquiritur) : ergo scientia est habitus judicativus. — 2a 2æ, q. 9, a. 1, c.

3. Præterea, certum judicium de re aliqua maxime datur ex causa, unde secundum ordinem causarum est ordo judiciorum ; sed per scientiam habetur certum judicium de re, ut dictum est : ergo scientia est habitus judicativus. — *Ibid.* a. 2, c. ; v. arg. præced. et ll. cit. in c. huj. a.

RESPONDEO DICENDUM, quod prædicta definitio scientiæ habitualis recte tradita est; indicat enim quidditatem scientiæ habitualis, quod est proprium bonæ definitionis. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod dupliciter potest scientiæ quidditas definitione explicari : *uno modo*, secundum communem modum, quo quidditas cujuslibet rei metaphysice definibilis explicatur, puta per essentialia seu per causas intrinsecas (nam per causas extrinsecas, agentem scilicet et finalem, non nisi logice res definitur) ; *alio modo*, secundum proprium modum, quo solet quidditas habitus definiri, quod est genus propinquum scientiæ, puta per ordinem ad actum et ad objectum. — 2a 2æ, q. 4, a. 1, c. ; 1a 2æ, q. 54, a. 2, c. ; 7. *Metaphys.* l. 13 et 15 (14) ; 1. *de Anima* l. 2.

Utroque autem modo prædicta definitione explicatur scientiæ quidditas. *Priore quidem;* nam in illa continentur causæ intrinsecæ scientiæ, formalis scilicet et materialis ; formalis enim causa scientiæ sicut et cujuslibet rei, accipitur ex ejus genere et differentia, quæ duo designantur, cum dicitur : habitus judicativus rei per propriam causam ; genus enim propinquum scientiæ est habitus ; habitus enim proprie dicitur qualitas, quæ secundum suam rationem habet, quod non de facili transmutatur, quia habet causas immobiles, quæque est principium prompte et faciliter agendi, ad distinctionem potentiæ intellectivæ, quæ est principium cognoscendi, seu agendi absolute; utrumque autem convenit scientiæ; nam processus ex necessariis gignit scientiam, omne vero necessarium est immobile. Præterea scientia est principium, quo

intellectus prompte et facile judicat de proprio objecto. Differentia vero designatur, cum dicitur : judicativus rei per propriam causam; nam scientiæ nomen significat certitudinem judicii. (1a 2æ, q. 55, a. 4, c. et q. 49, a. 2, ad 3; 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1. sol. 1; *de Virt. in com.* a. 8, ad 6; *de Verit.* q. 14, a. 9, arg. 4; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1; 2a 2æ, q. 9, a. 1 et 2) — Duplex autem est objectum judicii : *unum* est notum per se, et habitus perficiens intellectum ad considerationem et judicium hujus objecti dicitur intellectus; *alterum* est notum per aliud, puta per causam, et habitus perficiens intellectum ad judicium istius objecti dicitur scientia. Non habet autem scientia causam materialem ex qua, sicut nec alia accidentia, sed habet materiam circa quam et in qua; quarum hæc est subjectum, quod designatur per particulam : intellectus; illa vero est objectum scientiæ, quod indicatur per illa verba : rei per causam propriam. — 1a 2æ, q. 57, a. 2, c.; 2a 2æ, l. c.

Posteriori vero modo eadem definitione explicatur etiam scientiæ quidditas; nam cum scientia sit habitus, debet definiri per ordinem ad actum et ad objectum; actus autem proprius scientiæ est judicium, ut dictum est, hoc enim est completivum cognitionis, ad cujus perfectionem pertinet scientia; objectum autem est notum per aliud, hoc autem est res habens propriam causam suarum passionum. Et sic manifestum est, quod recte tradita est definitio scientiæ habitualis. — 2a 2æ, q. 4, a. 1, c. et q. 173, a. 2, c.; 4. *Sent.* dist. 4, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 2.

Ad primum ergo dicendum, quod habitus præmittitur potentiæ, secundum quod importat dispositionem ad naturam, potentia autem semper importat ordinem ad operationem, quæ est posterior, cum natura sit operationis principium; sed habitus, cujus potentia est subjectum, ut est in proposito scientia, non importat ordinem ad naturam, sed ad operationem, unde est posterior potentia. — *Vel potest dici*, quod habitus præponitur potentiæ, sicut completum incompleto, et actus potentiæ; actus enim naturaliter est prior, est tamen posterior potentia ordine generationis et temporis, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 13-19; l. 8, c. 8. — 1a 2æ, q. 50, a. 2, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod habitus scientiæ partim est in viribus sensitivis, partim in intellectu, ut patet ex actibus ex quibus habitus scientiæ acquiritur, qui sunt per conversionem ad phantasmata, quæ sunt in prædictis viribus; sed sicut actus intellectus principaliter quidem et formaliter est in ipso intellectu, materialiter autem et dispositive est in viribus inferioribus, ita et habitus. Quare quantum ad id, quod est materiale in habitu scientiæ, est in sensu, et ideo corrumpitur oblivione; quantum autem ad id, quod est formale, non corrumpitur oblivione, sed tantum, ut docet Philosophus (*de Longitudine Vitæ* c. 2), per falsam argumentationem. — 1a, q. 89, a. 5, c. et ad 4; 1a 2æ, q. 50, a. 4, ad 3 et q. 67, a. 2, c. et ad 1 et 2.

Ad tertium dicendum, quod habitus scientiæ non est inchoativus cognitionis, sed perfectivus et completivus illius, et ideo non consistit in eo, quod sit perceptivus vel apprehensivus objecti, sed in eo, quod sit judicativus; judicium enim est completivum cognitionis. — 2a 2æ, q. 173, a. 2, c.; *de Verit.* q. 12, a. 3, ad 2.

Ad quartum dicendum, quod principia demonstrationis dupliciter possunt considerari : *uno modo*, seorsim, absque eo, quod considerentur conclusiones. *Secundo*, simul cum conclusionibus, prout principia in conclusiones deducuntur, seu medium in ipsis ordinatur ad conclusionem. Considerare principia et medium secundo modo pertinet ad scientiam, quæ considerat conclusiones; sed considerare principia et medium primo modo, seu secundum se ipsa spectat ad intellectum. (1a 2æ, q. 57, a. 2, ad 2; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 1. sol. 4). — *Vel dic*, quod causa vel principium dupliciter potest considerari : *uno modo* secundum se et formaliter, et hoc modo consideratio causæ et principii spectat ad intellectum. *Alio modo*, quatenus causa virtualiter est in effectu et principium in conclusione, quatenus nimirum assentimur conclusioni propter principium virtualiter participatum in illa, et hoc modo consideratio causæ et principii pertinet ad scientiam. — 1a 2æ, q. 8, a. 3, c. et q. 12, a. 4, c.

QUÆSTIO XXXII

DE PROPRIETATIBUS SCIENTIÆ.

Deinde considerandum est de proprietatibus scientiæ.

CIRCA QUAS QUÆRUNTUR SEPTEM :

1. Utrum una sit scientia rerum omnium.
2. Utrum scientia sumat suam unitatem a subjecto, ut res est, an ut scibile est.
3. Utrum distinctio scientiarum sumatur ex principiis an ex subjecto.
4. Utrum certitudo sit propria scientiae.
5. Utrum una scientia sit alia certior.
6. Utrum una scientia sit alia nobilior.
7. Utrum una scientia minus certa de objecto nobiliore sit simpliciter dignior scientia certiore, sed de objecto minus nobili.

ARTICULUS I

UTRUM SIT UNA SCIENTIA RERUM OMNIUM.

Videtur, quod sit una scientia rerum omnium.

1. Docet enim Philosophus et probat (3. *Metaphys. text.* 5; l. 2, c. 2), quod datur una scientia de omnibus substantiis, et per consequens de omnibus per se accidentibus, quia, inquit, si non est una scientia de omnibus substantiis, non posset assignari, cujus substantiæ esset considerativa scientia metaphysica vel naturalis; nam cum omnis substantia, in quantum substantia, sit principaliter ens, non videtur, quod ad scientiam principalem, qualis est Metaphysica, magis pertineat una substantia, quam alia, et sic dabitur tantum una scientia de omnibus substantiis, puta Metaphysica, quæ similiter considerabit omnia per se accidentia illius, et sic nihil relinquetur considerandum alii scientiæ. — 3. *Metaphys.* l. 6.

2. Præterea, Philosophus (4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2.) dicit, quod unius scientiæ genere est speculari, quot sunt species entis et species specierum; sed res omnes vel sunt species entis vel species specierum : ergo datur una scientia rerum omnium. — 4. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, dixit Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 2, c. 2; l. 10, c. 4.), quod Naturalis et Mathematica sunt partes Metaphysicæ; sed totum non dividitur contra partes : ergo datur una scientia rerum omnium. — 11. *Metaphys.* l. 4; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1.

4. Præterea, definitio seu *quod quid* est ratio ostensiva alicujus de aliquo, puta passionis de subjecto, cum sit principium demonstrationis, ut dicitur 2. *Poster. text.* 2; c. 2; sed ad solam Metaphysicam, ut dicitur 6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1. spectat considerare *quod quid* est rei et *an est;* unde et quælibet scientia particularis utrumque supponit de suo subjecto : ergo etiam ad Metaphysicam spectabit considerare omnes passiones rerum, et sic præter illam non erit ulla alia scientia. — 6. *Metaphys.* l. 1; 2. *Poster.* l. 1.

5. Præterea, scientia, cum sit perfectio intellectivæ potentiæ, debet esse illi proportionata tamquam proprio perfectibili : ergo sicut potentia intellectiva est una, ita et ejus perfectio erit una, et per consequens erit tantum una scientia. (1a 2æ, q. 54, a. 4, c.) — Sed dices, quod proportio scientiæ ad intellectum tantum in eo est, quod sicut intellectus unus existens se extendit ad plura convenientia in una ratione, ita et habitus scientiæ.

6. Sed contra, diversæ perfectiones sunt diversorum perfectibilium, cum proprius actus respiciat propriam potentiam; sed scientia est perfectio : ergo in una potentia intellectiva erit tantum una scientia, non plures, et sic una tantum erit scientia rerum omnium. — *de Verit.* q. 15, a. 2, arg. 11.

7. Præterea, eorum, quæ secundum idem distinguuntur, multiplicato uno multiplicatur et aliud; sed secundum idem distinguuntur intellectus et scientia, puta secundum actus et objecta : ergo similiter multiplicabuntur; sed potentia intellectiva est una : ergo et scientia rerum omnium erit una. — 1a 2æ, q. 54, a. 1, arg. 1; *de Virt. in com.* a. 12, arg. 4.

8. Præterea, quæcumque conveniunt in una ratione, possunt ad unam scientiam pertinere; nam propterea tantum una scientia theologica datur de rebus omnibus; sed omnes res possunt convenire in una aliqua ratione tum materiali, puta

in ratione entis, tum formali, puta in abstractione a materia et motu : ergo potest dari una scientia rerum omnium. — 1. *Sent.* prolog. a. 2, *Sed contra* arg. 1; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (3. *Metaphys. text.* 5; l. 2, c. 2) expresse dicit, quod non est rationabile ponere unam scientiam omnium substantiarum, quia sequeretur, inquit, quod esset una scientia de omnibus per se accidentibus, quod est falsum. — 3. *Metaphys.* l. 6.

2. Præterea, Philosophus (6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 1; l. 10, c. 7) dividit scientiam in tria genera, nimirum in Naturalem, Mathematicam et Metaphysicam : ergo non est una scientia rerum omnium, sed plures. — 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 3 et 4.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, plures esse scientias, non unam rerum omnium. Quod enim non possit esse una scientia, quæ simul sit practica et speculativa, sed necesse sit, illas esse inter se distinctas, tripliciter patet. Et *primo*, ex communi ratione habitus. Nam habitus specie vel genere distinguuntur secundum diversitatem specificam vel genericam objectorum, quæ attenditur penes rationem formalem specificam vel genericam ipsorum; ratio autem formalis omnium, quæ sunt ad finem, attenditur ex parte finis, et ideo necesse est, quod ex relatione ad diversos fines diversificentur species habituum, et consequenter scientiæ; diversi autem fines sunt cognitio veritatis et operatio, quarum illa est finis scientiæ speculativæ, hæc practicæ, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 2; l. 1 min. c. 1. (2a 2æ, q. 47, a. 11, c.; 1a 2æ, q. 54, a. 2 et q. 63, a. 4, c.; 2. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4) — *Secundo*, ex processu, qui reperitur in scientia. Cum enim processus cujuslibet scientiæ sit quasi quidam motus rationis, cujuslibet autem motus unitas et distinctio sumatur principaliter ex termino, oportet, quod distinctio scientiarum sumatur ex distinctione terminorum; sunt autem termini genere distincti cognitio subjecti et constructio ejusdem : ergo cum scientia speculativa terminetur ad cognitionem sui subjecti, et practica ad constructionem, necessario erunt inter se genere distinctæ. (1. *Poster.* l. 41, al. 39.) — *Tertio*, ex conditione sapientiæ, quæ est inter scientias speculativas nobilissima; hæc enim, ut probat Philosophus (6. *Ethic.* c. 7), nullo modo potest esse eadem cum scientia civili, quæ est practica. Nam si eadem esset, inquit, cum illa, sequeretur, quod essent multæ sapientiæ; non enim potest esse una aliqua ratio circa ea, quæ sunt bona omnibus animalibus, sed oportet, quod circa singula animalia sit altera consideratio, considerando quid sit bonum unicuique, ut patet in simili in Medicina, quæ non potest esse una omnium; sanum enim, sicut et bonum, alterum est in hominibus et piscibus; oportet autem esse unam solum sapientiam, quia ad eam pertinet considerare, quæ sunt communia omnibus entibus. Unde relinquitur, quod Politica, quæ est gubernativa humanæ multitudinis, non potest esse sapientia simpliciter, et per consequens non potest esse eadem scientia practica et speculativa. — 6. *Ethic.* l. 6.

Quod vero scientia speculativa non possit esse una, sed necessario tres esse debeant ad minimum, manifestum esse potest ex duplici capite : et *primo*, ex medio demonstrationis, cujus effectus est scientia. Cum enim definitio sit medium demonstrationis et per consequens principium scientiæ, oportet, quod ad diversum modum definiendi sequatur diversitas in scientiis speculativis; datur autem triplex modus definiendi genere diversus. *Quædam* enim definiuntur cum materia, ut corpora naturalia, et horum est scientia naturalis; *quædam* definiuntur sine materia sensibili, non autem sine materia intelligibili, ut numeri, figuræ et quantitas, et de his est Mathematica; *quædam* denique definiuntur sine materia sensibili et intelligibili, ut ens in communi et substantiæ immateriales, et de his est Metaphysica. (6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7; *Opusc.* 70, q. 6, a. 3, c.; 1a, q. 85, a. 1, ad 2). — *Secundo*, ex genere scibili, quod potissimum consideratur in scientia. Sicut enim unitas scientiæ sumitur ab unitate principiorum in genere scibili, ita etiam scientiarum diversitas sumitur ex diversitate principiorum in genere scibili; distinguun-

tur autem genera scibilium ex modo cognoscendi; modi vero cognoscendi diversi sunt tres. Nam alio modo cognoscuntur ea, quæ definiuntur cum materia sensibili vel intelligibili, et ea, quæ sine ulla materia; nam aliud genus scibilium est corpus naturale, et corpus mathematicum, et ens in communi : ergo scientiæ genere diversæ tres sunt. Unde manifestum est, quod non est una scientia rerum omnium. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Ad primum ergo dicendum, quod omnes substantiæ dupliciter possunt considerari : *uno modo*, quatenus sunt substantiæ, *altero*, quatenus sunt tales substantiæ. Consideratio substantiarum priori modo spectat ad metaphysicum, et consequenter spectat ad eumdem consideratio communium accidentium illarum. Consideratio vero substantiarum posteriori modo spectat ad diversas scientias; nam cum inter substantias quatenus tales sunt seu materialiter sumptas sit ordo (nam primæ substantiæ sunt substantiæ immateriales, secundæ vero sunt mobiles et corporales), illarum consideratio proprie pertinet ad primum philosophum, harum vero ad naturalem. — 3. *Metaphys.* l. 6; 4. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod cum omnia entia sint unius generis, aliquo modo oportet, quod omnes species ejus, in quantum sunt ens, pertineant ad considerationem unius scientiæ, quæ est generalis, et species entis, quatenus sunt diversæ, pertineant ad species scientiæ generalis, seu ad speciales scientias. Et hunc sensum planius declarat alia versio, quæ ita habetur : quapropter et entis, in quantum ens est, quascumque species speculari unius est scientiæ genere, et species specierum. Sic ergo Metaphysica considerat omnia entia omnesque substantias, in quantum sunt substantiæ et entia; cæteræ vero speciales scientiæ considerant particulares substantias et entia secundum particularem et propriam rationem ipsorum, nimirum in quantum sunt tales substantiæ, puta leo, bos et similes. — 4. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 4.

Ad tertium dicendum, quod duobus modis possunt Physica, Mathematica et Metaphysica considerari : *uno modo*, ex parte rei, quam considerant, et sic, quia Metaphysica considerat ens, in quantum ens, et per consequens omnia entia, quatenus conveniunt in ratione entis, Naturalis vero et Mathematica considerant entia particularia secundum proprias rationes, ideo Metaphysica dicitur scientia universalis et generalis; Physica vero et Mathematica dicuntur scientiæ particulares et speciales, atque adeo species et partes illius. — *Alio modo*, considerari possunt ex parte rationis formalis, sub qua considerant sua objecta, et sic, quia ratio formalis objecti Metaphysicæ est specialis et particularis, sicut ratio formalis objecti Naturalis et Mathematicæ, propterea sicut hæ dicuntur scientiæ speciales, ita et Metaphysica, et per consequens illæ non sunt partes hujus, sed sunt scientiæ ab ista distinctæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 6; 3. *Sent.* dist. 27, q. 2, a. 4, sol. 2, c.; 11. *Metaphys.* l. 5.

Ad quartum dicendum, quod sicut metaphysicus non considerat entia in particulari secundum propriam rationem, sed secundum quod sunt entia, ita cum unumquodque habeat esse per suam quidditatem, considerat quidditates eorum secundum prædicata communia, non secundum propria, sicut et principia communia particulariter accepta a scientiis particularibus considerat in sui communitate. Et ideo necesse est præter Metaphysicam dari alias scientias, quæ per definitionem sui subjecti (quam tamen accipiunt, ut docet Philosophus 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1, vel per sensum et motum, quomodo accipit scientia naturalis, quid sit animal; vel a superiori scientia, quomodo geometer accipit a primo philosopho, quid sit magnitudo,) secundum propria prædicata demonstrant de illo accidentia per se illius. — 5. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 4.

Ad quintum dicendum, quod proportio habitus ad potentiam consistit in eo, quod dictum est ad argumentum, non autem in eo, quod objectio supponit; nam sicut in eadem potentia possunt esse plures habitus, ita et plures scientiæ. Cujus ratio est, quia subjectum scientiae, sicut et cujuslibet habitus, est potentia passiva; potentia enim activa tantum non est alicujus habi-

tus subjectum. Potentia autem passiva comparatur ad actum determinatum unius speciei, sicut materia ad formam; eo quod sicut materia determinatur ad formam unam per unum agens, ita et potentia passiva ratione unius objecti activi determinatur ad unum actum secundum speciem. Unde sicut plura objecta possunt movere eamdem potentiam passivam intellectus, ita illa potest esse subjectum diversorum actuum et perfectionum secundum speciem; habitus autem et consequenter scientiæ sunt quædam qualitates et formæ inhærentes potentiæ, quibus determinatur potentia ad determinatum actum secundum speciem. Unde ad unam potentiam possunt pertinere plures habitus, et consequenter plures scientiæ. — 1a 2æ, q. 54, a. 1 et 4, c.

Ad sextum dicendum, quod quando perfectio complet perfectibile secundum totam ejus capacitatem, impossibile est, unius perfectibilis esse plures perfectiones in eodem ordine, et ideo non potest esse, quod materia perficiatur simul duabus formis substantialibus, quia una materia non videtur esse capax nisi unius formæ; secus autem est de formis accidentalibus, quæ non perficiunt sua subjecta secundum totam suam potentiam; unde possibile est, plura accidentia esse unius perfectibilis. Quia ergo habitus sunt accidentales perfectiones potentiarum (nam superveniunt post completam rationem potentiæ), ideo possunt esse plures, et proinde plures scientiæ possunt esse in eodem intellectu. — *de Verit.* q. 15, a. 2, ad 11.

Ad septimum dicendum, quod, cum in una potentia sint plures habitus, et in uno intellectu consequenter plures scientiæ, non secundum eamdem rationem formalem objecti distinguuntur potentiæ et habitus, atque adeo intellectus ab aliis potentiis animæ, et scientiæ inter se, sed major diversitas objecti requiritur ad diversitatem potentiarum, quam ad diversitatem habituum et scientiarum, ut scilicet, sicut in rebus naturalibus diversitas specierum est secundum formam, diversitas autem generum est secundum materiam, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 9 (ea enim sunt diversa genere, quorum materia est diversa), ita etiam diversitas objectorum secundum genus faciat distinctionem potentiarum (unde Philosophus (6. *Ethic.* c. 1.) dicit, quod ad ea, quæ sunt genere altera, sunt etiam animæ particulæ aliæ) — diversitas vero objectorum secundum speciem, seu secundum minus generalem rationem, quam sit ea, secundum quam distinguuntur potentiæ, faciat diversitatem actuum secundum speciem, et consequenter habituum atque adeo scientiarum.

Sumitur autem diversitas generica potentiarum ex objecto secundum rationem generalem, seu secundum quod objectum respicit actum simpliciter, quia potentia est, secundum quam simpliciter possumus aliquid, est enim principium agendi absolute; diversitas vero habituum et scientiarum sumitur ex specialibus rationibus objecti, et in proposito diversitas scientiarum sumitur ex diversitate principiorum et mediorum. Nam cum habitus sit principium agendi prompte et faciliter, debet illorum distinctio sumi ex iis, ex quibus provenit talis facilitas, quæ in scientiis sunt media seu modi cognoscendi et definiendi, qui cum sint varii et diversi inter se, necessario debent variare et diversificare ipsas scientias, ita ut una scientia de rebus omnibus sufficere non possit; præterquam quod medium in scientia est formale objecti, id autem, quod consideratur in scientia, est materiale; potius autem est in scientia formale, quam materiale. — 2a 2æ, q. 47, a. 5, c.; 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, sol. 1, c. et dist. 35, q. 2, a. 3, sol. 2, ad 3; *de Virt. in com.* a. 12, ad 4; 1a 2æ, q. 55, a. 1, ad 1 et a. 4, c.; 2a 2æ, q. 1, a. 1, c. et q. 9, a. 2, ad 3.

Ad octavum dicendum, quod potest dari una scientia theologica de rebus omnibus, non solum secundum rationes communes, sed etiam proprias; non sic una scientia philosophica. Cujus ratio est, quia quanto cognitio altior est, tanto est magis unita et ad plura se extendens; unde intellectus Dei, qui est altissimus, per lumen, quod est ipse Deus, omnium rerum cognitionem distinctam habet. Quia ergo scientia nostra theologica altissima est, et per lumen divinæ inspirationis efficaciam habens, ipsa unica manens, non multiplicata, di-

versarum rerum considerationem habet, tam in communi, quam in particulari. At vero scientia philosophica una existens non potest omnia considerare; vel enim illa tantum considerat, ut sunt entia, seu secundum communem rationem entis, quomodo facit Metaphysica, et tunc necessario dandæ sunt præter Metaphysicam aliæ scientiæ, puta Physica et Mathematica, considerantes entia in particulari secundum proprias eorum rationes (nam cum ratio entis sit diversificata in diversis, non est sufficiens ad specialem rerum cognitionem) — vel illa considerat secundum proprias rationes singulorum, et tunc, cum istæ rationes exigant diversos modos cognoscendi et definiendi, ex quibus sumitur diversitas rationum scibilium, ut dictum est, necessario constituuntur plures scientiæ. — 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 1, c.; ll. cit. in corp. hujus art.; 8. *Metaphys.* l. 1; 4. *Metaphys.* l. 1.

ARTICULUS II

UTRUM SCIENTIA SUMAT SUAM UNITATEM A SUBJECTO, UT RES EST, AN VERO UT SCIBILE EST.

Videtur quod scientia sumat suam unitatem a subjecto, ut res est, non ut scibile est.

1. Dicit enim Philosophus (3. *de Anima text.* 38; c. 8), quod scientiæ secantur sicut res; ergo quælibet scientia habet suam unitatem a subjecto ut res. — 1. *Sent.* dist. 35, q. 1, a. 2, arg. 4; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 7.

2. Præterea, ita se habet scientia ad scibile, sicut potentia ad possibile; sed potentia non refertur ad possibile, ut possibile; nam sic in definitione potentiæ committeretur circulus: ergo nec scientia refertur ad scibile ut sic. — 1a, q. 25, a. 3, c.; *de Pot.* q. 1, a. 7, quæstiunc. 3, arg. et *Sed contra.*

3. Præterea, Philosophus (1. *Poster. text.* 42; c. 28) dicit, diversitatem scientiarum sumi ex diversitate principiorum, et unitatem scientiarum ex unitate principiorum; sed principia consequuntur res: ergo scientia sumit unitatem a subjecto, ut res est. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

4. Præterea, res eatenus cognoscibilis est et consequenter scibilis, quatenus est ens; nam, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min. c., 1, unumquodque sicut se habet secundum esse, ita etiam secundum veritatem; sed ab eodem habet scientia unitatem, a quo habet esse: ergo scientia habet unitatem a subjecto, ut ens est, seu ut res est, non autem ut scibile est. — 2. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 42; c. 28) dicit, scientiam esse unam, quæ est unius generis, quod non potest intelligi de genere prædicamentali; nam ens, ut ens, est subjectum Metaphysicæ, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 1; l. 3, c. 1, et tamen non est genus prædicabile, ut dicitur ibidem *text.* 2; c. 2, et 11. *Metaphys. text.* 2; l. 10, c. 1: ergo est genus scibile; unde scientia erit una ex unitate subjecti, ut est scibile, non autem ut est res. — 1. *Poster.* l. 41 (39); 4. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, unitas scientiæ sumpta ab objecto est specifica, et tamen unitas objecti, ut res est, est aliquando generica; nam idem habitus et scientia specie est contrariorum, ut Medicina sani et ægri, contraria vero specie distinguuntur, et consequenter genere conveniunt; aliquando vero est analoga, ut est in objecto Metaphysicæ, quod est ens: ergo cum scientia sumat suam unitatem specificam ab objecto, debet illam sumere ab objecto, ut est scibile, nam ut sic habet unitatem specificam, sicut et ipsa scientia. — 3. *Sent.* dist. 27, q. 2, a. 4, sol. 2, c.; 1a 2æ, q. 54, a. 2, arg. 1.

3. Præterea, de eodem objecto, ut res est, agunt Metaphysica et Theologia, non tamen de eodem, ut est scibile; ergo scientiæ distinguuntur ex objecto, ut scibile est, non autem ut res est. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 4, c.

4. Præterea, scientia sumit suam unitatem a medio, non autem a re, quæ cognoscitur, quia medium formale est atque adeo quid potius in scientia, quam id, quod cognoscitur, quod est materiale objectum; sed res est scibilis per medium: ergo scientia sumit suam unitatem a subjecto, ut scibile est, non autem ut res est. — 2a 2æ, q. 1, a. 1, c.; *Tabula Aurea* voce « scientia » n. 98, 102, 103.

RESPONDEO DICENDUM, quod scientia su-

mit suam unitatem ab unitate subjecti, ut scibile est, non autem ut est res. — Cujus ratio est, quia processus cujuslibet scientiæ est quasi quidam motus rationis, cujuslibet autem motus unitas ex termino principali consideratur, ut patet 5. *Phys. text.* 35; c. 6; et ideo oportet, quod unitas scientiæ consideretur ex fine seu ex termino scientiæ. Est autem cujuslibet scientiæ finis et terminus genus, circa quod est scientia, ut patet inductione in omnibus scientiis, tam speculativis, quam practicis; in illis enim nihil aliud quæritur, quam cognitio generis subjecti, ut in Geometria cognitio magnitudinis, quæ est ipsius subjectum; in practicis vero intenditur quasi finis constructio ipsius subjecti, ut in scientia ædificativa constructio domus, quæ est hujus artis subjectum. Unde relinquitur, quod cujuslibet scientiæ unitas secundum unitatem subjecti est attendenda. — 1. *Poster.* l. 41 (39); *Opusc.* 48, tract. 8, c. 14.

Sed rursus, sicut in termino est considerare duo : materiale, quod est res, ad quam tendit motus, et formale, quod est ratio, secundum quam illa terminat motum, ut verbi gratia in descensu lapidis ad terram vel aquam, terminus materialis descensus est aqua vel terra, formalis vero est aqua vel terra non in quantum hujusmodi sunt, sed quatenus sunt deorsum — ita in subjecto vel objecto scientiæ consideratur aliquid ut materiale, et aliquid ut formale. Formale est id, secundum quod objectum refertur ad potentiam vel habitum, seu id, secundum quod objectum redditur proportionatum et unius generis cum potentia et habitu, quod est talis independentia vel dependentia a materia et motu. Sicut enim in intellectu immaterialitas est ratio, cur sit cognoscitivus, ita eadem est ratio, cur objectum sit illi proportionatum et consequenter ab illo cognoscibile, et sicut de ratione scientiæ est, ut sit de necessariis, et per consequens de immobilibus, nam omne necessarium est immobile, ita ad hoc, ut objectum sit scibile per scientiam, debet esse aliquo modo abstractum a motu, atque adeo immobile. Materiale vero in objecto est id, in quo fundatur talis ratio, nimirum res ipsa, quæ scitur. Quoniam vero in scientia potius est id, quod est formale, quam materiale, ab illo potius sumi debet unitas scientiæ, quam ab hoc. Et sic manifestum est, quod unitas scientiæ sumitur ex unitate subjecti ut scibile est, non autem ut res est. — 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, sol. 1, c. et dist. 27, q. 2, a. 4, sol. 2, c.; *de Carit.* a. 4, c.; 1. *Metaphys.* procem.; 1a, q. 14, a. 1, c.; 1. *Phys.* l. 1; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod scientiæ dividuntur per res, ut scibiles sunt, seu per ordinem ad medium, ut dictum est; sensus autem Philosophi est, quod scientia et sensus condividuntur in res, id est dividuntur in actum et potentiam, quemadmodum et res, quia nimirum sensus et scientia in potentia ordinantur ad sensibilia et scibilia in potentia; sensus vero et scientia in actu ordinantur ad sensibilia et scibilia in actu.—V. supra a. 1, ad 7 et 8.

Ad secundum dicendum, quod sicut potentia refertur ad possibile absolutum, quod est fundamentum possibilis relativi, seu respectus ipsius possibilis absoluti ad potentiam, cujus est objectum; ita scientia refertur ad scibile absolutum, super quod fundatur respectus scibilitatis ad scientiam. Est autem ratio absoluta in scibili ratio independentiæ tum a motu, per quam proportionatur scientiæ, tum a materia, per quam proportionatur potentiæ intellectivæ, ut dictum est (ll. cit. in arg.) — *Vel dic*, non esse eandem rationem potentiæ et possibilis, et scientiæ et scibilis; nam scibile dicitur secundum potentiam, scientia autem secundum habitum vel secundum actum. Unde scibile secundum modum suæ significationis præexistit scientiæ, licet si accipiatur secundum actum, sit simul cum scientia secundum actum; nam scitum non est aliquid, nisi sit ejus scientia, sed possibile dicitur secundum potentiam (5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 11) et similiter potentia. — 1a, q. 13, a. 7, ad 6 et q. 25, a. 3, c.

Ad tertium dicendum, quod sicut ad unitatem scientiæ non sufficit unitas primorum principiorum simpliciter, sed requiritur unitas in eodem genere scibili; ita ad distinctionem requiritur diversitas principiorum in genere scibili, quæ oritur ex diverso modo cognoscendi. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Ad quartum dicendum, quod, cum in

objecto scientiæ sit duo considerare, materiale scilicet et formale, si particula reduplicativa reduplicat materiale, id est id, quod per scientiam attingitur, eatenus aliquid est scibile, quatenus est ens; si vero reduplicat formale, eatenus est aliquid scibile, quatenus est a materia et motu separatum, sic enim redditur objectum proportionatum intellectus et scientiæ, ut dictum est. — 1. *Metaphys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 1; 1a, q. 14, a. 1, c.

ARTICULUS III

UTRUM DISTINCTIO SCIENTIARUM SUMATUR EX PRINCIPIIS, AN EX SUBJECTO.

Videtur quod distinctio scientiarum sumatur ex subjecto, non autem ex principiis.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 42; c. 28), quod scientia sumit suam unitatem a subjecto; sed ab eodem sumitur distinctio, a quo unitas, per idem enim constituitur aliquid unum et distinctum ab alio : ergo scientia sumit suam distinctionem a subjecto, non autem a principiis. — 1. *Poster.* l. 41 (39); v. Cajetanum in 1. *Poster. text.* 42.

2. Præterea, in una et eadem scientia, ut in Musica, considerantur plura et diversa principia. Cum enim voces humanæ sint diversæ naturæ a sonis inanimatorum corporum, necessario debent etiam habere diversa principia : ergo diversitas principiorum non est sufficiens ad scientias diversificandas. — *Ibid.*

3. Præterea, scientia est habitus dicens ordinem ad objectum; sed omnia, quæ dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum, ad quæ dicuntur : ergo scientiæ distinguuntur secundum distinctionem subjectorum vel objectorum, non autem principiorum. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, c.

4. Præterea, scientia actualis, sicut et quilibet actus, ab alio differt specie secundum objecta; sed habitus, et per consequens habitualis scientia est dispositio ad actum : ergo etiam scientia differt ab alia scientia specie per subjectum, non autem per principium. — *Ibid. Sed contra* et a. 3 et q. 60, a. 1, c.

Sed contra est : 1. auctoritas Philosophi 1. *Poster. text.* 42; c. 28, ubi dicit, quod scientiæ sunt diversæ, quarum principia sunt diversa.

2. Præterea, ita se habet principium in demonstrativis, sicut finis in practicis, ut dicitur 2. *Phys. text.* 89; c. 9; sed diversitas finium diversificat virtutes : ergo et diversitas principiorum activorum diversificabit scientias. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 3.

3. Præterea, diversæ scientiæ eandem conclusionem demonstrantes non aliter inter se distinguuntur, quam quia per diversa media illam demonstrant; ut naturalis probat, terram esse sphæricam, quia partes ejus undique et æqualiter concurrunt ad medium; Astrologia vero, quæ est scientia media inter naturalem et mathematicas, eandem conclusionem probat alio modo, puta ex figura eclipsis lunaris, vel ex hoc, quod non eadem sidera ex omni parte terræ aspiciuntur; sed medium demonstrationis est principium activum scientiæ : ergo scientiæ diversificantur per diversa principia. — *Ibid.* arg. 2; 1a, q. 1, a. 1, ad 2; 2. *Phys.* l. 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod diversitas scientiarum sumitur ex diversitate principiorum in genere scibili, et non ex subjecto. Tribus autem modis potest hoc esse manifestum. Et *primo*, ex diversa habitudine, quæ inest potentiæ et habitui, cujusmodi est scientia, ad objectum. Cum enim in potentia intellectiva sint plures scientiæ, sicut et habitus, aliqua diversitas sufficit ad distinguendum habitus et scientias, quæ non sufficit ad distinguendas potentias, quia potentia alio modo comparatur ad actum, quam habitus; unde et secundum alteram rationem objectum utrique respondet. Potentia enim est principium agendi absolute, sed habitus est principium agendi prompte et faciliter; et ideo objectum secundum illam rationem, secundum quam se habet ad facilitatem actus, respondet habitui; et ideo diversitas materiæ vel objecti in ordine ad ea, quæ faciunt facilitatem in actu, facit diversitatem habitus, et non potentiæ. Quia ergo in scientiis facilitas considerationis est ex medio, propterea diversitas materiæ, secundum quod est determinabilis per diversa media et principia, facit diversas scientias, sicut naturalis, quæ ex

effectibus et his, quæ apparent in sensu, demonstrat, a mathematica differt, quæ circa suam materiam ex iisdem principiis et mediis procedere non potest. — 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, sol. 1.

Secundo, ex diversitate rationis materialis et formalis in objecto scientiæ. Cum enim scibile sit proprium objectum scientiæ, non diversificantur scientiæ secundum diversitatem materialium scibilium, sed secundum diversitatem formalium. Sicut autem formalis ratio visibilis sumitur ex lumine, per quod color videtur, ita formalis ratio scibilis accipitur secundum media, quæ sunt activa principia, per quæ aliquid scitur. Et ideo quantumcumque sint aliqua diversa scibilia per suam naturam, dummodo per eadem principia sciantur, pertinent ad unam scientiam, quia jam non erunt diversa, in quantum sunt scibilia, sunt enim per sua principia scibilia; sicut patet, quod voces humanæ multum differunt secundum suam naturam a sonis inanimatorum corporum, sed quia secundum eadem principia attenditur consonantia in vocibus humanis et sonis inanimatorum corporum, eadem est scientia musica, quæ de utrisque considerat. Si vero sint aliqua eadem secundum naturam, et tamen per diversa principia considerentur, manifestum est, quod ad diversas scientias pertinent; sicut corpus mathematicum non est separatum subjecto a corpore naturali; quia tamen cognoscitur per principia quantitatis, corpus autem naturale per principia motus, non est eadem scientia Geometria et naturalis. Et similiter una et eadem conclusio potest ad diversas scientias pertinere, ut quod terra sit rotunda, ad astrologum et naturalem; quia tamen uterque illam demonstrat per omnino diversa principia in esse scibili, — astrologus enim illam demonstrat per media mathematica, ut per figuras eclipsium, vel per aliud hujusmodi; naturalis vero per medium naturale, sicut per motum gravium, vel per aliud hujusmodi, — tota vero virtus demonstrationis, quæ est syllogismus faciens scire, dependet ex medio, quod est tanquam principium activum, propterea ratione diversorum principiorum activorum astrologus et naturalis tum in ordine ad prædictam conclusionem, tum in ordine ad alias conclusiones, quas considerant, essentialiter inter se distinguuntur. — 1. *Poster.* l. 41 (39); *de Carit.* a. 13, ad 6; 1a, q. 1, a. 1, ad 2; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 2 et q. 57, a. 2, ad 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c.; 2a 2æ, q. 1, a. 1, c. et q. 9, a. 2, ad 3.

Tertio, ex diversitate scibilium; hæc enim oritur ex diverso modo cognoscendi, hic vero ex diverso modo definiendi; nam alio modo cognoscuntur ea, quæ definiuntur cum materia, atque ea, quæ sine materia. Unde aliud genus scibilium est corpus naturale, et aliud corpus mathematicum; at definitiones sicut sunt, ut dicitur 2. *Poster. text.* 2; c. 2, principia demonstrationum, ita sunt principia scientiæ, quæ est effectus demonstrationis : ergo scientiæ diversificantur secundum diversa principia in genere scibili. — 6. *Metaphys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 1; 1. *Poster.* l. 41 (39); 3. *Sent.* dist. 14, a. 3, sol. 4, ad 2.

Ad primum ergo dicendum, quod distinctio scientiarum est a subjecto per ordinem ad diversa principia et media, ut dictum est; nam res diversæ non faciunt diversitatem scientiarum, nisi quatenus requirunt diversam rationem cognoscendi, quæ est per varios modos definiendi, atque adeo per diversa principia in genere scibili.

Ad secundum dicendum, quod non quæcumque pluralitas simpliciter principiorum facit diversitatem scientiarum, sed diversitas in genere scibili, sicut et unitas eorumdem in eodem genere scibili facit unitatem scientiarum. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Ad tertium dicendum, quod licet ad idem objectum referantur potentia et habitus, diverso tamen modo, ut dictum est, ab illo habent suam distinctionem. Nam potentiæ distinguuntur ab objecto, secundum quod objectum respicit actum simpliciter; at habitus et consequenter scientiæ sumunt suam distinctionem ab objecto, secundum quod respicit facilitatem actus; et quia hæc facilitas in scientiis oritur ex mediis et principiis, ideo diversitas scientiarum sumitur ex diversitate principiorum, non ex subjecto; non sic diversitas potentiarum. — 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, sol 1.

Ad quartum dicendum, quod objecta

diversa non diversificant actus secundum speciem, nisi sit diversitas secundum illam rationem, secundum quam est objectum, quam scilicet potentia et habitus principaliter attendunt; videre enim album et nigrum propinquum et distans non sunt diversi actus secundum speciem, quia utrumque est objectum visus secundum unam rationem, in quantum scilicet sunt colorata visibilia actu per lucem. Quia ergo in scientiis diversitas formalis objecti, ut dictum est, sumitur secundum diversam proportionem objecti ad actum animæ, in qua sunt potentiæ, seu secundum diversum modum cognoscendi, et consequenter secundum diversa specie media et principia, ideo et actus specie diversificantur secundum principia specie diversa. — 3. *Sent.* dist 27, q. 2, a. 4, sol. 1, ad 3 et sol. 2, c. et dist. 33, l. c.

ARTICULUS IV

UTRUM CERTITUDO SIT PROPRIA SCIENTIÆ.

Videtur quod certitudo non sit propria scientiæ.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Ethic.* c. 3), quod non distinguuntur opinantes a scientibus, quod opinantes debiliter inhæreant opinatis quasi dubitantes, scientes vero per certitudinem sciant; nam etiam opinantes æstimant, se per certitudinem scire, et non minus inhærent suis opinatis, quam scientes. — 7. *Ethic.* l. 3.

2. Præterea, illud, cujus veritas est immobilis, oportet esse certum; sed in quacumque causa determinata ad suum effectum est talis veritas : ergo et certitudo, unde hæc non est propria scientiæ. — *de Verit.* q. 6, a. 3, *Sed contra* arg. 2.

3. Præterea, certitudo tribuitur motui appetitus sensitivi et naturalis, dicitur enim, quod lapis certitudinaliter tendit deorsum; et quod quis aliquid certitudinaliter sperat : ergo certitudo non est propria scientiæ. — 1a 2æ, q. 40, a. 2, ad 3.

4. Præterea, quod est commune multis, non potest esse proprium unius; sed certitudo convenit pluribus, convenit enim intellectui, sapientiæ, fidei divinæ et opinioni sive veræ sive falsæ : ergo non est propria scientiæ. — *Quodl.* 6, a. 6, c.; 1a 2æ, q. 112, a. 5, ad 2.

Sed contra est, quod certitudo non potest haberi de aliquo, nisi possit dijudicari per proprium principium; sed hoc tantum convenit scientiæ, in qua habetur certitudo de conclusionibus per principia indemonstrabilia : ergo certitudo est propria scientiæ. — 1a 2æ, q. 112, a. 5, c.

Respondeo dicendum, quod certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum; unde tanto major est certitudo, quanto fortius est id, quod determinationem causat; determinatur autem intellectus tripliciter, secundum quod tripliciter potest considerari. Potest enim intellectus considerari *primo*, secundum se, et sic determinatur ab intelligibili immediate, quando scilicet ex ipsis intelligibilibus statim veritas propositionum intelligibilium infallibiliter apparet; et hæc est certitudo propria intellectus, qui est habitus primorum principiorum, quæ statim lumine intellectus agentis cognitis terminis cognoscuntur. *Secundo*, potest considerari secundum ordinem ad rationem, quæ ad intellectum terminatur, dum resolvendo conclusiones in principia per se nota eorum certitudinem efficit; et sic determinatur ab objecto intelligibili mediate, quia nimirum cognitis definitionibus terminorum intellectus determinatur ad alteram partem contradictionis virtute primorum principiorum, et hæc est certitudo propria scientiæ. *Tertio*, consideratur intellectus in ordine ad voluntatem, quæ imperat intellectui et cæteris potentiis, et sic determinatur a voluntate; et hæc est certitudo fidei divinæ et humanæ, et opinionis in illis, qui suis opinatis firmiter adhærescunt non minus, quam scientes. Nam in his omnibus voluntas eligit assentire uni parti determinate et præcise propter aliquid, quod est sufficiens ad movendam voluntatem, non autem ad movendum intellectum; quia nimirum neque per se videtur, neque per ea, quæ per se videntur, resolvi potest, puta propter aliquam rationem, qua bonum videtur ei illi parti adhærere, quamvis talis ratio non sufficiat ad determinandum intellectum propter imbecillitatem ipsius intellectus, qui neque videt per se hoc, cui assentiendum esse ratio judicat, neque ipsum ad principia per se nota resolvere valet.

Unde Philosophus (2. *Metaphys. text.* 14; l. 1 min., c. 3) docet, ex prava consuetudine et educatione et affectione voluntatis erga auctorem aliquem, vel ex falso syllogismo oriri firmitatem adhæsionis seu certitudinem ex parte subjecti in nonnullis opinantibus ad suas opiniones non minorem, quam habeant scientes.

Ex his vero tribus certitudinibus tertia, quia non nascitur ex ratione sufficiente ad determinationem intellectus, dicitur certitudo seu firmitas adhæsionis; priores vero duæ, quia desumuntur ex objecto ipso intelligibili immediate vel mediate per principia indemonstrabilia cognito, dicuntur certitudines evidentiæ. Unde certitudo scientiæ consistit in duobus : in evidentia et in firmitate adhæsionis, quarum illa se tenet ex parte causæ, hæc ex parte subjecti, et oritur ex illa. Certitudo vero fidei et opinionis consistit in sola firmitate adhæsionis. Unde manifestum est, quomodo certitudo sit propria scientiæ. — *de Verit.* q. 14, a. 1, c.; 3. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2, sol. 1 et 3, c. et ad 1 et dist. 26, q. 2, a. 1, c.; 2. *Metaphys.* l. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de certitudine adhæsionis, non de certitudine evidentiæ. — *Ibid.*

Ad secundum dicendum, quod duplex est certitudo : cognitionis et ordinis; et certitudo quidem cognitionis est, quando cognitio non declinat in aliquo ab eo, quod in re invenitur, sed hoc modo existimatur de re, sicut est; et quia certa existimatio habetur de re præcipue per causam rei, ideo tractum est nomen certitudinis ad ordinem causæ ad effectum, ut dicatur ordo causæ ad effectum certus, quando causa infallibiliter effectum producit, quomodo prædestinatio, quia præter præscientiam, in qua inest certitudo cognitionis, includit habitudinem causæ ad effectum, dicitur certa certitudine cognitionis et effectus. — *de Verit.* q. 6, a. 3, c.

Ad tertium dicendum, quod certitudo invenitur in aliquo dupliciter : *uno modo* essentialiter; *alio modo* participative. *Primo modo* invenitur in vi cognoscitiva. *Secundo vero modo* in omni eo, quod a vi cognoscitiva movetur infallibiliter ad suum finem; secundum quem modum dicitur, quod natura certitudinaliter operatur, tanquam mota ab intellectu divino certitudinaliter movente unumquodque ad suum finem, ut lapidem deorsum; et per hunc etiam modum virtutes morales dicuntur operari certius arte, in quantum per modum naturæ moventur a ratione ad suos actus; et similiter motui appetitus sensitivi et naturalis tribuitur certitudo, quia habent infallibilitatem ex certitudine cognitionis, quæ præcedit tales motus. — 2a 2æ, q. 18, a. 4, c.; 3. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 4, c. et ad 1; 1a 2æ, q. 40, a. 2, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod in intellectu est certitudo evidentiæ immediata; at in scientia, sub qua comprehendimus etiam sapientiam, est certitudo evidentiæ mediata, et hæc est propria illius. — Il. cit. in c.

ARTICULUS V

UTRUM UNA SCIENTIA SIT CERTIOR ALIA.

Videtur quod una scientia non sit certior alia.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Phys. text.* 17; c. 3), quod certitudo scientiæ, sicut et ipsa scientia est perfectio quædam intellectus; sed perfectio, cum importet finem et terminum, non potest recipere magis et minus : ergo certitudo scientiæ non potest esse major vel minor, et consequenter nec una scientia potest esse certior alia. — 1a 2æ, q. 52, a. 1, arg. 2.

2. Præterea, in his, quæ recipiunt magis et minus, contingit esse alterationem; alterari enim dicitur, quod de minus calido fit magis calidum; sed in certitudine scientiæ, sicut et in ipsa scientia, ut docet Philosophus (7. *Phys. text.* 15 et 17; c. 3), non est alteratio : ergo in certitudine una scientia non est magis vel minus certa, quam alia. — *Ibid.* arg. 3.

3. Præterea, cum certitudo sit determinatio intellectus ad unum, eo est certitudo major, quo est fortius id, quod determinat intellectum; sed in omnibus scientiis id, quod causat talem determinationem, est causa intrinseca rei, quæ est æqualis in omnibus causatis, est enim quod quid est subjecti, ut dictum est (supra q. 30, a. 2) : ergo una scientia non est certior alia. — *de Verit.* q. 14, a. 1.

4. Præterea, illud videtur esse certius, quod minus potest habere de dubitatione, sicut est albius, quod est nigro impermixtius; sed nulla scientia habet dubitationem circa ea, quorum est : ergo nulla scientia est certior vel incertior alia. — 3. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2, quæstiunc. 3, arg. 2; 2a 2ae, q. 4, a. 8, arg. 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi, qui 1. *Poster. text.* 42; c. 27, docet quod una scientia est certior alia. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Respondeo dicendum, quod unam scientiam tripliciter contingit esse certiorem alia, ut dicit Philosophus 1. *Poster.* Nam *primo,* illa scientia est certior, quæ facit scire *quia* et *propter quid,* ut scientia subalternans, quam ea, quæ facit scire *quia* separatim a *propter quid,* ut est scientia subalternata. — *Secundo*, illa scientia, quæ non est de subjecto, id est de materia sensibili, ut Metaphysica, quæ est de substantiis abstractis, est certior ea, quæ est de subjecto, ut est Naturalis, quæ est de corpore naturali; et Musica, quæ est de numero sonoro, est incertior, quam Arithmetica, nam applicat principia arithmetica ad materiam sensibilem, puta ad sonum, a quo abstrahit Arithmetica. — *Tertio*, illa scientia, quæ est de paucioribus, certior est, ut docet Philosophus (1. *Metaphys.* c. 2), quam ea, quæ se habet ex additione, ut Arithmetica, quam Geometria. Propterea vero prædictis modis contingit unam scientiam esse certiorem alia, quia illa scientia simpliciter dicitur certior, quæ procedit ex notioribus simpliciter et ex notioribus nobis. Dupliciter autem potest aliquid esse notius alio simpliciter : *uno modo*, causa est simpliciter notior effectu; *alio modo,* forma est simpliciter notior materia, principium enim cognoscendi materiam est ex forma. Illæ ergo scientiæ, quæ dicunt causam et propter quid, sicut dictum est de scientiis subalternantibus, sunt certiores scientiis subalternatis, quæ dicunt effectum et quia. Præterea sunt certiores illæ, quæ dicunt formam, quam quæ dicunt materiam. Verum quia, ut 7. (6) *Metaphys.* dicitur, duplex est materia : *sensibilis,* ut materia naturalis; et *intelligibilis,* ut continuitas, ideo scientia, quæ ab utraque materia abstrahit, est certior ea, quæ non abstrahit nisi ab una, ut Metaphysica, quæ est de substantiis abstractis, est certior, quam Geometria, quæ non abstrahit a materia intelligibili; est tamen hæc certior quam scientia naturalis, nam illa abstrahit a materia sensibili, a qua non abstrahit hæc. — Unde in triplici gradu sunt scientiæ certiores. *Primo* illæ, quæ dicunt causam et propter quid, sunt certiores illis, quæ dicunt effectum et quia; *secundo* illæ, quæ dicunt formam, sunt certiores illis, quæ concernunt materiam sensibilem; *tertio* illæ, quæ ita dicunt formam, quod nec etiam concernunt materiam intelligibilem, sunt certiores iis, quæ talem materiam concernunt. Et ita manifestum est, quod una scientia est certior alia. — 1. *Poster.* l. 41 (39); 1. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 48, tract. 8, c. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod certitudo scientiæ, sicut et ipsa scientia, licet sit perfectio intellectus, non tamen est talis perfectio, quæ sit terminus illius, puta dans illi esse specificum; neque etiam in sui ratione terminum includit, sicut species numerorum. Unde nihil prohibet, quin una scientia secundum certitudinem possit suscipere magis et minus. — 1a 2æ, q. 52, a. 1, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod alteratio primo quidem est in qualitatibus tertiæ speciei; in qualitatibus vero primæ speciei potest esse alteratio per posterius, facta enim alteratione secundum calidum et frigidum sequitur animal alterari secundum sanum et ægrum, et similiter facta alteratione secundum passiones appetitus sensitivi vel secundum vires sensitivas apprehensivas sequitur alteratio secundum scientiam, ut docet Philosophus (7. *Phys. text.* 20; c. 3). — l. c. ad 3; 7. *Phys.* l. 6.

Ad tertium dicendum, quod cum incertitudo cognitionis causetur ex duobus, ex transmutatione materiæ et ex causa rei in cognoscendo tantum, puta ex effectu, quanto magis acceditur ad materiam, tanto scientia est minus certa; similiter si scientia procedit ex effectu, incertior erit ea, quæ procedit ex causa essendi. Quia ergo aliquæ scientiæ, ut dictum est, dicunt causam, aliquæ effectum, et aliquæ abstrahunt a materia, et aliquæ illam

concernunt, ideo aliquæ sunt aliis certiores. — ll. cit. in c.

Ad quartum dicendum, quod certitudo dupliciter potest considerari: *uno modo*, ex causa certitudinis, et sic dicitur esse certius, quod habet certiorem causam; dicitur autem causa, sicut et res aliqua certior, quæ magis est a materia abstracta, et sic scientia metaphysica, quæ est de abstractis a materia re et ratione, dicitur certior, quam Physica, quæ concernit materiam sensibilem, et quam Mathematica, quæ concernit materiam intelligibilem. — *Alio modo*, ex parte subjecti, et sic dicitur esse certius, quod plenius consequitur intellectus humanus, et hoc modo scientiæ naturales sunt certiores fide, et inter illas aliquæ sunt magis vel minus certæ juxta dispositionem mentis, sic mathematicæ sunt certiores aliis scientiis, quia plenius et facilius ab intellectu percipiuntur. — 2a 2æ, q. 4, a. 8; 3. *Sent.* dist. 23, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 2; 1. *Poster.* l. 41 (39); *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, per tot.

ARTICULUS VI

UTRUM UNA SCIENTIA SIT ALIA NOBILIOR.

Videtur quod una scientia non sit nobilior alia.

1. Nobilitas enim scientiæ sumi debet vel ex potentia vel ex objecto; nam ex his duobus capitibus sumitur dignitas cujuslibet operationis; sed ex neutro capite potest una scientia esse nobilior alia. Non quidem *ex potentia;* nam hæc una et eadem est respectu omnium scientiarum, cum omnes in eadem potentia intellectiva subjectentur. Neque *ex objecto;* nam sicut ex vilitate et ignobilitate objecti non redditur cognitio ignobilis (nam Deus habet nobilissimam cognitionem et scientiam, et tamen per illam cognoscit mala et turpia), ita neque ex nobilitate debet scientia sumere nobilitatem, et consequenter ex parte objecti non debet dici una scientia nobilior alia. — 1. *Ethic.* l. 10; 4. *Sent.* dist. 50, q. 2, a. 4, sol. 1, ad 2.

2. Præterea, si una scientia est nobilior alia, maxime illa, a qua accipit alia aliquid; nam inferioris videtur esse accipere a superiori, atque adeo ignobilioris a nobiliore, ut patet in scientia subalternata respectu subalternantis; sed hoc est falsum; nam Theologia accipit aliquid a philosophicis disciplinis, et tamen non est illis ignobilior: ergo. — 1a, q. 1, a. 5. arg. 2.

3. Præterea, si una scientia nobilitate aliam præcellit, erit illa præcipue, quæ est perfectior; nam quo cognitio est perfectior, eo videtur esse dignior; at hoc non obstat; nam de rebus humanis possumus habere cognitionem perfectiorem quam de divinis, quia de Deo non potest sciri et consequenter nec supponi quid est, sicut potest sciri et supponi de rebus humanis, et tamen scientia, quam habemus de Deo, non est ignobilior scientiis humanis: ergo una scientia non est nobilior alia. — 1a 2æ, q. 66, a. 5, arg. 3; *Opusc.* 70, q. 2, a. 2, arg. 2.

Sed contra est auctoritas Philosophi 1. *Metaphys.* c. 2, ubi dicit, quod Metaphysica est honorabilior et dignior omnibus aliis scientiis. — 1. *Metaphys.* l. 3 (2).

RESPONDEO DICENDUM, quod una scientia potest esse nobilior alia. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod dupliciter potest considerari scientia: *primo*, secundum se, et hæc consideratio attenditur præcipue quantum ad tria: nimirum quantum ad materiam seu objectum, circa quod versatur; quantum ad modum cognoscendi seu ad certitudinem, et quantum ad finem, et secundum hæc potest una scientia esse nobilior alia. Sic enim Metaphysica, quia agit de rebus divinis (versatur enim circa altissimas causas, habetque altissimum modum cognoscendi, cum definiat sine ordine ad ullam materiam, et habet finem altissimum, cognitionem scilicet summi boni, quæ est inchoatio quædam et participatio felicitatis æternæ), est nobilior cæteris scientiis humanis, quæ agunt de rebus corporeis et sublunaribus, et definiunt per ordinem ad materiam sive sensibilem sive intelligibilem, et non nisi remote referuntur ad prædictum finem. Longissime tamen in tribus prædictis Metaphysica superatur a Theologia; nam Metaphysica considerat causas altissimas per rationes a creaturis desumptas, et ideo considerat ens universale, ut ducit in cognitionem causæ omnium entium, certitudinemque accipit a

lumine naturali, et in felicitatem imperfectam terminatur. At Theologia considerat causas altissimas per modum ipsarum causarum, quia per inspirationem a Deo acceptam seu per lumen fidei, et ideo non versatur circa universalia, sed circa Deum et circa alia prout sunt a Deo et ad Deum; habet etiam altissimum modum cognoscendi, quia de omnibus judicat ex lumine divinitus infuso; habet demum finem altissimum, perfectam scilicet et supernaturalem felicitatem. — *Alio modo* potest considerari scientia in ordine ad intellectum scientis, et tunc illa scientia est imperfectior atque adeo ignobilior, quæ imperfectius capitur ab intellectu; et sic, quia scientia theologica non est ita capibilis ad intellectu, sicut scientiæ philosophicæ, propter ejus altitudinem, ideo est imperfectior ex parte scientis imperfectius capientis. — 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 1, 2 et 3; 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 3.

Verum, quia perfectio intelligentis aliquid oritur ex tribus, ex potentia intellectus, ex lumine, quo intelligit, et ex similitudine rei, per quam cognitio rei determinatur, ideo secundum hæc tria potest aliqua scientia vel cognitio dici perfectior alia tripliciter. *Primo*, quia habet perfectius lumen, unde oritur efficacia cognoscendi major, majorque certitudo sive limpiditas. *Secundo*, quia producitur a speciebus perfectioribus, puta vel ab infusis, non ab humanitus acquisitis, vel ab infusis plurium rerum repraesentativis, quibus duobus modis scientia animæ Christi fuit nobilior scientia Angelorum. *Tertio*, quia provenit ab intellectu possibili perfectiori, quod est esse scientiam nobiliorem vel ignobiliorem quantum ad genus cognitionis, quod consequitur naturam potentiæ intellectivæ, quomodo scientia animæ Christi fuit ignobilior scientia Angelorum. Nam Christus cognoscit intellectu possibili, cujus objectum est phantasma, et ideo cognoscit cum continuo et tempore, utens phantasmatibus, quasi objectis intellectus, non quidem sicut ab eis speciem accipiens, sed sicut species circa ea ponens; sicut contingit in eo, qui habet habitum, et actu aliqua considerat, quo genere cognitionis Angeli non cognoscunt, sed alio altiore secundum ordinem naturæ, scilicet sine continuo et tempore. — Unde manifestum est, aliquam scientiam esse alia nobiliorem. — 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod una scientia potest esse nobilior alia, tum quoad potentiam, ut dictum est, tum quoad objectum; propterea vero vilitas et ignobilitas objecti non causat imperfectionem et ignobilitatem in cognitione, sicut nobilitas et perfectio causat nobilitatem in illa, tum quia species rerum in anima, per quas contraria cognoscuntur, non sunt contrariæ, tum quia cognoscibilia sunt spiritualiter in cognoscente. De ratione enim cognitionis est, ut cognoscens contineat species cogniti secundum modum suum, et ideo non possunt tribuere cognitioni imperfectionem et ignobilitatem, quam in suo esse materiali et corporeo habent; quamquam per accidens potest redundare in cognoscentem vilitas cognitorum vel eo, quod dum vilia considerat, a nobilioribus cogitandis abstrahitur, vel eo, quod ex consideratione vilium in aliquas indebitas affectiones inclinatur, quod in Deo esse non potest. — l. c. in arg.; 1. *c. Gent.* c. 63, n. 6 et c. 70, n. 4.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter aliqua scientia potest accipere aliquid ab alia : vel tanquam a superiore, vel tanquam ab inferiore; et hoc dupliciter : vel ob defectum et insufficientiam accipientis, vel ob subventionem defectus alieni, puta intellectus nostri. Theologia accipit aliquid ab aliis scientiis, non tanquam a superioribus, sed tanquam ab inferioribus, non tamen priori modo (nam sic saltem esset illis in eo, quod accipit, ignobilior), sed posteriori modo, qua ratione nihil inferioritatis contrahit, sed omnimodam potius superioritatem ad illa retinet (1a, q. 1, a. 5, ad 2). — *Vel dic*, quod dupliciter potest aliqua scientia accipere ab alia : *uno modo*, ut principium, quo de aliis judicet, et sic inferior scientia accipit a superiori; *alio modo*, sicut illud, de quo judicatur, et sic scientia superior accipit ab inferiori. Et hoc secundo modo Theologia accipit a scientiis humanis, non autem primo modo; ipsa enim judicat de his, quæ sunt in aliis scientiis, per propria principia, non contra; quod

enim aliæ ab ipsa nihil accipiant, est propter ejus altitudinem, qua excedit rationem, cui scientiæ humanæ nituntur.

Ad tertium dicendum, quod cum una scientia præferatur alteri, aut ex eo quod est nobilior, aut quia est certior; si subjecta sunt æqualia in nobilitate, illa, quæ certior, erit præstantior; sed illa, quæ est minus certa, de objecto tamen nobiliore, præfertur ei, quæ est magis certa, de objecto ignobiliore; sic Philosophus (1. *de Partibus Animal.* c. 5) : amabile, inquit, est magis, parvum aliquid cognoscere de rebus nobilioribus, quam multa cognoscere de ignobilioribus. — Il. citandis art. seq.

ARTICULUS VII

UTRUM SCIENTIA DE NOBILIORI OBJECTO, SED INCERTIOR, SIT SIMPLICITER NOBILIOR SCIENTIA CERTIORE, SED DE OBJECTO IGNOBILIORE.

Videtur quod simpliciter sit nobilior scientia, quæ est de ignobiliori objecto, sed est certior.

1. Quia quanto aliquid est perfectius in his, quæ pertinent ad intellectum, tanto est certius; sed scientia est quid pertinens ad intellectum, cum sit ejus perfectio : ergo quo scientia est perfectior, eo erit certior; sed quo cognitio est perfectior, eo est dignior et nobilior : ergo scientia certior de objecto ignobiliori est simpliciter dignior, quam scientia incertior de nobiliori objecto. — 2a 2æ, q. 4, a. 8, arg. 2; 1a 2æ, q. 66, a. 5, arg. 3.

2. Præterea, scientia non refertur per se ad objectum materiale, sed ad formale, quod est objectum in esse scibili; sed objectum in esse scibili eo est dignius, quo est abstractius a materia et consequenter certius; nam incertitudo oritur ex transmutatione materiæ : ergo scientia certior simpliciter præferri debet incertiori de objecto licet nobiliori. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 1 et q. 57, a. 2, arg. 2 et c.; *de Carit.* a. 4, c.; 1. *Poster.* l. 41 (39); Il. cit. in a. 1 huj. quæst.

3. Præterea, scientia est simpliciter perfectior habitus, quam sit opinio; sed opinio potest esse de nobiliori objecto, quam scientia : ergo scientia minus certa de objecto nobiliori est simpliciter ignobilior, quam scientia certior de objecto ignobiliori. — 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 3; 1. *de Anima* l. 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus 2. *de Cœlo text.* 60; c. 12 dicit, quod magnum est de rebus cœlestibus aliquid posse cognoscere, etiam debili et topica ratione, et 1. *Metaphys.* c. 2 Metaphysicam ratione objecti nobilissimi cæteris omnibus scientiis simpliciter anteponit; unde et illam vocat honorabilissimam et divinissimam. — 1a 2æ, l. c.; 2. *de Cœlo* l. 17; 1. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea, illa scientia est simpliciter nobilior, quæ simpliciter magis perficit et nobilitat intellectum; sed ea est, quæ est de nobiliori objecto; nam per hoc, mediante scilicet specie, nobilitatur et intellectus et intellectio : ergo scientia de nobiliori objecto, licet incertior, est simpliciter dignior scientia certiore de objecto ignobiliore. — 1a, q. 14, a. 2, ad 2 et a. 5, arg. 2 et 3 et q. 57, a. 1, ad 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod simpliciter nobilior est illa scientia, quæ est de nobiliori objecto, licet sit minus certa, quam scientia certior de objecto tamen ignobiliore. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod omnis scientia laudatur ex actu; omnis autem actus laudatur ex duobus : ex objecto et qualitate seu modo; sicut ædificare est melius, quam facere lectum, quia objectum ædificationis est melius lecto. In eodem autem respectu ejusdem rei ipsa qualitas gradum quemdam facit, quia quanto modus ædificii est melior, tanto melius est ædificium. Sic ergo si consideratur scientia seu actus ejus *ex objecto*, patet, quod illa scientia est nobilior, quæ est meliorum et honorabiliorum. — Si vero consideratur *ex qualitate* seu modo, sic illa scientia est nobilior, quæ est certior. Sic ergo una scientia dicitur nobilior altera, aut quia est meliorum et nobiliorum, aut quia est magis certa; verum, quia *aliquæ* scientiæ sunt certiores aliis, sunt tamen de rebus minus honorabilibus ; *aliæ* vero contra sunt de rebus honorabilioribus et nobilioribus, sunt tamen minus certæ, simpliciter illæ sunt meliores et digniores, quæ sunt de rebus honorabilioribus et melioribus. Cujus ratio est, quia sicut dicit Philosophus

(1. *de Partibus Animal.* c. 5), magis concupiscimus scire modicum de rebus honorabilioribus et altissimis, etiam si topice et probabiliter illud sciamus, quam scire multum et per certitudinem de rebus minus nobilibus. Illud enim habet nobilitatem ex se et ex sua substantia, hoc vero ex modo et qualitate; naturaliter autem homo desiderat id, quod est substantialiter perfectius. Et sic manifestum est, quod scientia incertior de nobiliori objecto est simpliciter dignior, quam scientia certior de objecto ignobili. — 1. *de Anima* l. 1; 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est perfectio : *alia* essentialis inhærens cognitioni per ordinem ad objectum, *alia* accidentalis conveniens cognitioni ex modo et qualitate; id, quod est perfectius posteriori modo, est quidem certius, non tamen est simpliciter dignius ob rationem supra allatam; et ideo scientia certior, sed de ignobiliori objecto, est simpliciter nobilitate inferior illa, quæ est de nobiliori objecto, licet sit incertior. — 1. *de Anima*, l. 1.

Ad secundum dicendum, quod cum scientia per se quærat causas et passiones sui subjecti materialis, ut Physica corporis naturalis, Mathematica quantitatis, et Metaphysica entis, ut ens est, necessario per se debet referri ad illud; verum est tamen, quod quia in ipsum non tendit, nisi mediante ratione formali, quæ est medium demonstrationis et ratio cognoscendi subjectum materiale, ideo scientia per accidens dicitur referri ad materiale, secundum quod per accidens idem significat, quod per aliud, puta per rationem formalem; quo modo conclusiones in scientia dicuntur per accidens cognitæ, quia cognitæ sunt per medium. — 1. *Metaphys.* procem.; 1. *Poster.* l. 2 (1); *de Carit.* a. 13, ad 6; 1. *Sent.* dist. 30, q. 1, a. 1, ad 2; 5. *Metaphys.* l. 7; 2a 2æ, q. 1, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod secundum Philosophum loco citato cognitio probabilis de objecto nobili dignior est, quam cognitio certa de objecto ignobiliori, quantum scilicet ad dignitatem essentialem, non autem quantum ad dignitatem accidentalem. — Il. cit. in c.

QUÆSTIO XXXIII

DE DIVISIONE SCIENTIÆ IN PRACTICAM ET SPECULATIVAM.

Deinde considerandum est de multiplici divisione scientiæ. Erit autem hæc consideratio quadripartita. Nam considerabimus *primo*, de divisione scientiæ in practicam et speculativam; *secundo*, de divisione scientiæ speculativæ in Physicam, Metaphysicam et Mathematicam, et practicæ in activam et factivam; *tertio*, de divisione scientiæ in subalternantem et subalternatam.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum convenienter dividatur scientia in practicam et speculativam.
2. Utrum distinctio hæc scientiæ sumatur ex fine, an ex objecto.
3. Utrum practicum et speculativum sint differentiæ essentiales scientiæ.
4. Utrum scientia speculativa sit prior practica.
5. Utrum scientiæ speculativæ præmineant practicis.

ARTICULUS I

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR SCIENTIA IN PRACTICAM ET SPECULATIVAM.

Videtur quod non convenienter dividatur scientia in practicam et speculativam.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 21; c. 8), quod scientia non est de particularibus; sed scientia practica est de particularibus : ergo scientia practica non est scientia, et per consequens male dividitur scientia in practicam et speculativam. — 1. *Sent.* prolog., a. 3, quæstiunc. 2, arg. 1 et c.

2. Præterea, nulla differentia divisiva generis potest esse subdivisiva oppositæ differentiæ; sed speculativa continetur sub habitu practico, tanquam differentia constituens unam speciem illius, nam Medicina, quæ inter practicas scientias numeratur, dividitur in practicam et speculativam : ergo. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 4; 3. *Sent.* dist. 26, q. 1, a. 3, ad 3.

3. Præterea, eadem scientia simul est

practica et speculativa, ut Theologia; sed nullum membrum dividens aliquod commune coincidit cum alio membro dividente : ergo scientia convenienter non dividitur in practicam et speculativam. — 1a, q. 1, a. 4 et 5; 1. *Sent.* prolog. a. 3, c.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Metaphys. text.* 3; l. 1 min. c. 1, et 6. *Metaphys. text.* 1 et 2; l. 5, c. 1) dividit scientiam in practicam et speculativam. — 2. *Metaphys.* l. 2; 6. *Metaphys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod scientia principaliter pensanda est ex fine; quidquid enim dicitur per ordinem ad aliquid, ex illo debet principaliter pensari, sicut et ab eodem sumit suam specificationem et distinctionem; scientia autem per se ordinatur ad objectum, sicut et quæcumque cognitio, tanquam ad finem. Duplex autem est finis scientiæ : *unus* est contemplatio veritatis, et ab hoc fine denominatur scientia speculativa; hæc enim tantum intendit contemplationem seu speculationem veritatis; *alter* est operatio, et ab ista denominatur scientia practica. Licet enim, ut docet Philosophus (2. *Metaphys.* l. c.), practici seu operativi intendant cognoscere veritatem, quomodo se habeat in aliquibus rebus, non tamen quærunt eam tanquam ultimum finem (non enim considerant causam veritatis secundum se et propter se), sed ordinando ad finem operationis, sive applicando ad aliquod particulare determinatum et ad aliquod determinatum tempus. Unde manifestum est, quod convenienter dividitur scientia in practicam et speculativam. — 1. *Sent.* prolog. a. 3, sol. 1; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4; 1a 2æ, q. 54, a. 2, c. et ad 3; 1; *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 1, ad 2; 2. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod particularia dupliciter considerari possunt : *vel* in se, quatenus particularia et corruptibilia sunt, et sic non cadunt sub scientiam; *vel* quatenus sunt exemplaria operandorum, et sic cadunt sub scientiam practicam, puta sub moralem; ut sic enim habent rationem universalitatis. Quia enim operationes particularium circa particularia sunt, per exempla particularia ea, quæ ad mores pertinent, melius manifestantur. — l. c. in arg.

Ad secundum dicendum, quod tota Medicina sub practica continetur, utpote ad operationem ordinata. Unde Philosophus (1. *de Anima text.* 17; c. 1) numerat medicum inter artifices cum carpentario. Quare cum Medicina dividitur in practicam et speculativam, non attenditur talis divisio secundum finem, ex quo sumitur divisio scientiæ in practicam et speculativam, sed attenditur secundum quod ea, quæ in Medicina tractantur, sunt propinqua vel remota ab operatione; longe enim proximior operationi est pars illa Medicinæ, quæ docet, quæ remedia sint adhibenda, quam illa, quæ docet, quot sint morborum genera. — l. c. in arg.; 1. *de Anima.* l. 2.

Ad tertium dicendum, quod Theologia una existens se extendit ad ea, quæ pertinent ad scientias diversas philosophicas, propter rationem formalem, quam in diversis attendit, scilicet prout sunt divino lumine cognoscibilia. Et ideo licet in scientiis philosophicis alia sit speculativa, alia practica, Theologia tamen sub se comprehendit utramque, sicut Deus eadem scientia se cognoscit, et ea, quæ facit. Neque id mirum est, inferiores habitus diversificari circa illas materias, quæ communiter cadunt sub uno habitu superiori, quia superior habitus respicit objectum sub universaliori ratione formali; sicut objectum sensus communis est sensibile, quod comprehendit sub se visibile et audibile; unde sensus communis, cum sit una potentia, extendit se ad omnia objecta quinque sensuum; et similiter ea, quæ in diversis scientiis philosophicis tractantur ut operabilia et speculabilia, potest Theologia una existens considerare sub una ratione, in quantum scilicet sunt divinitus revelabilia vel revelata. — 1a, q. 1, a. 4, c. et a. 3, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM DISTINCTIO SCIENTIÆ IN PRACTICAM ET SPECULATIVAM SUMATUR EX FINE, AN EX OBJECTO.

Videtur quod distinctio scientiæ in practicam et speculativam sumatur ex objecto.

1. Quia Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1) distinguit has scientias ex

objecto, et (6. *Ethic.* c. 3 et 4) similiter artem distinguit a scientia ex objecto. — 6. *Metaphys.* l. 1 ; 6. *Ethic.* l. 3.

2. Præterea, scientiae debent distingui ex eo, a quo sumunt suam speciem ; sed illam sumunt, sicut et omnes habitus, ex objecto, hoc enim se habet respectu habituum, sicut forma substantialis respectu compositi naturalis, et sicut terminus respectu motus : ergo scientia distinguitur in practicam et speculativam ex objecto. — 1a 2æ, q. 18, a. 2; 2a 2æ, q. 47, a. 5 et 11, c.

3. Præterea, omnes actus differunt specie secundum diversitatem objectorum; sed omnes habitus et consequenter scientiæ sunt dispositiones ad actus : ergo etiam scientiæ diversificantur per ordinem ad objecta. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, *Sed contra.*

4. Præterea, Medicina dividitur in practicam et speculativam, et tamen non ex fine, ut patet ; ergo distinctio scientiæ in practicam et speculativam non debet sumi ex fine, sed ex objecto. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 4.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min. c. 1) ex fine distinguit scientiam practicam a speculativa, et similiter ex fine distinguit (3. *de Anima text.* 49; c. 10) intellectum practicum a speculativo. — 2. *Metaphys.* l. 2; 3. *de Anima* l. 15.

Respondeo dicendum, quod cum scientia distinguitur in theoricam et practicam, necesse est accipere distinctionem earum ex fine, ut speculativa dicatur illa, quæ ordinatur ad solam cognitionem veritatis, practica vero, quæ ad operationem; quod potest esse manifestum ex tribus. Et *primo*, quia hæ scientiæ intrinsece distinguuntur per hoc, quod speculativæ intendunt solam cognitionem veritatis, operativæ vero operationem, ad quam ordinant cognitionem veritatis; at veritas est finis speculativæ, et opus practicæ. — *Secundo*, ex communi ratione habitus ; nam habitus et consequenter scientiæ diversificantur secundum diversitatem objecti, quæ attenditur penes rationem formalem ejus ; ratio autem formalis omnium, quæ sunt ad finem, ut sunt habitus et scientiæ (habitus enim est dispositio ad actum, tanquam ad ultimum terminum et finem), attenditur ex parte finis, et ideo necesse est, quod ex relatione ad diversos fines scientiæ distinguantur. Quia ergo diversi sunt fines : cognoscere veritatem ordinando illam ad finem operationis, et cognoscere veritatem sistendo in illa, ideo speculativæ scientiæ a practicis distinguuntur ex fine. — *Tertio*, ex parte processus, qui reperitur in scientia. Cum enim processus cujuslibet scientiæ sit quidam quasi motus rationis, cujuslibet autem motus unitas et distinctio sumatur principaliter ex termino, oportet quod distinctio scientiarum sumatur ex termino ipsarum ; est autem finis speculativæ cognitio sui subjecti, finis enim Geometriæ est cognitio magnitudinis, quæ est ejus subjectum. In practicis intenditur quasi finis constructio subjecti, ut in arte ædificatoria constructio domus. Unde manifestum est, quod scientia practica et speculativa inter se distinguuntur ex fine. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4; 2. *Metaphys.* l. 2; 2a 2æ, q. 47, a. 8, c.; 1a 2æ, prolog. et q. 54, a. 2, c. et ad 3; 1. *Poster.* l. 41 (39); 1. *Polit.* prolog.

Ad primum ergo dicendum, quod objectum est finis et ultimus terminus habitus, ut dictum est, et ideo aliquando Philosophus ex objecto, aliquando ex fine distinguit scientias practicas a speculativis. — Et eodem modo respondetur *ad secundum* et *tertium*. — 1a, q. 77, a. 3, ad 1; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod ex Avicenna (initio Metaphys.) aliter sumitur practicum et speculativum, cum Philosophia dividitur in practicam et speculativam, et aliter, cum Medicina. Nam cum artes vel Philosophia dividuntur per practicum et speculativum, oportet accipere eorum distinctionem ex fine, ut speculativum dicatur illud, quod ordinatur ad solam veritatis cognitionem; practicum vero, quod ad operationem. Sed tamen hoc interest, cum Philosophia totalis in hæc dividitur et ipsæ artes, quod in divisione Philosophiæ habetur respectus ad finem ultimum universalem, id est ad beatitudinem, ad quam tota vita humana ordinatur; nulla enim est homini alia causa philosophandi, nisi ut sit beatus, ut dicit S. Augustinus l. 1. *de Civ. Dei* c. 1. Unde cum duplex felicitas a philosophis ponatur, una contem-

plativa, alia activa, ut patet ex 10. *Ethic.*, secundum hoc in duas partes Philosophia dividitur : in moralem, quam practicam vocant, et in naturalem et rationalem, quas vocant speculativas. Cum vero artium quædam dicuntur speculativæ, quædam practicæ, habetur respectus ad aliquos fines speciales illarum; sicut si dicamus, agriculturam esse artem practicam, Dialecticam vero speculativam. — Sed cum Medicina dividitur in practicam et speculativam, non attenditur divisio secundum finem (sic enim tota Medicina sub practica continetur, utpote ad operationem ordinata, sed attenditur prædicta divisio, secundum quod ea, quæ in Medicina tractantur, sunt, ut dictum est, propinqua vel remota ab operatione. Illa enim pars Medicinæ dicitur practica, quæ docet modum operandi ad sanationem, sicut quod talibus apostematibus sunt talia remedia adhibenda; speculativa vero dicitur illa pars, quæ docet principia, ex quibus homo dirigitur in operatione, sed non proxime; sicut quod virtutes sunt tres, et quod genera febrium sunt tot. Unde non oportet, si alicujus activæ scientiæ pars aliqua dicitur speculativa, quod propter hoc illa sub speculativa scientia ponatur.—*Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4.

ARTICULUS III

UTRUM PRACTICUM ET SPECULATIVUM SINT DIFFERENTIÆ ESSENTIALES SCIENTIÆ.

Videtur quod practicum et speculativum non sint differentiæ essentiales.

1. Intellectus enim practicus et speculativus ideo non sunt diversæ potentiæ, quia illæ duæ differentiæ accidentaliter se habent ad rationem objecti ipsius intellectus; accidit enim alicui objecto apprehenso per intellectum, quod ordinetur ad opus vel non ordinetur; secundum hoc autem differunt intellectus practicus et speculativus; sed similiter accidunt prædictæ differentiæ objecto scientiæ : ergo practicum et speculativum non distinguunt essentialiter scientias. — 1a, q. 79, a. 11, c.

2. Præterea, illæ differentiæ non sunt essentiales scientiæ, quæ conveniunt aliis habitibus a scientia; sed practicum et speculativum conveniunt aliis habitibus, puta artibus, ut agriculturæ, alchimiæ, præterea habitui primorum principiorum (nam alius est practicus, alius speculativus), similiter et Medicinæ : ergo practicum et speculativum non sunt differentiæ essentiales scientiæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4; 1a, q. 1, a. 4.

3. Præterea, scientia speculativa ex parte finis sicut et ex parte modi est tantum secundum quid speculativa et practica; sed ex Philosopho (2. *Metaphys. text.* 3; l. 1 min. c. 1) speculativum distinguitur a practico fine : ergo speculativum et practicum non distinguunt simpliciter et per consequens nec essentialiter scientias inter se. — 1a, q. 14, a. 16, c.; *de Verit.* q. 3, a. 3, c.

4. Præterea, finis speculativæ et cujuscumque scientiæ est scire; desideramus enim scientiam, ut sciamus, et in omni scientia utimur demonstratione, ut sciamus; est enim scientia effectus demonstrationis; ergo omnis scientia est speculativa et per consequens speculativum et practicum non distinguunt essentialiter scientias. — 2. *Metaphys.* l. 2.

5. Præterea, ex Philosopho (3. *de Anima text.* 38; c. 8) scientiæ secantur sicut et res; sed eadem res potest esse speculabilis et practicabilis, ut patet in operibus voluntatis : ergo scientia practica et speculativa de eadem re non possunt inter se essentialiter differre. — 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 3, quæstiunc. 4, arg. 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Metaphys.* l. c. et 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1) dividit scientiam in practicam et speculativam, tanquam in differentias essentiales; nam *priori* loco sumit tales differentias per ordinem ad proprios et intrinsecos fines, qui cum objectis identificantur, cum sint objecta actuum interiorum; *posteriori* vero sumit easdem per ordinem ad objecta, ut scibilia sunt, a quibus accipiuntur differentiæ essentiales scientiarum, ut dictum est. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1; 1. *Poster.* l. 1 et 41 (39); 6. *Ethic.* l. 3; 2. *Metaphys.* l. 2; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 3.

2. Præterea, practicum et speculativum diversificant habitum principiorum; ergo et diversificabunt habitum conclusionum,

qui est scientia. Sicut enim, quia ratio speculativa ratiocinatur de speculativis, debet dari habitus principiorum speculabilium, qui dicitur intellectus (6. *Ethic.* c. 6), ex quibus ratiocinamur ad conclusiones, quarum habitus est scientia; ita cum ratio practica ratiocinetur de operabilibus, debet dari habitus practicus principiorum operabilium, qui dicitur synderesis, ex quibus ratiocinamur ad conclusiones, quarum habitus dicitur scientia practica; sed practicum et speculativum essentialiter diversificant habitus principiorum: ergo et habitus conclusionum. — 1a, q. 79, a. 12, c.

Respondeo dicendum, quod cum diversa ratio cognoscibilis, quæ est ratio objecti, ut objectum est, inducat essentialem diversitatem scientiarum, necesse est, ut et practicum et speculativum, quæ talem diversitatem cognoscibilitatis inducunt, efficiant essentialem diversitatem in scientiis physicis. Cum enim ratio cognoscibilis desumatur ab objecto per ordinem ad scientiam, quæ debet esse de perpetuis et necessariis, consistere debet in immaterialitate et immobilitate (quod enim necessarium est, in quantum hujusmodi, est immobile, quia omne, quod movetur, in quantum hujusmodi, possibile est esse et non esse, vel simpliciter vel secundum quid, ut dicitur 10. (9) *Metaphys.*). Unde quæ differunt secundum immaterialitatem et immobilitatem, quia differunt in proportione ad intellectum et per ordinem ad scientiam, essentialiter diversificant scientias. Quia ergo speculativum et practicum differunt hoc modo, — nam speculativum ut sic habet ex parte intellectus, quod sit immateriale, ex parte vero scientiæ, quod sit necessarium, quia hæc est de necessariis, sicut intellectus, quia est immaterialis, est de immateriali; at practicum ut sic, cum respiciat intellectum, ut est operativus, id est quatenus extenditur ad opus, minus immateriale est, et cum sit contingens, est mobile, — ideo essentialiter diversificant scientias. Et sic manifestum est, quod sunt differentiæ essentiales illarum. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1; 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 1 et q. 57, a. 2, arg. 2 et a. 5, ad 3; 1a, q. 1, a. 1, ad 2; 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 4, ad 2; *de Verit.* q. 14, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut multæ differentiæ diversificant potentias inferiores, quæ non diversificant superiores, ita quæ differentiæ diversificant habitus et scientias, non diversificant potentiam intellectus, sed sunt respectu illius tanquam differentiæ materiales vel accidentales. Et ita est in proposito; practicum enim et speculativum respectu intellectus sunt differentiæ accidentales et materiales, respectu vero scientiæ sunt essentiales. — 1a, q. 79, a. 11, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod aliud est practicum conveniens scientiæ naturali, aliud arti, aliud Medicinæ; nam practicum conveniens scientiæ naturali sumitur ex fine ultimo, qui est beatitudo. Ut enim dicit S. Augustinus l. 10 *de Civ. Dei* c. 1 ex verbis Varronis, nulla est homini alia causa philosophandi, nisi ut sit beatus. Practicum vero conveniens arti sumitur a proximo fine, ut dictum est. Cum autem Medicina dividitur in practicam et speculativam, attenditur talis divisio secundum quod ea, quæ tractantur in Medicina, sunt propinqua vel remota ab operatione. Ex eo vero, quod prædictæ differentiæ conveniunt etiam habitibus primorum principiorum, tantum colligitur, illas esse quidem differentias essentiales scientiæ, non tamen adæquatas, quia conveniunt etiam habitui in genere; sicut enim differentia superioris est essentialis inferiori contento sub illo superiori, ita practicum et speculativum, quæ sunt differentiæ essentiales habitus, sunt etiam essentiales scientiæ. Unde posset dividi habitus in practicum et speculativum, tum speculativus in intellectum et scientiam, et similiter practicus in synderesim et scientiam practicam. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 4.

Ad tertium dicendum, quod duplex est finis in scientia: *unus ipsius scientiæ*, a quo tanquam a termino sumit suam specificationem, unitatem et distinctionem essentialem, et hic coincidit cum objecto scientiæ. *Alter est scientis*, et hic est extrinsecus scientiæ, et consequenter non denominat scientiam speculativam vel practicam simpliciter, sed secundum quid. — 1. *Poster.* l. 41 (39); 1a, q. 14, a. 16.

Ad quartum dicendum, quod specula-

tivæ finis est veritas et scire, nam hoc est, quod intendit; practicæ vero finis est opus. Quia licet practici intendant cognoscere veritatem, quomodo se habeat in aliquibus rebus, non tamen quærunt eam tanquam ultimum finem; non enim considerant causam veritatis secundum se et propter se, sed ordinando ad finem operis, sive applicando ad aliquod determinatum et particulare. — 2. *Metaphys.* l. 2.

Ad quintum dicendum, quod res, secundum quas distinguuntur scientiæ, non debent esse necessario diversæ in esse rei, sed in esse cognoscibilis. Et quia diversæ rationes cognoscibilis fundari possunt in eadem re, ut patet in operationibus voluntatis, circa quas versantur scientia animastica et moralis, ideo de illis materialiter sumptis possunt esse diversæ scientiæ. — 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 4, ad 2; 1. *Ethic.* l. 1.

ARTICULUS IV

UTRUM SCIENTIA SPECULATIVA SIT PRIOR PRACTICA.

Videtur quod scientia speculativa non sit prior practica.

1. Quia scientiæ practicæ versantur circa singularia; nam et versantur circa contingentia ut sic, et cum finis illarum sit constructio subjecti, perficiuntur in consideratione particularium. Scientiæ vero speculativæ versantur circa universalia; nam si aliquæ versantur circa contingentia, non sunt circa illa nisi secundum rationes universales; sed universale, ut dicitur 1. *de Anima text.* 8; c. 1, aut nihil est, aut posterius est singulari: ergo scientiæ practicæ sunt priores speculativis. — 6. *Ethic.* l. 3; 1a 2æ, q. 6, initio; 1. *Poster.* l. 41 (39); *de Virt. in com.* a. 12, c.

2. Præterea, scientiæ practicæ utpote conducentes ad necessitatem vel utilitatem sunt prius inventæ, quam speculativæ, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1); ergo sunt priores speculativis. — 1. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est, quod omnes scientiæ practicæ ordinantur ad speculativas, sicut et omnis operatio humana ordinatur ad speculationem, tanquam ad finem; sed finis est prior iis, quæ sunt ad finem: ergo scientiæ practicæ sunt posteriores speculativis. — 3. *c. Gent.* c. 25, n. 6.

Respondeo dicendum, quod quanto aliquæ scientiæ sunt certiores, tanto sunt priores naturaliter, ut dicit Philosophus 1. *Metaphys.* c. 2; manifestum est autem, quod speculativæ scientiæ sunt longe certiores practicis. Eo enim aliqua scientia est certior, quo est ex paucioribus; sic enim Arithmetica certior est quam Geometria. Nam ea, quæ sunt in Geometria, sunt ex additione ad ea, quæ sunt in Arithmetica, ut patet consideranti id, quod utraque scientia considerat ut primum principium, scilicet unitatem et punctum, punctus enim addit supra unitatem situm; nam ens indivisibile rationem unitatis constituit, et hæc secundum quod rationem mensuræ habet, fit principium numeri; punctus autem super hoc addit situm. Similiter scientiæ practicæ sunt plurium considerativæ quam speculativæ; oportet enim illas considerare multas singularium operabilium circumstantias, cum tamen hæ solum circa rerum naturas in universali spectatas versentur. Unde manifestum est, quod secundum naturam et simpliciter priores sunt scientiæ speculativæ practicis. — 1. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod omnis scientia formaliter tantum est de universalibus, et de particularibus non nisi ut continentur in universalibus. Quin ipsa scientia practica in hoc differt a prudentia, quod ad ipsam pertinet universale judicium de agendis, sicut fornicationem esse malam, furtum non esse faciendum; ad prudentiam vero pertinet recte judicare de agibilibus, prout nunc agenda sunt. Dicitur tamen scientia practica perfici in cognitione particularium, quia consideratio de agendis, quæ pertinet ad intellectum activum, cujus perfectio est scientia practica, non est nisi propter agere et facere, quæ sunt circa singularia. — 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 3, sol. 2; 2. *Sent.* dist. 24, q. 2, a. 4, ad 6.

Quod vero attinet ad Philosophi dictum, ut ejus sensus intelligatur, sciendum est, quod de universali dupliciter loqui possumus: *aut* secundum quod est universale, id est quatenus est unum in multis, ac proinde formaliter seu secundo intentio-

naliter, *aut* secundum quod est v. g. animal, id est primo intentionaliter et materialiter; et hoc rursum dupliciter accipi potest : *vel* secundum quod est in rerum natura, *vel* secundum quod est in intellectu. Si ergo sumatur universale materialiter, sed *primo* modo, Plato voluit tale materiale, puta animal, aliquid esse et esse prius particulari, quia posuit universalia separata et ideas. Aristoteles vero dixit, universale materiale sic sumptum nihil esse in rerum natura, et si aliquid est, esse posterius singulari. Si vero sumatur universale materiale *secundo* modo, aliquid est; est enim conceptus mentis, seu natura animalis intellecta, ut dictum est supra q. 2, a. 2. Si vero sumatur universale formaliter, seu secundum quod subjacet intentioni universalitatis, aliquid est et prius singularibus, sicut quod est in potentia, est prius eo, quod est in actu. — 1. *de Anima* l. 1; 2. *de Anima*. l. 12.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter dicitur aliquid prius alio : *vel* secundum naturam, quod scilicet est prius ordine causalitatis; *vel* secundum nos, quod scilicet est prius via generationis. Sed rursus, quia dupliciter potest via generationis scientia in nobis generari et acquiri : *vel* per inventionem, *vel* per doctrinam; ideo dupliciter potest scientia aliqua dici alia prior secundum nos : *vel* ordine inventionis, quia est prius inventa; *vel* ordine doctrinæ, quia prius addisci debet. — Hoc posito, si spectemus *ordinem causalitatis*, speculativæ sunt priores practicis, quia ut dictum est, omnis operatio humana ordinatur ad speculationem, tanquam ad finem. Si vero spectemus *ordinem inventionis*, speculativæ sunt posteriores illis scientiis practicis, quæ sunt ad utilitatem et necessitatem inventæ, ut dicit Philosophus; sunt autem priores scientiis moralibus, quæ non sunt inventæ ad utilitatem et necessitatem. Nam Socrates primo de moribus disputavit ex Cicerone 1. et 5. *Tuscul.* et Philosopho 1. *Metaphys. text.* 5; c. 6, cum tamen de natura ante ipsum Empedocles, Anaxagoras, Heraclitus et alii disseruissent. *Ordine vero doctrinæ* speculativa est prior practica, nam, ut dicit Philosophus 1. *Ethic.* c. 3 (1) juvenis non est hujus auditor moralis Philosophiæ, quia caret usu rerum, et tamen potest esse mathematicus, ut docet idem Philosophus 6. *Ethic.* c. 8 (9). — Unde congruus ordo addiscendi est iste, ut *primo* logicalibus quis instruatur, quia Logica docet modum totius Philosophiæ. *Secundo* mathematicis, quæ nec experentia indigent, nec imaginationem transcendunt. *Tertio* naturalibus, quæ etsi non excedunt sensum et imaginationem, requirunt tamen experientiam. *Quarto* moralibus, quæ requirunt experientiam et animum a passionibus liberum. *Postremo* sapientialibus et divinis, quæ transcendunt imaginationem et requirunt validum intellectum. — 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 4, sol. 1; 1a, q. 117, a. 1; 3a, q. 9, a. 4, ad 1; 2. *c. Gent.* c. 74; 3. *c. Gent.* c. 25; 1. *Metaphys.* l. 1. et 10 (8); 1. *Ethic.* l. 3; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 10.

ARTICULUS V

UTRUM SCIENTIÆ SPECULATIVÆ PRÆEMINEANT PRACTICIS.

Videtur quod scientiæ speculativæ non præemineant practicis, sed contra practicæ speculativis.

1. Quod enim est magis necessarium, est melius; sed scientiæ practicæ sunt magis necessariæ ad vitam humanam : ergo præeminent speculativis. — 1a 2æ, q. 66, a. 3, arg. 1.

2. Præterea, scientiæ practicæ cum ordinentur ad operationem, illarum aliquæ, ut moralis, bonum faciunt habentem, non sic scientiæ speculativæ; sed illa scientia est melior, quæ meliorem reddit habentem ipsam : ergo scientiæ practicæ sunt meliores speculativis. — *Ibid.* arg. 2.

3. Præterea, architectonica præeminet scientiis, quibus præcipit; sed civilis, quæ est practicarum nobilissima, præcipit scientiis speculativis : ergo practicæ præeminent speculativis. — 1. *Ethic.* l. 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus 1. *Metaphys.* c. 2 inter artes et scientias illas, quæ sunt speculativæ, præfert practicis.

2. Præterea, finis nobilior et melior est his, quæ sunt ad finem; sed speculativæ sunt finis practicarum : ergo speculativæ

præeminent practicis. — 1a 2æ, q. 66, a. 3, arg. 3; 3. *c. Gent.* c. 25, n. 6.

3. Præterea, illa scientia præstat alteri, quæ magis accedit ad cognitionem causæ; sic enim 1. *Metaphys.* c. 1 artifices præferuntur expertis, quod hi ignorant causam, quam illi sciunt; sed speculativæ magis accedunt ad cognitionem causæ, quam practicæ : ergo illæ præeminent his. — 1. *Metaphys.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod licet omnis scientia sit bona et bonum hominis (bonum enim rei est illud, secundum quod res habet esse perfectum, scientia autem est perfectio hominis, in quantum est homo), nihilominus tamen in hoc una scientia excedit aliam. Nam, cum inter bona quædam sint laudabilia, illa scilicet, quæ sunt utilia in ordine ad aliquem finem, laudamus enim bonum equum, qui bene currit, quædam vero etiam honorabilia, illa scilicet, quæ sunt propter se ipsa, secundum hæc duo potest una scientia comparata alteri illi praestare. Cum ergo scientiæ practicæ sint propter opus, speculativæ vero propter se ipsas, et per consequens illæ sint tantum laudabiles, hæ vero et laudabiles et honorabiles, manifestum est, quod in ratione honorabilis præeminent speculativæ practicis. — 1. *de Anima* l. 1; 1. *Metaphys.* l. 3 (2); 11. *Metaphys.* l. 7.

Sed rursus, cum omnis scientia sit laudabilis ex actu, actus vero laudetur ex duobus : ex objecto et qualitate seu modo, id est ex certitudine, secundum hæc duo possunt conferri inter se scientiæ practicæ et speculativæ. Et siquidem comparentur *ex parte modi* seu ex certitudine, manifestum est, quod speculativæ præeminent practicis; nam practicæ sunt incertissimæ, cum debeant considerare multas singularium operabilium circumstantias; speculativæ vero longe certiores sunt, cum ad sui subjecti considerationem pauciora actu consideranda requirant. Si vero conferantur *ex parte objecti*, scientiæ practicæ sunt nobilitate inferiores scientia divina seu Metaphysica et Physica; Metaphysica quidem, quia hæc agit de causis altissimis primisque principiis entis in communi, nimirum de Deo et Angelis, et præterea agit de fine ultimo totius universi; scientiæ vero practicæ tantum agunt de operationibus internis et externis hominis secundum ordinem, quem ratio considerando facit in ipsis, et illarum nobilissima, quæ est civilis, agit tantum de ultimo fine humanæ vitæ; Physica vero, quia hæc considerat ipsam substantiam hominis ejusque nobilissimæ partis, puta animæ rationalis, agitque de illius potentiis omnibus et potentiarum operationibus secundum ordinem, quem habent ex natura sua tum inter se, tum in ordine ad potentias. — 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 3; 1a, q. 1, a. 5; 1. *Metaphys.* l. 2; 1. *Ethic.* l. 1. et 10.

Superant tamen scientiæ practicæ in nobilitate scientias mathematicas, nam hæ versantur tanquam circa subjectum, circa quantitatem, puta circa lineas et numeros, et circa ea, quæ quantitatem consequuntur, ut figuras et hujusmodi, quæ nobilitate longe inferiora sunt iis, quæ tractantur in scientia morali. Unde et ab illa nobilitate et dignitate vincuntur simpliciter; nam quæ nobilius habet objectum, licet sit minus certa, ut dictum est, simpliciter præstat illi, quæ est certior, sed est de objecto ignobiliore. — Et sic manifestum est, quænam scientiæ speculativæ, et quomodo scientiis practicis nobilitate antecellant. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1 et 3, c. et q. 6, a. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod ex eo, quod scientiæ practicæ sunt magis necessariæ ad vitam humanam, non ostenditur, eas esse nobiliores simpliciter speculativis, sed quoad hoc; quia hoc ipso, quod speculativæ non ordinantur ad aliud, sicut practicæ, sunt simpliciter illis digniores. — 1a 2æ, q. 66, a. 3, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod homo non dicitur bonus simpliciter per scientiam moralem, sed per virtutes morales. Addo, quod licet concedamus ex eo, quod scientia moralis ordinatur ad virtutes, hominem aliquo modo dici bonum simpliciter per scientiam moralem saltem remote et causaliter, tantum inde probatur, quod scientia moralis est secundum quid melior scientia speculativa, sicut et inde tantum probatur, quod virtus moralis est secundum quid melior virtute intellectuali. — l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod civilis non præcipit scientiis speculativis secundum determinationem actus, sed tantum secundum usum. — Vel dic, quod sicut civilis non præeminet Deo, licet præcipiat de cultu divino; ita nec civilis, licet de his agat, quæ ad Metaphysicam pertinent, præeminet ipsi Metaphysicæ. Et hujus ratio est, quia non utitur Metaphysica, cui drecipit, sed tantum utitur scientiis practicis, quibus præcipit et quibus proinde nobilior est. — 1. *Ethic.* l. 1.

QUÆSTIO XXXIV

DE DIVISIONE SCIENTIÆ SPECULATIVÆ IN PHYSICAM, MATHEMATICAM ET METAPHYSICAM, ET PRACTICÆ IN FACTIVAM ET ACTIVAM.

Deinde considerandum est de divisione scientiæ speculativæ in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam, et practicæ in factivam et activam.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum scientia speculativa convenienter dividatur in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam.
2. Utrum distinctio harum scientiarum sumatur ex varia abstractione.
3. Utrum Metaphysica præemineat omnibus scientiis speculativis.
4. Quænam scientiarum speculativarum sit certior.
5. Utrum scientia practica recte dividatur in factivam et activam.

ARTICULUS I

UTRUM SCIENTIA SPECULATIVA CONVENIENTER DIVIDATUR IN PHYSICAM, MATHEMATICAM ET METAPHYSICAM.

Videtur quod non convenienter dividatur scientia speculativa in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam.

1. Nam partes speculativæ sunt illi habitus, qui partem animæ contemplativam perficiunt; sed Philosophus (6. *Ethic.*) ponit, quod scientificum animæ, quod est ejus pars contemplativa, perficitur tribus habitibus : sapientia, scientia, intellectu : ergo ista tria sunt partes scientiæ speculativæ, non prædictæ tres. — *Opusc.* 70, q. 5, a.1, arg. 1.

2. Præterea, communiter Philosophia dividitur in septem artes liberales, inter quas neque scientia divina neque naturalis continentur, sed sola rationalis et mathematica; ergo naturalis et divina non debuerunt poni partes Philosophiæ vel scientiæ speculativæ. — *Ibid.* arg. 3.

3. Præterea, Medicina est pars Philosophiæ naturalis, sicut et scientia de agricultura et alchimia; sed istæ sunt operativæ : ergo et Philosophia naturalis seu Physica est operativa, et sic non erit pars Philosophiæ vel scientiæ speculativæ. — *Ibid.* arg. 5.

4. Præterea, totum non debet dividi contra partem; sed scientia divina est totum respectu Physicæ et Mathematicæ; nam et Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 2, c. 2; l. 10, c. 4) vocat illas partes Metaphysicæ, et vere sunt. Nam subjecta illarum sunt partes subjecti hujus, hoc enim est ens, cujus pars est substantia mobilis, quam considerat scientia naturalis, et quantitas, quam considerat Mathematica : ergo scientia divina non debet dividi sub scientia speculativa contra Physicam et Mathematicam. — *Ibid.* arg. 6.

5. Præterea, scientiæ dividuntur sicut et res (3. *de Anima text.* 38; c. 7); sed Philosophia est de ente; est enim cognitio entis ut dicit Dionysius in *Epist. ad Polycarpum;* cum ergo ens primo dividatur in potentiam et actum, per unum et multa, per substantiam et accidens, per corporeum et incorporeum, videtur quod per hujusmodi debeat Philosophia seu scientia speculativa dividi. — *Ibid.* arg. 7.

6. Præterea, secundum Philosophum (1. *Metaphys.* c. 2) scientia speculativa est sui gratia; sed secundum eumdem ibidem sola Metaphysica est sui gratia : ergo Physica et Mathematica non sunt partes scientiæ speculativæ. — 1. *Metaphys* l. 3 (2).

7. Præterea, sicut dantur entia conjuncta materiæ secundum esse, et non secundum rationem, ut Mathematica, et secundum esse et rationem, ut Physica, et secundum neutrum, ut Metaphysica; ita possunt dari entia conjuncta secundum rationem et non secundum esse, et de his erit quarta scientia speculativa : ergo divisio scientiæ spe-

culativæ in tres non erit sufficiens. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1) dividit scientiam speculativam in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam. — *Ibid. Sed contra.*

2. Præterea, cum scientiæ speculativæ per demonstrationem habeantur, demonstrationis vero principium seu medium sit definitio, necessario debent, ut dictum est, distingui per diversum modum definiendi; sed hi modi sunt tres : puta per materiam sensibilem, quomodo definit Physica; per materiam intelligibilem, quomodo definit Mathematica, et sine materia, quomodo definit Metaphysica : ergo et erunt tres scientiæ speculativæ inter se distinctæ per diversos modos definiendi. — 1. *Phys.* l. 1; 1. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7; v. supra q. 32, a. 3, c., rat. 3.

Respondeo dicendum, quod cum scientia speculativa et practica per finem distinguantur, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 3; l. 1 min., c. 1 (speculativæ enim finis est veritas, operativæ vero seu practicæ actio), oporteat autem materiam esse fini proportionatam, necesse est practicarum scientiarum materiam esse res illas, quæ a nostro opere fieri possunt, ut earum cognitio in operationem, quasi in finem ordinari possit, speculativarum vero scientiarum esse res, quæ a nostro opere non fiunt, quarum proinde consideratio in operationem ordinari non potest, sicut in finem; et secundum harum rerum dictinctionem oportet scientias speculativas distingui. — Sciendum tamen, quod quando habitus vel potentiæ penes objecta distinguuntur, non distinguuntur penes quaslibet differentias objectorum, sed penes illas, quæ sunt per se objectorum, in quantum objecta sunt (esse enim animal vel plantam accidit sensibili, in quantum sensibile est); et ideo penes hoc non sumitur differentia sensuum, sed magis secundum differentias coloris et soni; — et ideo oportet scientias speculativas dividi per differentias speculabilium, in quantum speculabilia sunt. Speculabili autem, secundum quod est objectum speculativæ scientiæ, convenit aliquid ex parte potentiæ intellectivæ, et aliquid ex parte habitus scientiæ, qua intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus convenit ei, quod sit immateriale, quia et ipse intellectus est immaterialis; ex parte vero scientiæ competit ei, quod sit necessarium, quia scientia est de necessariis, ut patet 1. *Poster.* Omne autem necessarium, in quantum hujusmodi, est immobile, quia omne, quod movetur, in quantum hujusmodi, possibile est esse et non esse, vel simpliciter vel secundum quid, ut dicitur 10. (9) *Metaphys.* Sic igitur speculabili, quod est objectum scientiæ speculativæ, per se competit separatio a materia et motu, vel applicatio ad ea, et ideo secundum ordinem remotionis a materia et motu scientiæ speculativæ distinguuntur.

Quia ergo triplex tantum est ordo rerum speculabilium — nam *quædam* dependent a materia secundum esse et intellectum, in quorum scilicet definitionem ponitur materia sensibilis, ut in definitione hominis oportet accipere carnem et ossa, et de his est scientia naturalis; *quædam* vero dependent a materia secundum esse, quia in illa semper inveniuntur, non tamen secundum intellectum, quia in eorum definitione non ponitur materia sensibilis, ut in definitione lineæ et numeri, de quibus est Mathematica; *quædam* denique non dependent a materia secundum esse, quia sine illa esse possunt, *sive* nunquam sint in materia, ut Deus et Angeli, *sive* in quibusdam insit materia, in quibusdam non, ut substantia, qualitas, potentia et actus, de quibus est Metaphysica; — neque est possibilis quartus ordo, quod scilicet sint aliquæ res, quæ secundum intellectum dependeant a materia, et non secundum esse, quia intellectus, quantum est de se, immaterialis est; et ideo non sunt nisi tres partes scientiæ vel Philosophiæ speculativæ : Physica, Mathematica et Metaphysica. Unde patet *ad postremum* objectum. —*Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus (6. *Ethic.*) determinat de habitibus intellectualibus, quatenus sunt virtutes intellectuales. Dicuntur autem virtutes, qua tenus perficiunt intellectum in sua operatione (virtus enim est, quæ bonum facit habentem et opus ejus reddit bonum); et

ideo secundum quod diverso modo perficitur per hujusmodi habitus speculativos, diversificantur hujusmodi virtutes. Est enim *alius modus*, quo pars animæ speculativæ perficitur per intellectum, qui est habitus principiorum, quo aliqua ex seipsis nota fiunt; et *alius*, quo cognoscuntur conclusiones ex hujusmodi principiis demonstratæ, sive primo demonstratio procedat ex causis inferioribus, sicut scientia; sive ex causis altissimis, sicut sapientia. Cum autem distinguuntur scientiæ, quia sunt habitus quidam, oportet, quod distinguantur penes objecta, id est penes res, de quibus sunt scientiæ, et sic a Philosopho in Metaphysica distinguuntur tres partes Philosophiæ speculativæ. — *Ibid.* ad 1.

Ad secundum dicendum, quod septem artes liberales non dividunt sufficienter Philosophiam speculativam, sed, ut dicit Hugo de S. Victore in 3. sui *Didascalon*, prætermissis aliis Logica et Mathematica numerantur, quia his primum erudiebantur, qui Philosophiam discere volebant; et ideo in Trivium et Quatrivium distinguuntur, eo quod his quasi quibusdam viis vivax animus ad secreta Philosophiæ introeat. In hoc etiam consonat verbum Philosophi, qui dicit (2. *Metaphys. text.* 15; l. 1 min., c. 3), quod modus sciendi debet quæri ante scientias; et Commentator ibidem dicit, quod Logicam, quæ docet modum omnium scientiarum, debet quis ante omnes alias scientias addiscere, ad quam pertinet Trivium. Dicit etiam in 6. *Ethic.*, quod Mathematica potest sciri a pueris, non Physica, quæ experimentum requirit; ex quo datur intelligi, quod primo Logica, deinde Mathematica debet addisci, ad quam pertinet Quatrivium. Et ita his quasi quibusdam viis præparatur animus ad alias philosophicas disciplinas. Vel ideo hæ inter alias scientias artes dicuntur, quia non solam habent cognitionem, sed opus aliquod, quod est immediate ipsius rationis, ut construere, syllogizare, orationem formare, numerare, mensurare cursus siderum, computare. Aliæ vero scientiæ *vel* non habent opus, sed cognitionem tantum, sicut scientia divina et naturalis; unde nomen artis habere non possunt, cum ars dicatur ratio factiva, ut dicitur l. c.; *vel* habent opus corporale, sicut Alchimia, Medicina et hujusmodi; unde non possunt dici artes liberales, quia hujusmodi actus sunt hominis ex parte illa, qua non est liber, scilicet ex parte corporis. Scientia vero moralis, quamvis sit propter operationem, quia tamen illa operatio non est actus scientiæ, sed est actus virtutis, ut patet 5. *Ethic.*, non potest dici ars, sed magis in illis operationibus se habet virtus loco artis; et ideo veteres definierunt virtutem esse artem bene rectequе vivendi, ut dicit Augustinus l. 10. *de Civ. Dei.* — *Ibid.* ad 3.

Ad tertium dicendum, quod aliqua scientia dupliciter continetur sub alia : *uno modo*, ut pars ejus, quia scilicet subjectum ejus est pars aliqua subjecti illius, sicut planta est quædam pars corporis naturalis; unde et scientia de plantis continetur sub scientia naturali, ut pars. *Alio modo* continetur una scientia sub alia, ut ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur *propter quid* eorum, de quibus scitur in scientia inferiori solum *quia;* sicut Musica continetur sub Arithmetica. Medicina igitur non ponitur sub Physica ut pars, subjectum enim Medicinæ non est pars subjecti scientiæ naturalis secundum illam rationem, qua est subjectum Medicinæ; quamvis enim corpus sanabile sit corpus naturale, non tamen est subjectum Medicinæ, prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile per artem. Sed quia in sanatione, quæ fit per artem, ars est ministra naturæ, quia ex aliqua naturali virtute sanitas perficitur auxilio artis, inde est, quod *propter quid* de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium, et propter hæc Medicina subalternatur Physicæ, et eadem ratione Alchimia, scientia de agricultura et aliæ hujusmodi. Et sic relinquitur, quod Physica secundum se et secundum omnes suas partes est speculativa, quamvis aliquæ operativæ aliquo modo subalternentur ei. — *Ibid.* ad 5.

Ad quartum dicendum, quod licet subjecta aliarum scientiarum sint partes entis, quod est subjectum Metaphysicæ, non tamen oportet, quod aliæ scientiæ sint partes ejus; accipit enim unaquæque scientia unam partem entis secundum specialem modum considerandi distinctum a modo,

quo consideratur ens in Metaphysica. Unde proprie loquendo subjectum illius non est pars subjecti Metaphysicæ, sed secundum hanc rationem ipsa est specialis scientia aliis condivisa. Sic autem dici posset pars ipsius Metaphysicæ scientia, quæ est de potentia vel actu, vel quæ est de uno, et hujusmodi, quia ista habent eumdem modum considerandi cum ente, quod est subjectum Metaphysicæ. — *Ibid.* ad 6.

Ad quintum dicendum, quod illæ partes exigunt eumdem modum tractandi cum ente in communi, quia etiam ipsæ non dependent a materia, et ideo scientia de ipsis non distinguitur a scientia de ente in communi. Differentiæ vero illæ corporei et incorporei, animati et inanimati, non sunt differentiæ per se rerum, in quantum sunt scibiles, et ideo penes eas scientiæ non distinguuntur. — *Ibid.* ad 7.

Ad sextum dicendum, quod verba illa « sola hæc » dupliciter possunt intelligi : *uno modo*, ut demonstrent in genere scientiarum omnem scientiam speculativam, et tunc verum est, quod solum hoc genus scientiarum propter se ipsum quæritur; unde et solæ illæ artes liberales dicuntur, quæ ad sciendum ordinantur; illae vero, quæ ordinantur ad aliquam utilitatem per actionem habendam, dicuntur mechanicæ sive serviles. *Alio modo*, ut specialiter demonstrent Metaphysicam sive sapientiam, quæ est circa altissimas causas, inter quas est etiam finalis. Et sic est verum, quod sola Metaphysica est proprie sui gratia; nam cum illa consideret ultimum et universalem finem omnium, omnes aliæ scientiæ in eam ordinantur sicut in finem. — 1. *Metaphys.* l. 3 (2).

Ad septimum dicendum est, quod quia intellectus, quantum de se, est immaterialis, non potest dari quartum genus rerum, nec quarta scientia præter prædictas tres, ut dictum est.

ARTICULUS II

UTRUM DISTINCTIO SCIENTIARUM SPECULATIVARUM SUMATUR EX VARIA ABSTRACTIONE.

Videtur quod distinctio scientiarum speculativarum non sumatur ex varia abstractione.

1. Dicit enim Philosophus (3. *de Anima text.* 38; c. 7), quod scientiæ secantur sicut res; ergo distinctio illarum debet sumi a rebus, et non ab abstractione. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 7.

2. Præterea, esse abstractum vel non abstractum sunt differentiæ accidentales rebus, quæ sciuntur, animatum vero vel inanimatum sunt essentiales; sed distinctio scientiarum sumi debet a differentiis essentialibus : ergo scientiæ speculativæ non distinguuntur ex abstractione. — *Ibid.* arg. 8.

3. Præterea, si per impossibile non esset materia, adhuc intelligentiæ essent scibiles; nam cognoscibilitas sequitur naturam rei, ut est in se, ut docet Philosophus (2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min., c. 1); ergo scientiarum distinctio non sumitur a materia vel motu. — 2. *Metaphys.* l. 2.

4. Præterea, numeri, dimensiones et figuræ, de quibus agit mathematicus, ita sunt in materia sicut reliqua accidentia et qualitates, de quibus tractat scientia naturalis; et tamen scientia naturalis distinguitur a Mathematica : ergo scientiæ speculativæ non distinguuntur per abstractionem a materia. — 1a, q. 85, a. 1, ad 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 3, c.

5. Præterea, secundum Philosophum (1. *Poster.*) scientiæ distinguuntur secundum diversa principia et media; sed hæc consequuntur diversas naturas rerum, non autem diversas abstractiones : ergo. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

6. Præterea, eadem conclusio probatur a Physica et Mathematica, ut quod terra sit rotunda; sed hoc est utramque scientiam considerare objectum æqualiter abstractum : ergo. — 1a, q. 1, a. 1, ad 2; *Opusc.* 70, l. c. ad 7.

7. Præterea, ad Metaphysicam spectat agere de Deo, Angelis, ente et substantia; sed abstractio Dei et Angelorum est diversa ab abstractione substantiæ et entis; nam hæc duo non abstrahunt a materia, alioqui nullum ens inveniretur, quod haberet materiam, illa vero duo omnino abstrahunt a materia : ergo scientiæ non distinguuntur per abstractiones. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 4, ad 3 et 5; 1. *Metaphys.* l. 1; 6. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (6.

Metaphys. initio et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 1 ; l. 5, c. 1, et l. 10, c. 7) dividit scientias speculativas ex variis abstractionibus.

2. Præterea, ita se habet subjectum ad scientiam, sicut objectum ad potentiam; sed objectum non diversificat potentias nisi sub ratione cognoscibilis : ergo nec subjectum diversificabit scientias, nisi sub ratione scibilis; sed ratio scibilis, ut dictum est, sumitur ex varia abstractione a materia vel motu : ergo scientiæ distinguuntur ex varia abstractione. — 1a, q. 1, a. 7, c.; v. supra q. 32, a. 2 et 3.

Respondeo dicendum, quod scientiæ speculativæ debent distingui specie vel genere ex abstractione generica vel specifica, et consequenter ex objecto, ut scibile est. Sicut enim habitus et potentiæ, cum distinguuntur per objecta, tantum distinguuntur per illas differentias, quæ sunt per se objectorum, ut objecta sunt, ita et scientiæ speculativæ, quippe quarum subjecta ita se habent ad ipsas, sicut objecta ad potentias, tantum distingui debent per differentias speculabilium, in quantum speculabilia sunt. Speculabili autem, ut speculabile est, cum sit objectum potentiæ intellectivæ perfectæ per habitum scientiæ speculativæ, ex parte intellectus, cujus est proportionata materia, per se convenit esse immateriale, atque adeo abstractum a materia. Cum enim intellectus noster sit immaterialis, non percipit res nisi modo immateriali, et ideo ut res sit intelligibilis, debet esse abstracta a materia; intelligibile enim et intellectum oportet esse proportionata et unius generis, cum intellectus et intelligibile sint unum; sic enim ea, quæ sunt maxime separata a materia, sunt maxime intelligibilia. Ex parte vero scientiæ convenit esse necessarium et consequenter immobile. Cum enim scientia sit de perpetuis et immutabilibus, materia vero sit radix omnis mutabilitatis, necessario debet res ad hoc, ut sit scibilis, esse abstracta a materia et motu. Et sic manifestum est, quod scientiæ speculativæ debent distingui per varias abstractiones a materia, tanquam per differentias per se speculabilium. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c. ; 1. *Phys.* l. 1 ; 1. *Metaphys.* l. 1 ; 1a, q. 1, a. 7, c.; 1. *Poster.* l. 41 (39); 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod scientiæ dividuntur per res, ut scibiles sunt; sensus autem Philosophi est, quod scientia et sensus condividuntur in res, id est dividuntur in actum et potentiam, quemadmodum et res ; quia nimirum scientia et sensus in potentia se habent ad scibilia et sensibilia in potentia, scientia vero et sensus in actu ordinantur ad sensibilia et scibilia in actu. — *Opusc.* 70, l. c. ad 7; 3. *de Anima* l. 13.

Ad secundum dicendum, quod esse abstractum vel non abstractum sunt differentiæ essentiales rerum, in quantum sunt scibiles. — *Ibid.* ad 8.

Ad tertium dicendum, quod substantiæ immateriales dupliciter possunt tractari : *uno modo*, ut sunt secunda principia omnium entium; *secundo*, ut sunt res quædam. *Primo modo* sumptæ licet sint in se maxime scibiles et notæ, noster tamen intellectus se habet ad illas, sicut oculus noctuæ ad lumen solis ; nam per lumen rationis naturalis non potest ad illas pervenire, nisi per illarum effectus, quo fit, ut propterea a philosophis hoc tantum modo et in Metaphysica, quæ est scientia de ente, tractentur. *Secundo vero modo* sumptæ tractantur in Theologia, non quidem tanquam pars subjecti, sed tanquam manifestantes subjectum, et ideo si per impossibile materia et effectus materiales a philosophis lumine naturali sciri non possent (scitur enim quodlibet, quatenus est intelligibile, eatenus vero est intelligibile, quatenus est proportionatum intellectui; est autem proportionatum intellectui, quatenus est unius generis cum illo, ut sicut intellectus est abstractus a materia, ita sit et intelligibile), essent tamen in se scibiles in potentia respectu nostri, et noster intellectus esset cognoscitivus earum. — *Ibid.* a. 4, c. et ad 3; 1. *Metaphys.* l. 1 ; 6. *Metaphys.* l. 1.

Ad quartum dicendum, quod entia mathematica non possunt quidem considerari sine substantia ut subjecta quantitati atque adeo sine materia affecta quantitate, quæ dicitur materia intelligibilis; possunt tamen considerari sine materia sensibili, id est sine materia ut subjecta qualitatibus sensibilibus, ut calido, frigido, duro, molli; quamquam prædicta entia considerantur,

ut abstrahunt a materia intelligibili in particulari; considerantur enim per ordinem ad materiam intelligibilem in communi. — l. c. in arg.

Ad quintum dicendum, quod scientiæ distinguuntur secundum diversa principia et media in genere scibili, non in genere rei, id est secundum principia et media diversa secundum abstractionem a materia. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Ad sextum dicendum, quod quia diversa ratio cognoscibilis diversitatem scientiarum inducit, licet eamdem conclusionem astrologus et naturalis demonstrent, non tamen eodem modo; nam astrologus illam demonstrat per medium mathematicum, id est a materia sensibili abstractum; naturalis vero per medium circa materiam consideratum. — l. c. in arg.

Ad septimum dicendum, quod subjectum Metaphysicæ est ens; de Angelis vero agit tamquam de secundis principiis entium, saltem per motum orbium. Porro ens et substantia dicuntur abstrahere a materia secundum esse et rationem, non quia de eorum ratione sit esse sine materia et motu, sicut de ratione equi est esse sine ratione; sed quia de ratione eorum non est in materia et motu esse, quamvis quandoque sint in materia; sicut animal abstrahit a rationali, quamvis aliquod animal sit rationale. — l. c. in arg.

ARTICULUS III

UTRUM METAPHYSICA PRÆEMINEAT OMNIBUS SCIENTIIS SPECULATIVIS.

Videtur quod Metaphysica non præemineat omnibus scientiis speculativis.

1. Inferioris enim scientiæ est accipere sua principia a superiore scientia, ut patet in Musica respectu Geometriæ; sed Metaphysica accipit sua principia a scientia naturali et a Mathematica; nam ad cognitionem substantiarum separatarum indiget cognoscere numerum et ordinem corporum cœlestium eorumdemque motum, quod non est possibile sine Astrologia et Physica. (1a, q. 1, a. 5, arg. 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 9 et q. 6, a. 1, c.) — *Dices*, quod licet Metaphysica sumat sua principia a Naturali et a Mathematica, rursum harum principia sumuntur et probantur a Metaphysica.

2. *Contra*, circulus in demonstratione nullo modo admittendus est; at is daretur, si Metaphysica supponeret ea, quæ in aliis scientiis probantur, et tamen ipsa probaret illarum principia : ergo Metaphysica accipit principia ab aliis scientiis, non contra, et per consequens ipsa non præeminet aliis scientiis speculativis. — *Ibid.*

3. Præterea, certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ; sed in certitudine superatur Metaphysica a reliquis duabus scientiis speculativis : a Mathematica quidem, quia ratione majoris certitudinis processus disciplinabilis dicitur proprius illius; a Physica vero, quia hujus subjectum est magis sensatum : ergo Metaphysica non præeminet scientiis speculativis. — 1a, q. 1, a. 5, arg. 1.

4. Præterea, quanto cognitio est perfectior, tanto est major et nobilior; sed perfectiorem cognitionem habere possumus de rebus humanis, de quibus est Physica, quam de rebus divinis, de quibus est Metaphysica, cum res divinæ sint incomprehensibiles juxta illud Job c. 36, v. 26 : ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram : ergo Metaphysica non est nobilior aliis scientiis speculativis. — 1a 2æ, q. 66, a. 5, arg. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Metaphys.*) Metaphysicam cæteris scientiis speculativis dignitate anteponit; unde et sex illi proprietates assignat, in quibus longissime cæteris antecellit; et (6. *Ethic.* c. 7) dicit, in dignitate ita se habere Metaphysicam respectu cæterarum scientiarum omnium, sicut se habet civilis respectu scientiarum practicarum. — 1. *Metaphys.* l. 1, 2, 3; 6. *Ethic.* l. 6.

2. Præterea, quando plura ordinantur ad unum, oportet unum eorum esse præeminens aliis tamquam regulans regulatis; sed omnes scientiæ ordinantur ad unum, puta ad hominis perfectionem, quæ est Deus : ergo necesse est, ut una earum sit regulatrix et domina omnium; sed hæc est sola Metaphysica. Nam eatenus aliqua scientia est regulatrix et domina, quatenus est maxime intellectualis, id est quatenus versatur circa maxime intelligibilia;

hoc autem convenit soli Metaphysicæ. Cum enim agat de primis rerum causis, de ente in communi et iis, quæ consequuntur ens, et de substantiis abstractis, versatur circa maxime intelligibilia tam ex ordine intelligendi quam ex comparatione intellectus ad sensum et ex ipsa cognitione intellectus : ergo Metaphysica præeminet cæteris scientiis speculativis. — 1. *Metaphys.* procem.

Respondeo dicendum, quod Metaphysica principalissima est inter scientias tum operativas tum speculativas. *Inter operativas* quidem, quia finis harum, quod est bonum humanæ vitæ, ad pauciora se extendit, quam finis Metaphysicæ, quod est bonum totius universi; scientiarum autem illa est præstantissima, cujus finis est optimus. *Inter speculativas* vero, quia illis antecedit in tribus, secundum quæ una scientia dicitur simpliciter alia præstantior, nimirum quantum ad subjecti separabilitatem, quantum ad ejusdem nobilitatem et quantum ad universalitatem scientiæ. Nam *quoad primum*, Metaphysica considerat entia magis abstracta; considerat enim ens, in quantum ens, quod dicitur separatum a materia secundum esse et rationem negative, quia scilicet potest esse sine materia, et considerat Deum et intelligentias, quæ sunt abstractæ a materia positive, quia nunquam sunt vel esse possunt in materia, cum tamen cæteræ scientiæ considerent entia concernentia materiam sive sensibilem, ut Physica, sive intelligibilem, ut Mathematica.

Quoad secundum vero, Physica agit de corpore naturali, Mathematica vero de quantitate; at Metaphysica, cum agat de ente in communi, necesse est, ut etiam agat de Deo et Angelis, quæ sunt universalia et prima principia, et causæ entis in communi; ejusdem enim scientiæ est considerare causas proprias alicujus generis, et genus ipsum. Nam scientia non perficitur nisi in cognitione causarum, ut dicit Philosophus (1. *Phys.* initio), et consequenter agit de his, quæ sunt nobilitate omnibus entibus superiora. — Quod demum attinet *ad tertium*, certissimum est, nullam scientiam operativam esse scientiam universalem; inter speculativas vero manifestum est, quod quælibet mathematicarum scientiarum est circa unum aliquod genus determinatum, universalis autem scientia communiter de omnibus est, unde nulla mathematicarum est communis omnium entium. Sed de Naturali etiam manifestum est, quia si naturales substantiæ, quæ sunt substantiæ sensibiles et mobiles, sunt primæ inter entia, oportet, quod naturalis scientia sit prima inter scientias, quia secundum ordinem subjectorum est ordo scientiarum; si autem alia substantia est præter substantias naturales, quæ sit separabilis et immobilis, necesse est etiam scientiam ipsius esse, quæ sit prior naturali, et ex eo, quod est prima, oportet, quod sit universalis; eadem enim est scientia, quæ est de primis entibus, et quæ est universalis; nam prima entia sunt principia aliorum. Cum ergo dentur hujusmodi entia, ut ostenditur 8. *Phys.* et 12 (11). *Metaphys.*, et de illis agat Metaphysica, dicendum est, illam dignitate cæteris omnibus scientiis speculativis antecellere. — 1. *Ethic.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 7; 1. *Metaphys.* procem.; 6. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1 et q. 5, a. 2, ad 3 et a. 4, c. et ad 3.

Ad primum ergo dicendum, ut est responsum in objectione.

Ad secundum dicendum, quod licet Metaphysica secundum nos sit posterior aliis scientiis, quia utitur pluribus rebus determinatis in illis, ipsa tamen simpliciter prior est secundum naturam, ac proinde illis simpliciter dignior. Neque sequitur ullus circulus; nam principia, quæ accipit scientia naturalis a Metaphysica, non probant ea, quæ eadem Metaphysica accipit a naturali, sed probantur per aliqua principia per se nota; præterea, effectus sensibiles, ex quibus procedunt naturales demonstrationes, sunt notiores quoad nos in principio, sed cum per eos pervenimus in cognitionem causarum primarum, ex illis apparet nobis *propter quid* illorum effectuum, ex quibus causæ probantur demonstratione *quia*. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet id, quod est certius secundum naturam, esse quod ad nos minus certum propter debilitatem nostri intellectus, qui se habet ad manifestissima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lumen solis, ut dicitur 2. *Meta-*

phys. text. 1; l. 1. min. c., 1. Ea igitur, quæ considerantur in Metaphysica, sunt certiora secundum se, quæ vero considerantur in Physica et Mathematica, sunt certiora secundum nos, et ideo illa simpliciter his digniora sunt. (1a, q. 1, a. 5, ad 1) — *Vel dic*, quod licet concedamus, Metaphysicam esse scientiam minus certam quam sit Physica et Mathematica, non tamen inde sequitur, quod ab illis dignitate et nobilitate vincatur. Nam cum una scientia præferatur alteri, vel quia certior est, vel quia habet nobilius subjectum, licet ubi est æqualitas in nobilitate objecti, ea quæ est certior, præferatur alteri; quando tamen ea, quæ est certior, superatur ab alia in nobilitate objecti, est simpliciter illa minus digna et nobilis, ut contingit in proposito. Nam Metaphysica tractat de rebus altissimis et præstantissimis, secus vero Physica et Mathematica; desiderabilius autem est, ut dicit Philosophus 1. *de Partibus Animal.* c. 5, parvum aliquid cognoscere de talibus rebus, quam multa de rebus ignobilioribus, et magnum est, ut idem dicit 2. *de Cælo text.* 60; c. 12, posse aliquid cognoscere de rebus cœlestibus, quales sunt illæ, quæ sunt metaphysicæ considerationis, etiam debili et topica ratione. — Et ex his patet *ad quartum* argumentum, ut etiam dictum est. — *Opusc.* 70, q. 5, l. c.; 1a 2æ, q. 66, a. 5, ad 3; 1, 6 et 11. *Metaphys.* l. c.; v. supra q. 32, a. 6, ad 3.

ARTICULUS IV

QUÆNAM SCIENTIARUM SPECULATIVARUM SIT CERTIOR.

Videtur quod Metaphysica sit certior.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 42; c. 27), quod scientia, quæ non est de subjecto, id est de materia sensibili, est certior illa, quæ est de subjecto; sed Metaphysica non est de subjecto, sicut sunt reliquæ scientiæ; nam Physica considerat materiam sensibilem et Mathematica intelligibilem : ergo Metaphysica est certior aliis scientiis. — 1. *Poster.* l. 41 (39); *Opusc.* 48, tract .8, c. 13; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1.

2. Præterea, Philosophus (4. *Metaphys. text.* 8; l. 3, c. 3) dicit, quod propterea tractatio primi principii certissimi ad primum philosophum seu metaphysicum spectat, quia est certissimus in sua cognitione; ergo. — 4. *Metaphys.* l. 6 (2).

3. Præterea, tota certitudo scientiæ est ex certitudine principiorum; tunc enim conclusiones certo sciuntur, quando resolvuntur in principia; sed principia Physicæ et Mathematicæ sunt accepta a Metaphysica et fundantur in ejus principiis : ergo Metaphysica est certior reliquis. — *de Verit.* q. 11, a. 1, ad 13 et 17.

4. Præterea, quo scientia est universalior, est prior; quo vero est prior, est certior; sed Metaphysica est scientia magis universalis, nam ad ejus subjectum addunt subjecta cæterarum scientiarum : ergo Metaphysica est certior reliquis scientiis. — 1. *Metaphys.* l. 2; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 9.

Sed contra est, quod scientia illa, quæ est de paucioribus, est certior, quam quæ est de pluribus, ut dicitur 1. *Metaphys.* c. 2, et 1. *Poster. text.* 42; c. 27; sed Metaphysica non est hujusmodi, nam ut dicitur 1. *Metaphys.* sum. 1, c. 2; c. 2, cum sit universalis, scit omnia : ergo Metaphysica non est certior aliis. — 1. *Metaphys.* l. 2.

Videtur quod Physica sit certior.

1. Quia quanto aliquid magis capitur sensu, a quo nostra cognitio oritur, tanto est certius; sed naturalia capiuntur sensu magis, quam mathematica et metaphysica : ergo Physica est certior, quam Mathematica et Metaphysica. — *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, arg. 2 *secundo loco.*

2. Præterea, scientia est certior, cujus principia sunt certiora; sed principia Naturalis, quippe propinquiora sensibilibus, sunt hujusmodi : ergo Physica est certior reliquis. — 6. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, certior est sensus quam imaginatio et intellectus, cum hæc ab illo pendeant; sed in Physica judicatur secundum sensum, in Mathematica vero secundum imaginationem, et in Metaphysica secundum intellectum : ergo Physica est certior, quam Metaphysica et Mathematica. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 5, a. 2, ad 2; *Opusc.* 53; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1, 2, 3; 6. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est, quia secundum Philosophum in 1. *Poster.* illa scientia est minus

certa, quæ est ex additione, quam quæ non, sicut Geometria, quam Arithmetica ; sed Physica est magis ex additione, quam Mathematica et Metaphysica : ergo Physica non est certior aliis. — *Opusc.* 70, l. c.

Videtur quod Mathematica sit certior.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Metaphys. text.* 16 ; l. 1 min., c. 3), quod certitudo mathematica non est quærenda in omnibus, et in pluribus locis mathematicas scientias ratione certitudinis vocat disciplinas ; ergo Mathematica est certior. — *Opusc.* 70, q. 6, a. 1 ; 2. *Metaphys.* l. 5.

2. Præterea, Ptolomeus in principio *Almagesti* asserit, solum genus mathematicum esse firmum et stabile, quippe cujus demonstrationes per indubitabiles vias factæ sunt ; ergo Mathematica est certior aliis scientiis. — *Ibid.*

3. Præterea, consideratio mathematica est magis abstracta a materia et motu, quam physica, minus tamen remota est a sensu, a quo nostra cognitio desumitur, quam Metaphysica ; ergo Mathematica est certior Physica et Metaphysica. — *Ibid.*

Sed contra est, quod dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 42 ; c. 27), quod illa scientia est certior, quæ non dicit materiam ; sed Mathematica dicit materiam, saltem intelligibilem, Metaphysica vero non dicit ullam materiam : ergo Mathematica non est certior omnibus scientiis speculativis.

Respondeo dicendum, quod dupliciter potest una scientia esse certior alia : *uno modo*, simpliciter et secundum naturam ; *alio modo*, secundum nos. — Et *primo quidem modo* scientia eatenus est certior simpliciter, quatenus est notior et prior simpliciter. Quoniam vero tripliciter potest aliquid dici prius et notius alio : *vel* quia ipsum est causa, aliud vero effectus ; *vel* quia ipsum est forma, aliud materia ; *vel* quia ipsum est universalius pauciora sub se actu continens, aliud vero particularius actu plura continens (nam causa est prior et notior effectu, et similiter forma quam materia ; principium enim cognoscendi materiam est ex forma ; et universale minus universali), propterea scientia potest esse tribus modis certior et prior simpliciter alia. *Primo*, quia ipsa dicit causam et propter quid, alia vero dicit effectum et quia, et hoc modo subalternans est certior subalternata, ut Geometria, quam Chirurgia ; hæc enim scit, quod vulnera circularia tardius sanantur, non autem scit propter quid, sed hujus cognitio pertinet ad Geometriam, quæ considerat rationem circuli, secundum quam partes ejus non appropinquant sibi per modum anguli, ex qua propinquitate contingit, quod vulnera triangularia citius curantur, et circularia difficilius. — *Secundo*, quia una est magis abstracta a materia sensibili, quam altera ; et hoc modo mathematicæ puræ, quæ omnino abstrahunt secundum rationem a materia sensibili, ut Geometria et Arithmetica, sunt certiores, quam mathematicæ mediæ, quæ scilicet principia mathematica applicant ad materiam sensibilem, sicut Perspectiva, quæ applicat principia Geometriæ, puta lineam ad visum, et Harmonica seu Musica, quæ applicat principia Arithmeticæ ad sonos sensibiles. Et omnes mathematicæ sunt certiores Physica, quæ non abstrahit a materia sensibili ; Methaphysica vero est certior omnibus mathematicis et physicis, quia abstrahit a materia sensibili etiam in communi sumpta et secundum esse et rationem, quod non faciunt mathematicæ. — *Tertio*, quia una est ex paucioribus et altera ex pluribus seu ex additione, quomodo Geometria est minus certa et consequenter posterior Arithmetica ; et hoc modo Metaphysica, quæ considerat, ut dictum est, rationem entis in communi, est certior quam cæteræ scientiæ speculativæ, quæ considerant rationem entis secundum determinationem aliquam, seu aliquod determinatum genus entis. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 3, a. 2, c. ; 4. *Metaphys.* l. 1 ; 3. *Phys.* l. 6 (5).

Secundo vero modo scientia dicitur certior secundum nos, quæ minus remota est a sensibus, magis tamen abstrahens a materia sensibili, quippe quæ ob sui transmutationem est causa incertitudinis ; et hoc modo Mathematica est certior Naturali et Metaphysica ; Naturali quidem, quia hujus consideratio in materia motuque versatur, consideratio vero illius abstrahit ab utroque. Ex eo enim, quod consideratio Naturalis est circa materiam, a pluribus dependet, puta a consideratione materiae

et formæ et dispositionum materialium et proprietatum, quæ consequuntur formam in materia; ubicumque autem ad aliquid cognoscendum oportet plura considerare, est difficilior cognitio; unde in 1. *Poster.* dicitur, quod minus certa scientia est, quæ est ex additione. Ex eo vero, quod ejus consideratio est circa res mobiles, quæ non uniformiter se habent, ejus cognitio est minus certa, quia ejus demonstrationes ex majori parte sunt ex hoc, quod contingit aliquando aliter se habere. Et ideo quanto aliqua scientia magis appropinquat ad singularia, sicut scientiæ operativæ, ut Medicina, Alchimia et Moralis, minus possunt habere de certitudine propter multitudinem eorum, quæ consideranda sunt in talibus scientiis, quorum quodlibet si omittatur, frequenter erratur propter eorum variabilitatem. Est autem Mathematica certior, quam Metaphysica, quia ea, de quibus est Metaphysica, sunt magis a sensibus remota, a quibus nostra cognitio sumit originem, et quantum ad substantias separatas, in quarum cognitionem insufficienter inducunt ea, quæ a sensibus accipiuntur, et quantum ad ea, quæ sunt communia omnibus entibus, quæ sunt maxime universalia et sic maxime remota a particularibus cadentibus sub sensum; mathematica vero sub sensum cadunt et imaginationi subjacent, ut linea, figura, numerus et hujusmodi; et ideo intellectus humanus a phantasmatibus accipiens facilius eorum cognitionem accipit et certius, quam intelligentiæ alicujus, vel etiam quam quidditatis, substantiæ vel aliorum, quæ consequuntur ens, ut ens, ut sunt potentia et actus et hujusmodi. — Et sic manifestum est, quod Metaphysica est simpliciter certior quam scientia naturalis et quam Mathematica, et hæc quam Naturalis; sed secundum nos Mathematica in certitudine superat reliquas duas; unde et ipsa dicitur maxime disciplinabiliter procedere, quod est demonstrare et per certitudinem procedere, et Physica est certior quam Metaphysica. — *Opusc.* 48, tract. 8, c. 13; *Opusc.* 70, q. 6, a. 1; 1. *Poster.* l. 41 (39); 1. *Metaphys.* l. 2.

Et sic patet *ad quatuor argumenta primæ quæstiunculæ*, quæ nihil aliud probant, quam Metaphysicam esse certiorem simpliciter reliquis scientiis, ut dictum est.

Ad argumentum ergo *Sed contra* dicendum, quod universale comprehendit plura in potentia, sed pauciora in actu; tanto vero aliqua scientia est certior, quanto pauciora actu requirit ad sui subjecti considerationem; sic enim operativæ scientiæ sunt incertissimæ, quia oportet, quod considerent multas singularium operabilium circumstantias. — 1. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum secundæ quæstiunculæ dicendum *primo* in universali, hoc et reliqua duo tantum probare, quod cum Physica versetur circa materiam sensibilem, est simpliciter incertior reliquis duabus, quæ ab illa abstrahunt vel secundum esse et rationem, ut Metaphysica, vel secundum rationem tantum, ut Mathematica. Quia tamen ejus principia pendent a sensu, a quo omnis intellectiva cognitio desumitur, ideo secundum nos est prior et certior, quam Metaphysica; est tamen incertior quam Mathematica, quia sensus, secundum quem judicatur in Physica, magis immediate versatur circa res mobiles, quam imaginatio, secundum quam judicatur in Mathematica. *Dicendum secundo* in particulari ad objectionem, quod licet naturalia sensui subjaceant, non tamen propter sui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra sensum fiant, sicut habent mathematica, quæ sunt extra motum in materia sensibili secundum esse, et sic sub sensum et imaginationem cadere possunt. — Et sic patet *ad secundum.* — l. c. in corp.; *Opusc.* 70, l. c. ad 2 *secundo loco.*

Ad tertium dicendum, quod in Physica dicitur judicari secundum sensum, quia in illa considerantur ea, quæ sunt in materia et cum materia sensibili; nam discursus, qui fit circa illa, non est sensus, sed intellectus. — l. c. in arg.

Ad argumentum Sed contra dicendum, quod probat, Physicam esse minus certam simpliciter, ut dictum est in corp.

Ad argumenta tertiæ quæstiunculæ et *ad argumentum Sed contra* dicendum, quod tantum probant, quod Mathematica, quia minus abstrahit a materia quam Metaphysica, et magis quam scientia naturalis, est simpliciter certior et secundum naturam

prior scientia naturali, est autem incertior et posterior secundum naturam Metaphysica. Rursus vero, quia magis ad sensibilia accedit quam Metaphysica, magisque remota est a mobilitate et fluxibilitate sensibilium quam Physica, ideo secundum nos est certior et prior quam Physica et Metaphysica. Unde et primo loco inter scientias [speculativas pueris addiscenda post Logicam tradebatur. — l. c. in corp.; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3.

ARTICULUS V (1)

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR SCIENTIA PRACTICA IN ACTIVAM ET FACTIVAM.

Videtur quod prædicta divisio sit inconveniens.

1. Quia scientia citharizandi et cæteræ artes ludicræ neque sunt speculativæ, quia non quæruntur propter se ipsas; neque sunt activæ, quia agere est secundum operationem immanentem in ipso agente, sicut est eligere et intelligere, cujusmodi non sunt citharizare et saltare; neque sunt factivæ, quia facere est secundum operationem transeuntem exterius ad materiæ transmutationem, sicut secare, urere, cujusmodi etiam non sunt prædictæ. — 6. *Metaphys.* l. 1; 1. *Ethic.* l. 1.

2. Præterea, scientia regnativa et militaris non sunt factivæ, ut patet; neque activæ; nam contradistinguuntur a civili et œconomica a quodam philosopho græco; ergo inconvenienter dividitur scientia practica in activam et factivam. — 2a 2æ, q. 48, a. 1, arg. 1 et 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1) dividit scientiam practicam in activam et factivam. — l. c. in arg. 1.

2. Præterea, scientia vel est propter se vel propter operationem; si primum, est scientia speculativa; si secundum, vel hæc operatio est immanens in agente, et proprie dicitur actio, et ad hanc ordinatur scientia activa; vel est transiens, transmutans materiam, et proprie dicitur factio, et ad hanc ordinantur scientiæ factivæ, quæ proinde dicuntur artes mechanicæ. — 2. *Metaphys.* l. 1; 6. *Metaphys.* l. 1; 1. *Poster.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod convenienter et sufficienter dividitur scientia practica in activam et factivam. Nam sicut dicit Philosophus (initio *Metaphys.*), sapientis est ordinare. Ordo autem quadrupliciter ad rationem comparatur. Est enim *quidam ordo*, quem ratio non facit, sed solum considerat, sicut est ordo rerum naturalium. *Alius* autem est ordo, quem ratio considerando facit in proprio actu, puta cum ordinat suos conceptus ad invicem et signa conceptuum, quæ sunt voces significativæ. *Tertius* est ordo, quem ratio considerando facit in operibus voluntatis. *Quartus* demum est, quem ratio considerando facit in exterioribus rebus, quarum ipsa est causa, ut in arca et domo. Et quia consideratio rationis per habitum perficitur, secundum hos diversos ordines, quos proprie ratio considerat, sunt diversæ scientiæ. Nam ad Philosophiam speculativam spectat, considerare *primum* ordinem; *secundum* vero, ad scientiam rationalem; *tertium*, ad Philosophiam moralem seu ad scientiam activam; *quartum*, ad artes mechanicas seu scientiam factivam. — 1. *Ethic.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod ars saltandi et citharizandi ad factivas reducitur. Nam operatio transiens in exteriorem materiam, quæ dicitur factio, est duplex : *alia*, quæ transit in exteriorem materiam, quæ solum assumitur ad usum, ut cum assumitur equus ad equitandum, et cithara ad citharizandum; *alia* vero transit in exteriorem materiam assumptam, ut mutetur in aliquam formam, sicut cum artifex facit lectum vel domum. — 6. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod regnativa est species politiæ, ut dicitur 3. *Polit.* c. 5 (7) et 8. *Ethic.* c. 10 (12), unde ad civilem reducitur; similiter et militaris, sub qua comprehenditur equestris; a Philosopho verum, cum contradistinguitur regnativa et militaris a civili et œconomica, sumun-

(1) In editione Ticinensi art. 4 excipit quæst. 35 de divisione scientiæ practicæ in activam et factivam, in duos art. divisa : Art. 1. Utrum convenienter scientia practica dividatur in activam et factivam, et illa in monasticam, civilem et œconomicam, hæc vero in varias artes mechanicas. — Art. 2. Utrum scientia civilis præmineat omnibus scientiis activis. — Editores Parisienses posteriorem et partem prioris in Philosophiam moralem rejecerunt.

tur istæ duæ, ut sunt partes prudentiæ, non autem ut sunt scientiæ. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 3, a. 2, c.; 2a 2æ, q. 48, a. 1, ad 2 et q. 50, a. 1, arg. 2 et ad 2 et a. 4.

QUÆSTIO XXXV

DE DIVISIONE SCIENTIÆ IN SUBALTERNANTEM ET SUBALTERNATAM.

Deinde considerandum est de divisione scientiæ in subalternantem et subalternatam.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum recte dividatur scientia in subalternantem et subalternatam.
2. Utrum scientia subalternata distinguatur essentialiter a subalternante.
3. Utrum scientiæ practicæ subalternentur speculativis.
4. Utrum Metaphysica subalternet sibi cæteras scientias.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE DIVIDATUR SCIENTIA IN SUBALTERNANTEM ET SUBALTERNATAM.

Videtur quod non recte dividatur scientia in subalternantem et subalternatam.

1. Quia ista divisio sumitur a Philosopho (1. *Poster.*) ex eo maxime, quod subalternans scit *propter quid*, subalternata vero *quia;* sed hoc videtur falsum, nam qui scit *propter quid*, necessario scit etiam *quia :* ergo hæc divisio non est conveniens. — 1. *Poster.* l. 25 (24); *Opusc.* 48, tract. 8, c. 12.

2. Præterea, dicit Philosophus (l. c. *text.* 30; c. 13), quod scientia perspectiva est subalternans et subalternata; sed nullum membrum divisionis coincidit cum alio membro : ergo non recte dividitur scientia in subalternantem et subalternatam. — l. c.

3. Præterea, cujuslibet scientiæ principium est intellectus; sed subalternatæ principium non est intellectus, sed fides : ergo nomen scientiæ non competit subalternatæ, et consequenter non erit talis divisio convenienter tradita. — *Opusc.* 70, q. 2, a. 2, arg. 7.

4. Præterea, principia in scientiis sunt omnibus nota et indubitabilia; sed principia subalternæ neutrum habent : ergo non est scientia, et sic non erit convenienter divisa scientia in subalternantem et subalternatam. — l. c. arg. 5; 1a, q. 1, a. 2, arg. 1; *de Verit.* q. 14, a. 9, ad 3.

5. Præterea, scientiæ distinguuntur penes diversitatem principiorum, quam comitatur diversitas generis scibilis formalis; sed eadem sunt principia idemque formale subjectum subalternantis et subalternatæ; nam subjectum subalternatæ se habet ad subjectum subalternantis, tamquam materiale ad formale : ergo non recte dividitur scientia in subalternantem et subalternatam. — 1. *Poster.* l. 17 (16), 25 (24), 41 (39); *Opusc.* 42, c. 14.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 23, 30 et 42; c. 9, 13, 27 sq.) dividit scientiam in subalternantem et subalternatam. — l. c.

RESPONDEO DICENDUM, quod recte dividitur scientia in subalternantem et subalternatam. Cujus ratio est, quia aliquæ scientiæ sic se habent, quod una est sub altera. Hoc autem contingit duobus modis : *uno*, quando subjectum unius scientiæ est species subjecti alterius superioris, sicut animal est species corporis naturalis, et ideo scientia de animali est sub scientia naturali. *Alio modo*, quando subjectum inferioris scientiæ non est species subjecti superioris scientiæ, sed comparatur ad illud, sicut materiale ad formale; et hoc modo proprie sumitur scientia subalternans et subalternata. Et ita etiam sumitur a Philosopho 1. *Poster.* l. c. cum ait, unam scientiam esse sub altera; secundum quem modum se habet Perspectiva ad Geometriam; hæc enim est de linea et aliis magnitudinibus, illa vero est circa lineam determinatam ad materiam, id est circa lineam determinatam ad visum seu visualem; linea autem visualis non est species lineæ simpliciter, sicut nec triangulus ligneus est species trianguli, non enim ligneum est species trianguli. Et similiter se habent Machinativa ad Stereometriam, et Musica ad Arithmeticam; nam mensuræ corporum simpliciter comparantur ad mensuras lignorum et aliarum materiarum, quæ requiruntur ad machinas, per applicationem formalis ad materiale, et Musica applicat numerum formalem, quem

considerat Arithmetica, ad materiam, id est ad sonos; et similiter se habet scientia naturalis, quæ considerat signa apparentia serenitatis vel tempestatis, ad Astrologiam, quæ considerat situs et motus astrorum. — 1. *Poster.* l. 25 (24); *Opusc.* 42, c. 14; *Opusc.* 48, l. c.; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 5.

Ex his autem licet colligere, quid sit subalternatio scientiarum; nihil enim aliud est, quam subjectio unius scientiæ ad aliam in principiis et in subjecto formali; nam scientia subalternata procedit ex principiis notis in scientia subalternante, et est de eodem subjecto formali, de quo illa; nisi quod subalternata applicat tale subjectum ad materiam, a qua abstrahit subalternans. — 1a, q. 1, a. 2; *Opusc.* 70, q. 2, a. 2, ad 5 et 7; *de Verit.* q. 14, a. 9, ad 3; 1. *Poster.* l. 17 (16) et 25 (24); 2. *Phys.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum cum Philosopho (1. *Poster. text.* 30; c. 13), quod non necessario is, qui scit propter quid, scit etiam quia, sed sæpe qui sciunt propter quid, nesciunt quia; nam considerantes universale multoties nesciunt quædam singularia propter hoc, quod hoc non intendunt per considerationem; sicut qui scit, omnem mulam esse sterilem, nescit de illa, quam non considerat. Et similiter mathematicus, qui demonstrat propter quid, nescit quandoque quia, quoniam non applicat principia superioris scientiæ ad ea, quæ demonstrantur in scientia inferiore. — *Vel dic* cum eodem Philosopho (1. *Poster. text.* 23; c. 9), quod subjectum et medium tripliciter se habere possunt ad scientias: *vel* enim spectant tantum ad unam scientiam, et sic illa scientia scit et *propter. quid* et *quia*; *vel* spectant ad duas scientias, et tunc cum passio insit subjecto propter medium, illa scientia considerabit *propter quid*, ad quam pertinet medium, cujus per se est passio, quæ demonstratur; illius vero scientiæ, ad quam pertinet subjectum, non erit *propter quid*, sed tantum *quia*. — l. c. in arg.; 1. *Poster.* l. 17 (16).

Ad secundum dicendum cum Philosopho (1. *Poster. text.* 30; c. 13), quod non est absurdum, eamdem scientiam esse subalternantem et subalternatam, non tamen respectu ejusdem scientiæ, sed respectu diversarum. Quare potest Perspectiva comparata ad Geometriam esse illi subalternata, comparata vero ad scientiam de iride esse ipsius subalternans. Cum enim scientia de iride sit pars scientiæ naturalis, assumit principia Perspectivæ ad aliquam conclusionem probandam, et sic applicat illam ad determinatam materiam; unde fit, ut de illa conclusione solum sciat *quia*, Perspectiva vero sciat *propter quid*; ut verbi gratia dicit physicus, conversionem visus ad nubem aliquo modo dispositam ad solem esse causam iridis, *propter quid* autem sumit a perspectivo. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod ad rationem scientiæ duo requiruntur: *unum* ex parte conclusionis, quod scilicet ex aliquibus principiis necessario deducatur; *aliud* ex parte principiorum, quod scilicet sint certa. Sed hoc dupliciter contingit in variis scientiis: *quædam* enim sunt, quarum principia sunt simpliciter nota in illa scientia, et hæ dicuntur primæ scientiæ, quæ nimirum ex primis principiis immediate procedunt, sicut patet in Geometria et Arithmetica. *Aliæ* vero sunt, quarum principia sunt certa in superiori scientia, sicut principia Perspectivæ in Geometria; perspectivus enim certus est de suis principiis per viam credulitatis, credens et supponens ea a Geometria. Scientiarum ergo primarum proximum principium est intellectus, secundarum vero proximum est credulitas principiorum ab aliis suppositorum; primum vero est intellectus, perficitur enim certitudo istarum scientiarum, cum per viam resolutionis in ipsum intellectum principiorum perveniunt. (l. c. in arg.) — *Vel dic*, quod ad perfectæ scientiæ rationem requiritur, ut ejus principium sit intellectus, in hoc sensu, ut nimirum ejus principia proposita sint intellectui, et intellectus illi assentiatur et illa judicet; sed ad rationem imperfectæ scientiæ, qualis est scientia subalternata comparata ad scientiam subalternantem, sufficiunt prima duo; hæc enim sufficiunt ad Theologiam nostram, quæ est subalternata Theologiæ beatorum et Dei. — 3. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 2, sol. 3.

Ad quartum dicendum, quod in *primis*

scientiis principia sunt omnibus per se nota et indubitabilia. In *secundis* vero scientiis, licet proxima principia non sint in illis nota, sufficit tamen, quod vel sint nota in primis, vel quod per resolutionem deveniatur ad intellectum primorum principiorum, et ita continuentur secundæ scientiæ cum primis. Non enim inferior sciens dicitur talis respectu eorum, quæ supponit, sed respectu conclusionum, quas ex principiis suppositis de necessitate deducit. — l. c. in arg.

Ad quintum dicendum, quod scientia subalternans et subalternata non sunt scientiæ formaliter distinctæ, sed tantum materialiter; et ideo non est mirum, si subalternata utatur principiis notis lumine subalternantis, et versetur circa idem omnino subjectum formale, circa quod illa, quod tamen ipsa ad materiam applicat, a qua illa abstrahit. — l. c. in arg.

ARTICULUS II

UTRUM SCIENTIA SUBALTERNATA DISTINGUATUR ESSENTIALITER A SUBALTERNANTE.

Videtur quod scientia subalternata distinguatur essentialiter a subalternante.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 4; l. 3, c. 2), quod Philosophia est similis Mathematicæ, quod sicut hæc habet partes, ita et illa; sed partes Philosophiæ, quæ sunt Physica, Metaphysica et Mathematica, distinguuntur essentialiter : ergo et partes Mathematicæ, puta Geometria, Perspectiva, Arithmetica et Musica; sed harum scientiarum duæ sunt subalternantes, puta Geometria et Arithmetica, duæ subalternatæ, Perspectiva et Musica : ergo subalternans et subalternata essentialiter distinguuntur. — 4. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *Poster.* l. 41 (39).

2. Præterea, Philosophus (1. *Poster. text.* 30; c. 13) vocat mathematicas subalternantes et subalternatas quasi univocas; ergo simpliciter distinguuntur genere vel specie; sed quæ sic differunt, essentialiter distinguuntur : ergo. — 1. *Poster.* l. 25 (24).

3. Præterea, Medicina subalternatur Geometriæ, ut patet in ea conclusione, quod vulnera circularia tardius curantur; sed Medicina essentialiter distinguitur a Geometria; similiter ars frenefactiva, ut dicitur 1. *Ethic.* c. 1, subalternatur equestri, et mechanica politicæ; sed hæ omnes scientiæ, ut patet, inter se distinguuntur essentialiter : ergo et ita distinguentur scientia subalternans et subalternata. — 1. *Poster.* l. 25 (24) et l. 41 (39); *Opusc.* 48, tract. 8, c. 12.

4. Præterea, si esset aliqua scientia, quæ non posset reduci ad principia naturaliter cognita, non esset ejusdem speciei cum aliis scientiis, quæ id possunt, nec univoce scientia diceretur de illis, et consequenter essentialiter inter se differrent. Cujus ratio est, quia quæcumque sciuntur proprie accepta scientia, cognoscuntur per resolutionem in prima principia, quæ per se præsto sunt intellectui; sed scientia subalternata ut sic, ut dictum est, non resolvitur in talia principia, cum credat principia sibi tradita : ergo scientia subalternans et subalternata essentialiter distinguuntur. — 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 2, sol. 4; *de Verit.* q. 14, a. 9, c.

5. Præterea, scientiæ speculativæ essentialiter distinguuntur ex diversitate essentiali abstractionum; sed inter speculativas illæ, quæ sunt subalternæ, habent abstractionem essentialiter diversam ab abstractione subalternantium; nam hæ abstrahunt a materia sensibili, ut dictum est, illæ vero concernunt materiam sensibilem : ergo subalternantes essentialiter distinguuntur a subalternatis. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2 et 3, c.; 6. *Metaphys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 1.

6. Præterea, scientia subalternans est certior et prior secundum naturam scientia subalternata, ut Geometria quam Perspectiva, et Arithmetica quam Musica; sed illæ scientiæ distinguuntur essentialiter, quæ differunt in certitudine; certitudo enim pertinet ad rationem scientiæ, est enim cognitio certa et evidens, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2 : ergo scientia subalternans et subalternata essentialiter distinguuntur. — 1. *Poster.* l. 41 (39) et 4 (3).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 30; c. 13) dicit, scientias subalternatas esse alterum quoddam secundum substantiam a subalternantibus; sed quæ distinguuntur secundum alterum, et

non secundum aliud, distinguuntur tantum accidentaliter : ergo scientia subalternans et subalternata non distinguuntur essentialiter. — 1. *Poster.* l. 25 (24).

RESPONDEO DICENDUM, quod scientia subalternata non differt essentialiter seu formaliter a subalternante. Cujus ratio est, quia diversitas formalis et essentialis scientiarum sumitur ex diversitate principiorum seu mediorum et subjectorum formalium. Si enim duæ scientiæ procedunt vel ex iisdem principiis et mediis, vel altera ex alterius, non erunt scientiæ formaliter et essentialiter diversæ. Cum enim medium sit ratio objecti scientiæ, si medium spectat ad superiorem scientiam, per se etiam spectabit, ut dicitur 1. *Poster. text.* 23; c. 9, passio, quæ in inferiori scientia demonstratur per medium superioris, et per consequens nihil erit, per quod essentialiter inter se distinguantur. Similiter etiam non distinguuntur formaliter illæ scientiæ, quæ conveniunt in eodem subjecto formali. Ita enim se habet subjectum ad scientiam, sicut objectum ad potentiam, potentiæ vero distinguuntur ex objecto formali; at scientiæ subalternatæ procedunt ex principiis et mediis subalternantium, et habent idem subjectum formale, quod illæ : ergo non distinguuntur essentialiter nec formaliter. Distinguuntur tamen materialiter et accidentaliter; nam scientiæ subalternæ, ut dictum est ,applicant subjectum formale subalternantis ad determinatam materiam, ut Perspectiva applicat lineam, quæ est tam in ipsa quam in Geometria, cui ipsa subalternatur, formale subjectum, ad materiam sensibilem, puta ad visum; et Musica applicat numerum ad sonos, cum tamen Geometria circa lineam ut sic, et Arithmetica circa numerum ut sic versentur sine ullo ordine ad materiam sensibilem. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, ad 2; 2. *Sent.* dist. 24, q. 2, a. 2, ad 5; 1. *Poster.* l. 17 (16), 25 (24), 41 (39); *de Verit.* q. 14, a. 9, ad 3; 1a, q. 1, a. 7, c.; *Opusc.* 48, tract. 8, c. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophia est similis Mathematicæ in hoc, quod utraque habet partes; distinguuntur autem, quod omnes partes Philosophiæ sunt formales et formaliter inter se distinctæ, ut patet ex abstractionibus formalibus diversis illarum, ex quibus sumitur diversitas formalis scientiarum speculativarum; partes vero Mathematicæ non omnes sunt formales; nam aliquæ sunt tales, ut subalternantes, aliquæ vero sunt materiales, ut subalternatæ, quæ applicant subjectum formale subalternantis ad materiam sensibilem. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, c. et a. 3, c. et ad 6 et 7; 1. *Poster.* l. 15 (14) et 25 (24).

Ad secundum dicendum, quod subalternans et subalternata dicuntur a Philosopho univocæ, quia in nomine generis et speciei convenire possunt; nam ars nautica, quæ subalternatur Astrologiæ, dicitur scientia mathematica et Astrologia, et similiter Musica vocalis respectu Musicæ scientialis. Addit vero Philosophus « fere », quia hoc non contingit in omnibus, sed in pluribus. — l. c. in arg.

Ad tertium dicendum, quod quadrupliciter potest una scientia subalternari alteri. *Uno modo* proprie, et reliquis improprie. *Primo modo* proprie, quando subjectum inferioris scientiæ se habet ad subjectum superioris ut materiale ad formale, quomodo se habet subjectum Perspectivæ ad subjectum Geometriæ, cui proprie illa subalternatur. *Secundo* improprie, quando subjectum unius scientiæ se habet ad subjectum alterius sicut species ad genus, quomodo scientia de animalibus dicitur subalternari scientiæ de corpore naturali. (ll. cit. in c. art. præced.) *Tertio*, etiam improprie et secundum quid, quando aliquæ scientiæ non habent subjectum materialiter sumptum sub formali, in aliqua tamen conclusione una sumit principia alterius, ut patet in Medicina respectu Geometriæ; non enim subjectum Medicinæ sumitur sub subjecto Geometriæ eo modo, quo sub illo sumitur subjectum Perspectivæ, et ideo a Philosopho (1. *Poster. text.* 30; c. 13) negatur, quod illæ sint simpliciter subalternatæ; sed tamen ad aliquam conclusionem probandam sumit Medicina principia Geometriæ, ut ad illam, quod vulnera circularia tardius curantur, de qua medicus scit tantum *quia*, nam id experitur, sed geometer scit *propter quid*; nam ad illum pertinet cognoscere, quod circulus est figura sine angulo, unde partes circularis

vulneris non appropinquant sibi, quæ est causa formalis, cur cum difficultate sanetur. *Quarto,* etiam improprie, quando una scientia est subalterna ratione finis, non ratione subjecti vel principiorum, et hoc modo frenefactoria est sub equestri, et hæc sub militari et sub civili. — *Opusc.* 48, tract. 8, c. 12; 1. *Poster.* l. 25 (24) et 35 (34); 1. *Ethic.* l. 1 et 2.

Ad quartum dicendum, quod scientia est duplex: *una* perfecta, qualis est scientia magistri; *alia* imperfecta, qualis est scientia discipuli. Ad illam requiritur, ut sciens reducat conclusiones ad prima principia naturalia, et hujus generis est scientia subalternans. Ad hanc vero sufficit, ut ex creditis principiis sciat evidenter colligere conclusiones, et sic disponatur ad perfectionem scientiæ, quam habet præceptor; ad quam tunc perveniet, quando resolvet conclusiones in sua principia, sicut facit præceptor. Et hujus generis est scientia subalterna, cujus certitudo similiter perficitur, ita ut habens illam attingat perfecte ad rationem sciendi, quando per viam resolutionis deveniet ad intellectum primorum principiorum, et sic continuetur cum scientia subalternante, quomodo ad sui perfectionem continuatur scientia, quam addiscit discipulus, cum scientia præceptoris. — *de Verit.* q. 14, a. 10, c. et a. 9, ad 3; 2a 2æ, q. 171, a. 6.

Ad quintum et sextum dicendum, quod scientiæ subalternatæ formaliter conveniunt in eodem subjecto formali atque adeo in eadem abstractione subjecti formalis, et in eadem certitudine cum subalternantibus; distinguuntur tamen materialiter, quia subalternatæ applicant formale subjecti subalternantis ad materiam, a qua abstrahunt subalternantes. Quod enim est formale in subalternatis, mathematicum est; quod vero materiale, est physicum; distinctio autem essentialis scientiarum sumitur, ut dictum est, est subjecto formali, non ex materiali. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 3, ad 6 et 7; ll. cit. in c. huj. art.; v. supra q. 32, a. 2, c.

ARTICULUS III

UTRUM SCIENTIÆ PRACTICÆ SUBALTERNENTUR SPECULATIVIS.

Videtur quod scientiæ practicæ subalternentur speculativis.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Ethic.* c. 13), quod Medicina subalternatur Physicæ; sed Medicina tota est practica, Physica vero speculativa: ergo scientia practica subalternatur speculativæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 3 et 5; 1. *Ethic.* l. 19.

2. Præterea, Medicina secundum Philosophum (1. *Poster. text.* 30; c. 13) de aliqua sua conclusione scit tantum *quia*, de qua scit Geometria *propter quid*; at hoc est proprium scientiarum subalternantium et subalternatarum, ut dicitur 1. *Poster. text.* 23, 30 et 42; c. 9, 13, 27: ergo Medicina subalternatur Geometriæ, et per consequens scientia practica, cujusmodi est Medicina, speculativæ, cujusmodi est Geometria. — 1. *Poster.* l. 17 (16), 25 (24), 41 (39).

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 30), quod Mechanica subalternatur Stereometriæ, et Nautica Astrologiæ; sed Stereometria et Astrologia sunt scientiæ speculativæ, Mechanica vero et Nautica practicæ: ergo.— 1. *Poster.* l. 25 (24).

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 13), quod oportet civilem scientiam quodammodo scire ea, quæ ad animam spectant, quemadmodum oculum et totum corpus debet scire is, qui curaturus est; ergo sicut Medicina ratione talis cognitionis secundum Philosophum subalternatur Physicæ, ita ratione similis cognitionis eidem subalternatur civilis, quæ est scientia practica.— 1. *Ethic.* l. 19.

Sed contra est, quod Philosophus (1. et 6. *Metaphys.*) distinguit scientiam in practicam et speculativam, tamquam in scientias formaliter primo diversas; at secundum eumdem (1. *Poster. text.* 23 et 30; c. 9 et 13) subalternæ et subalternantes non distinguuntur formaliter, sed tantum materialiter: ergo scientiæ practicæ non subalternantur speculativis. — 1. *Poster.* l. 17 (16) et 25 (24); v. supra q. 33, a. 3, c.

Respondeo dicendum, quod scientiæ practicæ proprie non subalternantur speculativis, ut manifestum est ex dictis (supra q. 33, a. 3). Nam cum essentialiter inter se practicæ et speculativæ ex proprio et intrinseco fine scientiæ distinguantur, scientia vero subalternans et subalternata non nisi accidentaliter et materialiter inter se differant, ut dictum est, impossibile est, practicam scientiam ulli speculativæ proprie subalternari. — Quod ut etiam manifestius appareat, sciendum est, dupliciter dici scientiam aliquam subalternatam alteri : *uno modo*, ratione medii seu principiorum, quia nimirum in una scientia assignatur *propter quid* eorum, de quibus in inferiori scientia scitur tantum *quia*; et hoc non facit subalternationem proprie et simpliciter dictam, sed tantum improprie et secundum quid. Nam secundum Philosophum (1. *Poster. text.* 30; c. 13) Medicina non est simpliciter subalternata Geometriæ, et tamen Medicina scit tantum *quia* hujus conclusionis : circularia vulnera tardius sanantur, Geometria vero scit *propter quid*. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 5; 1. *Poster.* l. 25 (24).

Alio modo, ratione subjecti, quia scilicet subjectum unius est sub subjecto alterius. Verum hoc dupliciter contingit : *uno modo*, quando subjectum unius est sub subjecto alterius, tanquam species sub genere, quomodo se habet scientia de plantis ad scientiam naturalem, et hoc modo scientiæ proprie inter se non subalternantur, ut patet in exemplo allato. *Alio modo*, quando subjectum unius est sub subjecto alterius, tanquam materiale sub formali, quia scilicet subjectum inferioris scientiæ se habet ad subjectum superioris tanquam materiale ad suum formale. Et hoc dupliciter etiam potest contingere : *vel* enim utraque scientia versatur circa idem subjectum formale sub eadem ratione cognoscibilitatis, quæ est ratio objecti ut objectum est, sed una applicat tale subjectum formale ad materiam; et hæ scientiæ proprie subalternantur ad invicem, et secundum hunc modum se habent Perspectiva et Geometria, Musica et Arithmetica; *vel* utraque versatur circa idem subjectum, sed sub diversa ratione cognoscibilitatis, et sic, cum talis diversitas inducat essentialem diversitatem in scientiis, ut dictum est, inter se essentialiter distinguentur, et per consequens simpliciter et proprie non subalternabuntur ad invicem. Et secundum hunc modum se habent Medicina, Alchimia, Agricultura et similes respectu scientiæ naturalis, et quæcumque practicæ respectu cujuscumque scientiæ speculativæ, ut sunt Mechanica respectu Stereometriæ, et Musica respectu Astrologiæ. Unde manifestum est, quod non nisi improprie et secundum quid scientiæ practicæ subalternari possunt speculativis, non autem proprie et simpliciter. — *de Verit.* q. 2, a. 8, c.

Et ex his patet *ad prima tria objecta*.

Ad quartum dicendum, quod scientia dupliciter potest dici subalternari : *uno modo* improprie, quatenus ea, quæ ad unam scientiam pertinent, aliqualiter cognoscenda sunt ab altera, quia conducunt ad cognitionem subjecti ipsius vel ad finem ipsi proprium consequendum; et hoc modo scientia civilis et Medicina dicuntur subalternari scientiæ naturali. Nam cum scientia civilis agat de felicitate et de virtute humana propter felicitatem, necessario debet aliqualiter cognoscere ea, quæ pertinent ad animam, cujus operatio est virtus. *Alio modo* proprie, quando una scientia pendet ab alia in principiis et in subjecto formali, deque suis conclusionibus scit tantum *quia*, supponens *propter quid* illarum in scientia superiori, et hoc modo non subalternatur ulla scientia practica ulli speculativæ ob diversitatem rationis cognoscibilis, quæ est in illis, quæ diversitas diversitatem essentialem in scientiis inducit, quæ non est inter scientiam subalternantem et subalternatam. — Il. cit. in arg. et in corp. huj. et praeced. art.

ARTICULUS IV

UTRUM METAPHYSICA SIBI SUBALTERNET OMNES SCIENTIAS.

Videtur quod Metaphysica sibi subalternet omnes scientias.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Ethic.* c. 2, al. 1), quod scientiæ practicæ sunt sub civili, et hæc sub Metaphysica; sed unam

scientiam esse sub altera est unam subalternari alteri, ut dicitur 1. *Poster. text.* 30; c. 13: ergo Metaphysica subalternat sibi reliquas scientias tam practicas quam speculativas. — 1. *Ethic.* l. 1 et 2; 1. *Poster.* l. 25 (24); 3. *c. Gent.* c. 25, n. 6.

2. Præterea, scientia subalternatur alii, quatenus accipit principia ab illa, ut dicitur l. c., ejusque subjectum formale applicat ad materiam, ut dictum est; sed hoc modo se habent scientiæ speculativæ ad Metaphysicam; nam et accipiunt sua principia ab illa et subjectum formale illius, quod est ens ut ens, applicant ad materiam, Naturalis quidem ad materiam sensibilem, Mathematica vero ad intelligibilem : ergo. — V. supra a. 1 et 2; 4. *Metaphys.* l. 1 et 5 (2); 7. *Metaphys.* l. 4; 11. *Metaphys.* l. 4; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1; 3. *c. Gent.* l. c; 1. *Phys.* l. 1.

3. Præterea, omnis scientia vel est subalternans vel subalternata, hanc enim divisionem affert Philosophus l. c.; sed Metaphysica non est subalternata ulli scientiæ practicæ vel speculativæ, ut patet ex conditionibus, quas illi assignavit Philosophus (1. *Metaphys.*) : ergo est sibi subalternans alias scientias practicas et speculativas. — V. supra a. 1; 1. *Metaphys.* l. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Metaphys. text.* 4; l. 3, c. 2) dicit, quod Philosophia est similis Mathematicæ in eo, quod sicut hæc habet partes, ita et illa; sed partes omnes Mathematicæ non subalternantur uni parti, ut patet ex eodem Philosopho (1. *Poster. text.* 30; c. 13): ergo nec scientiæ speculativæ subalternantur Metaphysicæ. — 4. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *Poster.* l. 25 (24).

Respondeo dicendum, quod nulla scientia sive practica sive speculativa proprie subalternatur Metaphysicæ, ut manifestum est ex dictis. Nam ad subalternationem proprie dictam requiritur, ut scientia subalternans et subalternata formaliter conveniant, et differant tantum secundum materiam ac proinde accidentaliter; at scientiæ practicæ, ut dictum est, differunt essentialiter a speculativis propter diversam rationem cognoscibilitatis, quæ essentialem distinctionem in scientiis inducit. Et ob eamdem rationem, ut etiam dictum est, Physica, Metaphysica et Mathematica, quæ sunt partes Philosophiæ speculativæ, distinguuntur inter se essentialiter; ergo dicendum est, nec practicas nec speculativas scientias proprie subalternari posse scientiæ divinæ seu Metaphysicæ.— V. supra a. 2 et 3 huj. quæst.

Ad primum ergo dicendum, quod dupliciter contingit unam scientiam collocari sub alia : *uno modo*, per subordinationem, *alio modo*, per subalternationem. Et quidem *ad primum* modum sufficit, unius artis vel scientiæ finem esse sub fine alterius, quomodo frenefactiva dicitur esse sub equestri et equestris sub militari, et militaris sub civili, et similiter ars artificis operantis manu ad artem architectonicam, ut carpentaria ad navifactivam, et hæc ad navalem. *Ad secundum* vero requiritur dependentia in mediis et in subjecto formali, non ut res est, sed ut subjectum est. Quia ergo scientiæ practicæ sunt sub civili, et civilis sub Metaphysica priori tantum modo, ut dictum est, ideo non sunt proprie subalternæ scientiæ Metaphysicæ. — 1. *Ethic.* l. 1; 1. *Poster.* l. 25 (24); 1. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1 et a. 3, ad 6.

Ad secundum dicendum, quod dupliciter potest fieri ab aliqua scientia inferiori applicatio subjecti formalis superioris scientiæ ad materiale : *uno modo* ita, ut materiale consideret materialiter, et formale subjecti superioris scientiæ formaliter, quomodo Musica applicat numerum ad sonos (considerat enim ipsos sonos materialiter, et formaliter ipsum numerum seu sonos, quatenus sunt secundum numerum proportionabiles); et hoc modo omnis subalternata proprie dicta applicat subjectum formale subalternantis ad suum subjectum tanquam ad materiale. *Alio modo*, ut consideret ipsum materiale formaliter, et formale subjecti superioris scientiæ materialiter (quomodo si Musica consideraret numerum, in quantum est sonorus, seu sonum, ut sonus est); et talis applicatio facit quidem aliquam subordinationem inter scientiam inferiorem et superiorem, non tamen facit subalternationem proprie dictam; nam talis subordinatio stat cum distinctione essentiali et

formali ob rationes formales subjectorum formalium utriusque diversas. Et hoc modo se habent Physica, et Mathematica respectu Metaphysicæ; nam Metaphysica formaliter versatur circa ens, ut ens, et reliquæ duæ non versantur formaliter circa particularia entia, ut sunt entia, et materialiter ut sunt talia entia, sed versantur formaliter circa particularia entia, ut talia entia sunt, ut dicit Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 2, c. 1 et 2; l. 10, c. 3 et 4). — *Opusc.* 70, q. 5, a. 3. ad 6; 11. *Metaphys.* l. 3 et 4.

Ad tertium dicendum, quod divisio scientiæ in subalternantem et subalternatam tantum est scientiarum, quarum una est sub altera, ut dictum est, (supra a. 1, c.), quod non convenit omnibus scientiis.

QUÆSTIO XXXVI

DE SCIENTIA PER COMPARATIONEM AD OPINIONEM.

Post illa, quæ de scientia absolute sumpta tractata sunt, considerandum restat de scientia per comparationem ad opinionem et ad ipsum scientem.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR DUO:

1. Utrum scientia differat ab opinione.
2. Utrum in eodem homine de eadem conclusione possit simul esse scientia et opinio.

ARTICULUS I

UTRUM SCIENTIA DIFFERAT AB OPINIONE.

Videtur quod scientia non differat ab opinione.

1. Quia tam sciens, quam opinans consequuntur scientiam et opinionem per aliqua media, quousque perveniant ad aliqua immediata; sicut enim contingit opinari, quia ita est, ita contingit opinari, propter quid sit ita; propter quid autem significat medium : ergo scientia non differt ab opinione. — 1. *Poster.* l. 44 (42).

2. Præterea, si scientia differt ab opinione, maxime, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 44; c. 33), quia scientia est necessariorum, opinio contingentium; sed hoc est falsum, nam de propositione necessaria potest haberi opinio, ut docet Philosophus ibidem : ergo scientia et opinio non differunt. — *Ibid.*

3. Præterea, habitus distinguuntur ex medio vel objecto; sed neutro modo differunt scientia et opinio, quia hæc potest esse de necessariis, sicut illa; et idem medium, si clare videtur connexum conclusioni, facit scientiam, si non ita clare, facit opinionem : ergo scientia et opinio non differunt. — 1a 2æ, q. 54, a. 2, arg. *Sed contra* et ad 2 et 3 et q. 67, a. 3, c.; 1. *Poster.* l. 44 (42).

Sed contra est : 1. quod Philosophus l. c. distinguit scientiam ab opinione, cum dicit : scibile autem et scientia differunt ab opinabili et opinione. — 1. *Poster.* l. 44 (42).

2. Præterea, scientia est virtus, non autem opinio, ut dicit Philosophus (6.*Ethic.*); virtus enim determinate se habet ad bonum et non ad malum; verum autem est bonum intellectus, sicut falsum est malum ejusdem; at opinio potest esse veri et falsi: ergo scientia differt ab opinione. — 3. *Sent.* dist. 26, q. 2, a. 1, c.; 1a 2æ, q. 57, a. 2, ad 3.

RESPONDEO DICENDUM, quod scientia est habitus essentialiter distinctus et differens ab opinione. Cujus ratio est, quia habitus essentialiter distinguuntur et differunt per objecta formalia; sunt autem objecta formalia scientiæ et opinionis inter se maxime diversa. Nam objectum formale scientiæ, ut dicitur 1. *Poster.* l. c., est necessarium, quod scilicet impossibile est aliter se habere; unde scientia dicitur a Philosopho (6. *Ethic.* c. 6), quod sit de universalibus et necessariis existimatio; cujus ratio est, quia ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 15; c. 6), demonstratio, cujus effectus est scientia, procedit per causas necessarias. Opinionis vero objectum formale est contingens, quod scilicet potest aliter se habere, ut probat Philosophus (1. *Poster. text.* 44; c. 33) : *Primo*, quia cujuslibet veri vel est intellectus, vel scientia, vel opinio; sed dantur quædam vera contingentia, quorum neque est scientia, neque intellectus; ergo circa illa

erit opinio. *Secundo*, quia opinionem esse contingentium est quoddam confessum et consentaneum his, quæ apparent; opinio enim videtur sonare aliquid debile et incertum. *Tertio*, quia id patet experientia; nullus enim quando opinatur, quod impossibile sit aliter se habere, reputat se opinari, sed tunc reputat se scire; quando autem opinatur, quod sic est, et quod nihil prohibet aliter se habere, reputat se opinari, acsi opinio sit talis, id est contingentis, scientia autem sit necessarii. Unde manifestum est, quod scientia essentialiter differt ab opinione. — 1. *Poster.* l. 44 (42) et 13 (12); 6. *Ethic.* l. 5.

Ad primum ergo dicendum cum Philosopho (1. *Poster.* . c.), quod dupliciter potest quis procedere per media usque ad immediata : *uno modo* ita, ut illa media non arbitretur ut contingentia aliter se habere, sed arbitretur ea sic habere, sicut definitiones, quæ sunt media, per quæ demonstrationes procedunt, et tunc non erit opinans, sed sciens. *Secundo modo* ita, ut procedat ad immediata per aliqua media vera, quæ tamen vel non insint illis, de quibus dicuntur, per se, sicut definitiones, quæ prædicantur substantialiter et significant speciem rei, vel non accipiat ea, quæ sic insunt; tunc habebit opinionem, et non sciet vere quia et propter quid simul, si tamen procedat usque ad immediata; tunc enim per immediata opinabitur et non sciet. Si vero non procedit per immediata, sed per mediata, tunc non opinabitur propter quid, sed opinabitur solum quia; nam et scientia, quæ non est propter quid et immediata, non est scientia propter quid, sed quia. — 1. *Poster.* l. 44 (42).

Ad secundum dicendum, quod cum contingens sit duplex : *unum*, quod est tale natura sua, id est quod natura sua non potest esse evidens, ut complexum contingens; *aliud*, quod accipitur ut tale, sive sit tale, sive non, quando nimirum contingentia non concurrit ut conditio cognita opinabilis, sicut concurrit in contingenti primo modo, sed concurrit ut modus cognitionis, — opinio non solum est de contingenti priori modo, quia sic non omne, quod quis novit, contingeret opinari, sed etiam de contingenti posteriori modo; sic enim optime distinguitur a scientia, quæ est de necessariis acceptis, ut sunt necessaria. — l. c.; v. Cajetan. in 1. *Poster.* c. 25.

Ad tertium dicendum, quod scientia et opinio distinguuntur ex parte objecti et medii, non quidem materialiter, sed formaliter accepti, puta per ordinem ad subjectum clare et obscure, seu sine formidine videns; nam idem objectum vel medium necessarium, si sit clare cognitum, facit scientiam; si obscure et putatum ut contingens, facit opinionem. — 1. *Poster.* l. 44 (42).

ARTICULUS II

UTRUM IN EODEM HOMINE DE EADEM CONCLUSIONE POSSINT SIMUL ESSE SCIENTIA ET OPINIO.

Videtur quod in eodem homine de eadem conclusione simul esse possint scientia et opinio.

1. Quia cognitiones illæ tantum repugnant in eodem subjecto, quæ sunt de eodem objecto et secundum idem medium, ut patet in fide et visione beatifica; fides enim assentit primæ veritati propter se, et similiter visio gloriæ, et propterea non possunt simul esse in beato; sed scientia et opinio versantur circa idem objectum, sed non circa idem medium: ergo poterunt simul esse. — 3. *Sent.* dist. 31, q. 2, a. 1, sol. 1, ad 4.

2. Præterea, sicut imperfectio cognitionis vespertinæ non opponitur perfectioni cognitionis matutinæ, quin simul utraque possit esse in eodem Angelo, ut dicit D. Augustinus *Super Genes.* l. 4, c. 25, ita nec imperfectio medii dialectici opponitur perfectioni medii demonstrativi, quin simul esse possit cognitio per unum medium cum cognitione per aliud de eodem objecto; sed scientia et opinio non videntur differre nisi per hoc, quod scientia est cognitio per medium necessarium, opinio vero est cognitio per medium probabile : ergo scientia et opinio possunt simul esse in eodem homine de eadem conclusione. — 1a, q. 58, a. 7, ad 2 et 3; 3. *Sent.* l. c.

3. Præterea, quando duæ cognitiones, quarum una est imperfecta et altera perfecta, ita se habent, quod una specie con-

venit cum alia, non possunt simul stare, secus vero si differant specie, quomodo simul stare possunt in Christo Domino scientia rerum in Verbo et in proprio genere; sed scientia et opinio sunt tales cognitiones, quod una est imperfecta et altera perfecta, et inter se specie differunt, cum differant, ut dictum est (in praeced. art. arg. *Sed contra* et in c.), ex objecto formali : ergo simul stare possunt. — 3. *Sent.* dist. 14, q. 1, a. 1, sol. 5, ad 2.

4. Præterea, adveniente perfecto tantum tollitur imperfectum, quod ei opponitur; sed opinio non opponitur scientiæ, nam illa est cognitio per medium probabile, hæc per demonstrativum; cognitio vero per medium probabile non opponitur cognitioni per medium demonstrativum : ergo scientia et opinio possunt stare simul in eodem homine de eadem conclusione.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Poster. text.* 44; c. 33) dicit, quod scientia et opinio non possunt simul esse in eodem subjecto. - 1a, q. 58, a. 7, ad 3; 1. *Poster* l. 44 (42).

2. Præterea, opinio, quæ est per syllogismum dialecticum, disponit ad scientiam, quæ est per syllogismum demonstrativum, sicut imperfectior modus cognitionis disponit ad perfectiorem; sed habita perfectione non est ulterius necessaria dispositio, sicut habito termino non est necessarius motus ; ergo habita scientia non remanet opinio: ergo non possunt simul esse in eodem de eadem conclusione. — 3a, q. 9, a. 3, arg. 2.

RESPONDEO DICENDUM, quod in eodem homine de eodem objecto non possunt simul esse scientia et opinio. — Ad cujus evidentiam sciendum est, quod cum opinio sit imperfecta cognitio, scientia vero perfecta, dupliciter potest dici aliqua cognitio imperfecta : *uno modo*, ex parte medii, quæ nimirum procedit per medium imperfectum, ut est omnis cognitio habita per syllogismum topicum. *Alio modo*, ex parte subjecti, quæ scilicet constituit subjectum absolute in esse imperfecto, seu quod in idem redit, exigit subjectum absolute imperfectum, id est privatum cognitione perfecta objecti, ut patet in fide, spe et motu; motus enim hoc ipso, quod inest subjecto, constituit ipsum in esse possibili potentiali respectu termini, et per consequens in privatione actuali termini. Similiter fides et spes constituunt subjectum in privatione crediti et sperati; fides enim est assensus determinatus non videntis ut sic, spes vero est appetitus non habentis ut sic.— Ex parte *medii* differunt secundum perfectum et imperfectum cognitio, quæ est de aliqua conclusione per medium demonstrativum, et per medium probabile; ex parte vero *subjecti* differunt secundum perfectum et imperfectum scientia et opinio. De ratione enim scientiæ non solum est, quod id, quod scitur, sit impossibile aliter se habere, et per consequens sit cognitio objecti necessarii per medium necessarium, sed etiam quod existimetur impossibile aliter se habere, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2 et *text.* 44; c. 33, et per consequens, quod habeat firmam inhæsionem cum visione intellectuali; habet enim certitudinem procedentem ex intellectu principiorum; unde fit, ut tollat formidinem oppositæ partis. De ratione vero opinionis similiter non tantum est, quod sit cognitio per medium probabile, sed etiam quod id, quod est opinatum, si tamen ex sua natura sit necessarium et impossibile aliter se habere, existimetur possibile aliter se habere, et consequenter quod accipiatur unum cum formidine alterius oppositi, sicque non habeat firmam inhæsionem. Cujus ratio est, quia cum bonum sit ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus, si ad hoc, quod aliquis sit sciens, exigitur, quod impossibile sit aliter se habere et secundum se et secundum scientis existimationem id, quod scit; ad hoc quod sit opinans, sufficit quidquid horum deficiat, unde si sit conclusio in se necessaria, non poterit esse opinio circa illam, nisi existimetur possibilis aliter se habere, et consequenter accipiatur cum formidine conclusionis oppositæ.

Manifestum est autem, quod perfectum et imperfectum non possunt simul esse secundum idem, sed ea, quæ differunt secundum perfectum et imperfectum, secundum aliquid idem possunt esse in aliquo alio eodem. Sic igitur cognitio perfecta et imperfecta *ex parte medii* impossibile est, quod conveniant in uno medio ; possunt tamen convenire in uno objecto et

subjecto, et sic potest unus homo cognoscere eamdem conclusionemper duo media, quorum unum sit probabile et alterum demonstrativum. — 1a 2æ, q. 67, a. 3; Cajetan. *ibid.*; 1. *Poster.* l. 4 (3) et 44 (42); *de Verit.* q. 14, a. 9, ad 6; 2a 2æ, q. 1, a. 5, ad 4; Cajetan. *ibid.*

Quod eo manifestius constare poterit, si consideretur cognitio per medium probabile et cognitio per medium necessarium secundum rationem perfectæ et imperfectæ cognitionis, et secundum rationem dispositionis, quam habet cognitio per medium probabile ad cognitionem per medium necessarium. Si enim utraque consideretur, quatenus una est imperfecta et altera perfecta, quia perfectio adveniens tantum tollit imperfectionem sibi oppositam, imperfectio autem cognitionis per medium probabile non opponitur perfectioni cognitionis per medium necessarium, sed ei substernitur, una non tollitur per alteram. Sicut quia imperfectio potentiæ substernitur perfectioni formæ, non tollitur potentia per adventum formæ; sicut tamen hac præsente tantum tollitur privatio, quæ opponitur formæ; ita per adventum cognitionis demonstrativæ tantum tollitur privatio illius, quæ erat in intellectu simul cum cognitione per medium probabile. Si vero consideretur cognitio per medium probabile, ut est dispositio ad cognitionem per medium demonstrativum, cum dispositio dupliciter se habeat ad perfectionem : *uno modo,* sicut via ducens ad illam, *alio modo,* sicut quidam quasi effectus consequens talem perfectionem; adveniente perfectione non remanet dispositio ducens ad illam tamquam via, sed remanet dispositio, quæ est veluti effectus illam consequens, ut patet in calore, qui adveniente forma ignis, ad quam suscipiendam per illum materia disponebatur, remanet, non ut via ad ipsum, sed ut effectus ab illa causatus. Sic ergo in proposito, quia opinio ex syllogismo dialectico causata est via ad scientiam demonstrativam, quæ per demonstrationem acquiritur, acquisita scientia non remanet ipsa, sed remanet cognitio per medium probabile; nam hæc est consequens scientiam demonstrativam, quæ est per causam, veluti effectus illius. Nam ille, qui cognoscit causam, ex hoc etiam magis potest cognoscere signa probabilia, ex quibus procedit syllogismus topicus.

Et similiter est impossibile, quod cognitio imperfecta et perfecta *ex parte subjecti* sint simul in eodem subjecto; opinio autem, ut dictum est, de sui ratione habet imperfectionem ex parte subjecti, ut scilicet opinans non videat id, quod opinatur; scientia vero de sui ratione habet perfectionem ex parte subjecti, ut scilicet sciens videat id, quod scit. Unde manifestum est, quod impossibile est, quod scientia maneat simul cum opinione in eodem de eadem conclusione. — 1a, q. 62, a. 7, ad 1; 3a, q. 9, a. 3, ad 2; Capreol. in 3. *Sent.* dist. 25, a. 3, ad 9, contra secundam; 1a 2æ, q. 67, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod non solum repugnant in eodem subjecto illæ cognitiones, quæ versantur circa idem objectum et medium, sed etiam illæ, quæ versantur circa diversa media specie, quarum tamen una dicit imperfectionem ex parte subjecti, et altera perfectionem, ut contingit in opinione et scientia, ut dictum est. Nam opinio privat et tollit visionem intellectualem in subjecto, quam in illo ponit scientia; unde includunt privationem et habitum circa idem subjectum, quæ simul esse implicat. — 1a 2æ, q. 67, a. 3, c.; Capreol. in 3. *Sent.* dist. 25, a. 3, ad 3, 5, 6, contra secundam.

Ad secundum dicendum, quod *aliud* est cognitio per medium probabile seu assensus dialecticus; *aliud* cognitio vel assensus opinativus seu opinio. Nam illa tantum dicit imperfectionem ex parte medii, hæc autem præter hanc imperfectionem dicit etiam imperfectionem ex parte subjecti; nam superaddit illi formidinem in subjecto respectu alterius partis, quam ab illo excludit scientia, et consequenter ponit in subjecto privationem visionis intellectualis objecti, quam ponit scientia. Propterea vero opinio ponit talem formidinem et privationem, quia opinio de sui ratione est dispositio et via ad scientiam. Cum enim in via non habeamus species proprias rerum, ex accidentibus devenimus in cognitionem illarum, quæ quia per se primo non ducunt in cognitionem substantiæ et quidditatis rei, cum plerum-

que accidentia et signa externa non sint ita necessario connexa, ut sint maxime propria talis naturæ, non nisi opinativam cognitionem gignere possunt; de ratione autem dispositionis et viæ est, ut præsente termino et perfectione cesset, ut patet in motu, qui cessat præsente termino, ad quem est via. — 1a 2æ, l. c.; *de Verit.* q. 14, a. 9, ad 6; 3a, q. 9, a. 3, ad 2; Cajetan. in h. l.; Capreol. l. c.

Ad tertium dicendum, sicut dictum est ad primum et secundum.

Ad quartum dicendum, quod opinio et scientia non opponuntur in eo, quod una est cognitio per medium probabile, altera est cognitio per medium demonstrativum, atque adeo ex parte medii, sed opponuntur ex parte subjecti; nam una ponit in subjecto formidinem alterius partis et privationem visionis intellectualis, altera vero utramque excludit et expellit a subjecto. Unde sicut impossibile est, quod cognitio imperfecta et perfecta ex parte medii conveniant in uno medio, ita impossibile est, quod cognitio imperfecta et perfecta ex parte subjecti sint simul in eodem subjecto, et per consequens scientia et opinio, quæ hoc modo inter se opponuntur, non possunt esse in eodem homine. — 1a 2æ, q. 67, a. 3, c.

QUÆSTIO XXXVII

DE SCIENTIA PER COMPARATIONEM AD SCIENTEM.

Deinde considerandum est de scientia per comparationem ad scientem.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum scientia sit in nobis a natura.
2. Utrum homo appetitu naturali innato appetat scientiam.
3. Utrum homo appetitu naturali elicito appetat scientiam.
4. Utrum difficultas intelligendi oriatur partim ex rebus, partim ex intellectu.

ARTICULUS I

UTRUM SCIENTIA SIT IN NOBIS A NATURA.

Videtur quod scientia sit in nobis a natura.

1. Natura enim non deficit in necessariis; sed scientia est necessaria ad bene intelligendum, sicut et omnis habitus ad bene operandum : ergo scientia inest nobis a natura. — 1a 2æ, q. 51, a. 1, arg. 3.

2. Præterea, intellectus principiorum est a natura, unde et prima principia dicuntur naturaliter cognita; sed eadem videtur esse ratio scientiæ : ergo similiter et hæc est a natura.

3. Præterea, nullus potest verum respondere, nisi de eo, quod scit; sed aliquis etiam idiota non habens scientiam acquisitam respondet verum de singulis, si tamen ordinate interrogetur : ergo antequam quis acquirat scientiam, habet illam a natura insitam. — 1a, q. 84, a. 3, arg. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Ethic.* c. 1) dicit, quod virtus intellectualis plurimum ex doctrina habet et generationem et incrementum, unde et experientia et tempore indiget; sed scientia est virtus intellectualis, ut dicitur 6. *Ethic.* c. 2 et 3 : ergo scientia non est in nobis a natura. — 2a 2æ, q. 47, a. 15, arg. *Sed contra.*

2. Præterea, dicit Philosophus (6. *Ethic.* c. 11, al 12) quod nemo est sapiens a natura; sed sapientia est quædam scientia : ergo scientia non inest nobis a natura. — 6. *Ethic.* l. 9.

RESPONDEO DICENDUM, quod sicut in naturalibus *quidam* posuerunt, omnes formas corporales esse totaliter ab intrinseco, dicentes latitare formas in materia, et illas ab agente naturali de occulto ad manifestum extrahi, quatenus removet ea, quæ prohibebant formas illas apparere; *quidam* vero senserunt, tales formas esse totaliter ab extrinseco, dicentes, omnes formas esse ab intelligentia agente, et ab agentibus naturalibus tantum fieri dispo-

sitiones ad prædictas formas; *quidam* vero dixerunt, quod partim sunt ab intrinseco, quatenus scilicet præexistunt in materia in potentia, et partim ab extrinseco, quatenus reducuntur ad actum per agens; — ita circa scientias *quidam* dixerunt, illas esse totaliter ab intrinseco, ita scilicet, quod naturaliter præexistunt in anima, sed per disciplinam et exercitium impedimenta scientiæ tolluntur, quæ adveniunt animæ ex corporis gravitate, sicut cum ferrum clarificatur per limationem; et hæc fuit opinio Platonicorum; *alii* vero dixerunt, quod sunt totaliter ab extrinseco, id est ex influxu intelligentiæ agentis, ut ponit Avicenna; *alii* dixerunt, quod secundum aptitudinem scientiæ, sicut et virtutes, sunt in nobis a natura, non autem secundum perfectionem, ut dicit Philosophus (2. *Ethic.* c. 1). Et hoc verius est.

Ad cujus manifestationem oportet considerare, quod aliquid dicitur homini naturale dupliciter: *uno modo*, ex natura speciei, *alio modo*, ex natura individui; et quia unumquodque habet speciem secundum formam suam, individuatur vero secundum materiam, forma vero hominis est anima rationalis, et materia est corpus; id, quod convenit homini secundum animam rationalem, est ei naturale secundum rationem speciei; id vero, quod est ei naturale secundum determinatam complexionem corporis, est ei naturale secundum naturam individui. Quod enim est naturale homini ex parte corporis secundum speciem, quodammodo refertur ad animam, in quantum scilicet tale corpus est tali animæ proportionatum. Utroque autem modo scientia est homini naturalis secundum quamdam inchoationem; et quidem *secundum naturam speciei*, in quantum in ratione hominis insunt naturaliter quædam principia scibilium naturaliter cognita, quæ sunt quædam seminaria virtutum intellectualium. Quia enim ex ipsa natura animæ intellectualis convenit homini, quod statim cognito, quid est totum et quid est pars, cognoscat, quod omne totum est majus sua parte; intellectus principiorum, et scientia, cujus principium est talis intellectus, dicuntur esse habitus naturales. *Secundum naturam autem individui* scientia est homini naturalis, quatenus ex corporis dispositione aliqui sunt dispositi vel melius vel pejus ad intelligendum. — Complementum autem habitus scientiæ est ex doctrina vel inventione, sicut complementum virtutum moralium, (quæ sunt naturales secundum inchoationem *et secundum naturam speciei*, *tum* ratione principiorum similiter naturaliter cognitorum, quæ sunt seminaria omnium agendorum, *tum* quatenus inest in voluntate appetitus boni, quod est secundum rationem, *et secundum naturam individui*, quatenus aliqui sunt dispositi ex propria corporis complexione ad castitatem, alii ad mansuetudinem vel quid simile), est ex assuefactione vel infusione, ut docet Philosophus (2. *Ethic.* c. 1), cum dicit, quod neque natura neque præter naturam virtutes in nobis acquiruntur, sed cum idonei ad ipsas suscipiendas natura simus, assuetudine perficimur. Sicque manifestum est, quod scientiæ sicut et virtutes morales sunt in nobis a natura secundum aptitudinem et inchoationem, non autem secundum perfectionem et simpliciter. — 1a 2æ, q. 51, a. 1 et q. 63, a. 1, c.; 1a, q. 84, a. 4, 5, 6; *de Verit.* q. 10, a. 6; 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 2, sol. 1 et 2.

Ad primum ergo dicendum, quod aliter providit natura homini, aliter brutis. His enim, quia carent ratione, providit natura de necessariis ad finem consequendum; homini vero, quia habet rationem, quæ collativa est, per quam potest ex principiis naturaliter cognitis colligere conclusiones, non providit de omnibus necessariis proxime et completive ad finem, sed remote tantum, originaliter et secundum inchoationem in ipsa ratione. — 3. *Sent.* l. c. sol 1, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod intellectus principiorum dicitur a natura, non quia pars talis habitus sit a natura, et altera pars sit ab extra, et ita ejus inchoatio sit a natura, ejus vero perfectio ab extra (nam hoc repugnat indivisibilitati habitus; cum enim hic sit qualitas, est forma simplex, quæ non constituitur ex partibus); neque quia tota illa qualitas intellectus sit congenita et coæva intellectui (nam hoc repugnat puræ potentiæ,

qua intellectus in principio est sicut tabula rasa, in qua nihil scriptum est, ut dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 14; c. 4); sed quia ex ipsa natura animæ intellectualis convenit homini, quod statim cognito, quid est totum et quid est pars, cognoscat, quod omne totum est majus sua parte; scientia vero, si dicatur habitus naturalis, non dicitur nisi ratione cognitionis, quam statim a principio quis virtute luminis intellectus agentis habet de principiis universalibus omnium scientiarum. — 1a 2æ, q. 54, a. 4, arg. *Sed contra* et q. 51, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod ordinata interrogatio procedit ex principiis communibus per se notis ad propria, per talem autem processum scientia causatur in anima addiscentis. Unde cum verum respondet de his, de quibus secundo interrogatur, hoc non est, quia prius ea noverit, sed quia tunc ea de novo addiscit; nihil enim refert, utrum ille, qui docet, proponendo vel in terrogando procedat de principiis communibus ad conclusiones; utrobique enim animus audientis certificatur de posterioribus per priora. — 1a, q. 84, a. 3, ad 3; 1a, q. 117, a. 1, c.

ARTICULUS II

UTRUM HOMO APPETITU NATURALI INNATO APPETAT SCIENTIAM.

Videtur quod homo appetitu naturali innato non appetat scientiam.

1. Homo enim appetit scientiam appetitu intellectivo; sed hic distinguitur ab appetitu naturali innato : ergo homo non appetit scientiam appetitu naturali innato. — 1a, q. 78, a. 1, ad 3; 1a 2æ, q. 30, a. 1, ad 3.

2. Præterea, si homines appetitu naturali innato scire desiderarent, cum naturale desiderium vanum esse non possit, omnes homines studium scientiæ impenderent, quod tamen est contra experientiam : ergo. — 1. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea ea, quæ sunt naturalia, non sunt laudabilia nec vituperabilia, ut dicit Philosophus (3. *Ethic.* c. 5, al. 7); sed laudantur homines de virtutibus animi, ut docet idem Philosophus (2. *Ethic.* c. 5, al. 4), et consequenter laudantur de scientia : ergo appetitus scientiæ non est naturalis innatus. — 1a 2æ, q. 21, a. 2, arg. 1; 2. *Ethic.* l. 5.

4. Præterea, naturale desiderium non est impossibile, alioqui esset inane et vanum; sed ut dicit Philosophus (5. *Politic.* c. 12), impossibile est aliquos erudiri : ergo homo non appetit scientias appetitu naturali innato. — 1. *Ethic.* l. 2; 5. *Politic.* l. 13.

5. Præterea, natura est determinata ad unum; ergo et naturalis appetitus scientiæ determinatus ad unam scientiam; sed non omnes homines appetunt eamdem scientiam, imo sunt aliqui omnino inepti ad unam, qui tamen ad aliam sunt aptissimi, ut videre est in pueris, qui, ut dicit Philosophus (6. *Ethic.* c. 8, al. 9), mathematici esse possunt, non autem morales aut physici : ergo. — 1a 2æ, q. 10, a. 1, arg. 3; 6. *Ethic.* l. 7.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1) dicit, quod omnes homines natura scire desiderant. — 1. *Metaphys.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod homines appetitu naturali innato appetunt scientiam. Cujus ratio potest esse triplex. *Prima* est, quia unaquæque res naturaliter appetit perfectionem sui, unde et materia dicitur appetere formam, sicut imperfectum appetit suam perfectionem; cum igitur intellectus, a quo homo est id, quod est, in se consideratus sit in potentia omnia, nec in actum eorum reducatur, nisi per scientiam, quia nihil est eorum, quæ sunt, antè intelligere, ut dicitur 3. *de Anima,* sic naturaliter unusquisque desiderat scientiam, sicut materia formam. *Secunda* est, quia quælibet res naturalem inclinationem habet ad suam propriam operationem, sicut calidum ad calefaciendum, et grave, ut moveatur deorsum; propria autem operatio hominis, in quantum homo, est intelligere, per hoc enim ab omnibus aliis differt; unde naturale desiderium hominis inclinatur ad intelligendum, et consequenter ad sciendum. *Tertia* est, quia unicuique rei desiderabile est, ut suo principio conjungatur; in hoc enim uniuscujusque perfectio consistit; unde et motus circularis est perfectissimus, ut

probatur 8. *Phys. text.* 73; c. 8, quia finem conjungit principio; substantiis autem separatis, quæ sunt principia intellectus humani, et ad quas humanus intellectus se habet ut imperfectum ad perfectum, non conjungitur homo nisi per intellectum, unde et in hoc ultima hominis felicitas consistit. Et ideo naturaliter homo desiderat scientiam. — 1. *Metaphys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est appetitus : *unus* animalis consequens apprehensionem vel sensitivam vel intellectivam, et hic in natura intellectuali est actus elicitus a voluntate, et in natura sensitiva a sensu; *alter* est naturalis, qui non sequitur apprehensionem, et est inclinatio cujuslibet potentiæ in proprium bonum; et hoc modo inclinatio intellectus in scientiam, quæ est bonum proprium et perfectio ipsius, dicitur appetitus naturalis innatus. — ll. cit. in arg.

Ad secundum dicendum, quod sicut frequenter qui finem aliquem desiderat, a prosecutione finis ex aliqua causa retrahitur vel propter difficultatem perveniendi vel propter alias occupationes; sic etiam licet omnes homines scientiam desiderent, non tamen omnes scientiæ studium impendunt, quia ab aliis detinentur, vel a voluptatibus, vel a necessitatibus vitæ præsentis, vel etiam propter pigritiam vitant laborem addiscendi. — 1. *Metaphys.* l. 1.

Vel dic, quod in homine respectu scientiæ est contraria inclinatio, quia ex parte animæ inclinatur ad hoc, quod cognitionem rerum desideret; ex parte vero naturæ corporalis inclinatur ad hoc, ut laborem acquirendi scientiam vitet; et ideo non est mirum, si plurimi scientiæ studium negligant, id enim est secundum inclinationem corporis, non autem animæ. — 2a 2æ, q. 166, a. 2, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod laudantur homines de actibus existentibus in potestate voluntatis, qualis est appetitus elicitus voluntatis, seu appetitus animalis, non autem appetitus naturalis innatus; nam hic est inclinatio potentiæ in actum, non autem actus. — 1a 2æ, q. 21, a. 2, c. et q. 30, a. 1, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod sicut impossibilitas, quæ est in aliquibus ad discendum particulares quasdam scientias, non convenit illis ratione speciei, sed ratione individui, ratione cujus aliqui sunt inclinati ad scientiam, aliqui ad virtutem moralem, puta ad temperantiam, aliqui ad fortitudinem; ita quod aliquos impossibile sit disciplina erudiri et bonos fieri, provenit non ex natura animæ rationalis, sed ex dispositione naturali corporis, quam ex figura cœlesti causari necesse est dicere, quamvis necessitatem non imponat in his, quæ operantur secundum intellectum. — ll. cit. in c. a. præced.

Ad quintum dicendum, quod semper naturæ respondet unum proportionatum naturæ; quia naturæ in genere respondet aliquid unum in genere, et naturæ in specie acceptæ respondet unum in specie, naturæ autem individuali respondet aliquid unum individuale. Cum ergo intellectus sit quædam vis immaterialis, sicut et voluntas, respondet illi naturaliter aliquod unum commune, scilicet verum, vel ens, vel quidquid est hujusmodi, sicut etiam voluntati respondet aliquod unum commune, puta bonum; sub bono autem communi multa bona particularia continentur, ad quorum nullum intellectus, sicut et voluntas determinatur. — Quod vero quidam inepti sint ad aliquas scientias, aliqui apti, oritur, ut dictum est (in resp. ad 4), ex ratione individui; et in particulari, quod juvenes sint inepti ad moralem, atque adeo prudentes esse non possint, causa est, ut dicit Philosophus (6. *Ethic.* c. 8, al. 9), quia prudentia est circa singularia, quæ sunt nobis cognita per experientiam; juvenis autem non potest esse expertus, quia ad experientiam requiritur multitudo temporis. Quod vero pueri mathematici esse possint, non metaphysici vel physici, causa est secundum Philosophum ibidem, quia mathematicalia cognoscuntur per abstractionem a sensibilibus, quorum est experientia, et ideo ad cognoscendum talia non requiritur multitudo temporis; metaphysicalia vero, quippe quæ excedunt sensum et imaginationem, non attingunt mente, licet ore dicant, quia nondum habent intellectum exercitatum ad tales considerationes, tum propter parvitatem temporis, tum propter

multas mutationes naturæ.— 1a 2æ, q. 10, a. 1, ad 3; 6. *Ethic.* l. 7.

ARTICULUS III

UTRUM HOMO APPETITU NATURALI ELICITO APPETAT SCIENTIAM.

Videtur quod homo appetitu naturali elicito non appetat scientiam.

1. Quod enim quis odit, non appetit appetitu naturali elicito; sed sæpe veritatem, cujus cognitio est scientia, homines oderunt juxta illud (*ad Galat.* c. 4, v. 16) : ergo inimicus factus sum vobis verum dicens : ergo homines non appetunt scientiam appetitu naturali elicito.

2. Præterea id, quod est naturale alicui, inest illi semper, sicut igni esse calidum ; sed nullus actus elicitus inest homini semper : ergo homo appetitu elicito naturali non appetit scientiam. — 1a 2æ, q. 10, a. 1, arg. 2.

3. Præterea, natura est determinata ad unum ; sed voluntas se habet ad opposita : ergo non potest homo naturaliter velle scientiam. — *Ibid.* arg. 3.

4. Præterea ea, quæ appetunt naturaliter aliquid, magis aguntur, quam agant, nihil enim habet dominium suæ naturæ ; sed homines agunt, non aguntur, cum sint liberi arbitrii : ergo non appetunt appetitu naturali elicito scientiam. — 1a, q. 60, a. 1, arg. 2.

5. Præterea, appetitus naturalis elicitus est tantum finis ultimi, sicut appetitus elicitus mediorum; sed scientia non est ultimus finis hominis, sed est medium ad ultimum finem : ergo homo non appetit appetitu naturali elicito scientiam. — *Ibid.* a. 2, c. et q. 82, a. 2, c. ; *de Verit.* q. 22, a. 6.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1) dicit, quod omnes homines naturaliter scire desiderant, quod maxime intelligit de desiderio elicito, quo magis amamus inter omnes sensus sensum visus, quia est perfectius cognoscitivus cæteris ob majorem spiritualitatem in sua operatione, cum spiritualius et immaterialius immutetur, et est plurium differentiarum demonstrativus.

Respondeo dicendum, quod dupliciter dicitur aliquid alicui naturale : *uno modo*, ratione principii, quia scilicet est secundum inclinationem naturæ reduciturque in illam tanquam in primum principium sive activum sive passivum, et hoc modo appetitus elicitus hominis erga scientiam est naturalis homini ; est enim secundum inclinationem intellectus et voluntatis naturalem, et reducitur in ipsam animam, tanquam in primum principium, cum scientia sit ejus mediata perfectio ab ipsa naturaliter appetita. *Secundo*, ratione modi agendi, puta cum determinatione, seu necessario. Cum enim dupliciter voluntas ad aliquid determinetur : *vel* secundum exercitium actus, quia nimirum potest illud agere et non agere, *vel* secundum specificationem actus, quæ est ex objecto, quia scilicet ita determinatur ad aliquid, ut non possit in ejus oppositum, — voluntas neutro modo appetitu elicito naturali seu necessario appetit scientiam. Non quidem *priore;* nam eo modo voluntas in nullum objectum tendit; sicut enim aliquis potest de quocumque objecto non cogitare, ita et potest actu non velle illud. Neque *posteriore* modo, quia voluntas tantum movetur necessario quoad specificationem ab objecto sibi proportionato, a quo scilicet vincitur ejus possibilitas eique redditur subjecta, quodque est fundamentum immobile, super quo fundatur omnis volitio mobilis aliorum particularium volitorum, cujusmodi est universale bonum secundum omnem considerationem bonum, atque adeo quod est perfectum bonum, nihil ei deficiens, ut est beatitudo, non autem scientia. Nam cum hæc sit particulare bonum, habet adjunctum defectum cujuscumque alterius boni, ratione cujus, quia ut sic habet rationem non boni, nequit scientia omnino superare potentiam voluntatis, quod tamen necessario requiritur ad hoc, ut illam necessario secundum specificationem moveat, et consequenter potest voluntas illam repudiare, sicut et approbare, quatenus est bonum quoddam; potest enim in idem ferri secundum diversas considerationes. Et sic manifestum est, quod voluntas non appetit scientiam appetitu elicito naturali, sed libero, si modum agendi voluntatis specte-

mus; appetit autem appetitu naturali elicito, si spectemus naturalem inclinationem ipsius primumque principium talis appetitus, quod est natura, puta anima. — 1a, q. 60, a. 2, c. et q. 82, a. 2, c.; 1a 2æ, q. 6, a. 5, ad 2 et q. 10, a 1 ad 3 et a. 2, c.; *de Malo* q. 6, a. 1, c. et ad 6 et 7; *de Verit.* q. 22, a. 5 et 6.

Ad primum ergo dicendum, quod veritas dupliciter potest considerari : *uno modo*, secundum se ipsam, et hoc modo quilibet amat veritatem; quilibet enim cognitionem veritatis desiderat, quæ est ipsius Dei participatio. *Alio modo*, secundum effectum suum, qui est manifestare, et quantum ad hoc aliquis odit veritatem, in quantum scilicet veritas manifestat ejus iniquitatem, quam latere volebat, et sic veritas diligitur ut manifestata, odio autem habetur ut manifestans; et hoc vult D. Augustinus (lib. 10. *Confess.*), cum ait, quia falli nolunt et fallere volunt, quia nimirum amant veritatem, cum se ipsam indicat, et oderunt eam, cum eos ipsa indicat.— *Vel dic*, quod veritas est cuilibet secundum se amabilis et appetibilis, per accidens tamen potest esse alicui odibilis, in quantum per illam homo impeditur ab aliis, quæ magis amat. — 2a 2æ, q. 15, a. 1, ad 3.

Ad secundum dicendum, quod in rebus naturalibus id, quod est naturale quasi consequens formam tantum, semper actu inest, sicut calidum igni; quod autem est naturale consequens materiam, non semper actu inest, sed quandoque secundum potentiam tantum; nam forma est actus, materia vero potentia, motus autem est actus existentis in potentia, et ideo illa, quæ pertinent ad motum, vel quæ sequuntur motum in rebus naturalibus, non semper insunt; sicut ignis non semper movetur sursum, sed quando est extra locum suum. Et similiter non oportet, quod voluntas, quæ de potentia in actum reducitur, dum aliquid vult, semper actu velit, sed solum quando est in aliqua dispositione determinata. — 1a 2æ, q. 10, a. 1, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod voluntati, quia est potentia immaterialis, respondet unum commune bonum, sub bono autem communi multa particularia bona continentur, ad quorum nullum voluntas determinatur. — *Ibid.* ad 3; ll. cit. in c. huj. a.

Ad quartum dicendum, quod omnia, quæ sunt in toto mundo, aguntur ab aliquo, præter primum agens, quod ita agit, quod nullo modo ab alio agitur, in quo est idem natura et voluntas; et ideo non est inconveniens, si homo agatur, in quantum inclinatio naturalis est sibi indita ab auctore suæ naturæ; non tamen sic agitur, quod non agat, et per consequens actu elicito appetit aliquid, cum habeat liberum arbitrium. — 1a, q. 60, a. 1, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod particularia bona se habent ad bonum in communi, sicut media ad finem; sicut ergo voluntas non fertur necessario in bona particularia, ita nec in media ad finem, præsertim illa, sine quibus haberi potest finis, quæ scilicet non sunt necessario connexa cum fine, cujusmodi est scientia respectu beatitudinis, quæ est finis humanæ vitæ; secus vero esse, vivere et intelligere. — 1a, q. 82, a. 2, c.; *de Verit.* q. 22, a. 5 et 6; 1a 2æ, q. 10, a. 1, ad 3.

ARTICULUS IV

UTRUM DIFFICULTAS INTELLIGENDI SIT PARTIM EX REBUS, PARTIM EX INTELLECTU.

Videtur quod difficultas intelligendi non sit partim ex intellectu.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Metaphys. text.* 1; l. 1 min., c. 1) expresse, quod causa difficultatis intelligendi non est in rebus, sed in intellectu nostro. — 2. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, si difficultas intelligendi est ex rebus, maxime, quia habent minimum de entitate, ut sunt motus, tempus, vacuum, materia; sed hoc modo etiam essent hujusmodi res difficiles intellectui divino. (*de Verit.* q. 2, a. 5, arg. 12) — Quod si dicas, esse tantum difficiles per ordinem ad intellectum humanum :

3. Contra, intellectus noster cognoscit rem per similitudinem acceptam a re, intellectus vero divinus per similitudinem, quæ est causa rei; sed major convenientia requiritur inter similitudinem, quæ est

causa rei et rem ipsam, quam inter ipsam et aliam similitudinem. Cum ergo defectus materiæ et similium entium sit in causa, cur non possit esse in intellectu nostro tanta similitudo, quæ sufficiat ad ejus facilem cognitionem, multo fortius erit in causa, cur non sit in intellectu divino similitudo materiæ ad ipsam facile intelligendam. — *Ibid.* arg. 13.

4. Præterea, quod convenit rei secundum se, convenit illi, cuicumque comparetur; sed cognoscibilitas convenit rei secundum se. Eatenus enim aliquid est cognoscibile, quatenus est ens, unde ens est proprium objectum intellectus, atque adeo primum intelligibile; ergo si, quæ sunt minimæ entitatis, sunt difficile cognoscibilia in se, erunt etiam talia respectu intellectus divini; at hoc est falsum, ut patet : ergo difficultas cognoscendi res minimæ entitatis non est a rebus. — 1a, q. 5, a. 2, c.

5. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 117; c. 11), quod quanto minus est sensibile, tanto excellentiore virtute sensitiva indiget ad hoc, ut sentiatur; sed eodem modo se habet intellectus respectu intelligibilis : ergo difficultas intelligendi minus intelligibile non erit ex objecto, sed ex intellectu, qui non est perfectus.—1. *de Cœlo* l. 25; *de Sensu* l. 8.

6. Præterea, eamdem rem unus intellectus magis et facilius intelligit alio; sed idem, in quantum idem, non est causa contrariorum : ergo difficultas non est ex rebus, sed ex intellectu. — 1a, q. 12, a. 6, ad 2 et q. 85, a. 6, c.; *de Verit.* q. 2, a. 2, ad 11.

7. Præterea, quod ea, quæ secundum se sunt maxime sensibilia, difficile sentiantur a nobis, provenit ex hoc, quod excellentiæ sensibilium corrumpunt sensum; sed excellentiæ intelligibilium non corrumpunt intellectum, ut dicitur 3. *de Anima text.* 7; c. 4 : ergo ea, quæ secundum se sunt maxime intelligibilia, sunt etiam maxime intelligibilia nobis, et consequenter difficultas in illis intelligendis non est ex rebus, sed ex nostro intellectu. — 1a, q. 88, a. 1, ad 3; 2. *Metaphys.* l. 1; *Quæst. disp. de Anima* a. 16, arg. 5.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Metaphys. text.* 1; l. 1 min., c. 1) docet, quod difficultas intelligendi est duobus modis, licet principaliter sit ex intellectu, non ex rebus.

Respondeo dicendum, quod difficultas intelligendi partim oritur ex imperfectione intellectus nostri, partim ex defectu rerum. (2. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 44, c. 1) — Ad cujus manifestationem considerandum est, quod dupliciter est aliquid difficile ad intelligendum : vel secundum se, vel secundum nos. In omnibus enim, quæ consistunt in quadam habitudine unius ad alterum, potest impedimentum dupliciter accidere vel : ex uno vel, ex alio; sicut si lignum non comburatur, hoc uno modo contingit, quia ignis est debilis; vel quia lignum non est combustibile; et similiter oculus impeditur a visione alicujus visibilis aut quia est debilis, aut quia visibile est tenebrosum. Sic ergo cum cognitio veritatis consistat in habitudine intellectus ad intelligibile, poterit contingere, quod sit difficilis, *vel* propter defectum, qui est in intellectu nostro, *vel* propter defectum, qui est in ipsis rebus.

Et quod quantum ad aliquas res, eas nimirum, quæ habent esse deficiens et imperfectum, ut motus, materia, vacuum et similia, difficultas in cognoscendo veritatem illarum oriatur *ex ipsis rebus*, probatur. Nam unumquodque est cognoscibile, in quantum est actu, non autem in quantum est in potentia, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 11; l. 1 min., c. 2 et 9. *Metaphys. text.* 20; l. 8, c. 9, et manifeste apparet : *primo* inductione, *cum* in sensibilibus, — non enim visus percipit coloratum in potentia, sed coloratum in actu, sicut nec actu percipit partes continui, ut docet Philosophus (*de Sensu* c. 6), in quantum sunt in potentia, id est, quatenus nondum sunt separatæ, sed tantum percipit illas in potentia; unde necesse est, quod minima pars aliqua lateat, puta millesima; sicut de sono parvum aliquid latet audientem, puta diesis, quod est minimum in melodia, distantia scilicet inter tonum et semitonum; et ita est in aliis sensibus, quod ea, quæ sunt omnino parva, latent omnino sensum, quia sunt sensibilia in potentia, non autem in actu, nisi quando separantur; — *tum* in mathe-

maticis, nam descriptiones Geometriæ, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 20; l. 8, c. 9, per inventionem cognoscuntur secundum dispositionem figurarum in actu; geometræ enim inveniunt verum, quod quærunt, dividendo lineas et superficies, divisio autem reducit in actum, quod erat in potentia. Si enim omnia essent divisa, secundum quod requirit intentio veritatis, manifestæ essent conclusiones quæsitæ; sed quia in prima pertractatione figurarum sunt in potentia hujusmodi divisiones, ideo non statim fit manifestum, quod quæritur; ut si quæratur, quare triangulus habeat tres angulos æquales duobus rectis, non potest id demonstrari, nisi ita disponatur figura, ut id manifestum sit videnti dispositionem figuræ, puta nisi producatur angulus, qui fit extra, producto uno latere trianguli; — *tertio*, in intelligibilibus; manifestum enim est, quod intellectus, in quantum est cognoscitivus rerum materialium, non cognoscit nisi quod est actu; inde enim est, quod non cognoscit materiam primam nisi secundum proportionem ad formam, ut dicitur 1. *Phys. text.* 69; c. 7; et in substantiis immaterialibus, secundum quod unaquæque earum se habet ad hoc, quod sit in actu per essentiam suam, ita se habet ad hoc, quod sit per essentiam suam intelligibilis, ut patet inducendo in omnibus intelligentiis : *Prima* enim, quia est actus purus, nulli omnino potentiæ admixtus et completus secundum totam latitudinem entis, continens scilicet in sua actualitate omnia actu eminentissimo, est intelligibilis per se ipsam continens omnia intelligibilia; et sic per essentiam suam non solum intelligit se, sed etiam omnia alia, et nihil extra se intelligere potest. *Aliarum* vero intelligentiarum, puta Angelorum essentiæ, quia sunt actus, non tamen puri nec completi, propterea ex eo, quod actus sunt in genere intelligibilium, per se ipsas intelligibiles sunt; ex eo vero, quod non sunt actus puri, sed potentiæ permixti, non continent omnia intelligibilia in se ipsis actu, et consequenter licet per suas essentias se intelligant, non tamen omnia per suas essentias cognoscere possunt, sed cognoscunt alia a se per earum similitudines. Animæ *demum* humanæ essentia, quia est pura potentia in genere intelligibilium, ideo illa neque sui ipsius neque aliorum cognitionem per se ipsam facere nata est. — 1a, q. 87, a. 1, c.; Cajetan. *ibidem; de Sensu* l. 15; 9. *Metaphys.* l. 10 et 12 (4); 2. *de Anima* l. 6.

Secundo, idem patet ratione; *tum* quia eatenus aliquid est ens et verum, quatenus est actu; non enim domus vel album sunt talia, nisi actu habeant rationem domus aut albi; nihil autem potest cognosci nisi ens et verum, et consequenter nisi actu sit (sic non potest cognosci domus et album, nisi sit actu domus et actu album; secus autem, si sint in potentia); *tum* quia, ut docet Philosophus (9. *Metaphys. text.* 20; l. 8, c. 9), intellectus actus est, et ideo ea, quæ intelliguntur, oportet esse actu. Objectum enim debet esse proportionatum potentiæ, et propterea ex actu cognoscitur potentia, inquit Philosophus ibidem; facientes enim aliquid actu cognoscunt, ut patet in mathematicis descriptionibus, ut dictum est. Quia ergo illa, quæ habent esse deficiens et imperfectum, ut tempus, vacuum et alia prædicta, propter imperfectionem sui esse secundum seipsa sunt parum cognoscibilia, ut dicit Boethius in lib. *de Duabus Naturis*, ideo difficile cognoscibilia sunt ab intellectu. Quod ex eo evidentius etiam constare potest, quod dupliciter potest in aliquo actu attendi difficultas : *vel* ex resistentia materiæ, circa quam operatur agens, ad virtutem agentis, quod solum est in his, quæ mutuo agunt et patiuntur; *vel* quatenus materia, circa quam est actio, elongatur ab actu; quanto enim potentia magis elongata ab actu invenitur, tanto est major difficultas in actione agentis circa illam. Cum ergo entia materialia et potentialia maxime elongentur ab actu, necesse est, quod difficilius cognoscantur ab intellectu, qui res intelligit, secundum quod sunt in actu. — 1a, q. 87, a. 1; 9. *Metaphys.* l. 10 (4); *de Pot.* q. 3, a. 4, ad 16.

Quod vero quantum ad alias res, quæ nimirum sunt maximae entitatis, ut quae sunt a materia separatæ, difficultas cognoscendæ veritatis illarum oriatur *ex defectu et imperfectione nostri intellectus*, non ex ipsis rebus, ita ut illæ secundum

se quidem maxime sint cognoscibiles, non tamen quoad nos, probatur; quia, ut docet Philosophus (2. *Metaphys.*), ita se habet intellectus noster ad manifestissima naturæ, cujusmodi sunt entia abstracta, sicut oculi vespertilionum ad lucem solis. Cujus ratio est, quia cum intellectus noster possibilis sit in potentia ad omnia intelligibilia, et ante intelligere non sit in actu aliquod eorum, ad hoc quod actu intelligat, oportet quod in actum reducatur per aliquas species. Quia vero anima humana est ultima in ordine substantiarum intellectivarum minime participans de virtute intellectiva (est enim secundum naturam suam actus corporis, licet ejus potentia intellectiva non sit actus organi, unde et habet naturalem aptitudinem ad cognoscendam corporalium et sensibilium veritatem, quæ sunt minus cognoscibilia secundum suam naturam propter eorum materialitatem, licet cognosci possint per abstractionem specierum a phantasmatibus, et vindicat sibi naturaliter hunc cognoscendæ veritatis modum, quatenus est forma corporis, cum quæ sunt naturalia, semper maneant), impossibile est, quod anima corpori unita cognoscat de veritate rerum, nisi per species acceptas a sensibus illustratas lumine intellectus agentis, quia, sicut dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 30; c. 7), sicut se habent colores ad visum, ita se habent phantasmata ad intellectum. Cum ergo non possint per sensus recipi species perfecte repræsentantes res a materia abstractas, quia tales species sunt improportionabiles et quasi alterius generis a prædictis rebus, inde est quod intellectus noster difficile potest illas cognoscere. — Unde manifestum est, quod difficultas cognoscendi partim est ex ipsis rebus, partim ex intellectu nostro, quamvis principaliter, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys.*), sit ex parte intellectus, quia alioqui si esset, inquit, ex parte rerum, sequeretur, quod illa magis cognosceremus, quæ sunt magis cognoscibilia secundum naturam suam, quæ nimirum sunt maxime in actu, entia scilicet immaterialia et immobilia, quæ tamen sunt nobis maxime ignota. — 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 4, c.; *de Verit.* q. 12, a. 2 et q. 18, a. 2; *Opusc.* 70, q. 3, a. 1, c.; 2. *Metaphys.* l. 1; 1a, q. 88, a. 1 et 2, c. et ad 1.

Ad primum ergo dicendum, quod sensus Philosophi est, quod quamvis difficultas cognoscendæ veritatis forsan possit secundum aliqua diversa esse dupliciter, videlicet ex parte nostra et ex parte rerum, non tamen principalis causa difficultatis est ex parte rerum, sed ex parte nostra, quod statim probat argumento dicto (in fine c. huj. a.). — 2. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod illa, quæ habent esse deficiens, secundum hoc deficiunt a cognoscibilitate intellectus nostri, quod deficiunt a ratione agendi; non autem ita est de intellectu divino, quippe qui non accipit scientiam a rebus, ut manifeste patet ex diversa habitudine, quam habet ad rem similitudo rei, quæ est in intellectu nostro, et similitudo rei, quæ est in intellectu divino; illa enim quæ est in intellectu nostro, est accepta a re, secundum quod res agit in intellectum nostrum. Quia vero res materialis habet esse in potentia et non in actu, omne autem agens eatenus agit, quatenus est actu, ideo res materiales non agunt in intellectum, nisi mediante forma. At vero similitudo rei, quæ est in intellectu divino, est factiva rei secundum quod quodcumque esse habet in se sive forte, sive debile, et ideo perfectissime et facillime Deus per illam cognoscit res materiales, sicut difficillime noster intellectus easdem cognoscit per suam. — *de Verit.* q. 2, a. 5, ad 12, et in c.

Ad tertium dicendum, quod in intellectu divino, qui est causa materiæ, potest esse similitudo materiæ tum factiva, tum cognoscitiva illius; at in intellectu nostro non potest esse similitudo sufficiens ad materiæ cognitionem, ut ex dictis patet. — *Ibid.* ad 13.

Ad quartum dicendum, quod ea, quorum ratio consistit in proportione et habitudine ad aliquid, non possunt esse eadem quantum ad omnia, sicut patet, quod non est idem sanum et bonum hominibus et piscibus; unde oportet, quod circa singula animalia sit altera ratio consideranda, quid sit bonum unicuique.

Quia ergo ratio cognoscibilitatis consistit in proportione et habitudine ad potentiam cognoscitivam, sicut ratio appetibilis ad appetitum (cognoscibile enim est, cujus est potentia cognoscitiva, sicut intelligibile est, cujus est intellectus, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15), ideo non est eadem ratio cognoscibilitatis et intelligibilitatis in rebus respectu omnium intellectuum. Nam eatenus est aliquid cognoscibile ab intellectu humano, quatenus habet virtutem agendi et movendi ipsum; eatenus vero est cognoscibile ab intellectu divino, quatenus est terminus et effectus cognitionis ipsius; nam scientia, quam Deus habet de rebus, est similis scientiæ artificis; est enim causa rerum, sicut artifex artificiatorum; at scientia nostra est causata a rebus, non illarum causa. Quando ergo dicitur, quod unumquodque est cognoscibile, quatenus est ens, verum est *causaliter*, propter fundamentum respectus intelligibilitatis in re ad intellectum, sicut et appetibilis ad appetitum; nihil enim est intelligibile et appetibile, nisi ens; nam in omnibus appetitur quoddam esse, et ens est primum intelligibile et objectum proprium intellectus; unde ens fundat respectum intelligibilis ad intellectum et appetibilis ad appetitum. Est autem falsa prædicta propositio, si sumatur *formaliter;* nam aliquid est formaliter intelligibile et appetibile per respectum intelligibilitatis et appetibilitatis, sicut Petrus, verbi gratia, est per generationem activam causaliter pater, est autem formaliter per respectum paternitatis, ut dictum est (supra q. 13, a. 1, ad 4). — 6. *Ethic.* l. 6; *Opusc.* 42, c. 2 (1); 5. *Metaphys.* l. 17 (20); *de Verit.* q. 2, a. 5, c. et ad 12 et 13; 1a, q. 14, a. 11 et q. 5, a. 2, c. et ad 4; Capreol. in 1. *Sent.* dist. 3, q. 3, ad 3, contra primam.

Ad quintum dicendum, quod non est eadem ratio de visu et de intellectu; nam cum visus sit potentia organica, potest debilitari et confortari ex diversa dispositione organi, et similiter visio potest reddi facilis vel difficilis ex tali dispositione, et non tantum ex parte visibilis sic vel sic distantis aut tantæ quantitatis; intellectus autem inorganicus est, et ideo non variatur facilitas vel difficultas intelligendi rem materialem ex parte intellectus, sed, ut supra (*ad secundum*) dictum est, ex parte rei potentialis parum motivæ intellectus nostri. — 2. *Metaphys.* l. 1; 1a, q. 88, a. 1, arg. 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 16, arg. 5.

Vel dic, non esse eamdem rationem minimi sensibilis per comparationem ad visum, et rei materialis per comparationem ad intellectum; nam minimum sensibile non separatum a cæteris partibus sensibilis latet quemcumque sensum, licet perfectum; separatum vero cognosci potest a sensu, quia habet potentiam et virtutem activam ad immutandum ipsum; unde quando advenit sensus perfectior, sentietur actu. At res materiales non sunt motivæ intellectus nostri; et ideo sive adveniat perfectior intellectus, sive minus perfectus, non poterunt ab illo intelligi. — *de Sensu* l. 15.

Ad sextum dicendum, quod hæc duo simul stare possunt, quod idem intellectus difficilius intelligat rem habentem esse imperfectum et potentiale, quam rem habentem esse perfectius; et tamen quod eamdem rem imperfectam unus minus difficile intelligat, quam alter, ratione meliorum sensuum et organorum, vel ratione fortioris intellectus, seu majoris capacitatis in intellectu. Sicut idem magnus ignis facile comburet sicca et difficile humida; et tamen hæc minus difficile comburet, quam alius ignis non ita magnus. — ll. cit. in arg. et in c.

Ad septimum dicendum, quod requiritur aliqua proportio objecti ad potentiam cognoscitivam, et activi ad passivum, et perfectionis ad perfectibile; unde, quod excellentia sensibilia non capiantur a sensu, non sola ratio est, quia corrumpunt organa sensibilia, sed etiam quia sunt improportionata potentiis sensitivis; et hoc modo sunt improportionata intellectui humano secundum præsentem statum entia abstracta, ut non possint ab eo nisi difficillime intelligi. — ll. cit. in arg.

Hæc dicta sint ad majorem Dei præpotentis gloriam, ad Beatissimæ Virginis honorem, et ad Angelici Doctoris, Sancti Thomæ laudem.

INDEX

QUÆSTIONUM ET ARTICULORUM

QUÆ IN HAC PRIMA PARTE SUMMÆ PHILOSOPHICÆ

E D. THOMÆ DOCTRINA CONTINENTUR

(PROOEMIUM)

QUÆSTIO I

DE DOCTRINA LOGICAE QUALIS SIT ET AD QUÆ SE EXTENDAT

Art. I. — Utrum ad directionem actuum rationis sit necessarium, aliquam doctrinam haberi. 1
II. — Utrum hæc doctrina sit scientia. 3
III. — Utrum hæc doctrina sit una scientia specie. 5
IV. — Utrum hæc doctrina sit scientia practica, vel speculativa . . . 8
V. — Utrum hæc doctrina sit simpliciter necessaria omnibus scientiis. 11
VI. — Utrum ens rationis sit subjectum hujus doctrinæ. 13

(PRÆDICABILIA)

QUÆSTIO II

DE UNIVERSALIBUS

Art. I. — Utrum universalia sint naturæ reales secundum se sumptæ, an vero naturæ reales, ut sunt in intellectu, seu naturæ intellectæ 17
II. — Utrum universalia sint tantum in intellectu, an etiam a parte rei. 19
III. — Utrum universalia, secundum quod sunt a parte rei, sint realiter in singularibus, an vero sint realiter ab illis separata. 23
IV. — Utrum universale recte definiatur à Philosopho, quod sit unum in multis. 27
V. — Utrum universale fiat per notitiam abstractivam, an vero per comparativam. 29
VI. — Utrum universalia sint tantum quinque. 32
VII. — Utrum ratio universalis dicatur univoce, an vero analogice de quinque universalibus 35

QUÆSTIO III

DE GENERE

Art. I. — Utrum generis definitio sit recte tradita 36
II. — Utrum genus contineat differentias. 40
III. — Utrum genus per se prædicetur de differentiis 44
IV. — Utrum in compositis materialibus genus sumatur a materia, et differentia a forma 46
V. — Utrum genus faciat unum per se cum differentia. 50
VI. — Utrum genus realiter distinguatur a differentia. 52
VII. — Utrum genus requirat plures species actu. 55

QUÆSTIO IV

DE SPECIE

Art. I. — Utrum recte a Porphyrio definia-

tur species universale, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. 58
II. — Utrum species possit conservari in uno individuo 62
III. — Utrum recte sit a Porphyrio definitum individuum, quod sit id, quod de uno solo prædicatur.. 63

QUÆSTIO V

DE DIFFERENTIA

Art. I. — Utrum convenienter dividatur differentia in communem, propriam, et propriissimam . . . 65
II. — Utrum recte sit a Porphyrio assignata definitio differentiæ, quod sit, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in quale quid 66
III. — Utrum differentia superior intrinsece includatur in differentia inferiore. 68

QUÆSTIO VI

DE PROPRIO

Art. I. — Utrum recte definiatur a Porphyrio proprium, quod omni, soli, et semper convenit, et conversim de re prædicatur . . 71
II. — Utrum subjectum sit causa efficiens propriæ passionis. . . 74
III. — Utrum propria passio realiter distinguatur a suo subjecto . . 76

QUÆSTIO VII

DE ACCIDENTE

Art. I. — Utrum definitio accidentis sit recte tradita. 80
II. — Utrum omne accidens sit proprium, seu habeat proprium subjectum quarto modo . . . 82

(PRÆDICAMENTA)

QUÆSTIO VIII

DE QUIBUSDAM SUPPOSITIS AD PRÆDICAMENTA

Art. I. — Utrum recte definiantur æquivoca. 85
II. — Utrum recte definiantur univoca. 88
III. — Utrum recte definiantur analoga 91
IV. — Utrum recte definiantur denominativa 95
V. — Utrum nomen denominativum principalius significet formam quam subjectum. 96
VI. — Utrum recte ea, quæ sunt, dividantur in quatuor membra. . 98
VII. — Utrum prior regula anteprædicamentalis sit vera. 101
VIII. — Utrum posterior regula anteprædicamentalis sit vera. 101

QUÆSTIO IX

DE PRÆDICAMENTIS IN COMMUNI

Art. I. — Utrum tractatio prædicamentorum ad logicum pertineat. . . 103
II. — Utrum ens sit genus ad decem prædicamenta 104
III. — Utrum prædicamenta sint decem. 106
IV. — Utrum prædicamenta inter se realiter distinguantur 110
V. — Utrum Deus sit in aliquo genere, puta in prædicamento substantiæ 111
VI. — Utrum Angeli sint in prædicamento substantiæ. 114
VII. — Utrum cœli sint in prædicamento substantiæ. 117
VIII. — Utrum partes substantiarum sive essentiales sive integrales sint in prædicamento substantiæ. 119
IX. — Utrum accidentia ponantur in prædicamentis in concreto, an in abstracto. 122

QUÆSTIO X

DE PRÆDICAMENTO SUBSTANTIÆ

Art. I. — Utrum convenienter dividatur substantia in primam et secundam. 124
II. — Utrum recte definiatur substantia, secundum quod est genus summum. 126
III. — Utrum recte sint assignatæ proprietates substantiæ 127

QUÆSTIO XI

DE PRÆDICAMENTO QUANTITATIS

Art. I. — Utrum ratio quantitatis in divisibilitate consistat. 134
II. — Utrum quantitas realiter distinguatur a substantia. . . 141
III. — Utrum recte sint assignatæ species quantitatis. 145
IV. — Utrum recte sint assignatæ proprietates quantitatis. . . 151
V. — Utrum recte sint assignatæ divisiones quantitatis. 155

QUÆSTIO XII

DE PRÆDICAMENTO QUALITATIS

Art. I. — Utrum ratio formalis qualitatis consistat in eo, quod sit modus et determinatio substantiæ secundum esse accidentale. 158
II. — Utrum sint tantum quatuor species qualitatis. 159

III. — Utrum habitus et dispositio sint species qualitatis inter se essentialiter distinctæ . . 164
IV. — Utrum naturalis potentia et impotentia sint species essentialiter inter se distinctæ. 166
V. — Utrum passio et passibilis qualitas specie inter se differant. 168
VI. — Utrum forma et figura specie inter se differant. 169
VII. — Utrum recte sint assignatæ proprietates qualitatis . . . 170

QUÆSTIO XIII

DE RELATIONE

Art. I. — Utrum detur relatio realis. . 174
II. — Utrum relatio realis constituat unum genus generalissimum 179
III. — Utrum relatio prædicamentalis recte definiatur, cujus esse est ad aliud se habere . . . 181
IV. — Utrum fundamentum relationis sit tantum triplex, quantitas, actio et passio, mensura et mensurabile. 182
V. — Utrum relatio realiter distinguatur a fundamento . . . 187
VI. — Utrum relatio fundari possit in alia relatione 191
VII. — Utrum relativum terminetur ad absolutum, an ad relativum. 192
VIII. — Utrum unum relativum una et eadem relatione possit terminari ad terminos speciè distinctos. 196
IX. — Utrum unum relativum una et eadem relatione possit terminari ad terminos solo numero distinctos. 198
X. — Utrum recte sint assignatæ a Philosopho proprietates relativorum 199

QUÆSTIO XIV

DE RELIQUIS SEX PRÆDICAMENTIS

Art. I. — Utrum sex ultima praedicamenta sint formæ extrinsecus denominantes. 203

QUÆSTIO XV

DE POSTPRÆDICAMENTIS

Art. I. — Utrum vera sint, quæ docet Philosophus de postprædicamentis 209

(DE INTERPRETATIONE)

QUÆSTIO XVI

DE QUIBUSDAM COMMUNIBUS AD PARTES ENUNTIATIONIS

Art. I. — Utrum nomina et verba seu voces significent a natura, an vero ex hominum institutione 217
II. — Utrum nomina et verba immediate significent conceptus, an vero res. 220
III. — Utrum facta mutatione in re significata fiat mutatio in significatione nominis. . . 224
IV. — Utrum nomen possit distinctius et clarius significare rem, quam ab imponente nomen vel ab utente tali nomine intelligatur. 226
V. — Utrum in vocibus simplicibus, atque adeo in prima operatione intellectus sit veritas et falsitas. 228

QUÆSTIO XVII

DE PRINCIPIIS MATERIALIBUS ENUNTIATIONIS

Art. I. — De definitione nominis. . . . 231
II. — De definitione verbi. 234

QUÆSTIO XVIII

DE PRINCIPIO FORMALI ENUNTIATIONIS, QUOD EST ORATIO

Art. I. — Utrum definitio orationis a Philosopho allata sit conveniens. 237

QUÆSTIO XIX

DE ENUNTIATIONE

Art. I. — Utrum enuntiatio mentalis sit simplex actus intellectus, an compositus. 239
II. — Utrum definitio enuntiationis vocalis a Philosopho tradita sit conveniens. 243
III. — Utrum veritas sit solum in enuntiatione. 244
IV. — Utrum veritas enuntiationis sit æterna. 245
V. — Utrum falsitas sit in enuntiatione. 247
VI. — Utrum veritas enuntiationis consistat in relatione conformitatis ad res. 248
VII. — Utrum enuntiatio sit tantum vera in ultimo instanti prolationis. 250
VIII. — Utrum enuntiationum de futuro contingenti una pars sit determinate vera, et altera determinate falsa. 252

(PRIORA)

QUÆSTIO XX

DE SYLLOGISMO SIMPLICITER

Art. I. — Utrum discurrere sit ex uno

noto in alterius ignoti cognitionem venire 256
II. — Utrum syllogismus sit actus intellectus simplex, an vero compositus 258
III. — Utrum notitia rei notæ sit causa efficiens notitiæ rei ignotæ 260
IV. — Utrum recte tradita sit definitio syllogismi. 262
V. — Utrum sufficienter dividatur syllogismus in demonstrativum, dialecticum et sophisticum 263
VI. — Utrum figuræ syllogismorum sint tantum tres. 264
VII. — Utrum ex majori de necessario et minori de inesse sequatur conclusio de necessario . 265

QUÆSTIO XXI

DE SYLLOGISMO DEMONSTRATIVO

Art. I. — Utrum omnis cognitio intellectiva fiat ex præexistenti cognitione sensitiva. 268
II. — Utrum cognitio principiorum fiat ex præexistenti cognitione experimentali. 269
III. — Utrum conclusio sit præcognita in præmissis, antequam ex illis deducatur per demonstrationem 272
IV. — Utrum sint tantum duæ præcognitiones: *quia est*, et *quid est* 273
V. — Utrum præcognitio *quia est* se extendat ad prædicatum . 275
VI. — Utrum præcognitio *quid sit* contineat tantum præcognitionem quid nominis, an etiam quid rei 276
VII. — Utrum praecognitio *quid sit* se extendat ad principia . . . 277
VIII. — Utrum de principiis semper sit præcognoscendum, quod sint vera. 277
IX. — Utrum semper sit præcognoscendum de subjecto, quod sit. 280

(POSTERIORA)

QUÆSTIO XXII

DE DEMONSTRATIONE SECUNDUM SE

Art. I. — Utrum divisio demonstrationis in *quia* et *propter quid* sit recte assignata. 281
II. — Utrum sit possibilis regressus demonstrativus 283

QUÆSTIO XXIII

DE DEMONSTRATIONE QUIA

Art. I. — Utrum demonstratio *quia* sit vere et absolute demonstratio. 285
II. — Utrum demonstratio *quia* procedat ex causa remota. . 286

QUÆSTIO XXIV

DE DEMONSTRATIONE PROPTER QUID

Art. I. — Utrum recte sit a Philosopho assignata definitio demonstrationis *propter quid* . . . 287

QUÆSTIO XXV

DE PRÆMISSIS DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID

Art. I. — Utrum præmissæ demonstrationis debeant esse de omni, per se et universali. 290
II. — Utrum debeant esse necessariæ et propriæ. 292
III. — Utrum sint notiores conclusione, magisque sit illis credendum, quam conclusioni 294
IV. — Utrum sint causæ efficientes conclusionis. 295
V. — Utrum major propositio sit in quarto modo dicendi per se et minor in primo. 297
VI. — Utrum major propositio prius tempore et minor simul tempore cognoscatur cum conclusione. 297

QUÆSTIO XXVI

DE MEDIO DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID

Art. I. — Utrum medium demonstrationis *propter quid* sit definitio formalis passionis, an vero causalis, quæ est definitio subjecti. 299
II. — Utrum omnia quatuor genera causarum sint apta media demonstrationis *propter quid* 301

QUÆSTIO XXVII

DE CONCLUSIONE DEMONSTRATIONIS PROPTER QUID

Art. I. — Utrum conclusio demonstrationis *propter quid* sit in quarto modo per se 302
II. — Utrum conclusio sit tota essentia demonstrationis seu syllogismi. 303

(DE SCIENTIA)

QUÆSTIO XXVIII

DE EXISTENTIA SCIENTIÆ

Art. I. — Utrum sit aliqua scientia actualis de rebus. 305

II. — Utrum scientia actualis fiat in nobis per syllogismum, seu per aliquam scientiam in nobis præexistentem a sensibus acceptam 308
III. — Utrum necessarium sit esse habitum scientiæ. 312
IV. — Utrum per unum actum generari possit habitus scientiæ. 315

QUÆSTIO XXIX

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD OBJECTUM

Art. I. — Utrum scientia sit tantum de universalibus 316
II. — Utrum sit tantum de necessariis. 318
III. — Utrum sit tantum de iis, quæ sunt per se et non per accidens 320

QUÆSTIO XXX

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD ACTUM

Art. I. — Utrum scire convenienter a Philosopho definiatur. . . . 322
II. — Utrum scire simpliciter sit tantum per causas intrinsecas 324

QUÆSTIO XXXI

DE ESSENTIA SCIENTIÆ QUANTUM AD HABITUM

Art. I. — Utrum scientia habitualis sit collectio specierum intelligibilium. 325
II. — Utrum sit collectio plurium habituum, an vero sit simplex qualitas. 329
III. — Utrum recte definiatur, quod sit qualitas facilitans intellectum ad recte judicandum de re per propriam causam. 332

QUÆSTIO XXXII

DE PROPRIETATIBUS SCIENTIÆ

Art. I. — Utrum sit una scientia rerum omnium. 334
II. — Utrum scientia sumat suam unitatem a subjecto ut res est, an ut scibile est 338
III. — Utrum distinctio scientiarum sumatur ex principiis, an ex subjecto 340
IV. — Utrum certitudo sit propria scientiæ. 342
V. — Utrum una scientia sit alia certior 343
VI. — Utrum una scientia sit alia nobilior. 345
VII. — Utrum una scientia minus certa de objecto nobiliore sit simpliciter dignior scientia certiore, sed de objecto minus nobili. 347

QUÆSTIO XXXIII

DE DIVISIONE SCIENTIÆ IN PRACTICAM ET SPECULATIVAM

Art. I. — Utrum convenienter dividatur scientia in practicam et speculativam 348
II. — Utrum hæc distinctio scientiæ sumatur ex fine, an ex objecto.. 349
III. — Utrum practicum et speculativum sint differentiæ essentiales scientiæ. 351
IV. — Utrum scientia speculativa sit prior practica 353
V. — Utrum scientiæ speculativæ præemineant practicis. . . . 354

QUÆSTIO XXXIV

DE DIVISIONE SCIENTIÆ IN PHYSICAM, MATHEMATICAM ET METAPHYSICAM, ET PRACTICÆ IN FACTIVAM ET ACTIVAM

Art. I. — Utrum scientia speculativa convenienter dividatur in Physicam, Mathematicam et Metaphysicam. 356
II. — Utrum distinctio harum scientiarum sumatur ex varia abstractione 359
III. — Utrum Metaphysica præemineat omnibus scientiis speculativis. 361
IV. — Quænam scientiarum speculativarum sit certior 363
V. — Utrum convenienter scientia practica dividatur in activam et factivam 366

QUÆSTIO XXXV

DE DIVISIONE SCIENTIÆ IN SUBALTERNANTEM ET SUBALTERNATAM

Art. I. — Utrum recte dividatur scientia in subalternantem et subalternatam 367
II. — Utrum scientia subalternata distinguatur essentialiter a subalternante 369
III. — Utrum scientiæ practicæ subalternentur speculativis. . . 371
IV. — Utrum Metaphysica subalternet sibi cæteras scientias. . 372

QUÆSTIO XXXVI

DE SCIENTIA PER COMPARATIONEM AD OPINIONEM

Art. I. — Utrum scientia differat ab opinione. 374
II. — Utrum in eodem homine de eadem conclusione possit simul esse scientia et opinio. . 375

QUÆSTIO XXXVII

DE SCIENTIA PER COMPARATIONEM AD SCIENTEM

Art. I. — Utrum scientia sit in nobis a natura 378
II. — Utrum homo appetitu naturali innato appetat scientiam 380
III. — Utrum homo appetitu naturali elicito appetat scientiam 382
IV. — Utrum difficultas intelligendi oriatur partim ex rebus, partim ex intellectu.. . . . 383

Parisiis, Typis Rougier et Soc., via Cassette, 1.

P. LETHIELLEUX, Éditeur, 4, rue Cassette, Paris.

En souscription :

LA SAINTE BIBLE

TEXTE DE LA VULGATE, TRADUCTION FRANÇAISE EN REGARD

AVEC COMMENTAIRES

THÉOLOGIQUES, MORAUX, PHILOLOGIQUES, HISTORIQUES, ETC.
RÉDIGÉS D'APRÈS LES MEILLEURS TRAVAUX ANCIENS ET CONTEMPORAINS,

BREFS de PIE IX et de LÉON XIII, approbations, et IMPRIMATUR des Ordinaires

CONDITIONS DE LA SOUSCRIPTION :

Le format est le grand in-8 raisin à deux colonnes, sur papier fort et collé. — Le souscripteur paye les volumes au prix de faveur indiqué ci-dessous, déterminé par le nombre des feuilles. — Quelques exemplaires sur papier vergé se vendent le double. — On ne livre que des parties complètes, contenant des matières indépendantes, en volumes brochés, et l'on ne paye que les parties reçues. — Les volumes parus pourront ainsi se vendre à part, sans engagement ultérieur pour l'acquéreur, mais plus cher d'un tiers. — Il ne reste plus à paraître que les parties annoncées *en préparation.*

INTRODUCTION GÉNÉRALE, etc, (*Sous presse*).

LE LANGAGE SYMBOLIQUE et le SENS SPIRITUEL des SAINTES ECRITURES (Partie de l'Introduction générale) par LEBLANC D'AMBONNE. 2e Edit. Prix par souscription, net 3,70
Séparément » 5,50

LE PENTATEUQUE. — Introduction critique et Commentaires par MM. PAGUELLE DE FOLLENAY et CRELIER. En préparation, —

LE LIVRE DE JOSUÉ. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé CLAIR, prêtre du diocèse d'Autun, Traduction par M. l'abbé BAYLE, Docteur en Théologie, etc. 2e Edit. Prix, par souscription, net 1.80
— Séparément, » 2,70

LE LIVRE DES JUGES et LE LIVRE DE RUTH. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé CLAIR, Traduction par M. l'abbé BAYLE. 2e Edit. Prix, par souscription, net 2,40
— Séparément, » 3,60

LES QUATRE LIVRES DES ROIS. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé CLAIR, Tradnction par M. l'abbé BAYLE, 2 forts vol. 2e Edit. Prix, par souscription, net 15,40
— Séparément, » 22,00

LES PARALIPOMÈNES. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé Clair, Traduction par M. l'abbé BAYLE. 2e Edit. Prix, par souscription. net 6,00
— Séparément, » 8,60

ESDRAS ET NÉHÉMIAS. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé CLAIR, Traduction de M. l'abbé BAYLE. Prix, par souscription, net 2.30
—Séparément, » 3,40

TOBIE, JUDITH, ESTHER. — Introduction critique et Commentaires par M, l'abbé GILLET, prêtre du diocèse de Versailles, Traduction de M. l'abbé BAYLE. 2e Edit. Prix, par souscription, net 3,50
— Séparément, » 5.00

LE LIVRE DE JOB. — Introduction critique, Traduction et Commentaires par M. l'abbé LESÊTRE, prêtre du diocèse de Paris. Prix, par souscription,
(*Sous presse*).

LES PSAUMES, — Introduction critique, double Traduction d'après l'Hébreu et d'après la Vulgate, et Commentaires par M. l'abbé LESÊTRE. Prix, par souscription, net 11,50
— Séparément, » 16,50

LES PROVERBES. — Introduction critique, Traduction francaise et commentaires par M. l'abbé LESÊTRE, du clergé de Paris. 2e Edit. Prix, par souscription, net 3,70
— Séparément, » 5,40

L'ECCLÉSIASTE. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé A. MOTAIS, prêtre de l'Oratoire de Rennes, professeur d'Ecriture Sainte au grand séminaire. 2e Edit. Prix, par souscription, net 2,40
— Séparément, » 3,60

LE CANTIQUE DES CANTIQUES — Introduction critique par M. GRANDVEAU, directeur au Séminaire de Saint-Sulpice, Traduction et Commentaires par M. LEHIR, ancien directeur au même Séminaire. Prix, par souscription, net, 280
— Séparément, » 2,00

LA SAGESSE. — Introduction critique, Traduction et Commentaires par M. l'abbé LESÊTRE, prêtre du diocèse de Paris. 2e Edit. Prix, par souscription, net 2,60
— Séparément, » 3,80

L'ECLÉSIASTIQUE. — Introduction critique, Traduction et Commentaires par M. l'abbé LESÊTRE. 2e Edit. Prix, par souscription, net 4,20
— Séparément, » 6,00

INTRODUCTION AUX PROPHÉTIES, par l'abbé TROCHON du clergé de Paris. Prix, par souscription, net 2,30
— Séparément, » 3,40

LES QUATRE GRANDS PROPHÈTES. — Introduction critique Traduction et Commentaires par M. l'abbé TROCHON, du clergé de Paris, docteur en théologie.
ISAIE. 2e Edit. Prix, par souscription, net 4,40
— Séparément, » 6,60
JÉRÉMIE et BARUCH. 2e Edit. Prix, par souscription, » 6,60
— Séparément, » 9,40
EZÉCHIEL.. 2e Édit. » » 5,40
— Séparément, » 7,80
DANIEL. » 4,00
— Séparément, » 5,60

LES DOUZE PETITS PROPHÈTES. — Introduction critique, Traduction et Commentaires par M. l'abbé TROCHON, Prix, par souscription, » 8,00
— Séparément, » 11,50

LES DEUX LIVRES DES MACHABÉES. — Introduction critique, Traduction et Commentaires par M. l'abbé GILLET 2e Edit. Prix, par souscription, net 4.60
— Séparément, » 6,80

INTRODUCTION AUX ÉVANGILES, par M. l'abbé FILLION (En préparation).

LES QUATRE ÉVANGILES. — Introduction critique et Comment. par M. l'abbé FILLION, prêtre de Saint-Sulpice, professeur d'Ecriture Sainte, Traduction par M. l'abbé BAYLE.
St. MATTHIEU. 2e Edit. Prix, par souscription, net 9.00
— Séparément, » 13.00
S. MARC. 2e Edit. Prix, par souscription, » 3,60
—Séparément, » 5,00
St LUC. Prix, par souscription, 6.60
— Séparément » 9.40
— St JEAN. (En préparation).

SYNOPSIS EVANGELICA. Prix, par souscription, 2,40
Séparément, 3,60

LES ACTES DES APOTRES. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé CRELIER, Traduction par M. l'abbé BAYLE. Prix, par souscription, net 5.40
— Séparément » 7,80

LES ÉPITRES DE S. PAUL. — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé DRACH, docteur en théologie, Traduction par M. l'abbé BAYLE, Prix, par souscription, net 11,40
—Séparément. » 17,10

LES ÉPITRES CATHOLIQUES DE S. JACQUES, S. PIERRE, S. JEAN, S. JUDE. Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé DRACH, Traduction par M. l'abbé BAYLE. 2e Edit. Prix, par souscription, net, 3,20
— Séparément, » 4,50

L'APOCALYPSE DE S. JEAN, — Introduction critique et Commentaires par M. l'abbé DRACH, Traduction par M. l'abbé BAYLE. 2e Edit. Prix, par souscription, net 2,20 —
Séparément net, 3,30

TABLE HOMILÉTIQUE, ou THESAURUS BIBLICUS, par MERZ. 2e Edit. Prix, par souscription, net, 8,00
— Séparément net 10,00

TABLES GÉNÉRALES, alphabétique, chronologique, etc. (En préparation).

ATLAS GÉOGRAPHIQUE et ARCHÉOLOGIQUE, pour l'étude de l'Ancienet du Nouveau Testament; 20 cartes géographiques imprimées en plusieurs couleurs, et 20 planches archéologiques teintées, avec Dictionnaire pour chaque partie. — Par M. l'abbé ANCESSI. In-4, broché, net 9,00 — relié, 12,00

ATLAS BIBLIQUE. — Partie géographique du précédent, 20 cartes teintées et Dictionnaire. broché net 5,00 — en carton. 6,00

SCRIPTURÆ SACRÆ CURSUS

AUCTORIBUS

R. CORNELY, I. KNABENBAUER, FR. DE HUMMELAUER

aliisque Soc. Iesu presbyteris

Tempora nostra catholicis libris, qui ad S. Scripturam *illustrandam, explicandam, defendendam* valent non adeo abundare, vix quisquam est qui non affirmet; immo non pauci plura subsidia catholica multum desiderari haud immerito conqueruntur, etsi aliqua opera praeclariora iam praesto esse non diffiteantur. Quanti vero momenti sit non solum ad fidem catholicam tuendam et vindicandam, sed etiam ad omnium disciplinarum sacrarum incrementum promovendum genuina atque intima librorum sacrorum intelligentia, manifesto compertum est. Eiusmodi igitur opera quibus theologi in S. Scriptura intelligenda adiuvantur, adornare hoc nostro maxime tempore res est summæ utilitatis.

Quare, aliqui Societatis Iesu presbyteri, collatis inter se consiliis, CURSUM edere S. SCRIPTURAE sibi proposuerunt, qui latino sermone conscriptus ad sacros libros explicandos et vindicandos utilem praebeat materiam scientiae huius temporis conditioni accommodatam. Ad quem finem Cursum *duabus partibus* constare voluerunt. Quarum *altera* praeter *Introductionem generalem et specialem* in omnes sacros libros complectetur tractatus illos, *qui sacram antiquitatem sacrasque linguas explicantes* viam interpretationi aperiunt, *altera* exhibebit *commentarios* in singulos libros.

Commentariorum ratio ea erit, ut, unoquoque libro in suas partes diviso, et argumento proposito, singuli sacri textus versus continuis explicationibus elucidentur, in subsidium adhibitis consultisque optimis tum antiquorum SS. Patrum tum veterum recentiorumque interpretum scriptis. Quæ ad explicationis historiam et ad aliorum sententias recensendas atque diiudicandas et ad verborum vim rationesque grammaticales enucleandas vel necessaria vel utilia fore videntur, *typis minoribus* suo quaeque loco commentariis inserentur. Ita illa eodem loco eodemque modo descripta habebuntur, quae sacri textus sensum sacrique scriptoris argumentandi rationem potissimum spectant, aliis quaestionibus historicis, archaeologicis, philologicis ipsa describendi ratione a parte principaliore distinctis.

Tomi singuli edentur nullo certo ordine servato singulique separatim venum ibunt [1]. Primum typis describentur volumina INTRODUCTIONIS HISTORICAE ET CRITICAE IN OMNES LIBROS SACROS atque COMMENTARII IN IOBUM, PROPHETAS MINORES, LIBROS REGUM; DEO favente alia volumina ita subsequentur ut bina singulis annis prodeant.

AUCTORES.

1. *Chaque ouvrage*, se vendra *séparément*, et le prix sera fixé à la mise en vente selon son importance materielle, à raison de *vingt-cinq centimes environ*, par feuille. Quand une partie de la publication demandera *plusieurs volumes*, comme l'*Introduction*, il est évident que les volumes ne pourront *se séparer*. — Nous n'ouvrirons donc pas une *souscription* proprement dite. — Néanmoins, ceux de nos clients qui voudraient recevoir régulièrement les volumes dès leur mise en vente, seront, sur leur désir exprimé, inscrits sur une liste spéciale. *(l'Editeur.)*

SOUS PRESSE :

I

HISTORICA ET CRITICA

INTRODUCTIO

IN

UTRIUSQUE TESTAMENTI LIBROS SACROS

PRÆLECTIONES

QUAS

IN GERMANIA, IN COLLEGIO B. M. V. AD LACUM, ET ROMÆ, IN UNIVERSITATE PONTIFICIA GREGORIANA

HABEBAT

Rudolphus CORNELY S. I.

Cum approbatione Superiorum

In 3 voluminibus, in-8° maiori.

Vol. I. **Introductio generalis, sive de U. T. canonis, textus, interpretationis historia.** — Vol. II. — **Introductio specialis in singulos V. T. Libros.** — Vol. III. **Introductio specialis in singulos N. T. Libros.**

IMPRIMATUR.

F. AUGUSTINUS BAUSA, ORD. PRÆD., *S. P. A. Magister*

II

COMMENTARIUS IN LIBRUM IOB

Auctore Ios. KNABENBAUER S. I.

Cum approbatione Superiorum

In uno vol., in-8° maiori.

IMPRIMATUR.

Parisiis, die 20 Septembris 1884

✝ J. HIPP. Cardinalis GUIBERT, *Archiep. Parisiensis.*

196.82
AL 4
ALAMANNUS c. *
15045
AUTHOR
Summa Philosophiae I,i
TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
	STORAGE - CBPL	

15